Case K
Shelf 12 9

Earl of Roden K. S^{t}P.

Digitized by the Internet Archive
in 2026 with funding from
Graduate Theological Union

https://archive.org/details/iogeorgiiwalchii00walc_0

IO. GEORGII WALCHII
P. P. O.
PARERGA
ACADEMICA
EX
HISTORIARVM ATQVE
ANTIQVITATVM MONIMENTIS
COLLECTA.

LIPSIAE
SVMTV IO. FRIEDER. GLEDITSCHII
B. FILII.

M DCC XXI.

PERILLVSTRI ATQVE
EXCELLENTISSIMO DOMINO,

DOMINO FRIDERICO GOTTHILF MARSCHALL DICTO GREIFF,

EX
EQVITIBVS FRANCONIAE,
QVI PROXIME IMPERIO ROMANO
GERMANICO SVBIECTI SVNT,
DOMINO IN EINOED, ERLEBACH,
ET OSSMANSTADIO,
A CONSILIIS SANCTIORIBVS
SERENISSIMORVM DVCVM SAXO-
VINARIENSIVM, ET SVPREMO AVLAE
MARESCHALLO,
NEC NON
CVRIAE PROVINCIALIS IENENSIS
ASSESSORI, AC PRAEFECTVRARVM ROSLENSIS
ET GEBSTADIENSIS DIRECTORI
GRAVISSIMO.

DOMINO SVO GRATIOSISSIMO
S. P. D.

IO. GEORGIVS WALCHIVS.

PERILLVSTRIS ATQVE EXCELLENTISSIME

VIR,

OPus hoc muſarum mearum, quibus colendis tradendisque conſecraui animum, non potui non TIBI *ſacrare, hacque deuota inſcriptione meæ in* TE *obſeruantiæ ac ſingularis pietatis ſtatuere monimentum. ea enim ſunt* TVA *in publicam, ea in litterariam rem merita, vt, quamuis ceteros in tanto faſtigio, quo* IPSE *es, conſtitutos negotiorum publicorum copia & magnitudo alienos efficiat ab humanioribus muſis;* TV *non ſolum ad Principum res explicandas valeas; ſed litteras quoque mira felicitate earumque auctoritatem tuearis,* TV*oque præſidio ſpem cœtus eruditi ſemper conſerues. qua publica prædicatione nullam adulationis notam metuo. ſatis me ab hac ſuſpicione abſoluunt tot præſtantiſſima incre-*

incredibilis TVI *adfectus erga muſas earumque cultores argumenta, quum in tanta cura ac ſollicitudine, qua dies noctesque a ſalutis publicæ cuſtodia oculos haud deflectis, doctrinæ liberalioris ſtudiis ſemper pectus* TVVM *deuoueas, ac ſumma* TVA *auctoritate eorum pretia defendas, omnesque, qui ex litteris vtilitatem ac ſuauitatis fructum colligere inſtituunt, pro celſa animi virtute, pro conſtantia ſingulari ſuſcipias libenter, ſuſceptos foueas, &, dato ornandi loco, ornes cumulate. ſic multi intelligunt & vltro fatentur, ſe* TVIS *vinci beneficiis, quorum quum memores ſint muſæ, id* TIBI *omnino præſtabunt, vt gloria* TVA *vires ab æuo, atque incrementum ab annis capiat. in quorum numero & ego ſum, meque magnam fortunarum mearum partem Tibi debere, pie agnoſco, ac merita* TVA *in me, ac muſarum mearum felicitatem, quæ maxima & plane ſingularia ſunt, deuote ſemper veneror, ſuſpicione ingrati hominis me liberaturus. recordatio temporis illius, quo Lipſiæ primus aditus ad* TE *mihi patebat, quo ſuaue & humanitatis pleniſſimum alloquium* TVVM, *ſermoque omni doctrina refertus deducebat me in admirationem pietatemque, delectationem habet haud mediocrem, atque animum meum ad cultum*

gratæ ac piæ memoriæ incitat. nam quum paullo poſt ſupremus mundi arbiter atque imperator me ex Lipſia exire & ab muſis loci illius iucundiſſimis diſceſſionem facere iuberet, ac miranda ſua prouidentia curaret, vt sereniſſimi Principes ac Domini academiæ huius conſervatores me ad munus litteras humaniores profitendi publice euocarent; hac in cauſſa fortunarum mearum TE *benigniſſimum expertus ſum patronum. ex quo diuinam vocem ſecutus, res meas meaque ſtudia in hanc vrbem transtuli, vt ad clementiſſimam Principum meorum voluntatem totum me ſingerem atque accommodarem, tanta* TVORVM *in me beneficiorum facta eſt acceſſio, vt non poſſim non pie agnoſcere,* TE *ad ſalutem meam tuendam, augendam, amplificandamque ſumma eaque benigniſſima contuliſſe ſtudia. quapropter animus meus ad gratæ memoriæ ac pietatis ſignificandæ cultum procliuis, in id curas & cogitationes ſemper direxit, quomodo publice declararem, quantum* TIBI *debeam, ac beneuolentiæ* TVAE, *qua me ornaſti, luculentiſſima documenta prædicarem, etiam præſidio* TVO *fortunas meas ſartas & tectas conſeruandas iterum commendarem. ſoluo igitur, quod debeo, neque vero, dum ſoluo,* TIBI*met*

debere

debere deſino. accipies hoc opuſculum, quod, vt vides, auſpicio illuſtris nominis TVI *emitto, ea, qua ſolitus es, beneuolentia, & agnoſces, ſpero, magis pium rectumque animum, quam doni modum & pretium. quamuis enim* TE *eſſe principem virorum egregiorum, qui hæc politiora ſtudia atque elegantiorem doctrinam ex æquo & vero æſtiment, lætari poſſim; fateor tamen, ipſum munus hoc, quod muſæ meæ* TIBI *offerre ſuſtinuerunt, eſſe tenue atque exile. id tantum velim,* TIBI *ſit perſuaſiſſimum, nullam curam mihi eſſe antiquiorem, quam vt perpetua obſervantia ac pietate, quam diu fuero ſuperſtes, animum ſubmiſſi erga* TE *cultus pleniſſimum ſignificem. deum veneror, vt* TV *diutiſſime viuas, valeas, ac litterarum incrementis feliciſſime, vt facis, proſpicias.*

Ienæ d. I. *aug. anno reparatæ ſalutis*
MDCCXXI.

BENEVOLO LECTORI S.

VIdes hic parerga academica, de quibus pauca monebo, quamuis de argumentis, quæ illis explicantur, adhuc diſputandi materia non deeſſet, ſi & temporis & aliarum occupationum ferret ratio. animum quippe induxi, parergis hiſce varia momenta elegantioris doctrinæ ac philoſophiæ, quæ & vtilitate & ſuauitate illuſtriora ſunt, diligentius explanare, ac illorum ſtudiis, quorum animi harum pulcerrimarum rerum paſcuntur, conſulere. primo loco deprehendis diſſertationem *de fabuloſa hiſtoria Semiramidis*, qua præcipue diſputaui aduerſus CTESIAM CNIDIVM, qui captus bello, quod Cyrus minor cum fratre Artaxerxe geſſit, & in Perſidem delatus ibi per XVII annos exercuit medicinam. ex ipſius monimentis præter pauca fragmenta & excerpta, quæ HENRICVS STEPHANVS, ANDREAS SCHOTTVS, GOTHOFREDVS IVNGERMANNVS collegerunt, nihil ad nos peruenit, quamuis luculenta lubricæ ac malæ fidei documenta dederit, idquod non ſolum antiqui, ARISTOTELES, STRABO, PLVTARCHVS; ſed ex recentioribus quoque IOSEPHVS SCALIGER, HERMANNVS

CON-

CONRINGIVS, BERNH. de MONTFAVCON, CHRISTOPHORVS CELLARIVS aliique obſeruarunt. cuiusmodi errores & fabulas tradidit quoque in hiſtoria Semiramidis, quippe quam primum ea, qua decet, fide ex vetuſtis monimentis commemoraui, ac deinde regulas probabilitatis hiſtoricæ ſecutus expoſui, quod illius ſit pretium, quamue mereatur auctoritatem. equidem diſſertatio hæc iam anno M D CC XIII. Lipſiæ prodiit; heic autem iſtam emendatam & acceſſionibus non leuioris momenti auctam deprehendes, cuius rei ea tantum documento ſunt, quæ de ipſo CTESIA CNIDIO, de matre Semiramidis, quam fabuloſa prodidit ætas, item de θηριοτρόφοις, de origine Babylonis, de Belis diſputaui copioſe.

Diſſertationem hanc excipit *diatribe de variis modis litteras colendi apud veteres romanos*, quæ quum non mediocris antiquitatum rei litterariæ ſit dignitas, cultoribus atque alumnis illarum fructum quemdam, ſpero, adferet, vt adeo operam meam in hoc non male collocaſſe videar. nam quamuis fuerint, qui ingenia ſua in hoc litterarum genere exercuerunt diligenter, atque in his rerum antiquarum ſtudiis magna elaborarunt cura, quorum notitiam præcipue IO. ALBERTO FABRICIO & IACOBO FRIDERICO REIMMANNO debe-

mus; nemo tamen argumentum hoc a me expoſitum, iuſto ordine, & ea, qua decet induſtria, eſt perſecutus. veteres romani nominis ſui magnitudinem implerunt non ſolum armorum peritia, ſed litterarum quoque ſtudiis, quibus a prima ætate animum tradiderunt, ex quorum diſcendi modo, nec non educationis atque inſtitutionis ratione, & iucunda & vtilia exempla capere noſtramque doctrinæ culturam ad iſta fingere poſſumus.

Tertio loco videbis diſſertationem *de præmiis veterum ſophiſtarum, rhetorum & oratorum*, quod argumentum, quum LVDOVICVS CRESOLLIVS, cui debemus *theatrum rhetorum, oratorum & ſophiſtarum*, leuiore attigiſſet induſtria, vberius ex antiquæ ætatis monimentis illuſtrandum elegi, & ad id præcipue ſtudium meum contuli, vt varia præmiorum genera, quibus veteres ſophiſtæ adfecti ſunt atque ornati, diſtincte exponerem, cuiusmodi ſunt ſalaria, tituli honoris, adclamationes, coronæ, ſtatuæ, legationes, magiſtratus, victus publicus. nec non varias adieci obſeruationes ex elegantiori diſciplina, quæ loca obſcuriora ſcriptorum diuinorum illuſtrant, multisque demonſtraui exemplis, litteras humaniores, præcipue ſtudia antiquitatum veterum gentium interpreti oraculorum ſacrorum operam præſtare

vtilem, ſiue res ipſas, ſiue dicendi genera ac formulas reſpiciamus. extiterunt viri grauiſſimi, qui in eo collocarunt ſtudia ſua, vt doctrinam græcæ litteraturæ, quam ex lectione ſcriptorum profanorum hauſerant, ad codicem noui fœderis enarrandum illuſtrandumque adferrent, quam gloriam propriam ſibi fecere ætate paullo ſuperiore STEPHANVS, BEZA, CASAVBONVS, HEINSIVS, PRICAEVS, GROTIVS, ERASMVS SCHMIDIVS, STOLBERGIVS, & noſtra memoria HENRICVS HAMMONDVS, IO. CLERICVS, LAMBERTVS BOS, GOTTFRIED OLEARIVS aliique. nec ipſis horum ſtudiorum felix defuit euentus, quum non ſolum multarum vocum ac formularum, quas ſcriptores fœderis poſterioris vſurparunt, auctoritas firma; ſed & vis ſignificandi ex profanis græciæ libris vindicari atque oſtendi, adeoque ſuſpicio loquendi generis barbari remoueri ac via ad rectam ſententiam parari poſſint, ſi modo tale ſtudium cum cautione quadam inſtituatur.

Sequitur diatribe de *amœnitatibus hiſtoricis ex Ciceronis peregrinatione collectis*, qua verba CICERONIS, quibus ipſe iter ſuum litterarium commemorat, illuſtraui, multaque collegi de Athenis, ſcholis Athenienſibus litterariis, præceptoribus Ciceronis, de Aſia, eiusdemque litterarum

rum domiciliis atque eloquentia Aſiaticorum oratorum, deque re litteraria Rhodiorum, quae cultoribus antiquitatum grata fore, confido. haec diſſertatio quidem anno MDCCXV Lipſiae prodiit; aliam autem iam faciem prae ſe fert, quum & multae factae ſint acceſſiones, eaque, quae breuiter erant dicta, copioſius tradita, & varia momenta meliori ſtudio emendata fuerint. habes deinde exercitationem hiſtorico-philoſophicam de *atheiſmo Ariſtotelis.* primum generatim diſputaui de varia exiſtimationis Ariſtotelis fortuna, quae omnino fuit dubia; quum alii doctrinas illius cum ſcripturis ſacris voluerint conciliare; alii vero ipſum in atheorum ordinem adſcripſerint. quibus expoſitis ad opus atque argumentum diſſertationi huic propoſitum ſum aggreſſus, atque obſeruaui, quod partim doctrina philoſophiae Ariſtotelis, ſiue ad ſpeculationem, ſiue ad mores humanos ſpectet, ad atheiſmum viam poſſit munire; partim ipſe philoſophus ſua mente nullum de deo ac diuino cultu ſenſum & ſtudium habuerit, id quod poſterius probabili ratione adfirmaui. atqui hoc diſcrimen inter atheiſmum doctrinae & ipſius auctoris, quod ſatis eſt apertum ac firmum, diligenter ante oculos propoſui, quum hoc neglecto, non poſſint non ea, quae diſtincte tractan-

da

da ſunt, perturbari, ac ſæpe ſine cauſſis philoſophi adcuſentur atheismi, a quo animus cuiusdam interdum alienus eſt, quamuis ipſius doctrina ac præcepta ad iſtum quemdam perducere queant. quid præſtiterim, quisque ad æquitatis rationem iudicet, nullo prauorum affectuum ſtudio captus, qui rationi inimici mentis oculos aciemque perſtringunt atque impediunt, quo minus quid in quaque re verum ac falſum ſit poſitum, videamus. in eam ſententiam, quod Ariſtoteles male ſenſerit de deo rebusque diuinis, iam alii quidem ſunt ingreſſi, quorum in ipſa diſſertatione a me facta eſt mentio; nemo tamen argumentum hoc ea ratione atque induſtria, qua id copioſe perſecutus ſum, expoſuit atque accurate principia, quibus Ariſtotelis doctrina & rerum naturalium & moralium nititur, examinauit. ex quibus omnibus non obſcure colligi poteſt, quam miſera philoſophiæ fuerit conditio ſuperiori ætate, quum & in ſcholis chriſtianis Ariſtotelem vnice ſequerentur, ipſum pie colerent veluti oraculum philoſophicum, effata eius ſancte ac religioſe haberent, de quo acerbiſſimo ſeruitutis iugo diuino numine repulſo, nobis gratulamur merito.

His accedit diatribe *de enthuſiaſmo veterum ſophiſtarum & oratorum*, de qua ſcribenda

benda cogitandi materiam mihi dedit PHILOSTRATVS, cuius opus memoriis veterum ſophiſtarum celebrandis conſecratum, quum ſtudioſe perlegerem, obſeruaui oratorum exempla, qui diuino afflatu ſe incitari crediderunt. quam in cauſſam partim CRESOLLII *theatrum rhetorum*, partim ſcriptores de enthuſiaſmo, MERICVM CASAVBONVM, HENRICVM MORVM, HENNINGIVM, IO. GERDESIVM & alios adii, vt quid lucis ex illis peti poſſit, viderem, qui quum multa momenta induſtriæ meæ relicta eſſe deprehenderem, mentem meam eiusque conſilium confirmarunt. quapropter hac diſſertatione id egi, vt varia enthuſiaſmi huius genera ex antiquis monimentis diſtincte exponerem, etiam in cauſſas illius curatius inquirerem, id quod copiam mihi fecit, veterum doctrinam de dæmonibus atque hominum cum illis congreſſu tradendi, etiam hiſtoriam ſophiſtarum illuſtrandi, in qua quamuis CRESOLLIVS inſignem poſuerit laborem, multa tamen, quæ diligentius ac maiori cura exponenda ſunt, reliquit, vt diſſertatio, quam meditor ac paro *de inuitatione oratoria veterum ſophiſtarum* teſtari debet. ſubiicitur huic *hiſtoria logicæ*, de qua bene meriti ſunt PETRVS RAMVS, BARTHOLOMAEVS KECKERMANN, GERH. IO. VOSSIVS, PETRVS GASSENDVS, IA-

COBVS

COBVS FRIDERICVS REIMMANNVS & alii, quos copioſe prolegomena hiſtoriæ huius recenſent. quorum ſtudia quum animo meo cogitarem, fateor me facile a propoſito de hiſtoria logicæ ſcribenda fuiſſe abductum, ne poſt clariſſimorum virorum labores Iliadem poſt Homerum in lucem producerem. contra quum animo penſitarem, aliorum hiſtorias neque ad noſtram vsque ætatem eſſe perductas, neque fata ipſarum doctrinarum attigiſſe, neque ad id perfectionis faſtigium peruenisſe, vt nullæ acceſſiones fieri poſſent; non fruſtra operam conſumturus videbar, ſi hiſtoriam logicæ hac forma rationeque adornarem, vt & notitiam ſcriptorum logigicæ, qui hanc diſciplinam commentationibus ſuis ætate & antiqua & media & recentiori illuſtrarunt; & fata ipſarum doctrinarum traderet. quibus de cauſſis tres libros conſtitui, quorum primus *de origine artis logicæ*; ſecundus *de progreſſu ac fatis logicæ*, tertius *de varia exiſtimationis logicæ fortuna* diſſerit, ex quibus ſecundus recenſet varios logicarum ſcriptores, atque exponit originem, progresſum & fata doctrinarum logicæ, nec non varios modos iſtam tradendi. atqui hac ratione, ſi deus velit, hiſtoriam aliarum doctrinarum philoſophiæ *metaphyſicæ*, *phyſicæ*, *ethicæ*, *iurisprudentiæ ac theologiæ*

natura-

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Quam incerta omnia ſint in hiſtoria de rebus Aſſyriorum, demonſtratur §. I. *de genere Semiramidis* §. II. *de ipſius educatione, maturiore ætate ac matrimonio* §. III. *quo modo Semiramis ad regiam dignitatem peruenerit* §. IIII. *de operibus Semiramidis* §. V. VI. *de ipſius expeditionibus* §. VII. *indole corporis atque animi* §. VIII. *de extremis fatis* §. VIIII. *ſepulcri monimento* §. X. *de fide hiſtorica generatim diſputatur* §. XI. *num fuerit Semiramis?* §. XII. *contra auctoritatem Cteſiæ Cnidii copioſe diſſeritur* §. XIII--XXI. *pluribus oſtenditur, quam fabuloſa ſit Semiramidis origo* §. XXII--XXVI. *&* *educatio* §. XXVII--XXVIIII. *num Semiramis Babylonem condiderit aut ornauerit?* §. XXX--XXXIII. *hiſtoria de Semiramidis expeditione Indica reiicitur* §. XXXIIII. *num fortitudinis laudem mereatur Semiramis?* §. XXXV.

QUi hiſtoriæ monimenta vel leuiore induſtria perluſtrauit, quibus ea, quæ in Aſſyriorum imperio inluſtria ſunt, vel breui ſumma, vel iuſto elaboratoque opere traduntur, is facile hiſtoricorum modo negligentiam, modo prauitatem ingenii ac animi poterit adcuſare. ſiue enim ad regni illius primordia; ſiue ad ipſius amplitudinem & diuturnitatem; ſiue ad regum adminiſtrationem; ſiue denique ad finem eius atque interitum aduertamus animum, vbique quod dubium eſt, inuenimus. ita quæ tradita ſunt de initiis regni Aſſyriorum, auctorum ſententiis diſcrepant maxime. namque ſunt, qui *Ninum* regni illius auctorem produnt, vti non ſolum IVSTINVS, [1] qui ſub Antonino Pio TROGVM in ſum-

1 *lib. I. c. 1.*

ſummam contraxit; ſed & DIODORVS SICVLVS, [1] quum ait: *πρῶτος δὲ τῶν ἐις ἱςορίαν καὶ μνήμην παραδεδομένων, Νῖνος ὁ βασιλεὺς τῶν Ασσυρίων μεγάλας πράξεις ἐπετελέσατο*, *primus inter eos, quorum hiſtoriæ memoriam propagarunt, Ninus Aſſyriorum rex res magnas peregit*; & OROSIVS [2] teſtatur, omnes hiſtoriarum veterum auctores incipere a Nino. alii, ex quorum numero GEORGIVS SYNCELLVS eſt, qui IVLII AFRICANI EVSEBIIque chronographorum fragmenta ſeruauit, [3] *Belum* primum Aſſyriorum regem ponunt, a qua ſententia alii diſcedunt, quum plura Babylone, quam in Aſſyriis veſtigia Beli, religio, templum, monimentum fuerint, nec ipſe, neque ſucceſſores vtrumque coniunxerint regnum. dantur quoque, qui *Nimrodum* id condidiſſe adfirmant, quæ opinio multorum ſeculorum conſenſionem habet: quo nomine vt fidem hanc diſſimilem conciliarent, opera adlaborarunt non vulgari grauisſimi ac hiſtoriarum litteris clarisſimi, qua de re conſulas PETRVM IOSEPHVM CANTELIVM [4] C. S. SCHVRZFLEISCHIVM [5] VLRICVM HVBERVM. [6] nec imperii Aſſyriorum diuturnitatem genuina & indubitata fide litteris conſignatam tenemus, quum alii annorum numerum nimis amplificant; alii corruptum illum tradunt. regnum illud ultra annos cIↃ CCCC ſtetiſſe ex CTESIA CNIDIO commemorat DIODORVS SICVLVS, [7] quamuis paullo ante in ea fuerit ſententia, quod regnum hoc ad Sardanapali ætatem flo-

1 *lib. II ſub init.* 2 *lib. II. cap. 2.* 3 *p. 96. 206. edit. Pariſ.* 4 *obſeru. in Iuſtinum.* 5 *oper. hiſt. polit. p. 5.* 6 *ciuil. hiſt. lib. I. Sect. 2. cap. 2. p. 11.* 7 *lib. II. c. 21.*

ruerit per annos πλείω τῶν χιλίων καὶ τριακοσίων ἔτι δ' ἑξήκοντα, *plus quam* 1360 qua CTESIAE auctoritate permoti multi pro huiusmodi antiquitate Aſſyriorum regni propugnarunt, prout illud duraſſe per annos cIↃ CCC TROGVS apud IVSTINVM [1] ſcribit. AVGVSTINVS vero [2] habet annos cIↃ CCCV. VELLEIVS PATERCVLVS [3] cIↃLXX. EVSEBIVS [4] cIↃ CCXL. SYNCELLVS cIↃ CCCCLX. verum HERODOTVS [5] arctioribus regnum hoc terminis includit & annos DXX. ponit: Ἀσσυρίων ἀρχόντων τῆς ἄνω Ἀσίης ἐπ' ἔτεα εἴκοσι καὶ πεντακόσια, πρῶτοι ἀπ' αὐτῶν Μῆδοι ἤρξαντο ἀπίστασθαι, *quum Aſſyrii ſuperiori Aſiæ imperaſſent annis DXX. Medi primi ab ipſis deficere cæperunt*; quem numerum multi recentioris æui CONRINGIVS [6] CELLARIVS [7] GRAEVIVS [8] MARSHAMVS [9] BVDDEVS [10] aliique maioris eſſe fidei adfirmarunt. de ipſis regibus eorumque ordine ac numero nihil habemus certi, niſi quæ oraculis diuinis legimus inſerta, ſed quum iſta tantum regum nomina declarant, parum ad adcuratiorem pertinent notitiam. miſſis iam ceteris, quæ ſunt malæ fidei, unam *Semiramidem* ex aliis, cuius opera ſtupenda ſane multi vetuſtioris ætatis prædicant, in præſentia examinabimus, quod curatius nobis peregiſſe videbimur, ſi feminæ huius virilis animi, vt traditur, originem, res geſtas, præclara alia facinora & fata demum extrema per-

1 *lib. I. cap.* 2. § 13. 2 *de C. D. lib. XVIII. c.* 21. 3 *lib. I. c.* 6. §. 1. 4 *chronic. n.* 1197. 5 *lib. I. c.* 95. 6 *aduerſ. chronolog. de Aſia & Aegyptior. antiqu. dynaſt.* 7 *diſſert. acad. p.* 61. 8 *ad Iuſtin. lib. I cap.* 2. *p.* 9. 9 *canon chronol. p.* 521. 10 *hiſt. eccl. V. T. t.* 1. *p.* 229. 467. 970.

ſpicue

ſpicue ad contemplanda prius propoſuerimus.

§. II. Genus Semiramidis reginæ Aſſyriorum non generoſum antea, vt in aliis gentibus non paucis extitiſſe, poſtea vero ad ſummam nobilitatem regiumque faſtigium perueniſſe, aiunt. nata dicitur a Dea Syria, quæ *Derceto* ac *Derce* adpellatur, prout DIODORVS SICVLVS [1] qui Semiramidis momenta verboſius perſecutus eſt, de patria ipſius atque origine, ita diſputat: *κατὰ τὴν Συρίαν τοίνυν ἐςὶ πόλις Ασκάλων, καὶ ταύτης οὐκ ἄποθεν λίμνη μεγάλη καὶ βαθεῖα πλήρης ἰχθύων. παρὰ δὲ ταύτην ὑπάρχει τέμενος θεᾶς ἐπιφανοῦς. ἣν ὀνομάζουσιν οἱ Σύροι Δερκετοῦν. ἅυτη δὲ τὸ μὲν πρόσωπον ἔχει γυναικὸς, τὸ δὲ ἄλλο σῶμα πᾶν ἰχθύος, διά τινας τοιαύτας αἰτίας, μυθολογοῦσιν οἱ λογιώτατοι τῶν ἐγχωρίων, τὴν Αφροδίτην προσκόψαι τῇ προειρημένῃ θεᾷ δεινὸν ἐμβαλεῖν ἔρωτα νεανίσκου τινὸς τῶν θυόντων οὐκ ἀειδοῦς. τὴν δὲ Δερκετοῦν μιγεῖσαν τῷ σύρῳ, γεννῆσαι μεν θυγατέρα, καταισχυνθεῖσαν δὲ ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις, τὸν μὲν νεανίσκον ἀφανίσαι, τὸ δὲ παιδίον εἰς τινας ἐρήμους καὶ πετρώδεις τόπους ἐκθεῖναι*, *eſt in Syria vrbs Aſcalon, a qua non procul ingens & profundus lacus, piſcium copia abundans & in vicinia illuſtris deæ templum, quæ Derceto Syris vocatur; facie mulierem & toto alio corpore piſcem referens; idque has ob cauſas. accolarum hic diſſertiſſimi fabulantur, Venerem ab illa offenſam, aerem iuuenis in ſacrificantium turba non inelegantis amorem deæ inieciſſe: ſuſceptaque ex complexu Syri filia, quum facinoris eam puderet, iuuenem necaſſe puellulamque in petricoſum*

1 *lib. II.*

quemdam locum ac deſertum expoſuiſſe. LVCIANVS [1] vero ait: ἄλλοι δὲ Σεμίραμιν τὴν Βαβυλωνίην, τῆς δὴ πολλὰ ἔργα ἐν τῇ Ἀσίῃ ἐστὶ, ταύτην καὶ τόδε τὸ ἕδος εἵσασθαι νομίζουσι. οὐκ Ἥρῃ δὲ εἵσασθαι, ἀλλὰ μητρὶ ἑαυτῆς. τῆς Δερκετὼ οὔνομα. Δερκετοῦς δὲ εἶδος ἐν Φοινίκῃ ἐθηησάμην, θέημα ξένον. ἡμισέη μὲν γυνή. τὸ δὲ ὁκόσον ἐκ μηρῶν ἐς ἄκρους πόδας, ἰχθύος οὐρὴ ἀποτείνεται, *alii autem Babyloniam illam Semiramidem, cuius multa per Aſiam extant opera, hoc templum conſecraſſe putant, non Iunoni, ſed matri ſuæ, cui Derceto fuit nomen. Dercetus autem imaginem in Phœnicia vidi, ſpectaculum inſolitum. erat dimidia parte mulier: & quantum a femoribus ad pedes imos protenditur, in piſcis caudam deſinebat:* & HYGINVS [2] dicit: *murus in Babylonia, quem fecit Semiramis Dercetis filia*; item [3] *Semiramis Dercetis filia Babylonem* (condidit.) quæ Semiramidis mater *Derceto* dicta, *Atargatis* quoque fuit adpellata, quamuis ipſum nomen ſcribatur varie, *Atergatis* quippe, *Adergatis, Adargatis, Atargata, Adargadis*. quæ omnia vocabula corrupta eſſe ab *Adirdaga* ebraice אדיר דג id eſt *piſcis potens*, SELDENVS [4] pronunciat. namque vti ex ſuperioribus cum DIODORI SICVLI, tum LVCIANI verbis adparet, Derceto facie ſpeciem mulieris, reliquis vero corporis partibus piſcis figuram præ ſe habere fingitur, quamobrem a PLINIO [5] *prodigioſa Atargatis* adpellatur. quumque Derceto huic Syri diuinum cultum retuliſſe dicantur, teſte STRABONE [6] ὑπέρχεσθαι δὲ ποταμοῦ χοίνοις

1 *de Syria dea p.* 662. *tom. II. opp.* 2 *fab. CCXXIII* 3 *fab. CCLXXV.* 4 *Synt. II. de diis Syr. cap.* 3. 5 *lib. V. c.* 23. *H. N.* 6 *lib. XVI. p.* 748.

τέτλα-

τέτ]αρας διέχȣσα ἡ Βαμβύκη, ἥν καὶ Εδεσσαν καὶ ἱερὰν πόλιν καλȣ͂σιν, ἐν ᾗ τιμῶσι τὴν Συρίαν Θεὸν τὴν Αταργάτιν, *quatuor ſchœnorum ſpatio trans flumen eſt Bambyca, quam Edeſſam & Hierapolim quoque, id eſt ſacram vrbem vocant. in ea Atargatim Syriam Deam colunt*; factum eſt, vt piſcibus abſtinuerint, quæ res eſt plurium ex antiqua ætate teſtimoniis confirmata. LVCIANVS [1] ἰχθύας χρῆμα ἱρὸν νομίζȣσι καὶ ȣ̓́ποτε ἰχθύων ψαύȣσι, *piſces ſacros putant, nec piſces attingunt vnquam*; & paucis interiectis: ὅτι Δερκε]ὼ μορφὴν ἰχθύος ἔχει, *quia Derceto piſcis formam habet*: XENOPHON [2] μετὰ δὲ ταῦτα κῦρος ἐξελαύνει ςαθμȣ̀ς τέσσαρας παρασάγγας ἔικοσιν ἐπὶ τὸν χάλον ποταμὸν ὄντα τὸ ε̃̓υρος πλέθρȣ, πλήρη δ' ἰχθύων μεγάλων καὶ πραέων, ȣ̔̀ς οἱ Σύροι θεȣ̀ς ἐνόμιζον, καὶ ἀδικεῖν ȣ̓κ ἔιων, ȣ̓δὲ τὰς περιςερὰς, *poſtea Cyrus caſtris quartis paraſangas XX ad Chalum fluuium progreditur, cuius latitudo erat vnius plethri: erat is refertus piſcibus magnis & manſuetis, quos Syri præ diis habent, vti & columbas nec lædi patiuntur.* CLEMENS ALEXANDRINVS [3] τῶν τὴν Φοινίκην Σύρων κατοικȣ́ντων, ὧν οἱ μὲν τὰς περιςερὰς, οἱ δὲ τȣ̀ς ἰχθῦς ȣ̔́τω σέβȣσι περιττῶς ὡς Ηλεῖοι τὸν Δία, *Syrorum Phœnicen incolentium, quorum alii quidem columbas, alii piſces tam impenſe colunt quam Elei Iovem*: confer. MACROBIVM [4] RHODIGINVM [5] VOSSIVM [6] RELANDVM [7]. ab hac ſententia, quod Semiramis nacta fuerit matrem Derceto, diſcedunt alii, qui iſtam ex Nino genitam eſſe adfirmant,

1 c. l. 2 ἀναβ. κύρȣ lib. I. p. 256. 3 admon ad gentes p. 19. 4 Saturn. Lib I. c. 23. 5 lection. antiqu. lib. XVIII. c. 34 p 1028. 6 de orig. & prog. idolor, lib. I. c. 18 p. 175. 7 Palæſt. lib. III. p. 591.

adeoque matrimonii cum illa ſocietatem ipſi abiudicant. etenim CONON [1] tradit, Σεμίραμιν ȣχὶ γυναῖκα κατὰ τȣ̀ς ἄλλȣς φησὶ Νίνȣ γενέσθαι, ἀλλὰ θυγατέρα, *Semiramidem non uxorem, vt alii prodiderunt, ſed filiam fuiſſe Nini*; & MACROBIVS [2] *Nam ſupra Ninum, a quo Semiramis ſecundum quosdam creditur procreata, nihil præclarum in libros relatum eſt.*

§. III. Ex quo in vitam hanc ingreſſa eſt Semiramis, corpus ipſius per columbas conſeruatum, ad robur maius atque incrementum perueniſſe, dicit DIODORVS [3] περὶ τὸν τόπον, ὅπȣ τὸ βρέφος ἐξετέθη, πλῆθȣς περιϛερῶν ἐννοσσευόντος, παραδόξως καὶ δαιμονίως ὑπὸ τȣ́των τὸ παιδίον διατρέφεσθαι, *quum vero ad expoſitæ infantis locum magna columbarum vis nidularetur, miro quodam fato & nutricatio & ſalus ei contigit*: quo fato partim *Semiramidis* nomen illi inditum, partim diuinæ venerationis columbarum, quas Syri colebant, morem ortum fuiſſe, auctores ſcriptum reliquerunt, prout TIBVLLVS [4] dicit:

Quid referam, vt volitet crebras intacta per vrbes
Alba Palæſtino ſancta columba Syro?

quod momentum & teſtimonia illa, quæ paullo ante collegimus, corroborant ſatis. * Verum quum Semiramis ad eam ætatis partem peruenerit, quæ ad labores & officia aliis præſtanda ſatis matura, neceſſitati temporis ſeſe accommodans, ſeruitutem perpeſſa fuit, nec libertatis fructus potuit percipere, quapropter PLVTARCHVS [5] dicit: ἡ δὲ Σύρα Σεμίραμις

1 *apud Photium narr. IX. p. 427.* 2 *in ſomn. Scipion. lib. II. cap.* 20. 3 *lib. II.* 4 *lib. I. elog.* 8. 5 *amator. tom. II. opp. p.* 753.

οἰκο-

οἰκοτρίβου μὲν ἦν βασιλικοῦ θεράπαινα παλλακευομένη, *Semiramis Syra ancilla fuit famuli regii regisque pellex*; & PLINIVS [1] *Echionis ſunt nobiles picturæ. Liber pater, item tragœdia & comœdia. Semiramis ex ancilla adipiſcens regnum anus lampadas præferens.* matrimonii fœdus cum Menone iniit, de quo DIODORVS SICVLVS [2] refert, quod fuerit πρῶτος τῶν ἐκ τοῦ βασιλικοῦ συνεδρίου καὶ τῆς Συρίας ἁπάσης ἀποδεδειγμένος ἔπαρχος *ſenatus regii princeps & Syriæ totius adminiſtrator*: qui quum expeditionem aduerſus Bactra cum Nino ſuſcepiſſet, Semiramidem militiæ illius comitem ſecum habuit. at Ninus expertus ipſius ingenii ſingulares dotes mirificasque animi virtutes, nec tardius elegantiſſima faciei forma captus, amore in illam accenſus eſt, quo nomine inſidiatus eſt arti, qua Semiramidem illam ſibi poſſet adiungere, & quamuis Menon Nini voluntatis eſſet aduerſarius, vi tamen acerbiore ipſum adduxit, vt vxorem perditæ eius libidini traderet, quæ omnia ſæpenumero dicto loco perſequitur DIODORVS ac plurium quidem, qui DIODORVM ducem ſunt ſecuti, ſententia eſt, Semiramidem Nini fuiſſe vxorem; dantur tamen, qui id negatum iuerunt, prout ſupra iam obſeruauimus. via igitur hac ratione ad regium faſtigium Semiramidi munita eſt.

* Tanta enim ſuperſtitio per paganos fuſa erat, oppreſſeratque illorum animos, vt & animantia, quæ rationis vſu deſtituta ſunt, cultu diuino ac religioſo proſequerentur, prout coruum, miluum, vulturem, bouem, bufones, canem, caprum, feles, ſerpentem, vaccas,

1 *H. N. lib. XXXV. cap. 10.* 2 *lib. II.*

AEgyptii; accipitrem Tentyritæ, ciconias & muſtelam Thebani; picum Latini; veſpertilionem Mexicani; capram Mendeſii; ouem *Saitæ*, vt de aliis taceamus, in deorum receperunt numerum, vide ALBERTI diſput. hiſtor. de cultu idololatric. beſtiarum Lipſ. 1669. & IO. SCHMIDII diſſ. hiſtor. mor. de honore brutis non competente Lipſ. 1686.

§. IIII. Quo modo & iure Semiramis Aſſyriorum regnum ceperit tenueritque, in quo nulla niſi virilis ſexus ratio gentilisque & ſucceſſio hereditaria obſeruata eſt? hoc inter auctores fuit controuerſum. ſunt, qui callido ſane fraudisque pleno conſilio Semiramidem regem Ninum interficiendum curaſſe, adeoque obtruncato Nino viam ſibi ad maieſtatem regiam paraſſe, tradunt, cuius rei teſtes habemus DIONEM apud AELIANVM [1] & PLVTARCHVM [2]. verum ſiue Ninus fato naturali, ſiue violento fuerit defunctus, princeps quæſtionis momentum in eo poſitum eſt, quo iure Semiramis ad regium faſtigium Aſſyriorum peruenerit? quoniam conſtat, quod nationes hæ imperia feminarum non ferant, ac ipſarum infirmitatem, ingeniique rudiorem indolem maieſtati aduerſam eſſe, obſtinate ſibi perſuadeant. quapropter CEPHALIO apud SYNCELLVM [3] commemorat, quod Aſſyriorum reges prioribus ita ſucceſſerint, vt παῖς παρὰ πατρὸς ἐκδεχόμενος τὴν ἀρχὴν καὶ ἔχων ἥτ]αν ὐδεὶς αὐ]ῶν ἐτελεύτησεν, *filius a patre excipiens regnum, & nemo illorum cladem paſſus fuerit mortuus*: imo VELLEIVS PA-

1 *lib. VII. cap. I. V. H.* 2 *amator. tom. II. opp. p.* 753. 3 *p.* 167.

TER-

TERCVLVS [1] clariſſime dicit: *in ſequenti tempore, imperium Aſiaticum ab Aſſyriis, qui id obtinuerant annis MLXX. translatum eſt ad Medos, abhinc annos ferme DCC LXX. quippe Sardanapalum eorum regem, mollitiis fluentem & nimium felicem malo ſuo, tertio & triceſimo loco ab Nino & Semiramide, qui Babylonem condiderant, natum*; ita vt ſemper ſucceſſor regni paterni foret filius *Pharnaces Medus imperio vitaque priuauit.* quibus de cauſſis vero ſimile eſſe putamus, quod Semiramis regni tantum adminiſtrationem filio ad regnandum immaturo præripuerit, ac pro illorum temporum ratione ſibi vindicauerit, quod non obſcure ex hisce IVSTINI [2] verbis colligi poteſt: *hæc* (vidua Semiramis) *nec immaturo* (filio Ninyæ) *auſa tradere imperium* (id eſt, adminiſtrationem, quam velut tutelæ nomine ſuſceperat Semiramis: quoniam ius imperandi iam penes Ninyam erat) *nec ipſa palam tractare, tot ac tantis gentibus vix patienter vni viro, nedum feminæ parituris, ſimulat ſe pro vxore Nini filium, pro femina puerum*; & DIODORVS SICVLVS [3] adfirmat, quod Ninus γεννήσας ἐκ Σεμιράμιδος υἱὸν Νινύαν ἐτελεύτησε, τὴν γυναῖκα ἀπολιπὼν βασιλίσσαν, quæ poſteriora verba notant, quod Semiramidi non ſucceſſionem, ſed eam duntaxat reginam reliquerit, confer C. S. SCHVRZFLEISCHIVM. [4] quo igitur fundamento HVGO GROTIVS [5] & MARSHAMVS [6] ad exemplum Semiramidis prouocent, quum de

1 *lib. I. cap. 6. n. 1. 2.* 2 *lib. I. cap. 2. n. 1.* 3 *lib. II. cap. 7.* 4 *operib. hiſtoric. polit. p. 17.* 5 *de I. B. & P. lib. II. c. 7. §. 12.* 6 *canon. chronic. ſec. IV. p. 69.*

iure

iure mulierum differunt, exinde facile iudicari poteſt.

§. V. Magna ſunt merita atque opera, quæ Semiramis præſtitiſſe, adeoque fama nominis ſui terrarum orbem impleuiſſe dicitur, quippe quæ nacta ſunt multorum ſeculorum memoriam & in quotidiano hominum ſermone & ore fuerunt, prout IVLIANVS [1] de Semiramide pronunciat, quod *ὑπὲρ ταύτης πολὺς μὲν λόγος, ὡς ἐναυμάχει ναυσὶ τρισχιλίαις καὶ πεζῇ παρετάττετο, μυριάδας ὁπλιτῶν τριακοσίας ἄγουσα, τότε ἐν Βαβυλῶνι τεῖχος ᾠκοδόμει πενταкοσίων σταδίων μικρὸν ἀποδέον, καὶ τὰ περὶ τὴν πόλιν ὀρύγματα, καὶ ἄλλα πολυτελῆ καὶ δαπανηρὰ κατασκευάσματα ἐκείνης ἔργα γενέσθαι λέγουσι, de ea frequens extet apud ſcriptores mentio, quod claſſem ter mille numero nauium inſtrueret, peditum vero tricies centena millia in aciem educeret: tum quod Babylone murum excitarit quingentorum fere ſtadiorum & quæ circa hanc vrbem foſſiones aut ceteræ id genus magnificæ ac ſumtuoſæ ſtructuræ ſunt, ob ea omnia perfecta dicuntur.* ſed diſtinctius accuratiusque opera ipſa recenſere, operæ pretium eſt. Semiramidem Babylonem, vrbem illam maximam & Chaldaicarum gentium lumen condidiſſe, tradunt CTESIAS, DIODORVS, HERODOTVS, STRABO, MELA, IVSTINVS, VELLEIVS PATERCVLVS aliique quam plurimi, quæ vrbs quum magnitudinis, ſplendoris, miræ ſtructuræ aliorumque ornamentorum laude ab antiquis hiſtoriarum auctoribus prædicatur, ea omnia quoque Semiramidi vindicarunt. inter alia enim laudantur *muri*

1 *orat. III. in laudem imperatric. Euſebiæ p.* 127.

Baby-

Babylonici, de quibus, quod ad ipſorum altitudinem inprimis adtinet, variæ & inter ſe diſcrepantes ſententiæ extant. PHILO BYZANTIVS [1] ita dicit: *τὸ μὲν ὕψος ἐςὶ τȣ̃ τείχȣς πλέον ἤ πεντήκοντα πήχεων· τὰ δὲ πλάτη τῶν παραδρομίδων ἅρματα τέτρωρα τίσσαρα καlὰ τὸν ἀυτὸν καιρὸν διιππεύει. muri altitudo quinquaginta cubitorum menſuram excedit: at deambulationum altitudines quadrigas quatuor eodem tempore in equeſtre certamen admittunt*; quem cubitorum numerum præter CTESIAM apud DIODORVM STRABO [2] quoque poſuit, nec non CVRTIVS, [3] ſi quorundam ſcripturæ habeamus fidem, qui legunt: *altitudo muri quinquaginta cubitorum eminet ſpatio*, quamuis alii pro *quinquaginta* ſcribant *centum*. at vero HERODOTVS [4] muris hisce altitudinem CC. cubitorum regiorum adtribuit, quem quidem regium cubitum fuiſſe tribus digitis vulgari cubito ampliorem, confirmat: quotue cubitos ponit HERODOTVS, tot pedibus altitudinem horum murorum definiunt PLINIVS [5] ac SOLINVS: [6] quorum ille dicit: *Babylon Chaldaicarum gentium caput diu ſummam claritatem obtinuit in toto orbe, propter quam reliqua pars Meſopotamiæ Aſſyriæque Babylonia adpellata eſt, ſexaginta millia paſſuum amplexa*, muris ducenos pedes altis. *quinquagenos latis, in ſingulos pedes ternis digitis menſura ampliore, quam noſtra, interfluo Euphrate, mirabili opere vtroque*; hic vero *Babylonia vrbs*

1 *de ſeptem orbis mirac. t. VIII. p.* 2674. *theſaur. antiquitat. græcar.* GRONOVII. 2 *lib. XVI.* 3 *lib. V. cap. I.* 4 *I.* 178. 5. *lib. VI. cap.* 26. *H.N.* 6 *cap.* 65.

eſt

eſt ſexaginta millia paſſuum circuitu patens, muris circumdata, quorum altitudo ducentos pedes detinet, latitudo quinquaginta in ſingulos pedes ternis digitis vltra quam menſura noſtra eſt altioribus; qui pedum numerus ex HYGINI [1] ſententia adhuc minor fuit, quoniam murum Semiramidis altum pedes LX. fuiſſe dicit, in quo auctorum diſcrepantia certi quid definire, omnino eſt difficile, confer BRISSONIVM [2] FREINSHEMIVM [3] KIRCHERVM. [4] nec minus ſcriptorum ſententiæ ſunt diuerſæ, quod ad ipſius vrbis ambitum adtinet, quem CTESIAS ſtadia CCCLX. CLITARCHVS CCCLXV. vterque apud DIODORVM; HYGINVS CCC. STRABO CCCLXXXV. DIO CASSIVS CCCC. HERODOTVS CCCCLXXX. ſcribunt, item ſi reſpicimus materiam, ex qua muri hi fuerunt conſtructi, quamuis plures tradant, illos laterculo coctili & bitumine fuiſſe ſtructos, vti HERODOTVS, DIODORVS, CVRTIVS, IVSTINVS, PLINIVS, IVVENALIS, MARTIALIS, PROPERTIVS, AMMIANVS MARCELLINVS; ſed HYGINVS dicto loco ſcribit, fuiſſe latere cocto & ſulphure, ferro vinctos, ea fortaſſe cauſſa, quod teſte PLINIO [5] ſulphuris & bituminis vicina eſt natura, vti FREINSHEMIVS [6] & MVNCKERVS [7] obſeruant.

§. VI. Vt ſilentio dimittamus pontem Babylonium, cuius primordia Semiramidis opera & ſtudio vindicantur, & de quo DIODO-

1 *fab.* CCXXIII. 2 *de regio Perſar. principat. lib.* I. §. 81. *p.* 117. 3 *ad Curtium lib.* V. *cap.* I. *n.* 26. 4 *turr. Babel. lib.* II. *cap.* 4. *p.* 53. 5 *lib.* XXXV. *cap.* 15. 6 *dicto loco.* 7 *ad Hygin. p.* 290.

RVS [1] pluribus differt,cuiusue figuram exhibet KIRCHERVS, [2] cogitationes noſtras conuertimus ad hortos penſiles, qui inter ſeptem mundi miracula narrantur, auctore LACTANTIO, [3] multarum arborum vmbra & proceritate amœni, quorum ornatum & ſplendorem commemorant STRABO [4] CVRTIVS [5] PHILO BYZANTIVS [6] * quamuis CVRTIVS dicat, hortos hoſce eſſe miraculum vulgatum græcorum fabulis. at vero quum illi horti penſiles a tot ſcriptoribus ſint laudati, non plane in cenſu fabularum haberi poſſunt, licet poetæ, vt id, quod per ſe magnum eſt, veluti incredibile & humanis viribus maius prædicare ſolent, multa addiderint ficta. inprimis vero de eo inter ſcriptores diſputatur, quis hoc hortorum opus fuerit molitus? EVSTATHIVS [7] iſtos acceptos fert Semiramidi, quum de iſta dicit: ἔκτισε δὲ καὶ δεξαμενὴν μεγάλην ᾗ κῆπον ἐπήγειρε θαυμαστὸν, ἐπιλεγόμενον κρεμαστὸν, ὃς τετράπλευρος μὲν ἦν, ἑκάστην δὲ πλευρὰν εἶχε τετράπλεθρον, *extruxitque ingentem ciſternam, in qua hortum ſtupendum erexit, qui penſilis vocabatur, & quatuor habebat latera, quorum vnum quodque quatuor plethrorum erat,* cui opinioni addictus quoque eſt KIRCHERUS. [8] ſed diſcedit ab iſta DIODORVS [9] qui dicit: ὑπῆρχε δὲ καὶ ὁ κρεμαστὸς καλούμενος κῆπος παρὰ τὴν ἀκρόπολιν, οὐ Σεμιράμιδος, ἀλλά τινος ὕστερον Σύρου βασιλέως κατασκευάσαντος, *erat etiam penſilis, vt vocatur, hortus iuxta arcem, non a Semiramide, ſed Syræ*

1 *II. 8.* 2 *turr. Babel. lib. II. cap. 5. p. 56.* 3 *lib. III. cap. 24. inſtit. diuinar.* 4 *lib XVI. p. 738.* 5 *lib. V. cap. I. n. 31. ſeqq.* 6 *apud Gronou. dicto loco p. 2650.* 7 *ad Dionyſium de ſit. Orb. v. 1010.* 8 *turr. Babel. II. 6. 2.* 9 *II. 10.*

quo-

quodam rege poſteris temporibus ædificatus, quem ſequitur CVRTIVS [1] *Syriæ regem Babylone regnantem hoc opus eſſe molitum, memoriæ proditum eſt, amore coniugis victum, quæ deſiderio nemorum ſiluarumque in campeſtribus locis, virum compulit amœnitatem naturæ genere huius operis imitari*; in qua ſententiarum diuerſitate PLINIVS [2] nullam ex illis ſuam ſibi fecit, ipſamque rem veluti dubiam reliquit in medio, quando ſcribit: *itemque penſiles* (hortos) *ſiue illos Semiramis, ſiue Aſſyriæ rex Cyrus fecit, de quorum opere alio volumine dicemus*. ſola ſane auctoritas EVSTATHII, qui hortos hosce vindicat Semiramidi, non firma eſt, cui opus hoc omnino denegari poteſt, præcipue quum DIODORVS, & qui iſtum ſequitur CVRTIVS, ſcriptores in rebus Semiramidis commemorandis diligentes ac copioſi, huic opinioni refragentur. equidem vterque regem quemdam Syriæ commemorat, veluti auctorem operis huius admiratione digni; ſed nomen ipſius prætermittit ſilentio, qua in re ex IOSEPHO [3] petere poſſumus lucem. namque ex BEROSO, antiquiſſimo rerum Chaldaicarum ſcriptore in Nebuchodonoſori, Aſſyriæ regis, quidquid magnifice de conditore mœnium hortorumque Babylonis prædicatur, operibus numerat; & quamvis DIODORVS ac CVRTIVS mentionem faciant regis cuiusdam *Syriæ*, voluerunt tamen dicere *Aſſyriæ*, quas gentes ſæpe confundunt veteres nouique ſcriptores, confer BRISSONIVM [4] FREINS-

1 *cit. loc.* 2 *hiſtor. nat. lib. XVIIII. cap. 4.* 3 *antiq. Iudaicar. X, II. & contra Apion. lib. 1.* 4 *de regio Perſarum princip. lib. 1. §. 80.*

HEMIVM

HEMIVM [1] PITISCVM [2] CELLARIVM. [3] **

* Hortus hic græce dicitur κῆπος κρεμαςὸς, DIODOR. II, 10. κρεμαςὸς παράδεισος, IOSEPH. contra Apion. lib. 1. p. 1045. latine *penſilis*. penſile autem ſignificat, quod ſuſpenſum eſt & in aëre pendet.

** Imago hujus modi hortorum extat in KIRCHERI turr. Babel. p. 58. & CVRTIO edito cura PITISCI p 273. de mole illa lapidea, quam adpellant *obeliſcum* & Semiramidi adtribuunt, differit quoque DIODORVS. hic quoque legi poteſt SERVILIVS de mirandis antiquorum operibus lib. 1. cap. 47. 51. 52. tom. 1. theſauri antiqu. roman. SALLENGRE.

§. VII. De expeditionibus, quas Semiramis contra hoſtes ſuſcepiſſe traditur, nunc disquirendum eſt. duæ ex illis illuſtres celebrantur, quarum altera *Aethiopica*; altera vero *Indica* adpellatur. de priore teſtatur DIODORVS, quod Libyam magna ex parte redegerit in ditionem, & hiſce peractis plurima Aethiopiæ loca ſubegerit, cuius rei teſtis quoque eſt PLVTARCHVS, [4] quando ſcribit: τῆς αὐτῆς δυνάμεως ὑποκειμένης καὶ ἡγεμονίας, Σεμίραμις μὲν ἔσα γυνὴ, ςόλες ἐπλήρε, καὶ φάλαγγας ὥπλιζε, καὶ Βαβυλῶνας ἔκτιζε, καὶ περιέπλει τὴν Ερυθρὰν θάλασσαν, Αιθίοπας καταςρεφομένη καὶ Αραβας, *eadem potentia, eodem regno propoſito, Semiramis quum eſſet mulier, claſſes inſtruebat, legiones armabat, Babylonas condebat, rubrum mare circumuecta Aethiopes & Arabes ſubigebat*; item IVSTINVS, [5] quod mulier hæc non contenta acquiſitos viro regni terminos

1 *obſeru. ad Curtium c. l.* 2 *ad Curtium p. 274. 275.* 3 *hiſtor. antiqu. p. 7. & ad Curtium p. 205.* 4 *p. 336. tom. 2. opp.* 5 *lib. 1. cap. 2. n. 8.*

tueri, Aethiopiam quoque imperio adiecerit. ſic rebus ex ſententia DIODORI Aethiopiæ atque Aegypti compoſitis, bellum Indiæ intulit, qua tempeſtate *Stabrobates* regnum adminiſtrabat, militum atque elephantorum, quorum India ferax eſt, copia maxime abundans. quapropter Semiramis immenſam magnitudinem copiarum conſcripſit, prouinciis ſuis trecenta boum millia imperauit; & quamuis legati ad ipſam miſſi, iſtam crudelitatis adcuſarent, quod nulla cauſſa commota bello Indiam premere ſibi ſumeret; regio tamen ſpiritu litteras illas contemnebat, nec a crudeli conſilio, quod animo conceperat, ad humanitatem mentis poterat reuocari, adeo vt vtrinque pugnatum ſit crudeli marte & victoria demum licet cruenta Semiramidem ſecuta glorioſiſſime. ita enim ſcribit DIODORVS: ἐπὶ πολὴν δὲ χρόνον τȣ̃ κινδύνȣ παρατείνοντος καὶ προθύμως ἑκατέρων ἀγωνισαμένων, τὸ τελευταῖον ἡ Σεμίραμις ἐνίκησε, καὶ διέφθειρε τῶν πλοίων περὶ χίλια. συνέλαβε δ᾽ αἰχμαλώτȣς ȣ̓κ ὀλίγȣς, *poſtquam certamine ad longum tempus extracto acriter pugnatum eſſet vtrinque, victoria tandem penes Semiramidem ſtetit, quæ ad* CIↃ *naves ſubmerſit, nec exiguo captiuorum numero potita fuit.*

§. VIII. Et tantum de operibus, quæ narrantur, Semiramidis. nunc ad indolem corporis pariter ac animi adgrediamur. corporis ac faciei ipſius elegantiam pulcritudinemque vehementer prædicant ſcriptores, adeo vt auctore AELIANO [1] fuerit ὡραιοτάτη γυναικῶν *ſpecioſiſſima inter omnes feminas*, qui vero ad-

[1] *lib. VII. cap. I. var. hiſt.*

dit:

dit: *εἰ καὶ ἀφελέϛερον ἐχρῆτο τῷ κάλλει, tametſi remiſſius & negligentius formam curabat.* etenim libidinis mollitie plane fuiſſe corruptam, multi auctores confirmant, & ipſe DIODORVS teſtatur, quod rex Indorum Semiramidis perditas Veneris voluptates litteris perſtrinxerit acriter, quippe quæ adeo libidini indulſerit, vt milites, qui ſpecioſa forma fuerint, ad ſcorta ſibi ipſi inferenda impulerit: quin immo tradit PLINIVS [1] Iubam eſſe auctorem, equum adamatum a Semiramide vsque coitum, per huiusmodi ſane dedecus, quod nulla virtutis ſpecies, nulla imperii magnitudo, nulla bellorum felicitas redimere poteſt. ſic & refert AMMIANVS, [2] quod Semiramis omnium prima teneros mares caſtrauerit, ita vt inde mos hic ad Perſarum gentem ſit translatus. * in tanta vi libidinis nihilominus Semiramis ſingulari animi fortitudine prædita celebratur, quamobrem IVSTINVS [3] dicit: *nec hoc illi dignitatem regni ademit, ſed admirationem auxit, quod mulier non feminas modo virtute, ſed & viros anteiret*; & apud AELIANVM [4] legimus, quod memoriæ ſit proditum, Semiramidem cepiſſe, etiam interfeciſſe leonem, pardalim, leonam & alias huiusmodi feras; & iræ, cuius adfectui animus ipſius ſuccubuerit, argumentum exhibet VALERIVS MAXIMVS, [5] quando dicit: *in puerili pectore non tantum vis odii potuit, ſed in muliebri quoque æque multum valuit. namque Semiramis Aſſyriorum regina, quum ei circa cultum capitis ſui occupatæ nunciatum eſſet,*

1 *hiſt. nat. lib. VIII. cap.* 42. 2 *lib. XIIII. cap.* 17. 3 *lib. I. cap.* 2. §. 6. 4 *lib. XII. cap.* 39. *var. hiſtor.* 5 *lib. IX. cap.* 3.

Babylonem defeciſſe; altera parte crinium adhuc ſoluta protinus ad eam expugnandam cucurrit; nec prius decorem capillorum in ordinem, quam tantam vrbem in poteſtatem ſuam redegit.

* Quod Perſæ pueris teſticulos amputauerint, ac forma præſtantisſimos quoque mares caſtrauerint, teſtatur HERODOTVS & DIO CHRYSOSTOMVS orat. XXI. quæ de pulcritudine inſcribitur, Perſas pulcritudinis fuiſſe ſtudioſos hoc probat argumento, quod pulcros facerent eunuchos. STEPHANVS de vrbibus exiſtimat, morem caſtrationis cœpiſſe *Spadæ*, quæ vrbs eſt Perſidis, vnde & nomen *Spadonis* ſit deductum, quamuis alii obſeruent, vocem hanc a verbo græco σπάδω eſſe deriuandam. BRISSONIVS de regio Perſarum principatu lib. II. §. 164. monet, ab Aſſyriis & Medis luxum hunc manaſſe, & Babyloniorum regem Nebuchodonoſorum ex Iudaica iuuentute quosdam nec non ex aliis gentibus bello captos ipſo ætatis flore caſtrandos curaſſe. adde DEMPSTERVM ad Claudianum p. 376. 377. cum notis variot.

§. VIIII. Tandem ad extrema Semiramidis fata perueniamus. IVSTINVS [1] tradit, quod quum concubitum filii petiiſſet, ab eodem fuerit interfecta, XLII. annos poſt Ninum regno potita, in quibus annis IVSTINVS, aut potius TROGVS ab aliis diſcedit, qui Semiramidem imperium per XXXII. annos tenuiſſe adfirmant, quæ diſcrepantia nulla admiratione digna eſt, quum quidquid de Nino & Semiramide traditur, incertum eſt & dubiæ fidei. quod autem inceſtum fecerit cum filio,

[1] *lib. I. cap. 2. n. 10.*

idem teſtatum facit CONON [1] ὡς ἡ Σεμίραμις αὐτὴ τῷ υἱῷ λάθρα καὶ ἀγνοῦσα, μιγεῖσα, εἶτα γνοῦσα, ἄνθρα ἐν τῷ φανερῷ ἔσχε. καὶ ἐξ ἐκείνου, πρότερον βδελυκτὸν ὄν, Μήδοις καὶ πέρσαις καλὸν καὶ νόμιμον ἔδοξε μητράσι μίγνυσθαι, *Semiramidem clam primum & ignaram cum filio ſuo concubuiſſe, ſed deinde cognita re, viri etiam loco publice habuiſſe. ex eo itaque tempore quod prius execrandum habebatur, Medis ac Perſis jus faſque viſum, matribus commiſceri.* non ignotum enim eſt, Perſarum gentem fuiſſe libidinoſiſſimam, & ſi non in tota, tamen in parte barbariore nefanda illa conſuetudo inualuiſſe videbatur. hinc MINVCIVS FELIX [2] *ius eſt apud Perſas miſceri cum matribus*; & HIERONYMVS [3] *Perſæ, Medi, Indi & Aethiopes cum matribus & auiis, cum filiabus & neptibus copulantur.* Verum enim vero DIODORVS refert, quod Semiramis, minus ab inſidiis filii tuta, regnum ipſi tradiderit, quoue facto confeſtim ex hominum conſpectu, ad Deos migratura ſeſe ſubduxerit, prout fabuloſis poëtarum carminibus in columbam transmutata traditur: * hinc NASO [4] de Semiramidis, quæ credita eſt, matre diſſerit & addit:

an magis vt ſumtis illius filia pennis
extremos albis in turribus egerit annos.

* GEORGIVS SABINVS interpret. fabular. Ouidii p. 60. dicit: *Semiramis Aſſyriorum regina fertur nutrita a columbis, vnde & Syriaca lingua nomen Semiramidis hoc eſt columbæ ei inditum fuit. nam quum eſſet a matre expoſita in loco deſerto. columbæ infantem alis confoue-*

1 *Narrat. IX. apud Photium biblioth. p. 427.* 2 *Octau. cap. 31. § 2.* 3 *lib. II. adu. Iouianum cap. 6.* 4 *metam. lib. IIII. v. 47.*

runt: & coagulato lacte ex paſtorum mapaliis ſurrepto, nutriuerunt: in cuius rei memoriam Babylonii columba, vt romani aquila, vſi ſunt. hac igitur occaſione confictа eſt fabula de Semiramidis transformatione in columbam.

§. X. De ſepulcri monimento, quod ipſa Semiramis ſibi condidiſſe dicitur, ita diſſerit PLVTARCHVS [1] Σεμίραμις δὲ ἑαυτῇ κατασκευάσασα τάφον, ἐπέγραψεν, ὅϛις ἂν χρημάτων δεηθῇ βασιλεὺς, διελόντα τὸ μνημεῖον, ὅσα βούλεται λαβεῖν. Δαρεῖος οὖν διελὼν, χρήματα μὲν οὐχ εὗρε, γράμμασι δὲ ἑτέροις ἐνέτυχε τάδε φράζουσιν· εἰ μὴ κακὸς ἦθ' ἀνὴρ καὶ χρημάτων ἄπληϛος, οὐκ ἂν νεκρῶν θήκας ἐκίνεις, *Semiramis quum ipſa ſepulcrum condidiſſet, inſcripſit hæc: ſi quis rex pecunia indiguerit is recluſo hoc monimento, ſumat quantum volet. Darius aperto eo, nullam inuenit pecuniam, ſed in aliam incidit inſcriptionem, cuius hic erat ſenſus: niſi malus fuiſſes homo & pecuniæ inſatiabilis, nunquam ſane loculos mortuorum inuaſiſſes.* ſic & POLYAENVS [2] ſtatuæ, in memoriam Semiramidis poſitæ mentionem facit, cui hæc fuerint inſcripta: *me natura quidem mulierem finxit: at ego rebus geſtis nullo fortiſſimorum virorum inferior extiti. ego Nini regnum tenui, ad orientem terminans fluuium Hinamamem: ad meridiem eam terram, quæ thure ac myrrha abundat: ab hyeme Saccas & Sogdas. mare antea nemo Aſſyriorum vidit: ego vero quatuor, quibus propter longinquitatem appropinquare nemo poteſt. quis enim ea impetu continet? fluvios coëgi fluere, quocunque vellem. volui autem, quo conduceret. terram ſterilem fœtam*

1 *apophth. tom. 2. opp. p. 173.* 2 *lib. VIII. ſtratagem. cap. 26. p. 761.*

red-

reddidi. fluuiis enim meis eam temperaui. munitiones inuictas conſtitui. inuias petras ferro domui. vias meis pecuniis ſtraui, quas ne feræ quidem prius ambulaverant & a rebus gerendis ſatis mihi ſuperfuit temporis, quod mihi & amicis impertiui. ſufficiat, hæc de Semiramide eiusdemque præclaris operibus nos collegiſſe. quæ a nobis nunc adcuratius ſunt examinanda, vt adpareat, quæ eorum ſit veritas.

§. XI. Inquiramus igitur in veritatem dignitatemque hiſtoriarum, quas de Semiramide iam protulimus, quod vt feliciori fiat ſucceſſu, non ab re eſſe ducimus, quædam de hiſtorica fide eiusdemque fundamento præfari. duo quippe ſunt momenta, quibus rerum geſtarum, quæ a ſcriptoribus humanis commemorantur, nititur veritas, quibusue adduci poſſumus, vt illis noſtram adhibeamus fidem: alterum eſt teſtimonium, alterum vero ipſius facti, quod deſcribit hiſtoria, conditio. quod ad teſtimonium pertinet, illius varia ſunt genera, ſiquidem modo ab illis, qui interfuerunt & præſentes id, quod accidit, viderunt, modo vero ab illis, qui per alios ad cognitionem huius vel illius facti peruenerunt, exhibetur: quale poſterius teſtimonium iterum duplicis eſt generis, quoniam primum alii hiſtoriarum auctorum iisdem temporibus floruerunt; alii vero ab illis abfuerunt, quibus res, quas narrant, euenerunt; deinde ipſum teſtimonium modo litteris eſt conſignatum, modo vero fama traditum. quod ſi autem ope teſtimoniorum veritatem hiſtoriarum diiudicare adeoque vera a falſis diſtinguere ſuſtineamus, neceſſe eſt, non ſolum ad ipſorum copiam multitudinem-

que, ſed & dignitatem animaduertere animum, quippe quam dignitatem ipſius ſcriptoris auctoritas intuitu cum ingenii, tum animi, num & poſſit & velit vera dicere, efficit. etenim prima eſt hiſtoriæ lex, ne quid falſi dicere audeat, ne quid vere non audeat, ne qua ſuſpicio gratiæ ſit in ſcribendo, neque ſimultatis, vt CICERO [1] dicit. neque minus in hac veritate cognoſcenda intueamur adcurate omnia momenta facti ipſius, quod commemorant, num quædam ſint, quæ ſpeciem præ ſe habeant miraculi, aut ſaltem adpareant mirabilia; numue omnia inter ſe ita cohæreant, vt alterum alteri reſpondeat, de quo argumento pluribus diſſerunt RECHENBERGIVS [2] EISENHART [3] PERIZONIVS [4] IANVS [5] & alii. quibus poſitis, non eſt difficile hiſtoriam Semiramidis plane ſuſpectam reddere, quoniam non ſolum conſignata eſt litteris ab eiusmodi ſcriptore, cuius auctoritas nullius eſt momenti, ſed & tales deſcriptiones complectitur, quæ omnem fidem humanam excedunt, ſibi ipſis ſunt contrariæ & aperte produnt fabulas.

§. XII. Num Semiramis vnquam fuerit? de eo dubitat VOSSIVS, [6] & CASPAR ABELVS [7] ſumma ope nititur demonſtrare, quod femina hæc rex ille fuerit, qui oraculis diuinis modo *Salmanaſar*, modo *Sennacherim* vocetur, quæ nomina eſſent vnius perſonæ. vtque opinionem, in quam ingreſſus eſt, ſtabiliat ac confirmet, primum ad ipſorum nomi-

1 *de orat. lib. II. c. 15.* 2 *diſput. hiſtoric. politic. part. 2. n. 23.*
3 *comment. de fide hiſtorica.* 4 *orat. de fide hiſtorica.*
5 *de veritate hiſtoric. apud hiſtor. æræ chriſtian.* 6 *de idololatr. lib. 1. cap. 33.* 7 *hiſtor. monarch. orb. antiqu. lib. I. cap. 7. p. 376. ſqq.*

num

num ſimilitudinem prouocat, quum regem illum, qui hebraico codice adpelletur *Sancherib*, græci *Sennacherimem* vocent; ex *Sennacherim* vero addita feminea flexione *is* ſublataque adſpiratione & *n* in *m* mutato facile potuerit fieri *Semarimis* & tandem *i* quoque & *a* transpoſitis *Semiramis*. deinde ſententiæ huic robur quoque adferat temporis ratio, quoniam HERODOTVS teſtetur, Semiramidem vix quinque generationes ante Nitoerin chaldæorum reginam floruiſſe, quum generatio apud græcos teſte DIODORO & STRABONE triginta tantum annos complectatur, adeoque Semiramis ex HERODOTI opinione Nitocrin CL. annis ætate ſuperauerit, id ſane cum Senacherimis æuo non male cohæreat, quem tot circiter annos regina hac Nabonidi vltimi chaldæorum regis matre vetuſtiorem fuiſſe, ex chronologia ſit manifeſtum. ad hæc ABELVS comparat facta Semiramidis cum factis Senacherimis, quibus inter ipſos magna ſit ſimilitudo, quæue Senacherimi non conuenire videantur, ea quoque intuitu Semiramidis falſa & commentitia eſſe, obſeruat. nolumus in præſens in opinionem hanc inquirere, quin etiam opinamur, coniecturam hanc præ ſe habere multum ingenii, præſertim quum nobis tantum ſit in animo, Semiramidis hiſtoriam fabuloſam eſſe quam maxime probare.

§. XIII. Primum diſpiciamus de auctoritate ac teſtimoniis, quibus hiſtoria hæc nititur; deinde ſpeciatim omnia momenta, quæ de Semiramide produnt ſcriptores, paullo adcuratius ſub cenſuram reuocemus. quod ad te-

 ſtimo-

ſtimonia pertinet, plures quidem ſunt auctores, apud quos de femina hac multa legimus relata, HERODOTVS, DIODORVS, PLVTARCHVS, TROGVS ac IVSTINVS, AELIANVS, CVRTIVS, POLYAENVS, HYGINVS aliique; ſed vt illis iuſtum ſtatuamus pretium, obſeruandum eſſe exiſtimamus, quod partim ſcriptores hi non ſolum deſcriptionibus ſuis, ſed & ætate, qua floruerunt, diſcrepent; partim princeps rei huius momentum ad fidem atque auctoritatem CTESIAE CNIDII redeat, quem DIODORVS & hunc alii ſunt ſecuti, adeo vt integra fere Semiramidis hiſtoria vnius CTESIAE teſtimonio nitatur, cuius fides ſi fuerit labefactata, iſta dignitatem ſuam, qua verior hiſtoria digna eſt, minus poterit ſuſtinere. CTESIAS autem ille fuit *Cteſiochi* filius, patria Cnido Cariæ vrbe, & captus bello, quod Cyrus minor cum fratre Artaxerxe geſſit, & in Perſidem delatus medicinam ibi per XVII. annos exercuit. hic inter alia, vt apud PHOTIVM [1] eſt, viginti tres libros de rebus Perſicis ſcripſit, in quorum ſex prioribus τά τε Ἀσσύρια διαλαμβάνει, *res Aſſyriorum pertractauit*; a ſeptimo autem libro ad poſtremum vsque hiſtoriam Perſicam a Cyro & Cambyſe regibus ad annum tertium Olympiad. XCIII. ſiue annum Artaxerxis Mnemonis octauum perſecutus eſt, quos poſteriores libros patriarcha PHOTIVS excerpſit ſatis verboſe, priores vero de Aſſyriorum rebus non attigit, quorum tamen ſummam DIODORVS & EVSEBIVS non plane nos ſinunt ignorare, vt de aliis operibus, quæ reliquerat CTESIAS, ta-

1 *codic.* LXXII.

ceamus

ceamus, de quibus MEVRSIVS [1] & FABRICIVS [2] legi poſſunt.

§. XIIII. Quod CTESIAS hic nulla fuerit fide dignus, iam varii ex antiqua ætate prodiderunt. Scripſit auctor hic librum quemdam de *rebus Indicis*, quibus allegatis ARISTOTELI [3] viſus eſt indignus, cui crederetur, ὡς φησὶ Κτησίας οὐκ ὢν ἀξιόπιστος, & ANTIGONVS *Caryſtius* [4] negat ſe ex CTESIA quidquam prolaturum, διὰ τὸ πολλὰ ψεύδεσθαι αὐτὸν & PLVTARCHO [5] πρὸς τὸ μυθῶδες καὶ δραματικὸν ἐπιτρεπόμενος τῆς ἀληθείας, *a veritate ad fabulas converſus* dicitur, cui etiam ibidem [6] λαμπρὸν ψεῦσμα *manifeſtum mendacium* imputauit. e recentioribus idem in eo vitium notarunt IOSEPHVS SCALIGER [7] HERMANNVS CONRINGIVS, [8] qui in Perſicis quoque parum fidei eum mereri diſputat, quod & faciunt DOVNAEVS [9] & MONTFAVCON; [10] inter paucos tamen auctoritatem ipſius tueri adniſus eſt VLRICVS HVBERVS. [11] qui igitur in aliis fuit ſubleſtæ fidei, illum certe in antiquiſſimis momentis tuto ſequi non poſſumus, præſertim quum in illis rebus, quas vidit, & quibus interfuit, antiquis ſcriptoribus fidem atque auctoritatem ſuam neutiquam potuerit probare. quod vt eo clarius adpareat, notamus in ipſo animum affectibus ac inprimis invidiæ deditum, cuius mo-

1 *Cypr. II. c 29.* 2 *biblioth. græc. lib. II. cap. 25. §. 16.* 3 *lib. IIX. hiſt. anim. cap. 28.* 4 *in hiſtoriis admirand.* 5 *vit. Artaxerxis p.* 1014. 6 *p.* 1017. 7 *p. 39. notar. in fragm. ſubi. operi de emendat. tempor.* 8 *aduerſ. chronol. de Aſia & Aegypt. antiqu. dynaſt.* 9 *not. ad Demoſthenem p.* 171. 10 *de veritate hiſtor. Iudith. p.* 120. 11 *diſſertatio, de temporib. ante Cyrum apud hiſt. eius ciuil.*

tu

tu atque impulſu non potuit non de veritatis via deflectere.

§. XIX. Namque primum, quod inuidia flagraret aduerſus HERODOTVM *Halicarnaſſenſem*, hiſtoriam ſcripſit in plerisque illi, quam HERODOTVS ediderat, contrariam, de quo PHOTIVS [1] teſtatur: σχεδὸν ἐν ἅπασιν ἀντικείμενα Ηροδότῳ ἱςορῶν. ἀλλὰ καὶ ψεύςην αὐτὸν ἀπο καλῶν ἐν πολλοῖς, narrat *fere in omnibus repugnantia Herodoto, imo illum in multis mendacem adpellat.* equidem me non fugit, quod fuerint quoque utriusque ætatis, STRABO, DIODORVS, GELLIVS, PLVTARCHVS, AELIVS HARPOCRATION, LVD. VIVES, IO. BODINVS & alii, qui de HERODOTI fabulis diſputarunt, vt videre poſſumus apud FABRICIVM. [2] verum vt taceamus de eo, quod HERODOTVS antiquior fuerit CTESIA, quia SALMASIO [3] perperam traditur æqualis HERODOTI, quum iuniorem fuiſſe, clariſſimis conſtat argumentis; longiſſime ſane abeſt a fingendi ſtudio, & ipſe ingenue profitetur, ſe quædam, quæ fabuloſa ætas protulit, notare; minus vero aſſerere, verbi gratia, quum de monſtris Lybiæ dixiſſet, [4] ταῦτα εἰ μὲν ἐςι ἀληθέως, ἐκ οἶδα, τὰ δὲ λέγεται, γράφω. indoles vero animi CTESIAE plane alia fuit, qui quum famæ nominis ampliſſimæ ſibi conficiendæ non mediocrem daret operam, reliquorum ſcriptorum gloriam & merita ſugillare & penitus infringere, ſibi ſumſit. id quod etiam ex eo adparet, quod & XENOPHONTI, qui Cyro minori militauit, contradixerit,

1 *cit. loc.* 2 *bibl. græc. lib. II. cap. 20. §. 3.* 3 *ad Solin. p 871.* 4 *lib. IV.*

vt

vt a PHOTIO obſeruatum fuit: ὀυχ Ἡροδότῳ δὲ μόνῳ τἀναντία ἱστορεῖ ἀλλὰ καὶ πρὸς Ξενοφῶντα τὸν Γρύλλου ἐπ' ἐνίων διαφωνεῖ, *non Herodoto ſoli contradicit, verum etiam in aliquibus a Xenophonte diſcordat*, quem vero vt peritiſſimum rerum Perſicarum omnes ſemper laudauerunt.

§. XX. Vt quædam breuiter attingamus, quæ contra fidem & probabilitatem in rebus Aſſyriorum ſcripſit, primum eſt, ditioni Nini tam vaſtum imperium ſubiectum fuiſſe, vt fines ipſius ab Indo ad Helleſpontum & a Nilo ad flumen Tanaim prolati fuerint: deinde ſuſpectæ quoque fidei eſt diuturnitas imperii Aſſyriorum, quod vltra CIↃ CCCC annos ſtetiſſe DIODORVS ex CTESIA tradit, qua in re alii potius cum HERODOTO & APPIANO *Alexandrino* faciunt, quorum ille [1] ſcribit Aſſyrios regnaſſe vsque ad Medorum defectionem per *annos quingentos & viginti*; hic vero [2] ait, Aſſyriorum & Medorum & Perſarum tria maxima imperia nondum tempus DCCCC annorum compleuiſſe, quæ ſententia, quod nihil habeat ſacris ſcripturis repugnans, omnino præferenda eſt Cteſianæ & vulgari. nec maior illius fides eſt in locorum deſcriptione. *Ninum*, vrbem omnium quondam circuitu ampliſſimam, ciuium numero maximam, quamue PLINIVS [3] & HERODOTVS [4] Tigri impoſitam fuiſſe tradunt, CTESIAS, qui tot annos in Perſia verſatus eſt, Euphrati adpoſitam fuiſſe dixit, auctore DIODORO, [5] vt alia ſilentio dimittamus, quæ CELLARIVS [6] docte & ſolide examinauit, quamue ſint erronea, demonſtrauit.

1 *lib. I. cap.* 95. 2 *præf. oper.* 3 *lib. VI. cap.* 13.
4 *lib.* 1. *c.* 193. 5 *lib. II, cap.* 3. 6 *diſſert. acad p.* 54. *ſqq.*

§. XXI.

§. XXI. At magnam CTESIAE auctoritatem apud græcos fuiſſe, multi obiiciunt, id quod minime negamus, cauſſam, cur hiſtoria ipſius eo cupidius a pluribus fuerit recepta, facile cognoſcentes, quod ipſe, teſte DIODORO, dixit, ſe ἐκ τῶν βασιλικῶν διφθερῶν, *ex regiis membranis* ſua omnia edidiſſe, confer VOSSIVM. [1] quamuis & experientia doceat, quod etiam errores & fabulæ ſuos inueniant patronos, quæ ſæpius adprehendantur tenacius, quam ipſa ſimplex veritas. ſicque adparet, lubricam eſſe fidem, quam præ ſe habet CTESIAS, quumque id, quod in DIODORO TROGOque extat, ex ipſius riuulis ſit deriuatum, facile ex inde colligere poſſumus, quam dignitatem illorum narrationibus habere debeamus. accedit, quod CTESIAE ingenium Semiramidis ætate minus inluxerit, vnde probabilitas hiſtorica alias vim quandam accipere potuiſſet; & quamuis DIODORVS prodat, quod libris annalibus iisque arcanis fuerit vſus; nemo tamen a ſe poterit impetrare, vt perſuadeat ſibi, veteres tantos errores & fabulas annalibus conſeruaſſe, quorum curæ viri cordatiores præerant. multo minus cauſſam deprehendimus, cur Nini, inprimis Semiramidis merita litteris tueri iisque ſeculorum laudes comparare voluerint: quoniam in ceteris regibus res non tam expedita eſt, quam in Semiramide, & conſtat, quam difficile ſit eorum ætates atque opera dilucide' exponere, & quantum auctores in deſcriptionibus ſuis inter ſe diſcrepent, ex ſuperioribus prolatis quisque colligere poteſt; attamen vis probabilita-

[1] *de hiſtoric. græc. lib. I. cap. 5.*

tis

tis hiſtoricæ in teſtimoniis probis eorumque coniunctione poſita eſt.

§. XXII. Verum vt cenſura noſtra plane æqua & iuſta adpareat, non ab re erit, ſi & ipſa hiſtoriæ huius momenta ſingillatim ac diligenter examinare inſtituamus. ea, quæ ex DIODORO ac LVCIANO de origine ipſius, quod nata ſit ex Derceto commemorauimus, indubitatam præ ſe habent fabulam, quam autem adeo turbatim litteris traditam apud veteres auctores deprehendimus, vt ad veriorem ipſius ſententiam peruenire ſit difficile. ſunt multi in ea opinione, quod hæc Aſcalonitarum Dea ſit illa, quæ in ſacris litteris adpellatur *Dagon*, apud SAMVELEM [1] ויקחו פלשתים את־ארון האלהים ויבאו אתו בית דגון *vbi ſumſerunt Philiſtæi arcam Dei, & deduxerunt eam* (in) *ædem Dagonis*, quam ſententiam variis argumentis confirmare adnituntur. etenim primum prouocant ad ſimilitudinem, quæ ſit inter vtriusque nomina, quoniam adpellatio *Dagon* deducenda ſit a דג *piſcis*, * quod *Dagon* fuerit Deus maris, vt apud latinos Neptunus, cui reſpondeat vox *Atergatis*, quam corruptam eſſe ab *Adirdaga*, ebraice אדיר דג id eſt *piſcis potens* ex ſententia SELDENI, iam ſuperioribus obſeruauimus. deinde ſententiæ huius auctores id quoque obſeruant, quod Dagon eadem ratione, ac Derceto, Atergatis, repræſentetur ab antiquis ſcriptoribus, quippe qui ſuperiori parte ſpeciem hominis, inferiori autem piſcis præ ſe habuerit, prout *Triton*, Deus marinus, Neptuni & Salaciæ filius ab au-

1 *II. Sam. V. v. 2. ſqq. conf. Iud. XVI. v. 23. I. Maccab. X, 83. 84.*

ctoribus

ctoribus carminum fabularumque fingitur, quando VIRGILIVS [1] dicit:

hunc vehit immanis Triton & cærula concha
exterrens freta: cui laterum tenus hiſpida nanti.
frons hominum præfert, in priſtim deſinit aluus:

item Nereides, maris nymphæ. quapropter putant nonnulli, ARIAS quippe, TREMELLIVS, per Dagonem ſignificari *Tritonem*; alii vero quum Triton minoris fuerit gloriæ, in eam ingreſſi ſunt ſententiam, quod commentitius & fictus Deus Dagon idem ſit, ac *Neptunus*, præſes ille maris, cui ſententiæ ſeſe addixerunt STVCKIVS [2] & KIPPINGIVS. [3]

* PHILO *Biblius* apud EVSEBIVM lib. I. præp. euang. cap. 7. GYRALDVS hiſtor. deor. ſyntagm. II. p. 109. DRVSIVS quæſt. Ebr. lib. I. quæſt. 82. DICKINSON delph. Phœn. cap. 7. deriuant nomen *Dagonis* ab Ebræorum voce דגן *frumentum* quaſi fuerit præſes, Deus frumenti, vt apud latinos *Saturnus*, quem fabuloſa ætas credidit, præſidere agriculturæ, hortis. ſed PFEIFFERVS dub. vexat. cent. II. loc. 67. p. 363. nominis *Dagon* originem a voce דג *piſcis* veriorem eſſe putat, quoniam conſtet, quod Philiſtæi fuerint maris accolæ, piſcatus, adeoque numinum maris cultores, etiam antiquisſimi ſcriptores teſtentur, Syrophœnices & Philiſtinos piſcibus præſtitiſſe cultum. at vero IO. HEINRICVS REITZIVS not. ad GOODWIN. Moſ. & Aaron. lib. IV. cap. 4. p. 376. exiſtimat, quod Phœnices in vno idolo Deum ſuum & maris & terræ venerati ſint, quoniam ex vtraque parte ipſis

1 *Aen. X. v.* 209. 2 *de ſacris & ſacrific. gentil. pag.* 25.
3 *antiquit. rom. lib.* I. *cap.* 6.

fuerint

fuerint diuitiæ, prout maiores noſtri *Crodum* ſuum Deum coluerint: qua coniectura vox *Dagon* reſpiciat cum terram ac frumenta, tum mare ac piſces, & ſignificet *Saturnum* & *Venerem*, quæ ex mari nata ſit, aut *Opem*, quæ multos Deos maris genuerit marito Saturno.

§. XXIII. Plurium eſt opinio, quod Derceto ſiue Adergatis Venus ſit Syrorum, quippe quæ apud fabularum auctores in piſcem mutata fingitur, quamuis ipſa fabula miris modis turbata ad nos peruenerit. etenim MANILIVS [1] dicit, immerſam fuiſſe lacui Babylonico:

ſcilicet in piſcem ſeſe Cytherea nauavit
quum Babyloniacas ſubmerſa profugit in vndas
anguipedem alatis humeris Typhona ferentem
inſeruitque ſuos ſquammoſis piſcibus ignes.

OVIDIVS [2] tradit, Venerem inſiluiſſe in Euphratem & aquam illam, in quam inſiluerit, Palæſtinam vocat, vt adeo non ſit dubium, lacum Palæſtinum aut Palæſtinæ proximum cum Euphrate aut aquis Babylonicis confuſum eſſe. quæ Venus quum quoque intelligenda ſit per Dagonem, quæ ſententia eſt SCALIGERI [3] SERARII [4] SANCTII [5] SELDENI [6] quæſtio oritur: quo pacto Dagon & Venus intuitu generis poſſint conciliari, quum ille Deus virilis, hæc vero dea feminei generis fuerit? ea de cauſſa momentum illud ex antiquitatum hiſtoriis attingunt, quod veteres deos ἀῤῥενοθήλεις, mares ſimul feminasque,

1 *lib. IV. aſtron.* 2 *faſtor. lib. II. v. 460.* 3 *ad Varron. p. 25.* 4 *comm. ad Iud. 16. qu. 23.* 5 *ad Samuel. I. cap. 5.* 6 *de diis Syr. Synt. II. c. 3.*

hoc eſt, qui ſoli ad rerum generationem conferrent hoc, quod in hominibus & ceteris animantibus mas & femina, coluerint, adeo vt hac opinione Venus ſit Deus & dea. ſic enim *Saturno* reſpondeant Rhea, mater Deum, Idæa mater, Latia: *Ioui* Iuno, Diana Pallas, Ἀθήνη ſiue Minerua: *Vulcano* Maia & Proſerpina: *Marti* Venus, Mola & Nerie; etiam in nummis non modo Liber Bacchus ſit, ſed & Libera, nec modo Venus Dea, ſed Deus quoque Venusque maſcula: ſicque ſit Luna dea & Deus Lunus, de quo argumento plures auctores collegit FABRICIVS [1]. alii autem contendunt, quod Derceto plane diuerſa ſit a Dagone & ex ſimili vtriusque figura potius adpareat, huiusmodi idolorum ſpecies, quæ partim hominem, partim piſcem referrent, apud Phœnices non fuiſſe inuſitatas. ſunt quoque, qui adfirmant, quod Derceto ſit *Iuno*, qua de re adhuc conferri poſſunt DIETRICVS [2] LEVSDENIVS [3] BAYERVS [4].

§. XXIIII. Quamuis ſit difficile, hanc fabuloſam controuerſiam componere, nec inſtituti noſtri ratio permittat, de iſta copioſe diſſerere; paucis tamen dicamus, quid ea de re venerit in mentem noſtram. conſtat quippe, quod deorum dearumque nomina ab antiquis ſcriptoribus ſæpe confundantur ac perturbentur, adeo vt ſicut *Iupiter*, *Saturnus*, *Titan* ſit vnus idemque deus & ſignificet ſolem; ita quoque *Venus*, *Iuno*, *Dagon*, *Iſis*, *Lucina*, *Diana*, *Derceto*, *Atergatis* communis ſit Venus ſeu dea, notetque lunam. namque Derceto

1 *bibliograph antiqu. c. VIII. §. 7.* 2 *antiquit. V. T. p. 343.* 3 *philol. Hebr. mixt. diſſert. 45. p. 315.* 4 *obſeru. ad Seldm. p. 285.*

dicitur

dicitur quoque *Aſtarte*, qua voce profani au- ctores vtuntur, nec dubium eſt, quin *Aſtarte* eadem ſit ac *Aſtaroth* ſeu *Aſtoreth*, cuius mentio fit in ſacris ſcripturis, [1] verum plerique eruditorum in eo conueniunt, Aſtarten ſeu Aſtaroth eſſe lunam, cuius rei præter alios teſtis eſt LVCIANVS [2] ἔνι δὲ καὶ ἄλλο ἱρὸν ἐν φοινίκῃ μέγα, τὸ Σιδώνιοι ἔχουσι. ὡς μὲν αὐτοὶ λέγουσιν, Ἀστάρτης ἐστί. Ἀστάρτην δ' ἐγὼ δοκέω Σεληναίην ἔμμεναι, *eſt & aliud templum in Phœnicia, quod Sidonii tenent, Aſtartæ vt ipſi quidem dicunt: Aſtarten autem Lunam eſſe puto.* idem confirmat HERODIANVS [3] λίβυες μὲν οὖν αὐτὴν Οὐρανίαν καλοῦσι, φοίνικες δὲ Ἀστροάρχην ὀνομάζουσι, σελήνην εἶναι θέλοντες, *hanc Afri Vraniam vocant, Phœnices Aſtroarchen, lunam eſſe affirmantes*; ſed tamen in eo auctor hic a veritate diſcedit, quod apud Afros lunam adpellatam fuiſſe *Vraniam* exiſtimet, quum iſti nomen quoque *Aſtarte* vſurpauerint, ſi AVGVSTINI [4] auctoritas mereatur fidem; prout & perperam dicit pro Aſtarte Ἀστροάρχην, nomen Phœnicium mutans in græcum. de cultu autem, quo etiam orientis gentes proſecutæ ſunt lunam, teſtatur HERODOTVS [5].

* de origine vocis *Aſtaroth* diuerſæ ſunt auctorum ſententiæ, quas collegit BVDDEVS hiſtor. eccleſ. V. T. tom. I. p. 952. qui & de ipſa re diſſerit ſolide: confer VOSSIVM de idololatr. gent. lib. I. cap. 21. SALMASIVM ad Solin. p. 574. REINESIVM de deo Endouellico p. 15. PFEIFFERVM dub. vexat. cent. II. loc. 55. p. 339. extat quoque AVGVSTINI

1 *Iud. II, 13. X, 6. 1. Sam. VII, 3. 4. XII. v. 10. XXXI. v. 10.*
2 *de Syria dea t. II. opp. p. 657.* 3 *hiſt. lib. V. cap. 6.* 4 *lib. VII, quæſt. in libr. Iud. c. 16.* 5 *lib. I. cap. 130.*

CALMET diſſert. de Philiſtinis eorumque diis Dagone, Beelſebub, Aſtaroth, Marna & Baal Berith, inſerta commentario ipſius ad libros regum Paris 1711. 4.

§. XXV. Sic Derceto, quæ mater fingitur Semiramidis, Venus fuit, ſub cuius ſpecie coluerunt lunam, quapropter etiam dicta eſt *Aſtarte*, quippe quæ fabuloſam ipſius originem ſatis ſuperque ſignificant. nec eſt, quod rei huius nos ſubeat admiratio. etenim, vt originis crederetur ſumma antiquitas nobilitasque, veteres, inprimis poetæ pro fingendi libidine genus familiarum interdum a diis aut heroibus, ac præcipue a Venere deduxerunt, cuius rei exemplum eſt Aeneas, qui traditur Veneris & Anchiſæ filius, hinc & de Cæſare dicit VELLEIVS [1] *Cæſar nobiliſſima Iuliorum genitus familia & quod inter omnes antiquiſſimos conſtabat, ab Anchiſe & Venere deducens genus.* ſic Alexander magnus ſibi videbatur obſcurus, niſi abdicato mortali patre Philippo Amyntæ filio, ab Ione genitus crederetur, addita inſolentiæ fabula, draconem * in cubuli matris viſum, quem Iupiter induerit, vti PLVTARCHVS [2] IVSTINVS [3] aliique referunt. idem de P. Scipionis quoque matre memoriæ traditum eſt, auctore A. GELLIO [4] & de Atia, Auguſti matre apud SVETONIVM [5] hæc legimus: *in Aſclepiadis Mendetis* θεολογουμένων *libris lego, Atiam quum ad ſolenne Apollinis ſacrum media nocte veniſſet, poſita in templo lectica, dum ceteræ matronæ dormirent, obdormiſſe; Draconem repente irrepſiſſe ad eam, paulloque poſt egreſſum: illamque expergefa-*

1 *lib. II. cap.* 41. 2 *vita Alexand. pr.* 3 *lib. XI. cap. II. §.* 3. 4 *lib. VII. cap. I. N. A.* 5 *vit. Aug. cap.* 94.

ctam,

ctam, quaſi a concubitu mariti, purificaſſe ſe, & ſtatim in corpore eius exſtitiſſe maculam, velut depicti draconis: nec potuiſſe vnquam eximi: adeo vt mox publicis balneis perpetuo abſtinuerit: Auguſtum natum menſe decimo & ob hoc Apollinis filium exiſtimatum. tanta fuit fingendi licentia, tanta ambitio mortales ad diuinitatis ſtudium duxit & tam creduli homines eſſe cœperunt, vt huiusmodi commentitiis rebus fidem ſuam adiunxerint.

* Serpens enim plurium deorum ſignum erat propter animalis huius felicitatem, vigilantiam, ſalutem, potentiam, ſingulari autem & proprio modo Aeſculapii, Apollinis filii. crediderunt quidam, quod ab æneo ſerpente, ſalutis cauſſa in ſolitudine erecto manauerit ad gentes, vnde ſerpentem Aeſculapio ſuo adfingerent, vide HVETIVM demonſtrat. euangel. prop. IV. cap. 8. CELLARIVM antiqu. med. cap. 2. §. 6. 7.

§. XXVI. Equidem ſententiæ huic, quod Derceto ſit Venus, quæve ſignificet lunam, varia obiici poſſunt. namque primum DIODORVS deam, quæ Derceto vocata eſt, plane diſtinguat a Venere, cuius motu quippe ac impulſu dea hæc amore erga iuuenem quemdam fuerit accenſa; deinde autem ipſa forma, quæ deæ huic affingatur, cum luna nequaquam conueniat, quin etiam, quum ſuperiori parte præ ſe tulerit figuram hominis, inferiori piſcis, reſpiciat mare deumque quemdam marinum. at vero ſi hæc penitus inſpiciamus, leuiora ſane ſunt, quam vt nos de iam propoſita ſententia dimoueant. ita eſt, quod DIODORVS deam Syriam aut ex noſtra ſententia Venerem a Venere diſtinguat, nec ſine grauiori

cauſſa pro gentilium religione, quoniam plures erant Veneres, de quibus CICERO [1] loquitur: *Venus prima cœlo & die nata: cuius Elide delubrum videmus: altera ſpuma procreata; ex qua & Mercurio Cupidinem ſecundum natum accepimus: tertia Ioue nata & Diona, quæ nupſit Vulcano; ſed ex ea, & Marte natus Anteros dicitur: quarta Syria Tyroque concepta, quæ Aſtarte vocatur, quam Adonidi nupſiſſe proditum eſt.* quod autem Veneri duplicem formam commentitiam adiunxerint, partim piſcis, partim hominis, quæ nihilominus denotet lunam, huius rei occaſio fuit fabula illa, quod Venus mutata ſit in piſcem, cuiusmodi fabulas veteres inter ſe confuderunt perturbaruntque, ita vt altera nata ſit ex altera.

§. XXVII. Sed ſatis diximus de fabuloſa Semiramidis origine. nec maior fides erit in educatione ipſius, quod a columbis prima acceperit nutrimenta. produnt cum ſacræ tum profanæ litteræ exempla eorum, qui ab animalibus, quæ intelligendi vi carent, nutriti & ab interitu per prouidam ipſorum curam ſint conſeruati. namque ex oraculis diuinis [2] cognoſcimus, quod ſingulari ſummi numinis prouidentia corui * in extrema annonæ caritate prohetæ Eliæ carnem panemque adtulerint ipſumque adeo ad torrentem *Crith* aluerint benigne. inprimis autem plurima exempla de θηριοτρόφοις apud paganos ſcriptores reperimus. ſic apud IVSTINVM [3] legimus, Cyrum a cane, Habidem a cerua, Hieronem

1 *de N. D. lib. III. cap. 23.* 2 1 *Reg. XVII. v. 1. ſeq.* 3 *lib. I. cap. 4. lib. XLIIII. cap. 4. lib. XXIII. c. 4.*

ab

ab apibus; apud AELIANVM [1] Telephum Agaues & Herculis filium a cerua, Peliam Neptuni & Tyrus filiam ab equa, Alopes Priamique filium ab vrſa, & Aegiſthum Thyeſtæ & Pelopiæ filium a capra; apud DIONYSIVM [2] FLORVM [3] IVSTINVM [4] Romulum & Remum a lupa educatos fuiſſe atque enutritos, vt de aliis taceamus exemplis.

* dicuntur הָעֹרְבִים quæ vox his punctis vocalibus munita ſemper ſignificat *coruos* Gen. VIII. v. 7. Leu. XI. v. 15. Deut. XIIII. v. 14. Pſal. CXLVII. v. 9. Prou. XXX. v. 17. Cantic. V. v. 11. Eſ. XXXIIII. v. 11. Iob. XXXVIII. v. 41. hinc & LXX interpr. habent κόρακες eandemque interpretationem adprobant R. DAVID KIMCHI, R. LEVI ben GERSOM, R. ABARBANEL quæ & cum integra oratione contexta, miraculique excellentia maxime conuenit. ſunt qui per עֹרְבִים intelligunt *mercatores;* item incolas a loco vel petra עֹרֵב *Oreb Orebim* ſeu *Oreſim* adpellatos, prout HERM. van der HARDT *de coruis Eliæ* exiſtimat, incolas huius vrbis aluiſſe Eliam; ſed nunquam vrbis *Oreb* aut in Oreb ſitæ, verum rupis, cui nomen fuit *Oreb*, mentio fit. & ſi fuiſſent homines, qui cibum præbuerunt Eliæ, cur iidem non & potum ſuppeditarunt? nec intelligi poſſunt *Arabes*, qui ab hebræis dicuntur עַרְבִים *Arſim* 2. Chron. XXI. v. 16. non עֹרְבִים *Oreſim*. CLERICVS in h. l. procliuior eſt in eam ſententiam, qua coruos fuiſſe negatur, quapropter BOCHARTI argumenta tom. II. lib. II. cap. 13. hieroz. quibus

1 *lib XII. cap. 42. var. hiſtor.* 2 *antiq. roman. lib. I.* 3 *lib. I. cap. I.* 4 *lib. XLIII. cap. 4.*

interpretatio de coruis munitur deſtruere, ope adnititur.

§. XXVIII. De auctoritate horum exemplorum diſputatur in vtramque partem & quidem quod ad illa attinet, quæ a ſcriptoribus paganis ſunt tradita, quoniam hiſtoriæ de Elia quisque fidem habet, qui partim diuinam excellentiam atque auctoritatem ſacri codicis tuetur, partim veram ac genuinam interpretandi rationem ſequitur. ſunt itaque, qui durius eſſe cenſent, omnia huiusmodi exempla reddere ſuſpecta, aut ad nugas referre fabularum, ita vt qui huius ſit opinionis, maximam vim dignitati ac fidei hiſtoricæ inferat, præſertim quum & recentioris æui auctores prodant teſtimonia, quod a feris homines ſint nutriti. ſummi enim numinis prouidentia ſit maxime larga, & prout totum hoc, quod videmus & quidquid non videmus effecerit, ita rector quoque ſit & cuſtos huius uniuerſi omniaque ſuſtineat vi ſua, ſpeciatim autem per incredibilem benignitatem conſulat rebus humanis, hancque prouidentiam per miracula confirmet nec ſolum inter illos, qui voluntati ipſius morem gerunt, ſed & inter nationes a veris ſacris maxime alienas, confer FLEETWOOD [1] in cuius curæ diuinæ erga gentes, eiusque per miracula manifeſtæ ac teſtatæ factæ documenta adferuntur præter exempla de θηριοτρόφοις, mutatio illa, quæ in filio Crœſi ſubito accidit apud A. GELLIVM [2] VALERIVM MAXIMVM [3] SOLINVM [4] prodigium illud, quod Xerxi inter cœnam euenerit, quum conſilium Lacedæmonios bello op-

1 *de miraculis dial. II. p. 230. ſqq.* 2 *lib. V. cap. 9. N. A.* 3 *lib. V. cap. 4.* 4 *cap. 7.*

primendi

primendi animo concepiſſet, auctore VALERIO MAXIMO;[1] item quod caput arſerit Seruio Tullio dormienti multorum in conſpectu, hæcque flamma viſu euentuque mirabilis futuram regiæ maieſtatis dignitatem, ad quam Seruius Tullius poſthoc peruenit, prædixerit, cuius hiſtoriæ teſtes habemus LIVIVM[2] FLORVM[3] VALER. MAXIMVM[4] & CICERO[5] dicit: *caput arſiſſe Seruio Tullio dormienti, quæ hiſtoria non prodidit?* necnon ſomnia, quibus ſummum tenentibus imperium fata futura prædicta ſint, cuiusmodi plura VALERIVS, CICERO aliique commemorant. at vero alii nec auctoritatem nec fidem exemplis ac paganorum teſtimoniis de θηριοτρόφοις adiungunt, eaque, digna eſſe pronuntiant, quæ pari cenſu cum commentitiis rebus habeantur.

§. XXVIIII. Neutiquam negamus, quod Deus quoque per indulgentiam ſuam & prouidentiam rebus paganorum conſuluerit, ſed num exempla iſta de θηριοτρόφοις veritate hiſtorica ita ſint munita, vt vi ſua hancce rem corroborare ac confirmare poſſint, id adhuc dubium nobis videtur. etenim obſeruamus exempla, quæ aperte ſapiunt fabulas, quando Iouem & Aeſculapium per capram educatos fuiſſe legimus; & quamuis alia quandam veritatis ſpeciem præ ſe ferant, facile tamen, ſi omnia perſpiciamus penitus, veriora deprehendere poſſumus, quæ pro perdita fingendi licentia mutata fuerunt in commentitia. ſic Cyrus per canem nutritus ac ſeruatus dicitur, cuius fabulæ autem ea fuit occaſio, quod vxor

1 *lib. I. cap. 6.* 2 *lib I. cap. 39.* 3 *lib. I. cap. 6.* 4 *lib. I. cap. 6.* 5 *lib. I. de diuin.*

Mithridatis, quæ Cyro præbuit alimenta, nomen habuerit *Spaco*, quo Medi vocarunt canem, hinc & HERODOTVS [1] *τὴν γὰρ κύνα καλέουσι Σπάκα Μῆδοι*, IVSTINVS [2] autem: *nutrici Spaco poſtea nomen fuit, quia canem Perſæ ſic vocant*, vid. GVIL. BVRTONVM [3] Romuli nutrix traditur lupa, quæ fuit Fauſtuli vxor propter vulgati corporis vilitatem *lupa* * inter paſtores, id eſt meretrix nuncupata, vti præter alios obſeruat LACTANTIVS; [4] nec ab re eſſe videtur, ſi adfirmemus, quod dotes corporis æque ac animi fictionibus locum dederint ſæpe, quo factum eſt, vt poetæ virum eloquentem ab apibus, celerem ab equa, crudelem a tigride nutritum eſſe, fictis fabulis memoriæ prodiderint. qua ratione facile intelligi poſſunt verſus VIRGILII [5] de Metabo, Priuernatium tyranno, Camillæ patre:

hic natam in dumis interque horrentia luſtra,
armentalis equæ mammis & lacte ferino
nutribat, teneris immulgens vbera labris:

quod ſi ita eſt, ſicuti eſt, ſatis ſubinde adparet, quid de educatione Semiramidis eiusque nutricibus columbis ſentire debeamus. VOSSIVS [6] quippe exiſtimat, quod fabula hæc ex voce *Semiramidis*, quæ Syrorum lingua ſignificet columbam, ortum ſuum traxerit, quamuis alii nomen hoc ipſi adtributum fuiſſe propter educationem ope columbarum adfirment. ſic quoque PIERIVS [7] putat, quod columbæ, quarum indoles ad libidinem maxime ſit procliuis, propter hanc Veneris voluptatem, cui

1 *lib. I. cap.* 110. 2 *lib. I. cap.* 4. 3 *λειψαν. veter. lingu. Perſicæ p.* 85. 4 *lib. I. cap* 20. *inſtitut. diuinar.* 5 *Aen. lib. XI. v.* 570. 6 *de idololatr. lib. I. cap.* 23. 7 *hierogl. lib. XXII. cap.* 8.

Semi-

Semiramis quoque indulſerit æſtuante animi ardore, occaſionem fabulæ huius proferendæ dederint, quæ utraque ſententia multum præ ſe habet probabilitatis, vt in cuiusque poſitum ſit arbitrio, quam ex illis, veluti probatam atque expeditam ſibi eligat.

* meretrices *lupæ* dicebantur, ob rapacitatem PLAVTVS Epidic. act. 3 ſcen. 3. v. 22. *diuertunt mores virgini longe ac lupæ.* CATVLLVS carm. 97. *tanquam comminctæ ſpurca ſaliua lupæ.* vnde *lupanar* & *lupanarium*, id eſt domus inhoneſta, vbi impune permittebatur libido. Fauſtuli autem vxor dicitur *Laurentia* & *Larentia*, quam MACROBIVS ſaturn. lib. I. cap. 10. vocat *Aciam Larentiam.*

§. XXX. Quum iam perſpiciamus modum, quo Semiramis peruenerit ad regiam maieſtatem tenueritque Aſſyriorum imperium, in mentem noſtram veniunt ea, quæ ABELVS [1] hac de re monet. ſcilicet obſeruat, quod omnia, quæ de momento hoc a ſcriptoribus litteris ſint conſignata, Semiramidem maritum Ninum interficiendum curaſſe, ſeque pro vxore Nini filium, pro femina puerum ſimulaſſe, fidei hiſtoricæ atque omni rationi repugnent, nec facile quis ſibi perſuadeat, quod vxor hæc Aſſyriis, qui omnia tam perſpecta tamque cognita habuerint, fraudem hanc facere potuerit. ſed tamen ſunt quædam, quæ auctores veteres a ſuſpicione fabularum liberare, ipſorumque fidem tueri poſſint, ſi dicamus, quod Semiramis regni tantum adminiſtrationem filio præripuerit, adeoque veluti ſub perſona filii tenuerit imperium, vt ſuperioribus a nobis eſt obſeruatum. de cetero grauiora adhuc re-

[1] *hiſtor. monarchiar. orbis antiqui lib. I. cap. 7. p. 388.*

ſtant,

ſtant, quæ merentur cenſuram. etenim quæ de *Babylone* traduntur, partim MOSES [1] partim BEROSVS apud IOSEPHVM [2] feliciter confutant. namque ille de Nimrodo per anticipationem dicit: ותהי ראשית ממלכתו בבל hic vero *μέμφεται ἑλληνικοῖς συγγραφεῦσι reprehendit græcos hiſtoricos*, qui credidiſſent perperam & Babylonem & eius ornamenta a Semiramide Aſſyriorum regina oriri. imo nonnulli ex ipſis græcis originem vrbis huius retulerunt ad *Belum*, vt teſtantur excerpta EVSEBII [3] ex variis autoribus de Babylone a gigantibus & Belo condita; hinc & CVRTIVS [4] *Semiramis eam condidit, vel vt* plerique *credidere, Belus, cuius regia oſtenditur*, & PHILO *Byblius* apud STEPHANVM [5] tradidit, eſſe hanc vrbem *opus Babylonis, viri ſapientis, qui filius fuerit ſapientiſſimi Medi* (pro quo alii legendum eſſe *Beli* exiſtimant,*non vero, ſicut Herodotus, a Semiramide conditam; ea enim antiquiorem eſſe urbem Babylon, duobus annorum millibus*; * quod etiam refert EVSTATHIVS [6] niſi quod vrbem Semiramide antiquiorem dicat *mille & octingentis annis*.

* PERIZONIVS orig. Babylonic. cap. 7. p. 90. cum VOSSIO de idololatr. lib. 1. cap. 24. coniecturæ fauet, quod Belus potius nominauerit filium ſibi natum ab vrbe, quæ *Babel* vel græca pronunciatione *Babylon* dicebatur, prout *Ninus*, aut ſaltem *Ninyas* nomen ſuum accepiſſe videatur ab vrbe *Nino* vel *Niniue*, quæ dudum ab Aſſure fuiſſet iam condita.

§. XXXI. At vero plures in veterum mo-

1 *Gen. X. v.* 10. 2 *lib.* 1. *contr. Apion. p.* 1045. 3 *præpar. euangel. lib. IX. cap.*, 14. 15. 17. 18. 41. 4 *lib. V. cap.* 1. 5 *voc.* Βαβυλῶν. 6 *ad Dionyſii perieg. v.* 1005.

nimentis

nimentis commemorantur *Beli*, *Tyrius* quippe & Phœnicius, de quo VIRGILIVS [1]

hic regina grauem gemmis auroque popoſcit
impleuitque mero pateram, quam Belus &
omnes
a Belo ſoliti

item *Aegyptius*, Neptuni & Libyes filius *Aſſyrius*, qui pater fuiſſe Nini dicitur, & *Babylonius*, quippe qui Babylonem condidit, & prioribus multo antiquior, quapropter AELIANVS [2] dicit iſtum τὸν βῆλον τὸν ἀρχαῖον, *Belum illum antiquum*. nec difficilis eſt cognitio cauſſæ, cur tot reperiamus Belos in hiſtoriis diuerſarum gentium. etenim quæque natio in oriente ſuum progenitorem in deorum numerum retulit, ipſumque diuinis adfecit honoribus; *Beli* autem vox ſignificat *deum* ſeu *dominum*. chaldæis quippe בְּעֵל eſt *dominus*, item *præſes*, quæ vox hebræorum nomen בַּעַל & ſignificatione & origene præ ſe habet, quod græci ad chaldæorum pronuntiationem paullo propius accedentes, ſcripſerunt βὴλ vel βῆλος; ſic & *Baal* eſt vocabulum Punicum, dominum vel dominantem ſignificans, vnde etiam duces ipſorum id cognomenti loco ſibi aſſumſerunt, vt *Hanni-bal*. *Hasdru-bal*, confer SELDENVM [3] THOMAM REINESIVM [4].

§. XXXII. Nimrod igitur, quem tradunt ſacræ litteræ, idem eſt ac Belus, quem profani commemorant auctores. quod haud obſcure confirmant ea, quæ legimus apud EVSEBIVM, [5] vbi Belus dicitur πρόγονος Nebucad-

1 *Aen. I. v. 732.* 2 *lib. XIII. cap. 3.* 3 *de diis Syris Synt. II cap. 1.* 4 *de lingu. Punic. cap. 6. §. 4.* 5 *Præpar. euangel. lib. IX. c. 41.*

nezaris:

nezaris: & ALEXANDER *polyhiſtor.* apud eundem EVSEBIVM [1] de Belo hoc eadem magna ex parte narrat, quæ liber diuinæ generationis tradit de Nimrodo. namque dicit: *gigantes, quum Babyloniam incolerent, a diis propter impietatem exſtinctos fuiſſe, quorum vnum Belum ſubductum Babylone habitaſſe, turrimque exſtruxiſſe, & in ea vitam egiſſe, eamque a Belo, qui eam exſtruxerat, Belum nominatam.* ex quibus verbis adparet, turrim, quam diuina ſcriptura commemorat, tribui Belo, cuius auctor Ebræis eſt Nimrod, IOSEPHO [2] & Rabbi SALOMONI [3] aliisque, quamuis BOCHARTVS [4] dicat, *Nimrod tum vix natus erat.* adhæc Belus refertur inter gigantes, qui tenuerint Babyloniam, & omni religioni vim inferentes, acerbiſſimam dei iram experti, ita vt penitus fuerint deleti; plane ſicuti Nimrodus in diuinis oraculis a LXX. interpretibus *gigas* fuiſſe dicitur, & turbarum ſeditionisque auctor duxque eorum fuit, qui aduerſus dei voluntatem turrim ædificare cœperunt, & iis de cauſis non quidem exſtincti, ſed ex eo loco per terrarum orbem ſunt diſperſi. quapropter fixum ſtatutumque nobis eſt, eundem fuiſſe Belum, qui aliter Nimrodus dicitur, atque a profanis ſcriptoribus adpellatur *Belus*, id eſt deus ſeu dominus, quoniam ordini deorum pro gentium conſuetudine eſt adſcriptus, confer BOCHARTVM [5] SCHVRZFLEISCHIVM [6] PERIZONIVM [7] CHRISTIAN SCHOTANVM [8]. *

1 *lib. IX. cap. 18.* 2 *lib. I. cap. 5. antiqu.* 3 *in Gen. X.* 4 *Phaleg. lib. I. cap. 14.* 5 *Phaleg. lib. IV. cap. 14.* 6 *oper. hiſtoric. polit. diſſert. I. §. 18. ſqq.* 7 *orig. Babyl. cap. 5. & 7.* 8 *biblioth. hiſt. ſacr. de ætate ſecunda mundi p. 48. ſqq.*

* alio-

* aliorum ſententias de *Nimrodo*, *Belo*, & *Nino*, ſilentio præterimus ſunt quippe, quibus vel idem Nimrod ac Belus; vel Nimrod & Ninus idem; aliis ſinguli diuerſi Nimrod, Belus, Ninus, quas diuerſas opiniones collegit IO. GODOFR. HARTVNGIVS ſpecim. hiſtoric. contin. monarchiam I. §. 15. p. 32. adde CELLARIVM diſſertationibus academ. p. 56. ſeqq.

§. XXXIII. Sunt quoque, qui diuerſas ſententias de Belo & Semiramide, quod ad Babylonem adtinet, ita conciliant, vt originem vrbis huius Belo; ornamenta vero Semiramidi vindicent, quapropter AMMIANVS MARCELLINVS [1] dicit: *Babylon, cuius mœnia bitumine Semiramis ſtruxit, arcem enim antiquiſſimus rex condidit Belus*; & HERODOTVS [2] refert, molem ἀξιοθέητον id eſt *ſpectabilem* Euphrati coërcendo a Semiramide eſſe conſtructam; ſed quum addit ſimilis ingenii *Nitocrin*, πέντε γενῆσι, *quinque generationibus* Semiramide poſteriorem, ipſe teſtimonium ſuum reddit ſuſpectum fidemque facit obſcuriorem. etenim ſi *Nitocris* a Semiramide per *quinque ætates* id eſt per CLX annos fuerit ſeparata, Semiramis ſane eſſet multo recentior, quam traditur vulgo. quam ob rem neceſſe eſt, aut adfirmare duas fuiſſe Semiramides, alteram priorem, alteram poſteriorem, quæ molem hanc ſtruxerit, cuiusue fecerit mentionem HERODOTVS, prout SCALIGER [3] ſententiam hanc de duabus Semiramidibus tenet; aut pronunciare, ipſa HERODOTI verba πέντε γενῆσι male eſſe ſana, ita vt pro πέντε ſcribere debeamus δεκαπέντε, *quindecim*. id exploratum ac diuina humanaque fide confirmatum eſt, quod

1 *lib. XXIII.* 2 *lib. I. c. 184.* 3 *ad Euſeb. n. DLXXXIII. p. 37.*

Nebu-

Nebucadnezar notiſſimus monarcha, Tyro, Aegypto & Hieroſolymis captis Iudæisque in captiuitatem abductis, Babylonem ornauerit operibus, in quibus BEROSVS [1] etiam muros & hortos penſiles numerat, græcos reprehendens, qui Semiramidi adtribuant. quamobrem Nebucadnezar ingenti elatus ſuperbia dixit: הלא דא-היא בבל רבתא די־אנה בניתה לבית מלכו *nonne hæc eſt Babel magna, quam ego ædificaui*, id eſt ornaui, ampliorem ac ſplendidiorem feci, *in domum*, hoc eſt ſedem *regni* apud DANIELEM. [2] de cetero auctoritate HERODOTI nonnulli adducti ſunt, vt ornamenta quædam Babylonis Semiramidi adtribui poſſe, exiſtimauerint, qua de re videas PERIZONIVM [3] & VITRINGAM. [4]

§. XXXXIIII. Superioribus mentionem quoque iniecimus expeditionum, quas Semiramis ſuſcepiſſe traditur, quo in momento multa quoque deprehendimus, quæ ſunt contra fidem. primum enim MEGASTHENES, auctor indicarum, ſcribit apud ARRIANVM [5] neque Indos cum hominibus bellum geſſiſſe, neque vllos Indis bellum intuliſſe, quamuis addat, Semiramidem quidem Aſſyriam tentasſe exercitum in Indos ducere, ſed mortem ipſius conſilia conatusque fregiſſe, vt adeo expeditionem quamdam Indicam Semiramidi adſcribendam eſſe neget, adde STRABONEM. [6] at vero MEGASTHENES, quum Indica conſignauerit litteris, apud Indorum reges commoratus eſt, atque ipſi commoda fuit occaſio, omnia genuina bonaque fide tradendi,

1 *apud Ioſeph. contra Apion lib.* 1. 2 *cap. IV. v.* 27. 3 *orig. Babylon. cap.* 7. *p.* 91. 4 *comm. in Eſaiam cap. XIII. p.* 495. 5 *hiſtor. Indic. p.* 318. 6 *lib. XV. p.* 686.

dendi, teſtibus PLINIO [1] & SOLINO [2] deinde ſi quis apud animum expendit, quantum exercitum Nino adſcribat DIODORVS [3] quantamue multitudinem militum collegiſſe Semiramis tradatur, obſtupeſcendum ſane eſt & maxime demirandum, vnde primo poſt diluuium æuo, in quo ea, quæ de Nino & Semiramide narrant, non poſſunt non incidere, tam paucis ex aqua ſeruatis, infinita hominum multitudo enata fuerit, vt tot bellis ac exercitibus vel mediocriter ſuffecerint. facile omnino ignoſci poteſt paganis ſcriptoribus, ignorantibus quippe, quæ cum humano genere diuinitus fuerant acta: ſed chriſtianos imitari illos, id eſt, quod animum in admirationem deducere poteſt.

§. XXXV. Multi effunduntur in laudes Semiramidis, quæ virtutibus magna fuerit ac conſpicua, vti IVSTINVS admirator ipſius extitit, quippe qui dicit [4] *nec hoc illi dignitatem regni ademit, ſed admirationem auxit, quod mulier non feminas modo virtute, ſed etiam viros anteiret.* ſed qualis eſt virtus, quæ in Semiramide elucet? laudant admiranturque fortitudinem bellicamque virtutem, cuius tam præclara omnique memoria digna dederit documenta. at vero tantum abeſt, vt animus ipſius vera fortitudinis virtute munitus fuerit, quippe quæ caute & circumſpecte agit omnia, vt temeritati atque imprudentiæ ſuccubuerit. ſic multis nemo fortior Alexandro magno adparuit; SENECA tamen rationibus ſubnixus nequaquam contemnendis, ipſi omnem fere virtutis laudem ademit, ac belli-

1 *lib.* 17. *cap.* 17. *H. N.* 2 *cap.* 49. 3 *lib. II. cap.* 5.
4 *lib. I. cap.* 2. §. 6.

cam virtutem adeo denegavit, vt *felicem temeritatem* [1] adpellet, ſequutus forte Darium apud CVRTIVM [2] dicentem: *temeritas eſt, quam adhuc pro virtute timuiſtis.* & ſi quis ſua cupiditate, non communi vtilitate impellitur ad ſubeunda pericula, is ſane officium vere fortis ducis ac militis minime poteſt implere. indoles ſane Semiramidis, quæ mollitie & luxu diffluebat, quæ caſtitati bellum quaſi indicebat, quæue pudicitiam habebat in propatulo, plane ab heroica virtute ac magnitudine animi aliena fuit. ratio denique, qua diem ſupremum obiiſſe traditur, fabulam quoque ſapit, quumue nobile fuerit ſcortum, nemo ſibi perſuadeat, quod ingraueſcente demum ætate cupiditate flagrauerit, cum filio muliebria exercendi. hinc VSSERIVS [3] dicit: *Semiramis, quum concubitum cum filio petiiſſet, ab eodem interfecta eſt, duos & XL. annos poſt Ninum regno potita, quanquam 62. annorum anum de ejusmodi inceſtu cogitaviſſe, vix videatur eſſe credibile.* de eo, quod Semiramis transmutata ſit in auem, nihil dicamus, quoniam indubitata eſt fabula.

1 *de benef. I, 13. VII, 3.* 2 *lib. IV. cap. 14. §. 13.* 3 *annal. V. T. p. 26.*

DIATRIBE

DIATRIBE
DE
VARIIS MODIS
LITTERAS COLENDI
APVD
VETERES ROMANOS.

Σ Υ Ν Ο Ψ Ι Σ.

Ratio inſtituti §. I. de præceptoribus veterum romanorum §. II de ſcholis publicis & priuatis veterum romanorum §. III. de ipſorum peregrinationibus litterariis §. IIII de libris illorum ac de modo iſtos legendi §. V. de ipſorum anagnoſtis §. VI de meditatione litteraria veterum romanorum §. VII. de ipſorum recitationibus §. VIII. de diſputationibus veterum romanorum §. VIIII. de lucubrationibus ipſorum §. X. ac ſeceſſibus §. XI.

QUum mihi in animo eſt, breuibus declarare, quæ fuerit ratio colendi litteras apud veteres romanos, non in varia doctrinarum genera illorum, in quibus exponendis alii ſeſe exercuerunt, inquiram, ſed in rationes quasdam, quibus litterarum culturæ ſe tradiderint. primum diſputabo de inſtitutione litteraria, quum romani aliorum auxilio adiuti, ad muſarum peruenerint ſcientiam, ratione habita partim ipſarum litterarum inprimis humaniorum, partim locorum, quæ earum fuerunt officinæ. magnæ curæ romanis fuit educatio, quorum diſciplina eo ſpectabat, vt ſincera puerorum natura, nullis detorta prauitatibus, toto ſtatim pectore in virtutem & honeſtas artes incumbendi locum haberet, id quod pulcre docet auctor de cauſſis corruptæ eloquentiæ: [1] *iam primum ſuus cuique filius ex caſta parente natus, non in cella emtæ nutricis, ſed gremio ac ſinu matris educabatur, cuius præcipua laus erat, tueri domum & inſeruire libris. eligebatur autem aliqua maior natu propinqua, cuius probatis ſpectatisque mo-*

1 *cap. XXVIII.*

ribus

ribus omnis cuiuspiam familiæ ſoboles committeretur, coram qua neque dicere fas erat, quod turpe dictu, neque facere, quod inhoneſtum factu videretur. ac non ſtudia modo curasque, ſed remiſſiones etiam luſusque puerorum, ſanctitate quadam ac verecundia temperabat. conſtat quoque, romanos ex ſtudiis eos percepiſſe fructus, vt ad tantum faſtigium romana maieſtas eueheretur, & per tot ſecula in eodem immota & inconcuſſa perſtaret, ac ipſi a barbarie ad vitam cultiorem, & ab inſcitia ad humanitatem & variam doctrinam traducti eſſent. quod ſi ita eſt, ſicuti eſt, operæ pretium facturus mihi videor, ſi in hoc argumento diſputando curatius verſer, vt æmulatione incitati, quod ſalubre nobis ſit & muſis noſtris, tanquam ab exemplo ad imitandum propoſito capiamus.

§. II. Pro diuerſa ætatis ingeniique indole neceſſe fuit, diuerſa quoque ratione litteras excolere. plerumque domi & in contubernio matris diſcebantur elementa, & ipſi parentes liberos ſuos inſtitutis & præceptis erudiebant. CICERO [1] dicit, ſe legiſſe epiſtolas Corneliæ matris Gracchorum & apparere, filios non tam in gremio educatos, quam in ſermone matris; & alio loco [2] *mallem Cicerones noſtros meo potius labore ſubdoceri, quam me alium eorum magiſtrum quærere*: item ad Quintum fratrem: [3] *maximæ mihi curæ erit, vt Ciceronem tuum noſtrumque videam, ſcilicet quotidie: ſed inſpiciam quid diſcat, quam ſæpiſſime: & niſi ille contemnet, etiam magi-*

1 *de clar. orator. cap. LVIII. adde cap. XXVII.* 2 *lib. VIII. ep. 4. ad Attic.* 3 *lib. II. ep. 14.*

ſtrum me ei profitebor: cuius rei nonnullam conſuetudinem nactus ſum in hoc horum dierum otio, Cicerone noſtro minore perdocendo, quamuis alii ſcribant *producendo.* NEPOS de Attico refert, [1] quod patre vſus ſit diligenti, indulgente & tum vt erant, diti, inprimisque ſtudioſo litterarum, qui omnibus doctrinis, quibus puerilis ætas impertiri debeat, filium erudiuerit. Iulius Agricola in ſinu indulgentiaque matris Iuliæ Procillæ educatus per omnem honeſtarum artium cultum pueritiam adoleſcentiamque transegit, teſte TACITO; [2] id quod etiam Marcus Aurelius Antoninus, imperator de ſe ipſo fatetur, [3] vt de aliis taceam. verum ad litterarum elementa ope præceptorum quoque adducti ſunt, quod non ſolum priuatim, ſed & multorum conuentu factum eſt. LIVIVS [4] de Camilli ingreſſu ad Tuſculanos: *intentos opifices ſuo quemque operi, & ludos litterarum ſtrepere diſcentium vocibus* vidit, & alio loco: [5] *mos erat Faliſcis, eodem magiſtro liberorum & comite vti; ſimulque plures pueri, quod hodie in græcia manet, vnius curæ demandabantur.* idem de Virginii filia [6] *virgini venienti in forum (ibi namque in tabernis litterarum ludi erant) miniſter decem viri manum iniecit.* de eadem Virginii filia DIONYSIVS HALICARNASSEVS [7] ταύτην τὴν κόρην ἐπίγαμον ἔσαν ἤδη θεασάμενος Ἄππιος Κλαύδιος ὁ τῆς δεκαρχίας ἡγεμὼν, ἀναγινώσκεσαν ἐν γραμματικῷ· ἦν δὲ τὰ διδασκαλεῖα τῶν παίδων τότε περὶ τὴν ἀγοράν· εὐθύς τε ὑπὸ τῷ κάλλες

1 *vit. Attic. I, 2.* 2 *vit. Agricol. cap. 4. n. 3.* 3 *lib. I. pr.* τῶν εἰς ἑαυτὸν *adde* GATAKER *not. p. 2.* & BVDDE *de ſtud. liber. veter. roman. p. 8. 9.* 4 *lib. VI, 25.* 5 *lib. V, 27.* 6 *lib. III, 44.* 7 *lib. XI. antiq. rom. p. 709.*

τῆς παιδὸς ἑάλω, καὶ ἔτι μᾶλλον ἔξω τῶν φρενῶν ἐγένετο, πολλάκις ἀναγκαζόμενος περιϊέναι τὸ διδασκαλεῖον, ἤδη κρατούμενος ὑπὸ τοῦ πάθους, *eam puellam iam nubilem Appius Claudius decemvirorum princeps in ludo litterario legentem conſpicatus* (*erat autem tunc ludus litterarius in foro*) *& tunc ſtatim puellæ forma captus eſt, & magis indies extra ſe abripiebatur, dum amore iam correptus, ludum multoties obire cogeretur*; quibus patet, quod hic prima elementa ſint tradita, quodue pueri & puellæ inſtitutionem habuerint communem. huiuscemodi præceptores dicti ſunt ludimagiſtri, quoniam romani ſcholam dicere ſolebant ludum, item litteratores, magiſtri litterarii, magiſtri ad prima elementa, quos cum grammaticis haud confundas, qui maiori erant dignitate, ingenio præſtanti & eruditione excellentiore, quod WOWERVS [1] fuſe tradit. quamuis in cœtu erroribus non modica, ſed largiſſima ſit materia, & integritas morum facilius poſſit corrumpi, malebant tamen in ſcholis & multorum conuentu ſuos, quam priuatim & ſingulares inſtitui, vt æmulatione ingenium accenderetur & certatim promouendo maiores facerent progreſſus. namque alit æmulatio ingenium, & nunc inuidia, nunc admiratio incitationem accendit. [2] attamen fuerunt, qui liberis ſuis a primis pueritiæ annis magiſtros priuatos ad ingrediendam ſtudiorum rationem elegerunt. elementis adreptis, grammaticos græcos audiuerunt, modo priuatim & domi, modo in ſcholis & conuentu plurium, quia prima cura litterarum græcarum fuit, quod teſtantur plura

1 *de polym. cap. IV. p.* 1017. *tom. X. Th.* A. G. GRONOVII.
2 *conf.* CELLARIVM *diſſert. academic. p.* 351.

 exem-

exempla, ex quibus mentionem faciamus M. Antonini philoſophi, qui vſus eſt magiſtro ad prima elementa Euphorione litteratore; grammaticis græco Alexandro, quotidianis latinis Troſio Apro & Pollione & Eutychio Proculo Siccenſi, vt tradit IVLIVS CAPITOLINVS.[1] auſpicium fiebat a poetis, inter quos Homerum maxime diligebant, quippe qui princeps magiſter, vitæ hominum informator, tuba virtutis, inprimis eloquentiæ pater habebatur, quem & Hippodromus apud PHILOSTRATVM[2] πατέρα καὶ φωνὴν σοφιστῶν, *patrem & vocem ſophiſtarum* adpellat. coniungebant cum Homero Menandrum, Euripidem, Sophoclem & pergebant ad hiſtoricos Thucydidem, Polybium, Herodotum, Xenophontem, reliquos, quæ eloquentiæ & philoſophiæ præmittenda eſſe arbitrabantur. litterarum harum doctores erant grammatici, quorum alii quum fuerint τεχνικοὶ, alii ἱστορικοὶ, ſeu ἐξηγητικοὶ, alii κριτικοὶ, illi qui ſecundi ordinis ſunt, præcipue huc pertinent, quippe qui litterarum alumnos ad interiora veterum ſcriptorum, poetarum inprimis ſententiam perducebant, id quod VOSSIVS[3] WOWERVS[4] PERIZONIVS[5] PITISCVS[6] SCIOPPIVS[7] MASSONVS[8] & alii vberius produnt. horum ductu legebant polita græcorum monimenta, quod fiebat ſtudioſe & diligenter: hinc PLINIVS[9] *non enim dixi, quæ legenda arbitrarer:*

1 *vit. Anton. philoſ. cap. II. adde* FABRICII *biblioth. græc. lib. IV. c. 23. p. 21.* 2 *lib. II. de vit. ſoph. adde* CVPERVM *de apotheoſ. Homeri p. 119.* 3 *de arte grammatic. lib I. p. 12. 20. 21. 23.* 4 *cap. IX. p. 1033. d. l.* 5 *obſeru. ad Sanctii mineruam p. 12. 13.* 6 *adnot. ad Sueton. de inluſtr. grammat. p. 1079. 1090. & lexic. antiquit. rom. tom. I. p. 882.* 7 *de arte critica p. 2.* 8 *vita Horatii p. 20.* 9 *lib. VII. ep. 9. n. 15.*

quan-

quanquam dixi, quum dicerem, quæ ſcribenda, tu memineris, ſui cuiusque generis auctores diligenter eligere. aiunt enim, MVLTVM LEGENDVM ESSE, NON MVLTA. quæue erant ſalubria & vtilia, obſeruabant, & per memoriam non ſolum repetebant, ſed ad imitationem quoque trahebant diligenti opera. QVINCTILIANVS [1] *vertere græca in latinum veteres noſtri oratores optimum iudicabant.* & paullo poſt: *ſed & illa ex latinis conuerſio multum & ipſa contulerit.* PLINIVS [2] *vtile in primis & multi præcipiunt, vel ex græco in latinum, vel ex latino vertere in græcum: quo genere exercitationis proprietas ſplendorque verborum, copia figurarum, vis explicandi, præterea imitatione optimorum ſimilia inveniendi facultas paratur. ſimul quæ legentem fefelliſſent, transferentem fugere non poſſunt,* qua de re conferatur SCHEFFERVS. [3] imitati ſunt modo ſcribendi indolem, quod ad elegantiam, formam, ac vim orationis adtinet, modo res & modum rerum tractandarum, quæ ex aliis ſubinde petierunt tam veteres, quam recentiores. ſic Cicero imitatus eſt Demoſthenem; Terentius Menandrum, Salluſtius Thucydidem, Virgilius Theocritum, Heſiodum, Homerum, Tacitus Polybium & Thucydidem, Liuius Polybium. neque vero ſolum græcos ſcriptores vſurparunt, ſed ex latinis quoque, quæ ad rem pertinebant, vtiliter & adpoſite transtulerunt, prout Terentius imitatus eſt Plautum, quod probat PAREVS [4] Cornelius Seuerus Manilium, obſeruante GORALLO ſiue CLERICO [5] Silius Italicus Virgilium,

1 *X, 5. pr.* 2 *d. l. n. 2.* 3 *de ſtilo illiusque exercitiis cap. IV. ſeqq.* 4 *de imitatione Terentii Plautina.* 5 *ad Aetnam p. 90. 91.*

quem cum iſto contulit ALEXANDER ROSSAEVS.[1] hoc decurſo ſtadio, romani ſe philoſopho dabant & rhetori, vt in illius ſchola artem diſſerendi, in huius declamandi exercerent, & vtramque græce magis, quam romane. minus fuerunt ſine philoſophia, quia non fuerunt ſine arte oratoria, ad quam excolendam illa præſertim, quæ de moribus & officio animique caracteribus agit, opus erat, quanquam iacuit vsque ad Ciceronis ætatem, nec vllum habuit lumen litterarum latinarum, conſulas PAGAN. GAVDENTIVM[2] & BVCHNERVM[3] princeps romanis ſtudium fuit eloquentia, ad quam colendam multum tempus ſibi ſumſerunt, ita vt imagines grauiſſimorum oratorum in cultura artis huius ſibi proponentes, ingenium & dicendi facultatem conformarent & poſt hac ex penu eloquentiſſimo ſemper aliquid ad communem adferrent fructum atque in aſpectum lucemque proferrent. in tradendæ eloquentiæ fontibus & præceptis ſedulo operabantur primum grammatici, deinde rhetores: adhæc inſtituebant exercitationes varias, in quibus declamationes erant præcipuæ. adiungebant ſe clariſſimi oratori nominis, quo vterentur paullo familiarius & a quo diſcerent facultatem loquendi, vti dicit auctor dialogi de cauſſis corruptæ eloquentiæ[4] *ergo apud maiores noſtros iuuenis ille, qui foro & eloquentiæ parabatur, imbutus iam domeſtica diſciplina, refertus honeſtis ſtudiis, deducebatur a patre, vel a propinquis ad eum oratorem, qui principem locum*

1 *lib. I. Virgilii triumphantis.* 2 *de philoſ. apud roman. orig. & progreſſ. Piſ.* 1643. 3 *in Agricol. c. IV. p.* 118. 124. 125. 4 *XXXIV*, 1. 2.

in ciuitate tenebat. hunc ſectari, hunc proſequi, huius omnibus dictionibus intereſſe, ſiue in iudiciis, ſiue in concionibus aſſueſcebat, ita vt altercationes quoque excipere & iurgiis intereſſe, vtque ſic dixerim, pugnare in prælio diſceret: addatur GRONOVIVS. [1] in eloquentiæ ſtudio ingenia ſua exercuerunt varia ratione. aut tradebant ficta, vt progymnaſmata & declamationes, aut vera, vt orationes. iuuenum minora exercitia προγυμνάσματα, quæ latini vocant dicendi primordia, dicendi elementa; maiorum ac prouectiorum erant declamationes. declamandi genera tria fuerunt apud veteres pro tribus cauſſarum generibus: vel enim panegyricæ erant declamationes, quæ in demonſtratiuo, vel ſuaſoriæ, quæ in deliberatiuo, vel controuerſiæ, quæ in iurisdiciali genere verſabantur. a declamationibus ſuaſoriis faciebant auſpicium, quia huiusmodi argumenta habentur facilia, ſed controuerſiæ dignæ erant maturo iudicio, in quibus & ſententiarum acumen, & exquiſitus quidam ornatus adhibebatur. rhetor aut ſophiſta exedram conſcendebat, vt ſedens ad delectationis aucupium haberet præfationem, qua auditorum ſibi conciliaret animos. poſtea poſcebant controuerſiam & propoſita materia vel arbitrio proprio delecta, cauſſæ genus exponebat rhetor, quumque totius quæſtionis ſtatum prodidiſſent, diuidebant illam in partes, & explicabant breuiter & dilucide, quo facto, ipſam adgrediebantur controuerſiam, quum aliquid ſpatii ad excogitandum ſibi ſumſiſſent. verum non omni tempore eadem fuit eloquentiæ facies, nec eadem inſtitutionis oratoriæ ratio.

1 *Obſeruat. lib. III. cap. 23. p. 654. ſeqq.*

ante

ante Ciceronem tractabant locos communes: ætate eius petebant argumentum ex veritate, quum modo in virtute prædicanda & vitio reprehendendo verſarentur, modo ex hiſtoriarum monimentis, aut ex re, ſi qua forte recens accidiſſet, copiam ſibi facerent dicendi laudando, vituperando, ſuadendo, diſſuadendo: quæ exercitationes Ciceronis tempore dictæ ſunt cauſſæ. ſed quum Seneca rhetor ingenio niteret, fictas lites ſumebant, ea denique, quæ nec facta fuiſſent, nec fieri commode potuiſſent, excogitabant. in foro frequentes ac in iudiciis vſum ipſum eloquentiæ perdiſcebant: ipſimet faciebant periculum & aliqua actione nobili edebant ſpecimen eloquentiæ. plerumque vero iuuenes, qui eloquentiæ & iuri ciuili dabant operam, cauſſarum patrocinium apud centumuiros auſpicabantur. PLINIVS [1] *ad hoc perpauci, cum quibus iuuet dicere: ceteri, audaces atque etiam magna ex parte adoleſcentuli obſcuri a declamando huc tranſeunt. tam irreuerenter & temere, ut mihi Attilius noſter expreſſe dixiſſe videatur, ſic in foro pueros a centumuiralibus cauſſis auſpicari, vt ab Homero in ſcholis.* atque quum paucis tam clarum ſit ingenium, vt poſſit emergere, niſi illi fautor commendatorque contingat, olim moris erat, vt magnæ auctoritatis viro, vel duce vel comite adoleſcens forum iniret, primamque ſuſciperet cauſſam: ſaltem auſpicio & conſiliis talis viri cœpit oſtendi in publico. adoleſcentes nobiles accuſarunt viros, quod rudimentum forenſis operæ non ſolum laudis gratia ſubibant, ſed & accuſanti & damnanti pecuniæ, honores aut magiſtratus dabantur, quæ ha-

1 *lib. II. epiſt. 14. n. 2.*

buiſſet

buiſſet reus. hic modus ætate CICERONIS fuit ſolenniſſimus, qui ait [1] *ſed quum ſint plura cauſſarum genera, quæ eloquentiam deſiderant, multique in noſtra republica adoleſcentes & apud iudices & apud ſenatum; dicendo laudem adſecuti ſint, maxima admiratio eſt in iudiciis; quorum ratio duplex eſt. nam & ex accuſatione & defenſione conſtat: quarum etſi laudabilior eſt defenſio, tamen etiam accuſatio probata perſæpe eſt.* ſic ex accuſatione ſibi peperit laudem Lucius Craſſus, qui accuſauerat C. Carbonem, eloquentiſſimum hominem: M. Antonius adoleſcens accuſauit Cn. Papirium Carbonem, qui & M. Aquillium defendit, nec minus P. Sulpicii eloquentiam inluminauit accuſatio, dum inutilem ciuem C. Norbanum vocauit in iudicium. inluſtrior & ſplendidior erat accuſatio, quæ rei publicæ cauſſa, aut patrocinii gratia, aut paternarum inimicitiarum ſuſcipiebatur. in huiusmodi cauſſis ſæpe tractabant res ſuas diuinitus, & magna vis animi, magnus impetus, magnus dolor vultu, geſtu, digito ſignificabatur. magnum erat flumen grauiſſimorum optimorumque verborum, erant integræ ſententiæ, veræ, nouæ, ſine pigmentis fucoque puerili, vt quibusdam non ſolum incendere iudicem, ſed ipſi ardere viderentur: argumentum hoc pluribus perſecuti ſunt QVINTILIANVS [2] SVETONIVS [3] MANVTIVS [4] SIGONIVS [5] BARTHIVS [6] CRESOLLIVS [7] RVPERTVS [8]

1 *de officiis II,14.* 2 *inſtitut. orat. variis locis.* 3 *de claris rhetorib. cum eiusd. interpp.* 4 *de leg. romanis c. XXI. ſqq. p.1094. tom. II. theſaur. antiq. rom.* GRAEVII. 5 *de iudiciis lib. II. cap. 9. p. 1748. ib.* 6 *ad Claudianum p. 76.* 7 *theatr. rhetor. lib. III. IV. tom. X. theſ. antiq. græc.* GRONOVII. 8 *obſeruat. ad Vellei. Patercul. II. 43. p. 191.*

VOS-

VOSSIVS [1] PROVSTIVS [2] MORHOFIVS [3] FRANCIVS [4] CLERICVS [5] KRIEGKIVS, [6] quos adire poſſunt, qui rerum harum cupidi plura deſiderant.

§. III. Non ab re erit, ſi locorum quoque, in quibus litterarum perceperunt cognitionem, vberiorem habeamus mentionem. romanæ ſcholæ fuerunt partim priuatæ, partim publicæ. illas quisque priuatim pro voluntate & ſententia ſua eligebant, quarum magnum fuiſſe numerum, ex antiquitatis eruditæ monimentis patet. namque SVETONIVS [7] de grammatica: *poſt hac magis ac magis & gratia & cura artis increuit: vt ne clariſſimi quidem viri abſtinuerint, quominus & ipſa aliquid de ea ſcriberent: vtque temporibus quibusdam ſuper viginti celebres ſcholæ fuiſſe in vrbe tradantur.* poſtea rhetores & philoſophi priuatas inſtituerunt ſcholas, quod publica factum eſſe auctoritate, tibi haud perſuadeas. immo Caio Fannio Strabone, Marco Valerio Meſſala conſulibus de philoſophis & rhetoribus SC factum, VTI ROMAE NE ESSENT, de quibus interpoſito tempore Cnæus Domitius Aenobarbus & Lucius Licinius Craſſus cenſores idem edixerunt, quod SVETONIVS [8] adnotauit. priuatæ erant plerumque domeſticæ ædes, theatra interdum, templa, nonnunquam baſilicæ, curia aliquando, ſæpe conductæ diuitum aulæ. conf. PANCIROLL. [9] &

1 *de rhetorices natura & conſtit. præcipue c. XVI. p.* 109.
2 *obſeruat. in Ciceron. libr. orat. in vſum Delphini Par.* 1687.
3 *polyhiſt. litter. lib. VI. c.* 1. 2. 4 *de ratione declam. p.* 6. *ſqq.*
5 *arte critic. vol. I. part.* 2. *ſ.* I. *c.* 17. *p.* 344. 6 *de ſophiſtarum eloquentia p.* 83. *de inclareſc. mod. apud rom. p.* 6. *ſqq.* 7 *de inluſtrib. grammatic. c. III. n.* 3. 8 *de claris rhetor. cap.* I. 9 *deſcript. vrb. rom. theſ. antiq. roman.* GRAEVII *tom. III. p.* 334.

FER-

FERRARIVM. [1] ſic Marcus Antonius Gnipho docuit in Diui Iulii domo, pueri adhuc, deinde in ſua privata, teſte SVETONIO. [2] templa quoque emporia fuiſſe muſarum, in quibus iuuenes bonis artibus inſtituerint, adparet ex antiquitatum hiſtoriis, quod & poſt alios OLEARIVS de philoſophis & ſophiſtis obſeruat. [3] baſilicæ ædes erant ad negotiationes & iudicia porticibus & ambulationibus magnifice exſtructæ, de quarum ratione BERGIERIVS. [4] in his habebant etiam olim orationes & alias honeſtiſſimas exercitationes, quod ex PLINIO [5] clarum eſt. publicæ ſcholæ conſtitutæ ſunt publica auctoritate. EVSEBIVS [6] adnotat, quod Quinctilianus primus talem ſcholam acceperit, quippe qui iuventutem per viginti annos docuit artem rhetoricam, [7] quamuis SVETONIVS & de Tito Flauio Veſpaſiano [8] dicat: *primus e fiſco latinis græcisque rhetoribus annua centena conſtituit, præſtantes poetas, nec non & artifices coemit.* namque grauiſſimus fuit litterarum patronus, & Baſſus ingenio ſuo tanti principis miram & eximiam liberalitatem indulgentiamque adeo percepit, vt ei quingenta ſeſtertia donauerit. [9] multis poſt annis Antonius pius philoſophis quoque ſtipendia & honores largitus eſt, quod tradit IVLIVS CAPITOLINVS, [10] dicens: *rhetoribus & philoſophis per omnes prouincias & honores & ſalaria de-*

1 *de acclam. & plauſ. III, 1. theſ. dicti VI. p. 90.* 2 *de inluſtr. gramm. c. VII. n. 2.* 3 *ad Philoſtr. p. 479. 618.* 4 *lib. V ſ. 8. de viis imperii rom. tom. X. theſ. ant. rom.* GRAEVII *p. 562.* 5 *lib. II. ep. 14.* 6 *in Chronic. p. 164.* 7 *procem. libr. I. init. inſtitut. orator.* 8 *vita eius cap. XVIII. n. 1. adde* PITISCVM *ad Suet. Cæſar. XLII. n. 2. p. 118.* 9 *dialog. de cauſſ. corrupt. eloqu. IX, 8.* 10 *cap. XI.*

tulit.

tulit. EVMENIVS rhetor de ſe ipſo adfirmat: [1] *ſalarium me liberaliſſimi principes ex huius rei publicæ viribus in ſexcenis millibus nummum accipere iuſſerunt: non quoniam non amplius tribuere commodis meis vellent, in quem multo maiora & prius & poſtea præmia contulerunt; ſed vt tercena illa ſeſtertia, quæ ſacræ memoriæ magiſter acceperam, in honore priuati huius magiſterii addita pari ſorte geminarent.* & quamuis CASAVBONO [2] videatur nimium hoc profeſſoris ſalarium, ideoque *ſexagenis* legendum cenſeat: tamen quum ſic dimidium eius minus erit, quam pro dignitate magiſtri ſacræ memoriæ, iudicant GRONOVIVS [3] & CELLARIVS, [4] vtique retinendum eſſe *ſexcenis*. adde CONRINGIVM. [5] ipſæ publicæ ſcholæ erant athenæum, capitolium, & pergulæ magiſtrales. atheneum ſchola fuit artium liberalium ab Hadriano conſtituta, AVREL. VICTOR. [6] *græcorum more ſeu Pompilii Numæ ceremonias, leges, gymnaſia, doctoresque curare occœpit: adeo quidem vt etiam ludum litterarium ingenuarum artium, quod Athenæum vocant, conſtitueret.* erant in capitolio & tempore Theodoſii II. oratores tres, grammatici decem, ſophiſtæ quinque, philoſophus vnus, iuris conſulti duo ibi docebant, confer PITISCVM. [7] namque illo temporum tractu, & antea romæ quoque cathedra fuit ſophiſtica rhetorum græcorum, obſeruante FABRICIO. [8] pergula erat pars

1 *orat. pro reſtaur. ſchol. c. XI. n. 2.* 2 *in Sueton. Oth. c. 4.* 3 *de pecun. veter. lib. IV. cap. II. p. 330.* 4 *obſeru. ad Eumen. orat. p. 70.* 5 *antiquit. academic. diſſ. I p. 15. & ſupplem. XII. p. 227. item de ſtudiis liber. vrb. rom. & conſtantinop.* 6 *de Cæſar. c. XIV.* 7 *lex. antiq. roman. tom. I. p. 196.* 8 *bibl græc. lib. IV. c. 24. p. 45.*

domus

domus exporrecta & propendens, quumque romæ magiſtri artium in huiusmodi pergulis docerent, dictæ ſunt *pergulæ magiſtrales.* VOPISCVS [1] de Saturnino: *in Africa rhetoricæ operam dederat, romæ frequentauerat pergulas magiſtrales.* adpellantur codic. Theodoſian. [2] *publicæ magiſtrationes & publicæ cellulæ*, his verbis: *vniuerſos, qui vſurpantes ſibi nomina magiſtrorum, in publicis magiſtrationibus cellulisque collectos vndicunque diſcipulos circumferre conſueuerunt, ab oſtentatione vulgari præcipimus amoueri*; quibus patet, ibi grammaticos & artium aliarum ingenuarum profeſſores docuiſſe publice. ludos litterarios habuerunt quoque in caſtris, prout SVETONIVS [3] commemorat *obſides abductos e litterario ludo.* gymnaſii nomen & ad romanos tranſiit, quo CICERO [4] pro ſcholis philoſophorum vtitur, item PLINIVS, [5] quibus addas FIGRELIVM. [6] huiusmodi locis frequenti populo celebratis philoſophi oſtentandæ doctrinæ cauſſa ſe immitebant, alioqui gymnaſia non litterarum ſtudiis, ſed exercitationibus corporis erant deſtinata. ſella docentium dicebatur cathedra, quæ genus erat ſellæ altioris & honoratioris operoſius ſtructæ cum ſuppedaneo, aliquando & cum vmbella. IVVENALIS de rhetorum ſcholis. [7]

Pœnituit multos vanæ, ſterilisque cathedræ,
Sicut Thraſymachi probat exitus atque ſecundi
Carrinatis.

ratione diſcentium certi erant ordines, ſeu vt

1 *cap. X.* 2 *l. 3. de ſtud libert. vrb. Conſtant.* 3 *vit. Caligul. c. XLV. n. 3.* 4 *de orat. I, 13.* 5 *lib. I. ep. 22. n. 6.* 6 *de ſtat. illuſt. rom. c. XXIV. p. 205.* 7 *ſatyr. VII. v. 203.*

QVINCTILIANVS [1] adpellat, *claſſes*, cum pro ſcientiæ & cognitionis modo, tum pro ætatis varietate, adde CRESOLLIVM. [2] ab alumnis artium magiſtro interdum magnus honos habitus eſt, quem omni cultu & vario munerum præmiorumque genere adficiebant, videatur ALCIATVS [3] & LAVRENTIVS. [4] nonnulli e doctrinarum doctoribus iterum ea præditi fuerunt honeſtate, vt non ſemper ſuo commodo, quam diſcipulorum potius conſuluerint, prout tradunt quidam, quod Laberius Hiera, grammaticus proſcriptorum liberos gratis & ſine mercede vlla in diſciplinam receperit, teſte SVETONIO. [5] mortalium natura in præcipitia conuertitur, miraque eſt prauitate, adeo vt inſtitutio parentum ac præceptorum deſtituta ſæpius ſit feliciori ſucceſſu, niſi præceptis & exemplorum demonſtrationi adiungatur pœna. quam ob rem veteres frena diſciplinæ haud laxarunt, ſed in id contulerunt ſtudium, vt pueri temeritatis, deſidiæ ſuæ & aliorum ſcelerum dederint pœnas, quod PETAVIVS [6] adnotat: quamquam nonnulli tam ruſtico & duro erant animo, vt & leuioris culpæ acerbiſſimas ſæpius repeterent pœnas, vide CRESOLLIVM. [7] frequens vſus erat *ferularum* ad caſtigandos pueros, quæ quamuis fuerint leuiſſimæ, acerbiorem tamen doloris ſenſum excitarunt, hinc a MARTIALE [8] dicuntur *triſtes ferulæ*: PRVDENTIVS. [9]

Aetas prima crepantibus
Fleuit ſub ferulis.

1 *inſtit. Orat I. 2.* 2 *theatr. rhet. lib. IV. c. X. p. 186. dicti tom. theſ.* GRONOVII 3 *Parerg lib. V. cap. 27. tom. IV opp. p. 434.* 4 *de profeſſor orator. nomenclat. & litter. c. I.* 5 *de inluſtr. grammat. c XIII.* 6 *ad Themiſtii orat. XXI p. 511.* 7 *dict. libro lib. V. c. 6. ſqq.* 8 *X, 62. 10.* 9 *Cathem. prol. v. 7.*

adpel-

adpellatæ ſunt *ſceptra* docentium, AVSONIVS.[1]

Quod ſceptrum vibrat ferulæ, quod multa ſupellex
Virgea: quod fallax ſcuticam prætexit aluta.

& prouerbium: *manum ferulæ ſubduxiſſe*, de illis dictum eſt, qui magiſtrorum diſciplinæ dixerunt vale, vid. IVVENALEM[2] MACROBIVM[3] cum ERASMO[4] & PITISCO.[5] præter ferulas inter pædagogorum arma *ſcutica* recenſetur, quæ fiebat ex corio, duriſſimo vero, ſiquidem ad hanc rem canina pellis, corium bubulum, corium anguillæ adhibebatur, confer FABRVM.[6] vt adeo facile ex hoc poſſimus conligere, huiusmodi pœnam haud fuiſſe leuiorem. attamen ſcuticam mitius flagrum, quam flagellum fuiſſe, cognoſcimus ex HORATIO[7]

adſit
regula, peccatis quæ pœnas irroget æquas,
nec ſcutica dignum horribili ſectere flagello.

cuiusmodi caput, plagas diſcipulis ſæpe easque acerbas inferens fuit Orbilius, de quo SVETONIVS[8] *fuit naturæ acerbæ, non modo in antiſophiſtas, quos omni ſermone lacerauit, ſed etiam in diſcipulos, vt* HORATIVS[9] *ſignificat*, plagoſum *eum appellans.* meſſis & vindemiarum tempore lites forenſes & muſæ ceſſabant, quod & ſaturnalibus factum eſt. namque PLINIVS[10] *neque vt magiſtro magiſter, neque vt diſcipulo diſcipulus, ſic enim ſcri-*

1 *Edyll. IV.* 29. 2 *ſatyr. I. v.* 15. *cum obſeru.* GRANGAEI *p.* 3. 3 *ſat. III.* 10. *cum not. in edit.* GRONOVII *p.* 407. 4 *Adag. p.* 430. 5 *ad Suet. Calig. c. XX. n.* 4. *p.* 811. 6 *ſemeſtr. lib. II. c.* 6. *p.* 67. 7 *lib* 1. *ſat.* 3. *v.* 117. 8 *de inluſt. gramm. IX. n.* 4. 9 *epiſt. II,* 1, 70. 10 *lib. VIII. ep.* 7. *n.* 1.

bis, ſed vt diſcipulo magiſter. nam tu magiſter, ego contra: atque ideo tu in ſcholam reuocas, ego adhuc ſaturnalia extendo, librum miſiſti: & MARTIALIS[1]

Iam triſtis nucibus puer relictis
Clamoſo reuocatur a magiſtro:
ſaturnalia tranſiere tota.

adde HOFMANNVM[2] & generatim de hoc argumento SPANHEMIVM.[3]

§. IV. Nec veteres romani ſolum in patriis ſcholis coluerunt litteras, ſed in alias quoque regiones, quæ bonis artibus feraces erant & habebant ſapientiæ & honeſtarum muſarum emporia, profecti ſunt, vt bene cœpta doctrinarum ſtudia magis perficerent exornarentque. ita ab omni litterarum memoria in more fuit, vt diſcendi ſtudio in longinquas regiones demigrarent. num ad Phœnices, muſarum vſu gentem excultiſſimam, Aegyptii doctrinæ cauſſa ſint profecti, id accuratius haud definiamus, quum Chaldæorum, Phœnicum & Aegyptiorum monimenta ætas iam dudum conſumſerit. ad Aegyptios vero, qui ſapientiæ ſacræ & profanæ operam adeo conſecrabant ampliſſimam, vt doctrinæ ſuæ gloriam ſpargerent & diſſeminarent in orbis terræ memoriam ſempiternam, philoſophi græci ſe contulerunt, quod exempla Muſæi, Orphei, Thaletis, Solonis, Pherecidis, Pythagoræ, Lycurgi, Anaxagoræ, Democriti, Eudoxi, Archimedis & aliorum ſatis & abunde produnt. perceptis Aegyptiorum ſapientiæ doctrinis, adhuc alias perluſtrarunt regiones, prout Pythagoras Phœnices, Plato Italiam, Democri-

1 *lib. V. epigr. vlt.* 2 *lex. vniverſal. voce:* ſchola *tom. IV. p. 95.* 3 *orat. de auditor. veter. tom. II. opp. p. 1367.*

tus

tus Abderita Chaldæos & Athenarum doctores adiit, id quod pluribus FRANCIVS [1] BVDDEVS [2] IACOBS [3] & IOECHERVS [4] exponunt. hunc modum colendi litteras felicioribus auſpiciis romani quoque ſecuti ſunt, qui vel poſt ingreſſum in forum, vel antea etiam, vel quandocunque occaſio in bello, in prouinciis vel alia ſe oſtendit, in exterorum litterarum ſedes profecti. namque romanorum liberi, toga virili ſumta, caſtra ſecuti ſtipendia merebant, etiam quibus animus non eſſet, ad faſtigium ducis aliasque militiæ dignitates perueniendi, ne poſtea ſenatores aut proconſules ignari eſſent rerum bello gerendarum. nec in caſtris intermiſſa ſunt ſtudia litterarum, quum nec ipſi ſummi duces ſibi temperarent, quin noctis ſaltem partem quandam litteris vindicarent; & ſic fortitudinem ac bellandi peritiam cum humanitatis ſtudiis & artium diſciplinis tanto vinculo coniunxerunt, vt nemo in gente illa vel mediocriter clarus fuerit, quin vtroque præſtare ſtudio ſibi curæ cordique haberet, ſi Caium Marium, facem illam ciuilis belli exceperis, cuius vox barbara apud SALLVSTIVM [5] legitur: GRAECAS LITTERAS NON DIDICI. quod commercium præſtantiſſimarum virtutum religione confirmarunt, vno delubro & Herculis & Muſarum ſacra adeo arctiſſime complexi, vt LIPSIVS opere ſuo [6] nihil prodiderit, quod in admirationem æque rapiat, quam hæc diuerſiſſimi ingenii deorum conſociatio,

1 *de peregrin. veter. ſapient. erud. ergo ſuſcept.* 2 *analect. hiſt. philoſ. p* 4. 3 *diatr. de peregrin. erud. ort. progreſſ. & fine.* 4 *analect. de philoſ. ſtud. mod. p. I. p. 15. ſqq.* 5 *B. I. c. LXXXIX.* 6 *in admirand. veter. romæ.*

quam armorum & litterarum concordiam plures expoſuerunt, eamque ex hiſtoriarum monimentis protulerunt inluſtratam, vide AVG. NIPHVM [1] IO. ROSAM [2] FREINSHEMIVM [3] BORRICHVM [4] CELLARIVM [5] MENCKENIVM [6] von SEELEN [7] CRENIVM [8] & alios, quos conlegit LINTRVPIVS. [9] qui ex romanis non ſemper militare ſibi propoſuerant, aut poſt certum temporis ſpatium reuerſi, ſe oratori tradebant, quo vterentur, aut expeditionibus belli peractis frequentabant alias litterarum ſcholas, quod modo ante, modo poſt ingreſſum in forum factum eſt. romani filios ablegabant præcipue in græciam, quæ eloquentiæ & bonæ doctrinæ omnis nutrix exiſtimata. dicendi diſciplina poſteaquam ſedem ſibi ac templum delegerat *Athenas*, præcipue cœperunt eo ſe conuertere, quamuis illud incommodi præ aliis ciuitatibus haberent, quod innata gentis vanitate ſtudia magis ad oſtentationem, aut quæſtum, quam ad vſum vitæ & reipublicæ referebant: de cetero autem linguæ purioris Athenienſes ſemper fuere cuſtodes. *Apollonia* eloquentiæ & politices ſtudiis floruit, cuius officinas romani frequentarunt, in primis quum ei nihil defuit, ex quo eos, qui litterarum ſtudiis conſecrati, locorum natura & opportunitas adlicit. nec minus Aſia muſarum doctrinis abundauit, quarum ſaluti atque incremento in variis locis templa & domicilia erant ſacrata, quo perti-

1 *de armor. literarumque comparatione.* 2 *de Martis & Muſarum nuptiis.* 3 *in orat. n. XVII. p.* 309. 4 *diſſert. acad. n. XVI. p.* 248. *tom. II.* 5 *orat. acad. n. I. p.* 8. *diſſ. acad. p. I. n. XV. p.* 353. 6 *de viris milit. æque ac ſcript. claris.* 7 *de præcoc. erud. p.* 33. *not.* 8 *in method. ſtudior.* 1699. *p.* 553. 9 *præf. ad Borrich. orat.*

nent

nent *Mitylene* vrbs clariſſima in Lesbo inſula; *Tarſus* nobiliſſima vrbs Ciliciæ, quam multi credunt eſſe, quæ toties in ſacris תרשיש Tharſis laudatur, quam peruulgarem opinionem fuiſſe, HIERONYMVS [1] docet; *Cnidus* vrbs Cariæ; *Magneſia* Lydiæ, celebris propter ſtudia, quibus romani ibi addicti fuerunt, *Antiochia* Syriæ, & *Rhodus* præcipue, inſula Aſiatica clariſſima poſt Cnidi promontorium verſus orientem ſita. ſunt adhuc alii loci, quos petiiſſe romanos conſtat doctrinæ & culturæ ingenii cauſſa: prædicatur *Maſſilia* Phocæenſium ex Ionia colonia, portu, commerciis, munimentis, morum humanitate & litterarum ſtudiis celeberrima; *Neapolis*, cuius academia ob loci ſalubritatem opportunitatemque ita florebat, vt quasuis ſuo tempore alias ſuperaret; *Alexandria* totius Aegypti vrbs princeps & ſedes regum Lagidarum, omniumque græcarum artium & diſciplinarum, nec non mercaturæ opulentiſſimæ; *Croton* in magna græcia, vbi cœtus iuuenum æmulantium liberalioris doctrinæ ſtudia; *Sybaris* ab Achæis condita, quæ mira rerum proſperitate excelluit; *Locri* Epizephyrii; *Metapontus* clariſſima Pythagoræ obitu & templo. plures ſunt aliæ vrbes inprimis Italiæ, magnæ græciæ, quarum fama ad omnem memoriam propagata eſt, de quo momento pluribus poſſunt conferri CELLARIVS [2] & KRIEGKIVS. [3] eum in finem hæc loca docta abierunt potiſſimum, vt philoſophia, hiſtoria, eloquentia, quæ conueniret in vſu & luce forenſium

1 *in Daniel. X, 6. p.* 1118. *tom. III. opp. edit.* MARTIAN.
2 *in programmat. II. p. 6. ſqq.* 3 *diatrib. de peregrin. romar. academic.*

rerum verſaturis, ornarent animum. quemadmodum hæ fuerunt peregrinationes academicæ ſeu litterariæ, ſic & alias ſuſceperunt profectiones in regiones ſalubriores ad tuendam valetudinem & firmum corporis habitum, vti præter alios SALOM. CELLARIVS [1] adnotat. ſpatium, per quod in his exterorum ſapientiæ ſcholis ſeſe exercuerunt & ſcientiæ ornamentis ſua decorarunt ingenia, definiri non poteſt, quum id cuiusuis arbitrio, iudicio & voluntati erat relictum. ſed tamen non defuerunt ex antiquiori ætate, qui de litterarum peregrinationibus haud benignius iudicarunt, quorum in numero cenſeri debet SENECA [2] qui ait: *& ex his, quæ mihi ſcribis, & ex his, quæ audio, bonam ſpem de te concipio. non diſcurris, nec locorum mutationibus inquietaris. ægri animi iſta iactatio eſt.* hactenus de inſtitutione litteraria.

§. V. Nunc rationes quasdam conſiderabo, quibus adultiores ſua induſtria ſuaque opera variarum litterarum cognitionem duxerunt. quatuor etiam momenta debent notari: *lectio, meditatio, ſcriptio* & *diſputatio.* libri, qui legebantur, varii erant generis pro diuerſa muſarum ratione. id, quod vel compaginari vel in volumen conuolui poterat, erat liber, quæ cura fuit librariorum. CICERO [3] *etiam vellem, mihi mittas de tuis librariolis duos aliquos, quibus Tyrannio vtatur glutinatoribus, ad cetera adminiſtris, iisque imperes, vt ſumant membranulam,* adde CARPZOVIVM [4] VOS-

1 *de antiquit. medic. cap. V.* 2 *ep. 2. ad Lucil. adde ep. 28. & 104.* 3 *ad Attic. IV, 4.* 4 *ad Schickardum de iur. reg. Hebr. p. 92.*

SIVM

SIVM[1] SALMASIVM[2] PIGNORIVM[3] LEON. ALLATIVM[4] MANVTIVM[5] BARTHOLINVM[6] SAALBACHIVM[7] SCHWARTZIVM[8] PITISCVM[9] DOVGTAEVM[10] librarii dominis quoque exſcribebant libros. CICERO[11] *peto a te, vt quam celerrime mihi librarius mittatur, maxime quidem græcus: multum mihi enim eripitur operæ in exſcribendis hypomnematis.* confer PIGNORIVM[12] VRSATVM[13] BARTHIVM[14] WOWERVM[15] LONGVM[16] MASSON[17] CLERICVM,[18] libraria dominæ exſcribebat libros. lapis antiquus:

SEXTIA XANTA
SCR. LIBRARIA
EM. OL. II.

quod veterum quisque manu ſua ſcripſerat, αὐτόγραφον, transſcriptum vero ſubinde ἀπόγραφον dicebatur, & quantum pretii & dignitatis habuerint αὐτογράφοις, ſolius Ptolomæi Philadelphi exemplum teſtatur, qui Athenienſibus annonæ penuria preſſis, non prius conceſſit alimenta, quam ſibi tragœdiarum Sophoclis, Euripidis, Aeſchyli autographorum feciſſent poteſtatem. namque librarii ſæpe negligentes mendoſe ſcripſerunt codices, vti MARTIALIS[19] dicit:

1 *lexic. etymolog. p.* 287. 567. 2 *de modo vſurar. c. X. & ad Solinum p.* 278 706. 3 *de ſeruis p.* 115. *edit. Patau.* 1656. 4 *proleg. libr de patria Homeri p.* 20. 5 *in Ciceron. famil. III,* 7. *p.* 329. 6 *de legendis libris diſſ. IV. p.* 125. *ſqq.* 7 *ſchediaſm. de libris veterum.* 8 *diſſert. tribus de ornament. lib. veter. item de ornam. codicum.* 9 *lexic. ant rom. tom. II. p.* 1104. *voce* volumen. 10 *analect. ſacris ad Eſai. XXXIV,* 4. *p.* 256. 11 *XVI,* 21. *ad diuerſ.* 12 *de ſeruis p.* 113. 13 *de not. rom. theſ. ant. rom* GRAEVII *tom. XI. p.* 828. 14 *Aduerſ. L.* 1. *p.* 2324. 15 *de polymath. c. XVIII.* 16 *de annul. c.* 8. *p.* 49. 17 *vit. Horat. p.* 76. 77. 18 *art. critic. p.* 3. *ſ.* 1. *c.* 2. *p.* 24. *vol.* 2. 19 *II. epigr.* 8.

Si qua videbuntur chartis tibi, lector in iſtis
ſiue obſcura nimis, ſiue latina parum,
non meus eſt error, nocuit librarius illis,
dum properat verſus adnumerare tibi:

quibus de cauſſis libros probæ fidei ſingulari ſtudio vel vnius vocis gratia conquiſiuerunt. Iulianus rhetor apud GELLIVM [1] *ſed enim contentus, inquit, ego his non fui: & vt non turbidæ fidei, nec ambiguæ, ſed vt puræ liquentisque eſſet* equus *ne*, *an* eques *Ennius ſcriptum reliquiſſet: librum ſummæ atque reuerendæ vetuſtatis, quem fere conſtabat Lampadionis manu emendatum, ſtudio precioque multo vnius verſus inſpiciendi gratia conduxi: &* eques, *non* equus, *ſcriptum in eo verſu inueni.* vtque certiores eſſent emendatæ & probæ ſcripturæ Codicum, vſi fuerunt grammaticorum ſententiis, quod idem auctor [2] adnotat. hi libri manu exarati maiori olim ſumtu parabantur, quam noſtra ætate. MARTIALIS ſcribit, [3] *primum librum ſuum quinque denariis vendi ſolitum*: de Platone & Ariſtotele GELLIVS [4] *memoriæ mandatum eſt, Platonem philoſophum tenui admodum pecunia familiari fuiſſe, atque eum tamen tres Philolai Pythagorici libros decem millibus denarium mercatum. id ei pretium donaſſe quidam ſcripſerunt amicum eius Dionem Syracuſanum. Ariſtotelem quoque traditum libros pauculos Speuſippi philoſophi, poſt mortem eius, emiſſe talentis Atticis tribus. ea ſumma fit numi noſtri HS. duo & ſeptuaginta*: adde DIOGENEM LAERTIVM. [5] ſed tamen non defuerunt integræ bi-

1 *N. A. XVIII, 5.* 2 *lib. V c. 4.* 3 *lib. I. ep.* 118 *v.* 17. 4 *III, 17.* 5 *lib. III. ſegm.* 9. *lib. VIII. ſegm.* 15 *p.* 169. 500.

blio-

bibliothecæ cum publicæ, quæ vt publici iuris eſſent, ſero inſtitutæ ſunt, tum priuatæ, quæ pæne multæ & inluſtres inſtar publicarum eruditorum vſui ſine inuidia patebant. [1] ad modum libros legendi pertinet conſuetudo excerpendi, quæ erant obſeruatione digna. PLINIVS [2] de ſe ipſo: *poſco librum Titi Liuii, & quaſi per otium lego, atque etiam vt cœperam, excerpo.* idem de auunculo ſuo [3] *æſtate, ſi quid otii, iacebat in ſole; liber legebatur: adnotabat excerpebatque.* adde GELLIVM. [4] quisque obſeruabat, quæ conditioni litterarum ſuarum conueniebant, quod SENECA [5] eleganter tradit: *cum Ciceronis libros de re publica prehendit hinc philologus aliquis, hinc grammaticus, hinc philoſophiæ deditus: alius alio curam ſuam mittit. philoſophus admiratur, contra iuſtitiam dici tam multa potuiſſe. cum ad hanc eandem lectionem philologus acceſſit, hoc ſubnotat, duos romanos reges eſſe, quorum alter patrem non habet, alter matrem. nam de Seruii matre dubitatur? Anci pater nullus; numæ nepos dicitur. præterea notat, eum quem nos dictatorem dicimus, & in hiſtoriis ita nominari legimus, apud antiquos magiſtrum populi vocatum. æque notat, Romulum periiſſe ſolis defectione. prouocationem ad populum etiam a regibus fuiſſe. eosdem libros cum grammaticus explicuit, primum* REAPSE *dici a Cicerone, id eſt re ipſa, in commentarium referet; nec minus* SEPSE, *id eſt ſe ipſe. deinde tranſit ad ea, quæ conſuetudo ſeculi mutauit*, reliqua libri excer-

1 *vid. ſcript. apud* FABRICIVM *bibliograph. antiq. c. XXI. n. VII.* 2 *lib. VI. ep. 20. n. 5.* 3 *lib. III. ep. 5. n. 13.* 4 *lib. IX. cap. 4. N. A.* 5 *ep. CVIII.*

ptorum

ptorum dicti ſunt *commentarii*, *commentaria*, a græcis ὑπομνήματα, vide BVDAEVM [1] & PITISCVM; [2] *breuiaria*, & olim magis latine *ſummaria*. SENECA [3] *vide ne plus profectura ſit oratio ordinaria, quam hæc, quæ nunc vulgo* BREVIARIVM *dicitur, olim cum latine loqueremur*, SVMMARIVM *vocabatur*, adde BERNEGGERVM [4] BOECLERVM [5] VOSSIVM [6] BORRICHIVM [7] PITISCVM. [8] ad hæc appellati ſunt *memoriales*, *conlectanea*; *aduerſariorum* vero nomen magis ad forum refertur, vide SALMVTHVM [9] COEL. RHODIGINVM [10] & SCHEFFERVM. [11] quum obſeruarent quædam digna memoria, illa certis ſignis ſubnotarunt, ex quibus etiam in more fuit ſimplex L. & geminatum LL. quo indicabant locum laudabilem, & alibi etiam eſt L. SENT. *laudabilis ſententia*; græci autem habebant notam X. quæ ſignificabat χρηςὸν ſiue χρήσιμον. vide WOWERVM [12] SCALIGERVM [13] REINESIVM [14] MENAGIVM [15] & plures alios ſcriptores de notis & ſiglis veterum, quorum multos conlegit FABRICIVS [16] & SCHMIDIVS. [17]

§. VI. Nec ſolum ipſi libros legebant, ſed id quoque in more habebant, vt pueris littera-

1 *Pand. p.* 104. 2 *ad Suet. Iul. LVI. n.* 1. *p.* 150. 3 *ep. XXXIX. pr.* 4 *ad Sueton. Aug. cap. XXVIII. p.* 144. 5 *ad Tacit. lib. ann. I. c.* 11. *p.* 236. 6 *de vitiis ſermonis I,* 26. *p.* 114. 7 *Cogit. de lat. linguæ ætat. p.* 52. 8 *ad Sueton. Aug. c. CII. n.* 7. *p.* 560. 9 *ad* PANCIROLLI *procem. p.* 3. *de reb. memorab. ſ. deperd.* 10 *lect. antiq. lib. XII. c* 21. *p.* 653. 11 *de ſtilo cap XII. p.* 135. 136 12 *de polymath. c XVII.* 13 *not. ad lib. I. Varronis de re ruſtica.* 14 *var. lection. III.* 7. *p.* 471. 472. *add. lib. I. c.* 7. *p.* 19. 15 *ad Diog. Laert. III.* 66. *p.* 161. *tom. II.* 16 *biblioth. latin. lib. II. c.* 9. *p.* 363. *not. & ſupplem. p.* 156. *item lib. IV. c.* 6. 17 *de notar. eccleſ. c.* I. *adde cohortem muſarum ſub nomine* GRAEVII *p.* 249.

tiſſimis

tiſſimis vterentur in ſtudiis ſuis, quorum munus erat, tam in ſeriis muſarum negotiis, quam inter epulas domino prælegere, quos græco vocabulo *anagnoſtas* & ex re ipſa *lectores* adpellabant. quapropter dicit NEPOS [1] *namque in ea erant pueri litteratiſſimi, anagnoſtæ optimi, & plurimi librarii, vt ne pediſequus quidem quisquam eſſet, qui non vtrumque horum pulcre facere poſſet.* qua græca voce etiam CICERO [2] & VATINIVS [3] ad Ciceronem vtuntur; PLINIVS autem [4] & SVETONIVS [5] *lectores* habent. in domo Cæſarum erant liberti *a ſtudiis*, quorum opera in ſtudiis litterarum vtebantur imperatores, prout munere hoc functus eſt apud Claudium Polybius, quem Seneca conſolatur in morte fratris; [6] & Lemnus quidam, cuius mentio exſtat in veteri inſcriptione:

TI CLAVDIVS
LEMNVS
DIVI CLAVDII
AVGVSTI LIB.
A STVDIIS.

ſed & in priuatis familiis, quæ paullo elegantiorem viuendi rationem inſtituebant, eiusmodi fuiſſe ſeruos, conſtat. quin etiam SERVIVS [7] mentionem facit *lectricis*; immo dominus ipſe non nunquam legebat: MARTIALIS. [8]

Parua eſt cœnula, quis poteſt negare
ſed finges nihil, audiesue fictum

1 *vit. Attic XIII, 3.* 2 *lib. I. ad. Attic. ep. 12.* 3 *lib. V. ep. 9. n. 6. ad diverſ.* 4 *lib. I. ep. 15. n. 2.* 5 *vit. Auguſt. cap. LXXVIII. n. 3.* 6 SVETON. *vit. Claud. c. XXVIII. n. 4.* 7 *ad Virgil. XII. Aen. v. 159. p. 862. tom. III. edit.* EMENESS. 8 *V, 79. 22.*

&

& vultu placido tuo recumbes,
nec craſſum dominus leget volumen.

legebant monimenta poetarum, hiſtoricorum & oratorum, idque fiebat clare, expedite & ſine praua pronuntiatione. PLINIVS [1] *memini quendam ex amicis, quum lector quædam perperam pronuntiaſſet, reuocaſſe & repeti coëgiſſe*: quibus de cauſſis a magiſtris docebantur, quos *prælectores* adpellant. GELLIVS [2] *ecquid putatis, ſi magiſtrum prælectoremque habuiſſet alicuius æris*, quadrupes equus *dicturum fuiſſe, ac non* quadrupes eques? PLINIVS de Zoſimo [3] *idem tam commode orationes & hiſtorias & carmina legit, vt hoc ſolum didiciſſe videatur.* id quod fiebat præcipue inter cœnam, vt ex PLINIO [4] NEPOTE [5] GELLIO [6] clarum eſt: item ſi quid erat otii & a ſcribendo legendoque quieſcebant, etiam noctu, quum expergefactis ſomnus recuperari ſtatim non poſſet. SVETONIVS de Auguſto [7] *ſi interruptum ſomnum recuperare, vt euenit, non poſſet, lectoribus aut fabulatoribus arceſſitis, reſumebat, producebat vltra primam ſæpe lucem.* nec priuatim ſolum, ſed & publice in concione populi legebantur libri, cuius rei exempla PLINIVS [8] & GELLIVS [9] habent. plura de anagnoſtis reperies apud ALEXANDR. ab ALEXANDRO [10] SCHOTTVM [11] SCHEFFERVM [12] PVTEANVM [13]

1 *lib. III. ep. 5. n. 12.* 2 *lib. XVIII. c. 5.* 3 *l. V. ep. 19. n. 3.* 4 *III, ep. 5. n. 11. I, ep. 15. IX. ep. 36. n. 4.* 5 *vit. Attic. XIV, 1.* 6 *II, 22, III, 19. XIX, 7. N. A.* 7 *vit. eius c. LXXVIII. n. 4.* 8 *lib. IV. ep. 7. n. 2.* 9 *lib. XVIII. c. 5.* 10 *II. c. 30. genial. dier.* 11 *obſeru. V, 29. p. 241.* 12 *de ſtil. illiusque exercit. c. VII. p. 72. ſqq.* 13 *reliq. conu. priſci tom. XII. p. 258. theſ. ant. rom.* GRAEVII.

PIGNO-

PIGNORIVM [1] MEVRSIVM [2] HOFMANNVM [3] PITISCVM [4] FABRICIVM. [5] de eccleſiæ primorum ſeculorum anagnoſtis ſiue lectoribus varia produnt ſcriptores antiquitatum rerum ſacrarum, quæ huius loci non ſunt, vide RECHENBERGIVM [6]

§. VII. Grauiſſimum medium proficiendi in litteris & ingenium excolendi rite, meditatio eſt, ſine qua verum vſum & fructum muſarum ne ſenſu quidem guſtare poſſumus, vti EDMVNDVS RICHERIVS [7] & BVDDEVS [8] cum aliis adnotarunt. hinc & Periandri oraculum fuit: μελέτη τὸ πᾶν, teſte DIOGENE LAERTIO [9] adde GATAKERVM. [10] veteres romani & exemplis ſuis & monimentis, quæ poſteritati tradiderunt, declararunt ſatis, quid meditationi exercitationique tribuerint. SENECA ait: [11] *apes debemus imitari & quæcumque ex diuerſa lectione congeſſimus, ſeparare. melius enim diſtincta ſervantur. deinde adhibita ingenii noſtri cura & facultate, in vnum ſaporem varia illa libamenta confundere: vt etiam ſi apparuerit, vnde ſumtum ſit, aliud tamen eſſe, quam vnde ſumtum eſt, appareat. quod in corpore noſtro videmus, ſine vlla opera noſtra, facere naturam.* quum doctrinæ ſtudiis plane ſe darent, cogitationibus variis impleuerunt pectora ſua, paria paribus, contraria contrariis, præterita præſentibus oppo-

1 *de ſeruis p.* 109. 2 *gloſſar. p* 251. 3 *lexic. vniuerſ voce* anagnoſt. *tom. I. p.* 194. 4 *lexic. antiq. rom. voce* anagnoſt. *tom. I. p* 91. *&* lectores *tom. II p.* 28. 5 *bibliogr. antiq. cap.* XIX §. VI. 6 *Hierolexic. p.* 60. *adde* VITRINGAM *de ſynagog. vetere variis locis* 7 *obſtetric. animor. c. IX. p.* 248. 8 *de cultura ingenii c. III* §. 10. *p.* 429. *ſelect iur. nat & gent.* 9 *lib. I. ſegm.* 99. *adde* MENAGII *obſeru. p.* 57. *tom. II.* 10 *diſſ. de ſtilo N. T. cap.* 1. *p.* 3. *opp.* 11 *epiſt. LXXXIV.*

nendo,

nendo, rerumque omnium cauſſas & varios euentus adcurate explorando. qua ope meditationis CICERO felices progreſſus in philoſophia fecit, prout ipſe dicit, [1] *ſed defendat quod quisque ſentit: ſunt enim iudicia libera nos inſtitutum tenebimus, nullisque vnius diſciplinæ legibus adſtricti, quibus in philoſophia neceſſario pareamus, quid ſit in quaque re maxime probabile, ſemper requiremus*; etiam [2] e Catone refert, Publium Scipionem, eum qui primus Africanus adpellatus eſt, dicere ſolitum, nunquam ſe minus otioſum eſſe, quam cum otioſus, nec minus ſolum, quam cum ſolus eſſet: & addit, hanc vocem eſſe magnificam & magno viro dignam, quæ declaret, illum & in otio de negotiis cogitare & in ſolitudine ſecum loqui ſolitum, vt neque ceſſaret vnquam, & interdum colloquio alterius non egeret. meditationes autem inſtituerunt ſeparati ab aliorum ſocietate, animo aliis rerum negotiis & curis vacuo, locis amœnis, quod etiam ex lucubrationibus & ſeceſſibus romanorum conligere poſſumus. tempore balnei nonnunquam ſolebant meditari: SVETONIVS [3] *exſtat alter æque modicus Epigrammatum, quæ fere tempore balnei meditabatur*: PLINIVS de auunculo ſuo [4] *ſurgebat æſtate a cœna, luce: hieme intra primam noctis, & tanquam aliqua lege cogente, hæc inter medios labores vrbisque fremitum. in ſeceſſu ſolum balinei tempus ſtudiis eximebatur. quum dico balinei, de interioribus loquor. nam dum deſtringitur tergiturque, audiebat aliquid aut dictabat.* idem [5] *accipies cum hac epiſtola*

1 *IV, 4. Tuſc. qu.* 2 *de offic. III.* 1 3 *vit. Aug. LXXXV. n.* 5. 4 *lib. III. ep. 5. n.* 13. 14. 5 *lib. IV. ep. 14. n.* 2.

hende-

hendecaſyllabos noſtros: quibus nos in vehiculo, in balineo, inter cœnam oblectamus otium temporis.

§. VIII. Pergamus ad ea, quæ ingenio elaborarunt, & *recitationem*, quæ facile princeps pars in ſtudiis romanorum erat, attingamus. in vſu habebant poetæ aliique eruditi, vt ſi quem librum compoſuerant, antequam edebatur, vel amicis conuocatis, vel publice promiſcuis auditoribus prælegerent, eorumque cenſura ſaltem vt ex ſignis vultuque obſeruata vterentur, CELLARIVS obſeruat. [1] recitatio non pertinebat præcipue ad adoleſcentes, ſed ad adultiores, viros, & ipſos principes: hinc Domitianus recitauit publice, [2] & Claudius imperator *hiſtoriam in adoleſcentia, hortante T. Liuio ſcribere aggreſſus, frequenti auditorio commiſit.* [3] præcipue autem exercitationem hanc poetæ, hiſtorici, etiam oratores inſtituerunt. poetæ carmina amoris & rei venereæ plena legerunt, vt auditorum beneuolentiam ſibi facilius conciliarent, quamuis & tragœdias & virtutum præcepta recitando tradiderint. nec minus hiſtoriarum recitatio vſu recepta fuit, quæ non oſtentationi, ſed fidei veritatique compoſitæ erant. orationes non ita frequentes lectæ videntur, vti carmina & hiſtoriæ, quandoquidem PLINIVS [4] *quo magis miror, quod ſcribis, fuiſſe quosdam, qui reprehenderent, quod orationes omnino recitarem: niſi vero has ſolas non putant emendandas. à quibus libenter requiſierim, cur concedant, ſi concedant tamen, hiſtoriam debere recitari, quæ non oſtentationi, ſed fidei veritatique componitur:*

1 *ad Plin. ep. I, 13, 1. p. 31.* 2 SVETON. *II. 4.* 3 *idem XLI, 2.* 4 *VII. ep. 17. n. 2. 3.*

tur: cur tragœdiam, quæ non auditorium, ſed ſcenam & actores: cur lyrica, quæ non lectorem, ſed chorum & lyram poſcunt. SVETON.[1] *recitantes & benigne & patienter audiuit, nec tantum carmina & hiſtorias, ſed & orationes & dialogos.* ſed tamen orationes recitaſſe, etiam forenſes & accuſationes, item funebres, ex veterum monimentis facile poteſt demonſtrari. verum nec hæc res ſeparata fuit ab abuſu, quum nonnulli aliorum famam & bonam exiſtimationem, quam ex meritis ingenii virtutumque conlegerant, recitandi ſpecie deprimere ſibi ſumſerint. ſic Marcus Regulus, ingenioſiſſimus nequam librum recitauit publicauitque, in quo Ruſticum Arulenum, integerrimum virum, Stoicæ philoſophiæ addictum, quemue Domitianus interfecerat, quod Pætum Thraſeam a Nerone occiſum laudauerat, inſectabatur atque etiam Stoicorum ſimiam adpellabat.[2] ornamenta recitantium, eaque vera erant ingenium magnum & ſuauiſſima vox, quoniam magnæ fuit laudi, pronuntiaſſe ſapienter, apte, decenter etiam. multi in eo adfectabant ornatiſſimam laudationem, vt loti prodirent, pexa coma, atque barba & candidati, quem morem ridet PERSIVS:[3]

Scilicet hæc populo, pexusque togaque recenti,
& natalitia tandem cum ſardonyche albus,
ſede legens celſa.

adde CASAVBONVM.[4] recitatio erat vel publica vel priuata. illius auditores fuerunt populus, qui tabula ſuſpenſa inuitatus eſt: priuata fiebat modo coram paucis amicis, quæ & ab

1 *vit. Aug. c. LXXXIX, 7.* 2 PLIN. *lib. I. ep. 5. n. 1. 2.*
3 *ſatir. I, 15.* 4 *ad h. l. p, 505. edit.* SCHREV.

aliis

aliis dicitur communicatio, modo coram pluribus & maiori adparatu, iisque tamen certis electisque. HORATIVS [1]

Non recito cuiquam, niſi amicis idque coactus
non vbiuis, coramue quibus libet.

amicos ad has recitationes audiendas aduocabant per codicillos, per libellos, & cui ritus hic videbatur ambitioſus, ille vſus eſt leuiori modo & amicos tantum admonuit, ſe recitare velle librum: formula inuitationis erat; *hodie* vel *cras meus eſto auditor in domo mea.* e claris feminis nonnullæ quoque recitantibus adfuerunt, ſed ab aliis auditoribus ſecluſæ, ne ab illis viderentur. Hiſpulla Plinii habebat libellos eius, lectitabat, magna ſollicitudine, quum videretur acturus, magno quum ageret, gaudio adficiebatur: diſpoſuit, qui nuntiarent ſibi, quem adſenſum, quos clamores excitauerit, quem euentum iudicii tulerit Plinius: eadem, ſi quando recitauit, in proximo diſcreta velo, ſedebat laudesque Plinii auidiſſimis excipiebat auribus. [2] recitabant vero ſedentes, ut dicebant ſtantes. in foro ſedebant tantum iudices, dicentes ſtabant. hoc videlicet moris erat apud romanos, vt iuſtitiæ antiſtites certam in iudiciis ſedem caperent, quumque duplex exiſteret genus iudicum, maiorum & minorum, illi in ſella curuli, hi in ſubſelliis iudicarent. quibus de cauſſis inter varia antiquitatis reconditæ monimenta, quæ ius Iuſtinianeum paſſim complectitur, hoc quoque eſt, quod quoties fere mentio fit eorum, qui præſunt iudiciis adminiſtrandis, non ambulantes illi aut ſtantes, ſed tanquam proprium hoc iudicibus ac pe-

1 *lib.* I. *ſat.* 4. 2 *lib.* IV. *ep.* 19. PLINII.

culiare foret, ſedentes repræſententur. alii recitarunt ex ſcripto, alii vero memoriter, qui excellebant ſingulari & tenaci memoria. ad loca quod attinet, in quibus peragebant recitationes, illa modo publica, modo priuata pro diuerſa recitationis & publicæ & priuatæ indole fuerunt. publice recitarunt in theatro, amphitheatro, odeo, baſilicarum aliqua, atrio libertatis, athenæo, æde Apollinis Palatini, luco Martis, via Appia, immo qui gloriæ ſtimulis excitati, in ipſo foro ſua protulerunt. priuatim recitarunt in ædibus ſuis, quibus autem locus non erat auditoribus capiendis, domum mutuabantur, ſubſellia conducebant, nec mæcenates deerant & ſtudiorum fautores, qui ædes ſuas honeſtiſſimis exercitationibus præberent: auctor dialog. de cauſſ. corruptæ eloquentiæ [1] *domum mutuatur & auditorium exſtruit & ſubſellia conducit & libellos diſpergit.* IVVENALIS [2]

ſi dulcedine famæ
ſuccenſus recites, Maculonus commodat ædes.

adde CASAVBONVM [3] vſi quoque ſunt ædium porticibus, item balneis. PETRONIVS [4] *relicto Eumolpo: nam in balneo carmen recitabat.* HORATIVS [5]

in medio qui
ſcripta foro recitent, ſunt multi, quique lauantes

ita inſectatur poetam MARTIALIS [6]

Et ſtanti legis & legis ſedenti:
in thermas fugio, ſonas ad aurem.

quod ad tempus adtinet, recitationibus præſertim poetarum menſis Iulius & Auguſtus di-

1. *c. IX n. 6.* 2 *VII, 39.* 3 *ad Theophraſt. p.* 170. 4 *ſatiric. XCI.* 5 *d. l.* 6 *III,* 44. 10.

cati

cati erant. PLINIVS [1] *vtque iam nunc adſueſcerent, & ab otioſis & in triclinio audiri, Iulio menſe, quo maxime lites interquieſcunt, poſitis ante lectos cathedris, amicos conlocaui.* namque tempore meſſis ceſſabant lites & iudicia. vt iam ſupra monui. STATIVS [2]

certe iam Latiæ non miſcent iurgia leges
& pacem piger annus habet, meſſesque reuerſæ
dimiſere forum.

menſis auguſti mentionem facit IVVENALIS [3]

& auguſto recitanteis menſe poetas

immo aprilis meminit PLINIVS [4] *toto menſe aprili nullus fere dies, quo non recitaret aliquis:* recitationes durarunt ad tempus modo duorum, modo trium dierum, & heic maxime recitantis dignitas & facultas, rei, quam recitarunt, grata perceptio eiusdemque elegans elaboratio conſiderandæ erant. nimis diuturna recitatio, præcipue quum plena fuerit rerum fabuloſarum, ſecum vitioſam offenſionem, faſtidium & ſatietatem audiendi habuit, de cuiusmodi recitatione agit HORATIVS: [5]

Indoctum doctumque fugat recitator acerbus,
quem vero arripuit, tenet, occiditque legendo,
non miſſura cutem, niſi plena cruoris hirudo.

finis recitationum varius fuit: alii, qui laudis ſtudio trahebantur, non aliam mercedem laborum ſuorum deſiderabant, præter fructum laudis & gloriæ, & in id omnes conferebant cogitationes, ne cum vitæ tempore, quod exiguis circumſcriptum regionibus, commemoratio nominis dimitteretur, ſed comes eſſet poſteri-

1 *lib VIII. ep. 21. n 2.* 2 *lib. IV. ſilu. 4. v. 39. adde* BARTHII *not. tom. I. p. 383 ſqq.* 3 *ſat. III. v. 9.* 4 *lib. I. ep. 13. n. 1.* 5 *de art. poet. extr.*

tatis omnis. ſequebantur enim adclamationes & plauſus auditorum, ex quibus recitantes magnum gaudium & ſingularem opinionem exiſtimationis ſuæ trahebant. alii, qui paupertatem ferebant, recitando alios laudarunt, vt ſportulas & cœnas acciperent. MARTIALIS; [1]

Laudantem Selium, cœnæ quum retia tendit,
accipe, ſiue legas, ſiue patronus agas.
effœte, grauiter, cito, nequiter, euge, beate!
hoc volui, facta eſt iam tibi cœna, tace.

adde ERNESTI. [2] alii iique ſapientiores emendationi viam aperuerunt. PLINIVS [3] *recitaturus oratiunculam, quam publicare cogito, aduocaui aliquos, vt vererer: paucos, vt verum audirem. nam mihi duplex ratio recitandi: vna, vt ſollicitudine incendar, altera, vt admonear, ſi quid forte me, vt meum fallat. tuli quod petebam: inueni, qui mihi copiam conſilii ſui facerent. ipſe præterea quædam emendanda annotaui. emendaui librum, quem miſi tibi.* quo etiam ſpectat illud Theophraſti apud DIOGEN. LAERTIVM [4] αἱ ἀναγνώσεις ποιῦσιν ἐπανορθώσεις, *recitationes emendationis auctores ſunt.* hic mos ſane ſaluberrimus, quo factum fuit, vt primum ipſi eruditi cognitionem ſuam redderent pleniorem, deinde nihil exiret in publicum, niſi cura limatum, & de conſilio eruditorum emendatum. atque ita in more habuerunt ea, quæ ingenio elaborauerant, emendare: QVINCTILIANVS [5] *emendatio, pars ſtudiorum longe vtiliſſima. neque enim ſine cauſſa creditum eſt, ſtilum non minus agere, cum debet.* duplex erat emendationis

1 *lib. II. ep. 27.* 2 *de ſportul. rom. quotid. p. 19.* 3 *lib. IV. ep. 13. adde ep. 3.* 4 *lib. V. ſegm. 37.* 5 *X, 4.*

offi-

officium: vnum fuit, ſcripta diligenter relegere ac recognoſcere. CICERO [1] *codicem legiſſe dicebatur. defendebatur, teſtibus collegis ſuis, non recitandi cauſſa legiſſe, ſed recognoſcendi.* PLINIVS [2] *petis, vt libellos meos recognoſcendos emendandosque curem.* alterum fuit retractare. idem [3] *exſpectabis orationem plenam onuſtamque & exſpectabis diu: neque enim leuiter & curſim, vt de re tanta, retractanda eſt.* GELLIVS [4] *in his, quæ* (a Virgilio) *videntur retractari & corrigi debuiſſe, is maxime locus eſt, qui de monte Aetna factus eſt.* ipſum negotium officii huius vtriusque in eo conſiſtit, ut addamus, detrahamus, immutemus, quod laborioſum quidem & tædio plenum, ſed difficultate ipſa fructuoſum. ſed tamen aliquis modus obſeruandus eſt, ne nimia cura deterat magis, quam emendet, neue nos a recentioribus revocet, quod QVINCTILIANVS [5] & PLINIVS [6] teſtantur. ad hæc non tam vocis cauſſa, quam ſtomachi interdum recitarunt, prout CORNELIVS CELSVS [7] *ſi quis ſtomacho laborat, legere clare debet; poſt lectionem ambulare.* plura de recitandi ritu vide apud PANCIROLLVM [8] SALMVTHVM [9] VOSSIVM [10] FERRARIVM [11] LIPSIVM [12] DEMPSTERUM [13] SCHEFFERVM [14] CASAVBONVM [15] IAC. THOMA-

1 *orat. in Vatin. c. 2.* 2 *lib. IV. ep 26. add. lib. VIII. ep. 17.* HORAT. *lib. I. ſat* 10. 3 *lib. IV. ep. 9. n. 23. add. lib. VIII. ep. 21. n. 6.* 4 *XVII, 10. add. III. 3.* 5 *d. l.* 6 *lib. VIII. ep. 21. lib. IX. ep. 35.* 7 *lib. I. c. 8. pr.* 8 *rerum deperdit. lib. 1. tit. 42.* 9 *ad Panciroll. d. l. p. 147.* 10 *de recitat. veterum cap. VII. ſeq. de imitation.* 11 *de acclam. III, 3. p. 93. theſ. ant. rom.* GRAEVII *tom. VI.* 12 *centur. 2. ep. 48 ad Belgas.* 13 *paralip. ad Roſin antiq. rom. I, 14. p. 64.* 14 *de ſtilo c. IX. p. 98. it. c. IIX. p. 80.* 15 *ad Sueton. Aug. c. 89. p. 278. ed.* GRAEVII 1672.

SIVM [1] SIRMONDVM [2] OMEISIVM [3] HOFMANNVM [4] CELLARIVM [5] MASSONVM [6] KRIEGKIVM [7] PITISCVM [8] FABRICIVM [9] præter hæc dignum eſt obſeruatione, quod feminæ interdum maritos ſuos adiuuerint, quarum ASIDONIO [10] plures celebrantur, Marcia Hortenſii, Terentia Tullii, Calpurnia Plinii, Ruſticiana Symmachi, quæ candelas & candelabra tenuerint, item quod ſæpe verſum Corinna cum ſuo Naſone compleuerit, Lesbia cum Catullo, Argentaria cum Lucano, Cynthia cum Propertio, Delia cum Tibullo.

§. IX. Ad modos, quibus ſe veteres romani in litterarum doctrinis exercuerunt, *diſputationes* quoque referre, non ab re erit. fructuoſum eſt, ſi conſuetudine litteratiſſimorum hominum vtamur, & cum iſtis collocutionem & ſermonem de rebus muſarum conferamus. ex quo id conflatur efficiturque, vt ea quæ ipſi legimus, ad vitæ vſum conformentur, & largior occaſio ad veri inquiſitionem atque inueſtigationem offeratur. quum diſputauerint veteres, modo ad certas diſputandi regulas accommodarunt ſermonem ſuum, modo continuam orationem exercitiis ſuis aptiſſimam eſſe iudicarunt. illa ratio philoſophorum præcipue propria fuit, & e græcia ſuam deriuat originem. namque veteres philoſophi diſputarunt modo per dialogos, modo per inductionem, modo per ſoriten, modo methodo Megarica,

1 *ad Plinii epiſtol. var. locis.* 2 *ad Sidon ep.* 9. *lib.* 2. *tom. I. p.* 894. *opp. & ad l* 16 *ep.* 8. *p.* 939. 3 *diſp. de recit. veter.* 4 *lexic. vniverſ. tom. IV. voce* recitatio. 5 *diſſ acad p.* 364. 6 *vita Horat. p.* 171. *ſqq.* 7 *de mod. inclar. roman. p.* 15. 8 *lexic. antiq. rom. tom. II. p.* 599. 600. 9 *bibl. antiq. c. XIX.* *n.* 6. 10 *lib. II. ep.* 10.

Cy-

Cynica, ſyllogiſtica, & quæ aliæ fuerunt diſputandi rationes. ante Platonem dialogi rudes atque impoliti erant, quibus Plato elegantiam & perfectionem addidit. inductio fuit oratio, quæ rebus non dubiis captat aſſenſionem eius, qui cum inſtituta eſt: quibus aſſenſionibus facit, vt illi dubia quædam res propter ſimilitudinem earum rerum, quibus aſſenſit, probetur, vti CICERO [1] loquitur. ſorites erat genus diſputandi Stoicorum, quum aliquid minuatim & gradatim additur aut demitur, quod CICERO [2] captioſiſſimum, lubricum, periculoſum, vitioſum, tortuoſum adpellat. philoſophi Megarici ob argumentationes captioſas dicti ſunt eriſtici & dialectici: ſyllogiſmus autem fuit peripateticorum. quod ad romanos pertinet, vſi quidem ſunt variis diſputandi modis, quos & in ſcriptis ſuis ſequebantur pro diuerſo ſectarum genere, quibus ſeſe addicebant, quamuis ipſum philoſophiæ lumen, etiam logices ſero exoriri cœperit. Cicero diligens auctor philoſophiæ, quam cum eloquentiæ & iuris ſcientia adeo coniunctam eſſe cognoſcebat, vt ſine vtriusque detrimento nequeant ſeparari, in id contulit cogitationes animi meditationesque, vt hæc princeps literarum pars acciperet alimenta ſua, & ipſe egregium opus Trebatio inſcriptum protulit in lucem. verum quum diſputationis romanorum fecimus mentionem, intelligimus præcipue illos ſermones, quos cum familiaribus & aliis litteratiſſimis ingeniis inſtituerunt, ita vt duo, tres aut plures coniuncti in varias res explicando atque inluſtrando inquiſiuerint. eruditi itaque

1 *de inuent. I, 31.* 2 *lib. IV. c. 16. 28. 31. academ. quæſt.*

doctrinæ cauſſa in varia loca conuenerunt, & in ambulationibus, bibliothecis, muſeis alter alterum ingenio reddidit pleniorem. ſic GELLIVS ſub gratiſſima veris initia apud balneas Sitias in area ſub calido ſole cum Fauorino philoſopho ambulabat, atque ibi inter ambulandum legebatur Catilina Salluſtii; [1] ſic ambulauit in lycei atriis veſpera cum ſodalibus, Catulli carmina examinans; [2] in Agrippæ campo cum duobus grammaticis de analogia linguæ latinæ differens, [3] cum duobus philoſophis celeberrimis & Fauorino ſuo in littore, quum iam aduesperaſceret, ætate noui anni, de ſumma felicitate diſputans; [4] in libraria ſedens contra quendam inepte ambitioſum, de loco quodam ex ὑδροκρύων M. Varronis diſſeruit: [5] in bibliotheca templi Traiani vna cum aliis edicta veterum prætorum explicauit; [6] in bibliotheca Tiberianæ domus cum Sulpicio Apollinari aliisque de titulo libri cuiusdam M. Catonis Nepotis verba fecit, [7] vt de aliis locis taceam, quæ iam conlegit ESCHENBACHIVS: [8] necminus in conuiuiis ſe ſermonibus doctis & iocoſis delectabant, & eruditi doctas cœnas vel domi, vel in fundis inſtituebant, qualem Iulii laudat GELLIVS [9] *in agro Vaticano Iulius Paulus poëta, vir bonus & rerum litterarumque veterum impenſe doctus, herediolum tenue poſſidebat. eo ſæpe nos ad ſeſe vocabat & oluſculis pomisque ſatis comiter copioſeque inuitabat.* Annianus poeta in fundo ſuo, quem in agro Faliſco poſſidebat, agitare erat ſolitus vindemiam hilare cum familiaribus ſuis

1 *lib. III. c. 1. N. A.* 2 *VI, 16.* 3 *XIV, 5.* 4 *XVIII, 1.* 5 *XIII, 30.* 6 *XI. 17.* 7 *XIII, 19.* 8 *differt. acad. p. 281. ſqq.* 9 *XIX, 7.*

inter

inter pocula & ſermones eruditos,teſte eodem auctore: [1] Laurentius,ciuis romanus & omnibus fortunæ opibus præditus, eruditos diſciplinis & honeſtis artibus conuiuas ad ſe vocauit, & ex eorum collocutionibus ſingularem cœpit amœnitatem, vt tradit ATHENAEVS. [2] vſus conuiuiorum & congreſſus philoſophorum in græcia frequens fuit, quorum ſympoſia eandem faciem cum ſocietatibus litterarum habuerunt, vt ex actis patet, quæ nobis a XENOPHONTE [3] PLVTARCHO [4] ATHENAEO [5] CLEM. ALEXANDRINO [6] GELLIO [7] & aliis, quos conlegerunt ESCHENBACHIVS [8] & VOCKERODT, [9] conſeruata ſunt: adde STVCKIVM. [10] quæ ex eruditorum virorum familiari ſermone didicerunt, ea veteres romani in vſum ſuum aliorumque notarunt, & veſtigia omnino eorum librorum, qui noſtra ætate in ANA prodierunt, in antiquitatis monimentis ſuis reliquerunt. inluſtre exemplum QVINCTILIANVS [11] præbet, quum eos, qui libros tres de iocis Ciceronis maiori induſtria, quam iudicio conſcripſerunt, reprehendit,ipſum autem inſtitutum laude indignum minus iudicat: *vtinam*, inquit *Quintus & libertus eius Tiro, aut alius quisquis fuit, qui tres hac de re libros edidit, parcius dictorum numero indulſiſſent,& plus iudicii in eligendis,quam in congerendis ſtudii adhibuiſſent: minus obiectus calumniantibus foret.* nec eſt, quod miremur, varia iocoſe & eleganter di-

1 *XX,* 8. 2 *I,* 2. *Deipnoſoph.* 3 *ſympoſ. philoſ.*
4 *conuiu ſapient.* 5 Δειπνοσοφιστῶν λόγοις. 6 *Stromat. libris.*
7 *Noctib. Attic.* 8 *d. l. p.* 289. 9 *introd. in not. ſociet. p.*
II. c. 3. §. 3. *p.* 109. 10 *antiquit. conuiual. III,* 17, 18, 19.
11 *VI,* 4. *inſtit. orat.*

cta relata eſſe ad Ciceronem mortuum veluti autorem, quum ipſi adhuc viuo aliorum ioca, dicteria, in his etiam aliena ab ingenio eius tanquam parenti tribuerunt, de qua re conqueritur [1] *ais, vt ego diſceſſerim, omnia omnium dicta, in his etiam Seſtiana, in me conferri. quid? tu id pateris? nonne defendis? non reſiſtis? equidem ſperabam ita notata me reliquiſſe genera dictorum meorum, vt cognoſci ſua ſponte poſſent.* confer VOSSIVM [2] & IONSIVM. [3] qui mos e græcia ſane ad romanos transmigrauit, quoniam græci aliorum præcepta atque inſtituta, etiam iocoſe dicta eadem ratione conlecta conſeruarunt, quod pluribus exponit WOLFIVS. [4] quum romani in villas ſuas ſcederent, ibi alii litterarum doctores conuenerunt, & erudito ſermone ingenio animoque ſuaue pararunt alimentum, quod de Cicerone conſtat. in Tuſculano duo habuit gymnaſia, alteri Lyceo nomen fuit, alteri academiæ. hinc dicit: [5] *quibus de rebus & alias ſæpe & paullo accuratius nuper quum eſſem cum Q. fratre in Tuſculano, diſputatum eſt. nam cum ambulandi cauſſa in Lyceum veniſſemus: (id enim ſuperiori gymnaſio nomen eſt) perlegi, ille inquit, tuum paullo ante tertium de natura deorum,* cetera: & alio loco [6] *his autem libris expoſita ſunt ea, quæ a nobis cum familiaribus noſtris in Tuſculano erant diſputata.* de villa agri Puteolani agit PLINIVS [7] adde CELLARIVM [8] & STRVVIVM. [9] diſputationes, quas

1 *VII. ep. 32. n. 2. 3. ad diuerſ.* 2 *de hiſtor. lat. lib. I. c. 17. p. 84.*
3 *de ſcript. hiſtor. philoſ. III, 17.* 4 *præfat. ad Caſaubon.*
5 *lib. I. c. 5. pr. diuin.* 6 *lib. III. c. 3. Tuſc. quæſt.* 7 *lib. XXXI. c. 2. H. N.* 8 *notit. orb. antiq. lib. II. c. 9 p. 841*
9 *introduct. ad rem littr. c. X. §. 3.*

gram-

grammatici inſtituebant, interdum nullius fuerunt momenti: de Tiberio ſcribit SVETONIVS [1] *nam & grammaticos, quod genus hominum præcipue, vt diximus, appetebat, eiusmodi fere quæſtionibus experiebatur*: quæ mater Hecubæ: quod Achilli nomen inter virgines fuiſſet: quid Sirenes cantare ſint ſolitæ? verum SENECA [2] tales quæſtiones deridet: *hoc quidem me quærere vtrum maior ætate fuerit Homerus, an Heſiodus. non magis ad rem pertinet, quam ſcire, an minor Hecuba fuerit, quam Helena, & quare tam male tulerit ætatem. quid, inquam, annos Patrocli & Achillis inquirere, ad rem exiſtimas pertinere? quæris, Vlyſſes vbi errauerit, potius, quam efficias, ne nos ſemper erremus?* adde MENCKENIVM. [3]

§. X. Ex ſuperioribus iam conligi poteſt, quod veteres ſingularem curam & diligentiam ad colendas litteras contulerint. Eudoxus in cacuminibus excelſiſſimi montis ad ſenectutem vsque vixit, vt aſtrorum cœlique motus obſeruaret & de iſtis poſſet explicare. Chryſippus multos conflabat libros, omneque quod incideret, mandabat litteris, ac ſæpe emendabat, magnaque teſtimoniorum copia vtebatur. Lyſippum ſtatuæ vnius lineamentis inhærentem exſtinxit inopia, & Euclides Socraticus tempore noctis ad Socratem ſe Athenas contulit, vt præceptis eius vteretur, quum decreto grauiſſimo Athenienſes cauiſſent, vt ſi quis Megarenſium intuliſſe pedem Athenas eſſet deprehenſus, ei id eſſet capitale, GELLIVS. [4] de Cleanthe refert DIOGENES LAERTIVS [5]

1 *cap LXX. n 6.* 2 *epiſt LXXXVIII.* 3 *declam. de charlat. p.* 108. *edit. III.* 4 *lib. VI. c.* 10. *N. A.* 5 *lib. VII. ſegm.* 168. *add.* VAL. MAX. *VIII.* 7.

δiέ-

διεβοήθη δὲ ἐπὶ φιλοπονίᾳ, ὥς γε πένης ὢν ἄγαν ὡρμησε μισθοφορεῖν· καὶ νύκτωρ μὲν ἐν τοῖς κήποις ἤντλει, μεθ' ἡμέραν δὲ ἐν τοῖς λόγοις ἐγυμνάζετο, *memoriæ proditum eſt, ipſum laborioſiſſimum fuiſſe, adeo, vt inopia cogente mercenariam faceret, ac noctu quidem in hortis hauriret aquas interdiu autem operam ſtudiis liberalibus daret.* omnino multi fuerunt, qui ex ſapientia & philoſophia non retinuerunt modum, ad GAVDENTIVM [1] & id, quod naturæ debemus & valetudini neceſſarium, ſubtraxerunt: egregia de his eſt QVINCTILIANI [2] ſententia: *in omni ſtudiorum genere bona valetudo, quæque eam maxime præſtat, frugalitas neceſſaria eſt, quum tempora ab ipſa rerum natura ad quietem refectionemque nobis data, in acerrimum laborem conuertimus, cui tamen non plus irrogandum eſt, quam quod ſomno ſupererit, haud deerit.* quid iuuat, Epicteti lucernam fictilem pretio quam maximo ſibi comparare, LVCIANVS. [3] quod veteres romani ſtudioſa cura ac diligentia in cultura atque vſu muſarum verſati ſint, in hanc rem eorum lucubrationes teſtantur perſpicue. SENECA dixit [4] *generoſos animos labor nutrit*, ex quo eſt, quod nec illis dies aliquis tam longus fuerit, quin de nocte adiungendum eſſe aliquid exiſtimauerint. quamuis duplex ſit lucubratio, alia veſpertina, quæ protrahitur in ſeram noctem, alia matutina, qua ante lucem operamur: antelucana tamen ſtudia græci & romani plerumque prætulerunt. lucubrationes poſt cœnam nocent valetudini, matutinæ vero tam animo, quam corpori ſunt ſalubrio-

1. *prælect. I. in vit. Agricol.* 2 *lib. X. c. 3.* 3 *tom. II. oper. p. 386. edit.* GRAEVII. 4 *ep. XXXI.*

lubrio-

lubriores, quia tum peracta eſt concoctio & detritas vires reparauit quies. hinc CORNEL. CELSVS [1] *ſin lucubrandum eſt, non poſt cibum id facere, ſed poſt concoctionem*: & SENECA [2] de Latrone Porcio: *poſt cœnam fere lucubrabat, nec patiebatur alimenta per ſomnum quietemque æqualiter digeri, ſed perturbata & diſſipata in caput agebat. itaque & oculorum aciem contuderat & colorem mutauerat.* exempla romanarum lucubrationum, quæ maxime ad litterarum colenda ſtudia ſuſtinebantur, varia deprehendimus. CICERO æque contractioribus, hoc eſt æſtiuis noctibus aliquid lucubrauit, ac maioribus & hibernis vigiliis ſolitus erat agere. [3] SENECA de ſe ipſo ſcribit [4] *nullus mihi per otium dies exit: partes noctium ſtudiis vindico: non vaco ſomno, ſed ſuccumbo, & oculos vigilia fatigatos, cadentesque in opere detineo.* MARTIALIS. [5]

Inde lego Phœbumque cio, muſamque laceſſo.
dum paruus lychnus modicum conſumat oliui.
hæc dat nocturnis nox lucubrata Camœnis.

in primis inluſtre C. Plinii ſecundi, a ſororis filio [6] deſcriptum exemplum eſt. poſtquam rogatus Marco libros auunculi, quos compoſuerat, fecerat notos, de cauſſa etiam tot voluminum, hoc eſt miranda induſtria perſcribit: *erat*, inquit, *acre ingenium, incredibile ſtudium, ſumma vigilantia. lucubrare vulcanalibus incipiebat, non auſpicandi cauſſa, ſed ſtudendi, ſtatim nocte multa: hieme vero, ab hora ſeptima, vel quum tardiſſime, octaua, ſæpe ſexta. erat ſane ſomni parciſſimi: nonnunquam*

1 *lib. I. c. 2.* 2 *præf. lib. I. controuerſ.* 3 *Paradox. procem.* 4 *ep. VIII.* 5 *IV., 90, 4. 8. 9.* 6 *lib. III. ep. 5. n. 8. 9.*

etiam inter ſtudia inſtantis & deſerentis. LVCRETIVS[1] Memmium, cuius gratia laborabat aſſidue, ita alloquitur:

Sed tua me virtus tamen, & ſperata voluptas
ſuauis amicitiæ quemuis efferre laborem
ſuadet, & inducit noctes vigilare ſerenas.

habebant veteres lecticulas lucubratorias, eodem fixas loco, in quibus recumbentes lectioni, meditationi, ſcriptioni operam dabant; quumque ab aliis lectis non differrent, dicebantur lecti. PLINIVS[2] *Caius quidem Fannius quod accidit, multo ante præſenſit. viſus eſt ſibi per nocturnam quietem iacere in lectulo ſuo compoſitus in habitum ſtudentis, habere ante ſe ſcrinium ita, vt ſolebat. mox imaginatus eſt, veniſſe Neronem, in toro reſediſſe: promſiſſe primum librum, quem de ſceleribus eius ediderat, eumque ad extremum reuoluiſſe, idem in ſecundo ac tertio feciſſe, tunc abiiſſe.* de Auguſto tradit SVETONIVS[3] *quod a cœna ſe in lecticulam lucubratoriam receperit.* NASO[4]

Non hæc in noſtris, vt quondam ſcribimus hortis,
nec conſuete meum lectule corpus habes.

confer SCHEFFERVM[5] THOMASIVM.[6] græcis ante lucano ſtudio Demoſthenes præluxit, de quo probatus eius æmulator CICERO[7] refert, *cui non ſunt auditæ Demoſthenis vigiliæ? qui dolere ſe aiebat, ſi quando opificum antelucana victus eſſet induſtria*; cuius lucerna abiit quoque in prouerbium ex his lucubrationum antiquitatibus cauſſa facile poteſt cognoſci, cur græci & romani noctuam pro

1 *lib. 1. v. 141.* 2 *lib. V. ep. 5. n. 5.* 3 *cap. LXXVIII. n. 2.*
4 *lib. I triſt. eleg. 10. v. 37.* 5 *de re vehicul. II, 5. p. 113.*
6 *ad dictam Plin. epiſt. p. 327.* 7 *Tuſc. quæſt. IV, 19.*

ſym-

ſymbolo ſapientiæ & prudentiæ habuerint, vid. SPANHEMIVM.[1] de ipſo autem lucubrandi ritu confer MVRETVM[2] CAROLI[3] CELLARIVM.[4] num vigiliæ veſpertinæ, an matutinæ conducant, de eo diſputat GABRIEL NAVDAEVS.[5] vſus vigiliarum a chriſtianis quoque primorum ſeculorum receptus erat, quorum antelucana ſacra ab hoſtibus æque ac propriis ſcriptoribus ſunt laudata, nec incognita ſacra veſpertina in tempore victus, id eſt cœnæ, quæ ἀγάπη dicebatur, adi BOEHMERVM.[6]

§. XI. In more poſitum romanis erat, vt e vrbe in villas ſecederent. *ſeceſſus* dicebantur ipſa loca in litoribus & rure ſolitaria, ipſæ villæ: & ſignificabant quoque ipſam vitam, quæ priuata atque in ſtudiis maxime agebatur. villa olim vna domus fuit virorum nobilium, vnde nominantur Luculli, Metelli, Ciceronis. erat vel vrbana, ea quippe pars, quam ſibi recepit dominus, quæ amœnior fuit atque elegantior; vel ruſtica, quam villicus colonus ſibi habitandam obtinet. adhæc erat aut hiberna, aut æſtiua: in illa pater familias per hiemem, in hac per æſtatem fuit, cuius membra cubicula, cœnationes, balnearia, ambulationes, reliqua: maxime ad mare ſitæ emebantur, & omnibus, quæ ad magnificentiam atque amœnitatem ſpectant, ornabantur. habebant arbores, xyſtos, ſtatuas, porticus, marmora, ſiluas, fontes, aquarum ductus, vid. PITISCVM.[7] atque in has villas ſecedebant

1 *diſſert. de numiſm. præſt. III. p. 167. ed. 1706. fol.* 2 *var. lect. XVIII. c. 13.* 3 *obſeruat. in Gell. I, 1. animaduerſ. 2.* 4 *diſſertat. acad. p. 399.* 5 *quæſtion. III. iatrophilologica.* 6 *diſſ. iur. eccleſ. antiq. diſſ. II. p. 35. ſqq.* 7 *lexic. antiq. rom. tom. II. p 1086.*

 pro-

proceres & alii eruditi, vt ibi negotiis publicis & curis animus eſſet vacuus, maiori ſuauitate colerentur litteræ, & proſperitati corporis ac robori conſuleretur. de Auguſto dicit SVETONIVS [1] *ex ſeceſſibus præcipue frequentauit maritima inſulasque Campaniæ aut proxima vrbi oppida, Lanuuium, Præneſte, Tibur, vbi etiam in porticibus Herculis templi perſæpe ius dixit.* & de Caligula [2] *inter hæc abſentem ſenatum, populumque grauiſſimo obiurgauit edicto, quod Cæſare præliante & tantis diſcriminibus obiecto, tempeſtiua conuiuia, circum & theatra, & amœnos ſeceſſus celebrarent.* varios ſeceſſus commemorat STATIVS [3]

Iam terras, volucremque polum, fuga veris aquoſi
laxat, & Icariis cœlum latratibus vrit.
ardua iam denſæ rareſcunt mœnia romæ:
hos præneſte ſacrum, nemus hoc glaciale Dianæ,
algidus aut horrens, aut Tuſcula protegit vmbra:
Tiburis hi lucos, Anienaque frigora captant.
te quoque clamoſæ quæ nam plaga mitior vrbi
ſubtrahit? æſtiuos quo decipis aëre ſoles?

per tempus, quo vitam agebant in villis variis modis animum curamque a grauioribus negotiis laxare laborarunt. Auguſtus animi laxandi cauſſa, modo piſcabatur hamo, modo talis, aut ocellatis, ſeu globulis calculis in formam ocellorum factis, nucibusque ludebat cum pueris minutis, vt dicit SVETONIVS. [4] ſæpe CICERO [5] audiuit, Lælium ſemper fere cum Scipione ſolitum ruſticari, eosque incre-

1 *LXXII, 5.* 2 *XLV. n. 6.* 3 *ſil. IV, 4, 12.*
4 *c. LXXXIII, 1.* 5 *de orat. II, 6.*

dibi-

dibiliter repueraſcere eſſe ſolitos, cum rus ex vrbe tanquam e vinculis euolauiſſent. addit, quod non audeat dicere de talibus viris, ſed tamen ita ſoleat narrare Scæuola, conchas eos & vmbilicos ad Caietam & ad Laurentum legere conſueſſe, & ad omnem animi remiſſionem ludumque deſcendere. & de Scæuola dicit VAL. MAXIMVS [1] *Scæuola quietæ remiſſionis eorum certiſſimus teſtis, optimæ pila luſiſſe traditur: quia videlicet ad hoc diuerticulum animum ſuum forenſibus miniſteriis fatigatum transferre ſolebat. alueo quoque & calculis vacaſſe interdum dicitur, cum bene ac diu iura ciuium & ceremonias Deorum ordinaſſet. vt enim in rebus ſeriis Scæuolam, ita & in ſcurrilibus luſibus hominem agebat, quem rerum natura continui laboris patientem eſſe non ſinit.* CICERO ſic complexus eſt otium, vt ab eo diuelli non potuerit: aut libris ſe delectauit, quorum habebat Antii feſtiuam copiam, aut fluctus numerauit. [2] quod ad eruditos ſeceſſus attinet, illorum exempla antiquitas ſuppeditat multa. PLINIVS [3] *poſſum iam repetere ſeceſſum & ſcribere aliquid, quod non recitem, ne videar, quorum recitationibus adfui, non auditor fuiſſe, ſed creditor.* & alio loco [4] laudat prædium in agro iuxta oppidum Laurentum ob gratiam villæ, opportunitatem loci, litoris ſpatium, & addit: *iuſtisne de cauſſis eum tibi videor incolere, inhabitare, diligere ſeceſſum.* Terentius iunior equeſtribus militiis atque etiam procuratione Narbonenſis provinciæ integerrime functus, recipiebat ſe in agros ſuos, paratis honoribus tranquilliſſimum

1 lib. VIII. c. 8. 2 lib. II. ep. 6. ad Attic. 3 I. ep. 13. 7. 4 lib. II. ep. 17.

otium præferebat. hunc admiratur PLINIVS[1] & dicit: *quam terſa omnia? quam latina? quam græca? nam tantum vtraque lingua valet, vt ea magis videatur excellere, quam cum maxime loquitur. quantum ille legit? quantum tenet? Athenis viuere hominem, non in villa putes. quid multa? auxit ſollicitudinem meam, effecitque, vt illis, quos doctiſſimos noui, non minus nos ſeductos & quaſi ruſticos verear*. præcipue id moris erat, vt ſi ſenectutem attigiſſent, e republica in honeſtum otium ſecederent. hanc quietem Silius Italicus in Campania inuenit, vbi plures villas poſſidebat, quæ eos dominos quondam habuerant, quos ipſe imitatus eſt plurimum, Ciceronis puta atque Virgilii, illius nempe academiam, huius, quæ ſepulcrum domini continebat: de vtraque cum laude ita canit MARTIALIS.[2]

Silius hæc magni celebrat monimenta Maronis,
iugera facundi qui Ciceronis habet.
heredem dominumque ſui tumulique larisque
non alium mallet nec Maro nec Cicero.

PLINIVS[3] de Pomponio: *ita ſeneſcere oportet virum, qui magiſtratus ampliſſimos geſſerit, exercitus rexerit, totumque ſe reipublicæ, quam diu decebat, obtulerit. nam & prima vitæ tempora & media patriæ, extrema nobis impertire debemus, vt ipſæ leges monent, quæ maiorem annis LX otio reddunt. quando mihi licebit? quando per ætatem honeſtum erit imitari iſtud pulcerrimæ quietis exemplum? quando receſſus mei non deſidiæ nomen, ſed tranquillitatis accipient?* in hiſce receſſibus ſolebant multum disputare, multum audire, multum ſcribere,

1 *lib. VII. ep.* 25. 2 *lib. XI. epigr.* 49. 3 *IV. ep.* 23. *n.* 2. *add.* III, 1, 12.

multum

multum lectitare. MINVTIVS FELIX quum Oſtiam amœniſſimam ciuitatem peteret, & diluculo ad mare in ambulando pergeret, vt & aura adſpirans leniter membra vegetaret, & cum eximia voluptate molli veſtigio cedens arena ſubſideret, Cæcilius dedit occaſionem, de religione diſputandi, quod ex dialogo patet, quem a principe conloquentium perſona Octauium inſcripſit. ludorum romanorum diebus L. Craſſus quaſi colligendi ſui cauſſa, ſe in Tuſculanum contulit. venerunt eodem Quintus Mucius, M. Antonius, homo & conſiliorum in republica ſocius, & ſumma cum Craſſo familiaritate coniunctus. exierant cum ipſo Craſſo adoleſcentes & Druſi maxime familiares, & in quibus magnam tum ſpem maiores natu dignitatis ſuæ conlocarant, C. Cotta, qui tum tribunatum plebis petebat, & P. Sulpicius, qui deinceps eum magiſtratum petiturus putabatur. hi primo die de temporibus illis, deque vniuerſa republica, quam ob cauſſam venerant, multum inter ſe vsque ad extremum tempus diei conlocuti ſunt. quo quidem in ſermone multa diuinitus a tribus illis conſularibus Cotta deplorata, & commemorata narrabat, vt nihil incidiſſet poſtea ciuitati mali, quod non impendere illi tanto ante vidiſſent, vt CICERO [1] loquitur. generoſiſſimus quisque romanus in ſingulis villis ſuis bibliothecam conſtituit, vt quoties in illas ſeceſſiſſent, ibi liberius darent operam optimis litteris. CICERO [2] *in Tuſculano quum eſſem, vellemque e bibliotheca pueri Luculli quibusdam libris vti, veni in eius villam, vt eos ipſe*

1 *de Orat.* I, 7. 2 *de finib.* III, 2.

(*vt ſolebam*) *inde promerem. quo quum veniſſem, M. Catonem, quem ibi eſſe neſcieram, vidi in bibliotheca ſedentem multis circumfuſum ſtoicorum libris.* PLINIVS [1] de Silio Italico: *plures villas poſſidebat: multum vbique librorum, multum ſtatuarum, multum imaginum, quas non habebat modo, verum etiam venerabatur*: nam & hæc ornamenta in bibliothecis ponebantur. SVETONIVS [2] *ſcripta eorum & imagines publicis bibliothecis inter veteres & præcipuos auctores dedicauit.* CICERO [3] *litteris ſuſtentor & recreor, maloque in illa tua ſedecula, quam habes ſub imagine Ariſtotelis ſedere, quam in aliorum ſella curuli.* adde LIPSIVM [4] LOMEIERVM [5] FIGRELIVM. [6] MARTIALI [7] eſt huius generis *ruris bibliotheca delicati.* nec minorem litteris colendis ſuauitatem adtulit cultus hortorum. OVIDIVS in hortis operam nauabat carminibus, quum ait [8]

non hæc in noſtris, vt quondam ſcribimus, hortis.

& hæc de modis variis, non de omnibus, nec de illis, qui nonnullis fuerint proprii, litteras colendi veterum romanorum ſufficiant. argumentum hoc ad vſum noſtrum poteſt conformari, ſi illud doctrinæ de prudentia litteraria adplicemus, quæ ſubinde multum inluminari poteſt.

1 *l. III. ep. 7. n. 8.* 2 *LXX, 5. Tib.* 3 *Attic. IV, 10.* 4 *de biblioth. c. 10.* 5 *de bibl. c. 14.* 6 *de ſtat rom. c. 24.* 7 *lib. VII. ep. 17.* 8 *Triſt. l. 10, 37. adde IV, 8, 27. &* MASSON. *vita Ovid. p. 83.*

DIATRIBE
DE
PRAEMIIS
VETERVM SOPHI-STARVM, RHETORVM ATQVE ORATORVM.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

De duplici orationis genere §. I. *de ſtudio veterum græcorum & romanorum eloquentiæ* §. II. *de adpellatione ſophiſtarum apud græcos* §. III. *de adpellatione rhetorum, oratorum, ſophiſtarum apud romanos* §. IIII. *de aduerſis ſophiſtarum & rhetorum fatis* §. V. *de magna eloquentiæ dignitate apud veteres generatim* §. VI. VII. *de ſalariis veterum ſophiſtarum & rhetorum* §. VIII. VIIII X. *ipſorum honoris titulis* XI. *adclamationibus* XII. XIII. *coronis* XIIII. XV. *ſtatuis* XVI. XVII. XVIII. *legationibus* XVIIII. *magiſtratibus* XX. XXI. *victu publico* XXII. XXIII.

MAgnum Dei munus eſt, quod mortales, qui rationis participes ſunt, beneficio linguæ animi cogitationes adfectusque aliis exprimere, vitæ ſocietatem alere ac conſeruare, omniaque quæcunque ad viuendum neceſſaria ſunt & commoda, parare poſſunt. * quæ dicendi facultas, a ſummo numine mortalibus adtributa quum egregie humano generi proſpiciat; digna omnino eſt, quæ magis & magis colatur, & in tanta humanarum propenſionum varietate, ad artis elegantiæque leges componatur, vt huiusmodi ſermonis vi eo facilius in adfectus hominum nos inſinuare posſimus. quapropter duo inprimis ſunt orationis genera, quorum alterum græci λέξιν εἰρομένην, item διαλελυμένην, latini *orationem iugem, pendentem, tractam*, quæue naturali fluit curſu; alterum vero κατεστραμμένην, nec non διηρημένην, latini *verſam, contortam*, quæ ad artem atque præcepta reuo-

reuocatur, adpellarunt. quam in rem teſtatur ARISTOTELES [1] τὴν δὲ λέξιν ἀνάγκη εἶναι ἢ εἰρομένην καὶ τῷ συνδέσμῳ μίαν, ὥσπερ αἱ ἐν τοῖς διθυράμβοις ἀναβολαὶ· ἢ κατεστραμένην καὶ ὁμοίαν τῆς τῶν ἀρχαίων ποιητῶν ἀντιστρόφοις, *elocutionem autem neceſſe eſt, eſſe aut pendentem & vinculo vnam vt in dithyrambis dilationes: aut verſam & ſimilem veterum poetarum conuerſionibus.* * *

* CICERO de oratore lib. I. cap. 8. *hoc enim vno præſtamus vel maxime feris, quod colloquimur inter nos, & quod exprimere dicendo ſenſa poſſumus.* PLINIVS hiſtor. natur. lib. XI. cap. 51. *ſed ante omnia explanatio animi, quæ nos diſtinxit a feris, inter ipſos quoque homines diſcrimen alterum æque grande, quam a belluis fecit.* quapropter & linguæ Mercurio apud græcos ſacræ fuerunt, vt ex HOMERO odyſſ. γ. v. 334. ſeqq. atque aliis ſcriptoribus adparet: ac veteres perſuaſerunt ſibi, linguis eiusmodi inditam eſſe vim, qua homines tutos a morbis ſe conſeruare poſſent. LAMPRIDIVS de Heliogabalo in vita ipſius cap. 20. *comedit ſæpius ad imitationem Apicii calcanea camelorum & criſtas viuis gallinaceis demtas, linguas pauonum & luſciniarum, quia dote tali peſtilentia tutus diceretur.* adde COEL. RHODIGINVM lection. antiquar. lib. III. c. 32. p. 160.

** hinc CICERO de oratore ad BRVTVM cap. 20 *huic generi hiſtoria finitima eſt, in qua & narratur ornate, & regio ſæpe aut pugna deſcribitur: interponuntur etiam conciones & hortationes: ſed in his tracta quædam & fluens expetitur, non hæc contorta & acris oratio.*

§. II. Apud veteres græcos romanosque [a] dicendi ars in magno fuit pretio. equidem græci alias artes habuerunt vetuſtiores & mul-

[a] *rhetoric. lib. III. cap. 9.*

to ante cultas & perpolitas, quam hæc eſt ab ipſis elaborata diſſerendi vis atque copia; ex quo tamen eloquentiæ ſtudio fuerunt incenſi, ſenſim & ſenſim hæc dicendi diſciplina cepit incrementa, multique exſtiterunt, qui harum litterarum culturæ atque exercitiis ſe tradebant ſtudioſe. PERICLES, auctore CICERONE [l] primus adhibuit doctrinam, quem complures ſecuti ſunt, vt intellectum eſt, quantam vim haberet adcurata atque elegans oratio, GORGIAS *Leontinus* quippe, THRASYMACHVS *Chalcedonius*, PROTAGORAS *Abderites*, PRODICVS *Ceius*, HIPPIAS *Eleus*; quibus iam ſenibus exorti ſunt ISOCRATES, qui primus cognouit, etiam in ſoluto ſermone modum & numerum quemdam oportere ſeruari; item LYSIAS, egregie ſubtilis ſcriptor atque elegans. mox ſubſecuti ſunt HYPERIDES, AESCHINES, LYCVRGVS, DINARCHVS, DEMADES, & qui aliorum exſtitit princeps DEMOSTHENES, poſt quos adhuc multi alii floruerunt, Athenis præſertim, quas dicendi vis ſedem ſibi ac templum delegerat, ſed quum eloquentia videretur perfectiſſima, a priſtina grauitate ac pulcritudine recedere paullatim & declinare cœpit & relictis Athenis elegantiam ſuam cum vrbe amiſit. deinde ſatis longo interuallo nauigauit in Italiam, ac Romæ inprimis inuenit, quibus iſta grata fuit atque accepta. ante tempora Punica non fuerunt, quos in numero ponamus eloquentium oratorum; primus autem, de quo conſtat, eloquentem fuiſſe, M. CORNELIVS CETHEGVS eſt, quem ætate M. CATO conſecutus. proceſſu

[l] *de clar. orator. cap. 7.*

tempo-

temporis maior prouentus ingeniorum exſtitit, C. LAELII & P. SCIPIONIS *Aemiliani*, vtrivsque GRACCHI, *Tiberii & Caii*, SERVII GALBAE, C. CARBONIS aliorumque, quos omnes fere ingenio & artificio dicendi ſuperarunt L. CRASSVS & M. ANTONIVS. ſic in vrbe eloquentia in dies facta ornatior, ad illud adſpirauit tempus, quo ipſi expoliendæ CICERO ſupremam adhiberet limam, quippe qui miris modis illam iuuit, purgauit, auxit: quæ græcæ ac romanæ eloquentiæ fata inluſtrare poſſunt ex vetuſtiori ætate CICERO [1] SVETONIVS [2] QVINCTILIANVS [3] ex recentiori vero LVD. CRESOLLIVS [4] G. I. VOSSIVS [5] MORHOFIVS [6] CHRISTOPH. CELLARIVS [7] I. A. FABRICIVS [8] PETRVS FRANCIVS [9] IO. CLERICVS [10] G. N. KRIEGK. [11]

§. III. Sed quum de præmiis veterum ſophiſtarum, rhetorum ac oratorum cum græcorum, tum latinorum in præſens ediſſerere inſtituamus, a propoſito diſſertationis argumento minus erit alienum, ſi quædam de ipſis, quæ præ ſe habuerunt, nominibus præmittamus. apud græcos tenuerunt diſerti atque eloquentiæ auctores nomen *ſophiſtarum* ac *rhetorum*. antiquiſſimis temporibus ſignificatio vocis *ſophiſtæ* perampla fuit, adeo, vt omnes, qui litterarum doctrinis atque animi ornamentis operam dabant, dicerentur ſophiſtæ, vetuſtis-

1 *de claris orator.* 2 *de claris rhetor.* 3 *inſtitut. orator. variis locis.* 4 *theatr. veter. rhetor. orator. declamator. tom. X. pag.* 18. *antiquit. græcar.* GRONOVII. 5 *de rhetoric. natur. ac conſtitution. cap.* 10. *ſeqq.* 6 *polyhiſt. litterar. lib. VI. cap.* 1. 2. 7 *diſſertat. acad. p.* 346. *ſq.* 8 *bibl. græc. lib. II. cap.* 26. *lib. IV. cap.* 32. 9 *oration. p.* 4. *ſeqq.* 10 *arte critic. vol. I. part.* 2. *ſect.* 1. *cap.* 17. 11 *de ſophiſtarum eloquentia Ien.* 1702.

ſimi

ſimi quippe muſici, poetæ, philoſophi, theologi, medendi arte excellentes, ſomniorum interpretes. * præcipue vero adpellatio fuit philoſophorum, eaque plena dignitatis & perhonorifica, qui quum eloquentiæ & philoſophiæ ſtudium coniungerent, factum eſt, vt ſophiſtarum nomen & philoſophiæ & artis oratoriæ magiſtris fuerit commune, & illi quoque, qui tantum eloquentiæ inſtituebant exercitia, adpellati ſint ſophiſtæ. verum quum philoſophiæ atque eloquentiæ verioris laus conſeneſceret; nec ſolum philoſophi detrito & pannoſo pallio maieſtateque opacæ barbæ ſapientiam metiri vellent; ipſi ſeruirent animi libidinibus & flagitiis, omniaque referrent ad quæſtum & oſtentationem; ſed & oratores rerum, quæ ad vitam moresque hominum & ad rempublicam pertinebant, cognitionem & ſcientiam a dicendi ratione disiungerent; de quocumque argumento propoſito inuictis rationibus & oratione vberrima diſſerere ſumerent ſibi, ac tumore quodam ſermonis, qui nihil in ſe habebat ſolidi, aliorum caperent animos; ** adpellatio ſophiſtæ odioſa reddita eſt æque rectis ſapientiæ æſtimatoribus atque promiſcue multitudini: qua de re LVDOVICVS CRESOLLIVS [1] & G. I. VOSSIVS [2] copioſe diſſeruerunt. quod ad nomen *rhetoris* adtinet, exiſtit hoc loco quæſtio: quænam inter ſophiſtam ac rhetorem fuerit differentia? CHRYSOSTOMVS [3] quum oſtendere inſtituat, omnes ex antiqua ætate ſapientiæ cultores a veritatis via aberraſſe, dicit: *καὶ σοφισαὶ, καὶ ῥήτορες, καὶ φιλόσοφοι,*

1 *cit. libr.* 2 *de rhetor. nat. & conſtitut. cap. I. adde* AVCTOREM *actor. philoſ. p. I. p. 82. ſeqq.* 3 *in epiſt. I. ad Corinth. c. II.*

λόσοφοι,

λόσοφοι, καὶ συγγραφεῖς, & alio loco [1] tradit, quod veterum calamitates commemorent καὶ ποιηταὶ. καὶ ῥήτορες, καὶ σοφισταὶ, καὶ λογογράφοι πάντες. item APOLLONIVS TYANENSIS apud PHILOSTRATVM [2] καλῶ δὲ σοφὰς μὲν ποιητικὴν, μουσικὴν, ἀστρονομίαν, σοφιστὰς, καὶ τῶν ῥητόρων τοὺς μὴ ἀγοραίους, *liberales autem artes adpello poeſin, muſicam, aſtronomiam, ſophiſtarum item artem & rhetorum, qui in foro cauſſas dicunt*; ex quibus locis adparet ſatis, quod inter ſophiſtas & rhetores poſitum fuerit diſcrimen. etenim ſophiſtæ eloquentiæ artem docebant, ac variis exercitationum generibus ad hanc perducere nobiliores mentes, laudi ſibi ducebant ampliſſimæ; rhetores vero in cauſſis priuatis & publicis ſua vtebantur eloquentia & declamando gloriam ſibi ac fauorem conciliare laborabant maxime. ***

* at vero vox σοφιστοῦ non ſolum ad litterarum cultores, ſed & ad omnes, qui arti cuidam ſeſe tradebant, eamque profitebantur, fuit adcommodata. hinc SVIDAS: Σοφιστὴς πᾶς τεχνίτης, & LVCIANVS in dialogo, qui dicitur vitarum auctio p. 377. edit. GRAEVII, hominem, qui conuiuia ac compotationes ſectatur, adpellat σοφιστὴν ἡδυπαθείας. confer GISBERT. CVPERVM de apotheoſ. Homer p. 115. vbi agit de voce σοφοῦ apud græcos.

** ſophiſtæ enim primum vſurpabant verba aliena, inuſitata, poetica, ad tumorem ſine omni vi atque elegantia compoſita, adeoque vitium illud orationis, quod antiqui ψυχρὸν in rhetoricis dicunt, admittebant vide QVINCTILIANVM lib. II. c. 3. lib. VIII. c. 3. & CAVSSINVM de eloquentia lib. II. c. 4. & 5.

1 *in epiſt. II. ad Theſſ. c. 1.* 2 *lib. VIII. cap. 7. ſect. 3.*

deinde

deinde eiusmodi argumenta orationum eligebant, quibus tantum vim ingenii atque copiam ſermonis oſtentare poterant, nulla verioris vtilitatis habita ratione. ſiquidem quum declamandi genera tria fuerint apud veteres, in demonſtratiuo tam frequentes verſabantur, ac vsque eo procedebant, vt leuisſimas quoque res prædicarent, & de malis ac perniciofis argumentis diſſererent.

*** verum diſcrimen hoc ratione adpellationis *rhetoris* & *ſophiſtæ* non ſemper adcuratius obſeruatum fuit, adeo, vt & ſophiſtæ dicti ſint rhetores, quod ex exemplo GORGIAE apud DIODORVM SICVLVM lib. XII. patet.

§. IIII. Apud veteres romanos adpellatio *rhetorum*, *oratorum*, etiam *ſophiſtarum* in vſu fuit. inter *rhetorem* atque *oratorem* multi auctores hanc conſtituunt differentiam, quod rhetor ſit, qui præcepta dicendi tradat; orator vero, qui modo ex arte diſſerat, modo declamandi exercitia inſtituat adeoque rhetorices præcepta ac regulas ad declamandi vſum transferat atque adcommodet: quocirca CICERO [1] *Carneades vero multo vberius iisdem de rebus loquebatur: non quo aperiret ſententiam ſuam, ſed tum maxime tamen hoc ſignificabat, eos, qui rhetores nominarentur, & qui dicendi præcepta traderent, nihil plane tenere, neque poſſe quemquam facultatem adſequi dicendi, niſi qui philoſophorum inuenta didiciſſet.* ex qua poſita ſententia id conſequitur, vt apud latinos rhetor fere idem fuerit, ac apud græcos ſophiſta, prout & CICERO [2] dicit: *hinc rhetorum campus de Marathone, Salamine, Platæis, Thermopylis, Leuctris,* quo loco per rhetores intelligit

1 *de orat. lib. I. cap.* 18. 2 *de offic. lib. I. cap.* 18.

ſophi-

ſophiſtas, quippe qui de nulla re tam libenter & cupide diſſeruerunt, quam de Marathone, Salamine, Platæis, quæ loca campi erant, vbi omnia eloquentiæ lumina oſtendere connitebantur. * verum enim vero quum & in Italia exſtiterint ſophiſtæ, de differentia quoque inter rhetorem & ſophiſtam apud latinos fuit disputatum. ſunt, qui exiſtimant, quod ſophiſta ille habitus, qui præcepta eloquentiæ græce; rhetor vero, qui latine proponeret diſſereretque: cui ſententiæ fauet CRESOLLIVS[1] qui ad ſanctionem imperatorum[2] prouocat: *habeat igitur auditorium ſpecialiter noſtrum, in his primum, quos romanæ eloquentiæ doctrina commendat, oratores quidem tres numero, grammaticos vero decem: in his etiam, qui facundia græcitatis*** *pollere noſcuntur, quinque numero ſint ſophiſtæ & grammatici æque decem*; cuius edicti ſententia ſatis ſit clara, quod duo genera profeſſorum eloquentiæ conſtituantur: alterum oratorum, quos romanæ eloquentiæ doctrina commendet, id eſt rhetorum, qui latine doceant: alterum ſophiſtarum, qui facundia græca pollentes, græce nimirum inſtituant. alii vero ſic ſtatuunt diſcrimen, quod rhetor ſit, qui doceat litteras artis diſſerendi: ſophiſta contra, apud quem diſcatur dicendi exercitium; ita vt rhetor prior ſit ſophiſta, eique paret viam, prout grammaticus prior fuerit rhetore. quem ordinem obſeruat TERTVLLIANVS,[3] quando ait: *de meo veſtiuntur primus informator litterarum* (id eſt grammatiſta) *& grammaticus & rhetor & ſophiſta.*

1 *in theat. veter. rhetorum lib. I. cap. 1.* 2 *in codic. de ſtud. liberalib. vrb. Rom.* 3 *de pallio cap. vltim. p. 230.*

phiſta. G. I. VOSSIVS [1] huncin modum diſtinguit, quod ſophiſta ille ſit, qui in dicendi ſtudio exerceat alios; rhetor vero, qui ipſe quidem dicat, haud tamen alios condoceat, qua opinione græcos tantum reſpicere videtur VOSSIVS. at inuenimus, quod hæc diuerſa nomina non omni tempore tam ſolicite fuerint obſeruata. quamuis enim a prima litterarum ætate aliud egerit rhetor; aliud vero orator: tractu tamen temporum exſtiterunt quoque, qui non ſolum docebant; ſed & in concione perorabant declamabantque. nec negamus, quod in monimentis cum iuris romani, tum aliorum auctorum rhetor & ſophiſta diſtinguantur; ſed tamen ipſis ſæpe numero communis fuit adpellatio, vti SVETONIVS [2] ait: *qui primus e fiſco latinis græcisque rhetoribus annua centena conſtituit*: ex quibus verbis id quidem elucet, quod & græci & latini eloquentiæ tradendæ dederint operam; at nec obſcure ſubinde poteſt intelligi, quod & latini & græci adpellati ſint rhetores. ſic & notiſſimus latinus ſophiſta PHOSPHORVS vocatur a TERTVLLIANO [3] *rhetor* latinus, quando ait: *in ſcholis Carthaginienſibus fuit quidam frigidiſſimus rhetor latinus, Phoſphorus nomine.* immo deprehendimus, quod rhetores & oratores & omnes, qui ornate & copioſe perorarint, dicti ſint ſophiſtæ, auctore AVGVSTINO: [4] *ſophiſtæ adpellantur latinarum litterarum eloquentiſſimi auctores.* **

* ERASMVS SCHMIDIVS obſeruat. ad PINDARVM Pyth. ε. 9. p. 191. exiſtimat, voces

1 *de natura & conſtitut. rhetoric. cap. 1.* 2 *Vita Veſpaſ. cap.* 18. 3 *aduerſus Valentinian. cap. 8. pag. 253.* 4 *quæſtion. in exod. p. 256. tom. III. oper.*

rhe-

rhetoris & *oratoris* idem ſignificare, adeo, vt iſta ſit græca, hæc vero romana, nullaque inter rhetorem atque oratorem debeat admitti differentia. quæ ſententia, quodſi græcos rhetores cum latinis oratoribus comparemus, ſatis eſt probata; at vero num apud romanos quoque rhetores & oratores omni ætate eiusdem fuerint conditionis, id eſt, quod ſalua veterum ſcriptorum auctoritate minime poteſt adfirmari.

** ſic legitur in codice Theodoſiano, quam ſcripturam viri eruditisſimi adprobarunt. vulgaris lectio eſt: *facundia grauitatis*, quam quidam gloſſarum auctores emendandam exiſtimarunt: *garrulitatis*, cuiusmodi vero ſcripturæ cum ipſa re, de qua hoc loco agitur, minime conueniunt.

*** ſunt adhuc alia nomina, quibus adpellati ſunt homines diſerti atque eloquentiæ præceptores: quo pertinet adpellatio *ſcholaſtici.* AVCTOR dialogi de causſis corruptæ eloquentiæ cap. 35. *at nunc adoleſcentuli noſtri deducuntur in ſcenas* (id eſt in locum, vbi orationes recitantur) *ſcholaſticorum, qui rhetores vocantur.* PETRONIVS ſatiric. cap. 6. *ingens ſcholaſticorum turba in porticum venit*, vt de aliis taceamus exemplis, quæ collegerunt WOWERIVS ad Petronium dicto loco p. 27. edit. BVRMANNI, G. I. VOSSIVS de natura & conſtitut. rhetor. cap. I. ADAMVS TRIBBECHOVIVS de doctoribus ſcholaſticis cap. I. n. 7. p. 18. *declamatores* autem erant, qui tantum exercitii cauſſa in vmbra & ludo declamabant. declamatio enim illud genus eſt orationis, quod viam quamdam ſternit ad auguſtam illam oratoriam facultatem. veteres in eloquentiæ ſtudio a prima adoleſcentia ſeſe exercebant, & duplici quidem ratione: aut

enim ficta argumenta, vt progymnaſmata & declamationes: aut vera, vt orationes tractabant. vide PETRI FRANCII orationes de ratione declamandi. quum autem AVCTOR dialogi de cauſſis corruptæ eloqu. cap. I. dicit: *horum autem temporum diſerti, cauſſidici, & aduocati & patroni & quiduis potius quam oratores vocantur*, illos præcipue reſpicit, qui in foro verſabantur & declamando cauſſas agebant publicas.

§. V. Magna præmia ſæpenumero conſecuti ſunt ſophiſtæ, rhetores & oratores, ipſorumque eloquentiæ ſingularis habita eſt dignitas, quando ſincera, nec fraudulenta aut captioſa eſſet, quæ animis hominum capiendis tantum inſidiatur, ac forenſem peruertit vſum. equidem de aduerſis ſophiſtarum ſatis multa in antiquis monimentis relata legimus. namque iſtos DEMETRIVS e regno, Athenienſes ex Attica lege & edicto pepulerunt. quo inſtituto & Cretenſes vtebantur, nec minus aditu ad Laconicam erant prohibiti, vt hæc per teſtimonia confirmat CRESOLLIVS. [1] ſic & FANNIO STRABONE & VALERIO MESSALA conſulibus * de philoſophis & rhetoribus S. C. factum, vti romæ ne eſſent, quod SVETONIVS [2] adnotauit, etiam A. GELLIVS [3] repetiit. idem ſancitum quoque eſt à Cn. DOMITIO AENOBARBO & L. LICINIO CRASSO ** cenſoribus, & latini rhetores vrbe ſunt expulſi, eodem teſte SVETONIO, [4] qui dicit: *de iisdem interiecto tempore, Cnæus Domitius Aenobarbus, & Lucius Licinius Craſſus cenſores, ita edixerunt; renuntiatum eſt nobis, eſſe*

1 *in theatr. rhetor. lib. I. cap.* 12. 2 *de claris rhetoribus c. I.*
3 *in noctib. Attic. lib. XV. cap. II.* 4 *dict. loc.*

homines

homines, qui nouum genus diſciplinæ inſtituerunt: ad quos iuuentus in ludos conueniat: eos ſibi nomen impoſuiſſe latinos rhetores: ibi homines adoleſcentulos totos dies deſidere. maiores noſtri, quæ liberos ſuos diſcere, & quos in ludos itare vellent, inſtituerunt. hæc noua, quæ præter conſuetudinem ac morem maiorum ſunt, neque placent, neque recta videntur. quapropter & iis qui eos ludos habent, & iis, qui eo venire conſueuerunt, videtur faciendum, vt oſtendamus noſtram ſententiam, nobis non placere. ſed nulla cauſſa eſt, cur huius ſenatus conſulti & edicti cenſorii aduerſus rhetores nos admiratio ſubeat. nam oratoriæ diſciplinæ tum multiplex & turpis erat deprauatio, quumque adhuc virtus atque integritas romanis curæ eſſent, fieri non potuit, vt rhetorum & ſophiſtarum argutiæ fictæque ad ius peruertendum controuerſiæ ac declamationes placerent, vt CHR. CELLARIVS [1] obſeruat.***

* quorum conſulatum in annum V.C. IↃ XCIII. incidiſſe, iudicat THEOD. IANS. ab ALMELOVEEN in faſtis roman. conſul. lib. II. p. 99. meminit & ATHENAEVS lib. XIII. huius edicti, vbi σοφιστάς vna voce adpellat, qui in ſenatus conſulto nominantur *philoſophi & rhetores* confer CASAVBONVM ad c. I. SVETONII p. 724. edit. GRAEVII.

** hic eſt CRASSVS ipſemet orator, quem cum M. ANTONIO comparauit CICERO de claris orator. cap. 37. adde IACOBVM PROVST obſeruat. ad CICERONEM de orat. lib. I. n. 24. p. 11.

*** dantur adhuc exempla quorumdam oratorum, quorum fortuna fuit durior; ſed vt ca-

1 *diſſertat. academ. p. 348.*

ſus ſunt, qui euenerunt ſpeciatim; ita & cauſſæ illorum fuerunt ſingulares. ſic ANDOCIDES Athenienſis in exſilio defunctus, vt e PLVTARCHO in ipſius vita coniicere licet; LYSIAS a triginta tyrannis Athenis expulſus, conceſſit Megaram, ac reliquam vitam exegit priuatus, vide I. A. FABRICIVM biblioth. græc. lib. II. cap. 26. p. 892. AESCHINES exſul Rhodi ſcholam aperuit ibique docuit, vt de aliis taceamus. ceterum argumento rhetorices ex ciuitatibus proſcriptæ in odium artis huius vtitur poſt CRITOLAVM, CLITOMACHVM & CHARMIDAM SEXTVS EMPIRICVS adu. rhetor. p. 68.

§. VI. Ita quamdiu eloquentiæ auctores ac magiſtri veram artis oratoriæ virtutem veraque incrementa habuerunt in oculis, omni præmio digni ſunt exiſtimati. quam in rem teſtatur CICERO: [1] *erant autem huic ſtudio maxima, quæ nunc quoque ſunt, expoſita præmia, vel ad gratiam, vel ad opes, vel ad dignitatem.* non eſt quod dignitatem hanc, quam veteres eloquentiæ eiusdemque cultoribus ſtatuerunt, ab ipſius antiquitate & prima origine, quæ HERMETI vindicata eſt, repetamus. apud paganos quippe HERMES auctor & præſes eloquentiæ habebatur, teſte DIODORO SICVLO [2] & TZETZA [3] vnde paſſim audit Ἑρμῆς λόγιος, λόγȣ præſes, quo & ſpectat, quod viri eloquentes dicantur Ἑρμαϊκὴ σειρά.* confer G. I. VOSSIVM [4] & I. A. FABRICIVM. [5] namque nugæ ſunt fabularum, quibus litterarum diſciplinis nimiam vetuſtatem

1 *de oratore lib. I. cap. 4.* 2 *l. I. cap. 16.* 3 *chiliad. 6. hiſt. 89.* 4 *de natura & conſtitut. rhetor. cap. 9.* 5 *biblioth. græc. lib. I. cap. 12. p. 81.*

adtri-

adtribuere laborarunt, præſertim quum maxime ſit ſubobſcurum, quis HERMES ille ſiue MERCVRIVS, cui ob multarum rerum & artium ſcientiam TRISMEGISTI cognomen impoſuerunt, fuerit. quibus de cauſſis verius dignitatem, quam veteres diſerti homines compararunt ſibi, partim ex ipſa, quæ eloquentiæ ineſt, vi & præſtantia; partim ex ſingulari oratorum virtute, qua auditorum animos commouere ſeque in adfectus ipſorum inſinuare poterant, deriuamus, præſertim quum & ea ætate, qua dicendi ars & diſciplina vigebat, eiusmodi rerum publicarum fuerit facies & conditio, vt facili negotio oratores multum auctoritatis haberent. quam eloquentiæ potentiam reſpexerunt ſine dubio Celtæ veteres, qui HERCVLEM, ſub cuius nomine præſidem facundiæ deum colebant, ſenem pingebant, leonis indutum exuuiis, & dextra quidem clauam, ſiniſtra autem tenentem arcum ac hominum multitudinem catena aurea ex lingua ipſius dependente atque ad aures circumſtantium pertingente ducentem, ita vt adligarentur ac ſponte ſua Herculis ductum ſequerentur, auctore LVCIANO.[1]

* LVCAS hiſtoria de rebus ab apoſtolis geſtis cap. XIIII. v. 12. de PAVLO commemorat, quod a Lyſtrenſibus HERMES ſit habitus, ἐπειδὴ αὐτὸς ἦν ὁ ἡγούμενος τοῦ λόγου, quæ verba interpretes quidam ita intelligunt, quod PAVLVS in dicendo primas habuerit partes, adeoque Lyſtrenſium opinione MERCVRIVS fuerit, non tam ob eloquentiam, cuius præſes MER-

1 *in* προσλαλ. *pr. p.* 365. *adde* PETR. LAMBECIVM *in programmat. vol. III. mem. Hamburgenſ.* FABRICII *p.* 126. *ſeqq.*

CVRIVS erat; quam quod ipſe BARNABA ſilente non ſolum ad populum orationes recitaſſet; ſed & iusſiſſet, claudum ſurgere. nec enim ſolum facile Iupiter deſcendere conſueuerat; ſed comitem ſecum ducere ſolebat MERCVRIVM, qui erat Ἑρμηνεὺς καὶ προφήτης τῶν θείων, *interpres atque internuncius deorum.* quum itaque PAVLVM eſſe MERCVRIVM exiſtimarent Lyſtrenſes, neceſſe erat, vt BARNABAM adſiſtentem PAVLO pro Ioue agnoſcerent. vide C. F. BOERNERVM de actis Barnabæ & Pauli Lycaonicis §. 10. p. 40.

§. VII. Vt autem varia præmiorum, quibus adfecti fuerunt eloquentiæ auctores, genera tradamus; obſeruandum id maxime eſt, quod alia in primis ad artis oratoriæ præceptores; alia vero ad oratores præcipue ſpectarent; alia ad opes; alia vero ad laudes & honorum dignitates augendas publicas pertinerent, prout ſunt ſalaria, adpellationes honorificæ, adclamationes & plauſus, coronæ, ſtatuæ aliaque. ad hæc id monemus, quod & grammatici apud veteres romanos interdum docuerint rhetoricam, quippe qui & in illorum cenſu eſſe debent, quibus eloquentiæ præmia propoſita fuerunt. namque SVETONIVS [1] dicit: *veteres grammatici & rhetoricam docebant: ac multorum de vtraque arte commentarii feruntur, ſecundum quam conſuetudinem poſteriores quoque exiſtimo, quamquam iam diſcretis profeſſionibus, nihilominus vel retinuiſſe, vel inſtituiſſe & ipſos quædam genera inſtitutionum ad eloquentiam præparandam, vt problemata, periphraſes, elocutiones, ethologias* (id

1 *de illuſtr. grammatic. cap.* 6.

eſt

eſt morum deſcriptiones,) *atque alia hoc genus; ne ſcilicet ſicci omnino atque aridi pueri rhetoribus traderentur*; qui & quorundam grammaticorum habet mentionem, a quibus tradita ſunt præcepta eloquentiæ, M. ANTONII GNIPHONIS,[1] quippe quem alii ſcribunt GNIFONEM, quiue & græce & latine doctus fuit, ac cuius ſcholam CICERO quoque poſt operam forenſem frequentaſſe dicitur, teſte MACROBIO:[2] *Antonius Gnipho vir doctus, cuius ſcholam Cicero poſt laborem fori frequentabat*; item ATTEII *philologi*, de quo CAPITO ATTEIVS dixit ipſum, inter grammaticos rhetorem & inter rhetores grammaticum fuiſſe.[3] veterum enim grammaticorum diuerſa erant genera, quorum alii τεχνικοὶ, alii ἱστορικοὶ ſeu ἐξηγητικοὶ, alii κριτικοὶ fuerunt, vide WOWERIVM[4] & PITISCVM.[5] ex quibus illi, qui primi ordinis ſunt, interdum cum præceptis grammaticæ diſciplinam rhetoricam coniunxerunt, vt eloquentiæ candidati maiori fructu rhetorum opera atque inſtitutione frui poſſent.

§. VIII. De primo igitur præmiorum genere, quod poſuimus, id eſt de ſalariis * veterum ſophiſtarum ac rhetorum diſſerere inſtituamus. primum ſtipendium eloquentiæ auctoribus ac magiſtris decretum eſt vi munificentiæ atque auctoritatis TITI FLAVII VESPASIANI, teſte SVETONIO,[6] qui dicit:

1 *cap 7. de illuſtr. grammat.* 2 *lib. III. cap. 12. ſaturnal.* 3 *cap. 10. de illuſtr. grammat.* 4 *de polymath. cap. 9. p. 1033. tom. X. theſ.* A. G. GRONOVII. 5 *obſeru. ad* SVETON. *de illuſtr. gramm. p. 1079. 1090. & lexic. antiquit. roman. tom. I, p. 882.* 6 *vit. cap. XVIII. n. 1. adde* PITISCVM *ad* SVETON. *Caſar. cap. XLII. n. 2. p. 118.*

primus e fiſco latinis græcisque rhetoribus annua centena conſtituit. præſtantes poëtas nec non & artifices coëmit. vti VESPASIANVS imperator ipſe litteras coluit atque amauit, quippe qui in græcorum monimentis non leuiter fuit verſatus; ſic in artium profeſſores inſigniter exiſtit liberalis, cuius rei & documentum eſt SALEIVS BASSVS egregius poëta, [1] qui principis huius indulgentiam ingenio ſuo meritus, quingenta ſeſtertia ab ipſo dono accepit. [2] ſed num VESPASIANVS fuerit primus, qui ſalarium hoc conſtituerit rhetoribus, ea de re nonnullam in dubitationem adduci poſſumus, quum apud SVETONIVM [3] quoque legamus, quod VERRIVS FLACCVS ſub AVGVSTO ſeſtertia centena acceperit in annum. verum propoſita ſententia ſatis eſt firma. namque FLACCVS ille grammaticus fuit, non rhetor, & adhæc ſtipendio hoc litterario propter auctoritatem, qua valebat, ac clementiam in illum AVGVSTI, qui ipſum nepotibus ſuis in præceptorem legerat, extra ordinem adfectus eſt; qua de re SVETONIVS [4] diſſerit: VERRIVS FLACCVS *ab Auguſto quoque nepotibus eius præceptor electus, tranſiit in Palatium cum tota ſchola; verum vt ne quem amplius poſt hac diſcipulum reciperet: docuitque in atrio Catilinæ domus, quæ pars Palatii tunc erat: & ſeſtertia centena in annum accepit.* illi autem, quibus a VESPASIANO ſalarium hoc decretum eſt, dicuntur *latini græcique rhetores*, quorum illi latine; hi vero

1 G. I. VOSSIVS *de poetis latinis cap. 3. p. 48. & de hiſtoricis latinis lib. I. cap. 22. p. 113.* 2 AVCTOR *dialog. de cauſſ. corruptæ eloquent. cap. 9.* 3 *de illuſtrib. grammatic. cap. 17.* 4 *dict. loc.*

græce

græce propoſuerunt eloquentiæ præcepta, prout factum eſt, vt in Italia & græce & romane docerent perorarentque, & CICERO ad præturam vsque græce declamauit. [1] quod ſi tamen romanos reſpiciamus, deprehendimus, quod hi græcos pluris fecerint, quam latinos, quoniam illis in educatione litteraria prima cura litterarum græcarum fuit. hiſce artis oratoriæ doctoribus conſtituit VESPASIANVS *annua centena*, vbi ſubintelligas vocem *ſeſtertia*; at vero quum *ſeſtertium*, genere neutro idem ſit, quod mille ſeſtertium ſeu ſeſtertiorum, id eſt XXV. coronati, *centena ſeſtertia* duo millia coronatorum & præter hæc quingentos efficiunt, vt iam CASAVBONVS [2] obſeruauit. quibus de cauſſis CRESOLLIVS [3] minus adcurate annua centena, quod ad ipſorum pretium attinet, ad pecuniæ noſtræ rationum adcommodauit, quod iſta aureorum coronatorum duo millia & adhæc fere centum efficiant.

* *ſalarium* diſtinguendum eſt a mercede illa, quæ dicebatur *mineruall* ſeu *mineruale* (ſcil. æs) munus illud, quod præceptoribus a diſcipulis in ſcholam primum receptis dabatur. ſunt, qui mineruall & δίδακτρον idem eſſe contendunt, vti IOSEPHVS LAVRENTIVS collect. de profeſſoribus, oratoribus, nomenclatoribus & litteris tom. X. theſ. A. G. GRONOVII p. 1170. qui dicit: *præter mercedem menſtruam dabant etiam mercedulam priuatam, mineruall dictum, δίδακτρον, quod erat munuſculum & veluti authoramentum primo ad magiſtrum*

1 SVETON. *de claris rhet. cap. I.* 2 *ad* SVETON. *vit. Veſpaſ. cap.* 18. *p.* 640. *edit.* GRAEVII. 3 *theatr. rhetor. lib. IV. cap.* 3.

ingreſſu, quod ſcilicet eſſent parati ad parendum & diſcendum. ſed G. I. VOSSIVS de vitiis ſermonis lib. I. cap. 33 p. 148. obſeruat, quod minerual & τὸ δίδακτρον non ſint eiusdem ſignificationis, quoniam δίδακτρον magiſtri vulgari conſuetudine ſingulis menſibus, etiam interdum non niſi anno finito accipiebant, vide SALMASIVM de mod. vſurar. c. 2 p. 65.

§. VIIII. Aliud adhuc exemplum mercedis publicæ, qua profeſſores artis oratoriæ ornati ſunt, deprehendimus in veterum monimentis, cuius auctor num ſit ANTONINVS *pius*, an ANTONINVS *philoſophus*, de eo diſputandum eſt. IVLIVS CAPITOLINVS [1] diſerte de priore dicit: *rhetoribus & philoſophis per omnes prouincias & honores & ſalaria detulit.* XIPHILINVS [2] vero de poſteriore ait: ἔδωκε δὲ καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις διδασκάλους ἐν ταῖς Ἀθήναις, ἐπὶ πάσης λόγων παιδείας, μισθὸν ἐτήσιον φέροντας. quæ teſtimonia aut agunt de diuerſis rebus, ita, vt aliud ſalarium ANTONINVS *pius*; aliud ANTONINVS *philoſophus* & quidem doctrinarum profeſſoribus Athenienſibus conſtituerit; aut vnum idemque reſpiciunt momentum. qua poſteriore ſententia neceſſe eſt, aut diſcrepantiam hanc ſalua vtriusque auctoritate remouere, quod qua ratione fieri poſſit, haud cognoſcimus; aut fidem IVLII CAPITOLINI labefactare, eique præferre XIPHILINVM, inprimis cum teſtimonio ipſius alia veterum monimenta, quæ ei fauent, robur ac dignitatem adferunt. namque triplex erat Athenis θρόνος, πολιτικὸς quippe, φιλοσοφικὸς & σοφιστικὸς, vide MEVRSIVM [3] & CRESOL-

1 *vita Anton. Pii cap.* 11. 2 *Epitom. Dionis p.* 280. 3 *fortun. Attic. cap.* 8.

LIVM,

LIVM,[1] cui vltimo primus præfuit LOLLIANVS *Epheſius*, de quo PHILOSTRATVS[2] dicit: *πρῦστη μὲν τῦ Ἀθήνησι θρόνυ πρῶτος*, ſed ea ætate profeſſoribus ſtipendio nondum ornatis, quod aliquanto poſt ab imperatore ANTONINO philoſopho factum eſt, idque primus meruiſſe dicitur THEODOTVS, diſcipulus LOLLIANI, de quo idem PHILOSTRATVS:[3] *προέστη δὲ καὶ τῆς Ἀθηναίων νεότητος πρῶτος ἐπὶ ταῖς ἐκ βασιλέως μυρίαις*, quibus verbis id obſeruamus, quod THEODOTVS fuerit ſophiſta & quidem Athenienſis; quod primus acceperit ſtipendium, idque ex auctoritate & liberalitate imperatoris, per quem quod M. ANTONINVS philoſophus ſit intelligendus, ex verbis PHILOSTRATI, quæ ſubſequuntur, patet clariſſime, qui dicit, quod MARCVS, id eſt MARCVS AVRELIVS ANTONINVS, cui adtribuerunt cognomen *philoſophi*, Herodis iudicio ac cenſuræ Platonicos, Stoicos, Peripateticos philoſophos & ipſum Epicurum permiſerit, vt harum ſcholarum philoſophiæ conſtitueret profeſſores; ſed THEODOTVM *ἀπὸ τῆς περὶ αὐτὸν δόξης, αὐτὸς ἐπέκρινε τοῖς νέοις, ἀγωνιστὴν τῶν πολιτικῶν προσειπὼν λόγων καὶ ῥητορικῆς ὄφελος*, *ob eam, quam habebat celebritatem, ipſe iuuenibus præfecerit, athletam ciuilium ſermonum, decoriſque oratoriæ artis titulis eum ornans*. acceperunt igitur ſophiſtæ Athenienſes ſtipendium: quot autem fuerit nummorum? id iam penitus inſpiciamus. de THEODOTO ſophiſta commemorauit PHILOSTRATVS ſuperiori loco,

1 *theatr. rhetor. lib. III. cap. 13.* 2 *de vitis ſophiſtar. lib. I. n. 23. p. 526.* 3 *de vit. ſophiſt. lib. II. n. 2. p. 566.*

quod

quod iuuentuti Athenienſium inſtituendæ præfuerit ἐπὶ ταῖς μυρίαις, vbi vox δραχμαῖς ſubintelligenda eſt, vt adeo viri quidam ſine cauſſa heic emendationem adhibere ac μυρίαις in κυρίαις permutare ſibi ſumſerint. alio autem loco[1] eiusdem ſtipendii mentionem facit, quo tradit, quod Adriano ſophiſta[2] romam translato, Athenienſes conſilium de legato ad imperatorem mittendo ceperint, vt θρόνος ſophiſticus traderetur CHRESTO, qui autem in concionem ipſorum prodiens, non ſolum propoſitum hoc reddiderit irritum; ſed & habitæ orationis extremo dixerit: οὐχ αἱ μύριαι τὸν ἄνδρα, *non facit virum decem millium ſtipendium.* ſic G. OLEARIVS legit & verba hæc in latinam transtulit linguam; I. F. GRONOVIVS[3] vero exiſtimat, quod iſta per ſignum interrogationis: οὐχ αἱ μύριαι τὸν ἄνδρα; diſtinguere ac ſubintelligere debeamus αἰτοῦσι vel ζητοῦσι, ita vt verba hæc dubiæ ſint ſignificationis, ac ſophiſtæ CHRESTI cum modeſtiam præ ſe habeant, quaſi diceret: nonne αἱ μύριαι virum quærant; tum arrogantiam ipſius declarent, quod non CHRESTVS τὰς μυρίας, ſed αἱ μύριαι ipſum quærant. quæ coniectura critica GRONOVII ſatis quidem eſt ingenioſa; ſed quum ex PHILOSTRATO pateat, quod CHRESTVS Athenienſium conſilia minime adprobans, munus profeſſoris artis oratoriæ recuſauerit, ſcripturam, quam apud OLEARIVM deprehendimus, præferre minus dubitamus. idem ſalarium acceperunt quoque philoſophi, de quibus LVCIANVS[4]

1 *de vit. ſophiſt. lib. II. n. II. p 591.* 2 SVID. Ἀδριαν. VOSSIVS *de hiſtoric. græc. lib. IV. cap. 17. p. 482.* 3 *de ſeſtertiis lib. IV. cap. II. p. 329.* 4 *eunuch. p. 841.*

teſtatur

teſtatur, quod ſingulis ipſorum generibus conſtitutum fuerit ſtipendium; ſed ὀ βοείη τις ἦν κατὰ τὸν ποιητὴν, ὀδ᾽ ἱερεῖον, ἀλλὰ μύριαι κατὰ τὸν ἐνιαυτὸν, ἐφ᾽ ὅτῳ συνεῖναι τοῖς νέοις, *non erat pellis bubula iuxta poetam, nec porcellus: verum ſingulos in annos decem millia nummorum, quos accipiunt, uti doceant iuuentutem.* de cetero *drachma* notiſſimus erat Athenienſium argenteus nummus pondere drachmali, hoc eſt octauæ partis vnciæ, cuius pretium idem habetur cum pretio denarii nummi; [1] ex qua pretii huius ratione facile colligere poſſumus, quid veterum philoſophorum ac ſophiſtarum Athenienſium ſalarium, ſeu μύριαι δραχμαὶ effecerint. CRESOLLIVS [2] exiſtimat, quod valeant aureos gallicos IↃ CCCXXXIII. cum aſſibus aliquot Turonenſibus; & I. F. GRONOVIVS [3] dicit: μύριαι δραχμαὶ *efficiunt romanæ monetæ ſeſtertia quadraginta, aureos quadringentos; at noſtræ coronatos mille.*

§. X. Ex hiſce a nobis adductis ac illuſtratis exemplis cognoſcimus haud obſcure, quod eloquentiæ ſtudia habuerint patronos & fautores ſuos, qui erga illorum doctores ac magiſtros liberalitatem ac benignitatem declararunt, ac quorum deliciæ atque voluptas fuerunt, muſis oratoriis dignitatem, quæ ipſis iure ac merito debetur, tueri & in maius meliusque prouehere. quam beneuolentiam nonnulli extra ordinem quoque experti ſunt, atque ampliſſimos artis ſuæ ceperunt fructus. ſic SEXTO CLODIO, qui a SVETONIO [4] *latinæ ſimul græcæque eloquentiæ profeſſor* dicitur, magna merces

1 *vide* BVDAEVM *de aſſe lib. V.* BEVERINVM *ſyntagm de ponderib. & menſur. p. 33. aliosque.* 2 *theatro rhetor. lib. IV. c. 3.* 3 *dict. loc.* 4 *de claris rhetor. cap. 5.*

data

data eſt ab ANTONIO, cuius mentionem habet CICERO [1] *at quanta merces*, ait, *rhetori data eſt? audite, audite, patres conſcripti & cognoſcite reipublicæ vulnera. duo millia iugerum campi Leontini Sexto Clodio rhetori adſignaſti, & quidem immunia, vt pro tanta mercede nihil ſapere diſceres.* SEXT. CLODIVS quippe gratus erat ANTONIO, qui quamuis ipſe dicendi arte fuerit deſtitutus, ideo tamen rhetorem hunc ſingulari proſecutus eſt fauore, quod excellebat in iocis. accepit autem duo millia iugerum campi Leontini, ſic dicti a Leontinis, vrbe in Sicilia, [2] qui ager cultiſſimus & caput fuit rei frumentariæ, [3] ob quum cauſſam ANTONIVS largitione ſua magnum vulnus reipublicæ inflixit, cuius horreum Sicilia ob ingentem ſuam fertilitatem quondam habita eſt. * prodit quoque PLINIVS [4] vnam orationem vendidiſſe ISOCRATEM viginti talentis, ** quæ efficiunt XII. millia coronatorum: quænam autem fuerit oratio, pro qua acceperit hæc viginti talenta, id non adeo expeditum ac clarum eſt. credibile eſſe videtur, ipſi pretium hoc datum fuiſſe aut pro oratione, quæ inſcribitur Νικοκλῆς, ſub perſona eiusmodi regis Cyprii ſcripta de officio ciuium erga imperantes; *** aut pro ſermone funebri in laudem EVAGORAE filii NICOCLIS, qui interemtus eſt a THRASYDAEO eunucho olymp. CI. 3. ac ne hoc quidem nobis videtur ſilentio prætereundum, quod POMPEIVS magnus, quum RHODVM, nobiliſſimum ſane eloquentiæ templum profectus, ac ſophiſtas

1 *oration. Philippica II. cap. 17.* 2 CELLARIVS *notit. orbis antiqui lib. II. cap. 12. p. 978.* 3 CICERO *frumentar. cap. 18.* 4 *hiſtor. natural. lib. VII. cap. 30.*

omnes

omnes audiuiſſet, ſingulis donauerit talentum, ἑκάςῳ τάλαντον ἔδωκε, vt habet PLVTARCHVS, [1] quod docentium præmium minime fuit contemnendum. namque talentum, Atticum quippe, quod ab hiſtoricis inprimis celebratur, valuit ſexaginta libras ſeu minas, hoc eſt ſex millia denarium vel drachmarum, quæ valent ſexagies denos coronatos, confer I. F. GRONOVIVM. [2] at vero quo minus & huc exemplum EVMENII rhetoris transferamus, impediunt cauſſæ iuſtæ & grauiores. etenim de ſe ipſo dicit: [3] *ſalarium me liberaliſſimi principes, ex huius reipublicæ viribus in ſexcenis millibus nummum accipere iuſſerunt: non quoniam non amplius tribuere commodis meis vellent, in quem multo maiora & prius & poſtea præmia contulerunt; ſed vt tercena illa ſeſtertia, quæ ſacræ memoriæ magiſter acceperam, in honore priuati huius magiſterii addita pari ſorte geminarent.* ex quibus verbis haud obſcure colligere poſſumus, quod ſalarium hoc EVMENIO non veluti rhetori, *ſed ſacræ memoriæ magiſtro* adtributum fuerit, cuius munus erat, adnotationes omnes dictare & emittere, & precibus reſpondere, [4] quo functum eſſe EVMENIVM, ipſe prodit alio loco. [5] prout autem EVMENIVS ſingularis & extra communia ponendus vir fuit; ſic & ampliſſimo vſus eſt ſtipendio, ſexcenis quippe millibus nummum. equidem CASAVBONO [6] hoc ſalarium nimium videtur, ideoque pro *ſexcenis*

1 *vit p.* 641. 2 *de ſeſtertiis lib. III. cap.* 3. *p.* 130. *adde* G. N. KRIEGK *diatr. de peregrin. roman. acad.* §. *XLIII. p.* 44. 3 *orat. pro reſtaur. ſcholar. cap. XI. n.* 2. 4 GVTHER. *de off. dom. Aug. III.* 3. 5 *panegyr. Conſtantio Cæſari dicto.* 6 *ad* SVETONIVM *vit. Othon. cap.* 4. *pag.* 590. *edit.* GRAEVII.

legen-

legendum cenſet *ſexagenis*, quaſi id EVMENIO veluti rhetori ſit datum, adeoque pretium communis rhetorum ſtipendii nimis excedat. ſed CASAVBONVS paſſus eſt aliquid humani. namque primum ipſa EVMENII verba clare teſtantur, quod ſalarium hoc ex honore magiſtri ſacræ memoriæ ipſi decretum fuerit; deinde pro ſcriptura CASAVBONI, qua *ſexcenis* mutatur in *ſexagenis*, dimidium ſalarii eſſet minus, quam pro dignitate ac munere hoc acceperit, ſiquidem aperte dicit: *ſed vt tercena illa ſeſtertia, quæ ſacræ memoriæ magiſter acceperam, in honore priuati huius magiſterii addita pari ſorte geminarent.* quibus de cauſſis vtique retinendum eſt *ſexcenis*, confer I. F. GRONOVIVM [1] CHR. CELLARIVM [2] IO. CHRISTFR. SAGITTARIVM. [3] ****

* CICERO pro lege Manil. cap. 12 Pompeius *nondum tempeſtiuo ad nauigandum mari Siciliam adiit, Africam explorauit; inde in Sardiniam cum claſſe venit: atque hæc tria frumentaria ſubſidia reipublicæ firmiſſimis præſidiis nauibusque muniuit.* LIVIVS lib. XXVI cap. 40. de conſule LAEVINO refert, *coegiſſe Siculos, poſitis tandem armis ad agrum colendum animos conuertere; vt eſſet non incolarum modo alimentis frugifera inſula, ſed vrbis romæ atque Italiæ* (*id quod multis ſæpe tempeſtatibus ſecerat*) *annonam leuaret.*

** veteres, inprimis carminum auctores interdum pro monimentis ingenii ſui magnifica acceperunt pretia. ſic CHOERILVS *Samius* commemorauit victoriam, quam Athenienſes de Xerxe reportarunt, ac pro ſingulis ver-

1 *de ſeſtertiis lib. IV. cap. II. p.* 330. 2 *obſeru. ad* EVMENII *orat. p.* 70. 3 *otio Ienenſ. p.* 249.

ſibus

ſibus accepit ſtaterem, ac decretum adhuc eſt, vt carmen hoc cumHomerico recitaretur, vide VOSSIVM de poetis græcis cap. 5. p. 28. ANTILOCHVS, quum laudes LYSANDRI oratione ligata dixiſſet, ab eo pileo Laconico argenti pleno donatus eſt, vide VOSSIVM c. l. p. 44. vt de exemplis LABERII, VIRGILII aliorumque taceamus.

*** non inſolens videri debet, elaboratam ab ISOCRATE orationem, quam rex recitauerit. LYSIAE aliorumque exemplis conſtat, ſolemne fuiſſe, ſermones ab aliis dici, ab aliis ſcribi. ſic romæ in NERONE recitante admiratus eſt ſenatus, quæ SENECA ſcripſerat. vide I. A. FABRICIVM bibliothec. græc. lib. II. cap. 26. p. 903.

**** primus autem ſophiſtarum, qui mercedem acceperit priuatam traditur PROTAGORAS, de quo ſcribit PHILOSTRATVS de vit. ſophiſtar. lib. I. n. 10. τὸ δὲ μισθȣ̃ διαλέγεσθαι πρῶτ☉ μὲν εὗρε, *docere autem mercede primus inſtituit;* qui & hæc addit: πρῶτ☉ δὲ παρέδωκεν Ελλησι πρᾶγμα ȣ̓ μεμπτόν· ἃ γὰρ σὺν δαπάνῃ σπȣδάζομεν μᾶλλον ἀσπαζόμεθα τῶν προῖκα, *primusque adeo rei nequaquam reprehendendæ græcis auctor fuit. nam ea ſtudia, quæ ſumtu comparamus, longe cupidius complectimur, quam ea, quæ nihilo conſtant.* idem teſtatur DIOGENES LAERTIVS lib. VIIII. ſegm. 52. qui & mercedem definit, quod exegerit μνᾶς ἑκατὸν, *minas centum:* confer. AEGID. MENAGIVM obſeru ad LAERTIVM c. l. p. 420. & G. OLEARIVM ad PHILOSTRATVM d. l. p. 494. eadem ſumma GORGIAE a diſcipulis tradita eſt, quo autem antiquior fuit PROTAGORAS, quod VOSSIVS de natur. & conſtitut. rhet. cap. 10. ex PLATONE obſeruauit. ſic & ISOCRATES didactrum ſtatuit

M. drachmarum, quod autem a ciuium ſuorum nemine accepit. vide FABRICIVM bibl. græc. lib. II. cap. 26. p. 901 conf. CRESOLIVM theatr. rhetor. lib. V cap. 3. THOM. CRENIVM lib. VII. animaduerſ. p. 140. ſeq.

§. XI. Sic primo præmiorum, quibus veteres ſophiſtæ, rhetores ac oratores ornati fuerunt, genere illuſtrato, pergamus ad ſecundum, quod *honoris titulos* reſpicit, quos magnificos ſæpe obtinuerunt. namque apud græcos ſophiſtæ dicebantur θεόφραστοι, a diuinitate ſermonis, θεῖοι, diuini ſeu præſtantes, ὀλύμπιοι, cæleſtes, ἱεροὶ, δαιμόνιοι, diuini, μακάριοι, felices, beati, θαυμάσιοι, admirandi, βασιλεῖς, reges, σοφοὶ, ſapientes: ſic & alia nomina ipſis impoſita fuerunt ob ſingularem elegantiam ac ſuauitatem orationis, ſiquidem nominabantur ἀηδόνες, luſciniæ, σειρῆνες, ſirenes, κομψοὶ ῥήτορες. belli & venuſti rhetores, γλῶτται, linguæ, Ἑρμῦ λογίυ τύποι, mercurii præſidis eloquentiæ typi, λόγιοι, diſerti, σάλπιγγες, tubæ, item πατέρες, patres, δεσπόται, domini, quæ omnia per exempla elegantiſſime illuſtrat CRESOLLIVS, [1] cuius ſingularis induſtria facit, vt hac in re ſtudeamus breuitati. * num & apud romanos rhetores & oratores proprios ſibi habuerint titulos honorum, probabili coniectura & ratione dici haud poteſt, quamuis adpellatione dignitatis & laudis plena ſæpius fuerint decorati. dicebantur quippe diſerti & eloquentes, a quibus homines *litteratos* diſtinctos fuiſſe, ex veterum latinorum auctorum monimentis obſeruamus, prout CICERO [2] de A. ALBINO teſtatur, quod *& litteratus & diſertus* fuerit; &

1 *theatr. rhetor. lib. I. cap. 9. adde* G. N. KRIEGK *de ſophiſtar. eloquentia* §. 54. *p.* 69. 2 *de claris orator. c.* 21.

paullo

paullo poſt [1] dicit: *ſed eſt mos hominum, vt nolint eumdem pluribus rebus excellere. nam vt ex bellica laude adſpirare ad Africanum nemo poteſt, in qua ipſa egregium Viriati bello reperimus fuiſſe Lælium*: ſic ingenii, litterarum, eloquentiæ, ſapientiæ *denique etſi vtrique primas, priores tamen libenter deferunt Lælio.* etenim litterati grammatici ſunt, [2] a quibus differunt litteratores, ſeu primi magiſtri, quorum munus erat, prima tradere elementa, vt WOWERIVS[3] pluribus diſcrimen hoc expoſuit. immo dicti ſunt eloquentiſſimi clariſſimique, auctore CICERONE [4] *vt cognoſcas, quæ viri omnium eloquentiſſimi clariſſimique ** ſenſerint de omni ratione dicendi*; ac SVETONIVS [5] dicit: *Serg. Galba conſularis, temporum ſuorum eloquentiſſimus.* ſic & CICERO, cui eloquentia, quæ florente ipſius ingenio maxima cepit incrementa, multa debet, ob dicendi vim ſingularem ſummis adfectus eſt laudibus, cui QVINCTILIANVS [6] adtribuit *immortalis ingenii beatiſſimam vbertatem*; quiue a PLINIO [7] dicitur *vir extra omnem ingenii aleam poſitus*; & a VELLEIO PATERCVLO[8] *perfectum proſæ eloquentiæ decus*, orationem & vniuerſam vim forenſem ſub TVLLIO erupiſſe, adfirmatur. ac quem fugiat, quod maxima laudum ornamenta in oratoriam artem atque eloquentiam contulerint veteres, qui iſtam adpellauerint *lumen ingenii* [9] eique vim

1 *ibid.* 2 SVETON. *de illuſtr. grammat. cap.* 4. 3 *polymath. cap.* 4. *p.* 1017. *tom. X. theſ. ant. græc.* GRONOVII *adde* PITISCVM *obſeruat. ad* SVETON. *c. l. p.* 1067. 4 *de orator. lib. I. cap* 2. 5 *vit. Galb. cap.* 3. 6 *inſtitut. lib. X. cap. I.* 7 *præfat. hiſt. natural.* 8 *lib. I. c.* 17. 9 CICERO *de claris orator. cap.* 15.

quamdam diuinam inſitam eſſe iudicauerint,[1] cui quoque *a maioribus noſtris eſt in tota dignitatis principatus datus*, vt idem auctor [2] dicit, qui & alio loco [3] ſcribit: *grauis etiam illa eſt & plena dignitatis dicendi facultas, quæ ſæpe valuit in conſule deligendo, poſſe conſilio atque oratione ſenatus & populi, & eorum, qui res iudicant, mentes permouere*; & paucis interiectis: *non mirum, ſi ob hanc facultatem homines ſæpe etiam non nobiles conſulatum conſecuti ſunt: præſertim quum hæc eadem res plurimas gratias, firmiſſimas amicitias, maxima ſtudia pariat.* ***

* ſic & apud veteres græcos conſuetudo fuit, vt illuſtrioribus eruditione viris ſingulare quoddam agnomen dignitatis cauſſa adtribuerent. ex philoſophis ANAXAGORAS dictus eſt νοῦς, ſiue propter ſapientiam, vide PLVTARCHVM vit. *Pericl.* ſiue quod materiæ adiecerit mentem, vt habet DIOGENES LAERTIVS lib II. ſegm. 6. SOCRATES σοφὸς, etiam in oraculo quodam, cuius auctoritas quidem a nonnullis in dubium vocatur, σοφώτατος, PLATO θεῖος, ARISTOTELES δαιμόνιος, DEMOCRITVS ἐν φιλοσοφίᾳ πένταθλος, HIPPOCRATES μέγας. ex recentioribus adpellatur AMMONIVS θεοδίδακτος, PLOTINVS μέγας, THEODORVS θαυμαστὸς, PORPHYRIVS φιλόσοφος, vide LVCAM HOLSTENIVM de vita & ſcriptis Porphyrii cap. 6. p. 233. edit FABRICII biblioth. græc lib. IV. cap. 27. adde IONSIVM de ſcriptoribus hiſtoriæ philoſophicæ lib. II. cap. 7. IO. MOLLERVM homonymoſcopia p. 869.

1 *in Tuſcul. quæſt. lib. I. cap. 26.* 2 *de offic. lib. 2. cap. 19.* 3 *pro L. Murena. cap. II.*

ſeqq.

ſeqq. & de adpellatione *polyhiſtoris* diximus hiſtoria critica latinæ linguæ cap. IV. §. 7. p. 179.

** tituli *clariſſimi* frequens fit mentio apud CICERONEM, item *ampliſſimi*, quo ſenatores inprimis ornabantur. tempore imperatorum non ſolum hæ adpellationes in vſu atque hominum more verſatæ quoque fuerunt, ſed & aliæ acceſſerunt, *illuſtris* quippe, *ſpectabilis*, *excellentiſſimi*, *magnifici*, quarum vſus pro varia dignitate diuerſus fuit: de quo momento legi poſſunt notitia dignitatum vtriusque imperii, quæ exſtat tom. VII. antiquit. romanar. I. G. GRAEVII; IAC GVTHERIVS de officiis domus Aug. IO. SELDENVS de titulis honorum IO. CHR. BECMANNVS in notit. dignit. illuſtrium. ſed hæc in tranſitu.

*** de cetero apud romanos clarisſimis quoque viris cognomina impoſita fuerunt aut a præclara militia, aut ab eruditione, aut aliis meritis in rei publicæ ſalutem. inter alios hac laude effloruerunt C. MARCIVS, qui a *Coriolis* oppido captis dictus eſt *Coriolanus*; M. VALERIVS CORVINVS, qui bello Punico primo transgreſſus in Siciliam *Meſſanam* vrbem cepit, cognominatus primum *Meſſana*; deinde mutata littera *Meſſala* dictus, a quo clarisſima *Meſſalarum* familia originem accepit; P. SERVILIVS *Iſauricus*, ab *Iſauris* vrbe Ciliciæ expugnatis adpellatus; vt de multis aliis exemplis taceamus, quæ congesſit G. N. KRIEGK diatr. de modis inclareſcendi apud romanos § 35 ſeqq p. 27. ex viris litterarum gloria ſplendidis ATTEIVS dictus eſt *philologus*; M. TERENTIVS VARRO *togatorum doctisſimus*; T. POMPONIVS *Atticus*,

quod Atticam linguam didicit feliciſſime; M. ANTONINVS imperator *philoſophus* ob ſtudium, quod philoſophiæ conſecrauit, de quibus atque aliis compluribus exemplis vide TOB. MAGIRI eponymologium criticum & IO. MOLLERVM homonymoſcop. p. 873. inter doctores chriſtianos, qui patres vocantur, deprehendimus quosdam, quibus ob ſingularem eloquentiam cognomina laudis ac præclaræ exiſtimationis impoſita fuerunt. ſic IOANNES, archiep. Conſtantinopolitan. *Chryſoſtomus*; PETRVS, Rauennatium epiſcopus *Chryſologus*; RADVLPHVS Guilhelmo IV. Aquitaniæ Duci a concionibus ſacris, *Ardens*; BERNARDVS, abbas Claræuallenſis, *Mellifluus*; AVR. PRVDENTIVS *Amœnus* dictus eſt.

§. XII. Nobiliſſima pars ſtudiorum veterum erat recitatio eorum, quæ conſcripſerant, qua non ſolum adoleſcentes, ſed & adultiores viri, & ipſi principes ea, quæ ingenio elaborauerant, prælegebant vel publice vel priuatim, vt ex ſignis cognoſcerent, num iſta placerent auditoribus, nec ne, de quo argumento iam alio loco [1] diximus. quas recitationes ſequebantur *adclamationes & plauſus* auditorum, de quibus iam breui diſpiciamus, rationem veterum rhetorum ac ſophiſtarum habentes, qui & orationes ſuas recitarunt. auditores autem modo per vocem, modo per geſtum adclamabant, atque plauſus edebant. quod ad priorem rationem adtinet, diuerſæ erant adclamandi formulæ, apud latinos BENE, PRAECLARE, BELLE, FESTIVE, NON POTEST MELIVS, RECTE, PVLCHRE,

1 *de variis modis litteras colendi apud veter. roman.* §. *VIII.*

EVGE

EVGE vide CICERONEM [1] PERSIVM. [2] apud græcos vero *καλῶς, σοφῶς, ἀληθῶς, ὀρθῶς, ὑπερβαλλόντως, εὖ, θαυμαστῶς*, aliæque huius generis. quo adclamandi ritu illud quoque moris ac conſuetudinis fuit, vt ſophiſtas magna titulorum pompa proſequerentur, ac laudibus illos extollerent ad cælum vsque. hinc LVCIANVS [3] has commemorat adclamationes: *ὢ τῆς καινότητος. ἡράκλεις τῆς παραδοξολογίας. εὐμήχανος ἄνθρωπος. οὐδὲν ἄν τις εἴποι τῆς ἐπινοίας νεαρώτερον.* in quibus prædicandi ac laudandi gratia clamoribus edendis effuſi ſane fuerunt, nec tantum in vna ſermonis parte, ſed fere in omnibus plaudere atque adclamare in more habuerunt; quamuis id præcipue in tranſitionibus & extremo orationum peragerent. quam in rem teſtantur multi vetuſtioris ætatis auctores. QVINCTILIANVS: [4] *quæ quidem virtus negligitur a plurimis, qui ad clamorem diſpoſitæ vel etiam forte circumfuſæ multitudinis compoſiti non ferunt illud intentionis ſignum, nec ſibi diſerti videntur, niſi omnia tumultu ac vociferatione concuſſerint.* A. GELLIVS dicit: [5] *ſummo & ſoluto pectore obuias vulgatasque laudes effutiunt*: item [6] *quem quum iam inter ingentes clamores legentem inueniſſemus*: & AVR. VICTOR: [7] *ob cuius laudem ingeminatis ad vocis vsque defectum plauſibus adclamatum eſt.* alii vero recitantes immenſis audientium clamoribus minus delectabantur, ideoque anteponebant ſilentium: ſic PLINIVS: [8] *quum dico vel recito, non minus quam clamore delector; ſit modo ſilentium*

1 *de oratore lib. III. cap. 26.* 2 *ſatir. I. v.* 49. 3 *Zeuxid. p.* 577. 4 *inſtit. orat. lib. IV. c.* 2. 5 *noct. Attic. lib. V. cap. I.* 6 *lib. XVIII. cap.* 5. 7 *epitom. cap.* 34. 8 *lib. II. ep.* 10. *n.* 7.

acre & intentum & cupidum vlteriora audiendi. ſilentium enim perſpicuum ſeriæ ac vehementis adtentionis argumentum eſt, quippe quæ ex iudicio de præſtantia ac ſuauitate orationis ipſiusque perceptione omnino oritur, vnde & plauſus admiratione compreſſos & reſtinctos obſeruamus. exhibet rei huius teſtimonium CICERO [1] *de plauſu autem quid reſpondeam? qui nec deſideratus vmquam a te eſt, & nonnunquam obſtupefactis hominibus ipſa admiratione compreſſus eſt.* quo factum eſt, vt hæc plaudendi atque adclamandi licentia aliquando auctoritate magiſtratuum coerceretur, cuius rei documento & exemplo eſſe poteſt C. ALBVTIVS SILVS, qui quum publico iudicio peroraret, a lictore nimiæ laudantium voces cohibebantur teſte SVETONIO. [2]

§. XIII. Poſterior plaudendi modus fiebat per geſtum ac varium corporis eiusque partium motum. quo pertinet primum plauſus per manus, quem ritum adtingit PHILOSTRATVS [3] καὶ ἡ δεξιὰ τοῖς δακτύλοις ὑπεϛαλμένοις ὑποκειμένην τὴν ἀριϛερὰν πλήττει ἐς τὸ κοῖλον, ἵν᾽ ὦσιν αἱ χεῖρες ξύμφωνοι, πληττόμεναι τρόπῳ κυμβάλων, *dextera, contractis digitis ſubiectam ſiniſtram, qua caua eſt, tundit; vt manus etiam conſonent, cymbalorum more percuſſæ.* * deinde quoque audientes mouebant pedes in plauſus gratiam, vt LVCIANVS [4] prodit, quod non ſolum de ſella ſurgere, ſed & ſaltantium more terram pedibus ferire atque tripudia exhibere, moris fuerit ac conſuetudinis. quam reſpi-

1 *pro Deiotaro cap.* 12. 2 *de claris rhetor. cap.* 6. 3 *icon. Comi p.* 766. 4 *rhetor. præceptor. p.* 320.

ciens

ciens QVINCTILIANVS [1] dicit: *minime vero permittenda pueris, vt ſit apud pleroſque, ſurgendi exſultandique in laudando licentia*; & paullo poſt: *at nunc proni atque ſuccincti ad omnem clauſulam non exſurgunt modo, verum etiam excurrunt & cum indecora exſultatione conclamant.* HIERONYMVS [2] autem: *me dicente ex latere ſubſultabas & plaudebas manu, & adplodebas pede.* nonnumquam quoque in plaudendo veſtes ſuas excutiebant, prout quum NERO imperator quid dixiſſet, τάς τε χεῖρας καὶ τὰ ἱμάτια ἀνέσειον, *plaudebant manibus & veſtimentis*, teſte XIPHILINO. [3] confer CRESOLLIVM [4] & FERRARIVM, [5] qui in hoc argumento illuſtrando diligenter ſunt verſati.

* CICERO pro P. Sextio cap. 55. dicit: *voces quidem & palmarum intentus & maledictorum clamorem omnes profuderunt*, quibus verbis ſignificat, quod veteres in ſibilis edendis conſuetudinem quoque manus collidendi tenuerint. de cetero morem in antiquis monimentis obſeruamus, quo oratores adlocuturi auditores extenſa manu ſilentium facere laborarunt. ſic PAVLVS κατασείσας τῇ χειρὶ, orationem habuit, Actor. XIII. v. 16. item XXI, 40. & de ALEXANDRO XVIIII, 33. OVIDIVS metamorph. lib. I. v. 205.

poſtquam voce manuque
murmura compreſſit; tenuere ſilentia cuncti.

PERSIVS ſatir. IV. v. 5. ſeqq.

ergo vbi commota feruet plebecula bile,
fert animus calidæ feciſſe ſilentia turbæ
maieſtate manus.

1 *inſtitut. orat. lib. II. c. 2.* 2 *epiſt. 75.* 3 *epitom.* DIONIS. *p.* 168. 4 *theatr. rhetor. lib. III. cap.* 20. 5 *de veterum acclamation. & plauſu.*

§. XIIII. Inter præmia veterum ſophiſtarum, rhetorum & oratorum principem quoque locum obtinent *coronæ*, quibus fuerunt ornati, veluti ex certamine victores. id quod ſatis aperte teſtatur IVLIANVS [1] *ὥσπερ γὰρ ἐν Ἑρμοῦ λογίου σαδίοις διόλου πολλάκις τοῦ δρόμου σεφανωθεὶς ἤδη δι᾽ ὧν ἐν ὀλίγοις γράφεις, τῆς ἀρετῆς τὸ ἄκρον ἐμφαίνεις*, *nam vt in Mercurii facundi ſtadiis toties iam victor coronatus, mirabilem in paucis his ſcriptis virtutem tuam demonſtras*; & C. TACITVS [2] tradit, quod propinquo luſtrali certamine, ſenatus NERONI obtulerit victoriam cantus, adieceritque *facundiæ coronam*. erat quippe imperator hic moribus animi corruptiſſimi, qui in theatro publice cantare, ac hiſtrionis perſonam tenere victoriæ cupidus ſibi ſumebat: quod dedecus vt auerteret ſenatus, ac ludicra NERONIS deformitas velaretur; conſilium eius præuenit, ac ne cantaret, ad victorem ipſum pronuntiandum promta & parata fuit voluntate. in fabularum autem monimentis obſeruamus, quod VENVS, amorum, deliciarum ac voluptatum omnium dea, huiusmodi coronæ ornatu ſplendida exhibeatur in documentum facundiæ, qua nobilis a fabuloſa ætate habita eſt: hinc CATVLLVS [3] dicit:

ſi linguam clauſo tenes in ore,
fructus proiicies amoris omnis,
verboſa gaudet Venus loquela.

quod coronæ præmium in tanta fuit dignitate æſtimationeque, vt oratores ac poetæ incredibili illius conſequendæ traherentur ſtudio, qui & omni labore ac ingenii præſtantia ad glo-

1 *epiſt. n. VIII. ad Georgium p. 377.* 2 *lib. XVI. cap. 4. annal.*
3 *carm. 56.*

riam

riam iſtam peruenire, adnitebantur. cognoſcimus id ex SVETONIO,[1] qui de NERONE dicit: *deinde in orcheſtram ſenatumque deſcendit; & orationis quidem carminisque latini coronam, de qua honeſtiſſimus quisque contenderat, ipſorum conſenſu conceſſam ſibi recepit*; ſic & THEODECTES, *Phaſelites*, Iſocratis diſcipulus rhetor atque tragœdiarum auctor [2] traditur, e ſacris litterarum certaminibus octo retuliſſe coronas. [3] erat enim corona ſignum ſingularis dignitatis ac honoris, quæ ingenii ac facundiæ præſtantiam conſequebatur, veluti præmium, quo litterarum ſtudia maxime ſunt digna: quocirca & ipſas muſas coronatas deprehendimus, quippe quæ lauro, hedera, roſis, palmis ornatæ carminibus poëtarum celebrantur. ex qua autem materia coronæ rhetorum ac ſophiſtarum fuerint compoſitæ, id adcurate quidem definire non poſſumus, quum antiqui ſcriptores momentum hoc reliquerint intactum; id tamen ſatis clarum eſt, quod coronas fecerint ex diuerſis materiæ generibus, nec mediocri probabilitate exiſtimamus, quod quodammodo nonnulla fuerit hac in re inter coronas rhetorum ac poetarum ſimilitudo, vti ex ſuperiori SVETONII loco, quo vnius coronæ cum orationis, tum carminis latini mentio fit, coniicere poſſumus. at vero poetæ coronas geſſerunt ex hedera, quercu, palma, oliua, inprimis lauro, quod confirmant multi veteres auctores, quorum teſtimonia PASCHALIVS [4] I. A. BOSIVS [5] I. F. HECKELIVS [6] SA-

1 *vit. Neronis cap.* 12. 2 FABRICIVS *bibl. græc. lib. II. c.* 19. *p.* 692. 3 PASCHALIVS *de coronis lib. V. c. II. p.* 320. *conf.* VOSSIVM *de poetis græcis cap.* 7. *p.* 51. 4 *de coronis lib. V. cap. II. ſeqq. p.* 317. 5 *de* στεφανοφορ. *cap.* 9. 6 *de poetar. coronat.*

MVEL

MVEL PITISCVS[1] aliique exhibent. quin immo ex LVCIANO[2] colligimus, quod diſertis, qui aduerſarium ſibi in certamine vicerant, fores coronatæ fuerint palma, ſiquidem dicit: καὶ ἡττῶμαι μὲν τὰ πλεῖςα. οἱ φοίνικες δὲ ἐπὶ τῇ θύρᾳ χλωροὶ ἐςεφανωμένοι, *vt plurimum tamen ſuccumbo, ac nihilominus viridi palma fores coronantur*: & IVVENALIS[3] ac MARTIALIS[4] non obſcure ſignificant, quod & palmæ ſine corona poſitæ fuerint, quando ille dicit:

vt tibi laſſo
figantur virides, ſcalarum gloria, palmæ;

hic vero:

ſic fora mirentur, ſic te palatia laudent,
excolat & geminas plurima palma fores.

§. XV. Ita corona præmium fuit facundiæ, idque honoris ac dignitatis plenum. ſed tamen obſeruamus quoque, quod & oratores ac rhetores non perorarint, priusquam fuerint coronati: quem ritum exprimit PRAXAGORA mulier apud ARISTOPHANEM[5] his verbis:

ἐγὼ δὲ θεῖσα τὰς ςεφάνας περιδήσομαι,
χαὐτὴ μεθ' ὑμῶν, ἤν τί μοι δόξῃ λέγειν.

ego autem ipſa coronas ponens coronabor vobiſcum, ſi forte quid dicere mihi videbitur neceſſe.

vbi ſcholiaſtes: περιδήσομαι, ὅτι οἱ δημαγωγοὶ ἐςέφοντο, ac paullo poſt[6] mulier hæc addit:

τίς ἀγορεύειν βούλεται; *
ΓΥ. ἐγώ. ΠΡ. περίθου δὴ τὸν ςέφανον τύχῃ 'γαθῇ.
ΓΥ. ἰδού.

1 *lexic antiqu. rom. tom. II. p. 453.* 2 *rhetor. præcept. p. 324.* 3 *ſatir. VII. v 118* 4 *lib. VII. epigr. 27.* 5 ἐκκλησ. *v. 122. 123. p. 445. edit.* KVSTERI. 6 *v. 130. ſeqq.*

quænam

quænam concionari vult?
MV. *ego.* PR. *impone igitur capiti coronam,*
quod fauſtum & felix ſit.
MV. *maxime.*

item [1]

ΠΡ. ἔσθ' ἥτις ἑτέρα βȣ́λεται λέγειν; ΓΥ. ἐγώ.
ΠΡ. ἴθι δὴ ϛεφανȣ̃, καὶ γὰρ τὸ χρῆμ' ἐργάζεται.
PR. *an eſt veſtrum, quæ velit dicere?* MV. *ego.*
PR. *abi igitur & coronam cape; res quippe*
vrget.

quæ teſtimonia ARISTOPHANIS ſatis ſunt perſpicua, ac obſeruationem noſtram, quod oratores quum in eo fuerint, vt declamarent recitarentque ſermones, impoſuerint ſibi coronas, ſtabiliunt ac confirmant, quibus adhuc aliud ex OVIDIO [2] adiicimus:

dixit: & extemplo populum grauemque ſenatum
conuocat. ante tamen pacali cornua lauro
velat.

qui & paucis verſibus interiectis [3] dicit:

rurſus ad hos Cipus, quem poſcitis, inquit habetis:
& demta capiti populo prohibente corona
exhibuit gemino præſignia tempora cornu.
demiſere oculos omnes, gemitumque dedere:
atque illud meritis clarum (quis credere poſſit?)
inuiti videre caput: nec honore carere
vlterius paſſi, feſtam impoſuere coronam.

quodſi igitur oratores coronam veluti præmium eloquentiæ acceperunt: exiſtit hoc lo-

1 *v. 147. adde infra Thesmoph. v. 387.* 2 *lib. XV. v. 590. ſeqq. metamorph.* 3 *v. 609. ſeqq.*

co diſceptatio ac quæſtio: quo iure rhetores & oratores quum meditarentur orationem recitandam, coronas ſibi impoſuerint? ponamus ea de cauſſa diſcrimen inter coronas priuatas ac publicas, quod ad vſum illarum adtinet: illæ priuato cuiusque vſui permiſſæ fuerunt, vti coronæ conuiuales, virginales, nuptiales; hæ vero auctoritate publica claris viris ac præſtantiſſimis ingeniis tradebantur, vt pro meritis in rempublicam præmium haberent dignitatis, quo pertinent coronæ militares, ciuica, caſtrenſis, muralis, naualis, victrices, obſidionalis, oualis, triumphalis, quibus viri militia eminentes ornabantur; item coronæ litterariæ, quæ merita in litterarum ſalutem veluti præmium conſequebantur. quo poſito diſcrimine, facili negotio quæſtioni illi ſatisfacere poſſumus. etenim oratores & coronarum ornatu ſunt adfecti, in gratiam honoris ac præmii auctoritate magiſtratus conſtituti; & ſibi ipſis impoſuerunt coronas easque priuatas, vt eloquentiæ atque arti dicendi maiorem conciliarent ſplendorem. **

* τίς ἀγορεύειν βούλεται; formula fuit in concionibus & comitiis populi Athenienſis, qua cuiuis, qui vellet, ad dicendum aperiebatur via. hinc & MERCVRIVS apud LVCIANVM deor. concil. p. 709. ἄκουε. σίγα. τίς ἀγορεύειν βούλεται τῶν τελείων θεῶν; vide SAMVEL. PETITVM de legib. Attic. p. 209.

** de AESCHINE tradit quoque PHILOSTRATVS vit. ſophiſtar. lib. I. n. 18. p. 508. quod præmium coronæ ob res præclare geſtas aliaque merita acceperit, cuius & PLVTARCHVS ac APOLLONIVS vita ipſius mentionem faciunt.

§. XVI.

§. XVI. Coronas ſubſequuntur *ſtatuæ* in honorem quoque veterum rhetorum poſitæ. qui liberales artes profitebantur, earumque cognitione ac cultura erant clariſſimi, præmium induſtriæ ſuæ in ſtatuis quoque conſeſecuti traduntur, adeo vt nulla fere litterarum profeſſio a dignitate hac fuerit excluſa. namque de legum interpretibus teſtatur id PLINIVS [1] ſtatua *fuit & Hermodori Epheſii in comitio legum, quas decemuiri ſcribebant, interpretis publice dicata*; de medicis SVETONIVS [2] *medico Antonio Muſæ, cuius opera ex ancipiti morbo convaluerat, ſtatuam ære collato iuxta ſignum Aeſculapii ſtatuerunt*; qui & de grammaticis idem confirmat, quum de ORBILIO dicit [3] *ſtatua eius Beneuenti oſtenditur in Capitolio ad ſiniſtrum latus marmorea, habitu ſedentis ac palliati, adpoſitis duobus ſcriniis*; item de VERRIO FLACCO [4] *ſtatuam habet Præneſte, in inferiore fori parte*; quod non minus de poëtis clarum eſt & ſatis tantum ex HOMERI exemplo probari poteſt. verum & rhetores in cenſu illorum fuerunt, quibus collocarunt ſtatuas, quarum mentionem facit AVCTOR dialogi de cauſſis corruptæ eloquentiæ [5] *minimum inter tot ac tanta locum obtinent imagines, ac tituli & ſtatuæ: quæ neque ipſa tamen negliguntur; tam hercule, quam diuitiæ & opes, quas facilius inuenies, qui vituperet, quam faſtidiat. his igitur & honoribus & ornamentis & facultatibus refertas domos eorum videmus, qui ſe ab ineunte adoleſcentia cauſſis forenſibus & oratorio ſtudio dederunt*; quibus verbis elucet, quod illi, qui oratoriæ

1 H. N. *lib. XXXIV. cap. 5.* 2 *vit. Auguſti cap. 59.* 3 *de illuſtr. grammat. c. 9.* 4 *ibid. cap. 17.* 5 *cap. 8.*

arti

arti eiusque exercitiis ſeſe tradiderint, magnam perceperint felicitatem, ac honore *titulorum & ſtatuarum* ſint adfecti. conſuetudo enim erat apud veteres, vt tituli ſeu inſcriptiones adponerentur ſtatuis, quibus nomina, parentes, maiores, magiſtratus, merita eorum, in quorum dignitatem locabant ſtatuas, aliaque momenta indicabant, vt EDMVNDVS FIGRELIVS [1] pluribus oſtendit. adhæc apud eumdem auctorem [2] MATERNVS dicit: *ac iam me ſeiungere a forenſi labore conſtitui, nec comitatus iſtos & egreſſus aut frequentiam ſalutationum concupiſco: non magis quam æra & imagines, quæ etiam me nolente in domum meam irruperunt*; vbi per *æra* intelligit ſtatuas, titulos. quæ teſtimonia quamuis ſint clara, etiam firma ac grauia, illis tamen adhuc aliud, idque PLINII, præſtantiſſimi quoque oratoris adiungere non ab re eſſe ducimus, quippe qui dicit [3] de TRAIANO imperatore: *quem honorem dicendi magiſtris, quam dignationem ſapientiæ doctoribus habes?* quibus verbis reſpicit ſtatuas, quas TRAIANVS rhetoribus ponendas curauit, vt ex iis, quæ iam dicamus, luculenter patebit.

§. XVII. Quod rhetoribus ac oratoribus collocatæ ſint ſtatuæ, id quoque variis exemplis probari ac illuſtrari poteſt. huiusmodi honos habitus eſt ISOCRATI, cuius ſtatua apud FVLVIVM VRSINVM [4] cum inſcriptione: Ισοκράτης Θεωδώρȣ Αθηναῖος, *Iſocrates Theodori F. Athenienſis*, ſed capite, quod a GRONOVIO [5] exhibetur, trunca exſtat: erat

1 *de ſtatuis illuſtrium romanor cap. 27. 28 p 228.* 2 *de cauſſis corrupt. eloqu cap. 11.* 3 *panegyr. cap. 47.* 4 *elog. p. 77.* *theſaur. antiquit græc. tom. II. tab. 81.*

quippe

quippe vir eloquentiæ gloria ſplendidus, de quo CICERO [1] dicit: *Iſocrates cuius domus cunctæ græciæ quaſi ludus quidam patuit atque officina dicendi: magnus orator & perfectus magiſter, quamquam forenſi luce caruit, intraque parietes aluit eam gloriam, quam nemo quidem meo iudicio eſt poſtea conſecutus.* * ad eandem dignitatem peruenit PROAERESIVS ſophiſta, quoue præceptore vſi ſunt BASILIVS & GREGORIVS NAZIANZENVS, quippe qui de romæ laudibus ac ſplendore dixit copioſe, ob quod ipſi ſtatua poſita ex ære cum hac inſcriptione: ἡ βασιλεύȣσα Ῥώμα τῷ βασιλεύοντι τῶν λόγων, *regina rerum roma regi eloquentiæ*, teſte EVNAPIO. [2] ſic & ANDOCIDIS, qui in bello inter Corinthios & Corcyræos nauarchus fuit, cuiusue quatuor adhuc exſtant orationes, ſtatuam, in qua inſcripta ſunt: Ἀνθοκίδης Λεωγόρȣ Ἀθηναῖος, *Andocides Leogoræ F. Athenienſis* apud VRSINVM [3] deprehendimus: & PHILOSTRATVS [4] de ARISTIDE tradit: Σμυρναῖοι χαλκȣ̃ν ἔςησαν αὐτὸν ἐπὶ τῆς κατὰ τὴν Σμύρναν ἀγορᾶς, *Smyrnæi æream ipſi ſtatuam erexerunt in foro Smyrnenſi*, quoniam Smyrnam terræ motibus deſtructam incredibili orationis grauitate MARCO imperatori adeo commendauerat, vt lacrimis ac triſtitiæ ſeſe traderet, ac vrbis huius polliceretur renouationem. IVLIVS CAPITOLINVS [5] autem prodit, quod ANTONINVS philoſophus oratoribus vſus ſit græcis Annio Marco, Caninio Celere & Herode

1 *Brut. cap. 8.* 2 *vita Proæreſii. adde* CRESOLLIVM *theatr. rhetor. lib. I. cap. 8.* FABRICIVM *bibl. græca lib. IV. c. 32. p. 486.* 3 *elog. p. 73.* 4 *vit. ſophiſt. lib. II. n. 9. p. 582.* 5 *vit. Anton. cap. 2.*

Attico; latino FRONTONE CORNELIO, de quo addit: *ſed multum ex his Frontoni detulit, cui & ſtatuam in ſenatu petiit.* quumque ſuperiora PLINII verba, quæ mirifica TRAIANI ſtudia erga dicendi magiſtros laudibus exornant, ad ſtatuarum honores adcommodauimus, non ab re eſſe exiſtimamus, hanc ob cauſſam exemplum quoddam proferre, quo pateat, TRAIANVM quoque rhetores hoc gloriæ præmio adfeciſſe: quocirca prouocamus ad XIPHILINVM [1] ἔστησε δὲ καὶ τȣ̃ Σοσσίȣ τȣ̃ τε Πάλμȣ καὶ τȣ̃ Κέλσȣ εἰκόνας, *Soſſio quoque & Palmæ & Celſo* (rhetori) *ſtatuas poſuit.*

* apud PHILOSTRATVM de vitis ſophiſtarum lib. I. n. 17. de ISOCRATE vulgo hæc leguntur: ȣ̓ γὰρ ἄν ȣ̓δὲ τῆς ἐν Ὀλυμπίᾳ εἰκόνος ἔτυχεν. *neque enim Olympiæ ſtatuam conſecutus eſſet.* ſed G. OLEARIVS p. 506. pro Ὀλυμπίᾳ legendum cenſet Ὀλυμπίῳ, vt intelligatur *Olympium* Athenienſe, vbi ſtatuam ISOCRATIS poſuerat APHAREVS. confer MEVRSIVM Athen. Attic. lib. I. cap. 10.

§. XVIII. Conſuetudinem ac inſtitutum bibliothecas ſtatuis atque imaginibus clarorum virorum exornandi, tenuerunt veteres, ita vt non ſolum illorum, qui vita defuncti fuerant ſua; ſed & viuorum ſtatuas atque imagines ibi poſuerint. qua de re teſtatur PLINIVS [2] *M. Varronis in bibliotheca, quæ prima* * *in orbe ab Aſinio Pollione ex manubiis publicata romæ eſt, vnius viuentis poſita imago eſt:* qui & de illis, quorum libri in bibliothecis fuerunt, eorumque imaginibus ibi poſitis differit: [3] *non eſt prætereundum & nouitium*

1 *epitom.* DIONIS. *p.* 248. 2 H. N. *lib. VII. cap.* 30.
3 H. N. *lib. XXXV. cap.* 2.

inuen-

inuentum. ſiquidem non ſolum ex auro argentoue, aut certe ex ære in bibliothecis dicantur illi quorum immortales animæ in iisdem locis ibi loquuntur: quin immo etiam, quæ non ſunt, finguntur pariuntque deſideria non traditi vultus, ſicut in Homero euenit. ita TRAIANVS Pruſæ ſtatuam in bibliotheca poſitam habuiſſe dicitur a PLINIO: [1] *ipſe in re præſenti fui & vidi tuam quoque ſtatuam in bibliotheca poſitam*; TACITVS vero imperator CORNELIVM TACITVM, ſcriptorem hiſtoriæ auguſtæ in omnibus bibliothecis collocari iuſſit, referente VOPISCO. [2] eadem ornamenta erant in bibliothecis priuatis. PLINIVS [3] de SILIO ITALICO: *plures iisdem in locis villas poſſidebat: multum vbique librorum, multum ſtatuarum, multum imaginum, quas non habebat modo, verum etiam venerabatur:* item [4] *Herennius Seuerus, vir doctiſſimus, magni æſtimat in bibliotheca ſua ponere imagines municipum tuorum, Cornelii Nepotis & Titi Caſſii*; quod antiquitatis momentum iam illuſtrarunt IVNIVS [5] LOMEIERVS [6] LIPSIVS [7] FIGRELIVS [8] BARTHOLINVS. [9] prout autem rhetoribus atque oratoribus ſtatuæ ſunt locatæ; ſic & iſtas in bibliothecis poſuerunt, vt illarum eſſent ornamentum ac decus: quam in rem teſtatur exemplum NVMERIANI Cæſaris, cui ſtatuam ſtatuerunt non ob dignitatem imperatoris, ſed ingenii atque eloquentiæ merita, auctore VOPISCO, [10] qui dicit: *huius oratio fertur ad ſenatum miſſa, tantum*

1 *lib. X. epiſt. 85. n. 7.* 2 *cap. 10.* 3 *lib. III. epiſt. 7. n. 8.*
4 *lib. IV. epiſt. 28. n. 1.* 5 *de picturis II, 8.* 6 *de bibl. cap. 14.*
7 *de biblioth. cap. 10.* 8 *de ſtatuis illuſtr. romanor. cap. 24.*
9 *de legendis libris diſſ. 2.* 10 *vit. Numeriani.*

habuiſſe eloquentiæ, vt illi ſtatua non quaſi Cæſari, ſed quaſi rhetori decerneretur, ponenda in bibliotheca Vlpia, cui ſubſcriptum eſt: NVMERIANO CAESARI, ORATORI TEMPORIBVS SVIS POTENTISSIMO.

* idem in animo habuerat IVLIVS Cæſar, *bibliothecas græcas & latinas, quas maximas poſſet, publicare,* quod SVETONIVS cap. 44. memorauit, ſed fato præuentus nihil perfecit. AVGVSTVS autem Cæſar duas legitur conſtituiſſe publicas, Octauiam in Octauiæ porticu in ſororis honorem nominatam: & Palatinam iuxta ædes ſuas & Apollinis templum in monte Palatino. vide CELLARIVM diſſertat. academ. p. 358.

§. XVIIII. Varia igitur præmiorum, quæ ſophiſtis, rhetoribus atque oratoribus veteres tribuerunt liberaliter, genera memorauimus. nunc tradamus, quod & legationes adeoque ampliſſima adminiſtrauerint munera. ſic GORGIAS legatus miſſus a Leontinis ad Athenienſes, qui & vi eloquentiæ animos ipſorum occupauit, quæue ei credita fuerunt, feliciori perfecit ſucceſſu, teſte DIODORO SICVLO. [1] ANTONIVS autem POLEMO, patria Laodicenus, ex conſulari familia ſophiſta, apud Smyrnæos magno in pretio fuit ob legationes, quas ad imperatores ſuſcepit iisque prouinciarum egit cauſſas, prout ADRIANI voluntatem ita conciliauit Smyrnæis, vt vno die multitudinem pecuniæ in illlorum ciuitatem effuderit, ex qua & annonæ emporia, & gymnaſium omnium, quæ in Aſia ſunt, magnificentia princeps, conſtructa ſunt, auctore PHILOSTRATO, [2] qui & de HIP-

1 *lib. XII.* 2 *de vit. ſophiſt. lib. I. n. 25. p. 531. adde* I. A. FABRICIVM *bibl. gr. lib. IV. c. 30. n. 2. p. 368.*

PIA dicit: [1] πλεῖϛα δὲ Ἑλλήνων πρεσβεύσας, ὀυδαμῦ κατέλυσε τὴν ἑαυτῦ δόξαν, δημηγορῶν τε καὶ διαλεγόμενος, *quum vero legationes ſæpius, quam quisquam græcorum obierit, nullibi tamen ſui gloriam, neque concionando neque diſputando diminuit*; etiam multas SCOPELIANI ſophiſtæ legationes memorat, ex quibus illa emineat, quam pro vitibus non ſolum pro Smyrnæis, ſed & pro vniuerſa ſimul Aſia ſuſceperit, cuius rationem his verbis exponit [2] ἐδόκει τῷ βασιλεῖ, μὴ εἶναι τῇ Ἀσίᾳ ἀμπέλυς, ἐπειδὴ ἐν οἴνῳ ϛασιάζειν ἔδοξαν, ἀλλ᾽ ἐξαιρεῖσθαι μὲν τὰς ἤδη πεφυτευμένας, ἄλλας δὲ μὴ φυτεύειν ἔτι. ἔδει δὴ πρεσβείας ἀπὸ τῦ κοινῦ, καὶ ἀνδρὸς, ὃς ἔμελλεν, ὥσπερ Ὀρφεύς τις ἢ Θάμυρις, ὑπὲρ αὐτῶν θέλξειν. αἱρῦνται τοίνυν Σκοπελιανὸν πάντες. ὁ δ᾽ ὕτω τί ἐκ περιυσίας ἐκράτει τὴν πρεσβείαν, ὡς μὴ μόνον τὸ ἐξεῖναι φυτεύειν ἐπανελθεῖν ἔχων, ἀλλὰ καὶ ἐπιτίμια κατὰ τῶν μὴ φυτευόντων, *vineas in Aſia nullas eſſe imperator decreto voluerat; quoniam vinum adrebellandum animos Aſianis feciſſe videbatur: exſcindi igitur iam tum plantatas, nouas vero non plantari vllas (præcepit). legatione igitur opus erat publico nomine & viro, qui tamquam Orpheus Thamyrisque, earum tuendarum gratia delinimentis vteretur. Scopelianum igitur omnes eligunt. hic autem cum tanto felicitatis exceſſu legatione functus eſt, vt non ſolum impetrata vites plantandi licentia redierit, ſed & mulcta non plantantibus conſtituta.* APOLLONIVS MOLO, clariſſimus dicendi magiſter, quiue diſcipulos habuit CICERONEM & IVL. CAESAREM, * dictatore

1 *vit. ſophiſt. lib. I. n. 11. p. 495.* 2 *vit. ſophiſt. lib. I. n. 21. pag. 520.*

SYLLA, legatus ad ſenatum romanum de Rhodiorum præmiis venit, [1] vt alia exempla dimittamus ſilentio. ** quapropter apud romanos auctores *orator* idem ſignificat ac *legatus*. LIVIVS [2] *eaque clade haud minus, quam aduerſa pugna ſubacti Veientes, pacem petitum oratores romam mittunt.* VIRGILIVS [3]

iamque oratores aderant ex vrbe latina
velati ramis oleæ, veniamque rogantes;

quoniam legati cauſſas reipublicæ agebant ac perorabant, hinc & actores cauſſarum dicebantur oratores, vt SERVIVS [4] obſeruat. confer PASCHALIVM [5] aliosque, qui de legatis ſcripſerunt.

* CICERO de ſeipſo Brut. cap. 91. dicit: *quibus non contentus Rhodum veni, meque ad eundem, quem Romæ audiueram, Molonem adplicaui, cum actorem in veris cauſſis, ſcriptoremque præſtantem, tum in notandis animaduertendisque vitiis & inſtituendo docendoque prudentiſſimum.* de CAESARE autem SVETONIVS vit. cap. 4. *Rhodum ſecedere ſtatuit, & ad declinandam inuidiam & vt per otium ac requiem Apollonio Moloni, clariſſimo tunc dicendi magiſtro operam daret.* ita legit CASAVBONVS, qui obſeruat, quod APOLLONIVS MOLONIS, qui & Μαλακὸς dicatur, diſtinguendus ſit a MOLONE. ſed hac ratione ponit tantum CASAVBONVS diſcrimen inter græcam ac romanam adpellandi conſuetudinem: etenim APOLLONIVS habet cognomen MOLONIS, caſu gignendi more græco, quo filiis patrum nomina adtributa ſunt, vt HERODES *Attici*, THVCYDIDES *Oroli.* at hic caſus additus

1 CICERO *Brut. cap.* 90. 2 *lib. I. cap.* 15. 3 *lib. XI. v.* 100. *Aeneid add v.* 331. 4 *ad* VIRGILIVM *lib. XI. v.* 100. 5 *legat. cap.* 2. *p.* 7. *cap.* 20. *p.* 120.

non ſemper parentem ſignificat; ſed interdum aliud quid ſubintelligitur e.g. CLINIAS *Alcibiadis* ſc. pater; OLYMPIAS *Alexandri* ſcil. mater, vide CVPERI Harpocratem p. 126. ſeq. TH. GALEI diſſ. de ſcriptoribus mythologicis p. 19. ſeq. pro hoc caſu parentis ſcriptores romani interdum poſuerunt caſum nominandi, itaque dixerunt HERODEM *Atticum* pro *Attici*, APOLLONIVM *Molonem* pro *Molonis*: confer SALMASIVM comment. ad inſcriptionem Regillæ p. 89. FABRICIVM bibliograph. antiquar. cap. 20. §. 17. G. OLEARIVM ad PHILOSTRATVM de vit. ſophiſt. lib. II. n. 1. p. 546. venit autem APOLLONIVS MOLO romam anno V. C. DCLXVI. vide IONSIVM de ſcriptoribus hiſt. philoſ. lib. II cap. 16. §. 3.

** hoc loco & mentionem habemus legationis pro Amphipoli reſtituenda Athenienſibus ad PHILIPPVM, quam decem, & in illis AESCHINES quoque ac DEMOSTHENES ſuſceperant; quamuis hunc eloquentia defecerit: nec potuerit, vtcunque PHILIPPVS humanis verbis ipſi adderet animum, ſeipſum colligere. quæ res inter AESCHINEM & DEMOSTHENEM concitauit diſcordiam, vt memorat id ipſe AESCHINES orat. de falſa legatione. p. 394.

§. XX. Sunt adhuc, quæ reſtant, præmiorum genera, de quibus ad ſummam iam dicamus. magiſtratus habuerunt veteres ſophiſtæ, rhetores atque oratores, & in ſummos dignitatis atque honoris gradus ſunt euecti: SVETONIVS [1] *quare magno ſtudio hominibus iniecto, magna etiam profeſſorum ac doctorum*

1 *de clar. rhetor. cap. I.*

profluxit copia, adeoque floruit, vt nonnulli ex infima fortuna in ordinem ſenatorium atque ad ſummos honores proceſſerint: quam ob rem exempla eaque obſeruatione maxime digna proferamus. de SCOPELIANO ſcilicet tradit PHILOSTRATVS [1] *ἀρχιερεὺς μὲν γὰρ ἐγένετο τῆς Ἀσίας αὐτός τε καὶ οἱ πρόγονοι αὐτοῦ, παῖς ἐκ πατρὸς πάντες, pontifex nempe Aſiæ fuit ipſe, maioresque eius, filio patri in eo officio ſuccedente*; quæ verba vt adcuratius percipiamus mente, etiam cognoſcamus, ampliſſimo muneri præfuiſſe SCOPELIANVM ſophiſtam, quædam *de Aſiarchis*, in quorum numero fuit, ediſſerere nobis eſt in animo. dicuntur quippe *Aſiarchæ* ab Aſia; ſed quum partem illam orbis varia ratione diuidunt geographiæ auctores, in minorem & maiorem; citeriorem & vlteriorem; proconſularem & proprie dictam, vide CHR. CELLARIVM [2] & SEVERINVM LINTRVPIVM. [3] diſceptatio exſiſtit: a qua Aſia adpellati ſint Aſiarchæ? ALB. RVBENIVS [4] adpellationem hanc ab Aſia minore; SPANHEMIVS [5] vero, MORELLVS [6] van DALE [7] ab Aſia proconſulari; & LINTRVPIVS [8] ab Aſia ſtricte dicta, id eſt media parte prouinciæ proconſularis circa Epheſum & Lydiam propriam deriuant. id nobis in præſens ſatis eſt, quod Aſiatici communia habuerint ſacra ac certamina, in honorem cæſarum aut numinis inſtituta, quippe quæ in principibus Aſiæ vrbibus celebrabantur, *κοινὰ τῆς Ἀσίας* ad-

1 *de vit. ſophiſtar. lib. I n. 21. p. 515.* 2 *not. orb. antiqui lib. III. cap. I.* 3 *melet. crit. ad ſelect. N. T. loca melet. I. p. 14. ſeqq.* 4 *diatr. de vrbibus neocoris tom XI. antiquitat. roman. theſaur.* GRAEVII. 5 *epiſt. ad* MORELLVM *5. p. 316.* 6 *ſpecimin. rei nummar. p. 30.* 7 *de antiquit. ex marmorib. diſſert. 3. pag. 277.* 8 *cit. loc. p. 47. ſeqq.*

pella-

pellata, * quos conuentus communes *Epheſi* in primis habebant, cui vrbi non ſolum ipſius ampliſſimæ facultates & magnitudo, ſed & celeberrimum Dianæ templum ſingularem effecerant dignitatem, adeo vt & a LVCA [1] vocetur: πόλις νεωκόρος τῆς μεγάλης Θεᾶς Αρτέμιδος καὶ τοῦ Διοπετοῦς. ſed tamen aliæ adhuc vrbes fuerunt, quæ huiusmodi κοινὰ inſtituebant, *Smyrna* quippe, cuius ciues in nummis dicuntur πρῶτοι τῆς Ασίας, *Pergamus*, Epheſiorum & Smyrnæorum æmula, perinde πρώτη vocata & νεωκόρος ob magnificum AESCVLAPII templum, item *Laodicea* aliæque. his igitur communibus ſacris & certaminibus qui præerant, illi & Ασιάρχαι dicti & Αρχιερεῖς Ασίας, adeo vt hæ adpellationes idem ſignificauerint, quod nummi & monimenta alia antiqua teſtantur: quemadmodum Smyrnæi epiſtola de Polycarpi martyrio [2] commemorant Philippum Ασιάρχην, & eumdem extremo epiſtolæ huius adpellant Αρχιερέα. ** verum dignitas Aſiarcharum fuit ſumma & ſplendidiſſima, qui gerebant magiſtratus, imperia & poteſtates, etiam ſingularis pietatis ac iudicii opinionem præ ſe habebant; nec non vitæ veſtitusque ratione ab aliis ciuibus erant ſeiuncti ac diuinis ſane fruebantur honoribus. confer VALESIVM [3] SPANHEMIVM [4] SELDENVM [5] LEMONIVM. [6] SCOPELIANVS igitur ſophiſta Ασιάρχης ſeu Αρχιερεὺς τῆς Ασίας fuit, adeoque perſonam ampliſſimi ac grauiſſimi magiſtratus tenuit.

* ſic & populi communes conuentus inſtituebant, vt ſocietate conſiliorum inter ſe con-

1 *actor. XIX. v. 35.* 2 *vid patres apoſt lic. tom. II. p. 188. edit.* CLERICI. 3 *ad* EVSEBIVM *p. 7.* 4 *de præſtantia & vſu numismat. p. 692.* 5 *ad marmor. Oxon. III. p. 73. & XXIIX. pag. 96.* 6 *proleg. ad V. S p. 25. 61.*

iuncti, de cauſſis publicis agerent, mutuam confirmarent amicitiam ac patriam a calamitatibus vindicarent. huiusmodi commune concilium celebrant Achæi apud LIVIVM lib. XXXVIII. cap. 34. eadem ſocietas conjunxerat Bœotiæ populos, eodem auctore lib. XLII. c. 43. qui & lib. XLV. cap. 18. memorat, Macedonibus facultatem κοινοβουλίας indulſiſſe romanos, vt de aliis exemplis taceamus. conf. VALESIVM ad AMM. MARCELLINVM lib. XXVIII. p. 373.

** deprehenditur quoque vox *Aſiarchæ* apud LVCAM act. apoſt. XVIIII. 31. & quidem numero multitudinis; cuius autem ſcriptor hic ſanctus minime auctor eſt, vti LORINVS in h. l. p. 580. exiſtimat. namque STRABO geograph. lib. XIIII. p. 746. de Trallibus agens dicit: ἀεὶ τινὲς ἐξ αὐτῶν εἰσιν οἱ πρωτεύοντες κατὰ τὴν ἐπαρχίαν, οὓς Ασιάρχας καλοῦσιν, *ſemper aliqui eorum ſunt principe in prouincia loco, quos* Aſiarchas *adpellant.* conſtat autem, STRABONEM ſub AVGVSTO & TIBERIO floruiſſe & geographiam vel anno V. C. IↃ CC LXXI. id eſt, TIBERII IV. vel ante annum imperatoris huius XII. ſcripſiſſe, vide FABRICIVM bibl. græc. lib. IV. cap. I. p. 3. LVCAM vero NERONIS imperii anno X. Chriſti LXIV. vtrumque opus diuinum litteris tradidiſſe, probabili opinione adfirmamus.

§. XXI. At vero vt præſides communium ſacrorum ac certaminum in Aſia dicti ſunt generatim Ασιάρχαι, ſic quoque in antiquis monimentis deprehendimus, qui ſpeciatim Lyciæ κοινῷ XXIII vrbium præerant, adpellati Λυκιάρχαι, vide STRABONEM, [1] cui muneri adminiſtrando ſophiſtæ etiam ſunt admoti, vt documento atque exemplo eſſe poteſt HERA-

[1] lib. XIIII. p. 665.

CLIDES

CLIDES Lycius, de quo dicit PHILOSTRATVS: [1] ἀνὴρ ἐλλογιμώτατος καὶ Ηρακλείδης, ὁ Λύκιος· καὶ τὰ οἴκει μὲν, ἐπειδὴ πατέρων τε ἀγαθῶν ἔφυ· καὶ ἀρχιερέων Λυκίων ἐγένετο, *vir ſpectatæ auctoritatis Heraclides etiam fuit, Lycius; tum familiæ cauſſa, nam bonis parentibus ortus erat: tum quod ipſe inter pontifices Lycios eſſet.* * adhæc de HERODE Athenienſi legimus, quod fuerit præſes ἐλευθέρων πόλεων, id eſt vrbium, quæ ſuis & legibus & magiſtratibus vtebantur, ** vt PHILOSTRATVS [2] de eo teſtatur, quod ſe contulerit Smyrnam, vt fructu conſuetudinis cum POLEMONE frueretur, κατὰ χρόνους, οὓς τὰς ἐλευθέρας τῶν πόλεων αὐτὸς διωρθοῦτο, *iis temporibus, quibus liberas ciuitates ille moderabatur*; & alio loco [3] dicit: ἦρχε μὲν γὰρ τῶν κατὰ τὴν Ασίαν ἐλευθέρων πόλεων ὁ Ηρώδης, *præerat nempe liberis Aſiæ ciuitatibus Herodes.* ſed qualis fuerit ἀρχὴ HERODIS in civitatibus liberis? quærimus. erant quidem liberæ & ad ſuas tantum leges actiones dirigebant formabantque, ita tamen, vt ſumma illarum cura prouinciarum præſidibus ſeu proconſulibus fuerit tradita, ad quos nonnumquam ab ipſarum magiſtratibus inſtituta eſt prouocatio. ſic MAXIMVS miſſus in prouinciam Achaiam ad ordinandum ſtatum liberarum ciuitatum, id eſt ad homines maxime liberos, qui ius a natura datum, virtute, meritis, amicitia, fœdere denique & religione tenuerunt, vt PLINIVS [4] dicit; quamuis magiſtratus hic, quem habuit MAXIMVS, extra ordinem fuiſſe videatur, quoniam PLINIVS ipſi

1 *de vit. ſophiſt. lib. II. n. 26. p. 612.* 2 *de vit. ſophiſtar. lib. I. n. 25. p. 536.* 3 *lib. II. n. 1. de vit. ſophiſtar. p. 548.* 4 *lib. VIII. epiſt. 24. n. 2.*

impe-

imperium & *faſces* tribuit, ac magiſtratum hunc *legationem*, quam MAXIMVS iudicio principis ſuſceperit, vocat. de cetero HERODES Athenienſis conſul romæ fuit, quapropter iſtum adpellat A. GELLIVS [1] *conſularem virum ingenioque amœno & græca facundia celebrem*; qui & alio loco [2] de eo ſcribit: *Herodem Atticum conſularem virum Athenis diſſerentem audiui græca oratione: in qua fere omnis memoriæ noſtræ vniuerſos grauitate atque copia & elegantia vocum longe præſtitit.* fuit igitur HERODES vir ampliſſima eloquentiæ laude, ac dignitate grauiſſimorum magiſtratuum conſpicuus, adeoque exemplum, quod ad argumentum diſſertationis noſtræ illuſtrandum multum valet.

* ſophiſtæ etiam alia munera ſacra adminiſtrarunt. APOLLONIVS Athenienſis fuit *Hierophanta* in templo Cereris, quod indicat PHILOSTRATVS de vitis ſophiſtar. lib. II. n. 20. ἐπετράπη καὶ τὰς ἐξ ἀνακτόρων φωνὰς, ἤδη γηράσκων. quæ verba G. OLEARIVS adcurate in latinam tranſtulit linguam: *Hierophanta quoque in ſacris Eleuſiniis ſenium iam ingreſſus factus eſt.* ἀνάκτορον enim eſt templum Cereris; φωναὶ vero ſunt myſteria ab Hierophanta explicanda, adeo vt OLEARIVS addita obſeruatione p. 600. dicendi formulam: ἐπιτρέπεσθαι τὰς ἐξ ἀνακτόρων φωνὰς elegantiſſime interpretur: *munus accipere voce conuenientе myſteria, quæ ſint templi Cereris, explicandi;* confer MEVRSIVM de ſacris Eleuſin. cap. 13.

** cuius generis plures erant græciæ Aſiæque ciuitates, quæ iuri huic maximum ſtatuerunt pretium. immo græcos tanti duxiſſe hanc

1 N. A. *lib.* IX. *cap.* 2. 2 *lib.* XIX. *cap.* 12. N. A.

αὐτο-

αὐτονομίαν, vt eo nomine bella ſuſcipere, aut elato ſpiritu ſe efferre fuerint ſoliti, patet ex POLYBIO, DIODORO, LIVIO. CICERO lib. VI, ep. I. ad Atticum ſcribit: *græci vero exſultant, quod peregrinis iudicibus vtuntur. nugatoribus quidem, inquies. quid refert? tamen ſe αὐτονομίαν adeptos putant:* & epiſt. 2. *omnes ſuis legibus & iudiciis vſæ, αὐτονομίαν adeptæ reuixerunt.* quumque illi, qui habebant αὐτονομίαν, ſuis legibus ac magiſtratibus vterentur, factum eſt, vt ab imperatore CONSTANTINO PORPHYROGEN. in chorograph. dicti ſint αὐτοκέφαλοι, vide SPANHEMIVM obſeru. ad IVLIANI orat. p. 37.

§. XXII. Neque id præmiorum genus ſilentio prætermittendum exiſtimamus, quod ſophiſtæ ac rhetores per liberalitatem atque auctoritatem imperatorum victu publico vſi fuerint. erat *Alexandriæ* regia, a ſingulis ferme regibus aucta & nouis ampliata ornamentis in parte vrbis amœniſſima, quæ mare ſpectat, collocata & in membra diuiſa, quorum aliquod dictum eſt μȣσεῖον, *muſeum*, de quo IONSIVS [1] I. F. GRONOVIVS & LVDOLPH. KVSTERVS [2] ADAMVS RECHENBERGIVS [3] A. CHR. ESCHENBACHIVS [4] ſcripſerunt. * quod muſeum peripatum & exhedram habebat, ac magnam domum, vbi victus publicus viris litterarum laude clariſſimis præbebatur, in quibus & ſophiſtas rhetoresque fuiſſe, auctoritate exemplorum ac teſtimoniorum probare poſſumus. etenim de ſophiſta DIONY-

1 *de ſcriptoribus hiſtor. philoſophic lib. III. cap. 2. §. 3.* 2 *peculiar. diſſertationibus de muſeo Alexandrino, quæ exſtant tom. VIII. theſ. antiquit. græc.* GRONOVII. 3 *pecul. diſſert. de muſeo Alexandrino.* 4 *diſſertat. academicis p. 305. ſeqq.*

SIO refert PHILOSTRATVS [1] quod iſtum ADRIANVS ſocietati illorum, qui in muſeo hoc alebantur, adiunxerit: τὸ δὲ μουσεῖον τράπεζα Αἰγυπτία, συγκαλοῦσα τοὺς ἐν πάσῃ τῇ γῇ ἐλλογίμους, *muſeum autem Aegyptia eſt menſa,** quæ ex omni terrarum orbe probatiſſimos viros inuitabat*; cuiusmodi beneficii quoque particeps factus eſt POLEMO ex eadem ADRIANI liberalitate, de quo PHILOSTRATVS [2] dicit: κατέλεξε δὲ αὐτὸν καὶ τῷ τοῦ Μουσείου κύκλῳ, ἐς τὴν Αἰγυπτίαν σίτησιν, *quin etiam in Muſei circulum eum adlegit, vt Aegyptius ipſi præberetur victus*, vbi per κύκλον intelligit coetum menſæ adſiſtentium. ex quo auctore [3] tertium quoque adiiciamus exemplum, ADRIANI quippe ſophiſtæ, quem imperator ornauit δωρεαῖς καὶ δώροις, quibus vocibus vtitur PHILOSTRATVS easque diſtinguit, ita vt δωρεὰς adpellet τάς τε σιτήσεις καὶ τὰς προεδρίας, καὶ τὰς ἀτελείας, καὶ τὸ ἱερᾶσθαι, καὶ ὅσα ἄλλα λαμπρύνει ἄνδρας, *victum publice præbitum, loci prærogatiuam, immunitatesque & ſacerdotia & quæ alia viros illuſtres reddunt*: per δῶρα vero intelligat χρυσὸν, ἀργύριον, ἵππους, ἀνδράποδα, καὶ ὅσα ἑρμηνεύει πλοῦτον, *aurum, argentum, equos, mancipia, & quæcunque diuitiarum ſunt argumentum.* ex his igitur ſatis ſuperque conſtat, quod beneficium victus publici in ſophiſtas quoque collatum fuerit adeoque ipſorum præmiis acceſſerit cumulus. diſputarunt autem inter conuiuia de variis litterarum argumentis, quod ex SPARTIANO [4] cognoſcimus, qui de ADRIANO ſcribit: *apud Alex-*

1 *de vit. ſophiſt. lib. I. n. 22. p. 524.* 2 *de vit. ſophiſt. lib. I. n. 25. p. 532.* 3 *lib. II. n. 10. de vit. ſophiſtar. p. 589.* 4 *vit. Adrian. cap. 20.*

andriam

andriam in muſeo multas quæſtiones profeſſoribus propoſuit & propoſitas ipſe diſſoluit: & CLAVDIVS Cæſar veteri huic muſeo alterum ex ſuo nomine addidit, teſte SVETONIO.[1] ***

* ex antiquioribus ARISTONICVS ſcripſit περὶ τῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μυσείυ, *de muſeo Alexandrino*, quo opere Alexandrinorum philoſophorum & virorum doctorum hiſtoriam tradidit, etiam muſei huius rationem expoſuit. ſic & CALLIMACHVS Μυσεῖον, nec non ALCIDAMAS ſcripſerunt. ſed monimenta hæc ſunt deperdita. conf. FABRICIVM bibl. græca lib. III. cap. 19. p. 487. lib. IV. cap. 30. p. 369. not.

** ſcriptores veteres plerumque omnia muſei huius emolumenta nomine *menſæ* complectuntur; quæ dicendi ratio varia oraculorum diuinorum loca illuſtrare poteſt, quibus beneficia cœleſtia, quæ hominibus chriſtianis dantur, voce *menſæ* indicantur: e. g. Pſal. XXIII. v. 5. LXVIIII. v. 23. collat. Rom. XI. v. 9. prout quoque vita æterna eiusdemque felicitas cum conuiuio comparatur Matth. VIII. v. 12. Luc. XXII. v. 30.

*** antiquis monimentis veterum ſapientum ſympoſia celebrantur. quo nomine celeberrimum fuit Athenienſium *Prytaneum*, vbi iudices atque magiſtratus, etiam qui de republica bene meriti eſſent, alebantur publice: a huiusmodi ſympoſiis non longe recedunt conuiuia Athenis in *lyceo* atque *academia* inſtituta a philoſophis, vt de aliis taceamus, de quibus eleganter ac ſtudioſe diſſerit ESCHENBACHIVS de ſympoſiis ſapientum p. 279. diſſertation. academic. legi quoque poſſunt au-

1 *vit. cap.* 42.

ctores

ctores de conuiuiis veterum, quos recenſet FABRICIVS bibliograph. ant. cap. 19. §. 1.

§. XXIII. Quanta fuerit auctoritate ſophiſta POLEMO, ex illis poſſumus cognoſcere, quæ de iſto iam diximus. at vero extremo diſſertationis huius illud quoque rei huius documentum adiiciamus, quod TRAIANVS imperator beneficium hoc ipſi dederit, vt terra marique ab omni onere immunis iter facere poſſet. ſic enim PHILOSTRATVS[1] de eo dicit: Τραιανὸς μὲν αὐτοκράτωρ ἀτελῆ πορεύεσθαι διὰ γῆς καὶ θαλάττης. ſed admonet propoſitæ breuitatis fides, quanto transcurſu omnia ſint dicenda: quorirca negotio huic litterario vltimam imponamus manum. *

* animus quoque nobis erat, de nummis veterum ſophiſtarum, rhetorum atque oratorum diſſerere; ſed breuitatis ſtudio tenemur. quo nomine argumentum hoc illuſtrandum in aliud reſeruamus tempus. principes autem, qui memorias virorum toga illuſtrium in nummis conſeruatas collegerunt, ſunt FVLVIVS VRSINVS & I. P. BELLORIVS. illi debemus *imagines & elogia virorum illuſtrium & eruditorum ex antiquis lapidibus & numismatibus expreſſas*; huic vero: *veterum illuſtrium philoſophorum poetarum, rhetorum & oratorum imagines ex vetuſtis nummis, gemmis, marmoribus* &c.

1 *de vit. ſophiſt. lib. I. n. 25. p. 532.*

DIATRIBE
DE
AMOENITATIBVS
HISTORICIS
EX
CICERONIS
PEREGRINATIONE
COLLECTIS.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

De peregrinationibus veterum generatim §. I. de Ciceronis peregrinatione generatim §. II. de Athenis, vbi litterarum ſtudia coluit Cicero §. III. de ſcholis Athenienſibus litterariis §. IIII. de litterarum diſciplinis, quibus Cicero Athenis ſeſe conſecrauit §. V. VI. de ipſius præceptoribus §. VII. de Aſia, quam Cicero peragrauit, eiusdem litterarum domiciliis atque eloquentia Aſiaticorum oratorum §. VIII. VIIII. de re litteraria Rhodiorum, quam & Cicero cognitam ſibi reddidit §. X. XI.

VEteres in alias ſe oras terrarum contuliſſe, ex clariſſimis antiquæ ætatis monimentis patet, quod inſtitutum iis de cauſſis præcipue obſeruarunt, vt partim valetudinem tuerentur, bonumque ſeruarent corpus; partim ſtudia bene cœpta magis perficerent ac confirmarent. fuerunt certa itinera, quæ certis morbis profutura ſuſcipiebantur, prout Romanis phthiſi adfectis & egerentibus ſanguinem nauigatio in Aegyptum credebatur prodeſſe. PLINIVS [1] de liberto ſuo Zoſimo ait: *nam ante aliquot annos dum intente inſtanterque pronunciat, ſanguinem reiecit, atque ob hoc in Aegyptum miſſus a me, poſt longam peregrinationem confirmatus rediit nuper.* cauſſa vero, cur hanc in primis regionem peterent veteres, aut Aegyptiaci cæli ratio ſeruandæ valetudini ſalubris; aut peritia medicorum fuit, quorum Alexandriæ præcipue magna erat vbertas. equidem PLINIVS maior [2] exiſtimat, *quod Aegyptus non per ſe petatur, ſed*

1 *lib. V. epiſt. 19. n. 6.* 2 *lib. XXXI. cap. 6. hiſt. natural.*

propter

propter longinquitatem nauigandi: at ſi hoc motus tantum præſtat nauigationis, cur non in Syriam aut in Cyprum inſulam, qui æque curſus & idem mare eſt, a phthiſi laborantibus nauigabatur? adi SALOMON. CELLARIVM.[1] ita quoque ab omni hominum memoria conſueuerunt, quibus animus ad litterarum ſtudia erectus inerat, vt diſcendi cauſſa in longinquas demigrauerint regiones ac doctrinæ ſapientiæque congeſſerint facultates. probant id exempla clariſſimorum virorum, quos in primis vetus Græcia ac Latium produxit aluitque, quippe qui ad colligendam plurimarum rerum cognitionem ſunt diu multumque peregrinati. cuiusmodi iter litterarium ſuſcepiſſe traditur ORPHEVS, quem litterarum cauſſa in Aegypto verſatum fuiſſe, legimus apud DIODORVM,[2] qui &[3] commemorat, quod Aegyptii contendant, variis probare argumentis, HOMERVM Aegyptum ipſiusque eruditionis templa petiiſſe. LYCVRGVS gentium mores & inſtituta cogniturus Cretam adiit Aſiamque ac Aegyptiorum artibus & diſciplinis excultus, condidit rem publicam, eamque legibus æqui ac iuſti ſuperſtruxit; vt ſilentio tranſeamus exempla THALETIS MILESII, SOLONIS, ANAXAGORAE PHERECYDIS *Syrii* DEMOCRITI *Abderitæ* aliorumque. illuſtres ſunt peregrinationes eruditæ, quas PYTHAGORAS ac PLATO inſtituerunt, quorum ille duos ſupra viginti annos in amœnis muſarum receſſibus inter litteratos labores apud Aegyptios conſumſit: confer BVD-

1 *de originibus & antiquitatibus medio. cap. 5.* 2 *bibl. hiſtor. lib. IIII. cap. 26.* 3 *lib. I. cap. 97.*

DEVM;[1] hic vero primum ſe contulit in Italiam: poſtea traiecit in Africam, vt Cyrenis Theodori ope cognoſceret geometriam & cum Eudoxo itineris ſocio in ipſam progresſus Aegyptum, qua relicta & multa alia terrarum loca perluſtrauit, prout id a IO. GVIL. IANO[2] pluribus fuit expoſitum. nec minus nobilis eſt peregrinatio STRABONIS *Amaſeni*, qui paſſim itinerum a ſe ſuſceptorum ipſe habet mentionem, Aegyptumque Aſiam & Græciam atque Italiam item Sardiniam & alias inſulas adiiſſe ſe teſtatur: confer IO. ALBERTVM FABRICIVM.[3] ſic & PAVSANIAS *Cappadox* ſophiſta vniuerſam peragrauit Græciam, vniceque huic rei dedit operam, vt ſitum vrbium & locorum, antiquitates græcas ac cuiuscunque regionis inluſtria momenta obſeruaret: vide THOMAM REINESIVM.[4] idem Romanis erat inſtitutum, vt vel poſt ingresſum in forum, vel antea etiam, vel quandocunque occaſio in bello, in prouinciis ſeſe oſtendebat in græcas litterarum ſedes proficiſcerentur, quo culturam bonæ mentis ſtudiorum, quæ erat bene coepta, magis magisque exercerent, de quo argumento GE. NICOL. KRIEGK[5] pluribus diſſeruit.

§. II. CICERONIS iter litterarium in primis notum eſt. in quo quum deprehendimus momenta, quæ explicari atque illuſtrari merentur, non ab re eſſe duximus, peculiari ratione de itinere hoc CICERONIS tractare. ipſe de ſe teſtis eſt:[6] *erat eo tempore*, ait, *in*

1 *exercitat. hiſt. de peregrinat. Pythag. p. 3. analect. hiſt. philoſ.* 2 *diſſert. de peregrin. Platonis. VVitteb. 1706.* 3 *bibliothec. græc. lib. IV cap. I. p. 3.* 4 *ſyntagm. inſcription. antiq. p. 2.* 5 *diatrib. de peregrinationibus Romanorum academicis.* 6 *Bruto, ſeu claris oratoribus cap. 91.*

nobis ſumma gracilitas & infirmitas corporis: procerum & tenue collum: qui habitus & quæ figura non procul abeſſe putatur a vitæ periculo ſi accedit labor & laterum magna contentio. eoque magis hoc eos, quibus eram carus, commouebat, quod omnia ſine remiſſione, ſine varietate vi ſumma vocis & totius corporis contentione dicebam. & paucis interiectis: *quum veniſſem Athenas, ſex menſes cum Antiocho, veteris Academiæ nobiliſſimo & prudentiſſimo philoſopho fui, ſtudiumque philoſophiæ nunquam intermiſſum, a primaque adoleſcentia cultum & ſemper auctum, hoc rurſus ſummo auctore & doctore renouaui. eodem tamen tempore Athenis apud Demetrium Syrum, veterem & non ignobilem dicendi magiſtrum ſtudioſe exerceri ſolebam. poſt a me Aſia tota peragrata eſt, cum ſummis quidem oratoribus, quibuscum exercebar ipſis lubentibus, quorum erat princeps Menippus Stratonicenſis, meo iudicio, tota Aſia, illis temporibus diſſertiſſimus: & ſi nihil habere moleſtiarum, nec ineptiarum, Atticorum eſt, hic orator in illis recte numerari poteſt. aſſiduiſſime autem mecum fuit Dionyſius Magnes. erat etiam Aeſchylus Cnidius, Adramytenus Xenocles. hi tum in Aſia rhetorum principes numerabantur. quibus non contentus Rhodum veni, meque ad eundem, quem Romæ audiueram, Molonem applicaui, cum actorem in veris cauſſis ſcriptoremque præſtantem, tum in notandis animaduertendisque vitiis, & inſtituendo docendoque prudentiſſimum.* quæ prolata verba fundamenti loco noſtræ diſſertationis ponamus. ille, qui hanc inſtituit profectionem, eſt M. TVL-

LIVS CICERO, qui natus, vt A. GELLIVS obſeruauit [1] *Q. Seruilio Cæpione* & *G. Atilio Serrano* conſulibus anno V. C. IↃCXLVII, ante natam humani generis ſalutem, vt vulgo computatur C III. puer vſus eſt græcis præceptoribus, in quibus *Archias* poeta fuit, quem a primis pueritiæ annis principem ad rationem ſtudiorum ingrediendam ſibi extitiſſe, ipſe oratione pro illo profitetur. e philoſophis fere primum *Philonem* fuit ſectatus, qui bello Mithridatico Athenis Romam profugerat, quo tempore & *Q. Mucii Scæuolæ* iuris ciuilis ſtudio ſe tradidit, etiam *Sulpicio* tribuno plebis & *Moloni* Rhodio ad Syllam legato, non minus cauſſarum actori, quam magiſtro multum dedit operæ. in exercitu *Cn. Pompeii* conſulis XVIII. ætatis anno erat tiro, quamuis breui rediit ad muſas, & aſſidue declamauit, magis tamen græce, quam romane. variis functus eſt honoribus. fuit quippe quæſtor, ædilis, conſul, augur, proconſul & nomen *Imperatoris* Amanienſibus deuictis conſecutus. tandem triumuiratu inito proſcriptus ſub finem anni, quo *Panſa* & *Hirtius* fuerunt conſules, ſenilem vitam eripiente *Antonio*, dimiſit; quæ fatorum Ciceronis momenta ab aliis iam ſatis & ſuper ſunt tradita. [2] hic CICERO iter, de quo in præſens diſſeramus, ſuſcepit, idque debilioris corporis cauſſa, cui ipſi amici metuebant, vt ex ipſius ſuperioribus verbis adparet; quamuis metus *Syllæ*, quem Roſcii cauſſa, cuius erat patronus, grauiter offenderat, non minus animum ipſius ad iter hoc commouiſſe, quam corporis infirmitas ac virium eius lu-

1 *lib. XV. cap. 28. N A.* 2 *vide hiſtoriam criticam lat. lingu. a nobis editam cap. 8. §. 6. p. 355.*

brica

brica natura videatur. quapropter PLVTARCHVS: [1] δεδιὼς δε τὸν Σύλλαν ἀπεδήμησεν εἰς τὴν ἑλλάδα, διασπείρας λόγον ὡς τοῦ σώματος αὐτοῦ θεραπείας δεομένου, *ceterum metu Syllæ in Græciam profectus eſt vulgans ob corporis curam abire.* [2] in cauſſis iam biennium verſatus erat, & in foro eam dicendi gloriam adeptus, vt nec vlla cauſſa ageretur, quæ non patrocinio eius digna videretur. namque intra biennii ſpatium anno ætatis XXVI. & V. C. 672. *P. Quintium* defenderat, & ſequenti proximo coram M. Faunio iudice *Sex Roſcium* filium Sexti Roſcii diuitis municipis Amerini, quem conducto accuſatore Erucio parricidii adcuſabant, prout ipſe dicit [3] *itaque prima cauſſa publica pro Sex Roſcio dicta tantumque commendationis habuit, vt non vlla eſſet, quæ non digna noſtro patrocinio videretur: deinceps inde multæ, quas non minus diligenter elaboratas & tanquam elucubratas afferebamus.* in Græciam itaque ſeceſſit anno ætatis XXVIII. & V. C. DCLXXIIII. ante N. C. LXXIX. *P. Seruilio Vatia* poſt. d. Iſaurico & *Ap. Claudio Pulchr.* COSS.

§. III. Sed fac, CICERONEM profectum in alienas terrarum regiones ſiue valetudinis. ſiue Syllæ cauſſa; iter tamen & litterarium fuit, quo ſtudia bene iam exculta magis perfecit, & ad ſummum nitoris atque elegantiæ perduxit faſtigium. diſtincte aperteque diſſeramus de locis, quæ petiit; de diſciplinis litterarum, quas tractauit & de præceptoribus, quibus eſt vſus. primum profectus eſt ATHENAS,

1 *vita Ciceronis pag. 862.* 2 *add. Iacobi Prouſt. obſ. ad dictum Ciceronis locum. p. 121.* 3 *Bruto cap. 90.*

NAS, quarum non tantum per antiquitatem, ſed humanitatem quoque & litterarum ſtudia magna laus eſt apud ſcriptores omnis ætatis. namque vocat iſtas STRABO *οἰκητήριον σοφῶν*, *ſapientum domicilium*; ARISTIDES *σοφίας πρυτανεῖον*. *ſapientiæ prytaneum*; THVCYDIDES *παίδευσιν ἑλλάδος* *Græciæ ſcholam*, DIODORVS SICVLVS *κοινὸν πάντων ἀνθρώπων παιδευτήριον* *communem omnium hominum ludum litterarium*; DEMOSTHENES *ψυχὴν, ὀφθαλμὸν ἑλλάδος*, *animam, oculum Græciæ*. ſic & Athenæ nomen ferebant *πόλεως*, vt olim vrbs Roma; PLINIVS vero [1] dicit: *libera hæc ciuitas, nec indiga vllius præconii amplius: tanta claritas ſuperfluit*: & CICERO [2] *adſunt Athenienſes, vnde humanitas, doctrina, religio, fruges, iura, leges ortæ, atque in omnes terras diſtributæ putantur: de quorum vrbis poſſesſione propter pulcritudinem etiam inter Deos certamen fuiſſe proditum eſt: quæ vetuſtate ea eſt, vt ipſa ex ſeſe ſuos ciues genuiſſe dicatur: & eorum eadem terra parens, altrix, patria dicatur: auctoritate autem tanta eſt, vt iam fractum prope ac debilitatum Græciæ nomen huius vrbis laude nitatur*; qui & alibi [3] in prædicandis Athenis verſatur, cui ex recentioribus addas VBBONEM EMMIVM [4] MEVRSIVM, [5] interpretes ad AVGVSTINVM [6] & ad dictum Ciceronis locum [7] apud GRAEVIVM, [8] BARTHIVM [9] IAC. PERIZONIVM [10] CELLARIVM, [11] vt de aliis

1 *lib. IV. cap. 7.* 2 *pro Flacco c. 26.* 3 *de oratore lib. I. cap. 4. lib. III. c. 2. Bruto c. 13. de legibus lib. II. cap. 14.* 4 *de rep. Athen. p. 7.* 5 *de fortun. Attica cap. 7 & 8.* 6 *de C. D. XVIII. 9.* 7 *pro Flacco cap. 26.* 8 *p. 164.* 9 *ad Aen. Gazaeum, p. 189. & ad Pap. Stat. XII. Theb tom III. p. 1509.* 10 *lib. IV. cap. 6. Aeliani V. H. p. 315. 316.* 11 *N. O. A. lib. II. cap. 13. p. 1149.*

geogra-

geographiæ ſcriptoribus taceam, & qui de re publica Athenienſium prodiderunt quædam, CAROLO quippe SIGONIO, GVILIELMO POSTELLO, ANTONIO THYSIO. atque hæc princeps cauſſa fuit, cur Athenæ ingeniorum prouentu floruerint, quæ eo demigrabant, vt variis litterarum ſtudiis excolerent animum & inter clariſſimorum virorum monimenta verſarentur fruerenturque eorum conſuetudine: ex quibus romani inprimis in has litterarum ſedes profecti ſunt, cupiditate viros inclitos audiendi atque eorum præceptis & ſe & doctrinam ſuam confirmandi adcenſi: conf. GE. NIC. KRIEGK. [1] ad hæc exiſtimabant, amœnitatem locorum excitare animos ad ſtudiorum culturam, & ſeceſſus in primis iucunditate nobiles litterarum otiique gratia eligebant: vide PLINIVM. [2] Athenæ vel eo nomine litterarum ſtudiis excolendis aptæ fuerunt, quod ibi fruebantur ſalubri cælo ac mitiori amœniorique illius ſpiritu; hinc CICERO: [3] *Athenis tenue cælum, ex quo acutiores etiam putantur Attici: craſſum Thebis, itaque pingues Thebani & valentes.*

§. IV. Duo inprimis loca Athenis erant, in quibus ſapientiæ emporia officinasque conſtituerunt: quorum alter eſt *Academia*, alter *Lyceum*. academia locus erat ſuburbanus mille paſſus ab vrbe diſtans, ſic dictus ab *Academo*, heroe. DIOGENES LAERTIVS [4] dicit: Ἀκαδημία ἐςὶ γυμνάσιον ἀπό τινος Ἥρωος ὀνομασθὲν Ἀκαδήμȣ, *Academia gymnaſium eſt a quodam heroe Academo ſic dictum*: PAVSANIAS [5]

1 *de peregrin. rom. acad p. 27.* 2 *lib. II. ep. 17. lib I. ep. 3. lib. V ep. 18. lib. VI ep. 14. lib. IX. ep. 7.* 3 *de fato. c. 4.* 4 *libr. 3. ſegm. 7.* 5 *in Atticis c. 29.*

ἐγγυτάτω δὲ Ακαδημία, χωρίον ποτὲ ἀνδρὸς ἰδιώτȣ, γυμνάσιον δὲ ἐπ' ἐμȣ̃. *proxime vrbem eſt Academia, priuati olim hominis poſſeſſio, mea ætate gymnaſium*: cum quibus idem ſentiunt STEPHANVS de vrbibus, HESYCHIVS, SVIDAS. quo in loco iam Academus inſtituerat ſcholam non litterariam; ſed corporibus exercendis corroborandisque deſtinatam, ipſo Academo virtute fortitudinis eminente. *nam & ſeculis multis ante gymnaſia inuenta ſunt, quam in his philoſophi garrire cœperunt*, vt CICERO [1] ait. PLATO ex itineribus, quæ ſapientiæ gratia fecerat, redux non diu Athenis vixit; ſed vt muſis ſuis otium adquireret amœnum, agrum hunc ter mille drachmis ſibi ac ſuis redemit: vide PLVTARCHVM; [2] ac ibi officinam philoſophiæ celeberrimam inſtituit, vnde & diſcipuli ipſius dicti ſunt *Academici*. CICERO [3] *qui erant cum Ariſtotele Peripatetici dicti ſunt, quia diſputabant inambulantes in Lyceo: illi autem, qui Platonis inſtituto in academia, quod eſt alterum gymnaſium, cœtus erant & ſermones habere ſoliti, e loci vocabulo nomen habuerunt.* locus erat amœnus multis arboribus & clarorum virorum monumentis ornatus: DIOGENES LAERTIVS [4] τὸ δ' ἐςὶ γυμνάσιον προάςειον ἀλσῶζες, *eſt gymnaſium in ſuburbano nemoroſum*: CICERO [5] *inque academia vmbrifera nitidoque Lyceo fuderunt claras facundi pectoris artes.* erant ibi aræ amoris, Promethei, Mercurii, Mineruæ, Herculis; hortuli plures, academica ſpatia mirifice nobilitantes; bibliotheca, quam ſibi compara-

1 *lib. II. de orat. cap. 5.* 2 *de exil. p. 603.* 3 *academ. quæſt. lib. I. c. 4.* 4 *lib. III. ſegm. 7.* 5 *de diuinit. lib. I. cap. 13.*

uerat

uerat Plato: adde IO. MEVRSIVM, [1] MENAGIVM, [2] CONRINGIVM, [3] VOSSIVM, [4] HIERONYMVM MATRANGAM, [5] IO. ANDR. SCHMIDT [6] CELLARIVM, [7] POTTERVM, [8] IO. PETR. LVDOVICI. [9] alter locus eſt *Lyceum*, in quo fuit *Peripatus*, Ariſtotelis deambulatio, quod nomen ortum ab *Apolline Lyceo*, cui erat ſacrum, traditur: DIOGENES LAERTIVS: [10] ἐλθόντα δὴ αὐτὸν, καὶ θεασάμενον ὑπ' ἄλλῳ τὴν σχολὴν, ἑλέσθαι περίπατον τὸν ἐν λυκείῳ καὶ μέχρι μὲν ἀλείμματος ἀνακάμπτοντα τοῖς μαθηταῖς συμφιλοσοφεῖν, ὅθεν περιπατητικὸν προσαγορευθῆναι, *quum vero reuerſus eſſet* (Ariſtoteles) *ſcholamque ſub alio vidiſſet, elegiſſe in Lyceo deambulationis locum, illicque ad certum temporis ſpatium deambulando cum diſcipulis philoſophari ſolitum, atque inde peripateticum adpellatum eſſe.* Ciceronem vtrumque frequentaſſe locum, vt pectus impleret ſapientiæ ſtudiis, non eſt dubium, præcipue cum fuerit cum *Antiocho Aſcalonita*, quem nobiliſſimum philoſophum veteris academiæ vocat: [11] qui & ipſe fatetur, [12] *ſe oratorem non ex rhetorum officina, ſed ex academiæ ſpatiis extitiſſe.* *Lycei* nomen etiam gymnaſio Ciceronis in Tuſculano fuit: [13] *quibus de rebus & alias ſæpe & paullo accuratius nuper cum eſſem cum Q. fratre in Tuſculano diſputatum eſt. nam cum ambulandi cauſſa in Lyceum veniſſemus* (*id enim ſuperiori gymnaſio nomen eſt*) *perlegi, ille inquit, tuum paullo ante tertium de*

1 *de Ceramico gemino.* 2 *ad Laert. p.* 141. 3 *antiquit. academ. pag.* 9. 4 *de ſectis philoſ. c.* 12. *n.* 3. *p.* 66. 5 *ſyntagm. VII.* 6 *diſput. de gymnaſiis litterariis Athen. Ien.* 1688. 7 *lib. II. c.* 13. *p.* 1150. *N.* 0. *A.* 8 *Archæol. græc. p.* 33. 34. 9 *de prima academ. villa Platonis.* 10 *lib. V. ſegm.* 2. 11 *in Bruto.* 12 *de oratore c.* 3. 13 *lib. I. c.* 5. *de diuinat.*

natura

natura Deorum, cetera. præter Academiam & Lyceum, celebre quoque erat gymnaſium *Cynoſarges*, de quo POTTERVS [1] ita diſſerit: „Κυνόσαργες in ſuburbiis prope Lyceum fuit, „nomen illi ab *albo* aut *celeri cane*, qui græcis „κύων ἀργὸς, quique, Diomo ſacra Herculi fa-„ciente, victimæ partem ſurripuit, ex Heſy-„chio aliisque innumeris. Variis hic locus „templis fanisque, Hebæ Alcmenæ & Ioalo „ſacris ornatus fuit, imo & in ipſius Herculis „honorem magnificum fanum exſtructum. „nihil vero ibi gymnaſio memoratu dignius, „in quo peregrini, iique vel alterutra ex parte „ad Athenienſes pertingerent, ſiue, qui patre „aut matre Athenienſi procreati eſſent, ſeſe „exercere poterant: & paucis interiectis: hoc „in gymnaſio ſectam philoſophorum, qui a „loci nomine (vt nonnulli exiſtimant) κυνικοὶ, „*Cynici* vocati ſunt, Anthiſtenes inſtituit, pro-„ut narrat Diogenes Laertius: " [2] adde MENAGIVM. [3]

§. V. Nunc diſpiciendum, ad quæ litterarum ſtudia Cicero Athenis animum ſuum adplicauerit. princeps romanis ſtudium eloquentia quidem fuit; philoſophiæ tamen operam quoque dederunt, Ciceronis in primis tempore, ſub quo litteræ nitidiorem faciem omnes induebant: [4] *philoſophia*, inquit, *iacuit vsque ad hanc ætatem, nec vllum habuit lumen litterarum latinarum: quæ illuſtranda & excitanda nobis eſt, vt ſi occupati profuimus aliquid ciuibus noſtris, proſimus etiam, ſi poſſumus, otioſi.* iam romæ Cicero philoſo-

1 *archæolog. græc. lib.* 1. *c.* 8. *p.* 34. 2 *Antiſthenis vita.*
3 *obſeruationibus ad dictum Laertii locum. p.* 230. 4 *lib. I. Tuſc. quæſt.*

phiæ

philæ ſtudio animum ſuum tradiderat, ac *Philonem* haſce diſciplinas docentem, ſingulari induſtria fuerat ſectatus, teſte PLVTARCHO, [1] qui dicit: φίλωνος ἤκουσε τοῦ ἐξ Ακαδημίας, ὃν μάλιστα Ῥωμαῖοι τῶν Κλειτομάχου συνήθων καὶ διὰ τὸν λόγον ἐθαύμασαν, καὶ διὰ τὸν τρόπον ἠγάπησαν, *Philoni dedit operam academico, quem romani ſupra ceteros Clitomachi alumnos & ob dicendi facultatem admirati ſunt & dilexerunt ob morum ſuauitatem*: quem Philonem frequenter ſe audiuiſſe, ipſe teſtatur [2] in hoc philoſophiæ ſtudio Athenis progreſſus eſt, quæ eo tempore magiſtris ac doctoribus harum litterarum abundabant, quorum ſcholas frequentabat aſſidue & inſtitutis eorum auxit ſe & confirmauit. primum philoſophorum præcepta; deinde rhetorum percepit, vt ex ſuperioribus a nobis prolatis ipſius verbis patet: *quum veniſſem Athenas, ſex menſes cum Antiocho veteris academiæ nobiliſſimo philoſopho fui.* item: *eodem tempore Athenis apud Demetrium Syrum veterem & non ignobilem dicendi magiſtrum ſtudioſe exerceri ſolebam.* quod vtrumque & eloquentiæ & philoſophiæ ſtudium feliciſſimo ſucceſſu coniunxit, ſaniori ſententia ſibi perſuaſus, haſce diſciplinas ita coniunctas eſſe, vt ſine detrimento nequeant diuelli; nec ſine philoſophia effici poſſe eloquentem. primum quod ad ſtudium philoſophiæ, cui Athenis ſe conſecrauit, adtinet, præter academicos quoque Epicureorum ſcholas & Zenonem præcipue & Phædrum Epicureos adiit: *me audiente*, inquit, *Athenis Zeno Epicureorum acutiſſimus contendere & magna voce dicere ſolebat, eum eſſe beatum, qui præſenti-*

1 *in vita Cicer. pag.* 861. 2 *lib.* II. *c.* 3. *Tuſc. quæſt.*

bus

bus voluptatibus frueretur, conſideretque, ſe fruiturum aut in omni aut in magna parte vitæ dolore non interueniente. equidem philoſophiam Stoicam magno ſtudio coluit, & Diodotum ſtoicum a puero præceptorem habuit, quem & ita amauit, vt eum in domum reciperet, in qua mortuus eſt, *C. Cæſare & M. Bibulo Coſſ.* [1] ad hæc ex monimentis ipſius, quæſtionibus inprimis Tuſculanis, academicis, item de Deorum natura atque officiis luculenter patet, quam multam operam in ſtoicorum philoſophia poſuerit; hinc & LACTANTIVS [2] dicit: *ſed & M. Tullius, quamuis academiæ diſciplinæ defenſor eſſet, de prouidentia gubernatrice rerum & multa & ſæpe diſſeruit, ſtoicorum argumenta confirmans & noua ipſe adferens plurima.* Verum num Athenis quoque ſcholas adierit ſtoicorum, id ſcriptum nobis haud reliquit; ſaltem *Zenonem* ſtoicorum principem, per ætatem minus audiuit, vt G. NIC. KRIEGK [3] opinatur. namque *Zeno* ille ingenio clarus fuit Olymp. CXXIX. I. anno, a quo tempore Cicero Athenienſibus litterarum ſtudiis ſacratus longius abfuit. de cetero facile ex his conligere quis poſſet, quod Cicero eiusmodi rationem ſtudiorum ſuorum philoſophiæ ingreſſus ſit, vt nulli ſectæ ſeſe addixerit, ſed veritatis amans ex multorum præceptis congeſſerit, quæ probatiſſima ipſi viderentur. quam in rem ipſe teſtatur [4] dicens: *defendat quidem, quod quisque ſentit: ſunt enim iudicia libera: nos inſtitutum tenebimus; nullisque vnius diſciplinæ legibus ad-*

1 *vid. ad Attic. lib. II. ep. 20. Tuſc. quæſt. lib. V. cap. 39.*
2 *lib. I. cap. 2. inſtit. diuin.* 3 *de peregrinationibus rom. acad. §. 19. p. 16.* 4 *Tuſc. quæſt. lib. IV. c. 4.*

ſtricti,

ſtricti, quibus in philoſophia neceſſario pareamus, quid ſit in quaque re maxime probabile ſemper requiremus. præclare ſane pronunciata hæc ſunt & digna, quæ ab omni philoſophiæ candidato religioſe obſeruentur, cui amicus eſſe debet modo Socrates, modo Plato, modo Ariſtoteles. ſed tamen, quamuis ſequatur mox Platonem academicosque, mox Stoicos, mox Ariſtotelem; pronior tamen plerumque eſt ad ſententias Platonis eorumque, qui academicorum veniebant nomine, adeoque non ſemper, veluti a Platonis ſtudio alienus, illud ſibi ſuum fecit, quod propria aſſiduaque cogitatione deprehendit, veritati eſſe proximum. en venerationem, quam erga Platonem fouet TVLLIVS: *errare me hercule malo*, inquit, *cum Platone, quem tu quanti facias ſcio, & quem ex tuo ore admiror, quam cum ipſis vera ſentire.* [1] hinc & LACTANTIVS [2] adfirmat, quod ſolus exſtiterit Platonis imitator; & [3] adpellat Ciceronem *ſummum Platonis imitatorem.* quidquid ſit: Cicero magnam philoſophiæ gloriam ſua ætate adeptus eſt. MACROBIVS [4] dicit: *nullam de tribus* (*philoſophiæ partibus*) *Tullius in hoc ſomnio prætermiſit. nam illa ad virtutes amoremque patriæ & ad contemtum gloriæ adhortatio, quid aliud continet, niſi ethicæ philoſophiæ inſtituta moralia? cum vero vel de ſphærarum modo, vel de nouitate ſiue magnitudine ſiderum, deque principatu ſolis & circis cæleſtibus. cingulisque terreſtribus & oceani ſitu loquitur, & harmoniæ ſuperum pandit arcanum; phyſicæ decreta*

1 *Tuſc. quæſt. lib. I. cap. 17.* 2 *lib. I c. 15. inſtit. diu.* 3 *lib. III. c. 25.* 4 *Somnio Scipionis lib. II. c. 17.*

comme-

commemorat. at cum de motu & immortalitate animæ diſputat; cui nihil conſtat ineſſe corporeum, cuiusque eſſentiam nullius ſenſus; ſed ſola ratio deprehendit: illic ad altitudinem philoſophiæ aſcendit. vere igitur pronunciandum eſt, nihil hoc opere perfectius, quo vniuerſa philoſophiæ continetur integritas. LACTANTIVS [1] pronuntiat, *quod M. Tullius non tantum perfectus orator, ſed etiam philoſophus fuerit*; nec recentiori æuo defuerunt, qui Ciceronis philoſophiæ ſummum ſtatuerunt pretium, ipſumque in numero principum philoſophorum haberi debere, exiſtimarunt, vt ex M. ANTONII MAIORAGII deciſionibus & IACOBI GRIFFOLI defenſionibus contra CAELIVM CALCAGNINVM, quas IO. GEORGIVS GRAEVIVS editioni ſuæ librorum Ciceronis de officiis adiecit, videre poſſumus. imo ipſe CICERO [2] dicit: *ego vir fortis idemque philoſophus*; & [3] *ſoli propemodum* (Cato & Cicero) *philoſophiam illam veram & antiquam, quæ quibusdam otii eſſe ac deſidiæ videtur, in forum atque in rem publicam, atque in ipſam aciem pæne deduximus.* verum enim vero ſi efferamus libere, quæ de philoſophia Ciceronis ſentiamus, intuitu philoſophorum, quos noſtra eaque philoſophiæ litteris fœcundiſſima ætas protulit, non tantæ dignitatis auctoritatisque eſſe videtur. equidem cum PETRO POMPONATIO [4] adfirmare nolim: *Cicero quanquam fuit clariſſimus orator, minime tamen fuit philoſophus*; nec IO.

1 *lib. I. cap. 15. inſtit. diuin.* 2 *lib. IX. epiſt. 17. num. 5. ad diuerſos.* 3 *lib. XV. ep. 4. n. 43.* 4 *de incantationibus cap. 12. extr.*

IONSII

IONSII [1] iudicium, *laudem eloquentiæ tribuendam Ciceroni cenſeo, philoſophiæ non item* adprobare poſſum. fuit quippe Cicero vir facultate iudicii excellens, quam & ſumma laborauit opera magis & magis perpolire, adeoque ſe philoſophiæ ſcientia augere, quod ſtudium nec contemnendos tulit fructus. quod ſi monimenta ipſius, quæ philoſophiam ſpectant, adcuratiori euoluamus meditatione, obſeruamus ſane veritates præſtantiſſimas, easque in primis in doctrinis morum ac ſocietatis humanæ. ſed tantum abeſt, vt ſummam ſcientiæ huius mereatur laudem vt multa admiſerit, quæ grauiori digna ſint cenſura. namque primum præſidio artis cogitandi ſeu logices non adeo fuit munitus, quo factum, vt rerum indoles ſpeciesque non tradiderit curatius, multo minus ex claris antea poſitis propoſitionibus deriuauerit conſequentias: deinde animi ſui adfectibus quædam interdum dedit & auctoritate PLATONIS præcipue captus, non ſemper requiſiuit, quid in quaque re ſit verum. ſed hæc in tranſitu.

§. VI. De eloquentia, cui Athenis Cicero operam ſuam addixit, paucis verbis iam diſſerendum eſt. ipſe ait: [2] *eodem tempore Athenis apud Demetrium Syrum veterem & non ignobilem dicendi magiſtrum ſtudioſe exerceri ſolebam.* princeps romanis ſtudium erat eloquentia, cui deferebant primas partes & a pueris omne conſecrabant ſtudium, quodque iurisprudentiæ & philoſophiæ anteferebant. ex quo ſtudia litterarum in vrbe coli & exer-

1 *lib. II. c. 18. §. 4. de ſcriptoribus hiſtoriæ philoſophicæ.* 2 *in Bruto. c. 91.*

ceri cœperunt, culturæ artis dicendi multi ſe tradebant, quæ, quamuis prima ſua ætate rudis plerumque fuerit atque impolita, ſenſim tamen accepit incrementa & in dies facta ornatior, ad illud tempus adſpirauit, quo ſupremam limam Cicero expoliendæ illi adhiberet, *ſub quo principe vniuerſa dicendi vis erupit*, vt VELLEIVS PATERCVLVS [1] dicit. romæ Cicero tempus multum dederat exercitiis oratoriis duce *Molone Rhodio*, actore ſummo cauſſarum & magiſtro; item ſtoico *Diodoto* ita erat deditus, vt ab eloquentiæ exercitiis nullus dies vacuus eſſet; immo in lucem productus iam defenderat P. *Quintium* & *Roſcium* Amerinum, vt ſupra monuimus. declamauit domi aſſidue, ſed græce magis, quam latine, vt de ſe [2] teſtatur: *commentabar declamitans ſæpe cum M. Piſone & cum Q. Pompeio, aut cum aliquo quotidie, idque faciebam multum etiam latine, ſed græce ſæpius, quod græca oratio plura ornamenta ſuppeditans, conſuetudinem ſimiliter latine dicendi adferebat*: quid? quod ad præturam vsque græce declamauit, vt SVETONIVS [3] oſtendit; græca enim lingua romanis erat, quæ nobis latina; ac romani adoleſcentes prius adducebantur ad græcæ linguæ culturam, quam latinæ: CICERO apud SVETONIVM [4] de ſe ad M. Titinium ſic refert: *continebar doctiſſimorum hominum auctoritate: qui exiſtimabant, græcis exercitationibus ali melius ingenia poſſe.* *Atticus* ſic græce locutus, vt Athenis natus viſus fuerit, teſte NE-

1 *lib. I. c. 17.* 2 *in Bruto, c. 90.* 3 *de claris rhetoribus cap. 1.* 4 *de claris rhetoribus c. 2.*

POTE

POTE [1] & *Auguſtus* in græcis litteris præſtitit largiter, vide SVETONIVM: [2] immo græcorum lingua romanis adeo familiaris fuit, vt & mulieres ea loquerentur, lege IVVENALEM [3] verum quum Cicero intra Athenienſium litterarum verſaretur officinas ac templa, non mirum eſt, quod & ibi pectus ſuum impleuerit eloquentia, & ſtudium ipſius magis perfecerit ac confirmauerit, quoniam Athenæ ſedes erant ac domicilium eloquentiæ, in quibus, vt ipſe Cicero [4] ait, ſumma dicendi vis & inuenta eſt & perfecta: in qua ipſa ciuitate profecto nulla vnquam vehementius, quam eloquentiæ ſtudia viguerunt: VELLEIVS PATERCVLVS [5] *vna vrbs Attica pluribus annis eloquentia, quam vniuerſa græcia, vberiusque floruit, adeo vt corpora gentis illius ſeparata ſint in alias ciuitates; ingenia vero ſolis Athenienſium muris clauſa exiſtimes*; quem locum IO. FRIDERICVS GRONOVIVS [6] male ſanum eſſe exiſtimat, eique hanc adfert medelam: *vna vrbs Attica pluribus annis eloquentiæ quam vniuerſa græcia, operibusque floruit*, & addit: „floruit igitur annis pluribus operibusque eloquentiæ Attica, quam vniuerſa græcia, quia per annos plures puram & floridam copioſamque eloquentiam conſeruarunt & plurima monimenta ediderunt Athenienſes, quam ceteri omnes græci. floruit annis eloquentiæ Attica, dum eloquentiam velut diuturna iuuenta florentem, nondum ſeneſcentem & defectam habuit.“ namque magno numero rhetores atque oratores Athe-

1 *in vita ipſius c.* 4. 2 *vita. c.* 84. 89. 3 *ſatira* 6. *v.* 187. 4 *lib. I. de orator. cap.* 4. 5 *lib. I. cap.* 18. 6 *lib. II. c.* 23. *p.* 407. *obſeruat.*

nis ſe protulerunt, ex quibus decem illi clariſſimum a ſe dederunt nomen, *Antiphon* quippe, *Andocides*, *Lyſias*, *Iſocrates*, *Iſæus*, *Lycurgus*, *Demoſthenes*, *Aeſchines*, *Hyperides* & *Dinarchus*. ex quo græcia eloquentiæ ſtudio incenſa, ab Athenienſibus eſt elaborata dicendi vis atque copia, qua in vrbe primum ſe orator extulit, primumque etiam monimentis & litteris oratio eſt cœpta mandari, teſte CICERONE.[1] quod ad exercitia adtinet, quibus Cicero dicit ſe exercitatum fuiſſe apud Demetrium Syrum, fuerunt illa procul dubio declamationes græca lingua, prout varia ratione veteres exercebant ingenia arte ac facultate dicendi, ac modo in argumentis ethicis, quæ dicebantur θέσεις; modo hiſtoriarum, quum aliquid laudarent aut vituperarent; modo fictis controuerſiis, quas LACTANTIVS [2] *exercitationem fictarum litium* eleganter dicit, verſabantur. ante omnia viguerunt declamationes, quæ erant exercitia maiorum ac prouectiorum, quas adpellat PLVTARCHVS σοφιστικὰς μελέτας, DIONYSIVS *Halicarnaſſenſis* γυμνάσματά τε καὶ ἀσκήματα τῆς ῥητορικῆς, PRISCIANVS *certamina rhetorica*; GELLIVS *decurſus ludicros & ſimulacra præliorum voluptuaria*; QVINTILIANVS *pugnæ ſimulacra & forenſium actionum meditationem, conſiliorum iudiciorumque imaginem*. vetuſtioribus temporibus & longe ante *Gorgiam Leontinum* græci locos quosdam communes inter oratoriæ exercitia poſuerunt, quod & ante tempora Ciceronis apud romanos in vſu fuiſſe, ipſe teſtis eſt Cicero. agebant quippe de virtu:i-

1 *in Bruto c.* 7. 2 *diuin. inſtit. lib.* 1. *c.* 1.

bus

bus, vitiis, paupertate, exilio, vita, morte, agricultura, re militari, religione, cælo, bello, pace, cetera.

§. VII. Ad ipſos præceptores ac magiſtros, quibus CICERO Athenis vſus eſt, nos conuertamus. primus, cuius facit ipſe CICERO mentionem, eſt ANTIOCHVS *Aſcalonita* Ariſti frater, Philonis auditor quiue circa olymp. CLXXV. ingenio inluxit. *Aſcalonita* dicitur ab *Aſcalone* Idumææ ſeu Philiſtææ vrbe, quæ magis verſus ſeptentrionem, ſita Gaza, de qua SVIDAS: Ἀσκάλων πόλις Συρίας, ἀπὸ ἀδελφοῦ τοῦ Ταντάλου. ὁ πολίτης Ἀσκαλωνίτης, *Aſcalon vrbs Syriæ dicta a fratre Tantali. incola Aſcalonita nuncupatur*, confer CELLARIVM [1] & HADR. RELANDVM. [2] quintæ academiæ auctorem fuiſſe ANTIOCHVM, tradit SEXTVS EMPIRICVS; [3] ſicut autem quarta academia a tertia & ſecunda in eo differebat, quod multa probabili, quædam autem certa ratione cognoſci poſſe, credebat; ſic vltima ſeu quinta cum prima vel veteri plane conſpirabat: quibus de cauſſis CICERO [4] nominat Antiochum hunc *veteris academiæ nobiliſſimum & prudentiſſimum philoſophum*. verum, quamuis in numero fuerit academicorum; doctrinis tamen ſtoicorum erat addictiſſimus, teſte CICERONE, qui dicit: [5] *Antiochus adpellatur academicus: erat quidem, ſi perpauca mutauiſſet, germaniſſimus ſtoicis*. quumque in academia vetere non eos ſolos numerauerit, qui academici vocantur, *Speuſippum*, *Xenocratem*, *Polemonem*, *Crantorem* ceterosque; ſed etiam

1 *notitia orbis antiq. lib. III. c. 13. p. 600.* 2 *Palæſtin. lib. III. p. 586.* 3 *lib. I. c. 33. Pyrrh. hypotyp.* 4 *Bruto c. 91.* 5 *acad. quæſt. lib. IV. c. 43.*

 peri-

peripateticos veteres, quorum princeps Ariſtoteles eodem CICERONE auctore; [1] non difficile eſt iudicare, cur Antiocho ſtoici cum peripateticis re concinere viderentur, verbis diſcrepare, vt CICERO [2] ait: confer THOM. STANLEIVM [3] & IO. ALBERT. FABRICIVM. [4] Cicero igitur, quum Athenis muſas ſuas coleret, huius quoque Antiochi inſtitutione philoſophica ornauit ſe, cuius copia & lepore dicendi delectatus quidem eſt, ἃ δ᾽ ἐν τοῖς δόγμασιν ἐνεωτέριζεν, οὐκ ἐπαινῶν, *quæ vero in doctrinis ipſis ab eo ſunt nouata, minime probans*, auctore PLVTARCHO. [5] ſequitur ZENO *Epicureus*, etiam Ciceronis magiſter. plures fuerunt *Zenones*, quorum quindecim recenſet IO. IONSIVS [6] & AEGIDIVS MENAGIVS [7] præter octo Zenones a LAERTIO commemoratos, adhuc alios addit. num vero *hic Zeno* Ciceronis præceptor idem ſit cum illo, cuius DIOGENES LAERTIVS [8] mentionem facit, quod fuerit Σιδώνιος τὸ γένος φιλόσοφος Ἐπικούρειος, καὶ νοῆσαι καὶ ἑρμηνεῦσαι σαφής, *Sidoneus genere philoſophus Epicureus ſenſu & elocutione clarus atque apertus*; quiue alio loco [9] ἀκροατὴς Ἀπολλοδώρου πολύγραφος ἀνήρ, *Apollodori auditor, qui plurima ſcripſit*, ab eo dicitur, diſpiciendum eſt. IONSIVS dicto loco eosdem facit; ſeiungit vero illos, velvti diuerſos IO. ALBERT. FABRICIVS [10] ita vt Zeno Epicureus, Ciceronis magiſter iu-

1 *de finibus boni & mali lib. V. n.* 3. 2 *de natur. Deorum lib. I. cap.* 7. 3 *hiſtor. philoſ. p.* 409. *ed. latin.* 4 *biblioth. græc. lib. III. c.* 3. *p.* 52. 5 *vita Ciceronis p.* 862. 6 *de ſcriptoribus hiſtor. philoſoph. lib. II. c.* 1. 7 *ad lib. VII. ſegm.* 35. *Laertii p.* 279. 8 *lib. VII. ſegm* 35. 9 *lib. X. ſegm.* 25. 10 *biblioth. Græc. lib. III. c.* 33. §. 3. *p.* 816.

nior

nior ipſi videatur Zenone Sidoneo,quippe qui Apollodorum audiuerit, Epicuro non multo iuniorem. ſumma quæſtionis in eo poſita eſt, vt in ætatem Apollodori, qua vixerit floruerìtque, inquiramus, quam & in Epicuri tempora incidiſſe, haud ſatis firma negari poteſt ratione. namque DIOGENES LAERTIVS [1] teſtatur, quod ab Epicuro octoginta minis fuerit emtus; Epicurus vero natus eſt Olympiade CIX. & interiit anno II. Olympiad. CXXVII. ſi igitur ponamus, Zenonem, Apollodori auditorem eundem eſſe Zenonem præceptorem Ciceronis, qui iſtum ſenem Athenis audiuit Olympiade CLXXV. tractus ſane temporis inter Apollodori ac Zenonis Ciceronis magiſtri ætatem nimis eſſet longus, adeo vt hic Zeno Apollodorum minus audire potuerit: quibus de cauſſis GERHARDVS, IO. VOSSIVS [2] Apollodorum rectius refert ad Epicuri ætatem, quam IO. IONSIVS [3] ad Zenonis illius Ciceronis magiſtri tempus. equidem ſunt argumenta, quæ ſententiæ huic poſſunt opponi, præcipue quum CICERO [4] dicit: *Zeno quidem non eos ſolum, qui tum erant Apollodorum, Syllum, ceteros figebat maledictis; ſed Socratem ipſum parentem philoſophiæ, latino verbo vtens, ſcurram Atticum fuiſſe dicebat*: quæ verba quum ſine dubio de Zenone, Ciceronis magiſtro intelligenda ſint, ſatis declarent, quod ipſius ætate clarus fuerit Apollodorus, quoniam ipſum Cicero inter eos referat, qui tum, Zenonis quippe tempore, fuerint. at vero, vt de eo taceamus, quod locus hic male ſit ſanus;

1 *lib. X. ſegm.* 10 2 *de hiſtoricis græcis lib. IV. c.* 10. 3 *lib. II. c.* 13. *§.* 8. *de ſcriptoribus hiſtor. philoſoph.* 4 *de natura Deor. lib. I. cap.* 34.

ex verbis his Ciceronis: *non eos ſolum, qui tum erant, Apollodorum*, non colligi poſſe videtur, quod Apollodorus æqualis fuerit ætate Zenoni: adhuc plures ſunt Apollodori, quibus verius *Apollodorus Ephillus* ex ſchola ſtoicorum heic intelligitur, ſiue dicas nomen ipſius *Apollodori Sylli* fuiſſe, ſiue adfirmes, quod Cicero reſpiciat *Syllum* Pythagoræum, cuius meminit IAMBLICHIVS. [1] præter hæc dicunt, CICERONEM [2] ſcribere, dixiſſe Zenonem, præceptorem ipſius *diſtincte, grauiter, ornate*, quam virtutem DIOGENEM quoque LAERTIVM in Zenone, Apollodori auditore laudare, vt ſubinde pateat dilucide, non diuerſos eſſe Zenones. ſed argumentum hoc non magna probandi facultate valere, quisque cognoſcere poteſt, qui cogitet, dotes ingenii ac facundiæ non ſoli cuidam proprias, ſed & alios illarum eſſe capaces. eſt itaque Zeno iunior, quem Athenis Cicero cum Attico diligenter audiuit, vti ipſe teſtatur: [3] *niſi mihi Phædrum, inquam, mentitum, aut Zenonem putas (quorum vtrumque audiui, quum mihi nihil ſane præter ſedulitatem probarent) omnes mihi Epicuri ſententiæ ſatis notæ ſunt: atque eos, quos nominaui, cum Attico noſtro frequenter audiui, quum miraretur ille quidem vtrumque, Phaedrum autem etiam amaret: quotidieque inter nos ea, quæ audiebamus, conferebamus: neque erat vnquam controuerſia, quid ego intelligerem, ſed quid probarem.* item: [4] *Zenonem, quem Philo noſter coryphæum adpellare Epicureorum ſolebat, quum Athenis eſſem, audiebam frequen-*

1 *vita Pythagoræ* §. 159. 2 *de natura Deorum lib. I. cap.* 21.
3 *de fin. bon. & mal. lib. I. c.* 5. 4 *lib. I. c.* 21. *de natur. Deor.*

ter

ter & quidem ipſo auctore Philone: credo, vt facilius iudicarem, quam illa bene refellerentur, quum a principe Epicureorum accepiſſem, quemadmodum diceretur. tertius ex Ciceronis præceptoribus *Phædrus* Athenienſis eſt, etiam Epicureus philoſophus, cuius ipſe Cicero paſſim meminit ipſumque prædicat, vti dicitur [1] *vir bonus & ſuauis & officioſus*: ac [2] fatetur, ſe vnice diligere *Phædrum*[3] item Phædro nihil eſſe elegantius, nihil humanius. ſucceſſit ei *Patro*, quem Cicero commendat Memmio. [4] at de Demetrio Syro, cui dicendi magiſtro Cicero Athenis deditus fuit, veterum monimenta nihil produnt, cuius memoria facile potuiſſet oblitterari, niſi eam conſeruaſſet TVLLIVS.

§. VIII. Poſtquam Cicero Athenis principes philoſophiæ & dicendi facultate excellentes viros audiuerat, totam peragrauit Aſiam, in qua plura fuerunt litterarum domicilia. namque ibi deprehendimus *Mitylenen*, ſtudiis diſciplinarum & ſapientiæ inclitum oraculum, vbi *M. Claudius Marcellus*, quum bello ciuili partes Pompeii ſecutus, eo deuicto, Cæſarem ſuum inimicum metueret, in cultura bonarum artium tempore hoc vixit tranquille, vide SENECAM. [5] Tarſi, quam apoſtolus PAVLVS Tarſenſis [6] ἐκ ἀσήμου πόλιν, *nobiliſſimam vrbem Ciliciæ* adpellat, quæue IOSEPHO [7] ἀξιολογωτάτη μητρόπολις ἐσα, *maxime memorabilis & metropolis eſt*, philoſophorum & artium ad humanitatem pertinentium cla-

1 *epiſt. ad diuerſos lib. XIII. ep. 1.* 2 *lib. V. de fin. bon. & mal. c. 1.* 3 *lib. I. c. 33. de natur Deor.* 4 *lib. XIII. ep. 1. ad diuerſos.* 5 *ad Heluiam cap. 9.* 6 *Actor. XXI. v. 39.* 7 *antiquitatum Iudicar. l. I. c. 8.*

riſſima fuit ſchola, quam romani, quamuis non tanta multitudine quoque frequentarunt. vt enim ex veterum monimentis cognoſcimus, Tarſenſes ſtudia rerum philoſophicarum & optimarum artium ſumma induſtria proſecuti ſunt, quas ita coluerunt, STRABONE teſte [1] ὥσθ᾽ ὑπερβέβληνται καὶ Ἀθήνας καὶ Ἀλεξάνδρειαν, *vt Athenas & Alexandriam ſuperauerint.* ſunt adhuc in Aſia loci alii celebres propter doctrinæ ſtudia, *Cnidus* quippe, vrbs Cariæ, *Magneſia* Lydiæ, *Antiochia* Syriæ, & *Rhodus* inprimis, quæ inter Aſiaticas ſcholas palmam modeſtioris tenuit eloquentiæ. inter alia vero artium ſtudia, quibus ſe tradebant Aſiatici, eloquentia præcipue fuit, quæ vt ſemel ex Pireæo, Athenarum portu euecta eſt, omnes peragrauit inſulas, auctore CICERONE. [2] at vero notant veteres diſcrimen inter Aſiaticos, Atticos & Rhodios oratores, ita, vt *Aſiaticum* dicendi genus fuerit amplum, copioſum, tumidum; *Atticum*, preſſius Aſiatico, nec vero conciſum; *Rhodium* medium inter Aſiaticum & Atticum. *Aſiatici oratores*, inquit CICERO, [3] *non contemnendi quidem nec celeritate, nec copia, ſed parum preſſi & nimis redundantes. Rhodii ſaniores & Atticorum ſimiliores:* & QVINTILIANVS [4] *Attici limati quidem & emuncti nihil inane aut redundans ferebant. Aſiana gens tumidior alioquin & iactantior vaniore etiam dicendi gloria inflata eſt. tertium mox, qui hæc diuidebant, adiecerunt genus Rhodium quod velut medium eſſe, atque ex vtroque miſtum volunt:*

1 *lib. XIV.* 2 *Bruto, c.* 13. 3 *Bruto, c.* 13. 4 *lib. XII. cap.* 10. *inſt. orat.*

confer:

confer GERH. IO. VOSSIVM. [1] nec tamen nullum inter Aſiaticos diſcrimen erat, quam ſententiam ſatis confirmat CICERO, qui [2] mentionem habet duorum Aſiaticæ dictionis generum, quando dicit: *genera autem Aſiaticæ dictionis duo ſunt: vnum ſententioſum & argutum, ſententiis non tam grauibus & ſeueris, quam concinnis & venuſtis: qualis in hiſtoria Timæus; in dicendo autem pueris nobis Hierocles Alabandeus, magis etiam Menecles frater eius fuit: quorum vtriusque orationes ſunt in primis, vt Aſiatico in genere laudabiles. aliud autem genus eſt, non tam ſententiis frequentatum, quam verbis volucre atque incitatum: quali eſt nunc Aſia tota, nec flumine ſolum orationis, ſed etiam exornato & faceto genere verborum: in quo fuit Aeſchylus Cnidius, & meus æqualis Mileſius Aeſchines. in iis erat admirabilis orationis curſus, ornata concinnitas non erat*; quæ verba penitus inſpiciamus. notat quippe Cicero in oratoribus Aſiaticis duo genera orationis, quorum alterum ſit concinnum; alterum vero copioſum atque elegans; ex quibus ſatis adparet, quod Aſiatici vigore ingenii, cuius maxima vis in venuſta ſuauique dicendi facultate eſt, floruerint, quod ſi ſpectemus ambitum periodorum, quibus oratio ad leges artis compoſita tenetur, non vnam præ ſe ferunt faciem, quarum aliæ circumductæ ſunt ac copioſæ; aliæ conciſæ & concinnæ, aliæ vero mixtæ, quæ neque adeo amplæ, neque breuiores exſiſtunt. quod ad concinnum adtinet ſermonem, in cognoſcenda ipſius indole duo inprimis obſeruari debent, partim illius ambitus,

1 *inſtit. orator. lib.* 6. *p.* 467. 2 *Bruto c.* 95.

qui

qui breuis eſt ac conciſus nec verba admittit, niſi quæ ſenſui principali exprimendo maxime ſunt neceſſaria; partim dictiones, formulæ, ſententiæ, quarum proprium eſt, vt ſint magno ſignificationis pondere; vt cogitationes mentis cum adfectibus animi coniunctas exprimant, vtque interdum quandam argutiarum venuſtatem ſecum ducant. at vero & maxima huiusmodi dicendi generis elegantia poſita eſt in coniunctione verborum, ſententiarum, quæ talis eſſe debet, vt aurium delectantem ſenſum atque ſuauem efficiant ſonum, quo ſpectant Ciceronis verba: *datur etiam venia concinnitati ſententiarum: & arguti certique & circumſcripti verborum ambitus conceduntur: de induſtriaque non ex inſidiis; ſed aperte ac palam elaboratur, vt verba verbis quaſi demenſa & paria reſpondeant, vt crebro conferantur pugnantia, comparenturque contraria: & vt pariter extrema terminentur, eundemque referant in cadendo ſonum:* [1] & alibi [2] dicit: *formæ vero quædam ſunt orationis, in quibus ea concinnitas ineſt, vt ſequatur numerus neceſſario. nam quum aut par pari refertur, aut contrarium contrario opponitur, aut quæ ſimiliter cadunt verba, verbis comparantur: quidquid ita concluditur plerumque fit, vt numeroſe cadat.* etenim ſuauis in oratione concinna ἁρμονίας princeps fundamentum ponunt in ἀντιθέσει, παρισώσει & παρομοιώσει. primum genus eſt ΑΝΤΙΘΕΣΙΣ, id eſt oppoſitio, quum modo illud, quod proprie contrarium eſt, contra ponatur, verbi gratia, *eloquentia obmutuit*, apud CICERONEM [3]

1 *oratore ad M. Brutum n.* 12. 2 *ib. n.* 65. 3 *in Bruto.*

cum

cum ratione inſanit apud TERENTIVM; [1] modo vero & id, quod ſpeciem habet contrarii, quo pertinent, vti dicuntur, priuantia e. g. *vnicum eſt bonum ſcientia; malum contra vnicum eſt inſcitia*; contradicentia, v. g. *ſæpe melius eſt, non viuere quam viuere*: confer QVINTILIANVM. [2] ſecundum genus eſt ΠΑΡΙΣΩΣΙΣ, quum voces integræque locutiones nullo coniunctæ vinculo ſuis interuallis diſtinguuntur; & tertium ΠΑΡΟΜΟΙΩΣΙΣ, hoc eſt ſimilitudo litterarum & vocum, quo de argumento conferri poteſt C. G. SCHWARTZIVS [3] huiusmodi igitur dicendi morem Aſiaticos oratores obſeruaſſe, profitetur CICERO, qui autem in eo contra artem interdum peccabant, quod perpetuas phraſes & figuras habuerint prodigioſas & procul arceſſitas, nec vim ſententiarum rite temperata oratione conſeruauerint, quo in genere multi veterum ſophiſtarum a regulis veræ eloquentiæ diſceſſerunt, quoniam ornamenta, & quæ orationem reddunt concinnam eamque inluſtrant, vbique adhibere ſtudebant, ſed re ipſa iſta coniectabantur immodice, nec vſum illorum temperabant cum iudicio. tale ſententioſum & argutum dictionis genus ſectatus eſt TIMAEVS, teſte CICERONE, qui TIMAEO Pythagorico philoſopho iunior, Andromachi filius, domo Siculus, quiue litteris hiſtoriarum inluxit, de quibus G. I. VOSSIVS [4] videri poteſt. de eloquentia ipſius CICERO alio loco ita diſſerit: *minimus horum omnium Timæ-*

1 *Eunuch. act. I. ſcen. I. v.* 18. 2 *inſtit. orat. lib. IX. cap.* 3. 3 *diſſ. de orat, concinna.* 4 *de hiſtoricis græc. lib. I. c.* 12. *p.* 81.

us,

us, quantum autem iudicare poſſum, longe eruditiſſimus & rerum copia & ſententiarum varietate abundantiſſimus, & ipſa compoſitione verborum non impolitus magnam eloquentiam ad ſcribendum attulit, ſed nullum vſum forenſem. [1] alterum Aſiaticum dicendi genus erat amplum, copioſum, longiores periodos, longiora commata & cola habens, quod modo elegans atque ornatum fuit, modo quoque pulchritudinem ſuam amiſit & in effrenatam loquacitatem ſine vſu degenerauit, quapropter PETRONIVS [2] *nuper ventoſa iſthaec & enormis loquacitas Athenas ex Aſia commigrauit, animosque iuuenum ad magna ſurgentes veluti peſtilenti quodam ſidere adflauit, ſimulque corruptae eloquentiae regula ſtetit & obtinuit:* & SVETONIVS [3] *an potius Aſiaticorum inanibus ſententiis verborum volubilitas in noſtrum ſermonem transferenda?*

§. VIIII. Aſia itaque, de cuius muſis, eloquentiae praecipue iam quaedam praemiſimus, a CICERONE peragrata eſt, cuius itineris cauſſam his declarat verbis: *ſed quum cenſerem remiſſione & moderatione vocis & commutato genere dicendi me & periculum vitare poſſe & temperatius dicere: vt conſuetudinem dicendi mutarem, ea cauſſa mihi in Aſiam proficiſcendi fuit.* [4] princeps litterarum ſtudium, cui in Aſia ſeſe tradidit, eloquentia fuit, cuius magiſtros eo tempore nobiliſſimos audiuit & ipſorum profecit doctrina. primus ex illis, quorum facit mentionem, eſt *Menippus Stra-*

1 *de oratore lib. II. n. 14.* 2 *ſatiric. c. 2.* 3 *Aug. c. 86.*
4 *c. 93. in Bruto.*

toni-

tonicenſis, qui ab aliis Menippis, *Menippo* quippe Pergameno, qui in geographiæ in primis litteris clarus fuit, *Menippo* Comico, *Menippo* Cynico, *Menippo* Gadarenſi diſtinguendus eſt quiue Stratonicenſis a patria *Stratonicea* dicitur, quumque Stratonicea vrbs fuerit Cariæ, factum, vt PLVTARCHVS Menippum hunc adpellauerit Carem, confer. G. I. VOSSIVM [1] & CELLARIVM [2] ſecundus eſt *Dionyſius Magnes*, qui num *Magnes* dicatur a *Magneſia* Aſiæ propriæ vrbe, an a *Magneſia* Macedoniæ regione, id accuratius definiri non poteſt, quamuis verius ſit, eum cognominatum fuiſſe a Magneſia vrbe Aſiæ, cuius ſupra iniecimus mentionem. quem *Dionyſium* ab aliis Dionyſiis a IONSIO [3] diligenter recenſitis, diſtinguendum ſubſequitur *Aeſchylus Cnidius*, ſic dictus a *Cnido* vrbe Cariæ, de quo præter nomen ad poſterorum memoriam nihil eſt propagatum. quumque & alii eiusdem fuerint nominis, *Aeſchylus* quippe tragicus, *Aeſchylus* mathematicus, diſcipulus Hippocratis Chii, *Aeſchylus* Menedemi Eretrienſis inimicus, *Aeſchylus* Agomeſtoris F. qui circa initium Olympiadum Athenienſibus imperauit, *Aeſchylus* Corinthius; hoſce cum TVLLII magiſtro confundere minus debemus. tandem & inter præceptores Aſiaticos ſuos numerat Cicero *Xenoclem Adramytenum*: *Adramyttium*, ſiue *Adramytteum* ſiue *Adramytteos* ſeu *Adramyttion* eſt vrbs nobilis Myſiæ teſte STEPHANO: Ἀδραμύττον πόλις

1 *de hiſtor. græcis lib. III p. 388.* 2 *notitia orbis antiqui lib. III. c. 3 p. 102.* 3 *de ſcriptoribus hiſtoriæ philoſoph. lib. III. cap. 8. §. 2.*

τῆς

τῆς κατὰ κάϊκον Μυσιάς, *Adramytteum vrbs eſt Myſiæ illius, quæ iuxta Caicum ſita eſt*; a qua Xenocles habuit cognomen.

§. X. Verum enim vero his CICERO non contentus, RHODVM venit & ſub veteri doctore Molone vim conſummauit eloquentiæ. Rhodus eſt inſula Aſiatica clariſſima poſt Cnidi promontorium verſus orientem ſita, auctore STRABONE, [1] quæ olim tribus vrbibus *Lindo*, *Camiro*, *Ialyſo* habitata fuit, teſte PLINIO [2] & POMPONIO MELA [3] tetrapolis vero facta eſt poſt Xerxem, Perſarum regem e græcia profligatum, addita noua ciuitate, quæ nomen accepit totius inſulæ & RHODVS adpellata eſt, vt taceamus de coloſſo ſolis ibidem erecto, opere admirando atque inter ſeptem mundi miracula locum obtinente; de aëre inſulæ huius maxime ſalubri, de ſitus opportunitate, bellica virtute, quæ commendabat Rhodios, deque ipſorum cum romanis amicitia, quippe quod argumentum VBBO EMMIVS de republica & ſtatu Rhodiorum perſecutus eſt. verum princeps momentum, ad quod pro diſſertationis noſtræ ratione attendimus, eſt, quod Rhodus emporium fuerit atque officina muſarum, quæ vix vsquam gentium habitarunt ſalubrius & ſplendidius, quam ibi, quo & Romani aliæque gentes transmigrarunt, vt præcepta ſapientiæ atque eloquentiæ haurirent. quapropter erant Rhodus & Mitylenæ ſedes exſulum eruditorum, quum vtrobique litterarum ſtudia quam maxime

1 *lib. XIV. c. 7.* 2 *lib. V. c. 31.* 3 *lib. II. cap. 7.*

florerent:

florerent: CICERO [1] dicit: *qui ſi facile paſſurus eſſet, te carentem patria & fortunis tuis quiete & libere viuere; cogitandum tamen tibi eſſet, Romæne & domi tuæ, cuiusmodi res eſſet, an Mitylenis aut Rhodi malles viuere.* prout autem Mitylenæ exſulem *M. Marcellum* ita adfecerunt, vt maluerit ibi, quam Romæ & domi ſuæ eſſe; ſic & Q. *Metellus Numidicus* in voluntarium exſilium Rhodum profectus, ibique libris legendis atque audiendis magnis viris operam dedit, vt adparet ex LIVIO. [2] etenim philoſophia atque eloquentia Rhodi effloruerunt: de philoſophia necnon matheſi teſtatur id VITRVVIVS [3] quum in præfatione ita diſſerit: *Ariſtippum ſocraticum eiectum naufragio ad Rhodiorum littus, cum ſchemata geometricis deſcripta rationibus vidiſſet, ad comites exclamaſſe, bene ſperemus, hominum veſtigia cerno, ſtatimque in gymnaſium oppidi dilatum ibi cum admiratione diſputaſſe & muneribus ampliter donatum eſſe*: quod autem ad eloquentiam adtinet, *Aeſchines*, Atrometi litteratoris filius Rhodum ceſſit in exſilium, ibique ſcholam aperuit, quam PLVTARCHVS διδασκαλεῖον, PHILOSTRATVS σοφιςῶν φροντιςήριον nominat, atque generis dicendi Rhodii poſuit fundamentum, quippe

1 *epiſt. ad diuerſ. lib. IV. ep. 7. n. 9.* 2 *epit. LXIX.* 3 *lib. VI. de architectura.*

quod medium fuit inter Atticum atque Aſiaticum, adeo vt palmam modeſtioris eloquentiæ inter omnes Aſiaticas ſcholas Rhodii tenuerint, quos *ſaniores & Atticorum ſimiliores* id eſt minus turgidos aut copioſos CICERO laudauit, quam in rem & QVINTILIANVS [1] teſtatur.

§. XI. Sic & Rhodus eloquentiam nutriuit CICERONIS, qui præceptorem, ad quem ibi ſe adplicauit, nominat *Molonem*, qui clariſſimus dicendi magiſter fuit, etiam cauſſarum patronus. iam Romæ *Moloni* huic Rhodio multum dederat operæ, totumque genus dicendi penitus cognouerat CICERO: *eodem anno etiam Moloni Rhodio romæ dedimus operam & actori ſummo cauſſarum & magiſtro.* [2] præter Ciceronem Molo hic diſcipulum quoque habuit *Iul. Cæſarem*, teſte SVETONIO, [3] qui illud præcipue ſpectabat, vt ciuilem perficeret eloquentiam, ad quam ferebatur natura, auctore PLVTARCHO. [4] ſed tamen & *Poſidonium* Rhodi audiuit Cicero. nam non ſolum PLVTARCHVS, [5] ſed & ipſe CICERO, [6] quando ait: *& principes illi Diodotus, Philo Antiochus, Poſidonius, a quibus inſtituti ſumus:*

1 *inſtit. orator. lib. XII. cap.* 10. 2 *cap.* 89. *in Bruto.* 3 *in vit. cap.* 4. 4 *vita ipſius p.* 708. 5 *vita Ciceronis p.* 862. 6 *de natura Deorum. lib.* I. *c.* 3.

mus; ſatis adfirmant, quod Tullius a Poſidonio quodam ſit inſtitutus, a quali autem id fuerit factum, de eo iam diſputemus. namque in veterum monimentis tres Poſidonii commemorantur, quorum primus patria *Apameenſis*, ſecundus *Alexandrinus*, antiquior & Zenonis auditor, & tertius *Obiopolita*, qui libris quatuor Atticas hiſtorias conſcripſit. quod horum primus Ciceronis magiſter fuerit, ex variis rationibus colligi poteſt, ſiquidem SVIDA auctore Poſidonius Apameenſis ſcholam habuit Rhodi, vbi Ciceronem Poſidonium philoſophum audiuiſſe clare pronunciat PLVTARCHVS, vt de ratione temporis, quæ cum ſententia hac congruit, taceamus. equidem CICERO ſuperiore loco, quo de profectione ſua commemorat, ex præceptoribus, quibus Rhodi ſe tradidit, Molonem tantum nominat, Poſidonii autem Apameenſis nullam habens mentionem; ſed id leue eſt momentum. CICERO enim ibi tradit, quorum opera in dicendi arte ſit vſus, in quibus Poſidonius, veluti philoſophus & a quo in philoſophia ſtoica redditus eſt exercitatior, minime fuit. hic igitur Poſidonius dictus *Apameenſis* ab Apamea Syriæ prope Orontis & Marſyæ confluentem, ſtoicus philoſophus, diſcipulus & ſucceſſor Panætii Rhodii iunioris magnam philoſophiæ

atque aſtrologiæ laudem ſua ætate conſecutus eſt, quocirca AVGVSTINVS [1] ait: *Poſidonius ſtoicus multum aſtrologiæ deditus*: item *Poſidonius magnus aſtrologus idemque philoſophus*; etiam apud STRABONEM [3] legimus, Pompeium magnum, quum ad bellum Mithridaticum proficiſcens Rhodium veniſſet, ibi Poſidonium diſſerentem audiuiſſe, confer G. I. VOSSIVM [4] IONSIVM [5] MENAGIVM [6] I. A. FABRICIVM. [7] hæ igitur ſunt amœnitates hiſtoricæ, quas ex CICERONIS conlegimus peregrinatione.

1 *de ciuitate Dei lib. V. c. 2.* 2 *lib. V. cap. 5.* 3 *lib. XVI* 4 *de hiſtoricis græcis lib. I. c. 24.* 5 *de ſcriptor. hiſt. philoſ. lib. II. c. 16. §. 3.* 6 *ad Laërtium lib. VII. ſegm. 39.* 7 *in bibliothec. græc. lib. III. cap. 15.*

EXERCITATIO

EXERCITATIO HISTORICO-PHILOSOPHICA DE ATHEISMO ARISTOTELIS.

CAPVT I.

DE VARIA EXISTIMATIONIS ARISTOTELIS FORTVNA.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Varia ſunt iudicia de pietate ac religione veteru philoſophorum §. I. *Ariſtotelem magnifaciun chriſtiani, etiam conciliant cum ſcripturis ſa cris* §. II. *Ariſtotelis auctoritas apud Iudæos* III. *Ariſtoteles a variis refertur inter atheos* IIII. *de* prima *exiſtimatione Ariſtotelis, apu chriſtianos quippe diſſeritur, & demonſtrat* primum *quod conciliationes veterum philoſoph rum cum oraculis diuinis ſint nullius momen partim ex cauſſa, quæ eſt corruptus animi adf ctus,* §. V. partim *ex exemplis ieiunarum conc liationum.* §. VI. deinde, *quod tales conciliati nes non poſſint inſtitui, rationes proferuntur,* VII. *quæ illuſtrantur ex philoſophia Pythag ræ & Platonis* §. VIII. VIIII. X. *etiam obiectione de traditione vindicantur* §. XI. *hiſce dictis efficitur concluſio* §. XII. *quæ etia adplicantur ad Ariſtotelem* §. XIII. *de* ſecun *exiſtimationis Ariſtotelis fortuna, apud Iudæ quippe, quorum fabulæ confutantur* §. XIII XV. *de* tertia *exiſtimationis fortuna, quod atheus* §. XVI.

§. I. VAria philoſophorum, quos antiqu tulit ætas, fuit fortuna, ita, vt ſi ill rum doctrinas de rebus diuinis ſp ctemus, ordini modo chriſtianorum modo i lorum, qui impietatis ob negatum deum adc ſantur, ſint adſcripti. etenim quum obſeruau

ri

rint nonnulli, extare in paganorum monimentis non pauca, quæ magnam interdum cum ſacris oraculis ſimilitudinem habere videntur, iſta cum diuinis illis ſcripturis non ſolum conciliare, ſed & ipſos auctores in chriſtianorum, quin immo in illorum, qui æterna fruuntur felicitate, numerum referre, ſibi ſumſerunt, cuiusmodi inſtitutum eo alacriori ſtudio ſuſceperunt, quo maior erga veteres philoſophos venerationis ac pietatis cultus fuit, qua de re videri poteſt I. H. VON SEELEN.[1] contra alii fuerunt, qui ex ipſorum ſcriptis eiusmodi collegerunt ſententias doctrinasque, quæ a vera ratione de deo ſentiendi eſſent alienæ, adeoque in illis crimen *atheiſmi* notarunt, id quod aliis nimis durum viſum fuit, quippe qui cauſſas horum philoſophorum egerunt. fecit id elegantiſſima diſſertatione IO. CHRIST. WOLFIVS,[2] quumque IO. HENRICVS FOPPIVS pro illorum opinione, qui veteres philoſophos adcuſant atheiſmi, duas ederet diſſertationes,[3] aduerſus iſtas IACOBVS HASAEVS[4] arma ſua tulit. quæ quamuis magna exemplorum copia probare atque illuſtrare poſſemus, ſufficiat tamen, vnum ex multis ARISTOTELEM produxiſſe.

§. II. Multum diſputatum fuit de religione ac doctrinis ARISTOTELIS, quæ deum, eius opera, eiusdem cultum & alias res diuinas ſpectant, ita vt alii hac in re de philoſopho hoc ſenſerint præclare; alii vero minus, quæ tradidit, probauerint. namque quod ad priores adtinet, conſtat ex monimentis hiſtoriarum

1 *de ſcript. gentil. falſo in chriſt. ordinem relatis.* 2 *de atheiſmi falſo ſuſpectis.* 3 *de atheiſmo philoſ. gentil. celebrior. Brem.* 1714. 4 *de gentil. philoſ. atheiſmi falſo ſuſpectis Brem.* 1716.

philoſophiæ quanta dignitas, quantaue auctoritas habita ſit ARISTOTELI a doctoribus illis, vti dicuntur, *ſcholaſticis*, ex quibus *Colonienſes* libro quodam de *ſalute Ariſtotelis* tam magnificum ipſi ſtatuerunt pretium, vt iſtum in ſocietatem ac numerum ſanctorum adſcripſerint, ac ſeruatoris noſtri *præcurſorem* in cognoſcendis rebus naturalibus dixerint, de quibus H. C. AGRIPPA [1] ita differit: *Ariſtoteles digniſſimus latinorum gymnaſiorum doctor & quem Colonienſes mei theologi diuis annumerarent, librumque ſub prelo euulgatum ederent, cui titulum facerent de ſalute Ariſtotelis, quem theologica inſuper gloſſa illuſtrarunt, in cuius calce concludunt, Ariſtotelem ſic fuiſſe Chriſti præcurſorem in naturalibus, quemadmodum Ioannes Baptiſta in gratuitis.* * quapropter non eſt cauſſa nobis, cur admiratio nos ſubeat, quod iſta ætate tam putida fuerit barbaries, tamque luctuoſa rerum chriſtianarum facies, vt ex Ariſtotelis libris viam ad felicitatem, quæ conſtanti ac ſempiterna retinetur poſſeſſione, demonſtrare, iſtosque apud populum in ſacro cœtu concilioque explicare, quidam inſtituerint, cuius rei teſtem habemus MELANCHTHONEM: [2] *audiuimus, quosdam pro concione ablegato euangelio ethica Ariſtotelis explicare.* & alio loco [3] dicit: *quidam Licentiatus dixit: ſi amitteremus omnes libros propheticos & apoſtolicos, poſſe doctrinam euangelii reparari ex ethicis Ariſtotelis.* nec defuerunt recentiori ætate, qui ſingulari philoſophi huius amore capti iudicarunt, quod iſte monimentis ſuis doctrinas di-

1 *de vanitat. ſcient. cap.* 54. 2 *apolog. A. C. pag.* 62.
3 *l. c. p.* 492.

uinis

uinis oraculis plane conſentaneas prodiderit, ac omne pietatis ſtudium exercuerit, vti FORTVNIVS LICETVS *de pietate Ariſtotelis erga deum & homines & de animarum rationalium immortalitate ſecundum opinionem Ariſtotelis* [1] ſcripſit; cui adhuc duos, qui religionem noſtram profeſſi ſunt, adiungere poſſumus. quorum eſt alter IO. ZEISOLDVS, celeberrimus quondam academiæ noſtræ philoſophus, qui librum de *Ariſtotelis in illis, quæ ex lumine naturæ innoteſcunt, cum ſcriptura ſacra conſenſu, ab eaque adparente diſſenſu* [2] edidit, & Ariſtotelis conſenſum cum diuina ſcriptura demonſtrare ſibi ſumſit, quod inſtitutum quam minus feliciter ſucceſſerit, adeoque opera male ſit poſita, oſtendit venerandus BVDDEVS. [3] hinc & de iſto dicit PASCHIVS. [4] *ſed ſi verum fatendum, nititur ſæpe præſumta viri alias doctiſſimi conciliatio lubrico fundamento, tribuunturque nonnunquam ex intempeſtiuo hoc conciliandi ſtudio tales philoſopho ſententiæ, quæ ipſi in mentem non venerunt.* alter eſt CHRISTIANVS DREIERVS, qui integram Ariſtotelis philoſophiam in deum reduci & in eo vltimo adquieſcere, adfirmauit, [5] vt de aliis, IVLIO CAESARE SCALIGERO, ANTONIO SIRMONDO, AVGVSTINO NIPHO, quos commemorat quoque FABRICIVS, [6] taceamus.

* de libro hoc videri poteſt VINC. PLACCIVS theatro anonymor. & pſeudonym. p. 77. & I. A. FABRICIVS biblioth. græc. lib. III. cap. 6.

1 *Patau.* 1629. *fol.* 2 *Ien.* 1667. 4. 3 *obſeru. Hal. tom.* 3. *obſeru.* 13. §. 5. 6. *p.* 239. *ſqq.* 4 *introd. in rem litterar. moral. veter. cap.* 11. §. 11. *p.* 593. *tr. de var. mod. moralia trad.* 5 *philoſ. prim. p.* 43. 6 *biblioth. græc. lib.* III. *cap.* 6. *p.* 176.

p. 176. mentionem facit libri: *quæſtio magiſtralis, oſtendens per auctoritates ſcripturæ diuinæ, quid iuxta ſaniorum doctorum ſententiam probabilius dici poſſit de ſaluatione Ariſtotelis Stagiritæ*, editi Coloniæ a *Lamberto* quodam de *Monte*.

§. III. Prout autem chriſtianæ religionis homines Ariſtotelem magnis adfecerunt honoribus, veluti philoſophum, cuius doctrinæ diuina abundarent ſapientia, ita quoque Iudæi iſtum genti ſuæ vindicarunt, quod quum res ipſa negaret, fabulis ac commentitiis argumentis confirmare, ſumma adniſi ſunt ope. alii pro ſuo rerum fictitiarum ſtudio Ariſtotelem, Iudæum Hieroſolymitanum e tribu Beniamin genus ſuum duxiſſe, prodiderunt, videatur BARTOLOCCIVS. [1] alii autem, ne tam magnum atque impudens dicerent mendacium, nugati ſunt, iſtum in extremo vitæ conſtitutum Iudæorum ſacris, proſelyti inſtar ſe addixiſſe, id quod credi voluit R. IOSEPH filius SCHEMTOV. [2] quibus figmentis SCIPION. SGAMBATVM [3] adduci potuiſſe, vt veriſimile exiſtimaret, Ariſtotelem aut genere, aut diſciplina aut cultu fuiſſe Iudæum, id eſt maxime demirandum, quum hæc omnia plena ſint nugarum, atque aperte ſignificent fabulas. nec quis, vi verum percipiendi præditus fidem adiunget narrationi, quod Ariſtoteles quotidie hac precum formula vſus fuerit, quæ a BARTOLOCCIO profertur ex bibliothecæ Vaticanæ codice, manu exarato & inſcripto: מוסרי הפילוסופים *eruditiones philoſophorum*:

1 *bibl. Rabbin. tom. I. p.* 471. 2 *præfat. ad expoſit. in libr. Ariſtotel. de moribus.* 3 *archiu. V. T. p.* 457. *ſqq.*

terri-

terribilis, cuius dominio me ſubiiciam,
& æterne, qui nunquam (regnare) *ceſſas,*
& auctor omnium rerum,
libera me ab igne tuo magno.

aut quod Alexander Macedo, quum victor Hieroſolymas in ſuam redegiſſet poteſtatem, magiſtrum ſuum Ariſtotelem theſauro librorum Salomonis præfecerit; qui vero quidquid boni in illis inuenerit, huius furtum fecerit litterarium, idque omne, additis quibusdam grauiſſimis erroribus, ac ſpeciatim de æternitate mundi, ſuo ipſius nomine ediderit, qua de re legas IACOBVM THOMASIVM [1] PETRVM BAELIVM, [2] & qui hæc omnia diligentiſſime conlegit, IO. CHRISTOPH. WOLFIVM. [3]

§. IIII. Sic Ariſtoteles aliis viſus eſt chriſtianus; aliis vero Iudæus: & quem fugiat, quam ampliſſimis ornatus fuerit laudibus, veluti ſortem mortalis generis humani excedens, cuiusue merita nemo admiratione, multo minus cultu aut oratione conſequi poſſet? ex quibus religioſis ipſius cultoribus PERERIVM [4] tantum nominamus, in hæc verba erumpentem: *huius igitur viri, quem admirata eſt antiquitas, poſteritas vero etiam venerata, & vt Lucretii verbis vtar,*

qui genus humanum ingenio ſuperauit & omnes
præſtrinxit ſtellas, exortus vti æthereus ſol;

huius inquam viri præſtantiam virtutesque laudando conſequi velle, ſimile eſt, vt ſi quis vellet oceanum exhaurire, aut ſtellas cœli dinu-

1 *de plagio litter.* §. 364. *p.* 160. 2 *diction. hiſtor. crit. tom.* I. *p.* 346. 3 *biblioth. Hebr. n.* 356. *p.* 217. 4 *lib.* V. *cap.* I. *phyſic.*

merare

merare & mundi totius magnitudinem manibus ſuis metiri. enim vero alii hunc philoſophiæ doctorem adcuſarunt impietatis, quin immo ordini illorum adſcripſerunt, qui veritati grauiſſimæ clariſſimæque, quod detur ſummum numen, maximam vim intulerunt, eamque deſtruere ſunt conati; id quod vtraque ætate factum eſſe, ex hiſtoriarum monimentis cognoſcimus. namque æuo vetuſtiori Athenienſes illum criminis inſimularunt, quod eſſet ἀσεβὴς καὶ ἄθεος, & ipſe metu impulſus, ne ſupremo adficeretur ſupplicio, Athenis res ſuas tranſtulit Chalcidem, quod ab Eurymedonte ſacrorum antiſtite adcuſatus eſſet impietatis, ſiue vt Phauorinus tradidit, a Demophilo, teſte DIOGENE LAERTIO, [1] quamuis hos ambos eiusdem adcuſationis auctores nominet ATHENAEVS: [2] confer THOMAM STANLEIVM. [3] recentiori vero ætate adhuc diligentiori opera ſtudioque ea, quæ philoſophus hic ſenſit dixitque de Deo, ſuſpecta reddere, eaque grauiſſimorum errorum plena eſſe, demonſtrare adlaborarunt, prout VALERIANVS MAGNVS de *atheiſmo Ariſtotelis* MDCXLVII. ſcripſit, & GVIL. POSTELLVS dedicatione, quam liber ipſius *Iuſtini Martyris euerſio Ariſtotelicorum dogmatum* præ ſe habet, de iſto ita iudicauit: *nullus autem ſit reipublicæ periculoſior aut euerſione dignior hoſtis familiari & domeſtico. ſuſcepi in falſa Ariſtotelis dogmata bellum Iuſtini Martyris & philoſophi præſtantiſſimi fretus armis & fidei cum martyre conſimilis lorica tectus, eo quod vt olim omnia fere hereſeon ſe-*

1 *lib. V. ſegm.* 5. 2 *lib. XV. p.* 696. 3 *hiſtor. philoſ. part. V. cap.* 9. *p.* 422.

mina

mina ex vno Ariſtotele emerſere, ita hodie atheorum cohors inde manat, adde IO. LAVNOIVM.[1] qui & aliorum de Ariſtotele ſiniſtre ſentientium iudicia conlegit. ſed præter hos alii adhuc eandem aduerſus noſtrum fecerunt cenſuram, ex quibus SAMVEL PARKERVS[2] eum *atheorum omnium principem atque ipſo Epicuro apertiorem religionis hoſtem pronuntiat*; quodue ſit *atheus & apertus religionis hoſtis*, id ex inſtituto probandum ſibi ſumſit AVCTOR obſeru. Hallenſ.[3] & IO. FRANCISCVS BVDDEVS[4] dicit: *certe, quæ de deo, eiusque cum materia nexu neceſſario, mundi quoque æternitate docet, eiusmodi philoſophiæ ſyſtema exhibent, quod cum atheiſmo conſiſtere queat*: nec non ANDREAS RVDIGERVS[5] varia loca profert, quæ mentem a vera de deo ſentiendi ratione alienam prodant, quibus addenda ſunt ea, quæ hac de re diſſerit IENKIN THOMASIVS.[6]

§. V. Quibus adparet, quanta ſit diuerſitas opinionum de Ariſtotele eiusdemque doctrinis, ita vt alii in ipſius laudes ſint effuſi, alios vero omnem pietatis exiſtimationem illi adimere videamus, quapropter quum nobis quoque ſit in animo, de atheismo philoſophi huius tractare, non ab re eſſe duximus, illorum ſententiam, qui magiſtrum ſuum Ariſtotelem tam ſancte pieque colunt, accuratius examinare. id vero melius nobis peregiſſe videbimur, ſi generatim de ſtudio multorum veteres philoſo-

1 *de varia Ariſtotelis fortuna cap.* 14. 2 *de deo & prouid. diuin. diſp. I. ſect.* 24. *p.* 65. 3 *tom. VIII. obſeru.* 10. *p.* 209. 4 *theſib. de atheiſm. & ſuperſtition. cap. I. §.* 15. 5 *phyſic. diuin. lib. I. cap.* 2. *ſect. I. §.* 11. *ſqq.* 6 *hiſtor. philoſoph. de atheiſm. cap.* 2. *p.* 48.

loſo-

loſophos cum ſcripturis ſacris conciliandi dixerimus, oſtendendo, quod partim huiusmodi inſtitutæ conciliationes ſint nullius momenti, partim minime ea, qua deceat ratione, poſſint inſtitui. atqui vt de priori momento diſſeramus, in propatulo eſt, quod huiusmodi opinio tam magnifica de Ariſtotele ex corrupto animi adfectu, quo ipſi plane conſecrati fuerunt, originem ſuam habeat, quæ vt fieret amplior & plurium occuparet animos, in id imprimis omnem contulerunt laborem, vt oſtenderent, doctrinas Ariſtotelis plane eſſe conſentaneas diuinis ſcripturis. pro ſtudio quippe, quo quisque philoſophum ſuum ex antiqua ætate proſequebatur, huiusmodi conciliationes ſæpius ſunt inſtitutæ, id quod non ſolum Ariſtotelis, ſed & Platonis aliorumque philoſophorum cultores fecerunt. namque ſi PLATONEM reſpiciamus, negotio huic non mediocrem dederunt operam BESSARIO, MARS. FICINVS, FRANCISCVS PATRICIVS, LIVIVS GALANTES & plures alii, quorum mentionem habet FABRICIVS.[1] & quem fugiat, quo amore captus fuerit IVSTVS LIPSIVS in præcepta & doctrinas *Stoicorum*, quas ad ſententias diuinarum litterarum interpretari, adeoque philoſophiæ huic magnam efficere auctoritatem, ſumma opera adlaborauit, prout ipſe profitetur, *non alios e priſcis magis conſentire cum chriſtiana pietate quam eos, qui a ſtoica domo*;[2] cuius rei & IACOBVS THOMASIVS[3] exhibet teſtimonium, quando dicit: *verum id erat Lipſio propoſitum, vt quemadmodum Ariſtote*

1 *biblioth. græc. lib. III. cap.* 1 *p.* 38. 2 *centur. I. miſcell. epiſt.* 33. 3 *origin. hiſtor. phil. & eccleſiaſt. p.* 60.

ſtote

ſtotelem ſcholaſtici, ſic ipſe Stoicos ſuos, quoad poſſet, maxime reduceret in gratiam cum religione chriſtiana. * ſic & fuerunt, qui EPICVRI doctrinas cum ſacris pandectis in gratiam reduci poſſe facillimo negotio, ſibi perſuaſerunt, ac ipſius ſententias de *atomis* cum Moſis hiſtoria diuinæ generationis egregie conuenire, contenderunt. hinc EDMVNDVS DIKINSON [1] dicit: *quum ſuſcepiſſem philoſophiam Moſaicam pro virili mea dilucidandam cunctisque ſerio perpenſis firme concepiſſem, munus illud nulla ratione melius, quam corpuſculari vel, vt loquuntur, atomica præſtandum fore.*

* huc etiam ſpeciatim pertinent ea, quæ de SENECA & EPICTETO eorumque doctrinis, cum oraculis diuinis conuenientibus proferuntur. de SENECA multos auctores LINTRVPIVS præfatione ad SVANINGII Senecæ theol. natural. contemplat. Haun. 1710. 4. conlegit; EPICTETVS autem a BARTHIO aduerſar. lib III. cap. 10. & 16. chriſtianus eſt dictus; BERKELIVS not. ad enchir. cap. 37. commemoratis Epicteti doctrinis addit: *parum abeſt, quin exclamem, o ſancte Epictete!* POIRET œconom. diuin. lib. III. cap. 13. vocat illum *diuinum ſenem*, neque dubitat, *futurum, quando Chriſtus adpariturus eſt, vt ille una cum eo in gloria compareat.* conf MICH. ROSSALIVS diſq. de Epicteto, qua probatur, eum non fuiſſe Chriſtianum Grœning. 1708. 8.

§. VI. Quod ſi igitur homines praui adfectus impulſu commoti ſint ad huiusmodi conciliandi ſtudium, facile exinde iudicare poſ-

[1] *phyſic. veter. & ver. cap. 2. pr. p. 11.*

ſumus,

ſumus, quanta ſimplicis veritatis promouendæ ipſis fuerit cura, cuius quippe nullam habuerunt rationem, & perditæ mentis cupiditati ſatisfacere, laborarunt. quid multa? quilibet mediocri iudicandi virtute præditus percipere poteſt, quam ieiunæ aridæque ſint ſæpius tales conciliationes, quod vt fiat manifeſtum, non ab re erit, hanc in rem exempla quædam proferre. ſic BESSARIO eam ob cauſſam PLATONEM cum oraculis dei conſentire putat, quod plus fidei, quam demonſtrationibus tribuerit; *Plato*, ait, *in hoc præcipue cum noſtra religione conuenire videtur, quod nullam quærit demonſtrationis rationem, ſed primam præcipuamque omnium virtutum fidem conſtituit, per quam res diuinas merito colendas exiſtimat*; quaſi fides Platonis, hominis rationis tantum lumine inluſtrati & adhuc paganorum ſacris initiati eadem ſit ac fides, quam doctores religionis chriſtianæ docent, quæ ſeruatore generis humani nititur, cuiusue nemo per vires naturæ, ſed gratiam ſpiritus ſancti particeps eſſe poteſt. AVGVSTINVS STEVCHVS, [1] vt conſenſum Ariſtotelis cum Moſe demonſtraret, momentum illius inter alia in eo poſuit, quod ad ſimilitudinem libri generationis diuinæ adfirmauerit, deum marem & feminam πρὸς τὴν κοινωνίαν produxiſſe, quod ſane ita firmum ſtatutumque eſt, vt a nemine, ſiue ſit politus, ſiue rudis ingenio, vocetur in dubium. quin immo interdum fuerunt ea licentia, vel potius audacia ac temeritate, vt ſancta profanis, religioſa ac pia impiis, lumina tenebris, ſumma infimis

1 *de perenni philoſ. lib. X. cap. 20.*

miſce-

miſcerent turbarentque, cui impudentiæ inſignem reliquit locum IVSTVS LIPSIVS, qui per fatum Stoicum intelligit *æternum prouidentiæ decretum, quod tolli non magis e rebus poteſt, quam prouidentia ipſa*: [1] quid? ipſam prouidentiam, quam ex ſacris litteris cognoſcimus quamue profitemur pie, ad VELLEII exemplum apud CICERONEM [2] qui eam per ludibrium *anum fatidicam* Stoicorum vocat, ita adloquitur: *ades noſtra anus, ades amanda nobis ſuper omnes veneres & venerum amores!* [3] quæ verba neque pectus, neque ſcribendi genus hominis chriſtiani produnt, & ſane miramur, magnum Lipſii ingenium in tam futiles, commentitias ac impias ſententias incidiſſe. atque etiam alia Stoicorum delirantium ſomnia tam pulcre interpretari poteſt. ſed, quæ attigimus exempla, ſufficiant.

§. VII. At vero hæ conciliationes non ſolum ſunt nullius momenti, ſed & ex veritate ea, qua decet ratione, minime poſſunt inſtitui, quæ ſententia noſtra verboſius explicari poteſt. primum enim ſacer codex, qui religionis chriſtianæ doctrinas tradit, eiusmodi complectitur res ac veritates, quas nemo humanæ mentis oculis intueri, vique rationis cognoſcere poteſt, prout omnes illæ ſunt, quæ viam ad veram eamque ſempiternam felicitatem conſequendam monſtrant. equidem facile concedimus, quod ratio noſtra emendata atque diligenti exercitatione perpolita nihil neque adfirmet, neque neget, quod diuinis effatis ſit aduerſum; multa tamen eaque grauiora veritatum momenta illis inſunt, quæ in-

1 *de conſtant. lib I. cap. 19.* 2 *de natur. deor. lib. I. cap. 8.*
3 *lib. I. diſſ. II phyſ.*

tellectus noſter ſua percipiendi vi minime conſequi poteſt. adhæc paganorum philoſophi rationi emendandæ nullam dederunt operam, quin etiam adfectuum cupiditatibus indulgentes, iſtam corruperunt maxime, adeo vt philoſophia, quæ veritates ſuas ex lumine ſanæ rationis deducit, non ſit eadem ac doctrina huiusmodi philoſophorum. quod ſi enim hoc feciſſent, pro veritatis indole, quæ ſimplex atque vna eſt, quæue vna eademque ratione cognoſcitur ac percipitur; tanta ſane diuerſitas veritatum principalium, totque veterum philoſophorum ſectæ non fuiſſent, prout alia ſententiarum principia adhibuit PLATO, alia ARISTOTELES, alia ZENO, alia EPICVRVS. atqui certe in ſummis erroribus & maximarum rerum, dei quippe, prouidentiæ diuinæ, animæ naturæ atque immortalitatis ignoratione ſunt verſati, quas tenebras & ille, qui recta vtitur ratione, diſſipare & aliis in hisce momentis clariſſimum præferre poteſt lumen. id quod diuinus apoſtolus PAVLLVS [1] pro ſua iudicii grauitate breuibus, ſed magna verborum virtute exprimit: ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς ἀυτῶν, *vani futilesque facti ſunt cogitationibus meditationibusque*, καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος ἀυτῶν καρδία, id eſt, quoniam intellectus ipſorum veræ ſapientiæ non capax, craſſis occultatus & circumfuſus eſt tenebris errorum; qua interpretatione explanamus vocem καρδίας per *intellectum*, quæ ſignificatio & alio loco apoſtoli huius [2] confirmatur, quando dicit: τὸ ἔργον τȣ̃ νόμȣ γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις ἀυτῶν. immo addit: φάσκον-

1 *Rom. I. v. 21.* 2 *Rom. II. v. 15.*

τες εἶναι σοφοὶ, ἐμωράνθησαν, hisque verbis ſignificat, quod ſummo elati ſpiritu ſibi ipſis videantur ſapientes ac grauiſſimi ſapientiæ doctores; re ipſa autem in ſtultitiam ſint deducti. en! hæc ſcripſit PAVLLVS ad romanos, qui omnem litterarum ſapientiæque vindicabant ſibi gloriam, qui principes gentium cultiſſimarum habebantur, quiue græcorum doctrinas de rebus diuinis emendaſſe, liberali mente ſibi perſuadebant.

§. VIII. In tam craſſis igitur erroribus in rebus, quæ mentis tantum agitationem ac contemplationem ſpectant, quamnam lucem in doctrinis morum, quæue ad vitam bene conformandam valere debent, præferre potuerunt veteres philoſophi? quantam ſane ſpeciem pulcritudinis præ ſe habent illorum præcepta, tanta omnino eorum adparebit deformitas, ſi in interiorem illorum indolem, quam veluti concluſiones ex principiis ſuis deductæ habent, penetramus, id quod per exemplorum vim corroborare volumus. ſic PYTHAGORAS & PLATO vltimum hominis finem eſſe ὁμοίωσιν τῦ Θεῦ, *ſimilitudinem dei* docuerunt, ad quam perueniendi medium præter cognitionem ſui ipſius eſſet κάθαρσις, *purgatio*, quam ſequi deberet ἄνοδος, ſeu *adſcenſus* vel arcta cum deo coniunctio, cuius rei teſtimonia a ſcriptoribus, qui modo generatim, modo ſpeciatim hiſtoriam philoſophicam illuſtrarunt, collecta fuerunt copioſe: quo autem fundamento nitatur hæc doctrina, oſtendamus. ſcilicet primum communis veterum fuit opinio, quod anima noſtra, aut potius mens pars ſit diuinæ naturæ, cui præter

alios PYTHAGORAS & PLATO imprimis ſeſe addixerunt. ad illum quod adtinet, teſtatur THEODORETVS,[1] apud Pythagoram & Platonem intellectum nihil aliud fuiſſe, quam diuinam partem, quod etiam ex definitione, quam dedit de deo, patet, veluti *animo per vniuerſam rerum naturam commeante & intento: ex quo etiam animalium omnium vita capiatur*, teſte MINVCIO FELICE,[2] quæ de Pythagoræ ſententia depromta ſunt ex CICERONE,[3] adde CLEMENTEM *Alexandrinum*,[4] THOM. STANLEIVM[5] PETR. DAN. HVETIVM.[6] quod autem etiam PLATO huius fuerit opinionis, animam humanam ex animo diuino & per omnem rerum naturam diffuſo eſſe tractam, ea ſatis confirmant, quæ hac de re legimus apud ipſum PLATONEM[7] ALCINOVM[8] MACROBIVM[9] EVSEBIVM[10] NEMESIVM[11] PETRVM GASSENDVM[12] IACOBVM THOMASIVM.[13] ſic poſita animæ humanæ diuina indole, porro *deſcenſum quemdam* illius e cœlo in terram ſtatuebant, cuius modum rationemque commemorat MACROBIVS:[14] *ſecundum hos ergo, quorum ſectæ amicior eſt ratio, animæ beatæ ab omni cuiuscumque contagione corporis liberæ cœlum poſſident. quæ vero appetentiam corporis & hujus, quam in terris vitam vocamus, ab illa ſpecula altiſſima & perpetua luce*

1 *de curat. græc. adfect. lib. V. p. 516.* 2 *Octau. cap. 19. § 7.* 3 *de nat. deor. lib. I. cap. II.* 4 *Strom. lib. V. p. 590.* 5 *hiſtor. philoſ. part. VIII. p. 763.* 6 *quæſt. Alnet. lib. II. cap. 8.* 7 *Tim. p. 713.* 8 *introduct. Platon. cap. 17.* 9 *ſomn Scipion. lib. I. cap. 21.* 10 *præp. euang lib. XIII. cap. 16.* 11 *de natur. hom. cap. 2.* 12 *ſyntagm. philoſ. Epic. part. 2. ſect. 1. cap. 1. ſect. 2. cap. 6.* 13 *de ſtoica mund. exuſtion. diſſ. XXI. th. 18.* 14 *ſomn. Scipion. lib. I. cap. 11.*

deſpi-

deſpiciens deſiderio latenti cogitauerit, e pondere ipſo terrenæ cogitationis paullatim in inferiora delabitur. nec ſubito hac perfecta incorporalitate luteum corpus inducitur; ſed ſenſim per tacita detrimenta & longiorem ſimplicis & abſolutiſſimæ puritatis receſſum in quædam ſiderei corporis incrementa turgeſcit. in ſingulis enim ſphæris, quæ cælo ſubiectæ ſunt, ætherea obuolutione veſtitur, vt per eas gradatim ſocietati huius indumenti teſtei concilietur. & ideo totidem mortibus, quot ſphæras tranſit, ad hanc peruenit, quæ in terris vita vocitatur. quæ anima e cælo in terram delapſa, ex ſententia Pythagoræ & Platonis cum corpore coniungitur, hacque coniunctione, quum ex materia omne gignatur malum, contrahit ſibi prauam ac corruptam indolem, quæ eſt tertia doctrina, cuius in quæſtionis noſtræ gratiam habenda eſt ratio. etenim veteres pagani, quum inſcitia primæ mali originis laborarent, ac motuum corporis vim, cui anima vix poterat reſiſtere, ſentirent, in eam ingreſſi ſunt ſententiam, fundamentum omnis mali poſitum eſſe in corpore ac materia, adeoque corpus, veluti carcerem, vbi anima pœnas det, habendum exiſtimarunt. Pythagoræ hanc ſententiam diſerte tribuit IVSTVS LIPSIVS[1] ad EVSEBIVM[2] prouocans, qui hanc Pythagoræ referat doctrinam: *principiorum alterum eſſe vnionem, id eſt deum & bonum, alterum infinitum & binionem, id eſt dæmonem & malum, circa quem materialis multitudo eſt;* quod & ſatis notum eſt de Platone, quamuis minime ſit auctor huius opinionis, vt putat

1 *phyſiol. Stoic. lib. I. diſſert. 14.* 2 *præpar. euangelic. lib. XIIII.*

CLEOMBROTVS apud PLVTARCHVM,[1] *Platonem principio, quod qualitates, quæ gignuntur, vt ſubiectum ſuſtinet, materiam nunc vocant, excogitato, multis magnisque philoſophos liberaſſe difficultatibus*; ſiquidem illam Platone multo antiquiorem eſſe conſtat, cuius momenti teſtimonia ſtudioſe collegit PETRVS DANIEL HVETIVS.[2]

§. VIIII. Quam opinionem de animæ natura, deſcenſu atque ex coniunctione cum corpore contracta prauitate quum mentibus ſuis comprehendiſſent Pythagoras & Plato, *ἄνοδον* illius, ſeu *adſcenſum*, quo e vinculis corporis tanquam ex carcere euolaret, ſeque iterum cum deo, vnde ipſius natura eſſet deſumta, coniungeret, promouere omni ſtudio anniſi ſunt. qua ſententia explicari debet illorum *ὁμοίωσις τȣ̃ Θεȣ̃*, quam vltimum finem eſſe hominis dixerunt, qua in re conſentiebant Pythagoras & Plato, quod teſtatur STOBAEVS[3] *Σωκράτης, Πλάτων ταυτὰ τῷ Πυθαγόρᾳ τέλος ὁμοίωσιν θεῷ εἶναι λέγȣσι*, *Socrates & Plato, quemadmodum Pythagoras, finem dixerunt dei ſimilitudinem*, niſi quod Plato facultati ad hanc dei ſimilitudinem perueniendi, his verbis: *κατὰ τὸ δυνατὸν ἀνθρώπῳ* poſuerit limites, vide IO. SCHEFFERVM.[4] duplici autem ratione hunc animæ adſcenſum fieri poſſe, exiſtimabant. primum quando anima re ipſa ſoluatur a vinculo corporis, & ad diuinam dei ſedem transferatur; deinde ſi in corpore quidem veluti carcere, in quem fuerit coniecta, adhuc degat, ſed omnem adhibeat operam, vt

1 *de defect. oracul. p.* 414. 2 *quæſtion. Alnet. lib. III. cap.* 11. *Origen. lib. II. cap.* 2. *qu.* 6. 3 *lib. II. eclog. cap.* 3. 4 *de natur. & conſtit. phil. Italic. cap.* 6. 7.

libe-

liberata a labe corporis, ad priſtinam libertatem puritatemque, ac denique ad vnionem cum deo poſſit peruenire. cuius poſterioris adſcenſus iterum duplex erat via: altera *philoſophica*; altera vero *theurgica*. quod ad *philoſophicam* pertinet, commendauit Pythogoras καθάρσεως ſtudium, quæ cum cognitione ſui ipſius & conuerſione in ſeipſum ἐπιστροφῇ εἰς ἑαυτὸν faciliorem ἄνοδον πρὸς τὸν Θεὸν efficeret, confer HIEROCLEM [1] & BVDDEVM. [2] Plato autem æque ac Pythagoras inter media finem illum attingendi retulit puritatis ſtudium, vt anima ſeiungeret ſe a corpore eiusque inquinamentis, [3] hinc & philoſophiam dixit μελέτην θανάτου, *meditationem mortis*. ad viam *theurgicam* vero neceſſaria erant varia purgationis externæ genera, modo per aërem, modo per aquam, modo per ignem, in quorum vſu multi celebres fuerunt ritus, id quod pluribus expoſuit IO. LOMEIERVS. [4]

§. X. Si quis ſingulari amoris adfectu erga philoſophiam Pythagoræ & Platonis eſſet occupatus, facile occaſionem doctrinas illas cum chriſtiana diſciplina contendendi captare poſſet. ſane vt PAVLLVS [5] τὴν ἀπόθεσιν τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου hominibus chriſtianæ religionis neceſſariam eſſe dicit; ita HIEROCLES [6] a ſapientiæ cultoribus poſtulat τὴν τῶν ὑλικῶν μολυσμῶν ἀπόθεσιν; vtque AVCTOR epiſtolæ ad Hebræos conſcriptæ [7] μετάνοιαν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων commendat; ita HIEROCLES [8] confirmat, illos, qui ſocietatem cum deo adpe-

1 *comment. in aur. carm. Pythag. cap. 66. p. 222. cap. 70. p. 226.* 2 *analect. hiſt. phil. p. 368.* 3 *Phædon. tom. I. p. 67. opp.* 4 *de veter. gentil. luſtration.* 5 *Epheſ. IV. v. 22.* 6 *c. l. p. 26. 226.* 7 *cap. VI. v. 1.* 8 *p. 10.*

terent, debere ſe *ἀπὸ τοῦ θνητοειδοῦς σώματος* disiungere; vtque PLATO [1] dicit: *μὴ καθαρῷ καθαροῦ ἐφάπτεσθαι μὴ οὐ θεμιτὸν*, ita PAVLLVS [2] ſcripſit: *τίς γὰρ μετοχὴ δικαιοσύνῃ καὶ ἀνομίᾳ*; item *καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἅπτεσθε*. ſed quanta videtur conuenientia effatorum Pythagoræ & Platonis cum ſacris ſcripturis, ſi iſta veluti concluſiones tantum, & ipſorum verba conſideramus; tanta ſane eſt diſſimilitudo intuitu principiorum, quibus illa nituntur. omnia enim plena ſunt errorum, quorum hoc in momento grauiſſimus eſt, quod anima hominum pars ſit naturæ diuinæ, cuiusmodi doctrinam adfirmare ac profiteri, plane ab omni ratione, ne de diuina dicamus reuelatione, alienum eſt. de cetero ſententia hæc, quæ omnes fere philoſophos oppleuerat, alios eosque plures peperit errores, & fundamentum fuit multarum doctrinarum, quæ videntur elegantiſſimæ ac præſtantiſſimæ, re ipſa autem ſunt abſurdæ atque impiæ. quam in rem, ſi diſſertationis rationi eſſet conſentaneum, vberius adhuc exempla e Stoicorum præcipue philoſophia deprompta proferre poſſem; ſed ſufficiat, breuibus ea, quæ antiquis philoſophiæ magiſtris de immortalitate animæ placent, attingere. ita prædicatur in illis rei huius cognitio, atque argumentorum, quibus veritas hæc de immortali animæ noſtræ indole innixa, vim per illorum teſtimonia adhuc augeri ac corroborari poſſe multi ſibi perſuadent, cuiusmodi collegit HARTSCHMIDIVS [3] & PETR. DANIEL HVETIVS [4] verum

1 *Phædon. tom. I. p. 67. opp.*
2 *2. Cor. VI v. 14. ſqq.*
3 *de immortalitate animæ humanæ.*
4 *quæſtion. Alnetan. lib. II. cap. 8. §. 3.*

omnes

omnes illi, qui originem animæ ex diuina natura deriuabant eamque iterum in hanc reuerſuram contendebant, minime adfirmarunt, illam eſſe immortalem, id eſt propriam ſubſiſtendi vim retinere, ſed potius non poſſe deſtrui, quæ diſcrepantia ſatis eſt inſignis.

§. XI. Ex his a nobis ſatis ſuperque dictis, quod ratio humana dignitatem ac maieſtatem veritatum, quæ ſacris litteris inſunt, non ſemper capere poſſit; quodue veteres philoſophi lumen, quod natura ipſis fuerat dilargita, tenebris adfectuum atque errorum obſcurauerint maxime, efficitur concluſio, inane eſſe ſtudium, illorum doctrinas cum ſacris ſcripturis contendendi. equidem, ſi dono rationis a deo dato legitimo modo vſi fuiſſent, nec prauis animi adfectibus tam maximum reliquiſſent locum, facile has falſas opiniones ac turbulentos errores vitare, etiam ſibi eripere potuiſſent; ſed quid mirum, quod in tanto prauarum cupiditatum ſtudio, ratio ipſorum circumfuſa fuerit tenebris? quapropter etiam apoſtolus PAVLLVS [1] adfirmat, quod corruptio mentis, libido quippe adfectuum hunc opinionum morbum, hanc intellectus ægrotationem effecerit, quando dicit: τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης, quod pluribus exemplo græcorum philoſophorum clariſſime demonſtrat CAMPEGIVS VITRINGA. [2] verum nobis obiici poſſe videmus, quod veteres philoſophi ex paganorum ordine multa ope traditionis cognouerint, vt adeo inſtitutum, quo illorum do-

1 *Epheſ. IV. v 22.* 2 *diſſert. de philoſ. græcor. vitio affectuum corrupta lib. 3. cap. 12. p. 633. obſeru. ſacrar.*

ctrinarum cum ſacris tabulis conuenientia oſtendatur, non plane ſit contemnendum. nec negamus, quod pagani hominis peregrinationes, ſi non in ipſam Iudæorum prouinciam, ad Aegyptios tamen fecerint, quorum ſacerdotes memoriam legum ac conſuetudinum Iudæorum tenebant, id quod de THALETE *Mileſio*, PLATONE & EVRIPIDE confirmat DIOGENES LAERTIVS,[1] & pluribus aliis DIODORVS *Siculus*;[2] quibus rationibus & hæc a multis additur, quod Ptolemæi magnum librorum numerum ex omnium gentium librariis theſauris conquiſitum comportare procurauerint, eoque ipſo græcis aliisque gentibus ſacros Ebræorum libros euoluendi ſuppeditauerint occaſionem, prout quoque ex plurium opinione auſpiciis *Ptolomæi Philadelphi* conuerſio ſacrarum litterarum in gentium linguam ſit facta, vt de aliis argumentis in præſens taceamus, quæ a nauigatione Ophiritica Salomonis iuſſu facta, eiusdem cum gentium feminis connubio, reginæ Aethiopicæ ad eundem acceſſu & aliunde petuntur. hinc MVTIVS PANSA[3] dicit: *ebraica æmulantes plerique multa ſuis in ſcriptis inſeruerunt, paucis mutatis. erant enim vel teſte Euſebio, ante Ptolemæum diuinæ ſcripturæ in græcam linguam traductæ. multa Theopompus, multa Theodotus tragœdiarum ſcriptor, multa Euripides, Sophocles, Phocylides, Diphilus, Menander & ceteri ab eis ſuffurati ſunt, ita vt integras chartas, columnas integras, vel ab eis carmine redditas, vel rhetorico fuco exornatas*

1 *lib. I. ſegm. 27. lib. III. ſegm. 6.* 2 *lib. I. p. 60.* 3 *oſcul. ethnic. & chriſtian. philoſ. præf.*

apud

apud illos legerim a prouerbiis & ſapientia Salomonis deſumptas : confer GOTHOFR. VOCKERODT.[1] ſed tamen oracula diuina, & quæ de illis ad ipſorum notitiam pervenerunt, gentes non ſolum minus recte intellexiſſe, ſed & fabulis aliisque a ſacra veritate aberrantibus opinionibus corrupiſſe, quem fugit? quin immo philoſophi iudaicarum rerum vel parum vel minime erant ſtudioſi, iisque multa exprobrabant vitia. poſt natum quidem generis humani ſeruatorem, quum temporis complementum aduenisſet, quo mundi ſalus vbique terrarum illuſtraretur, omnium gentium homines in ciuitatem adſcripti, cuius tum pomœria ſatis fuerant anguſta, etiam ad illos fama & doctrina euangelii peruenit; ſed hanc ipſam doctrinam euangelii ſiue Chriſti crucifixi ἔλλησι, hoc eſt *gentibus*, quæ Iudæis opponuntur, præcipue autem illorum philoſophis μωρίαν eſſe, PAVLLVS[2] pronuntiat, quippe qui ſibi perſuaſerunt, doctrinam illam de iuſtitia dei demonſtratam in Chriſto crucifixo alienam eſſe a perceptionibus rationis, id quod colligere poſſumus ex illis, quæ commemorat LVCAS.[3] equidem interdum philoſophi de hominum miſeria grauiter ſunt conqueſti; intimam tamen naturæ humanæ prauitatem minus perſpectam habuerunt, perſuaſione corrupta occupati, ineſſe mortalibus facultatem bene viuendi, ac propriis viribus ad virtutis regulas ſeſe conformandi: quapropter COTTA apud CICERONEM[4] dicit: *atque hoc quidem omnes mortales ſic habent,*

1 *de notitia diuin. ſcriptur. ante Chriſtum nat. in gentes vulgat. p.* 227. *comment. de erudit. ſocietat.* 2 1. *Cor. I. v.* 23. 3 *Actor. XVII. v.* 18. 4 *lib. III. cap.* 36. *de N. D.*

bent,

bent, externas commoditates, vineta, ſegetes, olivueta, vbertatem frugum & fructuum; omnem denique commoditatem proſperitatemque vitæ a diis ſe habere: virtutem autem nemo vmquam acceptam deo retulit. nimirum recte: propter virtutem enim iure laudamur, & in virtute recte gloriamur, quod non contingeret, ſi id donum a deo, non a nobis haberemus; hinc & HORATIVS:[1] *det vitam, det opes, æquum mihi animum ipſe parabo.*

§. XII. Ita demonſtrauimus, quantum ſit diſcrimen inter paganorum ac diuinorum ſcriptorum doctrinas, quarum conuenientia fruſtra ac ſine cauſſa oſtendatur. prout autem multi ad huiusmodi negotium impulſu corrupti adfectus rapti fuerunt; ita de vera conciliandi via duplici ratione deflexerunt. primum enim ſententias veterum philoſophorum iuxta ipſarum principia, vnde deductæ ſunt, minus examinarunt, & ſenſu, quem ipſa verba prodiderunt, adquieſcentes, plane alia animo conceperunt, quam quæ ipſe auctor quidem ſenſit. non ſufficit, philoſophorum concluſiones, quæ interdum ſingularem veritatis, pulcritudinis atque elegantiæ ſpeciem præ ſe habent, præceptis diuinioris doctrinæ ſimiles pronunciare, nulla nexus, quo cum principiis ſuis & inter ſe cohæreant, habita ratione. deinde non obſeruarunt; philoſophos pro diuerſis ſectis vſos eſſe iisdem ſæpe vocibus, iis autem diuerſas propoſuiſſe opiniones, adeoque exiſtimarunt, plures ſenſiſſe ſimilia, quamuis nihil ſimile cogitauerint. qua in re multi interpretes ſcripturæ ſacræ grauiter ſunt lapſi, qui

1 *lib. I. epiſt.* 18.

ad

ad illius dicta philoſophorum ſententias inconſiderate adplicarunt, aut temere linguam gentium cum ſermone ſacrorum ſcriptorum contulerunt, vti ſæpius fecerunt HVGO GROTIVS & IO. PRICAEVS, obſeruante IO. CLERICO,[1] quamuis ipſe aduerſus hanc optimam interpretandi regulam interdum peccauerit, quod tantum ex interpretatione vocis λόγος apud Ioannem principio euangelii patet, quum exiſtimet, Ioannem vocem & doctrinam hanc de λόγῳ a PHILONE mutuam accepiſſe,[2] quæ res in controuerſiam & diſceptationem vocata eſt ab IO. van der WAYEN, HERM. WITSIO, CAMPEGIO VITRINGA aliisque. ſed hæc in tranſitu.

§. XIII. Quæ iam expoſuimus, magnam habent vim ad illorum ſententiam, qui Ariſtotelem cum libris diuina auctoritate conſcriptis conſentire credunt, diiudicandam. quamuis nobis ſit in animo, infra ſingillatim philoſophi huius opiniones penitus inſpicere, & quantum impietatis illis inſit, explanare; ea tamen, quæ diximus generatim de grauitate veritatum ſacrarum, de veterum philoſophorum ratione per prauitatem adfectuum corrupta, & qui inde ſuam habuerunt originem, maximis erroribus, facile confirmare poſſunt, huiusmodi concordiam plane eſſe fictitiam commentitiamque. doctoribus, vti dicuntur, ſcholaſticis facile poteſt ignoſci, quum iſta ætate tanta fuerit barbaries, vt neque ſacrum codicem, neque Ariſtotelem explicandi, ob putidam græcæ & hebraicæ linguæ inſcitiam cuidam fuerit facultas, præcipue quum illorum philo-

1 *arte critic. vol. I. parte 2 ſect I. cap 15.* 2 *comment. ad euangel. Ioann. exordia ſubi. comment. in Geneſin.*

ſophia

ſophia in ſeruitutem theologiæ Papææ eſſet redacta, quod hiſtoriæ momentum pluribus perſequitur ADAMVS TRIBBECHOVIVS.[1] ſed per LVTHERVM emendata doctrina puriore chriſtiana, ac ſplendida bonarum litterarum exorta luce, multos adhuc ex ſocietatibus noſtris ſacris fuiſſe, qui tam pio ac religioſo cultu Ariſtotelem ſint proſecuti, omnino eſt, quod admiremur. verum quid non perſuadet adfectus, qui a prima ætate voluntatem occupauit ſuaque ſemper habuit alimenta? cui ſi quis amore erga veritatem incitatus reſiſtat, facile ab erroribus liberari & in veram cognitionem rerum vtilium deduci poteſt. ita Ariſtoteles auctoritate ſua multorum animos adeo ceperat, vt ab ipſo diſcedere, nefarium crimen læſæ maieſtatis Ariſtotelicæ haberetur, vtque ſectatores illius hanc dignitatem conſeruarent & in maiorem adhuc locum promouere poſſent, ipſius doctrinas cum diuinis effatis conciliarunt, quoniam turpe eſſet chriſtianis, Ariſtotelem a chriſtiana religione & litteris ſacris alienum docere, interpretari ac defendere. quod opus quam infelici ſucceſſu ſit ſuſceptum, quisque qui a corruptorum affectuum ſtudiis abeſt, ex ZEISOLDI libro, cuius ſuperioribus mentionem fecimus, ſatis & ſuper cognoſcere poteſt, quippe qui plenus eſt conciliationum ieiunarum; duriores cum ſacri codicis, tum Ariſtotelis interpretationes complectitur, ac grauiſſima momenta, in quibus omnis vera conciliandi vis poſita eſt, relinquit intacta: confer IO. FRANC. BVDDEVM[2] ego exiſtimarem, fieri poſſe maiori adhuc ſpe-

1 *de doctorib. ſcholaſtic.* 2 *obſeru. Hallenſ. tom. III. obſ.* 13.

cie

cie conciliationem inter Platonis, Pythagoræ, ſtoicorum doctrinas & ſcripturarum ſacrarum veritates, ſi tantum ſpectemus ipſas concluſiones, quam inter Ariſtotelem & codicem diuinum, cuius integra morum diſciplina externam modo hominis felicitatem reſpicit, vt pluribus infra demonſtrabimus. de cetero iure ac merito cum IACOBO THOMASIO [1] cenſemus, *melius eos de fide ſacra mereri, qui discordiam profanæ philoſophiæ cum chriſtiana intercedentem fideliter detegunt, quam qui tenebras inter & lucem paciſci pergunt:* quapropter & inſtitutum IO. BAPTISTAE CRISPI, qui de *philoſophis ethnicis caute egendis* [2] ſcripſit, laudem omnino meretur.

§. XIIII. Hactenus de prima ſententia, illorum quippe chriſtianorum, qui tam præclare de Ariſtotelis philoſophia ſentiunt eamque ſcripturis diuinis conſentaneam eſſe adfirmant. pro ordinis ratione conuertimus nos ad Iudæos, quorum fabulas de Ariſtotele, quas ſupra breuibus attigimus, verboſius exponere ac diiudicare non ab re eſſe ducimus. ſunt itaque, qui philoſophum hunc genere Iudæum fuiſſe, contendunt, vti R. GEDALIAS [3] cuius locum latino tantum referemus ſermone: *reperiuntur,* dicit, *in quodam libro inter chriſtianos ex iis, quos fecerat Euſebius, ſcripta hæc verba: dixit Alirkos diſcipulis ſuis: conuenit ut ſciatis, quod maior pars philoſophiæ ad nos peruenerit ab Ariſtotele ſapiente, qui fuerat vir Iudæus de ſemine Iſraelis Ieroſolymitanus de filiis Kalia, de tribu Beniamin. venit ad noſtri famam ex inſulis longinquis,*

1 *de ſtoica mundi exuſtion. p. 20.* 2 *Rom. 1594.* 3 *Schalſcheleth hakkabb. p. 102.*

quæ

quæ ſunt in Aſia & deſcendit ex montibus ad nos & ſedit nobiſcum diebus plurimis. philoſophiam peperit nobis & multo plura valde reliquit & didicimus ab ore eius, quam ipſe didicerat a nobis. ſed GEDALIAS vel non intellexit EVSEBIVM; vel de induſtria verba ipſius in commodi ſui gratiam detorſit, ſiquidem apud EVSEBIVM eo loco, [1] quem GEDALIAS ſine dubio reſpicit, CLEARCHVS introducit ARISTOTELEM loquentem de Iudæo, animo & lingua græco philoſopho, qui ad ſe in Aſia degentem venerit, aliosque ſapientiæ ſuæ fecerit participes. nec CLEARCHVS hic fuit peripateticus ille & diſcipulus Ariſtotelis; ſed alius ætate multo inferior: cuius adeo fides non ſatis firma eſt, quippe quod omnino nos in admirationem deducit: etiam ex chriſtianis quosdam, MARSILIVM FICINVM ac GENEBRARDVM tam manifeſtis atque apertis Iudæorum fabulis fidem adiungere potuiſſe: confer PETR. BAELIVM. [2] quod ad illorum ſententiam adtinet, qui Ariſtotelem proſelytum factum & Iudæorum ſacra amplexum fuiſſe, tradunt, illa ſane minus digna eſt, quæ verboſius refutetur, præcipue quum epiſtola iſta Ariſtotelis ad Alexandrum, quæ fundamentum ſententiæ huius habetur, plane eſt commentitia ideoque iure ac merito reiicitur, vt pluribus obſeruant IO. FRANCISCVS BVDDEVS [3] & IO. CHRIST. WOLFIVS. [4]

§. XV. Fabula autem illa, quod Ariſtoteles

1 *præparat. euangel. lib. IX. cap. 3.* 2 *diction. hiſtor. critic. tom. I. p. 347.* 3 *introduct. ad hiſt. phil. Ebræor. p. 204. 208. ed. 2.* 4 *bibl. hebr. p. 218.*

phi-

philoſophiam ſuam ex libris Salomonis rapuerit & furatus ſit, plane conuenit cum Iudæorum ingenio atque animo. etenim philoſophus hic magna apud illos valet auctoritate, quapropter R. ABRAHAM in חזוק אמונה vocat eum ראש הפילוסופים *principem philoſophorum*, & MAIMONIDES [1] dicit: *ſcientia Ariſtotelis eſt perfectiſſima ſcientia humana, præter illorum, qui diuino gaudent influxu, vsque dum attingant gradum prophetiæ, quo nullus ſuperior.* quapropter quæ Iudæorum grauis eſt arrogantia, hæc omnia confinxerunt, vt Ariſtoteles veluti homo paganus non ſuo ingenio ſapere, &, quæ ſapientiæ ornamenta collegerit, Iudæorum nationi debere videretur, prout eos quoque pudet omnino, a paganis aut chriſtianis didiciſſe. hinc & tradunt, quod PYTHAGORAS per ipſorum ſcripta ſuum ornauerit ingenium, quinimmo per circumciſionem iſtorum ſacris ſit initiatus, id quod poſt alios commentus eſt MENASSE *ben Iſrael*; [2] & ex recentiori ætate dixit SCIP. SGAMBATVS: [3] *Pythagoras aut Hebræus, aut Hebræorum auditor fuit, aut vtrumque. Iamblichus & Neanthes Syrum fuiſſe confirmant, & a Pherecyde itidem Syro doctum. Alexander libro de ſymbolicis Pythagoricis Nazarethi Aſſyrii diſcipulum eum facit, vt Clemens lib. I. ſtromat. quem a nonnullis putari Ezechielem dicit. Veſtis illi fuit plane eadem, qua Hebræi ſacerdotes vtebantur. Abſtinentia ab animalibus callide ab eo inducta, quo facilius omnibus abſtinens ea, quæ ſunt Hebræis*

1 *epiſt. ad R. Aben Tibbon.* 2 *de immortal. anim. lib. IV. c.* 21.
3 *archiu. V. T. p.* 453.

 bræis

bræis immunda, vitaret. Samius vocatus eſt, vt reor, quod e Semi Academia aut ſecta ſe profiteretur: nam Syrus procul dubio fuit, non Samius: & licet a plerisque Tyrius vocatur, id forte ob ciuitatis illius famam accidit, quæ totius olim Syriæ princeps habita eſt. idem quoque narrant de PLATONE, quod multa ex lege Iudæorum ſua ſibi fecerit, cuius ſententiæ & plerique ſunt chriſtianorum, IO. CLERICVS[1] autem iſti ſe oppoſuit, vide IO. ALB. FABRICIVM[2] & IO. CHRISTOPH. WOLFIVM.[3] quæ quamuis omnia maxime adhuc ſint dubia, & dentur omnino, qui plane negant, Pythagoram Platonem ceterosque, quos græcia vetus tulit, philoſophos ſua ab Ebræis accepiſſe; attamen, ſi & res ita ſeſe haberet, obſeruandum exiſtimamus, hanc ipſam Ebræorum doctrinam a philoſophis iſtis ſæpius non recte perceptam, etiam eſſe corruptam; nec inde effici poſſe concluſionem, quod Ariſtoteles hauſerit ſua ex ſcriptis Salomonis, id quod aperte falſum ponitur.

§. XVI. Tandem tertia ſententia de Ariſtotele explananda reſtat, eorum quippe, qui illum impiarum doctrinarum adcuſarunt, etiam in ordinem adſcripſerunt atheorum. ſed quum ipſum diſſertationis huius argumentum in eo verſetur, vt oſtendamus, Ariſtotelis philoſophiam plenam eſſe grauiſſimorum errorum, eorumque qui cum atheiſmo ſunt coniuncti, quiue ad illum facile quemdam poſſunt perducere, non eſt, quod iam quædam ea de re dicamus, quapropter potius ipſum opus adgrediamur.

1 *epiſt. critic. epiſt. VII.* 2 *bibl. græc. lib. II. cap.* 12 *p* 457. *not.* 3 *bibl. hebr. p.* 983. 984. *not.*

CAPVT

CAPVT II.

DE ATHEISMO ARISTOTELIS GENERATIM.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Quid ſit atheiſmus §. I. *quotuplex ſit atheiſmus internus* §. II. *quotuplex ſit atheiſmus externus* §. III. *de diſcrimine inter atheiſmum auctoris & doctrinæ cuiusdam, & de mediis ad diiudicandum veterum philoſophorum atheiſmum neceſſariis, quorum alia ſpectant ad intellectum, alia ad voluntatem* §. IIII. *ratione* intellectus *medium* primum *indicatur & illuſtratur* §. V. VI. *medium* ſecundum & tertium §. VII. *medium* quartum §. VIII. *ratione* voluntatis *indicantur media* §. VIIII. X. *hæc dicta generatim adplicantur ad Ariſtotelem* §. XI.

§. 1. De atheiſmo ARISTOTELIS diſputaturi, non alienum ab officio faciemus, ſi quædam de ipſa atheiſmi indole, eiusdemque variis generibus, quanta fieri poterit & perſpicuitate & breuitate, notemus, ac lectoribus ad faciliorem meditationum noſtrarum cognitionem præferamus lucem. non eſt, quod vocabulum *atheiſmi* interpretemur, eiusque aut originem aut varias ſignificationes declaremus, ne longius a propoſito dicendi argumento dimoueamur, ac tali negotio, quo clariſſimi viri THEOPHILVS SPIZELIVS [1] ZACHARIAS GRAPIVS [2] feliciter ſunt functi, nos addicamus. ſufficit quippe, nos propriam ac genui-

1 *ſcrutin. atheiſm. part. I.* 2 *diſſ. an atheiſm. neceſſ. ducat ad corrupt. mor.* §. 4.

nam vim ſignificandi vocis huius ſequi ac per illam intelligere eiusmodi errorem, quo quis dari deum negat, adeoque rem ſubſiſtentem finitam originem ſui ſibi ipſi debere, nec rebus naturæ quidquam diuini ineſſe, ſibi perſuadet. qua definitione quum ponamus, atheiſmum errorem eſſe ideoque pertinere ad corruptionem intellectus, ſimul ſignificare volumus, illum non propria vitii indole, ſed ratione originis atque effectus, qui inde conflatur, referri poſſe ad voluntatem. etenim animus hominis ſe miſcere atque implicare poteſt huiusmodi erroribus ac vitiis modo propter miſeram intellectus debilitatem, modo corruptis adfectibus voluntatis impulſus, ita vt ex contracto tali errore ſemper impietas mentis aduerſus deum naſcatur. at vero quoniam error nunquam non ſpectat facultatem intellectus iudicandi & ex propoſitione quadam efficiendi concluſionem; inde quoque conſequitur, diſcrimen eſſe ponendum inter errorem de deo & inter ignorantiam & inſcitiam illius, qualem in variis gentibus fuiſſe & eſſe, a quibusdam adfirmatur, præcipue noſtra ætate a PETRO BAELIO, [1] aduerſus quem alii adſerunt, nullam gentem fuiſſe & eſſe neque tam immanſuetam neque tam feram, quæ non ſenſum habeat dei. & quamuis ignoret, qualem habere deum deceat, tamen habendum ſciat, vide IO. LVDOVIC. FABRICIVM, [2] la CROSE [3] IO. FRANCISCVM

1 *dans la continuat. des penſées ſur les cometes §. 86. ſqq tom. II. reponſ. aux. queſt. d'vn prouincial & alibi.* 2 *apologet. pro genere human. contra atheiſm. calumniam.* 3 *entret. ſur diuers ſuiets d'hiſtoire &c. p. 254.*

BVD-

BVDDEVM [1] IO. ALB. FABRICIVM [2] BENOIST. [3]

§. II. Vitium hoc atheiſmi duplici ratione conſiderari poteſt: partim prout in animo illud inhæret; partim aliis fit apertum & manifeſtum. priori modo iterum quis nullum deum dari, ſibi perſuadere poteſt, vel *ſimpliciter* ſine vllo opinionis ſuæ argumento, in quam perſuaſionem alios deducit rerum proſperitas, vti LACTANTIVS [4] dicit: *ex rerum proſperitate luxuria; ex luxuria vero, vt vitia omnia, ſic impietas aduerſus deum naſcitur*; alios vero aduerſa fortuna, cuius vi res præter voluntatem eueniunt, ita vt bonis male, malis bene ſit, quod ſuſpicionem efficit, quaſi nullum eſſe deum, ſaltim nulla rerum humanarum cura tangi; vel *per principia*, quæ venditant, quæue modo diſerte, modo per vim concludendi impietatem hanc complectuntur, qui atheiſmus iterum diuiditur in *ſcepticum*, quum ſublata omnium rerum certitudine, veritas quoque, deum dari, dubia redditur, quamuis dubitatio hæc nondum ſit error; & in *dogmaticum*, quando eiusmodi doctrinarum conſtituunt complexum, vt ex illarum connexione effectuum rerum naturalium rationes ſe reddere poſſe, ſine vi quadam & opera diuina ſibi perſuadeant. quum autem homines tam ſcelerata & nefaria mente negent, eſſe numen ſummum, id fieri poteſt *vel* directo, vt deum plane tollant, *vel* ita de natura dei, quatenus cauſſa prima eſt omnium rerum & omnia vi ſua producta conſeruat, ſentiunt, vt deum es-

1 *ſelect. iur. nat. & gent. p.* 209 *& theſib. de atheiſm. & ſuperſtit. p.* 362. 2 *bibliograph. antiqu. cap VIII.* § 3. 3 *præf. obſeru. in Tolandi origin. Iudaic.* 4 *inſtit. diuinar. lib. II. cap. I.*

ſe, nequaquam credere poſſint, quando ipſum vel ex mundo relegant, vel veluti cauſſam cum mundo, tanquam effectu commiſcent. namque ſi vellemus deum nobis fingere, qui plane nihil ex rebus, quas intuemur oculis, quasue concipimus mente, produxerit, multo minus naturæ proſpiciat viribus, prorſus eſſet abſurdum atque ab omni alienum ratione, quoniam deus ideo deus eſt, quod omnium rerum exiſtat prima cauſſa, omnique atque abſoluta perfectione præditus, prout quoque ſit idem, ſiue dicas deum corporeum, ſiue deum eſſe neges. nunc reſtat, vt dicamus, quomodo vitium hoc conſpiciendum aliis ſeſe præbeat.

§. III. Prodit quippe ſeſe atheiſmus modo doctrinis, ſiue ex ore exeant, ſiue ſcriptis proferantur; modo vita, quapropter diuiditur in *theoreticum* & *practicum*, ita vt poſterior ſpecies a priori re ipſa non differat, ſed vnus idemque ſit atheiſmus, & prout aut ex viuendi ratione aut ex dictis ſcriptisque cognoſcatur, mox *theoreticus*, mox *practicus* dicatur. quamuis enim apud atheos intellectus prauitas ſemper cum interna voluntatis corruptione ſit coniuncta; externis tamen actionibus hoc in re diſcrimen inter ſe conſtituunt, ſiquidem alii a doctrinis quidem ſe abſtinent; ſed tali peſtifero errore occupati, in diſſoluta vita & peſſimis moribus omnem laudem ponunt; alii vero ſpeciem honeſtatis atque animi ſalutis publicæ conſeruandæ ſtudioſi præ ſe ferunt; ea autem, quæ dicunt ſcribuntque, venenata ſunt. quæ diuerſitas ex variis cupiditatum generibus earumque indole gignitur, prout quis aut ambi-

ambitione aut voluptate ducitur, & praua ſua mente pronus aptusque eſt ad ſimulationem ac diſſimulationem. illi enim, qui gloriæ ſtudio tenentur, facile ſimulacra virtutis exercent; diſputationes autem, quibus veritatem quod deus ſit, infringere conantur, minus negligunt, vt ſapientia & acuta iudicii facultate aliis ſuperiores videantur. at contra voluptate dominante, & imagines honeſtatis omnemque ſimulandi ac diſſimulandi artem iacere, experientia teſtatur: confer IO. FRANCISCVM BVDDEVM.[1]

§. IIII. Ita quidem atheiſmus ex mente in aſpectum lucemque profertur; minime tamen ideo omnia ſunt expedita, ſi de atheiſmo auctoris cuiusdam iudicare, vitiumque hoc in eo notare velimus. differentiam enim eſſe atheiſmi auctoris & doctrinæ vitæque, omnino ducimus, quæ & facile poteſt intelligi atque explanari, ſi quidem vt quis de tali errore reus fiat, neceſſe eſt, vt aut deliberato conſilio & propoſito atheiſmum profiteatur; aut eiusmodi quidem doctrinas tradat, quæ aduerſus pietatem ac religionem erga deum ſunt; monitus autem de illarum vero periculo, nihilominus illas defendat & tueatur. non omnes ſane, qui cupiditatum illecebris excitati omnibus flagitiis ſe contaminant, aut erroribus, quibus cum atheiſmo quidquam commune eſt, ducuntur, pro atheis ſiue *practicis* ſiue *theoreticis* ſunt habendi, præſertim ſi quis nunquam admonitus, errores nec explicauerit nec defenderit. ita quamdam doctrinam poſſumus pronunciare impiam atque cum atheiſmo

[1] *theſ. de atheiſm. & ſuperſt. cap. II. §. 6. p. 222.*

coniunctam, quamuis auctor illius ſua mente ſuoque animo re ipſa credat, eſſe deum. quo nomine hac in cauſſa nunquam fere ſatis circumſpecte officium noſtrum facere poſſumus, ne viri cuiusdam innocentiam lædamus, eumque ſine iure ac merito in ordinem adſcribamus atheorum, aut benignius, quam pro veritatis dignitate par eſt, de eo ſentiamus, etiam cauſſas illius contra iuſtas adcuſationes, nullo rationum præſidio muniti agamus. id quod imprimis neceſſarium eſſe ducimus in diſceptatione illa de atheiſmo veterum philoſophorum, quibus alii dixerunt diem, eosque vitii huius damnarunt: at contra alii fuerunt ipſorum patroni, nullo poſito diſcrimine inter atheiſmum *auctoris* & *doctrinæ cuiusdam.* vt igitur veritatis regulis doctrinas Ariſtotelis metiamur, fundamentum illarum, quarum aliæ ſpectant intellectum, aliæ vero voluntatem eius, qui hæc veterum momenta diiudicat, clare & breuiter indicare atque illuſtrare, non erit inconſultum.

§. V. Ut recte ſentiamus & iudicemus de atheiſmo philoſophorum, qui antiqua ætate floruerunt, ratione intellectus neceſſe eſt, *primum* integrum philoſophiæ cuiusdam complexum tenere, quo doctrinæ inter ſe connectuntur, ac ſuis principiis concluſiones confirmantur. quapropter quum monimenta multorum philoſophorum ad poſteritatem minus ſint translata; aliorum iudiciis non plane quælibet fides debeat adiungi; etiam vnius auctoris contraria ſibi loca dictaque ſæpius extent, immo non omni ætate moris fuerit, ad certum ordinem meditationes ac doctrinas dirigere,

rigere,

rigere, omnino difficile eſt, tales philoſophos pronunciare atheos. cuius rei cauſſa vt exempla quædam ex hiſtoriarum monimentis repetamus, conſtat, quod nonnulli exiſtimauerint, *Zabios* ſiue *Sabæos*, gentes antiquiſſimas talia docuiſſe, quæ ad SPINOZAE errores quodam modo accederent, id quod MOSES MAIMONIDES [1] adfirmare videtur; ſed quis ignorat, incertam fidem illorum auctorum, per quos notitia huius gentis ad nos peruenit, vt pluribus poſt alios obſeruat IO. FRANCISCVS BVDDEVS. [2] idem quoque ſentiendum eſſe ducimus de *Chaldæis*, quorum doctrinæ nonnullis atheiſmo fauere videntur, quippe qui adfirmauerint, omnes res fluxiſſe ex dei natura, quæ opinio ſaltim ſapiat ingenium Spinozæ; alii vero putant, ſenſiſſe chaldæos bene de ſummo numine, quod a ZOROASTRE dicatur φάος, *lux*, ἀυγαὶ *radii*, φέγγος *ſplendor*, πῦρ πατρικὸν, ὕπατον καὶ ζωωγόνων, *ignis paternus*, *ſupremus viuificansque*, inprimis vero *Oromazes*, quæ vox ſit originis chaldaicæ ac ſignificet *ignem ſplendentem*. ſed tamen compertum omnes habent, qui leuiore induſtria in cultura hiſtoriæ philoſophicæ ſunt verſati, vt incerta omnia ſint, quæ de Zoroaſtre chaldæo dicantur, & quam lubrica fides atque auctoritas ſit *oraculorum*, quæ ipſius nomen præ ſe habeant, quamuis non prorſus negauerim, veſtigia quædam orientalis philoſophiæ ibi deprehendi, confer IO. ALBERTVM FABRICIVM. [3] qui accuſationes ſuas aduerſus veteres philoſophos ex antiqua ætate petunt, quod iam illa quidam adcuſati fuerint atheiſmi, cauſſam ſuam leuio-

1 *more neuochim part. I. cap. 29.* 2 *hiſt. eccleſ. V. T. tom. I. p. 417.* 3 *bibl. græc. lib. I. cap. 36.*

ribus ſane argumentis corroborant. tanta enim erat ſuperſtitio fuſa per gentes, atque imprimis græcorum oppreſſerat animos, vt ille, qui veriorem de deo ac ipſius cultu ſenſum doceret, ac tali barbaræ atque anili ſuperſtitioni reſiſteret, in atheorum numerum ſit relatus, quod præcipue Athenis factum eſſe relatum legimus, quæ deorum peregrinorum pariter ac patriorum ſedes erant atque officina, vt pluribus demonſtrat SAMVEL PARKERVS. [1] ita SOCRATI crimen atheiſmi obiecerunt & inter momenta adcuſationis a Melito contra ipſum prolata, hoc quoque fuit: ἀδικεῖ Σωκράτης, οὓς μὲν ἡ πόλις νομίζει θεοὺς οὐ νομίζων, ἕτερα δὲ καινὰ δαιμόνια εἰσηγούμενος, *iura violat Socrates, quos ex maiorum inſtituto ſuſcepit ciuitas, deos eſſe negans, alia vero noua dæmonia inducens*, teſte DIOGENE LAERTIO, [2] confer XENOPHONTEM: [3] vbi per ΔΑΙΜΟΝΙΑ non intelligendi ſunt DII, vt PLATONIS, XENOPHONTIS, DIOGENIS LAERTII & aliorum, qui de ſupremis Socratis fatis ſcripſerunt, interpretes ſine cauſſa exiſtimarunt. namque Athenienſes non adeo abhorruerunt a cultu peregrinorum deorum, qua de re notiſſimus eſt verſus Comici:

> Αἴγυπτον αὐτῶν τὴν πόλιν πεποιήκασιν ἀντ' Ἀθηνῶν,

quem reſpicit CICERO [4] & illuſtrat, quando dicit: *nouos vero deos ſic Ariſtophanes facetiſſimus poeta veteris comœdiæ vexat, ut apud eum Sabazius & quidam alii dii peregrini, iudicati e ciuitate eiiciantur*; adhæc legimus

1 *de deo & prouidentia diuina diſp. I. ſect. 2. 3. 4.* 2 *lib. II. ſegm.* 40. 3 *memorab. Socratis lib. 1. cap.* 1. 4 *de legib. lib. II.*

apud

apud PLATONEM, [1] Melitum ideo imprimis Socratem vocaſſe in iudicium, quod negauerit deos. quam ob rem in ea verſamur opinione, ΔΑΙΜΟΝΙΑ ſignificare ea, *quæ ad deos pertinent*, & ΕΤΕΡΑ ΔΑΙΜΟΝΙΑ καὶ ΚΑΙΝΑ introducere, eſſe idem ac noua ratione de rebus diuinis differere, nouam de rebus diuinis doctrinam proponere atque propagare. en igitur Socratem atheum! quoniam rectius de deo, quam plebeii ac multi philoſophorum, ſenſit, ac contra aniles de diis fabulas diſputauit, in atheorum ordinem adſcriptus eſt. etenim teſte XENOPHONTE plerique philoſophorum putarunt, deos quædam ſcire, quædam vero ignorare; at Socrates exiſtimauit, πάντα θεοὺς εἰδέναι, τά τε λεγόμενα, καὶ πραττόμενα καὶ τὰ σιγῇ βουλευόμενα, *deos omnia ſcire, vel quæ dicerentur vel agerentur, vel tacite deliberarentur*: item deos πανταχοῦ παρεῖναι καὶ σημαίνειν, τοῖς ἀνθρώποις περὶ τῶν ἀνθρωπείων πάντων, *vbique adeſſe ac de rebus humanis omnia mortalibus ſignificare*: conferatur AEGIDIVS MENAGIVS. [2]

§. VII. Quamuis placita veterum philoſophorum ab aliis ſint conlecta & ad poſteritatis memoriam propagata; obſeruamus tamen, illos ſententias tantum ſpeciales ac concluſiones, nec cum principiis coniunctas notaſſe; etiam magnam inter eos dari diſcrepantiam, adeo vt quidam ex vno auctore atheiſmi adcuſetur; & altero iterum defendatur. ſic multa legimus de opinionibus philoſophorum ſectæ Ionicæ apud ARISTOTELEM, PLVTARCHVM, STOBAEVM, CICERONEM, DIO-

1 *apol. tom. I, p. 26.* 2 *ad Diog. Laert. lib. II. ſegment. 40 p. 92. tom. I.*

GENEM

GENEM LAERTIVM, ex quibus alii hoſce philoſophiæ magiſtros de pietate ac vero de deo ſenſu ſuſpectos reddiderunt; alii vero pro diuerſa interpretandi ratione cauſſas eorum egerunt, id quod inprimis in exemplo THALETIS *Mileſii* conſpicuum eſt. namque nonnulli ipſum adnumerant atheis, duobus præcipue argumentis muniti, partim quod teſte PLVTARCHO [1] τὸν Νȣ̃ν τȣ̃ κόσμȣ deum ſtatuerit, partim aquam dixerit eſſe initium rerum, cui deum ita adiunxerit, vt ipſe vacans corpore minime poſſit conſtare, adeoque hæc THALETIS aqua prædita fuerit mente ac vita, cuius rei teſtimonium exhibeat ARISTOTELES,[2] item DIOGENES LAERTIVS [3] ἀρχὴν δὲ τῶν πάντων ὕδωρ ὑπεστήσατο, καὶ τὸν κόσμον ἔμψυχον καὶ δαιμόνων πλήρη, *principium omnium aquam eſſe, & animatum mundum ac dæmonibus plenum*, quæ omnino præ ſe habeant ſimilitudinem cum doctrina Spinozæ, confer AVCTOREM obſeruat. Hallenſ. [4] at contra non deſunt, qui THALETEM diligenter tuentur ac defendunt, hancque iniuriam ab ipſo propulſant, ſiquidem veteres philoſophicarum litterarum doctores per *mundi animam* nihil aliud intellexerint, quam quod deus omnibus rebus præſens adſit, ſuaque vi ipſis tribuat vitam eamque conſeruet, quem deum THALES quoque a materia, ſiue aqua ſeiunxerit, auctore CICERONE: [5] *Thales Mileſius, qui primus de talibus rebus quæſiuit, aquam dixit eſſe initium rerum: deum autem eam mentem, quæ ex aqua cuncta fingeret*; quæ verba perſpicue

1 *de plac. philoſoph. lib. I. cap. 7.* 2 *de anima lib. I. cap. 5.* 3 *lib. I. ſegm. 27.* 4 *tom. II, obſ. 21. §. 8.* 5 *de N. D. lib. I. cap. 10.*

pro-

prodant, num Thales deum ſiue mentem ab aqua adcurate diſtinxerit. licet ſane Ionici, qui Thaletem ſunt ſecuti, in explanandis rerum naturalium cauſſis dei, veluti cauſſæ efficientis nullam fecerint mentionem, inde tamen minime colligi poteſt, quod & nullum ſummum numen agnouerint, ſiquidem pro ſua doctrinæ ratione inter rerum naturalium cauſſas materiam tantum conſiderauerint, vt bene obſeruant SAMVEL PARKERVS [1] RVD. CVDWORTHVS [2] IO. FRANCISCVS BVDDEVS [3] IO. CHR. WOLFIVS. [4]

§. VII. Hactenus de primo momento, quod ad cognitionem atheiſmi philoſophorum neceſſe ſit, integrum philoſophiæ illorum complexum tenere. atqui fateri debemus, primum hocce medium huiusmodi cenſuræ, quæ iuſta & æqua eſſe debet, minus ſufficere, niſi *ſecundum* omnes doctrinæ, quibus ineſt concluſio, ad normam ac vim principiorum, vnde deductæ ſint, adcuratius examinentur. quod quum multi neglexerint, atque oculos mentis ad concluſiones tantum conuerterint, quid mirum, quod pro ſtudio aut amoris, aut odii, quo quisque captus fuit immodico, tam multi ſine cauſſa modo in chriſtianorum, modo atheorum ordinem ſint adſcripti? princeps ſane lex eſt, quam bonus interpres obſeruare debet, vt in excuſando, defendendo aut explicando ſcriptore quodam ad ipſius ſcopum & primum fontem, ex quo omnes doctrinæ ſunt deriuatæ, aduertat animum, quod ſi meliori fide fuiſſet obſeruatum, ſane tot diſſertationi-

1 *de deo & prouid. diſp. I. ſect. 5. p. 9.* 2 *ſyſtem. intellect. lib. I. cap. 1 & 3.* 3 *theſib. de atheiſm. & ſuperſt. cap. I. p. 22.* 4 *de atheiſmi falſo ſuſpectis §. 9.*

bus

bus de theologia HOMERI, HESIODI, SOCRATIS, SENECAE, LVCIANI & aliorum orbis litterarum non abundaret, nec atheorum ex antiqua ætate numerus tam eſſet nimius. poſſunt quidem eſſe ſententiæ ac concluſiones, quæ modo ſpeciem chriſtianæ doctrinæ præ ſe ferunt, modo vim ad atheorum errores habent; ſed ex his non debemus colligere, quod ipſe auctor atheus aut chriſtianus ſit. *tertium* neceſſarium eſſe hoc in negotio putamus, vt placita veterum philoſophorum nobis quoque ſint perſpecta, quorum ſententia ſi adhuc dubia adparet, locus quidem eſt coniecturis, minime vero grauioribus argumentis. ſic atheiſmus obiectus eſt PYTHAGORAE, quod quemadmodum omnes numeri ex multiplicatis conſtent monadibus, adeoque nihil ſint niſi monades, quæ quum componantur, varias accipiant adpellationes; ita etiam Pythagoras res quasuis, quas conſpiciamus, varios dei caracteres formasque varias nominauerit, quod omnino ad doctrinam Spinozæ accedat. at vero quamuis ex PLVTARCHO [1] iam pateat clariſſime, quod naturam diuiſerit in duo principia, quorum alterum ſit deus, vim agendi in ſe habens; alterum vero materia omni motus facultate deſtituta, quæue ſit mundus, quem oculis noſtris conſpiciamus, confer SAMVELEM PARKERVM; [2] omnino tamen admiratio nos occupat, quod ſi quis orbi erudito nouum aliquid proponere ac receptæ cuidam ſententiæ aduerſari velit, coniecturis tantum ſeſe muniat. etenim doctrina Pythagoræ de numeris adeo obſcura eſt atque ambigua, vt quamuis explanationes multorum interpre-

1 *lib. I. cap. 5. de placit. philoſ.* 2 *c. l. diſput. I. ſect.* 10.

tum

tum ſint adhibitæ; ſententiam philoſophi huius haud guſtare, multo minus ipſius impiam opinionem de deo ex illa probare poſſimus. quibus de cauſſis TH. BVRNETIVS [1] bene dicit: *quis ſapientior vnquam euaſit ex numeris Pythagoricis? aut veritatem ſibi antea ignotam exinde didicit? certe quas mihi contigit hactenus aut apud veteres aut recentiores numerorum Pythagoricorum interpretationes inſpicere, notitias vulgares exhibent, quales aliunde facile eſſet addiſcere: aut tenues argutias de rerum principiis absque fundamento & ſine fructu.* huc quoque pertinet exemplum ANAXIMANDRI, qui ideo relatus eſt in atheorum numerum, quod initium omnium rerum τὸ ἄπειρον ſeu *infinitum* eſſe dixerit, ac per illud nihil aliud, quam materiam, ſublato deo ſignificauerit. equidem nobis neutiquam in animo eſt, philoſophum hunc ab omni errorum culpa liberare ipſumque tueri diligenter; plane tamen nobis perſuademus, quod opinio hæc de *infinito* huiusmodi adcuſationi minus ſufficiat, quoniam nondum explicatum ſatis atque euolutum eſt, quid philoſophus hic per τὸ ἄπειρον, intellexerit. namque ipſe nondum explanauit, quid ſit τὸ ἄπειρον, de quo conqueritur DIOGENES LAERTIVS [2] ἐ διορίζων ἀέρα, ἢ ὕδωρ, ἢ ἄλλό τι, *non tamen definiens aëra, aut aquam, aut aliud quidpiam*: & idem dicit SIMPLICIVS [3] λέγει δὲ αὐτὴν μήτε ὕδωρ, μήτε ἄλλο τῶν καλεμένων εἶναι ςοιχείων, ἀλλ᾽ ἑτέραν τινὰ φύσιν ἄπειρον, ἐξ ἧς ἅπαντας γίνεσθαι τὲς ἐρανὲς, & PLVTARCHVS [4] ἁμαρτάνει δὲ ἔτος μὴ λέγων τί ἐςι τὸ ἄπειρον, πότερ᾽ ἀνὴρ ἐςὶν, ἢ ὕδωρ,

1 *archæolog. philoſ. lib. I. cap. II. p. 154.* 2 *lib. II. ſegm. 1.*
3 *in lib. phyſic. cap. 6.* 4 *de placit. phil. lib. I. cap. 3.*

ἢ γῆ

ἢ γῆ, ἢ ἄλλα τινὰ σώματα, prout quoque CICERO [1] principium hoc vocat tantum *infinitatem naturæ*, quando ſcribit: *at hoc Anaximandro populari & ſodali ſuo non perſuaſit. is enim infinitatem naturæ dixit eſſe, a qua omnia gignerentur.* hinc non eſt, quod miremur, interpretes ſententiis diſcrepare maxime. GALENVS exiſtimat, intelligi æthera; THEMISTIVS apud GASSENDVM [2] naturam mediam inter aërem & ignem; & CLEMENS *Alexandrinus* [3] id non de materia, ſed mente diuina interpretatur, & DICKINSONVS [4] pro ſingulari receptæ ſententiæ ſtudio heic veſtigia quærit atomorum.

§. VIII. *Tandem* prout cognitio vitæ ac morum auctoris cuiusdam magnam habet vim in interpretatione ipſius doctrinarum; ita & heic, ſi de atheiſmo alterius velimus iudicare, ad illius viuendi genus animum conuertere, non ab re erit. etenim cogitationes ac propenſiones animi in lucem ſeſe proferunt per ſermones actionesque humanas, ex quibus debemus colligere, qua quisque ſit indole mentis quaue valeat voluntate. equidem haud negare poſſumus, quod ſi res nobis ſit cum philoſophis ex æuo antiquo, difficulter medium hocce ſit adhibendum, quoniam non ſolum ea, quæ de ipſorum vita moribusque conſignata ſint litteris, minus pleniori cognitioni ſufficiant; ſed & lubrica interdum confirmata ſunt fide atque auctoritate. adhæc plerique apti erant ad ſimulacra virtutum exercenda, & quo maiori ambitionis ſtudio quis trahebatur, eo vehementiori opera honeſtatis ſpeciem præ ſe

1 *acad. quæſt. lib. IV. cap.* 37. 2 *opp. tom I. p.* 236.
3 *protrept. p.* 43. 4 *phyſic. veter. & ver. cap. IV. §.* 10 *p.* 46.

fere-

ferebat, vt alii de iſto ſentirent magnifice, ac meritorum laus per terrarum orbem propagari poſſet, id quod pluribus demonſtrat L' ESPRIT.[1] quod ſi autem doctrinæ cuiusdam non omni impietatis ſuſpicione carent, etiam vita ipſius ad iuſtitiæ honeſtatisque præcepta minus compoſita, maior omnino coniectura maiorque atheiſmi ſuſpicio gignitur, id quod exemplo DIOGENIS *Sinopenſis* qui inter Cynicos eminet, illuſtrare poſſumus. namque ille prouidam dei curam negauit, vt de eo memoriæ prodidit CICERO[2] *improborum igitur proſperitates ſecundæque res redarguunt, vt Diogenes dicebat, vim omnem deorum ac poteſtatem*; etiam nullas decori regulas obſeruauit planeque ab omni honeſtatis cultu fuit alienus, vt DIOGENES LAERTIVS teſtatur, quæ omnia ſignificant aperte, philoſophum hunc exiguum dei ſenſum habuiſſe in animo.

§. VIIII. Ita intellectum noſtrum ornare atque ad diiudicandos atheos præparare debemus. at vero hoc in negotio ſumma quoque ratio voluntatis habenda eſt, ne corruptorum adfectuum impetu a veritate aberremus, ac in tali cenſura mentem vinculis libidinum captam, veluti normam, quæ ratio eſſe debet, adhibeamus. quamobrem nos decet, vt ſine amore & ſine cupiditate, rurſusque ſine odio & ſine inuidia iudicemus, adeoque veritatis incremento, non prauarum propenſionum commodis proſpiciamus. ſed quam multitudinem atheorum nimia adfectuum ſtudia produxerunt! ſic olim ſtatores & doctores eccleſiæ Romanæ hac

1 *de la fauſſeté des vertus humaines.* 2 *de N. D. lib. III. cap.* 27.

vtebantur calliditate, vt omnes atheiſmi, hæreſeos & magiæ ſuſpectos redderent, qui fabulis & anilis ſuperſtitionis generibus reſiſtebant, verioremque ſenſum de deo deque via ad æternam felicitatem perueniendi tenebant. nec noſtra ætate a tali peſſimo inſtituto homines ſeſe abſtinuerunt, qui potius prolixe libenterque omnes illos pronunciant atheos, qui a vulgari doctrina recedunt & alias ſacri codicis interpretationes ſequuntur interdum, id quod non ſolum moris eſt apud illos, qui pontifici romano ſunt addicti, ſed & noſtræ religionis ac noſtrorum ſacrorum ſocios. qua de re iure ac merito conqueritur DANIEL. GEORG. MORHOFIVS [1] quando dicit: *facile alioquin eſt, apud homines imperitos & inductos in atheiſmi ſuſpicionem vel ex leuiſſima cauſſa incurrere*; & paullo poſt: *nunc ſane quotidie hanc multis inuri notam videmus ab illis, qui innoxiis ſententiis, vbi licitum eſſe poteſt diuortium, atheos ſtatim & naturaliſtas crepant: qua calumnia vt nulla eſt atrocior, ita chriſtianam caritatem in his, qui temere illam admittunt, plane extinguit.* quumque nihil tam deteſtabile, tam peſtiferum, tam invidioſum ſit, quam atheus homo, de induſtria ſane ampliorem vocis huius ſignificationem receperunt, quo numerum atheorum augere in dies, & pluribus peſſimas vitii huius maculas inurere poſſint. quam ſignificationem præter alios ſequutus eſt GISBERTVS VOETIVS, [2] ideo quoque dignam cenſuram expertus AVCTORIS *apologiæ pro Iulio Cæſare Vanino*, [3] qui quum definitionem atheiſmi a VOETIO tra-

1 *polyhiſt. litter. lib. I. cap.* 8. §. 12. 14. 2 *diſp. de atheiſm. tom.* 1. *diſput. ſelectar. pag.* 116. 3 *p.* 23.

ditam

ditam commemoraſſet, addit: *omnes ſpecies* (atheiſmi) *quas ſubiungit, recenſere ſuperſedeo, ex laxiore ſignificatione numerum atheorum, quem ſæpius mirari ſoleo, ſubortum indicans. non ſolum enim ethnici, Iudæi, Mahumedani, ſed & omnes omnino errore ſatæ hæreſes hoc nomine compellandæ eſſent, quarum aſſeclæ tamen deum, licet minus recta fide & verum deum, colunt, intentatur crimen ethnicis, & hi eorumque princeps Iulianus, ille apoſtata philoſophus primis intentarunt chriſtianis. qui Chriſti ſaluatoris dulciſſimum nomen colunt, romanos de atheiſmo poſtulant; at hi reliquos non minore numero. illis ipſis hæreticæ prauitatis magiſtris hæreticus eſt atheus & atheus eſt hæreticus:* & paucis interiectis: *neque vero nomen in religionis ſolum negotio regnat, ſed & in rebus ciuilibus locum habet non poſtremum. ab Hiſpaniarum partium theologis Galli, Veneti omnesque alii, qui conſiliis & conatibus eorum minus fauent, athei ſalutantur, & hi eodem nomine Hiſpanos inſigniunt. Gallo-Franci, qui nutibus romanæ curiæ ſe non mancipant, athei vocantur & libertini; imo illi quidquid obſtat, hoc crimine quaſi falce chalybea diſſecant.* in tanta vſus vocis huius libidine quid mirum, quod MARINVS MERSENNVS [1] commemoret, Pariſiis anno CIↃ IↃC XXII. L. millia atheorum fuiſſe, & in vnica ſæpe domo repertos duodecim, qui non deprauata vitæ ratione, ſed peſtiferis ſermonibus & ſcriptis impugnauerint deum. at vero qui ab vſitata vocis huius ſignificandi vi recedunt, non ſolum diſtincta inter ſe perturbant, ſed & ſæpenumero

1 *commentar. in Geneſin.*

aliorum innocentiam atque integritatem deducunt in diſcrimen, vti obſeruat IO. FRANCISCVS BVDDEVS. [1] quapropter vtiliſſimum eſſet opus, ſi quis huiusmodi virorum, qui ſine cauſſa atheiſmi nomine adcuſati ſunt & damnati, ſuſciperet defenſionem, exemplo GABRIELIS NAVDAEI, qui *apologiam virorum magiæ ſuſpectorum* edidit ſingulari fructu atque vtilitate.

§. X. Sunt quoque, qui amore & cupiditate adducti, vt priores odio, heic ſuo deſunt officio, ac veritatem capere detrimentum patiuntur, quorum varia habemus genera. alii, vt multorum fauorem atque amicitiam ſibi concilient, ſpecie modeſtiæ omnia, quæ nullam habent excuſationem, excuſant atque in bonam interpretantur partem, cuiusmodi ſtudia, ſi ex vero amore erga alios gignantur, nec veritati, cuius incrementum promouere atque dignitatem conſeruare debemus, damnum adferunt, conſentanea ſunt partibus religionis chriſtianæ; ſed quis ignorat, plerosque voluptate hominibus placendi eſſe occupatos? alii quasuis doctrinas, quodcunque ſit illarum pretium, admittendas eſſe ac fouendas putant, id quod munus ſit & fructus libertatis cogitandi, qua fruantur homines, quamuis hancce nobiliſſimam libertatem in licentiam & petulantiam permutent, ac limites, quos deus facultati noſtræ cogitandi conſtituit, transgrediantur. neque enim perinde eſt, quid cogites, aut qua ratione vi cogitandi vtaris; ſed ea cogitare decet, quæ veritati ſunt conſentanea noſtramque felicitatem promo-

1 *theſib. de atheiſm. & ſuperſtit. cap. II. §. 1. p. 209.*

uent:

uent: idque eo modo atque ordine fieri debet, quem ipſe deus in conſtituenda intellectus noſtri indole præſcripſit. tertium genus eſt illorum, qui doctrinas, quæ de impietate atque errore ſunt ſuſpectæ, non ſolum excuſant & tolerant, ſed & defendunt, tuentur, immo cum ſcripturis diuinis conciliant, de qua re ſuperioribus diſſeruimus copioſe.

§. XI. Hæc igitur generatim dicere non ab re eſſe duximus, vt explicate ac diſtincte ſententias Ariſtotelis de deo ac rebus diuinis perluſtrare, & quid impii illis inſit, quaue pietate ipſe philoſophus hic ſuam excoluerit mentem, explanare poſſimus. ſcilicet nobis eſt in animo, philoſophi huius cum doctrinas examinare ac demonſtrare, iſtas cum atheiſmo maxime eſſe coniunctas; tum omnem peractam vitam, etiam quæ tradidit morum præcepta intueri ac probabili ratione oſtendere, Ariſtotelem mente atque animo de deo ſenſum exuiſſe. ita ſane ſentimus atque ita animum inducimus, hunc philoſophiæ magiſtrum ætate antiqua principem fere fuiſſe atheorum, ita vt neque PLATO, neque STOICI neque EPICVRVS tam praue ſenſerint de deo ac, quam ipſi debemus, religionis cultu. quapropter vt bona fide officium noſtrum faciamus, primum ipſa doctrinarum principia proponere, ad iſta inde deductas concluſiones examinare omniaque ex Ariſtotelis animo, qua poſſumus probabilitate, interpretari, ſumma nitamur ope; quo facto, quid illis cum atheorum erroribus commune ſit, demonſtremus. quæ quum ſint explanata, conuertamus nos ad ipſum Ariſtotelem eius-

que mentem, quæ quam aliena fuerit ab omni veræ pietatis ſtudio, demonſtraturi.

CAPITIS III.

DE

ATHEISMO ARISTOTELIS THEORETICO.

SECTIO I.

DE

ARISTOTELIS SENTENTIIS AD NATVRAM DEI SPECTANTIBVS.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Dicendorum ſumma §. I. *loca afferuntur, ex quibus verum Ariſtotelis de deo ſenſum probare, multi contendunt* §. II. *phyſicæ Ariſtotelicæ principia commemorantur & examinantur* §. III. IIII. V. *quod iſta cum atheiſmo ſint coniuncta, probatur.* §. VI. *ſpeciatim Ariſtotelis ſententia de mundi origine* §. VII. *de dei nexu cum materia* §. VIII. *quod deus cœlo ſupremo tantum præſideat* §. VIIII. *ex hiſce dictis ſit concluſio de atheiſmo huius doctrinæ* §. X. *loca quædam de atheiſmo Ariſtotelis reiiciuntur* §. XI. *reſpondetur ad ſuperiora loca de vero Ariſtotelis ſenſu de deo* §. XII. XIII.

§. I. Diſputaturi de atheiſmo Ariſtotelis theoretico, id inprimis monendum eſſe iterum cenſemus, nos intelligere atheiſmum, vti dicitur indirectum, ac nobis eſſe propoſitum, demonſtrare, ex philoſophi huius doctrinis de natura & operibus dei facile effici poſſe con-

concluſionem, nullum eſſe deum. etenim directo veritatem hanc nunquam negauit, quin etiam multa de deo diſſeruit, quamuis iſta diuinæ naturæ minus ſint conſentanea, id eſt Ariſtoteles quidem deum exiſtere ſcriptis ſuis eſt profeſſus, ſed tale numen tradidit, in quo neque diuinam vim neque ſenſum dei quisquam ſuſpicari poteſt.

§. II. Illi, qui auctoritate philoſophi huius capti ſunt, omnino præclare ipſum de deo ſenſiſſe putant, hancque in rem ex monimentis eius multa colligunt loca, quæ veritatis huius præſtantiſſimæ pietatisque erga ſummum numen eſſent pleniſſima. nec negari poteſt, eſſe Ariſtotelis effata, quæ pulcritudinem ac ſpeciem veri præ ſe habent, proximeque ad dei naturam accedere videntur. ſic arbitratus eſt, quamuis deus ſit ſua natura ἀθεώρητος, iſtum tamen vi rationis humanæ, quæ res naturales contempletur, poſſe cognoſci: [1] quemue natura notum deum dixit, illum quoque unum eſſe, nec multitudinem deorum dari, adfirmauit, de quo teſtatur LACTANTIVS,[2] quando ſcribit: *Ariſtoteles quamuis ſecum ipſe diſſideat, ac repugnantia ſibi & dicat & ſentiat; in ſummum tamen vnam mentem mundo præeſſe teſtatur*, & MINVCIVS FELIX [3] *Ariſtoteles variat & adſignat tamen vnam poteſtatem. nam interim mentem, mundum interim deum dicit, interim mundo deum præficit*; prout ipſe [4] primum motorem vnum vocat & perpetuum, hinc quoque eum multitudo nominum minus perturbauit, quam expoſiturus

1 *de mundo cap. 6. tom. I opp. p. 471.* 2 *inſtitut. diuinar. lib. I. cap. 5.* 3 *Octau. cap. XVIIII. §. 10.* 4 *metaphyſic. lib. XI. cap. I. tom. II. opp. p. 727.*

principio capitis [1] ita diſſerit: *εἷς ὤν, πολυώνυμός ἐϛι καταvομαζόμενος τοῖς πάθεσι πᾶσιν, ἅπερ αὐτὸς νεοχμεῖ. vnus porro deus quum ſit, pluribus nominibus adpellatus eſt: ab iis vtique ſuis omnibus affectibus denominatus, quorum ſpecimen edere ipſe ſolet.* ita vere adfirmatur, ex ipſa rerum magnitudine, motu, diſpoſitione, conſtantia, vtilitate, pulcritudine, deum eſſe, cognoſci, nec poſſe fieri, quin id, quod tam mirabili conſtat ratione, conſilio & opera dei ſit inſtructum. quumque deus ſit, ex omni vtique parte perfectæ conſummatæque virtutis, non poteſt eſſe niſi vnus, nosque etiam oportet idipſum intelligere ac dicere, quod ſit nullis circumſcriptus limitibus, quod ſit æternus & omnipotens, quodue ſit ſpiritus isque perfectiſſimus, cuius intellectus omnia cognoſcit, voluntas autem plane a lege ſoluta & libera atque omni virtute, quamuis ne a mente quidem humana excogitari & concipi poſſit, prædita. quod ſi ita eſt, ſicuti eſt, quum notionem dei ſentiamus mente, nos quoque debere percipere, illum eſſe inſtructum abſoluta ac conſummata perfectione; facile quis ſibi perſuadere poſſet, quod Ariſtoteles etiam pro facultate, in qua grauiter valuit, iudicandi proprietates dei, prout decet & diuinæ naturæ conſentaneum eſt, cognouerit. idque ipſum eſt, quod religioſi ipſius ſectatores magna opera ac labore tuentur, quibus doctrina eius de deo adeo magnifica adparet, vt in iſta nihil poſſit deſiderari. etenim dicunt, Ariſtotelem adfirmaſſe, deum eſſe *ἄπειρον, infinitum* [2] *ἀμερὲς καὶ μηδὲν ἔχειν μέγεθος, quoddam partibus*

1 *de mundo cap. 7. tom. I. opp. p. 475.* 2 *metaph. lib. XII. cap. 7. tom. II. opp. p. 742.*

vacans

vacans & nulla prædítum magnitudine, [1] indeque non obſcure conflaſſe concluſionem, deum neque oculis, neque aliis ſenſibus poſſe percipi, adeoque eſſe ἀόρατον & πάσῃ θνητῇ φύσει ἀθεώρητον, *omni mortali naturæ inuiſibilem,* [2] & ab ipſo omnem corruptionem atque interitum eſſe procul, hocque nomine eum adpellaſſe ἄφθαρτον, *corruptionis expertem,* [3] ζῶον ἀθάνατον, *viuum immortale,* [4] item ζωὴν ἀθάνατον, *vitam immortalem.* [5] quod ſi reſpiciamus intellectum diuinum, de iſto quoque Ariſtotelem ſenſiſſe præclara atque egregia, aſſerunt, ſiquidem exiſtimauerit, deo ſoli vindicandam eſſe laudem ſapientiæ; [6] ratione voluntatis autem cognouerit, ipſum eſſe ἄριστον *optimum,* [7] nec non ἀρίστην ȣσίαν, *optimam ſubſtantiam,* [8] quia γενέτωρ καὶ σωτὴρ, αἴτιος τῆς σωτηρίας δι᾽ ὃν ζῶμεν, *parens & ſeruator ſit, cauſſa ſalutis noſtræ & per quem viuamus;* hinc & ipſe alibi [9] vocetur ἑταιρεῖος τε καὶ φίλιος, καὶ ξένιος, καθάρσιός τε, καὶ ἱκέσιος καὶ μειλίχιος, *ſodalitius & amicitiæ præſes, hoſpitalis, expiator, ſupplex & placabilis;* quemue nullus liuor, nulla inuidia, nullus teneat dolor; [10] & quamuis maxime ſit benignus, omnisq;, qua fruantur mortales, felicitas ab ipſius prolixa ac beneuola proficiſcatur voluntate; iuſtitiam tamen ſemper obſeruet, qua ſuum cuique diſtribuat τοῖς ἀξίοις καὶ τ᾽ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ *bo-*

1 *lib. VIII. cap.* 10. *auſcult. phyſic. tom. I. opp. p.* 335. 2 *de mundo cap.* 6. *tom. I. opp. p.* 473. 3 *de cælo lib. II. t.* 36. 4 *lib. V. cap. I. topic. tom. I opp. p.* 180. 5 *de mund. cap.* 6. *tom. I. opp. p.* 473. 6 *lib. I. cap.* 2. *metaph. tom. II. p.* 643. 7 *lib. XII. cap.* 7 *metaph. tom. II opp. p.* 742. 8 *ibid. cap.* 9. *tom. II. opp. p.* 744. 9 *de mund. cap* 7. *tom. I. opp. p.* 475. 10 *metaph. lib. I. cap.* 2. *tom. II. opp. p.* 644.

na malaque pro meritis;[1] & quod ad potentiam dei adtinet, omnium ſit potentiſſimus, [2] tandem quum notio dei etiam hoc ſignificet quod omnia condiderit, adeoque ſit cauſſa prima omnium rerum, hæc quoque cognitio celebratur in Ariſtotele, quippe qui profeſſus ſit mundum effectum eſſe a deo. [3]

§. VII. Quis igitur dubitaret, Ariſtotelem præclaram dei notitiam habuiſſe? quisque ſane ex illis, qui illum pio proſequuntur cultu, effatis philoſophi huius a nobis collectis magnum ſtatuit pretium, eiusque pietatem ſanumque de deo ſenſum probare ſubinde contendit. Sed tamen veritatis ſtudium nos ab eorum ſententiis plane dimouet; vtque pateat clariſſime, non mediocribus argumentis nos adductos a tam magnifica de Ariſtotele opinione diſcedere, primum fundamenta doctrinæ Ariſtotelicæ, quæ res naturales explanat, attingamus, & quam lubrica iſta ſint, demonſtremus. atqui philoſophi, qui Ariſtotelem antecedebant ætate, poſuerunt principia compoſita rerum naturalium, & quidem THALES dixit, conſtare omnia ex aqua, ANAXIMENES vero ex aëre, quoniam longe ſit ſubtilior aqua; HERACLITUS ex igne & XENOPHANES atque poſt hunc PARMENIDES ex terra, qui adeo naturæ progreſſum ex ſolido in fluidum, ſecus atque adhuc factum fuerat, defendebant, ac de mechanicis & ſolidis principiis cogitabant. quæ quum conſideraret poſt-

1 *magn. moral. lib. II. cap. 8. tom. II. opp. p. 137.* 2 *de mundo cap. 6. tom. I. opp. p. 473.* 3 *de mundo cap. 6. tom. I. opp. p. 471. metaphyſic. lib. I. cap. 2. tom. II. opp. p. 644. lib. XII. c. 8. tom. II. opp. p. 743. de generat. & corrupt. lib. II. cap. 10. tom. I. opp. pag. 407.*

hac

hac EMPEDOCLES, atque ipſi & aqua Thaletis, & aër Anaximenis, & ignis Heracliti, & mechanicorum terra placerent, quatuor hæc coniunxit & primus totidem poſuit elementa, ex quibus omnia naturæ gignerentur, confer PLVTARCHVM, [1] ARISTOTELEM, [2] CICERONEM. [3] hæcce rerum naturalium elementa iudicabat philoſophus noſter, nimis eſſe compoſita, quapropter de principiis ſimplicioribus erat ſollicitus, prout inter primos fuiſſe videtur, qui inter ϛοιχεῖα & ἀρχὰς, *elementa* & *principia* diſcrimen conſtituerunt, cuius rationem clare expoſuit PLVTARCHUS. [4] quibus de cauſſis retinebat quatuor illa elementa & tria adhuc principia *materiam*, *formam* & *priuationem* illis adiungebat, [5] quo phyſicam eo modo, quem metaphyſici obſeruant, tradidit, nec ſine documento ſingularis cuiusdam calliditatis, quamuis magno cum detrimento ipſius diſciplinæ. etenim philoſophi, qui Ariſtotele ſuperiores erant ætate, maxime mechanici & phyſici perturbauerant ſuperſtitionem inſigniter, eoque nomine non mediocre contraxerant ſibi odium, quod vt Ariſtoteles declinaret, etiam eruditorum diſputationibus in vtramque partem ſatisfacere poſſet, abuſus eſt metaphyſicis abſtractionibus, quarum ea eſt indoles, vt cum omnibus ſententiis, ſiue ſint veræ, ſiue minus, conciliari, etiam cum ſuperſtitione in gratiam redigi poſſint. ſic Ariſtoteles comparauit ſibi omnium fauorem, atque effecit, vt perpauci ipſi eſſent

1 *de placitis philoſ lib. I. cap. 3.* 2 *metaphyſic. lib. I. cap. 3. 4.*
3 *quæſt. acad. lib. IV. cap. 37.* 4 *de placit. philoſoph. lib. I. c. 2.*
5 *phyſic. lib. I. cap. 6.*

adver-

aduerſarii, tum quod principia illius, nimis generalia varias admittebant interpretationes: tum quod plerique ſubtile eius ingenium in abſtrahendo metuebant. quapropter haud mirum eſt, Ariſtotelem exiſtimaſſe, quod ἐκ τῶν καθόλȣ ἐπὶ τὰ καθ᾽ ἕκαςα δεῖ προϊέναι, id eſt: *ab vniuerſalibus progrediendum ad ſingularia ſit*, [1] id quod ordini, quem natura intellectui noſtro in cognoſcenda veritate præſcripſit, maxime eſt contrarium.

§. IIII. Quod igitur ad naturam *materiæ* adtinet, dicit Ariſtoteles: [2] ἡ δὲ ὕλη ᾗ ὕλη παθητικόν *materia, quatenus materia, eſt paſſiuum quiddam*, & alio loco: [3] τῆς μὲν γὰρ ὕλης τὸ πάσχειν ἐςὶ καὶ τὸ κινεῖσθαι· τὸ δὲ κινεῖν, καὶ τὸ ποιεῖν ἑτέρας δυνάμεως, *pati namque & moueri materiæ eſt: agere vero & mouere alterius potentiæ*, ex quibus patet, quod philoſophus noſter exiſtimauerit, materiam in ſe ſpectatam omni agendi vi eſſe deſtitutam, quapropter neceſſe erat, aliud quoddam motus principium adiungere, id quod num intellexerit per *formam*, necne? non eſt expeditum. namque in quo natura atque indoles ȣ̓σίας ſiue *formæ* ſit poſita, Ariſtoteles id ineuolutum implicatumque reliquit, id quod interpretes ipſius in varias diſtraxit partes. nam doctores philoſoph. Ariſtotelicæ latini adfirmabant, formam eſſe ſubſtantiam; interpretes autem græci, eſſe accidens materiæ, quo factum, vt formam a materia plane veluti peculiarem ſubſtantiam diſtinguerent ac materiæ proprium eſſe pati; formæ autem agere, adſererent, prout quoq; in varias easq; inu-

1 *phyſic. auſcultat. lib. I. cap.* 1. 2 *de generat. & corrupt. lib. I. cap.* 7. 3 *ibid. lib. II. cap.* 7.

tiles

tiles diſceptationes ac controuerſias de origine formarum ſunt deducti, confer JO. BAPTISTAM du HAMELIVM, [1] DANIELEM GEORG. MORHOFIVM [2] & ROBERTVM BOYLE. [3] at vero Ariſtoteles per formam intelligat ſiue ſubſtantiam, ſiue accidens, neutrum erroris vitio caret. quod ſi enim dicas, formam eſſe accidens, effectus eſt ſubſtantiæ, non cauſſa, quoniam omne accidens eſt effectus ſubſtantiæ; ſi vero eſt effectus, non cauſſa, ſequitur quoque, vt non ſit principium quoddam rerum naturalium, ſiquidem principium & cauſſa hac in re eiusdem ſunt ſignificationis. nec forma eſſe poteſt ſubſtantia. nam hac ſignificatione, quidquid agit, eſt forma, iam vero agit & deus & ſpiritus & corpus, quæ tria maxime ſunt diuerſæ ſubſtantiæ, quibusue omnibus notio formæ eſt adtribuenda, vt adeo exinde pateat, quod forma Ariſtotelis ſit abſtractum quoddam metaphyſicum, vide ANDREAM RVDIGERVM. [4] tandem *priuatio* nullum locum habere poteſt in principiis rerum naturalium, ſiquidem ipſe Ariſtoteles [5] fatetur. *mirabile &* ἀδύνατον *videri, ex nihilo aliquid fieri.*

§. V. Non ab re erit, doctrinam Ariſtotelis de *motu* quoque adtingere, antequam oſtendamus, quomodo principia phyſicæ Ariſtotelicæ coniuncta ſint cum atheiſmo. motum autem ita definit: φαμὲν, δὴ τὴν κίνησιν εἶναι ἐντελέχειαν τοῦ κινητοῦ ᾗ κινητόν, *dicimus ergo, motum eſſe actum mobilis, quatenus eſt mobile,* [6] quæ de-

1 *de conſenſu vet. & nov. philoſoph. lib II. cap.* 1. 2. 2 *Polyh. tom. II. lib. II. part. II. c* 1 §. 7. *ſeqq* 3 *de origine formarum & qualitatum.* 4 *phyſic. diuin. lib.* 1. *cap.* 3. *ſect. I.* §. 3. 5 *phyſic. lib. I. cap.* 8. 6 *phyſic. lib. VIII. cap.* 1.

finitio ingenio atque ampliſſima fama Ariſtotelis plane eſt indigna. namque ſi iſtam accuratius conſideramus, illa æque abſurda eſt, ac ſi dicerem: motum eſſe motum, prout Ariſtoteles nec cauſſæ nec modi motus fecit mentionem, quo & factum eſt, ut modo ſex, modo quatuor, modo tria poſuerit motus genera, modo hæc, modo illa. in categoriis enim ſex nominat, γένεσιν, φθορὰν, αὔξησιν, μείωσιν, ἀλλοίωσιν, καὶ τὴν κατὰ τόπον μεταβολήν, id eſt, *generationem, corruptionem, augmentum, decrementum, alterationem, & loci mutationem*; alibi autem [1] φορὰν, ἀλλοίωσιν, φθίσιν καὶ αὔξησιν, *lationem, mutationem, corruptionem & augmentationem*; ſic & alio loco [2] trium tantum facit mentionem φορᾶς, αὐξήσεως καὶ φθίσεως, *lationis, augmentationis & corruptionis*; quam diſtinctionem ita quoque effert, ut dicat [3] aliam eſſe τὴν τε τοῦ ποσοῦ καὶ τὴν τοῦ ποιοῦ, καὶ τὴν κατὰ τόπον, *quantitatis, aliam qualitatis, aliam loci* motionem, quas diuerſas motus ſpecies maxime turbatim propoſuit, præcipue quod motum loci reliquis motus ſpeciebus ſine cauſſa oppoſuerit, quoniam ſine mutatione loci vel ſpatii nullus motus fieri nec concipi poteſt, vt de eo taceamus, quod motum vitæ, & vt dicitur, elaſticum reliquerit intactum, confer ANDREAM RVDIGERVM. [4]

§. VI. Vt autem oſtendamus, hæc Ariſtotelis principia doctrinæ phyſicæ facile quendam ad atheiſmi vitium poſſe deducere, id inprimis putamus & præmonemus, nos mentem noſtram cognitione naturæ excolere debere, vt

1 *de anima lib. I. cap. 3.* 2 *phyſic. lib. IV. c. 4.* 3 *phyſic. lib. V. cap. 1. lib. VII. c. 2.* 4 *phyſic. diuin. lib. I. c. 7. ſect. I.*

partim

partim inde conſilia de tuenda & conſeruanda corporis valetudine capiamus; partim de deo ac rebus diuinis ſentiamus recte, quo ipſo diſciplina phyſices remedium eſt aduerſus atheiſmum & ſuperſtitionem. hinc & CICERO [1] dicit: *omnium autem rerum natura cognita, leuamur ſuperſtitione, liberamur mortis metu, non conturbamur ignoratione rerum, e qua ipſa horribiles exſiſtunt ſæpe formidines*: & alio loco: [2] *nec vero poteſt quisquam de bonis & malis vere iudicare, niſi omni cognita ratione naturæ & vitæ, etiam deorum & vtrum conueniat, nec ne, natura hominis cum vniuerſa: quæque ſunt vetera præcepta ſapientium, qui iubent tempori parere & ſequi deum & ſe noſcere & nihil nimis. hæc ſine phyſicis quam vim habeant, (& habent maximam) videre nemo poteſt. atque etiam ad iuſtitiam colendam, ad tuendas amicitias, & reliquas caritates quid natura valeat, hæc vna cognitio poteſt tradere. nec vero pietas aduerſus deos, nec quanta his gratia debeatur, ſine explicatione naturæ intelligi poteſt.* quam cognitionis phyſicæ vim ſi Ariſtoteles cognouiſſet, eiusmodi ſane principia rerum naturæ adhibere debuiſſet, quæ diuinam operam, quæue ſummum numen, vel vti auctorem omnium rerum, quas complectitur natura, produnt. ſed ſi tria illa, *materiam*, *formam* & *priuationem*, quæ notiones ſunt mente & cogitatione ſeparatæ, admittamus, omnes ſane naturæ effectus explicare poſſumus, vt non opus ſit deo, quamcunque etiam ſequamur interpretationem.

1 *de finib. bonor. & malor. lib. I. cap. 19.* 2 *de finib. bonor. & malor. lib. III. cap. 22.*

primum

primum enim materia, forma & priuatio quum ſint abſtracta metaphyſica, fiunt & producuntur ab intellectu noſtro, adeoque rebus ipſis, a quibus notiones hæ ſeparantur, ſunt poſteriora, quapropter non poſſunt eſſe principia a deo ad condendam naturam adhibita. deinde in doctrina de motu cauſſam illius primam putat eſſe modo deum, modo cælum, modo vero clarius, quid hac in re ſentiat, effert, quando dicit: ὐδὲν γὰρ παρὰ φύσιν αΐδιον, *nihil enim præter naturam eſt æternum*, [1] quumque Ariſtoteles non ſatis deum & naturam diſtinxerit, facile quis intelligere poteſt, quomodo hæc inter ſe cohæreant, & vnde ſolemnis Peripateticorum formula: *motus eſt æternus* ſuam trahat originem. adhæc ſi *forma*, quam opponit materiæ, eſt principium agens, prout materiæ indoles ſemper fert, vt aliquid patiatur, taleque principium eſſe poteſt Deus, ſpiritus & corpus; Ariſtoteles ſane ſecundum hanc doctrinam naturæ effectus explanare poteſt, ſi modo ſpiritum, ſive ſit deus, ſiue minus, admittat. quo nomine non poſſumus, quin THOMAE BVRNETII [2] iudicium probemus, quando dicit: *hæc quum ita ſint, atque talis fuerit philoſophia Ariſtotelis, ſatis admirari non poſſumus orbis chriſtiani ſtuporem: qui per tot ſecula hanc diſciplinam vnice amplexus eſt: laudibus ad cælum extulit, omnibusque ſcholis & academiis publice docendam & prælegendam commendauit: immo ſanciuit autoritate & in diſſentientes ab Ariſtotele, aut nouam molientes philoſophiam tanquam in hæreticos & religionis chriſtianæ ho-*

1 *de cælo lib. II. cap. 3.* 2 *archæolog. philoſ. lib. I, c. 13. p. 183.*

ſtes

ſtes graſſabatur. hinc tardi ſcientiarum progreſſus: & a tot ſeculis, quibus invaluit hæc philoſophia, nulla inuenta, nulla commoda attulit humanæ vitæ. quot volumina commentariorum magna & inutilia? quot præclara ingenia hoc ſeruile iugum ferre coacta, in colendo ſolo infrugifero fruſtra laborarunt. ſterileſcebat orbis chriſtianus, quaſi arena conſperſus, vbicunque hæc philoſophia diſſeminata fuit.

§. VII. Poſſet quis nobis obiicere, Ariſtotelem tantum corporum naturalium principia tradidiſſe, ita ut illorum partim materia, partim forma eſſent conſiderandæ, ac de induſtria nullam mentionem dei feciſſe, quoniam in illius contemplatione ac cognitione phyſicus minus verſari debeat, quo nomine neceſſarium eſſet, ipſius doctrinam de deo ac mundi origine examinare. nec negamus, Ariſtotelem libris phyſicis propoſuiſſe doctrinam de corporibus, quamuis ipſe ſibi non ſatis conſtet, ac libris de cœlo corpora cæleſtia referat ad phyſicam; metaphyſicis vero cæleſtia phyſicis opponat; attamen, vt iam ſuperioribus obſeruauimus, debuiſſet phyſicam ſeu doctrinam de corporibus naturæ eiusmodi ſuperſtruere principiis, quæ nobis rectam ac facilem viam ad cognitionem dei demonſtraſſent. de cetero ea, quæ a nobis ſunt obſeruata, non obſcure ſignificant, quo animo quoue ſenſu mentis de deo fuerit Ariſtoteles, quæ vt pateant adhuc clariora, in ſententias ipſius de deo ac mundi origine inquiramus. fuerunt plurimi ex philoſophis, qui mundum ea quoque facie, qua nunc conſpicitur, æternum fuiſſe, aut nul-

lum habuiſſe initium, etiam genus humanum ſemper extitiſſe contenderent, quos breuiter indicat CENSORINVS: [1] *ſed prior illa*, inquit, *ſententia, qua ſemper humanum genus fuiſſe creditur, auctores habet Pythagoram Samium, & Ocellum Lucanum & Archytam Tarentinum, omnesque adeo Pythagoricos. ſed & Plato Athenienſis, & Xenocrates & Dicæarchus Meſſenius itemque antiquæ academiæ philoſophi non aliud videntur opinati. Ariſtoteles quoque ſtagirites & Theophraſtus multique præterea non ignobiles peripatetici idem ſcripſerunt eiusque rei exempla dicunt, quod negent, omnino poſſe reperiri, aues ne ante an oua generata ſint, cum & ouum ſine aue & auis ſine ouo gigni non poſſit.* & quamuis alii originem generis humani admiſerint, materiæ tamen æternitatem ſtatuentes, & in hunc errorem per male intellectum principium illud: *ex nihilo nihil fit*, coniecti, reipſa negarunt creationem, & diuinis operibus, a quibus omnia dependent, eorumque libertati ſummam intulerunt vim. ſic Ariſtoteles exiſtimauit, mundum eſſe æternum, quod ex ipſius monimento de cœlo [2] patet, ubi de duratione mundi diſſerit, ac reiicit cum eorum opinionem, qui principium illi ſine fine, tum aliorum, qui initium pariter & finem adiungebant, ex quo id conſequitur, vt mundum & principii & finis expertem eſſe putauerit. hinc & LACTANTIVS [3] *nam Ariſtoteles quum non videret, quemadmodum poſſet tanta rerum magnitudo interire; & hanc præſcriptio-*

1 *de die natalit. cap. 4.* 2 *lib. I. cap. 10. tom. I. opp. p. 349.*
3 *lib. VII. cap. 1. diuinar. inſtit.*

nem

nem vellet effugere; ſemper ait fuiſſe mundum ac ſemper futurum. cui impiæ ſententiæ ex illis, qui Ariſtotelem ſectati ſunt, magno ſtudio imprimis quoque ſeſe addixit ANDREAS CAESALPINVS, Aretinus, *qui*, auctore SAMVELE PARKERO [1] *recentiorum primus & pene poſtremus fuit, qui quid Ariſtoteles velit, cepiſſe viſus eſt: prout & pronuntiat, non longe ab hac impietate abſuiſſe* CLAVDIVM BERIGARDVM [2] *atque adeo*, ait, *vno eodemque opere* (BERIGARDVS) *diverſas cum Epicureæ tum Peripateticæ impietatis rationes adornauit, quamquam Ariſtotelis diſciplinam fuſius & ardentius excoluit, atque eam potiſſimum, quam libro phyſicorum octauo, libriſque de cælo & rerum generatione tradidit, quibus vniuerſam mundi fabricam ſine prouidentia architectrice extruxiſſe ſe putat philoſophus.*

§. VIII. Equidem fatetur Ariſtoteles, mundum a deo eſſe productum, ſed ea ſententia, quæ impietatis pleniſſima, nec a ſana ac polita intelligendi facultate proficiſci poteſt. omnes philoſophorum, quos vetus græcia tulit, ſectæ in eam ingreſſæ fuerant opinionem, duo eſſe æterna, deum & materiam, ita vt deus ſit ſapientia præditus, materia vero bruta; ille particeps rationis; hæc vero expers; ille principium & cauſſa boni; hæc vero mali; cuiusmodi doctrinæ plane ſunt abſurdæ, ut mirari ſatis non poſſimus, quod noſtra ætate PETRVS BAELIVS exiſtimauerit, iſtas a nemine ſolide eſſe confutatas, nec feliciter poſſe confutari;

1 *de deo & provident. diſp. I. p. 64.*
2 *circul. Piſan.*

vide IO. FRANCISCVM BVDDEVM.[1] at vero vt rationem voluntas & hanc libertas ſequitur, non poterant non hi philoſophi libertatem operandi aut deo ſibi relicto abiudicare, aut adtribuere materiæ. atqui materiæ ineſſe neceſſitatem eamque magnam, non mediocri conſenſione profitebantur; deo autem tanto minorem libertatem adiungebat quisque, quo arctius iſtam cum materia coniungeret, aut in materiam immergeret penitus. itaque Plato cenſuit, mundum ex libero dei cum materia congreſſu extitiſſe; quum Ariſtoteles contra & Stoici crederent, deum vinculo neceſſario, quod euitari minime potuerit, cum materia fuiſſe coniunctum, quamuis Ariſtoteles in eo a Stoicis diſcreparet, quod ipſe mundum ſub luna a deo per ſolam virtutem attingi; Stoici contra per ipſam ſubſtantiam quaſi fermentari opinarentur, vide IACOBVM THOMASIVM.[2] quapropter nonnulli diſcrimen ponunt inter *formam aſſiſtentem* & *informantem*, aſſeruntque Ariſtotelem credidiſſe deum veluti formam aſſiſtentem adeoque erroris, quem peſtiferum inprimis BENEDICTVS SPINOZA in lucem produxit, eſſe immunem. equidem ſi fidem habeamus CLEMENTI *Alexandrino*,[3] Ariſtoteles deum eſſe animam mundi exiſtimaſſe videtur, ſi quidem, vt verba ipſius latine tantum huc transferamus, ita dicit: *cujus quidem ſectæ* (peripateticorum) *qui eſt pater, nihil de eo patre, qui ſupremus eſt, intelligens, putat eſſe animam vniuerſi, hoc eſt mundi animam deum eſſe exi-*

1 *theſib. de atheiſm. & ſuperſtit. cap. 1. p. 156. ſqq.* 2 *de ſtoica mundi exuſtion. diſſert. II.* 3 *admonit. ad gentil. p. 44.*

ſtimans,

ſtimans, ipſe a ſe ipſo confunditur. qui enim vsque ad lunam eius definit prouidentiam, deinde mundum deum eſſe exiſtimat, euertitur, vt qui eum, qui eſt dei expers, deum eſſe arbitretur. hinc & RAYNAVDVS [1] reprehendit CLEMENTEM: *nec enim*, inquit, *poteſt quidquam ex Ariſtotele proferri, quod errori illi faueat*; intelligit autem errorem, quo deum permutarunt in animam mundi proprie dictam & *informantem.* ſed IACOBVS THOMASIVS [2] obſeruat, quod nec Raynaudus Clementem, nec Clemens Ariſtotelem ſatis intellexiſſe videantur. quamuis enim Clemens iure ac merito reprehendere poſſet Ariſtotelem, quod contraria ſibi & repugnantia dixerit, ſi toti mundo deum præfecerit, veluti animam mundi; prouidentiam autem ipſius ſolo cœlo terminauerit; nunquam tamen probari poteſt, quod Ariſtoteles affirmauerit, deum toti mundo præſidere. quumue Clemens mentionem tantum faciat animæ cuiusdam mundi, nec num ſit anima *aſſiſtens*, an *informans* definiat, minus cauſſam percipimus, cur Raynaudus ipſum adfecerit cenſura. equidem proferuntur loca quædam, ex quibus pateat, Ariſtotelem crediſiſſe animam mundi vniuerſam, eamque *informantem*, quando dicat [3] λέγεται δὲ καὶ ἑτέρως πνεῦμα, ἥτε ἐν φυτοῖς καὶ ζώοις, καὶ διὰ πάντων διήκουσα, ἔμψυχός τε καὶ γονιμὸς οὐσία, *quum alioqui ſpiritus adpelletur ſubſtantia animata & genitalis in ſtirpibus atque in animantibus exiſtens*

1 *theol natur. diſt. 6. q. 1. n. 5. p. 562.* 2 *de Stoica mundi exuſtion. diſſert. XIIII. §. 141. ſqq.* 3 *de mundo cap. 4. p. 468. tom. 1. opp.*

per omniaque pertinens; item [1] γῆν τε πᾶσαν καὶ θάλασσαν, αἰθέρα τε, καὶ ἥλιον καὶ σελήνην, καὶ τὸν ὅλον ȣ̓ρανὸν διεκόσμησε μία διὰ πάντων διήκȣσα δύναμις, *terram etiam omnem, omne mare, ætherem, ſolem, lunam & poſtremo totum cælum* vis vna per omnia pertinens, *certo ordine deſcripſit*; ſic & laudet hæc carmina Orphica: [2]

ζεὺς πνοιὴ πάντων, ζεὺς ἀκαμάτȣ πυρὸς ὁρμὴ,
ζεὺς πόντȣ ῥίζα, ζεὺς ἥλιος, ἠδὲ σελήνη,

id eſt, *iupiter eſt ſpiritus omnium, iupiter indefatigabilis ignis impetus eſt, iupiter eſt radix maris, iupiter eſt ſol & luna.* non negamus, quod verba hæc multam ſpeciem illius erroris præ ſe habeant, quo deum & naturam confundere inſtituerunt multi; ſed auctoritas libri illius, vnde iſta ſunt depromta, non ſatis valida eſt, nec firmis argumentis Ariſtoteli, vti auctori poteſt adtribui, id quod infra verboſius demonſtrare, animum induximus. ſic Ariſtoteles cum a Platone, tum a Stoicis hac in re discrepat. Plato enim, deum libertate frui, cenſuit, quam ſummo numini & Ariſtoteles & Stoici abiudicarunt, exiſtimantes, id per neceſſitatem adductum egiſſe omnia. Quod autem ad animam mundi adtinet ſpeciatim, Plato illam eſſe, quidem credidit, ſed plane alia ſententia, quam iſtam tradiderunt Stoici, ſiquidem Plato tres deos, *deum ſummum, mentem* & *animam*, eſſe adfirmauit, ac per *deum* intellexit ipſum ſummum numen; per *mentem* mundum, quem intellectus tantum percipit & per *animam* ſpiritum huius vniuerſi, quam opinionem Platonis fuiſſe, clariſſime de-

1 *ibid. cap. 5. p. 470. tom. I. opp.* 2 *ib. cap. 7. p. 475.*

demonſtrati IACOBVS THOMASIVS.[1] quum igitur ex ſententia Platonis anima, tertius deus a ſummo numine fuerit diſtincta & ſeparata, plane a Stoicorum placitis abhorret, quippe qui aſſeruerunt, ipſum deum animæ mundi officio defungi, ita ut arctiſſimo vinculo cum materia ſit coniunctus. ab horum ſententiis cum Platonis, tum Stoicorum in ea recedit Ariſtoteles, quod deum non vniuerſo mundo, ſed tantum ſupremo cœlo præſidere crediderit, nec cum Stoicis ipſum pro forma *informante*; ſed *aſſiſtente* habuerit: confer SEBASTIANVM FOXIVM[2] FRANCISCVM PATRICIVM[3] IO. FRANCISCVM BVDDEVM[4] ADAMVM RECHENBERGIVM.[5]

§. VIIII. Sic Ariſtoteles perſuaſit ſibi, deum cœlo ſupremo præſidere, ſeu eſſe motorem primum, præter quem alias adhuc intelligentias, materiæ expertes, æternas & inferiorum ſphærarum motibus præfectas credidit.[6] per quas plerique intelligunt dæmones, qui media inter diuinam atque humanam mentem præditi eſſent natura, quod HERMANNVS quidem CONRINGIVS[7] negat, confer THOMAM STANLEIVM.[8] deo igitur ſeu primo motori cura eſt ex ſententia Ariſtotelis primi mobilis, quod veteribus eſt orbis ſtellarum fixarum, ſeu octaua ſphæra, ita vt deus, quamuis moueat, ipſe tamen maneat immobilis. hinc dicit Ariſtoteles:[9] ἡ μὲν γὰρ ἀρχὴ

1 *de Stoica mundi exuſtione diſſert. XIIII. §. 23 ſqq.* 2 *de Platon. & Ariſtotelis conſenſione lib. II. cap. 2.* 3 *Ariſtot. exoteric. n. 26.* 4 *analect. hiſt. phil. p. 333.* 5. *diſſert. de anima mundi cap 1. §. 6. 7.* 6 *metaphyſic. lib. XII. cap. 8.* 7 *Conringian. p. 127.* 8 *philoſ. hiſt. part. V. cap. 3. p. 490. ſq.* 9 *metaphyſ. lib. XII. cap. 8. tom. II. opp. p. 743.*

καὶ τό πρῶτον τῶν ὄντων, ἀκίνητον καὶ καθ᾽ αὐτὸ, καὶ κατὰ συμβεβηκός. κινοῦν δὲ τὴν πρώτην καὶ ἀΐδιον, καὶ μίαν κίνησιν. ἐπεὶ δὲ τὸ κινούμενον ἀνάγκη ὑπό τινος κινεῖσθαι, καὶ τὸ πρῶτον κινοῦν ἀκίνητον εἶναι καθ᾽ αὐτὸ, καὶ τὴν ἀΐδιον κίνησιν ὑπὸ ἀϊδίου κινεῖσθαι, καὶ τὴν μίαν ὑφ᾽ ἑνός, *principium enim ac primum entium tum per ſe tum per accidens immobile eſt: mouens autem primo, ſempiterno & vno motu. quum vero quod mouetur, neceſſe ſit ab aliquo moueri, primumque mouens immobile per ſe eſſe ac motum æternum ab æterno moueri & vnum ab vno.* modum autem, quo ſummum numen ipſum immotum omnia alia poſſit mouere, explanat ea ratione, qua res vel intellectum ad cognitionem, vel voluntatem ad cupiditatem excitare ac mouere queat, ita vt quamuis in intellectu ac voluntate fiat motus, ipſa tamen res maneat immobilis. ſic deus quum habeat ſui ipſius cognitionem, quod ſibi inſint omnia præſtantiſſima, in quibus partim intelligendi, partim appetendi facultas verſari poſſit, ſempiterna ſui ipſius contemplatione penitus occupetur, ita vt nihil aliud ipſe fuerit, quam ſui ipſius contemplatio. [1] poſt primum hunc immobilem motorem alias quasdam ſubſtantias ſeu intelligentias eſſe voluit, quæ ab ipſo motæ inferiorum orbium motibus præeſſent, ſiquidem dicit: [2] ὁρῶμεν δὲ παρὰ τὴν τοῦ παντὸς τὴν ἁπλῆν φορὰν, ἥν κινεῖν φαμὲν τὴν πρώτην οὐσίαν, καὶ ἀκίνητον, ἄλλας φορὰς οὔσας τὰς τῶν πλανήτων ἀϊδίους. ἀνάγκη, καὶ τούτων ἑκάστην τῶν φορῶν ὑπ᾽ ἀκινήτου τε κινεῖσθαι καθ᾽ αὐτὸ καὶ ἀϊδίου οὐσίας, *videmus*

1 *metaphyſic. lib. XII. cap. 7. tom. II. opp. p. 742. & cap. 9. p. 744.* 2 *ibid. cap. 8. p. 743.*

vero

vero præter ſimplicem lationem totius, quam dicimus primam ſubſtantiam & immobilem mouere, & ceteras etiam lationes, quæ errantium ſunt, ſempiternas eſſe. neceſſe eſt, harum quoque lationum vnamquamque a per ſe immobili & æterna ſubſtantia moueri. ita intelligentiæ orbium, in quibus planetæ ſeptem voluuntur, præſides, per ſummi numinis admirationem atque adfectum incitatæ orbes neceſſario mouerunt, adeo vt ſine quadam numinis opera & prouidentia cæleſtium curſus fuerint conſtituti, quorum vi & opere inferior omnis natura per neceſſitatem quamdam mechanicam naſcatur & gubernetur. etenim quam intelligentiæ orbes ſuos neceſſario ſine quodam conſilio mouerint, factum ſit, vt omnis quoque materiæ moles variis agitata fuerit motibus, ex quibus diuerſitas formarum præ diuerſa materiæ natura ſuam habuerit originem, ita vt ſi quid vtile, quid pulcrum, quid admirabile in rerum natura intueamur, id omne non diuinæ artis, non prouidentiæ opus eſſe, ſed ſolius neceſſitatis ex ipſis rerum qualitatibus ortæ euentum dicere & habere debeamus, confer SAMVELEM PARKERVM [1] MICHAELEM MOVRGVES. [2]

§. X. En deum Ariſtotelicum! bene de mente Ariſtotelis iudicauit beatus noſter LVTHERVS apud VITVM LVDOVICVM SECKENDORFIVM. [3] *Ariſtoteles in eam fere delabitur ſententiam, vt etſi deum non adpellet ſtultum, tamen ignarum rerum omnium*

1 *de deo & prouidentia diſp. 4. ſect. 6. p. 371.* 2 *dans le plan theologique du Pythagoriſme tom. I. epiſt. 2. p. 75. ſeqq.* 3 *hiſtor. Lutheraniſmi lib. III. § 81. n. 17. p. 304.*

ſtatuat, qui nihil negotiorum noſtrorum intelligat, & videat, nihil conſideret præter ſe ipſum & tantum conſideret in ſpeculatione ſui ipſius. hoc autem etſi non eſt ſtultitiam tribuere, tamen certe eſt adimere ſcientiam & conſtituere ignarum rerum humanarum; recteque addit: *ſed quid ad nos talis deus aut quis eius eſt vſus?* quibus verbis nihil ſane verius nec pulcrius dici potuiſſet. etenim nullum alium deum animo menteque nobis concipere poſſumus, quam qui ſit principium primum, prima cauſſa omnium rerum, quas complectitur natura, adeoque omnibus præditus perfectionibus. qui deus abſoluta fruitur libertate, cuius vi liberum quoque cepit conſilium, mundum in tempore condendi, quem & ex nihilo produxit, & vbique ſingularis potentiæ, ſapientiæ, benignitatis dedit documenta. cuiusmodi veritas adeo eſt perſpicua, vt iſtam quisque, qui ſanæ rationis particeps, comprehendere debeat, atque omnino ſit mirandum, fuiſſe ex philoſophis præcipue Ariſtotelem a tam clara cognitione alienum. namque quum dicit, materiam cum deo eſſe æternam, mundum nec principium nec finem habere, deum per modum *formæ aſſiſtentis* cum eo neceſſario vinculo eſſe coniunctum, cælo tantum ſupremo præſidere, nullam rerum noſtrarum curam tenere, contemplatione ſui ipſius totum occupari, quæue ſint inferioris naturæ, fieri per neceſſitatem quamdam mechanicam, omnia plane turbat, & vim & naturam dei tollit penitus. ecquis dubitaret, hanc Ariſtotelis doctrinam non modo eſſe abſurdam, ſed & impiam? nam æternitatem materiæ

riæ aſſerere, ipſique deum quemdam pariter æternum adiungere, idem eſt, ac ſi quis contraria ſibi ac repugnantia adfirmare, atque hoc ipſo verum rationis vſum perturbare vellet. quod ſi enim materia æterna eſt, aut eſt a ſe ipſa, aut a deo quodam: ſi eſt cauſſa ſui ipſius, ſane non poteſt eſſe materia, omni ſe mouendi facultate deſtituta, quid? quod neceſſe eſt, adfirmare materiam eſſe deum; duplicem autem deum credere, æque eſſet abſurdum, quoniam deus ſi ex omni parte perfectus eſt, vt eſſe debet, non poteſt eſſe niſi vnus, vt in eo ſint omnia. at vero ſi materia a poteſtate ac virtute dei profecta, eſt omnino effectus adeoque ſua cauſſa poſterior, id quod omnem remouet æternitatem. ex quibus patet, quod homo quoque, qui tantum luce ac lumine rationis vtitur, adfirmare neceſſe habeat, deum ex nihilo produxiſſe materiam primam, id quod quanto clarius eſt, tanto in maiorem deducimur admirationem, quod veteres philoſophi mirifica conſenſione, Plato, Ariſtoteles, Stoici, Epicurus de æternitate materiæ male exiſtimauerint, fuerunt quoque, qui quamuis Ariſtotelem magno conſectati ſint ſtudio, hanc tamen doctrinam de æternitate mundi minus probarunt, ſed impugnarunt, ſaltem eam reieciſſe videri voluerunt, vt BERNHARDINVS TELESIVS[1] NICOLAVS TAVRELLVS[2] aliique. de cetero Plato de modo & ratione, qua ex rudi iſta eaque æterna mole mundus hic prodierit, verius ſenſit, quam Ariſtoteles &

1 *de rerum natura lib.* 1. *cap.* 9. 10. 2 *de rerum æternitate.*

Stoi-

Stoici & Epicurus. nam iuxta Platonis placita mundus ex libero dei cum materia congreſſu extitit, quum Ariſtoteles contra & Stoici illum ſiue congreſſum ſiue nexum, quiue a deo minus potuiſſet euitari, crederent, & Epicurus ex fortuita atomorum concurſione mundos plurimos ortôs adfirmaret. Verum hæc Ariſtotelis ſententia de deo non ſolum ſanæ rationi eſt aduerſa, ſed & multum illi ineſt impietatis. equidem ex iſta probare ac colligere, quod ipſe Ariſtoteles fuerit atheus ſua mente ſuoque animo, minus inſtituo; ſed talem doctrinam eum atheiſmo maxime eſſe coniunctam, & quemdam facile in tam peſtiferum errorem coniicere poſſe, contendo. hac enim ratione omnes naturæ effectus explanari poſſunt, vt nobis non opus ſit deo, adeoque quilibet atheus huius modi doctrinam de deo ac mundi origine admittere queat. quod & haud difficulter concedet nobis JO. ALBERTVS FABRICIVS [1] qui hac de re hoc idque moderatum tulit iudicium: *mihi quidem non videtur temere inter atheos reiiciendus eſſe Ariſtoteles, etſi mundum æternum a deo naturaliter emanaſſe ſenſit, & multos docuit graves & maximos errores, quorum vim ſi omnem penetraſſet, vel conſecutiones vniuerſas fuiſſet amplexus, in ἀθεότητα forte potuiſſet incidere, vel ſaltim perinde omni ſe exſoluere religione, vt Epicurus fecit. neque diſputo, quali ipſe fuerit animo erga deum, vel num omnem eius conſcientiam amoremque mente eliminauerit, in cuius operibus contemplandis per omnem fere*

1 *bibl. græca lib. III. cap. 6. p.* 177.

vitam

vitam tam aſſidue fuit verſatus. hoc ſaltim affirmo, ex ſcriptis Ariſtotelis, qualia hodie exſtant, hoc neutiquam conſtare, nec poſſe firmiter concludi, Ariſtotelem fuiſſe atheum, neque adeo Hippocratem ex ſcriptis Hippocratis, quod conatus nuper eſt demonſtrare vir acuti & acris ingenii. nam quod non plura de deo dixerit vterque, ferendum in philoſophis, qui rationes proximas rerum naturalium exponere volebant, non ad cauſſam primam, quam præponebant, tanquam ad aram ſemper confugere.

§. XI. Expoſuimus itaque Ariſtotelis ſententiam de deo. equidem obſeruare adhuc poſſemus, quod dixerit, deum eſſe *ζῶον ἀΐδιον animal æternum*;[1] alio autem loco[2] aſſeruerit, animal conſtare *ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, ex anima & corpore*: item[3] *ὥσπερ ὁ ὀφθαλμὸς ἡ κόρη καὶ ἡ ὄψις, κἀκεῖ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα τὸ ζῶον, vt pupilla viſusque oculus eſt: ſic anima & corpus eſt animal*; ſed de induſtria hæc ſilentio dimittamus. nam Ariſtoteles a cultoribus ſuis per hoc excuſari, quin etiam defendi poteſt, quod vox *ζῶον* ſignificet viuentem ſubſtantiam generatim, ſpeciatim autem, ſi de deo adhibeatur, ipſius *αὐτοζωὴν*, prout quoque addat: *ὥστε ζωὴ καὶ αἰὼν συνεχὴς καὶ ἀΐδιος ὑπάρχει τῷ θεῷ. τοῦτο γὰρ ὁ θεός, quare vita & æuum continuum & æternum deo ineſt. hoc enim deus eſt.*

§. XII. Videamus nunc de illorum opinione, qui eximiam dei notitiam in Ariſtotele prædicant, & hanc in rem multa teſtimonia,

1 *metaph. lib. XII. cap. 7. p. 742. tom. II. opp.* 2 *de republ. lib. I. cap. 5. p. 225 tom. II. opp.* 3 *de anima lib. II. cap. 1. tom. I. opp. 487.*

quæ

quæ ſuperioribus attigimus, adferunt. Si loca illa intueamur nude, poſſent facile nos ad adſenſum mouere; ſed quum ipſa doctrinæ Ariſtotelicæ principia reuocamus ad animum, tum demum manifeſte obſeruatur, illis nullam ineſſe dignitatem. profitetur quidem Ariſtoteles, deum eſſe vnum, nullis circumſcriptum limitibus, omnis materiæ expertem, immortali natura præditum, abſoluta ſapientia, benignitate, iuſtitia, potentia conſpicuum. at qui deum vnum atque æternum pronunciare potuit, quum materiam ab omni æternitate extitiſſe crediderit? & quæ ſapientia, quæ potentia quæue alia virtus apud deum eſſe poteſt, qui impulſus per neceſſitatem cum materia coniunctus, ſupremum tantum cœlum moueat, regat, gubernet? mortalis ſane, qui ſolo lumine rationis humanæ illuſtratus, tales proprietates dei minus habet cognitas, niſi ex operibus ipſius magnificis atque præclaris, quum ipſum mundum, eius membra, cœlum, huiusque inſignia ſolem, lunam ſtellasque; terras, maria ac omnis generis animalia vidiſſet, quumque temporum maturitates, mutationes, viciſſitudinesque cognouiſſet, collegerit, aliquam excellentem eſſe ac præſtantiſſimam naturam, quæ hæc omnia per potentiam ac ſapientiam ſumma libertate prædita fecerit, etiam adhuc pro incredibili benignitate conſeruet. adhæc Ariſtoteles ſæpe tradit non apta inter ſe & cohærentia, ſed ſibi ipſis repugnantia & contraria: hinc CICERO [1] *Ariſtoteles quoque in tertio de philoſophia libro multa turbat, a magiſtro Platone non diſſentiens:*

[1] *de N. D. lib. I. cap. 13.*

tiens: modo enim menti tribuit omnem diuinitatem: modo mundum ipſum deum dicit eſſe: modo quendam alium præficit mundo eique eas partes tribuit, vt replicatione quadam mundi motum regat, atque tueatur: tum cæli ardorem deum dicit eſſe, non intelligens, cælum mundi eſſe partem, quem alio loco ipſe deſignauit deum; & LACTANTIVS: [1] *Ariſtoteles quamuis ſecum ipſe diſſideat ac repugnantia ſibi & dicat & ſentiat.* quapropter non eſt mirum, quod Ariſtoteles interdum bene & præclare exiſtimet de deo, interdum vero omnem vim ac naturam diuinam tollat. ac quamuis facile ex hiſce concluſio effici poſſit, quod in tanta diſſenſione ac varietate, in qua Ariſtoteles de deo diſſerens conſtitutus eſt, nihil firmi neque de pietate, neque impietate ipſius ſit dicendum, adeoque noſtra diſputatio ſuo careat fructu; hæc tamen, licet ſpecioſa videantur, debiliora omnino ſunt, quam vt nos de iam propoſita ſententia dimoueant. verum eſt, Ariſtotelem dicere ſibi contraria; ſed quod integram doctrinam de deo atque origine mundi ita ſtruxerit, vt etiam principia illius ſibi ſint repugnantia, nec lectores habeant facultatem, veras ac genuinas ipſius ſententias cognoſcendi, plane negamus. quo nomine, ſi rem ipſam intueamur accuratius, obſeruabimus, quod Ariſtoteles concluſiones ſibi contrarias tradiderit, & quamuis vi principiorum haberet neceſſe, aperte omnem in deo ſuo negare diuinitatem, iſtum tamen æternum, infinitum, ſapientem, benignum eſſe adfirmauerit, vt artem, impiam doctrinam quadam ratione occultandi,

1. *inſtit. diuin. lib. 1. cap. 5.*

di, exerceret. quod ſi enim nuda Ariſtotelis effata de proprietatibus dei ponamus, nulla habita ratione ipſius complexus doctrinarum, qualia iſta ſint, non facile poſſunt indicari. & ſi quis ex hisce colligere velit, philoſophum hunc de deo exiſtimaſſe bene, eodem ſane iure etiam BENEDICTVM SPINOZAM prædicare adeoque abſoluere atheiſmi poſſumus.

§. XIII. Adhæc obſeruamus, quod multa teſtimonia, quæ ſuperioribus in verum Ariſtotelis de deo ſenſum prolata ſint, lubrica fide atque auctoritate nitantur, quod ex libro *de mundo* ſint petita. namque de ipſius auctore in vtramque partem diſputatur. alii negant, Ariſtotelem opus hoc perfeciſſe, vt MVRETVS, [1] SALMASIVS, [2] DANIEL HEINSIVS, [3] MENAGIVS, [4] VOSSIVS, [5] IACOBVS THOMASIVS. [6] alii autem ipſum excluſiſſe fetum hunc adfirmant, iique recentiori ætate, ingenio atque eruditione clariſſimi viri, PETRVS PETITVS, [7] ELMENHORSTIVS, [8] FORTVNIVS LICETVS, [9] IO. ALBERTVS FABRICIVS [10] & qui commentariis notisque librum hunc illuſtrarunt OLAVS WORMIVS, IO. LANGIVS, BONAV. VVLCANIVS. nos fatemur ingenue, priorum auctorum, qui monimentum hoc Ariſtoteli abiudicant, argumenta nobis videri grauiora, ut non poſſimus, quin illorum ſententiæ faueamus. ſiue enim ipſas doctrinas, quæ ibi tradun-

1 *var. lection.* II, 18 2 *ad Solin. p.* 1247. 3 *peculiar. diſſertat. quæ adiunct. oration. p.* 471. 4 *ad Diog. Laërt. tom. I. p.* 203. 323. 5 *de ſcient. mathem. p.* 272. 6 *de Stoica mundi exuſtione diſſ. XIIII. §.* 152. 7 *obſeru.* II. 19. 8 *not. ad Apuleium de mundo.* 9 *allegor. Peripatetic.* 10 *bibl. græca lib. III. cap.* 6. §. 13.

tur

tur, ſiue ſcribendi genus reſpiciamus, deprehendimus omnino, quæ cum Ariſtotele eiusdemque ingenio minus conueniunt. quod ad res ipſas adtinet, magnam obſeruabimus diuerſitatem ſententiarum, ſi librum hunc cum genuinis Ariſtotelis monimentis contendamus. *primum* compertum eſt, Ariſtotelem cæli æternitatem tueri atque aſſerere, mundum extitiſſe ab æterno; hic autem dicit auctor, ipſum mundum διακόσμησιν ὑπὸ θεοῦ καὶ διὰ θεὸν φυλαττομένην, *ornatam ordinationem dei munere, dei recta cuſtodia eſſe*; & paullo poſt clarius: ὡς ἐκ θεοῦ τὰ πάντα καὶ διὰ θεοῦ συνέστηκε, *omnia ex deo conſiſtere & per deum.* [1] *ſecundo* Ariſtoteles intelligentias cœlo affixas credidit; heic autem duæ cauſſæ & utraque in vno deo ponuntur, quarum altera ποιητικὴ ſeu διακοσμητικὴ, quæ & formauit orbem; altera συνεκτικὴ ſiue φυλακτικὴ, quæ hunc conſeruat & regit. *tertio* ſatis eſt manifeſtum, Ariſtotelem ad lunam tantum vsque diuinam prouidentiam ſeſe mouere, exiſtimaſſe; heic autem hæc legimus: σεμνότερον δὲ καὶ πρεπωδέστερον, ἀυτὸν μὲν ἐπὶ τῆς ἀνωτάτω χώρας ἱδρύσθαι, τὴν δὲ δύναμιν διὰ τοῦ σύμπαντος κόσμου διήκουσαν ἥλιόν τε κινεῖν καὶ σελήνην, καὶ τὸν πάντα οὐρανὸν περιάγειν, ἀίτιον τε γίνεσθαι τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς σωτηρίας, *quare auguſtius id decentiusque exiſtimandum eſt, deum ſummo in loco ita eſſe collocatum, numinis vt tamen eius vis per vniuerſum mundum pertinens, tum ſolem lunamque moueat, tum cælum omne circumagat, ſimulque cauſſam præbeat eorum, quæ in terra ſunt, ſalutis atque incolumitatis.* [2] *quarto* auctor libri huius deſcripſit Britanniam

[1] *cap. 2. & 6.* [2] *cap. 6.*

& Hiberniam, [1] quæ Alexandri tamen tempore ignotæ fuerunt, quod TACITVS [2] confirmat, *hanc oram*, inquit, *nouiſſimi maris tunc primum romana claſſis circumuecta, inſulam eſſe Britanniam adfirmauit*; & DIO CASSIVS [3] πρώτοις καὶ ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων ὐδ᾽ ὅτι ἐςὶν, ἐγιγνώσκετο· τοῖς δὲ ἔπειτα ἐς ἀμφισβήτησιν, ἔιτε ἤπειρος, ἔιτε καὶ νῆσος ἔιη, ἀφίκετο, *primis græcorum romanorumque, ne eſſe quidem eam, compertum fuit; poſteriores in controuerſiam adduxerunt, continensue ea terra, an vero inſula eſſet.* huc quoque accedit, quod auctor tradit de nobiliſſima inſula *Taprobane*, [4] quam Alexander rex detexiſſe dicitur. ſi igitur hæc ſcripſit ante ipſius expeditionem, ſane ſitum illius minime ſcire potuit; ſin in ipſa expeditione, plane abſurdum fuiſſet, hoc Alexandro exponere, qui iſta maxime cognita habuit aut primus, aut ſolus. nec tractandi ratio & ſcripturæ genus cum ingenio Ariſtotelis conueniunt, vt pluribus demonſtrat DANIEL HEINSIVS. [5] equidem alii, qui ſcriptum hoc inter γνήσια philoſophi huius monimenta referunt, variis ex vetuſta ætate teſtimoniis muniunt ſeſe, quæ iam credidit, id ab Ariſtotele eſſe profectum. primum prouocant ad STOBAEVM, [6] apud quem ex longiore illa epiſtola Ariſtotelis ad Alexandrum περὶ τῦ παντὸς fragmenta exſtent, quæ omnia ad verbum leguntur in libro hoc de *mundo*; ſed ex his nondum perſpicuum eſſe putamus, monimentum hoc vere eſſe Ariſtotelis. nam quamuis epiſtolam hanc περὶ τῦ παντὸς Ariſtoteles ad Alexandrum con-

1 *cap.* 3. 2 *vit. Agricolæ cap.* 10. 3 *lib. XXXIX. pag.* 114. 4 *ibid.* 5 *cit. loc.* 6 *eclog. p.* 7. 14. 70. *ſqq.*

ſcri-

ſcripſerit, quamuis etiam illius fragmenta deprehendamus apud STOBAEVM, quæ extent libro de mundo; verus tamen ſcripti huius auctor hanc Ariſtotelis epiſtolam in vſum ſuum transferre potuit. nec firmum argumentum eſt, quod opus hoc de mundo inſcriptum ſit Alexandro, quoniam magna probabilitate adfirmare poſſumus, nomen hoc aut ſine cauſſa eſſe additum, quod & in nonnullis exemplis hodieque omittitur; aut ideo fuiſſe adiectum ab auctore, vt facilius ſub Ariſtotelis nomine admitteretur. deinde adferunt teſtimonium IVSTINI *martyris*, [1] qui dicit: Ἀριστοτέλης δὲ ἐν τῷ πρὸς Ἀλέξανδρον τὸν Μακεδόνα λόγῳ σύντομόν τινα τοῦ ἑαυτοῦ φιλοσοφίας ἐκτιθέμενος ὅρον, σαφῶς καὶ φανερῶς τὴν Πλάτωνος ἀναιρεῖ δόξαν, οὐκ ἐν τῇ πυρώδει οὐσίᾳ τὸν θεὸν εἶναι λέγων, ἀλλὰ πέμπτον αἰθέριόν τι καὶ ἀμετάβλητον ἀναπλάττιον σῶμα, ἐν τούτῳ αὐτὸν εἶναι φησι. *Ariſtoteles autem in eo, quem ad Alexandrum Macedonem ſcripſit libro, breuem quandam philoſophiæ ſuæ delineationem proponit: vbi manifeſte quoque ac perſpicue Platonis tollit ſententiam. neque enim in ignea ſubſtantia vult eſſe deum, ſed vero quintum aliquod æthereum atque immutabile conſtituit corpus, in quo eum ponit.* adfirmat igitur primum IVSTINVS, libro hoc Ariſtotelem philoſophiæ ſummam tradidiſſe breuiter. Sed tantum abeſt, vt id ſcripto huic ſit conſentaneum, vt ne inſcriptio quidem admittat. nihil enim de diſciplina, quæ rationem ac voluntatem in functionibus ipſorum dirigit, attingit, quæue de rebus naturalibus diſputat, penitus ſunt imperfecta. nec in ope-

1 *adhortat. ad gentes p. 6.*

re hoc manifeſte tollitur ſententia Platonis, vt exiſtimat IVSTINVS *martyr*, ſiquidem capite quidem ſecundo quinta eſſentia ponitur; ſed ſine vlla Platonis reprehenſione. tertius teſtis eſſe debet APVLEIVS, qui præfatione libri ſui de mundo dicat: *quare nos Ariſtotelem, prudentiſſimum & doctiſſimum philoſophorum, & Theophraſtum auctorem ſecuti, quantum poſſumus cogitatione contingere, dicemus de omni hoc cæleſti ratione, naturas & officia complexi, & cur & quemadmodum moueantur, explicabimus.* quum igitur APVLEIVS librum græcum de mundo ad verbum propemodum in latinam linguam transtulerit, ipſeque, quem ſecutus ſit ducem, commemorauerit, ex hiſce conſequi putant, Ariſtotelem eſſe auctorem græci operis de mundo. ſed tamen APVLEIVS profitetur, ſequi ſe Ariſtotelem & Theophraſtum, quapropter eodem iure concludere ex hoc poſſumus, quod Theophraſtus conſcripſerit librum de mundo. verum neque Ariſtotelem neque Theophraſtum illius eſſe auctores, aperte ſignificant verba APVLEII, quod tantum interpres fuerit, atque Ariſtotelem & Theophraſtum, non ſe, ſed auctorem ſecutum eſſe dixerit, niſi eundem, qui ſequitur & quem ſequitur, dicamus.

CAPI-

CAPITIS III.

DE ATHEISMO ARISTOTELIS THEORETICO.

SECTIO II.

DE OPINIONE ARISTOTELIS AD PROVIDENTIAM DEI SPECTANTE.

Σ Υ Ν Ο Ψ Ι Σ.

Dicendorum nexus cum ſuperiori argumento §. I. *veterum philoſophorum ſententiæ de prouidentia diuina* §. II. *loca afferuntur, ex quibus multi probare contendunt verum Ariſtotelis ſenſum de dei prouidentia* §. III. *contrarium demonſtratur* §. IIII. *reſpondetur ad illa loca* §. V. VI. VII. *fit concluſio de hac doctrina cum atheismo coniuncta* §. VIII. *cauſſæ, cur negetur prouidentia dei* §. VIIII.

§. I. Qui deum eſſe profitetur, & prouidentiam ſimul eſſe concedit. nam quum notio dei complectatur quoque notionem ſapientiæ, potentiæ & benignitatis, ita vt ſummum numen non ſolum poſſit, ſed & velit prouidam omnium rerum curam tenere; nemo ſane deum eſſe, prouidentiam tamen nullam, dicere poteſt. quapropter LACTANTIVS [1] dicit: *etenim ſi eſt deus, vtique prouidens eſt, vt deus; nec aliter ei poteſt diuinitas attribui, niſi & præterita teneat & præſentia ſciat, & futura proſpiciat.* *quum igitur prouidentiam*

1 *de ira dei. cap.* 9.

ſuſtulit (Epicurus) *etiam deum negauit eſſe. quum deum eſſe profeſſus eſt, & prouidentiam ſimul eſſe conceſſit*: confer JO. FRANCISCVM BVDDEVM. [1]

§. II. Ex vero igitur ſenſu de deo vera quoque ipſius prouidentiæ cognitio gignitur, prout illos, qui aut omnem diuinam mentem negant, aut eiusmodi deum credunt, apud quem nihil eſt diuinitatis, error quoque tenet & miſerabilis ignoratio prouidentiæ ſummi numinis. id quod exemplis philoſophorum ex ætate vetuſta poſſumus illuſtrare, quorum quisque vt ſenſit de dei indole & natura; ita quoque de ipſius prouida rerum omnium mente exiſtimauit. PLATO maximam deo libertatem adtribuit, ac credidit, mundum ex libero dei congreſſu cum materia extitiſſe, quo factum eſt, vt mundum ab æterno fuiſſe negare poſſet, ſicque omnium, quos vetus græcia tulit, principum philoſophorum ſapientiſſimus iudicaret de deo. quapropter etiam mundum prouidentia ipſius regi atque adminiſtrari, eſt profeſſus, ac primus nominauit in philoſophia τὴν τῦ Θεῦ πρόνοιαν, *dei prouidentiam*, teſte DIOGENE LAERTIO. [2] præcipue autem opere de legibus [3] copioſe de momento hoc diſputat & probare contendit, deos dari, illos omnibus prouidere, ac tandem pro meritorum ratione decernere hominibus aut ſupplicia aut præmia. apud STOICOS deus erat mens mundi & quidem non *aſſiſtens*, ſed *informans forma*, quippe qui cum materia connexus eſſet vinculo arctiſſimo ac neceſſario

1 *theſib. de atheiſm. & ſuperſtit. cap. VII. §. 1.* 2 *lib. III. ſegm. 24.* 3 *lib. X.*

quam

quam ob rem neceſſe erat, omnem tollere prouidentiam. equidem affirmabant, mundum regi & gubernari prouido dei animo; ſed hac ratione contraria ſibi docebant, quum putarent, deum eſſe animam mundi, & nihilo minus ipſi adtribuerent prouidentiam. quod bene obſeruauit LACTANTIVS [1] *interdum ſic confundunt, vt ſit deus ipſe mens mundi & mundus ſit corpus dei: quaſi vero ſimul eſſe cœperint mundus & deus, ac non mundum fecerit*: & paucis interiectis: *vbi eſt ergo illud, quod iidem ipſi aiunt; & factum eſſe diuina prouidentia & regi? ſi enim fecit mundum, fuit ergo ſine mundo. ſi regit, non vtique ſicut mens corpus regit; ſed tanquam dominus domum, nauim gubernator, auriga currum.* nec illorum doctrina de fato vllam admittit prouidentiam dei. omnia enim fato ſubiecerunt, quamuis ipſimet, quid fatum ſit, non ſatis intellexerint, vt *malignitatem fati Stoici* ſolide demonſtrauit IACOBVS THOMASIVS; [2] at vero ſi deus eſt pars mundi, quomodo a legibus fati poteſt eſſe ſolutus? ſi igitur deus vinculo fati adſtrictus, omniaque per fatum fiunt neceſſitate ineuitabili, omni plane libertate deſtituitur deus omnisque ipſius remouetur prouidentia. obſeruamus quidem, Stoicos interdum fatum a prouidentia diuina diſcernere: hinc M. AVRELIVS ANTONINVS [3] dicit: *omnia ſunt aut* ἀνάγκη εἱμαρμένη, ἀπαράβατος τάξις, *neceſſitas fatalis, atque ordo ineuitabilis*; aut πρόνοια ἱάσιμος, *prouidentia placabilis*; *aut* φυρμὸς εἰκαιότητος καὶ

1 *inſtitut. diuin. lib. VII. cap. 3.* 2 *de Stoica mundi exuſt. diſſ. XIII. p. 166.* 3 *lib. XVI. §. 12.*

ἀπροστάτητος, confuſio inanis & nullum habens rectorem. ſed nondum clarum eſt, quod hic imperator prouidentiam a fato diſtinctam, ex ſua aut Stoicorum, non aliorum philoſophorum mente poſuerit. finge vero, quod tamen non apertum eſt, diſſerere illum ſecundum principia atque doctrinas Stoicorum, conſtat, tradidiſſe hos philoſophiæ magiſtros non apta inter ſe & cohærentia, ſed contraria ſibi & repugnantia. ita vt verbis profeſſi ſint prouidentiam dei, quam re ipſa vero negauerint. plane impia & a doctrina religionis chriſtianæ aliena eſt ſententia IVSTI LIPSII,[1] quod ex prouidentia fatum ſequatur, vel potius fatum ſit ipſa prouidentia, nec per illud ſummi numinis libertas tollatur. EPICVRVS credidit, mundum ex fortuita atomorum concurſione factum eſſe; deos in intermundiis poſitos vitam agere beatam, qua diuinæ naturæ nihil ſit conuenientius nec vitæ beatæ quidquam magis aduerſum, quam curis & rerum aliarum adminiſtratione turbari. propter quas ſententias neceſſe habebat, omnem negare diuinam prouidentiam, ita vt deus nihil agat, nullis occupationibus ſit implicatus: nulla opera efficiat: ſua ſapientia, ſua virtute gaudeat. hinc SENECA ex mente Epicuri: *itaque non dat deus beneficia, ſed ſecurus & negligens noſtri, auerſus a mundo aliud agit, aut (quæ maxima Epicuro felicitas videtur) nihil agit, nec magis illum beneficia, quam iniuriæ tangunt*[2] & alio loco[3] *tu denique, Epicure, deum inermem facis. omnia illi tela, omnem detraxi-*

1 *phyſiolog. Stoica lib. I. diſſ. XI.* 2 *de benefic. lib. IIII. c. 4.* 3 *ibid. cap. 19.*

ſti

ſti potentiam, & ne cuiquam metuendus eſſet, proieciſti illum extra mundum. hunc igitur inſeptum ingenti quodam & inexplicabili muro, diuiſumque a contactu & a conſpectu mortalium, non habes, quare verearis, nulla illi tribuendi, nec nocendi materia eſt. in medio interuallo huius & alterius cæli deſertus, ſine animali, ſine homine, ſine re ruinas mundorum, ſupra ſe circaque ſe cadentium euitat, non exaudiens vota, nec noſtri curioſus: adde DIOGENEM LAERTIVM [1] PETRVM GASSENDVM. [2] aliam quidem ſententiam amplexus eſt IACOBVS RONDELLVS [3] qui exiſtimat, Epicurum non plane negaſſe prouidentiam dei, ſed tantum ea fuiſſe opinione, quod deus nullam curam eorum effectuum, quibus producendis vires naturæ inditæ ſufficiant, teneat; ſed num hac ratione bonus cauſſarum Epicuri patronus ſit, nec ne? alii iudicent. ſatis ſuperque apertum eſſe exiſtimarem, philoſophum hunc etiam ab humanis rebus remouiſſe prouidentiam, quoniam beatæ vitæ, qua deus fruatur, nec curas, nec iram, nec gratiam, quæ omnia in mortales tantum rationis participes cadunt, conuenire putauit.

§. III. Quod ad Ariſtotelem adtinet, pii ipſius cultores penitus ſibi perſuadent, vere illum hac in re ſenſiſſe ac mundum vi prouidentiæ diuinæ regi, gubernari, conſeruari, adfirmaſſe. quam cognitionis laudem vt vindicent ipſi iure ac merito, ac illius cauſſam tueantur diligenter, varia adferunt loca, quibus

1 *lib. X. ſegm. 77.* 2 *not. ad lib. X. Diog. Laertii tom. V. opp. p. 128. & phyſic. ſect. I. lib. IV. cap. 6. p. 319.* 3 *libro de vita & moribus Epicuri.*

diſputauerit de prouida omnium rerum mente dei, atque dicunt, ipſum adpellaſſe mundum *τῶν ὅλων τάξιν τὲ καὶ διακόσμησιν, ὑπὸ θεȣ͂ τε καὶ διὰ θεὸν φυλαττομένην ordinem & digeſtionem uniuerſorum, quæ a deo & per deum aſſeruetur*; [1] & alibi [2] tradidiſſe, deos immortales curam habere rerum humanarum, & illis, qui fungantur muneribus menti conſentaneis eamque colant, præmia perſoluere gratiamque referre. quin immo expreſſis verbis dixerit Ariſtoteles: *ȣ̓δεμία δὲ φύσις, αὐτὴ καθ᾽ ἑαυτὴν αὐτάρκης ἐρημωθεῖσα τῆς ἐκ τȣ́τȣ σωτηρίας, nullam naturam ſatis inſtructam ad ſalutem eſſe poſſe, quæ citra dei præſidium ſuæ ipſa demum tutelæ permiſſa ſit.* [3] quumue alii ſunt teſtati, quod philoſophus hic male ſenſerit de prouidentia dei, fuerunt quoque, qui cauſſam ipſius dixerunt, exiſtimantes, iſtum nulla dignum eſſe reprehenſione, quoniam omnia per prouidentiam ſummi numinis ſuſtentari adfirmauerit. quam in rem adhuc prouocant ad locum quemdam, [4] vbi ad ſimilitudinem exercitus atque amplæ familiæ loquatur atque aſſerat, deum æque ac imperatorem & ſedulum patrem familias curam rerum gerere, confer MARSILIVM FICINVM. [5] & quamuis ipſe interdum ſecum diffideat, etiam de deo dicat repugnantia ſibi; huius tamen rei liberalem mereatur excuſationem per ingenii humani in cognoſcendis rebus diuinis imbecillitatem. cuius ſibi conſcius libro de diuina ſapientia ſe-

1 *libro de mundo cap. 2. tom. I. opp. p. 465.* 2 *ethic. ad Nicomach. lib. X. c. 9. p. 104. tom. II. opp.* 3 *de mundo cap. 6. p. 471. tom. I. opp.* 4 *lib. XII. cap 10. met. p. 745. tom. II. opp.*
5 *de immortalit. animæ lib. II. cap. 13.*

cundum

cundum Ægyptios, [1] ſi modo illius ſit auctor, ita ſeipſum excuſet, dum *quoniam eius* (primi opificis) *qualis ipſa in ſe eſt natura, explicare non poſſumus, neque attingere, atque quantulumcunque eſt, quod mens humana in illa intelligit, id abſtractione quadam & huic quaſi ſuccenturiata negatione aſſequitur, gradatim aſcendendo, donec defatigata conquieſcat, vt imperfectiſſima.* confer GERH. IO. VOSSIVM. [2]

§. IIII. Sed plane alia ſumus opinione, atque affirmamus, Ariſtotelis doctrinam de prouidentia dei non ſolum abſurdam eſſe; ſed & impiam, quod partim per rationes, partim per teſtimoniorum auctoritatem confirmare, nobis eſt in animo. primum quod ad rationes adtinet, ſatis verum eſſe exiſtimamus, quod notio prouidentiæ diuinæ dependeat a notione dei ac diuinæ naturæ, ex quo, quum perſpicuum ſit ac manifeſtum, facili negotio poſſumus colligere, qualis ſenſus, qualis cognitio diuinæ prouidentiæ fuerit apud Ariſtotelem? conſtat ex iis, quæ ſuperiora diſputauimus, neminem in deo Ariſtotelis aliquid de diuinitate poſſe ſuſpicari, eſſeque deum omnis ſapientiæ, benignitatis ac potentiæ expertem, qui vnde habeat prouidentiam, non videmus. nam ſi caret deus ſapientia & potentia, minime omnibus rebus conſeruandis, ea pulcritudine, eo ordine, eo fine, quo ſunt conſtitutæ, ſufficit: ſique animus ipſius alienus a benignitate, nullum quoque erit ſtudium, nulla voluntas prolixa rebus naturæ earumque ſaluti conſulendi

1 *lib. XI. cap.* 4. 2 *de orig. & progreſſu idololatr. lib.* I. *cap.* 40.

proſpi-

proſpiciendique. id quod adhæc per teſtimonia corroborare poſſumus. ſic DIOGENES LAERTIVS de Ariſtotele dicit: [1] *διατείνει δὲ αὐτȣ̃ τὴν πρόνοιαν μέχρι τῶν ȣ̓ρανίων, extendit prouidentiam dei ad cæleſtia vsque*: & apud CLEMENTEM *Alexandrinum* [2] traditur, ad lunam vsque eandem deduxiſſe; & PLVTARCHVS [3] teſtatur, illum exiſtimaſſe, mundum prouidentia dei haud gubernari, id quod etiam apud alios legimus. nec Ariſtoteles vi principiorum ſuorum aliter ſentire poterat, quam quod prouidentia dei, ſi & illam verbis admiſerit, tantum ſpectet res cæleſtes, quoniam ex ipſius ſententia deus cælo ſupremo præſideat, ipſique adeo cura ſit primi mobilis, quod veteribus eſt orbis ſtellarum fixarum, ſeu octaua ſphæra. ſecundorum autem mobilium intelligentiæ gerant curam, vnde & ſequitur, primum illum motorem, quem Ariſtoteles vocat deum, rebus, quæ ſub luna ſunt, nulla proſpicere prouidentia.

§. V. Firmior adhuc noſtra diſputatio adparebit, ſi & illa argumenta, quæ in Ariſtotelis eiusque recti de diuina prouidentia ſenſus gratiam proferuntur, remouere inſtituamus. quapropter quod ad teſtimonia illa, quæ ex libro de mundo depromta ſunt, pertinet, iterum generatim monemus, quod iſta nullum habere poſſint pondus, quoniam ſuperioribus vi argumentorum probabili demonſtrauimus, Ariſtotelem opus hoc minus conſcripſiſſe. finge vero, quamuis id nequaquam ſpecie quadam veritatis adfirmari queat, Ariſtotelem

1 *lib. V. ſegm.* 32. 2 *Stromat. lib. V.* 3 *de placit. phil. lib. II. cap.* 3.

libri

libri huius eſſe auctorem, teſtimonia ſane, quæ ex illo ſunt petita, omni, qua valere deberent, probandi virtute carent. namque primum hoc fuit: τῶν ὅλων τάξιν τὲ καὶ διακόσμησιν, ὑπὸ θεοῦ τε καὶ διὰ θεὸν φυλαττομένην, mundum eſſe *ordinem & digeſtionem vniuerſorum, quæ a deo & per deum aſſeruetur*, [1] quem locum iam ſuperioribus produximus, veluti argumentum, quod Ariſtoteles librum hunc de mundo minus confecerit, vt pluribus oſtendit DANIEL HEINSIVS. [2] iam vero obſeruamus, quod ſcriptura vulgaris, quam & ſupra exhibuimus, ſit corrupta καὶ διὰ θεὸν φυλαττομένην, quam emendare ac ſcribere: διὰ θεῶν φυλαττομένην, propter varias rationes neceſſe habemus. nam auctor libri de mundo principio capitis ſecundi duas mundi definitiones tradit, quarum altera hæc eſt: κόσμος ἐστὶ σύστημα ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν τούτοις περιεχομένων φύσεων, *mundus cæli & terræ conſtitutio eſt, earumque naturarum* (vt APVLEIVS loquitur) *quæ ſunt vtriusque*: qua poſita, addit alteram his verbis: λέγεται δὲ καὶ ἑτέρως κόσμος, *dicitur quoque aliter mundus* ἡ τῶν ὅλων τάξις ἐστὶ καὶ διακόσμησις ὑπὸ θεοῦ τε καὶ διὰ θεῶν φυλαττομένη. prior definitio eſt Peripatetica; poſterior vero Platonica aut Pythagorica, quas auctor ipſe per vocem ἑτέρως diſcernit, atque ſignificat, poſteriorem definitionem non ſibi, ſed aliis eſſe vindicandam, in quibus Platoni ac Pythagoræ eorumque principiis maxime conuenit. quæ & cauſſa eſt, cur non ſolum legamus διὰ θεῶν φυλαττομένη, ſed & verba ὑπὸ θεοῦ referamus ad διακόσμησιν. nota enim eſt

[1] *de mundo cap. 2.* [2] *orat. p. 479. ſqq.*

doctrina

doctrina Pythagoræorum & Platonicorum de *dæmonibus*, quo nomine proprie illi adpellantur. qui inter deos & homines ſunt poſiti, & de quibus multa ex Pythagoricis fragmentis, ex Platonico Timæo, conuiuio, Epinomide ac libris de republica. PLOTINO, PORPHYRIO, IAMBLICHO, CHALCIDIO, MAXIMO TYRIO, PLVTARCHO, APVLEIO, MARTIANO CAPELLA, AVGVSTINO, MARSILIO FICINO aliisque colligi poſſunt. officium horum dæmonum erat, vt humana ad deos, & diuina ad homines referrent, hominum quippe preces & ſacrificia ad deos; & deorum leges & ſacra inſtituta ad homines. APVLEIVS [1] dicit: *dæmones ſunt genere animalia, ingenio rationabilia, animo paſſiua corpore aëria, tempore æterna*; & CHALCIDIVS: [2] *dæmon eſt animal rationabile, immortale, patibile, ætherium, diligentiam hominibus impertiens.* quorum dæmonum iterum varii conſtituti ſunt ordines variaque genera, quod argumentum ſolide perſequitur GOTTFRIED OLEARIVS. [3] prout autem diuerſas habuerunt adpellationes, ſic quoque vocati ſunt θεοὶ ἀθάνατοι principio *aureorum carminum*, item tantum θεοὶ a PLATONE PROCLO [5] PLOTINO [6] ANTONINO MENANDRO [8] & aliis. atqui hi ſunt, qui altera definitione de mundo, quando dicitur καὶ διὰ θεῶν φυλαττομένη probabili ratione in dicantur, adeo vt integra definitio huius ſi

1 *de deo Socrat. p. 78.* 2 *ad Timæum p. 227.* 3 *de gen Socratis p. 130. ed. latin. Stanleii hiſt. philoſ.* 4 *in Tim.* 5 *theo Platon. l. 24.* 6 *Enn. III. lib. V. cap. 6.* 7 *XII. 26.* 8 *apud Plutarch. Platon. quæſt. 1.*

ſenten

ſententiæ: mundus complexu ſuo omnia ſingulari ordine atque ornatu continet, quæ a ſupremo numine ſunt conſtituta, a dæmonibus autem, ipſius adminiſtris conſeruantur & cuſtodiuntur. namque hi dæmones credebantur, quod non ſolum gentium aut vrbium, ſed hominum quoque eſſent præſides, quod actiones atque humanam vitam dirigerent, quod in poteſtate haberent aſtra, eorumque motum, quodue aliis rebus, imbribus, tempeſtatibus, frugibus præfecti. ſic dæmones adminiſtri erant ſummi numinis, & quemadmodum in ſacris ſcripturis ſpiritus dei miniſtri adpellantur *angeli*, etiam λειτȣργικὰ πνέυματα, [1] ſic dæmonibus quoque nomen *angelorum* adtributum fuiſſe, deprehendimus, id quod ARISTIDEM, PORPHYRIVM, SIMPLICIVM vſurpaſſe, teſtis eſt MERICVS CAVSABONVS: [2] conf. IO. ALBERTVM FABRICIVM. [3] ex his copioſe a nobis diſputatis efficimus concluſionem, quod hoc teſtimonium primum, quum definitionem mundi aut Platonicam aut Pythagoricam continet, illis nullo adiumento eſſe poſſit, qui Ariſtotelem recte ſenſiſſe de prouidentia dei, per illud probare contendunt.

§. VI. Quod ad ſecundum teſtimonium adtinet, tantum abeſt, vt tueatur Ariſtotelem, vt ipſius animum ac mentem de vi ac poteſtate prouidentiæ diuinæ non obſcure prodat. namque dicit: ἐι γὰρ τις ἐπιμέλεια τῶν ἀνθρωπίνων ὑπὸ θεῶν γίνεται, ὥσπερ δοκεῖ, καὶ ἔιη ἂν ἔυλογον χάιρειν τε αὐτȣ̀ς τῷ ἀρίςῳ καὶ τῷ συγγενεςάτῳ·

1 *Hebr. I. v. 14.* 2 *ad M. Anton. III, 4.* 3 *bibliograph. antiqu. cap. 8. §. 26.*

τȣ̃το δ' ἂν εἴη ὁ νȣ̃ς, *nam ſi dii immortales curam habent aliquam rerum humanarum, quemadmodum veriſimile eſt: illud quoque probabile fuerit, eos re omnium optima ſibique maxime cognata delectari, hæc autem mens fuerit.* [1] en cognitionem tam nobiliſſimæ veritatis huius, quæ apud Ariſtotelem fuerit! pronuntiat quippe, probabile eſſe, deos curam rerum humanarum habere, ſatisque apertum indicium aut corrupti intellectus aut deprauatæ voluntatis profert in lucem. quod ſi enim certo ac firmo animo principalem comprehendiſſet veritatem, eſſe deum, auctorem totius vniuerſi; atque omnium rerum, quas videmus, quæue ſunt factæ, conſtantem eumque pulcerrimum ordinem diligenti ac ſana meditatione cognouiſſet; prouidentia dei ipſi non veniſſet in dubium. adhæc verba teſtimonii huius, deos præcipue delectari mente, τῷ ἀρίϛῳ καὶ τῷ συγγενεϛάτῳ, *veluti re omnium optima ſibique maxime cognata*, item quæ præmiſſa ſunt, quando dicitur: ὁ δὲ κατὰ νȣ̃ν ἐνεργῶν καὶ τȣ̃τον θεραπεύων, καὶ διακείμενος ἄριϛα, καὶ θεοφιλέϛατος ἔοικεν εἶναι, *qui vero muneribus fungitur menti conſentaneis & hanc colit, eſtque optime animo affectus, eum probabile eſt, deo cariſſimum eſſe;* aliquid doctrinæ Ariſtotelicæ de intellectu agente ſapere mihi videntur, quam infra copioſius illuſtrare, induximus animum. multo minus tertio teſtimonio pretium aliquod ſtatuere poſſumus, quoniam verba hæc: ȣ̓δεμία δὲ φύσις, αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν αὐτάρκης, ἐρημωθεῖσα

1 *ethic. ad Nicom. lib. X. c. 9.*

τῆς

τῆς ἐκ τούτου σωτηρίας, [1] non ex principiis philoſophiæ Ariſtotelicæ, ſed Pythagoricæ explicari debere, probabili ratione exiſtimamus. primum enim auctor libri huius paullo ante dixit: *ἀρχαῖος μὲν οὖν τις λόγος, καὶ πάτριός ἐστι πᾶσιν ἀνθρώποις, ὡς ἐκ θεοῦ τὰ πάντα καὶ διὰ θεοῦ συνέστηκε*, *vetus igitur ſermo eſt, a maioribusque proditus inter omnes homines, vniuerſa tum ex deo tum per deum conſtituta fuiſſe atque coagmentata*, iisque aperte ſignificauit, hæc reſpicere ad vetuſtiſſimam doctrinam de dæmonibus, præcipue quum addit: *διὸ καὶ τῶν παλαιῶν εἰπεῖν τινὲς προήχθησαν, ὅτι ταῦτά ἐστι πάντα θεῶν πλέα τε* *quocirca veterum nonnulli eousque prouecti ſunt, vt hæc omnia dictitarent deorum eſſe plena.* etenim doctrinæ de dæmonibus ætatem a longinquo tempore repetere poſſumus, ſiquidem monimenta hiſtoriæ philoſophicæ confirmant, quod iſta primis philoſophiæ temporibus fuerit tradita. ſi fides habenda eſt oraculis, quæ Zoroaſtris nomen præ ſe ferunt, compertum tenemus, Chaldæos non ſolum credidiſſe dæmones, ſed & diuerſos illorum ordines conſtituiſſe, quorum præcipui erant *hyperarchii*, *Azoni Dii*, *Zonæi Dii*, *angeli*, *animæ*; munera autem, vt quidam ex illis totum mundum regerent; quidam regionis cuiusdam curæ præeſſent, etiam animas humanas, a corpore liberatas ad æternas transferrent ſedes, vide THOMAM STANLEIUM. [2] eodem modo varia dæmonum genera poſuerunt Perſæ, de quibus videre poſſu-

1 *de mundo cap. 6.* 2 *hiſtor. philoſ. oriental. lib. I. ſect. 2. cap. 7. 8. ſqq.*

mus THOMAM HYDE, [1] ſi autem ſcholas græcorum philoſophorum perluſtramus, deprehendimus in Ionica THALETEM *Mileſium*, de quo præter PLVTARCHVM [2] teſtatur ATHENAGORAS, [3] quod tres ſpirituum claſſes fecerit, quarum prima *deos immortales*, ſecunda *dæmones* & tertia *heroes* complectatur; STOBAEVS vero tradit, [4] credidiſſe Thaletem, vniuerſum aërem plenum eſſe dæmonum. cuius inſtitutione quum vſus fuerit PYTHAGORAS, hauſit quoque eandem doctrinam, & putauit, plenum eſſe πάντα τὸν ἀέρα ψυχῶν, *omnem aërem animarum*, teſte DIOGENE LAERTIO. [5] eandem ſententiam ſecutus eſt PLATO & ex romanis doctiſſimus VARRO, de quo dicit AVGVSTINVS: [6] *adiungit, mundum diuidi in duas partes, cælum & terram. & cælum bifariam, in æthera & aëra; terram vero in aquam & humum: e quibus ſummum eſſe æthera, ſecundum aëra: tertiam aquam, infimam terram. quas omnes partes quatuor animarum eſſe plenas in æthere & aëre immortalium, in qua & terra mortalium. a ſummo autem circuitu cæli usque ad circulum lunæ æthereas animas eſſe, aſtra ac ſtellas, easque cæleſtes deos non modo intelligi eſſe; ſed etiam videri. inter lunæ vero girum & nimborum ac ventorum cacumina aëreas eſſe animas, ſed eas omnino non oculis videri & vocari heroas & lares & genios:* quapropter cenſemus, & hæc verba ὡς ἐκ θεοῦ τὰ πάντα καὶ διὰ θεοῦ, quæ vulgaris eſt ſcriptu-

1 *hiſtor. religion. veter. Perſar. cap.* 19. 20. 2 *de placit. philoſoph. lib.* I. *c.* 8. 3 *apolog. p.* 25. 4 *eclog. phyſic. p.* 2. 5 *lib.* VIII. *ſegm.* 32. 6 *de ciuitate dei lib.* VII. *cap.* 6.

ra

ra, συνέϛηκε eſſe emendanda, ita vt pro διὰ θεȣ̃ legamus διὰ θεῶν, id eſt per dæmones, qua emendatione vox συνέϛηκε reſpicit cum originem, quæ deo debetur, tum prouidentiam omnium rerum, qua fungantur dæmones. ita integra oratio, quæ libri huius de mundo capitis ſexti principio extat, plane expedita eſt, nec illius ſententia quadam obſcuritate inuoluta. diſſerit quippe auctor ex principiis veterum philoſophorum apud Chaldæos & Perſas, præcipue Pythagoræ & Platonis, quod mundus ope & conſiliis dæmonum regatur, ſine quorum tutela nihil firmum eſſe poſſit, hinc & nonnulli adfirmauerint, omnia plena eſſe dæmonum, qui ſingulis partibus mundi, ſingulis naturarum generibus præſideant. verum enim vero ſi adhuc ponamus, Ariſtotelem opus hoc conſcripſiſſe, quod tamen non eſt, etiam ex illis, quæ ſubſequuntur, colligere poſſumus, adductum teſtimonium haud valere ad tuendam ipſius hac in cauſſa dignitatem. nam quum auctor ex ſua mente inſtituit diſputationem, anguſtioris prouidentiæ diuinæ limites ponit, eiusque poteſtati cælum tantum ſubiicit.

§. VII. Tandem & locus ille, [1] quo Ariſtoteles ad ſimilitudinem imperatoris ac patris familias de prouidentia dei diſſerit, nullum habet pondus, quem ſi penitus inſpiciamus, manifeſtum erit, philoſophum hunc non agere de benigna ſummi numinis cura. libri autem de *myſtica Ægyptiorum philoſophia*, ex quibus nonnulli Ariſtotelem excuſare contendunt, quod in illis ingenii ſui imbecillitatem in cognoſcendis rebus diuinis ipſe perceperit,

1 *metaphyſ. lib. XII. cap. 10.*

non ſunt Ariſtotelis, quamquam FRANCISCVS PATRICIVS [1] & ATHANASIVS KIRCHERVS [2] opus hoc ipſi adtribuunt. nam quum diſſeritur de deo, λόγῳ, anima, vniuerſo, rerumque principiis, auctor ingenium non Peripatetica, ſed Platonica ſapientia præditum prodit, id quod pluribus perſequitur IO. ALBERTVS FABRICIVS. [3]

§. VIII. Sic igitur Ariſtoteles male exiſtimauit de prouidentia dei, quod per illius vim cælum tantum regatur, adeoque omnem ſummi numinis prouidam rerum humanarum mentem negauit. quam doctrinam coniunctam eſſe cum atheiſmo, facileque quemdam in peſtiferum errorem, nullum eſſe deum, coniicere poſſe, quisque, qui ſana vtitur ratione, fateri debet. quemadmodum atheus nullam admittit prouidentiam dei, id quod res ipſa docet; ita qui iſtam negat ac perſuadet ſibi, deum hominum ſaluti nec conſulere nec prouidere ac proſpicere, non multum differt ab atheo. nam ſi deum tantum ex admirabili, pulcerrimo & conſtanti ordine rerum naturalium cognoſcimus, adeoque ex effectu efficimus concluſionem ad cauſſam primam; ſane qui tollit prouidentiam dei, principem illius effectum remouet, quo conſtans ordo rerum naturæ nititur, eoque ipſo impedit, quominus cognitionem dei, prout decet & naturæ diuinæ conſentaneum eſt, quis ſibi comparare queat. adhæc omnes, qui deum verum eſſe credunt vti neceſſe habent, fateri ipſum conſummata ac perfecta ſapientia, benignitate & potentia eſſe

1 *prolegomen. ad ſuam edition.* 2 *præfation. paranetic. ad Obeliſc. Pamphil.* 3 *bibl. græca lib. III. cap. 6. §. 36.*

prædi-

præditum, id eſt dari prouidentiam diuinam, quæ dictis dei proprietatibus abſoluitur; ita quisque, qui dei prouidentiam aut plane negat, aut ab illius vi res humanas excludit, non poteſt, quin dei naturæ maximam iniuriam inferat. ſaltem huiusmodi homo, qui in tali errore verſatur, omne cultus diuini ac religionis fundamentum tollit. nam ſi remouetur prouidentia diuina, remouetur quoque timor atque amor dei, quem vtrumque adfectum gigni in mente noſtra per meditationem cum potentiæ, tum benignitatis dei infinitæ, ſatis eſt apertum. quum enim animus humanus ſentit atque intelligit, quod deus partim illos, qui voluntati diuinæ ſunt contrarii, & poſſit & velit grauiſſima adficere pœna; partim mortales incredibili proſequatur amore; hac præceptione motus oriuntur in voluntate, timor quippe atque amor dei. ſi autem quis omnem timorem dei atque amorem abiiceret, quomodo poſſet religionem obſequii colere, eaque, quæ ſanctiſſimis legibus cum præcepit, tum prohibuit, præſtare aut omittere? quapropter bene dicit SAMVEL L. B. de PVFENDORF: [1] *tertium eſt, deum tum in vniuerſum mundum, tum in genus humanum regimen exercere, id quod ex admirabili & conſtanti ordine, qui in hoc vniuerſo cernitur, liquido adparet. quoad effectum autem moralem perinde eſt, vtrum quis neget, deum exiſtere, an ab eodem humana curari; cum vtrumque omnem religionem plane tollat. fruſtra enim metuitur aut colitur, vtut in ſe ſit præ-*

1 *de offic. homin. & civ. lib. I. cap. 4. § 4.*

ſtantiſſimus, qui nulla plane noſtri cura tangitur & nihil boni malique in nos vult, aut poteſt conferre; & IO. FRANCISCVS BVDDEVS: [1] *inter dogmata, quæ cum atheiſmo arctiſſimo quodam vinculo coniuncta ſunt, primum merito præcipuumque locum tenet negatio prouidentiæ diuinæ. quemadmodum enim atheus hanc non admittit, ita, qui eam negat, non multum ab atheo differt, ſaltem omne religionis cultusque diuini fundamentum tollit.*

§. VIIII. Superioribus de induſtria diximus, quod atheus prouidentiam dei non poſſit admittere, & qui iſtam neget, non multum differat ab atheo. qua ſententia declaramus perſpicue, nos minime illos pronunciare atheos, quod ſua mente, ſuo animo nullum deum credant, qui in errore de prouidentia dei verſantur, ſiquidem ſummum quoddam numen eſſe, ſibi perſuadere poſſunt, quamuis, id nullam rerum humanarum ac naturalium curam habeat. de cetero talis error facile viam ad atheiſmi vitium parare poteſt, ac cauſſa, ex qua oritur, ignorantia duplicis generis eſt. alia ignorantia eſt naturæ diuinæ, quum quamuis deum eſſe dicant, eiusmodi tamen deum animo & cogitatione fingant, apud quem nihil diuinitatis eſt, quoue omne prouidentiæ fundamentum tollitur, vt exempla veterum philoſophorum Ariſtotelis, Stoicorum, Epicuri id confirmant. alia vero ignorantia eſt diuinorum operum, cuius iterum variæ ſunt ſpecies, quum homines illorum partim naturam atque indolem, partim finem non eo modo, quo decet, cognoſcant adeoque occaſionem male de

1 *theſ. de atheiſm. & superſt. cap. III. §. 1.*

pro-

prouidentia dei ſentiendi, captent. primum igitur genus talis ignorantiæ in eo poſitum eſt, quod putent, deum ita condidiſſe mundum, ut viribus naturæ omnia permiſerit; ipſe autem nihil curet, quo errore contraria ſibi & repugnantia ſtatuunt. nam vires naturæ eo ipſo ſunt vires naturæ, quod a potentia diuina dependent, ac deus cauſſa prima eſt motus, quem ceſſare, ſaltem perturbare neceſſe eſt, ſi deum nihil curare adfirmare velimus. virium autem naturæ fundamentum eſt motus, cuius nulla vis ineſt materiæ, quæ quum adhuc ſit bruta, motus autem definitus & ad certum finem directus, multo minus cauſſam ac conſeruationem motus ſibi poterit vindicare. ſecundum genus ignorantiæ eſt diuinæ intentionis, quam deus in producendis variis rerum naturalium ſpeciebus animo ſibi propoſuit. dicunt quippe multa reperiri in hoc terrarum orbe, quæ hominibus nullam adferant vtilitatem, ex quo ſequi putant, talia omni carere fructu adeoque caſu quodam fortuito originem habuiſſe, nec a deo omnium ſapientiſſimo, curam omnium rerum gerente eſſe profecta. hinc TITVS LVCRETIVS CARVS, [1] quum in eo eſt, vt oſtendat

nequaquam nobis diuinitus eſſe paratam
naturam rerum: tanta ſtat prædita culpa,

exempli loco hæc adfert:

principio, quantum cæli tegit impetus ingens
inde auidam partem montes, ſiluæque ferarum

1 *lib. V. de rerum natura p.* 154.

poſſedere, tenent rupes, vaſtæque paludes,
& mare, quod late terrarum diſtinet oras;

cuiusmodi argumentum aduerſus prouidentiam dei ſatis eſt leue, vt oſtendit IO. FRANCISCVS BVDDEVS.[1] tertia ignorantia eſt verorum bonorum, quæ efficit, ut ſæpe putemus bonum, quod malum eſt, ſæpe malum id, quod bonum eſt. vera bona hominis ſunt, ex quorum fructu vera illius felicitas naſcitur, vti ratione corporis eſt ſanitas, ratione intellectus veritas & ratione voluntatis virtus, quæ principem tenet locum; honores autem, diuitiæ & alia commoda ad voluptatem ſpectantia, ſua natura neque ſunt bona, neque mala; ſed vt fiant aut bona, aut mala, id dependet ab illorum vſu, prout aut rationi eſt conſentaneus, aut illi aduerſatur. quod quum ita eſt, ſicuti eſt, facile iudicare poſſumus, quis ex mortalium genere vere ſit felix? atqui homo ſanitate, facultate verum ac falſum cognoſcendi, virtutisque ornamento præditus multo felicior ducendus eſt, quamuis nulla fruatur dignitate honoris ſummaque adflictus ſit paupertate, quam ille, qui omni honorum genere conſpicuus, atque diuitiarum copia abundet; male autem ſe habet ipſius aut corpus per morbos, aut intellectus per errores, aut voluntas per vitia & ſtudium erga pravos mentis affectus. ita autem hæc tria eaque vera bona ſunt comparata, vt alterum altero ſit præſtantius, & ex illis virtus principatum ſibi vindicare debeat, quapropter dicere poſſumus, quod homines, qui virtutibus ac præcipue pietate animum ſu-

1 *theſib. de atheiſ. & ſuperſtition. cap. VII. §. 1. p. 548.*

um

um exercent ſedulo, omnium ſint feliciſſimi, ac vera felicitate, id eſt animi tranquillitate perfruantur; alii contra, qui laudem ſuam in vitiorum ſtudio ponunt adeoque tranquilla carent mente, non poſſint non eſſe miſerrimi. ex quibus patet, quantum pretium ſtatuendum ſit illi argumento, quod improborum proſperitates ſecundæque res, piorum autem calamitates vim prouidentiæ diuinæ redarguant. quæ quæſtio iam ab antiquiſſimis temporibus etiam ſanctorum hominum animos ac philoſophorum ingenia exercuit, prout iſta pluribus exponitur libro IOBI, & SENECAE opere de prouidentia, qua diſputat: *quare bonis viris mala accidant, cum ſit prouidentia?* quarta ignorantia eſt naturæ miraculorum, quum multi perſuadeant ſibi, deum facere miracula propter leuiores cauſſas, hinc & mediocri incommodo adflicti eiusmodi auxilium a ſupremo numine efflagitant, quo contra ordinarias vires naturæ agere neceſſe haberet. at vero quum illis deus non occurrit, neque in precibus, neque in optatis, neque in votis, male de ipſius prouidentia ſentire eamque vocare in dubium inſtituunt, nec credunt, ſe tutela diuina ſatis eſſe munitos, ſi ipſis ſint panis & aqua cum viliſſimo corporis tegumento. quamuis enim nec ex indole miraculorum, nec ex cognitione naturali naturæ diuinæ pateat, num deus velit frequentiora, an rariora edere miracula? experientia tamen ſatis & ſuper teſtatur, quod in rebus maximi momenti, exempli gratia in prohibendis bellis iniuſtis, hæreſibus perraro vlla indubitata faciat miracula; hinc efficimus concluſionem, deum niſi

ob grauiſſimas cauſſas, miracula non efficere, confer ANDREAM RVDIGERVM.[1] tandem etiam ignorantia originis mali argumentum aduerſus dei prouidentiam ſuppeditat, quod expoſuit pluribus & confutauit feliciter IO. FRANCISCVS BVDDEVS.[2]

CAPITIS III.

DE
ATHEISMO ARISTOTELIS THEORETICO.

SECTIO III.

DE
OPINIONE ARISTOTELIS AD NATVRAM ANIMAE HVMANAE SPECTANTE.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Dicendorum ſumma §. I. *ſententia Ariſtotelis de anima, vbi variæ ſententiæ commemorantur de entelechia* §. II. *explicatur ipſius definitio animæ atque reiicitur* §. III. *ſpeciatim Ariſtotelis opinio de intellectu agente* §. IIII. *quæ comparatur cum aliorum philoſophorum ſententiis.* §. V. VI. *locus Ariſtotelis de ſpiritu vitæ attingitur* §. VII. *ſit concluſio de impia hac doctrina* §. VIII.

§. I. Merito perluſtramus Ariſtotelis doctrinam de anima humana, quoniam illius conſideratio cognitionem, quam per vires naturæ

1 *phyſic. diuin. lib. I cap. I. ſect. 5. §. 136.* 2 *theſ. de atheiſm. & ſuperſtit. cap. III. §. 1. p. 246. cap. VII. §. 1. p. 549.*

nobis

nobis comparamus de deo, adiuuare multum poteſt, adeoque etiam ad diſputationem de atheiſmo Ariſtotelis illuſtrandam valet. hanc autem differendi ſequamur rationem, vt primum philoſophi huius ſententiam de indole animæ humanæ generatim; deinde de intellectu agente ſpeciatim exponamus, & quanta illi inſit dignitas, explanemus.

§. II. Conſcripſit Ariſtoteles tres libros de anima, quorum primo veterum philoſophorum hoc de argumento ſententias ad examen reuocat, poſtquam iſtos præcipue capite ſecundo commemorauerat, quod ſcilicet Democritus, Pythagoræi & Anaxagoras dixerint, animæ naturam abſolui *motu*, Empedocles & Plato *cognitione*, alii *vtroque*; item nonnulli iſtam in eo poſuerint, quod *corporis ſit expers*, vel quod ſit *ſubtiliſſimum corpus*; Thalesque adfirmauerit, eſſe *rem quæ ſeſe moueat*; Diogenes *aërem*, Heraclitus *exhalationem immortalemque ſubſtantiam*; Hippo *aquam*, *ſanguinem* Critias. ſecundo autem libro tractat Ariſtoteles de anima ſenſitiua & tertio de anima rationali, confer IO. ALBERTVM FABRICIVM[1] & THOMAM STANLEIVM[2] quod ad ipſius ſententiam de anima adtinet, oſtendit ante omnia, quod ſit ſubſtantia, & deinde dicit: *διὸ ψυχή ἐστιν ἐντελέχεια ἡ πρώτη σώματος φυσικοῦ ζωὴν ἔχοντος δυνάμει. τοιοῦτον δὲ, ὃ ἂν ἦ ὀργανικόν*,[3] quæ definitio, præcipue autem vox *ἐντελέχεια* omni ætate philoſophorum ingenia exercuit. ſiue enim reſpicias illius originem, ſiue ſcripturam, ſiue ſignificationem,

1 *biblioth. græc. lib. III. cap. 6. §. 14.* 2 *hiſtor. philoſ. p. 466. edit. latin.* 3 *de anima lib. II. cap. I. p. 486. tom. I. opp.*

quod

quod princeps eſt momentum, vbique diuerſitatem deprehendimus opinionum. atqui CICERO [1] de Ariſtotele ſcribit: *ipſum animum* ἐνTελέχειαν *adpellat nouo nomine, quaſi quandam continuatam motionem & perennem*, quæ interpretatio multis minime placet, vide CHRISTOPHORVM SCHEIBLERVM [2] de HERMOLAO BARBARO relatum legimus, quod malum genium euocauerit, vt illius ope ad cognitionem vocis huius ἐντελέχεια perueniret, quam & iſte per *perfecti habia* explanauerit; ſed hæc indubitata eſt fabula, quam a BODINO profectam eſſe, confirmat GABRIEL NAVDAEVS, [3] cuiusmodi quoque apud PLINIVM [4] deprehendimus, quod APPION *grammaticus* de patria Homeri cognoſcenda ſollicitus dæmonem hunc conſuluerit. SCALIGER [5] exiſtimat, vocem hanc compoſitam eſſe partim ex ἐν, quia ſit in omnes artus infuſa, & ita pars compoſiti: partim ex Tέλος, quia ſit finis & perfectio; partim vero ex ἔχειν quia poſſit producere omnes operationes & motus, confer COELIVM RHODIGINVM. [6] noſtra ætate GODOFREDVS GVILIELMVS LEIBNITIVS [7] de nomine hoc diſputauit, cuius notionem, qua actum permanentem ſeu *formam ſubſtantialem* ſignificet, non penitus eſſe abiiciendam putauit, quam & ſententiæ, cui ipſe de anima eſt addictus [8] adcommodauit, prout quoque

1 *Tuſculan. lib. I. cap.* 10. 2 *de anima part. I. p.* 2. 3 *apolog. viror. mag ſuſp. cap* 13. 4 *hiſt. nat. lib. II c* 30. 5 *exerc.* 80. *ſect.* 3 307. *ſect.* 12. 39. 6 *antiquar. lection. lib. II cap.* 22. 7 *libro eſſais de Theodicée part* I. §. 87. 8 *in theoria motus abſtracti apud hypotheſ phyſic. nou. confer. Iaquelot conformité de la foy auec raiſon p.* 381. *ſqq.*

hoc

hoc de argumento litteras conſcripſit ad BOVVETIVM & PELISSONIVM.[1]

§. III. Id ſatis apertum eſt, quod Ariſtoteles intellexerit per *formam* principium agendi, quam & materiæ, cuius indoles fert, vt ſemper patiatur, oppoſuit; nec negari poteſt, ipſum adfirmaſſe, animam eſſe ſubſtantiam, ſiquidem dicit: ἀναγκαῖον, τὴν ψυχὴν οὐσίαν εἶναι, *neceſſe eſt, animam eſſe ſubſtantiam*, quæ ſubſtantia ex ipſius opinione eſt πρώτη ἐντελέχεια *primus actus*, vt hæc vox a plurimis explicatur, qui actus quum ſit complementum potentiæ, de induſtria per hoc græcum vocabulum, quod perfectionem reſpiciat, ſignificetur. ex quibus conſequi putamus, Ariſtotelem hac definitione nihil aliud dixiſſe, quam quod anima ſit quædam potentia, ſiue vt alii loquuntur, *vis quædam actiua*, a qua actiones corporum viuentium dependeant. excuſent autem alii, aut defendant aut interpretentur, quacunque velint ratione Ariſtotelem; nos plane talem definitionem ieiunam, aridam & huiusmodi magno philoſopho indignam eſſe iudicamus. primum enim iſta pro more metaphyſicorum eſt conſtituta, vt quidquid ſentiamus de anima, cum illa poſſit conciliari, ſiue dicamus iſtam eſſe ſubſtantiam, ſiue accidens; ſiue corpoream, ſiue corporis expertem, ſiue compoſitam ex elementis, ſive minus. hinc quoque talis anima, quæ eſt *primus actus corporis phyſici organici*, non ſolum homini & bruto, ſed & plantis adtribui poteſt, ſiquidem & plantæ habent organa, quamuis valde ſimplicia, prout

1 *vid. miſcellan. p.* 113. 316. 352. 340.

ipſe

ipſe dicit: [1] *ὄργανα δὲ καὶ τὰ τῶν φυλῶν μέρη ἀλλὰ παντελῶς ἁπλᾶ, enimuero partes quoque plantarum inſtrumenta ſine controuerſia ſunt, quamuis videantur penitus ſimplices eſſe.* ſecundo definitio hæc ita eſt comparata, vt de nullo alio ſpiritu, quam *incompleto*, vt in ſcholis metaphyſicorum dicitur, intelligi queat, hinc & dicit: [2] *καὶ διὰ τοῦτο καλῶς ὑπολαμβάνουσιν, οἷς δοκεῖ, μήτε ἄνευ σώματος εἶναι, μήτε σῶμά τι ψυχή, idcirco recte admodum putant illi, quibus anima neque eſſe ſine corpore, neque corpus aliquod eſſe videtur*, id quod quam alienum ſit a veritate, quod anima debeat eſſe neceſſario in corpore organico, vel ex ipſius immortalitate patet. tertium hæc, quæ Ariſtoteles de anima dicit, de ſic dictis ſpiritibus animalibus, ſi corpus ratione mechanica mouent, dici poſſunt, vt pluribus ac ſolide demonſtrauit ANDREAS RVDIGERVS. [3]

§. IIII. At fortaſſe dicis, Ariſtotelem credidiſſe, hominem præditum eſſe non ſolum anima, ſed & mente, vt illam cum brutis habeat communem; hanc autem ſibi propriam, ad eaque illa fungatur muneribus motus corporis conſeruandi; hæc autem in cognoſcendis rebus atque intelligendis verſetur. ita ſe res omnino habet, quod philoſophus inter ψυχὴν & νοῦν, *animam* & *mentem* poſuerit diſcrimen, quod explanare & inde concluſionem de impia hacce opinione conflare, induximus animum. atqui omnes, quibus Ariſtotelis doctrina perſpecta eſt, ſatis habent compertum, quod iſte cum mentis, tum ani-

1 *de anima lib. II cap. I. p. 486. t. I. opp.* 2 *de anima lib. II. cap. 2. p. 488.* 3 *phyſic. diuin. lib. I. cap. 4. ſect. 1.*

mæ

mæ faciat mentionem atque alteram diſcernat ab altera. at vero id inprimis deductum fuit in diſceptationem & controuerſiam, num exiſtimauerit, quod mens peculiaris ſubſtantia eaque diuerſa ab anima, an facultas tantum ab alia eiusdem animæ facultate ratione potius, quam re ipſa diſtincta? quod poſterius momentum ex philoſophis æui recentioris ANDREAS RVDIGERVS [1] adfirmat, exiſtimans, Ariſtotelem per mentem non diuerſam ab anima ſubſtantiam; ſed intellectum ac præcipue iudicium vſu perpolitum intellexiſſe, atque vt placeret populo, de mente, quæ diuina ſit, ediſſeruiſſe. a qua viri huius ſententia non poſſumus, quin diſcedamus, grauioribus permoti argumentis. etenim quum diſputat de mente atque anima, ſeu intellectu *agente* & *patiente*, [2] confirmat atque perſpicue profitetur, quod ille ſit immortalis, isque ſolus: μόνον τοῦθ' ὅπερ ἐστι, καὶ τοῦτο μόνον ἀθάνατον καὶ ἀΐδιον, *ſolum quod eſt, atque id ſolum eſt immortale perpetuumque*; hic autem mortalis. quod ſi ita eſt, ſicuti eſt, ſane vna eademque anima non poteſt eſſe ab vna parte mortalis; ab altera vero immortalis, vt adeo plane nobis perſuadeamus, Ariſtotelis ſententia mentem peculiarem eamque ab anima diſtinctam ſubſtantiam fuiſſe. verum enim vero de eo adhuc diſpiciendum eſt, quid per mentem, ſeu intellectum agentem intellexerit Ariſtoteles? qua quæſtione inprimis obſeruandum eſſe putamus, quod intellectus hic ab Ariſtotele adpelletur εἶδος εἰδῶν *forma formarum*, [3] item

1 *phyſic. diuin. lib. I. cap. 4. ſect. 1* §. 8. 9. 2 *de anima lib. III. cap. 5. p. 504. t. I. opp.* 3 *de anima lib. III. cap. 8.*

τόπος

τόπος εἰδῶν *locus formarum, ſeu ſpecierum*; [1] quodue alibi [2] dicat: δῆλον δὴ ὥσπερ ἐν τῷ ὅλῳ θεὸς, καὶ πᾶν ἐν ἐκείνῳ. κινεῖ γὰρ πως πάντα τὸ ἐν ἡμῖν θεῖον. λόγου δ' ἀρχὴ οὐ λόγος ἀλλά τι κρεῖττον, *patet autem ſic eſſe, quemadmodum in vniuerſo eſt deus, & viciſſim cuncta in illo: mouentur enim omnia ab inexiſtente in nobis numine. rationis autem non ratio, ſed præſtantius quidpiam eſt principium.* ad quorum verborum ſententiam quum prouocaſſet IVL. CAESAR SCALIGER [3] ſumma ductus admiratione exclamat: *quid ais diuine vir? eſt in nobis aliquid diuinum, quod ſit præſtantius ipſa ratione? quum homo ſit rationalis per intellectum, eritne in intellectu quidpiam diuinius? an tibi quoque fuerunt ipſi radii ſpiritus ſancti, cuius pietate voluntas humana dirigatur?* atqui in eo plerique conſentiunt, Ariſtotelem nomine *intellectus agentis* ſignificaſſe quandam intelligentiam numero vnicam, quæ omnibus, quos terrarum orbis ferat, hominibus id præſtet officium, quod ſol luce ſua ad videndum. Sed quæ nam ſit illa intelligentia, in eo diſcrepant auctores ſuis ſententiis. nam alii intelligunt primam intelligentiam, ſeu deum ipſum, prout græcorum interpretum facile princeps ALEXANDER *Aphrodiſienſis* [4] aperte profeſſus eſt, hunc intellectum agentem eſſe deum; & SONERVS, [5] qui & magnum ſibi fecit locum inter Peripateticos, contendit, iſtum a deo Ariſtotelis differre neutiquam. alii vero perſuadent ſibi, munus intellectus agentis obire intelligentiam, quæ or-

1 *ibid. cap.* 4. 2 *eod. lib. VII. cap.* 14. *tom. II opp. p.* 216. 3 *exerc.* 307. §. 25. 4 *lib. II. c.* 15. *de anima & alibi.* 5 *lib. V. metaph. cap.* 6.

bi

bi lunæ præſit,quam opinionem fouet ALGAZEL; ſic & ſunt, qui intellectum agentem peculiarem intelligentiam eamque generi humano propriam eſſe dicunt. qua ſententia intelligentia lunæ adhuc eſſet ſuperior intelligentia intellectus agentis. confer FORTVNIVM LICETVM,[1] IACOBVM THOMASIVM,[2] IO. IACOBVM SYRBIVM.[3]

§. V. Si igitur intellectus agens Ariſtotelis eſt intelligentia quædam; ſuperioribus autem ſatis perſpicue expoſitum, philoſophi huius opinionem fuiſſe, deum ſupremo cælo, & reliquas intelligentias aliis orbibus præeſſe tantum per modum *formæ aſſiſtentis*; facile exinde iudicare poſſumus, & hunc intellectum ſeu animam generis humani eſſe *aſſiſtentem*. id quod ipſe Ariſtoteles perſpicuis verbis fatetur, quando dicit:[4] λείπεται δὲ τὸν νοῦν μόνον θύραθεν ἐπεισιέναι, καὶ θεῖον εἶναι μόνον, *reſtat igitur*, *vt mens* (intellectus agens) *ſola forinſecus accedat*, *eaque ſola diuina ſit*; quæ adpellatio θύραθεν νοῦς etiam apud alios ex ſententia Ariſtotelis deprehenditur, ARISTIDEM QVINCTILIANVM,[5] GREGORIVM NAZIANZENVM.[6] vt autem omnia pateant clariora, ac inprimis cognoſcamus, quo præcipue momento hac in re Ariſtoteles disceſſerit ab aliis philoſophis, horum ſententias breuiter attingere, non ab re eſſe ducimus. atqui non ſolum philoſophiæ magiſtri apud paganos, ſed & Ebræi & ex chriſtianorum ordine quidam de hominis facultate intelligendi exiſtimaſſe male dicuntur. quod ipſi Ebræi er-

1 *de intellectu agent.* 2 *de Stoica mundi exuſtion. diſſ.* XIIII. § 154. 3 *philoſ. prim. p.* 435. 4 *de generat. anim. lib.* II. *cap.* 3. *p.* 819. *t.* I. *opp.* 5 *lib.* III. *de muſic. p.* 134. *edit. Meibom.* 6 *orat. de ſpirit. ſanct. p.* 220.

U rori-

roribus de intellectu agente ſe admiſcuerint atque implicuerint, oſtendit IO. SELDENVS,[1] qui quum obſeruauerit, præcepta naturæ vocari a R. SIMEONE מצות שכלות *præcepta intellectiua*, addit: *nimirum ex debita intellectus humani operatione & aſſidua intellectus agentis (qualisnam is illis ſit, ſtatim oſtendimus) ope & auxilio ea, quæ ſic imperata ſunt, ſeu naturaliter habentur obſeruanda, vt & principia cetera omnia & concluſiones, circa quas verſatur intellectus humanus, indicari, dignoſci, & veluti intus legi (quatenus ſcilicet dignoſcuntur) innuunt.* intellectus autem agens ipſis eſt aut ſummum numen, aut præcipue recentioribus Iudæis intelligentia omnium poſtrema, ita ut ipſum deum apud Ebræos; intelligentiam vero apud alios homines munere hoc fungi aſſerant, quæ intelligentia vi atque auctoritate a ſummo numine deriuata mentem humanam in actu intelligendi illuminet. de vtroque intelligunt verba illa: *in lumine tuo videbimus lumen*,[2] quæ MOSES MAIMONIDES[3] ita interpretatur: אשר ישפע ממך בשפע השכל *per influentiam intelligentiæ, quæ a te fluit.* diuidunt autem Iudæorum Cabbaliſtæ ipſam animam in tres partes, quarum prima ſit *Nepheſch* ſ. *pſyche*, ſecunda *Ruach* ſeu *ſpiritus*, & tertia *Neſchamach* ſeu *mens*, quæ mens ſit profecta ex natura diuina adeoque pars mentis diuinæ, vide KNORRIVM a ROSENROTH,[4] IO. GEORGIVM WACHTERVM,[5]

1 *de iure nat. & gent. iuxta diſciplinam Ebr. lib. I. cap.* 9.
2 *Pſalm. XXXVI*, 9. 3 *more neuoch. part. II. cap.* 4.
4 *Cabbal. denudat. tom. I. part. 2. p.* 393. 5 *elucidat. Cabbaliſt. cap.* 3. §. 4.

IO. AN-

IO. ANDREAM EISENMENGERVM. [1] quod ad philoſophos paganos adtinet, primum heic commemorantur Chaldæi, qui etiam mentem ab anima diſtinctam eſſe voluerint, vt pateat ex oraculis, [2] quæ ZOROASTRIS nomen præ ſe ferant:

Σύμβολα γὰρ πατρικὸς νόος ἔσπειρε ταῖς ψυχαῖς
Ερωτι βαθεῖ ἀναπλήσας τὴν ψυχὴν,
Καἰέθετο γὰρ νοῦν ἐν ψυχῇ, ἐν σώματι δὲ
Ὑμέας ἐγκατέθηκε πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε,

Symbola enim paterna mens ſeminauit in animabus,
amore profundo replens animam.
repoſuit enim mentem in anima, in corpore vero
vos depoſuit pater hominumque & deorum;

quam mentem ex dei natura atque eſſentia deductam eſſe crediderint. hinc PSELLVS [3] dicit: *animarum humanarum duplicem cauſſam ponunt, e fonte perenni promanantem, paternam nempe mentem & animam fontanam; prodit autem vt illi volunt, particularis anima a fontana iuxta patris voluntatem, & habet eſſentiam per ſe generatam & animatam, aliunde enim non mouetur. nam ſi, vt in oraculo fertur, ignis diuini pars eſt & ignis lucidus atque paternæ mentis conceptus, profecto forma eſt materiæ expers & per ſe ſubſiſtens. illa enim omnia cum natura diuina communicant, cuius particula eſt anima*: confer PLETHONEM, [4] MARSILIVM FICINVM, [5]

1 *in entdeckt. Iudenthum Part. I. cap. I. p. 54. p. II. c. I. p. 9.*
2 *v. 217. ſqq.* 3 *ſumm. expoſ. dogmat. Chaldaic. p. 111.* 4 *ſchol. in oracul. p. 89.* 5 *de immortalit. anim. lib. X. c. 8.*

IVSTVM LIPSIVM, [1] præter quos a nonnullis in ſocietatem huius doctrinæ vocantur Pythagoras & Plato: de priore dicit CICERO [2] *nam Pythagoras, qui cenſuit, animum eſſe per naturam rerum omnem intentum & commeantem, ex quo noſtri animi carperentur,* (ita legit DAVISIVS, [3] quoniam hæc loquendi formula magis conueniat cum mente VELLEII, ac ſignificet, mentes noſtras numinis eſſe fruſta quædam lacera particulasque vi quadam auulſa) *non vidit diſtractione humanorum animorum diſcerpi & lacerari deum.* adde LACTANTIVM, [4] MINVCIVM FELICEM, [5] PLVTARCHVM. [6] idem quoque ſenſit PLATO, quod mens humana ex deo emanauerit, adeoque ſit particula eſſentiæ diuinæ. namque ſtatuebat, tres eſſe deos, ex quibus primum locum teneat *deus ſummus,* ſecundum *mens,* tertium *anima,* per quam animam intelligebat ſpiritum huius vniuerſi orbis, qui per oculos corporis noſtri percipiatur. atqui hunc ſpiritum vniuerſi credebat, fontem eſſe reliquarum animarum, vt perſpicue oſtendit NEMESIVS, [7] quando dicit: *Plato & vnam & multas animas adfirmat. vnam enim eſſe huius vniuerſi animam, eſſe etiam alias rerum ſingularum, vt vniuerſum vniuerſi anima ſeparatim animatum ſit, itemque ſeparatim res ſingulæ ſua quoque anima ſint præditæ. dicit enim, vniuerſæ naturæ animam porrectam eſſe a centro orbis terræ vsque ad extremas oras cæli, non equidem vt*

1 *phyſiol. Stoic. lib. II. c.* 10. 2 *de natura deorum lib. I. cap.* 11. 3 *p.* 27. 4 *inſt. diuin. lib. I. cap* 5. 5 *Octau. cap.* 19. 6 *de placitis phil. lib. II. c.* 13. 7 *de natur. homin. cap.* 2. *fol.* 576.

locum

locum iſta notet porrectio, ſed extenſionis quemdam modum, quem mens & ratio aſſequatur, atque hanc eſſe animam, quæ in orbem rerum vniuerſitatem contorqueat, mundique corpus contineat atque conſtringat. hanc eſſe volunt animam, quæ gubernat vniuerſa & ſingulas animas, quæ tamen iam antea a deo factæ ſint, in corporibus includat, cum deus illi leges dederit, quibus hunc mundum adminiſtret. ſicque anima mundi Platonis erat ipſius eſſentiæ diuinæ, ex qua quum animæ rerum ſingularum tractæ ſint atque hauſtæ, facile ex his colligere poſſumus, quod ex opinione Platonis quælibet anima fuerit depromta de mente atque natura diuina, vt pluribus demonſtrarunt IO. BAPT. CRISPVS, [1] IACOBVS THOMASIVS, [2] IACOBVS BASNAGIVS [3] aliique, quorum ſupra iam fecimus mentionem. ſed ſi ſpeciatim doctrinam de intellectu agente reſpiciamus, neque de Pythagora, neque de Platone affirmari poſſe, exiſtimamus, quod in talem ſententiam fuerint ingreſſi. etenim Pythagoras, vt ex teſtimonio CICERONIS, ſuperioribus producto adparet, tantum credidit animos humanos diuiſos & quaſi diſcerptos fuiſſe ab animo per naturam rerum omnem intento & commeante, quem animum adpellat DIOGENES LAERTIVS [4] *ætherem*, quod ſcilicet philoſophus hic dixerit, animam eſſe ἀπόσπασμα αἰθέρος, *auulſionem ætheris*, etiam immortalem, quoniam id, a quo ſit auulſa, immortale ſit, quæ opinio a

1 *de ethn. caute legendis diſtr.* 1. *lib.* 8. *fol.* 59. *ſqq.* 2 *de Stoic. mundi exuſtion. diſſert.* XXI. 3 *hiſtoir. des Iuifs t.* III. *liur.* 4. *chap.* 3. *ſq.* 4 *lib.* VIII. *ſegm.* 28.

ſententia Ariſtotelis de intellectu agente plane diuerſa eſt. nam Ariſtoteles mentem ſeu intellectum agentem diſtinguit ab anima atque aſſerit, illam eſſe immortalem, hanc vero mortalem, quorum neutrum in Pythagoræ philoſophia deprehendimus. nec Plato quidquam doctrinæ de tali intellectu cum Ariſtotele commune habere videtur, quum præter animam, quam particulam eſſentiæ diuinæ, etiam immortalem, quamuis peruerſo ſenſu eſſe credidit, nullibi de huiuſmodi ſpiritu aut anima, quæ officium intellectus agentis faciat, diſputauit. equidem IO. SELDENVS [1] ipſum huc refert prouocatque ad locum quemdam, [2] vbi intellectum agentem diuinitus animas noſtras illuminantem comparauerit cum ſole, cuius verba latine tantum breuitatis cauſſa proferamus: *ſolem quidem dicis, vt arbitror, iis, quæ videntur, non modo videndi præbere potentiam, verum etiam generationem, augmentum, nutritionem, quum ipſe tamen generatio non ſit. atque ita dicas, bonum iis, quæ cognoſcuntur, dare, non modo vt cognoſcantur; ſed eſſe inſuper & eſſentiam largiri, quum ipſum eſſentia non ſit, ſed ſupra eſſentiam dignitate ipſum & potentia ſuperans;* ſed tantum abeſt, vt his verbis quidquam præſidii contineatur, vt contrarium ex illis poſſit probari. quin etiam Ariſtoteles vnum intellectum agentem poſuit, quem omnes mortales habeant communem; ſed Plato ſingulis hominibus peculiarem vindicauit animam. quumue oracula Zoroaſtris, quæ a PLETHONE, PSELLO ac FRANCISCO PATRICIO

1 *cit. loc.* 2 *lib. VI. de republic.*

colle-

collecta ſunt, dubiam fidem lubricamque auctoritatem præ ſe ferant, nihil certi de Chaldæorum ſententia definiri poteſt: ac quamuis minus negauerim, veſtigia quædam philoſophiæ orientalis ibi inueniri; illud tamen exinde tantum patet, quod mentem ab anima ſeparauerint, eamque ex dei eſſentia emanaſſe ſibi perſuaſerint. ſed hæc duo momenta: num mens diſtincta ab anima ſit eſſentiæ diuinæ? & num præter animam detur adhuc intellectus agens, minime ſunt perturbanda.

§. VI. Reſtat, vt Stoicorum quoque intueamur ſententias de anima, ac ſpeciatim de intellectu agente, quippe quem philoſophos hos hominibus vindicaſſe, multi exiſtimant. cuius rei inter alios teſtem producunt DIOGENEM LAERTIVM [1] qui ex doctrinis Stoicorum referat, animam hominis eſſe φθαρτὴν, *corruptioni obnoxiam.* τὴν δὲ τῶν ὅλων, ἄφθαρτον, ἧς μέρη εἶναι τὰς ἐν τοῖς ζώοις. ſed teſtimonium hoc rei probandæ minime ſufficit, ſiquidem tantum doctrinam de anima ſeu ſpiritu mundi, qui eſt deus, & vnde anima humana auulſa ſit, attingit, quæ opinio de ſpiritu mundi non plane eadem eſt ac ſententia de intellectu agente. namque anima iuxta Stoicos eſt pars dei & totius mundi: hinc SENECA [2] dicit: *animus deos æquat, illuc tendit originis ſuæ memor:* item: *quid eſt autem, cur non exiſtimes, in eo diuini aliquid exiſtere, qui dei pars eſt? totum hoc, quo continemur, & vnum eſt, & deus & ſocii eius ſumus & membra:* confer IVSTVM LIPSIVM [3] & IACO-

1 *lib. VII. ſegm.* 156. 2 *epiſt.* 92. *it.* 102. 3 *phyſic. Stoic. lib. III. cap.* 8.

BVM THOMASIVM [1] alii obſeruant, Stoicos ſtatuiſſe in homines præter animam quoque mentem, hinc ANTONINVS [2] dicat: *τρία ἐςὶν, ἐξ ὧν ςυνέςηκας σωμάτων, πνευμάτων, νȢς, tria ſunt, ex quibus conſtas, corpus, anima, mens.* ſed nondum patet, num mens contineat intellectum agentem, quod nonnulli adfirmant, an deus ipſe officium faciat huius intellectus, & menti lumina præferat, confer IO. FRANCISCVM BVDDEVM. [3] quapropter plane mihi perſuadeo, quod Stoicorum doctrina de anima neutiquam inter ſe cohæreat, quin etiam repugnantia ſibi & contraria complectatur. eſto autem: crediderunt intellectum agentem, ſiue hunc tribuamus menti ſiue deo; minus tamen ſententia hæc ex Stoicorum ſcholis cum Ariſtotelica poteſt conciliari. etenim Stoicis deus erat mundi forma informans, Ariſtotelis autem forma aſſiſtens, vt ex ſuperioribus adparet.

§. VII. Extat adhuc locus hic apud Ariſtotelem: [4] *γίνεται δ' ἐν γῇ καὶ ὑγρῷ τὰ ζῷα καὶ τὰ φυτὰ, διὰ τὸ ἐν γῇ μὲν ὑπάρχειν ὑγρὸν, ἐν δ' ὕδατι πνεῦμα, ἐν δὲ τῷ παντὶ θερμότητα ψυχικὴν, ὡς τρόπον τινὰ πάντα ψυχῆς εἶναι πλήρη. generantur autem in terra humoreque animalia & plantæ, quoniam humor in terra, ſpiritus in humore, calor animalis in vniuerſo ineſt, ita vt quodam modo plena ſint animæ omnia*; in quo nonnulli animam mundi Ariſtotelis ſe inueniſſe, ſibi videntur, eamque cum intellectu agente confundunt. at vero quæcunque ſit illa

1 *de Stoica mundi exuſtion. diſſ. XXI §. 8.* 2 *lib. XII. §. 3.* 3 *analect. hiſt. phil. p. 137. ſqq. parerg. hiſt. theol. p. 492.* 4 *de generat. animal. lib. III. cap. II. p. 845. t. I. opp.*

ani-

anima mundi, plane tamen ab intellectu agente Ariſtotelis diſtinguenda eſt. etenim intellectus agens eſt ex numero intelligentiarum, veluti adſiſtens forma; θερμότης ψυχικὴ autem penitus inſita eſt materiæ, veluti forma informans: & prout ille præeſt cogitationibus hominum; ita hæc regit ac gubernat viuentium generationes, id quod pluribus perſequitur IACOBVS THOMASIVS.[1]

§. VIII. En indolem animæ ab Ariſtotele expoſitam! primum miramur, Ariſtotelem virum acuta iudicii facultate præditum, tam ieiuna tradidiſſe de natura animæ humanæ, quæ ita ſunt comparata, vt ipſius indolem genuinam plane euertant. idem fere fuiſſet, ac ſi hominem omni anima deſtitutum pronunciaſſet, præſertim quum intellectus agens, a quo cognitiones rerum pendeant, a nobis penitus ſit ſeiunctus. adhæc vero, quum verior mentis noſtræ cognitio magno nobis adiumento eſſe poſſit, vt veriora quoque de deo ſentiamus, quis dubitaret, talem Ariſtotelis ſententiam non penitus immunem eſſe impietatis? quisque ſaltem atheorum huiusmodi de indole mentis hominum doctrinam admittere poteſt, quamuis ſummum eſſe numen, neget præfracte. nam Ariſtotelis anima nullo alio fungitur munere, quam vt efficiat motus, cuiusmodi etiam in animalibus, quæ rationis beneficio carent, item in plantis deprehenduntur, & facile a vi quadam materiæ inſita deduci poſſunt. ſi mortalis cogitat, ac quidem pro ratione iudicii, id non ab animæ humanæ viribus, ſed intellectus agentis ope proficiſcitur,

1 *de Stoica mundi exuſtion. diſſ. XIIII. §. 169.*

quippe qui extra hominem ſit conſtitutus. ſic diſcrimen inter hominem ac brutum animal remouetur, quod inprimis in iudicii poteſtate ac vi poſitum eſt, ſiquidem ſatis compertum habemus, eſſe quoque beſtias, quibus natura præter ſenſum ac motum dedit memoriam atque ingenium. verum enim vero maiorem adhuc lucem rei huic adferamus, ſi & Ariſtotelis opinionem de immortalitate animæ explanemus.

CAPITIS III.
DE
ATHEISMO ARISTOTELIS THEORETICO.
SECTIO IIII.
DE
OPINIONE ARISTOTELIS AD IMMORTALITATEM ANIMAE HUMANAE SPECTANTE.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Dicendorum ſumma §. I. variæ auctorum ſententiæ proferuntur de Ariſtotele, quid ſenſerit de immortalitate animæ §. II. probatur, ipſum hanc veritatem negaſſe §. III. illuſtratur hoc per exempla diſcipulorum ac ſectatorum ipſius §. IIII. ſit concluſio de impia hac ſententia §. V.

§. I. Quum perſpecta ſit & cognita Ariſtotelis doctrina de indole animæ humanæ, etiam ex ſuperioribus conſtet, quid ſentiat de ipſo deo;

deo; facile ipſius opinionem de mentis noſtræ immortalitate capere poſſumus. etenim vt anima noſtra ſemper permaneat atque omnis expers ſit corruptionis, id efficit partim dei voluntas, partim ipſius indoles, a qua pro ordinaria virium naturæ ratione omnis finis atque interitus longe abeſt. quæ veritas, quod anima ſit immortalis, prout magni eſt ponderis, ſiquidem cultum noſtrum erga deum multum poteſt iuuare & confirmare, ita male ſana ſententia in tam grauiſſimo momento non mediocre adfert detrimentum & hominibus viam ad impietatem mentis parare poteſt. quapropter conſultum eſſe duximus, etiam hac in re Ariſtotelis philoſophiam reuocare ſub cenſuram.

§. II. Æuo cum vetuſtiori, tum recentiori diſputatum fuit in vtramque partem: qua gloria, quaue fide in hac doctrina explananda ſe præſtiterit Ariſtoteles? fuerunt, quorum reprehenſionem philoſophus hic minus effugere potuit. vt ſilentio dimittamus antiquiores, ATTICVM *Platonicum*, PORPHYRIVM, PLOTINVM apud EVSEBIVM [1] THEODORETVM [2] & alios veteris eccleſiæ doctores, IVSTINVM *martyrem*, ORIGINEM, GREGORIVM vtrumque; conſtat ex hiſtoriæ litterariæ monimentis, quod PETRVS POMPONATIVS [3] negauerit, immortalitatem animæ ex principiis philoſophicis poſſe demonſtrari, quo ipſo adfirmauit, doctrinæ Ariſtotelis, cui vbique eo tempore ſancta habebatur dignitas, nullam ineſſe vim ad probandam

1 *præpar. euangel. lib. XV. cap. 9. 10.* 2 *de cur. græc. affect. lib. V. p. 517.* 3 *de anima immortalitate Bonon. 1516.*

animæ

animæ immortalitatem: ſed quum hoc pronuntiauerit, quid mirum, quod multorum odium grauiſſimum inuidiamque ſibi conflauerit ſeque in controuerſias animum deturbantes coniecerit. alii enim perſuaſerunt ſibi, POMPONATIVM animæ interitum credidiſſe, ipſique inter atheos adſignarunt ſedem, vti AVGVSTINVS NIPHVS, qui aduerſus eum librum ſcripſit; DANIEL GEORGIVS MORHOFIVS [1] & IOANNES WIERVS [2] teſtatur, ſe non ſemel accepiſſe ab *Helidæo* Foroliuienſi, eum fuiſſe atheum. alii iudicarunt, Pomponatium ſaltem in eo a veritatis via aberraſſe, quod iuxta Ariſtotelis mentem, animas mortales eſſe, docuerit, quum de eccleſiæ decreto ipſius ſententia alia ratione ſit explicanda, quo ſpectant CASPAR CONTARENVS, & qui de illo teſtatur THEOPHILVS RAYNAVDVS [3] quando dicit: *non abſolute ac ſimpliciter; mortalem animam cenſuiſſe videtur Pomponatius, ſed duntaxat, ſi ratio nuda conſuleretur, vt liquet ex opere Contareni, Cardinalis, de immortalitate conſcripto aduerſus Pomponatium, ipſius quondam Contareni in philoſophicis magiſtrum. nec aliud cenſuerim voluiſſe illos, eiusdem æui philoſophos, damnatos a Lateranenſi concilio ſub Leone X. & alios longe ante a Stephano Pariſienſi epiſcopo, anno* 1277. *vel potius* 1227. *in reſcripto, quod extat t. V. bibl. Margarini p.* 1319. *æque damnatos, quod aſſererent, animam rationalem ſecundum fidem eſſe immortalem, at ſecundum philoſophiam eſſe mortalem.* id certum eſt, quod

1 *polyh. tom. II. lib. I. cap. II §. 4.* 2 *de præſtig. dæmon. lib. VI. p.* 569. 3 *de bonis & malis libris n. XLII. p.* 25.

ex

ex philoſophiæ Ariſtotelicæ principiis immortalitas animæ non poſſit demonſtrari, vt paullo poſt probare inſtituamus, qua in re adeo Pomponatius ſenſit recte; at vero ſanæ rationi omnem momenti huius cognitionem, etiam probabilem abiudicare, eamque tantum ex ſcripturis diuinis peti poſſe, ſibi perſuadere, id temerarium eſſe putamus. de cetero cauſſam mente noſtra capere non poſſumus, cur quis ideo in atheorum ordinem adſcribatur, quod immortalitatem animæ tantum ex oraculis diuinis cognoſcendam eſſe, adfirmat, quod omnino fecit Pomponatius. primum quidem error de anima mortali cum atheiſmo eſt coniunctus; ſed non ſequitur, vt ille, qui in tali errore verſatur, ipſe ſit atheus: deinde ſi quis aſſerat, animæ immortalitatem firmis rationibus ex ſacro tantum codice poſſe probari; iſte ſane minime negat, animam eſſe immortalem. præter Pomponatium autem commemoramus ANGELVM ROCCAM, qui exercitationes de *animæ immortalitate* conſcripſit, iisque iſtam interire probare, atque hanc ſententiam auctoritate Ariſtotelis, quippe qui idem ſenſerit, communire adlaborauit. ſic & MOTTHAEVS VAYERIVS,[1] PETRVS BAELIVS,[2] AVCTOR obſeruat. Halenſ.[3] exiſtimarunt, hanc veritatem grauiſſimam ex Ariſtotelis philoſophia minus patere, vt de aliis taceamus. at vero non defuerunt, qui hac in re cauſſam Ariſtotelis perorarunt. PETRVS DANIEL HVETIVS[4] dicit, extare in excer-

1 *vid. petit diſcours chretien de l' immortalité de l' ame, dans le IV. tome des oeuures de Francois Paris 1649. 12.* 2 *diction. hiſt. & crit. ſub voce Pomponace.* 3 *tom. VIII. obſ. 10 §. 16.* 4 *quæſt. Alnet, lib. II. cap. 8. § 3.*

ptis

ptis Photii vitam Pythagoræ incerti cuiusdam auctoris, vbi tradatur, Platonem atque Ariſtotelem docuiſſe, animos humanos poſt mortem permanere; & recentiori ætate præter alios, qui religioſi fuerunt Ariſtotelis ſectatores, & grauiores Pomponatio aduerſarii, ANTONIVS SIRMONDVS [1] FORTVNIVS LICETVS contra CREMONINVM, IO. NICOLAVS HARTSCHMIDIVS, [2] PETRVS DANIEL HVETIVS [3] IO. PETR. LVDOVICI [4] aliique ipſius doctrinam aduerſus adcuſationes tueri, diligenter inſtituerunt.

§. III. Sed ab omni auctoritatis ſtudio alieni plane nobis perſuademus, doctrinam Ariſtotelis partim de deo, partim de indole animæ humanæ ita eſſe comparatam, vt ſubinde neutiquam animæ immortalitas poſſit cognoſci. quod ſi enim deum reſpiciamus, ipſius cum iuſtitia, tum benignitas efficit, vt mens mortalium immunis ſit interitus; ſed quum ex ſententia Ariſtotelis ſummum numen nulla rerum humanarum cura tangatur, quomodo quæſo, talis dei diuinitas nobis argumentum poſſit ſuppeditare, quo animi humani immortalitas eluceat? quodue ad ipſius animæ indolem adtinet, poſuit philoſophus noſter diſcrimen inter *animam* & *mentem* ſeu intellectum agentem, & aperte pronunciauit, ψυχὴν id eſt *animam*, a qua motus corporis pendeant. eſſe mortalem; *mentem* vero immortalem, vt ex ſuperioribus conſtat. at vero, quum intelle-

1 *de animæ immortalitate.* 2 *de immortalitate animæ humanæ ex philoſoph. veter. & recentiorum argum. examinata & demonſtrata.* 3 *cit. loc.* 4 *diſp. de omnium fere gentium de vita æterna concent. p. 31.*

ctus

ctus agentis officio fungi intelligentiam quamdam, adeoque extra hominem eſſe conſtitutam, ſatis ſuperque probauerimus; non poſſumus perſpicere, qua ratione per hanc Ariſtotelis opinionem poſſit confirmari animæ humanæ immortalitas? nam ex hoc conſequitur, vt iſta intelligentia, quæ munus intellectus adminiſtrat atque omnibus hominibus lucem præfert in cognoſcendis rebus, ab interitu ſit remota, quæ quum omnibus ex mortalium genere non ſolum communis; ſed etiam ab anima iuxta Ariſtotelis opinionem plane ſit diſtincta; nemo ſane ex his poterit efficere concluſionem, vt & ſingulæ hominum animæ ſint immortales. quam diſtinctionem inter *animam* & *mentem* ſeu intellectum agentem quoniam plures minime obſeruarunt, etiam maiori induſtria nonnulla verba, quæ aliquid immortalitatis ſapiant, quam ipſius Ariſtotelis mentem reſpexerunt, & adhuc nimia erga philoſophum hunc religione fuerunt occupati, non mirum, quod ipſum de animæ immortalitate rectius ſentientem defendere, ſibi ſumſerint. quid multa? ſi Ariſtoteles animum aduertiſſet partim ad cogitationes intellectus, partim ad cupiditates voluntatis, facile deduci potuiſſet in cognitionem ſpiritus noſtri, quod non ſolum peculiaris ſit ſubſtantia eaque a corpore plane diuerſa, ſed & omnis corruptionis expers. nam quo pacto id, quod ex nullis partibus compoſitum eſt, pro conſtituta virium naturæ ratione mori queat, ratio capere non poteſt: id quod etiam perſpectum probe exploratumque habuit CICERO: [1] *quid*

[1] *Caton. maior. cap. XXI.*

multa?

multa? inquit, *ſic mihi perſuaſi, ſic ſentio, cum tanta celeritas animorum ſit, tanta memoria præteritorum futurorumque prudentia, tot artes, tantæ ſcientiæ, tot inuenta, non poſſe eam naturam, quæ res eas contineat, eſſe mortalem: cumque ſemper agitetur animus, nec principium motus habeat, quia ſe ipſe moueat, ne finem quidem eſſe habiturum motus, quia nunquam ſe ipſe ſit relicturus; & cum ſimplex animi natura eſſet, neque haberet in ſe quidquam admiſſum diſpar ſui, atque diſſimile, non poſſe eum diuidi, quod ſi non poſſit, non poſſe interire.*

§. IIII. Diſcipuli, auditores ac ſectatores Ariſtotelis etiam hoc in momento nobis adferre poſſunt lumen, quæ ipſi fuerit diſciplina de animorum immortalitate. atqui ætate antiquiori ALEXANDER *Aphrodiſienſis* ſcripſit libros duos de *anima*, quam eſſe εἶδος τι τȣ̃ σώματος ὀργανικȣ̃, καὶ ȣ̓κ ȣ̓σίαν τινὰ ἀυτὴν καθ' ἀυτὴν diſputat, etiam profitetur, [1] ſe ſententiam Ariſtotelis tradere, ipſumque vt in aliis argumentis, ſic quoque in hoc de anima ſequi. & alio loco [2] dicit, ſe a quodam accepiſſe ſententiam Ariſtotelis ita expoſitam, quod mens diuina, quæ eſt intellectus agens, extrinſecus adueniens per humanum corpus velut organum operetur: item aperte negat, animam eſſe immortalem, ac poſſe ſeparari a corpore, [3] & ita quidem, vt temere dicat eos, qui immortalitatem animæ tribuant, perinde mentiri, ac ſi quis bis duo aiat eſſe quinque, [4] confer IO. ALBERTVM FABRICIVM. [5]

1 *præf. lib. I. de anima.* 2 *lib. 2. p. 144.* 3 *ad lib. II. topicor. p. 77. 81. & alibi.* 4 *p. 72. c. l.* 5 *bibl græca lib. IV. cap. 25. §. 1.*

ſic

ſic DICAEARCHVS *Meſſenius, Siculus*, Ariſtotelis diſcipulus acerrime contra animorum immortalitatem diſſeruit, de quo CICERO [1] dicit: *acerrime autem deliciæ meæ, Dicæarchus contra hanc immortalitatem diſſerui*. *is enim tres libros ſcripſit, qui Lesbiaci vocantur, quod Mytilenis ſermo habetur, in quibus vult efficere, animos eſſe mortales*: & paullo ante [2] ſententiam ipſius ita proponit, *nihil eſſe omnino animum, & hoc eſſe nomen totum inane, fruſtraque animalia & animantes adpellari; neque ineſſe in homine animum vel animam, nec in beſtia: vimque omnem eam, qua vel agamus quid, vel ſentiamus, in omnibus corporibus viuis æquabiliter eſſe fuſam, nec ſeparabilem a corpore eſſe, quippe quæ nulla ſit, nec ſit quidquam, niſi corpus vnum & ſimplex ita figuratum, vt temperatione naturæ vigeat & ſentiat*; & ATTICVS *Platonicus* apud EVSEBIVM [3] commemorat de hoc Dicæarcho, quod τὴν ὅλην ὑπόστασιν τῆς ψυχῆς ἀνῄρηκε, *totam animi naturam funditus ſuſtulerit*: in quam ſententiam diligenter inquirit PETRVS BAELIVS. [4] ſeculo poſt ſeruatorem noſtrum natum XII. ex Peripatetica diſciplina prodiit AVERROES, quem nonnulli crediderunt, ita Ariſtotelis mentem tenuiſſe perſpectam & cognitam, vt ipſius animam dicerent eſſe animam Ariſtotelis. hic autem eodem modo, quo Ariſtoteles, intellectum agentem ſtatuit, quem immortalem, animam vero mortalem eſſe adfirmauit; quam in rem dicit GERH. IO. VOS-

1 *quæſt. Tuſcul. lib. I. cap. 31.* 2 *c. l. cap. 10.* 3 *lib. XV. cap. 9. præp. euangelic.* 4 *dict. hiſt. & crit. voc. Dicearque pag. 1048. ſqq.*

SIVS.[1] *biſariam iubet conſiderare hominis intellectum Aueroës, vt eſt intellectus & vt eſt forma: priori modo ait, eum a morte noſtra ſupereſſe, quippe æternum, nec dari homini eſſentiam, ſed vniri illi per operationem ſuam, phantaſmatum interitu. & ſane ea ſententia ſcripturæ ſacræ e diametro aduerſatur, vt quæ ſuam cuique animam, ſua etiam a morte præmia & pœnas adſignat*: confer PETRVM BAELIVM[2] & IO. FRANCISCVM BVDDEVM.[3] Non miramur, quod Ariſtoteles male ſenſerit de immortali animo noſtro, ſiquidem pro vi principiorum, quæ de ipſius indole tradiderat, aliter ſentire non poterat. namque vt veritas gignitur ex veritate, & error oritur ex errore, ſic veritas de immortalitate animæ multum dependet a veritate de ipſius indole. quapropter veteres philoſophi quum aſſererent, animum noſtrum emanare ex mente diuina, eiusque eſſe particulam, quamuis iſtum immortalem dicerent, potius adfirmarunt, non poſſe illum deſtrui, quam eſſe immortalem, vt adeo cum ratione cautioneque horum teſtimonia adhibere debeamus, quod præter alios HARTSCHMIDIVS[4] & PETRVS DANIEL HVETIVS[5] minime obſeruarunt. de cetero qui ſibi perſuadent, animas hominum mortales eſſe, & una cum corpore interire, omnino in errore, cum atheismo coniuncto verſantur. ac quamuis quis credere poſſit, eſſe deum, ac nihilominus im-

1 *de orig. & progreſſu idolol. lib. III. cap. 42.* 2 *diction. voce Auerhoes p. 414. ſeqq.* 3 *theſ. de atheiſm. & ſuperſt. cap. III. §. 2. pag. 261.* 4 *de immortalitate animæ humanæ.* 5 *quæſt. Alnetan. lib. II. cap. 8. § 3.*

morta-

mortalitatem hanc aut plane neget, aut in dubium ſaltem vocet; præcipuum tamen religionis cultusque diuini fundamentum tollit. namque qui huiusmodi opinioni addictus eſt, nullum locum neque præmiis, neque pœnis poſt hanc vitam relinquere poteſt, quibus tamen mortales vel maxime ad cultum erga deum eiusque religionem incitari ſolent. duo quidem momenta ſententiæ huic obiici poſſunt: alterum eſt, quod ille, qui animam mortalem credat, intuitu præmiorum, quæ in hac vita hominibus dentur, deum cultu proſequi poſſit, quæ religio Sadducæorum fuiſſe traditur, vt a IO. LIGTFOOTO[1] obſeruatum: *quænam ergo religio Sadducæi? orat, ieiunat, ſacrificat, obſeruat legem, & tamen non exſpectat reſurrectionem, aut vitam æternam. quorſum hæc religio? vt obtineret ſcilicet bona temporalia, quorum ſolum promiſſionem obſeruat ille factam in lege; nihil rimans vltra litteram.* alterum eſt, quod quis aſſerere poſſit, animos hominum eſſe mortales, ſed cum corpore aliquando reſuſcitandos, vt adeo & pœnis & præmiis locus ſit, quæ opinio fuit Arabicorum ſeculi tertii hæreticorum & noſtra ætate GVILIELMI COWARDI; ſed neutrum ad Ariſtotelis opinionem adplicari poteſt, aut quidquam ponderis habet ad excuſandum ipſum, aut defendendum. adhæc ſi prius momentum, quod obiici poterat, reſpiciamus, ille ſane non præſtat officia religionis veræ atque integræ erga deum, qui ſpe bonorum vitæ huius ipſum colere inſtituit: poſterior vero ſententia omni caret vi ac fundamento,

1 *hor. ebr. ad act. apoſt. XXIII, 8. tom. II. opp. p. 787.*

mento, vt pluribus oſtendit IO. FRANCISCVS BVDDEVS. [1]

CAPITIS IIII.
DE
ATHEISMO ARISTOTELIS PRACTICO.
SECTIO I.
DE
DOCTRINA MORVM ARISTOTELIS.

Σ Υ Ν Ο Ψ Ι Σ.

Dicendorum ſumma §. I. ſcripta Ariſtotelis de moribus breuiter recenſentur §. II. Ariſtoteles negat certitudinem doctrinæ moralis & originem iuſtitiæ atque honeſtatis deducit a legibus ciuilibus §. III. quo ſpectet philoſophia practica Ariſtotelis, generatim indicatur §. IIII. qua de re cum aliis antiquis philoſophis comparatur §. V. ſpeciatim eius doctrina de ſummo bono exponitur atque illuſtratur VI. VII. VIII. *de virtutis indole & diuerſis ſpeciebus* §. VIIII. X. XI. *varia iudicia de hac philoſophia Ariſtotelis* §. XII. *concluſio ex hiſce dictis de atheiſmo Ariſtotelis* §. XIII.

§. I. Sic adhuc expoſuimus ſententias Ariſtotelis de deo, prouidentia diuina, anima eiusque immortalitate, atque oſtendimus, quod ipſius doctrina coniuncta ſit cum atheiſmo. nunc operis noſtri ratio poſtulat, vt diſpute-

1 *ſyntagm. diſſertat. acad. p.* 738, *ſqq.*

mu

mus quoque de philoſophi huius atheiſmo practico, ac probabilitatis vi probemus, ipſum fuiſſe atheum ſuaque mente nullum habuiſſe ſenſum de deo eiusdemque cultu, quo ipſo duo diſſertationis huius momenta ſunt, quorum alterum reſpicit atheiſmum doctrinæ Ariſtotelicæ; alterum atheiſmum ipſius auctoris ſeu Ariſtotelis. de quo poſteriori diſſeramus probabili ratione, ac concluſionum noſtrarum argumenta partim ex monimentis, quæ de moribus ſcripſit, partim ex ipſa vitæ ratione, quam ſecutus eſt, petamus.

§. II. Protulit Ariſtoteles varia monimenta, quæ philoſophiam actiones humanas ſpectantem complectuntur. extant enim libri decem *ethicorum ad Nicomachum*; libri duo *magnorum moralium*, quos cur auctor inſcripſerit *magna moralia*, quum reliquis ſint breviores, ratio non patet; libri ſeptem *moralium ad Eudemum*, quos Ariſtoteli veluti auctori adſcribunt codices antiqui, SIMPLICIVS, FAVORINVS apud LAERTIVM, [1] GEMISTVS PLETHO aliique: item fragmentum de *virtutibus & vitiis* ſeruatum a STOBAEO; libri octo de *republica* & libri duo de *cura rei familiaris*, de quibus copioſe diſſerunt IO. ALBERTVS FABRICIVS & GEORGIVS PASCHIVS. [2] diſſertationis huius rationem ſpectant præcipue libri ethicorum, quibus etiam Ariſtoteles doctrinam de moribus legitimo ordine tradere, & quæ ipſi diſciplinæ huius fuerint principia, exponere inſtituit.

§. III. Inquiramus igitur in diſciplinam

1 *lib. V. ſegm.* 21. 2 *ille bibl. græc. lib. III. c.* 6. §. 29. *ſeqq. hic vero introductione in rem litt. mor. veterum cap.* 2.

moralem Ariſtotelis, vt illa dilucide expoſita, concluſionem de ipſius mente atque erga deum adfectu efficere poſſimus. antequam vero ſpeciales illius doctrinas attingamus, non ab re erit, ſi generatim indicamus, qua fide quoue animo tradiderit hanc doctrinam, vt quod pretium illi ſit ſtatuendum, cognoſcamus, qua opera duo nobis ſunt propoſita, vt partim ipſam diſciplinæ formam; partim illius argumenta, quæ explanata ſunt, conſideremus. atqui ſi ſpectemus doctrinæ huius formam, conſtat, quod Ariſtoteles exiſtimauerit, cognitionem tantum probabilem dari in diſciplina de moribus, quæ ea de cauſſa nomen ſcientiæ minime poſſit tueri: hinc dicit: [1] τὸ γὰρ ἀκριβὲς ἐχ ὁμοίως ἐν ἅπασι τοῖς λόγοις ἐπιζητητέον, ὥσπερ ἐδὲ ἐν τοῖς δημιεργεμένοις τὰ δὲ καλὰ καὶ τὰ δίκαια, περὶ ὧν ἡ πολιτικὴ σκοπεῖται, τοσαύτην ἔχει διαφορὰν καὶ πλάνην, ὥςε δοκεῖν νόμῳ μόνον εἶναι, φύσει δὲ μὴ, *non enim in omni diſputationis ac ſermonis genere peræque accurata ſubtilitas requirenda eſt: quemadmodum nec in operibus manufactis. atqui in iis rebus, quæ honeſtæ quæque iuſtæ ſunt, quas ciuilis ſcientia conſiderat, tanta eſt diſſenſio, tantaque in eis verſatur erratio, vt lege tantummodo, non natura conſtare videantur.* quibus verbis non ſolum aperte profitetur, quæ ipſi ſit ſententia de certitudine doctrinæ moralis; ſed & cauſſam, cur ita ſentiat, non obſcure ſignificat, quod a lege ciuili honeſtatis origo ſit repetenda, nec natura quidquam honeſtum ac iuſtum, quando addit: ὥςε δοκεῖν μόνῳ νόμῳ εἶναι, τῇ δὲ φύσει μή. quin etiam in eam ingreſſus

1 *lib. I. c. I. eth. ad Nicom. p. 4. t. II. opp.*

eſt opinionem, quod non poſſit definiri, quid bonum quidue ſit malum, ſiquidem dicto loco dicit: *τοιαύτην δὲ τινα πλάνην ἔχει καὶ τ' ἀγαθὰ διὰ τὸ πολλοῖς συμβαίνειν βλάβας ἀπ' αὐτῶν. ἤδη γάρ τινες ἀπώλοντο διὰ πλοῦτον, ἕτεροι δὲ δι' ἀνδρείαν. ἀγαπητὸν οὖν περὶ τοιούτων καὶ ἐκ τοιούτων λέγοντας, παχυλῶς καὶ τύπῳ τ' ἀληθὲς ἐνδείκνυσθαι, eademque de bonis quoque controuerſia eſt & idem error extitit, propterea quod ex his multi detrimentum capiant. aliis enim iam diuitiæ, aliis fortitudo corporis exitio fuit. ergo ſatis erit, ſi cum de rebus & ex rebus eiusmodi verba facimus, rudem quamdam veri formam adumbremus.* quem recentiori ætate ſecutus eſt præter alios HVGO GROTIVS:[1] *veriſſimum eſt*, inquit, *quod ſcripſit Ariſtoteles, in moralibus non æque vt in mathematicis diſciplinis certitudinem inueniri.* ſed quod diſciplina moralis ſua quoque munita ſit certitudine, ibique demonſtrationes, vt ex principiis certis, veris & claris deducamus certiſſimas concluſiones, poſſint inſtitui, adeoque ſententia Ariſtotelis aliorumque, qui ipſum ſequuntur, omni careat vi, argumentis ſane grauiſſimis viri celeberrimi probarunt, ex quibus tantum SAMVELEM PVFENDORFIVM[2] & IO. FRANCISCVM BVDDEVM[3] nominamus. quapropter non eſt, quod poſt nobiliſſimam horum virorum induſtriam idem agamus negotium ac veluti Iliadem ſcribamus poſt Homerum; ſed ſufficiat, obſeruare quod huiuſmodi homo, qui heic veroſimilem tantum cognitionem admittit, viam ad ſcepticiſ-

1 *de iure belli & pacis lib. II. cap. 23. §. 1.* 2 *de iure natur. & gent. lib. I. cap. 2.* 3 *anal. hiſt. philoſoph. p. 244. ſqq.*

mi vitium parare poſſit. adhæc facile illorum ſententiæ accedimus, qui arbitrantur, Ariſtotelem eadem ratione, qua Epicurus, ſenſiſſe de origine iuſti atque honeſti. Epicurus enim exiſtimabat, initio homines ferarum more tranſegiſſe vitam; exploratis autem incommodis periculisque, quæ talem viuendi rationem ſequebantur, eos firmaſſe ſocietatem pactis, conſtituiſſe ciuitates, iura ſanxiſſe & leges, & ita a barbarie morum traductos fuiſſe ad cultum atque humanitatis ſenſum. ſic philoſophus hic nullum ius, nullam legem præter ciuilem agnouit, ad quam conſtituendam homines vtilitate adducti fuiſſent, quam ſententiam eleganter tradit HORATIVS [1] qua in re conſenſerunt *Cyrenaici*, duce & auctore *Ariſtippo*, qui aſſerunt apud LAERTIVM: [2] *μηδέν τε εἶναι φύσει δίκαιον ἢ καλὸν ἢ αἰσχρὸν, ἀλλὰ νόμῳ καὶ ἔθει*, *nihil natura eſſe iuſtum aut bonum, aut turpe, ſed lege & conſuetudine*; nec Ariſtoteles ab hac opinione receſſit, vt ex ſuperioribus verbis: *ὥστε δοκεῖν μόνῳ νόμῳ εἶναι, τῇ δὲ φύσει μή*, adparet. quod. quum ita eſt, in nouam ſuſpicionem ſcepticiſmi Ariſtotelem deducit. ſi enim non aliis, quam legibus ciuilibus homines reguntur ac gubernantur, hæque ab arbitrio mortalium pendent, omnis ſane iuſtitiæ atque honeſtatis ratio dubia erit, ac moralis ſcepticiſmus triumphabit vbique. ſunt quidem, qui per hoc excuſant Ariſtotelem, quod eiusmodi ſcripſerit diſcipulis, qui pro ratione illius ætatis ad ſcientias mathematicas inſtituti fuerint, eosque mouerit, ne tales expectarent demonſtrationes, quæ *ἀκρίβειαν*

1 *lib. I. ſatyr. III. v. 96. ſqq.* 2 *lib. II. ſegm. 93.*

mathe-

mathematicam continerent, ſed quales hæcce materia poſſet ſuppeditare. vide SAMVELEM RACHELIVM, [1] ſed ne hoc quidem ad excuſationem Ariſtotelis legitimam inſtituendam valet. primum enim in diſciplina morali dantur omnino demonſtrationes, quæ eiusdem ſunt ponderis & dignitatis, ac mathematicæ: deinde quum philoſophus noſter ſæpe alibi multum diſputauerit de diſcrimine inter cognitionem certam & probabilem, facile oſtendere potuiſſet, quænam argumenta philoſophiæ moralis nitantur aut certitudine, aut tantum probabilitate, ſi veram ipſius indolem intueri ac bona fide agere voluiſſet.

§. IIII. Si igitur Ariſtoteles negat certitudinem diſciplinæ moralis, originem iuſtitiæ atque honeſtatis deducit a legibus ciuilibus, & adhæc, vt ex ſuperioribus patet, dei prouidentiam atque animæ noſtræ immortalitatem tollere ſibi ſumit; facile ex hiſce cognoſcere poſſumus, quo ipſius integra philoſophia moralis reſpiciat? qui antiquiſſimo errore adhuc perſuadent ſibi, ipſi fuiſſe in animo, viam ad felicitatem veram eamque mentis, quæ in ſuauiſſima tranquillitatis delectatione poſita eſt, monſtrare, magno detrimento decipiuntur. namque Ariſtoteli fuit propoſitum, rationem explanare, qua quis in hac vita ſe felicem reddere, ſibique comparare aut honores, aut opes, aut alia voluptatis commoda poſſet, cuius felicitatis virtutes, de quibus diſſeruit, partes; leges ciuiles vero, quas libris de republica expoſuit, media eſſe exiſtimauit. quapropter ſectatores Ariſtotelis, quum tres partes diſci-

1 *introd. in philoſ. moral. Ariſtot. cap. 12.*

plinæ ethices conſtituunt, & primum de fine; deinde de ſubiecto, tertium de mediis, quæ eſſent ipſæ virtutes, tractant, aduerſus ipſius Ariſtotelis mentem ſentiunt, ac eiusmodi tradunt diſciplinam, quæ ab illius ingenio atque animo abeſt longiſſime. quod ſi ita eſt, ſicuti eſt, omnes ipſius doctrinæ ac ſpeciatim de ſummo bono, de natura virtutis eiusque variis generibus erunt claræ & perſpicuæ, ita vt egregie cum auctoris propoſito conueniant, id quod paullo poſt copioſe explanare inſtituamus.

§. V. Quod ſi philoſophiam moralem Ariſtotelis cum doctrinis Platonis, Stoicorum atque Epicuri comparamus, vltimum ſane habebit locum atque apertum erit, quod Ariſtoteles inter omnes philoſophos, quos vetus græcia protulit, quiue ingenii gloria terrarum orbem impleuerunt, de doctrina morum minimam mereatur laudem atque exiſtimationem. namque & Plato, & Stoici & Epicurus de felicitate interna erant ſolliciti, ac quæ tradebant præcepta, ad obtinendam illam accommodabant; Ariſtoteles autem id agebat, vt modum ad delicias rerum humanarum perveniendi oſtenderet, adeoque nullam veræ eiusque internæ felicitatis ſiue tranquillitatis habebat rationem. ſic *Plato*, cuius doctrinam ex vetuſtioribus ALCINOVS, [1] ex recentioribus ætate MAGNVS DANIEL OMEISIVS [2] expoſuerunt, cum Pythagora cenſebat, vltimum hominis finem eſſe ὁμοίωσιν τȣ̃ Θεȣ̃, & inter media ad iſtum perueniendi referebat quoque κάθαρσιν, *purgationem*, vt affectus & prauæ cupiditates opprimerentur;

1 *de doctrina Platon.* 2 *ethic. Platonic. Altdorf.* 1696. 8.

hinc

hinc & dixit, philoſophiam eſſe μελέτην θανάτου, *meditationem mortis*; de qua legi merentur, quæ conlegit IVSTVS LIPSIVS: [1] adde IO. FRANCISCVM BVDDEVM. [2] *Stoici* quoque in emendandis aliorum animis erant occupati, quorum morbis id eſt adfectibus omni ſtudio adhibebant medicinam, vt iſti ex mente exterminari atque expelli; priſtina vero ſanitas ſeu tranquillitas poſſent reparari: quam in rem nota eſt doctrina ipſorum, qua defendebant ἀπάθειαν, ex quibus diſerte dicit SENECA [3] *vtrum ſatius ſit, modicos habere adfectus, an nullos? ſæpe quæſitum eſt. noſtri expellunt: Peripatetici temperant*: & alio loco: [4] *non diminutionem malorum in bono viro intelligo, ſed vacationem: nulla debent eſſe, non parua.* nec *Epicurus* aliter ſenſit, atque vltimum bonorum poſuit in voluptate animi, quo non obſcure ſignificauit, ab hominibus omni cura & diligentia expetendam eſſe eiusmodi mentis felicitatem, vt nullos adfectuum atque cupiditatum impetus experiri debeat. quam ipſius Epicuri ſententiam ſectatores eius corruperunt, perſuadentes ſibi, extremum bonorum contineri in voluptate corporis, eoque ipſo auctoritatem Epicuri per longum temporis tractum in magnum coniecerunt diſcrimen. tantum vero abeſt, vt philoſophiam moralem Platonis, Stoicorum atque Epicuri probemus, vt iſtam multis iisque grauiſſimis erroribus plenam eſſe cenſeamus. namque fatemur ingenua mente, quod quamuis eſſata horum philoſopho-

1 *manuduct. ad philoſoph. Stoicam lib. II. cap. 2.* 2 *analect. hiſt. philoſ. p. 369. ſqq.* 3 *epiſt. 116.* 4 *epiſt. 85.*

rum

rum ad ſpeciem ſplendida ſint, iſta tamen, ſi inſpiciantur penitus, atque ad principia, vnde ſint deducta, adplicentur, veritati pietatique maxime aduerſentur. Pythagoras & Plato, quum de rebus morum diſſererent, eo principali errore ſeſe implicuerant, quod anima noſtra pars ſit mentis diuinæ; Stoici autem dicebant, omnia neceſſitate fati fieri, & inde colligebant, omnia, quibus alios inſtituerunt, præcepta, etiam ἀπάθειαν, & Epicurus eiusmodi ſibi fingebat voluptatem animi, vt per illam præfracte tolleret dei prouidentiam. quapropter quum exiſtimemus, Ariſtotelem laude meritorum de doctrina morali aliis philoſophis eſſe inferiorem, id tantum volumus ſignificare, quod hi ipſum finem diſciplinæ, quæ græca adpellatione *ethica* vocatur, verius cognouerint, id eſt felicitatem internam ſeu tranquillitatem animi, quamuis ipſis media, illam conſequendi minus fuerint cognita. monet quidem JO. SCHEFFERVS, [1] quod Ariſtoteles conſentientia plane cum ſententia Pythagoræ ac Platonis docuerit; & SIMPLICIVS [2] ex verſione SEBASTIANI FOSCARENI mentem ipſius ita exprimit: *utrique parti philoſophiæ communis finis, quem homo aſſequi debet, ipſa extrema & perfectiſſima felicitas, de qua nihil excellens ac præſtans alicui philoſophorum, etiam eorum, qui ad extremum philoſophati ſunt, Ariſtoteles reliquit, quo illum attingere poſſent, immo nec hominem adpellandum eſſe. ſed deum cenſuit, qui ad illam perueniſſet.* ſed ea, quæ

1 *de natura & conſt. phil. Italic. cap. 7.* 2 *prolegom. in categor.*

hunc

hunc in modum diſſerit Ariſtoteles, reſpiciunt doctrinam de intellectu agente. quod ſi ita eſt, non poſſumus ſatis mirari hominum tot ſeculorum vel ignorantiam, vel nimium pietatis cultum erga Ariſtotelem, quod ex ipſius libris ethicorum ad Nicomachum compendia doctrinæ moralis conficere & ad iſta iuuentutem inſtituere ſibi ſumſerint, quoniam illis non diſciplina ethices, ſed prudentiæ eiusque politicæ continetur.

§. VI. Sed de momento hoc agamus diſtinctius ac ſpeciatim in ipſas Ariſtotelis doctrinas inquiramus, demonſtrando, quod omnes iſtæ felicitatem externam reſpiciant. ratio totius philoſophiæ moralis in ſummo bono continetur, de quo inter veteres philoſophos magna fuit diuerſitas, vt patet ex CICERONE [1] & LACTANTIO; [2] quin etiam auctor eſt AVGVSTINVS, [3] Varronem ducentas octoginta & octo hac de re collegiſſe opiniones, quamuis facile cuique adpareat, quod magis verbis, quam re ipſa inſtituerint diſſenſiones. namque ſi ſpectamus celebriores philoſophiæ magiſtros æui vetuſtioris, tria imprimis ſententiarum de ſumma felicitate genera fuerunt: primum pertinet ad *Stoicos*, ex quibus ZENO *Cittieus* bonum vltimum eſſe dixit *ὁμολογουμένως ζῆν conuenienter viuere*; CLEANTHES autem vocem *naturæ* addidit aſſeruitque, extremum bonorum vltimumque finem eſſe *ὁμολογουμένως τῇ φύσει ζῆν*, vel *συμφώνως τῇ φύσει ζῆν conuenienter*, vel *conformiter naturæ viuere*. nomine vero

1 *de fin. bon. & mal. item quæſt. acad.* 2 *lib. III. cap. 7. ſqq. inſt. diuin.* 3 *de ciu. dei lib. XVIIII. cap. 1.*

naturæ

naturæ deſignabant ipſum deum, per quem animam mundi materiæ alligatam, fato obnoxiam, & per cuncta corpora diffuſam intelligebant, vt pluribus oſtendit IO. FRANCISCVS BVDDEVS[1] ſecundum genus conſtituit opinio *Epicuri*, qui eum ſumme felicem eſſe cenſebat, qui præſenti mentis voluptate perfrueretur, conſideretque ſe fruiturum aut in omni, aut in magna parte vitæ, dolore non interueniente, etiam nec mortem nec deos extimeſceret. tertius eſt *Ariſtoteles*, cuius diſputationem de ſummo bono penitus inſpiciamus. exiſtimauit quippe, omnium aliorum perfectionem contineri in certo quodam munere atque operatione, quæ ipſorum naturæ ſit propria, adeo vt quoduis animal perfectum ſit; ſi opera ſibi conſentanea proferat; ac omne animalium membrum, ſi præſtet id, ad quod a deo ſit conditum, item omnis artifex exſiſtat perfectus, quando abſolutum artis ſuæ edat opus, atque ita ἕκαστον κατὰ τὴν οἰκείαν ἀρετὴν ἀποτελεῖσθαι. ex his collegit, hominis quoque formam beatæ & felicis vitæ conſiſtere in munere quodam; quod ipſius indoli humanæ ſit proprium, quumque mortales cum aliis animantibus habeant communes τὴν θρεπτικὴν καὶ αὐξητικὴν ζωήν, *vitam alendi augendique vi ac facultate præditam*, item αἰσθητικὴν, *vim ſentiendi*, reliquit illis πρακτικὴν τινα τοῦ λόγον ἔχοντος, *vitam actiuam partis animæ, quæ rationem habet*, in quo ſumma hominis felicitas poſita ſit, & quidem τὴν κατ' ἐνέργειαν, *quæ ſit in ipſa operatione.* quum autem ſingula κατὰ τὴν οἰκείαν ἀρετὴν *ex propria virtute*

[1] *anal. hiſt. phil. p.* 118. *ſqq.*

per-

perficiantur, putauit quoque Ariſtoteles ψυχῆς ἐνέργειαν κατ᾽ ἀρετὴν *animæ operationem ſecundum virtutem* eſſe hominis ſummum bonum; ac quum plures ſint virtutes, poſtulauit, vt operatio illa debeat eſſe κατὰ τὴν ἀρίστην καὶ τελειοτάτην ἀρετὴν, *ſecundum virtutem optimam & perfectiſſimam, hancque ipſam* ἐν βίῳ τελείῳ, *in vita perfecta.* [1] ſic homo ſumme felix eſt, quando anima operatur ſecundum perfectam atque optimam virtutem, per quam Ariſtoteles nihil aliud intelligit quam *ſapientiam*, hinc & alio loco [2] dicit, optimam illam virtutem, quam heic adpellat κρατίστην, eſſe illius, quod in homine ſit optimum, ibi teneat principatum, & notionem rerum honeſtarum & diuinarum habeat, cuius ſecundum propriam virtutem operatio, quæ omnino eſt contemplatio rerum honeſtarum diuinarum atque æternarum, ſeu ζωὴ θεωρητικὴ, abſoluat perfectam felicitatem. quin immo quod Ariſtoteles per ἀρετὴν ἀρίστην ſeu κρατίστην intelligat ſapientiam, patet ex ipſius verbis [3] hiſce clariſſime: ἡδίστη δὲ τῶν κατ᾽ ἀρετὴν ἐνεργειῶν ἡ κατὰ τὴν σοφίαν ὁμολογουμένως ἐστι, *iucundiſſima autem ex virtutis operationibus ea procul dubio eſt, quæ ſecundum ſapientiam ſit;* quibus, quam antea dixerat ἐνέργειαν κατ᾽ ἀρετὴν τὴν κρατίστην, eam heic diſerte pronunciat ἐνέργειαν κατὰ τὴν σοφίαν. præter hanc vero felicitatis in contemplatione poſitæ ſpeciem adhuc aliam conſtituit, quæ vita virtuti morali ſeu ciuili conſentanea contineatur, [4] & adhæc ſibi perſuaſit, quod talia bona animi debeant eſſe coniuncta cum bonis corporis ac fortunæ,

1 *lib. I. cap. 6. ethic. ad Nicom.* 2 *lib X. cap. 7. ad Nicomach.* 3 *ibid.* 4 *lib. X. cap. 8. eth. ad Nic.*

qui-

quibus vere beatus & felix homo carere non poſſit. [r] quarum alteram cum altera dum comparat, priorem felicitatem, quæ abſoluatur contemplatione atque operatione menti conſentanea, poſteriori præfert adeoque exiſtimat, ſummum bonum theoreticum nobilius eſſe ac præſtantius ſummo bono practico. nec Ariſtoteles aliter ſentire poterat pro vi principiorum, quæ antea poſuit. namque animum tantum ſibi induxerat, viam ad felicitatem externam præparare hominumque mores ad eiusmodi honeſtatem, quæ a lege ciuili pendet, conformare, quapropter duo eſſe media tradebat, per quæ quis in hac vita felix eſſe poſſit. alterum ſi quis ſe diligenter exerceat meditatione contemplationeque ac per huiusmodi ſtudium philoſophiæ laudem ſibi comparet; alterum vero, quum homo vitam ad formam legum ciuilium adcommodet ac præ ſe ferat honeſtatem, etiam deliciis opum, honorum voluptatumque perfruatur. verum ſatis habebat compertum atque exploratum Ariſtoteles, quam incerta ſint talia bona, quamue fragilia & caduca, hinc melius eſſe iudicauit, ſapientiæ negotiis operari ac per iſtam ampliſſimam nominis famam ſibi conficere. quæ quum ita explanentur, omnia ſane apta ſunt inter ſe ac cohærent, ac principiis, quæ philoſophus noſter adhibuit, eleganter atque accurate reſpondent.

§. VII. Miramur igitur iterum, quod Ariſtotelis ſectatores iique chriſtianæ profeſſionis huiusmodi doctrinam de ſummo bono in diſciplinam ethices, qua de interna mentis feli-

r *ibid. cap. 9.*

cita-

citate diſſerendum eſt, intulerint, qua omnino nihil continetur, quod rectum, ſanum ac pium eſſet. nam ſi formam veræ beatæ vitæ, quæ tranquillam mentem efficere debet, ſpectamus, ſanitas quidem corporis bonum eſt, ſed bonis animi cum intellectus tum voluntatis multo ignobilius, adeoque nec abſolutum nec perfectum. multo minus ea, quæ debemus fortunæ benigniori, dignitates, diuitiæ, commoda, iucunda ac ſuauia in cenſu verorum bonorum debent haberi, cuiusmodi res hominibus & adiumento & detrimento eſſe poſſunt, prout quisque illarum vſum ad normam aut ſanæ rationis, aut prauorum adfectuum adcommodare inſtituat. in tanta autem hominum prauitate ac malitia talis doctrina, qualis ab Ariſtotele profecta eſt, magnam habet vim ad perditas mentis cupiditates rerum humanarum excitandas, alendas, fouendasque, eoque ipſo aditum communit ad omnia perturbationum aliorumque motuum, qui mentem de ſede tranquillitatis deiiciunt, genera. nec virtus moralis, in qua Ariſtoteles alterum bonum ſummum poſuit, quidquam habet commune cum vera virtute, ſiue philoſophica, ſiue chriſtiana, quoniam, vt ex ſuperioribus conſtat, omnis iuſtitiæ atque honeſtatis originem petiit a ciuili lege; quæue de altera perfectæ felicitatis ſpecie eaque adhuc nobiliori, ſapientia quippe diſſeruit, vbique præ ſe ferunt craſſiſſimum errorem de intellectu agente. quam ob rem dicit: [1] *τῷ ἀνθρώπῳ δὴ ὁ κατὰ τὸν νοῦν βίος, εἴπερ μάλιστα τοῦτο ἄνθρωπος. οὗτος ἄρα καὶ εὐδαιμονέστατος, homini ea eſt vita* (*ἄριστος*, opti-

[1] *lib. X. cap. 7. extr. eth. ad Nicom.*

ma) *quæ menti conuenienter traducitur, ſi quidem hæc pars homo eſt maxime. hæc igitur vita eſt beatiſſima*; ac per mentem, quam diſtinguit ab anima, intelligit intellectum agentem: hinc etiam functiones, quæ virtuti morali conſentaneæ ſint, adpellat humanas, illas vero, quæ ſpectent ad intellectum, diuinas; [1] & paullo poſt [2] addit: ὁ δὲ κατὰ νοῦν ἐνεργῶν, καὶ τοῦτον θεραπεύων καὶ διακείμενος ἄριστα, καὶ θεοφιλέστατος ἔοικεν εἶναι, *qui vero muneribus fungitur menti conſentaneis & hanc colit, eſtque optime animo affectus, eum probabile eſt deo cariſſimum eſſe.*

§. VIII. Ex his, quæ de Ariſtotelis ſententia diſſeruimus, non obſcure patet, quanta inter ipſum & alios philoſophiæ doctores, quos ætas antiqua ſibi vindicat, fuerit diuerſitas. erant quidem Peripateticis diſceptationes cum Stoicis, num habitus, an operatio & actio vltimum in bonis hominum abſoluat? quæ controuerſia noſtra ſententia, nullius dignitatis, nullius fructus fuit. namque mentis habitus per actiones ſæpius ſuſceptas a nobis comparantur, qui adquiſiti, & in virtutum exercitiis occupati nunquam ab operationibus, quæ in lucem atque aliorum conſpectum ſeſe produnt, ſeparari aut disiungi poſſunt. at vero, ſi rem ipſam, quæ hominem efficit vere felicem, ſpectamus, in ea diſſenſio omnino erat inter Ariſtotelem & Stoicos, quamuis interdum verborum ſimilitudo apud illos eſſe videatur, quando quippe SENECA [3] dicit: *in homine optimum quid eſt? ratio: hac antecedit animalia, deos ſequitur. ratio ergo*

1 *ibid. cap. 8. pr.* 2 *cap. 9. ibid.* 3 *epiſt. 27.*

perfe-

perfecta, proprium hominis bonum eſt, cetera illi cum animalibus ſatisque communia ſunt; & paucis interiectis pergit: *quid in homine proprium? ratio. hæc recta & conſummata felicitatem hominis impleuit:* item: *homini ſuum bonum ratio eſt, ſi hanc perfecit, laudabilis eſt & finem naturæ ſuæ attigit.* namque effata Stoicorum, quibus deus erat veluti forma informans, de ratione humana aliter ſunt explicanda, ac doctrina Ariſtotelis, qua idem perſequitur argumentum, cuius opinionem de intellectu ſatis perſpicue expoſuimus, etiam quale hac de re inter ipſum ac Stoicos fuerit diſcrimen, oſtendimus. quid multa? extremum bonorum apud Stoicos erat *ſecundum naturam viuere*, id eſt ſecundum deum, animam mundi, cum materia arctiſſimo coniunctam vinculo, & legibus fati ſubiectam viuere, a qua Ariſtoteles ſententia longe abeſt, id quod inprimis contra IO. CHRISTFRIEDVM SAGITTARIVM [1] obſeruamus.

§. VIIII. Sed prout generatim monuimus, quod Ariſtoteles philoſophia ſua morali rationem externæ felicitatis tantum habuerit; ita etiam huic inſtituto reſpondet ipſius doctrina de virtute, quod adtinet cum ad eius indolem, tum diuerſas ſpecies, quas poſuit. exiſtimat quippe, virtutem abſolui *mediocritate*, cuius definitio a Peripateticis recepta, quod virtus ſit *habitus electiuus conſiſtens in mediocritate, frequenti bonarum actionum exercitio comparatus*, [2] ſatis eſt nota. atqui de hac Ariſtotelis mediocritate multum fuit diſputatum, nec defuerunt, qui huiusmodi definitio-

1 *Otio Ienenſi p. 491. ſqq.* 2 *vid. lib. II. c. 6. eth. ad Nic.*

nem ieiunam, etiam falſam pronuntiarunt, ſiue intelligatur mediocritas vitiorum, ſiue adfectuum. ſic ex vetuſtioribus iam LACTANTIVS [1] ita iudicauit. *quid tandem nobis iſta mediocritas proderit? quæro, utrumne ſapienti lætandum putent, ſi quid inimico ſuo mali videat accidere, aut vtrumne lætitiam frenare debeant, ſi victis hoſtibus aut oppreſſo tyranno libertas & ſalus ciuibus parta ſit? nemo dubitat, quin & in illo exiguum lætari, & in hoc parum lætari, ſit maximum crimen. eadem de ceteris affectibus dicere licet.* atque ex recentioribus HVGO GROTIVS [2] copioſe oſtendere annititur, non omnes virtutes duo habere extrema, alterum in exceſſu, in defectu alterum: alii autem obſeruant, quod partim virtus proprie & accurate dicta non adquiri poſſit bonarum actionum exercitio; partim mediocritas ſequatur virtutem, non autem ipſius naturam efficiat, vide PHILARETVM, [3] & IO. FRANCISCVM BVDDEVM. [4] quibus etiam adiungere poſſumus ANDREAM RVDIGERVM. [5] hic enim monet, quod virtus moralis nihil aliud ſit, quam modus aliquis affectuum, qui nobiſcum naſcantur, a recta ratione additus: quum autem affectus naturalis vel bonus ſit, vel malus, vel indifferens, bonus ſemper ſtimulis tractandus, vti pietas & iuſtitia; malus ſemper frenis, vt odium & inuidia, indifferens vero & ſtimulis & frenis, vt cupiditas pecuniæ, quæ frenis coercenda, ne abeat in

1 *lib. VI. cap. 16. inſt. diuin.* 2 *proleg. de Iure bell. & pac.* §. 43. *ſeqq.* 3 *eth. lib. I. part. poſt. cap. I. p.* 141. 4 *inſtit. theol. moral. part. I. cap. I. ſect.* 4. §. 126. *not.* 5 *inſtit. erud. pag.* 566.

auari-

auaritiam; ſed & ſtimulis incitanda, vt maneat liberalitas: de quibus affectibus indifferentibus vera ſit definitio Ariſtotelis. verum enim vero quamuis hæc omnia a viris celeberrimis accurate atque optime ſint obſeruata, ac definitio, quam dedit philoſophus noſter, magnam omnino mereatur reprehenſionem, ſi iſtam virtuti, qualis in diſciplina ethices proponi ac internam hominis felicitatem reſpicere debet, adcommodare velimus; attamen & hæc doctrina cum principali propoſito Ariſtotelis bene cohærere nobis videtur, adeo vt mediocritatis Ariſtotelicæ πρῶτον ψεῦδος ita demonſtremus. ſcilicet, vt iam ſæpius obſeruauimus, inſtitutum fuit Ariſtoteli, in libris ethicorum viam monſtrare, qua quis externam felicitatem conſequi poſſit, adeoque in hac vita felix ſit ac beatus; quod vt fieret, neceſſarium eſſe exiſtimauit, bonis fortunæ frui & vitam virtuti politicæ conſentaneam transigere, adeoque ſecundum normam legum ciuilium ſpeciem præ ſe ferre honeſtatis, qua ſententia virtutem veluti partem; legem vero ciuilem vt medium huius felicitatis conſiderauit. ſed quum conſtet, quod ille, qui aliorum fauorem ac beneuolentiam adquirere ſibi ac illorum ope ſuam ſtabilire fortunam animum induxit, neceſſe habeat, partim ſeculi moribus ſeſe accommodare, etiam verum ac ſollicitum genuinæ virtutis ſtudium aduerſari; partim actionibus, quamuis re ipſa ſint impiæ, ſplendorem, honeſtamque ſpeciem adhibere, ne aperte adfectuum vitiis ſe indulgere videatur, quid mirum? quod Ariſtoteles dixerit, virtutem conſiſtere in mediocritate, id eſt hominem politi-

cum neque virtutem, neque libidinem animi tam grauiori ſtudio ſectari debere. en virtutem Ariſtotelicam! quis eſt igitur ex ſententia Ariſtotelis iuſtus? ille nempe, qui partim non omnes iuſtitiæ partes explet, quod eſſet indicium cum ingenii artis politicæ rudis, tum mentis a ſeculi morum ſtudio alienæ; partim non aperte quemdam lædit iniuſte. quis eſt temperans ſecundum Ariſtotelis iudicium? ille quippe, qui edit, qui bibit iucunde, opipare, apparate, ſed eiusmodi tenet modum, ne per ebrietatem ſe veluti inſanum aliis exhibeat, eoque quidquam exiſtimationis politicæ detrahat. atque hac ratione omnes virtutes, quas tradidit Ariſtoteles, faciliori negotio explanari atque intelligi poſſunt.

§. X. Sæpius quoque diſputatum fuit, num Ariſtoteles ſpecies virtutis conſtituerit adæquate, nec ne? iam ætate antiqua docuerunt philoſophi, virtutem, ſi ad ipſius naturam ſpectemus, eſſe vnam, vt de Menedemo & Ariſtone, ſapientiæ magiſtris vetuſtiſſimis memoriæ prodidit PLVTARCHVS, [1] atque Apollophanes, Ariſtonis diſcipulus idem ſenſit, hancque vnam virtutem dixit *prudentiam*, vti PETRVS GASSENDVS [2] obſeruat. ſic quoque vniuerſa fere Stoicorum ſchola cenſuit, τὰς ἀρετὰς ἀντακολουθεῖν ἀλλήλας, καὶ τὴν μίαν ἔχοντα πάσας ἔχειν, *virtutes eſſe inter ſe copulatas, vt qui vnam habet, omnes habeat*, & ſatis declarauit, ſe ab illorum opinione, quod vna ſit virtus, non prorſus eſſe alienam, vide IVSTVM LIPSIVM. [3] CICERO [4] autem

1 *de virtute morali p.* 440. 2 *animaduerſ. in lib. X. Laert pag.* 1437. 3 *manuduct. ad philoſ. Stoic. lib. III. diſſ.* 4. 4 *parad. III.*

adfir-

adfirmat, bono viro non meliorem nec temperante temperantiorem, nec forti fortiorem eſſe, *quia vna virtus eſt, conſentiens cum ratione & perpetua conſtantia. nihil huic addi poteſt, quo magis virtus ſit; nihil demi, vt virtutis nomen relinquatur*: & alio loco [1] profitetur, quod *qui vnam virtutem habeat, omnes habeat, quodque qui vnam confeſſus fuerit, ſe non habere, nullam ſit habiturus.* confer SENECAM. [2] ſed quamuis virtus ſua natura ſit vna; pro diuerſitate tamen materiæ, in qua verſatur, diuerſo modo conſiderari & variis nominibus poteſt notari, hinc & philoſophi de ſpeciebus virtutis iisque primariis, vnde aliæ pendent, conſtituendis fuerunt ſolliciti. *Platonici* poſuerunt quatuor virtutum genera, ex quibus primæ vocabantur *politicæ*, quæ hominis, qua animal eſt ſociale, ſunt, ac per quas ſalus publica, communis ſocietas, amor mutuus conſeruatur; ſecundæ *purgatoriæ*, ſi homo animum ſuum ab omni corporis contagione purgat; tertiæ *animi iam purgati* & quartæ *exemplares*; ſingulis autem harum virtutum ſpeciebus alias adhuc easque principales addiderunt, prudentiam, temperantiam, iuſtitiam & fortitudinem. quamuis & diuerſitas hac de re inter Platonicos deprehendatur; id tamen clarum eſt ac manifeſtum, quod hæc Platonica diſciplina de virtute eiusdemque generibus nitatur principiis illis, quod anima humana ex diuina mente emanauerit, quodue contagione corporis contaminata, ex ipſius vinculis liberanda ac cum Deo iterum ſit coniungenda, confer JA-

1 *quæſt. Tuſcul. lib. III. cap.* 32. 2 *epiſt.* 65.

COBVM THOMASIVM [1] MAGNVM DANIELEM OMEISIVM, [2] GEORGIVM PASCHIVM, [3] MICH. GOTTLIEB. HANSCHIVM. [4] alii ac plures quidem cenſuerunt, virtutem contineri his quatuor generibus, *prudentia*, *iuſtitia*, *fortitudine* ac *temperantia*, quem numerum ita laudant eccleſiæ patres, & qui hos ſecuti ſunt, ſcholaſtici doctores, vt virtutes ita diuiſas *cardinales* dicant, quod, vt fores cardinibus, ita illis omnis vitæ honeſtas & ſanctitas fulciatur. ſic & nonnulli illas ad duas contrahunt *fortitudinem* & *temperantiam*, & huc illud EPICTETI ἀνέχȣ καὶ ἀπέχȣ referunt, confer JO. FRANCISCVM BVDDEVM [5] quod ad Ariſtotelem adtinet, diſſerit quidem de variis virtutis generibus, [6] ſed accuratius in ipſorum numerum inquiſiuiſſe, nuſquam deprehenditur. hinc alii enarrant vndecim virtutes Ariſtotelicas, quæ eſt vulgaris opinio, *fortitudinem* quippe, *temperantiam*, *liberalitatem*, *magnificentiam*, *modeſtiam*, *magnanimitatem*, *manſuetudinem*, *veracitatem*, *comitatem*, *vrbanitatem*, *iuſtitiam*; alii vero commemorant tantum nouem, & JO. CALVINVS [7] exhibet ſuccinctiorem ethicorum Ariſtotelis ad Nicomachum ſynopſin, qua obſeruat, quod virtus moralis aut reipſa ſit virtus, aut virtutis ſpeciem habeat: vera vel ſit erga eosdem, vel diuerſos: erga eosdem autem tum eos, qui habeant atque exerceant virtutem, tum alios: quæ vſurpetur erga eos,

1 *orig. hiſt. phil. & eccleſ. pag.* 100. 2 *ethic. Platon. pag.* 40. 3 *inuent. nou. antiquis p.* 211. *ſqq. introd. in rem litterar. moral. veter. cap. I. §.* 17. 4 *de enthuſiaſmo Platon. ſect.* 7. § 3. *ſeqq.* 5 *inſtit. theolog. moral. Part. I. cap. I. ſect.* 4. § 137. *not.* 6 *lib. II. cap.* 7. *ad Nicom.* 7 *propæd. pract. p.* 119. *ſqq.*

qui

qui habeant, attingat vel corpus, vt *fortitudo* & *temperantia*; vel honores, vt *magnanimitas* & *modeſtia*; quæ autem vſurpetur erga alios, cernatur vel in pecuniis, vt *liberalitas* & *magnificentia*; vel in congreſſu cum aliis, quæ iterum verſetur vel in ira, vt *manſuetudo*; vel in ſermonum actionumque ſocietate, ac quidem vel in veritate, vt *veracitas*; vel in vitæ iucunditate, vt *vrbanitas* & *comitas*: virtus, quæ erga diuerſos, ſcilicet cum eum, qui habeat, tum alios vſurpetur, ſit *iuſtitia* & *amicitia*: ac tandem virtutis ſpeciem habeant *verecundia* & *indignatio*.

§. XI. De his generibus virtutum, quæ poſuit Ariſtoteles, multum eſt diſputatum atque a multis obſeruatum, quod numerus harum virtutum non ſit admittendus. ſi enim virtutes principales ſane cardinales tantum enumerandæ, numerus illarum eſſet amplior, quam res ipſa poſtularet; ſi ſermo ſit de omnibus virtutibus, longe plures, quam vndecim aut novem deberent conſtitui, prout quoque Ariſtoteles non ſolum virtutes eminentisſimas ac præcipue pietatem hoc numero omiſerit; ſed & quasdam attigerit, quæ decorum tantum ſpectarent, confer MAGNVM DANIELEM OMEISIVM.[1] ſed, vt iam monuimus, Ariſtotelis mentem non aſſequuntur, qui exiſtimant, ipſum tradidiſſe virtutes morales, quæ mentem humanam meliorem reddant & tranquillam; ſiquidem quum inſtruat hominem politicum, commemorat civiles tantum virtutes. quod ſi ita eſt, vti eſt, mirum non eſt, ipſum nullam feciſſe mentionem pietatis

1 *theatr. virtut. & vitior. ab Ariſtotele omiſſor.*

 alia-

aliarumque maxime nobilium virtutum, quæ internam tantum animi ſtabiliunt felicitatem; etiam quasdam in numerum virtutum retuliſſe, quæ ſolis decori regulis nituntur. quapropter ſectatores Ariſtotelis infeliciter multum conſumſerunt temporis, quum magiſtrum ac ducem ſuum defendere huncque numerum amplificare, atque ea, quæ omiſſa ſunt, redintegrare ſub quadam ſpecie, quod ex mente Ariſtotelis vna virtus interdum etiam alias complectatur, ſibi ſumſerint, vti præter alios THEOPHILVS GOLIVS [1] amoris & timoris erga Deum, id eſt pietatis iniicit mentionem. inprimis autem miramur, quod JO. FRIDERICVS GRONOVIVS [2] exiſtimet non ſolum, quod virtus apud Ariſtotelem dicta *magnificentia* comprehendat cultum & pietatem deorum; ſed & probare inſtituat, religionem poſitam eſſe in mediocritate. quod ad prius momentum pertinet, obſeruauit, veteres paganos perſuaſiſſe ſibi, quod quo maiores ſumtus facerent in rebus ſacris, eo ſanctiorem diis præſtarent cultum, hinc & SALLVSTIVS [3] dicat: *in ſuppliciis deorum magnifici, domi parci, in amicos fideles erant*; & IVSTINVS [4] de templo Delphico: *multa igitur ibi & opulenta regum populorumque viſuntur munera, quæ magnificentia ſua reddentium vota, gratam voluntatem & deorum reſponſa manifeſtant.* at vero, quam ieiuna, quam arida, quam frigida talis eſt pietas! quæ in animos quidem plebeios ac rudes ca-

1 *epit. doctrin. moral. ex decem libris ethicor. Ariſtot. ad Nicomach. collect. lib. II. cap. 6.* 2 *not. ad Grot. de I. B. & P. proleg. §. 45. p. 28.* 3 *de bell. Catill. cap. 9.* 4 *lib. XXIIII. cap. 6.*

dit;

dit; ab ingenio vero philoſophi, ad veritatem cognoſcendam exculto longiſſime abeſt. quod ſi enim Ariſtoteles diſciplinam ethices conſcribere, induxiſſet mentem, verumque de Deo eiusdemque natura percepiſſet ſenſum, omnino ad hanc cognitionem potuiſſet peruenire, quod deus cultum ſibi & menti ſuæ diuinæ conſentaneum a mortalium genere poſtulet, id quod etiam alii pagani auctores tradiderunt. nec minus alterum momentum, quod obſeruat GRONOVIVS, religionem poſitam eſſe in mediocritate, quidquam ponderis in ſe continet. nam quamuis diſcrimen ponat inter ipſam virtutem pietatis atque officia, per quæ pium noſtrum animum erga deum demonſtramus, atque adfirmet, officia admittere exceſſum, quum quis more hominum ſuperſtitioni deditorum plura præſtet, quam ipſe deus præcipiat, adeoque ex his efficiat concluſionem, quod religio medium ſit ac fuerit inter ſuperſtitionis exceſſum & defectum impietatis ſiue atheiſmi; hæc tamen ſententia nullo muniri poteſt fundamento. officia enim, quibus deo cultum exhibemus, accurate reſpondere debent ipſi affectui ſiue pietati, qui amore & timore erga ſummum numen abſoluitur, ita vt qualis ſit pietas, talia etiam debeant eſſe officia, quæ inde proficiſcuntur. at vero, quum pietatis veræ ſtudium nunquam pro infinita dei excellentia ac corruptis hominum animis tam nimium eſſe poſſit, vt diuinæ voluntati ſit aduerſum, ſicque reprehenſione dignum; ſane ex his facile colligimus, quod etiam, officia ita ſint comparata.

§. XII.

§. XII. Expoſuimus itaque ea, qua fieri potuit, breuitate, ſummam doctrinæ moralis Ariſtotelicæ, atque oſtendimus, quo ſpectet illa, quæue iſti habenda ſit dignitas. nec omni ætate proſpera fuit fortuna philoſophiæ huic, quam tradidit Ariſtoteles de moribus inter Chriſtianos homines. quod ſi enim vetuſtiora tempora repetamus memoria, doctores eccleſiæ, quum Platonis & Stoicorum philoſophiæ, cuius præcepta internam mentis felicitatem ſpectarent, magnum ſtatuerent pretium, de Ariſtotelis doctrinis iudicarunt ſiniſtre, atque ex illis multas gigni hæreſes, ſibi perſuaſerunt, vide JO. LAVNOIVM [1] ac quamuis æuo ſcholaſticorum philoſophus hic caput ſuum erigeret, omniumque admirationem cultumque animi in ſe conuerteret, hæc tamen fortuna, quam proſpera etiam & florens fuerit, minus immota atque inconcuſſa extitit. namque quum LVTHERVS diuinis auſpiciis chriſtianam doctrinam ab impuriſſimorum temporum fecibus repurgaret, bonæ quoque litteræ ſuam recuperare dignitatem cœperunt,, ac poſthac homines eruditione præditi ac ſtudio præſtantiſſimæ veritatis occupati cenſuerunt, ſumma ope niti, fontes aperire, ex quibus incorrupta philoſophia, quæ partim recta ratione eiusdemque genuina cogitandi libertate nititur, partim res vtiles continet, dimanare poſſit. quin etiam ipſe LVTHERVS [2] cenſuit, libros Ariſtotelis ethicorum omnium eſſe peſſimos, qui plane gratiæ diuinæ & virtutibus chriſtianis ad-

1 *de varia Ariſtot fortun. cap. 2.* 2 *tom. I. Altenburg. p.* 178. *tom. XII. Wittenb. p. 22.*

uer-

uerſentur adeoque digni ſint, vt ab vſu ſcholarum atque academiarum remoueantur longiſſime: confer CHRISTIANVM THOMASIVM, [1] GOTFR. ARNOLDVM, [2] IO. HENR. von SEELEN. [3] quæ ſententia eo tempore, quo Ariſtoteles philoſophiæ princeps adhuc habebatur, plerisque nimis dura videbatur; hinc teſtatur IO. LAVNOIVS, [4] quod ordo theologorum Pariſienſium anno poſt natum ſeruatorem noſtrum MDXXI. plures Martini Lutheri propoſitiones damnauerit, in quibus & duæ fuerint, quæ pertineant ad Ariſtotelem, quarum prior hæc ſit: *philoſophia Ariſtotelis de virtute morali, de obiecto, de actu elicito talis eſt, quæ nec in populo doceri poſſit, nec ad ſcripturæ intelligentiam vtilis, quia continet duntaxat portenta verborum, non niſi ad contentiones verborum conficta. hæc propoſitio quantum ad omnes ſuas partes loquendo de philoſophia Ariſtotelis, in his maxime, in quibus a fide non diſcedit, eſt falſa, & tanquam ab inimico ſcientiæ arroganter & inſipienter aſſerta*: poſterior vero: *theologi ſcholaſtici Ariſtotelis moralia prorſus conuenire mentiti ſunt, cum Chriſti Paulique doctrina. has propoſitiones impudenter & falſo ſcholaſticis imponit ſcriptor, quod non eſt verum: quamquam ſatis exploratum ſit, in multis moralia Ariſtotelis cum Chriſti Paulique doctrina conſentire.* ſic quoque PHILIPPVS MELANCHTHON maxime amavit & ſectatus eſt Ariſtotelem, cuius philoſophiæ genuinos

1 *hiſt ſapient, & ſtult. p. art. 1. p. 12.* 2 *hæreſ. Part. 2 lib. 16. cap. 10. §. 20. p. 114.* 3 *Luther. de ſcholis optime merit. p. 43.* 4 *de varia Ariſtotelis fortuna cap. 12. p. 238.*

ape-

aperire fontes & ad iſtam iuuentutem inſtituere, adniſus eſt ſingulari ſtudio, prout dixit: [1] *Ariſtoteles de moribus ciuilibus adeo ſcripſit erudite, nihil vt de his requirendum ſit amplius*, quibus verbis librum Ariſtotelis recte adpellat opus de moribus ciuilibus. alio autem loco [2] de philoſophia Peripatetica ita iudicauit: *ſcio quosdam mirari alias ſectas. nam ſtoicos ſuſpiciunt nonnulli tanquam ſemideos. Valla quum reliquos philoſophos rabioſe exagitet, Epicuro tamen non obſcure plauſum dat. ego vero qui has ſectarum controuerſias diu multumque agitavi*, ἄνω καὶ κάτω στρέφων, *vt Plato facere præcipit, valde adhortor adoleſcentes, vt repudiatis Stoicis atque Epicureis, amplectantur Peripatetica.* nihilominus quo maiori ſtudio ſucceſſu temporis veram philoſophiam adeoque etiam doctrinam moralem viri grauiſſimi tradere adlaborarunt; eo maiorem quoque impetum fecerunt aduerſus Ariſtotelis libros ethicorum, quibus multa ineſſe, quæ chriſtianis ſcholis indigna eſſent, demonſtrarunt. recte ſentit IO. OWENVS: [3] *auſim dicere, non vnam veram virtutem vere & certe doceri in omnibus Ariſtotelis libris ad Nicomachum, neque quisquam vnquam ex eorum doctrina iuſtus, bonus aut certe* σπουδαῖος *euadet, nec niſi laruatus hypocrita.* confer CHRISTIANVM THOMASIVM. [4] equidem quod ad formam adtinet, quam in exponenda doctrina morali ſecutus eſt Ariſtoteles, negari non poteſt, quod mereatur laudem ob methodi rationem, quum ad certum ordinem

1 *apolog. Auguſt. Confeſſ. p. 62.* 2 *præfat. philoſoph. moralis.*
3 *theologumen. p. 65.* 4 *progr. de navis ethic. Ariſtotel.*

medi-

meditationes ſuas dirigere primus inſtitue-rit. quando igitur HVGO GROTIVS [1] dicit: *inter philoſophos merito principem obtinet locum Ariſtoteles, ſiue tractandi ordinem, ſiue diſtinguendi acumen, ſiue rationum pondera conſideres*; de laude obſeruati ordinis, quæ Ariſtoteli vindicanda eſt, cum eo conſentimus. namque primus fuit, qui logicæ diſciplinæ operam dedit, eamque redegit in formam artis, quum ante Socratem illud αὐτὸς ἔφα atque inſignis philoſophorum auctoritas veluti norma veritatis haberetur; ipſe autem Socrates, præclaris intellectus facultatibus a natura præditus ſophiſtas exercens, id tantum efficeret, vt adpareret, dari quamdam ratiocinandi artem. ac quamuis præcepta, quæ in hac diſciplina tradidit Ariſtoteles, ſuis iisque grauiſſimis laborent morbis, ſiquidem regulas ratiocinandi nimis generales poſuit, modum tantum aliqua ratione verum & falſum diiudicandi, non autem inueniendi demonſtrauit; genuinam probabilitatis indolem minus attigit, etiam breuiora de fundamento ac variis generibus ratiocinationum, quam par eſt, fecit præcepta; ipſe tamen eo nomine dignus eſt laude, quod primus talis auctor extitit, atque animum ad doctrinam moralem methodo, vti dicitur, ſyſtematica conſcribendam adpulit: confer GEORGIVM PASCHIVM. [2] quapropter IO. BARBEYRAC [3] profitetur, quod Ariſtoteles tractauerit de virtutibus *d' vne maniére plus*

1 *proleg. de iure belli & pacis* §. 42. 2 *de variis modis moralia tradendi cap.* 6. 3 *præf. ad Pufend. de iure nat. & gent. pag.* 93.

diſtin-

diſtincte, plus étendue, & plus methodique que n'auoit fait ſon maître. ſed licet methodus ſit optima, ab iſta tamen ipſa operis cuiusdam præſtantia minus tantum pendet quippe quæ imprimis ab argumentorum ac rerum, quæ exponuntur, dignitate dimanat.

§. XIII. Sufficit, nos demonſtraſſe, doctrinam moralem ab Ariſtotele explanatam ciuilem modo felicitatem ſpectare, quod etiam fatetur RAPINVS: [1] *la morale d'Ariſtote eſt trop humaine, & trop renfermée dans les bornes de cette vie; il ne propoſe, presque d'autre felicité à l'homme, que celle de la vie ciuile.* quod ſi ita eſt, ſicuti eſt, magna inde oritur ſuſpicio, Ariſtotelem pietatem exuiſſe, ac mentem virtutibus, quæ animi felicitatem reſpiciunt, exercuiſſe minime. nam quis crederet, huiusmodi philoſophum, qui magnam habebat auctoritatem, qui tam copioſe de qualibet fere re diſputauit, multosque libros etiam doctrinæ moralis protulit in lucem, quiue philoſophiæ penitus ſeſe tradidit, nihil de cultu ac religione erga deum ſcripſiſſe, ſi ipſi pius quidam adfectus fuerit. ſed quid mirum? Ariſtoteles, quum tam praue de deo eiusdemque mente diuina, ac ſpeciatim prouidentia ſenſerit, non potuit, quin omne pietatis ſtudium animo ſuo abiiceret ac vitam ad leges ciuiles, quo in cœtu hominum felix eſſe poſſet, componeret. quod ſi enim pietas amore ac timore erga deum continetur; illi autem affectus per cognitionem diuinæ potentiæ, iuſtitiæ ac benignitatis in animis noſtris excitantur; remota tali co-

1 *dans les reflex. ſur la morale p. 346.*

gni-

gnitione, affectus quoque remouentur. quo nomine officio doctoris morum ſatis feciſſe ſibi videbatur, ſi modum oſtenderet,quo quis ſocietatem ciuilem colens, eiusmodi viuendi rationem poſſet obſeruare, vt quietem publicam tueretur atque opinionem boni ciuis ſibi adquireret. ſic philoſophus hic male exiſtimauit de indole diuina; ſic negauit prouidentiam dei atque animæ immortalitatem, ſic nulla præcepta virtutum moralium tradidit, ſic nec pietatis fecit mentionem: & quis ex hisce momentis probabili ratione concludere dubitaret, Ariſtotelem mente ſua nullum de deo habuiſſe ſenſum, præcipue ſi etiam praue & corrupte transegerit vitam, quam nunc contemplari, nobis eſt in animo.

CAPITIS IIII.

DE ATHEISMO ARISTOTELIS PRACTICO.

SECTIO II.

DE IPSIS ARISTOTELIS MORIBUS.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Dicendorum ratio §. I. *character Ariſtotelis* §. II. *ipſius ambitio* §. III. *qua occaſione iſta inprimis fuerit excitata* §. IIII. *quod ambitio ſit cauſſa atheiſmi* §. V. *ſtudium eius ſimulandi & diſſimulandi* §. VI. *de ipſius voluptate* §. VII. *de mortis genere* §. VIII. VIIII. X.

§. I. Nunc ad alterum momentum quo nititur atheiſmus Ariſtotelis practicus, animum noſtrum conuertimus. ſupra [1] quippe obſeruauimus, cognitionem de moribus auctorum magnam habere vim ad illorum atheiſmum diiudicandum; quod quum ita ſeſe habeat, non ab re erit, breuiter adhuc de ipſo vitæ genere, quod ſecutus eſt Ariſtoteles, diſputare. qua opera muneris eſt, partim ſcriptores de vita Ariſtotelis conſulere; partim obſeruare, quodo momenta a nobis prolata animum philoſophi huius ſignificent, a ſenſu & cultu dei alienum. auctores, qui vitam Ariſtotelis ſcripſerunt, ſunt cum ex vetuſta ætate, DIONYSIVS *Halicarnaſſeus*, [2] DIOGENES LAERTIVS, [3] ANONYMVS latinus, quem edidit PETRVS IO. NVNNESIVS, [4] ANONYMVS græcus, quem exhibuit atque obſeruationibus illuſtrauit AEGIDIVS MENAGIVS [5] aliique; tum ex recentiori, ANDREAS SCHOTTVS, [6] FRANCISCVS PATRITIVS, [7] GVARINVS *Veronenſis* & LEONARDVS ARETINVS, [8] IO IACOBVS BEVMERVS, [9] RENATVS RAPINVS, [10] vt de aliis taceamus, de quibus videre poſſumus IO. IONSIVM [11] & IO. ALB FABRICIVM; [12] illorum autem, qui Ariſtotelem contra adcuſationes defenderunt, varios commemorat LILIENTHAL. [13]

1 *pag.* 240. 2 *epiſtol. ad Ammaeum.* 3 *libr. V.* 4 *addit. Ammonio latine edito.* 5 *ad Laert. t. II. opp. p.* 201. 6 *vita comparata Demoſthenis & Ariſtotelis.* 7 *lib. I. diſcuſſionum Perip ateticarum.* 8 *de vita Ariſtotelis.* 9 *de vita Ariſtotel.* 10 *compar. Platonis & Ariſtot.* 11 *de ſcriptoribus hiſtor. philoſoph.* 12 *bibl. græca lib. III. cap.* 6. §. 39. 13 *ſelectis hiſt. & litter. obſeru. V. p.* 114.

§. II. No

§. II. Nobis haud eſt propoſitum, accuratius vitam Ariſtotelis tradere, ſed ea tantum momenta attingere, quæ ratio diſputationis noſtræ poſtulat, vt ſubinde poſſit illuſtrari. quapropter inprimis reſpicere debemus Ariſtotelis indolem animi, in qua cognoſcenda actiones ab eo ſuſceptæ clariſſimum nobis præferunt lumen & efficiunt facultatem, conclusionem de mentis ipſius conditione conflandi. nec dicemus quid a veritate alienum, ſi in philoſopho hoc partim ratione intellectus magnam iudicii vim, partim ratione voluntatis indolem ambitioni & voluptati deditam, ita vt ſtudium gloriæ adhuc fuerit grauius cupiditate rerum ad voluptatem ſpectantium, notamus. patet enim ſatis manifeſte ex ipſius monimentis, quæ in gratiam poſteritatis ſunt conſeruata, quod alios philoſophos nominis quoque fama clariſſimos iudicandi facultate ſuperauerit, PYTHAGORAM & PLATONEM quippe, apud quos vis illa intellectus, quæ recipit rerum imagines, inprimis vigebat, atque efficiebat, vt multa ficta & commentitia, quorum ingenium ferax eſt, admitterent. cuiusmodi intellectus indoles, ſi adhuc cum mentis ambitione coniuncta eſt, facile viam ad atheiſmum parare poteſt, vt homines gloriæ ſtudio incitati, noua proferre & in illis ſpeciem grauiſſimi & magnifici iudicii demonſtrare, adeoque præ aliis ſibi famam adquirere elaborent, id quod multa atheorum exempla teſtatum faciunt. ſic gloriam libere cogitantium ſibi vindicant, quamuis reipſa veram cogitandi libertatem cum licentia quiduis cogitandi prauisque adfe-

ctibus indulgendi de induſtria confundant, cuius rei exemplum habemus in ANTONIO COLLINO. [1]

§. III. Sed vero pro ratione argumenti noſtri, præcipue intueamur indolem, voluntatis Ariſtotelis, in qua principem tenuiſſe locum ambitionem, iam adfirmauimus. quam in rem dignis argumentis confirmandam quasdam illius actiones perluſtrabimus, vt inde fiat apertum, honoris atque exiſtimationis ſtudio ſingulari occupatum fuiſſe philoſophum noſtrum. atqui primum ſua indole adductus litteris eiusmodi operam dedit, vt etiam tempus ſomno conſecrandum illis tradiderit, hocque vitæ inſtituto ſanitati ac fortunæ corporis magnam vim intulerit. hinc DIOGENES LAERTIVS [2] dicit, tradere quosdam, ὁπότε κοιμῷτο, σφαῖραν χαλκῆν μάλλεσθαι αὐτῷ εἰς τὴν χεῖρα, λεκάνης ὑποκειμένης ἵν' ἐκπεσούσης τῆς σφαίρας εἰς τὴν λεκάνην, ὑπὸ τοῦ ψόφου ἐξέρχοιτο, *quum ſe ad quieſcendum componeret, æream ſphæram tenere in manu pelui ſubiecta, eo conſilio, vt cum e dormientis manu ſphæra ærea in ſubditum vas incidiſſet, ſono illius expergiſceretur.* quod & Ariſtotelis diſcipulum Alexandrum magnum feciſſe commemorat AMMIANVS MARCELLINVS: [3] *Alexander ænea concha ſuppoſita, brachio extra cubile protento pilam tenebat argenteam: vt quum neruorum vigorem ſopor laxaſſet infuſus, geſtaminis lapſi tinnitus abrumperet ſomnum.* ac quamuis nimiam eruditorum induſtriam, qua litterarum ſtudia ſunt proſecuti

1 *diſcurſ. de libertate cogitandi.* 2 *lib. V. ſegm. 16.* 3 *libro XVI.*

non

non omnem ex ambitione deriuemus; in Ariſtotele tamen ea deprehendimus momenta, quæ plane nobis perſuadent, ipſius tanta in litteras ſtudia manaſſe ex cupiditate gloriæ. ſic porro ingrato animo erga præceptorem PLATONEM extitit, *qui regnare ſe non poſſe putauit, niſi more Othomannorum fratres omnes trucidaret ſuos*, vt dicit BACO VERVLAMIVS. [1] hinc ſcribit DIOGENES LAERTIVS: [2] *ἀπέστη δὲ Πλάτωνος ἔτι περιόντος· ὥστε φασὶν ἐκεῖνον εἰπεῖν, Ἀριστοτέλης ἡμᾶς ἀπελάκτισε, καθαπερεὶ τὰ πωλάρια γεννηθέντα τὴν μητέρα, receſſit a Platone, dum adhuc ſuperuiueret. vnde dixiſſe illum tradunt, Ariſtoteles in nos recalcitrauit, non ſecus atque in matrem pulli geniti.* de quo Ariſtotelis diſſidio a Platone præclara quoque multa tradit AELIANVS, [3] & aperte ſignificat, quæ indoles mentis ipſi fuerit, etiam alibi [4] ea, quæ DIOGENES commemorauit, confirmat, quod PLATO adpellauerit Ariſtotelem *πῶλον*, *pullum*. quemadmodum enim pullus lacte materno ſaturatus, calcibus petit matrem; ita quoque Ariſtoteles a Platone formatus & cognitione bonarum litterarum expletus, aduerſus ipſum præceptorem pugnauit adeoque documenta animi beneficiorum haud memoris edidit. quamuis paullo aliter rem hanc referat HELLADIVS apud PHOTIVM: [5] *Ἀριστοτέλης ὁ τοῦ περιπάτου προστάτης, ὑπὸ Πλάτωνος ἵππος ἐπωνομάζετο, ἐναντιοῦσθαι δοκῶν τῷ διδασκάλῳ· καὶ γὰρ ὁ ἵππος τὸν ἑαυτοῦ πατέρα δάκνει*, hisque ſignificet,

1 *de augmentis diſciplinarum lib. III. cap. 4.* 2 *lib. V. ſegm. 2.* 3 *var. hiſtor. lib. III. cap. 19.* 4 *lib. IV. cap. 9.* 5 *biblioth. p. 1589.*

quod Ariſtoteles in comparationem eum equo, qui & patrem ſoleat mordere, fuerit euectus. AMMONIVS quidem ſiue PHILOPONVS [1] obſeruat, falſum eſſe, quod Ariſtoteles ex odio erga Platonem inſtituerit ſcholam; nec iſte magiſtro ſuo, ſed ipſius haud genuinis interpretibus contradixerit; ſed vero num AMMONII ſiue PHILOPONI in cauſis Ariſtotelis tanta ſit auctoritas, vt ipſi debeamus habere fidem, quisque bona mente poterit iudicare.

§. IIII. Nec defuit Ariſtoteli occaſio, tantæ ambitioni atque arrogantiæ tradendi animum. namque relicta academia anno ætatis XLII. venit ad regem Philippum atque ALEXANDRI magni tum annum quintum & decimum agentis ſtudiis præfectus eſt, eumque litteris formauit per quinque annorum ſpatium. hinc IVSTINVS [2] de Alexandro: *exacta pueritia per quinquennium ſub Ariſtotele doctore inclyto omnium philoſophorum creuit.* utriusque regis gratia vſus eſt ſingulari, ita ut PHILIPPVS ipſius precibus adductus, Stagiram patriam a ſe euerſam inſtaurauerit, in cuius honorem, vt AMMONIVS ſiue PHILOPONVS obſeruat, Stagiritæ ſingulis annis celebrarunt Ἀριστοτέλεια. ſic & ALEXANDER magnus inſignes ſumtus fecit in Ariſtotelem, quo felicius ea, quæ in natura ſunt arcana, eruere ac perquirere poſſet, vide PLINIVM. [3] qua fortuna quum vteretur philoſophus, illa ſane magnam vim

1 *vita Ariſtotelis.* 2 *lib. XII. cap. 16. n. 8.* 3 *hiſtor. natural. lib. VIII. cap. 16.*

ad

ad ipſius elatum ambitione animum adferre potuit, qui quo proſperiores ſunt caſus, eo maius capit incrementum. quumue hujusmodi homines magno ſtudio ſectentur adulationem, blanditias, aſſentationem; Ariſtoteles in id quoque vitium delabebatur, ita vt Alexandro maxime fuerit aſſentatus, hincque dictus apud LVCIANVM [1] κολάκων ἐπιτριπτότατος *aſſentatorum omnium perditisſimus.*

§. V. Hominibus ambitioni deditis id primæ & maximæ curæ eſt, vt ſingulares foueant ſententias, quibus ſe ab aliis eruditis diſtingui poſſe, ſibi perſuadent, hinc & ſoli ſibi ſapere videntur, reliquosque veluti vera ſapientia atque eruditione deſtitutos parui faciunt. quæ & cauſſa eſt, cur tam procliues ſint ad eius modi errores, quibus clarisſimas veritates, etiam iſtam, quod ſit deus, negent, ſaltem vocent in dubium, ne quid cum aliis commune habere videantur. idem a veteribus eccleſiæ doctoribus obſeruatum eſt. IVSTINVS martyr, vel quisquis eſt auctor *quæſtion. & reſponſion. ad orthodoxos:* δῆλοί εἰσιν, ὅτι ἐκ φιλοδοξίας ἢ ἀντιπαθείας τῶν αἱρεσιαρχῶν, πᾶσαι αἱ αἱρέσεις τὰς ἀφορμὰς ἐσχήκασι τῆς συστάσεως αὐτῶν, *manifeſtum eſt, omnes hæreſes occaſionem habuiſſe ex ambitione & mutua inuidia hæreſiarcharum:* [2] THEOPHYLACTVS: φιλαρχία τῶν αἱρέσεων μήτηρ, *dominandi libido hæreſeon mater eſt:* [3] confer IO. GVILIELMVM BAIERVM [4] & IO. FRAN-

1 *tom. I. opp. p.* 292. 2 *quæſt.* 4. *p.* 394. 3 *in cap. V. ad Galatas p.* 483. 4 *diſſert. de ambitione hæreſium cauſſa.*

CISCVM BVDDEVM, [1] quod ſi ita eſt, ſicuti eſt, non mirum, Ariſtotelem tam praue ſenſiſſe de deo, rebus diuinis; nulla tradidiſſe præcepta de cultu dei, ex ipſa mente eiecisſe ſenſum & pietatem erga ſummum numen, vt ambitione captus ſingulari ſe ab aliis philoſophis ſeiungeret. equidem libenti fatemur animo, quod errores ac ſpeciatim atheiſmus etiam ex aliis cauſſis poſſit gigni, nec quisque ambitione captus delabatur in tam craſſam & peſtiferam mentis conditionem, vt deum exiſtere neget. deprehendimus enim quosdam ex ipſis antiquis philoſophis, qui eodem animi vitio laborarunt, quamuis a plerisque immunes habeantur atheiſmi, vt ex exemplo PYTHAGORAE patet. namque ſi ipſius vitam inſpiciamus penitus, multa ſane indicia elati ſpiritu quodam philoſophico animi obſeruamus, quidquid alii dicant, de præclara ejus humanitate & modeſtia; atheiſmus autem, cuius nonnulli illum adcuſarunt, nullo nititur fundamento. ſed vero quod ad Ariſtotelem adtinet, ideo eius atheiſmum deriuamus ex ambitione, quod non ſolum conſtat, illum corrupiſſe mentem hocce vitio; ſed etiam male iudicaſſe de deo ac doctrinam de ipſius cultu, quem & ſana ratio iubet, reliquiſſe intactam.

§. VI. Solemnis eſt ars ſimulandi & diſſimulandi hominibus ambitioſis, quod ita eleganter exprimit SALLVSTIVS: [2] *ambiti*

1 *inſtit. theol. moral. Part. I. cap. 1. ſect. 4. §. 60. de atheiſm. & ſuperſt. cap. 4. §. 1.* 2 *de coniurat. catilin. cap. 10.*

mul

multos mortales falſos fieri ſubegit, aliud clauſum in pectore, aliud promtum in lingua habere; qui & hæc habet de amicitia horum hominum; *amicitias inimicitiasque non ex re, ſed ex commodo æſtimant, magisque vultum, quam ingenium bonum habent.* idem fecit & Ariſtoteles, qui pectore ſuo nullum de deo habuit ſenſum, & quamuis nihil tradiderit de rebus diuinis, quod tanto ingenio eſſet dignum; in ſpeciem tamen interdum contra atheos diſputauit. ſic inſimulat philoſophos ſectæ Ionicæ, quod præter materiam nullum aliud principium rerum naturalium admiſerint, [1] quamuis exinde non pateat, quod & nullum deum, cuius haud fecerint mentionem, agnouerint. quapropter AVCTOR obſeru. Hal. [2] dicit: *prodidit autem Ariſtoteles in eo maxime animum ſuum ad atheismum pronum ac procliuem, quod tantos contra atheos clamores excitet, oſtentando quandam nugatoriam de deo notitiam, quæ tamen ab intimiori cognitione & perceptione remotiſſima fuit: qui enim deum non agnoſcunt & licet firmiſſime ſibi perſuadeant, ſe deum credere, ac ſubtiliſſime contra atheos diſputare poſſint, nihilominus pro atheis iure optimo venditantur.*

§. VII. Obſeruauimus quoque in Ariſtotele animum voluptati traditum, cuius rei teſtimonium exhibemus ex DIOGENE LAERTIO, [3] qui ex ARISTIPPI libro primo de

1 *lib. 7. cap. 3. metaphyſic.* 2 *tom. VIII. obſ. 10. §. 11.*
3 *lib. V. ſegm. 4.*

antiquis deliciis tradit, ἐρασθῆναι τὸν Ἀριστοτέλη παλλακίδος τοῦ Ἑρμίου, *adamaſſe Ariſtotelem Hermiæ concubinam.* qui & addit: τοῦ δὲ συγχωρήσαντος, ἔγημέ τε αὐτὴν, καὶ ἔθυεν ὑπερχαίρων τῷ γυναίῳ, ὡς Ἀθηναῖοι τῇ Ἐλευσινίδι Δήμητρι. τῷ τε Ἑρμείᾳ Παιᾶνα ἔγραψεν, *quam ille quum ſibi permiſiſſet, duxiſſe eam, & gaudio elatum immolaſſe mulieri, vt Athenienſes Eleuſinæ Cereri Hermiæque pæana ſcripſiſſe.* quæ verba produnt omnino animum, in quo libido fuit non mediocris, ſiue pæana, ſiue carmen tantum panegyricum ſcripſerit, de quo momento paullo poſt dicemus. atqui hæc indoles animi, quæ erat philoſopho noſtro, omnino fuit conſentanea atheismo, atque efficit, vt modo formauerit ſe ad externam honeſtatis ſpeciem; modo vero aperte pro corruptis animi ſtudiis egerit.

§. VIII. Tandem ad vltima Ariſtotelis fata nos conuertamus, ex quibus nouum argumentum de moribus ipſius haud rectis, ſed impiis petere poſſumus. ſunt, qui ipſum accuſant αὐτοχειρίας, cuius mortis autem, quam ipſe ſibi intulerit, duo eaque diuerſa genera traduntur. alii Ariſtotelem cicutæ poculo hauſto ex vita commigraſſe dicunt, quo pertinent ex antiquis EVMELVS apud DIOGENEM LAERTIVM [1] item HESYCHIVS, SVIDAS; ex recentioribus vero FRANCISCVS PATRITIVS, [2] qui dicit; *perrexit ergo Athenis docere, vsque ad ſexageſimum ſecundum ſuæ ætatis annum, quo tempore ab Eu-*

1 *cit. loc. ſegm.* 6.   2 *tom.* I. *lib.* I. *p.* 9. *diſcuſſ. Peripat.*

ryme-

rymedonte quodam hierophanta, vel ſycophanta ἀσεβείας, *i. e. impietatis eſt accuſatus, eo ſcilicet, quod Hermiæ eunucho iam olim, veluti Apollini pæana ceciniſſet, ac Pythiadi vxori tanquam Cereri ſacrificaſſet. itaque metuens, ne ſibi tunc, quod olim Socrati, accideret; ſolum vertit, Chalcidemque Euboæ ſe recepit. dum vero Chalcide moratur, orationem in ſui defenſionem ſcripſit, eamque iudicibus transmiſit. ſed quum oratio ea ad iudices nihil profeciſſet, ad iudiciumque nihilominus vocaretur, cicutam bibere elegit, cuius ſucco* XLIII. *anno ante Socrates extinctus fuerat.* cui adiungere poſſumus IVSTVM LIPSIVM:[1] *cum* XIII. *annos,* inquit, *docuiſſet a morte Alexandri, impietatis accuſatus ab Eurymedonte ſycophanta Chalcidem profugit & poto aconito vita aufugit.* alii autem adfirmant, quod ſe in Euripum præcipitem dederit, quod naturam eius cauſſamque fluxus & refluxus aſſequi non potuerit. CAELIVS RHODIGINVS:[2] *legimus quippe virum hunc* (Ariſtotelem) *Euripi ſepties die ac nocte reciprocantis naturam admiratum, cauſſas altius ſecum librantem, quum minus voti compos euaderet, animi ægritudine contraxiſſe morbum, ex quo non conualuerit amplius. ſunt qui prodant in fretum dediſſe præcipitem ſe præfatum elogium: quoniam Ariſtoteles non cepit Euripum, Euripus cepit Ariſtotelem.* alii tantum tradunt Ariſtotelem magno pudore ac mentis mœrore, quod naturam Euripi cognoſcere haud potuerit, occupatum e vita exceſſiſſe, ac momentum illud,

1 *ad Senecam de otio ſapient. cap.* 32. 2 *lection. antiqu. lib.* XIX. *cap.* 8.

quod

quod ſe in mare coniecerit, haud adtingunt. ſic IVSTINVS: [1] οὐδὲ τὴν τοῦ Εὐρίπου φύσιν τοῦ ὄντος ἐν χαλκίδι γνῶναι δυνειθεὶς, διὰ πολλὴν ἀδοξίαν καὶ αἰσχύνειν λυπηθεὶς μετέστη τοῦ βίου, *quum neque Euripi Chalcidici naturam cognoſcere poſſet, vnde propter ingens probrum & pudorem in mœrorem coniectus morte vitam commutauit*: & GREGORIVS NAZIANZENVS [2] ita adloquitur Iulianum: *laudas inſuper in Homero diſcendi amorem circa Arcadicam quæſtionem & in Ariſtotele philoſophiam & diutinam moram ad reciprocos Euripi æſtus, quibus vterque occubuit.*

§. VIIII. Sed vero nec deſunt, qui Ariſtotelem facinoris huius abſoluunt, ac probare contendunt, ipſum morte naturali eſſe defunctum, quam in rem varia proferunt teſtimonia. etenim dicat DIONYSIVS *Halicarnaſſeus*: [3] *poſt Philippi obitum, Euenæto prætore, profectus Athenas Ariſtoteles ſcholas habuit duodecim annos in lyceo. decimo tertio autem, Alexandro mortuo, prætore Cephiſodono, Chalcidem migrauit, ibique ex morbo deceſſit, quum tres & ſexaginta vixiſſet annos*: cui adiungunt APOLLODORVM, qui tradat apud DIOGENEM LAERTIVM, [4] Ariſtotelem *quum tredecim annos in lyceo docuiſſet, Chalcidem anno tertio Olympiadis centeſimæ quartæ decimæ perrexiſſe ibique morbo periiſſe, quum eſſet annorum fere LXIII.* item CENSORINVM [5] dicentem: *Ariſtotelem ferunt naturalem ſtomachi infirmitatem crebrasq; morbidi corporis*

1 *cohort. ad gentes p.* 34. 2 *orat. III. pag.* 79. *tom. I. opp.* 3 *epiſtola ad Ammæum.* 4 *lib. V. ſegm.* 10. 5 *de die natali cap. XIIII.*

offen-

offenſiones adeo virtute animi diu ſuſtentaſſe, vt magis mirum ſit ad annos LXIII. eum vitam pertuliſſe, quam vltro non protuliſſe. nec ſolum teſtimoniis hiſce ſeſe muniunt, quum Ariſtotelis cauſſas perorent; ſed & ipſas adcuſationes remouere & quod illis nihil veri nec ſolidi quid inſit, demonſtrare elaborant. quod igitur ad priorem ſententiam adtinet, Ariſtotelem cicutæ poculo hauſto fuiſſe extinctum, obſeruant, quod ſua voluntate Athenis Chalcidem ſeſe contulerit, nec ſtatim tradiderit fugæ, ſed poſthac, quum defenſionem ſuam nullum habuiſſe pondus, cognouerit. quo metu impulſus quum profugerit Athenis, ne a ſenatu cicutæ poculum bibere exemplo Socratis cogeretur, ſane non eſſet ſimile vero, ipſum propria libidine incitatum hauſiſſe venenum hacque ratione ſibi adtuliſſe mortem: *quid enim opus fuit ſolum vertere, & Athenis fugere, ſi voluntarie erat obiturus? annon vt in Eubœa, ſic Athenis potare aconytum & vitam finire licebat?* dicit GVARINVS *Veronenſis* [1] adhæc monent, crimen, quo adcuſatus fuerit, tanta pœna non eſſe dignum, ſiquidem veteres non ſolum in honorem deorum, ſed etiam heroum & aliorum virorum pæanes ſcripſerint, teſte ATHENAEO: [2] vnde miratur IVLIVS CAESAR SCALIGER: [3] *quod Athenienſes proſecuti iudicio ſint Ariſtotelem, quoniam in Hermiam, qui eſſet mortalis, tanquam in deum pæana condidiſſet, quum tamen etiam viris fortibus daretur id.* quin etiam Ariſtoteles in Hermiam non pæana, ſed carmen tan-

1 *vita Ariſtot. pag. 54.* 2 *Deipnoſoph. lib. XV. cap. 16.*
3 *poetic. lib. I. cap. 44.*

tum

tum panegyricum fecerit, auctore ATHENAEO [1] nec poſteriorem ſententiam grauioris eſſe auctoritatis iudicant, quo de argumento pluribus diſſeruit LILIENTHAL: [2] adde THOMAM STANLEIVM. [3]

§. X. Quod Ariſtoteles cicutæ poculo hauſto ſe vita priuauerit, nulla veritatis ſpecie adfirmari poteſt. num autem in mare ſe dederit præcipitem, an minus; hac de re haud disputabimus, id tantum probabili ratione adfirmantes, quod Ariſtoteles propter nimium in cognoſcendas res naturales ſtudium vires corporis fregerit, & ſingulari adfectus mœrore vita fuerit defunctus, confer PETRVM BAELIVM. [4] atqui hoc mortis genus etiam inter ſpecies αὐτοχειρίας poteſt referri. quid multa? vixit Ariſtoteles, vt ſenſit. errores ipſius ſequebatur corruptio morum. ſed hæc ſufficiant.

1 *cit. loco.* 2 *ſelectis hiſtoricis & litterar. p.* 113. 3 *hiſtor. philoſ. p.* 427. 4 *voc. Ariſtot.*

DIATRIBE

DIATRIBE
DE
ENTHVSIASMO VETERVM SOPHI-STARVM ATQVE ORATORVM.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Diſſeritur de arte & natura, quæ efficiunt oratorem §. I. *quid & quotuplex ſit enthuſiasmus* §. II. III. *de enthuſiasmo poëtico* §. IV. *num eloquentiæ inſit aliquid diuini* §. V. *exempla de enthuſiasmo veterum ſophiſtarum* in inuentione §. VI. *quæ confirmantur per teſtimonia* §. VII. *& illuſtrantur ex adpellatione diuinitatem ſignificante illorum* §. VIII. *de ipſorum enthuſiasmo* in actione §. VIIII. X. *antequam inſtituitur iudicium de hoc enthuſiasmo, obſeruatur* primum *quod non omnes huic ſententiæ addicti fuerint* §. XI. deinde *multi de oratoribus differentes formulis, quæ diuinitatem ſignificent, veluti translatis vtantur* §. XII. *fundamentum enthuſiasmi demonſtratur* partim *ratione ipſorum oratorum quorum* nonnulli *ex animo per creditum cum dæmonibus commercium, talem ſibi perſuaſerint* § XIII. XIIII. XV. XVI. nonnulli *autem ſimulate per fraudes & fallacias iſtum præ ſe tulerint* §. XVII. XVIII. XVIIII. partim *ratione auditorum aliorumque, qui crediderunt, diuino adflatu eſſe incitatos oratores. hæc perſuaſio deducitur ex vi oratoria* §. XX. partim *ratione ipſarum orationum, per quas elaborarunt in* intellectu *admirationem* §. XXI. XXII. XXIII. XXIIII. *in* voluntate *vero* cum *delectationem* §. XXV. XXVI. XXVII. tum *ſtuporem & vehementiam motus* §. XXVIII. XXVIIII. XXX. XXXI. XXXII. XXXIII. partim *ratione indolis auditorum* §. XXXIIII.

IN vtramque partem diſputatum fuit, num naturæ atque ingenii dotes, an artis præcepta magis valeant ad facultatem copiamque dicendi? quo momento quondam opinio-

num

num diuerſitatem fuiſſe deprehendimus. extiterunt quippe, qui benigniori naturæ eiusdemque muneribus, ſi non omnia, plurima tamen, quæ diſertus atque eloquens homo præſtat, accepta retulerunt, quæ ſententia fuit ex vetuſtioribus SEXTO EMPIRICO, & qui ipſum ſequitur ætate recentiori, ROLANDO MARESIO. qui quum opinionem hanc præcipue auctoritate exemplorum cum DEMOSTHENIS, tum ANTONII, qui eloquentiæ ſummam laudem & mirificam exiſtimationem habebant, confirmauerit, illis commemoratis, hæc addidit: *itaque vt quis diſertus euadat, non multum meo iudicio in iſtis rhetoricæ præceptis, quæ ſunt infinita, ſe torquebit; ſed quum erit communi illa eruditione imbutus, quæ in artibus ingenuis conſiſtit, & philoſophiam, præcipue moralem attigerit, quas Socraticas chartas appellat Horatius, tum demum frequenter ſe in dicendo & ſcribendo exerceat. exercitatio enim, quod potentiſſimum diſcendi genus vocat Quinctilianus, ſine multis præceptis aliquem eloquentiæ vſum afferet ei, modo indolem habeat, & naturam ad eam idoneam, quæ præcipue hic multum valet.* [1] ſic quoque nonnulli exiſtimarunt, ſpeciatim ſublime dicendi genus, & id quod in oratione ſit grande & magnificum, ad nullas artis regulas poſſe reuocari, auctore DIONYSIO LONGINO, [2] qui autem alio loco [3] id tulit hac de re iudicium: *προσήκει δὲ, μεγαλοφυΐας βοήθημα τῇ φύσει πορίζεσθαι τὴν τέχνην, præſtat autem, vti ad perficiendam orationis grandita-*

1 *epiſt. philolog. lib. II. epiſt. 51.* 2 *περὶ ὕψυς ſect. II.* 3 *ibid. ſect. XXXIII.*

tem ars naturæ ſuccurrat. quumque poëſis genus quoddam eloquentiæ conſtituit, huc quoque ea poſſunt transferri, quæ de iſta eiusque cultura diſſerit HORATIVS; [1]

natura fieret laudabile carmen, an arte?
quæſitum eſt. ego nec ſtudium ſine diuite vena,
nec rude quid proſit, video, ingenium: alterius ſic
altera poſcit opem res, & coniurat amice;

quæ ſententia ſuis munita eſt argumentis. prout enim omnis habitus, ſiue corporis ſit ſiue animi, induſtria & actionibus ſæpius ſuſceptis a nobis comparantur; ſic vt talis conſtans & facilis aliqua in re perfectio gignatur, neceſſe eſt, facultatem habitus a natura habere, adeo vt qui ingenio minus valet, nihil præclari in litterarum ſtudiis poſſit præſtare. varia autem ſcientiarum ſunt genera, ad quas non quodvis ingenium promiſcue aptum eſt, ſed pro diverſitate materiarum, in quibus verſantur, ſibi ſemper conuenientem intellectus humani indolem poſtulant, ſi ipſarum cultura ſuos ferre debeat fructus, quippe quæ facile ad eloquentiæ diſciplinas poſſunt adplicari. ac quamuis minus negauerim, quod quis ſingulari ingenii excellentia conſpicuus, per diligentiam aſſiduamque exercitationem, vel ſine artis cognitione effici poſſit eloquens; huiusmodi tamen via ad ſuſcipiendam ſtudiorum eloquentiæ rationem multis circumſepta eſt difficultatibus. quapropter melius omnino conſulunt ſibi, qui quum mentem eloquentiæ conſecraverint, non ſolum ea, quæ beneficio naturæ

1 *de arte poetica v. 407. ſeqq.*

bona

bona habent, per doctrinam ac præcepta reddunt meliora, & quæ non optima, aliquo modo acuunt & corrigunt; ſed & exercitia ad artis regulas, easque breues, perſpicuas & firmas adcommodant. nam ſi genuinam ac veram eloquentiæ indolem, qua naturali curſu omnia fluunt, quaue cogitationes ſenſusque atque affectus animi accurate ac pro ratione materiæ & perſonarum eleganter ſeſe produnt, ſpectamus, illa haud multa admittit præcepta, quin etiam id, quod in oratione quadam pulcrum eſt, multis regulis determinari ac definiri haud poſſe exiſtimamus. nec iis de cauſſis a ſententia ROLANDI MARESII ſumus alieni, quod exercitationi plurimum temporis atque induſtriæ ſit relinquendum, ſi modo ingenium eloquentiæ natum ad breuia ſolidaque inſtitutum fuerit præcepta, adeo vt ſi rem ipſam inſpiciamus penitus, cenſeamus, diſceptationem illam naturane potius an arte conſtet dicendi facultas? eſſe nullius momenti, quoniam vtrumque coniungendum eſt. num autem aliquis, qui mentem ſuam litteris hiſce excolit, generatim plus debeat naturæ, an doctrinæ vindicare? id per diuerſitatem cum ingeniorum tum præceptorum curatius definiri non poteſt.

§. II. Sic natura & ars efficiunt oratorem. ſed veteres artis oratoriæ magiſtri atque auctores θεῖόν τι, *aliquid diuini* quoque eloquentiæ ineſſe crediderunt, ac perſuaſerunt ſibi, deos quoque oratoribus, quum declamarent, præſto eſſe, eoque haud obſcure ſignificarunt, quod ſumma dicendi facultas ac laus non ſolum a benignitate naturæ ac doctrinæ elegan-

tia: ſed & ſingulari diuina ope ſit petenda. quo ſpectat veterum ſophiſtarum atque oratorum enthuſiaſmus, cuius rationem ex antiquis monimentis explicare, etiam diiudicare, nobis eſt in animo, quod argumentum vt aperte exponamus, non ab re erit ea, qua fieri poteſt, breuitate de ipſo enthuſiaſmo præfari. atqui vox *enthuſiaſmi* aliquid cæleſte ac diuinum indicare videtur. ἔνθεος enim ſiue ἔνθους eum ſignificat, qui numine quodam agitatur & recepto, vt SENECA dicit, furit deo, vide HENRICVM STEPHANVM: [1] ſic MOSES apud PHILONEM [2] ἔνθους αὐτίκα γίνεται, προφητικοῦ πνεύματος ἐπιφοιτήσαντος, *numine corripitur illico, ſpiritu prophetico ipſum afflante*; & ab EVSEBIO [3] Seruator noſter vocatur ἔνθεος καὶ οὐράνιος λόγος, *Deo plenum & cæleſte verbum*; ſancti autem prophetæ a THEOPHYLACTO [4] adpellantur ἔνθεοι προφῆται, *Deo pleni prophetæ.* hinc etiam SVIDAS [5] nomen hoc ita interpretatur: τεθεοφορημένος. ἐνθουσιῶν. συναλοιφὴ δὲ τοῦ ἔνθεος, *a numine agitatus, numine aliquo afflatus. fanaticus. per ſynalœphen vero* ἔνθους *dicitur pro* ἔνθεος. * ab hac voce ἔνθους ortum eſt verbum ἐνθουσιάζειν, *diuino adflatu incitari*, & hinc nomen ἐνθουσιασμὸς, *adflatus inſtinctusque diuinus*, cuius vſus apud PLATONEM eiusdemque ſectatores frequens eſt, adeo vt vox *enthuſiaſmus* vi primæ originis bonam præ ſe habeat ſignificationem. etenim notat adflatum & inſtinctum diuinum, per quem homo Deo plenus redditur; ſiue

1 *theſaur. græc. linguæ tom. I pag.* 1531. 2 *vita Moſis libr. I. pag.* 499. 3 *hiſtor. eccleſ. lib. I. cap.* 4. 4 *comm. in I. Cor. XII. confer* SVICERVM *theſaur. eccleſ. tom. I. pag.* 1117. 5 *lexic. part. I. p.* 748.

gene-

generatim motum in mortalium animis, qui a vi quadam atque operatione diuina proficiſcitur; ſpeciatim vero modo tantum intellectus lucem diuinam, quo nomine etiam HESYCHIVS [1] & SVIDAS [2] hanc vocem explicant: ὅταν ἡ ψυχὴ ὅλη ἐλλάμπηται ὑπὸ τȣ̃ Θεȣ̃, *quando tota anima illuminatur a Deo*; modo etiam ſimul motum voluntatis atque ipſius adfectuum. at vero quamuis notio hæc ſit bona; vetuſtiori tamen, ac inprimis recentiori æuo voci huic eiusmodi quoque ſignificatio adtributa fuit, vt aliquid mali contineat atque indicet. nam profani auctores interdum nomine hoc ea vtuntur ſententia, vt ſignificet inſaniam, & ἐνθȣσιάζειν idem ſit ac μανίαν ἔχειν, id quod inde ortum eſſe, nonnulli exiſtimant, quod paganorum vates, quum ederent oracula, quendam furorem præ ſe ferebant. ** ac quem fugiat, noſtro tempore enthuſiaſmum ſignificare eiusmodi mentis vitium, quo quis facultate iudicii deſtitutus, magna autem vi imaginationis præditus varios diuinos motus cum in intellectu tum voluntate, quamuis aut fictitii ſint ac commentitii, aut a cauſſis in natura rerum ſtabilitis proficiſcantur aut malo dæmoni ſuam debeant originem, ſibi perſuadet? quem motum animi interdum quoque corporis commotio ſequitur, vt ex hiſtoriarum monimentis, quibus res ab enthuſiaſtis geſtæ traduntur, ſatis clare patet; etiam diuinis vatibus ſub priori fœdere ita contigit, vt quum ipſorum animum ad ſaluberrimas doctrinas Deus inſtrueret, corpora quoque mo-

1 *lexic. p. 319.* 2 *lex. tom. I. p. 748.*

tu adficerentur, cuius rei documento eſſe poſſunt SAVL ac DANIEL 1 ***

* vox ἔνθεος in ſcripturis ſacris non deprehenditur, quamuis aliæ dicendi formulæ ibi ſint, quibus idem ſignificatur. ſic de ſcriptoribus θεοπνεύστοις dicitur, quod locuti fuerint φερόμενοι ὑπὸ πνεύματος ἁγίου 2. Petr. I. v. 21. de Eliſabetha ἐπλήσθη πνεύματος ἁγίου, Luc. I v. 41. de Zacharia ἐπλήσθη πνεύματος ἁγίου καὶ προεφήτευσε. v. 67. & de Stephano, quod fuerit πλήρης πνεύματος ἁγίου, act. VII. 55. ac PAVLVS pro Epheſiis ita precatur, ἵνα πληρωθῆτε εἰς πᾶν τὸ πλήρωμα τοῦ Θεοῦ, Epheſ. III. 19. vid. venerandi IO. FRANCISCI BVDDEI inſtit. theol. moral. part. I. cap. I. ſect. V. §. 17. not.

** apud ſcriptores & doctores eccleſiæ dicuntur homines vi mali dæmonis agitati ἐνθουσιασταί. vt patet ex adpellatione hæreticorum Meſſalinorum. de quibus legi poſſunt THEODOR. hiſt. eccleſ. l. IIII. c. 11. & HARMENOPVLVS de ſectis ſect. 18. adde ADAMI RECHENBERGII hierol. reale. pag. 520.

*** diſputatum eſt, num ecſtaſi enthuſiaſmi notio reſpondeat? ſunt, qui has voces earumque ſignificationes perturbant; alii vero inter ecſtaſin atque enthuſiaſmum magnum conſtituunt diſcrimen, ac per ecſtaſin intelligunt eiusmodi hominum conditionem, quum mente ita ſint incitati, vt omnis ſenſuum externorum vis debilitata, fracta, immo penitus ſublata videatur. nomen enim *ecſtaſeos* a verbo ἐξίστασθαι, id eſt, *ex loco ac ſtatione ſua dimoueri*, ortum eſt. de cetero negari non poteſt, quod enthuſiaſmus interdum dicatur ecſtaſis, quodue etiam illi, quibus contingit enthuſiaſmus, in ecſtaſin rapiantur,

1 1. *Sam.* XVIIII, 24. *Dan*, VII, 28.

ſaltem

ſaltem rapi ſibi videantur. confer MARTINVM SCHOOKIVM de ecſtaſi, & quæ præter alios collegit THOM. CRENIVS animadverſ. philol. p. III. c. 3. §. 10.

§. III. Varia enthuſiaſmi genera ponuntur a ſcriptoribus cum profanis tum chriſtianis. quod ad paganos attinet, PLATO inprimis ac PLVTARCHVS hac de re diſputarunt, quorum ille [1] quatuor conſtituit ſpecies, *μανίαν μαντικὴν*, *furorem diuinatorium*, quem Apollini; *τελεστικὴν*, *bacchicum* ſiue myſticum, quem Dionyſio; *ποιητικὴν*, *poëticum*, quem muſis & *ἐρωτικὴν*, *amatorium*. quem *ἀρίστην* vocauit, Venerique atque amori acceptum retulit: hic [2] vero quinque genera commemorat, *diuinatorium, corybanticum, poëticum, bellicum & amatorium*. atqui inter auctores chriſtianæ profeſſionis præcipue eſt MERICVS CASAVBONVS, [3] qui quum enthuſiaſmum diuidere inſtituiſſet in *naturalem* & *ſupernaturalem*, de iſto ſingulari induſtria tractat, atque octo illius genera ponit, quorum primum complectitur enthuſiaſmum *philoſophicum*; ſecundum *rhetoricum*; tertium *poëticum*; quartum *ſupplicatorium*; quintum *muſicum*; ſextum *martialem* ſiue *bellicum*; ſeptimum *amatorium*, & octauum *mechanicum*. HOORNBECKIVS [4] exiſtimat, alium enthuſiaſmum eſſe *bonum*, qui originem ſuam trahat a virtute atque operatione diuina; alium vero *malum*, quem peſſimus ſpiritus auctorque malitiæ hominum, vel propria mentis imbecillitas efficiant. præter quos adhuc mentionem facimus HENNINGII

1 *Phædro p. 352.* 2 *amator. p. 758.* 3 *de enthuſiaſmo cap. I. pag. 12.* 4 *ſumm. controu. lib. VI. p. 378.*

IO. GERDESII,[1] qui diuidit enthuſiaſmum in *verum* & *fictitium*: *verum* iterum in *naturalem*, qui ſit hominis nunc ſani, nunc morbo laborantis; *præternaturalem* & *ſupernaturalem*, vt de aliis taceamus. ac quamuis nobis haud ſit in animo, in huiusmodi genera, num recte, bene & ex ordine ſint poſita, inquirere; illud tamen obſeruamus, ſcriptores poſteriores mentem ad ipſam vocis huius notionem haud aduertiſſe, quin etiam varias illius ſignificationes ſimul admiſiſſe. nam antequam de generibus enthuſiaſmi diſpiciamus, neceſſe eſt, vt momentum ſignificationis, num bona, an mala eſſe debeat, ſit expeditum, quo expoſito, de firmo ſolidoque diuiſionis fundamento ſollicitum eſſe decet. ſic alia ratione enthuſiaſmi ſpecies conſtituere debemus, quando iſte adflatum atque inſtinctum vere diuinum ſignificat; alio vero modo, ſi talis adflatus haud cæleſtis, ſed fictus eſt & commentitius, in quo numero omnia enthuſiaſmi genera apud homines paganos celebrata habenda eſſe cenſemus, quæ iterum pro diuerſitate rerum, in quibus verſantur, etiam cauſſarum, a quibus pendent, in multas diffunduntur formas. ſed tamen alienum eſſet a propoſito diſſertationis argumento, copioſe atque vberius hac de re diſputare, præcipue quum iſtam alii nobiliſſima atque ampliſſima induſtria iam ſint perſecuti, MERICVS CASAVBONVS,[2] HENRICVS MORVS,[3] IO. LOCKIVS,[4] HENNINGIVS IO. GERDESIVS,[5] IO. FRANCISCVS BVD-

1 *de enthuſiaſmo cap. I § 5.* 2 *de enthuſiaſmo.* 3 *de enthuſiaſmo triumphato tom. II. opp. phil. p.* 188. 4 *de intellectu humano lib. III. c.* 19. 5 *ſchediaſ. de enthuſiaſmo.*

DEVS,

DEVS, [1] MICHAEL GOTTLIEB HANSCHIVS [2]

§. IV. Sufficiat, breuiter ea attigiſſe, quæ diſſertationi lucem quamdam præferunt, quibus expoſitis, ad ipſum argumentum explicandum conuertimur, id quod quum præſtare inſtituamus, operæ pretium erit, enthuſiasmum quoque poeticum, * inter quem & oratorium magna eſt ſimilitudo, paucis ex antiquæ ætatis monimentis illuſtrare. ex ſcientiarum diſciplinis, quibus veteres pretium aliquod poſuerunt iisque excoluerunt mentes, poeſis præcipue fuit, cui aliquid diuinitatis inditum eſſe, fabuloſa credidit ætas, cuius auctores ſæpe numero commercia cum diis, atque illorum adflatum animique cis & trans rationem vehementiorem impetum finxerunt. hinc NASO [3] canit:

eſt Deus in nobis; & ſunt commercia cæli.
ſedibus ætheriis ſpiritus ille venit.

item: [4]

eſt Deus in nobis: agitante caleſcimus illo.
impetus hic ſacræ ſemina mentis habet.

& HORATIVS: [5]

quo me, Bacche, rapis tui
plenum? quæ in nemora, aut quos agar in ſpecus,
velox mente noua?

quibus verbis ſatis aperte ſignificat poeta, ſibi eſſe propoſitum, Bacchi numine plenum ac mente concitatum Auguſti laudes celebrare,

1 *inſtit. theol. mor. part. I. c. I. ſect. 5. § 17 ſqq. theſib. de atheiſm. & ſuperſtit. cap. II. § 5.* 2 *de enthuſiaſmo Platonico ſect. 1. 2.* 3 *de arte amandi lib. III. v. 549.* 4 *lib. VI. v. 5 faſt.* 5 *lib. III od. 25. v. 1 ſqq.*

ac quidem nouo carminis genere, lyrico quippe, quod excogitaſſe, ipſe ſibi gloriæ ducit, ex quo etiam patet, cur alio locó [1] ita ſcribat:

male ſanos
adſcripſit Liber Satyris Fauniſque poëtas.

nec ſolum ipſi carminum auctores de tali inſtinctu diuino ſunt gloriati; ſed & alii pagani ſcriptores idem tradiderunt, ſiquidem quum APOLLONIVS RHODIVS [2] principium operis ſui his verbis facit:

Αρχόμενος σέο Φοῖβε, παλαιγενέων κλέα φωτῶν
μνήσομαι,
tuis Phœbe auſpiciis viros veteres eosque fama claros
memorabo;

obſeruat ſcholiaſtes: *παραπλησίως γὰρ τοῖς μαινομένοις οἱ ποιηταὶ ἐνθουσιῶσιν, ad exemplum fere inſanorum poëtæ diuinitus commouentur*: EVMOLPVS apud PETRONIVM [3] de arte poëtica diſſerit, eiusque & hoc conſtituit præceptum: *præcipitandus eſt liber ſpiritus, vt potius furentis animi vaticinatio adpareat*; & CICERO: [4] *ſæpe audiui, poëtam bonum neminem, (id quod a Democrito & Platone in ſcriptis relictum eſſe dicunt) ſine inflammatione animorum exſtere poſſe, & ſine quodam afflatu quaſi furoris.* ** ſic poëtarum natio diuinitus incitata credebatur, qui carmina ſua non ſine cæleſti aliquo mentis inſtinctu funderent, nec ſolum ab Apolline muſisque, ſed & Baccho ac Venere multa ad verſus ſcribendos haberent adiumenta. quumue PLATO, vt ex ſuperioribus conſtat, quatuor *τῆς θείας μα-*

1 *lib. I. epiſt. 19. v. 3.* 2 *argonaut. lib. I. v. 1.* 3 *ſatir. cap. 118.* 4 *de oratore lib. II. c. 46.*

νίας

νίας conſtituit ſpecies, & primam quidem Apollini refert acceptam, ex qua vaticinia credit pendere; ſecundam Baccho, ex qua myſteria; tertiam muſis, vnde poëticum accerſit impetum; quartam denique Veneri, vnde vim amatoriam; hæc omnia furoris genera poëtæ ſibi vindicant. namque per Apollinem & muſas motus illi intelligi poſſunt, quibus adficitur animus ipſiusque facultas ad operationes ſibi conſentaneas excitatur, ſi quidem Apollo non ſolum fatidicis, vt exiſtimat PLATO, ſed & poëtis præſidebat, cuius fabulæ interpretationem HORATIVS [1] confirmat, qui ſe epico carmini minus aptum eſſe arbitratur atque ita diſſerit:

Phœbus volentem prœlia me loqui,
victas & vrbes, increpuit lyra:
ne parua Tyrrhenum per æquor
vela darem.

Bacchum autem poëtæ in ſocietatem ſuorum deorum ideo adſcripſerunt, quoniam præſes erat vini. quod magnam vim ad ingenium poëticum, nunc excitandum atque inflammandum, nunc vehementius acuendum habere ſibi perſuadebant, vt teſtatur CRATINVS poëta comicus apud HORATIVM: [2]

nulla placere diu, nec viuere carmina poſſunt,
quæ ſcribuntur aquæ potoribus;

& PROPERTIVS; [3]

quod ſupereſt vitæ, per te & tua cornua viuam,
virtutisque tuæ, Bacche, poëta ferar.

1 lib. IIII. od. 15. v. 1. ſeqq. 2 lib. I. epiſt. 19. v. 2. 3 lib. III. eleg 15.

adde

adde ANACREONTEM [1] GYRALDVM. *** [2] ac tandem furor quoque Veneris carminum auctoribus attribuitur, quoniam nullum fere poëtam inuenimus, qui arti poëticæ ſatisfeciſſe ſibi videtur, niſi ingenium in argumento amorem ſpectante exercuerit, quamuis ipſius animus a tali cupiditate ac libidine minus regatur. hanc igitur interpretationem fabularum ſi ſequamur, enthuſiasmus poëticus, quem veteres præ ſe tulerunt, plane corruit, nec quidquam, quando rem ipſam contemplamur, de religione & ſacris paganis continet. ſed tamen quod & hæc antiquiorum fuerit vna mens, id penitus adfirmari non poteſt, quin etiam fuerunt, qui deorum adflatum atque inſtinctum ſibi obtigiſſe, omnino exiſtimarunt, id quod ex iis, quæ paullo poſt dicemus, apertum & manifeſtum erit. qui plura hoc de argumento deſiderant, illi adire poſſunt PETITVM [3] CASAVBONVM, [4] GERH. IO. VOSSIVM, [5] GEORG. DANIEL. MORHOFIVM, [6] GISEBERTVM CVPERVM, [7] OLAVM BORRICHIVM, [8] MICHAELEM GOTTLIEB HANSCHIVM. [9]

* hic enthuſiaſmus poeticus ſæpius quoque adpellatur *furor poëticus.* PLATO ipſe enthuſiaſmum dixit μανίαν, *furorem,* quæ vox quamvis ſit horridior, benefica tamen explicatione mitiganda: hinc etiam addidit: θείαν, adeoque ſignificauit, non vnum eſſe furoris ge-

1 *od.* 39. *conf. interpretis galli* LONGEPIERRE *obſeruat. p.*200.
2 *de poëtar. hiſt. dial. VI. opp. t. II p.* 345. 3 *diſſert. de furore poëtic. præmiſſ. poëmat ſelectis* 4 *de enthuſiasmo cap.* 5. *p.* 134.
5 *de arte poët. cap.* 12. 6 *orat. de enthuſiaſ. ſeu furore poëtico. in diſſert. acad. n. III. p.* 71. *ſqq.* 7 *obſeru. lib. III. c.* 12. *p.* 304.
8 *diſſert. ſeu orat. acad. part. I. n.*6. *p.*247. 9 *de enthuſiasmo Platonic. ſect. II. §.* 10 *ſqq.*

nus

nus. fatidici enim quiue oracula edebant, ac poëtæ interdum ſpeciem furoris præ ſe ferebant. ſunt, qui furorem poëticum ita explicant, vt maxime ad ὁρμὴν ἐκστατικὴν adcedat; momenta autem enthuſiaſmi atque ecſtaſeos non ſunt perturbanda, etiam ex veterum ſententia.

** huc quoque pertinent poëtatum formulæ inuocandi deos deasque, de quibus SCALIGER lib. V. 17. poëtic. diſſerit. poëtæ chriſtiani inuocabant ſpiritum ſanctum, vt patet ex extremo præfationis IVVENCI:

ergo age, ſanctificus adſit mihi carminis auctor
Spiritus, & puro mentem riget amne canentis
dulcis Iordanis, vt Chriſto digna loquamur.

*** ob hanc cauſſam poëtæ hedera ac lauro coronati fuerunt, vid BORREMANNSIVM de poëtis & proph. p. 24. ſeqq. exempla autem poëtarum recentioris ætatis, quos vinum maxime delectauit, collecta deprehendimus obſeruationibus ad IO. BVRC. MENCKENII declamat. de charlat. erud p. 139.

§. V. Ceterum hæc, quæ de enthuſiaſmo poëtico diſputauimus, magnam lucem nobis præferre poſſunt, quum iam animum ad veteres ſophiſtas atque oratores conuertere inſtituamus. atqui ſi eruditæ antiquitatis monimenta perluſtramus, nobis iſta tradunt, quod multi non ſolum arti oratoriæ quidquam diuini inſitum eſſe crediderint, ſed & oratores quemdam numinis adflatum ſæpius ſibi adtribuerint, etiam ab aliis, veluti diuino concitati inſtinctu fuerint habiti. ſic APPOLLONIVS interrogatus a *Teleſino*: τίς δὲ ἡ σοφία; *quæ vero ſapientia eſt?* reſpondit: δειασμὸς, καὶ

ὡς

ὡς ἂν τις θεοῖς εὔχοιτο, καὶ θύοι, diuinus inſti-ctus, & vt diis fundendæ preces ſacraque fac-enda ſint, docens, teſte PHILOSTRATO. [1] quamuis per hanc ſapientiam intelligi poſ-videatur ipſum philoſophiæ ſtudium, præc-pue quum APOLLONIVS & alio loco PHILOSTRATO [2] dicatur, θειότερον, ἢ ὁ Πυ-θαγόρας τῇ σοφίᾳ προσελθεῖν, artem tamen elo-quentiæ, cuius multa dedit documenta, e-iam hac ſapientia contineri, probabili ration-adfirmamus. * nec recentiori ætate defue-runt, qui diſciplinæ oratoriæ quidquam diui-ni ineſſe ſibi perſuaſerunt, prout apud DA-NIELEM GEORGIVM MORHOFIVM hæc legimus: *quis non in oratoribus aliquid di-uini agnoſcat? neque enim artem hanc e ſophi-ſtarum palæſtris natam exiſtimemus. mai-quid in illa elucet, erectum, glorioſum, quo-ipſos animos expugnet, præclarumque rebus di-uinis ſuppeditet inſtrumentum. non ſunt magiſtris hominibus æſtimandæ artes: diuin-illæ ſunt, æternæ, atque ex eodem fonte deriua-tæ, vnde olim in apoſtolorum animos effunde-bantur: etſi hæ omnibus numeris abſolutæ præcepta, quæ a magiſtris ſucceſſu ſeculorum congeſta ſunt veritati & naturæ conformia hos natales loquuntur. quare ad diuinos vſu-adhibeamus, quæ diuina ſunt, & quæ e verita-tis quaſi vtero obſtetricias manus admouen-tes magiſtri in lucem protulere. verum illud eloquentiæ ὕψος in ſpiritu & impetu eſt.* quæ opinio hominis chriſtianæ profeſſionis quam-uis ſaniorem ac mitiorem admittat interpre-

1 *vita Apollon. lib. IIII. cap. 40.* 2 *ibid. lib. I. cap. 2.*
3 *polyh. litter. lib. I. c. 12. §. 9.*

tatio-

tationem, quam iſta, cui pagani auctores erant addicti; ſuo tamen deſtituta eſt fundamento, vt ex dicendis patebit clarius.

* eloquentia etiam a græcis dicitur σοφία. ſic PAVLLVS ſcribit epiſt. I. ad Corinth. I. v. 17. ſe non tradere doctrinam euangelii ἐν σοφίᾳ λόγȣ quæ verba ERASMVS interpretatur per *ſermonem fucatum*, & paullo poſt c. II. v. 4. dicit: ὁ λόγος μȣ καὶ τὸ κήρυγμά μȣ ȣκ ἐν πειθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, i. e. *in ſermonibus eloquentiæ humanæ ad perſuaſionem compoſitis*, quæ reſpiciunt artem oratoriam veterum ſophiſtarum, cuius finis erat τὸ πειθανὸν, ſiue fucum facere.

§. VI. Quod ad ipſos ſophiſtas atque oratores adtinet, fuerunt, qui primum in inuentione & elocutione cum ſibi ipſis, tum aliis videbantur adflatu diuino incitati. de AESCHINE ſcribit PHILOSTRATVS:[1] τὸ θείως λέγειν ȣ̓́πω μὲν ἐπεχωρίασε σοφιςῶν σπȣδαῖς, ἀπ' Αἰσχίνȣ δ' ἤρξατο, θεοφορήτῳ ὁρμῇ ἀποσχεδιάζοντος, ὥσπερ οἱ τȣ̀ς χρησμȣ̀ς ἀναπνέοντες, *diuine dicere ſophiſtarum diſſertationibus adeo frequens non erat. ab Æſchine igitur initium duxit, qui diuino impetu extemporaneam orationem fundebat, perinde atque illi, qui oracula ſpirant*; quibus verbis auctor minime ſignificat, Aeſchinem fuiſſe primum, cui laus orationis ex tempore recitatæ ſit vindicata, ſed primum hanc eloquentiæ rationem coluiſſe atque τὸ θείως λέγειν vſurpaſſe in αὐτοσχεδίοις hinc & de eo SVIDAS: πρῶτος δὲ πάντων τὸ ΘΕΙΩΣ λέγειν ἤσκησε, διὰ τὸ σχεδιάζειν ὡς ΕΝΘΟΥΣΙΩΝ. idem PHILOSTRATVS[2] tradit

1 *de vit. ſophiſtar. lib. I. n.* 18. §. 3. 2 *de vit. ſophiſtar. lib. I. n.* 25. §. 3.

de

de ANTONIO POLEMONE, ipſum oratio-nis cuiusdam auſpicium feciſſe ab eo, quod non *ſine numine hic, quo iam feratur, impetu* ſibi obtigerit: & LONGINVS [1] de DEMOSTHENE producto quodam ipſius loco, ita ſcribit: *καθάπερ ἐμπνευθεὶς ἐξαίφνης ὑπὸ θεȣ̃, καὶ οἱονεὶ φοιβόληπτος γενόμενος, tanquam derepente a deo inſpiratus ac veluti adflatus Phœbi numine*; quumque de eiusdem oratoris conſummata eloquentiæ virtute ac grauitate diſputat, addit: [2] *ταῦτα φημὶ ὡς θεόπεμπτά τινα δωρήματα. ȣ̓ γὰρ εἰπεῖν θεμιτὸν ἀνθρωπίνα, hæc cenſeo tanquam diuinitus immiſſa quædam dona humana enim dicere, nefas.* ſic etiam AELIVS ARISTIDES, ſophiſta apud Smyrnenſes diſertus ac ſuauis ipſe profitetur, ſe per ſomnia & diuinas voces ſæpius repetitas inuitatum fuiſſe ad eloquentiæ ſtudium, idque tanto cum ſucceſſu coluiſſe, vt omnes oratoris virtutes ſe vnum tenuiſſe, [3] etiam multis creditum, ſe Socratis, Platonis, Thucydidis & Demoſthenis facultatem vel adſequi, [4] vel ſuperare ipſe aperte fateatur: confer IO. ALBERTVM FABRICIVM. [6] at vero non ſolum vindicarunt ſibi adflatum numinis cuiusdam generatim ac plerumque ſpeciatim Phœbi, qui ſapientiæ deus erat ac muſarum præſes; ſed & gloriati ſunt de inſtinctu quodam Bacchi, ac furorem Bacchicum, præ ſe habuerunt. quo nomine vox *βακχεία* interdum eiusdem eſt ſignificationis, ac *ἐνθȣσιασμὸς*, quamuis ſpeciatim adflatum a Baccho *βάκχοις* & *βάκχαις*, ſi-

1 *περὶ ὕψȣς ſect.* 15. 2 *ib. ſect.* 31. 3 *tom. III. p.* 706. 4 *orat.* 4. *ſacra tom. I. p.* 573. 5 *ib. p.* 576. 6 *bibl. græc. lib. III. c.* 30. *n.* 4.

ue

ue viris & mulieribus ſacra ipſius, quæ *orgia* dicebantur, celebrantibus immiſſum ſignificet. cuiusmodi inſtinctus exemplum exhibet NICETES, ſophiſta quoue præceptore vſus fuit PLINIVS iunior, ſiquidem de eo PHILOSTRATVS [1] memoriæ prodidit: ἡ δὲ ἰδέα τῶν λόγων τοῦ μὲν ἀρχαίου καὶ πολιτικοῦ ἀποβέβηκεν· ὑπόβακχος γὰρ, καὶ διθυραμβώδης, *eius porro dicendi genus ab antiquo ciuilique receſſit: Bacchi enim quaſi numine agitur & dithyrambos canit.* namque ſolemne erat ſophiſtis, verba adhibere ad tumorem non ſine cura compoſita, cuiusmodi tumida oratione præcipue vſus eſt GORGIAS *Leontinus*, in quo dicendi genus maxime turgidum multi ex veteribus notarunt. neque vero non per poëſin factum eſt, vt ſophiſtarum dictio eſſet tam tumida, qui ſtilo poëtico diligenter erant dediti, eumque in oratione ſoluta in ſpeciem ſplendidæ & diuinioris eloquentiæ adhibebant vitioſe. ex quo tumore magnificis illis ſonis & ſtrepitu alia, quæ prorſus ſunt contemnenda, conſequebantur, compoſitiones quippe *dithyrambicæ*, quæ ſtilum tumidum & plenum numerorum, compoſitarum ac nouarum vocum præ ſe habebant: idque eſt orationis vitium, quod CICERO vocat inſulſitatem, quamue velut inſaniam ſermonis reiicit, ad quod proxime accedit βακχεία & παρένθυρσος, quam adpellationem adhibet THEODORVS apud LONGINVM, [2] *quia videlicet non cuiusuis eſt, thyrſum ſumere, ſed eius tantum, qui Bacchi numine inſtinctus rapiatur*, vt TANAQVILLVS FABER [3] vocem hanc in-

1 *de vit. ſophiſtar. lib.* 1. *n.* 19. §. 1. 2 *ſect.* 2. 3 *obſeru. ad Longinum p.* 262.

terpretatur; confer IVLIVM CAESAREM SCALGEREM,[1] GERH. IO. VOSSIVM,[2] LVDOVICVM CRESOLLIVM.[3] exemplum autem huiusmodi *Nicetæ* βακχείας commemorat PHILOSTRATVS,[4] quod Ionicus quidem adoleſcens, præſente ſophiſta ISAEO, Nicetæ de Xerxe magnifice dictum hoc: ἐκ τῆς βασιλείου νηὸς Αἴγιναν ἀναδησώμεθα, laudauerit; vbi eleganter obſeruat GOTTFRIED OLEARIVS,[5] quod Nicetes videatur declamatione quadam Xerxis in Salaminiaco ſinu deſcripſiſſe ſtationem, atque vt prætoriæ nauis ad Aeginam inſulam molem veluti vaſtiſſimam, quamuis non adeo magna fuerit, proponeret, dixiſſe, *inſulam naui eſſe alligandam*, quum alias alligetur nauis inſulæ. adde exemplum THEMISTII[6] enthuſiasmum quoque oratorium ſpectans.

§. VII. Sed præter hæc exempla, quæ attigimus breuiter, etiam teſtimonia, ex priſcæ ætatis monimentis depromta proferre, atque per illorum auctoritatem adflatum numinis, quem veteres ſophiſtæ perſuadebant ſibi, confirmare poſſumus. atqui hæc eſt virtus, quam PLATO[7] orationi virorum πολιτικῶν inprimis neceſſariam eſſe adfirmat, quos vult θείους τε εἶναι καὶ ἐνθουσιάζειν, ἐπίπνους ὄντας καὶ κατεχομένους ἐκ θεοῦ, ὅταν κατορθῶσι λέγοντες πολλὰ καὶ μεγάλα πράγματα. ſic & CALLISTRATVS:[8] ποιητῶν καὶ λογοποιῶν πνέονται τέχναι, ἐπὶ τὰς γλώττας ἐκ θεῶν θειασμοῦ πεσόντος, *poëtarum &*

1 *poëtic. lib. I. c. 46.* 2 *Inſtit. orator. lib. VI. c. 4.* 3 *theatr. rhetor. lib. III. cap. 22.* 4 *de vit. ſophiſt. lib. I. n. 20. §. 2.* 5 *obſeru. ad Philoſtrat. c. I. p. 513.* 6 *orat. I. & XIIII.* 7 *in Menone p. 24.* 8 *in Bacch. ſtatuam p. 891. ed. Olearii apud Philoſtrat.*

ora-

oratorum artes animantur, diuinitus in linguas quodam incidente adflatu: & SENECA [1] dicit: *non poteſt grande aliquid & ſupra ceteros loqui, niſi mota mens. quum vulgaria & ſolita contemſit, inſtinctuque ſacro ſurrexit excelſior, tunc demum aliquid cecinit grandius ore mortali. non poteſt ſublime quidquam & in arduo poſitum contingere, quamdiu apud ſe eſt. deſciſcat oportet a ſolito & efferatur & mordeat frenos & rectorem rapiat ſuum eoque ferat, quo per ſe timuiſſet aſcendere.* quæ verba aperte ſignificant ὁρμὴν ἐκστατικήν, ad ſimilitudinem fere Sibyllarum furoris, vt VIRGILIVS [2] de Cumæa ſcribit:

> *talibus ex adyto dictis, Cumæa Sibylla*
> *horrendas canit ambages: antroque remugit,*
> *obſcuris vera inuoluens. ea frena furenti*
> *concutit, & ſtimulos ſub pectore vertit Apollo;*

num autem ipſe SENECA tali opinioni de numinis adflatu fuerit addictus; an ipſius verba, quæ ſublimia ſunt atque excelſa, benigniorem habeant ſententiam, id accuratius definiri haud poteſt, niſi affirmare velimus, Senecam animum ad Stoicorum doctrinam aduertiſſe, quod anima humana ex mente diuina emanauerit, atque in corpus veluti carcerem ſit coniecta. atque ita cum exemplis, tum teſtimoniis probauimus, quod veteres ſophiſtæ crediderint, ſe haud eſſe ſine inflammatione animi atque aliquo adflatu diuino, eoque ipſo eloquentiæ, cuius ſtudio penitus erant conſecrati, cæleſtem auctoritatem vindicare, ſumma adniſi fuerint ope.

§. VIII. Quod momentum etiam adpel-

1 *de tranquillit. cap. 15.* 2 *Aeneid. lib. VI. v. 98. ſeqq.*

latio diuina, qua ſophiſtæ ornati fuerunt, illuſtrare poteſt. etenim vt ſplendida ſane & magnifica cognomina obtinuerunt, quæ ſatis ac ſuper declarant, quantam dignitatis gloriam quantamue exiſtimationem habuerint; ita dicti quoque ſunt ΘΕΙΟΙ, *diuini*, vt eſt apud PHILOSTRATVM [1] POLEMON θεῖος ἀνὴρ, & APOLLONIVS θεῖος, [2] apud CLEMENTEM *Alexandrinum* [3] vero THEOCRITVS θεῖος σοφιστής, nec non ΔΑΙΜΟΝΙΟΙ σοφισταὶ apud THEMISTIVM. [4] quo & ſpectant adclamandi formulæ θείως & θεοφορήτως, *diuine, diuino impetu*, quas ξένας φωνὰς nominat PLVTARCHVS [5] & auctor eſt, iſtas ſua ætate in ſcholas fuiſſe receptas, a quo diſcedit PHILOSTRATVS, [6] quum tradat, primum Aeſchini ſophiſtæ hunc adclamationis honorem fuiſſe datum. namque quum veteres orationes ſuas recitarent, auditores modo per vocem, modo per geſtum adclamarunt, atque ediderunt plauſus: quo priori ritu varias adclamandi formulas adhibebant, in quibus τὸ θείως & θεοφορήτως principem tenebant locum, velut plenæ maieſtatis ac dignitatis diuinæ: confer LVDOVICVM CRESOLLIVM [7] & FERRARIVM. [8] nec dubitamus, quin hac adpellatione hisque plauſus formulis adflatum diuinum, quo agitatos ſe ſophiſtæ dicebant, reſpexerint, quamuis alias θεῖον & *diuinum* dicatur omne excellens & communem conditionem quadam in re excedens. *

1 *de vit. ſophiſt. lib. II. n.* 27. §. 3. 2 *lib.* 1. *c.* 2. 3 *adhor. ad gent.* 4 *orat. I.* 5 *de auditione pag.* 45. *tom. II. opp.* 6 *de vit. ſophiſt. lib. I. n.* 18. 7 *theatr. rhetor. lib. III. cap.* 20 8 *de adclamation. veter. lib. III. c.* 14.

* ARI

* ARISTOTELES ethic. ad Nicomach. lib. VII. cap. 1. obſeruat, Lacones, quos propter virtutes maxime mirarentur, θείους adpellaſſe. nec non HOMERO vſitatum eſt, homines præſtantes quadam in re vocare θείους. quamuis veteres aliquid diuinitatis interdum adpellatione hac omnino ſignificaſſe videantur, inprimis quum Pythagoram ac Platonem eiusque ſectatores quosdam adpellauerint θείους. namque quando diſcipuli Pythagoram dixerunt *diuinum*, teſte IAMBLICHO de vit. Pyth. cap 35. ipſum, veluti deum diuinis honoribus adficere voluerunt, prout ipſe hic philoſophus obſcurus ſibi videbatur, niſi abdicata humana ſorte, in deorum ordinem adſcriptus crederetur. ſicque Plato a vetuſta ætate habitus eſt filius Apollinis, ac præ aliis dictus θεῖος, cuius nominis autem rationem ſi quis repetere velit ab ipſius præſtantisſima ac veluti cæleſti ſapientia, illi repugnare nolumus. quin etiam *diuorum* nomen, quod AMMIANVS MARCELLINVS lib. XXX. extrem. chriſtianis adtribuit, ita inualuerat, vt pars maieſtatis imperatoriæ crederetur, quod num recte an inreligioſe factum ſit? nonnulli diſputant, qui *diui* nomen ab vſu chriſtianorum remouendum eſſe contendunt, quod cælites ac beati in primitiua eccleſia non *diui*, ſed *ſancti*, *beati* ſint adpellati, ac paganus mos noſtro demum ſeculo reuixerit, vt *diuus Paullus*, *diuus Nicolaus* & ſic alii dicantur, conf. CHRISTOPH. CELLARII progr. pag. 244.

§. VIIII. Sic veteres ſophiſtæ eloquentiam ſuam in cæleſtibus numerarunt beneficiis, atque in inuentione elocutioneque diuinum crediderunt adflatum. ſed vero vti ſuperio-

ribus obſeruauimus, nomen enthuſiaſmi non ſolum mentem, quæ ſingulari quadam ope diuina incitaretur, ſed & corpus, quod cum animo arctiſſimis vinculis copulatum eſt, eiusdemque commotionem reſpicere; ita ſophiſtæ quoque vocem & geſtum corporis diuinæ mentis conditioni adcommodare, actionemque variam, vehementem, plenam animi, plenam ſpiritus adeoque enthuſiaſmo conſentaneam præ ſe habere inſtituerunt. actio ſophiſtarum alia erat remiſſa; alia vero commotionis plena & contentionis. in priori genere adhibebant frontem explicatam, oculorum hilaritatem ac remiſſionem, totius vultus ſuauitatem, geſtum delicatum atque exquiſitum, vt vis orationis eo eſſet ſuauior, etiam ad occupandos auditorum animos grauior. qua in re clarus extitit SCOPELIANVS ſophiſta, qui διελέγετο ἀπὸ μὲν τοῦ θρόνου ξὺν ἁβρότητι, *e cathedra cum ſumma ſuauitate orabat*, & παρῄει ἐς τοὺς δήμους ἀνειμένῳ τῷ προσώπῳ, ἀνιεὶς αὐτοὺς καὶ διαπραΰνων τῇ τοῦ εἴδους εὐθυμίᾳ, *in concionem prodire ſolebat hilari facie, vultus tranquillitate auditores mitigans*, teſte PHILOSTRATO.[1] poſterius vero genus actionis ſophiſtarum erat vehementius feruidiusque, ſiquidem exſiliebant, ſupplodebant, quatiebant femur, toto commouebantur corpore, in quibus celebris eſt POLEMON, de quo relatum legimus apud PHILOSTRATVM,[2] αὐτὸν ἀναπηδᾶν τοῦ θρόνου περὶ τὰς ἀκμὰς τῶν ὑποθέσεων, τοσοῦτον αὐτῷ περιεῖναι ὁρμῆς, *e cathedra ipſum, vbi maxime feruebat oratio, exſiluiſſe, adeo*

1 *de vit. ſophiſtar. lib. I. n. 21. §. 5.* 2 *de vit. ſophiſtar. lib. I. n. 25. §. 7.*

eum

eum fuiſſe animo concitato, item κροαίνειν ἐν τοῖς τῶν ὑποθέσεων χωρίοις, οὐδὲν μεῖον τοῦ ἡροϊκοῦ ἵππου, *non minus in campis rhetoricis ſolum pedibus pulſauiſſe, quam equus generoſus*; quæ verba elegantem ſane continent comparationem. quemadmodum enim equi certaturi vngulis ſuis terram lapidesque concutiunt, vehementius ſeſe mouent; ita eadem ratione Polemon incitato animo commouebat corpus grauiter, ſeque in campis rhetoricis, exercebat, vbi PHILOSTRATVS per formulam χωρία ὑποθέσεων reſpicit omnino ad χωρία, in quibus equi ſolum quatiunt, ὑποθέσεις autem ſunt argumenta, quæ tractabant rhetores. * præter POLEMONEM commemoramus iterum SCOPELIANVM, qui quamuis e cathedra orationes recitaret ſumma cum ſuauitate; recto tamen corporis ſtatu quum peroraret, aſperiorem præ ſe ferebat ſpeciem, ac robuſto vtebatur ſermone, feriebat femur, quin etiam ἐλέγετο σείεσθαι μᾶλλον, ὥσπερ βακχεύων, *dicebatur vſus motu vehementiore & geſtu bacchantis more*, auctore PHILOSTRATO. [1] vt enim in inventione & elocutione poteſt eſſe βακχεία, id quod ſuperioribus a nobis fuit obſeruatum; ita actio quoque oratoris talem admittit, atque effigiem hominis furentis ac inſani prodit, ad ſimilitudinem illorum, qui ſacra Baccho conſecrata celebrarunt. tertius ſit ALEXANDER, qui nobis exhibet exemplum ὁρμῆς σοφιστικῆς, quando teſte PHILOSTRATO [2] ἀνεπήδησε τοῦ θρόνου φαιδρῷ τῷ προσώπῳ, *e cathedra exſiliit vultu ſereno*; Seuerus autem vir con-

1 *de vit. ſophiſtar. lib. I. n. 21. §. 5.* 2 *de vit. ſophiſtar. lib. II n. 5. §. 3.*

ſularis reprehendit[1] ſophiſtam ADRIANVM, *ὡς τὰς σοφιστικὰς ὑποθέσεις ἐκβακχεύοντα*, *veluti debacchantem ſophiſtica argumenta*, *διὰ τὸ ἐῤῥῶσθαι πρὸς τοὺς ἀγῶνας*, quæ verba ita interpretes in latinam linguam tranſtulerunt: *quippe quum in certamine acieque forenſi præpolleret*, & ipſe feliciſſimus Philoſtratorum explanator GOTTFRIED OLEARIVS iſta latine hoc modo expoſuit: *eo quod in iuridiciali genere magis eſſet exercitatus.* ſed LVDOVICVS CRESOLLIVS[2] haſce interpretationes haud ſanas eſſe pronunciat atque obſeruat, quod *ἀγὼν* in hiſtoria ſophiſtarum plerumque ſit ἐπίδειξις ſiue *declamatio*, & *ἀγωνίζεσθαι declamare*, hinc & ſophiſtæ fuerint adpellati *ἀγωνισταὶ λόγων*, *declamatores*, quod omnino ita ſeſe habet. quamuis nec id negari poſſit, quod & hæ voces reſpiciant controuerſias ſophiſtarum, prout THEODOTVS dicitur *ἀγωνιστὴς* apud PHILOSTRATVM,[3] qui autem paullo poſt de eo tradit: *τὴν δὲ ἰδέαν τῶν λόγων, ἀποχρῶν καὶ τοῖς δικανικοῖς, καὶ τοῖς ὑπερσοφιστεύουσιν*, *quantum ad dicendi formam tum iuridiciali generi, tum vel maxime ſophiſtico minime impar extitit.* **

* SALMASIVS pro *τοῦ ἡρωϊκοῦ ἵππου* legit *τοῦ Ὁμηρικοῦ ἵππου*, vt Sententia ſit, quod Polemon veluti equus, qualem deſcripſerit Homerus, pedibus ſolum concuſſerit, quæ ſcriptura OLEARIO p. 538. maxime videtur commoda, quoniam etiam alibi rerum imagines a veteribus ex Homero petantur, nec non eadem ratione DAMIANVS ſophiſta comparetur

1 *Philoſtr. c. I. n. 10. §. 4.* 2 *theatr. rhetor. lib. III. cap. 17.*
3 *de vit. ſophiſtar. lib. II. n. 2.*

cum

cum equo Sophocleo a PHILOSTRATO lib. II. de vitis ſophiſtar. n. 23. § 4.

** tales dicendi formulæ deprehenduntur quoque apud PHILOSTRATVM in *heroicis*, *Proteſilao* §. 11. δικαιότατος ἀθλητὴς τῶν κατὰ σοφίαν πραγμάτων, & in *Achille* §. 15. Hercules eſt ἀθλητὴς τῶν ποιητικῶν λόγων.

§. X. Accidit etiam ſubinde, vt vehementia actionis ſophiſtis vocem intercluderet & ſpiritum, ſicque PHILAGRO ἐσβέσθη τὸ φθέγμα ὑπὸ τῆς χολῆς, *bile vox intercluſa fuit*, quum oratione quadam Ariſtogitonem exhiberet, adcuſationem parantem aduerſus Demoſthenem, quod Medis, & Æſchinem quod Philippo faueret, id quod & ipſi ſibi mutuo obiecerant, in orationibus quippe π. παραπρεσβείας & de corona, vt legimus apud PHILOSTRATVM. [1] ac propter hæc dicti ſunt oratores *fanatici*, vt patet ex THEMISTIO, [2] item νυμφόληπτοι, latine *lymphati*, vti SOCRATES in laude amoris, quum more ſophiſtarum vteretur dithyrambis, a PLATONE dicitur πολλάκις νυμφόληπτους, id quod obſeruat DIONYSIVS *Halicarnaſſeus*. [3] *lymphatus* enim, item *lymphaticus*, quod nomen a *lympha* & hoc ex græco νύμφη vnius litteræ mutatione, ſignificans aquam, originem ſuam deducunt, idem eſt ac inſanus, furore correptus, cuius cauſſa credita fuit conſpectus nymphæ, id eſt ſpectri in fonte aut aquis. hinc & FESTVS: *lymphæ dictæ ſunt a nymphis. vulgo autem memoriæ proditum eſt, quicunque ſpeciem quamdam e fonte, id eſt effigiem nymphæ viderint, furen-*

1 *de vit. ſophiſtar. lib. II. n. 8. §. 2.* 2 *orat. I.* 3 *epiſt. ad Pomp. p. 128. t. II, opp.*

di non feciſſe finem. quos græci νυμφολήπτους, *latini lymphaticos adpellant*: vide HEINSIVM,[1] & GISBERTVM CVPERVM.[2] *

* ſic ſophiſtarum actio & pronunciatio prorſus erat ſingularis, a qua quisque ingenuus eloquentiæ cultor abhorrere debet. nam quamuis pars hæc artis oratoriæ præcepta eaque breuia admittat; illa tamen, ſi fructus ſuos ferre debeant, poſtulant præcipue dotes naturæ conſentaneas eloquentiæ, adeo vt hoc momento dicere poſſimus oratorem non fieri, ſed naſci. duplici autem ratione actio oratoria poteſt eſſe vitioſa. altera ſpecies eſt, quando iſta, licet pro diuerſis cogitationum & adfectuum generibus inſtituatur varia; anxie tamen & contra naturam adſumta nec ſatis temperata eſt, quæ auditorum animos magis ad indignationem, quam voluptatem commouet. quidquid enim adfectatum eſt, quum mentem ſibi ipſi ac propriæ tantum delectationi deditam & a ſtudiis aliorum alienam prodat, ingratum eſt ac maxime moleſtum. altera ſpecies nimis eſt libera atque etiam effrenatior, quam par eſt, quales oratores IO. BVRCH. MENCKENIVS declam. de charlatan. erudit. p. 121. iure ac merito perſtringit: *præcipue vero*, ait, *hic de ſaltatione rhetorica & rhetoriſmo hiſtrionico dicendum nobis videtur: quandoquidem hodie plerosque deprehendimus, mira vocis contentione, vultu multiformi, oculo vago & petulanti, iactatis brachiis, ſaltantibus pedibus, laſciuientibus lumbis ac variis motibus, inuerſionibus, circumductionibus, reſupinationibus, ſaltibus, geſticulante toto corpore, animi videlicet mobilitate ipſum*

1 *ad Horat. lib. I. ſat.* 5. *v.* 97. 2 *obſeru. lib. III. cap.* 12. *pag.* 308.

ſecum

ſecum voluente, ad populum proclamare. atqui ex his facile colligi poteſt, quantum pretium ponendum ſit illorum ſtudiis, qui veterum actionem reuocare, & ad illorum exempla iuuentutem anxie inſtituere ſibi ſumſerunt, quo ſpectat PETRI FRANCII *ſpecimen eloquentiæ exterioris ad orationem Ciceronis pro Archia accommodatum*, Amſtelod. 1697. 8. de cetero hanc doctrinam eloquentiæ expoſuerunt LVD. CRESOLLIVS, qui edidit *vacationes autumnales*; MICHAEL le FAVCHEVR, cuius liber de actione oratoria ſermone gallico conſcriptus elegantisſimus eſt: IO. CLERICVS tom. I. Parrhaſ. p. 122. ſeqq. vt de aliis taceamus.

§. XI. Expoſuimus igitur enthuſiaſmum veterum ſophiſtarum ex hiſtoriarum monimentis, ſiue inuentionem atque elocutionem; ſiue actionem reſpiciamus, quapropter ratio ordinis atque argumenti dignitas poſtulat, vt de re ipſa videamus, & quid de tali oratorum adflatu diuino ſentiendum ſit, explanemus. qua opera animum ad veteres ſophiſtas atque oratores tantum conuertimus, nec in præſens de ipſo enthuſiaſmo oratorio generatim diſpicere, nobis eſt propoſitum, quæ duo momenta quamuis inter ſe cohæreant, ſeiungi tamen poſſunt ſeparatimque proponi, præcipue quum in ſophiſtis ea obſeruemus, quæ ſingulari induſtria adtingenda ſunt & exponenda. atqui vt muneri ac negotio huic ea, qua decet, fide ſatisfaciamus, monemus primum, quod non omnes eloquentiæ magiſtri atque auctores, quos vetus tulit ætas, ſiue fuerint in numero ſophiſtarum, ſiue minus, de numinis adflatu vna ſenſerint mente, quin etiam extiterint,

quibus

quibus hæc omnia vana videbantur & futilia. hinc QVINCTILIANVS [1] dicit: *vt poſſimus autem plura ſcribere, etiam plura & celerius, non exercitatio modo præſtabit, in qua ſine dubio multum eſt, ſed etiam ratio: ſi non reſupini ſpectanteſque lectum, & cogitationem murmure agitantes, exſpectauerimus, quid obueniat, ſed quid res poſcat, quid perſonam deceat, quod ſit tempus, qui iudicis animus, intuiti, humano quodam modo ad ſcribendum acceſſerimus.* & DIONYSIVS LONGINVS:[2] πολλαχȣ̃ ἐνθȣσιᾷν ἑαυτοῖς δοκȣ̃ντες, ȣ̉ βακχεύȣσιν, ἀλλὰ παίζȣσιν, *quum videantur paſſim ſibi ceu diuino correpti & incitati furore, non bacchantur, ſed nugantur pueriliter*; qui etiam quum voces ἐνθȣσιασμὸς, βακχεία, φοιβόληπτος vſurpet, addit particulas ὥσπερ & οἱονεὶ, iisque ſignificat ſatis, ſe neutiquam verum ac proprium adflatum diuinum admittere, prout inter alia de PLATONE tradit, [3] illum nonnullos inſectari, quod ſæpe ὥσπερ ὑπὸ βακχείας τινὸς τῶν λόγων, *veluti a bacchante quodam verborum furore* ad duriores metaphoras rapiatur: confer MERICVM CASAVBONVM. [4] quin etiam alii artis dicendi doctores, quorum ingenia tempore vetuſtiori fuerunt clara, de tali diuina ope, quæ eloquentiæ cultoribus eſſet neceſſaria, nihil diſſeruerunt, ſed omne, quidquid in facundia eſt præclarum, & naturæ benignitati & artis præſtantiæ vindicarunt. ex quibus CICERONEM tantum nominamus, qui ex perſona CRASSI [5] dicit: *ſic igitur cenſeo, naturam primum atque ingenium ad*

1 *inſtitut. orator. lib. X. cap. 3.* 2 περὶ ὕψȣς *ſect. II.* 3 *ſect. XXVIIII.* 4 *de enthuſiaſmo p. 97.* 5 *de oratore lib. I. c. 25.*

dicen-

dicendum vim adferre maximam; neque vero iſtis, de quibus paullo ante dixit Antonius, ſcriptoribus artis rationem dicendi & viam, ſed naturam defuiſſe. nam & animi atque ingenii celeres quidem motus eſſe debent, qui & ad excogitandum acuti, ornandumque ſint vberes & ad memoriam firmi atque diuturni; & paullo poſt: *neque hæc ita dico, vt ars aliquid limare non poſſit; neque enim ignoro, & quæ bona ſint, fieri meliora poſſe doctrina, & quæ non optima, aliquo modo acui tamen & corrigi poſſe.*

§. XII. Ad hæc obſeruamus, quod multi ex veteribus, quum in laudes eloquentiæ veluti artis diuinæ ac cæleſtis beneficii effundantur, etiam oratores diuinos prædicent, his dicendi formulis, quæ aliquid diuinitatis complectuntur, vti translatis vtantur. iis enim ſignificare voluerunt partim oratoris ingenii indolem ad illuſtrioris ſplendidiorisque eloquentiæ vſum maxime aptam; partim id ipſum, quod orationem efficit ſublimem, pulcram, ac magna vi ad animos hominum commouendos præditam. quo etiam ſpectant interpretationes, quibus ſupra explanauimus fabulas de enthuſiaſmo poëtico, quod per adflatum Apollinis muſarumque intelligi poſſint motus illi naturales, per quos animus ad excogitandum non ſolum excitetur, ſed & pro vi ſibi indita aliquid efficiat præclari. ad quod illuſtrandum & hoc valet, quod animus humanus in veterum monimentis dicatur *dæmon* ac *deus*, quam in rem multa loca deprehendimus apud imperatorem ANTONINVM, qui ſæpius τȣ̃ ἑαυτȣ̃ δαίμονος facit mentionem, quo etiam reſpicere exiſti-

exiſtimamus EPICTETVM, [1] qui quamuis fores ſint clauſæ fiantque tenebræ, nos iubet meminiſſe, quod non ſoli ſimus, quippe quum *ὁ ἡμέτερος δαίμων* præſens ſit, conf. APVLEIVM [2] & IAMBLICHVM. [3] quumue vox ΔΑΙΜΩΝ latine exprimitur per nomen GENIVS, quod etiam græca ciuitate donatum eſſe ex DIONE, qui dixerit ΓΕΝΙΟΝ *τȣ͂ δήμȣ*, teſtatur DESID. HERALDVS, [4] factum hinc eſt, vt mentem humanam etiam *genium* adpellauerint, quod patet ex APVLEIO. [5] & PLVTARCHVS [6] multis exemplis confirmat, animum hominis dici non modo *dæmonem*, ſed & *deum*, * prout MENANDER: *ὁ νȣ͂ς γὰρ ὑμῶν ὁ Θεὸς*, & HERACLITVS: *ἦθος ἀνθρώπȣ δαίμων*, conf. GOTTFRIED OLEARIVM. [7] quæ omnia hanc lucem nobis adferunt, quod quum veteres de mente mortalium propter ipſius excellentiam præſtantiamque interdum formulas dicendi vſurpauerint, quæ diuinitatem ſignificent; non ſit mirum, cur excellentes litterarum auctores, culturæ ingenii ſummo ſtudio deditos dixerint diuinos, eorumque doctrinas prædicauerint diuinas. nec eſt, quod quis haſce adpellationes earumque rationem petat aut ex doctrina Pythagoræorum, Platonicorum & Stoicorum, quod animi hominum ex mente diuina fuerint tracti, aut ex Ariſtotelis opinione de intellectu agente. namque ſi penitus inſpiciamus philoſophiam Pythagoræ ac Platonis de dæmoni-

1 *diſſert. ab Arriano collect. lib. I. cap.* 14. 2 *de Deo Socrat. pag.* 79. 3 *protrept. pag.* 53. 4 *in Arnob. lib. I. pag.* 15. 5 *dict. loc.* 6 *princ quæſt. Platon. p.* 999. *t. II. opp.* 7 *de genio Socratis.* § 3. *p.* 137. *Stanl. hiſt. philoſ. ed. lat.*

bus,

bus, quos hæc animæ humanæ adpellatio reſpicit, perſpicue ſane poſſumus obſeruare, quod dæmones a mente noſtra plerique plane diſtinxerint, vt paullo poſt pluribus id exponere inſtituamus.

* hinc & APVLEIVS *de deo Socratis* librum inſcripſit, quo de dæmone Socratis egit. ac ſunt nonnulli, qui per genium ipſius nihil aliud intelligunt, quam ingenium eius ac prudentiam, vide GABRIEL. NAVDAEVM apol. pro vir. mag. ſuſpect. cap. XIII. §. 4. PETRVM GASSENDVM ſyntagm. philoſ. Epicur. P. II. ſect. 2. cap. 6. auctorem libri: *Platoniſme devoilé p.* 56.

§. XIII. Hiſce ante poſitis, inquiramus in ipſum enthuſiaſmi veterum ſophiſtarum fundamentum, quem quum ipſi oratores non modo ſibi vindicarunt, ſed & alii crediderunt, eosque diuino adflatu incitatos habuerunt, de hiſce duobus momentis diſtincte ac diſtribute dicere non ab re erit. quod ad ipſos ſophiſtas atque oratores adtinet, iterum hoc loco duplex exiſtit quæſtio: altera eſt: num ſophiſtæ ipſi ſibi, ſiue per ſpeciem quamdam rationum, ſiue minus, talem enthuſiaſmum perſuaſerint? altera vero: num res ex fraude, mendaciis, fallaciis ad quæſtum conſtare videatur? quod vtrumque certo modo adfirmare adeoque veteres cum erroris, tum prauæ voluntatis inſimulare poſſumus. nam vt de priori dicamus, probabili ratione exiſtimamus, quod quidam per doctrinam præcipue Pythagoræ ac Platonis de dæmonibus proprie ſic dictis & de geniis in opinionem de inſtinctu diuino fuerint deducti. varia enim ſpirituum genera poſuerunt

runt veteres, ex quibus PYTHAGORAS quum apud DIOGENEM LAERTIVM [1] iubet, *θεοὺς μὲν δαιμόνων προτιμᾷν, ἥρωας δὲ ἀνθρώπων*, manifeſte poſt deum quatuor ſpirituum claſſes conſtituit, in quarum prima *deos immortales*; ſecunda *dæmones*; tertia *heroas*; & quarta denique *homines*, qui aureis carminibus adpellantur *δαίμονες καταχθόνιοι*, collocat, quam diuiſionem inprimis ſequitur IAMBLICHVS. [2] PLATO autem poſt deos immortales tres ſpirituum ordines poſuit, quorum primus complectebatur *angelos*; ſecundus bonos *dæmones*, & tertius *heroas*, de quibus pluribus videri poteſt MARSILIVS FICINVS. [3] quod ad dæmones ſpeciatim adtinet, illorum indolem ac naturam APVLEIVS [4] ita tradit: *dæmones ſunt genere animalia, ingenio rationabilia, animo paſſiua, corpore aëria, tempore æterna*; & CHALCIDIVS, [5] *dæmon eſt animal rationabile, immortale, patibile, ætherium, diligentiam hominibus impertiens*, de quo momento copioſe diſſeruit GOTTFRIED OLEARIVS, [6] cui addas PETRVM DANIEL. HVETIVM. [7] quum autem hoc officium adminiſtrare crederentur, vt ad deos humanas preces & ſacrificia; ad homines vero deorum leges & ſancta inſtituta referrent, [8] illorum fauorem conciliare ſibi, ac cum iſtis habere commercium & conſuetudinem elaborarunt, quo omnis veterum theurgia ſpectabat. adhibebant quippe varios

1 *lib. VIII. ſegm. 23.* 2 *de myſter. Aegypt.* 3 *comm. ad Plotini ennead.* 4 *de deo Socratis p. 78.* 5 *ad Timæum p. 227.* 6 *diſſert. de genio Socratis.* 7 *quæſt. Alnet. l. II. cap. 4.* 8 *vid. Platon. conuiu.*

ritus

ritus & ceremonias, quæ dicebantur τελεταὶ, ac inprimis in eo poſitæ erant, vt partim animum a labe & contagione, quam mens ex ipſorum ſententia per coniunctionem cum corpore ſibi contraxerat, purgarent, ipſumque ad conſuetudinem cum dæmonibus & congreſſum cum diis redderent aptum; partim vt ſacrificia in honorem dæmonum ipſisque grata & accepta facerent. cuius theurgiæ effectum eſſe dicebant diuinos adflatus, quos & theurgi præ ſe ferebant, vti teſtantur EVNAPIVS [1] & IAMBLICHVS, [2] cuius verba latine tantum adferamus: *ea vero alia non eſt, quam illuminatio ab ipſis vsque diis promanans ſpiritusque ab iis prouenientes, & obſeſſio, qua nos tenent plena & abſoluta, quæ quidem omnes noſtras facultates abſorbeat, motusque & operationes humanas & ſenſum noſtri prorſus exterminet: ſermones proferens, quos tamen non intelligant, qui loqui videntur, ſed furioſo ore pronuncient, vt omnia prorſus, quæ noſtra ſint, occupantis dei poteſtati ſoli miniſtrent tantum & obſecundentur.* ſic plena ſuperſtitionis opinio oppleuerat paganos homines, quod dæmones adſpectum ac præſentiam exhibeant, id quod tam firma mentis perſuaſione crediderunt, *vt mirati ſint Pythagoræi oppido, ſiquis ſe denegaret, vnquam vidiſſe dæmonem*, auctore APVLEIO. [3] vti autem varia talis deorum ſpirituumque præſentiæ genera obſeruamus in profanis veterum monimentis, de quibus legi poſſunt IAC. GOTHOFRE-

1 *Aedeſ. p.* 74. 2 *ſect. III. cap.* 8. *de myſter.* 3 *de deo Socratis p.* 83.

DVS, [1] IO. LOMEIERVS, [2] EZECHIEL SPANHEMIVS; [3] ſic inprimis celebris erat ἐπιφάνεια, quæ per ritus theurgicos fiebat, cuius iterum duæ præcipue ſpecies notæ ſunt, αὐτοψία atque ἐποπτεία, qua de re pluribus diſſerit IAMBLICHVS, [4] cui addas THOMAM GALE. [5] * atqui hos dæmones variis fungi muneribus in vtilitatem ac tutelam hominum, ipſisque multa adferre bona exiſtimabant; hinc ſi animam humanam tantum reſpicere velimus, dicit SALLVSTIVS [6] ex ὑπερκοσμίοις θεοῖς τὰς μὲν τὸν ΝΟΥΝ, τὰς δὲ τὰς ΨΥΧΑΣ ποιεῖν· quæ anima ex doctrina IAMBLICHI [7] etiam per eorum βȣ́λησιν ἀγαθὴν καὶ τὴν ἀπ' αὐτῶν ἐνδιδομένην φωτὸς ἔκλαμψιν, πολλάκις ἀνωτέρω χωρȣ̃σα, ἐπὶ μείζονά τε τάξιν τὴν ἀγγελικὴν, *benignitatem & infuſam ab illis illuminationem ſæpe altius aſcendit, & in ordinem maiorem angelicum* prouehitur: qui & alio loco [8] ſcribit: ὅσα λογιζόμεθα, αὐτȣ̃ τὰς ἀρχὰς ἡμῖν ἐνδιδόντος, διανοȣ́μεθα, πράττομέν τε τοιᾶυτα, οἷα ἂν αὐτὸς ἡμῖν ἐπὶ νȣ̃ν ἄγῃ, *quæ cogitamus, ab eo* (dæmone) *principium habent, & ea agimus, quæ nobis in mentem is induxerit*; quodue etiam nobis ea ſuppeditent, quæ debeamus loqui, MAXIMVS TYRIVS [9] ex hiſce HOMERI [10] probat:

Τηλέμαχ', ἄλλα μὲν αὐτὸς ἐνὶ φρεσὶ σῇσι νοήσεις,
ἄλλα δὲ καὶ δαίμων ὑποθήσεται,

1 *diſſert. de myſter. pietat. p.* 105. 2 *de luſtrationib. veter. gentil. cap.* 16. 3 *de vſu & præſtant. numiſm. diſſ. V. pag.* 197. 4 *ſect. II. integra de myſter.* 5 *not. ad Iamblichum pag.* 204. *ſqq.* 6 *de diis & mundo cap.* 6. 7 *ſect. II. cap.* 2. *de myſteriis Aegyptiorum.* 8 *ſect. VIIII. cap.* 6. 9 *diſſ.* 26. 10 *od. γ. v.* 26.

Tele-

Telemache, alia quidem in mente tua perſpicies,
alia vero & deus ſuggeret.

* crediderunt, hos dæmones tanta celeritate adparere, vt ſint τῦ νῦ ταχύτεροι, qua formula apud græcos ſcriptores vſitata indicatur ſumma & mentis noſtræ notiones ſuperans celeritas. HESIODVS de Perſeo ſcut. Herc. v. 222. ὁ δ' ὥς τε νόημ' ἐποτᾶτο, *ipſe autem velut cogitatio volabat.* adde IO. CLERICVM in h. l. p. 170. vnde hæc dicendi ratio tranſiit ad latinos auctores, ex quibus CLAVDIANVS de rapt. Proſerp. lib. II. v. 201. ſcribit, Plutonis equos tam celeres fuiſſe,

quantum
non leue ſollicitæ mentis diſcurrit acumen.

§. XIIII. Hi dæmones, quum in hominum conciliationem conſuetudinemque per theurgicas ceremonias eſſent deducti, ipſi GENII erant, quorum plura genera a paganis fingebantur. namque crediderunt genios publicos locorum, regionum, ciuitatum, rerum publicarum, ſocietatum, patriæ & inprimis imperantium principum, nec vllus tam ſordidus fuit locus, cui non aliquem genium, tutelarem quaſi deum adſignarent, quorum ordines & munera etiam ſecundum loca diuerſa diſtribuerunt. primum vero genus eorum erat, qui genituræ præſiderent, hominisque vitam ab ipſo naſcendi principio ad extrema vsque fata tuerentur, de quibus diſſerit CENSORINVS: [1] *genius eſt deus, cuius in tutela, vt quisque natus eſt, viuit;* & paullo poſt: *ge-*

1 *de die natal. cap. 3.*

nius ita nobis aſſiduus obſeruator adpoſitus eſt, vt ne puncto quidem temporis longius abſcedat, ſed ab vtero matris exceptos ad extremum vitæ diem comitetur. quæ doctrina atque opinio de geniis apud veteres magna conſenſione erat confirmata, adeo vt CHALCIDIVS [1] teſtetur, illam fuiſſe inſitam animis barbarorum, græcorum ac latinorum, ex quibus præcipue ſchola Platonica ea de re erat celebris. nec eſt, quod exiſtimemus, genium hominis fuiſſe mentem humanam, quos ſpiritus veluti diuerſos plerique a ſe diſtinxerunt; ac quamuis apud nonnullos talis eſſet ſententia, vti SENECA [2] ſcribit: *ſacer intra nos ſpiritus ſedet, malorum bonorumque noſtrorum obſeruator & cuſtos*; hæc tamen diſtincta eo nomine perturbarunt, quod mens humana interdum adpellata fuerit *dæmon* & *genius*: confer GYRALDVM, [3] IO. TAFFINVM, [4] GEORGIVM WONNAM [5] & alios, quos collegit IO. ALBERT. FABRICIVS. [6] *

* hæc ſententia de angelis tutelaribus Iudæorum quoque fuit, qui hominum tutelæ præeſſent eosque perducerent ad variarum rerum cognitionem, vti cabbaliſtæ nominant præceptorem Adami Razielem, Semi Iophielem, Abrahami Zedekielem, Iſaaci Raphaelem, Ioſephi Gabrielem, Moſis Metatron, vide I. A. FABRICII codicem pſeudepigraph. V. T. p. 4. & interpretes ad Matth. XVIII, 10. & Actor. XII, 15. nec omnes chriſtiani primitiuæ eccleſiæ ab hac opinione penitus fue-

1 *in Timæum p.* 225. 2 *epiſt.* 41. 3 *ſyntagm. XV. de diis* 4 *de ludis ſecularibus cap. XIII. tom. VIII. GRÆVII theſaur. antiq. roman. p.* 132. *ſqq.* 5 *diſſertat. de geniis.* 6 *bibliogr. antiq. cap. VIII. §.* 27.

runt

runt alieni, vid. HVETIVM Origenian. lib. II. quæſt. 5. & ex doctoribus IVSTINVS *martyr*, ORIGENES, BASILIVS *magnus*, HIERONYMVS, EVSEBIVS, CHRYSOSTOMVS ita ſenſerunt, ſingulis hominibus a tempore, quo editi ſint in lucem, adeſſe genium.

§. XV. Hæc, quæ expoſuimus de dæmonibus ac geniis bonis, * quos veteres pagani coluerunt, ac de quibus inprimis Pythagoras & Plato diſputarunt, argumentum diſſertationis noſtræ illuſtrant multum, viamque monſtrant, qua rationem enthuſiaſmi apud quosdam ſophiſtas atque oratores exponere atque explanare poſſumus. vt enim altera veritas gignit alteram; ſic homines quoque partim propter intellectus imbecillitatem, partim mentis proeliuem ad id, quod a recto ac vero abit, indolem ex vno errore rapiuntur ad alterum, etiam ad varia non ſolum impia, ſed & abſona atque abſurda animi ſtudia commouentur. quapropter quum pagani in tantis tenebris erroris atque inſcitiæ de dæmonibus eorumque indole & natura verſarentur, quid mirum, quod cultui rerum theurgicarum tradiderint ſeſe penitus, quod ſuperſtitiones aniles omnino produxerint in lucem, quodue multa enthuſiaſmi genera ſibi perſuaſerint? atqui ſi inde originem perſuaſionis, quæ de adflatu diuino nonnullos ſophiſtas occupauerat, repetamus, amplectimur ſane ſententiam, quæ rationibus haud contemnendis nititur, ac ipſi argumento clarisſimum præfert lumen. nam primum nota ſunt ea, quæ PLATO cum generatim de enthuſiaſmo eiusque diuerſis generibus diſſe-

 ruit,

ruit, tum ſpeciatim de adflatu cæleſti oratorum ſenſit, vt ex ſuperioribus conſtat. nec cuiquam, qui vel leuiore induſtria hiſtoriam litterarum philoſophicarum perſecutus eſt, obſcurum eſſe poteſt, quam plena ſint Platonis monimenta doctrinarum de dæmonibus [1] ac geniis, [2] in quibus tradendis copioſus ſane fuit & diligens, exemplum Pythagoræ ſingulari ſecutus cura. ac quamuis ipſe rebus theurgiæ non amplisſimam daret operam; credidit tamen non ſolum commercia cum diis dæmonibusque, & inde in perſuaſionem de enthuſiaſmo eſt deductus; ſed etiam per doctrinas de variis ſpirituum ordinibus, deque mente humana, quæ ex natura diuina emanauerit, ac per corpus contaminata ex ipſius vinculis liberanda, cumque deo iterum coniungenda ſit, ſectatoribus largam fecit facultatem, qua ſe grauisſimis erroribus vitiisque theurgicis admiſcuerunt atque implicuerunt. qua in re præter PORPHYRIVM, [3] IAMBLICHVM aliosque, inprimis PLOTINVS celebris extitit, qui plurimum temporis in acerrima cogitatione de ſpiritibus poſuit, etiam ſibi genium quendam ac ſpiritum familiarem adtribuit, quem non ex ordine dæmonum, ſed ſuperiorum, vel plane deum fuiſſe, ** adfirmat PORPHYRIVS. [4] at vero vt rem adhuc illuſtriorem faciamus, non alienum erit a propoſito, præter PLATONEM etiam exemplum APOLLONII *Tyanenſis*, ex vetuſta ætate petitum adferre. hic enim, vt iam obſeruauimus, ſa-

1 *in Tim. conuiu. Epinomid. librisque de republic.* 2 *Phædr. p. 447. Phædon p. 616. de republ. lib. X p. 673.* 3 *AVGVST. d. C. D. lib. X. c. 9. 10. 26. 27.* 4 *vita eius ap. 2. 10.*

pien-

pientiam adeoque etiam probabili ratione eloquentiam dixit θειασμὸν, *diuinum inſtinctum*; conſtat autem, quod magna opera ſe exercuerit in rebus magicis, & locum omnino inter illos, qui cogitationes ac ſtudia ad congreſſus cum diis dæmonibusque contulerunt, adquiſiuerit ſibi non mediocrem, ſiue opera illa, quæ PHILOSTRATVS de eo commemorat, ficta ſint ab hominibus paganis, vt eo facilius dignitatem miraculorum ſeruatoris noſtri labefactarent; ſiue vera & producta per vires aut rebus naturalibus inſitas, aut a malo dæmone ſuppeditatas, qua de re copioſe atque erudite GOTTFRIED OLEARIVS [1] diſputat, cui addas maxime venerandum IO. FRANCISCVM BVDDEVM. [2] quin etiam recentiore ætate extitit IVLIVS CAESAR SCALIGER, qui adeſſe ſibi genium quendam credidit, cuius adflatu incitatus animum conferret ad ſcriptionem: *quæ cauſſa eſt*, inquit, *vt ad ſcriptionem aut commentationem nunquam accingamur, niſi ab ipſo genio inuitati, qui nobiſcum intus loquitur, neque auditur, oſtendens diuinitatis late patentes campos in animis noſtris, quos ab officiis corporis ſuſpenſos atque abſtractos aliis diſtinet functionibus*: vt *non penitus temere dixerit, qui Ariſtotelis intellectum agentem *** eundem cum Platonico genio exiſtimauit.* [3] id quod exemplum iis de cauſſis obſeruamus, quod SCALIGER inprimis poëſin, cuius magnam conſecutus eſt laudem & gloriam, reſpiciat, etiam notum ſit,

1 *præf. ad Philoſtr. de vita Apollon.* 2 *theſib. de atheiſmo & ſuperſtition. cap. VIIII. p. 701. & diſſert. de veritate relig. chriſtianæ philoſoph. gentilium obtrectat. confirmata §. 10.* 3 *poetic. lib. III. cap. 25. p. 266.*

eſſe ſimilitudinem inter enthuſiaſmum poëticum **** & oratorium.

* quæ adhuc de dæmonibus ex philoſophia veterum paganorum diſputauimus, intelligi debent de *dæmonibus bonis*. nam præter hos adhuc malos eſſe crediderunt, ac in monimentis veſtigia cognitionis de lapſu angelorum reliquerunt, ſiue ſcientiam hanc ex operationibus ſpirituum peſſimorum, ſiue ex traditione hauſerint. ſic mentionem facit PORPHYRIVS de abſtin. lib. II. p. 80. ἀγαθῶν καὶ φαύλων δαιμόνων, IAMBLICHVS de myſteriis ſect. II. cap. 7. ἀγαθῶν καὶ τιμωρῶν ἀγγέλων, IVLIANVS orat. II. p. 90. φαύλων καὶ ἀνοήτων. bonus dæmon dicebatur quoque δαίμων δεξιὸς apud CALLIMACHVM hymn. in Cerer. v. 32. vbi EZECHIEL SPANHEMIVS p. 686. bene obſeruat, quod δεξιὸς idem ſit ac ἀγαθὸς, vt δεξιὸς ὄρνις de fauſta ac bona aui, δεξιὰ φάσματα de fauſtis oſtentis apud AESCHILVM Agam. v. 1443. quapropter P. D. HVETIVS quæſt. Alnetan. lib. II. cap. 4. §. 3. p. 107. male interpretatur δεξιὸν *infauſtum*. malus autem dæmon adpellatur δαίμων ἕτερος, quaſi *alter* ſiue *ſiniſter* dæmon apud PINDARVM Pyth. od. III. quam adpellationem veteres critici explicant per κακοποιὸν, quod & obſeruat ERASMVS SCHMIDIVS ad Pindarum p. 118. confer. RABENERI diſſert. I. de dæmonibus §. 17. diſcrimen hoc dæmonum bonorum & malorum non diſerte a PLATONE, ſed Platonicis quibusdam & chriſtianis propoſitum fuiſſe, contendit FICINVS ad conuiuium Platonis, quam ſententiam adprobat GOTTFRIED OLEARIVS de Socratis genio. §. 3. alii autem loca quædam ex Platone, quibus hanc dæmonum

monum diuerſitatem perſpicue tradat, adferre inſtituunt. ſaltem de iſta PORPHYRIVS libris de abſtinentia; CHALCIDIVS commentar. ad Platonis Timæum, PROCLVS in Alcibiadem Platonis; IAMBLICHVS de myſteriis & alii clare ediſſeruerunt. pro his duobus dæmonum generibus duplicem etiam magiam coluerunt; alteram *theurgiam*, quæ reſpiciebat bonos; alteram *goëtiam*, quæ malos ſpectabat dæmones. atqui hoc nomine duplicem quoque genium, bonum malumue hominis ſtatuerunt, de quo poſteriori teſtatur SERVIVS ad VIRGILIVM Æn. lib. VI. v. 440. *ex duobus geniis, qui nobis addantur, alterum ad mala deprauare*, id quod exponit HERMES pœmandr. c. 1. per ὁπλίζειν εἰς ἀνομίαν, & PINDARVS Pyth. od. III. per εἰς κακὸν τρέπειν.

** vt ex PORPHYRIO cognoſcimus, deus hic PLOTINI ſub forma draconis ſeſe repræſentauit, id quod indicat, illum fuiſſe APOLLINEM, qui hac figura adparere creditus eſt antiquitus, vnde etiam Æſculapii, filii Apollinis ſignum eſt draco, vid. SALOM. CELLARIVM antiq medicis cap. II. §. 6. qua occaſione obſeruamus quoque antiquisſimum morem, quo dæmones bonos ſub ſpecie ſerpentum fingebant, ac præcipue genium loci ita depingebant, id quod indicat VIRGILIVS Æn. V. v. 95. de ſerpente ex Anchiſæ tumulo emergente dicens:

incertus geniumne loci, famulumne parentis
eſſe putet:

& duo ſerpentes picti in atrio alicuius loci indicabant, eum heroi cuidam ſiue deo conſecratum eſſe, quod PERSIVS ſat. I. v. 113. ſignificare videtur:

pinge duos angues: pueri, ſacer eſt locus, extra meiite.

talis erat ſerpens Lanuuii, de quo PROPERTIVS lib. IV, 8. Bœoticus in Martis luco, de quo OVIDIVS metamorphos III, 28. ſqq. quo etiam pertinet ſerpens nymphis, quæ aquis præſidebant, adiunctus in antiqua quadam pictura apud FABREYTVM de aquæduct. diſſ. II. confer RABENERI diſſert. II. de dæmonib. §. 25. ſed vt alii multi paganorum ritus ab Iudæorum religione originem aut occaſionem habuere; ita non errauerit forſan, qui ab æneo ſerpente, ſalutis cauſſa in ſolitudine erecto crediderit ad gentes manaſſe, vnde ſerpentes cultu proſequerentur religioſo.

*** hic erat SCALIGER, ſiquidem dæmones & genii, de quibus diſputauit PLATO, omnino diuerſi ſunt ab intellectu agente, quem finxit ARISTOTELES magna impietate, vt pluribus exercitat. hiſtorico-philoſophica de atheiſmo Ariſtotelis cap. III. ſect. 3. demonſtrauimus. niſi dicere velimus, quod SCALIGER intelligat ſimilitudinem muneris, quod præſtat & genius Platonis, & intellectus agens Ariſtotelis.

**** præter SCALIGERVM ſunt adhuc alia exempla illorum, qui de geniis ſuis ſunt gloriati, GVILIELMI POSTELLI, de quo videas THOMAM ITTIGIVM opuſc var. p. 235. FACII CARDANI, de quo ipſius filius HIERONYMVS CARDANVS de varietate lib. XVI. c. 43. legi poteſt, THOMAE CAMPANELLAE, qui de ſuo genio teſtatur lib. III. c. 10. de ſenſu rerum JO. BODINI, vid. Patiniana p. 3. 4. & aliorum, confer. JO. ALBERTVM

BERTVM FABRICIVM bibl. græc. lib. III. c. 11 p. 357 not.

§. XVI. Quamquam ſententia noſtra argumentis haud contemnendis ſit confirmata; illi tamen adhuc quædam obiici poſſe videntur. etenim ſi quis modo nomen, modo rem ipſam enthuſiaſmi inſpiciat penitus, forſan in nonnullam poteſt adduci dubitationem, num adflatus diuinos per commercia ac congreſſus cum dæmonibus crediderint? quorum omnis ratio potius in ipſo deo, aut diis immortalibus ſit quærenda. ſed vero hæc ſunt leuiora, & dubitatio illa facile poteſt conciliari & mitigari. nam quamuis dæmones dignitate inferiores diis immortalibus, qui proximum deo ſupremo locum tenebant, habiti fuerint; coluerunt tamen in illis inſignem diuinitatem, ſiue eorum diuinum ortum, ſiue quæ hominibus diuinitus denunciarent, intueamur. exiſtimabant quippe, dæmones ortum habere a diis, quapropter IVLIANVS [1] mentionem facit *τῶν ἐκγόνων καὶ παίδων τοῦ τῶν θεῶν βασιλέως*, quibus intelligit dæmones, ſiquidem paullo poſt dicit, alios horum *ἐκγόνων* eſſe *σωτῆρας καὶ ἐπικούρους τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως*, alios vero vindices *τῶν ἀδικημάτων*, per *βασιλέα τῶν θεῶν* autem ſignificat ſolem, eumque qui intellectu tantum percipitur & diſtinctus eſt a *φαινομένῳ*· ſic quoque ALCINOVS [2] illos vocat *γεννητοὺς θεοὺς*, quorum *θεὸν* facit *ποιητὴν* ipſosque eius filios adpellat; quamuis fateri debeamus, fuiſſe quoque, qui dæmones ex animis corpore ſolutis oriri tradebant. nec eſt, quod quis adpellationem enthuſiaſmi, quæ cæleſte ali-

1 *oratione II. p. 90.* 2 *introd. in philoſ. Platonic. c. 15.*

quid

quid ac diuinum ſignificet, nobis obiiciat, quoniam ex antiquis monimentis PLATONIS, PROCLI, PLOTINI, ANTONINI & aliorum apertum eſt, quod dæmones dicti ſint θεοὶ * & genii adpellati *dii*, quo ſpectare verba TERENTII [1] exiſtimamus:

memini, relinqui me deo irato meo;

per quem deum quamuis DONATVS intelligat *dominum*; alii tamen verius illum interpretantur per dæmonem aut genium, eumque malum, qui a PINDARO vocatur ἕτερος· quid multa? in eam ingreſſi erant ſententiam, quod dii nunquam inſtituerent congreſſum cum hominibus, ſed per dæmonum commercium omne inter deos hominesque fieret colloquium, ſiue vigilantibus id, ſiue dormientibus obtigerit. ex quibus ſaltem hæc efficitur concluſio, quod veteres pagani ſibi perſuaſerint, ſe diuino afflatu incitari ope dæmonum, qui modo ſua virtute ſuaque voluntate tales motus excitarunt, modo vero deorum immortalium iuſſis ac ſingulari ipſorum vi inſtructi id fecerunt. atqui hac ratione momentum hoc, quod valde obſcurum ac difficile eſt, vt fieri poteſt, perſpicue ac breuiter explanauimus, atque ad explicandum enthuſiaſmum ſophiſtarum adtulimus.

* vt δαίμων & θεὸς ſæpe ſint eiusdem ſignificationis; ita etiam δαιμόνιος & θεῖος, quæ voces apud DEMOSTHENEM, PLATONEM & alios frequenter coniunguntur. & PLVTARCHVS de audiendis poëtis p. 24. tom. II. opp. ὥσπερ ἡμεῖς καὶ πράγματα, καὶ ἤθη καὶ νὴ Δία λόγους καὶ ἄνδρας εἰώθαμεν δαιμονίους καὶ θείους

1 *Phorm. act. I. ſcen. 2. v. 24.*

προσα-

προσαγορεύειν, *quomodo nos etiam res, mores ac orationes adeo hominesque ſolemus diuinos adpellare*; APOLLONIVS autem dicitur a PHILOSTRATO lib. I. cap. 7. vit. δαιμόνιος καὶ θεῖος.

§. XVII. Nunc de altera ſpecie enthuſiaſmi veterum ſophiſtarum atque oratorum, quæ ex fallaciis, fraude, mendaciis fuit compoſita, diſpiciendum eſt, ad quam illuſtrandam antequam adgrediamur, non ab re erit, diſcrimen inter hæc duo adflatus diuini genera proponere diſtincte. prius genus, de quo adhuc disputauimus, idque ex doctrina de dæmonibus ac geniis deducendum duximus, inprimis numeramus in erroribus atque ea de re in paganis, qui talia ſibi perſuaſerunt, notamus ſummam intellectus imbecillitatem; poſterius vero, quod iam inſpiciamus, praua mentis ſtudia prodit, ac præcipue perditam voluntatis ſignificat libidinem. equidem omnis enthuſiaſmus apud paganos homines ex rebus falſis & fictis conſtabat, eo tamen diſcrimine, quod alius præcipue perſuaſione erroris plena, etiam impia nitebatur, ſiue ſit profectus a cauſſis naturalibus tantum, ſiue ſimul a vi quadam mali dæmonis; alius vero per ſummam fraudem & malitiam erat fictus. hinc & PORPHYRIVS ad ANEBONEM Aegyptium ſcripſit: [1] *dubito, an non totum negotium theurgiæ mera ſit animæ religioſæ phantaſia, ex nihilo grandia ſibi imaginantis?* vt verba latine tantum tradamus; & ex doctoribus eccleſiæ inprimis AVGVSTINVS [2] impietatem artis huius ora-

1 *extr. ep. quæ præmiſſ. IAMBLICHO de myſter. & de qua legi poteſt AVGVSTINVS de C. D. lib. X. cap.* 11.
2 *de Ciu. Dei lib. X. cap.* 10.

tione

tione grauiori expreſſit: *quis non videat hæc omnia fallacium dæmonum eſſe commenta: niſi eorum miſerrimus ſeruus, & a gratia veri liberatoris alienus? nam ſi hæc apud deos agerentur bonos, plus ibi vtique valeret beneficus purgator animæ, quam maleuolus impeditor. aut ſi diis iuſtis homo, pro quo agebatur, purgatione videbatur indignus, non vtique ab inuido territi, nec, ſicut ipſe dicit, per metum valentioris numinis impediti, ſed iudicio libero negare debuerunt*; & paullo poſt: *O theurgia præclara! O animæ prædicanda purgatio! vbi plus imperat immunda inuidentia, quam impetrat pura beneficentia: immo vero malignorum ſpirituum cauenda & deteſtanda fallacia, & ſalutaris audienda doctrina. quod enim, qui has ſordidas purgationes ſacrilegis ritibus operantur, quasdam mirabiliter pulcras, ſicut iſte commemorat, vel angelorum imagines, vel deorum tanquam purgato ſpiritu vident; ſi tamen vel tale aliquid vident, illud eſt, quod apoſtolus dicit*, quoniam ſatanas transfigurat ſe velut angelum lucis. *eius enim ſunt iſta phantaſmata, qui miſeras animas multorum falſorumque deorum fallacibus ſacris cupiens irretire, & a vero dei cultu, quo ſolo mundantur & ſanantur, auertere.* erant omnino, qui ſe ipſos diuino adflatu incitatos eſſe credebant eo facilius, quo maior fuit animæ facultas, quæ rerum imagines recipit, eaque adhuc cum indole melancholica coniuncta eſt, quamuis a ſtudio tales diuinos motus ſimulandi ac fraudem quamdam ſuſcipiendi, eſſent alieni. qui prout in paganis hominibus extiterunt; ita nec defuerunt, qui per va-

rias

rias rationes adtribuerunt ſibi inſtinctus diuinos, non ex animo, ſed ſimulate, cuiusmodi fucum feciſſe & hanc fallaciarum artem exercuiſſe nonnullos iam ſua ætate, teſtatur PLATO. [1] ſic multi apud paganos legumlatores, vt legibus diuinam auctoritatem adiicerent, ſimularunt deorum conſuetudinem, vti de Numa Pompilio [2] præcipue notum eſt, id quod etiam adeo inualuerat, vt DIODORVS *Siculus* [3] non dubitauerit, præcipuis legum conditoribus huiusmodi προσποιηθῆναι ſiue *ſimulationem* adtribuere. apud AVGVSTINVM [4] vero extat hoc VARRONIS effatum: *vtile eſſe ciuitatibus, vt ſe viri fortes, etiamſi falſum ſit, ex diis genitos eſſe credant, vt eo modo animus humanus, velut diuinæ ſtirpis fiduciam gerens res magnas adgrediendas præſumat audacius, agat vehementius, & ob hoc impleat ipſa ſecuritate felicius.*

§. XVIII. Non ardua ac difficilis res eſt, talem malitiam ac fraudem, qua inſtinctus diuinos ſimularunt, in multis ſophiſtis obſeruare, quorum ſumma cogitationum & ſtudiorum, quibus ducebantur, in eo poſita erat, vt vix mediocriter docti, ſcientiarum autem opinione tumentes more circumforaneorum hominum agerent, & vt ampliſſimam nominis famam ſibi adquirerent, per fraudes aliorum captarent adplauſus. quapropter varias acceperunt adpellationes, quibus animus ipſorum ad huiuſmodi prauitatem maxime procliuis indicatur, ſiquidem dicti ſunt ΔΕΙΝΟΙ

1 *lib. II. de republ.* 2 *vid. LIVIVM lib. I. c. 1. PLVTARCHVM vit. Num. VALER. MAXIM. lib. I. c. 2.* 3 *bibliothec. hiſtor. lib. II. c. 94.* 4 *de C. D. lib. III. c. 4.*

ῥητο-

ῥήτορες, vt teſtatur PHILOSTRATVS, [1] quando ſcribit: *καλοῦσι δ' οὖν δεινοὺς ῥήτορας, τοὺς ἱκανῶς μὲν συνιέντας, ἱκανῶς δ' ἑρμηνεύοντας*, *verſutia itaque terribiles oratores vocant, inuentione præſtantes & elocutione qui fuerint*; qui autem, vt exiſtimationi ſophiſtarum proſpiciat, addit: *οὐκ εὔφημον ἐπωνυμίαν τιθέμενοι τῷ πλεονεκτήματι*, *parum honeſtum nomen ſtatuentes virtuti*: etiam de ſophiſta ANTIPHONTE ſcribit: *καθάπτεται δ' ἡ κωμῳδία τοῦ Ἀντιφῶντος, ὡς δεινοῦ τὰ δικανικὰ*, *Antiphontem autem comædia quoque arrodit, quod in forenſibus rebus verſutia eſſet terribilis*, quod & THVCYDIDES [2] obſeruat. * porro adpellati ſunt ΓΟΗΤΕΣ, *præſtigiarum auctores*, vti DEMOSTHENES dixit AESCHINEM *δεινὸν καὶ γόητα καὶ σοφιστήν*, & LVCIANVS [3] commemorat *ῥήτορα πανοῦργον ἐν τοῖς λόγοις*, & paullo poſt dicit: *ὁρᾶτε μὴ οὐ φιλοσοφίαν οὗτός γε, ἀλλὰ γόητας ἄνδρας ἐπὶ τῷ ἡμετέρῳ ὀνόματι πολλὰ καὶ μιαρὰ πράττοντας, ἠγόρευε κακῶς*, *videte ne, non philoſophiam hic maledictis inſectatus ſit, ſed præſtigiatores viros, ſub noſtro nomine multa & fœda perpetrantes*; item ΑΠΑΤΗΛΟΙ, *ἀπατεῶνες*, *deceptores*, hinc HESYCHIVS *σοφιστής, ἀπατεὼν, διδάσκαλος, πανοῦργος*, vt de aliis hiſce nominibus taceamus, quæ collegit & illuſtrauit LVDOVICVS CRESOLLIVS. ** [4] prout autem ſophiſtæ diligenter fraudes & fallacias exercebant, ſic quoque eodem vitio, quod ad enthuſiaſmum pertinet, ſeſe polluerunt, quam in rem exemplum POLEMONIS

1 *lib. I. n. 15. §. 2. de vitis ſophiſtarum.* 2 *lib. VIII. p. 600.* 3 *Piſcator. p. 394. & 398. tom. I. opp.* 4 *theatr. rhetor. lib. I. cap. 13.*

obſer-

obſeruamus, de quo dicit PHILOSTRATVS: [1] ὑπέρφρων γὰρ δή τι οὕτως ὁ Πολέμων, ὡς πόλεσι μὲν ἀπὸ τοῦ προὔχοντος, δυνασταῖς δὲ ἀπὸ τοῦ μὴ ὑφειμένου, θεοῖς δὲ ἀπὸ τοῦ ἴσου διαλέγεσθαι, *nempe adeo elato animo erat Polemon, vt cum ciuitatibus tanquam ſuperior, cum principibus, vt nequaquam inferior, cum diis vt æqualis conuerſaretur.* qui & paullo poſt tradit, quod quum ipſi ægrotanti adparuiſſet AESCVLAPIVS, ac vt frigido potu abſtineret, monuiſſet, Polemon dixerit: βέλτιστε, εἰ δὲ βοῦν ἐθεράπευες; *quid, optime, faceres, ſi bos tibi curandus eſſet?* qui familiaris ſermo ad deum, qualis creditus eſt Aeſculapius, τὸ μεγαλόγνωμον viri huius ſatis ac ſuper probat. at vero quum adhuc ex iis, quæ de ſophiſtæ huius actione diſſeruimus, ſit apertum, ipſum vindicaſſe ſibi adflatus diuinos, haud obſcure aliquis ſubinde poteſt colligere, quod hæc omnia plena fallaciarum ſimulauerit.

* voces δεινὸς & δεινότης ſæpe in bonam partem ſumuntur, vt δεινότης ſignificet facultatem dicendi, eloquentiam apud ISOCRATEM, THVCYDIDEM; & δεινὸς idem ſit ac peritus, prudens, magnus, vti PROTAGORAS dicitur a PLATONE σοφὸς καὶ δεινὸς ἀνήρ, ob eloquentiam. ſed & mala ſignificatio vſitata eſt. ALEXANDER *magnus* DEMOSTHENEM vocauit δεινὸν ῥήτορα καὶ γόητα apud DIONEM CHRYSOSTOMVM orat. II. hinc & HESYCHIVS δεινὸν interpretatur per ἐστραμμένον καὶ πανοῦργον.

** variæ ſunt ætates ſophiſtarum, quorum & fortuna fuit varia. floruerunt illi magna auctoritate, ac arti, quam profitebantur, ſum-

[1] *de vitis ſophiſtar. lib. I. n. 25. §. 4.*

ma habita eſt dignitas. ſed quum omnia referrent ad quæſtum & oſtentationem, cognitionem philoſophiæ verioris diſiungerent a ratione dicendi, elati regio quaſi ſpiritu de quocunque argumento diſſerere ſibi ſumerent, id princeps in arte ſua ponerent, quo modo cauſſa inferior & iniuſta fieri poſſet ſuperior, & quæ alia illorum vitia erant; hæc omnino rectos ſapientiæ æſtimatores ad indignationem & odium erga ſophiſtas commouerunt. quapropter non eſt, quod ſuperiores adpellationes miremur.

§. XVIIII. Grauis, licet inanis ſophiſtarum arrogantia effecit, vt huiusmodi fraudes ſuſciperent. QVINCTILIANVS [1] ſophiſtam nominat *tumidum ac ſui iactantem & ambitioſum inſtitorem eloquentiæ*; & PLVTARCHVS: [2] οἱ ῥητορικοὶ σοφισαὶ, τὸ θείως καὶ τὸ δαιμονίως καὶ τὸ μεγάλως ἐν ταῖς ἐπιδείξεσι προσδεχόμενοι, καὶ τὸ μετρίως καὶ τὸ ἀνθρωπίνως προσαπολλύουσι, *oratores & ſophiſtæ dum declamantes patiuntur ſibi adclamari diuinitus, moderatorum & humanorum laudem amittunt.* quapropter proprio veluti nomine adpellantur ἀλαζόνες apud CLEMENTEM *Alexandrinum*, GREGORIVM NAZIANZENVM, PLATONEM, LVCIANVM aliosque, & PHILOSTRATVS [3] de HIPPODROMO dicit: παραλαβὼν τὴν τέχνην φίλαυτόν τε καὶ ἀλαζόνα, *artem amplexus cum inordinato ſui amore faſtuque coniunctiſſimam*; prout quoque ἀλαζὼν interdum ponitur pro ſophiſta,

1 *inſtitut. orator. lib. XI. cap. I.* 2 *de ſui laude pag. 543. tom. II. opp.* 3 *de vitis ſophiſtarum. lib. II. num. 27. §. 3.*

vide

vide LVDOVICVM CRESOLLIVM.[1] ita gloriæ ſtudioſi erant ſophiſtæ, vt χολὴν non continerent, ſi plauſus non ſequeretur audientium, quos ideo EPICTETVS apud ARRIANVM[2] dicit χάσκειν περὶ τοὺς ἐπαινέσοντας, *laudantium vocibus inhiare*; THEMISTIVS[3] autem vocat ἄνδρας ἐπαίνους θηρεύοντας, *homines, qui laudes venentur*; & GREGORIVS NAZIANZENVS[4] οἱ σοφισταὶ, inquit, τῶν δημοσίων θηρευταὶ κρότων, *ſophiſtæ populares plauſus ſtudio inflammato venantur*, nec non illos TERTVLLIANVS & HIERONYMVS adpellant *animalia gloriæ & popularis auræ vilia mancipia.* quo incredibili gloriæ ſtudio quum ducerentur, id vnice & dies & noctes cogitabant, quibus mediis cupiditati ſatisfacere poſſent, in quibus & hoc omnino princeps erat, quod adflatus cæleſtes ſimularunt ſeque diuinitus incitatos iactarunt magnifice. nec fuit difficile, aliquid tale multitudini perſuadere, quum & in ingenio rudis eſſet, & in mente ſtudiis prauorum adfectuum traheretur, qua populi indole ſibi omnino diuinam auctoritatem facile poterant conciliare. quo maior enim eſt hominum ſtultitia, eo feliciori fruuntur ſucceſſu homines circumforanei, ac famam exiſtimationemque efficere poſſunt auctiorem, id quod verboſius exponemus de cauſſis nunc diſputaturi, cur alii veteres ſophiſtas atque oratores crediderint, inſtinctu diuino eſſe incitatos.

§. XX. Hactenus igitur de enthuſiaſmo, quem ipſi ſophiſtæ ſibi adtribuerunt *modo* ex

1 *theatr. rhetor. lib. V. c. 1. 2. & lib. I. c. 12.* 2 *lib. III. c. 11.* 3 *orat. I.* 4 *orat. XXVII.*

animo per creditum cum dæmonibus commercium, quamuis re ipſa ſit falſus atque aut ex cauſſis naturalibus tantum, aut ſimul a vi quadam mali dæmonis profectus; *modo* ſimulate, vt aliis facerent fucum ac ſummam auctoritatem ſibi conciliarent. ſed tamen obſeruauimus quoque, quod & alii, audientes quippe ſermones ſophiſtarum atque oratorum, adflatus diuinos ipſorum ſibi perſuaſerint, qua de re non ſolum appellationes, quibus illos ornaverunt, atque adclamandi formulæ; ſed exempla etiam teſtantur, in quam perſuaſionem eiusdemque fundamentum inquirere accuratius, muneris noſtri eſſe ducimus. quæ vt exponamus diſtincte ac perſpicue, non ab re erit, breuiter de vi oratoria diſſerere, per quam multos in opinionem de inſtinctu cæleſti deductos eſſe exiſtimamus, quibus expoſitis rem ipſam ex antiquis ſophiſtarum monimentis illuſtrare elaborabimus. vis iſta oratoria modo ſua natura, modo quatenus in animis hominum exerceatur, poteſt conſiderari. priori modo pendet cum ab ipſo oratore, cuius actio magnum pondus ſermoni adiicere poteſt, tum ab orationis indole, quæ iterum pertinet partim ad intellectum, qui modo per veritatis argumenta ad illius cognitionem ducitur; modo per noua, inuſitata atque incognita adficitur admiratione; partim ad voluntatem, quæ nunc per ſuauitatem, nunc per grauitatem pro diuerſitate adfectuum commouetur. ea quæ orator præſtat in cognoſcenda veritate, habet communia cum philoſopho ; admirationem autem ac commotionem mentis excitare, proprium ipſius munus eſt, quod præcipue in tan-

ta

ta peruerſitate hominum neceſſarium. poſteriori autem ratione, quum ipſa oratoria vis debeat exerceri erga mortalium animos, obſeruandum eſt diſcrimen auditorum, quorum ratione ingeniorum & adfectuum magna eſt diuerſitas, vt quo magis oratio ad ipſorum indolem eſt compoſita, eo maior ipſius vis ſeſe prodat. quam ob rem interdum poſtulat prudentia oratoris, ſi eloquentiam ſuam ad vſum transferre velit ciuilem, etiam rationes ad cupiditates hominum adcommodatas adhibere, vt facilius ſe in ipſorum adfectus inſinuare, atque ad optatum peruenire poſſit finem. TITVS CASTRICIVS dicit apud GELLIVM:[1] *aliter cenſor loqui debet, aliter rhetor. rhetori conceſſum eſt, ſententiis vti falſis, audacibus, ſubdolis, captioſis, ſi modo veriſimiles ſunt & poſſunt ad mouendos hominum animos qualicunque aſtu irrepere;* in quibus verbis quædam duriora adparent, quæ in vſu ſunt mitiganda. QVINCTILIANVS[2] autem ſcribit: *nobis ad aliorum iudicia componenda eſt oratio & ſæpius apud omnino imperitos atque aliarum certe ignaros litterarum loquendum eſt: quos niſi & delectatione allicimus & viribus trahimus, & nonnunquam turbamus affectibus, ipſa quæ iuſta ac vera ſunt, tenere non poſſumus. locuples & ſpecioſa vult eſſe eloquentia, quorum nihil conſequetur, ſi concluſionibus certis & crebris & in vnam prope formam cadentibus conciſa, & contemtum ex humilitate & odium ex quadam ſeruitute, & ex copia ſatietatem, & ex amplitudine faſtidium tulerit.* atqui hæc, quæ diſputauimus,

1 *noctib. Attic. lib. I. c. 6.* 2 *inſtit. orat. lib. V. c. 14.*

facile ad ſophiſtas ac præſens argumentum, vnde aliorum perſuaſio de adflatu diuino oratorum ſit orta ? poſſunt adplicari. ſophiſtæ quippe id agebant vnice, vt audientium ingenia admiratione, animos vero delectatione & vehementiori motu adficerent, ac pro ſua calliditate, qua propriæ tantum vtilitati conſulebant, omnia ad ipſorum indolem adcommodarent. ſic ipſorum orationes magnam habebant vim, etiam ad opinionem de cæleſti inſtinctu excitandam.

§. XXI. Sed diſtincte hæc ex hiſtoriarum monimentis ſunt illuſtranda. primum igitur ſophiſtæ elaborarunt, in audientium animis efficere admirationem, quam in rem varia media adhibebant, ſiue rationem, qua declamarunt, ſiue ipſorum ſermonum indolem reſpiciamus. in priori momento orationibus ex tempore recitandis ampliſſimam dederunt operam, hocque modo, quum celeres & acutos ingeniorum motus ad excogitandum atque explicandum; vberes quoque & copioſos ad ornandum proderent, facile audientibus adtulerunt admirationem. ſic ſophiſta LOLLIANVS ἐσχεδίαζε κατὰ τὸν Ἰσαῖον, ὃ δὴ καὶ ἠκροάσατο, *ex tempore dicebat iuxta Iſæi indolem, cuius certe auditor etiam extitit*, teſte PHILOSTRATO;[1] ſic POLEMON laudatur propter τὴν γλῶτταν αὐτοσχέδιον καὶ τὴν γνώμην, *quod ex tempore aliquid & inuenire & dicere potuerit*;[2] ſic ANTIOCHVS τὰς μελέτας αὐτοσχεδίους ἐποιεῖτο, *ex tempore declamabat*;[3] ſic QVADRATVS, qui præconſu-

1 *de vit. ſophiſtar. lib. I. n. 23. §. 2.* 2 *ibid. lib. I. n. 25. §. 6.* 3 *ibid. lib. II. n. 4. §. 2.*

latum

latum Aſiæ geſſiſſe legitur apud ARISTIDEM, [1] qui & illum diſerte adpellat ῥήτορα, vt obſeruauit VALESIVS, [2] fuit αὐτοσχεδιάζων τὰς θετικὰς ὑποθέσεις, *locos* quippe *communes*, [3] ex philoſophia depromptos, de virtutibus, vitiis, exilio, paupertate, quod apud antiquos ad augendam eloquentiam genus erat exercitationis, vti refert QVINCTILIANVS. [4] ex latinis quoque commemorantur, qui laudem ſubitæ ac fortuitæ orationis ſibi adquiſiuerunt. de ISAEO, cuius fama eloquentiæ magna Romæ erat, antequam ipſe eo ex Aſia, vt putatur, veniret, ſcribit PLINIVS: [5] *ſumma eſt facultas, copia, vbertas, dicit ſemper ex tempore, ſed tanquam diu ſcripſerit*; cuius facundiam IVVENALIS quoque his verbis [6] laudavit:

ſermo
promptus & Iſæo torrentior;

quæ vetus ſcholiaſtes de hoc Iſæo interpretatur. quis auctor ſit talis promtæ orationis? de eo adhuc diſputatur, ſiquidem laudem hanc alii vindicant AESCHINI, alii PERICLI, a quo σχεδίων δὲ πηγὰς λόγων ῥυῆναί φασιν, *extemporalis orationis fontes manaſſe nonnulli dicunt*, quod tradit PHILOSTRATVS, [7] qui & paucis interiectis addit, quosdam exiſtimare, τὸ σχεδιάζειν τοῦ Αἰσχίνου εὕρημα, ſed neutrum veritati eſt conſentaneum. namque quod ad PERICLEM adtinet, ſententiæ huic refragatur PLVTARCHVS, qui de eo: [8] ὁ Πε-

1 *orat. ſacra IV. p.* 597. 2 *ad Euſeb. p.* 71. 3 *Philoſtrat. lib. II. n.* 7 *de vit. ſophiſtar.* 4 *lib. II. c.* 1. *inſtitut. orat.* 5 *lib II. epiſt.* 3. 6 *ſatyr. III. v.* 74. 7 *procem de vit. ſophiſt.* 8 *de educandis liberis p.* 6. *t. II. opp.*

ϱικλῆς καλȣ́μενος ὑπὸ τȣ̃ δήμȣ, πολλάκις ȣ̓χ ὑπήκȣσε λέγων ἀσύντακτος εἶναι, etiam alio loco [1] confirmat, DEMOSTHENEM in PERICLE probaſſe atque imitatum eſſe τὸ μὴ ταχέως, μηδὲ περὶ παντὸς ἐκ τȣ̃ παρισαμένȣ λέγειν. nec de AESCHINE, veluti auctore huiuſmodi dicendi rationis quidquam commemoratum legimus, quamuis apud PHOTIVM [2] dicatur πρῶτος τὰ πλάσματα καὶ τὰς μελέτας συνθεῖναι. ſunt quoque, qui ANAXIMENEM *Lampſacenum* hanc orationis formam inueniſſe dicunt, PAVSANIAS [3] quippe, qui dicit: ȣ̓ μὴν ȣ̓δὲ εἰπεῖν τις αὐτοσχεδίως Αναξιμένȣς πρότερος ἐστιν εὑρηκώς, *ante Anaximenem quidem nemo ſubita oratione conatus eſt dicere*, & qui ipſum ſequitur SVIDAS. [4] * nec non alii verius exiſtimant, GORGIAM hac in re fuiſſe principem, vt obſeruat PHILOSTRATVS, [5] quod primus in Athenienſium theatro auſus fuerit dicere: προβάλλετε, ** *proiicite*, hacque voce ſignificauerit, ſe ſcire omnia, ac de quocunque argumento promte poſſe diſſerere. idem teſtatur PLATO, [6] & QVINCTILIANVS: [7] *Gorgias quoque ſummæ ſenectutis id quærere auditores, de quo quisque vellet, iubebat*; CICERO: [8] *quorum e numero primus eſt auſus Leontinus Gorgias in conuentu poſcere quæſtionem, id eſt iubet dicere, qua de re quis vellet audire.*

* huic ANAXIMENI tribuunt nonnulli rhetoricam ad Alexandrum, quæ legitur inter Ariſtotelis ſcripta. confer MEVRSIVM

1 *vit. Demoſthenis.* 2 *codic. LXI.* 3 *Eliac. poſter. ſiue lib. VI. p. 496.* 4 *in* Αναξ. 5 *procem. de vit. ſophiſt.* 6 *in Gorgia.* 7 *inſtit. orat. lib. XII. c. II.* 8. *de fin. bonor. & mal. lib. II. c. 1.*

biblioth.

biblioth. p. 1218. MENAGIVM ad Laertium lib. VI. ſegm. 57. FABRICIVM bibl. græc. lib. II. c. 23. §. 9.

** ſic moris erat apud ſophiſtas, vt dicerent προβάλλετε, qua voce in hoc negotio vſus eſt PLVTARCHVS de audiendis poet. ὅταν δὲ τοὺς ἀκούοντας ὁ λέγων ἐρωτᾷν καὶ προβάλλειν κελεύσῃ, *vbi vero is, qui dicit, auditores quærere & ponere, de quo diſputetur, iuſſerit.* CICERO vſurpat vocem *ponere*, quando lib. I. cap. 4. Tuſculan. quæſtion. dicit: *ponere iubebam, de quo quis audire vellet: ad id aut ſedens aut ambulans diſputabam.*

§. XXII. Si hiſce exercitationibus modus quidam adhibetur, vtile eſt, etiam ſubito dicere, atque audientibus præter admirationem magnam interdum adfert voluptatem. hinc AVCTOR de cauſſis corruptæ eloquentiæ: [1] *ſed extemporalis audaciæ atque ipſius temeritatis vel præcipua iucunditas eſt. nam in ingenio quoque, ſicut in agro, quanquam alia diu ſervantur atque elaborentur, gratiora tamen, quæ ſua ſponte naſcuntur.* quamuis vtilius adhuc ſit, bene excogitatam & cum cura ſtudioue compoſitam adferre orationem, vti iudicat CICERO: [2] *quam ob rem in iſtis ipſis exercitationibus, etſi vtile eſt, etiam ſubito dicere, tamen illud vtilius, ſumto ſpatio ad cogitandum atque accuratius dicere.* ſed vero multi ſophiſtæ inani gloriæ ſtudio capti, hac in re maiori temeritati atque audaciæ, quam par erat, ſeſe tradebant, præcipue quum de quacunque re non ſolum promte & ſubito, ſed etiam in vtramque partem dicere ſibi ſu-

1 *cap. 6. §. 8.* 2 *de orator. lib. I.*

 merent,

merent, quo factum eſt, vt talis diſſerendi modus rectis eloquentiæ magiſtris atque auctoribus fuerit odioſus. CICERO [1] quum commemoraſſet exemplum GORGIAE, addit: *audax negotium; dicerem impudens, niſi hoc inſtitutum poſtea translatum ad philoſophos noſtros eſſet*; QVINCTILIANVS adpellat hanc exercitationem *extemporalem garrulitatem & circulatoriæ vere iactationis* eſſe adfirmat; PLVTARCHVS [2] vero: οἱ δ' αὐτοσχέδιοι τῶν λόγων πολλῆς εὐχερείας καὶ ῥᾳδιουργίας εἰσὶ πλήρεις, *orationes ex tempore habitæ plenæ ſunt multæ leuitatis & vanitatis*: PETRONIVS: [3] *ingens ſcholaſticorum turba in porticum venit, vt adparebat, ab extemporali declamatione neſcio cuius, qui Agamemnonis ſuaſoriam exceperat.* *

* exemplum theologi cuiusdam in ordinem Franciſcanorum adſcripti, qui præſtitit eloquentia ſubita, commemorat ERASMVS lib. XV. epiſt. 14. *rogatus a me in familiari colloquio, quibus modis præpararet animum ſuum iturus ad concionandum? reſpondit, ſe ſolitum in manus ſumere Paullum & in eius lectione tam diu commorari, donec ſentiret incaleſcere pectus. illic hærebat addens igneas ad deum preces, donec admoneretur, eſſe tempus incipiendi. nonnunquam ſepties concionabatur vna die, nec vnquam ei deerat ſermonis eruditi copia, quoties de Chriſto loquendum erat.* cuius exempli etiam mentionem habent MORHOFIVS polyhiſt. litter. lib. I. c. 12. §. 11. PASCHIVS de inuentis nouantiquis cap. II. §. 22. p. 79. HANSCHIVS de enthuſiaſmo Platonico ſect.

1 *de finib. bon. & mal. lib. 2. c. 1.* 2 *de educandis liberis.*
3 *ſatir. cap. 6.*

II. §. 14

II. §. 14. adde CRENIVM animaduerſion. phil. & hiſtoric part. VII. c. 3. §. 8. p. 179. ſeqq. bene adhuc PETRVS BVRMANNVS ad Petronium p. 28. de hominibus, quibus ſcriptione occupatis omnia leuia videntur, iudicat: *quare ineptos illos oratores & poetas merito ridemus, qui cacatis ſuis chartis adſcribunt temporis ſpatium, intra quod euomuerunt ſcripta, vel loca minus apta ſtudiis deſignant, & ſe vel inter equitandum, vel nauigandum, vel aliis occupatos negotiis effutiiſſe ſua ſtatim moritura verba iactant.*

§. XXIII. Atqui hoc primum fuit, per quod ſophiſtæ audientibus admirationem mouerunt, cuius excitandæ quum maxime eſſent ſtudioſi, alia adhuc media in orationum inventione & elocutione adhibuerunt, quibus hanc vim effici poſſe exiſtimarunt. quod ad inuentionem adtinet, in eo omne ſtudium omnemque operam poſuerunt, vti adferrent καινὰ, παράδοξα & τέρατα. primum elaborabant vehementer, vt dicerent noua, & eiuſmodi res, de quibus nemo ante diſſeruerit, aut quæ ſaltem non adeo fuerint cognitæ: hinc ISOCRATES [1] adfirmat, illos περὶ τούτων ζητεῖν λέγειν, περὶ ὧν μηδεὶς πρότερον εἴρηκεν, *de rebus a nemine prius tractatis dicere inſtituiſſe*, de quo etiam teſtimonium exhibet IVLIANVS. [2] deinde ſophiſtis ſolemnis ac propria fuit παραδοξολογία, de quibus iam nominatus ISOCRATES [3] obſeruat, quod inprimis de eo fuerint ſolliciti, quomodo ὑπόθεσιν ἄτοπον καὶ παράδοξον *argumentum abſurdum & admira-*

1 *panegyric.* 2 *orat. I. p. 2. opp.* 3 *princ. laudat. Helen. pag. 401. opp.*

bile

bile pertractarent. id quod etiam PHILOSTRATVS in variis ſophiſtis ſpeciatim notat, GORGIA quippe, qui ὁρμῆς τοῖς σοφισταῖς ἦρξε καὶ παραδοξολογίας, *contentionis in oratione ſophiſtis auctor extitit & admirabilis dicendi generis*; [1] & NICETE, de quo tradit: τὰς ἐννοίας ἰδίας τε καὶ παραδόξους ἐκδίδωσιν, ὥσπερ οἱ βακχεῖοι θύρσοι τὸ μέλι, καὶ τοὺς ἐσμοὺς τοῦ γάλακτος, *ſententias proprias & admirabiles edit, non ſecus atque mel Bacchii thyrſi lactisque copiam.* [2] tertium proferebant τέρατα, vnde LIBANIVS [3] hos oratores diſerte vocat σοφιστὰς τερατολόγους, confer LVDOVICVM CRESOLLIVM. [4]

§. XXIIII. Nec ſolum hæc in inuentione, ſed elocutione quoque ſunt conſectati. namque primum nouas rerum adpellationes nouasque voces confingebant, quo quum haud facile intelligerentur ſophiſtæ, promiſcua multitudo vertebatur in admirationem. LVCIANVS [5] per irriſionem dicit: ἐνίοτε δὲ καὶ αὐτὸς ποίει καινὰ καὶ ἀλλόκοτα ὀνόματα, καὶ ὀνοματοθέτει. τὸν μὲν ἑρμηνεῦσαι δεινὸν εὔλεξιν καλῶν, τὸν συνετὸν σοφόνουν. τὸν ὀρχηστὴν δὲ χειρίσοφον, *nonnunquam etiam tu noua finge & monſtroſa vocabula*: vt interpretandi peritum εὔλεξιν, & honeſtorum prudentem σοφόνουν, ſaltatorem autem χειρίσοφον. ſic PHOTIVS [6] de SOPHRONIO patriarcha teſtatur, quod pie quidem, ſed nimis quam ſophiſtice dicat: ἐννεωτερίζει, inquit, πανταχοῦ ῥήμασι, *nouis ver-*

1 *de vit. ſophiſt. lib. I. n.* 9. §. 1. 2 *lib. I. n.* 19. §. 1. *de vit. ſophiſtar.* 3 *declamat. XXXVII.* 4 *theatr. rhetor. lib. I. c.* 15. *lib. III. c.* 22. 5 *rhetor. præcept. p.* 319. *tom. II. opp.* 6 *codic. CCXXXI.*

bis

bis iuueniliter exſultabat; ſicque DEMADES, ſophiſta puberes adpellauit ἔαρ τȣ͂ δήμȣ, *ver populi*; muros ἐσθῆτα τῆς πόλεος, *paludamentum ciuitatis*; & tibicinem κοινὸν Ἀθηναίων ἀλέκτορα, *publicum Athenienſium gallum*, auctore ATHENAEO.[1] qui DEMADES quamuis voces vſitatas adhibuerit, ſignificationes tamen earumque compoſitiones pro ſua libidine finxit, adeoque quum natura vocum vi ſua ſignificandi inprimis abſoluitur, idem omnino commiſit vitium. ex hoc ſtudio nouarum adpellationum multa alia inepta atque incommoda conſequebantur, quapropter valde illos ridet LVCIANVS,[2] & recte monet, hæc noua fugienda eſſe, quippe quæ & caſtitati & perſpicuitati, primis eloquentiæ virtutibus repugnent. quin etiam tales dictiones ſæpius aut errores aut diffidia parere poſſunt, vti bene AVGVSTINVS[3] iudicauit: *nobis ad certam regulam loqui fas eſt, ne verborum licentia etiam de rebus, quæ his ſignificantur, impiam gignat opinionem*: conf. GEORG. NICOL. KRIEGK.*[4] ſed vero ab vno vitio, vt fit plerumque, delabebantur in eloquentia ſophiſtæ in aliud, æque ineptum; & prout in inuentione ac ſententiis παράδοξα proponere elaborabant; ſic eodem ſtudio in elocutione ac verbis ducebantur, cuius exempla clara habentur apud ſcriptores. PHILOSTRATVS enim de CRITIA dicit:[5] καὶ τὸ παραδόξως μὲν ἐνθυμηθῆναι, παραδόξως δ᾽ ἀπαγγεῖλαι, Κριτίȣ ἀγών, *in admirabili item, tam in*

1 *de Deipno ſophiſt. lib II. p. 44. lib. III. p. 99.* 2 *lexiphan. p. 836. tom. I. opp.* 3 *de ciuit. Dei lib. II. p. 48.* 4 *de ſophiſt. eloquentia §. 36. ſqq.* 5 *de vit. ſophiſtar. lib. I. n. 16. §. 4.*

ſenten-

ſententiis quam in elocutione exercitatiſſimus Critias eſt; quo & ſpectat παραδοξολογία NICETAE, quod dixerit, naui inſulam eſſe alligandam, quum alias alligetur nauis ad inſulam. hinc etiam quum adoleſcens quidam dictum hoc Nicetæ laudaret, ſophiſta ISAEVS καταγελάσας πλατὺ, *effuſe ridens* dixit: ἀνόητε, καὶ πῶς ἀναχθήσῃ, *ſtulte, quonam modo renauigabis?* aut vt rectius legit GOTTFRIED OLEARIVS: καὶ πῶς ἀναδήσῃ, *quomodo inſulam naui alligabis?* [1] tandem adhibuerunt quoque monſtra & portenta verborum. A. GELLIVS [2] mentionem facit duorum oratorum, quorum alter, *quum dicere vellet inopia quendam miſeroque victu viuere & furfureum panem eſitare vinumque eructum & fœtidum potare, hic*, dixerit, *eques romanus apludam edit & floces bibit*; adeoque vſurpauerit duas priſcas voces, quæ omnibus fere erant incognitæ. alter vero quum aduerſarius cauſſam differri poſtularet, in hæc verba eruperit: *rogo prætor, ſubueni, ſuccurre: quonam vsque nos* BOVINATOR *hic demoratur*, atque ter quaterque magna voce clamauerit: BOVINATOR *eſt*, quod nomen ſignificans hominem malitioſum deprehendebatur apud LVCILIVM. cuiuſmodi portenta etiam notat SENECA [3] in rhetore MVSA, qui longiſſime a communi dicendi ratione ſeſe disiungebat.

* neceſſe interdum eſt, noua recipere vocabula, vt pluribus demonſtrauimus hiſtoria critica latinæ linguæ cap. XIII. § 9. p. 501. ſeqq.

1 *de vit. ſophiſt. lib. I. num. 20. § 2.* 2 *noct. Attic. lib. XI. cap. 7.* 3 *præf. lib. V. controuerſ.*

vbi

vbi etiam p. 507. not. auctores huc ſpectantes collegimus, quibus iam addimus JO. IENSIVM, qui ferculo litter. p. 11. ita ſcribit: *nulla lingua ab vllo extraneo puriſſime vſurpatur, niſi ab homine vnice ſe ſtudio cultuique linguæ alicuius extraneæ tradente; ſed nec ab eo quidem puriſſime, vbi in rebus ſuæ patriæ, ſuæ nationi, ſuis ſacris ac religioni propriis peregrina lingua enarrandis verſatur. quis exempli gratia Batauus gallice res ſingulas Batauicas ita efferat, vt numquam cogatur Batauice in lingua Gallica loqui; cuique linguæ ſuus genius, & in qualibet natione ſunt multa, quæ apud alias nationes vel prorſus non, vel aliter comperiuntur. tum quia vocabula deſunt, vbi res deſunt (ſcilicet vocabula ſunt inuenta rebus exprimendis; ergo vbi res aliqua ignoratur, vel in vſu non eſt, etiam nulla ibi vox iſti rei exprimendæ apta reperitur, nec deſideratur) neceſſum eſt, vt ad res alienas ab ea lingua, qua vtaris, exprimendas, vel fingas noua vocabula, vel nonnihil iſtius linguæ vocabula detorqueas & accommodes, atque ita qualicunque modo id, quod velis, declares.* ſed tamen decet, haud maiori, quam par eſt, vti licentia, contra quod grauiter peccarunt ſophiſtæ. nam vocum auctoritas pendet ab vſu, qui non vnius, ſed ſaltem plurium eorumque politorum eſſe debet. auctoritate autem nititur ſignificatio, quæ haud firma ac perſpicua eſſe poteſt, niſi per definitum vſum confirmata, vt adeo nouæ voces, quibus aliquis pro ſua voluntate vtitur, omnem ſermonis finem, quo aliis cogitationes declarare debemus, perturbent atque euertant.

§. XXV. Hæc de priori momento, quod veteres ſophiſtæ atque oratores magna ſtudia

in

in eo poſuerunt, vt partim per ſubitam declamandi rationem; partim ſingularem orationum earumque inuentionis atque elocutionis formam auditores deducerent in admirationem. quæ vt ſpectabant ad intellectum; ita voluntatem quoque ac mentem vi ſua occupare eamque cum delectare, tum vehementiori motu adficere elaborabant, de qua re magnam curam ac diligentiam non ſolum in inuentione ac ſententiis, ſed & elocutione ac verbis adhibebant. dixerunt enim de rebus, quæ auditoribus pro ipſorum indole placebant, ac eiuſmodi orationem, cui magnam ineſſe ſuauitatem exiſtimabant, ſæpius adtulerunt. multi profecto nihil habebant antiquius, quam floridum dicendi genus ſequi, ac ſuauia eligere verba, quamuis haud vbique decus obſeruarent, vnde re ipſa omnem gratiam amittebant orationes. quo nomine LVCIANVS [1] adpellat has voces *ῥήματα πάνυ ἑταιρικὰ*, *verba per quam meretricia*, ex quibus exiſteret oratio fracta quidem, cuius tamen ſuauitas titillaret ſenſus atque ad animos adflueret; & alibi [2] talem oratorem dicit *μύρων ἀποπνέοντα*, *vnguenta ſpirantem.* QVINCTILIANVS [3] autem: *quapropter eloquentiam licet hanc (dicam enim vt ſentio) libidinoſam reſupina voluptate auditoria probent, nullam eſſe exiſtimabo, quæ ne minimum quidem in ſe iudicium maſculini incorrupti, ne dicam grauis & ſancti viri oſtendet.* * namque pro ſua tantum libidine colligebant veneres, ac fingebant ſibi ſæpe venuſtatem, quæ veri

1 *piſcat. p. 396. tom. I. opp.* 2 *rhetor. precept. p. 315. t. II. opp.*
3 *inſtitut. orator. lib. V. cap. 12.*

ac

ac recti cultoribus non ſuauis ac iucunda; ſed ingrata & moleſta erat; nec rebus hiſce retinebant modum adeoque per nimium aures atque animos audientium offendebant. ſic vtebantur poeticis dictionibus, vt per ſuauem earum tinnitum efficerent delectationem, ad cuiusmodi dicendi formam inprimis ſe conuertit GORGIAS, vt teſtatur DIONYSIVS *Halicarnaſſeus*: [1] κατέφευγε εἰς τὴν ποιητικὴν φράσιν, μεταβολαῖς τε πολλαῖς χρώμενος, & ARISTOTELES [2] dicit: ποιητικὴ πρώτη ἐγένετο λέξις, οἷον ἡ Γοργίου, qui etiam [3] exempla adfert ποιητικῶν ὀνομάτων ex GORGIA, qualia πτωχόμουσος κόλαξ, item χλωρὰ καὶ ἔναιμα τὰ πράγματα & alia, cuiusmodi & SOCRATES [4] commemorat. quumue cultores vocum poeticarum multis eſſent grati, vt teſtatur ARISTOTELES, [5] quod ſua ætate tales homines ſint exiſtimati διαλέγεσθαι κάλλιστα, & alii exemplum GORGIAE ſunt ſecuti, ex quibus præcipue clarus eſt ANTIPHON, cuius orationes plenæ fuerunt dictionum poeticarum. [6] quo ſtilo perperam ſane vtebantur in oratione ſoluta, inprimis durioribus translationibus, quæ poetarum ingenia interdum maxime delectant; orationi autem nullum adferunt decus. hinc recte dicit ARISTOTELES: [7] ἑτέρα λόγου καὶ ποιήσεως λέξις ἐστὶ, *alia orationis, alia poëſis elocutio eſt.*

* eſt præſtantisſima ornati ſermonis virtus χαριεντισμὸς, quæ adpellatio deprehenditur apud DIONYSIVM Halicarnaſſeum in Iſæo p. III.

1 *iudicio de Lyſia.* 2 *rhetor. lib. III. cap. 1.* 3 *ibid. c. 3.* 4 *apud Xenophontem in conuiu.* 5 *lib. III. cap. I. rhetor.* 6 *HERMOGENES de formis lib. II. p. 80.* 7 *cit. loc.*

& Iſocrate p. 99. ac HERMOGENEM περὶ ἰδεῶν ſeu de *formis oratoriis* lib. II. cap. 5. ſignificat eam orationis rationem, qua eſt elegans, venuſta, nitida, mollis, delicata. hæc enim vox oritur ἀπὸ τῶν χαρίτων, χάρις autem apud græcos etiam ſignificat quidquid in oratione vel quacunque re leporis, elegantiæ ac venuſtatis eſt. quamuis hæc forma communis ſit tribus dicendi generibus, ſublimi, medio atque humili; maxime tamen in duobus poſterioribus eſt conſpicua. ob χαριεντισμὸν ex oratoribus ISOCRATEM commendant CICERO, QVINCTILIANVS, DIONYSIVS; necnon celebres ſunt de hoc ſermonis ornatu ex *hiſtoriarum auctoribus* ac quidem græcis, HERODOTVS & XENOPHON; latinis vero VELLEIVS PATERCVLVS & IVLIVS CAESAR; ex numero poëtarum epicorum HOMERVS, HESIODVS, VIRGILIVS, OVIDIVS; tragicorum EVRIPIDES, SENECA, comicorum MENANDER, TERENTIVS, ac lyrici præ aliis ſuauitatem hanc ſibi vindicant. quod enim in epicis grauitas, in bucolicis ſimplicitas, in elegiis mollities, comicis ioci, tragicis adfectus, ſatiricis acerbitas, epigrammatibus acumen, id in lyricis ſuauitas, cuius magnam laudem habent SAPPHO & ANACREON. ſed ſophiſtæ quamuis veneres eloquentiæ fuerint ſectati, vt delectarent audientium animos; vim tamen veræ venuſtatis orationibus ſuis haud adtulerunt; ac magis libidinem animi, quam ingenii ſuauitatem prodiderunt.

§. XXVI. Sic porro ſophiſtæ orationes, vt multum haberent delectationis, figuris ornabant rhetoricis, quas ſermonem reddere poſſe ele-

elegantem atque ornatum, magnamque ſæpe habere vim mouendi, haud negamus, * ſi modo iſtas non ſolum modice adhibeamus, ſed & earum vſum temperemus cum iudicio, id quod ſophiſtæ non ſemper obſeruarunt. etenim quum voluptati inſeruirent, atque oſtentationem propoſitam ſibi haberent, id vnice cogitarunt, quomodo ſuaues ſonos excitare, auresue adficere delectatione poſſent, & vbique hæc ornamenta exprimere inſtituerunt. primus illis vſus eſt GORGIAS, ante cuius tempora plerique dicebant proprie & plane, vid. DIODORVM *Siculum* [1] & DIONYSIVM *Halicarnaſſeum*: [2] quem alii ſequebantur, atque inprimis ſtudebant orationi concinnæ ac varia ſchemata vſurpabant, quæ ipſi pondus & gratiam conciliant. formæ enim quædam ſunt, quæ ad ſermonem feſtiuum & concinnum magnam vim adferunt, vt ipſe CICERO [3] teſtatur: *formæ vero quædam ſunt orationis, in quibus ea concinnitas ineſt, vt ſequatur numerus neceſſario. nam quum aut par pari refertur, aut contrarium contrario opponitur, aut quæ ſimiliter cadunt verba, verbis comparantur: quidquid ita concluditur, plerumque fit, vt numeroſe cadat.* ſcilicet obſeruant artis oratoriæ doctores, tribus formis præcipue niti ſermonis concinnitatem. prima eſt ΑΝΤΙΘΕΣΙΣ, quum contrariis opponuntur contraria, quam adpellat QVINCTILIANVS [4] *contrapoſitum* eiusque tres conſtituit ſpecies: *contrapoſitum autem*, inquit, *vel vt quidam vocant, contentio non*

1 *lib. XII. p. 313.* 2 *de Thucydidis idiom. p. 135. ſeqq.*
3 *de orator. c. 65.* 4 *inſtitut. orator. lib. IX. cap. 3.*

vno ſit modo. nam & ſit, ſi ſingula ſingulis opponuntur, vt in eo, quod modo dixi: vicit pudorem libido, timorem audacia; *& bina binis:* non noſtri ingenii, veſtri auxilii eſt; *& ſententiæ ſententiis*, dominetur in concionibus, iaceat in iudiciis. *cui commodiſſime ſubiungitur & ea ſpecies, quam diſtinctionem diximus:* confer GERH. IO. VOSSIVM. [1] ſecunda forma dicitur ΠΑΡΙΣΩΣΙΣ, per quam verba verbis quaſi demenſa & paria reſpondent, quod fit vel quum ſingula verba nullo vinculo coniuncta ſuis diſtinguuntur interuallis, e. g. *inimicos inuidia, iniuriis, potentia, perfidia ſuſtuliſti:* vel quum verbis coniunctis ſententiæ proponuntur, id quod hoc pacto fieri oportet: *perditiſſima ratio eſt, amorem petere, pudorem fugere, diligere formam, negligere famam.* neque vero ſyllabarum numerus plane par & ſtrictus requiritur, quod puerile eſt; ſed tantum adfert vſus & exercitatio facultatis, vt animi quodam ſenſu par membrum ſuperiori referre poſſimus. [2] ARISTOTELES [3] dicit: παρίσωσις, ἐὰν ἴσα τὰ κῶλα, *compar, ſi æqualia ſint cola*, vnde etiam vocatur ἰσόκωλον, vide GERH. IO. VOSSIVM. [4] tertia forma eſt ΠΑΡΟΜΟΙΩΣΙΣ, ſiue *ſimilitudo litterarum & vocum*, cuius ARISTOTELES [5] quinque indicat genera, ſimilitudinem vocum ab initiis, quo pertinet *paronomaſia* & præcipue *anaphora*, quæ eſt repetitio eiusdem vocis in principiis; ſimiliter cadentia atque deſinentia, id eſt ὁμοιόπτωτα &

1 *inſtit. orator. lib. V. p.* 402. 2 *AVCT. rhetor. ad Herenn. lib. IV. cap.* 20. 3 *rhetor. lib. III. cap.* 9. *extr.* 4 *inſtit. orator. lib. V. p.* 312. 5 *cit. loc.*

ὁμοιο-

ὁμοιοτέλευτα, porro verba eadem, ſed diuerſa flexione in fine repetita; eiusdem verbi in clauſulis repetitionem, ſiue *epiſtrophen* ac tandem ſimilitudinem in pluribus ſyllabis. quod igitur ad ſophiſtas adtinet, amarunt ſingulari voluptate ἀντίθετα, ἰσόκωλα, ὁμοιόπτωτα, ὁμοιοτέλευτα, iisque orationes ſuas mire illuſtrare ſumma adniſi ſunt opera, quod probari poteſt ex GREGORIO NAZIANZENO:[1] ἀντίθετα δὲ καὶ πάρισα καὶ ἰσόκωλα ἀποῤῥιψόμεθα, *antitheta, pariſa & iſocola ſophiſtis proiiciemus*; & APOLLONIVS *Tyanenſis* confirmat apud PHILOSTRATVM, ſolemne eſſe ſophiſtis, ad orationes adhibere πάρισα καὶ ἀντίθετα. quarum figurarum amore ſingulari captus erat GORGIAS *Leontinus*, qui etiam a quibusdam auctor earum traditur, vt CICERO putat, quando[2] ſcribit: *nam paria paribus adiuncta & ſimiliter definita, itemque contrariis relata contraria, quæ ſua ſponte cadunt plerumque numeroſe, Gorgias primus inuenit.* nec ipſius concinnitati, quam conſectatus eſt, defuit vis, cuius ope auditores tenere, animos illorum capere, ſibique non mediocrem efficere poterat dignitatem. quare exquiſitis honoribus & laudibus vbique adfectus eſt, nec ſolum dies, quibus perorauit, ſacros coluerunt, eiusdemque orationes dixerunt λαμπάδας, ſed & ſchemata adpellarunt γόργεια & Theſſalis γοργιάζειν idem fuit ac ῥητορεύειν. PHILOSTRATVS[3] enim οὐδὲ Θετταλοὶ σοφίας ἠμέλουν, ἀλλ' ἐγοργιάζον ἐν Θετταλίᾳ, μικραὶ καὶ μείζους πόλεις, ἐς Γοργίαν ὁρῶσαι

1 *epiſt. CCIX.* 2 *de oratore cap. 52.* 3 *de vit. ſophiſtar. lib. I. n. 16. §. 2.*

Ἰὸν Λεοντῖνον, *ne Theſſali quidem ſapientiæ ſtudia negligebant, ſed paruæ magnæque Theſſaliæ ciuitates Gorgiſſabant, Gorgiam ſuſcipientes Leontinum*; & alibi [1] confirmat, quod apud græcos, qui fuerint in Theſſalia, γοργιάζειν idem eſſet ac ῥητορεύειν; vnde non videmus, cur hanc vocis ſignificationem, etiam a PETAVIO [2] & GOTTFRIED OLEARIO [3] probatam impugnare ſibi ſumſerit KVHNIVS, [4] confer LVDOVICVM CRESOLLIVM [5] & GERH. IO. VOSSIVM. [6] at vero his formis vſus eſt GORGIAS intemperantius, quam ob rem CICERO: [7] *Gorgias autem auidior eſt generis eius & his feſtiuitatibus, (ſic enim ipſe cenſet) inſolentius abutitur: quas Iſocrates, (quum tamen audiuiſſet in Theſſalia adoleſcens ſenem iam Gorgiam) moderatius temperauit.* cuiusmodi ſophiſtam PEDIVM etiam perſtringit PERSIVS: [8]

fur es, ait Pedio. Pedius quid? crimina raſis
librat in antithetis. doctas poſuiſſe figuras
laudatur.

* doctrina de *figuris rhetoricis* ieiune ac confuſe adhuc tradita eſt a magiſtris artis oratoriæ, ſiue ipſarum genuinam indolem, ſiue verum vſum, qui ab earum natura pendet, reſpicias. figuræ propriæ ſunt oratoribus, quæ quum conceptus mentis principales ac minus principales eleganter coniungant, quamdam ſer-

1 *epiſt. XIII. ad Iuliam Auguſt.* 2 *ad Syneſ. p. 81.* 3 *ad Philoſtrat. de vit. ſophiſtar. lib. I. n. 9. §. 2.* 4 *ad Aelian. var. hiſtor. lib. II. c. 21.* 5 *theatr. rhetor. lib. I. cap. 5.* 6 *inſtit. orator. lib. V. cap. 5. p. 327.* 7 *de oratore cap. 52.* 8 *ſatir. I. v. 85. ſeqq.*

monis

monis pulcritudinem efficiunt. vis autem illarum ſpectat modo intellectum, modo voluntatem. quæ reſpiciunt *intellectum*, illæ continent voces illarumque compoſitiones aliis grauiores, & menti auditoris iniiciunt attentionem, quo pertinent *epizeuxis*, *anadiploſis*, *anaphora*, *ſymploce*, quibus in argumento leuiori, nulla attentione digno haud locus relinqui poteſt. quæ pertinent ad *voluntatem*, illæ aut adferunt delectationem, vti *paronomaſia*, ὁμοιόπτωτον, ὁμοιοτέλευτον, *parechesis*, quæ adeo in re ſeria & triſtiori haud adhiberi debent; aut mouent ad adfectus, vt *exclamatio*, *apoſiopeſis*, *proſopopopoeia*. ſchemata igitur, quæ tantum inſeruiunt amplificandæ orationi, relinqui poſſunt philoſophis.

§. XXVII. Summum ſtudium ſophiſtæ in hiſce ornamentis, quibus orationibus ſuis maius decus, maiorem voluptatem adiicere volebant, poſuerunt; nullam autem rationem habentes nec temporis, nec perſonarum. vbique, ſiue fuerint caſus ſecundi ſiue aduerſi, eandem oſtentabant artem. ſic HEGESIAS *Magneſius*, * quum laudare inſtitueret Alexandrum, occaſione vtebatur præſenti, incendio templi Dianæ Epheſiæ, quumue Thebas euerſas lugere vellet, adhibebat ſententias magis deliciarum, quam luctus plenas, vid. GERH. IO. VOSSIVM. [1] atqui hæc eſt cauſſa, cur de hoc dicendi genere multi, qui veram ac grauiorem amabant eloquentiam, ſenſerint ſiniſtre, & ab iſto omni abhorruerint animo. nam *fides & grauitas oratoria minuitur his exor-*

1 *de hiſtoric. græcis lib. I c. 12. p. 80. adde* CICERONEM *de claris oratoribus cap. 83.* LONGINVM *ſect. 3.* DIONYSIVM *Halicarnaſſ.* περὶ συνθεσ. ὀνομάτ.

nationibus frequenter collocatis: & non modo tollitur auctoritas dicendi, ſed offenditur quoque in eiuſmodi oratione auditor; propterea quod eſt in his lepos & feſtiuitas, non dignitas neque pulcritudo. quare quæ ſunt ampla & pulcra, diu placere poſſunt: quæ lepida & concinna, cito ſatietate afficiunt aurium ſenſum faſtidioſiſſimum. quo modo igitur, ſi crebro his generibus vtemur, puerili videbimur elocutione delectari, vt recte iudicat AVCTOR rhetoricorum ad Herennium. [1] A. GELLIVS [2] autem adpellat hæc ſophiſtarum ornamenta *rancida, inſubida, inertia, puerilia*, etiam verſus profert e quinto ſatirarum LVCILII, quibus tales oratores perſtringit merito, confer LVDOVICVM CRESOLLIVM. [3] ex formis, quæ multum adiiciunt ad concinnitatem, ſuauis oritur ſonus, ſi cum iudicio ac modice adhibeantur. contra quod quum peccarunt ſophiſtæ, nouo vitio ſermones ſuos polluerunt, quamuis aurium ſenſus iterum titillare vellent. etenim ipſis nihil erat prius, quam numerum oratorium anxie conſectari, & cuiuſmodi inſtituere coniunctionem verborum, vt fieret in oratione verſus, id quod omnino veræ germanæque eloquentiæ repugnat. orator quippe ſic illigat ſententiam verbis, vt eam numero quodam complectatur & adſtricto & ſoluto, id eſt, numerus oratorius debet eſſe exquiſitus; ſed ita diſſimulatus & latens, vt tamen ſentiatur & orationem iucundo ſono incipiat, prouehat & concludat. **

1 *lib. IV. cap. 23.* 3 *noct. Attic. lib. XVIII. cap. 8.*
3 *theatr. rhetorum lib. III. cap. 24. & 25.*

* hic

* hic HEGESIAS haud confundendus eſt cum illo, qui Cyrenaicus fuit philoſophus & dictus πεισιθάνατος, de quo CICERO lib. I. cap. 34. Tuſcul VALERIVS MAXIMVS lib. VIII. cap. 9. confer MENAGIVM ad LAERTIVM lib II. ſegm. 86. pag. 114. tom II. opp. noſter enim, de quo dicimus, multo eſt iunior, vt diſcrimen hoc etiam notat FABRICIVS biblioth. græc. lib. IV. c. 32. p. 484.

** auctores ſæpius in oratione ſoluta dixerunt verſus per imprudentiam, quorum exempla collegerunt CASPAR BARTHIVS lib. II. c. 6. IV. 13. VII. 19. VIII. 21. XVII. 14. & aliis locis aduerſar. SCIPIO GENTILIS lib. II. c. 31. parergor. GERH. IO. VOSSIVS inſtit. orator. lib. IV. c. 4. §. 3. MORHOFIVS de patauinitate Liuiana p. 200. id quod vitioſum eſſe, veteres pronuntiarunt ARISTOTELES lib III. c. 8. rhetoricor. CICERO de orat. lib. III. QVINCTILIANVS lib. IX. c. 4 inſtit. orator. alii autem ideo hos verſus excuſant, quod & tales in ſacris ſcripturis deprehendantur. VOSSIVS c. l. p. 75. mentionem facit ex GESNERI biblioth. libri cuiusdam, qui in bibliotheca Vaticana huius inſcriptionis: *de metris in proſa* cuſtodiantur; num autem verſus aliorum, an ipſius auctoris complectatur, ei incognitum eſt.

§. XXVII. Sic explanauimus ſtudia veterum ſophiſtarum, quæ de delectatione in animis audientium excitanda adhibuerunt. reſtat igitur, vt etiam de altera vi oratoria ipſorum, per quam adfectus perturbarunt commoueruntque vehementius, dicamus, quæ vis a priori omnino diuerſa eſt. nam vt diſcrimen hoc ex vtriusque, ſuauitatis ac grauitatis

indole patet, ita etiam in vſu id obſeruandum, qui interdum orationem quidem ſuauem, minus vero ſublimem ac ſpiritus plenam admittit. hinc oratores extiterunt, quorum ſermones ſuauitate ſua omnibus ſeſe commendarunt; at ſi quid genere magnifico fuerit dicendum, aut præſtiterunt nihil aut ſaltem exigua perorarunt laude, id quod exemplum teſtatum facit CRITIAE, de quo PHILOSTRATVS: [1] τὸ τȣ̃ λόγȣ πνεῦμα ἐλλιπέστερον μὲν. ἡδὺ δὲ καὶ λεῖον, ὥσπερ ἡ τȣ̃ Ζεφύρȣ αὖρα. *orationis ſpiritus ſæpe infirmior, ſuauis tamen & vt Zephyri aura lenis.* qui eadem quoque tradit [2] de HERODE, quod ipſius orationi ineſſet ſuauitas, ſed τὸ πνεῦμα ȣ̓ σφοδρὸν, ἀλλὰ λεῖον καὶ καθεστηκός, *ſpiritus non vehemens, ſed lenis, firmus tamen.* atqui multis ſophiſtis id primæ & maximæ curæ fuit, vt apud auditores efficerent ἔκπληξιν, ſiue *ſtuporem* & magnam animi commotionem. ſic de GORGIA ſcribit DIODORVS: [3] τῷ ξενίζοντι τῆς λέξεως ἐξέπληξε τȣ̀ς Ἀθηναίȣς, & DIONYSIVS *Halicarnaſſeus:* [4] κατεπλήξατο τȣ̀ς ἀκȣ́οντας ἐν τῇ δημηγορίᾳ. de ADRIANO vero ſophiſta relatum legimus apud PHILOSTRATVM, [5] quod aures ad ipſius orationes ſingulari voluptate, veluti ad cantum luſciniæ admouerint, τὴν εὐγλωττίαν ἐκπληττόμενοι, niſi hæc verba vertere: *elegantiam linguæ admirati*, & tantum ad ſuauitatem transferre velimus: confer LVDOVICVM CRESOLLIVM. [6]

1 *de vitis ſophiſt. lib. I. n. 16. §. 4.* 2 *lib. II. n. I. §. 14.* 3 *lib. XII.* 4 *in Lyſia.* 5 *de vitis ſophiſt. lib. II. n. 10. §. 5.* 6 *theatr. rhetor. lib. I. c. 15.*

§. XXVIIII.

§. XXVIIII. Stuporem hunc hancque animi commotionem duplici ratione conſiderare debemus, rationem habentes partim oratorum, qui tales motus excitarunt, partim auditorum, quorum animos hæ perturbationes adflixerunt. vt diſpiciamus de priori momento, iterum obſeruamus, quod hæc ſophiſtarum vis cum in ipſa oratione, cuius inuentio atque elocutio ad huiusmodi pondus erant compoſitæ, tum in actione fuerit ſita. in ipſis orationibus adfectabant ſublime ac magnificum dicendi genus, nec ſolum in verbis, ſed & in rebus, de quibus dicebant, maieſtatem præ ſe ferre adeoque animos audientium magna vi adgredi inſtituebant. tria enim ſunt, quæ ſermonem efficiunt ſublimem, quorum primum eſt grauisſimum argumentum; ſecundum, vt ipſius oratoris & cogitatio & adfectus ipſi argumento reſpondeant, ac tandem ſublimia verba, quæ cum ipſis rebus, ſiue reſpiciant intellectum ſiue voluntatem, accurate conueniunt, confer SAMVELEM WERENFELSIVM. [1] primum igitur declamarunt diligenter de momentis auguſtis ac ſplendidis, ac præcipue conſectati ſunt orationes panegyricas, a quibus etiam dicebantur panegyriſtæ. laudabant deos & heroas, Herculem, Iouem, Mineruam, Bacchum, Aeſculapium & alios; nec minus magnos homines, reges, principes, duces, & claros viros, quos ad cœlum vsque efferebant laudibus; & tandem illuſtres ciuitates. ex quibus inprimis prædicabant Athenas, quum ex illis tanquam ex vberrimo fonte

1 *diſſert. de meteoris orationis §. 3. ſeqq. quæ addita eſt libro de logomachiis eruditorum.*

dima-

dimanarunt ad alias gentes diſciplinæ omnesque bonæ artes, & inter has etiam eloquentia. hiſce exercitationibus omnes facundiæ vires colligebant, eum tantum in finem, vt dicendi copiam oſtentarent, atque hominum animos eorumque fauorem captarent. atqui hæc ſplendida argumenta, quæ excogitauerant, porro magnificis ſententiis illuſtriora adhuc exhibere, omnia ita copioſe narrare, vt coram ſpectari viderentur, ipſosque adfectus, quos mouere volebant, præ ſe habere ſingulari connitebantur ſtudio. cuius rei elegantisſimum exemplum deprehendimus in ſophiſta SCOPELIANO, de quo PHILOSTRATVS [1] prodit memoriæ, quod ſui excitauerit admirationem περὶ τὰς ἀκμαιοτέρας τῶν ὑποθέσεων, καὶ πολλῷ πλέον περὶ τὰς Μηδικὰς, ἐν αἷς οἱ Δαρεῖοι τε εἰσι καὶ οἱ Ξέρξαι, *argumenta tractans, in quibus aliqua vi dictionis opus eſſet, qualia Medica, in quibus Darii & Xerxæ.* hæc igitur argumenta, Μηδικαὶ ὑποθέσεις, erant omnino ſublimia, quibus indolem ac maieſtatem regum DARII aut XERXIS expreſſerunt, ad quam deſcriptionem non quoduis, ſed erectum atque elatum ingenium fuit aptum. quapropter adhuc de eo dicitur: καὶ γὰρ φρόνημα ἐν αὐταῖς ὑπεκρίνατο, *in iis enim & ſpiritus repræſentauit magnos.* at contra quum POLEMON in ſophiſtam lucanicas & mænidas, viliaque obſonia coëmentem incidiſſet, ὦ λῷστε, dixit, οὐκ ἔστι τὸ Δαρείου καὶ Ξέρξου, φρόνημα καλῶς ὑποκρίνασθαι, ταῦτα σιτουμένῳ, *amice, vix licebit Darii aut Xerxis indolem pulcre exprime-*

[1] *de vitis ſophiſtar. lib. I. n. 21 §. 4.*

re,

re, tali cibo paſto; [1] hisque ſignificauit, eum, qui propter paupertatem vili paſtu ſe ſuſtentare deberet, haud ſpiritus magnos concipere poſſe, nec aptum eſſe ad ſermonis argumentum ſublime.

§. XXX. Tandem magnifica quoque dictione vtebantur ſophiſtæ, ad quam plerique ſua indole erant procliues. alii recte graue orationis decus ac ſublimem dicendi formam complectebantur, hæcque lumina cum iudicio adferebant, rationem ipſarum rerum ac perſonarum habentes, ideoque magnam ſemper tenebant exiſtimationem. ſic de ſophiſta LOLLIANO eiusdemque elocutione PHILOSTRATVS [2] dicit: διαφαίνονται δὲ τȣ̃ λόγȣ καὶ λαμπρότητες, λήγȣσαι ταχέως, ὥσπερ τὸ τῆς ἀςραπῆς σέλας; *in eius autem oratione ſplendide quoque dicta elucent, fulgetri coruſcantis ad inſtar micantia*; quæ verba illuſtrat QVINCTILIANVS: [3] *tamen & lumina illa non flammæ, ſed ſcintillis inter fumum emicantibus ſimilia dixeris, quæ nec adparent quidem, vbi tota lucet oratio, vt in ſole ſidera ipſa deſinunt cerni.* nec non de ſophiſta CRITIA idem auctor [4] dicit: τὴν δὲ ἰδέαν τȣ̃ λόγȣ δογματίας ὁ Κριτίας καὶ πολυγνώμων, σεμνολογῆσαι τε ἱκανώτατος, ȣ̓ τὴν διθυραμβώδη σεμνολογίαν, ȣ̓δὲ καταφέυγȣσαν ἐς τὰ ποιητικῆς ὀνόματα, ἀλλ᾽ ἐκ τῶν κυριωτάτων συγκειμένην, καὶ κατὰ φύσιν ἔχȣσαν, *genere vero dicendi Critias creber ſententiis fuit & ſublimis, atque ad grauitatem maxime compoſitus, non gra-*

1 *Philoſtrat. de vitis ſophiſtar. lib. I. n. 25. §. 9.* 2 *de vitis ſophiſtar. lib. I. n. 23. §. 2.* 3 *inſtitut. orat, lib. VIII. cap. 5.* 4 *de vitis ſophiſtar. lib. I. n. 16. §. 4.*

vita-

vitatem dithyrambicam tamen, neque ad poëtica verba declinantem, ſed vocabulis maxime propriis, quæ ſit concinnata & plane naturalis: [1] qui & paullo poſt tradit: ὥσπερ ἀκτίνων αὐγαὶ τὰ Ἀττικὰ ὀνόματα διαφαίνεται τοῦ λόγου, *ſicut radiorum fulgores Atticæ voces in oratione eius relucent*: adde exemplum POLEMONIS. [2] alii vero ſequebantur genus dicendi maxime tumidum atque inflatum, in quo nihil ſolidi, nihil amœni erat, ea tantum cauſſa, vt auditores obſtupefacti ſophiſtas magna dignitate exiſtimationeque proſequerentur. quam ob rem negligebant propriam & perſpicuam orationem, vtebantur durioribus translationibus, amabant poëtarum formulas, fingebant omniaque ſollicito ſtudio colligebant, quæ ſermonem maxime efficiunt turgidum. in his exempli loco exhibere poſſimus GORGIAM, cui PHILOSTRATVS [3] adtribuit παραδοξολογίαν, πνεῦμα, & τὸ τὰ μεγάλα μεγάλως ἑρμηνεύειν, etiam de eo obſeruat, quod poëtica adhibuerit verba.

§. XXXI. Id, quod in oratione ſublime eſt & magnificum, apud auctores græcos varias habet adpellationes. dicitur quippe πνεῦμα, vt patet ex PHILOSTRATO, [4] hinc etiam apud latinos *ſpiritus* idem eſt ac animi elatio, quæ vox & aliquando ſumitur in bonam partem pro magnitudine mentis; quid autem ſit πνεῦμα, id explanat HERMOGENES. [5] por-

1 *confer HERMOGENEM* περὶ ἰδεῶν *lib. I. c. 6 quem locum illuſtrat BOVHOVRS arte bene cogitandi dial. II. pag. 82.*
2 *Philoſtratus de vitis ſophiſt. lib. I. n 25. §. 10.* 3 *de vitis ſoph. lib. I. n. 9. §. 7.* 4 *de vitis ſophiſt. lib. I. n. 9. §. I. lib. II. n. 1. §. 14. n. 15. §. 1.* 5 *de inuent. lib. IIII. cap. 4.*

ro

ro adpellatur θυμός, quæ vox præcipue ſignificat τὸ παθητικὸν, quod continet oratio, prout ſæpius nominatus PHILOSTRATVS[1] de DEMOSTHENE tradit, quod ISOCRATEM ſuperauerit θυμῷ καὶ ἐπιφορᾷ, quæ poſterior vox interdum notat ſententiam, qua concluditur apte orationis pars, quali ſignificatione iſtam poſuit HERMOGENES; heic autem videtur pertinere ad vehementiam orationis, breuibus forte ſententiis animum vrgentis, vti GOTTFRIED OLEARIVS [2] obſeruat. tertium vocatur μεγαλωφωνία, quod nomen non ſolum ad vocem, ſed & ad dictionem atque ἔννοιαν pertinet; [3] ſic & occurrunt voces κρότος, ἦχος ſiue ἠχὼ, quæ breuibus ſuntilluſtrandæ. vtrumque nomen ejusdem ſignificationis plerumque ad dictionem magnificam & ſublimem verborum compoſitionem, etiam pronuntiationem refertur, quod LVDOVICVS CRESOLLIVS [4] ita interpretatur: *is κρότος exiſtebat, tum ex lectis verbis & ſonantibus & genere ipſo τῆς συνθήκης, quæ propter exquiſitam ſtructuram, & membrorum atque periodorum plenam dignitatis coagmentationem dulcem quendam & magnificum habebat concentum, tum etiam ex linguæ pulſu, & ipſius vocis conformatione atque magnitudine: quæ ſi omnia mirabiliter in vnum & eundem oratorem conueniſſent, facile poterant audientes in admirationem rapere*, qui plura hanc inrem collegit. interdum tamen vocum harum conjunctarum alte-

1 *de vitis ſophiſtar lib. I. n* 17. *n.* I. 2 *ad Philoſtrat. p.* 504. 3 *Philoſtr. de vitis ſophiſtar. lib. I. n.* 26. §. 2. 4 *theatr. rhetor. lib.* III *c.* 27.

ra

ra ad compoſitionem; altera vero ad pronuntiationem refertur, vt PHILOSTRATVS [1] dicit de HERODE: κρότος σὺν ἀσφαλείᾳ καὶ Κριτιάζουσα ἠχώ, ubi quum paullo poſt huic ſophiſtæ tribuatur πνεῦμα οὐ σφοδρὸν, ἀλλὰ λεῖον, videtur κρότος pertinere ad compoſitionem; ἠχὼ vero ad pronuntiationem. clarius autem alio loco [2] diſcrimen hoc admittit, quum de ſophiſta ADRIANO ſcribat: τὴν δὲ παρασκευὴν τῆς λέξεως ἀπὸ τῶν ἀρχαίων σοφιστῶν περιεβάλλετο, ἤχῳ προσάγων μᾶλλον, ἢ κρότῳ, *dictionis autem ornatum ab antiquis ſophiſtis acceptum induit, voce ſonora magis, quam tinniente vſus*, ubi manifeſte ἦχος ſpectat ad pronuntiationem, κρότος vero ad ſtructuram. præter has adpellationes notum eſt nomen μέγεθος, quo vſus HERMOGENES, item ὕψος LONGINI, quæ voces num ſint eiusdem ſignificationis, vt plerique exiſtimant; an inter ſe differant, quæ eſt ſententia TANAQVILLI FABRI & elegantisſimi viri BOILEAV DESPREAVX, diſputatur, * vt de aliis nominibus, qualia ſunt σεμνολογία, ἐπίκροτον, ὑψηχὲς taceamus.

* de inſcriptione libri, quem debemus DIONYSIO LONGINO, diſputatur. plerique iſtam verbis ΠΕΡΙ ΥΨΟΥΣ concipiunt. at P. MANVTII, G. LANGBAENII aliæque editiones eam ΠΕΡΙ ΥΨΟΥΣ ΛΟΓΟΥ exhibent. priores hoc ſpecioſo argumento ſententiam ſuam muniunt, quod aliquis ſuſpicari posſit, fore, vt rhetor de non alia, quam ſublimi forma orationis agat. ſed vero ſi ratio hæc firma eſſe debeat, non videmus,

1 *de vitis ſophiſtar. lib. II. n. 1. §. 14.* 2 *lib. II. n. 10. §. 7.*

cur

cur CICERO libros ſuos rhetoricorum inſcripſerit de *inuentione rhetorica*, vt patet ex QVINCTILIANO & PRISCIANO.

§. XXXII. Superioribus adfirmauimus, vim illam oratoriam, qua animi hominum commouentur vehementius, non ſolum pendere ab orationis inuentione atque elocutione, ſed ipſius quoque oratoris actione. quæ quum complectatur partim geſtum motumque corporis, partim pronuntiationem, nos autem de priori ſupra iam diſputauerimus; reſtat, vt de poſteriori diſpiciamus breuiter. nam QVINCTILIANVS[1] hæc habet: *pronuntiatio a plerisque actio dicitur, ſed prius nomen a voce, ſequens a geſtu videtur accipere. namque actionem Cicero alias quaſi ſermonem, alias eloquentiam quandam corporis dicit. idem tamen duas eius partes facit, quæ ſunt eædem pronuntiationis, vocem atque motum, quapropter vtraq; adpellatione indifferenter vti licet.* decet bonum oratorem, omnia clare, accurate & iucunde efferre, quæ tres virtutes in pronuntiatione maxime ſunt neceſſariæ. quarum prima intelligitur oratio; ſecunda linguæ moderatio pro diuerſitate rerum inſtituitur, ac ſermonis comparatur dignitas; tertia autem animus audientis adficitur delectatione. tria quoque ſophiſtæ conſectati ſunt in pronunciatione ſtudioſiſſime: linguæ ῥυθμὸν, ἠχὼ τȣ̃ φθέγματος, vt omnia voce, qua poſſent, & maxima & ſuauiſſima dicerent; & ᾠδὴν, id eſt cantum, de quo momento copioſe diſſeruit LVDOVICVS CRESOLLIVS.[2] alii ex illis obſerua-

1 *inſtit. orator. lib. XI. c.* 3. 2 *vacationib. autumnal.*

bant dignitatem omniaque temperabant cum iudicio; at alii committebant multa ieiuna, atque vt exiſtimationi ſuæ conſulerent, adfe-ctabant magnificam & diuinitatis plenam pronuntiationem. neque pro rerum atque adfectuum; neque partium ſermonis ratione varium ſequebantur pronuntiandi modum; ſed ut animo erant elati, ita ore quoque ac voce maieſtatem vbique præ ſe ferebant, atque omnia verba ſingulari quadam grauitate emittebant.

§. XXXIII. Huiusmodi orationes & ſententiis & verbis magnificæ magnum ſæpe pon- in hominum animis habuerunt. illi qui veram atque integram eloquentiam ſtudiis ſuis complectebantur, ſapientiæ quoque cultores virosque magnæ auctoritatis ac dignitatis capere atque animos illorum concutere poterant. ſic CICERO Ligarium, quem Tubero filius confecto bello ciuili, adcuſauerat, quod contra voluntatem ſenatus Africam retinuisſet, defendit, etiam eo rem deduxit, ut teſte PLVTARCHO, [1] Cæſar orationis vi expugnatus Ligarium, olim hoſtem iudicatum abſolveret. ſic grauis fuit dicendi facultas apud PERICLEM, qui quum contra voluntatem Athenienſium loqueretur pro ſalute patriæ, in eorum mentibus, qui audierant, quaſi aculeos quosdam reliquit, auctore CICERONE. [2] nec ſolum tanta vi dixerunt, ac per actionem orationes ſuas effecerunt grauiores; ſed & ſermonibus ſcriptis, ſi quidam illos legerint, tale inſitum fuit pondus, cuius rei exemplum

1 *vit. Ciceron. t. I. p. 880.* 2 *de oratore lib. III. cap. 34. adde PLATONEM in Phædro p. 354.*

habe-

habemus in DEMOSTHENE. DIONYSIVS enim *Halicarnaſſeus* [1] *θυμὸν* ipſius deſcribit, & poſtquam dixiſſet, ſe ISOCRATEM legentem *πολὺ ἔχειν τὸ εὐσταθὲς τῆς γνώμης*, ſubiungit: *ὅταν δὲ Δημοσθένους τίνα λάβω λόγον, ἐνθουσιῶ τε καὶ δεῦρο κἀκεῖσε ἄγομαι, πάθος ἕτερον, ἐξ ἑτέρου μεταλαμβάνων, ἀπιστῶν, ἀγωνιῶν, δεδιώς*, cetera. alii autem ſophiſtæ, qui diſciplinam oratoriam turpiter depravabant, apud multitudinem ac plebem magna vi dixerunt, quoniam ſeſe accommodarunt ad populi errores ac prauos adfectus.

§. XXXIIII. Copioſe igitur diſputauimus de ſummis ſtudiis veterum ſophiſtarum, quibus vim oratoriam conſectati, atque ope illius animos audientium expugnare elaborauerint. quæ omnia eo nomine collegimus, vt cauſſæ atque occaſiones paterent, quibus deducti fuerint in opinionem de inſtinctu diuino ſophiſtarum namque quum per admirationem & animorum commotionem vehementem adquirerent ſibi auctoritatem, per eloquentiam autem delectationi conſecratam multorum favorem conciliarent; facile ipſorum fallaciæ & fraudes, quibus cæleſtes adflatus ſimularunt, proſperos habere poterant ſucceſſus. inprimis vero, quum dicerent ad populum, per quem anilis fere fuſa erat ſuperſtitio & in quo proiecta adfectuum libido dominabatur, cui indoli inſeruire, & per calliditatem vbique rebus ſuis conſulere annitebantur ſophiſtæ. quæ indoles erat præcipue Athenienſium, vt ex ipſis diuinis ſcripturis [2] cognoſcimus. PAVL-

1 *de admir. vi dicendi in Demoſth. §. 12.* 2 *Actor. XVII. v. 16. ſqq.*

LI enim, quum Athenis eſſet, *πνεῦμα παρωξύνετο ἐν αὐτῷ, θεωροῦντι κατείδωλον οὖσαν τὴν πόλιν*, quæ verba ſignificant, quod apoſtolus hic cognouerit, vrbem hanc ΚΑΤΕΙΔΩΛΟΝ. quam vocem dici ea forma adfirmat CASAVBONVS, qua a græcis *κατάδενδρα* dicuntur loci, vbi multæ ſunt arbores, *κατάδρυμοι* loci ſiluoſi, vt proinde ΚΑΤΕΙΔΩΛΟΣ *πόλις* vrbs ſit, in qua magna ſtatuarum copia, quibus dii deæue atque heroës repræſentantur. ſic magna vi vrbs hæc a PAVLLO adpellatur ΚΑΤΕΙΔΟΛΟΣ *idolis* quaſi *conſita & referta*, quorum omnino ſingularis ibi erat multitudo, vt vetuſta monimenta ſatis teſtantur, vide ex antiquis PAVSANIAM; [1] ex recentioribus IO. MEVRSIVM [2] & eruditos loci huius interpretes ERASMVM, BEZAM, PRICAEVM, HAMMONDVM, GROTIVM, & alios. ad hæc de Athenienſibus diuinus auctor LVCAS [3] dicit: *εἰς οὐδὲν ἕτερον εὐκαίρουν, ἢ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον*, vbi ſive vocem *καινὸν* explanes per *nouum*, ſiue per *παράδοξον*, quæ ſignificatio etiam firma eſt, * vtrumque conſentaneum eſt indoli huius populi. ſed vero Athenis magna erat vbertas, magna copia ſopiſtarum & oratorum, qui ibi vires eloquentiæ ſuæ explicare contendebant: vt adeo haud ſit mirum, quod Athenienſibus & ſuperſtitioni deditis, & novarum rerum ſtudioſiſſimis adflatus diuinos perſvaſerint.

* ſic v. 19. doctrina PAVLLI dicitur *διδαχὴ καινὴ*. id eſt continens *παραδόξου τί*, prout quoque *καινὸν εὕρημα*, *mirabile inuentum* eſt apud XENOPHONTEM.

1 *Attic.* 2 *Athenis Atticis.* 3 *loc. cit. v. 21.*

HISTO-

HISTORIA
LOGICAE.

PROLEGOMENA
DE
HISTORIA ARTIS LOGICAE GENERATIM.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

De voce logicæ §. I. *de indole & natura logicæ* §. II. *quomodo ipſius hiſtoria ſit conſcribenda, oſtenditur* §. III. *de dignitate atque vtilitate huiusmodi hiſtoriæ* §. IIII. *auctores, qui huius artis fata illuſtrarunt, commemorantur* §. V. *opera huc ſpectantia promiſſa; minus autem edita recenſentur* §. VI. *ſumma operis noſtri indicatur* §. VII.

§. I.

NObis eſt propoſitum, hiſtoriam diſciplinæ philoſophicæ, quæ *logica* adpellatur, tradere, eiusdemque fata ex monimentis probis commemorare; quam operam quum præſtare inſtituamus, non ab re eſſe ducimus, de indole ipſius doctrinæ breuiter quædam diſputare. nec vlli, qui vel leuiore græcæ linguæ valet cognitione, obſcurum eſſe poteſt, quod vox *logica* originem ſuam trahat a nomine λόγος, quod quum non ſolum ſignificet rationem; ſed & ſermonem, vti obſeruant ERASMVS SCHMIDIVS [1] & BALTHASAR STOLBERGIVS; [2] diſputarunt philoſophi, præſertim illi, qui dicuntur ſcholaſtici, quænam ſignificatio in hac adpellatione valeat? alii exiſtimarunt, dici hanc diſciplinam *logicam* propter rationem &

1 *obſeru. ad euangel. Ioann. cap. I.* 2 *diſſert. de λόγῳ & νῷ platonico in libro de ſolœciſmis N. T. p. 196.*

intel-

intellectum humanum, quem emendare & a vitiis purgare, proprium munus logicæ eſſet, alii vero vocem hanc reſpicere putant ſermonem, ſiquidem cogitationes, quas producit intellectus, ſibi veluti ſermones internos repræſentant, quam opinionum diſcrepantiam non magni eſſe momenti cenſemus. etenim vtraque ſententia eo ſpectat, quod logica verſetur in rebus, quæ pertineant ad intellectum humanum, quamuis ipſius cogitationes proprie haud ſint ſermones interni. nonnulli ex antiqua ætate nomen hoc ea ſententia uſurparunt, vt etiam theologiam, ſeu doctrinam de rebus diuinis ſignificauerit, quod fecit PLATO; item grammaticam & rhetoricam, quæ amplior notio plane eſt ſingularis: confer GERH. IO. VOSSIVM [1] & CHRISTIANVM THOMASIVM [2].

§. II. Intelligimus autem per logicam illam philoſophiæ doctrinam, quæ de veritatis indole agit, ac media demonſtrat, quibus homo aptum ſe reddere poteſt ad cognitionem veri eſt falſi. qua definitione ſatis clare iudicamus, nobis haud eſſe in animo, de facultate naturali, quæ hominibus ineſt, cogitandi, veritatem percipiendi, etiam ex poſitis ante principiis deducendi conſequentias diſputare; quin etiam profitemur, logicam illam naturalem, quam nonnulli produnt, haud vere dici poſſe *logicam*. namque nomen hoc reſpicit quamdam diſciplinam ad formam regulamque artis compoſitam, adeo ut officii noſtri eſſe ducamus, ex hiſtoriarum monimen-

1 *de natura & conſtitut. logic. cap.* I. 2 *philoſophia aulica cap. IV. §. 18. ſqq.*

tis philoſophorum ſtudia enarrare, quibus viam ad artem bene cogitandi ac ſenſum veri excitandi aliis demonſtrare elaborauerint, primum quidem rudiori quadam opera; poſthac autem, quum litteræ philoſophicæ magna caperent incrementa, pleniore elegantiorique. at vero ſi de dignitate diſciplinarum merito velimus ſentire, omnino ipſam ex illarum argumentis petere debemus, quæ quo excellentiora ſunt, eo maius quoque pretium doctrinis ponendum eſſe cenſemus, quod quum ita eſt, non poſſumus, quin logicæ ſummam habeamus dignitatem atque exiſtimationem. nec mirum eſt, quod CICERO [1] logicam egregie laudauerit ac pronunciauerit, iuris ciuilis magnum vſum apud multos fuiſſe, artem in vno Servio Sulpicio: *quod numquam*, ait, *effeciſſet ſolius iuris ſcientia, niſi eam præterea didiciſſet artem, quæ doceret rem vniuerſam diſtribuere in partes; latentem explicare definiendo, obſcuram explanare interpretando; ambigua primum videre, deinde diſtinguere, poſtremo habere regulam, qua vera & falſa iudicarentur & quæ quibus poſitis eſſent quæque non eſſent conſequentia.* etenim tanta dignitas atque excellentia veritatis eſt, vt ex illius ſenſu magna vis ad bonos rectosque mores efformandos adeoque ad felicitatem hominum ſtabiliendam oriatur, quæ quum ope logices promoueatur, nemo ſane de præſtantia doctrinæ huius dubitauerit. quin etiam ſi modo literarum ſtudia, quæ iure ac merito ſemper media ad ſalutem mortalium adferre debent, reſpiciamus, ſiue rebus diuinis, ſiue

[1] *Bruto.*

legi-

legibus cognoſcendis, ſiue arte medendi abſoluantur, iſta nunquam ope logices carere poſſunt, niſi quis per memoriam tantum ſine iudicio eruditionem ſibi comparare inſtituat.

§. III. Quod ſi autem hiſtoriam logicæ tradere, induximus animum, pro hiſtoriarum indole neceſſe habemus, illius originem, progreſſum, fata, ſiue fuerint proſpera, ſiue aduerſa, commemorare, ita vt non ſolum auctorum atque philoſophorum, qui in hoc ſcientiarum genere extiterunt celebres; ſed etiam ipſius diſciplinæ eiusque doctrinarum rationem habeamus. namque ab eorum moribus atque inſtitutis abhorremus plane, qui quum hiſtorias diſciplinarum deſcribere inſtituant, operi ſuo ſatisfeciſſe videntur, quando pro temporum ratione ſcriptores eorumque monimenta copioſe enarrant; ipſa autem illorum ſtudia, quibus diſciplinas modo ornarunt; modo corruperunt, relinquunt intacta. nec cuiusvis ingenii indoles fert, accurate ac pro rei dignitate res geſtas literarum explanare. ſcilicet tantum abeſt, vt nuda auctorum ac librorum cognitio ope memoriæ adquiſita ſufficiat, vt neceſſe ſit, doctrinam ipſam ac diſciplinam, cuius fata explicanda quis habeat ſibi propoſita, exploratam tenere ac cognitam. multo minus illorum, qui hiſtorias ſcientiarum litteris conſignant, rationem probare poſſumus, quum originem litterarum, etiam doctrinarum cuiusue generis repetunt a longiſſimo tempore, quin immo a prima mortalium ætate, ita vt de cognitione logicæ, quam paren-

tes noſtri primi habuiſſent, quoque ediſſerant. illo enim æuo litterarum ſtudia ea facie eaque forma, quam poſthac præ ſe tulerunt, etiam adhuc præ ſe habent, quum ad regulas artis ſint accommodata, minus floruerunt; quamuis haud negauerim, naturam mortalibus illa tempeſtate indidiſſe non mediocrem vim, varias res cognoſcendi. nec cauſſas percipere poſſum, cur diſciplinis litterariis tam nimiam vindicent antiquitatem, præſertim quum ſubinde haud maius pretium, aut dignitas quædam excellentior illarum poſſit oriri.

§. IIII. Magnum pretium hiſtoriæ philoſophicæ quisque ſapientiæ ingenuus cultor ponit, quippe quæ non ſolum in ipſis diſciplinis, quas complectitur philoſophia; ſed & aliis ſuperioribus clariſſimum lumen nobis adferre poteſt, ita vt eius ope fata ſapientiæ ac ſtultitiæ humanæ; fundamenta opinionum philoſophorum; genuinam ſententiarum ætatem, hæreſium cauſſas aliaque poſſimus intueri, qua de re legas EPHRAIM GERHARDVM [1] & C. A. HEVMANNVM [2]. quodſi ita eſt, ſicuti eſt, nemo operam noſtram, quam in conſcribenda hiſtoria logices collocabimus, pronunciabit inutilem, præſertim quum ab aliis, qui in hoc negotio iam verſati ſunt, multa nec leuiora momenta nobis fuerint relicta, quæ diſtinctius ac diligentius ex plananda atque illuſtranda eſſe cenſemus. Princeps enim nobis propoſitum eſt, non modo genuinam logicæ originem demonſtrare, eiusdemque occaſionem ex probis monimentis oſtendere; ſed & per varias ætates progreſſum illius ac

1 *introd. in hiſtor. philoſoph.* 2 *act. philoſ. part. I. pag. I.*

fata

fata ita proponere, vt tradamus partim quid philoſophi hac in re docuerint; partim quo ſtudio ipſi artem cogitandi veramque libertatem exercuerint. qua ratione neceſſe eſt, animum ſemper ad duplicem modum philoſophiam tractandi, *ſectarium* atque *eclecticum*, vti dicitur, aduertere: quo cognito, facile cauſſas poſſumus obſeruare, cur logica modo feliciori, modo aduerſa ſorte fuerit vſa. quod ſi enim philoſophum quendam prauus adfectus & ſingulare ſtudium auctoritatis occupauit, quid mirum, quod haud proſperiori ſucceſſu logicam conſcribendam adgredi queat? ſic quamuis iam alii de hac hiſtoria expoſuerint; reſtant tamen multa a nobis dicenda, vt ex ipſo opere patebit.

§. V. Verum enim vero haud inconſultum erit, ſcriptores illos, quibus in hoc hiſtoriarum genere aliquid debemus, commemorare, & in certas claſſes diſtribuere.

Auctores, qui de fatis & ſcriptoribus logices diſſeruerunt.

1) *generatim.*

PETRVS RAMVS, qui edidit *ſcholas in liberales artes*, Baſil. MDLXXVIII. fol. quibus continentur ſcholæ *grammaticæ* lib. XX. *rhetoricæ* lib. XX. *dialecticæ* lib. XX. *phyſicæ* lib. VIII. *methaphyſicæ* lib. XIIII. *mathematicæ* lib. XXI. primus autem liber ſcholarum dialecticarum agit de logicæ auctoribus, & complectitur octo capita, quorum primo de logica *primorum parentum*; ſecundo de logica *mathematicorum*, in primis *Pythagoreorum*; tertio de logica *phyſicorum*, ſiue philoſophorum ſcholæ Ioni-

cæ usque ad tempora Socratis, qui inprimis rebus naturæ cognoſcendis operam dederunt; quarto de logica *Socratis Pyrrhonis & Epicureorum*; quinto de logica *Antiſteniorum & Stoicorum*; ſexto de logica *academicorum*; ſeptimo de logica *Peripateticorum*; octavo de logica *Ariſtotelicorum interpretum & præcipue Galeni* diſputatur.

BARTHOLOMAEVS KECKERMANNVS, qui edidit *ſyſtema ſyſtematum*, cuius tomo primo etiam continentur *præcognitorum logicorum tractatus tres*, quorum ſecundus exhibet *hiſtoriam logicam*, ita vt diſſeratur capite ſecundo de fatis logicæ *a principio mundi usque ad annum ſeruatoris noſtri* MD. tertio ab hoc tempore usque ad *ætatem Petri Rami*; quarto de *Rami & Rameæ diſciplinæ proprietatibus*; quinto de *logicis a tempore Rami usque ad ætatem auctoris*.

IO. a WOWER, Hamburgenſis, protulit in lucem opus de *polymathia*, quod prodiit MDCIV. 4. & cura IACOBI THOMASII Lipſiæ MDCLXV. 8. item tomo X. theſauri antiquitatum græcarum IACOBI GRONOVII. prout WOWER opere hoc in primis de ſtudiis litterarum veterum erudite diſputat; ita quoque capite XX. p. 184. de *dialectica* quædam profert, atque illuſtrat præcipue voces διαλεκτικὴ & λογικὴ, breuius quidem, quam argumenti dignitas & copia poſtulant.

GERHARDVS IO. VOSSIVS, cui debemus libros II. *de logices & rhetoricæ natura & conſtitutione*, Hag. Comit. MDCLVIII. 4. qui etiam inter opera VOSSII extant. liber

de

de logices natura & conſtitutione complectitur capita XIII. quibus haud integram quidem logicæ hiſtoriam tradit; multa tamen adfert, quæ illam poſſunt illuſtrare, quum capite primo diſſerat *de variis logicæ artis nominibus*; ſecundo *de genere logicæ*; octavo *de logices inuentore & per varios incremento*; nono *de logices diviſione*; decimo usque ad vltimam *de ſcriptis logicis Ariſtotelis*.

PETRVS GASSENDVS, cuius opera omnia in ſex tomos diuiſa prodierunt Lugduni MDCLVIII. fol. quorum tomus primus continet *ſyntagma philoſophicum*, cuius pars prima eſt *logica*, & complectitur præter *inſtitutionem logicam* duos libros, quarum alter agit *de logicæ origine & varietate*, ac quidem capite primo *de origine & inuentione logicæ*; ſecundo de logica *Zenonis ſeu Eleatica*; tertio de logica *Euclidis* ſeu *Megarica*; quarto de logica *Platonis*; quinto de logica *Ariſtotelis*; ſexto de logica *Stoicorum*; ſeptimo de logica *Epicuri*; octauo de logica *Lullii*; nono de logica *Rami*; decimo de logica *Verulamii*; vndecimo de logica *Carteſii*.

RENATVS RAPINVS, qui ſcripſit *reflexions ſur la logique*, quibus multa collegit, quæ fata logicæ cognoſcenda illuſtrare poſſunt.

CHRISTIANVS THOMASIVS, qui *introductionem ad philoſophiam aulicam* MDCLXXVIII. protulit, cuius editio ſecunda MDCCII. lucem aſpexit: & in primis capite quarto p. 86. *de prudentia cogitandi & ratiocinandi* varia momenta ex hiſtoria philoſophica attigit,

tigit, quæ artem logicæ eiusque fata poſſunt illuminare, quod & fecit *cautel. circa præcognit. iuriſpr.* cap. x. p. 191.

GEORGIVS PASCHIVS, quem heic ideo commemoramus, quoniam de *inuentis nou-antiquis* cap. 11. diſſerit de logica Ariſtotelis, Carteſii, de arte Lulliana, de variis diſputandi modis.

IACOBVS FRIDERICVS REIMMANNVS, qui edidit *critiſirenden Geſchichts-Calender von der logica, darinn das Steigen und Fallen dieſer hoch-vortrefflichen diſciplin von Anfang der Welt biſs auf das Iahr Chriſti* 1600. *entworffen*, Francof. ad Mœn. MDCXCVIIII. 8. qui auctor exiſtimat, quod prima diſputatio theologica habita ſit in paradiſo inter Euam & Diabolum. titulum libri huius IO. MOLLERVS præf. ad MORHOFII polyhiſtoris continuationem §. x. adpellat *ridiculum* atque *abſonum*: hancque adpellationem, quod operis huius inſcriptioni omnino conueniat, iterum tuetur epiſtola quadam aduerſus REIMMANNVM, quæ legitur part VII. p. 690. diarii litterarii teutonici: *ausführlicher Bericht von allerhand neuen Büchern*; contra quas adcuſationes ſeſe defendere inſtituit præfatione *introductionis in hiſtoriam litterariam germanorum* part. III. ſect. 2. cuius libri ſectione I. part. III. p. 446. etiam merita germanorum in artem logicæ ſpeciatim commemorantur.

CHRISTIANVS IVNCKERVS, qui Altenburgi MDCCXIV. edidit *lineas primas eruditionis vniuerſæ*, quarum pars poſterior, quæ lineas *heraldicæ*, *rei nummariæ* & *anti-*

qui-

tiquitatum exhibet, poſt fata auctoris vſui publico tradita eſt. quum huiusmodi rationem ſcribendi ſibi elegiſſet, vt ſcientiarum traderet hiſtorias breuiter, paucis etiam parte ſecunda p. 2. de fatis logicæ disſeruit.

10. FRANCISCVS BVDDEVS, qui editioni *artis cogitandi* Hal. MDCCIIII. 8. præfationem præmiſit, & iſta diſſeruit *de fatis ſtudii logici, eiusque vera indole, adminiculis & defectibus.*

10. IACOBVS SYRBIVS, cuius *inſtitutiones philoſophiæ rationalis eclecticæ* Ienæ MDCCXVII. 8. in publicam emiſſæ ſunt lucem, præfatione ornatæ, quæ fata quoque artis huius a prima ipſius origine vsque ad hæc tempora breuiter commemorat.

GOTTLIEB STOLLE, qui vt conſuleret incrementis hiſtoriæ litterariæ, anno MDCCXVIII. edidit lingua teutonica: *Kurze Anleitung zur hiſtorie der Gelahrheit*, cuius libri parte ſecunda eiusque capite ſecundo p. 115. deprehendimus hiſtoriam logicæ & metaphyſicæ, quæ inprimis ipſius fata tempore recentiori nobis explanat diligenter.

ANDREAS RVDIGER, qui editioni tertiæ MDCCXVII. *inſtitutionum eruditionis* præmiſit præfationem, qua §. 9. ſqq. breuiſſime de fatis harum litterarum diſſerit. nec ſilentio dimittere poſſumus

GEORGIVM WEGNERVM, qui edidit, disquiſit. hiſtorico-philoſophicam *de origine logices* MDCLXVII. 12. de qua eiusque auctore diſſerit VINCENTIVS PLACCIVS de ſcriptoribus anonymis p. 321. 1295.

PETRVM

PETRVM AVRIVILLIVM, *Geualienſem*, profeſſorem logices & metaphyſices, poſthæc græcæ linguæ & theologiæ in academia Vpſalienſi, qui edidit orationem de *origine, antiquitate & priſcis logicæ cultoribus*: cuius mentionem facit IO. SCHEFFERVS Suecia litterata p. 230. ſcriptores autem logicarum tantum recenſent.

DANIEL GEORGIVS MORHOFIVS in polyhiſtore philoſ. tom. II. lib. 5.

BVRCARDVS GOTTHELFF STRVVIVS bibliotheca philoſophica capite IV. cui adiungas IO. HENRICI ACKERI, ſupplementa p. 40. ſeqq. qui STRVVIVS etiam ſcriptores logicarum iuris commemorat bibliothec. iuridic. cap. VIIII. §. 2. p. 283. vt in præſenti de BOLDVANI, DRAVDII, LIPENII bibliothecis philoſophicis, item SPACHII nomenclatore philoſophico taceamus, quos auctores quisque conſulere poteſt, ſi modo haud facile vbique ipſis adhibeat fidem.

2) *ſpeciatim*

(a) *ratione variarum gentium & ſectarum.*

CORNELIVS DIETERICVS KOCHIVS, qui Helmſtadii MDCCX. edidit *initia polyhiſtoris logici*, quibus diſputat capite primo de logica *diuina*; ſecundo de logica *angelica* & tertio de logica *heroica* ſiue *mythica*; anno MDCCXIII. autem ipſius ſtudio prodiit *incrementum polyhiſtoris logici*, quo adparet caput quartum de logica *patriarcharum.*

IO. FRANCISCVS BVDDEVS, in cuius *introductione ad hiſtoriam philoſophiæ Ebræorum*,

rum, quæ auctior multis acceſſionibus iterum Halæ Saxonum MDCCXX. 8. prodiit, multa deprehendimus, quæ ſtudium logices apud Hebræos poſſunt illuſtrare.

IACOBVS FRIDERICVS REIMMANNVS, qui *hiſtoria litteraria ante diluuiana* p. 49. quædam obſeruat de logica primorum parentum noſtrorum, de qua paullo poſt diſſeramus copioſius.

IACOBVS GVILIELMVS FEVERLINVS, cuius auſpiciis Altorfii edita eſt diſſertatio de *philoſophia Adami putatitia* MDCCXV. & alia de *Adami logica, metaphyſica, matheſi, philoſophia practica & libris* MDCCXVII.

IO. IVLIVS STRVVIVS, cui debemus *rudimenta logicæ Ebræorum ex Iudæorum ſcriptis eruta exemplis copioſe illuſtrata*, Ienæ MDCXCVII. 4. quæ tribus diſſertationibus in noſtra academia publico eruditorum examini expoſuerat. tradit auctor atque illuſtrat logicam Ebræorum eam, quam nonnulli dicunt *Talmudicam*, quoniam contineat præcepta per libros Talmudicos diffuſa, quibus ſacri codicis ſententia recte inueſtigari, & inde ex mente Rabbinorum veræ conſequentiæ, quibus ipſorum Talmud nititur, deduci poſſent. procemio huius operis diſſeritur de logicæ Ebræorum origine, variis nominibus, ac ſcriptoribus; capite autem primo de *ipſis interpretandi & argumentandi regulis Ebræorum*; capite ſecundo traditur *logicæ Hebræorum methodica tractatio*; & caput tertium exhibet *quædam paralipomena*.

IOΝ. CONRADINVS SCHRAMMIVS, qui ſcripſit *introductionem in dialecticam Cabbaleorum methodo Peripateticorum potiſſimum conformatam*, Brunſuigæ MDCCIII. 8. caput primum demonſtrat *veritatem etiam ab Hebræis & in ſpecie ex ipſorum Cabbala petendam eſſe*; capite ſecundo differit auctor de *diſcrimine exotericorum & acroamaticorum apud Cabbaleos*; capite tertio de *ſephirarum ſcopo & ordine*; capite quarto de *propoſitionibus cabbaliſticis harumque compoſitione & examine*; capite quinto de *ſyllogiſmorum cabbaliſticorum principiis, veritate ac natura*; capite ſexto de *vitiis & fraudibus, quæ ineſſe ſolent argumentis cabbaliſtarum.* quamuis STRVVIVS & SCHRAMMIVS potius logicas Ebræorum atque auctorum Cabbalæ ſcripſerint, quam ipſarum fata expoſuerint; ex ipſorum tamen monimentis multa peti poſſunt, quæ hiſtoriæ harum litterarum non mediocrem adferunt lucem. nec defuerunt, qui ſcriptores logicarum ex gente Ebræorum collegerunt eosque enarrarunt, id quod præſtiterunt auctores bibliothecarum Ebræorum, quos diligenter IO. CHRISTOPH. WOLFIVS præfatione bibliothecæ Ebrææ recenſet.

THOMAS STANLEIVS, qui hiſtoriam philoſophiæ, cuius elegantem interpretationem latinam GOTTFRIED OLEARIO debemus, edidit eaque ex antiquis monimentis multa collegit, quæ ad hiſtoriam logicæ apud veteres græciæ philoſophos pertinent. etenim exhibet p.326. *doctrinæ Platonis lineamenta autore* ALCINOO, qui capite

pite IV. V. VI. dialecticam Platonis exponit; p. 443. ſqq. diſſerit de logica *Ariſtotelis*; p. 554. de dialectica *Stoicorum* p. 1952. de canonica *Epicuri*.

ADAMVS BVRSIVS, cuius opus extat, quod inſcribitur: *Ciceronis dialectica*, quam ex Stoicorum maxime ſententia in ſcriptis diſperſe reliquit, Samoſcii MDCIIII. 4. quod opus dicit I. ALB. FABRICIVS biblioth. latin. lib. I. c. 8. p. 148. *præclarum ac raro certe obuium*, eiusque mentionem faciunt IVSTVS LIPSIVS centur. V. epiſt. 57. miſcell. SCHILTERVS manuduct. philoſ. moral. ad iurisprud. cap. I. § 9. & GERH. IO. VOSSIVS de logices natura & conſtitutione cap. VIII. §. 29. p. 40. de eo ita iudicat: *iccirco bonam operam nauauit* Adamus Burſius *Samoſcienſis academiæ profeſſor opere eo, quod dialecticam Ciceronis inſcripſit. nam tres in eo perſonas inducit, Stoicum, Peripateticum, academicum; proque tribus iſtis trium ſectarum logicam expoſuit. interque cætera hoc commodi præſtat, quod melius ex eo Cicero, & alii intelligantur.*

IO. ALBERTVS FABRICIVS, qui Lipſiæ MDCXCII. edidit diſputationem de *cauillationibus Stoicorum*; anno MDCXCIX. Hamburgi *ſpecimen hiſtoriæ logicæ elenchticum*; etiam *bibliotheca græca*, qua de antiquis philoſophis atque illorum ſcriptis copioſe & ſolide diſſerit, haud cotemnendam fecit facultatem, hiſtoriam logicæ accuratius ſcribendi atque ornandi. idem argumentum de *cauillationibus Stoicorum*, libro quodam ſe ex-

poſuiſſe, teſtatur VOSSIVS de ſectis philoſophorum cap. XI. §. 6. p. 66.

IO. ANDREAS SCHMIDIVS, cuius diſputatio de *Chryſippea brutorum logica* Ienæ MDCLXXXIX. prodiit.

IO. PETR. LVDOVICVS, Hal. Saxon. MDCXCIX. diſputatione quadam inaugurali expoſuit *hiſtoriam rationalis philoſophiæ apud Turcas.* de cetero inprimis adhuc ſunt tres, qui noſtra ætate de Turcarum philoſophia quædam tradiderunt: BAPTISTA DONATVS *della letteratura de Turchi* Venet. MDCLXXXVIII. 12. SAMVEL SCHELWIGIVS oratione *de philoſophia Turcarum* Gedan. MDCLXXXVI. ABRAHAM HINCKELMANNVS præfatione ad *Alcoranum* MDCXCIV. a ſe editum, qua oſtendit, omnia philoſophiæ ſtudia florere in Arabia; artem logicæ autem ſilentio dimittit.

(b) *ratione variarum ad logicam ſpectantium doctrinarum.*

IACOBVS BRVCKERVS, auctor diſſertationis, quæ inſcribitur: *tentamen introductionis in hiſtoriam doctrinæ logicæ de ideis*, Ienæ MDCCXVIII.

IO. FRIDEMANNVS SCHNEIDERVS, qui Halæ protulit in lucem *diſſertationem de variis argumentandi methodis veterum & recentiorum*, qua diſputat de methodis argumentandi generatim; de oratione continua; de dialogis; de inductione; de ſorite; de methodo hypothetica; de variis veterum ſophiſmatibus noſtra ætate incognitis; de argumentatione actiua Diogenis Cynici; de argumentatione ab inuidia; de methodo Ra-

Ramiſtica; de methodo mathematica; de methodo ſyllogiſtica.

IO. ANDREAS SCHMIDIVS, qui conſcripſit *breuem disquiſitionem de diuerſis diſputandi proceſſibus*; inprimis apud Iudæos & græcos, ac ſpeciatim de modo per dialogos Megarico, per ſyllogismos Cynico, mathematico. opere hoc auctor *logicam Ebræorum* & *logicam nou-antiquam* promittere videtur.

IO. CASPAR GVNTHER, cuius diſſertationem de *modo diſputandi Megarico* Ien. MDCCVII. habemus.

(c) *ratione diuerſorum logicam tractandi modorum.*

IACOBVS GVILIELMVS FEVERLINVS, qui anno MDCCXII. Ienæ edidit diſſertationem de *variis modis logicam tradendi, ſpeciatim de logica ſymbolica*, vbi capite primo §.4. obſeruat, logicam tradi poſſe vel ornate; vel nude ſine ornamento quodam; ornatum autem peti vel ex loco ſimilium; vel ex loco exemplorum; vel teſtimoniorum; ad logicam ex loco ſimilium transferri *ſymbola, emblemata, hieroglyphica*. anno eodem Lipſiæ aliam ſcripſit de *logica hieroglyphica*; & anno MDCCXV. Altdorfii programma de logicis *paradigmaticis theologicis, iuridicis aliisque.*

§. VI. Auctores hosce commemorare, e re noſtra omnino fuit, vt pateat, qua cura quoue ſtudio culta atque ornata fuerit hiſtoria logices, quamuis hanc recenſionem ita elaboratam eſſe, vt nulla fieri poſſet acceſſio, adfirmare nolim. ſufficiat enim, principes huius-

modi ſcriptores annotaſſe, eosque inprimis, quos adhuc ipſi ad vſus noſtros contulimus, ex quo animum ad artis logicæ fata exponenda convertendi cepimus conſilium. fuerunt quoque, qui idem propoſitum mente ſua conceperunt, vt argumentum hoc explanandum ſibi ſumerent; ſed modo per neceſſitatem mortis; modo per alias occupationes promiſſis ipſique voluntati ſuæ ac deſideriis aliorum haud ſatisfecerunt. quo ſpectant

VINCENTIVS PLACCIVS, qui in catalogo librorum edendorum præter *bibliographiam logicam* etiam promiſit orbi erudito *hiſtoriam logicæ.*

IO. PETR. LVDOVICVS, qui extremo diſſertationis *de philoſophia rationali apud Turcas* ſupra commemoratæ *polyhiſtorem logicum* ſe meditari, ſignificat, eiusque nouem libros conſtituit, ita vt liber primus diſſerat *de inuentione artis ratiocinandi vniuerſim*; ſecundus *de inuentione dialecticæ græcorum*; tertius *de ſectis logicorum apud græcos*; quartus *de logica Ariſtotelis*; quintus *de logicæ emendatoribus aut inuentoribus nouarum*; ſextus *de logicis practicis*; ſeptimus *de logicis aliarum gentium*; octauus *de bibliotheca logica*; nonus *de iudicibus logicarum.*

SEVERINVS LINTRVPIVS, qui in *reliquiis incendii Bergenſis* p. 47. pollicitus eſt *hiſtoriæ logicæ breuiarium* & *ſchediaſma hiſtoricum de fatis metaphyſicæ.*

IACOBVS FRIDERICVS REIMANNVS, qui *introductione ad hiſtoriam litterar. gener.* p. 59. teſtatur, ſe conſcripſiſſe opus latinum

tinum *de artis ratiocinandi primis auctoribus.*

§. VII. Quod ad noſtram operam adtinet, quam hiſtoriæ artis huius deſcribendæ conſecrabimus, per ordinis rationem exercitationem hanc diſtribuamus in tres libros:

LIBRI I. de origine artis logicæ.
Caput 1. *de falſa ipſius origine.*
2. *de vera eius origine.*

LIBRI II. de progreſſu ac fatis logicæ.
Capitis 1. *de progreſſu ac fatis artis logicæ generatim per varios auctores.*
Sect. (1) tempore vetuſtiori.
Sect. (2) tempore medio.
Sect. (3) tempore recentiori.
Caput 2. *de origine, progreſſu & fatis doctrinarum logicæ ſpeciatim.*
Caput 3. *de variis modis logicam tradendi ſpeciatim.*

LIBRI III. de varia exiſtimationis logicæ fortuna.
Caput 1. *de fortuna proſperiori.*
2. *de fortuna aduerſa.*

qua ratione, quam nobis præſcripſimus, quæuis momenta eaque præſtantiſſima, quæ obſeruatione digna ſunt, attingere elaborabimus, ita vt non ſolum reſpiciamus auctores ac doctrinas logicæ; ſed & vſum illius ac deprauationem, quæ fuit multiplex. atqui hæc omnia nunc diſtincte ac breuiter explanabimus.

LIBRI I.
DE
ORIGINE ARTIS LOGICAE.

CAPVT I.
DE
FALSA ILLIVS ORIGINE.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Num origo logicæ ſit diuina §. I. II. *ſententia de logica angelica & mythica reiicitur* §. III. IIII. *de logica Adami* §. V. *Caini, Abelis* §. VI. *Noachi, Abrahami, Iobi* §. VII. *de logica Moſis, Salomonis item vrim & thummim* §. VIII. *hæc omnia confutantur atque cauſſæ huius falſæ opinionis oſtenduntur, quarum exponitur altera* §. VIII. *altera vero* §. IX. X. XI. XII. *qualis cognitio veritatum hisce hominibus ſit adſcribenda* §. XIII. XIIII.

§. I. ANtequam veram logicæ originem demonſtramus, non ab re erit, in illorum ſententiam inquirere, qui iſtam partim a Deo, partim ab hominibus primæ ætatis petunt, ac quod robur illi inſit, explanare perſpicue. quod ad opinionem adtinet priorem, deum eſſe autorem logicæ, illi ſeſe addixit CORNELIVS DIETERICVS KOCHIVS,[1] qui de logica *diuina*, *angelica* & *heroica* ſiue *mythica* diſputauit, ea ſententia, quod origo logicæ Deo ſit vindicanda, prout nonnulli quoque in ſummo numine eiusdemque mente ſanctiſſima legum ac iuris originem quæſiuerint atque inuenerint. quapropter E-

[1] *initiis polyhiſtoris Logici.*

braei

bræi modo *ſapientiam* חכמה Deo adtribuant; ſed philoſophi quoque græci ipſum dicant *mentem*, id quod THALES, PYTHAGORAS, ANAXAGORAS, SOCRATES, PLATO, ARISTOTELES fecerint, item λόγον *rationem*, prout Stoici ſummum Deum aperte ita vocauerint; nec non *veritatem*, qua appellatione vſi ſint PYTHAGORAS, SOCRATES, PLATO. quam excellentiam quum in Deo cognouerint, non mirum ſit, quod PLATO philoſophiam dixerit *donum* & CICERO inuentum Dei, etiam BARTHOLOMAEVS VIOTTVS exiſtimauerit, omnis demonſtrationis prima initia nobis Dei beneficio ineſſe, & MALEBRANCHIVS declarauerit, non eſſe aliam viam ad veritatem inueniendam, quam ſi homo Deo penitus addictus ideas rerum, veri omnis origines in ipſo Deo ſecum & cum ſua mente arctiſſime coniuncto intueretur, quem & ſecutus fuerit PETRVS POIRETVS.

§. II. Sed pace clariſſimi huius viri fiat, vt ea qua decet modeſtia accuratius in hanc ſententiam inquiramus. quæſtio igitur ponitur: num origo logicæ a Deo ſit petenda, nec ne? quam neque adfirmare, neque negare poſſumus, niſi antea compertum ſit, qua ſignificatione vox *logicæ* valeat. etenim illi duplex vis ineſſe poteſt, ita vt partim tantum reſpiciat ſanam & rectam rationem, per quam cognoſcimus veritatem; partim vero formam logicæ, qua eſt diſciplina ad artis regulas accommodata. priori ratione dici poteſt, Deum eſſe autorem logicæ, omnesque veritates, quas ope intellectus noſtri cognoſcimus, eſſe diuinas, quia Deus rationem ſiue intellectum

humanum veluti principium cognoſcendi conſtituit, iisque viribus, quæ ad huiusmodi cognitionem ſunt neceſſariæ, ornavit. ſed tamen plane aliud fundamentum diuinæ originis logicæ ponimus, quam clariſſimus KOCHIVS, qui id ex diuina mente, ratione, ſapientia deducit, quæ niſi mitiori ſententia intelligantur, facile quemdam in errorem haud mediocrem coniicere poſſunt, præſertim quum MALEBRANCHIVM & POIRETVM ſententiæ ſuæ fauentes in medium proferat. nam quæ viri hi celeberrimi hac de re diſputarunt, quam proxime accedunt ad enthuſiaſmum, vt ex illis, quæ infra dicemus, patebit clarius. nec teſtimonia philoſophorum paganorum quoddam robur aut lumen adferre poſſunt, qui grauiſſimis erroribus de Deo eiusque mente diuina ſeſe implicuerant, id quod inprimis de Stoicis apertum eſt, qui Deum & naturam idem eſſe putarunt. quod ſi autem logica conſideratur veluti diſciplina quædam philoſophica, neutiquam eius ortum ad Deum referre debemus, ſiquidem nititur regulis artis inuentæ ab hominibus & ab iisdem excultæ & perpolitæ. reſpicit logica morbos & imbecillitates intellectus humani, quibus mederi princeps logici munus eſſe debet; quis autem ſibi perſuadeat, huiusmodi logicam ex diuina ſapientia, ratione ac mente deriuandam eſſe?

§. III. Adhæc clariſſimus KOCHIVS capite ſecundo dictæ diſſertationis de *initiis polyhiſtoris logici* diſputat de *logica angelica*, atque ex THOMA HYDE [1] obſeruat, angelos in-

[1] *de religione veter. Perſarum, cap. 20.*

inter ſe inſtituere diſputationes, etiam ex eodem commemorat exempla diſputantium angelorum, *Michaëlis* quippe Iudæorum & *Raphaëlis* Perſarum angeli tutelaris; [1] item *Vsſielis* & *Schamchaſai*, quo & ſpectet diſputatio *Michaëlis* & *diaboli* de Moſis corpore. nec deſint, qui angelis magnam ſcientiam vindicent, etiam librorum, quos de cælo hominibus miſerint, dona ferant accepta, quæ omnia quum copioſe & erudite cl. KOCHIVS illuſtrauerit, concludit, quod angeli logica forte non niſi naturali vtantur, præſertim ſi omnia iam ſciant nec diſcendo proficiant. ſic ipſe de logica angelorum quidquam definire haud ſibi ſumit; rectiorem autem ſequamur viam, ſi ne quidem de logica angelorum quidquam cogitamus. nam primum magna eſt differentia inter rationem cogitandi apud angelos & apud homines, quum nos omnes ideas ſiue imagines rerum hauriamus ex ſenſione, quæ apud angelos a corporibus plane ſeparatos aliter fieri debet. præter quam diſcrepantiam adhuc nobis haud compertum eſt, qua ratione in intellectu angelorum cogitationes oriantur fiantque, ita vt ſi quid de illorum logica a nobis ſit dicendum, nihil præter nomen retinere poſſimus. nec tertium diſputationes, quarum mentionem faciunt, quidquam habent ponderis, quoniam aliæ ſunt fictæ & commentitiæ; aliæ vero, quæ fidem præ ſe ferunt, ab illis, quum corpora adſumſerint, ſint inſtitutæ, adeo vt iſtæ ſententiam hanc minus poſſint confirmare. quid multa? logica ea ſignificatione, quæ a plerisque, etiam

1 *Daniel. X*, 13.

ano-

a nobis adhibetur, de angelis neutiquam dici poteſt.

§. IIII. Tandem cl. KOCHIVS capite tertio diſſerit de *logica heroica* ſiue *mythica*, quo ex monimentis antiquæ fabuloſæ ætatis exempla & nomina heroum ſingulari induſtria collegit, quibus veteres modo ſcientiam, modo inuentionem logicæ adtribuerunt. ſic conſtat, quod PROMETHEVS *Iapeti* filius, pater *Deucalionis* Theſſalorum regis tradatur, inueniſſe plures artes & in his quoque logicam, vti refert PLATO, [1] per illum diuinum munus hominibus adlatum eſſe *inueniendi, definiendi & dividendi ſcientiam.* ſic fingitur HERCVLES Iouis filius vinctum in Caucaſo Prometheum ſoluiſſe, id eſt interprete PLVTARCHO, ab eo accepiſſe *dialecticam.* ſic proditur PROTEVS, Iouis vel Neptuni filius, ſe vertiſſe in quas vellet figuras, vt modo aqua, modo ignis, piſcis, auis, leo, ſerpens, arbor fieret pro ſua voluntate, quam fabulam SOCRATES apud PLATONEM ad ſophiſtam adcommodat, qui quamuis formas argumentorum varias efficiat; ope tamen ſapientiæ diuinitus comprehendatur aliquando, vt de aliis taceamus. ſed tamen ne operam noſtram collocemus in re maxime obſcura ac dubia, hasce fabulas dimittamus ſilentio, quæ a poëtis ideo ſunt fictæ, vt hominibus diuinitatem & ſingularem antiquitatem artium ſcientiarumque perſuaderent.

§. V. Alii originem logicæ deducunt a primis hominibus, & ſcientiam huius artis vetuſtiſſimis mortalibus, quorum notitia per ſa-

1 *Phileb.*

crum

crum codicem ad nos peruenit, adtribuunt. primum igitur diſſerunt de logica ADAMI, vtque taceamus de EVSEBIO, [1] BARTHOLOMAEVS KECKERMANN [2] dicit: *primos generis humani parentes & patriarchas non dubito cum reliquis diſciplinis etiam hanc ſuis poſteris tradidiſſe, præſertim quum origini omnium rerum propiores tanto præſtantiorem intellectum habuerint noſtro ingenio atque intellectu, quanto & vitæ diuturnitate & valetudinis firmitate & denique aeris, victus ac rerum omnium e terra naſcentium præſtantia nobis, ſupra quam credi poteſt, fuerunt feliciores*; & IO. IVLIVS STRVVIVS: [3] *nemo autem*, inquit, *a me expectabit, vt nunc logicam protoplaſtorum tradere ſuſtineam. nam quamquam eam in ſtatu integritatis perfectisſimam fuiſſe, tuto aſſeuerare posſimus; nihil tamen de ea memoriæ proditum ſupereſt, niſi forte accuratisſimam nominum impoſitionem, quam Plato in Cratylo dialectico propriam eſſe dicit, cum Euſebio huc referre velis.* eiusdem ſententiæ eſt REIMANNVS, [4] qui & putat, primam diſputationem habitam fuiſſe inter Euam & peſſimum ſpiritum atque auctorem malitiæ; inprimis autem iſtam corroborare, ſumma ope adnititur CORNELIVS DIETERICVS KOCHIVS, [5] qui in illius gratiam varias collegit rationes. obſeruat quippe, quod Adamus animalibus impoſuerit nomina, id quod ex ſententia PLATONIS munus atque opus eſſet

1 *lib. XI. cap. 6. præparat. euang.* 2 *præcogn. logicor. tr. II. cap. 2. p. 10. opp.* 3 *rudimentis logicæ Ebræor. p. 10.* 4 *critiſir. geſchichs-Calender der logic, p. 1. ſqq.* 5 *de incremento polyhiſt. logic. §. 1. 2.*

dia-

dialectici; quod ad imaginem Dei fuerit conditus, ex quo merito quis poſſit colligere, cognitam ipſum tenuiſſe artem ratiocinandi; quod & ingenio, & vitæ diuturnitate, & aëris ſalubritate præſtiterit reliquis mortalibus, quæ omnia magnam habeant vim ad culturam doctrinarum; quod auctor extiterit litterarum atque ipſius ſermonis; artem autem inueniendi vindicet ſibi logica; quod Adamus atque alii humani generis principes adparatum librorum, ſcholas ac ſocietates litterarias habuiſſe legantur; quod ſine dubio de virtute atque illius exercitiis diſſeruerit ſolidaque adhibuerit argumenta, quod Euam אשה a viro denominans vſus ſit loco, quem dialectici dicunt *topicum* & quidem *notationis*, [1] & aduerſus Cainum dilemmate quodam, [2] quæ præter alia auctor fuſe expoſuit & per teſtimoniorum auctoritatem confirmare elaborauit.

§. VI. Poſt ADAMVM refert KOCHIVS inter logicæ auctores CAINVM atque ABELEM, qui inſtituiſſent colloquium de extremo iudicio, quo Cain munere opponentis, Abel autem officio reſpondentis fuiſſent perfuncti. ſcilicet MOSES [3] ſcribit: ויאמר קין אל־־הבל אחיו *& dixit Cain ad Hebel fratrem ſuum*, quæ verba, ſi ita latine explicantur, interpretes multum exercent, quoniam videtur aliquid a Moſe eſſe omiſſum. hinc verſio LXX. *καὶ εἶπε Καὶν πρὸς Ἄβελ, διέλθωμεν εἰς τὸ πεδίον*, quod ſupplementum vulgatus interpres, codex ſamaritanus, targum IONATAN ben Vziel exhibent. targum autem Hieroſoly-

1 *Gen. II, 23.* 2 *Gen. IIII, 6. 7.* 3 *Gen. IIII, 7.*

mita-

mitanum hanc diſputationem verboſius ita refert: *& dixit Cain ad Habel fratrem ſuum, veni & exeamus in agri ſuperficiem. accidit itaque, quum exiiſſent ambo ipſi ad agri ſuperficiem, reſpondit Cain & dixit ad Abelem fratrem ſuum: non eſt iudicium, nec iudex, nec eſt aliud ſeculum nec dabitur merces bona iuſtis, nec vltio ſumetur de improbis, neque per miſerationem creatus eſt mundus, neque per miſerationem gubernatur. quare recepta eſt oblatio tua a te cum beneplacito, a me autem non eſt accepta cum beneplacito? reſpondit Abel & dixit Caino: eſt iudicium & eſt iudex & eſt aliud ſeculum & eſt donum mercedis bonæ iuſtis & vltio ſumi debet ab improbis & cum miſeratione creatus eſt mundus, & cum miſeratione gubernatur, verum iuxta fructus bonorum operum gubernatur, eo quod opera mea tuis ſunt concinniora, recepta eſt oblatio mea a me cum beneplacito; a te vero non eſt recepta cum beneplacito. fueruntque ambo iſti contendentes in ſuperficie agri:* confer IO. SELDENVM [1] AVGVST. PFEIFFERVM [2] IO. ALBERTVM FABRICIVM. [3] ex hisce igitur colligit KOCHIVS, Cainum fuiſſe primum ſophiſtam, & adverſus illum diſputaſſe Abelem; idquod omnino ad incrementum logicæ pertinere exiſtimat.

§. VII. Præter alios patriarchas, quorum mentionem facit KOCHIVS, imprimis NOACHVS a nonnullis huc refertur, qui credunt, quod *Prometheus* fabuloſis poëtarum monimentis celebratus idem ſit ac *Noachus*;

1 *de iure nat. & gentium iuxta diſciplin. Ebr. lib. VII. cap. 4.*
2 *exerc. de colloq. Caini & Abelis t. 1. opp. philolog. p. 513.*
3 *codic. Pſeudepigraph. V. T. p. 104.*

quum-

quumque illi origo logices adtribuatur, exinde conſequi putant, Noachum quoque ſcientiæ huius minus fuiſſe rudem. qua in opinione verſatur BARTHOLOMAEVS KECKERMANNVS, [1] quando dicit: *Prometheus ille, cui Plato in Philebo maximam inventorum & cœlitus delatorum præceptorum logicorum laudem tribuit, vix dubito, quin Noachus, vel alius quis ex patriarchis fuerit: dicitur enim vixiſſe anno poſt conditum mundum* 1600. confer PETRVM RAMVM. [2] PETRVS DANIEL HVETIVS [3] autem exiſtimat, Prometheum ſignificare Moſen. Noachum ſequitur ABRAHAMVS, qui ex ſententia ſæpius dicti Kochii ideo laudem logicæ inprimis meretur, quod ſuperſtitionem a vera religione diſcernere inſtituerit, ac ſcientiarum cognitione extiterit maxime ornatus, præſertim ſi teſtimoniis Iudæorum habenda ſit fides. omnium autem fere princeps hoc in genere habetur IOBVS, de quo iam HIERONYMVS [4] ita ſenſit: *omnes leges dialecticæ, propoſitione, aſſumtione, concluſione, determinat. quin & rationem ſoluendi vitioſa argumenta oſtendit*; & AMBROSIVS: [5] *quanto antiquior illis dialecticis græcorum Iob, qui hæc primus reperit*; & CASSIODORVS: [6] *vbi ſunt, qui dicunt: artem dialecticam a ſcripturis ſanctisſimis non cœpiſſe? ſingula in Iobo plena ſunt ænigmatibus, propoſitionibus & quæſtionibus ſacris.* id quod etiam adprobant auctores

1 *citat. loc.* 2 *ſcholis dialect. lib. I. cap. 1.* 3 *demonſtrat. euangel. propoſ. IIII. cap. 8. §. 7.* 4 *epiſtola ad Paullinum* 5 *de officiis lib. I. cap. 12.* 6 *libro diuinarum lectionum cap. 6. p. 452.*

ætatis

ætatis recentioris, ſiquidem THEOPHILVS GALEVS [1] dicit: *Iobum profundum ac acutum philoſophum fuiſſe, ſatis liquet; diſſerit enim acutiſſime.* item: [2] *probe notum eſt, disputationes inter Iobum & ejus amicos dialogis peractas fuiſſe*; THOMAS STANLEIVS [3] autem: *apud Arabes fuiſſe diſciplinarum peritos liquet, præſertim ex Iobi amicorumque eius diſceptationibus*; & PETRVS GASSENDVS: [4] *deprehendere licet vel in una Iobi hiſtoria, homines in ea colloquenteis ita fuiſſe philoſophatos, ut inuicem ſibi obiecerint, quam quisque vellet præ ceteris videri callere diſputandi artem*: confer RAPH. VOLATERRANVM [5] & IO. PETRVM LVDOVICVM. [6] quum autem per varia argumenta ſatis ſit perſpicuum, Iobum fuiſſe Arabem, cujus ſententiæ SPANHEMIVS [7] multos commemorat teſtes; inde concluſionem efficiunt, nationem hanc coluiſſe quoque litteras philoſophiæ.

§. VIII. Quod ſi Noachum, Abrahamum, Iobum inter eos referant, qui laudem logicæ artis mereantur, quid mirum, quando etiam in illis numerant MOSEN, id quod per varias rationes probare contendunt. Primum provocant ad verba STEPHANI [8] ad Judæos dicentis de Moſe: *& eruditus eſt omni ſapientia Aegyptiorum & erat potens in verbis & operibus ſuis*; præter hæc autem obſervant, quod Moſi XIII. *regulæ logicæ hermeneuticæ* veluti auctori adſcribantur, quippe quæ ar-

1 *de progreſſu philoſophiæ lib.* 1. *cap.* 1. §. 9. 2 *ibid. lib* III. *cap.* 5. §. 1. 3 *lib. III. cap.* 2. *philoſoph. oriental.* 4 *de logica origine & varietate cap* 1 5. *lib. X. anthropol. p* 370 6 *de philoſophia ration. apud Turcas & de philoſophis caute legendis p.* 18. 7 *hiſtoria Jobi cap. IV.* 8 *Actor. VII.* 22.

tem ſacras litteras interpretandi ac ex principiis deducendi conſequentias contineant. Credunt quippe Iudæi, quod Deus has regulas Moſi legem explicanti, dederit in monte Sinai, quæ poſt hæc ſenſim ac ſenſim peruenerint ad notitiam Iudæorum, etiam a R. ISMAELE collectæ, vnde & dicantur *Regulæ R. Iſmaëlis*, de quibus videre poſſumus præter alios LEIDEKKERVM [1] & IO. IVLIVM STRVVIVM. [2] ex his argumentis putant nonnulli conſequi, Moſen quoque præditum fuiſſe cognitione logicæ artis, prout DAN. GVILIELMVS MOLLERVS [3] dicit: *præter adductas hactenus ſcientias & artes, Moſen logica quoque imbutum fuiſſe, vero videtur eſſe ſimile*: item: *atque ut paucis multa complectar, Moſen diſciplina logica fuiſſe imbutum, ex Aegyptiorum, apud quos Moſes ſtuduit, artes tractandi ratione non poteſt non liquere, quippe qui crebriore cœli contemplatione, ad leges quasdam de obſeruationibus cœleſtibus faciendas inſtigati, modum in ratiocinando ſeruandum certis regulis comprehenderunt, talique modo dialecticæ ſtudium introductum diligenter excoluerunt.* Quin etiam nonnulli ſibi perſuadent, logicam fuiſſe Iudæis *Vrim* & *thummim*, quoniam has hebraicas voces expoſuerint auctores per λογεῖον. Hinc PETRVS RAMVS [4] dicit: *quid aliud profitetur illud pectorale in ſacerdotis pectore, non ſolum auro & gemmis, ſed duabus illuſtribus notis Vrim & thummim diſtinctum & ornatum? Vrim enim ſignificat ſplendorem mentis lucemque ad cogitandum & perſpiciendum?*

1 *de republica Ebraeor. lib. XI. cap. I.* 2 *rudiment. logic. hebraeor cap. I.* 3 *de Moſe philoſopho §. 9. p. 21.* 4 *Schol. dialect. lib. I. cap. I.*

dum? thummim ordinis accurationem & perfectionem ad integre incorrupteque iudicandum: vnde & pectorale ipſum a Moſe iudicii λογεῖον *appellatur, tanquam inullis hominum ſophiſmatis inquinata, ſed perfecta & omnibus numeris abſoluta conſiderandi iudicandique logica* λογεῖον *illud eſſet*: confer BARTHOLOMAEVM KECKERMANNVM, [1] qui etiam SALOMONEM huc pertinere cenſet. Quum enim ipſius tempeſtate in more poſitum fuit, ænigmatum propoſitione & ſolutione dictisque argutis demonſtrare ingenium; hac quoque Salomon arte excelluit ita, ut omnes in admirationem ſui conuerteret. [2] ex quo conſequi putant, Salomonem quoque præclarum fuiſſe logicæ auctorem, eiusque ex conjectura REIMANNI [3] conſcripſiſſe præcepta, ſiquidem ipſe de ſe teſtetur, [4] quod de Sapientia שלשים *triplici ratione* egerit, quæ verba nonnulli de ipſius ſcriptis philoſophiæ rationalis, moralis & naturalis interpretantur, confer PETRVM DANIELEM HVETIVM. [5]

§. VIIII. Sed tamen quidquid alii de logica Adami, Caini, Abelis, Noachi, Abrahami, Jobi, Moſis, Salomonis dicant; nos ab illorum opinione plane eſſe alienos profitemur, exiſtimantes, viros hoſce in logices aut auctoribus, aut cultoribus haud poſſe numerari. Quam ſententiam eo majori ſtudio amplectimur, quo leuiores ſunt rationes eorum, qui logicæ artis in hiſce hominibus commendant maxime, etiam grauiora extant argumenta, quæ contrarium plane nobis perſuadent. Alii enim ig-

1 *præcognit. logic. tr. II. cap. 2. §. 5. 6.* 2 *1. Reg. X. 2. Paral. IX.* 3 *im Calender der logic. p. 6.* 4 *Prou. XXII. v. 10.* 5 *demonſtrat. euangel. p. 415. edit. Lipſ.*

norant, quid ſit logica, & ſiue intelligant naturalem, ſive artificialem, vti dicuntur, vtrinque a vero aberrant. Quod ſi intelligunt logicam ad artem conformatam, nunquam ſane probari poteſt, quod illa tempeſtate litterarum ſtudia eam faciem præ ſe habuerint, quam poſthac acceperunt, quum inuenta doctrina logices, ad certam formam fuerint compoſita, id quod cum ex perſonarum, tum temporis illius indole ſatis clarum eſt. Nam quamuis negari non poſſit, quod multarum rerum veritates ſint aſſecuti, illæ tamen generales erant, quas adhuc per ſolam naturæ vim, minus autem ſecundum regulas artis cognouerunt. Immo quum præter lumen naturæ, quod tam grauiſſimis morbis haud corruptum erat, fruerentur reuelationibus diuinis, duplici hac luce omnia, quæ ad ſalutem erant neceſſaria, poterant cognoſcere, vt adeo haud neceſſe fuerit, artes litterarias adhibere. Nec perſpicere poſſumus, quo modo cauſſas ſuas defendant, ſi logicam tantum naturalem reſpiciant, quippe quæ nomen logicæ haud poteſt tueri: quin etiam hac ratione omnes homines, quibus facultas benignitate naturæ ineſt, cogitandi, propoſitiones formandi & ex illis efficiendi concluſiones, inter logicæ cultores debent referri. Quid? quod ruſtici, quum inter ſe faciant contentiones, hanc gloriam, hanc logicæ laudem poſſunt ſibi vindicare; ſed quis quæſo hujusmodi logicæ hiſtoriam conſcribere inſtituat? ſæpius mirari ſolemus, quod patroni logicæ primorum parentum ac patriarcharum ſibi non ſumant definire, quales ſtruxerint ſyllogiſmos, num fuerint ex primæ figuræ modis

dis *Barbara, Celarent, Darii, Ferio*; an ex ſecundæ *Cæſare, Cameſtres, Feſtino, Baroco*, aut tertiæ; quale ſophiſma fecerit Cain aduerſus fratrem Abelem, num fuerit *petitio principii*, an *ignoratio elenchi*; aut *fallacia non cauſſæ vt cauſſæ?*

§. X. Prout autem hi ignorant, quid ſit logica; ita alii in hoc verſantur errore, quod antiquiſſimis temporibus litterarum ſcientiæ ea ratione, qua nunc vigent, floruerint. Sic credunt, Adamum inueniſſe litteras, & PETRVS LAMBECIVS [1] eo vsque progreditur, vt non tantum litterarum, ſed etiam punctorum vocalium originem Adamo diſerte adtribuat, quam in cauſſam prouocant ad libros, quos ille ſcripſiſſe dicitur, cuius generis ſunt *liber reuelationis Adæ, liber de filiabus Adæ, liber de pœnitentia Adæ*; item *prophetiæ Euæ, euangelium Adæ*, de quibus legi poſſunt PETRVS LAMBECIVS, [2] SCIPIO SGAMBATVS, [3] IO. ANDREAS SCHMIDIVS, [4] PETRVS BAELIVS, [5] PAVLVS CHRISTIANVS HILSCHERVS [6] IO. ALBERTVS FABRICIVS. [7] ſed hæc omnia ſunt aperte ficta & commentitia, quibus nemo ſanæ mentis adiungit fidem. Nec decet, patriarchis, qui poſt Adamum vixerunt, talem philoſophiam, qualem hodie colimus, adſcribere, quoniam plane alio modo, quam nos ad cognitionem rerum naturalium & moralium peruenerunt. Etenim ipſis erat ſapientia, per quam cogno-

1 *prodr. hiſtor litter. lib.* 1. *cap.* 2. 2 *cit. loc. cap.* 3. 3. *arch. vet teſtam. lib.* 1. *tit.* 6. 4 *pſeud teſtam. veteri p.* 6. 5 *dictionar hiſtor. voc. Adam.* 6 *ſched. de biblioth. Adami.* 7 *codic. pſeud. epigr. V. T. p.* 1. *ſqq.*

cebant non ſolum bonum & malum; ſed ſtudio quoque tenebantur, bonum amplectendi; malum autem fugiendi. Quumue duplicem felicitatem hujus & alterius vitæ ſibi haberent propoſitam; viam ad ſalutem æternam perueniendi cognoſcebant ex reuelatione; modus autem in hac vita ſe felicem reddendi nitebatur benignitate ingenii naturalis, experientia atque traditione, per quas adquirebant ſibi notitiam rerum naturalium, qualis ad felicitatem in hac vita ſtabiliendam ſufficiebat. Sic erant viri ſapientes, ac tenebant ſcientiam variarum rerum cum per ſingularem dei gratiam, tum per naturæ atque ingenii vires, cuius rei cauſſa dici poſſunt philoſophi, ſi modo vox hæc non ea ſignificatione, qua nunc valet, ſumatur. Quapropter recte dicit IO. FRANCISCVS BVDDEVS:[1] *quilibet facile intelligit, aliter hanc vocem* (philoſophiæ) *capiendam eſſe, cum de recentiorum, aliter cum de veterum patriarcharum maxime, immo & generatim orientalium gentium philoſophia loquimur: ſimul vero patet, in veterum Sapientia & philoſophia delineanda ſedulo cauendum, ne ex iſta, quæ recentiorum eſt, notione illam æſtimemus, adeoque talia iis tribuamus, quæ a temporum iſtorum conditione plane ſunt aliena.* Quæ omnia quum ita ſeſe habent, ea quæ de Noachi, Abrahami, Iſaaci, Iacobi aliorumque logica differunt, aut ita debent intelligi, quod per vires naturales intellectus veritates cognouerint, aut, ſi iſta ad logicam artificialem referantur, nequaquam ſunt admittenda. Ipſa enim cognitio veri & falſi, aut res, ad quas ſpe-

[1] *not. ad intr. ad phil. Ebræor, p. 3. ed. 2.*

ctant

ctant veritates, nondum conſtituunt logicum; ſed modus,quo veritates cognoſcuntur partim inueniendo, partim diiudicando. Ruſtici quoque atque alii homines omnium litterarum plane expertes, ad notitiam perueniunt veritatum; ſed quum iſta gignatur per ſenſus tantum externos ac per memoriam; talis cognitio vulgaris eſt, a philoſophica ac logica plane diuerſa, quippe quæ ope iudicii dirigitur, ad cuius culturam præcipue ſpectat logica. De cetero non eſt mirum, quod propter errorem de præclara litterarum conditione tempore antiquiſſimo de logica diſputent patriarcharum.

§. XI. At vero deducuntur in huiusmodi erroneam opinionem de re litteraria Adami, patriarcharum ac aliorum ex gente Ebræorum antiqua,partim per peruerſam ſcripturas diuinas interpretandi applicandique rationem; partim per faciliorem fidem, quam fabulis Iudæorum adhibent. Quod ad prius momentum adtinet; multi fingunt ſibi nimiam ampliſſimamque Moſis eruditionem, ac verba Stephani, quod inſtitutus fuerit in ſapientia Aegyptiorum ad conditionem rei litterariæ noſtra ætate adcommodant, quum tamen de iis eruditionis partibus,quæ tum apud Agyptios floruerunt, ſint intelligenda: confer IO. PRIDEAVX,[1] CORNELIVM ADAMI,[2] IO. FRANCISCVM BVDDEVM[3] quo poſito, omnino debet ante demonſtrari, quod ars logicæ ab Aegyptiis fuerit culta; quam per verba hæc Stephani adfirmari, Moſen quoque

1 *oper. Theol. p. 441.* 2 *exerc. exegetic. exerc. II. p. 92.* 3 *hiſtor. eccl. V. T. tom. 1. p. 458.*

 diſci-

diſciplina arteque cogitandi fuiſſe excellentem. Sed quamuis NICOLAVS CAVSSINVS [1] exiſtimet, dialecticæ quoque ſtudia in gente Aegyptiorum floruiſſe; nullo tamen fide digno documento id poteſt probare, adeo ut de logica Moſis ne verbum quidem ſacer codex nobis prodat. Nec aliter res ſe habet cum logica Caini & Abelis. Nam quum interpretes verba Moſis: ויאמר קין אל אבל אחיו expoſuerint: *& dixit Cain ad Abel fratrem*, deducti ſunt in opinionem, quod heic aliquid deſit, quum id, quod dixerit, non ſequatur, quæ ſententia peperit colloquium: & hæc fabula effecit, vt hi fratres adhuc recentiori ætate locum teneant inter logicæ auctores. At vero quid impedit, quo minus vocem: ויאמר vertamus: *& locutus eſt Cain*, qua interpretatione omnis illa difficultas tollitur? immo, ſiue deſit aliquid, ſiue minus, quin etiam ſi ponamus, colloquium, quod refert Targum Hieroſolymitanum, probatam præ ſe ferre auctoritatem, quis autem ſanæ mentis inde conflare concluſionem inſtituat, hoſce fratres exercuiſſe artem logicæ. Quid multa? quum in eam ingreſſi ſint ſententiam, vetuſtiſſimos Ebræos coluiſſe atque exercuiſſe logicam; omnes eorum fere cogitationes ac ſermones, diſputationes, doctrinas, veluti fructus diſciplinæ huius cognitæ conſiderant. Sic Adamus dicitur inueniſſe multa, docuiſſe liberos, propoſuiſſe argumenta & propter hæc, vt & alia creditur logicus, quaſi iſta ex facultate naturali non potuiſſent gigni. Sic in Abrahamo laudatur peritia logices, quoniam falſam religionem a ve-

1 *de ſymbolica Aegyptiorum diſciplina p.* 107.

ra ſe-

ra ſeiunxerit, quod omnino ope ratiocinationum fieri debuiſſet; quæ argumentandi ratio ſi quidquam ponderis haberet, ſequeretur omnino, ut omnes pagani homines, ac Iudæi, qui puriorem doctrinam diuina luce illuminati amplexi ſunt, eodem iure locum quemdam inter logicæ cultores poſſint ſibi vindicare. Sic Iobus ob diſputationes cum amicis inſtitutas laude dialecticæ adficitur, quæ tamen ita ſunt comparatæ, vt a ſolis naturæ viribus, ſi earum formam ſpectamus, potuerint proficiſci, quamquam negare nolumus, varia philoſophiæ capita, etiam phyſica atque aſtronomica libro ipſius contineri. Hinc patet, quid ſentiendum ſit de RIVETO, [1] qui opus hoc omni doctrina adeo plenum eſſe iudicat; *ut fruſtra in eius dictis omnibus explicandis ſit operam poſiturus, qui poetices, dialectices, rhetorices, aſtronomiæ, phyſices denique non ſit bene peritus.* Id quod etiam de Salomone pronuntiamus, cuius incredibilem ſapientiam merito miramur; ipſi autem propter ænigmatum interpretationem logicæ vel inuentionem, vel incrementum adtribuere non poſſumus, quia ea tempeſtate multis ſolemne fuit, in hiſce rebus ingenia demonſtrare, nec præcepta logices ad illorum vſum explicationemque adhibere, neceſſe habuerunt, confer THOMAM BVRNETIVM. [2] prout ieiunas aridasque ex ſacro codice deducunt concluſiones de logica Adami & aliorum virorum, qui prima ætate in cœtu viuentium verſati ſunt; ita quoque leuioribus omnino argumentis muniti alias

1 *iſagog. ad ſcripturam ſacr. cap. 27.* 2 *archaeol philoſoph p. 89.*

philoſophiæ partes in illis commendant. Ita dicunt, quod Adamus in arte phyſicæ fuerit verſatiſſimus, quia animalibus ad ipſorum naturam dederit nomina; quod extiterit auctor mechanices, quia ſibi effecerit veſtes; quod habendus ſit princeps experimentorum atque artis chemicæ, dum ignem excitauit ex ſilice; quod dicendus architectus, quia exſtruxerit caſam; eloquentiæ ſummus magiſter, dum liberos docuit præcepta religionis; aſtronomus, quoniam cœlum intuitus; œconomus, quia Cainum & Abelem agris colendis & pecoribus alendis adſuefecerit, & quæ alia huius generis deliramenta ſunt, aduerſus quæ merito diſputat NICOLAVS HIERONYMVS GVNDLINGIVS. [1]

§. XII. Alterum momentum, quod obſeruauimus, eſt, multos quamlibet fere fidem fabulis Iudæorum adiungere, quo fieri ſolet, vt tantis erroribus implicentur, ſibique ſubtilem ac ætati noſtræ conſentaneam philoſophiam veterum Ebræorum perſuadeant. multa enim iſti ficta produnt de libris, ſcholis, ſocietatibus litterariis Adami & patriarcharum, quæ ſi quis habet vera, ſaltim plane reiicere veluti fabuloſa dubitat, ſane non mirum eſt, quod incrementa logicæ in gente hac antiquiſſima quærat. Sic KOCHIVS [2] commemorat ex GEDALIA hiſtoriam de Abrahamo, quod quum a patre Teracho præfectus fuerit vendendis idolis; ira commotus iſta idola confregerit, ac de cultu illorum habuerit diſputationem, qua hiſtoria copioſe recitata,

1 *hiſt. philoſ. moral. cap. VII. p. 50.* 2. *increm. polyhiſt. logic. §. XIIII. p. 55.*

addit:

addit: *fabuloſa forte hæc quidem diſputatio; ſed quæ tamen veri aliquid admixtum habeat*; immo iſtam ea de cauſſa recenſet, vt exemplum atque documentum logicæ Abrahami proferat, ſiquidem antea dixerat: *hic* (Abrahamus) *in Chaldæa ex ſuperſtitioſis parentibus natus mature cœpit veram religionem a falſa dignoſcere, & hanc argumentis infirmare ac confutare.* regulæ illæ logicæ hermeneuticæ XIII, ex quibus ſcientiam logicæ Moſis demonſtrari poſſe nonnulli exiſtimant, ſola Iudæorum auctoritate nituntur, quæ ſi eſſet ſumma, quamuis leuior ſit & lubrica, minime tamen huiusmodi regulæ conſtituunt logicam, præcipue quum ipſi Iudæi profiteantur, Moſen illas a Deo accepiſſe in monte Sinai. nugæ, quas prodidit ATHANASIVS KIRCHERVS, [1] quod Adamus fuerit theologus, philoſophus, medicus, aſtrologus, chymicus, mathematicus, ex fabulis rabbinorum dimanarunt, quos vt etiam ſamaritanum paraphraſten conſuluit, quibus ſi addidiſſet adhuc SALIANVM [2] & eos, qui adhuc de academiis, eloquentiæ ſacræ arte Adami diſſerunt; major nugarum, quin etiam ſtultitiæ cumulus apparuiſſet.

§. XIII. Vt in ſummam redigamus, quæ iam copioſe diſſeruimus; exiſtimamus, quod Adamus, patriarchæ ac veteres Ebræi fuerint ſapientes, id eſt omnia bona, quæ ad ipſorum felicitatem tum ciuilem, tum æternam promouendam ſpectabant, non ſolum diuina atque humana luce cognouerint; ſed & ſtudio iſta

1 *Oedip. Aegypt. tom. II. part. I. claſſ. I. p. 48.* 2 *annal. tom. I. p. 107.*

ſint

ſint complexi. lumen illis erat ac cognitio veritatum, ſed plane ſimplex, nuda, haud ſubtilis, erudita aut ad præcepta logicæ conformata; id quod indoli harum perſonarum, etiam illius temporis conſentaneum. perſpiciebant mente ſua, ſuo iudicio quoque naturali verum & falſum, quum duces ſequerentur ſenſus externos, experientiam atque traditionem, ac per bonitatem intellectus adſequerentur multas conſequentias. ad qualem veritatis ſenſum peruenire, omnino in viribus ingenii naturalis poſitum eſt, quamuis ope logicæ ac cultura philoſophica haud politum ſit atque ornatum, vt adeo duplicem veritates cognoſcendi modum, alium vulgarem, alium eruditum ſiue logicum eſſe cenſeamus. philoſophus enim cognoſcit verum, certum ac probabile modo inueniendo illud, modo diiudicando: quum exempli cauſa id inuenire inſtituat, ſollicitus eſt de principiis, quæ in veritate certa deducit a definitionibus & diuiſionibus, ex quibus format propoſitiones, vt inde concluſiones varia ratione efficiat. ſic obſeruat vbique præcepta artis, quæ quod veteres patriarchæ & Ebræi ſint ſecuti, haud adfirmari, nec probari poteſt.

§. XIIII. In illis, qui logicas Adami, patriarcharum atque antiquorum Ebræorum commendant, magis intellectus, quam animus reprehendendus videtur. bona enim mente interdum origines litterarum e ſacro codice deriuant, quod præcipue de doctoribus eccleſiæ chriſtianæ conſtat, quibus princeps fuit propoſitum, dignitatem oraculorum diuinorum illuſtrare, atque ambitioni paganorum obuiam

obuiam ire. hinc oſtendere elaborabant, omnia litterarum, de quibus pagani gloriabantur, magis pulcriora ac veriora contineri ſacris ſcripturis, quin etiam afferebant, omnia quæ vtilia ac vera tradebant veteres philoſophi, hauſta fuiſſe ex litteris diuinis. TERTVLLIANVS: [1] *quis poëtarum, quis ſophiſtarum, qui non omnino de prophetarum fonte potauerit? inde igitur philoſophi ſitim ingenii ſui rigauerunt*; qua in re ipſum ſequuntur TATIANVS [2] & EVSEBIVS. [3] quanquam doctores hi longius interdum, quam par erat, ſunt progreſſi; ipſis tamen per temporis rationem facile poſſumus ignoſcere, ſed quod recentiori ætate, qua hiſtoria litteraria maxime culta eſt, multi eodem vtantur inſtituto, id eſt, cujus nos occupat admiratio. Deus nobis aperuit fontes oraculorum diuinorum, vt inde viam ad ſalutem ſempiternam perueniendi cognoſcamus; minus autem, vt ex illis origines eruditionis humanæ deriuemus. hæc oracula continent effata diuina & Spiritus Sancti ſermones, propter quam cauſſam omnino maieſtate cœleſti horum librorum indignum eſſe cenſemus ſcientias ope hominum inuentas ac propagatas ad eos accommodare, aut ſpeciatim ſeruatoris noſtri orationes ad logicæ Ariſtotelicæ præcepta ac ſyllogiſmorum doctrinam examinare. hæc, quæ generatim monuimus, ſufficiant vt adeo haud neceſſe eſſe exiſtimemus, ad ſingulas rationes, quas in gratiam logicæ Adami aliorumque Ebræorum veterum ſtabiliendæ proferunt, reſpondere.

1 *apologetic. cap.* 47. 2 *orat. contra græcos.* 3 *præparat. euang.*

LIBRI I.
DE
ORIGINE ARTIS LOGICAE.
CAPVT II.
DE
VERA ILLIVS ORIGINE ET PRIMA AETATE.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

De ſtudio logices apud gentes barbaras §. I. *de logica veterum græcorum, ac ſpeciatim : num philoſophi Ionici ac Pythagoras hanc artem coluerint.* §. II. *quid occaſionem illam colendi dederit.* §. III. *num Parmenides, an Zeno Eleates illius ſit auctor.* §. IIII. V. *de ſophiſmatibus, inprimis Protagoræ.* §. VI. *de logica Democriti & Hippocratis* §. VII. *Socratis* §. VIII. *de prædicamentis Archytæ Tarentini* §. IX. *de dialectica ſcholæ Megaricæ, ſpeciatim Euclidis* §. X. *de logica ſophiſtica Eubulidis & aliorum huius ſectæ* §. XI. XII. XIII.

§. I. Confutauimus itaque illorum opinionem, qui logicam diuinam, angelorum mythicam, Adami, patriarcharum, veterum Ebræorum in hiſtoriis ſuis produnt, adeoque artis huius originem a prima, ſaltim antiquiſſima repetunt ætate. Quibus expoſitis, paganorum philoſophiam ejusque monimenta contemplari neceſſe eſt, atque in eo quoque operam noſtram collocare, vt veram ac genuinam diſciplinæ huius philoſophorum originem

nem deprehendamus. diuiditur autem philoſophia gentium in barbaricam & græcam; illa iterum in *Aſiaticam*, quæ eſt vel Chaldæorum, vel Perſarum, vel Phœnicum, vel Sabæorum, vel Indorum; *Europæam*, & *Africanam*, ad quam pertinent Aegyptii, Lybii & Aethiopes. quæ nationes, a Græcis in cenſu barbarorum habitæ philoſophiæ quidem ſtudia coluerunt; ſed inprimis vires naturæ perquirere, ac res obſcuras abſconditasque ſcrutari elaborarunt, experientia ac traditione muniti, nec de ſublimi & logicæ conſentanea ratione, ad verum perueniendi ſolliciti. Simplex fuit modus philoſophiam tractandi apud has gentes, a qua indole ratio, quam ſequebantur græci, plane abhorrebat. equidem IO. PETRVS LVDOVICVS [1] cenſet, veteres Arabes artis huius fuiſſe ſtudioſos, in cuius ſententiæ argumentum adfert teſtimonium ABVLFARAII, [2] qui de antiquis Arabiæ incolis ita diſſerat: *eruditio autem Arabum, cuius gloriæ præcipue ſtudioſi erant, hæc erat: linguæ ſuæ peritia; ſermonis proprietas; carminum textura; orationum compoſitio; ſtellarum notitia.* ex quibus verbis clariſſimus vir colligit, quod vetus Arabum gens ſe excoluerit dialectica, quæ *proprietate ſermonis*, quam ABVLFARAIIVS a grammatica & rhetorica diſtinguat, ſit intelligenda. atqui inde IO. COTOVICVS [3] tradat, hodieque Arabes, qui a priſtino viuendi ac docendi more haud diſceſſerint, reliquis litterarum ſtudiis neglectis attingere dialecticam & rhetoricam. ſed minus

1 *de philoſoph. ration. apud Turcas* §. 5. *p.* 12. 2 *dynaſt. IX. p.* 101. 3 *lib. IIII. itinerarii ſyriaci cap. XIIII. p.* 473.

inde

inde ſequi putamus, quod exiſtimauit LVDOVICVS, Arabibus fuiſſe ſtudium dialecti-ces. potuit enim linguæ proprietas pertinere ad accuratiorem illius ſcientiam, quam explanare philologi munus eſt. quod ſi etiam heic ſignificari dialecticam, concedamus; leuius tamen eſſet argumentum, quod vnico teſtimonio, eoque obſcuro, cuius ſenſum coniectura tantum aſſequi liceat, niteretur. namque exemplum IOBI Arabis, quod adhuc a LVDOVICO vrgetur, probationi huic nullum pondus adiicere videtur, quoniam in ipſius libro nulla artis logicæ veſtigia adparent, vt iam ſuperoribus a nobis fuit obſeruatum.

§. II. Magna fuerunt ſtudia græcorum, quibus philoſophiæ litteris clarum lumen protulerunt, easque ſectati ſunt. nonnullis ſolemne eſt, duas philoſophiæ huius claſſes conſtituere, quarum altera eſt ſecta *Ionica*; altera vero *Eleatica*, quibus alii tertiam, *Italicam* quippe addunt, vide GERH. IO. VOSSIVM.[1] philoſophi ſcholæ Ionicæ, auctor illius THALES *Mileſius*, ANAXIMANDER *Mileſius*, ANAXIMENES *Mileſius*, ANAXAGORAS *Clazomenius* rebus naturalibus cognoſcendis, operas ſuas traditione adiuti conſecrarunt, in quibus philoſophiæ ſtudiis per ſola naturalis ingenii vires ac traditionem ſeſe exercuerunt. ſectam *Italicam* condidit PYTHAGORAS, qui ambitioſus grauiſſimam auctoritatem ſibi conflare elaborabat, atque eiusmodi docendi rationem habebat, qua vera cogitandi libertas non poterat non opprimi; etiam artis logicæ remoueri fundamentum. etenim omnis ipſi-

1 *de ſectis philoſophorum cap.* 5.

us di-

us diſciplina, quam informanda atque inſtituenda iuuentute obſeruabat, ad propriam auctoritatem erat compoſita, vide SCHILTERVM [1] & IO. SCHEFFERVM. [2] ſic diſcipuli eius neceſſe habebant, duplex ſilentium, quod dicebatur ἐχεμυθία, obſeruare ſancte; quorum alterum erat perpetuum, ne arcanas præceptoris doctrinas illis, qui philoſophiam eius haud ſectarentur, facerent manifeſtas ac notas; alterum certo temporis ſpatio, ac quidem, vt plures cenſent, quinque annorum definitum. quamquam A. GELLIVS [3] dicit: *eum, qui exploratus ab eo idoneusque fuerat, recipi in diſciplinam ſtatim iubebat & tempus certum tacere; non omnes idem, ſed aliud aliis tempus pro æſtimato captu ſolertiæ.* hiſce inſtitutis animos diſcipulorum ſenſim ac ſenſim commouebat ad praua auctoritatis ſtudia, vt effata præceptoris veluti oracula diuina colerent, omnia propter ſummam eius exiſtimationem crederent & loco rationum, quibus aliquid erat probandum, adferrent αὐτὸς ἔφα. atqui hoc αὐτὸς ἔφα illo æuo erat logica, quum paruus numerus excellentium in philoſophia virorum tantam ipſis conciliaret auctoritatem, vt vix errare poſſe viderentur. PETRVS RAMVS [4] *Pythagoras*, inquit, *circa ſexageſimam olympiadem Italicæ philoſophiæ princeps, mathematicas, phyſicas, medicas artes docuiſſe quidem dicitur; logicas (quod legiſſe meminerim) docuiſſe non dicitur: magnumque ejus rei indicium eſt, de logicis artibus ab eo nil eſſe*

1 *de diſciplina Pythagorica.* 2 *de natur. & conſtitut. philoſoph. Italic. cap. XII. XIII. XIV.* 3. *noct. Attic. lib. 1. cap. 9.* 4 *ſchol. dialect. lib. 1. cap. 2. p. 313.*

inſtitutum, quod quinquennii ſilentium diſcipulis ſuis imperauit, & ex omnibus logicæ argumentis, vnicum illud expers artis tantum apud eius diſcipulos valuerit αὐτὸς ἔφα, *ipſe dixit: ipſe vero Pythagoras erat.* equidem ſunt qui multa ad defenſionem Pythagoræ, in quo exemplum ſingularis modeſtiæ atque humanitatis fuerit conſpicuum, adferunt, prout quoque DIOGENES LAERTIVS [1] illud αὐτὸς ἔφα alii cuidam Pythagoræ adtribuat. ſed hæc leuiora ſunt, quibus multa alia, haud contemnenda teſtimonia repugnant, quæ collegerunt AEGIDIVS MENAGIVS [2] & IO. ALBERTVS FABRICIVS. [3]

§. III. In ſecta *Eleatica* extitit ZENO, qui ex plurium ſententia primus animum adpulit ad præcepta artis logicæ tradenda, de cuius incunabulis antequam dicamus, non alienum erit, quid occaſionem dederit hanc philoſophiæ diſciplinam colendi, attingere. atqui hanc in cauſam bene obſeruat PETRVS GASSENDVS [4] *quod quum viri quidam habiti ſapientes aliquid egregie fuiſſent meditati, ratiocinatique, idque aut pronuntiaſſent aut ſcriptis mandaſſent: tum ipſimet, vel alii imitationis ſtudio, quale id fuiſſet, expenderint; qui vnaquæque res cogitata, enunciata, deducta foret, attenderint, parem ſibi eſſe in ceteris rebus procedendi modum ſeruandum cenſuerint: re ſuccedente regulas & confecerint & conſcripſerint, quæ ſibi quidem monumenta, ceteris vero documenta forent, vt quum luberet, appoſite,*

1 *lib. VIII. ſegm.* 46. 2 *obſeru. a Laertium d. l.* 3 *bibliotheca græc. lib. II, cap.* 12. *p.* 459. 4 *de logicæ origine & variet. cap.* 1.

recteque philoſopharentur. namque quum philoſophi inſtituerent iuuentutem, aut doctrinas conſignarent litteris, ſequebantur quidem primum ſolas naturalis ingenii vires, ſucceſſu autem temporis obſeruabant, quum adcuratius ad ipſas meditationes aduerterent animum, quod certo modo gignatur veritas, quod quadam in re iſta ſit poſita, quodue inter ſe cohæreant cogitationes, atque his obſeruationibus aut potius experientia incitabantur, vt de arte logices conſcribenda cogitare inciperent. neque vero tantum experientia iſta adtulit occaſionem; ſed poſthac quoque ſcepticiſmus, cui quum alii philoſophi ſeſe obiicerent, recte beneque exiſtimantes, eſſe certitudinem quamdam in veritate cognoſcenda; neceſſe omnino habebant, modum ac fundamentum demonſtrare, quo ad certam veri & falſi notitiam peruenire quis poſſit, quoue certitudo iſta nitatur; atqui hæc eſt cauſſa, cur ſenſim ac ſenſim philoſophi maiori ſtudio ac cura artem hanc perpolire, ornare ac propagare elaborauerint.

§. IIII. Rudimenta igitur ac prima initia logicæ ad artem compoſitæ multi adtribuerunt ZENONI *Eleati.* ſic apud DIOGENEM LAERTIVM [1] ARISTOLES auctor eſt, Zenonem hunc inueniſſe dialecticam, quod & ipſe LAERTIVS [2] teſtatur; & SVIDAS: *τοῦτόν φασιν εὑρετὴν εἶναι διαλεκτικῆς, ὡς Ἐμπεδοκλέα τῆς ῥητορικῆς*, quum diſſerat de Zenone. quibus veterum teſtimoniis nonnulli ex recentiori æuo ſunt commoti, vt merita inuentæ

1 *lib. IX. ſegm. 25. add. Sextum Empiric. aduerſus mathem. lib. VII. p. 193.* 2 *proemio.*

dialectices vindicauerint quoque Zenoni, PETRVS RAMVS, [1] GERHARDVS IO. VOSSIVS, [2] PERVS GASSENDVS. [3] fuit autem ZENO *Eleates*, *Parmenidis* auditor & *Meliſſi*, præceptor *Leucippi* ac *Periclis*, clarus circa olympiad. LXXIX. de cuius vita & ſcriptis. quæ olim ferebantur, videri poſſunt interpretes DIOGENIS LAERTII, [4] THOMAS STANLEIVS, [5] PETRVS BAELIVS, [6] IO. ALBERTVS FABRICIVS. [7] quod ſpeciatim ad ipſius logicam adtinet, obſeruat PETRVS GASSENDVS, [8] illius tres partes fuiſſe, *conſequutionum*, *dialogorum*, & *contentionum*. prima ars erat *conſequutionum*, qua tradidit regulas ac varios modos conſequutionum deducendarum, quorum XXIV. numerat PROCLVS. [9] hæc prima dicitur a nonnullis *dianoetica*, ſiue bene cogitandi ars; ſecunda fuit ars *dialogorum*, qua ſcite rogandi reſpondendique dedit præcepta, ad colloquia bene inſtituenda apta atque vtilia, quæ a quibusdam adpellatur *dialectica*, quaſi *dialogica* ſiue dialogiſtica. nam, vt DIOGENES LAERTIVS [10] obſervat, διαλόγȣς φασὶ πρῶτον γράψαι Ζήνωνα τὸν Ἐλεάτην, *dialogos primum Zenonem Eleatem ſcripſiſſe feruunt*, id quod LAERTIVS in vita huius Zenonis haud adnotauit, niſi quum ex Ariſtotelis teſtimonio referat, Zenonem inueniſſe artem dialectices, ad hanc *dialectices* vocem etiam dialogos refer-

1 *Schol. dialect. lib.* 1. *cap.* 3. 2 *de nat. & conſtitut. log. cap.* VIII. §. 2. 3 *de origine & variet. logic. cap.* 1. 4 *lib.* IX. *ſegm.* 25. 5 *hiſtor. philoſ. p.* 881. *edit. latin.* 6 *dictionar. hiſt. crit. voc. Zen.* 7 *bibl. græc. lib.* II. *c.* 23. §. 29. *p.* 824. 8 *cit. loc. cap.* 2. 9 *in Platon. Parmenid.* 10 *lib.* III. *ſegm.* 47.

re ve-

re velimus. ex quibus patet, quod pretium ponendum ſit illorum opinioni, quibus PLATO primus dialogos introduxiſſe viſus eſt, quod ſcribendi genus eum ornaſſe ac maiori cura ſectatum eſſe, nemo dubitabit, confer CAROLVM SIGONIVM [1] & GEORGIVM PASCHIVM. [2] tertia Zenonis ars dicitur ἐριστική, quam ipſi AELIANVS aliique adtribuunt; quamuis LAERTIVS autorem *eriſtices* eſſe PROTAGORAM adfirmet, vt paullo poſt pluribus obſeruabimus.

§. V. Sic ZENO *Eleates* creditur auctor logicæ artis. Sed tamen legimus apud DIOGENEM LAERTIVM [3] de PARMENIDE, quem audiuit ZENO, quod exiſtimauerit, duplicem eſſe philoſophiam, alteram ex veritate; alteram ex opinione, cuius rei ALDOBRANDINVS [4] collegit teſtimonia alia; item quod PHAVORINVS teſtetur, Parmenidem inueniſſe argumentationem, quæ adpellatur *Achilles*. inprimis autem doctrina, qua maxime clarus extitit, ea eſt, quam de ideis propoſuit, a PLATONE explicata dialogo, quem inſcripſit *Parmenidem*, cujus ſummam exhibet THOMAS STANLEIVS. [5] quæ ſi quis expendat diligenter, facile in dubitationem adduci poteſt, num in ZENONIS meritis inuenta dialectica debeat numerari, nec ne? quin etiam, ſi BESSARIONI, [6] qui opus Parmenidis de veritate & opinione commemorat; fides habenda ſit, ſine vlla dubitatione Parmenidi laus hæc de prima dialectices cura vindi-

1 *libr de dialogo.* 2 *diatrib. de vſitata veterum exemplo ratione tradendi per dialogos.* 3 *lib. IX. ſegm.* 22. 4 *not. ad Laertium p.* 561. 5 *hiſtor. philoſ. p.* 877. *edit. latin.* 6 *contra calumniatorem Platonis lib. II. cap. II.*

canda erit. at vero quum veteres ſcripta eius phyſica tantum laudent, etiam probabile ſit, quod philoſophus hic de diuerſitate veritatis atque opinionis modo diſſeruerit; minus autem præcepta quædam hoc de argumento conſiguauerit litteris; ſaltim Zeno primus haberi poteſt, qui de doctrina logicæ cogitare, eiusque quædam dare præcepta inſtituerit. quidquid ſit, ſatis apertum eſſe putamus, quod in ſchola Eleatica philoſophi primam curam ad artem hanc contulerint, ſiue Parmenides, ſiue Zeno operi huic primus admouerit manus. ſunt quidem, qui inuentionem logicæ tribuere videntur PLATONI, vt PHAVORINVS apud LAERTIVM, [1] quoniam antiquiſſimi philoſophi a Pythagora ac Thalete vsque ad Socratem naturæ tantum inquiſitioni fuerint dediti; Socrates autem primus adiecerit doctrinam de moribus; ac poſt hunc Plato dialecticen, qui & ipſe multa argumenta ad artem hanc ſpectantia explanauerit. ſed ſi verba LAERTII inſpiciamus diligenter, deprehendimus, quod Plato verius doctrinam hanc maiori cura expolire, eam ad partes philoſophiæ referre, ac quæ ex diſciplina atque inſtitutione Socratis hauſerat, ad publicum transferre uſum inſtituerit, quod ex ipſo Platone poteſt confirmari, qui inuentionem artis huius Zenoni, aut ſi velis, etiam Parmenidi tribuit. nec ad illorum opinionem accedere poſſumus, qui Socratem, auctorem logicæ adferunt, quippe quem a definiendi & diuidendi gloria commendet ARISTOTELES; [2] ſi-

1 *lib. III. ſegm. 24.* 2 *methaphyſ. lib. XIII. cap. 4.*

quidem

quidem CHRISTIANVS THOMASIVS [1] recte dicit: *Socrates videtur initia ieciſſe logica vtendi ad inquiſitionem veritatis & Ariſtoteli commendatur tanquam gnarus definiendi & diuidendi.*

§. VI. Rudimenta hæc erant logicæ, cuius præcepta, quæ philoſophi hi tradebant, neque integro operi de veritate cognoſcenda ſufficiebant, neque ſingularem adferebant vtilitatem. facile quidem ſucceſſu temporis doctrina hæc ad maiorem elegantiam ac perfectionem peruenire potuiſſet; niſi praui adfectus & malitia hominum feliciori progreſſui intuliſſent moram atque impedimentum, quo minus proſperiora cœperit incrementa. nam vix philoſophi cogitauerant de ratione cogitationes dirigendi, ac via ad cognitionem veri at falſi monſtranda, quum logica, quæ fallaciis ſtruendis inſeruit, hominum ingenia ac mentes occuparet. ante PROTAGORAM nota erat argumentatio dicta *Achilles*, & eo reſpiciebat, vt negaretur motus; cuius adpellationem multi inde deriuant, quod vt Achilles, non poſſit ſuperari aut ſolui, id quod veritati repugnat. nam nomen hoc ortum eſt a tali adſumtione: *num Achilles currendo teſtudinem adſequi poteſt? ad modum. atqui ſi motus eſt, Achilles teſtudinem non adſequetur: non eſt igitur motus.* argumentum hoc ab ARISTOTELE [2] & DIOGENE LAERTIO Zenoni; [3] a PHAVORINO vero apud LAERTIVM [4] Parmenidi adtribuitur, vide AEGIDIVM MENAGIVM [5] & PETRVM GAS-

1 *philos. aulic. cap. IV.* § 6. 2 *phyſicor. libr. VI. cap.* 14. 3 *lib. IX.* 29. 4 *lib. IX. ſegm.* 23. 5 *not. ad Laert. II. ſegm.* 108. *p.* 123. *lib. IX. ſegm.* 23. *p.* 402.

SENDVM. [1] PROTAGORAS *Abderites*, σοφία dictus & λόγος, quum & philoſophiæ & eloquentiæ operam dediſſet, viam paravit ſophiſmatibus, ſiquidem non ſolum ſcripſit teſte LAERTIO [2] τέχνην ἐριστικῶν *artem contentionis*, item duos libros ἀντιλογικῶν, *contradictionum*, quum profiteretur primus, duas eſſe rationes de quacumque re oppoſitas ſibi, iuxta quas etiam inſtituit quæſtiones; ſed & ipſe huiusmodi fallacias adhibuit easque propoſuit. in primis notum eſt ipſius argumentum, a græcis dictum ἀντιστρέφον, quo vſus aduerſus diſcipulum Euathlum fertur, id quod pluribus commemorant A. GELLIVS, [3] APVLEIVS, [4] LAERTIVS; [5] ſimile autem quid refert SEXTVS EMPIRICVS [6] de *Corace*, qui rhetor fuit Siculus & Protagora antiquior, vt patet ex QVINCTILIANO. [7]

§. VII. Magnum ſplendorem ſcholæ Eleaticæ effecit DEMOCRITVS, qui teſte Ariſtotele [8] primus oſtendiſſe traditur, quod rerum naturæ dari poſſint definitiones, ideoque a nonnullis inter logices cultores refertur, præcipue a IACOBO FRIDERICO REIMMANNO. [9] ſed teſtimonia illa, quæ hanc in cauſſam proferuntur, & apud PETRVM RAMVM [10] legi poſſunt, admodum leuia ſunt, hinc & BARTHOLOMAEVS KECKERMANN [11] ea de re adhuc dubitat, quum dicit: *Democritus, anno maior Socrate, etiam forte*

1 *de origin. & variet. logic. cap. 2. p. 39.* 2 *lib. IX. ſegm. 55.* 3 *noct. Attic. lib. V cap. 10.* 4 *florid.* 5 *lib. IX. ſegm. 56.* 6 *aduerſus mathemat. p. 81.* 7 *lib. III. cap. I.* 8 *de partib. anim. lib. 1 cap. 1.* 9 *critiſ. geſchichts-Calender der logic. p. 8.* 10 *ſchol dialect. lib. I. cap. 3. p. 316.* 11 *præcognit. logic. tr. II. cap. 2. §. 9.*

aliquid

aliquid logicum dedit, ſi ita ex titulis librorum, quos Laërtius recenſet, coniectare velimus. nam quamuis DEMOCRITVS dixerit, quid ſit frigidum, quid ſit calidum, quod de eo obſeruauit ARISTOTELES, id tamen nondum probat, DEMOCRITVM verſatum fuiſſe in diſciplina logicæ. inter diſcipulos eius a quibusdam refertur HIPPOCRATES, quamuis alii hoc dubium eſſe cenſent, & obſeruant, quod non prius cognitus Hippocrati videatur fuiſſe Democritus, quam quum ad illum curandum vocaretur Abderam, præcipue ſi vera ſint, quæ habeat AELIANVS [1] de cetero HIPPOCRATIS merita celebrantur in logicam, quæ refert PETRVS RAMVS: [2] *Hippocrates medicus, horum ætate paullo inferior & inuentionis & diſpoſitionis partes propoſuit: ſimilitudinem & diſſimilitudinem commendauit: vitia diuiſionis in veteribus, (vt Galenus ait) ſtudioſe reprehendit: immo vero effectorum, adiunctorum, una cum methodica & artificioſa diſpoſitionis forma locum comprehendit.*

§. VIII. Nunc conuertimus nos ad SOCRATEM, cui genuina & germana logicæ diſciplina multum debet. nam quamuis ipſe nullam habuerit ſcholam, nec quidquam ſcripſerit, quod adfirmant CICERO, PLVTARCHVS, ARISTIDES, DIO *Chryſoſtomus*, LAERTIVS & alii, & ex recentioribus GOTTFRIED OLEARIVS [3] aduerſus LEONEM ALLATIVM [4] ſolide probauit; ſingulari tamen iudicii virtute præditus erat, quam etiam

1 *var. hiſtor. lib. IIII. cap. 20.* 2 *citat. loc.* 3 *de ſcriptis Socratis p. 198. edit. lat. Stanlei hiſtor. philoſ.* 4 *de ſcriptis Socratis.*

ad eruendam veritatem adhibuit, forti animo diſputauit contra ſophiſtas hisque exercitiis viam monſtrauit ad maiorem logicæ culturam philoſophisque vehementiores admouit ſtimulos. CICERO magnificis laudibus ornat SOCRATEM, quando dicit; [1] *Socrates primum philoſophiam deuocauit de cælo & in urbibus collocauit, & in domos etiam introduxit & coëgit de vita, & moribus rebusque bonis & malis quærere*: *item* [2] *quorum princeps Socrates fuit, is qui omnium eruditorum teſtimonio, totiusque iudicio Græciæ cum prudentia, & acumine, & venuſtate & ſubtilitate, tum vero eloquentia, varietate, copia quam ſe cumque in partem dediſſet, omnium fuit facile princeps*. nec deſunt, qui adfirmant, Socratem artem quoque logicæ habuiſſe explanatam ac cognitam, quoniam per temporis rationem audire potuerit Zenonem, & ex ipſius diſciplina hæc adiumenta colligere; quin etiam de eo teſtetur ARISTOTELES, [3] ipſi deberi artificium *definiendi*, ſiue vt alii interpretantur, *inductionis*; cuius cognitionis documenta ad hæc Platonis dialogi exhibeant. quapropter PETRVS RAMVS [4] dicit; *Socrates vniuerſos vnus non tantum ethica, ſed hac logica philoſophia longiſſime ſuperauit; qui tametſi magiſter in ſchola nunquam fuit, nunquam artis cuiusquam profeſſor ac doctor videri voluit, immo litteram nullam ſcriptam reliquit: e diſcipulorum tamen atque inprimis Platonis ſermonibus, ſatis conſtat, omnium philoſophorum*

1 *Tuſcul. quæſt. lib. V. cap. 4.* 2 *de oratore lib. III. cap. 16.* 3 *lib. XIII. cap. 4. metaphyſ.* 4 *ſcholis dialecticis libr. I. cap. 4.*

ſuperio-

ſuperiorum non ſolum natura, ſed arte & vſu λογικώτατον *fuiſſe.*

§. IX. In hanc ætatem ARCHYTAS *Tarentinus* incidit, cuius ſeruus fuit Plato, emtus a Polide navarcho, cui ipſum vendidit Dionyſius tyrannus, vt TZETZES [1] tradit. ſub ipſius nomine adhuc exſtat περὶ τοῦ παντὸς Φύσιος libellus, dorice ſcriptus, quo primus vniuerſa in decem claſſes, quas vulgo *categorias* ſiue *prædicamenta* vocamus, Archytas diſtribuit: prodiit græce, & latine Venetiis MDLXXI 8. & græce cura IOACHIMI CAMERARII Lipſiæ ſine temporis nota 8. librum hunc commemorant SYRIANVS, [2] SIMPLICIVS, [3] BOETHIVS, [4] AMMONIVS [5] DEXIPPVS [6] qui Iamblichi diſcipulus, litteris conſignauit libros quæſtionum in categorias. THEMISTIVS vero negat, Architam, qui de decem prædicamentis ſcripſit, fuiſſe Pythagoricum illum antiquum; ſed quemdam iuniorem Peripateticum, qui veteri nomine nouo operi conciliare voluerit auctoritatem, vbi & obſeruandum eſſe putamus, quod ea, quæ SIMPLICIVS ex Archyta affert, in libello, qui eius nomen præ ſe habet, haud reperiantur. eſt adhuc alius liber Archytæ περὶ τῆς δεκάδος, quem eundem eſſe cum libro περὶ τοῦ παντός cenſet IO. ANDREAS SCHMIDIVS, [7] ſed præter veritatis ſpeciem. nam in illo de natura & proprietatibus numeri egerat, quod in hoc περὶ παντός minime facit, confer GERH. IO. VOSSIVM [8] & IO. ALBERTVM FA-

1 XI. *hiſt.* 362. X. *hiſt.* 359. 2 *in Hermogenem.* 3 *in categorias.* 4 *arith.* II. 41. 5 *in quinque voces Porphyrii.* 6 *lib.* I. *cap.* 6. *lib* III. *cap.* 1. 7 *diſſert. de Archyta Tarent.* 8 *de nat. & conſtitut. logic. cap.* VIII. §. 3. *p.* 28.

BRICI-

BRICIVM.[1] quod ſi Archytas hic fuerit Pythagoricus ille, capere poſſumus coniecturam, quod hac doctrina explanare voluerit *denarium Pythagoricum*, niſi potius eo reſpiciat liber περὶ τῆς δεκάδος. at vero ſiue Archytas Pythagoricus; ſiue alius quidam Peripateticus expoſuerit decem categorias, genuina tamen ars cogitandi per hanc doctrinam haud accepit incrementa, quoniam iſtæ tantum notiones ſunt mente ſeparatæ, nec accuratius in ſuas diſtributæ claſſes.

§. X. Diſcipulus Socratis fuit EVCLIDES *Megareus*, conditor diſciplinæ Megaricorum, qui poſtea ἐριστικοὶ, ſiue contentioſi, ac exinde a nonnullis διαλεκτικοὶ, quia ſe ſe in dialecticis exercerent, dicti ſunt, quos ita primus Dionyſius Carthaginienſis ideo adpellauit, quod interrogando ac reſpondendo ſermones libroſque componerent, vt habet DIOGENES LAERTIVS.[2] ZENO quidem *Eleates* a quibusdam dicitur auctor eriſticæ diſciplinæ, vt ex libro hiſtoriæ philoſophicæ, qui inter GALENI ſcripta legitur, iam obſeruarunt viri docti; ſed GERH. IO. VOSSIVS[3] recte dicit: *facile hæc conciliantur. primi enim Parmenides eiusque diſcipulus Zeno Eleates quædam mouere circa dialecticen. Euclides autem Megaricus Parmenidis librorum inprimis erat ſtudioſus, vt Laërtius eſt auctor. quare credibile eſt, in dialecticis ſecutum eſſe Parmenidem eiusque diſcipulum Zenonem. alii igitur Zenonem fecere auctorem ſectæ eriſticæ, quia is primus contentiones dialecticas mouit; alii Euclidem*

1 *bibl. græc. lib* II. c. 13. *p.* 394. 2 *lib.* II. *ſegm.* 106. 3 *de ſectis philoſ. cap.* XI. §. 3. *p.* 65.

clidem

clidem, quia is promouit atque auxit. quod ad EVCLIDEM ſpeciatim adtinet, DIOGENES LAERTIVS [1] de eo ſcribit: Ταῖς ἀποδείξεσιν ἐνίστατο, οὐ κατὰ λήμματα, ἀλλὰ κατ' ἐπιφοράν, quæ verba plerumque latine ita transferuntur: *vtebatur probationibus non his, quæ per aſſumtiones, ſed quæ per concluſiones fiunt;* item: *inſiſtebat demonſtrationibus non his, quæ per propoſitiones, ſed quæ per concluſiones fiunt.* ſed ſi iudicium atque auctoritatem CICERONIS ſequi velimus, ἀπόδειξις ſignificat *argumenti concluſionem*; & λήμματα *ſumtiones*, quando dicit: [2] *ſed demus tibi iſtas duas ſumtiones: ea quæ* λήμματα *appellant dialectici: ſed nos latine loqui malumus*; item: [3] *itaque argumenti concluſio, quæ eſt græce.* ἀπόδειξις *ita definitur: ratio, quæ ex rebus perceptis ad id, quod non percipiebatur, adducit.* qua propter exiſtimamus, DIOGENEM LAERTIVM ſignificare, quod moris fuerit apud Euclidem, aliorum ſententias ac concluſiones confutare non per contraria principia; ſed per concluſiones, quæ continebant varia incommoda. adhæc de eo tradit LAERTIVS, quod diſputationem, quæ fiat per ſimilitudinem, ſuſtulerit, dicens: illam aut ex ſimilibus conſiſtere, aut ex diſſimilibus. ſi ex ſimilibus conſiſtat, circa ipſa potius, quam quibus ſint ſimilia, verſari rationem debere; ſin autem ex diſſimilibus, ſuperuacaneam eſſe comparationem.

§. XI. EVCLIDEM audiuit EVBVLIDES, præceptor Alexini & rhetoris Demoſthenis, qui reprehendit Ariſtotelem, vt IO. IONSIVS

1 *citat. loc.* 2 *de diuinatione lib. II. cap. 53.* 3 *quæſt. acad. lib. II. c. 8.*

obſer-

1 obſeruauit. hic varia argumenta captioſa adhibuit, quæ commemorat DIOGENES LAERTIVS,[2] illuſtrant autem PETRVS GASSENDVS,[3] AEGIDIVS MENAGIVS,[4] THOMAS STANLEIVS.[5] non ab re erit, heic quoque iſta argumenta adtingere breuiter:

I. ΨΕΥΔΟΜΕΝΟΣ; *mentiens*, vt vocatur a CICERONE,[6] quæ argumentatio a materia hanc adpellationem habet, quoniam exempli cauſa ſumitur is, qui *mentitur*, hac ratione: *num mentitur is, qui mentiri ſe dicit?* cui ſi reſpondeas *mentiri*; colligitur, *non mentiri, quoniam vere dixerit, ſe mentiri.* quod ſophiſma tanti habitum fuiſſe, teſtatur SENECA,[7] vt haud pauci libri de eo ſint conſcripti, id quod LAERTIVS[8] de Chryſippo commemorat; ATHENAEVS[9] autem & SVIDAS[10] produnt memoriæ, Philetum Coum propter nimium ſtudium in eo ſoluendo poſitum contraxiſſe phthiſin & illius vi correptum, exceſſiſſe e vita. mentionem illius facit quoque ARISTOTELES.[11]

II. ΔΙΑΛΑΝΘΑΝΩΝ, *fallens*, quod ſophiſma hoc modo ſtruitur: *noſti patrem tuum? noui. noſti hominem illum, qui latet? non noui. ergo patrem tuum non noſti: nam ille pater tuus eſt.*

III. ΗΛΕΚΤΡΑ, *Electra*, quod argumentum nomen habuit ab Electra, Oreſtis ſorore, quæ in tragœdia Sophoclis Oreſtem fratrem

1 *de ſcriptoribus hiſt philoſ. paſſim.* 2 *lib.* II. *ſegm.* 108. 3 *de origin. & variet. logic. cap. III.* 4 *not. ad Diog. Laërt. p.* 122. 5 *hiſtor. philoſ. p.* 265. 6 *de diuinat lib.* II. *cap.* 4. *acad. quæſtion IV.* 30. 7 *epiſt.* 45. 8 *lib. VII* 196. 9 *lib. IX. p.* 401. 10 *voc.* φιλητ. 11 *lib. VII. cap.* 3. *ad Nicom.*

ſuum

ſuum nouit & non nouit. ſcilicet Electra cognitum habebat quod Oreſtes ſit frater; ſed ipſi erat incognitum, quod ille, cum quo disſerebat, ſit frater Oreſtes, quod ſophiſma commemorat LVCIANVS. [1]

IV. ΕΓΚΕΚΑΛΥΜΜΕΝΟΣ, *coopertus*, quæ argumentatio etiam hanc adpellationem accepit a materia. exemplum illius exhibet LVCIANVS [2] hac ratione; CHRYSIPP. *reſponde mihi, noſtine patrem tuum?* MERCATOR, *maxime*, CHRYSIPP. *quid igitur, ſi prope te ſtatuerem opertum quempiam atque interrogarem, noſtine hunc? quid diceres?* MERC. *ſcilicet me non noſſe.* CHRYS. *atque hic tuus erat pater, itaque ſi iſtum non noſti, palam eſt, patrem tuum non noſſe.* ex quo patet, quod ſophiſma hoc cum ſuperiore, quod dicebatur διαλανθάνων, conueniat.

V. SORITES, quem CICERO [3] adpellat *aceruale*m, quoniam per hoc ſophiſma quis cogatur fateri, quod aceruus, græce σωρὸς efficiatur vno addito grano, aut nunquam aceruus ſit futurus. quæritur enim: *num vnum vel duo grana ſint aceruus, nec ne.* ſi hoc negatur, additur vnum: *num tria ſint aceruus?* quæ multiplicatio ſemper fit, donec quis fateatur, eſſe aceruum; quo facto, alter inde colligit concluſionem: *ergo aceruus efficitur vno grano addito.* præter CICERONEM huius argumentationis etiam mentionem faciunt LAERTIVS, LVCIANVS, SENECA, QVINCTILIANVS, VLPIANVS.

VI. ΚΕΡΑΤΙΝΗ, ſiue ΚΕΡΑΤΙΣ, id eſt *cor-*

1 *vitar. auction.* 2 *cit. loc.* 3 *de diuinat. lib. II. cap. 4.*

nutus

nutus, quod ſophiſma etiam nomen ſortitum eſt ab exemplo, hac ratione: *habes, quod non amiſiſti; non amiſiſti cornua, ergo habes cornua.* SENECA [1] recte iudicat: *ceterum qui interrogatur, an cornua habeat, non eſt tam ſtultus, vt frontem ſuam tentet, nec rurſus tam ineptus aut hebes, vt non habere ſe neſciat, quod tu illi ſubtiliſſima collectione perſuaſeris. ſic iſta ſine noxa decipiunt; quomodo præſtigiatorum acetabula & calculi, in quibus fallacia ipſa delectat*: adde A. GELLIVM [2]

VII. ΦΑΛΑΚΡΟΣ, cuius etiam DIOGENES in EVBVLIDE meminit. MENAGIVS [3] autem hæc obſeruat: *exemplum huius argumentationis non memini me legere: neque vnde dicta ſit, noui. forte ab hoc exemplo: qui non habet pilos in capite, caluus eſt. raſus non habet pilos in capite. ergo raſus caluus eſt.*

Atqui hæc ſunt ſophiſmata, quæ LAERTIVS notat in EVBVLIDE.

§. XII. Quod ſi heic reliquos philoſophos diſciplinæ Megaricæ perſequi liceret, nihil aliud de illis commemorare poſſemus quam quod logicam ſophiſticam ſingulari ſtudio propagauerint. Euclidem quoque audiuerat CLINOMACHVS THVRIVS, de quo refert LAERTIVS, [4] quod primus ſcripſerit περὶ ἀξιωμάτων καὶ κατηγορημάτων καὶ τῶν τοιούτων; item STILPO *Megarenſis*, de quo idem LAERTIVS [5] tradit: ἀνῄρει καὶ τὰ εἴδη, καὶ ἔλεγε τὸν λέγοντα ἄνθρωπον εἶναι, μηδένα. οὔτε γὰρ τόνδε λέγειν, οὔτε τόνδε· τί γὰρ μᾶλλον τόνδε ἢ τόνδε; οὔτε ἄρα τόνδε, *ſpecies quoque*

1 *epiſt.* 45. 2 *libr. XVI. cap.* 2. 3 *ad Laërt. p.* 123.
4 *lib.* II. *ſegm.* 112. 5 *lib.* II. *ſegm.* 119.

tolle.

tollebat, dicebatque qui hominem diceret, neminem dicere. non enim hunc aut illum dicere. quid enim hunc magis, quam illum? non igitur hunc; quæ verba maxime ſunt obſcura. quod ſi autem per τὰ εἴδη intelligamus illa vniuerſalia, ſiue prædicabilia, quæ in ſcholis traduntur, & poſt verbum εἶναι, addamus εἰπεῖν aut λέγειν, videtur STILPO hoc ſignificaſſe, quod illa vniuerſalia re ipſa haud reperiantur, ſed quæcumque ſenſibus noſtris percipiamus, ſint ſingularia, qua interpretatione ſententia hæc haud reiicienda erit. legi autem adhuc poteſt liber PLVTARCHI πρὸς κολώτην, quo opinionem Stilponis adfert, eamque contra Colotem tuetur. nihilominus deditus erat cauillationibus, quarum exempla ſuppeditat LAERTIVS. [1] Eubulidis inſtitutione vſi ſunt ALEXINVS, APOLLONIVS CRONVS, cuius auditor fuit DIODORVS CRONVS, de quo LAERTIVS: [2] ἦν καὶ οὗτος διαλεκτικὸς, πρῶτος δόξας εὑρηκέναι τὸν ἐγκεκαλυμμένον καὶ κερατίνην λόγον κατά τινας, *erat & iſte dialecticus, primusque inueniſſe a quibusdam exiſtimatus eſt inuolutum & cornutum diſſerendi genus.*

§. XIII. Cognoſcimus igitur ex his, quæ iam diſſeruimus, quam rudiora fuerint artis huius initia; & quam frequens ab ipſius incunabulis extiterit eius deprauatio. nam plerique, præſertim in ſchola Megarica dialecticæ litteris eum in finem operabantur, vt promte diſſerere, ingenia oſtentare, & per malitiam mentis incitati, aliis fraudes ac fallacias facere poſſent. ſed videamus de progreſſu huius diſciplinæ, quum maior & ſplendidior philoſophiæ lux in græcorum gente exoriretur.

1 *lib.* 2. *ſegm.* 116. 2 *lib.* 2. *ſegm.* 111.

LIBRI II.

DE PROGRESSV AC FATIS LOGICAE.

CAPITIS I.

DE PROGRESSV AC FATIS ARTIS LOGICAE GENERATIM PER VARIOS AVCTORES.

SECTIO I.

TEMPORE ANTIQVO.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Dicendorum ſumma §. I. *de dialectica veterum* (1) ante natum Chriſtum, *ac quidem α)* paganorum, primum *græcorum, vbi diſſeritur de dialectica Platonis* §. II. III. IV. *Platonicorum* §. V. *de logica Ariſtotelis* §. VI. VII. VIII. IX. *ejus diſcipulorum* §. X. *de dialectica Stoicorum* XI. XII. XIII. XIV. XV. *de canonica Epicuri* §. XVI. XVII. XVIII. deinde *romanorum* §. XIX. XX. β) iudæorum §. XXI. (2) poſt natum Chriſtum, *vbi diſſeritur de interpretibus Ariſtotelis græcis* §. XXII. latinis §. XXIII. *de logica Galeni* §. XIV. *Porphyrii* §. XXV. *quorumdam patrum eccleſiæ:* §. XXVI.

§. I. HActenus de origine ac prima ætate artis huius, cuius progreſſus ac fata iam contemplabimur, ordinem temporis obſeruantes. quapropter primum vetuſtiora tem-

tempora ab ætate Platonis vsque ad ſeculum ſextum poſt natam generis humani ſalutem illuſtranda nobis proponamus, ita vt quid effecerint philoſophi pagani, iudæi ac Chriſtiani, videamus. ex gentibus græci inprimis clariſſima nomina a ſe dederunt propter philoſophiæ litteras, apud quos poſt Socratem quatuor præcipue ſectæ, *Platonica*, *Ariſtotelica*, *Stoica* & *Epicurea*, excelſe floruerunt, quarum ſtudia in artem hanc, accuratius commemorare operæ pretium eſſe ducimus. quæ ſi expoſuerimus, tranſeamus ad gentem romanorum, vt quæ fortuna logicæ apud illos fuerit, cognoſcamus.

§. II. Secta Platonica originem ac nomen ſuum debet PLATONI, cuius dialecticam perſpicue exponere, res omnino difficilis eſt atque ardua. ipſe enim nunquam integram logicæ doctrinam ex inſtituto tradidit; ſed quæ hac in re ſenſit, in ipſius dialogis, Sophiſta, Phædone, Menone Phædro, item de republica Cratylo fuſa deprehendimus. nec APVLEIVS atque ALCINOVS, qui operam ſuam in recenſendis philoſophiæ Platonicæ argumentis poſuerunt, nobis ſatisfacere poſſunt. namque ille animum quidem induxerat, triplicem Platonis philoſophiam explanare, quod etiam ratione doctrinarum de natura ac moribus præſtitit; rationalem vero diſciplinam minus attigit, id quod etiam fere de ALCINOO adfirmare licet. dialecticam quippe Platonis ad rationem formamque logicæ Ariſtotelicæ adcommodauit, ac eiusmodi tradidit momenta, quæ ipſi partim minus ſunt propria; partim vero cum eius philoſophia

haud cohærent. quantum ex dialogis Platonis cognoſcimus, vocem *dialecticæ* duplici ſignificatione adhibuiſſe videtur. primum intellexit per dialecticam ipſam ſapientiam, ſiue eiusmodi cognitionem rerum diuinarum ac ſpirituum, inprimis ſummi boni, per quam ingenia feliciora & multa ſcientia exercitatione que exculta ſatis iſtas res cognoſcant vere & pure, ſine imaginibus. ſcilicet quatuor cognitionis n oſtræ gradus ſtatuit PLATC, quorum primus ſit ἐπιϛήμη, *ſcientia*, ſecundus διάνοια, *ratiocinatio*, tertius πίϛις, *fides*, quartus εἰκασία, *aſſimilatio*. primum & vltimum vindicat dialecticæ: [1] confer IO. IACOBVM SYRBIVM. [2] verſabatur Plato in ſummo errore, quod animæ rerum ſingularum adeoque hominum hauſtæ ſint ac tractæ ex anima mundi, quæ quum eſſet eſſentiæ diuinæ, credebat quoque, mentem humanam emanaſſe ex Deo, vt ſupra [3] pluribus id a nobis expoſitum eſt. quo errore, qua veræ mentis noſtræ indolis ignoratione ductus, porro ſibi perſuadebat, intellectum noſtrum eſſe ſcientem omnium rerum, quarum ideas illum continere, veluti ipſam ideam ſiue typum omnium formarum, quæ imprimantur rebus. at vero quum crederet, materiam fontem eſſe omnis mali, inde efficiebat concluſionem, quod anima cum corpore coniuncta, fuerit deprauata, ac ſpeciatim intellectus contraxerit ſibi tenebras & venerit in obliuionem rerum omnium, quas antea, quum adhuc animo mundi, ſiue ſuo

1 *lib. VI. de republ. p. 511. lib. VII. p. 533.* 2 *de philoſophia prima in locum & honorem ſuum reſtituenda §. XV. p. 19. adde Voſſium de natur. & conſtit. logic. cap. XII. §. 1.* 3 *pag. 308.*

prin-

principio fuerit iuncta, habuerit cognitas. quapropter exiſtimabat Plato, mentem humanam, veluti in ſpecum tenebrarum plenam detruſam excitari per formas ſeu ſpecies rerum, quæ ſenſibus percipiuntur, vt ſenſum ac ſenſim per varios reminiſcentiæ gradus priſtinum lumen recuperet, ac ad ipſius ſolis, id eſt, primi entis, primi principii, nec non formarum, ſpecierumue intellectu tantum percipiendarum, hoc eſt idearum notitiam perueniat. atqui in eo poſitum eſſe finem dialecticæ cenſebat, vt illius ope mens purgetur a prauis opinionibus, ac germanam ſcientiam primi entis, rerum materiæ expertium, formarum,quæ per intellectum tantum cognoſcuntur, recuperet. nam tradit, quod illarum rerum, quæ in ſenſus cadant, cognitio in opinione conſiſtat, ſiquidem non ſolum ſenſus ſint fallaces, ſed res ipſæ quoque fragiles & caducæ. antequam vero connitamur ad hanc ſcientiam, iubet Plato, mentem præparare litteris mathematicis, vt conceptus ac rationes a rebus ipſis ſeparatas capere, deque illis cogitare adſueſcat.

§. III. Deinde Plato nomine *dialectices* complexus eſt ſcientiam de via ad ipſum finem perueniendi, vt hac ſignificatione muneris ſit dialectici, viam monſtrare, qua mens ex obliuione ad priorem notitiam & lucem deduci poſſit. hinc dialecticæ officium eſſe docet, analyſi quadam dirigere mentem ad primum verum, quæ quum ad hoc fuerit euecta, poſſit ſe iterum conuertere ad res ſenſibus cognoſcendas, illasque diligenter expendere, *ita* tamen vt ad ipſum primum reuertatur & in eo denique conquieſcat. ALCINOVS tres *ana-*

lyſeos ſpecies obſeruat ex Platone. prima eſt quæ conſiderat res ſingulares ſiue ſenſuum, & inde aſcendit ad res, quas ratione atque animo videmus, vt ſi a pulcro, quod corporibus ineſt, ad id, quod animorum eſt, ab hoc ad aliud in vitæ officiis, ab hoc rurſus ad aliud, quod continetur legibus & ad ipſum tandem mare illius immenſum adſcendimus,adeo ut quod reliquum eſt, ipſum pulcrum per ſe denique adſequamur. ſecunda analyſis eſt, qua ex demonſtratis primas & quæ medio carent, propoſitiones colligimus, quod hoc modo fit. quæſtione poſita: *num animus ſit immortalis?* quæritur: *num idem ſemper moueatur?* quo demonſtrato, alia quæſtio inſtituitur: *num id quod mouetur ſemper, per ſe moueatur?* iterumque hoc demonſtrato: *num quod per ſe ipſum mouetur, motus principium ſit?* & poſt hoc: *num origine careat principium*, quod vt certiſſimum ab omnibus admittitur, ita quoque hoc: *quod ingenitum eſt, interitus quoque eſſe expers.* a quo, quum ſit perſpicuum, demonſtratio hac ratione colligitur; *ſi principium originis expers, erit & interitus: at quod per ſe mouetur, motus eſt principium: per ſe autem anima mouetur: expers ergo & interitus & originis, & immortalis eſt anima.* tertia analyſis eſt, quæ ex ſuppoſitione ad ea, quæ ſine ſuppoſitione ſumuntur, pergit principia, hac ratione. qui aliquid quærit, illud primo ipſum ſupponit, deinde quid ex ſuppoſito ſequatur, aduertit; tum vero ſi ipſius ſuppoſitionis reddenda ſit ratio, alio ſuppoſito, quærit, num id, quod prius fuerat ſuppoſitum,rurſus ad aliam ſequatur ſuppoſitionem, idemque ſem-

ſemper obſeruat, donec ad illud, quod non ex ſuppoſitione ſumitur, peruenerit principium, vti has ſpecies explicat ALCINOVS. [1] vt autem mens rectius his reſolutionis generibus vtatur, neceſſariam eſſe exiſtimat Plato *diuiſionem*, quo genera in ſpecies & totum in partes diſtribuat, ac cum diuiſione etiam *definitionem*, vt illius ope rei cuiusdam indoles cognoſcatur. tandem commendauit *inductionem*, diſputandi viam & rationem, quæ vel a ſimili ad ſimile, vel a ſingulis tranſeat ad vniuerſa, vt idem ALCINOVS habet: confer PETRVM GASSENDVM, [2] qui hæc philoſophiæ Platonicæ momenta inter omnes clariſſime expoſuit, quem & ſecuti ſumus, adhibentes ſimul ALCINOVM. DANIEL GEORGIVS MORHOFIVS [3] dicit: *Plato ad dialecticam omnem reuocauit methaphyſicam*, & commemorat ad hanc rationem conſcriptam *dialecticam Platonicam, Ludou. de Morainuillier de Orgueuille*, qui liber editus ſit anno MDCL. 8. Maclouii, hac inſcriptione: *examen philoſophiæ Platonicæ.*

§. IV. Prior dialectica Platonis ipſius ingenio ac philoſophiæ conſentanea eſt, quæ quum erroneis atque impiis opinionibus nitatur, ac conſequentias contineat abſurdas, quisque ſanæ mentis plane ab iſta abhorret. ad hæc viam parauit ad ſcepticiſmum, quod ſibi ſenſus fallaces eſſe perſuaſerit, quorum certitudo ſi remouetur, non poteſt non continua oriri dubitatio. atqui hæc ipſa ſententia for-

1 *lineament. doctr. Platon. cap. V.* 2 *de origin & variet. logic. cap. IV.* 3 *polyh. tom. II. lib. V. §. 7. p. 515. add. Fabricium bibl. græc. lib. III, cap. I. p. 41.*

ſan dedit occaſionem diſſenſus, qui inter ipſos Platonis ſectatores fuit de certitudine noſtræ cognitionis, inprimis ſi adhuc obſeruamus, quod Socrates profeſſus ſit, ſe nihil ſcire, ipſique fuerit familiare magis interrogare, quam reſpondere. quo inſtituto quum Socrates vteretur, factum eſt, vt effatum eius minus intelligentes, omnia haberent promiſcue dubia, ſaltim dari certitudinem cognitionis negarent. Poſterior Platonis dialectica prodit varia momenta, quæ ad meditationem analyticam, vti dicitur, ſpectant: ac quamuis turbatim ſint propoſita, nec rei ipſi ſufficiant; maiorem tamen artis huius lucem, quam iſta antea in ſcholis philoſophorum fuit, præ ſe habent. Plato auditor fuit Socratis, qui acer veritatum inueſtigator atque amator erat; vt inde capiamus coniecturam, quod hæc dialecticæ doctrina hauſta ex diſciplina Socratis. apertum enim eſt, quod ingenii vis fuerit maior in Platone, quam iudicii, quo ſi quis deſtitutus, haud aptus erit ad genuinam vtilemque logicæ artem ornandam

§. V. Qui Platonicam ſecuti ſunt philoſophiam ex paganis, illorum variæ claſſes conſtituuntur. quum de certitudine cognitionis noſtræ diſcreparent ſententiis, erit nobis occaſio, de ſcepticiſmo, eius variis ætatibus, generibus, cultoribus differendi, qua ſimul in philoſophiam ac placita academicorum breuiter inquiramus. quapropter tantum heic mentionem facimus XENOCRATIS *chalcedonii*, qui poſt *Speuſippum* academiæ præfuit per annos quinque & viginti. CICERO [1]

[1] *acad. quæſt. lib.* 1. *cap.* 4. *ſqq.*

quau-

quando diſputat de ſchola Platonica, in primis laudat hunc Xenocratem & Ariſtotelem & paulo poſt dicit: *fuit ergo iam accepta a Platone philoſophandi ratio triplex: vna de vita & moribus; altera de natura & rebus occultis; tertia de diſſerendo & quid verum & quid falſum; quid rectum in oratione prauumue; quid conſentiens; quid repugnet, iudicando.* ſcripta ipſius multa refert LAERTIVS,[1] inter quæ ſunt nonnulla argumenti dialectici, quod quum tractaret, initium fecit a φωνῆς, ſiue vocis conſideratione, quo nomine reprehenſum narrat PORPHYRIVS.[2]

§. VI. Peruenimus ad ARISTOTELEM, principem philoſophorum, quos vetus græcia habuit, in primis laude ac meritis logicæ. natus eſt Stagiris Macedoniæ olympiad. XCIX. I. ante natum Seruatorem noſtrum CCCLXXXIIII. ac patrem habuit Nicomachum, medicum Amyntæ regis; præceptorem vero Platonem, a quo diſceſſit & ipſe condidit ſcholam. quod ad ipſius ſcripta logica, quæ exſtant, adtinet, iſta diligenter recenſent GERH. IO. VOSSIVS[3] & IO. ALBERTVS FABRICIVS.[4] atqui huc ſpectant.

I. ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΙ, *Categoriæ* ſiue *prædicamenta.* non deſunt, qui librum hunc ab Ariſtotele haud ſcriptum eſſe putant; ſed ab *Andronico*, vt cum CAELIO SECVNDO CVRIONE exiſtimat auctor Snellio-Ramæi philoſophiæ ſyntagmatis a GOCLENIO[5] editi: *Simplicius cum categorias explicat, Andronici*

1 *lib. IIII ſegm. II ſqq.* 2 *ad muſica Ptolemæi p.* 193 3 *de natur. & conſtitut logicæ cap.* 10. *ſqq.* 4 *bibliotheca græca lib. III. cap. 6. p. 109.* 5 *pag.* 110.

paraphraſin citat multis locis: quæ vbique fere cum his, quas habemus, categoriis congruit: vt nulli iam dubium eſſe poſſit, haſce noſtras categorias ad Andronicum, non ad Ariſtotelem pertinere. IO. IONSIVS [1] dicit: *auctor libri de categoriis, quicumque Platonicorum vel Pythagoricorum is demum fuerit*; & ante eum LVDOVICVS VIVES [2] fatetur, librum illum ſibi videri eſſe vel Pythagorici vel Megarenſis. ac quamuis Archytas Tarentinus, Pythagoricus etiam de decem ſcripſerit prædicamentis, vt ſupra a nobis fuit obſeruatum; veterum tamen clara teſtimonia SIMPLICII, AMMONII, LVCIANI, quæ collegit VOSSIVS, [3] pro Ariſtotele pugnant.

II. ΠΕΡΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ, *de interpretatione*, qua voce intelligitur λόγος ἀποφαντὸς *oratio enunciata.* librum hunc ex veteribus Ariſtoteli abiudicauit *Andronicus Rhodius*, teſtibus AMMONIO & BOETHIO; ſed illum vindicant ei contra Andronicum *Alexander Aphrodiſeus*, *Ammonius*, *Boëthius*, atque alii Peripatetici. dicitur opus hoc a RAPINO [4] *vne eſpece de gramaire raiſonnée.*

III. ΑΝΑΛΥΤΙΚΩΝ προτέρων βιβλία β', ὑςέρων βιβλία β', *analyticorum priorum libri duo, & poſteriorum libri duo.* prioribus agit de ſyllogiſmo; poſterioribus vero de demonſtratione. hinc GALENVS [5] innuit, veram & antiquam inſcriptionem analyticorum priorum fuiſſe περὶ συλλογισμȣ̃, quod etiam confirmat BOETHIVS; [6] poſteriorum autem

1 *de ſcriptorib. hiſtor. philoſoph. lib. 1. cap. 1. p. 5.* 2 *de cauſs. corruptarum artium lib. 3. p. 99.* 3 *cit. loc. cap. X. §. 3. p. 56.* 4 *reflex. ſur la logique p. 735.* 5 *de libris propriis tom. IIII. p. 253.* 6 *II. de interpretat. edit. primæ p. 253.*

analy-

analyticorum antiquum titulum fuiſſe περὶ ἀποδείξεως, *de demonſtratione*, idem GALENVS indicat. ἀπολύειν enim eſt reſoluere quæſtionem ad propriam cauſſam, quod colligimus ex THEMISTIO, [1] vt adeo ἀναλυτικὴ ſit ars probandi quæſtionem per rationes rei ſubiectæ proprias.

IV. ΤΟΠΙΚΩΝ βιβλία η. *de locis*, vnde argumenta probabilia petuntur libri VIII. atqui hæc eſt *dialectica*, quæ opponitur *analyticæ*, vbi obſeruamus, quod vox *dialecticæ*, varia ſumatur ſignificatione. ſic PLATO, vt ex ſuperioribus conſtat, per dialecticam intelligebat ipſam ſapientiam; Stoici, Cicero & alii hoc nomine comprehendebant integram logicam. Peripatetici autem opponunt analyticæ, quæ ad demonſtrationem ſpectet, dialecticam vt ſit ars ex probabilibus diſſerens. at vero adhuc monent, quod dialectica quum ſit ars diſputandi ex probabilibus, ac aliquid vel vere ſit probabile, vel eiuſmodi adpareat; laxe dialectica vtramque partem comprehendat; Stricte autem ac κατ' ἐξοχὴν ſic dicatur, quæ vere probabilia tractet adeoque doceat, de rebus vere probabilibus diſſerere, bene interrogando apteque ad interrogata reſpondendo, vsque dum eliciatur, quod verum vel vero proximum ſit.

V. ΠΕΡΙ ΣΟΦΙΣΤΙΚΩΝ ΕΛΕΓΧΩΝ, βιβλία β', de *ſophiſticis Elenchis*, ſiue argumentationibus lib. II. σοφιστικὴ apud Peripateticos eſt altera pars dialecticæ, ac tractat de fallaciis, ſiue eo, quod probabile videtur, nec eſt.

1 *lib. 1. poſter. analyt.*

obſer-

obſeruant, quod hæc pars diſcatur non ad inſidias ſtruendas, ſed vitandas, vt adeo ſophiſta aliquis ſit προαιρέσει, ſed dialecticus δυνάμει. hi libri a LAERTIO haud commemorantur; quod autem ab Ariſtotele libris topicis ſint ſubiecti, colligit SAMVEL PETITVS [1] ex capite ultimo libri poſterior. elenchor.

§. VII. Hæc ſcripta Ariſtotelis logica, quæ commemorauimus, juncta edi ſolent ſub titulo ORGANI, cuius inſcriptionis ratio hæc eſt, quod Ariſtoteles logicam ſuam vocauerit ὄργανον καὶ χεῖρα φιλοσοφίας, *inſtrumentum & manum philoſophiæ*, vide IO. NELDELIVM [2] & GERH. IO. VOSSIVM. [3] vnde & in quibusdam academiis, ut Lipſienſi, qui rationalem profitentur diſciplinam, dicuntur *profeſſores organi.* quodſi autem accuratius de hoc organo velimus iudicare, obſeruandum eſt *primum*, quod opus hoc non omnia Ariſtotelis ſcripta, ad logicam ſpectantia complectatur, ſiquidem plures libri, argumenti logici perierunt iniuria temporum, qua de re præter alios videre poſſumus IO. ALBERTVM FABRICIVM, [4] qui ſcripta Ariſtotelis deperdita digeſta ſecundum ordinem litterarum enarrat diligenter. quin etiam monimenta illa, quæ continet organum, non ſatis integra eſſe videntur. etenim LAERTIVS [5] memorat priorum analyticorum libros octo, vel nouem, vt PATRICIVS, vel decem denique, vt HENR. STEPHANVS in codice ſuo reperit, & ἀναλυτικῶν ὑστέρων μεγάλων libros duos. quid

1 *obſeru. lib. II. cap. 2.* 2 *de vſu organ. Ariſtotelic. part. 1. cap. 3.* 3 *de natur. & conſtitut. logic. cap. VI. §. 4.* 4 *bibl. græc. lib. III. cap. 7. p. 185.* 5 *lib. V. ſegm. 23.*

quod

quod AMMONIVS [1] teſtatur, tempore Ptolemæi Philadelphi repertos fuiſſe in bibliotheca Alexandrina quadraginta libros analyticorum. *deinde* adnotare e re èſt, quod libri, ex quibus organum compoſitum eſt, neque eo ordine, neque eo fine conſcripti ab Ariſtotele videantur, quo nunc adparent, quemuè iam præ ſe ferunt, id quod vel ex eo colligere poſſumus, quod Ariſtoteles ipſe prioribus analyticis [2] mentionem faciat τοπικῶν. ex quo nihilominus ANDRONICVS *Rhodius* illos in eum ordinem, qui poſthac a Peripateticis probatus eſt, digeſſit, græci omnes interpretes vsque ad AMMONIVM, & PHILOPONVM SIMPLICIVMque ipſius diſcipulos eam ordinis cauſſam dixerunt, quod quum logica ſit philoſophiæ adeoque veritatis inueniendæ inſtrumentum, ac ſubiectum eius argumentum ſit ipſa demonſtratio, cuius ope ad veritatem poſſimus peruenire, ideo *poſterioribus analyticis* agatur de *demonſtratione*. quoniam autem demonſtratio ſit *ſyllogiſmus*, nec qualis ſit ſyllogiſmus, intelligi poſſit, niſi generatim de ipſius indole tradantur præcepta, ea de cauſa de iſto agatur *prioribus analyticis*. omnis ſyllogiſmus conſtet ex *propoſitionibus*; & omnis propoſitio ex *ſimplicibus vocibus*, quæ ſit ratio, cur libris ἀναλυτικῶν præmittatur opus de *interpretatione*, ſiue de enunciatione; & huic illud de *decem categoriis*. denique quia demonſtratio vna ſit ſyllogiſmi ſpecies, quæ nitatur principiis ac propoſitionibus neceſſariis, ac ſint præter hanc duæ aliæ, quarum altera fiat ex probabilibus, dicta ab Ariſtotele *ſyl-*

1 *in categor. p.* 13. 2 *lib.* I. *cap.* I.

logiſ-

logiſmus dialecticus; altera ex fallacibus adpellata *ſophiſticus*, ea de cauſſa vt demonſtratio intelligatur perfectius, poſterioribus analyticis *topici*, libri ſubiiciantur, quibus de ſyllogiſmo dialectico; & iſtis libri elenchorum, quibus de ſophiſtico diſſeratur: confer PETRVM GASSENDVM. [1] equidem THOMAS STANLEIVS [2] præter alios diuerſa eſt ſententia, quando dicit: *omnium interpretum conſenſu primum categoriæ locum occupant, neque dubito, reliquos etiam ſecundum genuinam Ariſtotelis methodum diſpoſitos eſſe*; & prouocat ad ipſius Ariſtotelis teſtimonia, qui initio analyticorum priorum [3] ſcribat: *de ſyllogiſmo agendum, antequam ad demonſtrationem accedamus, quoniam magis generalis ſyllogiſmi ratio eſt*: item de elenchis ſophiſticis: [4] *de ſyllogiſmo, qui ad docendum valeat & demonſtrandum, iam dictum eſt in analyticis. de dialecticis vero & iis, quæ ad faciendum tentamen ſpectant, in proxime præcedente libro; ad agoniſticum itaque genus atque eriſticum nobis iam erit accedendum.* ſed ex teſtimoniis hiſce tantum ſequitur, vt Ariſtoteles prius ſcripſerit analytica priora, quam poſteriora; quodue libris τοπικῶν ſubiecerit illos de elenchis ſophiſticis, id quod genuinum ab Ariſtotele conſtitutum ordinem omnium librorum organi nondum probat. quid multa? nemo poterit firmis rationibus confirmare, quod Ariſtoteli fuerit in animo, integrum logicæ opus eo ordine, quem ipſa argumenta huius diſciplinæ naturali nexu inter ſe cohærentia poſtulant,

1 *de origine & varietate logic. cap. V. p.* 44. 2 *hiſtor. philoſ. p.* 443. *edit. latin.* 3. *lib.* 1. *cap.* 3. 4 *lib.* 1. *cap.* 2.

con-

conſcribere. *tertium* obſeruamus, quod facile in dubitationem deduci poſſimus num genuini Ariſtotelis libri ad nos ſint propagati, præcipue ſi duriora fata, quæ iſti ſubierunt, diligenter expendamus mente. nam Ariſtoteles apparatum librorum, quem conparauerat ſibi, etiam illorum, quos ſuo ingenio excluſerat ſuaque manu exarauerat, Theophraſto reliquit, a quo poſthac theſaurus hic peruenit ad Neleum, Ariſtotelis diſcipulum, qui hanc bibliothecam, Alexandriam transferendam vendidit Ptolemæo Philadelpho, conſeruato ſibi exemplo quodam illorum librorum, quorum auctor erat Ariſtoteles. hos transmiſit poſteris ſuis, hominibus litterarum cognitione haud ornatis, qui quum ſenſiſſent Attalicorum regum ſtudia, bibliothecam Pergami ampliſſimam ſtruendi, iſtos in foſſa quadam occultauerunt; tandem vero tineis & ſitu corruptos Apelliconi Teio magno pretio vendiderunt. erat autem Apellicon librorum magis cupidus, quam ſapientiæ. itaque quum exempla noua horum librorum deſcribenda curaret, nec ipſe philoſophiæ eſſet peritus; factum eſt, vt prodirent iſti corrupti atque vitiorum pleni. quo defuncto Sylla Athenis potitus, illos Romam tranſtulit, vbi eorum copia Tyrannioni grammatico, qui Ariſtotelis erat ſtudioſus, facta, a quo nactus eſt illos Andronicus Rhodius, ac primus in publicam lucem emittendos curauit, quæ fata STRABO [1] & PLVTARCHVS [2] prodiderunt memoriæ.

1 *lib. XIII. p. 609.* 2 *Sylla p. 468. adde. Ammonium vita Ariſtotel. Suidam in* τυραννίων *de quo egit quoque* BAELIVS.

hinc

hinc PETRVS RAMVS [1] dicit: *de peripateticis philoſophis iam e Laërtio nihil habemus, immo de tam multis artis logicæ peripateticis monimentis nihil habemus, præter Porphyrium & ſeptendecim libros Ariſtotelis, ſi tamen ſunt Ariſtotelis. nec enim fluminis illius aurei in tot libris vlla gutta cernitur; nec vetus ille ſingulorum librorum & titulus & numerus a Laërtio propoſitus præſenti titulo numeroque conuenit, vt ex comparatione poteſt intelligi. & e Strabone & Plutarcho planum eſt, eos ſicuti reliquos eiusdem philoſophi libros valde corruptos & deprauatos eſſe.* quod ad interpretes Ariſtotelis, eosque veteres græcos adtinet, illorum mentionem facit PHILIPPVS LABBEVS; [2] prout quoque indices interpretum deprehendimus in editionibus græcolatinis Ariſtotelis, præcipue *du Valliana*; POSSEVINO, [3] PAVLLO BOLDVANO, [4] MARTINO LIPENIO, [5] HENDREICHIO, [6] quamuis haud accurate nec diſtincte ſint conſcripti, quorum principes & nos paullo poſt commemorabimus. optima editio organi eſt græcolatina, quæ ex IVLII PACII a Beriga recenſione cum ipſius verſione & ſcholiis prodiit Francofurti apud hæredes A. Wecheli anno MDXCVIII. 8 ad quam ornandam vſus eſt quinque codicibus Palatinis, vide IO. ALBERTVM FABRICIVM. [7] organo huic præmittitur PORPHYRII iſagoge in categorias.

1 *ſcholis dialectic. lib. I. cap. 7.* 2 *breui conſpectu Ariſtotelis & Platonis græcorum interpretum typis editorum Pariſ.* 1657. 4. 3 *bibliothec. ſelect.* XII. 4. 4 *biblioth. philoſ. p.* 440. 5 *bibl. philoſ.* 6 *pandectis Brandenburg.* 7 *bibl. græc. lib.* 3. *cap.* 6. *p.* 117.

§. VIII.

§. VIII. Quod ſi ex veritate de meritis philoſophi huius in artem ac diſciplinam rationalem velimus iudicare, omnia prauorum adfectuum ſtudia, ſiue ſint amoris, ſiue odii, remouere debemus, vt neque nimis præclare, neque abiecte de eo ſentiamus. quod vt faciamus, neceſſe eſt, Ariſtotelis logicam duplici ratione conſiderare, partim ratione ætatis vetuſtioris, partim recentioris, qua diſciplina hæc purgata, culta ac prout ipſius indoli conſentaneum eſt, propoſita. ſi reſpiciamus tempora antiquiora, atque Ariſtotelem cum aliis philoſophis, qui tempeſtate illa artem hanc tradiderunt, velimus comparare, magna omnino in doctrinam hanc merita contulit. ante eum cultus artis huius haud nitidus aut elegans fuit, ſiquidem ea, quæ philoſophi ſcholæ Eleaticæ propoſuerunt, breuia erant præcepta, minus inter ſe cohærentia; nec Plato tam feliciori ſucceſſu, tam ſingulari ſtudio opus hoc adgrediebatur, quam Ariſtoteles. etenim primus logices σύςημα molitus eſt eamque redegit in formam artis, etiam plurima ſcripſit inter antiquos philoſophos, quæ ad rationalem hanc diſciplinam pertinent, prout magis elucerent ipſius merita, ſi quæcunque compoſuit, adhuc ſeruata eſſent. deprehendimus vbique veſtigia grauioris iudicandi facultatis, qua Ariſtoteles valuit maxime, atque obſeruamus, quod ipſe inſtituerit meditationes, haud tantum in magiſtrorum præceptis adquieſcens, ac quod omnino admiratione dignum cenſemus per temporis illius rationem, non ſolum de meliore ac pulcriore logicæ cultura fuerit ſollicitus; ſed alias quo-

que philoſophiæ partes explanauerit, cogitationesque ſuas ad certum ordinem adcommodauerit. multi quidem ipſum iis de cauſis reprehendunt, quod ſecutus ſit in organo genus ſcribendi obſcurius; quam cenſuram autem leuiorem eſſe arbitramur, ſi expendamus, quod in multis argumentis atque exemplis habenda fuerit ratio græcæ linguæ: confer GEORGIVM PASCHIVM.[z] poſt Ariſtotelem vsque ad felicem illam ætatem, qua litteræ philoſophicæ meliorem induebant faciem, illo nemo fuit ſuperior, ſiquidem omnem logicæ doctrinam ex ipſius monimentis hauriebant; quid quod interdum ea, quæ magiſter hic tradiderat, corrumpebant, ac disputationibus inutilibus efficiebant, vt hæc Ariſtotelica ars multum de dignitate ſua amitteret. cuiusmodi duriore ſorte iſta nobiliſſima diſciplina adflicta fuit tempore ſcholaſticorum, qui meliorem philoſophiæ viam fuiſſent ingreſſi, etiam bonis litteris maiora intuliſſent incrementa, ſi genuinum ac purum Ariſtotelis fontem vidiſſent eumque fuiſſent ſectati. ſic philoſophus hic ſummus logicæ magiſter extitit, ſi merita eius certo temporis ſpatio determinamus.

§ VIIII. At vero tantum abeſt, vt operi huic ſatisfecerit, atque iſti expoliendo ſupremam addiderit limam; vt multa adhuc recentioribus philoſophis emendanda atque augenda reliquerit, id quod generatim indicabimus. etenim obſeruamus *primum*, quod maxime neceſſaria atque vtilia momenta, ſine quibus genuina ars logicæ haud conſiſtere

z *de inuentis nou-antiquis cap. II.* §. 7.

poteſt,

poteſt, minus attigerit atque explanauerit, quo ſpectat

(1) quod metaphyſica ratione logicam ſcripſerit, id eſt ſubſidia ratiocinandi nimis generalia dederit, id quod vitium commune eſt Peripateticis. quo ſpecialiores regulæ diſciplinarum eſſe poſſunt, eo maiorem adferunt utilitatem.

(2) tradidit quidem modum quemdam, verum & falſum diiudicandi; ſed quomodo veritas poſſit inueniri, id minus attigit. logica igitur ipſius eſt analytica, minus autem ſynthetica, vti philoſophi dicunt. ſyllogiſmum enim haud uſurpauit veluti medium inueniendi verum; ſed diiudicando illud.

(3) prætermiſit præſtantiſſimam doctrinam de vera indole deque variis ſpeciebus probabilitatis. nam quamuis libris τοπικῶν argumentum hoc explicandum ſibi propoſuerit; miſere tamen illud tradidit. exiſtimat quippe, quod probabilitas poſita ſit in opinione aliorum, quæ tamen in ipſa re quærenda eſt, adeoque iſtam confundit cum fuco oratorio, cumque eo, quod fieri poteſt.

(4) doctrinam de definitione ac diuiſione non ea ratione, prout decebat, propoſuit nec oſtendit fundamenta artis, qua definitiones ac diuiſiones, quibus inter alia nititur demonſtratio, ſint ſtruendæ.

(5) copioſe diſſerit de ſyllogiſmo; alios autem modos, qui varii adhuc ſunt, concluſiones ex principiis deducendi, ac

certo verum inueniendi minus obſeruauit.

ſecundum generatim obſeruamus, quod multa admiſerit inutilia, quæ cum bona logica nullum habent commercium, nec merentur præcepta, quo pertinet doctrina de fallacibus argumentationibus; de prædicamentis, quæ adhæc minus accurate in ſuos ordines diſtributa ſunt; de propoſitionibus, quum iſtas veluti grammaticus propoſuit, nec verum oſtendit fundamentum affirmationis ac negationis, quod in indole idearum ſiue notionum mentis quærere debemus. ac quam multa ipſius diſciplina de definitione ac demonſtratione continet, quæ ad nullum vſum poſſunt transferri?

§. X. Sed dimittamus ARISTOTELEM. diſcipuli ipſius numero tam multi, fama adeo illuſtres fuerunt, vt NICANDER Alexander integrum librum περὶ τῶν Ἀριστοτέλους μαθητῶν memoriæ eorum conſecrauerit, cujus copia ſi adhuc nobis eſſet, ſine dubio accuratius Peripateticos poſſemus recenſere. de cetero hoc in negotio diligentiam ſuam probarunt IO. IONSIVS,[1] FRANCISCVS PATRICIVS,[2] THOMAS STANLEIVS,[3] & inprimis IO. ALBERTVS FABRICIVS.[4] primus ex illis commemoratur THEOPHRASTVS, qui addiderit doctrinam de ſyllogiſmis hypotheticis, teſte BOETHIO[5] *nam quum categoricorum ſyllogiſmorum ampliſſime notitiam percepiſſes, de hypotheticis ſyllogiſmis ſæpe quærebas, in*

1 *de ſcriptorib. hiſt. philoſ. lib. IIII. §. 38.* 2 *diſcuſſ. Peripat. tom. I. lib 10.* 3 *hiſtor. philoſ. p. 430.* 4 *bibl. græca lib. III. cap. II.* 5 *de ſyllogiſmis hypothetic. ad Symmachum p. 606.*

qui-

quibus ab Ariſtotele nihil eſt conſcriptum. Theophraſtus vero omnis doctrinæ capax rerum tantum ſummas exequitur. AMMONIVS tradit, quod diſcipuli Ariſtotelis EVDEMVS, PHANIAS, & THEOPHRASTVS æmulatione præceptoris ſcripſerint categorias, & de interpretatione & analyticam: confer GERH. IO. VOSSIVM. [1]

§. XI. Conuertamus nos ad ſectam *Stoicam*, cuius auctor extitit ZENO *Cittieius*, in qua logicæ ſtudia floruerunt maxime. arbitrabantur Stoici, ſine hac arte neminem eſſe ſapientem, teſte LAERTIO [2] qui & alio loco [3] dicit: *καὶ τοιοῦτοι μὲν ἐν τοῖς λογικοῖς οἱ Στοϊκοί, ἵνα μάλιστα κρατύνωσι διαλεκτικὸν ἀεὶ εἶναι τὸν σοφόν*, *ac huiusmodi ſunt in logicis Stoici, vt maxime aſſerant dialecticum ſolum eſſe ſapientem*; quamuis & dicerent, ſolum poëtam, oratorem, iuris conſultum eſſe ſapientem; confer IVSTVM LIPSIVM. [4] Stoici poſuerunt etiam dialecticam inter virtutes, vt eſt apud CICERONEM, [5] PLVTARCHVM, [6] STOBAEVM: [7] quin etiam *dialectici* ſunt vocati, quam adpellationem ab Euclideis acceperunt, quare eos ad differentiam Stoicorum *veteres dialecticos* SENECA [8] videtur adpellare: confer AEGIDIVM MENAGIVM. [9] ZENO, qui hanc ſcholam condidit, multos libros reliquit, etiam nonnullos argumenti logici, quibus iudice LAERTIO, [9] ita diſſeruit, vt

1 *de natura & conſtit logic. cap. XI* § 3. *p.* 70. 2 *lib VII. ſegm.* 46. *ſqq.* 3 *lib. VII. ſegm.* 83. 4 *manuduct. ad phil. Stoic, lib II. diſſ.* 11. 12. 13. 14. 5 *lib III. de finib.* 6 *lib. I. de placitis philoſoph.* 7 *collect. Stoicorum dogmatum.* 8 *epiſt.* 117. 9 *ad Laërt. II. ſegm.* 108. *p.* 122. *lib. VII. ſegm.* 83. *p.* 296. 10 *lib. VII. ſegm.* 4.

 nemo

nemo poſt eum Stoicorum. ſucceſſor ipſius in porticu Athenienſi erat CLEANTES, magiſter Chryſippi, qui argutis diſputationibus indulſit, vt ex SENECA atque aliis patet, vnde *ſpinas Cleanthis & contorta Chryſippi* coniunxit HIERONYMVS. [1] ſcripta ipſius recenſent interpretes LAERTII, MEVRSIVS, [2] THOMAS STANLEIVS, [3] IO. ALERTVS FABRICIVS. [4] CHRYSIPPVS ſucceſſit Cleanthi, cuius acumen non ſatis admirati ſunt, vnde nonnulli dixerunt, Deos ipſos ſi dialectica vterentur, vſuros haud alia eſſe, quam Chryſippea. atqui apud veteres auctores traditur princeps huius ſcholæ. CICERO: [5] *Chryſippum, qui fulcire putatur porticum Stoicorum*; AGELLIO [6] dicitur *Stoicæ princeps philoſophiæ*; ab ATHENAEO [7] τῆς Στοᾶς ἡγημών, vt de aliis taceamus. quod ad ipſius dialecticam adtinet, teſtatur LAERTIVS, [8] quod conſcripſerit dialectica volumina CCCXI, quo in numero a veritate aberrauit BARTHOLOMAEVS KECKERMANN, [9] dum exiſtimat Chryſippum ſcripſiſſe libros logicos CCCLXXI, quo errore etiam REIMANNVS [10] forſan KECKERMANNVM ſecutus ſeſe implicuit. ipſa philoſophi huius dialectica compoſita erat ad faciendas fallacias ac fraudes, nihilque continebat, quod vim quamdam ad veritatem cognoſcendam haberet, vt paullo poſt demonſtrauimus. quapropter iam veteres, quorum mens ab huiusmodi nugis abhorrebat, de

1 *I. in Ruſin.* 2 *bibl. græc.* 3 *hiſt. philoſ. p.* 645. 4 *lib. III. cap. XV. p.* 395. *bibl. græca.* 5 *quæſt. acad. lib. IV.* 6 *lib. VI. cap.* 2. 7 *lib. VIII.* 8 *lib. VII. ſegm.* 198. 9 *præc. og. tr. II. cap. I. §.* 14. 10 *geſchichts-calender der logic. p.* 17.

eo

eo ſenſerunt ſiniſtre: quid quod IVPITER apud LVCIANVM [1] ſyllogiſmos Chryſippi pronuntiat eſſe frigidos. Chryſippi auditor fuit DIOGENES *Babylonius*, qui & ipſe extitit dialecticus, item ipſius diſcipulus ANTIPATER *Sidonius*, conſ. GERH. IO. VOSSIVM [2]. ſed tamen quamuis Stoici ſumma ſtudia, ſummamque gloriam in dialecticæ cultura poſuerint; nihilominus fuerunt, qui artem hanc nulla cultura dignam eſſe, arbitrati ſunt. ſic ARISTO *Chius*, Zenonis Citiei diſcipulus, philoſophiam ac logicam e philoſophorum ſcholis eiiciebat, cenſens, phyſicam eſſe ſupra nos; logicam vero ad nos nihil pertinere. dialecticas argumentationes dicebat ſimiles eſſe aranearum telis, quæ quamuis videantur præ ſe ferre emolumentum quoddam; reipſa tamen omni careant vtilitate, vide DIOGENEM LAERTIVM, [3] STOBAEVM. [4] ſic quoque celeberrimi Stoici SENECA, EPICTETVS, M. ANTONINVS imperator haud ſingulare pretium ſtatuerunt dialecticæ, quod autem inprimis de dialectica ſtoica intelligendum eſt.

§. XII. Videamus nunc breuiter de præcipuis momentis dialecticæ ſtoicæ, in quibus exponendis diligenter verſati ſunt PETRVS GASSENDVS [5] & THOMAS STANLEIVS. [6] Stoici exiſtimabant, logicam partem eſſe philoſophiæ, peculiarem a reliquis diſtinctam, qua ſententia diſcrepabant a Peripateticis, qui cenſebant, logicam eſſe inſtrumen-

1 *tom. II. opp. p. 205.* 2 *de natur. & conſtitut. logic. cap. VIII. §. 12. ſqq.* 3 *lib. VII. ſegm. 160.* 4 *ſerm. LXXX.* 5 *de origine & variet. logic. cap. VI. p. 49.* 6 *hiſtor. philoſ. p. 554.*

tum, quamuis reipſa hæc nulla fuerit opinionum diuerſitas, ſiquidem aliquid poteſt eſſe & pars & inſtrumentum, vide GERH. IO. VOSSIVM. [1] plerique ſtatuebant, tres eſſe partes philoſophiæ, & tribuebant primum locum *logicæ*; ſecundum *phyſicæ*; & tertium *ethicæ*. CLEANTHES putabat, logicam ſex partibus abſolui: *dialectica*, *rhetorica*, *morum doctrina*, *ciuili ſcientia*, *naturali* & denique *theologica*, teſte LAERTIO. [2] alii vero obſeruant, has partes non eſſe logicæ; ſed ipſius philoſophiæ, quæ controuerſia in eo eſt poſita, quomodo ſumatur vox logicæ? quapropter plerique cenſent, logicam diuidi poſſe in duas diſciplinas, quarum altera ſit *rhetorica*; altera vero *dialectica*, quibus nonnulli adiiciunt partem tertiam *definientem*, quæ agat de regulis ac iudiciis. rhetorica apud Stoicos fuit ars bene dicendi de iis, quæ copioſam requirant orationem, ad perſuaſionem apta. *rhetoricæ* conſtituerunt tres partes, ut alia ſit *deliberatiua*; alia *iuridicialis*; alia *demonſtratiua*, ad quas ſingulas pertineant *inuentio*, *elocutio*, *diſpoſitio* & *pronunciatio*; orationis autem rhetoricæ partes ſint *exordium*, *narratio*, *confutatio*, *epilogus*, vide LAERTIVM. [3] quod ad Stoicorum dialecticam adtinet, qua voce plerique etiam partem *definientem* complectuntur, inprimis obſeruamus, quod philoſophi hi, quum duo ſyllogiſmorum genera, alterum *abſolutorum*, alterum *hypotheticorum* traduntur; maximam temporis partem in poſteriore ſpecie conſumſerint,

1 *de natura & conſtitut. logic, cap. VI.* 2 *lib. VII. ſegm.* 41.
3 *lib. VII. ſegm.* 42. 43.

prout

prout Ariſtoteles tantum de priore diſſeruit. SIMPLICIVS [1] dicit: *τῶν ὑποθετικῶν συλλογισμῶν οἱ Στωϊκοὶ τὴν τεχνολογίαν ἐλεπτούργησαν, hypotheticorum ſyllogiſmorum artificium Stoici vsque ad minutias ſunt perſecuti.* perſuadebant enim ſibi, ſyllogiſmos abſolutos concludere ſine via atque ordine, vt teſtis eſt ALEXANDER *Aphrodiſæus*, [2] quam diſciplinam GERH. IO. VOSSIVS [3] deducit a ZENONE *Eleate*. equidem PETRVS GASSENDVS [4] putat, illos forte ideo poſſe excuſari, *quod vt nullus eſt ſyllogiſmus abſolutus, qui hypothetice proponi non valeat, ita nullus ſit hypotheticus, qui abſolute efferri non poſſit, ac regulæ adeo de his traditæ accommodari illis valeant, quo pacto excuſari Ariſtoteles etiam poſſet, qui cum de illis tradiderit, de iſtis tamen ne verbum quidem.* ſed heic GASSENDVS duo momenta confundit: num propoſitio categorica & hypothetica ſint eiusdem indolis & eodem modo ſeſe habeant ad veritatem? quod nunquam poteſt adfirmari; ac num exercendi ingenii cauſſa propoſitio categorica hypothetice; & hypothetica categorice efferri poſſit? id quod minime negamus, exiſtimantes autem, quod hoc ſalua veritate eiusque ratione minime fieri poſſit. antequam vero Stoici diſſerant de ſyllogiſmis, duos locos, vti dicunt, præmittunt, alterum de *voce ſignificante*; alterum vero de *re ſignificata*, quod ex LAERTIO, EMPIRICO, SENECA patet. occaſione *vocis* tradunt doctrinam grammaticæ atque ediſſerunt, quid ſit vox, quid dictio, quid oratio;

1 *in Epicteti enchiridion.* 2 *in lib. I. analyt. prior.* 3 *de natura & conſtitut. logic. cap. VIII. §. 14.* 4 *cit. loc.*

quæ & quotuplices litteræ, quæ orationis partes; ſimul tamen agunt de definitione, de diuiſione, de genere, de ſpecie, de ambiguis. quod ad *res ſignificatas* adtinet, intelligunt res prout ſunt in anima, ac ab iſta ope ſenſuum percipiuntur. docent quippe, quidquid ſit in mente, per ſenſus tranſire, aut *incurſione ſui*, vt Socratem, qui viſui occurrat; aut *ſimilitudine*, vt Platonem ex effigie; aut *proportione*, vel amplificando, vt gigantem; vel extenuando, vt pygmæum; aut *translatione*, vt humeroculos; aut *compoſitione*, vt hippocentaurum; aut *contrario*, vt mortem; aut *priuatione*, vt mutilum. deinde res in anima exiſtentes duplici ratione conſiderarunt: altera quatenus ſint impreſſiones quædam in principe parte, hoc eſt ipſa mente atque intellectu factæ, quas dicebant *phantaſias*; altera vero quatenus mente efferantur, vnde copioſe agunt de *dictis*.

§. XIII. Dicta dividebant in *perfecta*, in quibus principem locum teneant *axiomata* & argumenta; & in *imperfecta*, quo pertineant prædicata. axioma dicitur, quod vel verum ſit, vel falſum, & iterum in varias ſpecies diuiditur. argumentum autem, quod adpellatur λόγος, *ratio*, etiam *argumentatio*, conſiſtit ex ſumtione, aſſumtione & illatione v. g.

ſi dies eſt lux eſt,	ſumtio
ſed eſt dies	aſſumtio
Ergo eſt lux	illatio

differt autem Stoicorum λόγος a ſyllogiſmo Ariſtotelis tribus modis: primum ſyllogiſmus Ariſtotelis ſaltem duas præmiſſas requirit: λό-

γος vero vnica contentus eſt: e. g. *viuis E. reſpiras*; ſecundum in ſyllogiſmis aliud quid conceditur in concluſione, quam in præmiſſis erat; ſed in λόγῳ Stoicorum concluſio eadem eſſe poteſt cum præmiſſarum vel vtraque, vel vna: e. g.

ſi dies eſt, dies eſt
atqui dies eſt
E. dies eſt
vel dies eſt, vel nox eſt
ſed dies non eſt
E. dies non eſt

denique in ſyllogiſmis concluſio ſequitur rationem præmiſſarum: contra Stoici tria habent genera λόγων, in quibus tale non accidit. argumentorum autem duo ponuntur genera, *concludentia* & *non concludentia*. concludentia conſiderantur ratione materiæ, & ſunt vel vera, vel falſa; ac ratione formæ, qua concludunt vel ſyllogiſtice; vel minus. ſyllogiſmi, quo nomine comprehendunt Stoici tantum hypotheticos, ſunt trium generum, vel *connexi*, vel *diſiuncti*, vel *coniuncti*, quæ omnia pluribus expoſuit THOMAS STANLEIVS.[1]

§. XIIII. Tandem quædam dicamus de ſophiſmatibus, quæ vſurparunt Stoici philoſophi. appellarunt iſta ἀπόρους λόγους, *inexplicabiles rationes*. argumentationum harum varia erant genera, quarum nonnullas communes habebant cum Megaricis, *mentientem*, *fallentem*, *electram*, *conuelatum*, *Soritem*, *cornutum*, de quibus ſupra diximus; quædam vero ipſis erant propriæ, quas breuiter explicabimus.

1 *hiſtor. philoſ. p.* 583.

I. KPO-

I. ΚΡΟΚΟΔΕΙΛΟΣ, *crocodilus*: quæ argumentatio nomen accepit ab hac fabula Ægyptia. mulier quædam quum ſentiret puerum circa Nili ripas ambulantem ablatum eſſe a crocodilo, rogat, ut ſibi rederet filium. crocodilus reſpondet, ſe redditurum, ſi diceret verum, illa igitur dixit: *non mihi reddes*; crocodilus autem: *ſiue verum dixiſti, ſiue falſum, non reddo tibi puerum.* nam ſi verum dixiſti, quomodo poſſum reddere? ſi falſum, legi meæ non ſatis feciſti. mulier hæc inuertit: *ſiue verum dixi, ſiue falſum, puer mihi a te reddatur.* ſi enim verum dixi, ſane ex pacto mihi debes; falſum autem eſſe non poteſt, niſi a te mihi reddatur. huius argumentationis mentionem faciunt LVCIANVS [1] & CLEMENS *Alexandrinus.* [2]

III. ΘΕΡΙΖΩΝ, *metens*, quam argumentationem explicat AMMONIVS, [3] dum aduerſus fatum diſputans proponit illorum rationem, qua ipſum *fortaſſe*, ſiue contingentiam tollebant, atque adſtruebant, omnia ex neceſſitate euenire, hoc modo: *ſi meſſurus es, non, fortaſſe metes, fortaſſe non metes; ſed metes omnino. ac pari modo, ſi non es meſſurus, non, fortaſſe metes, fortaſſe non metes; ſed prorſus non metes. atqui vt vel metas, vel non metas, ex neceſſitate euenturum eſt. quare ipſum* fortaſſe *perit tolliturue: cum neque in metendi, neque in non metendi oppoſitione locum obtineat.* atqui ſic ratio adpellationis huius patet. quapropter ALDOBRANDINVS [4]

1 *vitar. auction.* 2 *Stromat. lib. IIII.* 3 *in libr. Ariſtotelis* περὶ ἑρμηνείας *ſect. II. cap. 10.* 4 *ad Laërtium lib. VII. ſegm. 25. p. 380.*

errat,

errat, quando exiſtimat, quod ſophiſma hoc eo nomine ſit appellatum, quaſi qui eo vteretur, is aduerſarium videretur deiicere, quoniam θερίζειν ſit καταβάλλειν, vt obſeruet SVIDAS. quanto in pretio argumentum hoc apud Stoicos fuerit, ex eo colligere poſſumus, quod ZENO, quum vellet diſcere ſeptem illius ſpecies, dialectico obtulerit ducentas minas, poſcenti tantum centum, teſte LAERTIO.[1] meminit illius LVCIANVS.[2]

III. ΑΡΓΟΣ ΛΟΓΟΣ, *ignaua ratio*, cui ſi pareamus, nihil omnino agamus in vita. ſic enim interrogant: ſi fatum tibi eſt, ex hoc morbo conualeſcere; ſiue medicum adhibueris, ſiue non, conualeſces. item, ſi fatum tibi eſt, ex hoc morbo non conualeſcere: ſiue tu medicum adhibueris, ſiue non, non conualeſces. & alterutrum fatum eſt. medicum ergo adhibere, nihil adtinet. CICERO[3] hanc argumentationem commemorat ac bene dicit: *recte genus hoc interrogationis ignauum atque iners nominatum eſt, quod eadem ratione omnis e vita tolletur actio.*

IIII. ΚΥΡΙΕΥΩΝ, *dominans*, quod argumentum ideo hac ratione nominatum videtur, quoniam ibi mentio fiat dominii, veluti ſi quis e. g. arguat Themiſtoclis filium, & non dominari, & dominari græcis. non dominari enim, quia neque illis imperat, neque de imperando cogitat; dominari vero, quia imperat matri, quæ imperat Themiſtocli, qui imperat græcis: quamuis apud veteres auctores nullum huius argumenti deprehendatur exemplum, vide PETRVM GASSENDVM.

1 *lib. VII. ſegm.* 25. 2 *vitar. auctione.* 3 *de fato cap.* 12.

DVM.[1] mentionem faciunt illus PLVTARCHVS,[2] ARRIANVS[3] THEMISTIVS[4] quorum teſtimonia collegit AEGIDIVS MENAGIVS.[5]

V. ΟΥΤΙΣ, *nullus*, quod fallaciarum genus nomen habuit ab HOMERI[6] verſibus, vbi interrogatus Polyphemus, cui Vlyſſes antequam ei effoderet oculum, perſuaſerit quod ipſe nominetur ΟΥΤΙΣ, reſpondet: ὗτις με κλείνει δόλῳ, ὐδὲ βιῆφι. quæ verba dubiæ ſunt ſignificationis, ſiquidem ὗτις ſignificare poteſt & *nemo* & nomen quoddam proprium. LAERTIVS adhuc alia harum argumentationum genera recenſet, quæ omnia heic diſtincte exponere, ſpatii ac temporis ratio haud permittit.

§. XV. Ex his colligere poſſumus, quid ſentiendum ſit de dialectica Stoicorum. ſcilicet philoſophi hi hanc doctrinam neque ſolide, neque diſtincte tradiderunt, quid quod inutilia atque aliena, inter ſe perturbata ipſos delectarunt, quumue vinculis prauorum adfectuum capti tenerentur, vnice operam ſuam in ſtruendis fallaciis conſumſerunt. ſic illuſtris hæcce ars in Stoicorum ſcholis a proſperiori ſorte remota, nulla accepit incrementa; quin etiam malo fato factum eſt, vt fere data fuerit obliuioni. BARTHOLOMAEVS KECKERMANNVS[7] hæc vitia in dialectica Stoicorum notauit:

(1) *quod nullum certum logicæ finem definiue-*

1 *cit. loc.* 2 *de ſanitate tuenda & lib. I. ſympoſ.* 3 *ad Epictetum lib. II. cap. 19.* 4 *orat. II.* 5 *ad Laërtium lib. II. ſegm. 108. p. 123.* 6 *odyſſ. IX.* 7 *præc. logic. tr. II. cap. 2. §. 15.*

runt,

runt, idcirco omnia ad oſtentandum diſputando ingenium contulerunt.

(2) *præter præcepta quædam de ſyllogiſticis formis ac captionibus pauca habuerunt. vnde Cicero, Stoicorum alias ſectator aperte dicat, Stoicos iudicandi partem diligentius perſecutos; de inuentione non multa docuiſſe.*

(3) *methodice artem non conſtruxerunt vllam.*

(4) *inſignes & pueriles ſophiſtæ circa vocabula fuerunt, & vt a reliquis ſectis, inprimis Peripateticis differre viderentur, nouos excogitarunt terminos.*

(5) *Stoicorum logica chaos fuit confuſum ex ſyllogiſticis formis & mirificis argumentandi ſpeciebus.*

§. XVI. Nunc dicamus de EPICVRO eiusque dialectica ſiue potius *canonica*. natus traditur anno tertio olympiad. CVIII. & vita defunctus anno ſecundo olympiad. CXXCII. qui magno ſtudio philoſophiæ ſeſe tradidit, quamuis nonnulli ſint, qui Epicurum dialecticam parui feciſſe credunt. ſic de eo dixit CICERO: [1] *iam in altera philoſophiæ parte, quæ eſt quærendi ac diſſerendi, quæ λογικὴ dicitur, iſte veſter, plane, vt mihi quidem videtur, inermis ac nudus eſt. tollit definitiones, nihil de dividendo ac partiendo docet: non quo modo efficiatur concludaturque ratio, tradit: non, qua via captioſa ſoluantur, ambigua diſtinguantur, oſtendit. iudicia rerum in ſenſibus ponit: quibus ſi ſemel aliquid falſi pro vero probatum ſit, ſublatum eſſe omne iudicium veri & falſi putat*: item: *dum dialecticam*, inquit,

1 *lib. I. cap. 7. de finib.*

con-

contemnit Epicurus, quæ vna continet omnem & perſpiciendi quid in quaque re ſit, ſcientiam, & iudicandi quale quidque ſit, ac ratione ac via diſputandi, ruit in dicendo, vt mihi quidem videtur, nec ea, quæ docere vult, vlla arte diſtinguit, vt de aliis locis [1] taceamus, quibus Epicurum hac de cauſſa perſtringit. DIOGENES LAERTIVS, [2] quum de Epicureis loquitur, dicit: *τὴν διαλεκτικὴν ὡς παρέλκουσαν ἀποδοκιμάζουσαν, dialecticam, vt ſuperuacaneam repudiant.* PLVTARCHVS apud A. GELLIVM [3] pronuntiat, *imperfecte atque præpoſtere atque inſcite ſyllogiſmo eſſe vſum Epicurum.* ſed tales cenſuræ omnino æquo ac iuſto ſunt grauiores. quod Epicurus non plane a ſtudio logicæ fuerit alienus, quin etiam meliora hac in arte tradiderit, quam alii philoſophi, qui ſingularem dialectices gloriam adfectabant, ex dicendis paullo poſt patebit. quapropter merito cenſemus, quod Epicurus dialecticam Stoicorum, quæ tantum fraudibus ac vanis diſputationibus inſeruiebat, reiecerit; etiam quum magiſtri huius ſectæ nomen *dialecticorum* ac *dialecticæ* veluti iure quodam proprio ſibi vindicarent, ipſam hanc adpellationem remotam eſſe voluerit. id quod ſatis confirmat SEXTVS EMPIRICVS, [4] & HIERONYMVS [5] dicit: *quoniam Stoici dialecticam ſibi vendicant, & tu huius ſcientiæ deliramenta contemnis, in hac parte Epicureus es*, quæ verba ſatis fauere cauſſæ Epicuri videntur; A. GELLIVS autem [6] ipſum

1 *lib II. de finib. lib. IV. acad quæſt. lib. III & V. Tuſcul.*
2 *lib X ſegm* 31. 3 *noct. Attic. lib. II. cap.* 8. 4 *aduerſus mathematic. p.* 140. 5 *aduerſus Rufinum.* 6 *cit. loc.*

defen-

defendit aduerſus PLVTARCHVM. exiſtimabat quippe, naturam veritatis cognoſcendæ optimam eſſe magiſtram, quæ ſi vlla arte eſſet adiuuanda, indigere paucis regulis atque obſeruationibus: confer PETRVM GASSENDVM. [1]

§. XVII. Iam diſpiciamus de ipſa logica Epicuri, qui iſtam dixit *canonicam*, teſte LAERTIO, [2] quoniam paucis canonibus ſiue regulis rationem declarabat, qua mortalium intellectus poſſit conformari ad cognoſcendum verum, vt quamuis artem ſuam neque dialecticam, neque logicam adpellauerit, rem ipſam tamen retinuerit. at vero exiſtimauit, omnem quæſtionem in philoſophia poſſe inſtitui aut *de re*, aut *de voce*. in quæſtionibus *de re* duo momenta, partim ipſa *veritas*, partim *criterium* eius, eſſent obſeruanda. veritatem aliam eſſe dicebat *exiſtentiæ* ſiue exſtantiæ; aliam vero *enunciationis*, ſiue iudicii. veritas *exiſtentiæ* ſit ea, qua unaquæque res in ipſa rerum natura exſiſtens ſit id ipſum, quod ſit, nihil aliud, cui veritati nulla opponatur falſitas. veritas autem *enunciationis* ſiue iudicii ſit conformitas enunciationis ore factæ aut iudicii mente peracti cum ipſa enunciata ſeu iudicata re, cui opponi poſſit falſitas. quod ad *criterium veritatis* adtinet, obſeruauit, quod res, cuius veritas quæratur, aut ad ſolam ſpeculationem; aut ad vitæ actionem ſpectet. res naturæ percipiantur aut ſenſu aut mente; & res morales ipſo affectu ſiue adpetitu; ſic tria veritatis criteria conſtituit:

1 *de vita & moribus Epicuri lib. VIII cap. 4. & 10.* 2 *lib. X. ſegm. 30.*

ex parte ſenſus *ſenſionem*; ex parte mentis *prænotionem* ſiue *anticipationem*; & ex parte affectus *affectionem* ſiue paſſionem. ſingulis criteriis poſuit canones, etiam quæſtionibus de voce inſtitutis.

I. *Canones ad quæſtiones de re ſpectantes.*

(1) primi criterii ſiue ſenſionis.

α) *ſenſus nunquam fallitur; ac proinde omnis ſenſio, omnisque phantaſiæ ſeu apparentiæ perceptio vera.*

β) *opinio eſt conſequens ſenſum, ſenſionique ſuperadiecta, in quam veritas aut falſitas cadit.*

γ) *opinio illa vera eſt, cui vel ſuffragatur, vel non refragatur ſenſus euidentia.*

δ) *opinio illa falſa eſt, cui vel refragatur, vel non ſuffragatur ſenſus euidentia.*

(2) ſecundi criterii, ſiue prænotionis, anticipationis.

α) *omnis quæ in mente eſt anticipatio, ſeu prænotio dependet a ſenſibus idque vel incurſione, vel proportione, vel ſimilitudine, vel compoſitione.*

β) *anticipatio eſt ipſa rei notio, ſiue definitio, ſine qua quidquam quærere, dubitare, opinari, immo & nominare non licet.*

γ) *eſt anticipatio in omni ratiocinatione principium; quaſi nempe id, ad quod attendentes inferimus, vnum eſſe idem aut diuerſum, coniunctum, aut disiunctum ab alio.*

δ) *quod ineuidens eſt, ex rei euidentis anticipatione demonſtrari debet.*

(3) ter-

(3) tertii criterii, ſiue adfectionis, paſſionis.

α) *ea voluptas, quæ nullam habet adnexam moleſtiam, amplectenda eſt.*

β) *ea moleſtia, quæ nullam habet adnexam voluptatem, fugienda.*

γ) *ea voluptas, quæ aut maiorem voluptatem impedit, aut grauiorem moleſtiam parit, fugienda.*

δ) *ea moleſtia, quæ aut maiorem auertit moleſtiam, aut vberiorem voluptatem creat, amplectenda.*

II. *Canones ad quæſtiones de voce ſpectantes.*

α) *dum loqueris, delige voces communes & perſpicuas, ne aut ignoretur quid velis, aut interpretando tempus fruſtra teras.*

β) *dum audis, id enitere, vt vim ſubiectam vocibus teneas, ne te aut præ obſcuritate lateant, aut præ ambiguitate deludant.*

in his canonibus explicandis atque illuſtrandis præcipue diligens fuit PETRVS GASSENDVS:[1] adde THOMAM STANLEIVM[2] & CHRISTIANVM THOMASIVM.[3]

§. XVIII. Hæc canonica Epicuri breuior quidem eſt, nec ad logicæ finem ſiue intellectum ad ſenſum veri & falſi aptum reddendum ſufficit; continet tamen non ſolum vtiles; ſed & ſolidas meditationes, quas alii philoſophi, etiam æuo recentiori haud aſſecuti ſunt, vt adeo in primis ratione temporis vetu-

1 *part. I. ſyntagm. phil. Epicur. de origine & variet. logic. cap. VII & alibi.* 2 *hiſtor. philoſ. p. 953.* *philoſ. aulic. cap. V. §. 18. ſqq.*

ſtioris nunquam ſatis laudari poſſit. generatim laudem meretur, quod ſollicitus fuerit de criteriis veritatis, quod inter recentiores CARTESIVS quoque fecit, quamuis Epicurus, adhuc melius ac rectius hac de re ſenſerit, quam CARTESIVS. nam ſi animum aduertimus ad ipſius meditationes ac doctrinas ſpeciatim, *primum* præclare docuit, quod ſenſus, recte ſcilicet ſe habentes, nunquam fallaces ſint, quodue ab ipſa ſenſione diſtinguenda ſit opinio hominum, quæ oriatur a iudicandi facultate ac ſenſionem ſequatur. quo momento ſenſit melius, quam Plato ac Carteſius, qui quum certitudinem ſenſuum tollerent, viam planam atque expeditam aperuerunt ſcepticiſmo, cui tamen viribus genuinæ logicæ iure ac merito reſiſtere debemus. *deinde* canon quintus inſignem continet veritatem, quod omnis idea ortum ſuum habeat a ſenſione, quæ doctrina etiam in ſcholis Peripateticorum celebris extitit, quod nihil ſit in intellectu, quod non prius fuerit in ſenſu; recentiori autem æuo a Carteſio iſta ſine ratione oppreſſa eſt, aduerſus quem ſolide ANDREAS RVDIGER diſputauit. [1] *tertium* canones ſextus & ſeptimus ediſſerunt eleganter de definitione, quod omnis idea, quæ exſiſtat in mente, per definitionem ſit explicanda, vt inde perueniamus ad ſolidum ratiocinationis fundamentum. etenim omne argumentum deducitur ex propoſitione, ſiue aliquid adfirmet; ſiue neget; propoſitio autem componitur ex definitione & diuiſione idearum,

1 *diſputat. de eo, quod omnes ideæ oriantur a ſenſione, Lipſiæ* 1704.

qua-

quarum indoles ſi nobis perſpecta eſt, facile cognoſcere poſſumus, num ideæ inter ſe cognatione quadam ſint coniunctæ, an diuerſæ, adeoque etiam pro ratione illarum aut adfirmare; aut negare. ceterum tantum abeſt, vt Epicurus omnia effecerit perfecte, vt multa momenta maxime neceſſaria atque vtilia reliquerit intacta, etiam tradiderit quædam emendanda. ſic non ſolum ſpeciales regulas cognitioni veri & falſi inſeruientes minus attigit; ſed & veritatis metaphyſicæ & logicæ ſpecies inter ſe perturbauit, quum exiſtimet; veritatem aliam eſſe *exiſtentiæ*, quæ ſpectat ad metaphyſicam; aliam *enunciationis*, quæ logicæ propria eſt. nec plane probare poſſumus ipſius criteria veritatis tria, ſenſionem, anticipationem & affectionem, ſiquidem partim criterium primum cum ſecundo confundit; partim vero aliquid habet veluti criterium veritatis, quod re ipſa non eſt. nam id ſatis exploratum eſſe putamus, quod ſenſio ſit primum principium & vltimum criterium omnis veritatis, quidquid alii dicant; prænotio autem, anticipatio, idea eſt veritatis in genere principium ſecundum & criterium proximum, & quod ad affectionem ſiue appetitum adtinet, illam inter criteria referre haud poſſumus. voluntatis enim, ad quam pertinet hæc affectio, indoles tantum fert, vt cupiditate bonum adpetat; malum vero fugiat, ſiue ſit vere bonum ac malum, ſiue ſpeciem tantum quamdam præ ſe habeat; fundamentum autem cognitionis, num amplexi ſimus bonum verum, nec ne; aut nos a malo vero, nec ne abſtineamus, haud in voluntate;

 ſed

ſed in intellectu quærere debemus, quippe qui ſentit, qua tranquillitate fruatur mens, hacque ſenſione cognoſcit, num bene ſeſe habeat in deſiderio rerum appetendarum; & odio fugiendarum. res moralis duplici ratione poteſt conſiderari: primum num ſit bona, an mala; deinde num ſit vere bona ac vere mala, nec ne? priori ratione ſpectat ad voluntatem; poſteriore vero ad intellectum ac quidem iudicium. quod ſi igitur Epicurus adfirmat, adfectionem ſiue appetitum eſſe criterium veritatis, aberrat a vero, hocque modo præter cauſſam voluntati adtribuit ſenſionem. equidem ANDREAS RÜDIGER [1] obſeruat, quod hæc doctrina Epicuri non ſolum ſit vera; ſed & adæquata ſatis, ſi per *ſenſionem* intelligamus ſenſionem externam, per *paſſionem* internam; per *anticipationem* definitionem realem ac per φανλαςικὰς ἐπιβολὰς τῆς διανοίας ſiue *arbitrarias mentis impoſitiones*, quas poſteri addiderunt, definitiones nominales. ſed quamuis hæc doctrina tali interpretatione inter ſe cohæreat; probari tamen non poteſt, quod iſta cum mente conueniat Epicuri.

§. XVIIII. Hactenus de ſtudiis veterum græcorum, qui ante reparatam ſalutem coluerunt artem logicæ. *romani* ſuccedunt, de quorum cultura diſciplinæ huius iam diſpiciamus. veteres romani minus ſine philoſophia fuerunt, neque tamen primis temporibus ita culta eſt, vt ab ætate Ciceronis, qui ipſe [2] dicit: *ſapientiæ ſtudium vetus id quidem in*

1 *philoſoph. ſynthet. p. 24. edit. 3.* 2 *Tuſcul. quæſt. lib. IIII. cap. 3.*

noſtris

noſtris: ſed tamen ante Lælii ætatem & Scipionis non reperio, quos appellare poſſim nominatim: & alio loco [1] *philoſophia iacuit usque ad hanc ætatem, nec vllum habuit lumen litterarum latinarum.* quumque primas curas conferrent in eloquentiam, qua vt & poëſi politiores litteræ maxime concludebantur, philoſophiam præcipue ad artem oratoriam adhibuerunt, ad quam ipſius ſtudia magnam habere vim merito exiſtimabant. quapropter etiam faciebant profectiones litterarias in Græciam, vt non ſolum rhetorum; ſed & philoſophorum ſcholas frequentarent ac ſapientiæ colligerent opes, cui multi magnum habebant pretium. CICERO [2] *quid eſt enim per Deos optabilius ſapientia? quid præſtantius? quid homini melius? quid homine dignius? hanc igitur, qui expetunt, philoſophi nominantur: nec quicquam aliud eſt philoſophia, ſi interpretari velis, quam ſtudium ſapientiæ. ſapientia autem eſt, vt a veteribus philoſophis definitum, rerum diuinarum & humanarum cauſſarumque, quibus hæ res continentur, ſcientia. cuius ſtudium qui vituperat, haud ſane intelligo quid nam ſit, quod laudandum putet.* ſic philoſophiam græcorum intulerunt veteri Latio atque inprimis Romæ, quorum alii maxime ſectati ſunt Stoicos; alii Epicureos; alii academicos; alii Ariſtotelem. præcipue illam philoſophiæ partem colebant, quæ agit de moribus atque officiis, cuius vſum cum in eloquentia; tum vita honeſte inſtituenda habebant perſpectum, quod argumentum

1 *lib. I. Tuſcul. cap. 3.* 2 *de officiis lib. II. c. 2.*

pluribus perſequitur PAGANINVS GAVDENTIVS. [1]

§. XX. Quæ cultura fuerit veterum romanorum artis logicæ, id accurate definire haud poſſumus, quamuis magna veri ſpecie liceat adfirmari, quod artis huius a græcis acceptæ non penitus rudes fuerint, eamque ſaltem in diſputationibus vſurpauerint, etſi ſimile ſit quoque vero, quod iſtam neq; in ſcholis, neq; ſcriptis tradiderint, adeoque nihil effecerint, quo illa magis potuiſſet ornari, ac poſt græcorum curas meliori ſtudio perpoliri. colligimus id ex his TVLLII [2] verbis: *didiciſti enim non poſſe nos Amafanii aut Rabirii ſimiles eſſe, qui nulla arte adhibita, de rebus ante oculos poſitis vulgari ſermone diſputant: nihil definiunt, nihil partiuntur, nihil apta interrogatione concludunt, nullam denique artem eſſe nec dicendi, nec diſſerendi putant. nos autem præceptis dialecticorum & oratorum ſic parentes, vt legibus, verbis, quamquam nouis cogimur vti.* ALEXANDER SARDVS [3] putat, quod dialectica primum a M. VARRONE latinitate donata fuerit; cuius rei fides ſit penes ipſum. ſaltim ex recenſione librorum Varronis huius deperditorum, quam diligenter fecit IO. ALBERTVS FABRICIVS, [4] haud videre poſſumus, quod iſte ſcripſerit logicam, niſi iſtam libro de *philoſophia* aut libris *diſciplinarum* expoſitam fuiſſe dicere velimus. BARTHOLOMAEVS KECKERMANN [5] huc refert CICERONEM, quando dicit:

1 *de philoſophia apud romanos o igine ac progreſſu.* 2 *lib. I. cap. 2. acad. quæſt* 3 *de rerum inuentoribus lib. I. c. 3. p. 4.* 4 *bibl. latin. lib. I. cap. 7. §. 4. p. 79.* 5 *præcogn. logic. tr. II. c. 2 §. 18.*

ri-

primus inter latinos Cicero fuit, qui logicam ederet latinam; & paullo poſt: *is incidit in ſecula illa oratoria, idcirco rerum contemplator vsquequaque ſubtilis non fuit, nec potuit eſſe ob practicas ſiue politicas occupationes. non ergo logicam ad proprium finem direxit, & primarium, ſed minus principalem, vſum videlicet forenſem: proinde non mirum, ſi ſine obliquo conſtituto præceptorum etiam ſyſtema peccet: cui tamen plurimum debemus vel hac ſola de cauſſa, quod nobis Ariſtotelis reales locos & inuentionem medii realis (quam in hodiernis eius topicis ne quicquam habemus) voluit exprimere*; atqui ipſum ſequitur IACOBVS FRIDERICVS REIMMANNVS.[1] nec negamus, quod Cicero peritus fuerit dialecticæ, ac inprimis ſit ſecutus præcepta Stoicorum, id quod obſeruat GERH. IO. VOSSIVS,[2] quibus & meliora facile potuiſſet excogitare, ſi pro ſingulari per naturam ſibi indita vi hac de re cogitaſſet intentius. ſed tamen quod in gente romana primus logicæ auctor extiterit eiusque præcepta conſignauerit litteris, id eſt, quod firmioribus argumentis debet muniri. nam Ciceronis elegans liber *topicorum* præcipue vſui eloquentiæ eſt conſecratus, quem ſi dialecticam velimus adpellare, & aliorum rhetorum opera, quæ de inueniendis argumentis diſſerunt, huc referre debemus. aliud eſt, ex propoſito conſcribere logicam; aliud vero, partem quamdam illius ad eloquentiæ inſtitutiones adhibere, eiusque vtilitatem in hoc litterarum genere demon-

1 *critiſirender geſchichts-calender der logic p.* 20. 2 *de natura ac conſtit. logic. cap. VIII.* §. 22, 23.

ſtrare. ſic fata logicæ apud romanos haud proſperiora fuerunt, nec ipſius incrementorum facta eſt acceſſio.

§. XXI. Variæ fuerunt ſectæ apud Iudæos, quas IOSEPHVS [1] vt ſectas philoſophorum conſiderat, Ἰȣδαίων, inquit, φιλοσοφίαι τρεῖς ἦσαν, quod qua ratione poſſit admitti, oſtendit IO. FRANCISCVS BVDDEVS. [2] præcipue erant *Phariſæorum*, *Eſſæorum* & *Sadducæorum*, de quibus ex inſtituto SCALIGER, SERRARIVS, DRVSIVS egerunt. quod ad ipſorum philoſophiam adtinet, obſeruant multi, quod fuerit ſimilitudo morum & doctrinarum inter *Phariſæos* & Stoicos, etiam Pythagoræos in doctrina ad animarum μετεμψύχωσιν ſpectante, quamuis verba IOSEPHI, [3] quibus nituntur, aliter poſſint intelligi, vt qui μετεμψύχωσιν inter doctrinas referunt Phariſæorum, haud firmo muniti ſint argumento. *Sadducæos* autem contendit cum Epicuræis GERH. IO. VOSSIVS: [4] *ex philoſophis*, inquit, *gentium hanc Sadducæorum opinionem* (de mortalitate animæ) *amplexi ſunt Epicuræi, imo longe deteriorem*; & tandem *Eſſæos* comparant cum Pythagoræis, confer IO. FRANCISCVM BVDDEVM. [5] cuiusmodi conuenientiam inter ſectas Iudæorum ac gentium oſtendere quidem poſſumus, ſi modo iuſtum teneamus modum, nec maiora ac plura philoſophiæ gentium veſtigia in Iudæorum ſcholis quæramus. quapropter ad ſententiam IA-

1 *lib. XVIII. cap. 2. antiquitat. add. lib. II. de bello Iudaico cap. 12.*
2 *hiſt. eccleſiaſt. vet. teſt. per. II. ſect. 7. §. 18. p. 1226.*
3 *de bello iudaico lib. II. c. 7.*
4 *de idololatr. gentil. lib. I. cap. 10.*
5 *introd. ad hiſt. phil. Ebr. §. 19. p. 82. ed. 2.*

COBI FRIDERICI REIMMANNI [1] haud accedere poſſumus, qui etiam in ſtudio logicæ artis Phariſæos cum Stoicis; Sadducæos cum Epicuræis & Eſſæos cum Cynicis contendere inſtituit. nam neque de Sadducæorum, neque Eſſæorum logica quidquam legimus relatum; qua in re præcipue debet probari, quod ea tempeſtate in gente Iudæorum hæ litteræ floruerint, nec ſufficit, cauſſam ſuam ſolis coniecturis munire. quid quod perſpicere haud poſſumus, cur clariſſimus REIMMANNVS ex eo, quod Sadducæi diſputandi artem haud felici ſucceſſu exercuerint, efficiat concluſionem, illos in dialecticæ ſtudio ſectatos eſſe Epicurum, quaſi philoſophus hic omnem abiecerit diſputationem, quum tantum ab ea, quæ in ſcholis Stoicorum erat recepta, abhorruit; ipſe autem veræ ac genuinæ logicæ extitit æſtimator. quod Phariſæi more Stoicorum ſtruxerint ſophiſmata, ac ſæpius diſputando aduerſus ſeruatorem noſtrum fecerint fallacias ac fraudes, id ſatis clarum ex ſcripturis diuinis adparet. HIERONYMVS [2] obſeruat, quod ad ſpeciem argumentationum Eubuldiis dictam κεϱατίνη pertineat argumentum, quod Phariſæi obiecerant Chriſto: *de Galilæa* inquit, *venerat ad Iudæam, idcirco Phariſæorum ſcribarumque factio interrogat eum:* vtrum licet homini dimittere vxorem ſuam qualibet cauſſa? *vt quaſi cornuto teneant eum ſyllogiſmo & quodcumque reſponderit, captioni pateat. ſi dixerit:* dimittendas eſſe vxores qualibet ex caus-

1 *calender der logic. p.* 18, 19. 2 *lib. III. in Matth. cap.* 19. *tom. VI. app. p.* 39.

ſa &

ſa & ducendas alias, pudicitiæ prædicator ſibi videbitur docere contraria. *ſi autem reſponderit:* non omnem ob cauſſam debere dimitti, quaſi ſacrilegii reus tenebitur & aduerſus doctrinam Moyſis ac per Moſen Dei, facere iudicabitur. *igitur Dominus ſic reſponſionem temperat, vt decipulam eorum tranſeat ſcripturam ſacram adducens in teſtimonium & naturalem legem, primamque Dei ſententiam ſecundæ opponens, quæ non voluntate Dei, ſed peccantium neceſſitate conceſſa eſt.* ſed illi, qui fallaces argumentationes proferre vult, non opus eſt arte quadam, ſi modo ingenii quadam vi valet, quam per prauam mentis indolem ad talia argumenta adhibere poteſt. quid igitur de dialectica Phariſæorum ſit ſentiendum, ex dictis patet.

§. XXII. His explanatis, fata quoque logicæ a nato ſeruatore generis humani vsque ad ſeculum ſextum perluſtrare, ordinis ratio iubet. quo temporis tractu fortuna diſciplinæ huius haud proſperior fuit, ſiquidem philoſophi Ariſtotelem tantum ſequebantur, ac ſatisfeciſſe operi videbantur ſibi, quum ipſius ſcripta logica obſeruationibus ac commentariis illuſtrarent. etenim notum eſt, Peripateticorum alios eſſe *textuales*; alios vero *methodicos*, vti vulgo dicuntur. illi ſunt, qui verba Ariſtotelis interpretantur eaque explanant commentariis; hi autem, qui ad certam tractandi rationem Ariſtotelis ſententias accommodant. priores καθ' ἐξοχὴν adpellati interpretes præcipue hac tempeſtate floruerunt, quos quamuis BARTHOLOM. KE-

CKER-

CKERMANN,[1] GERH. IO. VOSSIVS,[2] DANIEL GEORGIVS MORHOFIVS,[3] IO. ALBERTVS FABRITIVS [4] aliique [5] commemorauerint; non ab re tamen erit, principes quoque illorum heic recenſere. ſunt illi vel *græci*, vel *latini*. ad græcos pertinent

I. ALEXANDER *Aphrodiſienſis*, ſic dictus ab Aphrodiſiade Cariæ vrbe, qui audiuit Herminum & Ariſtoclem Meſſenium, peripateticos. ſcripſit commentarium in *primum priorum analyticorum*, qui prodiit græce Venetiis MCCCCLXXXIX. apud Aldum fol. etiam poſthac ſæpius; latine autem interprete IO. BERNARDO FELICIANO. porro compoſuit commentarium in octo *topicorum libros*, quem diſerte ipſi quoque tribuit SVIDAS, quod contra FRANCISCVM PATRICIVM obſeruandum, cuius obiectiones remouet IO. ALBERTVS FABRICIVS.[6] græce editus eſt ab Aldo Venet. MDXIIII. latinam autem eius interpretationem fecerunt GVILELMVS DOROTHEVS, ac meliori cura IO. BAPTISTA RASARIVS; libri autem ſeptimi MVRETVS. tandem ſcripſit commentarium in *elenchos ſophiſticos*, qui Venetiis MDXX. apud Aldum prodiit in lucem; latinis autem verſionibus operam dederunt GVILELMVS DOROTHEVS, IO. BAPTISTA RASARIVS, GASPAR. MARCELLVS. præter hos editos commenta-

1 *præcogn. logic. tr.* II. *c.* 2. §. 21. *ſeqq.* 2 *de natura & conſtit. logic. cap.* 10. *ſeqq.* 3 *polyhiſtore t.* II. *lib.* I. *cap.* 9. *ſqq.* 4 *bibl. græc. variis locis.* 5 *vid ſupra* §. VII. 6 *bibl. græc. lib.* IIII. *cap.* 25. *p.* 67.

rios

rios,adhuc alios elaborauit, qui partim perierunt; partim vero adhuc extare dicuntur, ſcilicet commentarium in Ariſtotelis κατηγορίας in librum περὶ ἑρμηνείας, in librum ſecundum analyticorum priorum & in libros analyticorum poſteriorum. magnum nomen fuit inter Peripateticos, quem poſteriores plerique libenter ſunt ſecuti, nec ſolum græci, THEMISTIVS, AMMONIVS, PHILOPONVS, OLYMPIODORVS, SIMPLICIVS, MICHAEL *Epheſius*; ſed & latini, vt BOETHIVS, quid quod Arabes. vt AVERRHÖES. quapropter ab aliis peculiari ratione adpellatur ἐξηγητής, *explanator*. BARTHOLOMAEVS KECKERMANN [1] dicit: *in philoſophia Peripatetica magnum atq; illuſtre nomen habuit toto orbe terrarum vsque adeo, vt nemo olim Ariſtotelei nomen conſequi potuit, qui Alexandræus non haberetur.*

II. AMMONIVS, præceptor Simplicii, Io. Philoponi, & aliorum. ex ipſius monimentis quædam ſunt conſeruata atque in lucem edita, quæ huc ſpectant: ὑπόμνημα quippe in categorias Ariſtotelis, item in librum περὶ ἑρμηνείας, quorum commentariorum editiones, vt & aliorum diligenter recenſet FABRICIVS. [2] interpres hic non tam ſancte adhæſit Ariſtoteli, vt ab eo interdum diſcedere, ſibi duxiſſet religioni, ſi, quidem etiam probat Platonis doctrinas, quem cum Ariſtotele conciliare conatus eſt. qualem autem interpretem Ariſtotelis oporteat eſſe, his verbis, quæ latine tan-

1 *cit. loco.* 2 *bibl. græc. lib. IIII. c. 26. p. 163.*

tum

tum adferamus, tradit: [1] *qui explicare Ariſtotelis libros velit, eum decet, neque beneuolentia adductum dare operam, vt falſas ſententias defendat, neque eas perinde accipere, ac ſi ab Apollinis tripode manarent: neque vt quæ vere ac recte dicta ſunt pro peruerſis per odium capiat, ſed incorruptum eſſe eorum, quæ dicuntur, iudicem, ac primum quidem auctoris debet explicare ſententiam, & quæ illi probantur interpretari, deinde de eisdem ferre iudicium*; quod monitum haud contemnendum eſt.

II. THEMISTIVS, magnus quoque inter Peripateticos philoſophus, qui præcipue ſcriptis, quæ obſcuriora videbantur, Ariſtotelis operam dedit, vt iſta per paraphraſim redderet clariora. inter omnia ipſius monumenta eminet paraphraſis in *poſteriora analytica*, quam IACOBVS ZABARELLA omnibus aliorum operibus præfert.

III. SIMPLICIVS, Ammonii Hermeæ & Damaſcii diſcipulus natione Cilix. extat ipſius commentarius in κατηγορίας, qui inprimis elaborauit, ſententias tam Ariſtotelis, quam aliorum, qui ab eo diſcedunt, diligenter enarrare.

IV. IOANNES *Philoponus*, cuius extat commentarius in *priora analytica* & *poſteriora*, de quo dicit KECKERMANN [2] Simplicius *eum acerbe nimis inſectatur, cum tamen certum ſit, Philoponum in logicis commentariis ſuis Simplicio magis ſæpe perſpicuum eſſe &*

1 *comment. ad categ. p. 5.* 2 *cit. loc. §. 27.*

pla-

planiorem. interim ſyſtematicum & methodicum etiam nihil in logicis reliquit. antequam vero hos græcos interpretes Ariſtotelis dimittamus, non poſſumus, quin etiam mentionem faciamus PLOTINI, qui [1] doctrinam Ariſtotelis de prædicamentis cenſuræ ſuæ ſubiecit, ad cuius obiectiones reſpondit DEXIPPVS, Iamblichi diſcipulus, libris tribus quæſtionum in prædicamenta Ariſtotelis, libro maxime ſecundo & tertio.

§. XXIII. Inter latinos interpretes principem locum tenet ANICIVS MANLIVS TORQVATVS SEVERINVS BOETHIVS, ſcriptor ſeculo poſt Chriſtum natum ſexto ineunte. ſcripſit in *Ariſtotelis categorias*; in librum de *interpretatione*; *analytica priora & poſteriora*; in libros *topicorum* & *elenchorum ſophiſticorum*, item *introductionem ad categoricos ſyllogiſmos*, libros duos *de ſyllogiſmo categorico*; librum de *diuiſione* & alium de *definitione*, nec non libros quatuor de *differentiis topicis*, qui cum aliis Boethii ſcriptis ad logicam diſciplinam ſpectantibus prodierunt Venetiis MDLVIII. fol. & Pariſiis MDX. MDXI. fol. vide IO. ALBERTVM FABRICIVM. [2] ceterum heic obſeruari debet, quod interpretes græci Ariſtotelis omnibus ſint præferendi, quoniam græcæ linguæ, ſine qua heic nihil præclari effici poteſt, erant periti ac ſententias Ariſtotelis percipiendi, largiorem habebant copiam; quum contra latini, poſteriores præſertim, Peripateticam doctrinam corruperint vehementer, quia ob inſcitiam linguæ

1 *ennead. VI. lib. I.* 2 *bibl. latin. lib. III. cap. 15. p. 648.*

græ-

græcæ ipſum Ariſtotelem adire haud poterant.

§. XXIIII. Sic floruit logica Ariſtotelis, quam ſunt interpretati, minus autem emendarunt nec auxerunt. equidem ſi multis credimus, hoc quoque temporis tractu diſciplinæ hujus facta ſunt incrementa. namque laudant & commendant GALENVM, qui non ſolum Ariſtotelis libros logicos explanauerit, & opere, quod compoſuerit *ἀποδείξεως*, omnes ipſius demonſtrationes, quæ in libris phyſices exſtent, examinauerit; ſed etiam ſcripſerit *περὶ ἀρίστης διδασκαλίας*, de *optima doctrina* contra Fauorinum & alios, qui *κριτήριον* veritatis tollebant; & adhæc monimentis medicis demonſtrauerit ſatis, quam peritus fuerit artis logicæ. inprimis autem creditur, quod præter tres figuras ſyllogiſmi, quas commendauit Ariſtoteles, quartam adhuc excogitauerit, quæ etiam ab ipſius nomine adpellatur *Galenica*, id quod tradit AVERRHOES, [1] cuius fides ſi pondus quoddam haberet, omnino per hoc GALENVS incrementum quoddam logicæ effeciſſet. nam quamuis ſcholaſtici aliique religioſi Ariſtotelis ſectatores hanc quartam figuram reiecerint; ob ieiunas tamen rationes id factum eſt, quoniam modus ratiocinandi omnino diſtinctus eſt a tribus illis figuris, & producit elegantiſſimas concluſiones, quapropter AVCTOR artis cogitandi [2] & ANDREAS RVDIGER [3] iure ac merito ipſi priorem dignitatem reſtituere elaborarunt. ſed tamen alii dubitant, num GALENVS medicus figuræ huius ſit auctor,

1 *Lib. I. prior. analyt. c. 8.* 2 *part. III, cap. 8. p. 169.*
3 *philoſ. ſynthet. p. 127. ed. 3.*

quia in ipſius ſcriptis hac de re nihil deprehendatur, ac modo iſtam Arabi cuidam, modo Scoto adtribuunt, vide ROETENBECCIVM [1] & IO. CHRISTIANVM LANGIVM. [2] ceterum non negamus, quod GALENVS artem medendi coniunxerit cum philoſophia, prout ex inſtituto opus quoddam litteris conſignauit de eo, ὅτι ἄριστος ἰατρὸς καὶ φιλόσοφος, *quod optimus medicus ſit quoque philoſophus.* nec ex ipſius monimentis patet obſcure, quod diſciplinam logicam coluerit, ac in ſcriptis Ariſtotelis verſatus ſit diligenter, vnde etiam obſeruante PETRO PETITO apud AEGIDIVM MENAGIVM [3] dicitur a THEMISTIO Ἀριστοτέλους ἐξεταστής. quid quod obſeruat PETRVS RAMVS, [4] quod GALENVS Ariſtoteli haud vnice addictus, ex omnibus optima ac rationi conſentanea collegerit atque ea probauerit, quæ ſibi viderentur meliora: *itaque*, inquit, *nulli ſectæ ſe præcipue addixit, neque academicus, neque Ariſtotelicus, neque Stoicus, neque Epicureus eſſe voluit; ſed electiuus tantum, vt e ſingulis eligeret, quæ placerent.*

§. XXV. Præter GALENVM nonnulli quoque inter eos, quibus quædam logicæ incrementa debeantur, referunt PORPHYRIVM. ſcripſit quippe librum, qui organo Ariſtotelico vbique præmittitur, περὶ γένους, καὶ εἴδους, καὶ διαφορᾶς, καὶ ἰδίου, καὶ συμβεβηκότος, vt iſtum commemorat SVIDAS; BOETHIVS autem commentariis ſuis vocat librum de *generibus, ſpeciebus, differentiis, propriis & accidentibus,*

1 *de modis ſyllogiſmorum indirectis ſect. III. §. 17.* 2 *nucleo logicæ Weiſian. p. 236.* 3 *ad Laert. lib. IIII. ſegm. 44. p. 208.* 4 *ſchol. dialect. lib. I. cap. 8. p. 33.*

vnde

vnde plerumque adpellatur εἰσαγωγή, ſiue libellus περὶ τῶν πέντε φωνῶν, de *quinque vocibus*, ſiue de *quinque prædicabilibus*, *vniuerſalibus*, vti dicuntur in ſcholis. exiſtimant igitur Porphyrium primum eſſe auctorem horum prædicabilium, qua in opinione verſatur IACOBVS FRIDERICVS REIMMANNVS;[1] ſed nullo fundamento hæc ſententia nititur. nam bene obſeruat LVDOVICVS VIVES,[2] quod ab Ariſtotele hæc prædicabilia iam tradita ſint in topicis. ceterum Porphyrius ſcripſit quoque *in Ariſtotelis categorias expoſitionem per interrogationem & reſponſionem*, quæ edita eſt; item *commentariorum in categorias libros octo ad Gedalium*, quos commemorat SIMPLICIVS; BOETHIO autem memoriam debemus *expoſitionis libri Ariſtotelis de interpretatione*; *& commentariorum in Theophraſti librum de affirmatione & negatione*: confer LVCAM HOLSTENIVM[3] & IO. ALBERTVM FABRICIVM.[4]

§. XXVI. Sunt quoque, qui quosdam eccleſiæ doctores, quos dicunt patres, veluti cultores logicæ ſpeciatim nominant, ac primum quidem AVGVSTINVM, qui non ſolum libros ad dialecticam ſpectantes ſcripſerit; ſed & Creſconium grammaticum logicæ hoſtem, & academicos confutauerit. hinc BARTHOLOMAEVS KECKERMANN[5] dicit: *is ut omnium poſt apoſtolorum tempora theologorum præſtantiſſimus habetur, ita logicus etiam* (*nemo enim vnquam magnus theologus, cui logica*

1 Geſchichts-Calender der Logic p. 24. 2 lib. III. de corrupt. art. 3 de vita & ſcriptis Porphyrii cap. VII. 4 bibliothec. græca lib. IIII. cap. 27. 5 loc. citat. §. 24.

non eſt magna) fuit præſtans profecto & excellens. vix XX. annorum iuuenis Ariſtotelis categorias expoſuit publice, nec vnquam tota ſua vita logicam deſiit magnifacere. hinc paſſim multa logica præcepta inſpergit, paſſim logicam laudibus deprædicat ſummis. cui adiungunt HIERONYMVM, qui hanc diſciplinam quoque magnis adficiat laudibus, ac de ſe ipſe teſtetur, quod fuerit *philoſophus, rhetor, dialecticus, ebræus, græcus, latinus, trilinguis:* [1] ſic & tradit, [2] ſe vertiſſe latine commentarios ALEXANDRI *Aphrodiſienſis* in ſcripta logica Ariſtotelis, cuius verba adfert etiam RVFINVS contra Hieronymum diſputans: *fruſtra ergo Alexandri verti commentarios, ne quidquam me doctus magiſter per εἰσαγωγὴν duxit in logicam.* idem RVFINVS: *ſic tibi Alexandri tui commentarii profuere, ſic Porphyrii εἰσαγωγή?* at vero ſi monimenta horum eccleſiæ doctorum aliorumque euoluamus diligenter, animum aduertentes ad eorum rationem tractandi proponendique materias; aliquid probandi, efficiendi concluſiones, errores confutandi, quæ omnia ſine ope logicæ haud accurate fieri poſſunt; obſeruabimus ſane, artis cogitandi ſtudia apud illos non adeo floruiſſe, quos maiori cura declamandi facultatem interdum ſectatos eſſe, conſtat. ex quibus efficimus concluſionem, hæc chriſtianorum ſacrorumque cœtuum capita litteras logicæ aut plane non coluiſſe, aut quod maiorem præ ſe habet veritatem, a magiſtris eiusmodi dialecticæ præcepta hauſiſſe, quæ nullam

1 *apolog. adverſus Ruffin.* 2 *epiſtol. XXXII. ad Domnionem.*

vim

vim ad cogitationes rite formandas ac proponendas habuerint. pro qua temporis illius ratione, pro qua logicæ fortuna illius ætatis haud mirum eſt, quod hi doctores non diſtincte, nec ordinate omnia diſpoſuerint; quod regulas, quibus ratiocinatio nititur, haud ſemper obſeruauerint, ac interdum ieiunas effecerint concluſiones attulerintque rationes. mirum autem eſt, quod noſtra ætate ſint, qui quum laudem in eo ponant, vt hiſce doctoribus multa errorum genera exprobrent, diſcrimen ſtudii logicæ illa & noſtra ætate menti ſuæ haud proponunt. etenim ſi viri hi noſtro vixiſſent tempore, quo ratio litterarum eſt expedita, quoue cogitandi ars præclare culta ac in maius meliusque prouecta, non dubitaremus, quin multo meliora effeciſſent, etiam errores, quos aduerſus genuinæ logicæ præcepta admiſerunt, euitaſſent. illorum quidem inſtitutum haud probare poſſumus, qui nimio erga tales doctores amore occupati, illos contra quasuis adcuſationes defendere, ac veluti errorum immunes habere ſuſtinent; ſed mediam tenere viam, optimum eſſe exiſtimamus. ic pro veritatis amplificandæ tuendæque dignitate decet, errores modeſte obſeruare; pro bona mente autem, quæ viris his inerat, illos magis excuſare, quam perſtringere. quod peciatim ad AVGVSTINVM adtinet, libri dialecticæ, qui ipſi adtribuuntur, haud genuini ſunt fetus.

LIBRI II.
DE PROGRESSV AC FATIS LOGICAE.
CAPITIS I.
DE PROGRESSV AC FATIS ARTIS LOGICAE GENERATIM PER VARIOS AVCTORES.
SECTIO II.
AETATE MEDIA.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Dicendorum ſumma §. I. *De Io. Damaſceno, Mich. Pſello, Georg. Pachymerio eorumque ſcriptis logicis* §. II. *De dialectica Arabum* §. III. IIII. *Iudæorum* §. V. VI. VII. *Scholaſticorum* §. VIII. VIIII. X. XI. XII. *Raymundi Lullii* §. XIII. XIIII.

§. I.

Diſputauimus igitur de progreſſu ac fatis logicæ ætate vetuſtiori, ita ut hiſtoriam hanc a tempore Platonis vſque ad ſextum ſeculum poſt reparatam generis humani ſalutem perfecerimus. qua operis parte ad finem perducta, nos conuertamus ad ætatem mediam, qua inprimis doctores illi, quos dicunt ſcholaſticos, capita ſua extollebant, ac fere ſummam imperii tenebant philoſophici.

§. II. Antequam vero ad hiſtoriam logica-

cæ ſcholaſticorum adgrediamur, breuiter ea, quæ ante illorum ætatem in hac diſciplina ſint acta, attingere, muneris noſtri eſſe cenſemus. IO. igitur DAMASCENVS ſcripſit opus de *dialectica*, quo ingenium quidem philoſophia Ariſtotelis excultum demonſtrauit; ipſam autem artem nouis bonarum meditationum acceſſionibus haud iuuit nec amplificauit. inter græcos Ariſtotelis interpretes locum quoque tenet MICHAEL PSELLVS, *iunior*, qui vt veterum philoſophorum monimenta diligenter euoluit, cuius rei documento ſunt ipſius liber περὶ ἐνεργείας Δαιμόνων, de *operatione dæmonum*; item *expoſitio in oracula chaldaica*; ſic operam quoque ſuam in doctrinarum Ariſtotelis cognitione locandam eſſe putauit. LEO ALLATIVS [1] commemorat Pſelli huius *paraphraſin in Ariſtotelis librum* περὶ ἑρμηνείας, de *interpretatione*; nec non compendium *in quinque voces Porphyrii & Ariſtotelis prædicamenta*; *introductionem in ſex philoſophiæ modos*; IO. ALBERTVS FABRICIVS autem, qui hanc diatriben LEONIS ALLATII bibliotheca ſua græca recudi curauit & animaduerſionibus illuſtrauit auxitque, obſeruat [2] adhuc Pſelli huius σύνοψιν εἰς τὴν Ἀριστοτέλους λογικὴν, quam edidit græce & latine ELIAS EHINGERVS, diſtributam in quinque libros, monens, quod PETRI HISPANI ſummula ex hoc Pſelli opere ſit petita, id quod etiam BARTHOLOMAEVS KECKERMANNI [3] ſignificauit. addunt quoque GEORGIVM PACHYMERIVM, qui philoſophiæ

1 *diatr. de Pſellis* §. XXXVI. 2 *pag.* 35. 3 *citat. loc.* §. 29.

Ariſtotelis perfecit epitomen, cuius inter alia hoc laudari ſolet pronunciatum: ὐδὲν συμβεβηκὸς ὐσίαν ἀπεργάζεται, quod magnam vtilitatem adferre *in diſputatione de operibus artificialibus, an ſint referenda ad ordines ſubſtantiarum, an vero ad qualitatum categoriam*, dicit KECKERMANNVS: confer LEONEM ALLATIVM [1] & DANIELEM GEORGIVM MORHOFIVM. [2]

§. III. Quum hac tempeſtate philoſophiæ ſtudia apud Arabes floruiſſe videantur, paucis quoque attingamus, quæ ratio fuerit dialecticæ in hac gente, quo in momento IO. PETER LVDOVICVS [3] nobis clariſſimum lumen præfert. ſcilicet obſeruat, quod Arabes coluerint græcam linguam, ac philoſophia e Græcia migrauerit in Arabiam; quibus expoſitis, varios commemorat dialecticæ laude excellentes. atqui huc refert principem dialecticorum IACOBVM ALCENDIVM, de quo ABVLFARAIIVS: [4] *Iacobus vero medicinæ, philoſophiæ, arithmeticæ, dialecticæ, muſicæ, geometriæ & Aſtronomiæ peritus fuit, ac in plerisque harum ſcientiarum libros celebres & tractatus longos compoſuit: nec fuit inter Muhamedanos, qui philoſophiæ ſtudio adeo claruit, vt philoſophus nominaretur, præter iſtum Iacobum*; item eo parum inferiorem KOSTAM, THABET, ſcriptorem dialecticæ; MATTHAEVM, filium Yuneſi, adpellatum ob excellentem artis hujus ſcientiam *dialecticum*; ALPHARABIVM, & vt de multis aliis taceamus,

1 *diatrib. de claris Georgiis p.* 366. 2 *polyhiſt. tom. II. lib. I. cap.* 9. §. 9. 3 *hiſtor. ration. philoſ. apud Turcas.*
4 *dynaſt. VIIII. p.* 179.

mus,

mus, quos recenſet, etiam AVICENNAM & AVERRHOEM, notiſſimos ſcriptores. ille, cuius nomen rectius ſcribitur ABV ALI ALCHASIN IBN ABDALLA IBN SINA, vide NICOLAVM ANTONIVM,[1] credidit, diuinitus ipſi datam fuiſſe ſcientiam logicæ, ſiquidem apud ABVLFARAIIVM[2] de ſe ipſo dicit: *deinde per ſeſquiannum libris legendis ſedulo incubui. & quoties aliqua in quæſtione perplexus eſſem, aut medium ſyllogiſmi terminum non inuenirem; ad templum me recepi & ad omnium creatorem preces ſupplex effudi, donec aperiretur mihi in eo, quod abſtruſum & conditum erat. noctu domum meam reuerſus, lucerna coram me poſita, legendo & ſcribendo operam dedi; & quandocunque inuaſit me ſomnus, aut debilitatem aliquam ſenſi, acceptum vini poculum bibi, donec ad me redirent vires; deinde ad legendum reuerſus ſum. quodſi me occuparet vel leuiſſimus ſomnus, de ipſis illis quæſtionibus ſomniabam adeo, vt multarum ex ipſis rationes mihi per inſomnia notæ factæ fuerint. nec ita facere deſtiti, donec ſolidam dialectices & phyſices cognitionem acquiſiuiſſem:* de cuius ſcriptis, in quibus etiam logica eſt, videre poſſumus LEONEM AFRICANVM,[3] IO. HENRICVM HOTTINGERVM,[4] PETR. DANIEL. HVETIVM[5] aliosque, quos collegit clariſſimus IO. CHR. WOLFIVS[6]. AVERRHOES autem, ſiue rectius AVENRVSHD,

1 *bibl. hiſpan. vet. tom. II. p. 6.* 2 *dynaſt. VIIII. pag. 230.* 3 *de viris quibusd. illuſtrib. apud Arabes p 260. Hottinger. biblioth. quadripart.* 4 *hiſt. eccleſ. ſecul. XI. p. 461. & analect. p. 295.* 5 *de clar. interpret. p. 228.* 6 *bibl. Ebr. p. 11.*

Cordubenſis, philoſophus & medicus celebris fuit, qui vt Ariſtoteli maxime erat conſecratus; ita quoque in ipſius ſcripta logica compoſuit commentarios, in categorias, de interpretatione, in priora & poſteriora analytica, topica, item iſagogen Porphyrii; nec non introductionem in logicam Ariſtotelis, de quo pluribus legere poſſumus NICOLAVM ANTONIVM,[1] PETR. BAELIVM,[2] BARTH. HERBELOTVM,[3] IO. HENRIC. HOTTINGERVM.[4] præter hos clarus eſt fama nominis ABV ACHMED ALGAZALI, qui ſcripſit etiam logicam, translatam in linguam ebræorum, item *deſtructionem philoſophorum*, cui AVERRHOës oppoſuit *deſtructionem deſtructionis*, de quo videas LEONEM AFRICANVM[5] & POCOCKIVM[6] aliosque.

§. IIII. Vt autem pateat, quæ ratio logicæ fuerit apud Arabes, non ab re erit, breuiter de ipſorum philoſophia ediſſerere generatim. erant primum inter Arabes Muhammedanos chriſtiani, græcæ philoſophiæ periti, ac quamvis plura eſſent impedimenta, quo minus & Arabes Muhammedani ſcientiæ huius & græcæ linguæ fierent participes; iſta tamen ſenſim ac ſenſim fuerunt remota, ac litteræ hæ benignius ſunt ſuſceptæ. id quod inprimis ſub *Al-Mamone* chalipha accidit, qui ipſe litteris doctus erat, teſte ELMACINO;[7] *didicerat*, inquit, *egregie aſtronomiam Almamon, & ventorum ſtationes. vnde & inter peritos huius ſcientiæ*

1 *bibl. Hiſp. vet. tom. II. p.* 240. 2 *dictionar. hiſt. p.* 414. 3 *bibl. oriental. variis locis.* 4 *bibl. quadrip. p.* 272. 5 *apud Hottinger. bibl quadr. p.* 262. 6 *ad portam Moſis p.* 118. 7 *hiſtor. Saracen. lib.* II. *cap.* 8.

etiam

etiam nunc notus eſt ventus Almamonis; atque homines græcorum philoſophiæ addictos magnis adficiebat beneficiis, vti ſcribit IO. GRAVIVS: [1] *Almamon ſeptimus in Abbaſidarum familia Califa inter maximos principes ob doctrinam & inſignem in viros eruditos munificentiam, iure celebrandus. is fuit, qui accerſitis vndique hominibus eruditione illuſtribus & emtis e græcorum bibliothecis libris præſtantiſſimis, eisque in Arabicam linguam traductis, brevi bonas artes apud Arabes, prius armis magis, quam litteris addictos ad ſummum faſtigium perduxit. cuius auſpiciis debemus, quod adhuc multi e priſcis Græciæ ſapientibus, de quibus iamdiu inter ipſos Græcos conclamatum eſt, inter Arabes ſuperſint.* nec non magnum librorum adparatum ex Græcia inprimis colligendum, & multos in arabicam linguam transferendos curauit. hinc LEO AFRICANVS [2] dicit: *tunc Mamon deſiderio immortali deſiderabat intelligere antiquorum ſcientias, quoniam tunc nulla erat ſcientia arabice deſcripta; adeoque dictus Mamon congregauit ingentem numerum doctorum diuerſarum linguarum & interrogauit auctorum nomina atque librorum, quæ ſcripta fuerunt in artibus lingua Græca, Perſica, Chaldæa, atque Aegyptia, adeoque multa eorum nominata ſunt volumina. miſit tunc multos ex familiaribus ſuis in Syriam, Armeniam, atque Aegyptum, vt illos emerent libros, de quibus ſarcinas infinitas & tulerunt & conduxerunt. tunc ſegregati ſunt boni & vtiles, ſicut in medicina, in phyſica, in aſtronomia, in*

1 *præfatione ad tabulas geograph. Abulfedæ Iſmaëlis princip. Ham. p. 6.* 2 *apud Hottinger. biblioth. quadripartito. p. 248.*

muſica,

muſica, in coſmographia, & chronica deſcriptis & poſuit ſupra traductionem linguæ græcæ Ioannem, filium Meſuah prædictum, quoniam in illo tempore chriſticolæ græcis ſtudebant litteris. poſuit etiam ſupra traductionem græcam alios quam plures ſub eodem Ioanne, & ſupra linguam Perſicam Mahan, dictumque Meſuah, qui traduxerunt librum Galeni in medicina; poſt quæ omnia opera Ariſtotelis arabice traduxerunt, multis etiam aliis magiſtris auxiliantibus. ſic cognoſcimus ex hiſce verbis, quod in his libris fuerint quoque opera Ariſtotelis, quæ tum in arabicam linguam ſint translata, quod quum acciderit tempore Almamonis, cuius ætas ſpectat ad annum Chriſti ıɔcccxx. Auicenna vero & Auerrhoës poſt annum mileſimum a nato ſeruatore noſtro clari extiterint, inde quoque colligere poſſumus; quod his viris gloria translatæ græcæ philoſophiæ in arabicum ſermonem haud vindicanda ſit. atqui hac ratione Arabes addicebant ſeſe philoſophiæ Ariſtotelis, in qua cognoſcenda, explicanda atque illuſtranda ſummam collocabant operam, id quod ſimul ſignificat nobis, quam coluerint logicam. ſequi ſcilicet præcepta Ariſtotelis elaborabant, præcipue Auincenna & Auerrhoës, qui magnis quidem ſtudiis erga philoſophum hunc trahebantur, ſi modo veras Ariſtotelis ſententias adſequi potuiſſent. etenim neque rerum philoſophiæ; neque græcorum linguæ cognitionem tenebant, qua inſcitia occupati in interpretationibus haud felices progreſſus facere poterant, quid quod genuinam Ariſtotelis doctrinam perturbabant maxime. CAELIVS RHODIGINVS

GINVS [1] de AVERRHÖE ſcribit: *cur commentator* (Auerrhoës) *tam ſæpe ab Ariſtotelis ſui ſententia videatur deuius, inde factum volunt, quod is in Hiſpania natus & Arabum idiomate imbutus, quum græcæ litteraturæ ne apices quidem imbibiſſet, Ariſtotelis libros in barbarum ſonum non translatos quidem, ſed mutilatos, decurtatos peruerſosque quum lectitaret, in iis, quæ altioris ſunt ſcientiæ & interioris ſenſus, auctorem eminentisſimum ſtudio breuitatis ita ſæpe conciſum, vt ſenſuum acumina ſudantes philoſophos diſtineant diu multumque, minus minusque conſequi valuit*: in primis autem ſtudia hæc, quibus Arabes Ariſtotelem ſunt ſectati, ac bonas philoſophiæ litteras in diſcrimen adduxerunt, magno dolore conqueritur LVDOVICVS VIVES. [2] quum igitur Ariſtotelem ducem ſuum eligerent, illi præcipue philoſophiæ parti operam dederunt, quæ dicitur λογική, ita vt verborum ſtudioſi eſſent maxime; de cognoſcenda autem ipſarum rerum indole parum ſolliciti. quapropter *periti* ſiue *domini ſapientiæ verborum*; pasſim quoque הדברים vocantur, qua de re conferre posſumus IO. HENR. HOTTINGERVM [3] & POCOCKIVM; [4] ADAMVS TRIBBECHOVIVS [5] autem quum præcipua philoſophiæ arabicæ momenta expoſuerit, hæc addit: *ex hac philoſophandi ratione tria potisſimum conſecuta, vt ſcilicet omnia terminis & confictis notionibus ſuis inuoluerent, tum quoque certis his conſequentiis & principiis qualibet demon-*

1 *lect. antiqu. lib. III. c. 2.* 2 *de corrupt. artib. lib. V.*
3 *hiſtor. orient. lib. II. cap. 7.* 4 *not. ad Abulfarai. p. 194.*
5 *de doctoribus ſcholaſtic. cap. III. p. 124.*

ſtrarent,

ſtrarent, deinde vero hac ratiociniorum trutina in vtramque partem res ipſas expenderent. de AVERRHOË & AVICENNA adhuc legi poteſt IAC. GADDIVS.[1]

§. V. Sic logicæ fata in Arabum gente duriora fuerunt, quum Ariſtotelem, cuius doctrinam ſequi inſtituebant, haud intelligerent & adhuc multa erronea atque inutilia adderent. ceterum hoc philoſophiæ genus *Arabico-Ariſtotelicum* multis Iudæis in Africa & Hiſpania degentibus ſeſe probauit, qui excitati ad litteras philoſophiæ colendas mentes contulerunt. alii ſcribebant obſeruationes in ſcripturas diuinas; alii ſtudio talmudis ſeſe tradebant; alii inquirebant in res abſconditas artis kabbaliſticæ; alii autem in philoſophia Ariſtotelica locabant operam ſuam, vide IO. FRANCISCVM BVDDEVM.[2] quam diligenter in philoſophia Ariſtotelis ſint verſati, ex multis conſtat ducumentis, ſiquidem non ſolum libros philoſophi huius, atque Arabum ad ſapientiæ huius ſtudia ſpectantes in linguam tranſtulerunt ebræam; ſed & commentariis atque adnotationibus illuſtrarunt, quorum auctorum notitiam petere poſſumus ex IVLIO BARTOLOCCIO,[3] IO. HENRICO HOTTINGERO,[4] IO. BVXTORFIO,[5] IO. IVLIO STRVVIO,[6] IO. FRANCISCO BVDDEO,[7] IO. CHR. WOLFIO.[8] vt & hæc momenta attingamus, ac fata logicæ inter ebræos hac tempeſtate illuſtremus, libros ac

1 *de ſcriptoribus non eccleſiaſtic. tom. I. p. 50. ſeqq.* 2 *introd. ad hiſtor. phil. Ebr. p. 169. ed. 2.* 3 *bibl. rabbinic. tom. I. p. 480. ſq.* 4 *bibl. orient. cap. I. claſſ. XI. p. 47.* 5 *bibl. rabbinic. p. 64.* 6 *rudim. logic. Ebræor. p. 10.* 7 *cit. loco p. 201.* 8 *bibl. Ebr. paſſim.*

ſcripto-

ſcriptores huc ſpectantes ea, qua decet breuitate, recenſere inſtituamus. primum igitur fuerunt, qui ſcripta logica Ariſtotelis verterunt. ſic teſtatur BARTOLOCCIVS, exſtare MSS.

ס' המאמרות *librum categoriarum*, interprete ignoto in B. Vatican. 4.

ס' המליצה *de interpretatione*, interprete anonymo in B. Vrbinat. 4.

ס' ההקש *librum analyticorum* per anonymum in B. Vatican. 4.

ס' המופת *librum topicorum.* ibid.

ERPENIVS, vt patet ex catalogo ipſius librorum manu exaratorum, habuit *logicam Ariſtotelis cum iſagoge Porphyrii & quibusdam commentatoribus arabicis lingua hebraica.* 4t. LAMBECIVS[1] autem recenſet codicem Tengnagelium, quo continentur compendium logicæ *Maimonidæ*: *Porphyrii* iſagoge in quinque voces cum expoſitione *Auerrhois*: categoriæ *Ariſtotelis* cum commentariis *Auerrhois*; *Abu Nezar Alpharabi*, philoſophi arabis de ſyllogiſmo demonſtratiuo lib. I. & II. cum commentariis *Auerrhois*, quæ omnia a R. IACOB. fil. *Simſon* ANTOLI Hiſpano conuerſa ſunt, qui vixit ſeculo XIII. nec non MAIMONIDES teſtatur epiſtola ad R. Iehudam Aben Tibbon, quod R. ISAAC filius CHONAIM ſcripta Ariſtotelis verterit, quamuis nondum ex eo ſit apertum, num in logica quoque monimenta eandem contulerit diligentiam.

§. VI. Non ſolum autem ipſa ſcripta Ariſtotelis; ſed & Arabum commentarios, quibus philoſophum hunc illuſtrare elaborauerant,

1 *tom. I. commentar. Vindebonenſ. p.* 183.

ac

ac libros logicos tranſtulerunt Iudæi in linguam ſuam.

AVICENNAE opera, quæ etiam logicam complectuntur, a MAIMONIDE, vt titulus fert, hebraice conuerſa Bononiæ oſtendi, teſtis eſt BERNHARD. de MONTFAVCON. [1]

AVERRHOIS ſcripta logica hebraico ſermone expoſita, quæ ad illuſtrandum Ariſtotelem pertinent, diligenter commemorat IO. CHR. WOLFIVS. [2]

ABV ACHMED ALGAZALI, philoſophus arabs ſcripſit logicam, quæ cum commentariis MOSIS *Narbonenſis* hebraice extat manuſcripta in bibliotheca Bodleiana. [3] WOLFIVS [4] clarisſimus putat, hanc logicam eandem eſſe cum תועלת ההגיון *de vtilitate logices*, in quem tractatum magiſter VITALIS TOLOSANVS commentarios ſcripſit, hebraice a R. MOSE *ben Ioſuæ Narbonenſis* translatos, qui manu exarati cum ſcholiis exſtant in bibliotheca Vaticana.

ABVNASAR ALPHARABI, magnus inter Arabes philoſophus habitus, atque inprimis a Maimonide probatus. hic ſcripſit librum de *elenchis ſophiſticis* conſtantem partibus tribus, quarum prima introductionem; ſecunda fallacias in dictione & tertia fallacias extra dictionem tradit: atqui hoc opus hebraice manu ſcriptum extat in bibliotheca Vaticana, vt de aliis taceamus.

§. VII. Verum Hebræi in eo adhuc poſuerunt operam ſuam, vt & ipſi conſcriberent logicas, quas a voce הגה *meditari*, plerumque

1 *cap. XXVII. p. 402. diarii Italic.* 2 *bibl. hebr. p. 28.* 3 *vide catalogum illius n. 3720.* 4 *bibl. hebraea p. 3. n. 6.*

הגיון vocant, quia præcipue ad meditationem ſpectare debent. quo pertinent

R. ABRAHAM f. MEIR ABEN ESRA, qui ſeculo XII. poſt natum Chriſtum vixit, atque cum inter iudæos, tum alios magnam conſecutus eſt auctoritatem, ſiquidem illi κατ᾽ ἐξοχὴν חכם ipſum adpellant; a BARTOLOCCIO [1] autem vocatur *excellens philoſophus, aſtronomus, medicus, poëta, grammaticus, kabbaliſta & S. Scripturæ famoſus interpres.* ipſius ס׳ הגיון *liber logices* manu conſcriptus reperitur in bibliotheca Vaticana.

ELIAS BESCHITZI, *Karæus filius Moſis*, qui CPoli vixit, vnde & *Byzantini* adpellationem accepit, ſeculo XV. inclinante, cuius logicam illam, quæ in catalogo bibliothecæ Leidenſis [2] recenſetur, eſſe ſuſpicatur WOLFIVS. [3]

R. IOSEPH f. CASPI ſeculo XIII. clarus, cuius logicam manuſcriptam commemorat HOTTINGERVS; [4] & WOLFIVS [5] tradit, eſſe commentarium in X. prædicamenta Ariſtotelis.

R. LEVI filius GERSCHOM ſiue *Gerſon*, qui philoſophiæ Ariſtotelis conſecratus erat, variis erroribus de æternitate mundi deque naturali diuinationum dono occupatus. BVXTORFIVS [6] commemorat ipſius logicam Venetiis editam, quem ſequitur IO. IVLIVS STRVVIVS; [7] rectius autem WOLFIVS [8] monet, illum ſcripſiſſe expo-

1 *biblioth. rabbinic. tom. I p. 36.* 2 *p. 289. n. 54.* 3 *cit. loc. p. 150.* 4 *bibl. orient. p. 47.* 5 *cit. loc. p. 543* 6 *biblioth. rabbin. p. 64.* 7 *rudim. logic. Ebr. p. 11.* 8 *cit. loc. p. 729.*

Oo ſitio-

ſitionem breuem in Auerrhoëm in logicam, ſiue X. prædicamenta Ariſtotelis, libros de interpretatione, analyticorum, de ſyllogiſmo, quod opus MS. extet in bibl. Vrbinat. vt adeo BVXTORFIVS per logicam Venetiis editam ſine dubio intelligat eius notas in Auerrhois expoſitionem Ariſtotelis Venet. MDLII. lat. edit. 4.

R. MOSES filius MAIMON, qui Cordubæ in Hiſpania anno Chriſti MCXXXI. natus, & magnam ingenii atque doctrinæ laudem ſibi peperit, præcipue quum & litteris philoſophiæ operatus ſit diligenter. certe in monimentis ſuis mentionem facit Ariſtotelis, Platonis, Galeni, Themiſtii, atque aliorum & ipſe præfatione miſchnæ teſtatur, quod *perlegerit omnes libros philoſophicos.* ſic libro, qui inſcriptionem habet *doctoris perplexorum* multa attingit argumenta philoſophica, atque Ariſtotelis Arabumque veſtigia premit, etiam more Ariſtotelicorum docet, ad ſublimem rerum diuinarum notitiam nemini patere aditum, niſi in logica ac metaphyſica probe animum atque ingenium exercuerit. RICHARD SIMON [1] de philoſophia huius doctoris ita cenſet: *Rabbi Moſes cognomine Maimonides ſeu Maimonis filius magnam exiſtimationem ſibi peperit, nedum apud Iudæos, ſed & apud Chriſtianos, qui in ſuis operibus vnum ex eius libris, cui titulus: moreh neuochim, frequenter citant. huius auctoris præcipuus ſcopus eſt, quæ in ſcripturis difficillima inſunt, elucidare omniaque æquiuoca in iisdem occurrentia tol-*

1 *hiſtor. crit. veteris teſtamenti lib. III. cap. 4.*

lere.

lere. plurimi Iudæi in methodum eius illico inſurrexerunt, & hoc ſcriptum damnant, quia ſuo ratiocinandi more gentis ſuæ patrum traditionem euertere videbatur. ac ſane R. Moſes philoſophum cenſeri nimis affectauit, ac quoddam ex Ariſtotelis & ſcripturæ principiis miſcellaneum parauit, quod omnium palato ſapere non poteſt. eius metaphyſica nimium ſubtilis eſt, & in ſua plurimarum ebraicarum vocum genuinæ ſignificationis inveſtigatione ſatis peritus grammaticus non videtur. præterea fere ſemper quæſtiones decidit ex propriis præiudiciis, quæ quidem religionis, quam profitebatur, axiomatibus quandoque conformia ſunt; ſed ſæpius etiam accidit, vt Arabum philoſophorum, quorum libros euoluerat, opinionibus mens eius imbuta ſit. inter alia ſcripſit quoque *logicam*, quæ in quatuor & decem capita diſtincta & manu exarata exſtat in bibliotheca Vaticana, vbi etiam reperiri compendium eiusdem a R. MOSE ben TIBBON, qui floruit anno Chriſti MCCLXX. ſub inſcriptione: מלאכת הגיון *opus logicum*, teſtatur BARTOLOCCIVS, quale compendium logicum etiam deprehenditur in bibliotheca Vindobonenſi, vt cognoſcimus ex NESSELIO.[1] extat adhuc opus quoddam ſub titulo: מלות הגיון, de *diſtinctionibus logicis*, quod Maimonidi tribuitur, cum duplici commentario vtroque ἀνωνύμῳ editum Venet. anno Chr. MDL. Cremonæ MDL. & MDLXIIII. quem poſtremum librum מלות הגיון a *logica* illa & *compendio*

[1] *catal. n. 71.*

logices diſtinguit BARTOLOCCIVS. ſed clariſſimus WOLFIVS[1] merito ſuſpicatur, eſſe vnum eumdemque librum, quia & ille in XIIII. capita diſtinctus ſit, quibus *logica* illa abſolui dicatur; *compendium* vero, quod dicitur מלאכת הגיון ex titulo ipſo מלות הגיון videtur ei adpellatum. BVXTORFIVS,[2] HOTTINGERVS,[3] STRVVIVS[4] commemorant *logicam* R. SCHIMEONIS, quæ latine verſa & punctis vocalibus illuſtrata a Munſtero & excuſa Baſileæ per Frobenium prodierit anno MDXXVII. ſed RICHARD SIMON[5] probat, logicam illam eſſe Maimonidæ, quod obſeruat quoque WOLFIVS.[6]

Atqui hæc ſufficiant. quæ omnia aperte ſignificant, magna quidem fuiſſe auctoritate Ariſtotelem in gente ebræa; minus autem proſperiora logicæ fata. etenim ſequebantur Arabes, qui ipſi Ariſtotelem haud intelligebant, & præcepta rationis cum ſcripturis ſacris ac traditionibus adeoque ſumma imis permiſcebant; quin etiam corruptis affectibus, qui prauas gignebant opiniones, trahebantur. quam infeliciter interdum peripateticam philoſophiam coniunxerint cum diuinis oraculis, MAIMONIDES ſuo exemplo demonſtrare poteſt. de verbis enim MOSIS[7] diſputans: *& ſub pedibus eius erat velut opus albedinis lapidis ſapphiri*, iſta interpretatur de materia prima Ariſtotelicorum:[8] *dico ergo*, inquit, *ſub pedibus*

1 *cit. loc. p.* 862. 2 *biblioth. rabbinic. p.* 64. 3 *bibl. orient. p.* 47. 4 *rudiment. log. Ebr. p.* 11. 5 *biblioth. critic. tom. IV. p.* 48. 6 *cit. loco p.* 863. 7 *Exod.* XXIIII. 10. 8 *mor. neuoch. p. I. c.* 28.

eius,

ejus, idem eſſe ac ex cauſſa ipſius, hoc eſt per eum & propter eum, ſicut explicuimus. quod autem apprehenderunt, fuit ipſa materia prima, quæ eſt a Deo benedicto (immediate ſcilicet) cuiusque ipſe cauſſa eſt efficiens. nam obſeruandum eſt, quod dicat, ſicut opus albedinis ſapphiri: ſi enim voluiſſet denotare colorem vel ſpeciem externam, ſimpliciter dixiſſet, ſicut albedo ſapphiri. verum addit, ſicut opus, quia materia, vt noſti, natura ſua ſemper recipit formas & patitur, nunquam vero agit, niſi per accidens, ſicut forma ſemper agit per ſe, nunquam autem patitur, niſi per accidens, quemadmodum iſta in libris phyſicorum explicantur. ex quo modo tractandi philoſophiam, facile cognoſcere poſſumus, quæ fortuna logicæ fuerit apud illos, quæ vſu genuino rationis humanæ, ſolido atque vnico fundamento nititur. de logicis talmudicis, quas vocant, heic nihil adtinet dicere, de quibus ſi in cenſum horum librorum verius venirent, ſupra fuiſſet disſerendum: ceterum videre poſſumus IO. HENR. HOTTINGERVM[1] & IO. IVLIVM STRVVIVM, cuius *rudimenta logicæ Hebræorum* rationem argumentandi talmudicam exponunt, inprimis ex libro *Halichoth Olam.*

§. VIII. Quum Saraceni gens arabica magnam Africæ partem occupaſſent, & in Hiſpaniam tranſiiſſent, hac ratione philoſophiam arabico-Ariſtotelicam intulerunt in Europam, ac fundamentum *philoſophiæ ſcholaſticorum* poſuerunt, ſolent tres claſſes ſcholaſticorum

1 *bibl. orient. p.* 13.

conſtitui. prima incipit a RVCELINO, vel vt alii putant a PETRO LOMBARDO, atque extendit ſeſe vsque ad tempora ALBERTI *magni*, qui ingenio nituit circa medium ſeculi XIII. ſecunda ætas deducitur ab ALBERTO *magno* vsque ad DVRANDVM de *S. Portiano*, id eſt initium ſeculi XIIII. qua ætate præcipue THOMAS de AQVINO, IO. DVNS SCOTVS famam ſibi adquiſiuerunt. tertia ætas, quæ durauit vsque ad Chriſtianæ doctrinæ reformationem, inprimis tulit GVILIELMVM OCCAM & GABRIEL. BIEL, quas ætates conſtituit ALSTEDIVS, [1] quod iam ante eum quoque fecit DANAEVS, [2] & in quas accuratius inquirit IACOBVS THOMASIVS. [3] qui obſeruat, quodſi hiſtoriam ſcholaſticorum a RVCELINO, cuius ætas incidat in annum MXCIIII, vsque ad reformationem deducamus, hæc ſcholaſtica doctrina complectatur quatuor ſecula cum vno fere quadrante; quamuis aliter ſit pronunciandum de illis, qui theologiæ ſcholaſticæ originem deriuant a LANFRANCO, quippe qui ABELARDVM, diſcipulum RVCELINI, integro ſeculo anteceſſit. nec de his ætatibus omnibus vna eademque ſententia eſt, ac inprimis diſputant de prima origine atque auctore philoſophiæ ac theologiæ ſcholaſticæ. alii hanc gloriam vindicant LANFRANCO; alii PETRO LOMBARDO, in quibus eſt ADAMVS TRIBBECHOVIVS; alii ABELARDO, item RVCELINO; & IACOBVS THOMASIVS [4] exiſtimat, RV-

1 *theſaur. chronolog.* 2 *prolegom. in lib. I. Lombardi.*
3 *de doctoribus ſcholaſticis. §. XIIII ſeqq.* 4 *diſp. de doctoribus ſcholaſticis.*

CELI-

CELINVM eſſe auctorem philoſophiæ ſcholaſticæ; ABELARDVM vero theologiæ ſcholaſticæ, quamuis ipſius diſcipulus PETRVS LOMBARDVS maiorem nominis famam magiſtro ſuo fuerit adſecutus. quam controuerſiam componere, ac quæ vera ſit ſententia, declarare, res omnino ardua eſt, inprimis quum iſta quæſtio, de qua diſputant, varia ratione poteſt conſiderari. quodſi enim reſpiciamus adpellationem & vocem *ſcholaſtici*, illius vſus iam ante frequens fuit, qua æuo medio ſignificabant hominem litteris ac bonis artibus excellentem; poſthac præcipue virum, qui doctoris ac profeſſoris munere fungebatur, qualis perſona eo tempore lumen quoddam orbis eruditi habebatur, ut CHR. AVGVSTVS HERMANNVS [1] obſeruat. ſi autem ad rem ipſam aduertamus animum, omnino diſcrimen inter philoſophiam & theologiam ſcholaſticorum ponere debemus, ac ratione philoſophiæ reſpicere modum, quo iſta ad exemplum Arabum culta fuerit; ratione theologiæ autem prima ſtudia, quibus iſtam non ſolum publice ſunt profeſſi, ſed &, quod princeps eſt momentum, ieiunam, aridam, inutilem, etiam impiam philoſophiam coniunxerint cum iſta, quorum quis primus fuerit, propter inopiam monimentorum hiſtoricorum definiri haud poteſt. ceterum ſi quæſtionem ita ponamus, quis primus ſingulari ſtudio & applauſu ita genus hoc litterarum, præcipue theologiæ tractauerit, vt clariſſimum nomen a ſe dederit; magna veri ſpecie gloriam iſtam meretur LOMBARDVS, qui facile celebritatem Abelardo

1 *præf. ad Tribbech. tr. de doctorib. ſcholaſticis.*

magiſtro ſuo præripere poterat, quoniam ille nomine *hæreticarum opinionum* ſuſpectus erat.

§. VIIII. Quod ſpeciatim ad ſcholaſticorum dialecticam adtinet, illius hiſtoriam diſtincte tradere poſſumus, ſi primum auctores, qui in hac diſciplina ſunt verſati; poſthac autem ipſam rationem dialecticæ ſcholaſticæ commemoramus atque exponimus. ex ſcholaſticis igitur philoſophiæ, etiam dialecticæ operati ſunt

IO. RVCELINVS, quem alii ſcribunt ROSCELINVM, & Henricus Gandauenſis [1] RVZCELMVM, quod & rectius fieri, exiſtimat IACOBVS THOMASIVS. [2] traditur primus nominalis, aut nominalis doctrinæ in logica Ariſtotelis inuentor: hinc OTTO *Friſingenſis* [3] dicit: *habuit* (Abelardus) *primo præceptorem Rozelinum quemdam, qui primus noſtris temporibus in logica ſententiam vocum inſtituit*; & intelligit per *ſententiam vocum* doctrinam nominalium. noti quoque ſunt verſus in Rucelini doctrinam, qui leguntur apud AVENTINVM: [4]

quas Ruceline doces, non vult dialectica voces,
iamque docens de ſe non vult in vocibus eſſe,
res amat, in rebus cunctis vult eſſe diebus.

PETRVS ABELARDVS, Rucelini diſcipulus, qui philoſophiæ laude clarus fuit, hinc *Io. Sarisberienſis* paſſim eum vocat nomine *Peripatetici Palatini*, quoniam ſequebatur

1 *cap. V. de ſcriptorib. eccleſiaſt. part. I. eccleſ. bibl. Miræi p.* 163. 2 *de doctoribus ſcholaſt.* §. 6. 3 *de geſtis Friderici Barbaroſſæ lib. I, cap.* 47. 4 *lib. VI annal. p.* 498.

Ariſto-

Ariſtotelem & in monte Genoueſæ, vbi erat inſigne palatium, docebat, vide IACOBVM THOMASIVM.[1] dialecticam quoque coluit, vnde ipſum dictum eſſe *dialecticum*, teſtatur HORNIVS.[2] vitam eius expoſuit nominatus THOMASIVS.[3]

ALBERTVS *magnus*, qui philoſophiæ Ariſtotelicæ maxime deditus erat, adeo vt adpellatus fuerit *Simia Ariſtotelis*: hinc dicit LANGIVS:[4] *ob amplitudinem omnifariæ doctrinæ magnus dictus, fuit in omni philoſophia peripatetica peritisſimus. hinc & a plerisque ſimia Ariſtotelis adpellatus eſt, qui & nimium vino ſecularis ſcientiæ ebriatus ſapientiam humanam, ne dicam philoſophiam prophanam diuinis litteris copulare auſus eſt, quique dialecticam contentioſam, ſpinoſam & garrulam ſacratisſimæ & purisſimæ non pertimuit permiſcere theologiæ, nouum & philoſophicum modum ſacras docendi & explanandi litteras ſuis tradens ſequacibus: theologiſtarum ſectæ, quæ ab eo Albertiſtarum dicitur, dux & monarcha excellens.* ſcripſit hic Albertus in omnes libros, quos complectitur organon Ariſtotelis, commentarios, *in quibus logicæ artis peritiam magnam oſtendit*, vt ait BARTHOLOMAEVS KECKERMANN.[5]

THOMAS AQVINAS, qui a cultoribus philoſophiæ & theologiæ ſcholaſticæ magnis ac diuinis fere laudibus adficitur. dicitur *doctor angelicus, plus quam Salomon, interpres*

1 *de doctorib. ſcholaſtic §. VIII.* 2 *hiſt. philoſ. lib. VI. cap. 2.*
3 *vide Chriſtiani Thomaſii. hiſtor. ſap. & ſtultitiæ tom. I. p. 75.*
4 *chronic. Citizenſ. ad annum* 1258. 5 *præc logic. tr. II. c. 2. §. 33.*

diuinæ voluntatis, matutinus lucifer, quaſi luna plena ſapientia & moribus & veluti ſol oriens mundo. ſcripſit commentarios in vniuerſum Ariſtotelis organon, item ſummulam logicam de quatuor oppoſitis, de demonſtratione, de fallaciis, de modalibus, de natura generis, de natura accidentis, de natura ſyllogiſmorum, *a quibus quantum ars logica incrementi capere poſſit, ii poſſunt experiri, qui cum iudicio ſine præiudicio tenellarum aurium hæc talia ignei vere ingenii monimenta lubenter legunt*, vti dicit KECKERMANN. [1] RENATVS RAPINVS [2] exiſtimat, quod AQVINAS primus arabicam philoſophiam tractandi rationem obſeruauerit.

PETRVS HISPANVS, qui conſcripſit *ſummulas dialecticas*, quas, vt ſupra monuimus, MICHAELI PSELLO debebat. opus hoc tantam conſecutum eſt auctoritatem dignitatemque, vt vſus illius in omnibus fere ſcholis fuerit frequens, ac inſignis illorum copia extiterit, qui id obſeruationibus ac commentariis illuſtrandum curarunt.

IO. DVNS SCOTVS, vir ſubtilis ingenii, cuius ope abſtruſas quæſtiones, quæ nullius ſunt vtilitatis, propoſuit, etiam auctor ſic dictarum *hæcceitatum* extitit, cuius indolem nemo elegantius expreſſit, quam IO. BALAEVS, [3] quando dicit; *Ioannes Duns natione Scotus, doctor ſubtilis adpellatus, portentoſus artifex, ac litigiorum patriarcha, impoſturarum labyrinthos ingenio dæ-*

1 *cit. loco.* 2 *compar. de Plat. & d' Ariſt.* 3 *de ſcript. Anglic.*

dalino

dalino excogitauit contendendi formulas nouas verbis intricatis ſubtiliter adinuenit, & monſtrifica conflictationum vocabula formauit, de ſuppoſitionibus, obligatoriis, inſolubilibus, hæcceitatibus, formalitatibus, modis intrinſecis, atque aliis ſophiſtarum chimæris, vt Chriſtus in contentione prædicaretur ac innumeris ſuperſtitionibus in eccleſia veſtiretur. ſtultior enim eſt ea ſententiariorum papiſticorum theologia ſacra, ex centaurorum biformi conflata genere, quam ſunt ſcripta fabuloſa Heſiodi & Orphei theologorum gentilium. qua ingenii indole quum eſſet, ac nimis ſubtili cogitatione omnia expendere elaboraret, quid mirum, quod monimenta ſua effecerit maxime obſcura, ita vt de eo dicere poſſimus: *quia non vult intelligi, non debet legi*: ob quam cauſſam adpellatus quoque eſt *tenebrarum magiſter*. •ſcripſit *quæſtiones in logicam*; de *vniuerſalibus*, de *prædicamentis*; in *poſteriora analytica Ariſtotelis*.

GVILIELMVS OCCAM, qui heic ideo commemorandus eſt, quod ſectam nominalium inſtaurauerit: compoſuit *ſummam totius logicæ*, *maiorem ſummam logicæ*, quibus illi, qui nugis ſcholaſticorum delectantur, ſummum habent pretium, adeo vt MARCVS de BENEVENTO, qui *Occami* opera edidit, præfatione teſtetur, quodſi *apud deos nexus logicæ inuenirentur, nullius niſi Occami viri doctiſſimi ſolutione vti dignarentur*:

De quibus vt & aliis, quos de induſtria ſilentio præterimus, pluribus videri poſſunt ADAMVS

TRIB-

TRIBBECHOVIVS,[1] DANIEL GEORGIVS MORHOFIVS,[2] IO. IACOBVS a RYSSEL,[3] & illi, qui de ſcriptoribus eccleſiaſticis egerunt, quorum notitiam debemus IO. ANDREAE BOSIO & THOMAE ITTIGIO.

§. X. Breuiter commemoratis principibus ſcholaſticis, inſtituamus quoque, indolem logicæ ſcholaſticæ perſpicue exponere, quippe quam plenius intueri ac cognoſcere poſſumus, ſi de ipſa philoſophiæ huius ratione videmus generatim. quisque igitùr, qui genuinæ ſapientiæ & ingenio & mente operam dat, merito cenſet, illam ſcholaſticam cum vera philoſophia nihil habere commune. videamus, quid efficiat verum, rectum ac genuinum philoſophum, id quod in duobus momentis poſitum eſt, prout omnes diſciplinæ, adeoque etiam philoſophia duplici ratione poſſunt conſiderari; partim ratione rerum, de quibus tractant; partim vero ratione formæ, qua diſciplinarum naturam præ ſe habent. quod ad res adtinet, philoſophus tales proponere debet, quarum cognitio vim habet ad felicitatem noſtram, ſiue internam, ſiue externam; ſiue huius, ſiue alterius vitæ promouendam, adeoque eius muneris eſt, ſe abſtinere a momentis inutilibus, quæſtionibus diſputationibusque vanis ac ieiunis. ſed vero quem fugiat, quam pleniſſimæ ſcholæ horum doctorum ineptiarum fuerint, & quam cumulatiſſima monimenta illorum quisquiliis ſint? ERASMVS [4] notat hæc portenta ſcholaſticorum: *illa demum,*

1 *De doctoribus ſcholaſticis.* 2 *polyhiſt. tom. II. lib. I. c.* 13 14. 3 *continuat. Voſſ. de ſectis philoſ. cap. VIII.* 4 *moria encomio pag.* 178.

inquit,

inquit, *magnis & illuminatis theologis digna putant; ad hæc ſi quando incidunt, expergiſcuntur ſcholaſtici, num quod inſtans in generatione diuina? num plures in Chriſto filiationes? num poſſibilis propoſitio: pater odit filium? num Deus potuerit ſuppoſitare mulierem, num diabolum, num aſinum, num cucurbitam, num filium? tum quemadmodum cucurbita fuerit concionatura, editura miracula, figenda cruci? & quid conſecraſſet Petrus, ſi conſecraſſet eo tempore, quo corpus Chriſti pendebat in cruce? & num eodem tempore Chriſtus homo dici potuerit & num poſt reſurrectionem edere aut bibere fas ſit futurum? iam nunc famem ſitimque præcauentes. ſunt innumerabiles* λεπτιλεσχίαι *his quoque multo ſubtiliores, de inſtantibus, de formalitatibus, de quidditatibus, hæcceitatibus, quas nemo poſſit oculis aſſequi, niſi tam lynceus, vt ea quoque per altiſſimas tenebras videat, quæ nusquam ſunt.* abſurdas quoque quæſtiones propoſuerunt, quumque de iſtis acriter in vtramque partem diſputarint, ſæpius non ſolum ieiuna; ſed & impia, quæ maieſtati ſcripturarum diuinarum aduerſa ſunt, ſua ſibi fecerunt, id quod ADAMVS TRIBBECHOVIVS [1] in hac quæſtione: *ſi mus aut aliud quodcumque brutum hoſtiam conſecratam arrodat vel comedat, quid de corpore Chriſti fiat?* copioſe demonſtrauit. atqui eadem ratione veram ac genuinam philoſophiam, cuius veritates nobis aditum ad felicitatem patefacere debent, corruperunt, quin etiam proſcripſerunt, ſuaque ingenia ac pecto-

1 *De doctoribus ſcholaſtic. p. 152.*

ra

ra impleuerunt nugis, quisquiliis, ineptiis, quorum diſputationes ac certamina de vocibus tantum inſtituebantur, atque erant λογομαχίαι, vt oſtendit SAMVEL WERENFELSIVS.[1] quodſi autem philoſophiam conſideramus ratione formæ, qua ad artem diſciplinæ adcommodata complectitur genuina principia & inde deductas conſequentias, ille nomen ac laudem veri philoſophi tueri poteſt, qui partim ratione intellectus libertate cogitandi eo, quo decet, iure vtitur; partim voluntatem ab affectuum vinculis liberat, vt non ſolum proſpiciat hac ratione intellectui; ſed & ſtudia & voluptas veritatum, item animus iſtas aduerſus impetus praue ſentientium defendendi fortiter, gignantur. quodſi ita eſt, ſicuti eſt, ſcholaſticos ne vllam philoſophicæ laudis partem tenere poſſe, merito cenſemus. namque ſi ipſorum ſpectamus *intellectum*, quem excolere & ad formam ſanæ rationis, qua omnis nititur philoſophia, redigere debuiſſent, iſte plane corruptus, ac in tetras tenebras inſcitiæ, falſarum opinionum, atque errorum deductus erat, qua conditione rebus philoſophiæ haud conſulere poterant. *primum* enim nimio ſtudio auctoritatis cum Ariſtotelis, tum eccleſiæ romanæ tenebantur, hocque morbo laborantes haud apti erant ad veritates propagandas; ſed fidem quamdam philoſophicam, quæ omnem veram philoſophiam frangit atque euellit, introducebant. Ariſtoteles tum eligebatur perpetuus dictator philoſophicus, ac veluti Papa eccleſiæ philoſophi-

[1] *De logomach. erud. p. 24. 36. ſqq.*

cæ,

cæ, cuius auctoritate omnia metiri ſolebant, adeoque propriam iudicandi facultatem penitus opprimi patiebantur. quin etiam iſta ætate bonæ litteræ ſepultæ iacebant ac tanta linguæ græcæ inſcitia erat, vt Ariſtotelem græcum haud intelligerent; ſed vt verſionem ſacri codicis latinam habebant pro norma; ſic Ariſtoteles quoque latinus, a græco multum diſcrepans erat, quem veluti oraculum philoſophicum ſequebantur. erant autem ſcholaſtici homines ſacri & maximam partem monachi, quos tanta ſuperſtitio, tanta cœca erga pontificem romanum pietas occupauerat, vt quidquid poſtularet commodum atque ambitio Papæ, pro perfectiſſima haberent veritate, ſicque & hæc auctoritas omnem cogitandi libertatem tolleret. *deinde* diſcrimen inter lumen gratiæ ac naturæ haud obſeruarunt, ac ſcripturas ſacras cum philoſophia perturbarunt, quod iterum duplici ratione fiebat, partim *obiectiue*; partim *formaliter*, vt his metaphyſicorum vocibus vtamur. *obiectiue* dum egerunt in philoſophia de eiusmodi rebus, quas tantum ſacer codex ſibi vindicat, nec vllus homo naturalibus intellectus viribus cognoſcere poteſt, quales ſunt myſteria fidei chriſtianæ, etiam momenta philoſophica in diſciplinas theologiæ intulerunt. *formaliter* vero philoſophiam cum theologia confundebant, quum iſtam theologiæ ancillam eſſe exiſtimauerint adeoque in doctrinas theologiæ haud inquiſiuerint ac placita eccleſiæ, abiecto lumine rationis, promiſcue vera habuerint, id quod plane abſurdum eſt. nam ſi theologiam conſideramus veluti diſciplinam in formam

artis

artis redactam, quæ nitatur ſuis principiis ac contineat concluſiones, ſubeſt quoque legibus philoſophiæ, inprimis artis logicæ, ſiquidem theologus de veritatibus cognoſcendis, probandis, defendendis ſollicitus eſſe debet, quæ ſine beneficio logicæ haud præſtare poteſt. aliud eſt ſacer codex; aliud vero theologia; ille dependet ab auctoritate diuina & plane errorum immunis eſt; hæc vero efficitur ingenio humano, atque omnino periculo errandi expoſita eſt, vt theologus quoque pariter ac philoſophus in errore verſari poſſit, nec errores theologici ac philoſophici ſua natura differant. quapropter putamus, quæſtionem illam: num philoſophia ſit domina, an ancilla theologiæ? nullius eſſe momenti, ſiquidem philoſophia eſt eruditio generalis, cuius ſpecies ſunt theologia, iurisprudentia & medicina, ſi theologia vt diſciplina arte humana concinnata conſideratur. quæ duriora fata philoſophiæ quum euenirent, atque omne ſtudium veritates cognoſcendi eſſet abiectum, quid mirum, quod *voluntas* ſcholaſticorum ſedes fuerit prauarum cupiditatum ac perditiſſimorum affectuum, quæ corrupta mens ſemper ſequitur corruptum intellectum, prout omnis virtus nititur veritate, atque omne vitium errore. qui hanc miſerrimam ſcholaſticæ doctrinæ faciem vberius cognoſcendi deſiderium habet, ille legere poteſt ERASMVM ROTERODAMVM [1] LVDOVICVM VIVEM [2] FRISCHLINVM [3] ADAMVM TRIBBECHOVIVM [4] SAMVELEM PVFENDORFIVM,

1 *Encom moria.* 2 *de cauſſis corruptar. artium.* 3 *Priſciano vapulante.* 4 *de doctoribus ſcholaſticis.*

FIVM,

FIVM, [1] CHR. AVGVST. HEVMANNVM [2] aliosque. nemo autem operi huic ita, vt decet, adhuc ſatis fecit, ſiquidem omnes generalia tantum vitia doctrinæ ſcholaſticæ eorumque cauſſas indicarunt, ac multum operæ in hiſtoria eorum litteraria conſumſerunt; in ipſas autem eorum doctrinas ſpeciales, earumque inter ſe nexum nemo inquiſiuit, quale ſtudium omnino eſſet optandum. etenim hac ratione poſſet demonſtrari, quod ſcholaſtici non ſolum in inutilibus fuerint verſati; ſed & impiis ſententiis, quæ accedunt ad atheiſmum, qui manifeſte in illorum monimentis deprehenditur.

§. XI. Scholaſtici dialecticæ ſummum ſtatuerunt pretium, quoniam obſeruabant, ſe non poſſe carere hoc inſtrumento, quum doctrinas ſacras defendere atque cum aliis diſputare inſtituerent. Ob quam cauſſam multi quoque Arabum ad culturam huius artis ſunt excitati, de quibus verba ABVLFARAII [3] memoria digna ſunt: *cœtus doctorum Baſoræ ſubſiſtentium dixit: religionem pollutam eſſe & mixtam erroribus nec ablui ac mundari poſſe, niſi philoſophiæ ope; aſſerentes, vbi coniuncta fuerit philoſophia græcanica & religio arabica, tum demum conſecuturam perfectionem.* qualis autem fuerit ſcholaſticorum dialectica, facile ex iis, quæ de eorum philoſophia diximus generatim, colligi poteſt. ſequebantur Ariſtotelem male intellectum, nec adhibebant vires proprias intellectus, præcipue iudicii, ſine quo nihil præclari in hac diſciplina effici

1 *Introd. in hiſtor. Europæ cap. XII. §. 34.* 2 *præfat. ad Tribbechouium.* 3 *dynaſt. VIIII. p. 218.*

poteſt. ſic errores ac defectus Ariſtotelis haud emendabant; ſed augebant, quum multas ipſius bonas meditationes minus aſſequerentur, ac magis vocabulis horridis, quam rebus delectarentur. namque abſtractionibus nimio ſtudio dediti erant, quas ſæpius adeo ſubtiles fecerunt, vt præter nomen nihil concipere potuerint, quo factum eſt, vt eorum logica ſcripta pleniſſima ſint vocabulorum inanium ac brutorum, quibus nulla ineſt vis ſignificandi. diſputabant multum ac copioſe de prædicamentis, prædicabilibus, de principio indiuiduationis, de radice futuritionis, de ſuppoſitalitate, perſonalitate & aliis huiusmodi infinitis nugis. quas mentis notiones, ſi modo quid mente ſua concipere potuerunt, proponebant barbaris, obſcuris ac portentoſis vocabulis, qualia ſunt *paſſionabilitas*, *ampliationes*, *coëſſentiationes*, *futuritiones*, *potentionabilitates*, *virtualitates*, *femineitates*, *beſtieitates*, *equeitates*, *petreitates*. perſtringit illos iure ac merito IO. BVRCHARDVS MENCKENIVS, [1] quando dicit; *quis ferat tot vanas & inutiles digladiationes: de formalitatibus, hæcceitatibus, quidditatibus, intentionibus, ſuppoſitionibus, exponibilibus, reduplicatiuis, particulariſationibus. ſuppoſitis, mediatis & immediatis, complexis & incomplexis, breuiter, tot intolerandis ſubtilitatibus, cum quibus ſi Cleanthis aut Chryſippi argutiæ vna cum Daphitæ, Euthydemi, Dionyſiodori circumuentiunculis componantur, penitus craſſæ ruſticanæque futuræ ſunt.* atqui talis philoſophia, quæ inanium abſtractio-

[1] *Declam. de charlat. eruditor. p.* 149.

num

num portentis, obſcuris vocabulis ac duriori-bus verbis abſoluebatur, ſaluti eccleſiæ romanæ ſatis erat accommodata, quum errores maiori ſpecie defendere ac propagare; plebi autem fucum facere poſſent. quid multa? talis erat ſcholaſticorum logica, ut iſta nihil aliud, quam doctrinam de ſyllogiſmis ad vſum præberet, in qua dies noctesque ingenia ſua exercebant, ac in variis figuris modisque ſyllogismorum grammaticam quamdam delectationem quærebant. BARTHOLOMAEVS KECKERMANN [1] hæc notat vitia logicæ ſcholaſticæ, quod

1) *finem & partitionem logicæ regulatam non ponant;*

2) *plenum & methodicum ſyſtema non forment theorematum & præceptorum neceſſariorum & perſpicuorum, ſed ſemper quæſtiones inanes & fructu casſas vel ſuper Ariſtotelis textu vel Hiſpani ſummulis in infinitum moueant.*

3) *in ipſa logica logicam negligant, metaphyſica multa & ſæpe phyſica admiſceant.*

4) *præcepta inania confingant* de ſuppoſitionibus, amplificationibus, reſtrictionibus, appellationibus diſtributiuis, de incipit & deſinit, de differt & infinito, de ita & ſicut, de aſcenſu & deſcenſu, *in quibus omnibus parum ſit boni ſucci, nec aliunde hæ inaniſſimæ præceptiuncularum inanium farragines natæ ſint, quam quod otioſa ingenia nec præcepta nec vſum loquendi habuerint.*

1 *præcogn. logic. tr. II. cap. 2. §. 40.*

§. XII. Speciatim doctrina de *vniuerſalibus* magna atrociaque bella inter ſcholaſticos excitauit, qui præcipue in duas ſectas *nominalium* & *realium* ſeſe diuiſerunt. *nominales* putabant, vniuerſalia illa genus, ſpeciem, differentiam, proprium & accidens non exiſtere nec in re ipſa habere fundamentum, cuius opinionis auctor creditur RVCELINVS, qui vniuerſalia nihil eſſe, quam *flatum vocis* docuit. quam cauſſam præceptoris diſcipulus PETRVS ABELARDVS egit, niſi quod pro *flatu vocis* iſta adpellauerit *conceptus ſignificatos*, ita vt duo nominalium fuerint genera, quorum alterum vniuerſalia non niſi flatum vocis, hoc eſt nomina eſſe contendit; alterum ea mentis potius, quam linguæ ſermone abſolui exiſtimat. atqui hinc explicandi videntur, qui a *nominalibus* diſtinguunt *conceptuales*, ac iſta adpellatione prius genus; hac autem poſterius indicant. poſthac GVILIELMVS OCCAMVS ſectam hanc renouauit atque inſtaurauit, cui vtrumque, vniuerſalia eſſe & conceptus & nomina, placuit, qui & a ſectatoribus ſuis ob hanc cauſſam dictus eſt *venerabilis inceptor*. nec ſolum adpellati ſunt *nominales*; ſed & *verbales*, *terminiſtæ*, *connotatiſtæ*, *moderni*, *recentiores Peripatetici*, *noui lycei doctores*, *noui philoſophi*, *tirones*. anno ſalutis chriſtianæ M CCCC LXXIII. Ludouicus XI. edicto publico damnauit omnium nominalium doctrinam, cuius copia producitur a GABRIELE NAVDAEO;[1] illi autem, qui poſt OCCAMVM ſectæ huic addicti fuerunt, com-

[1] *addition. ad hiſtor. Ludouici XI. p.* 703.

memo-

memorantur a DANIELE GEORGIO MORHOFIO. [1] *reales* affirmabant, vniuerſalia exiſtere ac in re ipſa habere fundamenta, qui poſt Abelardum ſoli tenebant imperium nec niſi poſt Albertum magnum diuidebantur in Thomiſtas, qui dominicani ordinis,& Scotiſtas,qui Franciſcani erant. IACOBVS THOMASIVS [2] ſingulari induſtria demonſtrare elaborat, quid nominalibus & realibus commune fuerit cum Platone, Ariſtotele & Stoicis. Plato enim ideas ſuas produxit, velut eorum, quæ ſenſu percipimus, exemplaria, quæ eſſent tanquam vniuerſalia ante res; contra quas diſſeruit Ariſtoteles, ac ipſa vniuerſalia quaſi rebus immerſa tradidit; ſtoici autem exiſtimarunt, vniuerſalia tantum ab operationibus intellectus dependere, quorum veterum doctrinæ varia ratione comparantur cum ſententiis modo nominalium; modo realium, confer STEPHANVM CHAVVINVM. [3] quod ſi ea,quæ de hac controuerſia ſentiamus, liceat exponere, neque ſectæ nominalium, neque realium plane fauemus. etenim in vniuerſalibus, de quibus diſputant, conſiderari debet partim ipſorum natura; partim fundamentum. natura ſua ſunt abſtractiones mentis, nec ita, vt mente concipiuntur, in ipſa re exiſtere poſſunt; fundamentum autem illorum in rebus ſingularibus poſitum eſt, id quod ex indole omnium abſtractionum patet, quam ſi ſcholaſtici habuiſſent perſpectam, tam grauiſſimas haud excitaſſent lites.

§. XIII. Antequam hiſtoriæ huius mediæ

1 *Polyhiſt. tom II. lib. I. cap.13.* 2 *de doctor. ſcholaſt. §. XVIII.* 3 *lexic. philoſ. p. 704. ed. 2.*

ætatis vltimam imponamus manum, non ab re erit, breuiter adhuc de RAYMVNDO LVLLIO, qui ſeculo quarto & decimo floruit, diſſerere. *dialectica* ipſius ſiue *logica noua*, quam vocauit, ſcholaſticum prodit ingenium, ſiue ipſas doctrinas; ſiue tractandi rationem; ſiue ſcribendi modum reſpiciamus; iſta autem, quæ de *arte* ſua *magna*, cuius compendium exhibet, in *parua*, necnon de *auditu Kabbaliſtico* pollicitus eſt, noua quidem ſunt; exiguam autem præ ſe habent vtilitatem, adeo vt ſi rem ipſam inſpiciamus penitus, logica illius ſtudio nulla accepit incrementa. atqui ob hanc cauſſam haud dubitamus, LVLLIVM æuo ſcholaſticorum adiungere, nec ab iſto initia logicæ reformatæ petere. ex ipſius ſententia vtraque ars & magna & parua eſt diſſerendi ſiue inquirendi ac reſpondendi de omnibus rebus, vnde & ipſe dixit *generalem ſcientiam ad omnes ſcientias, per quam aliæ ſcientiæ facile poſſint acquiri.* ars illa complectitur partes tres & decem, quarum

I. inſcribitur *de alphabeto.* delegit nouem litteras B. C. D. E. F. G. H. I. K. ſub quibus diſpoſuit ſenos ordines rerum ac conceptuum nouem. *primus* ordo continet prædicata *abſoluta*, quæ ſunt bonitas, magnitudo, æternitas ſiue duratio, poteſtas, ſapientia, voluntas, virtus, veritas, gloria; *ſecundus relatiua*, qualia ſunt differentia, concordantia, contrarietas, principium, medium, finis, maioritas, æqualitas, minoritas; *tertius* complectitur *nouem quæſtiones*, ad quas ceteræ omnes referantur, ſcilicet: vtrum? quid? de quo? quare? quantum? quale? quando?

quando? vbi? quomodo & cum quo? *quartus* nouem *ſubiecta*, quæ ſunt deus, angelus, cælum, homo, imaginatiuum, ſenſitiuum, vegetatiuum, elementatiuum, inſtrumentatiuum; *quintus* nouem *virtutes*, vti ſunt iuſtitia, prudentia, fortitudo, temperantia, fides, ſpes, charitas, patientia, pietas; *ſextus* nouem *vitia*, quæ ſunt auaritia, gula, luxuria, ſuperbia, acedia, inuidia, ira, mendacium, inconſtantia.

II. pars agit *de quatuor figuris*, quarum prima vocatur A, quod littera A illius centro ſit inſcripta, & eo tendit, vt intelligamus, qua ratione prædicata fieri poſſunt ſubiecta & de ſe inuicem prædicari, hoc modo: *bonitas eſt magna*; *magnitudo eſt bona*; *bonitas eſt durans*; *duratio eſt bona*; *ſecunda* figura adpellatur T ob litteram hanc centro quoque adſcriptam, quæ eo ſpectat, vt per cuſpidem differentiæ intelligamus, quo modo differat ſenſuale a ſenſuali, vt lapis ab arbore; ſenſuale ab intellectuali, vt corpus ab anima; intellectuale ab intellectuali, vt angelus a deo. *tertia* figura ex prima & ſecunda componitur, quatenus eædem litteræ vtriſque nouem prædicatis reſpondentes inſeruiunt; & eo ſpectat, vt prædicata omnia non modo abſoluta; ſed etiam relatiua & ſubiecta fiant & de ſe inuicem prædicentur ac plures rationes ad probandam eamdem rationem adducantur; qui finis poſitus quoque eſt *quartæ* figuræ.

III. pars eſt de *definitionibus*, qua definiuntur prædicata & abſoluta & relatiua hoc modo: *bonitas eſt ens, cuius ratione bonum agit bo-*

 num;

num; & ſic bonum eſt eſſe & malum non eſſe. magnitudo eſt id, ratione cuius bonitas, duratio & cetera ſunt magna, ambiens omnes extremitates eſſendi. duratio eſt id, ratione cuius bonitas, magnitudo durant.

IIII. pars eſt *de regulis*, quæſtionibus quippe, quæ in alphabeto. docet regulam *vtrum* habere tres ſpecies, dubitatiuam, affirmativam, negatiuam: regulam *quid* quatuor; *quid eſt? quid habet in ſe coeſſentialiter? quid in alio eſt? quid in alio habet?*

V. pars eſt *de tabula*, quam ſequuntur aliæ; VI. quippe *de euacuatione tertiæ figuræ*; VII. *de multiplicatione quartæ figuræ*; VIII. *de mixtione principiorum & figurarum*; VIIII. *de nouem ſubiectis*; X. *de applicatione*; XI. *de quæſtionibus*; XII. *de habituatione*; XIII. *de doctrina*, quippe quam artem Lullianam pluribus recenſet PETRVS GASSENDVS.[1]

§. XIIII. Multi fuerunt, qui artem hanc commendarunt, commentariis illuſtrarunt, emendare atque augere elaborauerunt, quos ſtudioſe commemorat DANIEL GEORGIVS MORHOFIVS,[2] qui ipſe de illa ſentit honorifice: adde THOMAM POPE-BLOVNT.[3] neque tamen defuerunt, qui iudicarunt ſiniſtre ac cenſuram aduerſus Lullium fecerunt, quo pertinent BACO de VERVLAMIO,[4] BARTHOLOMAEVS KECKERMANN,[5] BERNEGGERVS,[6] IO. BAPTISTA du HAMEL,[7] quo-

1 *De orig. & variet. logic. cap. VIII.* 2 *polyh. litterar. lib. II. cap V. p. 380.* 3 *cenſura celebr. auctor. p. 420.* 4 *de augment. ſcientiar. lib. VI. cap. 2.* 5 *præcogn. logic. tr. II cap. 2. §. 39.* 6 *orat. de parandæ doctrinæ modis illegitimis.* 7 *de mente humana lib. III. cap. 2. §. 3.*

rum

rum omnium, quæ aduerſus hanc artem dicta ſunt, ſummam ad hæc capita reducit MORHOFIVS:[1] *quod omnium ſcientiarum principia miſceantur, quæ ad illam generalitatem non poſſint reduci; quod loci communiſſimi ſint, quorum non ſit adæquatus in dicendo vſus, quum in qualibet oratione ea rem conficiant, quæ e propioribus argumentis petuntur; quod ordo non ſit accuratus, & in multis ille concinnior dari poſſit.* nec negare poſſumus, quod hæc ars magis compoſita ſit ad ſermonis fecunditatem; quam veritatum cognitionem, ad quam iſta nihil adferre poteſt; ſed ingenia veri ac falſi cognoſcendi ſtudioſa perturbat, adeo vt nunquam ſatis poſſimus mirari, nonnullos nugis hiſce exiſtimationem quandam habuiſſe. quodſi voluptas animum cuiusdam occuparet, artem hanc cognoſcendi, neceſſaria eſſet fere diuina memoria, quaſi etiam omnes terminos, omnes figuras teneret; illis tamen haud peruenire poſſet ad cognitionem rerum, quoniam ſunt conceptus abſtracti ex omnibus diſciplinis inter ſe perturbati. id ſaltem ex tota hac arte colligere poſſumus, Lullium fuiſſe hominem fecundo ingenio præditum, facultate autem acvi iudicii deſtitutum, id quod vel inde cognoſcimus, quod de diuina reuelatione, vt operi ſuo maius auctoritatis pondus adiiceret, ſe iactauerit. GABRIEL NAVDAEVS[2] locum quemdam ex PETRO MONTVO[3] profert, quo Lullius plagii aperti crimine notatur, quippe qui ſua omnia Arabi Abezebron debeat, id quod relinquimus in medio. hæc

1 *cit. loco* §. 13. 2 *apol. vir. mag. ſuſpector. cap.* 14.
3 *de vnius legis auctoritate lib. V. cap.* 5.

ſufficiant de fatis artis logicæ ætate media, qua omnino duriora fuerunt, quorum neceſſitate factum eſt, vt magis ſit corrupta, quam culta atque ornata.

LIBRI II.
DE PROGRESSV AC FATIS LOGICAE.

CAPITIS I.
DE PROGRESSV AC FATIS ARTIS LOGICAE GENERATIM PER VARIOS AVCTORES.

SECTIO III.
TEMPORE RECENTIORI.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Dicendorum ſumma §. I. *Diſſeritur primum de illis, qui reformandæ logicæ fundamenta poſuerunt, quorum* alii *ſe oppoſuerunt Ariſtoteli, præcipue ſcholaſticis* §. II. *In quibus princeps fuit Ramus, de cuius logica eiusque fatis copioſe diſputatur* §. III. IIII. V. VI. VII. VIII. Alii *logicam Ariſtotelis a nugis ſcholaſticis purgarunt* §. VIIII. X. Alii *vero vnice ſectati ſunt Ariſtotelem, reiecta doctrina ſcholaſtica* §. XI. XII. Deinde *diſſeritur de ipſa reformatione logica generatim* §. XIII. *Speciatim de Bacon. de Verulamio* §. XIIII. *De Carteſio* §. XV. XVI. XVII. *Carteſii ſectatoribus* §. XVIII. *Petro Gaſſendo aliisque* §. XVIIII. *De logicis mathematicis* §. XX. *De aliis ſcriptoribus logicæ recentioribus eclecticis.* §. XXI. XXII. XXIII. XXIIII.

§. I.

§. I.

ACcedimus ad iſta tempora, quibus logica ars feliciori muſarum fortuna ſenſim ac ſenſim a ſcholaſticis ſordibus purgata, ad priſtinam dignitatem euecta, ac tandem ita culta atque ornata eſt, vt munera ſua, quibus viam ad cognitionem veritatum monſtrare debet, nunc præſtet ſucceſſu proſperiori. primum extiterunt viri grauiſſimi, qui præclaris ſtudiis ac meritis fundamenta artis huius reformandæ poſuerunt, quibus deinde alii, quum eclectica, vti dicitur, philoſophiam tractandi ratio firmiores caperet vires, opus ipſum, ſiue feliciſſimam logicæ reformationem ſuperſtruxerunt. illi, quum cognoſcerent, quam miſere litteræ philoſophicæ per ſcholaſticos fuerint corruptæ, illarum ſaluti operam dederunt variis ſtudiis, quum alii arma ferrent aduerſus Ariſtotelem, præcipue doctores ſcholaſticos; alii doctrinam Ariſtotelis ac ſcholaſticam a labe tantum, quam iniuria temporis ſibi contraxerat, purgarent; alii denique ipſos ac genuinos Ariſtotelis fontes, vnde priſtina ac vetuſta logica ars hauriri poſſet, aperire elaborarent. quæ omnia diſtincte explanare, e re eſſe cenſemus.

§. II. Quum felix ſidus bonarum atque elegantiorum litterarum oriretur, vt iſtæ ad priſtinam revocarentur pulcritudinem; muſæ quoque philoſophicæ, quæ adhuc per ſecula oppreſſæ & deprauatæ fuerant, ex tenebris in lucem prodire cœperunt. illi, qui philoſophiæ, etiam dialecticæ purgandæ emendandæque operam ſuam addixerunt primi, politiorum atque elegantium artium ſingularem laudem

dem tenebant, quam adhuc ampliorem effecerunt, quum ſapientiæ ſtudiis ingenia ſua conſecrarent, ſicque oſtenderent, vtrumque doctrinarum genus ita copulatum fructus ferre amplisſimos. namque ſi a cultura elegantium litterarum ſtudia philoſophiæ ſeparamus, facile viam illi vitio, quod peregrina voce adpellatur pædantismus, parare poſſumus; quemadmodum cultus ille philoſophiæ, qui cum politiori litteratura nihil habet commune, haud difficulter barbariem poteſt promouere, quæ incommoda per talem coniunctionem remouentur. atqui hac ratione de logica bene meritos laudare debemus LAVRENTIVM VALLAM, RVDOLPHVM AGRICOLAM, LVDOVICVM VIVEM, MARIVM NIZOLIVM, PETRVM RAMVM, de quibus accuratius ac plenius ediſſeramus.

LAVRENTIVS VALLA, qui barbariem propulſare ſumma adniſus eſt ope, ac præcipue dialecticam ſcholaſticam perſtrinxit, editis hunc in finem *dialecticis diſputationibus*, quibus multa dixit in Ariſtotelem ac ſcholaſticos. PETRVS GASSENDVS[1] dicit: *Laurentius Valla conſcriptis tribus dialecticarum diſputationum libris licere oſtendit ab Ariſtotele diſſentire ac ipſe in multis re ipſa diſſenſit.* etenim omnes categorias ad ſubſtantiam, qualitatem & actionem retulit, etiam figuram tertiam ſyllogismorum reiecit; quæ emendatio non adeo bene quidem inſtituta eſt, ſiquidem nec Vallæ diuiſio prædicamentorum legitimo nititur fundamen-

1 *de orig. & variet. logic. cap. VIIII.*

to,

to, ac figura ſyllogismorum tertia præter rem proſcribitur; demonſtrat tamen Vallæ ſtudium fortemque animum, quo ea tempeſtate Ariſtoteli, qui Papa erat eccleſiæ philoſophicæ, ſeſe oppoſuit. multi id in eo reprehendunt, quod æquo audacior ac vehementior fuerit, quapropter LVDOVICVS VIVES [1] dicit: *monet in quibusdam neutiquam praue, etſi ea ſunt perpauca; in plerisque labitur, vt fuit vir ille vehemens & ad faciendum iudicium præcipitatus. nec ſolum in re dialectica falſus eſt; ſed & in philoſophia. nam hanc quoque attingit, & quod magis mirere, in præceptis latinæ linguæ.* ſed ERASMVS [2] illis, qui ob hunc adfectum Vallam eiusque obſeruationes parui faciunt, bene reſpondet: *verum eſto, mordacior æquo fuerit. num ideo falſum dixit, quia verum mordacius dixit? vsque adeo nobis odio eſt iſta mordacitas, vt eius odio tam multa ſcitu digna neceſſariaque deteſtemur?* RVDOLPHVS AGRICOLA, vir, cui bonæ litteræ multum debent, *quo Ciſalpinus orbis nihil vnquam*, ERASMO [3] iudice, *omnibus litterariis dotibus abſolutius produxit. nulla*, pergit ERASMVS, *erat honeſta diſciplina, in qua Agricola non poterat cum ſummis artificibus contendere: inter græcos græcisſimus, inter latinos latinisſimus: in carmine Maronem alterum dixiſſes, in oratione Politianum quemdam lepore referebat, maieſtate ſuperabat. oratio vel extemporalis adeo pura, adeo germana, vt non Friſium quempiam,*

1 *de cauſſ. corrupt. artium lib. III. p. 231.* 2 *lib. VII. epiſt. 3.* 3 *in adag. chil. I. centur. 4. p. 116.*

ſed

ſed vrbis romanæ vernaculum loqui contenderes. eloquentiæ tam abſolutæ parem adiunxerat eruditionem. philoſophiæ myſteria omnia penetrauerat: confer IACOBVM BVRCKHARDVM.[1] atqui hic Agricola ſcripſit tres libros *de inuentione dialectica*, quos IO. MATTH. PHRISEMIVS obſeruationibus illuſtrauit. oppoſuit ſeſe inprimis nugis ſcholaſticorum, ac verum vſum dialecticæ, quam præcipue eloquentiæ adplicavit, demonſtrauit, nec ſine feliciori applauſu, quem & ſua ætate in hoc litterarum genere conſecutus eſt amplisſimum. BARTHOLOMAEVS KECKERMANN[2] dicit: *hi libri apud omnes ſemper in admiratione fuerunt, & merito quidem, ita ad vſum ſunt accommodati loci, quos tradit. Ciceronem in plerisque ſecutus eſt, & idcirco rhetoricum finem diligentius intendit, quam vere logicum; tertius liber totus eſt rhetoricus, de affectibus mouendis.* & DANIEL GEORGIVS MORHOFIVS[3] *Rudolphus Agricola*, ait, *vir ſuo tempore maximus & primus litterarum in germania reſtaurator, in libris ſuis* de inventione *quasdam hypotheſes ponit, quæ Ramiſticis illis ita ſimiles ſunt, vt ex illo quaſi depromſiſſe videatur.*

IO. LVDOVICVS VIVES, qui edidit libros XX. *de diſciplinis*, ex quibus tertius agit de *corrupta dialectica*, quo grauiter atque eleganter diſſerit aduerſus ſcholaſticos. opus hoc, quod non ſolum inter ipſius monimenta; ſed & ſeorſim prodiit, diuiſum eſt in tres

1 *comm. de fatis lat. lingu. in germania p. 177.* 2 *præcogn. logic. tr. II. cap. 2. §. 42.* 3 *polyh. tom. II, lib. II. c. 12. §. 1.*

partes

partes ac complectitur alia ſcripta logica, ſiquidem de *explanatione cuiusque eſſentiæ*; de *cenſura veri*, de *inſtrumento probabilitatis*, de *diſputatione* tractauit, etiam peculiarem librum in *pſeudo-dialecticos* edidit. erat vir non ſolum elegantioribus litteris maxime cultus, quarum ſummam ſibi acquiſiuit laudem; ſed philoſophiæ quoque magnus extitit auctor, quam in rem adhuc teſtatur ipſius liber de *initiis, ſectis & laudibus philoſophorum*.

MARIVS NIZOLIVS, magno animo Ariſtotelem & philoſophiam ſcholaſticam aggreſſus eſt, quum ipſi lites eſſent cum M. ANTONIO MAIORAGIO. CALCAGNINVS ſcripſerat *disquiſitiones in M. T. Ciceronis de officiis libros*, aduerſus quem MAIORAGIVS defendit Ciceronem atque edidit: *deciſiones XXIIII. quibus M. T. Ciceronem ab omnibus C. Calcagnini liberat criminationibus*, ideo a NIZOLIO maxime laudatus. ſed quum ipſe Maioragius poſthac contra Ciceronis paradoxa antiparadoxa edidiſſet, multaque in Ciceronem dixiſſet acerbius, ſingulari atque incredibili erga Tullium amore excitatus NIZOLIVS ipſius egit cauſam atque epiſtolam contra Maioragium acerbam conſcripſit, qua commotus Maioragius *libros reprehenſionum II. aduerſus Nizolium* compoſuit. tandem Nizolius, vt tueretur auctoritatem Ciceronis, omnem philoſophiam Ariſtotelis ac ſcholaſticorum euellere atque infringere elaborauit, atque hunc in finem protulit in lucem librum huius inſcriptionis: *Marii Nizolii Brixellen-*

ſis

ſis de veris principiis & vera ratione philoſophandi contra pſeudo-philoſophos libri IIII. in quibus ſtatuuntur ferme omnia vera verarum artium & ſcientiarum principia, refutatis & reiectis prope omnibus dialecticorum & metaphyſicorum principiis falſis, & praeterea refutantur fere omnes M. Antonii Maioragii obiectiones contra eundem Nizolium, vsque in hunc diem editae, Parmae MDLIII. quo opere nihil aliud continetur, quam logica quaedam reformata & ad puram propriamque loquendi rationem reuocata, ſi quidem Nizolius deditiſſimus erat Ciceroni, ex cuius librorum asſidua lectione comparauerat ſibi magnam elegantis ſtili vim ac dignitatem, ita vt ex hoc opere inprimis modum cognoſcere posſimus, quo & philoſophorum doctrinae eleganter proponendae ſunt. nam ſi rem ipſam inſpiciamus penitus, ibi tantum acerbiores adcuſationes ac cenſuras deprehendimus, quibus Ariſtotelem, eius ſectatores ac ſcholaſticos perſtringit vehementisſime. anno MDCLXX. illuſtris LEIBNITZIVS noua facie indutum librum hunc exhibuit, cui diſſertationem praemiſit de *alienorum operum editione*, *de ſcopo operis*, *de philoſophica dictione*, *de lapſibus Nizolii*; item epiſtolam ad *exquiſitisſimae doctrinae virum de Ariſtotele recentioribus reconciliabili*: confer DANIEL. GEORGIVM MORHOFIVM, [1] IO. IACOBVM a RYSSEL, [2] IO. CHRISTOPH. DORNIVM. [3]

1 *polyh. litt. lib. I. cap.* 25. §. 26. *tom. II. lib. I. cap.* 13. §. 13.
2 *contin. Vosſii de ſectis cap. VIII.* §. 22. 3 *add. ad Ionſium lib. III. cap.* 22. §. 9. 10.

§. III. Sed

§. III. Sed hi grauiſſimi viri LAVRENTIVS VALLA, RVDOLPHVS AGRICOLA, IO. LVDOVICVS VIVES, MARIVS NIZOLIVS erant grammatici, qui magnam elegantioris doctrinæ tenebant exiſtimationem, id quod pro hominum opinione effecit, vt ipſorum animaduerſiones ac cenſuræ in philoſophiam, etiam dialecticam Ariſtotelis ac ſcholaſticorum tam proſperiori ſucceſſu haud fruerentur, quaſi ingenium quoddam tam felix eſſe haud posſit, vt & humanitatis & philoſophiæ ſtudia capiat. ceterum colimus horum merita, quod in tanta ſuperſtitione philoſophica, in tanta litterarum barbarie, in tantis ſapientiæ tenebris reformationi maxime neceſſariæ admouerint animos, ac ſuis exemplis libertatem cogitandi ab impetu vindicandam eſſe, demonſtrauerint, quamuis interdum per motus prauorum adfectuum aliquid humani fuerint paſſi. ſed tamen maiores concitauit controuerſias, ac maiori ſucceſſu ſeſe oppoſuit Ariſtoteli PETRVS RAMVS, quum de re ipſa præcipue eſſet ſollicitus. mirifice conſecrauerat ſeſe ſtudio logico, quumue organon Ariſtotelis cupiditati ipſius haud ſatisfaceret, nec vſum quemdam in aliis litterarum diſciplinis id præſtare putaret Ramus, aliam viam ad dialecticæ cognitionem demonſtrare, adeoque Ariſtotelis auctoritatem labefactare inſtituerat. quem in finem edidit quoque anno MDXLIII. libros *inſtitutionum dialecticarum*, item *ſcholas dialecticas*, quæ libris XX. abſoluuntur, hisque dialecticam non ſolum alia ratione, quam adhuc fecerant philoſophi, tradidit; ſed Ariſtotelem quoque eiusque

placita impugnanda eſt adgreſſus. etenim dixit, dialecticam eſſe *artem bene diſſerendi*, eiusque duas partes conſtituit, *inuentionem* quippe & *diſpoſitionem argumentorum*. priore igitur parte tractauit de argumentorum inuentione, ac cenſuit, quod argumentum *ad aliquid arguendum affectum ſit* idque debeat diuidi in *artificiale*, quod in locis dialecticis ſit quærendum, & *inartificiale*, id eſt teſtimonium. poſterior autem pars de diſpoſitione argumentorum, ſiue vt ipſe dicit, de *iudicio* tradit, quod diuiditur in *axiomaticum* ſiue axioma, & *dianoëticum* ſiue dianoëam. axioma idem eſt ac enunciatio, quod RAMVS definit *diſpoſitionem argumenti cum argumento, qua eſſe aliquid, aut non eſſe iudicatur*; dianoëa vero idem, ac ſyllogiſmus ac methodus. *ſyllogiſmum* dicit eſſe, *quo quæſtio cum argumento, vt poſito antecedente, neceſſario concludatur*; *methodus* vero ſit *dianoëa variorum axiomatum homogeneorum, pro naturæ ſuæ claritate præpoſitorum, vnde omnium inter ſe convenientia iudicatur memoriaque comprehenditur*, quæ omnia poëtarum, oratorum & hiſtoricorum exemplis illuſtrat RAMVS, vnde veluti profutura eorum ſcriptis recte intelligendis atque explicandis iſta commendat CHYTRAEVS: [1] confer CHRISTIANVM THOMASIVM, [2] & PETRVM GASSENDVM. [3] atqui hac ratione multa, quæ Ariſtoteles tradiderat, reiecit, vt doctrinam de prædicamentis, de propoſitionibus modalibus, ſyllogiſmis mixtis, demonſtratione, elenchis ſophiſticis, item de prædi-

1 *de ratione diſcendi p.* 74. 2 *philoſoph. aulic. cap. I.* §. 74. *c. IV.* §. 16. 3 *de origin. & variet. logic. cap. VIIII.*

cabi-

cabilibus,& adhuc multa alia Ariſtoteli exprobrauit, quod nullum ordinem ſeruauerit, dixerit multa inutilia ac falſa, easdem res ſæpius repetere inſtituerit: quin etiam ipſi erat propoſitum, Ariſtotelem penitus e ſcholis eiicere. BARTHOLOMAEVS KECKERMANNVS copioſe refert momenta logicæ Rameæ & inter alia eum plagii adcuſat, [1] quod a libris 10. LVDOVICI VIVIS de diſciplinis ſua ſit mutuatus, ac ne nomen quidem ipſius commemorauerit, quum tamen cuique auctori ſuum ſit tribuendum. at vero quamuis alter idem ſentiat cum altero, id tamen talem accuſationem non efficere poteſt iuſtam atque æquam; ſed adhuc alia ſunt neceſſaria, quæ de Ramo haud affirmari poſſunt.

§. IIII. Prauæ opiniones, quæ ab auctoritate aliorum pendent, ſæpe firmiſſimis radicibus in animis hominum ſunt defixæ, vt iſtas euellere ac veritatum promouendarum rationem habere, arduum ſit negotium. Ariſtoteles ad ſummum exiſtimationis faſtigium euectus, adeo mortalium mentes occupauerat, vt quisque ex ipſius diſciplina ſapere, ſibi gratularetur, eumque ſummo pietatis cultu, veluti oraculum philoſophicum ac ſapientiæ humanæ deum ac præſidem coleret. quæ lues quum eſſet illius ſeculi ac inprimis quoque Pariſiis ſedem ſuam haberet, quid mirum, quod hæc reformatio Ramo, auctori ſuo tam grauiſſima adtulerit incommoda ac tandem ipſum in vltimum coniecerit diſcrimen? id quod etiam aliis poſthac, qui philoſophiam purgandam curauerunt, euenit. namque atro-

1 *prac. logic. tr. II. cap. 4. extr.*

ciſſimæ ortæ ſunt controuerſiæ ac inſignes excitati tumultus. ſectatores Ariſtotelis religioſi non ſolum contra Ramum diſputarunt, exclamantes: *ſcelus hoc igne expiandum eſſe*; ſed & ad tribunal prætorium academiæ nomine traxerunt Ramum, accuſantes ipſum, quod disputationibus aduerſus Ariſtotelem in ſacras diſciplinas atque alias artes earumque dignitatem eſſet iniurius. atqui hic modus, aliis odia atque inuidiam conflandi multis eſt ſolemnis, vt illos, contra quos controuerſam cauſſam ſuam haud poſſunt tueri, ſub ſpecie quadam ſacra de corrupta theologia ſuſpectos reddere, multis fraudibus, fallaciis, etiam magna mendaciorum copia inſtituant. quapropter res Rami delata eſt ad ſenatum curiæ Pariſienſis, & hinc ad Franciſcum I. regem, quumue GOVEANVS adcuſatoris partes ſuſciperet, ambo & Ramus & Goueanus a rege iuſſi ſunt, eligere viros græcæ latinæque linguæ, etiam philoſophiæ laude claros, vt iudices præeſſent certamini. *Petrus* igitur *Daneſius* & *Franciſcus Vicomercatus* a Goueano; *Io. Quintinus* vero & Io. de *Beaumont* a Ramo lecti ſunt, quibus rex quintum *Io. de Salignac* adiunxit. multis diebus diſputationibus de definitione & diuiſione dialecticæ conſumtis, tandem contra omne ius atque æquum libros Rami damnarunt, & hanc ſententiam anno MDXLIIII. d. I. mart. aduerſus ipſum tulerunt: *Ramum temere, arroganter, & impudenter feciſſe, qui receptam apud omnes nationes logicæ artis rationem, quam ipſe præſertim non teneret, damnare, & improbare auſus fuerit. ea autem, quæ in Ariſtotele reprehendat, huiusmodi eſſe, vt hominis cum igno-*

ignorantiam & ſtuporem, tum vero improbitatem & malitiam arguant, cum & multa, quæ veriſſima ſint, criminetur & pleraque tribuat Ariſtoteli, quæ is nunquam ſenſerit. denique eo libro toto præter mendacia mera & ſcurrilem quamdam maledicentiam nihil contineri: vt reipublicæ litterariæ plurimum ſententia ſua intereſſe videatur, librum omni ratione ſupprimi, vnaque librum alterum dialecticarum inſtitutionum, quod is quoque aliena multa & falſa contineat. quam ſententiam deferunt ad regem, qui edicto regio ſigillo munito ac per omnes ampliſſimi regni prouincias promulgato iſtam adprobat ac *Ramus ne poſthac doceat librique eius ne imprimantur, vendantur, aut vllo modo publicentur*, mandat ſeueriſſime: confer IO. LAVNOIVM [1] BVLAEVM [2] & illos, qui vitam ac fata Rami ex inſtituto expoſuerunt, IO. THOMAM FREIGIVM, NICOLAVM NANCELIVM, THEOPHILVM BANOSIVM, PETRVM BAELIVM aliosque, de quibus heic copioſe, diſſerere ratio diſſertationis noſtræ haud permittit.

§. V. Sic RAMVS adfligebatur fortuna duriori, quem ipſi aduerſarii exercebant vehementer, inprimis dictus ANTONIVS GOVEANVS, IO. PERIONIVS, IACOBVS CARPENTARIVS; nec ex germanis defuerunt, qui ipſius philoſophiam ac ſpeciatim dialecticam deſtruendam penitusque proſcribendam ſibi propoſuerunt, ita vt hac de re grauius bellum quoddam fuerit concitatum. in academia Tubingenſi Ramum confutare IA-

1 *de varia Ariſtotel. fortun. cap. XIII.* 2 *hiſtor. academ. Pariſienſ. p.* 387.

COBVS SCHEGKIVS; Argentoratenſi DASYPODIVS; Iulia CORNELIVS MARTINI, IO. CASELIVS, CONRADVS HORNEIVS, CALIXTVS, Altdorffina SCHERBIVS ſibi ſumſerunt: ac quamuis in academia Lipſienſi M. IO. CRAMERVS, phyſicæ doctrinæ profeſſor publicus anno MDLXXVIIII. Rami opiniones recitationibus ſuis & publicis & priuatis tradere inſtitueret; illi tamen, qui in ordinem philoſophorum adſcripti erant, omnes vires ſuas in id contulerunt, vt hanc Ramæam luem, quæ tum putabatur, eiicerent. quapropter inter alia philoſophiæ candidatos de Ramæis doctrinis ſuſpectos compulerunt promittere, vbi inſignia ac priuilegia doctoris philoſophiæ impetrauerint, ſe nolle quidquam tradere, quod a philoſophia Ariſtotelica ſit alienum. cuius obligationis formula ea fuiſſe videtur, quam orationibus duabus MATTHAEI DRESSERI de dialectica PHILIPPI MELANCHTHONIS cum reſponſione ſua edita Francofurti ad Moenum anno MDLXXXVIII. adiecit M. THOMAS HAN, ſcholæ Islebienſis rector. ſed diſtinctius de illis, qui aduerſus Ramum arma ſua tulerunt, diſſerere, conſultum eſſe cenſemus: quam ob rem congreſſus eſt cum Petro Ramo

IACOBVS SCHEGKIVS, cui Ramus quatuor epiſtolis reſpondit, a Schegkio in hyperaſpiſta anno MDLXX. edito Tubingæ confutatis. DANIEL GEORGIVS MORHOFIVS.[1] dicit: *cum Iacobo Schegkio ipſi quoque res fuit, inprimis in dialecticis diſputationibus.*

[1] *polyhiſtor. tom. II. lib. I. cap. 12. §. I.*

NICOD.

NICOD. FRISCHLINVS, qui edidit *dialogum contra P. Rami ſophiſticam pro Ariſtotele*, Francof. MDXC. 8.

CORNELIVS MARTINI, qui Ariſtotelem eiusque philoſophiam aduerſus Ramum acerrime tueri inſtituit, quippe quem diſputatione de *ſubiecto & fine logicæ*; item *analyſi logica* vehementer perſtringit. hinc ſcribit MORHOFIVS: [1] *Helmſtadio continuis quaſi diſputationibus eam* (hæreſin Ramæam) *in exilium miſit Cornelius Martini pene vnicus tum temporis partium Ariſtotelicarum aduerſus nouatores illos adſertor.*

CONRADVS HORNEIVS, qui diſſerte ſcribit: [2] *quapropter etiam nos tanquam cynoſuram doctrinam Ariſtotelicam ſequemur, & ad eius principia ceterorum dogmata potiſſimum exigemus.*

PHILIPPVS SCHERBIVS, qui edidit diſputationem pro philoſophia Peripatetica adverſus Ramiſtas, quam adpellat MORHOFIVS: [3] *adeo breuem, neruoſam, elegantem, neque ſine flore eloquentiæ, vt vel vaſto libro accuratius aliquid ſcribi non poſſet*; vt de nonnullis aliis taceamus.

§. VI. Neque tamen defuerunt, qui cauſſas egerunt Petri Rami eiusdemque philoſophiam aduerſus Ariſtotelem ac ſectatores eius defendere ac propagare, ſumma adniſi ſunt ope. inerat philoſophiæ Rami vis quædam, qua in multorum animos ſe inſinuare poterat, ita vt breui tempore multos ſibi conciliaret in gallia, ſcotia, germania, qui iſtam aduerſus

1 *cit. loco.* 2 *philoſ. moral. lib.* 1. *cap.* 1. 3 *polyh. tom. II. lib. I. cap. XI.* §. 30.

aliorum impetus tuerentur. quod ad germaniam adtinet, dicit IO. HERMANNVS ab ELSWICH:[1] *in illam, ſi non primus, ſaltim inter primos philoſophiam Ramæam intulit Fabritius Marçoduranus. is namque motus celebritate nominis Ramæi ad Ramum in galliam abiit, vt ab eodem coram philoſophiam addiſceret. atque hanc poſt aliquot annos in germaniam redux in ſchola duſſeldorpiana, cui regendæ erat admotus, cum diſcipulis communicauit, quorum opera latius per germaniam, ſigillatim vero Weſtphaliam diſſeminata eſt.* atqui in Weſtphalia multi extiterunt, qui præcepta dialecticæ ex Ramo haurire, eumque magna proſequi exiſtimatione contendebant, id quod ſignificat HERMANNVS NICEPHORVS.[2] poſtquam enim quædam de ſtudio philoſophiæ Rameæ in ſcholis Weſtphalicis commemorauerat, addit: *ſed quorſum nunc res ſcholaſticæ noſtræ prolapſæ ſunt? neſcio, quo fato iam pridem in antiquum tenebrarum chaos omnia ruere videantur. irrepunt enim in ſcholas paſſim cum applauſu logici libelli (ne dicam de aliis) nugarum pleni, expellentes e poſſeſſione ſua contra ius fasque logicam Rameam optimam, pulcerrimam, & ſimul vſum eius vt amplisſimum, ita accuratiſſimum*: quæ verba quum dolorem de inclinante ad interitum philoſophia Ramea prodant, ſimul quoque ſignificant, quæ exiſtimatio ipſi habita fuerit. ſic quoque CORNELIVS MARTINI, qui Ramum penitus eiicere ex ſocietate philoſophorum elaborabat, nactus eſt aduerſarios FRI-

[1] *ſched. de Ariſt. fortun. in ſchol. proteſtant. p* 55. [2] *præf. libr. de analyſi logica.*

DERI-

DERICVM BEVRHVSIVM, CONRADVM HODDAEVM, HEIZONEM BVSCHERVM, qui Martini diſſertationem de *ſubiecto ac fine logicæ* confutarunt; ex ſuperioribus vero conſtat, quod etiam Lipſiæ nonnulli ſint ſectati Ramum. ſed principes illorum ſecundum ordinem litterarum diligentius commemorare inſtituamus, qui modo Ramum illuſtrarunt, modo defenderunt, modo ad ipſius mentem compoſuerunt compendia dialecticæ. quo pertinent

FRIDERICVS BEVRHVSIVS, ſcholæ Tremonianæ rector, qui ſcripſit *pædagogiam logicam*, in tres partes diſtributam, quibus præcepta Rami explicat,eorum vſum oſtendit, dignitatemque aduerſus obiectiones vindicat; nec non *defenſionem dialecticæ Rameæ.*

HEIZO BVSCHERVS, qui præfuit ſcholæ Hannoueranæ, ac Ramum aduerſus accuſationes Cornelii Martini defendit; de ſolvendi ratione ſophiſmata ex Rami logica ſcripſit, etiam operam poſuit in conciliandis Philippo Melanchthone ac Ramo, de quo ſtudiorum genere paullo poſt dicamus copioſius.

GEORGIVS DOVNAMVS, qui conſcripſit commentarios in Rami dialecticam, perſuadens ſibi, *ante Ramum neminem fuiſſe, qui præcepta exemplis in vſu primum ſenſu perceptis, tum obſeruatione notatis, deinde inductione collectis, poſtremo experientiæ calculo approbatis, concinnata, ad exactiſſimas veritatis, iuſtitiæ ac ſapientiæ leges, exegerit & pro naturæ ſuæ claritate diſpoſuerit.*

IO. THOMAS FREIGIVS, qui ipſius Rami inſtitutione vſus, ac poſthac eiusdem philoſophiam quoque ſectatus eſt, prout ſcripſit *quaeſtiones dialecticas*, quae Rameam doctrinam haud obſcure produnt. BARTHOL. KECKERMANN [1] exiſtimat quidem, quod ſuis quaeſtionibus expreſſerit doctrinam Ariſtotelis; ſed ſatis apertum eſt, quod FREIGIVS diſciplinam Rami coluerit, cuius quaeſtiones KECKERMANN haud legiſſe videtur. en iudicium FREIGII [2] de organo Ariſtotelis; *organum Ariſtotelicum nihil aliud, quam chaos logicae artis eſt: tantum abeſt, vt methodus appellari poſſit: ex quo ſi duos libros poſteriorum, in quibus vtilitas immenſa & generaliſſimus vſus, & leges ad artium fines regendos ſacratiſſimae continentur, ſuſtuleris, reliqua certe parum vtilia & miris tautologiis & ſophiſticis elenchis plena reperies.*

ANDREAS KRAGIVS, profeſſor phyſicae ac artis medicae doctor Hafnienſis, qui edidit *ſcholam Rameam*, vel *defenſionem P. Rami aduerſus Georgii Liebleri calumnias*: etiam ſcripſit de *elenchis ſophiſticis Ariſtotelis.*

ANTONIVS NOTHOLDVS, qui contra diſſertationem dictam Cornelii Martini edidit de Rameae inſtitutionis principiis & natura logicae conſiderationem, *a philoſophiae Rameae ſtudioſis in illuſtri academia Iulia* inſtitutam: quod licet falſum fuerit, certum tamen eſt, eo tempore in hac academia fuiſſe ſectatores Rami. quum Cornelius Martini

1 *Praecogn. logic. tr. II. cap. V. §. 21.* 2 *orat. p. 486.*

his

his philoſophiæ Rameæ cultoribus programma quoddam opponeret anno MDXCVII. id Notholdus cum reſponſione & animaduerſionibus ſuis iterum edidit, quibus acceſſit anno MDXCVIII. eiusdem diatriba philoſophica, qua doctrina de definitione & diuiſione dialecticæ, de notionibus primis & ſecundis, de argumentis inuentionis & prædicabilibus, de analyſi logica Rameorum, de metaphyſica & prædicamentis ad Philippi & Rami documenta iudicatur.

CASPAR PFAFFRADVS, cuius induſtriæ debemus commentationem de *ſtudiis Rameis & legibus optimæ inſtitutionis*; qua haud obſcure animum philoſophiæ Rameæ deditum ſignificauit & iſtam præ Ariſtotelica & ſcholaſtica commendauit diligenter.

IO. PISCATOR, cuius ſtudio prodierunt *in P. Rami dialecticam animaduerſiones*, exemplis ſacrarum litterarum paſſim illuſtratæ, Franc. MDLXXX. quibus auctor explicat, illuſtrat, atque emendat, nec non interdum confutat Ramum, de quo iudicium IO. STVRMII præmiſſum eſt, id quod dignum cenſemus obſeruatione: *virum bonum*, inquit, *illum eſſe iudico: & hominem bene litteratum & iudicio expolito præditum: qui hac vita, vt vocant, ſcholaſtica & illius ſtipendio contentus ampliores opes aut honores non requirit. nam quod alios offendit, me non lædit: quoties liberius iudicat de Ariſtotelicis præceptis: alium in iis ordinem & viam requirens: quædam etiam deſiderans,* *quæ*

quæ de eſſe videntur. fecit idem Ariſtoteles iis, qui ante ipſum ſcripſerunt, dialecticis, rhetoricis, philoſophicis ſcriptoribus. & ſcholæ ipſæ in academiis, quas defendunt reprehenſores Rami & ordinem immutarunt Ariſtotelicum & multa præterierunt multaque de ſuo addiderunt: & Rudolphus Agricola iſtud ius ſibi etiam arrogauit, & non idem, quod Ariſtoteles, ſentit & tradit de locis inueniendi.

HENNINGVS RENNEMANNVS, qui edidit *enodationem totius philoſophiæ Rameæ*; item *philoſophiæ Rameæ inſuperabile ſcutum*, quod oppoſuit Philippo Scherbio, & in illo oſtendit fata quoque huius philoſophiæ.

THOMAS RHAEDVS, qui in academia Roſtochienſi philoſophiam hanc propagare elaborauit, contra quem vindicias ſecundum veritatem pro Ariſtotele & ſanioribus quibusque philoſophis edidit Henningus Arniſæus.

GVIL. AD. SCRIBONIVS, cuius amor erga Ramum eiusque doctrinam patet ex *triumpho logicæ Rameæ*, quem ipſe ſcripſit. præfatione cenſet auctor, *Petrum Ramum in militia philoſophiæ logicæ optime abſolutiſſimeque cuncta perfeciſſe palmamque in cunctis obtinentem ſolum præ vniuerſis aliis veriſſime ornatiſſimeque triumphare*; quæ cum illis haud conſentanea ſunt, quibus aduerſus Beurhuſium contendit, Rami logicam adhuc emendari atque acceſſione auctiorem effici poſſe.

SEVER.

SEVER. SLVTERVS, cui debemus *anatomen logicæ Rameæ & comment. in Rami dialecticam.*

RYD. SNELLIVS, qui protulit in lucem *commentarium in Rami dialecticam*, per modum dialogi; ac *prælectiones* in eandem dialecticam, quarum appendice obſeruat errores logicæ Philippi Melanchthonis. ceterum auctor in hoc philoſophiæ genere magnam conſecutus eſt exiſtimationem, dum præcepta Rami accuratius explicat, illuſtrat ac vindicat.

AVDOMARVS TALAEVS, cuius *præiectiones* in Rami dialecticam multis ſeſe commendarunt, quoniam clarum lumen præceptis Rami adferunt.

HIERON. TREVTLERVS, cui debemus rudimenta dialecticæ P. Rami, vt de aliis taceamus, quos collegit MARTINVS LIPENIVS. [1] extremo adiiciamus verſus quosdam, qui in laudem Rami ſcripti ſunt:

Ramus odorifera curuatus ab arbore veri:
arboris eſt virtus inclyta ſummus apex.
arboris vt poſſis conſcendere culmina, Ramum
apprendas manibus docta iuuenta tuis.
te feret aërias ad culmina ſumma per auras
ſacrum vbi virtutis eſt penetrale ſitum.

§. VII. Sed tantam auctoritatem philoſophia Ramea haud conſequebatur, vt Ariſtotelis doctrinam de dignitatis ſede penitus deii-

1 *biblioth. philoſoph. p. 1283.*

cere

cere potuiſſet, quæ nihilominus ſeſe tuebatur & incrementa capiebat haud leuiora. quod quum obſeruarent ſectatores Rami, & aſſeclæ Ariſtotelis ac Philippi Melanchthonis proba multa nec contemnenda in Rami monimentis inuenirent; excitati ſunt ad ſtudium conciliandi Ramum cum Ariſtotele ac Philippo Melanchthone, qui grauis auctoritatis Ariſtotelicæ defenſor ac cuſtos erat. nec ſolum ſtudebant conciliationi, ſiue vt dicitur ſyncretiſmo philoſophico, ſed quoque ex vtriusque cum Ariſtotelis, tum Rami σύστημα aliquod conficiebant, qui poſteriores dicebantur *mixti philoſophi.* ſic habemus PAVLLI FRISII *comparationes dialecticas*; BILSTENII *ſyntagma Philippo-Rameum liberalium artium*; BVSCHERI *harmoniam logicæ Philippo-Rameæ*; POLANI *ſyntagma logicum Ariſtotelico-Rameum*; LIBAVII *collationem dialectices Melanchthonis & Rami*, vt de aliis taceamus. inter mixtos philoſophos refertur quoque BARTHOLOMAEVS KECKERMANN, cuius ſcripta philoſophica ſub *ſyſtematis ſyſtematum* inſcriptione in ſummam redacta prodierunt cura IO. HENR. ALSTEDII, Hanou. MDCXIIII. nam quamuis exiſtimauerit, *ſolam ſectam Peripateticam Deum hac gloria & honore dignari voluiſſe, vt quæ Plato & alii confuſe ſine methodo & ordine ſemiplena, imperfecta per floſculos metaphorarum & fabularum inuolucra tradidiſſent, ea Ariſtoteles naturæ miraculum & auctor Peripateticæ familiæ primus humani generi traderet ſub forma methodi dextræ, regulatæ & quoad partes omnes plenæ, id eſt vt cum logicæ, tum philoſophiæ reliquæ*

liquæ ordinata, methodica, acroamatica, atque ad intellectus humani vſum informata ſyſtemata diuino artificio conformaret; [1] multa tamen in logica Peripatetica emendanda eſſe obſeruauit, ac doctrinas Rami cum Ariſtotelicis coniunxit, quapropter a Peripateticis vocatur *Semi-Rameus*. ceterum IO. SCHARFFIVS [2] de mixtis his philoſophis ita iudicat: *hinc alia Ramiſtarum ſecta orta eſt, quæ vocatur miſta, ſeu mixta: ſcilicet nomine fatali. miſcet enim omnia in vnum chaos, Ariſtotelem transformat in ramenta falſarii ſui Petri, hoc eſt lucem in tenebras, cælum in terram, arborem in ramos, vt ſuo loco demonſtratur*; & ABRAH. CALOVIVS. [3] *Rameis, vt & mixtis ne delectentur, ſi Peripateticæ logicæ informatione gaudere poſſint, quod conſilium quam ſalubre ſit, ipſi tum agnoſcent, cum diſcernere poterunt, quid diſtent æra lupinis*; ſed quis non videt, quod hæc iudicia profecta ſint ab animo, Ariſtoteli maxime conſecrato? CHRISTIAN THOMASIVS [4] diſcrepantiam logicæ Rameæ a dialectica Philippi Melanchthonis his momentis notat: (1) *quod Ramus duas logicæ partes faciat, inuentionem & iudicium, ab inuentione incipiendo*; *Philippus contra methodum ſyntheticam ſecutus a iudicio ad inuentionem progrediatur*: (2) *Ramus omiſit prædicamenta*; *prædicabilia vero alienis locis & ſparſim inſeuit ac parum ſollicitus fuit de conditionibus bonæ definitionis & diuiſionis.* (3) *Ramus replet omnia ſolis poëticis & oratoriis ex-*

1 *præcogn. logic. tr. II. cap. 2. §. 15.* 2 *inſtit. logic. pag.* 41. 3 *ped. theolog. p.* 111. 4 *philoſoph. aulic. cap. IIII. §. 16.*

emplis;

emplis; at Philippus exempla adfert ex omnibus artibus & diſciplinis.

§. VIII. Quodſi controuerſiam hanc Rameorum cum Ariſtotelicis accuratius contemplari ac de iſta ſentire velimus, neceſſe eſt inter Ramum & ſectatores eius ponere diſcrimen, nec de illis iudicare promiſcue. Petrus Ramus non omnia quidem effecit perfecta; quin etiam exiſtimamus, ipſum multa maxime neceſſaria atque vtilia logicæ momenta reliquiſſe intacta, quo inter alia ſpectat doctrina de definitione & diuiſione, quibus omnis certa veritas nititur; nec non de diuerſis veritatis generibus, demonſtratione & probabilitate, de variis ratiocinandi modis; item ea, quæ tradiderit, adhuc poſſe emendari, etiam nonnulla momenta adtuliſſe, quæ ſua carent vtilitate. attamen vel ideo ſingulari dignum habemus laude, quod primum ſeruituti philoſophicæ ſeſe obiecerit fortiter ſuoque demonſtrauerit exemplo, veram philoſophiam haud pendere ab auctoritate aliorum, qua ſi philoſophiam tractandi rationem metiri velimus, iſta tollit libertatem cogitandi, tuetur & propagat aliorum errores atque impedit, quo minus veritates inueniri, ac falſa remoueri poſſint. deinde Ramus in eo meliora præſtitit, quod diſciplinam logicæ ex elegantioribus litteris illuſtrauerit adeoque ipſius vſum declarauerit verius, quam ſcholaſtici, quorum dialectica ſemper in tenebris cogitationum erat defixa nec quidquam ad alias ſcientias aut vitam adferebat. quod ſi hoc modo recentiores quidam GERH. IO. VOSSIVS, [1] DA-

[1] *De natura & conſtitut. logica cap. XII. §. 7.*

NIEL

NIEL GEORGIVS MORHOFIVS,[1] GEORGIVS PASCHIVS [2] aliique Rami ſtudia in purganda logica collocata conſideraſſent, nec tam multum affectui erga Ariſtotelem dediſſent; benignius ſane de meritis huius philoſophi iudicaſſent. nam quamuis hac feliciori philoſophiæ tempeſtate haud neceſſe ſit, Ramum defendere ac commendare, aut cenſuram quandam in ipſum facere, quum vera philoſophiæ doctrina ita culta & in aperto poſita eſt, vt ſectam Rameam iterum ſtabilire, aut impugnare, nefas fere haberetur; æquitas tamen poſtulat, cuique meritam laudem adtribuere, nec pro quauis adfectuum libidine quemdam perſtringere. ſufficit, Ramum idem ius ac eandem libertatem cogitandi habuiſſe atque vſurpaſſe, quam adhibuit Ariſtoteles, quum multa a præceptoribus tradita emendaret, ac propria iudicii facultate inquireret in veritates? ceterum neutiquam probamus, quod Ramus, præcipue ipſius ſectatores ſtudio prauorum adfectuum interdum abrepti, a veritatis via aberrauerint, nec ſolum fecerint λογομαχίας, ſed & defenderint errores, nec quæ in Ariſtotele bona ſunt, videre voluerint. at vero hæc a Peripateticis haud iure quodam Rameis obiici poſſunt, ſiquidem iisdem vitiis, etiam adhuc grauioribus laborauerint, quum diſputarent contra Ramum & philoſophiam ipſius: confer SAMVELEM WERENFELSIVM. [3]

§. VIIII. Hactenus diſſeruimus de illis, qui

1 *Polyhiſtor. tom. II. lib. I. cap. 12. §. 1.* 2 *de inuentis nou-antiquis cap. II. §. 16.* 3 *de logomach. erud. cap. III. §. 6. pag. 60.*

Ariſtoteli, præcipue ſcholaſticis ſe oppoſuerunt ac logicam inprimis a barbara labe, quam contraxerat iniuria temporis, purgare adniſi ſunt ſumma ope. quos ſubſequuntur iſti, qui tuendæ Ariſtotelis auctoritati addicti dialecticam ex antiquis fontibus iterum hauriendam, adeoque vetuſtiorem renouandam atque inſtaurandam eſſe exiſtimarunt, qui in certas ætates accurate haud diſtribui poſſunt, quum modo tempore Rami modo ante, modo poſt illum floruerint. duplex eorum genus fuit. alii ſectati ſunt doctrinam vulgarem eamque ſcholaſticam, atque ex Ariſtotele aliisque antiquis dialecticis iſtam emendarunt, illuſtrarunt & ad veriorem adcommodarunt vſum; alii vero a ſcholaſticorum nugis plane abhorrentes, vnice Ariſtotelem eiusque græcos interpretes ſecuti, germanam Peripateticam dialecticam in priſtinum dignitatis faſtigium collocare omnibus adnitebantur viribus. prioris generis multi ſunt, FRANCISCVS TITELMANNVS, IODOCVS WILLICHIVS, PHILIPPVS MELANCHTHON, IO. STVRMIVS, IACOBVS ZABARELLA, AVCTORES collegii Conimbricenſis, STAHLIVS, BECHMANNVS & plures alii, quorum nomina & ſcripta copioſe recenſere, non neceſſe eſt, præcipue quum KECKERMANNVS & bibliothecarum ſcriptores munus id præſtiterint. quapropter ſufficiat, breuiter adnotaſſe, quo ſtudio PHILIPPVS MELANCHTHON dialecticam in altius prouehere contenderit, & quam multi alii per ipſum ſint excitati ad culturam dialecticæ Peripateticæ. PHILIPPVS quippe MELANCHTHON

THON logicæ magnum ſtatuebat pretium, quam in rem teſtimonia collegit IACOBVS MARTINI; [1] ac ducem ſequebatur Ariſtotelem, quem quondam faciebat magni. at locis communibus, ſiue hypotypoſibus theologicis multa leguntur, quæ animum a philoſophia Ariſtotelica alienum prodere videntur, ſiquidem, ſi conſulamus primam editionem editam MDXXI. inter alia hæc legimus: *nam perinde atque his poſterioribus eccleſiæ temporibus Ariſtotelem pro Chriſto ſumus complexi, ita ſtatim poſt eccleſiæ auſpicia per Platonicam philoſophiam chriſtiana doctrina labefactata eſt*: item: *Ariſtotelis doctrina eſt in vniuerſum quædam libido rixandi, vt eum in parænetica philoſophiæ ſcriptoribus ne poſtremo quidem loco numerare conueniat*; necnon: *id vt conueniat cum Ariſtotelis philoſophia non laboro; quid enim ad me, quid ſenſerit ille rixator?* ſed tamen quum forſan poſthac MELANCHTHON cognoſceret, rem litterariam ſine philoſophia haud poſſe conſiſtere; & perſuaderet ſibi, haud conſultum eſſe libertatem philoſophicam cuiusuis ingenio permittere, quamdam ſectam ex vetuſtiori ætate reuocare inſtituit. ea tempeſtate præ aliis eminebant Platonica & Ariſtotelica, quam poſteriorem priori præferebat PHILIPPVS variis de cauſſis, præcipue quoniam exiſtimabat, Platonicam deducere homines ad enthuſiaſmum, nec quidquam ſolidi ex dialectica ſcientia continere; etiam aduerſarii, a quibus tum vocabantur in diſceptationem, haud le-

1 *im Vernunfft-Spiegel lib. II. cap. 14. p. 847.*

viore induſtria peripateticæ philoſophiæ invigilabant. id certum eſt, quod eo tempore ſiniſtre iudicauerint de philoſophia Platonica. IO. VELCVRIO, [1] poſtquam commemoraverit placita Platonicorum de virtutibus, addit: *Platonicorum vana ſomnia recenſui ob id tantum, vt haberemus fere ſummam Platonicæ theologiæ, quam vocant, & oſtenderem, quam fide dignis ſcilicet & iuſtis de cauſſis quidam vaniloqui perſuaſi, Platonicam philoſophiam auſint comparare chriſtianiſmo, quum reuera ſimiarum animi ac mores corporaque ſint hominibus ſimiliores, quam hæ quadruplices Platonicorum virtutes commentitiæ, aliquantillam chriſtianiſmi veri exprimant vmbram.* quid igitur mirum, quod poſthac MELANCHTHON magnifecerit Ariſtotelem, ipſius philoſophiam profeſſus eamque propagauerit atque effecerit, vt acceſſione non leuis incrementi reddita fuerit ſplendidior, cuius rei teſtimonia ex ipſo MELANCHTHONE collegit IO. HERMANNVS ab ELSWICH. [2] atqui eundem ducem, Ariſtotelem quippe ſecutus eſt in arte logica, cuius dialecticam laudat & commendat mirifice, ſiquidem dicit: [3] philoſophia *Ariſtotelica recte deſcribit genera doctrinarum, dialecticen, phyſicen, ethicen, & dialecticen habet veram, incorruptam, integram: qua laude haud dubio, omnibus aliis ſectis antecellit.* alio autem loco perſtringit Petrum Ramum: [4] *quod autem gallus quidam,* inquit, *contendit, ne tabulas quidem ex illo Ari-*

1 *Comm. phyſic. lib. IIII. c.* 39. 2 *ſchediaſm. de varia Ariſtotelis in ſcholis Proteſtantium fortuna p.* 36. *ſqq.* 3 *Dialect. lib. IIII.* 4 *orat. de Ariſtotele.*

ſtotelis

ſtotelis naufragio vllas receptas eſſe, ac prorſus amiſſos eſſe dialecticos libros: deinde hos, qui hoc titulo circumferuntur, rudera continere, non artis integræ exſtructionem, ſeu vt ita dicam ædificium, illum hoc ſuo ſomnio delectari ſinamus. nos hæc monimenta, cuiuscunque ſint, etſi Ariſtotelis eſſe multæ ſunt & graues coniecturæ, amemus & eis fruamur. & hinc veram methodi formam in omni diſputatione ſumendam eſſe ſciamus. primus ſub reformationem doctrinæ chriſtianæ libros quatuor *erotematum dialecticorum* ſcripſit, quæ ſæpius MDXXVIII. & inprimis recognita ac dedicata IO. CAMERARIO, Ioachimi filio MDXLVII. Lipſiæ prodierunt: confer BARTHOLOMAEVM KECKERMANN. [1]

§. X. PHILIPPVS MELANCHTHON magiſter erat multorum diſcipulorum, qui magna copia ad ipſum, vt inſtitutione eius vterentur, confluebant, ac poſthac ſcholis præfecti philoſophiam hanc longe lateque per Germaniam, Daniam, Sueciam, Hungariam diſſeminabant. hac ratione Ariſtoteles magna capiebat incrementa, præcipue quum multi inſtituta academiæ Witebergenſis obſeruarent & ad exemplum illius conderentur aliæ academiæ. in academia Lipſienſi conſtitutus eſt profeſſor, qui adhuc organon Ariſtotelis publice debet interpretari, quo munere iam fungitur L. CHRISTIANVS LVDOVICI, cuius *logicæ Peripateticæ veſtigia ab orthodoxis theologis innocue vtiliterque preſſa & in publicis diſſertationibus luſtrata*, prodierunt Lipſiæ

1 *præcogn. logic. tr. II. cap. V. §. 2.*

MDCCXIII. qua occaſione IO. NELDENVS librum conſcripſit de *vſu organi Ariſtotelici*; ſic & exſtat conſtitutio academiarum Lipſienſis & Witebergenſis ab Aug. an. MDLXXVI. edita, qua iubentur ſecundus profeſſor philoſophiæ, nec non ſeptimus, octauus & nonus *ſolius Ariſtotelis libros in dialecticis, phyſicis, ethicis, & politicis prælegere, diſputationes item & examina promouendorum ex Ariſtotelis libris inſtituere*: vide HVLSEMANNVM.[1] ſic & in aliis academiis ac ſcholis hæc dialectices ratio erat ſolemnis, qua ſequebantur Philippum, ac re ipſa, quum paſſim conficerent compendia, Ariſtotelis monimenta negligebantur, quod & in academia Witebergenſi accidit, vbi maior ratio habita eſt librorum Melanchthonis, quam Ariſtotelis. id quod confirmat POLYCARPVS LYSERVS:[2] *porro*, inquit, *vt quoque de Ariſtotelis philoſophorum principis ſcriptis quid ſentiam, ſcribam, tantum abeſt, vt illa ex ſcholis releganda eſſe ſtatuam, vt nunquam diſſimulauerim, me mirari, qui fiat, quod in hac ſchola noſtra, quæ cum reliquarum in Germania academiarum quaſi communis mater eſſe ſtatuatur, tantum compendia philoſophiæ ſtudioſæ iuuentuti prælegantur, Ariſtotelis autem libri prorſus negligantur. ego omnino iudico D. Ph. initio compendia philoſophiæ ſaltem pro incipientibus ſcripſiſſe, idque non hoc conſilio feciſſe, vt Ariſtotelis libros ex manibus diſcentium prorſus excuteret; ſed tantum vt eosdem ad legendum ipſum Ariſtotelem introduceret & quaſi viam ſterneret. iam vero dum Ari-*

1 *præf. ad dialect. pag. 13. ſqq.* 2 *vid. ſyllog. epiſtol. Lyſer. pag. 287.*

ſtote-

ſtoteles ab aliis negligitur, ego inſimulor, quaſi eius libros ceu inutiles reiiciam. cum ſtatuam ex dignitate academiarum eſſe, vt in illis iuniores a compendiis ad fontes ipſos adducantur. ſed tamen non defuerunt, qui in id conferebant ſtudia ſua, vt genuinos Ariſtotelis fontes aperirent, quo inde vera philoſophia adeoque dialectica vnice poſſet hauriri. atqui hi ſunt poſterioris generis, de quibus diſſeramus.

§. XI. Alterum igitur genus eſt illorum, qui excitati cupiditate genuinam Ariſtotelis philoſophiam cognoſcendi, animos ſuos ad ipſius monimenta conferebant,& abiecta omni ſcholaſticorum doctrina, vnice admittebant Ariſtotelis placita. atqui talem purum atque incorruptum Ariſtotelem reducere multi elaborarunt, ex quibus Itali quidam maxime illuxerunt, ANDREAS CAESALPINVS, CAESAR CREMONINVS, PETRVS VICTORIVS, CYRIACVS STROZZA, ALEXANDER & FRANCISCVS PICCOLOMINAEI; quorum exemplis germani quoque ad huiusmodi ſtudia commoti ſunt, inter quos eminent CORNELIVS MARTINI, PHILIPPVS SCHERBIVS, MICHAEL PICCARTVS, ERNESTVS SONERVS, CHR. DREIERVS, MELCHIOR ZEIDLERVS, HERMANNVS CONRINGIVS, IO. a FELDEN & alii. cuiusmodi ingenia maxime erant ſplendida, non ſolum ſplendore philoſophiæ; ſed & elegantioris ac præcipue græcæ doctrinæ, quam prudentiſſimo conſilio ac feliciſſimo inſtituto coniungebant cum ſapientiæ ſtudiis, ſicque faciliori atque expedita via ad penetralia philoſo-

loſophiæ Ariſtotelicæ perueniebant. nec obſcure ſubinde colligi poteſt, quantam vim adferat politior litteratura ad culturam philoſophiæ, quam coniunctionem quum viri illi grauiſſimi facerent, multa ſane præclara atque vtilia, quæ bonas litteras iuuant atque ornant, præſtiterunt. in ipſis enim philoſophiæ doctrinis multo iucundiores atque vtiliores ſunt ſcholaſticis, ita vt exiguus γνησίως cuiusdam Ariſtotelici liber meliora contineat, quam decem volumina ſcholaſticorum magnæ molis. ac quamuis noſtra tempeſtate nec pura Ariſtotelis doctrina quidquid ponderis habeat, quum feliciora philoſophiæ ſidera exorta ſint; horum tamen monimenta nobis in hiſtoria philoſophica clariſſimum lumen præferre poſſunt, id quod vel vnicum exemplum ſummi viri IACOBI THOMASII confirmat, cuius laus de hoc hiſtoriarum genere comes erit æternitatis.

§. XII. Quod ſpeciatim ad dialecticam adtinet, illam quoque puriorem ex Ariſtotele reſtituere conati ſunt hi vere Ariſtotelici. atqui huc pertinent

BARTHOLOMAEVS VIOTTVS, cuius libri quinque exſtant de demonſtratione, qui prodierunt primum Pariſiis; poſthac autem anno MDCLXI. iſtos recudendos curauit ANDREAS FROELINGIVS in academia Iulia logices profeſſor, & hanc ſecundam tertia editio ſecuta eſt Brunſuigæ MDCLXXXV. 4. cura HENRICI WIDEBVRGII, qui in margine præcipua operis analytici loca obſeruauit & extremo

mo quoque adnotationes quaſdam adiecit. HERMANNVS CONRINGIVS [1] de opere hoc ita iudicat: *ea propter quum iuueni mihi in Batauorum academia degenti anno abhinc triceſimo ſecundo forte fortuna Bartholomæi Viotti de demonſtratione inſcripti libri in manus inciderent, dici non poteſt, quantopere lætatus fuerim. ſed nec feſellit me omnis exſpectatio. reperi enim in hoc volumine iuſta ſerie & perſpicue tradita, quæ in Ariſtotelico ſparſim & perobſcure docentur; haud pauca etiam, quæ in Ariſtotelico deſunt, vtilia tamen, immo neceſſaria ſcientiam certam affectantibus. quamuis cum Ariſtotelica nonnulla tum & alia ad apodicticam pertinentia heic etiam prætermiſſa ſint.* BARTHOLOMAEVS KECKERMANN [2] cenſet, *reperiri in his libris quidem errores non paruos nec paucos; tamen non deeſſe etiam vtilia & proba.* ceterum VIOTTVS ſcripſit quoque de *balneorum naturalium viribus.*

IACOBVS SCHEGKIVS, cuius iam ſupra fecimus mentionem, quum expoſuerimus hiſtoriam logicæ Rameæ, cui ſeſe oppoſuit. penitus animum tradiderat philoſophiæ Peripateticæ, cuius ſingularem conſecutus eſt laudem: hinc FECHTIVS [3] de eo ſcribit: *philoſophiam Peripateticam perpetuo tamquam ἔργον perſecutus, vt e tenebris ſcho-*

1 *Epiſt. præmiſſa ad Frœlingium.*
2 *præc logic. tr. II. cap V. §. 7.*
3 *ſchediaſm. ſacr. exercit. II. p. 448.*

laſticorum iterum erueretur, illiusque vſus in omnibus diſciplinis incomparabilis toti orbi pateret, legendo inque publicum meditationes ſuas edendo vnice operam ſuam impendit. ſcripſit libros XV. de demonſtratione, item obſeruationes in prædicabilia, prædicamenta, librum de interpretatione, priora analytica, topica, quæ monimenta ab illis, qui doctrina Peripatetica delectantur, in magno habentur pretio: confer MELCHIOREM ADAMVM.[1]

IO. BAPTISTA MONLORIVS, qui in libros priorum analyticorum commentarios ſcripſit, *quo opere omnes veterum & recentium operas in illos Ariſtotelis libros ita ſuperauit, vt qui iam poſt Monlorium in hac parte aliquid aggrediuntur, poſt Homerum Iliada ſcribere videantur*, iudice KECKERMANNO.[2]

SIMON SIMONIVS, Italus qui ob religionem patria exul Lipſiam ſe contulit & magno ſtudio philoſophiæ Ariſtotelicæ tradidit, hinc MORHOFIVS[3] dicit: *Lipſiam conceſſit, vbi academiam illam docuit ἀριστοτελίζειν ac exemplo ſuo & præceptis ad ſolidiorem philoſophiam analyticam viam monſtravit*; quamuis iam alii ibi fuerint, qui ſectati ſunt Ariſtotelis doctrinam. ipſi fuerunt controuerſiæ cum Iacobo Schegkio, aduerſus quem ſcripſit *quæſtiones dialecticas*, iisque probare contendit, *eum in commentariis logicis non ſubiectum, non ordinem, non*

1 *vitis medicor. germanor. p. 290. ſeqq.* 2 *cit. loco §. 15.*
3 *polyh. t. II. lib. I. cap. XI. §. 28.*

finem

ſinem, non naturam logicæ artis, quæ ab Ariſtotele traditur, explicaſſe.

FORTVNATVS CRELLIVS, qui edidit *iſagogen logicam*, qua quum non omnibus ſatisfecerit, ac cenſuram quoque expertus, quod tam multa deberet Zabarellæ, obſcuram de demonſtratione doctrinam exemplis non ſatis illuſtraret, etiam religioni ſuæ nimis deditum ſe exhiberet; HENNINGVS ARNISAEVS per obſeruationes ſuas morbis his medelam adferre voluit.

IO. NELDELIVS, Glogouia vrbe Sileſiæ oriundus, philoſophiæ Ariſtotelicæ doctor & in academia Lipſienſi profeſſor, quiue anno MDCXII. mortalitatem ſuam finiuit. opus ipſius de *vſu organi Ariſtotelici* magnam conſecutum eſt exiſtimationem, quod invito & inſcio auctore anno MDCVII. ſub hac inſcriptione prodierat: PRATVM LOGICVM *organi Ariſtotelici ſeptis incluſum iucundisque paſſim viridariis adeoque floſculis conſpicuum: ſiue praxis & vſus organi Ariſtotelici genuinus in omnibus artium & facultatum diſciplinis ex ore D. IO. NELDELII, academiæ Lipſienſis profeſſoris Ariſtotelici celeberrimi exceptus & non absque autoris comprobatione* (quod falſum eſt) *publici iuris factus.* quæ editio quum multis vitiis maxime eſſet corrupta, M. HENRICVS CRELLIVS meliorem anno MDCLXVI. Helmſtadii exhibuit, cui præmiſſæ ſunt epiſtola HERMANNI CONRINGII ad IACOBVM THOMASIVM, qua iudicat de NELDELIO, item SIMONE

SIMO-

SIMONIO; necnon GVERNERI ROLFINCII ad CRELLIVM, qua ſcribit: *organum Ariſtotelicum intellectu difficile eſt. Neldelius nucem frangit & cortice nudata nuce lectori apponit mellitiſſimos medullæ globulos. organum Ariſtotelicum tenebris eſt inuolutum, tyronibus remoram iniicientibus. has diſcutit Neldelius ordinis & methodi ſubſidiis & alis euectus in altum & radiis dilucidæ explicationis dubia reſoluit.*

IVLIVS PACIVS, qui non ſolum ſumme meritus eſt de organo Ariſtotelis, quod bene tranſtulit in latinum ſermonem ac commentariis illuſtrauit; ſed etiam *logicas inſtitutiones* edidit, quibus doctrinæ Ariſtotelicæ momenta tradidit feliciter.

PHILOSOPHI ALTDORFINI, qui magnam famam de philoſophia Peripatetica, cui purgandæ ſingulari ſtudio ſe ſe tradiderant, conſecuti ſunt, ſcilicet PHILIPPVS SCHERBIVS, ERNESTVS SONERVS, MICHAEL PICCARTVS, viri hoc litterarum genere nunquam ſatis laudandi. primus ſcripſit diſputationem pro philoſophia Peripatetica aduerſus Ramiſtas, cuius ſupra fecimus mentionem; Helmſtadii autem MDCLIX prodierunt ipſius *theſes philoſophicæ in vnum corpus redactæ*, quibus inter alia agitur de *libris Ariſtotelis acroamaticis & exotericis; de differentiis analytices & dialectices; logices & dialectices; rhetorices & dialectices; de genere ſyllogiſmi; de definitione definitionis; de differentiis definitionum; de categoriis.* MICHAELIS PICCAR-

CARTI autem *organon Ariſtotelicum in quæſtiones & reſponſiones redactum* lucem vidit Lipſiæ MDCXIII. breuiores illorum diſputationes in ſummam redactæ ſub inſcriptione: *philoſophia Altdorfina* cura & ſtudio IO. PAVLLI FELWINGERI prodierunt. ac quem fugiat, quid præſtiterint Regiomontani DREIERVS, ZEIDLERVS, HEDIO; Helmſtadienſes HERMANNVS CONRINGIVS, CORNELIVS MARTINI, IO. a FELDEN, aliique, quorum omnium nomina ac ſcripta ſi diſtinctius recenſere vellemus; opus magnæ molis quidem, ſed haud ſingularis emolumenti conſcribere neceſſe eſſet. quapropter ſufficiat, nos ipſa logicæ fata attigiſſe ac principes viros, qui hac tempeſtate clarum præ aliis nomen a ſe dederunt, commemoraſſe.

§. XIII. Differuimus itaque de illis, qui reformandæ artis logicæ poſuerunt fundamenta. reſtat, vt videamus, quomodo ipſa reformatio ſit ſubſecuta, ex quo eclectica philoſophia, vti adpellatur, introducta; auctoritas autem præcipue Ariſtotelis magnum ſenſit detrimentum. quæ mutatio non vno temporis momento; ſed ſenſim ac ſenſim euenit, ita vt in dies facta ſit ars hæc ornatior ac pulcrior, poſtquam extiterint grauisſimi viri, qui ipſi magis adhuc expoliendæ curas ſuas adhibuerunt. ſic alii viam pararunt ad huiusmodi logicam, qui nulla auctoritate, ſed libertate cogitandi nititur; alii vero poſito ſemel fundamento opus ipſum ſtruxerunt, quorum iterum varia ſunt genera, ſiue propagationem, ſiue digni-

dignitatem, ſiue modum doctrinæ, quam in gratiam veritatis cognoſcendæ tradiderunt, reſpiciamus. namque quod ad propagationem adtinet, quorundam præcepta conſecuta ſunt tantam auctoritatem, vt multi iſta veluti diuina coluerint adeoque iterum effecerint ſectam, quod exemplo Carteſii eiusque ſectatorum patet; ratione dignitatis autem non omnes pari ſucceſſu opus hoc adgresſi ſunt. alii enim maxime alieni ab Ariſtotele, prorſus ipſius doctrinam reiecerunt, etiam interdum bonas meditationes, quas quum non ſatis maturæ eſſent, magis expolire & ad veriorem ſcientiarum vſum transferre potuiſſent. id quod patet ex doctrina de figuris & modis ſyllogiſmorum, quæ quum maxime a ſcholaſticis eſſet deprauata, omnem amiſit gratiam ac poſthac a plurimis recentiorum philoſophorum penitus abiecta, veluti momentum, cui nulla inſit dignitas, quod tamen ſi bene & recte tradatur, varios modos ratiocinandi ſuppeditat. alii contra omnem affectum erga Ariſtotelem, erga ſcholaſticos abiicere, a ſe impetrare haud potuerunt, quapropter interdum retinuerunt doctrinas, quas eiicere, nec propagare debuiſſent. ſic & fuerunt, qui momenta maxime neceſſaria, de definitione, diuiſione, de variis modis concluſiones efficiendi, de probabilitate vel minus, vel leuiore induſtria attigerunt, nec quod inprimis obſeruandum eſt, diſcrimen inter ratiocinationem philoſophicam & mathematicam, quod pro diuerſitate obiecti & philoſophiæ & matheſeos itemque diuerſo modo vtramque cognoſcendi maxime clarum eſt, poſuerunt. tandem modus

quo-

quoque ac ratio, qua doctrinam logicæ propoſuerunt, fuit diuerſa, ſiquidem alii ex natura ac variis operationibus intellectus humani præcepta ſua deduxerunt; alii vero conſiderarunt ipſum obiectum logicæ, quod eſt veritas generatim, item finem, ſiue cognitionem veritatis & ad vtrumque adcommodarunt ordinem doctrinarum. ſed de his diſpiciamus nunc diſtinctius.

§. XIIII. Ille, qui fundamenta logicæ eclecticæ poſuiſſe plerumque traditur, eſt FRANCISCVS BACO de VERVLAMIO, cuius opera prodierunt anno MDCLXV. fol. inter quæ extat quoque *nouum organon*, quod primum in lucem emiſſum eſt anno MDCXX. atqui hoc libro elaborat commonſtrare nouam logicæ rationem, quæ inprimis ad doctrinam rerum naturæ adplicatur & tribus momentis a vulgari logica diuerſa, *fine* quippe, *ordine demonſtrandi, & inquirendi initiis.* finis ipſius logicæ propoſitus eſt, vt artes, non argumenta inueniantur: *huic noſtræ ſcientiæ*, inquit, *finis proponitur, vt inueniantur non argumenta, ſed artes; nec principiis conſentanea, ſed ipſa principia; nec rationes probabiles, ſed deſignationes & indicationes rerum.* ad ordinem vero demonſtrandi non adhibet ſyllogiſmum, ſed inductionem, quæ a ſingularibus gradatim procedat ad generalia: hinc ita diſputat contra vulgarem ſyllogiſmum: *atque cum huiusmodi fine conueniunt demonſtrationum ipſarum natura & ordo. in logica enim vulgari opera fere vniuerſa circa ſyllogiſmum conſumitur. de inductione vero dialectici vix ſero cogitaſſe viden-*

dentur; leui mentione eam transmittentes, & ad diſputandi formulas properantes. at nos demonſtrationem per ſyllogiſmum reiicimus, quod confuſius agat, & naturam emittat e manibus. tametſi enim nemini dubium eſſe poſſit, quin quæ in medio termino conueniunt, ea & inter ſe conueniant (quod eſt mathematicæ cuiusdam certitudinis) nihilo minus hoc ſubeſt fraudis, quod ſyllogiſmus ex propoſitionibus conſtat, propoſitiones ex verbis, verba autem notionum teſſeræ & ſigna ſint. itaque ſi notiones ipſæ mentis, (quæ verborum quaſi anima ſunt & totius huiusmodi ſtructuræ ac fabricæ baſis) male & temere a rebus abſtractæ & vagæ nec ſatis definitæ & circumſcriptæ, denique multis modis vitioſæ fuerint, omnia ruunt. reiicimus igitur ſyllogiſmum; neque id ſolum quoad principia, (ad quæ nec illi eum adhibent) ſed etiam quoad propoſitiones medias, quas educit ſane atque parturit vtcunque ſyllogiſmus; ſed operum ſteriles & a practica remotas & plane quoad partem actiuam ſcientiarum incompetentes. tandem in inquirendi initiis auctor principia in dubium vocat, ac inprimis falſa ac prius, quam par eſt, facta iudicia remouere contendit, quæ vocat *idola mentis* & in quatuor distribuit claſſes. prima complectitur *idola tribus*, quæ fundata ſint in ipſa quaſi tribu ſiue gente ac natura humana vniuerſe ſpectata; ſecunda *idola ſpecus*, quæ habeantur ex natura ſingulari; ipſa enim quaſi quædam cauerna obſcuret impresſiones, quæ aliunde aduenianț ob errores generales contractos ex conſuetudine, lectione, auctoritate; tertia *idola fori*, quæ oriantur ex commercio cum plebe, ac

quarta

quarta *idola theatri*, quæ ex philoſophorum doctrinis ac peruerſis demonſtrationum legibus habeant originem, quæ omnia copioſe recenſet PETRVS GASSENDVS. [1] niſi poſt Verulamium alii philoſophi manus ſuas emendandæ logicæ admouiſſent, ac feliciori ſucceſſu opus hoc fuiſſent perſecuti; ſane novum ipſius organon tantum ponderis minus habuiſſet, quantum ad deſtruendam Ariſtotelicæ logicæ auctoritatem erat neceſſarium. nam præcepta ipſius neutiquam fini logicæ reſpondent, turbatim ſunt propoſita nec mediocrem produnt obſcuritatem, quod non aliter poterat euenire, quum auctori id eſſet ſolemne, vt obſcuros mentis conceptus adhuc nouis atque obſcuris verbis exprimeret. ceterum tantum abeſt, vt hoc ſummum litterarum decus honorifica exiſtimatione minus colamus; vt ipſius ſtudia, quibus libertatem cogitandi in altius faſtigium prouehere adniſus eſt, magnificis laudibus digna eſſe cenſeamus. ſufficit, quod in Verulamio deprehendamus mentem libertatis philoſophicæ maxime ſtudioſam; a ſeruitute vero, quæ cum bonis litteris nihil habet commune, alienam. Verulamii veſtigia ſecutus eſt IO. BAYERVS, qui lyceo Eperienſi præfuit, ac logicam compoſuit huius inſcriptionis: *filum labyrinthi, vel cynoſura ſeu lux mentium vniuerſalis cognoſcendis, expendendis, & communicandis vniverſis rebus accenſa*, Caſſouiæ MDCLXIII. confer IO. FRANCISCVM BVDDEVM. [2]

1 *de origine & variet. logices, cap. X.* 2 *introd. ad hiſt. phil. Ebraeor. §. XXXVI. p. 311. ed. 2.*

§. XV. Quum defuncti ſimus hoc labore, ordinis ratio nos iubet, nos ad RENATVM CARTESIVM conuertere. PETRVS GASSENDVS [1] dicit de eo: *is Verulamium ea in re imitatus eſt, quod nouam quoque philoſophiam a fundamentis excitaturus, omne omnino præiudicium exuere, imprimis voluit; ac invento ſubinde quopiam principio ſolidisſimo, ipſi vt fundamento ſuper exſtruere totam molem. non eandem tamen viam eſt, quam Verulamius ingreſſus, ſed quum Verulamius auxilia a rebus ad perficiendam intellectus cogitationem petierit, ipſe omni rerum cogitatione ablegata, cenſuit in ipſa cogitatione ſatis eſſe præſidii, vt intellectus poſſit vi ſua in omnium rerum, etiam abſtruſiſſimarum, hoc eſt non modo corporum, ſed dei etiam ac animæ notitiam perfectam venire.* ſcripſit autem CARTESIVS disſertationem *de methodo recte vtendi ratione & veritatem in ſcientiis inueſtigandi*; *meditationes de prima philoſophia*, quæ multa argumenti logici continent, cuiusmodi res aliis quoque monimentis paſſim attigit. quæ fata philoſophia Carteſii generatim ſubiit, iisdem quoque expoſita fuit ipſius logica, quum alii iſtam laudarunt, expoſuerunt, illuſtrarunt, & quomodo poſſit propagari, ſtudioſe ſunt meditati; alii vero varias easque grauiores cenſuras in illam exercuerunt. poſterioris generis inprimis eſt PETRVS GASSENDVS, qui edidit *disquiſitionem metaphyſicam ſeu dubitationes & inſtantias aduerſus Renati Carteſii metaphyſicam & reſponſa*, [2], quo opere tantis

1 *de origine & variet. logic. cap. XI.* 2 *tom. III. opp. Gasſend. p. 279.*

viribus

viribus aggreſſus eſt Carteſium, vt neque Carteſius, neque alius ex ſectatoribus ipſius iſtas opprimere ſeque tueri potuerint. hinc etiam GERHARDVS de VRIES [1] hortatur Carteſii aſſeclas: *confutandis tandem ſe accingant, ſi quid valeant, Gaſſendi inſtantiis.* PETRVS POIRET [2] quoque Carteſii diſſertationem de methodo & meditationes confutare, errores demonſtrare inſtituit, quæ cenſura multa præclara prodit ac ſignificat, Poiretum in refutandis aliis eſſe feliciorem, quam in veritatibus ac præceptis ſuo ingenio expromendis. nec non PETRVS DANIEL HVETIVS [3] multa hoc doctrinæ genere obſeruauit aduerſus Carteſium, vt de aliis, qui ei ſeſe oppoſuerunt, taceamus, qua de re ſcriptores de vita ac fatis Carteſii eiusque philoſophiæ legi poſſunt, IO. TEPELIVS, [4] PETRVS BORELLVS, [5] ADRIAN. BAILLET. [6]

§. XVI. Duo præcipue Carteſius ſibi propoſuit explicanda: alterum eſt, vt demonſtraret viam, qua quis errores generales euellere atque vitare poſſet, quam in rem dubitationem commendauit maxime. ita enim de ſe [7] loquitur: *animaduerti iam ante aliquot annos, quam multa ineunte ætate falſa pro veris admiſerim, & quam dubia ſint, quæ iſtis poſtea ſuper exſtruxi; ac proinde funditus omnia in vita eſſe euertenda, atque a primis fundamentis denuo inchoandum, ſi quid aliquando firmum & manſurum cupiam in ſcientiis ſtabilire.* vt

1 *diſſertatiuncul. de Carteſii meditation. a Petro Gaſſendo impugnatis* §. 41. 2 *part. III method. inueniendi verum p.* 89. *de erud. triplic.* 3 *cenſura philoſophiæ Carteſii.* 4 *hiſtor. philoſ. Carteſianæ.* 5 *compend. vitæ Carteſ.* 6 *dans la vie de Mr. Des-Cartes.* 7 *meditat.* 1. *de prima philoſ.*

autem dubitandi rationes oſtenderet, iſtas a ſenſuum fallacia & ſomniorum ludificationibus deduxit, ſiquidem ita dixit: [1] *nunc itaque cum tantum veritati quærendæ incumbamus, dubitabimus inprimis, an vllæ res ſenſibiles aut imaginabiles exiſtant: primo, quia deprehendimus interdum ſenſus errare, ac prudentiæ eſt, numquam nimis fidere iis, qui nos vel ſemel deceperunt: deinde quia quotidie in ſomnis innumera videmur ſentire aut imaginari, quæ nusquam ſunt: nullaque ſic dubitanti ſigna apparent, quibus ſomnum e vigilia certo dignoſcat.* quum vero præter hæc, quæ cadunt in ſenſus externos, dantur adhuc principia, quæ omnino vera habentur, qualia ſunt mathematicorum, & de illis dubitari poſſe exiſtimauit Carteſius, quoniam aut deus hominem & in his rebus ad errores procliuem condere atque effingere potuerit, aut ſi hoc diuinæ ſapientiæ ac benignitati repugnaret, quis facile ſibi poſſet perſuadere, eſſe genium quemdam malum, qui fraudes faceret, hominesque deduceret in errores, vt falſa haberent maxime vera & certa. en verba Carteſii: [2] *nam ſiue vigilem, ſiue dormiam, duo & tria ſimul iuncta ſunt quinque, quadratumque non plura habet latera, quam quatuor; nec fieri poſſe videtur, vt tam perſpicuæ veritates in ſuſpicionem falſitatis incurrant. verum tamen infixa quædam eſt meæ menti vetus opinio, deum eſſe, qui poteſt omnia & a quo talis, qualis exiſto, ſum creatus: vnde autem ſcio, illum non feciſſe, vt nulla plane ſit terra, nullum cælum, nulla res extenſa, nulla figura, nulla magnitudo, nullus locus, & tamen*

1 *princ. philoſoph. part. I. §. 4.* 2 *meditat. I.*

hæc omnia non aliter, quam nunc mihi videantur exſiſtere? immo etiam quemadmodum iudico, interdum alios errare circa ea, quæ ſe perfectiſſime ſcire arbitrantur, ita ego vt fallar quoties duo & tria ſimul addo, vel numero quadrati latera; vel ſi quid aliud facilius fingi poteſt? at forte noluit deus ita me decipi, dicitur enim ſumme bonus; ſed ſi hoc eius bonitati repugnaret, talem me creaſſe, vt ſemper fallar, ab eadem etiam videretur eſſe alienum permittere, vt interdum fallar, quod vltimum tamen non poteſt dici. ac paucis interiectis: *ſupponam igitur, non optimum deum fontem veritatis, ſed genium aliquem malignum eumdemque ſumme potentem & callidum omnem ſuam induſtriam in eo poſuiſſe, vt me falleret: putabo, cælum, aerem, terram, colores, figuras, ſonos cunctaque externa nihil aliud eſſe, quam ludificationes ſomniorum, quibus inſidias credulitati meæ tetendit.* quum igitur hac ratione omnia incerta, ac falſa ſecum reputaret, id vnicum certum ac verum ipſi videbatur, quod quum dubitaret, neceſſe ſit, ſe cogitare, quumue cogitaret, inde ſequatur neceſſario, ſe exiſtere, quia alias cogitare haud poſſet. quapropter putabat, principium hoc: *ego cogito, ergo ſum*, eſſe maxime ſolidum ac prima veritas, quæ poſſit opponi dubitationi. alterum, in quo CARTESIVS ſingularem operam poſuiſſe ſibi videbatur, eſt doctrina de demonſtratione, quam quatuor regulis [1] tradidit. prima illarum eſt: *vt nihil vnquam veluti verum admitteres, niſi quod certo & euidenter verum eſſe cognoſceres; hoc eſt vt omnem præcipitantiam*

1 *diſſert. de methodo.*

atque anticipationem in iudicando diligentiſſime vitares, nihilque amplius concluſione complecteris, quam quod tam clare & diſtincte rationi tuæ pateret, vt nullo modo in dubium poſſes reuocare. ſecunda: *vt difficultates, quas eſſes examinaturus, in tot partes diuideres, quot expediret ad illas commodius reſoluendas.* tertia: *vt cogitationes omnes, quas veritati quærendæ impenderes, certo ſemper ordine promoueres: incipiendo ſcilicet a rebus ſimpliciſſimis & cognitu facillimis, vt paulatim & quaſi per gradus ad difficiliorum & magis compoſitarum cognitionem aſcenderes; in aliquem etiam ordinem illas mente diſponendo, quæ ſe mutuo ex natura ſua non præcedunt*; quarta: *vt tum in quærendis mediis, tum in difficultatum partibus percurrendis, tam perfecte ſingula enumerares & ad omnia circumſpiceres, vt nihil a te omitti eſſes certus.*

§. XVII. Quamuis fateamur ingenue, CARTESIO magnam laudem iis de cauſſis eſſe tribuendam, quod diligenter non ſolum ſit meditatus, quo modo nimia auctoritatis ſtudia, quæ cum vera philoſophia eiusque proſperiori progreſſu nullum habent commercium, euellantur; ſed & ipſe libertatem cogitandi, quæ propria eſt philoſopho, vſurpauerit. qua ratione id effecit, vt ab eius ætate muſæ hæ maiora felicioraque ceperint incrementa; etiam alia ingenia grauiſſima ſint excitata ad meliorem artis logicæ culturam promouendam. nam ipſe CARTESIVS diſciplinæ huic haud multa præclara adtulit, ſiue præcepta, quæ præcepit, ſiue propriam exercitationem, quam in cognoſcenda demonſtrandaque veritate

ritate adhibuit, reſpiciamus. regulæ eius ac præcepta iuſto ſunt breuiora nec ingenium quoddam poſſunt aptum reddere ad ſenſum veri & falſi, præſertim quum nimis ſint generalia, cuius rei eo maiori admiratione tenemur, quo largior ipſi fuit occaſio, logicæ Ariſtotelicæ vitia emendandi, modo per ſummam auctoritatem, quam dialectica Peripatetica longo temporis tractu tenebat; modo per ipſius apertos defectus atque errores; modo per proprii ingenii excellentiam ac modo denique per ſtudium gloriæ philoſophicæ, quo trahebatur CARTESIVS. ſic nihil tradidit de ratione verum inueniendi, de probabilitate, de definitionis legitimæ indole, de variis ratiocinandi modis, nec quod inprimis obſeruare decet, diſcrimen inter ratiocinationem philoſophicam & mathematicam cognouit, quin etiam vitium hoc auxit maximo opere. ſcholaſticorum quidem malorum ſtirpem, id eſt nimium auctoritatis Ariſtotelicæ ſtudium exſcindere elaborauit, quum de omnibus rebus dubitare iuberet; ſed veræ ac ſanæ dubitationis modum tenere haud poterat, quam cum negatione confundebat quumque certitudinem ſenſuum tolleret, viam ſcepticiſmo aperiebat. en dubitationem Carteſianam: *facile quidem*, inquit, [1] *ſupponimus, nullum eſſe deum, nullum cælum, nulla corpora; nosque etiam ipſos non habere manus, nec pedes, nec denique vllum corpus*, quæ non indicant dubitationem, ſed negationem. nam primum dubitare decet de argumentis ac probationibus, quæ ſi firmæ ſunt, abſurdum eſt, de re ipſa dubitare,

[1] *princ. phil. part. I. §. 7.*

bitare, quod tum fieri poteſt ac debet, ſi deprehendimus, adhuc adlata argumenta nullum habere pondus nec vim quamdam probandi. nec iſta, quæ tradit de criterio veritatis, quod poſitum ſit in clara & diſtincta idea, recte ſeſe habent, quoniam neque ad exiſtentias rerum, quæ etiam ex idea confuſa probari poteſt, neque ad probabilitatem adplicandum eſt, vt taceamus de eo, quod conceperit obſcure claram ideam. namque dicit: [1] perceptionem *claram voco illam, quæ menti attendenti præſens & aperta eſt; ſicut ea clare a nobis videri dicimus, quæ oculo intuenti præſentia, ſatis fortiter & aperte illum mouent*; qua definitione explicat claram ideam mathematicam, quaue omnes quoque ideæ fictæ ſunt claræ, quibus autem in philoſophia nullus eſt locus. ipſe ſæpius contra regulas artis bene cogitandi peccauit, ac quamuis de omnibus dubitandum eſſe exiſtimauerit; in doctrina tamen rerum naturæ maxime dubia poſuit veluti vera & ſumme certa, quum optimo iure inſtituere potuiſſet dubitationem.

§. XVIII. CARTESII philoſophia adeoque etiam ipſius opiniones, quæ ad logicam pertinent, nactæ ſunt ſectatores, qui non ſolum eius diſſertationem de methodo ac meditationes; ſed & alia monimenta, præſertim principia philoſophiæ euoluerunt, ex illis præcepta collegerunt & iſta ad certum artis ordinem adcommodata vberius interpretati ſunt atque illuſtrarunt. alii ſtudia ſua contulerunt ad integram philoſophiæ doctrinam, ac ſimul cum reliquis diſciplinis tradi derunt logicam;

1 *princip part. I. §. 45.*

alii

alii vero ſpeciatim artem cogitandi explicandam ſibi propoſuerunt, quorum principes recenſere inſtituamus, vt qui progreſſus logicæ Carteſianæ fuerint, pateat. atqui huc pertinent

ANTONIVS LE GRAND, cuius *inſtitutio philoſophiæ ſecundum principia Renati des Cartes noua methodo adornata & explicata*, prodiit MDCLXXXIII. ac diuiſa eſt in decem partes, quarum prima continet logicam ad mentem Carteſii propoſitam. anno MDCCVIII. Vitembergæ prodiit *examen ſuccinctum artis recte cogitandi Antonii le Grand*, auctore M. IO. IACOBO FERBERO.

IO. CLAVBERGIVS, cuius opera omnia philoſophica cura IO. THEOD. SCHALBRVCHII Amſtelod. MDCXCI. 4. prodierunt. inter hæc extat quoque *logica vetus & noua, modum inueniendæ ac tradendæ veritatis in geneſi ſimul & analyſi facili methodo exhibens*; ac quidem ex tertia editione primæ partis, & ſecunda reliquarum, quæ lucem vidit anno MDCLVIII. huic acceſſere prolegomena de cauſſis errorum & imbecillitatum humanæ mentis & logica ipſa multis locis emendata fuit, cuius præfatione ſcribit: *meliorem fortasſis logicam ſcripſiſſem, niſi veteris & nouæ coniunctionem hæc tempora poſtulaſſent.* diuidit CLAVBERGIVS logicam in partem *geneticam*, quæ mentem humanam ducat ad rectam geneſin cogitationum; & *analyticam*, quæ ducat ad analyſin cogitationum alienarum. vtramque iterum diuidit: *geneticam* in cogitantem,

quæ doceat, quomodo ipſe homo quiduis rite debeat cognoſcere; & *loquentem*, quæ dirigat hominem ad alios, vt cum illis de cogitationibus poſſit communicare; *analyticam* vero in *interpretantem* & *iudicantem*: confer CHRISTIANVM THOMASIVM.[1] hæc Claubergii logica in epitomen ſub inſcriptione: *logica contracta* redacta eſt, quæ etiam in operibus eius deprehenditur: nec non anno MDCLXXXVIII. prodiit in lucem: *Io. Claubergii ſpecimen logicæ Carteſianæ ſeu modus philoſophandi; vbi certa Carteſianorum veritatem inueniendi via oſtenditur & in quibusdam nouæ introductionis in philoſophiam aulicam veritas examinatur: ſtudio Pauli Michaëlis Rhegenii.* quod ſcriptum cur dicatur: *Claubergii ſpecimen logicæ Carteſianæ*, non patet, quum neque Claubergius ipſius ſit auctor, nec illius præcepta in breuius compendium contracta exhibeat. ceterum contra illuſtris THOMASII *introductionem in philoſophiam aulicam* diſputatur, cui cenſuræ autem THOMASIVS ſolide reſpondit ac ſatisfecit.[2]

PETRVS SYLVANVS REGIS, cuius *curſus integer philoſophicus ſiue ſyſtema generale ſecundum principia Carteſii, continens doctrinam logicam, metaphyſicam, phyſicam & moralem* prodiit Amſtelodami ad exemplum Pariſinum MDCXCI. 4. conſtans tribus tomis. in logica ordinem ſequitur, qui ad quatuor mentis operationes accommodatus eſt, quales ſunt perceptio, iudi-

1 *Phil. aulic. cap. III. §. 25.* 2 *Præf. der Einleitung zur Vernunfft-Lehre.*

cium,

cium, ratiocinatio ac methodus, atque exiſtimat, partem hanc doctrinæ philoſophicæ AVCTOREM *artis cogitandi* tam ſolide tradidiſſe, vt nulla acceſſio momenti cuiusdam fieri poſſit.

AVCTOR *artis cogitandi*, quod opus primum prodiit lingua gallica hac inſcriptione: *la logique ou l'art de penſer: contenant outre les regles communes, pluſieurs obſeruations nouuelles, propres a former le iugement*, ex editione ſecunda Pariſiis MDCLXIIII. 12. quam plures aliæ editiones lingua hac ſubſecutæ ſunt, & iam acceſſionibus auctæ. poſthac vero logica hæc translata eſt in ſermonem latinum a variis, cuiusmodi verſio edita eſt Trai. ad Rhenum MDCLXVI. hoc titulo: *logica ſiue ars dirigendi cogitationes, continens præter regulas vulgares plurima noua, quæ iudicio formando inſeruiunt, ex gallico traducta per* CORNELIVM a ACKERSDYCK. ſed iſtam *valde mendoſam eſſe*, obſeruat VINCENTIVS PLACCIVS; [1] ac omnino probabile eſt, quod ex priori gallica editione minus perfecta fuerit translata. præter hanc adhuc aliæ ſunt ornatæ editiones latine, Lond. MDCLXXIV. Lugduni Batauor. MDCXCIV. MDCCII. Amſtelodam. MDCCVIII. ex quibus, vt de pluribus aliis taceamus, inprimis commemoramus verſionem latinam, quæ Halæ Magdeburgicæ anno MDCCIIII. & MDCCXVIII. prodiit. auctor illius eſt IO. CONRAD BRAVN, quæ prioribus

1 *theatro anonym. p.* 603.

multum

multum præſtat, quoniam acceſſiones editionum gallicarum, in verſionibus illis latinis omiſſæ heic quoque latine ſunt additæ. de auctore libri huius diſputatum eſt multum. plerumque Meſſieurs du PORT ROYAL dicuntur, opus hoc compoſuiſſe; quis autem ſpeciatim heic induſtriam ſuam locauerit, id non ſatis apertum eſt. alii exiſtimarunt, auctorem logicæ illius eſſe de TRIGNY, cui debemus *grammaticam generalem*; alii vero putant, opus hoc vindicandum eſſe ANTONIO ARNALDO, vt illuſtris LEIBNIZIVS litteris ad PLACCIVM conſcriptis ſignificauit, quod & publice profeſſus eſt præfatione ad NIZOLII *antibarbarum.* [1] ſunt quoque, qui auctorem libri eſſe le BON, item NICOLE credunt; in qua ſententiarum diuerſitate multi nihil definiunt, ac nonnulli obſeruant, eum fuiſſe ex Ianſenii diſcipulis, romanæ eccleſiæ ſacris imbutum ac voluiſſe religionis, quam fuerit ſecutus, veſtigia hoc ipſo in libro exſtare. præmiſſæ ſunt libro ipſi duæ diſſertationes, quarum altera *nouæ huius logicæ conſcribendæ conſilium explicatur*; altera vero *iis obiectionibus occurritur, quæ contra hanc logicam factæ ſunt.* pro diuerſis mentis operationibus diuerſas logicæ huius partes conſtituit, quumue illarum præcipue commemoret *apprehenſionem, iudicium, diſcurſum* & *diſpoſitionem*, in quatuor quoque partes librum hunc diuiſit, quarum *prima* proponitur doctrina de ideis; *ſecunda* de iudiciis & propoſitionibus; *tertia* de

[1] *pag.* 27.

diſcur-

diſcurſu & ratiocinatione & *quarta* de methodo. nec negari poteſt, quod ſcriptor multa vtilia præcepta dederit, & in magnis tenebris, quibus ars hæc oppreſſa erat, clarum adtulerit lumen, quibus de cauſſis etiam non mediocri ornatus eſt laude. PETRVS BAELIVS [1] adpellat auctorem hunc *vn trés grand maitre dans l' art du raiſonnement*; DANIEL GEORGIVS MORHOFIVS [2] dicit: *quisquis ille* (auctor huius logicæ) *ſit, vir ſane doctiſſimus fuit, plusque ingenii & iudicii ad hanc rem attulit, quam ceteri nouatores omnes*; GEORGIVS PASCHIVS [3] nominat librum hunc *egregium tractatum*, cuius auctorem NICOLE eſſe cenſet. præter hos IO. FRANCISCVS BVDDEVS [4] egregie quoque de hoc ſcriptore ſentit, quando dicit: *procul ab horum errore abeſt auctor artis cogitandi, qui vbique in omnibus doctrinæ partibus, in omni vitæ genere conſectari verum, fugere errorem, & præceptis & exemplis egregie condocet*: & paullo poſt: *ſed vt cetera in compendium mittam, laudandum maximopere auctorem cenſeo, quod tam ſollicite vtilia ab inutilibus, a ſuperuacuis neceſſaria diſcernendo, exemplis ſelectis, iucundis, aptiſſimis præcepta illuſtranda, vſui certiſſimo cuncta accommodando, ſumma perſpicuitate rebus ceteraquodammodo obſcuris lucem & claritatem affundendo, veri philoſophi & prudentis pariter viri nomen impleuerit. nec præter-*

1 *Repons aux queſt. d' vn Prouinc. t. II. p. 293.* 2 *polyh. tom. . lib. V. §. 3.* 3 *de inuentis nou-antiq. p. 35.* 4 *præfat. ad tem cogitand.*

mitten-

mittendum, quod ad ipſam naturam ſubinde cogitandi modos reuocando, longe felicius oſtenderit, quæ ſit ratio a recto prauum ſecernendi, quam ab vllo huc vsque factum. CHRISTIANVS THOMASIVS [1] iudicat, eo nomine auctorem hunc logicæ cultoribus commendandum eſſe, quod doctrinam de ideis propoſuerit diſtincte & morbos intellectus, id eſt præiudicatas opiniones indicauerit. ceterum quamuis præclare in hoc inſtituto ſit verſatus; ipſi tamen operi non ita ſatisfecit, vt omnia eſſent perfecta nec quidquam poſſet deſiderari. Carteſii ſectator fuit, qûo ſtudio occupatus multa retinuit, quæ a veritate ſunt aliena, quum exempli cauſſa neget, quod omnes ideæ oriantur a ſenſione. nec diſcrimen inter ratiocinationem mathematicam & philoſophicam obſeruauit, multisque exemplis mathematicis, quæ frequentiora adhibuit, obſcuriora interdum reddidit præcepta. multi id in eo reprehendunt, quod nimium ſtudium poſuerit in multiplicandis figuris ſyllogiſmorum, quam cenſuram non magni eſſe momenti, cenſemus. quodſi enim auctor veram indolem ratiocinationis tradidiſſet, & ad illam figuras ac modos ſyllogismorum legitima ratione adcommodaſſet; hæc momenta omnino potuiſſent ſuppeditare varios modos ex principiis efficiendi concluſiones; at vero reipſa multis parauit viam, qua poſthac cultum diſciplinæ huius effecerunt meliorem. IO. SPERLETTE [2]

1 *Cautel. circ. præc. iuriſpr. cap. X. §. 9.*
2 *logic. nou. pag. 12.*

iudi-

iudicat, quod IO. CLERICVS & PETRVS SYLVANVS REGIS, ille latino, hic gallico ſermone logicas ſuas ex hoc auctore conſcripſerint, vt ipſi, quidquid boni in illis deprehendatur, acceptum referendum ſit.

ARNOLDVS GEVLINCX, qui edidit *logicam fundamentis ſuis, a quibus hactenus collapſa fuerat, reſtitutam*, Amſtelodam. MDCXCVIII. 12. quæ logica in quatuor partes diuiſa eſt, quarum *prima* agit de affirmatione & negatione deque affectionibus terminorum; *ſecunda* de enunciationibus earumque affectionibus; *tertia* de argumentis & *quarta* de inſtrumentis logicis.

REGNERVS a MANSVELT, cui debemus *rectæ ratiocinationis elementa*, quæ prodierunt Lipſiæ & Coburgi MDCXCIX. 12. pars *prima* tractat de diſtincta cognitione eiusdemque expreſſione; *ſecunda* de iudicio; *tertia* de diſcurſu & *quarta* de methodo, qui liber conſcriptus eſt per quæſtiones & reſponſiones.

NICOLAVS MALEBRANCHIVS, cuius libri *de la recherché de la verité* omnibus, qui vel leuiore induſtria philoſophiam eiusque hiſtoriam coluerunt, noti ſunt. anno MDCLXXIII. edidit primum volumen huius operis, quod anno MDCLXXIIII. ſecundum & tertium ſequebatur. variæ ſunt editiones operis huius, ſiquidem prodiit Amſtelodami MDCLXXXVIII. item Pariſiis MDCC, quæ editio quinta; & ſexta Pariſiis MDCCXII. quatuor voluminibus 12.

quæ

quæ poſtrema omnium optima iudicatur. celeberrimus L'ENFANT opus hoc in latinum ſermonem tranſtulit. complectitur ſex libros, quorum *primus* de erroribus ſenſuum; *ſecundus* de imaginatione, *tertius* de intellectu puro; *quartus* de propenſionibus; *quintus* de affectibus animæ & *ſextus* de methodo agit. quibus omnibus expoſitis, additæ ſunt quædam illuſtrationes & reſponſiones ad propoſita dubia, quæ continentur tomo tertio. IO. GEORGIVS PRITIVS ſcripſit diſſertationem de *Malebranchii enthuſiaſmo*; alias autem controverſias, quæ inprimis inter ipſum & ARNALDVM agitatæ fuerunt, infra hiſtoriam doctrinæ de ideis explanaturi commemorabimus. atqui hæc ſufficiant de logicis Carteſianorum, quibus adhuc LVDOVICVS de la FORGE, PETRVS IENS aliique addi poſſunt.

§. XVIIII. Nos conuertimus ad virum magni ingenii PETRVM GASSENDVM, cuius merita in artem logicæ non mediocria ſunt. ſcripſit primum opus de *origine & varietate logicæ*, quo hiſtoriam diſciplinæ huius a prima ipſius ætate vsque ad CARTESII tempora diligenter perſecutus eſt; quod ſequitur liber de *logicæ fine*, quo exponit criteria veritatis atque ex antiquis monimentis illuſtrat hiſtoriam ſcepticiſmi. præter hos libros ipſi quoque debemus *inſtitutiones logicas*, diuiſas in quatuor partes, iuxta vulgarem methodum, quarum prima diſſerit de *ſimplici rerum imaginatione*; ſecunda de *propoſitione*; tertia de *ſyllogiſmo* & quarta de *methodo*, quæ tractandi

ratio

ratio a multis obſeruata eſt, qui perſuaſerunt ſibi, quod ad methodum peculiaris intellectus humani facultas ſit neceſſaria. ſectator fuit EPICVRI, ad cuius imitationem canones quoque poſuit, iisque ea, quæ videbantur vtilia præcepta logicæ, breuiter explanauit. at vero longe grauiora ſunt merita, quæ in ſalutem artis huius contulit, quum contra ARISTOTELEM eiusque aſſeclas & aduerſus CARTESIVM diſputauerit grauiſſime, atque illorum errores confutauerit feliciter, quo factum eſt, vt multi, qui auctoritate horum virorum căpti, facile a via veritatis potuiſſent aberrare, accuratius in res ipſas atque earum momenta inquirere inſtituerint. ſæpius enim accidit, vt quis in refutandis aliorum opinionibus erroneis multo felicior exſiſtat, quam in excogitandis ſuo ſtudio veritatibus, ac illarum dignitate ſtabilienda, quum heic interdum affectus cum iudicio ſeſe coniungant. edidit autem GASSENDVS *exercitationes paradoxicas adverſus Ariſtoteleos*, quibus integram Ariſtotelis philoſophiam cenſuræ ſubmittit, non inſtituto vulgari, quum tantum peculiares philoſophi huius ſententias examinent, nulla ratione habita principiorum, per quæ doctrinæ eius inter ſe cohærent. etenim libro primo inquirit in doctrinam Ariſtoteleorum vniuerſe & oſtendit exercitatione

I. quod homines Ariſtotelei ex germana philoſophia ſophiſticen effecerint:

II. quod immerito Ariſtotelei libertatem ſibi philoſophandi ademerint.

III. quod rationes nullæ ſint, quibus ſecta Ariſtotelis videri poteſt præferenda.

IIII. quod maxima ſit incertitudo librorum doctrinæque Ariſtoteleæ.

V. quod apud Ariſtotelem innumera deficiant.

VI. quod apud Ariſtotelem innumera ſuperfluant.

VII. quod apud Ariſtotelem innumera fallant.

VIII. quod apud Ariſtotelem innumera contradicant.

libro autem ſecundo ſingulari ſtudio PETRVS GASSENDVS examinat dialecticam Ariſtoteleorum ac demonſtrat exercitatione

I. quod nulla ſit neceſſitas vtilitasque dialecticæ.

II. quod in vniuerſalibus ſeu prædicabilibus tradendis varie peccetur.

III. quod inepte categoriæ, vt rerum claſſes diſtinguentur.

IIII. quod futiliter multa proponantur de propoſitionibus.

V. quod demonſtratio non exſtet, qualis vulgo depingitur.

VI. quod nulla ſit ſcientia & maxime Ariſtotelea.

atqui hac ratione opus hoc contra Ariſtotelem & eius ſectatores tam ſolide & erudite perſecutus eſt, vt ingenii magnitudinem GASSENDI, quæ in eo conſpicua eſt, nunquam ſatis admirari poſſimus, ac omnino fateri debeamus, neminem præter GASSENDVM tam grauiter atque accurate aduerſus Ariſtotelem diſputaſſe. optandum eſſet, vt opus hoc eo conſilio atque inſtituto, quod propoſitum ſibi habebat GASSENDVS, fuiſſet perductum ad finem.

finem. namque ipſi erat animus, ſeptem libros aduerſus Ariſtotelem eiusque cultores ſcribere, ac libris tertio, quarto & quinto philoſophi huius phyſicam; ſexto metaphyſicam & ſeptimo doctrinam moralem accuratius examinare. at vero cauſſa, cur haud propoſitum fuerit exſecutus his verbis extremo libri ſecundi additis indicatur: *ſi quæras, beneuole lector, cur hæc exercitatio ad vmbilicum perducta non fuerit, curue libri quinque ceteri, quorum præfatio ſpem facit, non ſequantur, ſcito, commonefactum ab amicis auctorem, ſtomachari non parum Peripateticos, propter prioris libri editionem, idemque fere argumentum a Franciſco Patricio in Peripateticis ſuis diſquiſitionibus, quarum tunc primum copia ipſi facta, prius pertractatum; hunc ſecundum librum vlterius perſequi, & abſoluere noluiſſe, ipſumque, ne delibatis quidem aliis, in muſæoli ſui receſſum cum blattis & tineis pugnantem ab anno MDCXXIV. qualem iam habes, abieciſſe atque neglexiſſe.* DANIEL GEORGIVS MORHOFIVS [1] de his libris minus bene ſentit, quum dicat: *meras ſane cauillationes in exercitationibus illis deprehendas, dum vel methodum incuſat, vel contradictiones aliquas venatur, qualia ſunt repertu facillima in omnibus ſcriptoribus*; atque obſeruat, quod MICHAEL WATSONIVS, quondam profeſſor academiæ Kilonienſis reliquerit manu exaratum *apologeticum pro Ariſtotele* aduerſus has exercitationes. ſed tamen quid mirum, quod illi, qui auctoritate Ariſtotelica adhuc capti

1 *Polyh. tom. II. lib. I. cap. 12. §. 3.*

 ſunt,

ſunt, GASSENDO, quum tanto philoſopho bellum indixerit, eiusque exiſtimationi minus faueant? prodierunt hæ exercitationes ſeorſim, ac quidem earum liber primus MDCXLIX. 8. & anno MDCLVI. Hag. Comitum; liber vero ſecundus MDCLIX. 4. etiam inter opera GASSENDI edita Lugduni MDCLVIII. in ſex tomos diuiſa, quorum tomo tertio p. 95--210. hæ exercitationes exſtant. idem iudicii acumen quoque prodidit GASSENDVS in diſputationibus contra CARTESIVM, cuius *diſquiſitio metaphyſica* opus plane conſummatæ eruditionis, quæ in philoſophum cadere poteſt, eſſe cenſemus. ipſi adiungimus THOMAM HOBBESIVM, qui etiam compoſuit logicam ſub inſcriptione *computationem*, quippe quæ extat inter opera ipſius edita Amſtelodami MDCLXVIII. 4. continet logica hæc ſex capita, quorum primo diſſeritur de *philoſophiæ ipſius fine, vtilitate, ſubiecto, partibus*; ſecundo de *vocabulis*; tertio de *propoſitione*; quarto de *ſyllogiſmo*; quinto de *erratione, falſitate & captionibus* & ſexto de *methodo*, quæ omnia proponuntur breuiter, nec ſingularis ſunt dignitatis. tandem heic mentionem facimus THOMAE CAMPANELLAE, qui quum ſeruitutem Ariſtotelicam ferre non poſſet, factum eſt, vt de Ariſtotelis doctrina dubitare, ipſum philoſophum & interpretes eius adgredi atque alia via ad veram philoſophiæ cognitionem peruenire inſtituerit, quam in rem ipſe teſtatur: [1] *quum doctores meis argumentis ſatisfacere non poſ-*

[1] *De libris propriis cap. I. art. I.*

ſent,

ſent, quæ contra ipſorum lectiones promebam; ſtatui ipſe libros omnes percurrere Platonis, Plinii, Galeni, Stoicorum & Democriticorum, præcipue vero Teleſianos ac cum mundi codice primario conferre, vt ex originali & autographo, quid veri exemplaria habent, & quid falſi, agnoſcerem. edidit *philoſophiam rationalem* quatuor partibus, quibus deinde quoque quintam addidit, hisque tradidit *logicam, rhetoricam, poëticam, hiſtoriographiam* & *grammaticam.* logicæ tres partes conſtituit *definitiuam, enunciatiuam* & *argumentatiuam*, ac plura diſſeruit ſubtili ratione, pro ingenii indole, quam vera atque vtilia.

§. XX. Fuerunt quoque, qui præcepta ex principiis mathematicis deduxerunt, iſtaque exemplis ad matheſin ſpectantibus illuſtrarunt, in eam adducti opinionem, quod matheſis optima atque promptiſſima remedia ad colendum intellectum humanum eumque ad veritatis cognitionem aptum reddendum adferat. atqui certo modo locum heic merito tenent CARTESIVS & eius ſectatoreos, de quibus bene dicit IO. FRANCISCVS BVDDEVS: [1] *ſed quia Carteſius in phyſica fere tantum, non autem in reliquis doctrinæ partibus emendandis ingenii ſui vires periclitari voluit, diſcipuli eius magiſtri exemplo ceterarum fere rerum rudes & imperiti tantum ad naturalem doctrinam atque matheſin (modo & ad hanc) animum adiecerunt: parumque abfuit, quin & ipſi in eam ingrederentur ſententiam & alios inducerent, has demum doctrinæ partes dignas*

1 *Præf. ad artem cogitandi.*

 eſſe,

eſſe, in quibus veri & falſi confinium diſcerneretur. præter hos heic pertinent:

ERHARDVS WEIGELIVS, cuius opera prodiit *analyſis Ariſtotelica ex Euclide reſtituta, genuinum ſciendi modum & natiuam reſtauratæ philoſophiæ faciem per omnes diſciplinas & facultates ichnographice depingens*, Ien. MDCLVIII. 4. quod opus diuiſum eſt in tres ſectiones, quarum prima agit de *definitione & ſubiecto demonſtrationis*; ſecunda de *principiis demonſtratiuis* & tertia de *praxi demonſtratiua*, quæ complectitur duo membra, quorum alterum de *praxi demonſtrationum ſimplicium*; alterum vero de *praxi demonſtrationum coniunctarum* differit.

EHRENFRIED WALTHER a TSCHIRNHAVS, cuius ſtudio prodiit *medicina mentis* cum medicina corporis Amſtelædami MDCLXXXVII. & Lipſiæ MDCXCV. quæ poſterior editio priore auctior eſt. illuſtri auctori fuit propoſitum, tradere ſcientiam generalem, qua quis probe inſtructus omne incognitum, quod aſſequi poteſt ſuis viribus intellectus humanus, certa & conſtanti methodo inueniat. quam ſcientiam genuinam eſſe philoſophiam cenſet, cuius munus ſit, non ſolum mortalium morbos & animæ & corporis oſtendere; ſed & illis adhibere remedia. prima parte demonſtrare elaborat, quod in ſtudio cognoſcendæ veritatis poſita ſit omnium maxima hominum felicitas; parte ſecunda vero tradit ipſam methodum veritatem inueſtigandi, his innixam fundamentis, quorum certitudinem quis-

quisque in ſe ipſo per experientiam poſſit explorare; 1) *ſe variarum rerum conſcium eſſe*, quod principium primum & generale noſtræ cognitionis ſit; 2) *ſe bene a quibusdam, a quibusdam male affici*, quod principium ſit cognitionis boni & mali; 3) *quædam a ſe poſſe concipi*, ſiue cogitatione adprehendi; *quædam autem a ſe nullo modo poſſe concipi*, quod principium ſit primum verum a falſo diſcernendi; 4) *ſe varia ſenſuum externorum itemque imaginum internarum & paſſionum ope aduertere*, quod principium ſit primum, vnde omnia, quæ experientiæ debeamus, emanent. quibus expoſitis, fuſe tradit methodum mathematicam, etiam adtingit impedimenta, quæ inquiſitionem veritatis perturbant, ac tandem parte tertia commendat ſtudia matheſeos & phyſicæ. cuiusmodi ſummam, quamuis copioſius libri huius exhibent AVCTORES *actorum eruditorum* [1] & DANIEL GEORGIVS MORHOFIVS. [2] cenſor ipſius extitit isque grauiſſimus illuſtris CHRISTIANVS THOMASIVS, [3] quamuis ingenue fateatur, quod liber hic effecerit occaſionem, accuratius de cognitione veritatis acquirenda meditandi. id inprimis in TSCHIRNHAVSIO reprehendit ANDREAS RVDIGER, [4] quod ratiocinationem mathematicam perturbauerit cum philoſophica, atque exiſtimauerit per integrum librum erronea opinione, quod veritas philoſophica

1 *Ann.* 1695. *p.* 230. 2 *polyh. litter. lib. II. cap.* 7. §. 25. 3 *in Monats - Geſpr.* 1688. *menſ. mart.* 4 *de ſenſu veri & falſi lib. II. c.* 4. §. 7. *ſqq.*

eodem modo cognoſcatur ac mathematica. atqui hoc eſt princeps momentum, quo integrum opus nititur.

GOTTFRIED GVILIELMVS LEIBNIZIVS, cuius obſeruatio de *cognitione, veritate & ideis* deprehenditur *actis eruditorum.* [1] exiſtimat hic illuſtris vir, quod cognitio ſit vel obſcura vel clara; clara vel confuſa vel diſtincta; diſtincta vel inadæquata vel adæquata; item vel ſymbolica, vel intuitiua. *obſcura* ſit notio, quæ non ſufficiat ad rem repræſentatam agnoſcendam; *clara* vero, quum habeam, vnde rem repræſentatam agnoſcere poſſim, quæ rurſus ſit vel confuſa, vel diſtincta. *confuſa*, quum non poſſim notas ad rem ab aliis diſcernendam ſufficientes ſeparatim enumerare, licet res illa tales notas atque requiſita reuera habeat, in quæ notio eius reſolui poſſit: ita colores, odores, ſapores aliaque peculiaria ſenſuum obiecta ſatis clare quidem agnoſcamus & a ſe inuicem diſcernamus, ſed ſimplici ſenſuum teſtimonio, non vero notis enuntiabilibus. at *diſtincta notio* ſit, qualem de auro habeant docimaſtæ, per notas ſcilicet & examina ſufficientia ad rem ab aliis omnibus corporibus ſimilibus diſcernendam. in notionibus autem compoſitis, quia rurſus notæ ſingulæ componentes interdum clare quidem; ſed tamen confuſe cognitæ ſunt, vt grauitas, color, aqua fortis aliaque, quæ auri notas ingrediantur, hinc talis cognitio auri licet diſtincta ſit, *inadæquata* ſit tamen. cum vero id omne, quod notitiam diſtin-

1 *Ann.* 1684. *p.* 537.

ctam

ctam ingrediatur, rurſus diſtincte cognitum ſit, ſeu cum analyſis ad finem vsque producta habeatur, cognitio ſit *adæquata*. hiſce traditis iudicat LEIBNITZIVS de dignitate argumenti pro exiſtentia dei ab ipſius idea deducti, etiam extremo attingit controuerſiam: num omnia videamus in deo?

CHRISTIANVS WOLFFIVS, celeberrimus Halenſium mathematicus, qui an. MDCCXIII. lingua teutonica edidit logicam hac inſcriptione: *vernünfftige Gedancken von den Kræfften des menſchlichen ve. ſtands vnd ihrem richtigen Gebrauche in Erkæntnis der wahrheit*. opus hoc, quod plane mathematicis principiis ſuperſtructum eſt, continet capita quinque & decem, quorum primum diſſerit de *ideis*; ſecundum de *vſu vocum*; tertium de *propoſitionibus*; quartum de *experientia*; quintum de *inuentione propoſitionum ex definitionibus*; ſextum de *ratiocinatione*; ſeptimum de *ſcientia*, *fide*, *opinionibus & erroribus*; octauum de *explorandis & propriis & aliorum facultatibus intellectus*, num ſufficiant ad veritatem eruendam; nonum de *diiudicandis & ſuis & aliorum inuentionibus*; decimum de *ſcriptis diiudicandis*, quæ & alia capita de ratione cum fructu libros legendi, de interpretatione ſcripturarum diuinarum; de arte diſputandi, cetera, ſubſequuntur.

atqui multi tantam dignitatem habuerunt matheſi, ac ſpeciatim geometriæ & algebræ, vt in eam ingreſſi ſint ſententiam, quod diſciplinæ hæ promtiſſima remedia ad intellectum perficiendum adferant; ita vt per ſtudium hoc ad

conceptus mentis, qui cum rebus materiæ nihil habeant commune, formandos apte ac digne fingeretur. ad hæc pleniore animi conſenſione ſibi perſuadent, quod ratio cognoſcendi veritates a mathematicis obſeruata tam præclare ſe habeat, vt præcepta logicæ, quæ ex fonte matheſeos hauriantur, maxime ſint ſolida ac firma. varii quidem fuerunt, qui mathematicis nonnulla oppoſuerunt, ex quibus poſſet cognoſci, quod eorum methodus non plane conſummatæ perfectionis ſit, nec ita comparata, vt ad omnia veritatum genera, in quibus cognoſcendis noſter intellectus verſatur, poſſit adplicari, quo ſpectant HENRICVS CORNELIVS AGRIPPA, [1] BACO de VERVLAMIO, [2] IO. CLERICVS, [3] & ipſe AVCTOR *artis cogitandi*, [4] quorum adcuſationes ac dubia remouere; matheſeos autem dignitatem tueri, inſtituit IO. FRIDERICVS WEIDLERVS. [5] inter recentisſimos, qui contra matheſeos inſignem auctoritatem ac vniverſalem vtilitatem, quam multi produnt, disputarunt, eſt illuſtris CHRISTIANVS THOMASIVS; [6] & IO. FRANCISCVS BVDDEVS [7] hac de re ita iudicat: *at quod per matheſin intellectum tam inſigniter perfici, vt ad eam ſolam tandem res redeat, dicunt, id vero cum grano ſalis accipiendum puto. non abnuo, poſſe algebræ & geometriæ ſtudio ita ſubigi velut ingenia, vt per illud ad conceptus quosdam ſublimiores & cum rebus corporeis nihil commune habentes, formandos longe reddantur*

1 *de vanitate ſcientiarum cap. XI.* 2 *de dignitate & augmentis ſcientiarum lib. III. cap. 6.* 3 *logic. part. III. c. 12.* 4 *part. IIII. cap. 4. ſeqq.* 5 *in diſput. de vindiciis mathematum.* 6 *cautel. circa præcogn. iurispr. c. XI.* 7 *præfat. artis cogitandi.*

promtio-

romtiora. hoc autem, ſi recte ponamus calulum, quantumcunque eſt, non tam algebræ ut geometriæ, quam exercitationi eſt tribuenlum, mirificeque meam confirmat ſententiam, xercitationem vtramque in rationali philoſophia facere paginam. nemo autem grauius aduerſus methodum mathematicam diſputavit, quam ANDREAS RVDIGER, quippe qui obſeruauit, matheſin & philoſophiam diverſas eſſe diſciplinas, ita vt in his diuerſa quoque ratio veritates cognoſcendi locum teneat, & alia ſit veritas mathematica; alia philoſophica, hincque duplex eſſe debeat logica, alia mathematica; alia philoſophica, cuius diuerſitatis fundamentum deducit inprimis a diuerſo obiecto matheſeos & philoſophiæ. alii heic monent, quod controuerſia hæc facile poſſit componi, ſi modo ratio methodi mathematicæ recte intelligatur. nam iſta haud diiudicanda ſit ex obiecto matheſeos, quaſi tantum propria ſit rebus quantitatum; ſed ſit methodus quædam generalis inueniendi veritatem, quæ ad varia obiecta poſſit adplicari, ac pro diuerſitate obiectorum diuerſa ratione debeat adcommodari, vt adeo adpellatio, quod dicatur *mathematica*, non ab ipſa matheſi eiusque obiecto; ſed vſu ipſius frequentiori apud mathematicos ſit deriuanda.

§. XXI. Peruenimus ad IO. LOCKIVM, ſummum logicæ auctorem, quippe qui inſignem exiſtimationem ac dignitatem comparauit ſibi, ex quo opus de *intellectu humano* in incrementa artis cogitandi publico tradidit vſui. nobis largisſima eſſet copia, de libro hoc diſſerendi, atque ex monimentis hiſtoriæ litte-

litterariis fata eius commemorandi verboſius; niſi tale inſtitutum a propoſita diſſertationis noſtræ ratione alienum eſſe iudicaremus, etiam clarisſimus IO. GOTTLIEB KRAVSIVS[1] argumentum vberius explicandum illuſtrandumque ſibi elegiſſet. quapropter id tantum obſeruamus, quod LOCKIVS, antequam ipſum opus in publicam emitteret lucem, recenſionem illius fecerit, iſtamque ope IO. CLERICI in gallicum ſermonem transferendam & *bibliotheca vniuerſali*, diario gallico[2] edendam curauerit. quod quum factum esſet, anno MDCXC. ipſe liber prodiit Londini in fol. ſub hac inſcriptione: *an eſſay concerning humane vnderſtanding, in four Books*, id eſt, *tentamen circa cognitionem humanam, quatuor libris comprehenſum.* quid autem occaſionem dederit, talem librum conſcribendi atque accuratius vires intellectus humani explorandi, ipſe indicat præfatione his verbis: *ſi tibi exponere haud ridiculum eſſet, quid tentamini huic ſcribendo occaſionem primum dederit, dicerem equidem quinque aut ſex amicos meum apud muſeum conuenientes, & rem tractantes huic valde abſimilem, in difficiles ſe nodos incidiſſe. ſtatim deprehenderunt, quos ſoluere neutiquam poterant. cum nos poſt multum ſuper ea re & perplexum valde ſermonem implicati adhuc erroribus eſſemus, in cogitationem hanc incidi (quam cum iis ſtatim communicaui) rectam nos haud methodum inueniſſe; verum oportuiſſe, vt priusquam eiusmodi diſputationes ingrederemur, vires expenderemus animorum*

1 *in Bucher-hiſtor. t. I. p. 1. & tom. II. p. 206.* 2 *tom. VIII. p. 49. ſeqq.*

noſtro-

noſtrorum & videremus, quibus disquiſitionibus pares, quibus impares ſint. annuere omnes & inter nos conuentum eſt, vt prima hæc inquiſitio eſſet. præpropera quædam & incompoſita cogitata, quorum argumentum nouum prorſus erat, & quæ in proximum noſtrum conuentum ſcriptis ego tradidi, tentamini huic ortum dedere: quod caſu hoc modo inceptum aliorum rogatu, horis ſubſeciuis carptim & per interualla in maius auxi & tandem ſolitudinem nactus, quam incommoda valetudo deſiderauit, ad eam, qua nunc eſt, molem redegi. cuius primæ editionis exempla breui temporis ſpatio diſtrahebantur, ita vt LOCKIVS de noua ſollicitum eſſe neceſſe haberet, quæ etiam auctior atque emendatior anno MDCXCIIII. prodiit, ſiquidem nouum caput de *identitate & diuerſitate* adiiciebat. anno MDCXCV. tertia editio facta eſt nullis acceſſionibus aucta, quibus autem quarta MDCXCIX. ornata fuit atque amplificata, dum caput XXXIII. libri ſecundi de *idearum conſociatione*; & caput XVIIII. libri quarti de *enthuſiaſmo* addidit. atqui hæ ſunt editiones, quibus ornandis ipſe LOCKIVS operam dedit. at vero poſt fata illius vltima, quæ anno reparatæ ſalutis noſtræ MDCCIIII. euenerunt, quinta editio obſeruationibus quibusdam, quas manu ſua LOCKIVS adnotauerat, illuſtrata anno MDCCVI. in lucem emiſſa eſt publicam, quumue MDCCXIIII. omnia monimenta LOCKII cura & ſtudio KINGII, cui *hiſtoriam ſymboli apoſtolici* debemus, collecta & coniuncta ederentur, opus hoc de *intellectu humano* primum obtinuit locum. præter has multiplices editiones libri

huius

huius inſtitutæ quoque ſunt verſiones, ex quibus haud obſcure poſſumus colligere, quantam dignitatem ac quantum pretium operi huic habuerint philoſophiæ cultores. ſic PETER COSTE id in gallicum ſermonem transtulit, quo labore functus eſt, ſingulari fide atque ingenio rerum philoſophicarum maxime perito, quam verſionem, quæ Amſtelædami MDCC. prodiit, vel eo nomine magnifacere decet, quod iſtam LOCKIVS, antequam publico vſui tradebatur, curatius perluſtrauit ac effecit, vt omnia bene ac recte exponerentur. opus autem latinæ verſionis tardius, quam multi optabant, prodibat in publicum aliorum conſpectum, id quod ex penuria magna illorum eueniebat, qui & philoſophiæ litteris ſatis culti, LOCKII opiniones accurate adſequi, easque recte intellectas latine eleganter ac bene poterant exprimere. tandem vero ſpes adfulgebat, fore vt exſpectatio diuturni deſiderii, quo multi tenebantur, expleatur, quum BVRRIDGE operæ huic admoueret manus, ac verſionem latinam anno MDCCI. orbi traderet erudito, hac inſcriptione: *de intellectu humano. in quatuor libris. auctore IO. LOCKIO, armigero. editio quarta aucta & emendata & nunc primum latine reddita,* Londini MDCCI. fol. quæ verſio latina multo inferior eſt gallica, ſiquidem auctor interdum ab opinione LOCKII aberrauit, multaque dixit obſcure, quæ facile potuiſſent emendari, ſi LOCKIVS eadem induſtria, quam in gallicam contulit, hanc latinam voluiſſet perlegere. iuxta hoc exemplum noua editio Lipſiæ MDCCIX. 8. facta eſt, quæ a vitiis operarum

in

in exemplo Londinenſi occurrentibus ſummo ſtudio purgata quidem traditur; ſed multis aliis erratis iisque nouis corrupta prodiit. quum autem nonnulli exiſtimarent, conſultum eſſe, opus hoc LOCKII in breuius contrahere ac redigere, in illorum præcipue gratiam, quibus id integrum perlegendi, haud data ſit facultas; WYNNE compendium ornauit atque anno MDCXCVI. edidit, quippe quod BOSSET gallice reddidit tanta induſtria ac fide, vt in verſione hac nihil posſit deſiderari. ipſum opus LOCKII de *intellectu humano* quatuor abſoluitur libris, quorum *primo* oſtendit LOCKIVS, quod nulla principia nobis naturæ munere innata ſint; *ſecundo* agit de idearum origine, natura, variis ſpeciebus; *tertio* de orto ex ideis ſermone, vocum, terminorumque proprietate & affectionibus; *quarto* de cognitione humana, diuerſis eius gradibus, de veritate, probabilitate, ratione, fide & aliis argumentis, quæ huc pertinent. non eſt, quod momenta libri huius copioſe recenſeamus aut ipſius dignitatem multum prædicemus, quoniam vtrumque cultoribus philoſophiæ genuinæ haud obſcurum eſſe poteſt. ex quo LOCKIVS fetum hunc ingenii excluſit, multi omnino iique grauiſſimi viri inde collegerunt merito; ipſum hominem eſſe maxime acutum, ac iudicarunt, egregia eum dixiſſe, quibus doctrina hæc de intellectu humano præclare augeatur, ornetur ac in maius meliusque promoueatur. nec negari poteſt, ſi rem ipſam inſpiciamus penitus, illum de ratione intellectus noſtri, ipſius viribus, variis cogitandi modis diſputaſſe grauiter ac meditationibus,

nibus, nulla aliorum auctoritate captum ſcrutatum fuiſſe ſummo labore argumenta hæc. at vero non omnia plane perfecta ſunt, quæ præſtitit LOCKIVS, ac ſiue res ipſas, ſiue tractandi rationem reſpiciamus, deprehendimus, quæ emendari ac meliora fieri poſſunt. nam quod ad res ipſas adtinet, ea, quæ tradidit, nimis ſunt generalia & a vero logicæ fine longe abſunt, qui quo ſpecialiora ſunt præcepta, eo facilius poteſt obtineri, id quod ſaltim ex hoc intelligi poteſt, quod de variis modis ratiocinandi, deque variis probabilitatis ſpeciebus nihil præceperit. adhæc multa argumenta perſecutus eſt copioſe, quæ non ſingularem vim ad veritatem cognoſcendum adferunt, vt de ipſius opinione, de principiis innatis ac de diſcrimine inter intellectum & voluntatem, item de libertate voluntatis taceamus, quæ quam ſana ſit ac veritati conſentanea, iam alii eruditiſſimi viri expoſuerunt. nec modus, quem in explanandis argumentis hiſce obſeruauit, vitiis caret, dum partim multa, quæ iam dicta fuerant, repetiit, eaque, quæ breuiter dicenda, verboſe propoſuit, id quod lectoribus efficit tædia; partim vero præcepta haud illuſtrauit per clara exempla, horumque neglectu iſta reliquit obſcuriora. ſed tantum abeſt, vt iniquus cenſor LOCKII exſiſtam, vt ipſius merita, quæ nunquam ſatis mirari ac laudare poſſumus, prout decet, magnifaciam. quapropter talis cenſura per ſtudium veritatis ſemper obſeruandæ inſtituitur, ita vt modeſtiæ rationem habeamus, nec virum quemdam, qui tam præclara, tam vtilia effecit, perſtringamus, ſed potius propter ingenii humani

indolem,

indolem, quod nihil conſummatæ & perfectæ virtutis producere poteſt, excuſemus. in *opuſculis poſthumis* LOCKII reperitur quoque ſcriptum quoddam huius inſcriptionis: *recueil de remarques touchant la conduite de l'eſprit, dans la recherche de la verité.*

§. XXII. Ex quo CARTESII ſectatores, ac præcipue AVCTOR *artis cogitandi* ac IO. LOCKIVS, qui CARTESIVM haud ſecutus eſt, diſciplinæ logicæ emendandæ atque ornandæ operam dederunt, magnus omnino illorum prouentus extitit, qui compendia logicarum ſcripſerunt, ea, quæ ab illis bene erant tradita, retinuerunt, nouis auxerunt acceſſionibus ac diuerſis propoſuerunt modis. minus nobis eſt propoſitum, omnes huiusmodi ſcriptores recenſere; ſed tantum partim principes eorum, partim recentiſſimos commemorare. atqui huc pertinent

CHHRISTIANVS WEISIVS, qui præter monimenta artis oratoriæ, libros quoque philoſophiæ compoſuit & in illis varia ſcripta logica, cuiusmodi ſunt diſſertationes de *curioſis logicis*, Zittau. MDCLXXVIII. item de *logica nobilium & politicorum*, ibid. MDCLXXXVII. nec non *doctrina logica*, Zittau. MDCLXXXI. 8. Lipſiæ MDCXCV. & MDCXCIX. *nucleus logicæ* MDCXCI. ac *curiöſe fragen über die logic*, Lipſiæ MDCXCVI. & MDCC. 8. equidem libri hi tantæ dignitatis non ſunt, vt inde ſolida ac vera præcepta de ſenſu veri & falſi conſequendo poſſint hauriri; per rationem autem temporis, quo iſtos WEISIVS, qui &

Uu doctri-

doctrinas Peripateticas perſpicue ac diſtincte poterat tradere, compoſuit, laudem quandam merito illis adtribuere debemus. GOTTLIEB GERHARDVS TITIVS in *arte cogitandi* multa aduerſus WEISIVM diſputauit.

SAMVEL GROSSER, cui duplicem logicam debemus: altera latine ſcripta hanc inſcriptionem præ ſe habet: *Pharus intellectus ſiue logica electiua methodo neo-veterum præceptis & ſanæ rationis vſui ſano congrua ad captum iuuentutis ſcholaſticæ digeſta*, Lipſiæ ann. MDCXCVII. quæue MDCCIII. MDCCX. MDCCXIIII. noua facie prodiit. altera teutonico ſermone compoſita eſt, quamue auctor ita inſcripſit: *gründliche anweiſung zur logica vor adliche oder andre iunge leute, die ſich ihres ſtandes oder künfftigen profeſſion wegen nicht in alle tiefſſinnige ſubtilitæten ſtecken können, in deütlichen fragen vnd richtigen antworten vorgetragen*, Görlic. MDCCIIII. 8. & MDCCXXI. præter hæc monimenta etiam huc referri poteſt ipſius *introductio ad eruditionem ſolidam*, teutonice ſcripta, quippe qua per modum dialogi præcepta omnis philoſophicæ doctrinæ adeoque etiam logicæ exhibet.

10. CLERICVS, vir magni nominis, cui litteræ philoſophicæ multum omnino debent. primum ſcripſit *logicam*, *ontologiam* & *pneumatologiam*, quæ editæ ſunt MDCXCII. Amſtelædami, & *logicam* conſecrauit ROBERTO BOYLEO, quamuis hic fato functus fuerit, antequam exemplum hoc ad ipſum

ipſum perferretur; cetera autem duo opera, *ontologiam* quippe & *pneumatologiam* IO. LOCKIO, cui poſthac tria hæc inſcripſit anno MDCXCVII. quum iterum ederentur. atqui hac ſecunda editione adiecit THOMAE STANLEII *hiſtoriam philoſophiæ orientalis*, quam anno MDCXC. ex anglica lingua translatam ſeorſim ediderat notisque atque indice philologico auxerat. anno MDCXCV. edendam quoque ſeorſim curauit *phyſicam*, quæ duabus ſequentibus editionibus partem tertiam & quartam operum philoſophicorum abſoluit, quorum quarta Bataua, quæ prodiit anno MDCCX. omnium eſt optima & quod ad res ipſas adtinet, ampliſſima. nam quamuis opera hæc philoſophica anno MDCCX. Lipſiæ ornata præfatione, qua de vita & ſcriptis CLERICI diſſeritur, cura GOTTL. FRID. IENICHEN in lucem ſint edita; paullo poſt tamen, anno quippe MDCCXI. prodiit opuſculum de vita & operibus IO. CLERICI, ipſius operibus philoſophicis ſubiiciendum, quo multo curatius & copioſius fata ac merita celeberrimi viri huius recenſentur, quam præfatione, quæ editioni Lipſienſi præmiſſa eſt, quæ omnia eo nomine obſeruamus, vt inde notitia de variis editionibus logicæ huius poſſit hauriri. quod autem ad logicam ipſam pertinet, ipſius elegans præfatio diſſerit de *origine, natura, vſu & diuiſione logices*; ac ipſum opus continet quatuor partes, quarum *prima* de ideis; *ſecunda* de *iudiciis*; *tertia* de methodo ac *quarta* de argumentatione agit. quod vſus

fuerit aliena opera in hoc logicæ opere conſcribendo, ipſe aperte fatetur, præſertim dedicatione ad LOCKIVM, cui ſe multum debere, grata agnoſcit mente, quando dicit: *quum maxime vſui tua mihi ſcripta fuerint hæc ſcribenti, & facem in obſcuriſſimis quæſtionibus ſæpe prætulerint; fateri in limine huius opellæ, per quem profeciſſem ingenui, vt ille ait, pudoris eſſe duxi. molienti mihi opuſcula, quibus ſtudioſæ iuuentuti ad philoſophiæ cognitionem via ſterneretur, nihil commodius ac felicius accidere potuit aurei tui operis lectione: vnde innumeras in rem meam eximias obſeruationes deriuare poteram. multa itaque hic videbis, quæ tibi deberi ſenties & nos vltro profitemur.* ac præfatione ad lectorem dicit: *ne in ingenuitatem peccemus ingratiue animi peccatum admittamus, eximio libro anglice ſcripto, cui* tentamen de intellectu *modeſtiſſimus, idemque acutiſſimus ſcriptor* IO. LOCKIVS *titulum fecit, plurima nos debere profitebimur.* quapropter non videmus, cur P. BVFFIER,[1] minus honorifice ſentiat de logica CLERICI atque affirmet, quod omnia hauſerit ex LOCKIO eiusque præcepta tradiderit breuiora. nam quamuis negari haud poſſit, quod CLERICVS multa LOCKIO, nonnulla quoque AVCTORI *artis cogitandi* & MALEBRANCHIO debeat; vbique tamen partes philoſophi, qui ſectatur philoſophiam eclecticam, expleuit, ſiue auctores, qui ipſi fuerunt adiumento; ſiue res ipſas; ſiue ſcribendi modum reſpiciamus. inge-

1 *princ. du raiſonnem. p.* 453.

nue

nue profeſſus eſt, quod multa ex aliorum ſcriptis deriuauerit; multaque momenta, ab aliis aut ſilentio transmiſſa; aut leuiore pertractata induſtria diligenter eſt perſecutus, vt patet ex doctrina de *methodo diſputandi Socratica* item diſſertatione elegantiſſima addita de *argumento theologico ab inuidia ducto.* quid? quod tale obſeruauit ſcribendi genus, quod perſpicuum eſt, quam in rem bene CHRISTIANVS THOMASIVS [1] dicit: *Clericus Lockii doctrinas vtiliſſimas ex ſpecimine eius de intellectu multo clarius proponit, quam ipſe celeberrimus auctor.* recte enim CLERICVS cenſet, quod elegans ac perſpicua ſcribendi forma magnum decus afferat philoſopho, qui etiam, vt ſcriptor vitæ ipſius [2] teſtatur, *ſi quid noui didicit ab aliis, continuo emendauit, quæ plus, quam oportebat, dicta videbantur, vel ſua inde auxit; ſi quid minus recte expreſſum fuerat, id melius exprimere conatus eſt. qua in re perſpicuitatem potiſſimum ſpectauit, nec ſtili elegantiam captauit, niſi quia veterum latinorum conſtans ac certa dictio ſcholaſtica incerta ac varia proxime præteritorum ſeculorum multo clarior eſt. ceteroqui voces omnes & loquutiones vſu conſecratas adhibuit nec mutandas cenſuit, cum nullæ aliæ æque perſpicuæ in antiquiore lingua latina eſſent.* obſeruari quoque decet, quod CLERICVS editioni tertiæ ac quartæ præmiſerit præfationem, qua quorumdam opinionem, qui volebant mathematicas diſciplinas logicæ loco eſſe oportere nec logica vlla

1 *cautel circa præc. c. X. §. 13.* 2 *p. 69.*

opus eſſe, confutauit. SEBASTIANVS EDZARDVS edidit *examen logicæ Io. Clerici*, Hamburg. MDCXCIX, quod autem non magni ponderis eſt.

CHRISTIANVS THOMASIVS, vir illuſtris ac de philoſophia maxime meritus, qui etiam hanc diſciplinam purgauit, auxit atque ornauit. edidit enim *introductionem ad philoſophiam aulicam, ſeu lineas primas libri de prudentia cogitandi & ratiocinandi, vbi oſtenditur media inter præiudicia Carteſianorum & ineptias Peripateticorum veritatem inueniendi via*, Lipſiæ MDCLXXXVIII. & Hal. MDCCII. 8. complectitur opus XVI. capita, quorum 1) de philoſophorum ſectis; 2) de philoſophia in genere, 3) de homine & humanæ mentis eſſentia; 4) de prudentia cogitandi & ratiocinandi, 5) de veritate & eius criteriis, 6) de præiudiciis veritatis inquiſitionem impedientibus eorumque extirpatione & primis cognoſcendi principiis; 7) de obiecto ratiocinationis, 8) de modis ratiocinandi, 9) de mediis ratiocinandi, 10) de methodo & ordine ratiocinandi, 11) de prudentia meditandi, 12) de prudentia cogitata proponendi 13) de prudentia aliorum mentem intelligendi, 14) de prudentia iudicandi, 15) de prudentia contradicendi, 16) de pædantiſmo diſſeritur. extremo addita eſt VLRICI HVBERI elegans oratio de *pædantiſmo*. multa propoſuit THOMASIVS, quæ hiſtoriam philoſophiæ ac ſpeciatim logicæ illuſtrant, atque nugas ſcholaſticorum & errores Carteſii eiusque ſectatorum reiecit & confutauit.

quibus

quibus de cauſſis haud mirum, quod pro ratione ætatis illius, quum libertas cogitandi magnis tenebris adhuc eſſet oppreſſa, multorum odium atque inuidiam ſibi contraxerit, præſertim quoniam aduerſus philoſophiam chriſtianam, quæ tum Lipſiæ a quibusdam magni habebatur, quoque disputauit. duo fuerunt, qui aduerſus adcuſationes THOMASII dignitatem philoſophiæ Carteſii tueri voluerunt, quorum alter eſt PAVL MICHAEL RHEGENIVS, qui edidit: *Io. Claubergii ſpecimen logicæ Carteſianæ, ſeu modum philoſophandi, vbi certa Carteſianorum veritates inueniendi via oſtenditur, & in quibusdam nouæ introductionis in philoſophiam aulicam veritas examinatur*, MDCLXXXVIII. alter vero eſt REALIS de VIENNA, ſiue GABRIEL WAGNER, qui protulit in lucem: *diſcurſum & dubia in Chr. Thomaſii introd. ad philoſophiam aulicam, in quibus de natura & conſtitutione philoſophiæ differitur, de ratione ſtudiorum iudicatur & in quo conſiſtat vera ſapientia, oſtenditur*, Ratisb. MDCXCI. 8. de priori diſſerit THOMASIVS præfatione *introductionis ad philoſophiam rationalem*; poſterior autem, cuius ingenium verioris philoſophiæ ac logicæ haud capax & animus ab omni modeſtia remotus, nulla reſponſione dignus merito habetur. anno MDCCX. hæc *introductio ad philoſophiam aulicam* germanice prodiit, quanquam verſio hæc nec elegans eſt nec ſatis accurata. GOTTLIEB GERHARD TITIVS *arte cogitandi*

gitandi [1] varia quoque aduerſus hanc introductionem dixit. præter iſtam edidit THOMASIVS *Einleitung zu der vernunfft-lehre*, item *Ausübung der vernunfftlehre*, Hal. MDCXCI. MDCXCIX. MDCCV. MDCCXI. 8. qui libri latine quoque ſub inſcriptione: *introductio ad logicam, praxis logices*, Hal. MDCXCIV. prodierunt. atqui hæc logica plane aliena eſt a nugis ſcholaſticis, veriorem oſtendit viam perueniendi ad ſenſum veri & falſi ſatisque declarat, quod illuſtris THOMASIVS multam operam dederit meditandi ſtudiis, nullius philoſophi, ne ipſius celeberrimi patris auctoritate occupatus. quod ſi rationem temporis illius accurate cogitemus animo, atque expendamus, quæ philoſophiæ facies, quæ illius fortuna fuerit in natione noſtra germana, non poſſumus, quin THOMASIO ſummas habeamus gratias ac merita hac in re veneremur, quod primus fortiter philoſophiæ Ariſtotelicæ ac Carteſianæ earumque progreſſui obuiam iuerit, ac primus viam demonſtrauerit, ex philoſophica ſeruitute euergendi ſibique reſtituendi veram atque antiquam libertatem cogitandi.

PETRVS POIRET, qui edidit *veram methodum inueniendi verum*, diuiſam in tres partes. *prima* exhibet ſex methodi ad veritatem leges, quarum ſit prima, *ad veritatem detegendam ordinem ſeruandum eſſe*; ſecunda, *mentem ſinceram eſſe debere*; tertia, *quemlibet debere incipere a ſe & in ſe ipſo*; quarta *agnoſcendam eſſe vnicuique corru-*

[1] *cap. XVIII.*

ptionem

ptionem ſuam; quinta, *ſanationem mediis aptis eſſe nunc quidem ante omnia quærendam*; ſexta, *mentem ad incolumitatem recipiendam, agnita & deplorata ægritudine, impotentiaque ſua, abſtinere debere ac quieſcere ab actibus intellectus ſui, quem offerat Deo paſſiuum, ſolo deſiderio ſanitatis a Deo impetrandæ agentem, nec non firmiter decernentem ſe in poſterum, ſi reſtituta fuerit, non recturam amplius facultates ſuas ad placitum proprium; ſed ad voluntatem entis ſummi iuxta ordinem & proportionem, quæ debeat eſſe æterna inter & caduca, ſpiritualia & corporea, interna & ſuperficiaria, neceſſaria & acceſſoria, realia & vmbratilia, diuina Dei placita & peſſima proprii amoris ſe pro ſcopo ſtatuentis cupita.* pars *ſecunda* exhibet varias quæſtiones & difficultates de intellectus impotentia, quiete, paſſiuitate, de Dei in illo actione & lumine deque eius ſtatu diuiniori & medio ad illum proximo; pars *tertia* oſtendit, ob neglectum ſuperiorum regularum Carteſium cum ſuis in multa incidiſſe errata. hæc *methodus inueniendi verum* præmiſſa eſt POIRETI libris de *eruditione triplici*, qui auctiores prodierunt Amſtelæd. MDCCVII.

4. POIRET eſt philoſophus myſticus, qui trinitatis clariſſimam imaginem in mente humana quærit atque exiſtimat, quod nulla alia ſit via ad ſapientiam, quam diuina illuminatio. nec negari poteſt, quod ipſe complexus doctrinarum POIRET optime inter ſe cohæreat, ita vt poſitis ipſius principiis, omnia inde veluti concluſiones recte

efficiantur. quibus de cauſſis ille, qui cupiditate tenetur, doctrinas eius bene intelligendi, neceſſe habet, integrum ſyſtema diligenter atque accurate ſæpius perlegere atque animum ſemper ad principia aduertere. quod quum perpauci obſeruauerint, haud mirum eſt, quod multi in confutandis POIRETI opinionibus feliciori deſtituti fuerint ſucceſſu, quod non fieri poteſt, niſi principales opiniones ſolide deſtruantur, quæ quum ſint ab omni ratione alienæ ac viam parant ad enthuſiaſmum, merito reiiciuntur. atqui ex his facile colligi poteſt, quod pretium ipſius *methodo inueniendi verum* ſit habendum, quæ eam tantum lectoribus adfert vtilitatem, vt inde varios errores cognoſcant. aduerſus POIRET disputauit GOTTLIEB GERH. TITIVS,[1] contra quem defenſionem adiecit dictæ editioni librorum de *triplici eruditione*, quæ omnino magis digna eſt oratore ſacro, quam genuino ac germano philoſopho.

10\. FRANCISCVS BVDDEVS, qui vir ſumme venerandus edidit *elementa philoſophiæ inſtrumentalis*, anno MDCCIII. quorum editio ſecunda MDCCVI. tertia MDCCIX. quarta MDCCXII. & poſt hac adhuc aliæ prodierunt. continent hæc elementa quatuor partes, quarum prima de *ratione inueniendi verum*; ſecunda de *ratione veritatem ex aliorum ſcriptis eruendi*; tertia de *ratione veritatem cum aliis communicandi* & quarta de *notitia terminorum philoſophi-*

1 *arte cogit. c. XIX. §. 16. ſqq.*

corum

corum agit. ſic prima pars ſpeciatim logicam complectitur, quæ methodo medica, quam & in aliis diſciplinis philoſophicis ſeruauit, conſcripta eſt. præcepta illius germanice propoſuit MARTIN MVSIG parte prima *des Lichts der Weißheit*; & anno MDCCXV. IACOBVS GVILIELMVS FEVERLINVS edidit *medicinam intellectus ſiue logicam e venerandi Buddei logica ſuisque in eam prælectionibus academicis in theſes breues redactam*. nec eſt quod copioſe merita venerandi BVDDEI in philoſophiam commemoremus, de quibus vel ipſe applauſus, quem monimenta ipſius philoſophica, quæ in plerisque academiis recitationibus explicantur, ſatis teſtari poteſt. venit quidem logica in varias reprehenſiones iis de cauſſis, quod venerandus BVDDEVS ſua hauſerit ex CLERICO, nec auctores, qui ipſi opem tulerunt, nominauerit, cuiusmodi accuſatio ſane nullius eſt momenti, nec pectus ingenuum & a prauorum affectuum ſenſu alienum decet. non ſolum ex CLERICO; ſed aliis quoque, AVCTORE *artis cogitandi*, LOCKIO, THOMASIO, TITIO ea, quæ veritati conſentanea eſſe deprehendit, deriuauit pro munere illius philoſophi, qui eclecticam ſequitur philoſophiam. quando enim philoſophus apud alios quædam deprehendit, quæ vera, etiam neceſſaria eſſe ſentit; non poteſt non illa in librum ſuum transferre, quoniam vna tantum eſt veritas; quæ autem non ab aliorum auctoritate; ſed propria ſenſione dependet. quapropter talis philoſo-

loſophus eo ipſo præclare ſuo fungitur munere, quum ex variis ea poſſit colligere, quæ ſunt vera atque vtilia; nugas autem ac falſa reiicere. quid multa? ipſe CLERICVS eandem ſecutus eſt rationem, ac multa doctrinarum momenta ex IO. LOCKIO, item AVCTORE *artis cogitandi* ſua ſibi fecit, quod adhuc de aliis, qui ad huiusmodi ieiunas ac maleſanas reprehenſiones, praua quadam animi libidine incitati procliues ſunt, probare poſſemus, ſi id inſtituti noſtri forma permitteret. quid? quod venerandus BVDDEVS propriam ſibi elegit tractandi methodum, multa ſuo ingenio ſuisque meditationibus inuenta, examinata ac probata adiecit, ac tale ſcribendi genus ſeruauit, quod elegans ac perſpicuum. cur autem CLERICVM haud nominauerit, quando ex iſto quædam retinuit, id conſilio factum eſt. præfatione elementorum philoſophiæ inſtrumentalis ipſe dicit BVDDEVS: *nomina autem illorum indicare, inſtituti ratio & conditio elementorum non permiſit: quibus accedit, quod ipſis prælectionibus commodius hæc reſeruentur.* præter hæc elementa præfationem elegantem præmiſit *arti cogitandi*, quæ Halæ prodiit MDCCIV. item MDCCXVIII. quippe qua de fatis ſtudii logici, eiusque vera indole, adminiculis & defectibus ediſſerit. in plerisque, qui in ſtudio logicæ verſati ſunt, hos defectus notat, quod *primum* nullam adiecerint medicinam, nec viam certam, planam & facilem indicauerint, qua exui praui affectus & cum affectibus peruerſæ opiniones

poſſent;

poſſent; *deinde* quod non ſerio oſtendant, inchoandum in veritatis inquiſitione a voluntatis emendatione eſſe; *tertium* quod tam ieiuna, tam friuola ſint, quæ de intellectus facultatibus & operationibus tradant, modo aliquid tradant; *tandem* quod de vera ratione illarum facultatum infirmitatibus medendi nihil præcipiant, quod trahat momentum.

GOTTLIEB GERHARD TITIVS, qui Lipſiæ anno MDCCII. edidit *artem cogitandi* 12. de qua auctores diarii Pariſienſis [1] ita iudicant: *on trouuera plus de bon ſens dans cet ouurage, que n' en promet le ieu de mots, qui paroit dans le titre. c' eſt vn logique aſſez raiſonnable, par rapport à celles, qui s' enſeignent dans l' ecole, mais qu' on ne iugera peut-etre pas fort neceſſaire.* interdum felicior exſtitit in confutandis aliorum ſententiis, quam ſuo ingenio tradendis logicæ ſolidis præceptis, quamquam haud negari poteſt, quod ſæpius de verbis, quam ipſa re aduerſus alios diſputauerit. varia contra TITIVM obſeruauit EPHRAIM GERHARD. [2]

IO. FRIDEMANN SCHNEIDERVS, qui edidit *fundamenta philoſophiæ rationalis ad recentiorum philoſophorum mentem propoſita*, Hal. MDCCIII. & ex editione ſecunda aucta atque emendata MDCCVIII. complectitur liber hic ſequentia capita 1) de natura & conſtitutione philoſophiæ rationalis, 2) de veritate eique oppoſita falſitate &

1 1704. *p.* 144. 2 *delin. phil. rational.*

fictio-

fictione, 3) de veritatis impedimentis ſe[u] praeiudiciis, 4) de adminiculis conſequen[n]dæ veritatis & inprimis de definitione. 5) de diuiſione, 6) de demonſtratione; 7) de methodo, 8) de meditatione; 9) de interpretatione & 10) de diſputatione. ſcripſi[t] quoque SCHNEIDERVS diſſertationem de *logica non otioſa*; item de *variis argumentandi methodis veterum & recentiorum.*

IOACHIMVS LANGIVS, cuius *medicina mentis*, ſæpius prodiit, etiam apud Anglos recuſa eſt. pars *prima* continet hiſtoriam philoſophicam a mundo condito vsque ad noſtra tempora; *ſecunda* agit de mentis ægritudine; *tertia* de ægræ mentis ſanatione; *quarta* de ſanæ mentis vſu in veritate inueſtiganda; *quinta* de ſanatæ mentis vſu in veri cum aliis communicatione & *ſexta* de eruditione ac ſapientia. varias expertus eſt liber hic cenſuras, ac multi id in eo notarunt, quod maiori ſtudio, quam deceat, ſectatus fuerit POIRETVM, nec diſcrimen inter naturam & gratiam, ac inter philoſophiam & theologiam obſeruauerit, ac præcepta dederit, quæ chriſtianum formare poſſent logicum.

EPHRAIMVS GERHARDVS, cuius *delineationis philoſophiæ rationalis variis obſeruationibus illuſtratæ, ſiue de intellectus humani vſu atque emendatione* libri duo prodierunt Ienæ MDCCIX. & iterum MDCCXVII. 8. liber *primus* tractat de conceptibus logicis communibus, ac ſpeciatim quidem de eruditione, philoſophia generatim, philoſo-

phia

phia rationali, intellectu humano, cognitione, ignorantia, veritate & certitudine, falſitate, veroſimili & diſſimili, obiecto cognitionis, cognitionis impedimentis. liber autem *ſecund.* diſſerit de negotiis logicis ſpecialibus, ac quidem de impedimentorum remotione; de experientia, meditatione, ratiocinatione, lectione & auſcultatione, interpretatione, opinionum diiudicatione, de veri communicatione generatim, de communicatione veri, quæ oretenus fit, de libris ſcribendis, ac de arte diſputandi & confutandi. atqui hæc omnia argumenta GERHARDVS perſpicue expoſuit & eiusmodi illuſtrauit obſeruationibus, quæ lucem in hiſtoria logicæ interdum nobis præferre poſſunt. præfatione fatetur, quod ex antiquioribus Ariſtotelis atque Epicuri præcepta haud neglexerit, etiam ſcripta recentiorum logicorum ad vſum ſuum tranſtulerit, ita vt ſemper eligeret ſibi, quæ probata videbantur. præter hanc delineationem ſcripſit quoque GERHARDVS diſſertationem de *præcipuis ſapientiæ impedimentis*, Ienæ MDCCV. quæ logicæ addita fuit; item *vnuorgreifflichen Begrieff vom Verſtand vnd Willen des Menſchen vnd derſelben Ausbeſſerung*, Hal. MDCCVIII. 8. & Ienæ MDCCXVII. *cogitationes logicas de veritatis cognoſcendæ principio & criterio*, Ien. MDCCIX. 4. MDCCXV. 8. *proluſionem academicam de ratiocinatione Ictorum*, Ien. MDCCXI. 4.

10. CHRISTIANVS LANGIVS, qui edidit CHRISTIANI WEISII *nucleum logicæ* additamentis interpolationum textualium

&

& formularum germanicarum, maxime ve-
ro adnotationum ita auctum atque illuſtra-
tum, vt prout titulus libri huius loquitu-
*vera hic & ſolida logicæ Peripatetico-Scho-
laſticæ purioris fundamenta detegantur*
*ratione mathematica per varias ſchematic-
præfigurationes ad ocularem euidentiam d-
ducta proponantur*, Giſſæ MDCCXII. i-
præfatione logicam Peripatetico-Schol-
ſticam puriorem contra adcuſationes tue-
inſtituit, & in additamentis omnino multa-
operam collocauit in momentis doctrin-
huius explicandis atque illuſtrandis, præc-
pue quod ad ſyllogiſmum adtinet, ita
opus hoc non poſſit non cultoribus Ariſto-
telicæ ac ſcholaſticæ philoſophiæ magna-
adferre voluptatem. auctores *actorum er-
ditorum* [1] id commemorarunt, nec ſat-
honorifice de induſtria a LANGIO adhib-
ta ſenſerunt,non obſcure ſignificantes, quo-
placitis Ariſtotelicorum & ſcholaſticoru-
non magnum ſtatuendum ſit pretium, ſiu-
eorum neceſſitatem, ſiue vtilitatem; ſiu-
veritatem reſpiciamus. qua cenſura pe-
motus LANGIVS de defenſione cogitar-
cœpit, quumue anno MDCCXIII. edere-
*inuentum nouum quadrati logici vniuerſali-
in trianguli quoque formam commode redd-
cti*, adiecit *diſſertationem apologeticam pr-
logica Ariſtotelica genuina maxime logica*
qua id omnibus viribus egit, vt dignitatem
atque auctoritatem logicæ huius a contem-
tu variisque adcuſationibus liberaret fort-

[1] 1713. p. 367.

terqu-

terque tueretur. haud negamus,quod clariſſimus LANGIVS ſignificauerit ingenium ſubtile,vſuque meditationum exercitatum; ſed num verum logicæ finem ſibi propoſitum habuerit, hacque ratione viam rectam atque expeditam ad ſenſum veri & falſi demonſtrauerit, id aliorum iudiciis permittimus. rectius opus hoc logicum inter Ariſtotelica ſcripta, de quibus ſupra diſſeruimus, locum ſuum tenere poteſt, idque ideo heic a nobis commemoratur, quod paullo ante mentionem fecimus CHRISTIANI WEISII.

10.P.de CROVSAZ,qui lingua gallica edidit *ſyſteme de reflexions*,Amſt.MDCCXII.cuius editio 2. quoq; multo auctior prodiit. pars *prima* conſiderat varias mentis facultates,& naturam ac diuerſitatem idearum partim ratione obiectorum, partim ratione modorum,quibus iſtæ a nobis concipiantur,tribus ſectionibus. pars *ſecunda* agit de iudiciis & propoſitionibus, qua quum propoſitiones diuiſæ fuerint in veras & falſas, certas, incertas & probabiles, etiam diſſeritur de ſcepticiſmo. pars *tertia* complectitur doctrinam de *ratiocinatione* ac *quarta* de methodo,quæ omnia diſtincte atque eleganter ſunt propoſita, vt non mirum ſit, quod logica hæc non mediocrem ſibi comparauerit exiſtimationem. nam quamuis, ſi rem ipſam reſpiciamus, multa ex logica vulgari retinuerit,quæ emendari atque augeri potuiſſent; modus tamen tractandi, quem obſeruauit, maxime elegans eſt ac vim habet ad animos lectorum capiendos.

NICOLAVS HIERONYMVS GVNDLINGIVS, qui edidit *viam ad veritatem*, cuius pars prima continet *artem recte ratiocinandi, ideſt, logicam*, Halæ MDCCXIII. 8. diuiſa eſt in tres partes. partis *primæ* caput 1) agit de intellectu & logica ſpeciatim conſiderata; 2) de cognitione & ideis, quæ ſunt illius fundamenta; 3) de ignorantia eiusque cauſſis; 4) de nominibus; 5) hiſtoria logicæ vulgaris ac ſpeciatim partis primæ. partis autem *ſecundæ* caput 1) de iudiciis; 2) de propoſitionum veritate & falſitate; 3) de principiis, præſumtis opinionibus, de vero ſimili & falſo ſimili; 4) de propoſitionibus vniuerſalibus & particularibus; 5) de propoſitionibus aperte & latenter compoſitis, vt & complexis ſeu incidentibus; 6) de diviſione; 7) de definitione; 8) de verbis ac particulis; 9) hiſtoria libri ſecundi logicæ vulgaris. partis *tertiæ* caput 1) de methodo eiusque diuiſionibus; 2) de methodo analytica in ſpecie; 3) de methodo ſynthetica in ſpecie; 4) de pſeudomethodis; 5) de ſyllogiſmis in genere eorumque vſu; 6) de ſyllogiſmis eorumque ſpeciebus. 7) de vera methodo conuincendi ac confutandi diſſentientes, 8) de dialogo; 9) de methodo legendi aliorum ſcripta eaque interpretandi; 10) de methodo ſoluendi ſophiſmata; 11) hiſtoria logicæ vulgaris in parte tertia. de *ſalebris*, quas quidam in hac celeberrimi GVNDLINGII logica demonſtrare voluit, non eſt, quod dicamus, præſertim quum a quodam auditorum ipſius reſponſio bene compoſita fuerit data.

P. BVF-

P. BVFFIER, cuius *principes du raiſonnement expoſez en deux logiques* prodierunt Pariſiis MDCCXIIII. 8. quibus continentur multæ obſeruationes ac præcepta vtilia. extremo quoque auctor iudicium tulit de variis logicarum ſcriptoribus.

IO. IACOBVS SYRBIVS, qui an. MDCCXVII. Ienæ edidit *ſynopſin philoſophiæ rationalis*; & eodem anno *inſtitutiones philoſophiæ rationalis eclecticæ*, quarum pars prior agit de veritate cognoſcenda; poſterior vero de veritate adplicanda. præmiſſa eſt præfatio, qua hiſtoria logicæ breuiter exponitur.

præter hos, quos iam commemorauimus, adhuc alios poſſemus recenſere. quo ſpectant *eſſay de logique, contenant les principes des ſciences & la maniere de s' en ſeruir pour faire de bons raiſonnemens*, qui liber, cuius auctor eſt MARIOTTE, prodiit Pariſ. MDCLXXVIII. & inter opera ſcriptoris huius edita Lugdun. Batauor. MDCCXVII. 4. item *ars cogitandi erotematica cum præludio philoſophiæ*, Baſileæ MDCCXV. 8. quam compoſuiſſe ZWINGERVS dicitur; nec non IO. HENR. ACKERI *ſcrutinium opinionis & ſcientiæ*, Rudolſtadii MDCCXV. qui ordinem vulgarem ac vetuſtum ſeruauit; in tractatione vero ipſa vetera cum nouis coniunxit, vt de aliis taceamus. at vero præcipue nobis eſt propoſitum, varias periodos hiſtoriæ logicæ diſtincte indicare, ac principes tantum ſcriptorum huc ſpectantium commemorare, inprimis quum neque ſit vtile, neque per ingenii humani conditionem fie-

ri poſſit, vt talis hiſtoria ad ſummum perfectionis perducatur.

§. XXIII. Verum enim vero heic adhuc commemorare debemus ANDREAM RVDIGERVM, cuius merita in logicæ artem omnino ſunt ampliſſima, ſiue aliorum errores, quos ſolide confutauit; ſiue acceſſiones, quibus diſciplinam hanc auxit, reſpiciamus. anno MDCCIV. edidit diſputationem philoſophicam *de eo, quod omnes ideæ oriantur a ſenſione*, qua Carteſianorum nugas de ideis innatis erudite demonſtrauit; eodem anno aliam diſſertationem *de nouis ratiocinandi adminiculis* protulit; anno MDCCVII. *philoſophiam ſyntheticam* in publicam emiſit lucem, qua iam multorum logicorum vitia non ſolum obſeruauit; ſed etiam emendauit, cuiusmodi ſunt, quod ipſorum præcepta ſint nimis generalia; quod examen veri aliquo modo tradiderint; inuentionem autem veritatis haud attigerint; quod genuinam probabilitatis indolem haud propoſuerint; quod de ratiocinio, quomodo deberet examinari, nihil dixerint, nec de multis ratiocinandi modis quidquam obſeruauerint. anno MDCCIX. prodiit ipſius liber elegantiſſimus nec ſatis laudandus *de ſenſu veri & falſi*, quo hæc omnia copioſius & clarius explanauit, etiam diſcrimen inter ratiocinationem mathematicam & philoſophicam tradidit, nec non præcepta definiendi, ac de ratiocinio grammatico diſſeruit. de quo diſcrimine inter ratiocinationem philoſophicam & mathematicam poſthac in *phyſica diuina*, quæ prodiit MDCCXVI, multo verboſius egit. quum anno MDCCXI. *philoſophia ſynthetica*

iterum

iterum prodiret, adiecit *ratiocinium a minori ad maius & a maiori ad minus*; & tertiæ editioni anno MDCCXVII. philoſophiæ huius acceſſerunt neceſſaria duo ratiocinandi genera, *ratiocinatione cauſſalis* & *practica*. qui ingenio valet philoſophico, RVDIGERI monimenta logica diligenter legit, nec ſtudio prauorum affectuum corrupti erga ſe ipſum amoris, inuidiæ atque odii tenetur, ille non poteſt non merita ipſius in logicam magnifacere ac laudare. ſed quam multi ſunt, qui de eo ſentiunt ſiniſtre, quamuis aut ſcripta eius haud legerint, aut lecta minus intellexerint; aut cognita eorum præſtantia ac dignitate, prauis tamen affectibus abrepti, iſtam publice profiteri recuſent. perſuadent enim ſibi, ſe eſſe ſtatores ac præſidia artis logicæ, cui creditæ exiſtimationi magnum imminere periculum putant, quando RVDIGERVM laudare, commendare inſtituerent. ſed tamen philoſophum haud decet, corruptæ mentis libidini prauisque propenſionibus indulgere. melius eſt, ignorantiam ſuam profiteri, & aliorum ope peruenire ad veritatum cognitionem, quam per inuidiam eorum præcepta neceſſaria atque vtilia negligere, ſicque inſcitiam atque errores tueri.

§. XXIIII. Antequam parti huic vltimam imponamus manum, breuiter mentionem facere BENEDICTI SPINOZAE, non ab re erit. prodierunt enim ipſius *opera poſthuma* Amſtelædam. MDCLXXVII. quibus extat quoque tractatus de *emendatione intellectus*, qui breuis nec per impedimenta auctoris ad perfectionem venit, ſiquidem hæc admonitio

ad lectorem præmiſſa eſt: *tractatus, quem de intellectus emendatione imperfectum hic tibi damus, beneuole lector, iam multos ante annos ab auctore fuit conſcriptus: in animo ſemper habuit eum perficere: at aliis negotiis præpeditus & tandem morte abreptus, ad optatum finem perducere non potuit.* hactenus bene: at vero ea, quæ ſubſequuntur: *quum vero multa præclara atque vtilia contineat, quæ veritatis ſincero indagatori non parum e re future eſſe, haud quaquam dubitamus, te iis priuare noluimus*; cautionem quamdam poſtulant, ſi quidem multa huic libro inſunt, quæ a vero ſenſu & affectu pietatis ſunt aliena. ipſius ſectator ABRAHAMVS IOANNES CVFFELERVS edidit *ſpecimen artis ratiocinandi naturalis & artificialis ad pantoſophiæ præcepta manuducens*, Hamburgi, vt titulus præ ſe fert MDCLXXXIV. 8. cuius libri caput 1) agit de nomine; 2) de propoſitione, 3) de ſyllogiſmo; 4) erroribus, qui circa præcedentia committi poſſunt & 5) de methodo recte ratiocinandi. aperte ſatis ſignificauit, quod SPINOZAE impias ſententias ſit amplexus, dum ſtatuit, mundum in ipſa eſſentia diuina contineri. ac quamuis inter deum & mundum hoc diſcrimen conſtituat, quod ad eſſentiam mundi non pertineat exiſtentia neceſſaria, quæ tamen ad dei eſſentiam requiratur, reuera tamen hoc diſcrimen nullum eſt. adhæc vehementer laudat SPINOZAM, veluti philoſophum longe præſtantiſſimum, vt pluribus demonſtrat IO. FRANCISCVS BVDDEVS. [1] hæc

[1] *de atheiſmo & ſuperſtition.* p. 174.

igitur

igitur ſufficiant pro propoſita diſſertationis forma, qua noſtrum tantum eſt inſtitutum, auctores recenſere, quibus opera logica debemus, & magis res ipſas, quam librorum fata litteraria reſpicere, quæ omnino vberius ac copioſius potuiſſent illuſtrari, ſi id propoſito noſtro fuiſſet conſentaneum. ſcriptores, qui argumenta logica ſpecialia ſeorſim ſunt perſecuti, commemorabimus capite, quod iam ſubſequetur, qui ſunt multi generis.

LIBRI II. DE PROGRESSV AC FATIS LOGICAE.

CAPVT II. DE ORIGINE, PROGRESSV ET FATIS DOCTRINARVM LOGICAE SPECIATIM.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Dicendorum ſumma §. I. *traditur hiſtoria doctrinæ de natura & diuiſione logicæ* §. II. III. IIII. *de intellectu humano* §. V - - XII. *de principiis & criteriis veritatis cognoſcendæ* §. XIII. XIIII. *de ideis* §. XV - - XX. *de definitione* §. XXI. *de diuiſione* §. XXII. *de variis ratiocinandi modis* §. XXIII - - XXVIIII. *de demonſtratione* §. XXX. XXXI. XXXII. *de probabilitate* §. XXXIII - - XXXVII. *de præiudicatis opinionibus* §. XXXVIII. XXXIX. *de dubitatione* §. XL. XLI. XLII. *de arte diſputandi* §. XLIII - - XLVII. *de methodo* §. XLVIII - - LII.

§. I.

PErluſtrauimus igitur illorum ſtudia, qui operam ſuam in arte logica tradenda, emendanda & in meliori ſtatu collocanda poſuerunt, quorum notitia ſi & pleniſſime a nobis eſſet expoſita, hiſtoriæ tamen diſciplinæ huius haud omnes expleret partes. etenim non ſufficit, ſcire auctores, aut copioſam ſcriptorum recenſionem inſtituere, ſi quis hiſtoriam diſciplinarum accuratius cognoſcendi flagrat cupiditate; ſed doctrinarum quoque fata explanare, e re eſt, atque aperire modos, quibus quisque momenta artis expoſuerit. atqui heic tria neceſſaria ſunt, vt expendamus, quis admouerit animum diſciplinæ cuidam litterariæ promouendæ; quid ſuo ſtudio ac cura præſtiterit ac quam tractandi rationem ſit ſecutus, quæ auctoribus huiusmodi hiſtoriarum ante oculos propoſita eſſe debent. quapropter cultoribus harum litterarum non ingratum fore, putamus, ſi elaboramus, vt hoc modo hiſtoriam hanc perſequamur accuratius, ac per meliorem ordinis rationem parte prima expoſita, ad ſecundam nos convertamus, atque doctrinarum fata ex hiſtoriarum monimentis illuſtremus. nobis autem eſt propoſitum atque animi ſententia, nobiliora momenta attingere, ac tantum adumbrare, ſicque aliis viam parare, qua opus hoc perfectius efficere ac quæ deſunt, redintegrare poſſunt, quoniam per varias cauſſas ſtudio tenemur breuitatis.

§. II. Logica, cuius fata iam exponamus breuiter, duplici ratione poteſt conſiderari: *partim* ſua indole, qua eſt diſciplina artis; *partim*

tim ratione materiarum, de quibus tractat. ratione indolis, qua eſt diſciplina artis, duo momenta ex hiſtoriarum rebus poſſunt illuſtrari, quorum eſt: *quid ſit logica?* alterum vero reſpicit ordinem tractandi ac complectitur *diuiſionem illius*. diſpiciamus igitur de priore momento: *quid ſit logica?* quo cum nomen & alias illius adpellationes; tum ipſam rem debemus conſiderare. quod ad nomen *logicæ* adtinet, id dicitur ἀπὸ τȣ̃ λόγȣ, quæ vox ſignificat & rationem & ſermonem, hinc diſputarunt, quænam ſignificatio heic ſit admittenda, num ars hæc dicatur logica a ratione; an a ſermone? plerique tuentur priorem ſignificationem; qui autem poſteriori fauent, iterum inter ſe diſcrepant, num intelligendus ſit ſermo internus, an externus? quamuis illi, qui notari putant ſermonem internum, a prioribus non multum differant, ſi quidem ſermone interno ſignificant cogitationes, ſiue operationes atque actiones intellectus. quis primus vſurpauerit vocem *logicæ?* id non apertum eſt. ARISTOTELES nomine hoc haud vſus; voce vero λογικῶς, quam oppoſuit ἀναλυτικῶς, ideoque teſte BOETHIO veteres peripatetici hanc adpellationem introduxerunt, vt obſervat GERH. IO. VOSSIVS.[1] præter hoc nomen & alia ſunt, quibus cum veteres, tum recentiores philoſophi artem hanc adpellarunt. vetuſtiori ætate dicebatur *dialectica, canonica, critica.* vox *dialecticæ* a veteribus præcipue triplici ſignificatione adhibita eſt: primum ſententia ampliore pro ipſa ſapientia ac cognitione rerum diuinarum a PLATONE; deinde

1 *de natura & conſtit. logic. cap. I. §. 2.*

pro integra logicæ diſciplina a Stoicis, & tan
dem pro ea logicæ parte, quæ agit de argumen
tis probabilibus, ab ARISTOTELE & Per
pateticis, qui dialecticam opponunt analytic
ſiue doctrinæ de demonſtratione, vide CHR
STOPHORVM SCHEIBLERVM [1] & GER
IO. VOSSIVM, [2] IO. WOWERVM. [3] *canon
ca* dicta eſt ab EPICVRO, teſte DIOGEN
LAERTIO, [4] quoniam tradebat *canones*, ii
que præcepta de cognoſcenda veritate exh
bebat. PETRVS GASSENDVS [5] dicit: *no
deſunt, qui hanc artem canonicam vocent; quo
ſit quaſi canon ſiue regula ad bene cogitandu
inſtituta. quia enim poteſt mens facile inte
cogitandum errare, ſeu a vero deſciſcere, ide
errores ſuos agnoſcens præcauereque ipſos vo
lens, quemadmodum regulam faber, ſic ipſa ſib
artem hanc parat, qua opus ſuum, hoc eſt pro
prias operationes dirigat easque errore immu
nes reddens, ipſam veritatem ſeu ſcopum, a
quem collineat, aſſequatur.* tandem adpellat
eſt κριτικὴ propter munus, quod in cognition
veritatis vis iudicandi præſtare debet, cuiu
adpellationis exempla inuenimus apud ATHE
NAEVM & LVCIANVM, vt VOSSIVS [6] ob
ſeruat. recentiori tempore diſciplinæ hæ
philoſophiæ præter *logicæ* nomen adhuc ali
notata eſt adpellationibus, quæ modo vtilita
tem, quam reliquis litterarum ſcientiis adfert
modo res, de quibus diſſerit, ac finem ob quen
ipſius cultura ſuſcipienda eſt, reſpiciunt. non
nulli enim logicam conſiderarunt commerci

1 *logic. part. I. cap.* 2. 2 *cit. loc. cap. XII.* §. 1. 2. 3. 3 *polymath. cap. XX. p.* 184. 4 *lib. X. ſegm.* 30. 5 *inſti logic. præf.* 6 *cit. loc.*

cauſſa

cauſſa, quod cum aliis eruditionis partibus habet, in quarum emolumenta inſtrumenti fungitur munere, ideoque iſtam adpellarunt *philoſophiam inſtrumentalem*, id quod fecit IO. FRANCISCVS BVDDEVS, vbi adnotare decet, quod logica ARISTOTELIS vocetur non ſolum ὄργανον, ſed quoque ὄργανον ὀργάνων, *inſtrumentum inſtrumentorum*, quam inſcriptionem alii ipſi ARISTOTELI; alii vero eius interpretibus vindicant, ſaltim iſta ex Ariſtotelicæ doctrinæ fontibus hauſta videtur multorum opinione, vide IO. NELDELIVM [1] & GERH. IO. VOSSIVM. [2] quum autem Peripatetici cenſerent, inſtrumentum eſſe logicam; partem philoſophiæ iſtam abſoluere negabant, cuius rei alia ſententia placebat Stoicis, qui artem hanc veluti philoſophiæ partem æſtimabant. ex recentioris æui auctoribus eſt adhuc BACO de VERVLAMIO, qui ſcripſit *nouum organum* ad Peripateticorum exemplum, quo logicæ præcepta exhibet. alii quum meditarentur, quo modo opera ſua logica inſcriberent, fundamenti loco poſuerunt cum obiectum, tum finem logicæ. ſic adpellata eſt

PHILOSOPHIA RATIONALIS, quæ aptam reddere debet rationem humanam ad cognoſcendam capiendamque veritatem, ad quod genus referri debent IO. FRIDEMANNI SCHNEIDERI *fundamenta philoſophiæ rationalis ad recentiorum philoſophorum mentem propoſita*; EPHRAIMI

1 *de vſu organi Ariſtot. Part. I. cap. I.* 2 *cit. loc. cap. VI. §. 4.*

GER-

GERHARDI *delineatio philoſophiæ rationalis*; IO. IACOBI SYRBII *inſtitutiones philoſophiæ rationalis.*

ARS COGITANDI, ſic adpellata ab auctore haud nominato, cuius *ars cogitandi* peperit ſibi multum exiſtimationis; item a GOTTLIEB GERH. TITIO, cui quoque logicam debemus, quæ inſcripta eſt *ars cogitandi*, quoniam logica viam monſtrare debet, qua quis cogitationes ſuas ita dirigere ac formare poſſit, vt percipiat verum ac falſum.

MEDICINA MENTIS, quam inſcribendi rationem adhibuerunt EHRENFRIED WALTHER a TSCHIRNHAVS & IOACH. LANGIVS, quoniam princeps logicæ munus eſſe debet, vt intellectum humanum a vitiorum ſordibus purget ac morbis ipſius medeatur, antequam fiat idoneus ad veritatum cognitionem.

CYNOSVRA MENTIS, quam inſcriptionem IO. BAYERVS logicæ ſuæ conſtituit.

SENSVS VERI & FALSI, quam adpellationem præ ſe habet logica ANDREAE RVDIGERI ita nominata, quoniam logicæ finis propoſitus eſt, vt cultores veritatis formet aptosque ad ſenſum veri & falſi reddat.

INTRODVCTIO AD PHILOSOPHIAM AVLICAM, quæ inſcriptio placuit CHRISTIANO THOMASIO in primis propter tractandi modum, quapropter ipſe præfatione dicit: *inſcripſi vero hunc librum meum introductionem ad philoſophiam aulicam, quia non tam ipſa præcepta ratiocinandi continuo nexu trado; (quæ admodum pauca futura eſſent, & vix plura, quam quæ Epicurus*

in

in ſua canonica iam obſeruauit) quam ipſos errores qua Carteſianorum, qua Peripateticorum oſtendo. adeoque volui ſimul falſitatem doctrinæ communis perſpicue deducere & ita introductionem hanc meam primario in vſum docentium dirigere, vt cognoſcant, me non ſine grauibus rationibus a doctrina conſueta receſſiſſe, neque adeo ex ſtudio innovandi hanc operam ſuſcepiſſe. diſcentium enim & maxime aulicorum tanti non intereſt, ſcire errores aliorum, ſi modo ipſi in vera doctrina recte informentur, vnde poterit facile quis præcepta pauca a controuerſiis ſeparare & paruo temporis ſpatio prudentiam ratiocinandi, in qua alias multiplici modo ſudare cogitur iuuentus, auditoribus ſuis inculcare. de aliis inſcribendi modis taceamus.

§. III. Diſpiciamus de re ipſa atque breuiter exponamus, quo modo logica definita fuerit a philoſophis. ARISTOTELES nullam dedit definitionem, cuius rei cauſſa controuerſia quoque erat inter Peripateticos & PETRVM RAMVM; quum multum diuque diſputarent, num & qua ratione poſſit definiri logica? ceterum quamuis Ariſtotelis ſectatores aſſererent, logicam eſſe artem, veritatem & opinionem inueniendi; multas tamen contentiones de definitionis huius partibus, inprimis de genere fecerunt, ſiquidem præcipue ſcholaſtici vehementer acriterque diſputarent, num logica ſit ars, an facultas, an ſcientia, an habitus inſtrumentalis? vide CHRISTOPHORVM SCHEIBLERVM[1] & GERH. IO. VOSSIVM.[2]

1 *introd. logic. cap. I. qu. 1.* 2 *de natura & conſtit. cap. 2.*

cuius-

cuiusmodi diſputationem nullius eſſe momenti cenſemus, quoniam logica varia ratione conſiderari adeoque etiam varia genera in definitione ipſius poſſunt admitti, vti oſtendit ANDREAS RVDIGER. [1] PETRVS RAMVS dicebat, logicam eſſe artem bene diſſerendi, qua interpretatione a proprio logicæ fine disceſſit, atque vſum tantum, quem logica in eloquentiæ ſtudiis præſtat, ante oculos ſibi propoſuit. quo & ſpectat definitio PHILIPPI MELANCHTHONIS, quod ſit ars ſiue via recte, ordine & perſpicue docendi. recentiori ætate propius philoſophi ad indolem artis huius acceſſerunt, quod iſta ſpectet ad cognitionem veritatum, atque rationem de cognitis veritatibus communicandi cum aliis, qui quamuis verbis inter ſe diſcrepent; re ipſa tamen ſiue differentia logicæ, quæ eo abſoluitur, quod ſit doctrina de veritate in genere, quum aliæ philoſophicæ diſciplinæ expromant veritates ſpeciales, plerumque conueniunt, niſi quod interdum alter altero clariorem dederit definitionem & ad intellectum; alter vero ad ipſam veritatem eiusque cognitionem reſpexerit. hinc AVCTOR artis cogitandi [2] dicit: *logica eſt ars, bene vtendi ratione in rerum cognitione acquirenda tam ad ſui ipſius, quam aliorum inſtitutionem*, quæ definitio quidem vera eſt; ſed nec ſatis clara, nec adæquata, quod & dicere poſſumus de definitione IO. CLERICI, [3] quod logica ſit *ars bene ratiocinandi*, quoniam non omnis veritatis cognitio ſola ratiocinatione abſoluitur. nam veritas eſt vel certa, vel probabilis: certa nititur vel ſola ſenſuum per-

1 *inſtit. erudit. p. 16. ed. 3.* 2 *præf.* 3 *præf. logic. §. 10.*

ceptio-

ceptione; vel idearum natura, quæ ope iudicii cognoſcitur, quæ poſterior autem abſoluitur modo enunciatione; modo ratiocinatione, quarum illa pendet a definitione & diuiſione idearum; hæc autem ab indole enunciationis, ſiue principii, vnde deducitur concluſio. vtramque autem veritatem & certam & probabilem cognoſcimus duplici ratione cum inueniendo, tum diiudicando verum & falſum. ex quibus patet quoque, quid ſentiendum ſit de definitione, præcipue in ſcholis ſcholaſticorum celebrata, quod logica ſit *ars conficiendi ſyllogiſmum*, præſertim quum ſyllogiſmus non ſynthetice, veluti medium veritatem inueniendi; ſed analytice, vti modus aliquid ratione quadam probandi conſideratur. IO. BAYERVS [1] exiſtimat, logicam eſſe *inſtrumentum quoddam vniuerſale, modum commonſtrans menti res quascunque cognoſcendi, expendendi & communicandi*; & IO. FRANCISCVS BVDDEVS [2] dicit: *prima pars philoſophiæ inſtrumentalis, quam logicam dicere moris eſt, intellectus vitiis medetur eumque aptum reddit ad veritatem inueſtigandam & inueniendam.* EPHRAIM GERHARDVS [3] cenſet, *logicam eſſe diſciplinam cognoſcendi, diiudicandi & communicandi veritatem*, qua definitione id tantum monemus, quod auctor ſine cauſſa videatur diſtinguere rationem cognoſcendi a ratione diiudicandi veritatem, quum cognitio ſit idea generalis, quæ complectitur & inuentionem & iudicium veri & falſi. ANDREAS RVDIGER [4] hanc tradit

1 *cynoſur. ment. pr.* §. 2. *p.* 1. 2 *part. I. phil. inſtrum. c.* 1. §. 1.
3 *delin. phil. rat. lib. I. c. III.* §. 20. 4 *inſtitut. erud. p.* 14. *ed.* 3.

defini-

definitionem: *logica eſt doctrina rectæ rationis, de veritatis in genere natura & indole & hinc conſequendo ſenſu veri & falſi*; vt de aliis taceamus, quas omnes recenſere, opus eſſet ſuperuacaneum, præſertim quum ex his, quæ dicta ſunt, liceat cognoſcere, quod recentiori ætate indoles huius diſciplinæ in aperto poſita fuerit verius.

§. IIII. Nunc videamus de *diuiſionibus logicæ*. ARISTOTELES nullam diſerte exhibuit diuiſionem, nec eo ordine ſcripta logica, quo organo continentur, compoſuit, quamvis inter cognitionem veritatis, certam & probabilem poſuerit diſcrimen. interpretes ipſius ac ſectatores, quum de meliori diſciplinæ conditione cogitarent, inſtituerunt diuiſionem; ſed non vna eademque ratione. alii enim, præcipue PHILOPONVS & SIMPLICIVS dividunt logicam in ἀναλυτικὴν & διαλεκτικὴν, vtramque autem artem comprehendunt communi nomine συλλογιστικῆς. ſed antequam hæc diſcatur, debeat præmitti pars logicæ στοιχειολογικὴ, quæ comprehendat categoriarum librum & de interpretatione. analyticam autem & dialecticam habent pro diuerſis artibus, quarum illa ſibi proponeret verum; hæc autem ſimile vero, qua in re peccarunt contra diviſionis regulam, quoniam vtrumque & certo verum & probabile veluti ſpecies veritatis vno comprehenduntur genere, id quod ex inſcitia demonſtrationis & probabilitatis, quam minus recte poſuerunt in opinione, ortum eſt. quodſi veritas logica, quæ a cogitationum conuenientia cum ſenſione pendet, non aliter diuidi poteſt, haud videmus, cur doctrinam de demon-

demonſtratione a doctrina de probabilitate plane diuerſam ſtatuamus, quum tantum ratione gradus differant. vtraque doctrina vnam conſtituunt diſciplinam, quamuis diſtincte propter diuerſum cognoſcendi modum proponendam eſſe, omnino fateamur, quo labore omnium feliciſſime functus eſt ANDREAS RVDIGER. cum hac diuiſione conuenit illa GERH. IO. VOSSII,[1] quod logica diuidi poſſit in στοιχειολογικὴν & συλλογιστικήν: συλλογιστικὴ in ἀναλυτικὴν & διαλεκτικήν: ἀναλυτικὴ in προτέραν καὶ ὑστέραν: διαλεκτικὴ in τοπικὴν καὶ σοφιστικήν. alii ex Peripateticis fundamentum diuidendi petunt a diuerſis intellectus operationibus, quæ ſint ſimplex perceptio, iudicium & ratiocinatio, ad quas etiam libros logicos Ariſtotelis accommodant, ita vt agant *primum* de prædicamentis, prædicabilibus, definitione ac diuiſione; *deinde* de enunciatione & *tertium* de ſyllogiſmo ratione cum formæ communis, tum triplicis materiæ. cum qua diuiſione conſentit illa, qua logica diuiditur in partem communem, quæ abſoluatur generatim libris de ſyllogiſmo; & propriam, quæ ſpeciatim tractet de ſyllogiſmo demonſtratiuo, topico & ſophiſtico. ex quibus Peripateticorum diuiſionibus iterum cognoſcere poſſumus, quod omnes curas ac meditationes logicas contulerint ad ſtruendum ſyllogiſmum. STOICI duas logicæ partes conſtituebant *rhetoricam* & *dialecticam*, quibus nonnulli tertiam addiderunt *definitiuam*: SENECA[2] dicit: *διαλεκτικὴ diuiditur in duas partes: in verba & ſignificationes: id eſt res quæ dicuntur, & vocabula, qui-*

1 *de natura & conſtit. log. cap. IX. §. 12.* 2 *epiſt. LXXXIX.*

bus dicuntur, quæ quod dicantur ex mente Stoicorum, patet ex DIOGENE LAERTIO.[1] quam diuiſionem haud probare poſſumus, quamuis recentiori ætate quidam exiſtimauerint, eloquentiam partem logicæ abſoluere. non negamus, quod logicæ magiſter iure ac merito agere poſſit ac debeat de terminis, item demonſtrare, quo quis ſuas meditationes aliis poſſit proponere, quæ omnia autem philoſophica ratione debent fieri. ſcilicet terminos, qui conſiderari poſſunt modo grammatice, modo philologice, modo oratorie, modo philoſophice, explicat veluti philoſophus ratione idearum; in doctrina autem, quomodo veritas cognita proponenda ſit aliis, conſiderat tantum talem expreſſionem, quæ cogitationibus noſtris reſpondeat accurate, & talem demonſtrationem, quæ methodo auditori & rei recte adcommodata nitatur. nec negamus, quod ſine philoſophia nemo veram eloquentiæ laudem conſequatur; at vero iis de cauſſis doctrinam oratoriæ, quæ pro ſua propria indole peculiarem in litteris humanioribus diſciplinam conſtituit, ad logicam referre, eſſet incongruum. verus philoſophus de eo ſollicitus eſt, vt cogitationum communicatio per ſermonem fiat clara & adæquata; orator autem adhuc ornatum quemdam ſectatur, quo & animos auditorum capere, commouere ac delectare poſſit, atqui id conſtituit eloquentiam. philoſophus reſpicit intellectum aliorum; orator non ſolum intellectum; ſed & voluntatem; philoſophus & rebus earumque ordi-

1 *Lib. VII. ſegm.* 41.

ne

ne & verbis adſtrictior, quam orator, cui vtroque maior eſt licentia. recentiori tempeſtate philoſophi varias quoque logicæ diuiſiones fecerunt. PETRVS RAMVS duas logicæ partes *inuentionem* & *diſpoſitionem argumentorum* ſiue *iudicium* conſtituit, quam diuiſionem habet quoque CICERO, [1] & illuſtrat GERH. IO. VOSSIVS. [2] quum enim RAMVS perſuaderet ſibi, logicam eſſe artem diſſerendi, adeoque diſciplinam hanc inprimis ad eloquentiæ vſum adplicaret, illius quoque in hac diuiſione habuit rationem. multi retinuerunt Peripateticam diuidendi rationem pro diuerſis mentis operationibus, quarum tres, ideam, iudicium & ratiocinationem ſtatuunt; alii vero adhuc quartam, methodum ſiue diſpoſitionem addunt, & hinc quoque logicæ quatuor conſtituunt partes, quo pertinent AVCTOR *artis cogitandi*, IO. CLERICVS, PETRVS GASSENDVS, I. P. de CROVSAZ & alii. quam viam ſecutus quidem vir venerandus IO. FRANCISCVS BVDDEVS, ac ſecundum operationes facultatesque intellectus doctrinam de cognitione veritatis propoſuit; ſed vti integras philoſophiæ diſciplinas ad medicorum methodum adcommodauit; ita eandem in arte logica obſeruauit, quapropter egit capite primo de *intellectu humano eiusque operationibus & facultatibus*; capite ſecundo de *intellectus humani vitiis & imbecillitatibus*; tertio de *intellectus humani ſanitate virtutibusque* ac quarto de *mediis emendandi intellectum ſanitatique reſtituendi.* ac quamuis ex

1 *Princ. topicor.* 2 *de natura & conſtitut. logic. cap. IX. §. 2. ſeqq.*

 anti-

antiquioribus iam PHILO, diſcipulus CLITOMACHI teſte STOBAEO philoſophum ſimilem eſſe medico dixerit, vide THOMAM STANLEIVM;[1] ex recentioribus vero VINCENTIVS PLACCIVS in doctrina ad mores ſpectante eundem tractandi modum ſit ſecutus; venerandus tamen BVDDEVS iſtum multo magis ornauit, atque ad omnes philoſophiæ partes adplicauit. alii ipſam logicæ doctrinam eiusque finem fundamenti loco poſuerunt, ac diuiſerunt iſtam in logicam *theoreticam* & *practicam* quarum illa tradat præcepta de veritate cognoſcenda; hæc autem oſtendat, quomodo præcepta cum in meditatione, tum communicatione veritatum debeant adplicari: atqui hæc diuiſio placuit CHRISTIANO THOMASIO & RVDIGERO. hic enim *parte theoretica* diſſerit de modis inueniendi & iudicandi verum, eamque iterum diuidit in duas ſectiones, quarum altera naturam *demonſtrationis*; altera *probabilitatis* perſequitur; *parte practica* autem agit de meditatione ſynthetica & analytica. adhæc illuſtris THOMASIVS in *introductione ad philoſophiam aulicam* prudentiam ratiocinandi diuidit in *partem communem*, quæ exhibeat doctrinas ad omnes eius partes ſpeciales pertinentes; & *propriam*, quinque ratiocinationis momenta conſiderantem *meditandi*, *proponendi*, *intelligendi*, *iudicandi* & *contradicendi*. quam diuiſionem inſtituerit IO. CLAVBERGIVS, iam ſuperioribus [2] expoſuimus.

1 *Hiſt. philoſ. p.* 408. 2 *lib. II. cap. I. ſect.* 3. §. 18.

§. V.

§. V. Placet nobis illorum diuiſio, qui logicam diuidunt in partem *theoreticam* & *practicam*. *theoreticam* autem iterum diuidimus in duas partes, quarum altera eſt *generalis*, ac tradit partim doctrinam de veritate generatim; partim media omni veritati, ſiue ſit certa; ſiue probabilis, cognoſcendæ neceſſaria, quo ſpectat doctrina de *recta ratione* veritatis ſubiecto; de *ſenſione*, veritatis in genere primo principio atque vltimo criterio; ac de *idea*, veritatis in genere principio ſecundo & criterio proximo; vel *ſpecialis*, quæ oſtendit modos ſpeciales inueniendi & diiudicandi verum cum *certum*, quo ſpectat doctrina de definitione ac diuiſione, de enunciationibus, de variis modis ratiocinandi; tum *probabile*. ad partem *practicam* autem pertinet doctrina de meditatione ac ratione veritates proponendi. inſtituamus igitur, has doctrinas ex hiſtoriarum monimentis illuſtrare, atque initium capere a doctrina de *intellectu humano*, de quo plerique logicorum nec ſine rationibus agunt. intellectus autem humanus duplici ratione debet conſiderari: *primum* ſecundum indolem ſuam naturalem, qua eſt tantum facultas cogitandi; *deinde* ſecundum inſtitutam per regulas atque exercitationem culturam, qua eſt facultas bene cogitandi & dicitur *recta ratio*, quod vtrumque hac hiſtoria reſpiciamus. quod ad prius momentum adtinet, quum intellectus humanus conſideratur vt lumen naturale, duplex quæſtio illuſtranda, quarum altera eſt: *quid ſit hic intellectus?* cuius indoles quum ſit ſpiritui propria, ex eius operationibus patet, quibus cognitis, apertæ quoque

fiunt ipſius facultates, a quibus operationes pendent. quapropter diſpicere neceſſe eſt, quid de vtroque ſenſerint philoſophi, id quod haud diligenter a doctoribus logicæ antiquis fuit expoſitum. nec pro ſua opinione, in quam de indole animæ humanæ ingreſſi fuerant, quidquam bene ac recte poterant cogitare, aut meditationibus adferre, quod ad ornandam iuuandamque diſciplinam logicæ robur haberet quoddam, quum animum humanum ex mente diuina hauſtum tractumque; corpus autem ac materiam mali fontem eſſe exiſtimarent. quæ opinio animis præcipue Platonicorum ac Stoicorum erat inſita; ac Ariſtoteles eiusmodi ſententiam de intellectu agente fouebat, quæ impietatis pleniſſima ac tam magno philoſopho penitus indigna. plerumque tres operationes intellectus numerantur, *ſimplex apprehenſio*, *iudicium*, *ſyllogiſmus* ſiue *diſcurſus*, quibus alii addunt quartam, *methodum*, ſiue *diſpoſitionem*; nec deſunt, qui & hunc numerum amplificant, quæ controuerſia nullius eſt momenti, ac ideo a multis agitata, vt rationem tractandi logicam tuerentur. rectius itaque ſentiunt, qui omne id, quod in intellectu fieri ſolet, cum *paſſione* ſiue ſenſione; tum *actione* ſiue cogitatione, modo memoriæ, modo ingenii, modo iudicii abſolui putant. notum eſt, quod SCHOLASTICI triplicem animam *vegetatiuam*, *ſenſitiuam* & *rationalem* eſſe ſibi perſuaſerint, ac putauerint, quod *media* fungatur ſenſione externa atque interna, ad quam poſteriorem pertineant *ſenſus communis*, *phantaſia* & *memoria*, qua doctrina perturbant actiones & paſſiones intellectus, ſiquidem

dem phantaſia & memoria non ſunt paſſiones, qualis eſt ſenſio; ſed actiones intellectus. memoriæ autem duplex officium adtribuunt, *vt ſpecies omnes ſenſibiles iudicatas atque cogitatas, tanquam depoſitum recondat & ſeruet, easque, quum opus fuerit, expromat*; ac phantaſiam vocant, *quæ ſpecies a ſenſu communi perceptas vel a ſe formatas diutius retineat, ac diligentius examinet.* tandem ſenſus communis ipſis eſt, *qui omnium exteriorum ſenſuum ſpecies adprehendit, a ſe inuicem diſcernit & cognoſcit*, quæ definitio ſatis declarat, quam obſcure ſibi & perturbatim mente ſua propoſuerint ſenſum communem, compoſitum ex ſenſione & iudicio. animam *rationalem* a vegetatiua & ſenſitiua ita diſtinguunt, quod ita inſtrumentis corporis haud vtatur, cuius intellectus ſit *facultas animæ ſpecies intelligibiles intelligens, cognoſcens atque diiudicans.* recentiores philoſophi quum obſeruarent, quam male, obſcure ac confuſe doctrina hæc ſit tradita, ſiue voces hæ ſcholaſticorum diuerſas ſubſtantias, ſiue diuerſas facultates debeant ſignificare; pro officii ſui ratione iſtam reiecerunt ac de alia, quæ maiorem veritatem vtilitatemque præ ſe haberet, cœperunt cogitare. atqui labore hoc functus eſt CARTESIVS, quamuis haud feliciori ſucceſſu, quando de indole animæ, ac ſpeciatim quoque intellectus ita ſenſit, vt grauiſſimis atque apertis erroribus, etiam ſi accuratius iſtos inſpiciamus, impiis opinionibus ſe implicuerit. namque primum putauit, naturam mentis humanæ contineri in cogitandi viribus;[1] deinde

[1] *Medit. II.*

de vero poſuit duo cogitationum genera, quarum aliæ ſint actiones animæ, id eſt cupiditates voluntatis; aliæ vero paſſiones, per quas ipſum intelligit intellectum: [1] quin etiam perſuaſit ſibi, omnes actiones animæ noſtræ eſſe voluntatis, ſiquidem dicit: [2] *cupere, auerſari, affirmare, negare, dubitare ſunt diuerſi modi volendi.* cuius confuſionis ſumma in eo ſita eſt, quod cogitationem perturbauerit cum ſenſione & motibus voluntatis, ſiquidem ita [3] ſcribit: *ſed quid igitur ſum? res cogitans; quid eſt hoc? nempe dubitans, intelligens, affirmans, volens, nolens, imaginans quoque & ſentiens,* quæ verba magnam produnt confuſionem. etenim ſi vox *cogitare* apud Carteſium notat & paſſionem & actionem, eſt nomen duplicis ſignificationis, quod Carteſius, quum naturam mentis abſolui cogitatione exiſtimat, minus potuit adhibere, niſi ipſum eſſentiam animæ æquiuocam ſtatuiſſe dicere velimus, id quod eſſet abſurdum. ſic igitur cogitatio ſignificat aut *actionem*, ex quo ſequitur ſenſionem, quæ paſſio eſt, haud ſpeciem eſſe cogitationis; aut *paſſionem*, hinc etiam ex Carteſii ſententia cupiditas voluntatis minus referri poteſt ad cogitationem, ſiquidem exiſtimat, actionem animæ tantum pertinere ad voluntatem. quid multa? quisque vi ſenſionis atque experientiæ certior reddi poteſt de Carteſii errore, quod intellectus ſemper patiatur; voluntas vero agat, nosque non intellectu; ſed voluntate iudicemus de rebus. atqui conſtat ex ſuperioribus, quod Carteſius iudicium

1 *De paſſionib. part. I, art. 17.* 2 *princ. part. I. §. 32.*
3 *medit. II.*

retu-

retulerit ad voluntatem, quod etiam ipſius ſectatores fatentur diſſerte. IO. CLAVBERGIVS [1] dicit: *vulgo iudicium referunt ad intellectum; ſed male*; LVDOVICVS de la FORGE: [2] *vt bene diſtinguamus duarum harum primarum & principalium potentiarum, intellectus & voluntatis, notemusque quousque ſe extendant fines earum ac limites, attende, quod quando concipimus rem aliquam, e. g. cogitationem, conceptus, quem de ea habemus, eſt actus noſtri intellectus, hoc eſt potentiæ, quam habemus percipiendi: verum quando porro ex omnibus illis, quæ in ea percipimus, aſſentimur, cogitationem non eſſe extenſam, aſſenſus ille, quem damus, eſt actus noſtræ voluntatis, non minus, quam quum indicamus, rem aliquam eſſe bonam aut malam, nosque propterea in animum inducimus, eam ſequi aut fugere*: adde ANTONIVM le GRAND, [3] PHILARETVM, [4] WITTICHIVM, [5] aliosque philoſophiæ Carteſii æſtimatores. quam falſa ſit hæc ſententia, aperte ex iudicii indole, propria ſenſione atque abſurdis concluſionibus, quæ inde ſequuntur, patet, vt non neceſſe eſſe putemus, multam operam in confutanda iſta conſumere. id autem nos deducit in admirationem, quod magiſtri philoſophiæ Carteſii logicam morbis ac vitiis intellectus euellendis conſecrent ac fateantur, quidquid arte hac contineri, ad intellectum, non ad voluntatem pertinere; attamen de iudicio quoque hac diſciplina tra-

1 *Not. ad Carteſ. princ. p.* 1. §. 32, *p.* 501. *opp.* 2 *de mente humana cap.* 8. §. 4. *cap. II.* § 17. 3 *inſtit. philoſoph. part. I. pag.* 59. 4 *ethic. cap. III.* §. 1. 5 *theol. pacific.* §. 47. *anti-Spinoz. part.* 2. *prop.* 35.

ctent. ſic ANTONIVS le GRAND quatuor logicæ partes conſtituit, quarum prima de ideis; ſecunda de iudicio ſiue propoſitionibus; tertia de diſcurſu ac quarta de methodo agit: & IO. CLAVBERGIVS in *logica contracta* tres logicæ gradus facit, quorum primus intellectum ab obſcuritate & confuſione; ſecundus iudicium a dubitatione & errore, ac tertius memoriam ab obliuione liberet.

§. VI. Non poſſumus, quin mentionem faciamus IO. CLERICI, qui [1] putat, ſeptem præcipuas mentis facultates eſſe, *intellectum, voluntatem*; *ſentiendi facultatem*; *libertatem*, *phantaſiam*, *memoriam*, *habitum*, ac per intellectum intelligit *eam mentis facultatem, qua res prorſus incorporeas intelligat*; ac voluntati iudicia quoque adtribuit, aliaque a communi opinione aliena tradit. at vero clariſſimus vir plures ſpecies præter neceſſitatem conſtituit, ac quum intellectum opponat phantaſiæ ac memoriæ, voce hac aliena vtitur ſignificatione, ſiquidem alias phantaſia & memoria habentur ſpecies facultatum intellectus. nec videmus, cur *habitum* inter mentis facultates, veluti peculiare earum genus referat, quum ille eiusmodi facultatum ſtatum ſignificat, quo per culturam exercitationemque aptiores ad efficiendum aliquid facilius ſunt redditi, adeo vt nullus habitus eſſe poſſit ſine facultate naturali. adhæc *libertatem* quoque vt peculiarem facultatem conſiderat, quod & IO. LOCKIVS fecit, & inde deduxit concluſionem, iſtam non poſſe vindicari voluntati, quæ & ipſa ſit facul-

1 *Pneumatol. ſect. I. cap. 3. & 4.*

tas,

tas, niſi dicere velis, facultatis dari facultatem, quod riſu ſit dignum. [1] ſed venerandus IO. FRANCISCVS BVDDEVS [2] bene hæc obſeruat: *at id ſibi ſumit LOCKIVS, non temere illi concedendum a quibusuis, libertatem eſſe facultatem ſeu potentiam diſtinctam a voluntate. eſt enim proprietas quædam voluntatis, in eius operationibus conſpicienda.* nec ſilentio dimittere poſſumus ſententiam PETRI POIRETI [3] de mente humana eiusque facultatibus, quippe quas in diuinas & inferiores diuidit. *diuinarum* numerat modo tres, *deſiderium infinitum, intelligentiam,* quam & adpellat *intellectum paſſiuum,* & *adquieſcentiam*; modo quatuor & addit *libertatem*; modo ſeptem hoc ordine: *deſiderium tenebroſum; agitationem inquietam; ſenſum viuidum ac diſcruciantem; impetum cum ardore; intelligentiam, adquieſcentiam; ſubſiſtentiam animæ perfectam,* quibus facultatibus fundamenti loco ponit *fundum animæ*, de quo dicit: [4] *& hic quidem eſt ille animæ fundus tantopere nonnullis celebratus, quem nulla creatura, nec vero ipſamet creata mens, non modo replere, ſed nec quidem mouere aut attingere poſſit: locus ideis vacuus, thronus Deo æterno ſacer, eiusque ſolius æternas impreſſiones ſuſcipere aptus.* facultatum vero *inferiorum* tres ſtatuit ſpecies, *rationem, imaginatricem,* ac *facultates ſenſibiles*, cuiusmodi doctrinam relinquimus POIRETO, nec forſan ſine rationibus exiſtimamus, quod neque ingenium Poireti germanam

1 *De intellectu human. lib. II. cap. 21.* 2 *inſtit. theol. moral. p. I. c. I. ſ. 4. §. II. not.* 3 *œcon. diuin. lib. I. cap. 15. 20. 23.* 4 *de eruditione. lib. I. p. 4. §. 4. p. 147.*

philo-

philoſophiam; neque germana philoſophia Poireti ingenium capiat. vulgaris philoſophorum opinio eſt, quod intellectus humanus præditus ſit triplici virtute, memoriæ, ingenii ac iudicii, quarum diuerſitatem experientia, fidelis ſolidaque multarum rerum magiſtra confirmat. obſeruamus enim, eſſe homines, qui grauiori pollent iudicio; in rebus autem memoriæ aut ingenii nihil præſtare poſſunt præclari; quum contra alii aut memoria aut ingenio, aut vtroque valent multum; ſed in eiusmodi negotiis, quæ iudicii vim poſtulant, proſperiori deſtituuntur ſucceſſu. anno MDCCXVII. prodiit *tractatus metaphyſico-phyſicus de rationis natura, incremento, maturitate, decremento aliisque affectionibus* auctore FRIDERICO MVZELIO, quo multa momenta continentur, quæ doctrinas logicas poſſunt illuſtrare; num autem auctor argumento huic ſatisfecerit, nec ne? id aliis iudicandum relinquimus.

§. VII. Nec defuerunt, qui ſingulas intellectus facultates ſpeciatim explicare, atque in iſtas inquirere inſtituerunt, ad quam operam nonnulli *memoriæ cauſſa* præcipue ſunt adgreſſi. memoria diuiditur in *naturalem* & *artificialem*, quæ quum interdum ſit infirmior, cogitare cœperunt de variis mediis modo medicis ac phyſicis; modo arte quadam paratis, quibus iſtam excitari ac firmari poſſe, ſibi perſuaſerunt. atqui ſunt, qui huiusmodi mediorum varia recenſent media, qualia ſint logica, rhetorica, ethica, politica, & mnemonica ſpeciali ratione ſic dicta, quam in rem multi conſcripti ſunt libri, quos commemorant DA-

NIEL GEORGIVS MORHOFIVS [1] & GEORGIVS PASCHIVS. [2] recentiſſimus argumenti huius auctor eſt MARIVS D' ASSIGNY, qui gente anglus opus breuius de arte memoriæ compoſuit, quod etiam in teutonicum ſermonem noſtrum translatum atque obſeruationibus fuit illuſtratum. alii de *imaginationis* indole ac viribus explicandis extiterunt ſolliciti, quæ a plerisque quoque græca voce adpellatur *phantaſia*, quamuis accuratius ac verius *imaginatio* ipſam facultatem; *phantaſia* ipſius effectum ſignificat, de qua mentis vi non vna eademque philoſophis fuit opinio. PLATO duas facultatis huius poſuit ſpecies, quarum altera ſit εἰκαστικὴ, quæ veras efficiat ſimilitudines; altera vero φανταστικὴ, quæ in fictionibus verſetur. STOICI quum differerent de rebus, quæ ſint in anima, illas duplici ratione conſiderarunt, ac quidem vno modo quum ſint impreſſiones quædam in principe parte, hoc eſt ipſa mente atque intellectu factæ, quas dixerunt φαντασίας, ac per *phantasmata* intellexerunt *viſa*, cuiusmodi ſint ea, quæ in ſomnis aut per animi furores adpareant. qua ratione fiat phantaſiæ impreſſio, hac de re diſcrepant ſententiis; omnes autem facile inter ſe conſentiunt, dari quamdam præcipuam phantaſiam, quam καταληπτικὴν, *comprehenſionem* dicunt, quæue ſit vna & veritatis regula: confer PETRVM GASSENDVM, [3] & THOMAM STANLEIVM. [4] PERIPATETICI putant, phantaſiam eſſe *ſenſum internum, qui*

1 *Polyh. litt. lib. II. cap. 6.* 2 *de inuentis nou-antiquis cap. I. §. 33.* 3 *de orig. & varietate logic. cap. VI. pag. 50.* 4 *hiſt. philoſ. p. 556.*

ſpecies

ſpecies ſiue ideas a ſenſu communi oblatas vel etiam a ſe diutius retineat ac diligentius examinet. CARTESIANI quum animam diuiderent in *puram* atque *impuram*, factum inde eſt, vt animæ impuræ tres facultates, *imaginatio, appetitus ſenſitiuus* & *memoria ſenſualis* a multis conſtituerentur, qui per imaginationem intelligunt facultatem mentis, imagines per ſenſus externos ope ſpirituum animalium impreſſas percipiendi, conſiderandi, ſeparandi, componendi, dirigendi, aliaque ratione circa eas verſandi: confer AVCTOREM *artis cogitandi*, [1] IO. CLERICVM, [2] IO. FRANCISCVM BVDDEVM.[3] ceterum quum CARTESII ſectatores actionem ſoli tribuunt voluntati, mirum non eſt, quod MALEBRANCHIVS [4] adfirmauerit, imaginationem dependere a voluntate. ANDREAS RVDIGER [5] exiſtimat, quod ad memoriam pertineat *imaginatio*, quæ nihil ſit aliud, quam receptio idearum ex viſu enatarum; non confundenda cum phantaſia, quippe quæ ingenii ſit operatio: nec cum imaginatione magica, quæ ſit imaginatio memoriæ cum firma perſuaſione de ſucceſſu intentionis. atqui experientia ſatis confirmat, eſſe quamdam occultam abditamque imaginationis vim, quam vehementem multi non ſolum in anima; ſed corpore quoque perceperunt, qua de re egerunt FRANC. PIC. MIRANDVLA, [6] THO-

1 *Part. I. cap. I.* 2 *pneumatol. ſect. I. cap. 4.* 3 *phil. pract. p. I. cap. 2. ſect. 2. §. 4. ſeqq. theolog. moralis part. I. cap. I. ſect. 5.* 4 *de inquirenda veritate lib. 2. c. I. §. 2.* 5 *de ſenſu veri & falſi lib. I. cap. 2. §. 27. add. phyſicam diuinam pag. 182.* 6 *tr. de imaginat.*

MAS

MAS FIENVS, [1] HONORATVS FABRI, [2] CAESAR CREMONINVS, [3] GERH. IO. VOSSIVS, [4] GOTTL. FRIDERICVS SEELIGMANN, [5] IO. FRANCISCVS BVDDEVS, [6] LVDOVICVS CHRISTIANVS CRELLIVS, [7] IO. IACOBVS SYRBIVS. [8] quæ doctrina de occulta vi imaginationis haud ſpectat ad logicam, quibus de cauſſis non eſt, quod argumentum illuſtremus copioſe.

§. VIII. Quibus viribus quamuis cuiusque intellectus ſit præditus; non vna tamen eademque virtus illarum apud omnes deprehenditur, ita vt modo memoria ingenio; modo ingenium iudicio; modo iudicium ingenio, aut memoria ſuo vigore ſint ſuperiora. atque inde gignitur diuerſa indoles ingeniorum, quam & *temperamentum intellectus* dicere ac tria illius genera, temperamentum *corporis, intellectus ac voluntatis* ponere poſſumus. fuerunt quoque, qui operam ſuam in exponendis ingeniorum diuerſis ſpeciebus conſumſerunt cum generatim, quo ſpectant ANTONIVS ZARA, [9] IO. BARCLAIVS, [10] IO. CHRISTIANVS LANGIVS; [11] tum ſpeciatim ratione habita culturæ litterarum, vt oſtenderent, quænam ad iſtam ſint idonea, quænam minus apta, cuiusmodi ſunt IANVS HVARTVS, [12] EDMVNDVS RICHERIVS, [13]

1 *De viribus imaginat.* 2 *de homine lib. III.* 3 *de ſenſibus tr. II. lib. 4.* 4 *de idololatr. gent. lib. I. c. 8.* 5 *exercit. acad. n. XI.* 6 *theſ. de atheiſmo & ſuperſtit. cap. X. pag. 778.* 7 *diſp. de imagin. in mentem corpusque imperio.* 8 *philoſ. prim. pag. 445.* 9 *anatomia ingeniorum & ſcientiarum.* 10 *icone animorum.* 11 *protheoria erudit. human. cap. IV. quæſt. 40.* 12 *ſcrutinio ingeniorum cap. II.* 13 *obſtetrice animor. cap. IV. §. 7.*

NEV-

NEVHVSIVS, [1] DANIEL GEORGIVS MORHOFIVS, [2] IO. FRANCISCVS BVDDEVS. [3] nobiliſſimum eſt argumentum ac dignum, quod vberius ac pro rei dignitate explanetur, quum ex cognitione huiusmodi indolis magna pars prudentiæ adeoque felicitatis pendeat. diuerſitas autem ingeniorum duplici modo debet conſiderari: primum generatim, vt obſeruemus, quot illorum ſint ſpecies, ac quænam naturalis bonitas ſit æſtimanda, quam non ex vigore facultatum; ſed voluntate ac fine diuino debemus metiri. etenim Deus ideo beneficium rationis in nos contulit, vt illius ope veritates cognoſcere harumque luce viam ad felicitatem inuenire poſſimus: quapropter iudicii virtus inter alias ſumma eminet dignitate, cui memoria, etiam in probabilitate ingenium inſeruire, atque auxilium ferre debent. ex quibus colligimus merito, illum naturali eaque vera bonitate eſſe præditum, qui ad iudicandas res aptum ſe eſſe deprehendit, quum contra nimius vigor facultatum memoriæ & ingenii, quando iudicium debilius eſt, partim *confuſionem*; partim vero *ſtultitiam* gignat. deinde vero hanc ingeniorum diuerſitatem ſpeciatim per culturam litterarum, quæ quum diuerſi ſint generis, varia quoque poſtulant ingenia, ſi felicior euenire debeat ſucceſſus, exponendam eſſe cenſemus, cuius rei cauſſa præcipue ſcholarum magiſtri officium ſuum deberent obire, vt ingenia candidatorum muſarum explorarent ſtudioſe. nobis obiicere quis poſſet, argumentum hoc

1 *theatro ingenii humani lib. I. cap. I.* 2 *polyhiſtore litterar. lib. II. cap. I.* 3 *de cultura ingenii cap. II. §. 8. ſqq.*

de

de ingeniorum indole nullum habere commercium cum diſciplina logica, nosque ideo attingere aliena a propoſita diſſertatione. ſed quid reſpondeamus, iam habemus. nam quamuis logicæ doctores hac de re nihil fere adhuc diſputauerint; meliorem ac præſtantiorem tamen hac acceſſione effeciſſent doctrinam, ſi ſaltim demonſtraſſent, quod ingenium ad philoſophiæ culturam ſit aptum, quæue genuina ac ſalubris cogitandi libertas. multi ſane auctores logicarum eam tractandi rationem obſeruarunt, vt etiam de eruditione generatim diſſeruerint, qua occaſione commode argumentum hoc attingere atque explanare potuiſſent. ſi quis autem materiam de eruditione eiusque cultura a logicæ diſciplina ſeparare atque opera ſingulari cum de hoc argumento, tum de diuerſitate ingeniorum diſputare, conſultius eſſe putaret, ei quidem repugnare nolumus: quin etiam fatemur, doctrinam de ingeniorum generibus varia ratione poſſe conſiderari, modo per cultum ſcientiarum; modo per prudentiam viuendi, ſi modo logicæ doctor exponat, quodnam ingenium aptum ſit ad philoſophiæ culturam.

§. VIIII. Illuſtrauimus igitur doctrinam de natura intellectus humani. nunc videamus, *quomodo* ille a philoſophis fuerit *diuiſus*, quod eſt alterum momentum heic obſeruandum. ſcilicet triplex illius diuiſio in multorum doctorum ſcholas recepta eſt. *prima* eſt, qua diuiditur in intellectum *actiuum & paſſiuum*, quæ ſi mitiori ac ſana ſententia explicatur, ita vt actiuus reſpiciat cogitationem; paſſiuus vero ſenſionem, haud reiicienda eſt, ſiquidem

intellectus mouetur ac ſeſe mouet. at vero quam male ſenſerint veteres philoſophi, id ſuperioribus [1] a nobis expoſitum eſt copioſe. *ſecunda* diuiſio eſt, quod intellectus ſit vel *purus*, vel *impurus*, cuius fundamentum in eo plerique ponunt, quod anima agat modo inſtrumentis corporis adiuta; modo ſine iisdem, hincque eius facultates diuidunt in puras & impuras ſiue mixtas, quas poſteriores *imaginatio* & *adpetitus ſenſitiuus* conſtituant. *tertium* intellectum vel *theoreticum* vel *practicum* eſſe dicunt, quorum ille res ad contemplationem tantum ſpectantes; hic vero momenta vitæ atque actionum humanarum conſideret. atqui multi ſunt, quibus hæ diuiſiones ſeſe commendarunt; nonnulli autem duas poſteriores haud magnifecerunt, iis de cauſſis adducti, quod minus ſolido nitantur fundamento, cuius ſingularem rationem habere debeamus, ne pro arbitrio; ſed pro veritate cognoſcenda inueniendaque, cuius medium eſt diuiſio, res diuidamus in partes ac ſpecies. namque dicunt, neque commercium corporis cum anima, propter quod diuiditur in puram atque impuram; neque diuerſitatem rerum, cuius cauſſa dicitur modo theoreticus, modo practicus, intellectus diuerſitatem efficere; ſed ſemper eſſe vnum eumdemque intellectum. at vero, ſi inter membra diuiſionis ne vlla quidem differentia eſſentiæ illius rei, quæ diuiditur, eſt, iſta ſane diuiſio nullam habet vim ad cognitionem veritatis, id quod præcipue adverſus ſcholaſticos decet obſeruari: confer ANDREAM RVDIGERVM [2] & EPHRAIM

[1] *pag.* 302. *ſeqq.* [2] *de ſenſu veri & falſi lib. I. cap.* 9. §. 33.

GER-

GERHARDVM.[1] nam vltimum diuiſionum genus PERIPATETICI inprimis tradiderunt; ſecundum vero CARTESIANI, ac primi ipſe ARISTOTELES dedit occaſionem.

§. X. Hactenus de intellectu humano ſecundum indolem naturalem, quem quum ſit facultas cogitandi, logica ad veritatum cognitionem formare & effingere debet, huncque in finem non ſolum præcepta de vero ac falſo cognoſcendo; ſed & modum doctrinam adplicandi ſeque in meditatione exercendi tradit, vt inde gignatur *recta ratio*, ſiue facultas bene cogitandi. cuius ſolius ope ad ſenſum veritatis eruditæ ac philoſophicæ peruenimus, quem vt cultores ſapientiæ capiant, neceſſe eſt, in diſciplina logicæ demonſtrare partim *vſum rectæ rationis ac veram cogitandi libertatem*; partim doctrinam de *meditatione* explanare diligenter, ac viam oſtendere, qua quis rectam aſſequatur rationem. quid ſenſerint philoſophi de priori momento, ſiue de vſu rectæ rationis legitimo, iam breuiter quidem exponere, ac primum quidem ipſum illius vſum generatim; deinde vero ſpeciatim ratione ſacrarum ſcripturarum, ſiue luminis gratiæ reſpicere vellemus; niſi vtrumque momentum a plerisque logicarum ſcriptoribus, non ſine artis huius atque inde ſperandæ vtilitatis detrimento ſilentio dimiſſum fuerit, quod quum obſeruaret ANDREAS RVDIGER,[2] quædam de *carceribus rationis* ediſſeruit. extitit quidam natione anglus ANTONIVS COLLINVS, auctor libri de *libertate cogitandi*, qui

1 *delin. phil. rat. lib. I. cap. 4. §. 57.* 2 *de ſenſu veri & falſi lib. I. c. 5. §. 16. ſeqq.*

primum Londini MDCCXIII. lingua anglica; poſthac gallica MDCCXIIII. Londini & iterum MDCCXVII. Amſtelædami ſub inſcriptione: *diſcours ſur la liberté de penſer* prodiit, quippe quo COLLINVS maximo erga theologos odio occupatus id agit vnice, vt de induſtria omnem veram certisque limitibus circumſcriptam cogitandi libertatem euertat, eamque cum licentia praua quiduis ſentiendi confundat. ſic illuſtre hoc argumentum, quod iure ac merito vindicat ſibi logica, peruerſe expoſuit, ac vt improbitatis ſuæ atque aliorum ageret cauſſas, ſectari ſe libertatem cogitandi, videri voluit; re ipſa autem fontem aperuit, vnde errores atque impiæ opiniones promanant. quapropter non immerito libidinem hominis huius in ipſa Anglia profligarunt, præcipue SAMVEL PYCROFT *in breui disquiſitione de libertate philoſophandi in rebus ad religionem ſpectantibus*, Cantabrigiæ MDCCXIII. RICHARD BENTLEIVS ſub nomine PHILALEVTHERII LIPSIENSIS *in animaduerſionibus in nuperum diſcurſum de cogitandi libertate*, Londini MDCCXIII. præter quos aduerſus ipſum diſputarunt I. P. CROVSAZ *in exam. du traité de la liberté de penſer*, Amſtelodami MDCCXVIII. & ex germanis IO. FRANCISCVS BVDDEVS *commentatione de libertate cogitandi*, Ienæ MDCCXV. GOTTLIEB SAMVEL TREVER diſputatione de *limitibus libertatis cogitandi*, Helmſtadii MDCCXIIII. CORNELIVS DIETERICVS KOCHIVS *disquiſitione philoſophica de ſententia media in diſſertationem nuperam de libertate cogitandi*, Helmſtadii MDCCXIIII.

MDCCXIIII. CHR. MATTH. PFAFFIVS *diſſertatione priore de præiudiciis theologicis* §. XXIII. not. (i) quamuis autem præter PYCROFTIVM & BENTLEIVM non ſolum in Anglia voluntatis divinæ interpretes aduerſus librum hunc dixerint grauiter; ſed viginti quoque ſcripta & adhuc plura a diuerſis auctoribus compoſita contra COLLINVM in publicam emiſſa ſint lucem; fuerunt tamen, qui cauſſas ipſius tueri ac in diſſertationibus defendere inſtituerunt. ipſe liber diuiſus eſt in tres partes, quarum prima continet definitionem libertatis, *quod ſit licitus mentis noſtræ vſus, quo elaboremus, ſententiam cuiusuis propoſitionis aperire, conſiderando rationes, quæ iſtam aut confirmare aut infringere poſſent, vt de ea feramus iudicium pro dignitate argumentorum.* ſecunda parte commonſtrare vult, quam neceſſaria ſit cogitandi libertas; ac tertia obiectiones remouet ac varios commemorat, qui libertatem hanc vſurpaſſent, SOCRATEM quippe, PLATONEM, ARISTOTELEM, EPICVRVM, PLVTARCHVM, VARRONEM, MARCVM CATONEM, CICERONEM, CATONEM *Vticenſem*, SENECAM, SALOMONEM, PROPHETAS, IOSEPHVM *hiſtoricum*; ORIGENEM; MINVTIVM FELICEM; SYNESIVM, BAC. de VERVLAMIO, HOBBESIVM, TILLOTSONIVM. ex definitione, quam adtulimus, haud obſcure quis poteſt colligere, qualem libertatem cogitandi COLLINVS mente ſua formauerit, quippe quæ ita comparata eſt, vt cum licentia quidem quiduis ſentiendi; minus autem cum vera cogitandi libertate conueniat. quam ſi

demonſtrare ipſi fuiſſet animus, hæc inprimis momenta fundamenti loco debuiſſet ponere, primum *quod ratio noſtra ſit finita*, id eſt quum velit cogitare, debeat incipere a certis principiis, ac quum cogitauerit, in certo criterio adquieſcere, ex quibus differentia intellectus diuini ac humani patet; deinde *quod deus talem cogitandi modum conſtituerit, vt absque ideis nulla cogitatio fieri poſſit, quodue omnes ideæ oriantur a ſenſione*; tertium *quod ſenſio pendeat ab eo, quod deus nobis aliquid naturale aut morale manifeſtum fecerit*; quartum, *quod hoc fieri poſſit ratione modo exiſtentiæ; modo eſſentiæ rerum.* ex quibus conſequitur, deum intellectui humano poſuiſſe terminos; quorum gradus ex natura ſenſionis & idearum; harum autem gradus ex conditione reuelationis diuinæ ſiue per naturam, ſiue ſcripturam diuinam factæ dependere. qualis igitur reuelatio diuina; talis ſenſio; qualis ſenſio, talis idea; qualis idea, talis cogitatio; qualis cogitatio, talis meditatio & inde pendens libertas cogitandi. quæ ſi ad res ipſas adplicantur, oſtendi poteſt, quod detur partim *ignorantia* ſine culpa, quo ſpectant myſteria cum rationis, tum ſcripturarum diuinarum; partim *cognitio probabilis*, in quibus intellectus noſter debet adquieſcere, qui ſi quid ſupra vires ſuas per meditationem velit aſſequi, facile documenta ſtultitiæ prodere poteſt.

§. XI. Ad hanc doctrinam de vſu rectæ rationis pertinet quoque illa diſputatio ſpecialis: *num ſit pugna inter lumen naturæ & gratiæ?* quam etiam logicæ doctor attingere poteſt, quamuis id iterum a pleriſque fuerit neglectum.

gleꝺum. nonnulli tantam pugnam inter rationem & fidem prodiderunt, vt ſummam vim aut rationi, aut religionis chriſtianæ doctrinæ inferre neceſſe habuerint. alii, vt pugnam iſtam euitarent, rationis imperii longiores, quam par eſt, fines poſuerunt, eique ſubiecerunt fidem, quod Socinianis, IO. LOCKIO, IO. TOLANDO, ANTONIO COLLINO aliisque ſolemne eſt, qui religionem chriſtianam expertem eſſe myſteriorum putant. ſunt quoque, qui vſum rationis nimis deprimere ipſique in doctrinis diuinis ac chriſtianis nullum locum relinquere inſtituerunt, quo ſpectare videtur præcipue PETRVS BAELIVS, ideo inprimis a doctiſſimo IAQVELOTIO vocatus in diſceptationem. etenim ſcripſit contra BAELIVM librum gallica lingua: *conformité de la foi auec la raiſon*, ad quas obiectiones ibi propoſitas quum reſponderet BAELIVS in libro: *reſponſe aux queſtions d'vn Prouincial*; iterum edidit *examen de la theologie de Mr. Bayle*; ac quum & BAELIVS multa aduerſus ipſum acerbius diſſereret in libro: *entretiens de Maxime & de Themiſte*; compoſuit *reſponsé aux entretiens*. ſic & illuſtris GOTTFRIED GVILIELMVS LEIBNITZIVS diſputatione de *concordia rationis & fidei*, quæ ipſius libro: *eſſais de Theodicée* præmiſſa eſt, contra BAELIVM ſolide diſſeruit, quod adhuc alii fecerunt, inter quos PETRVS POIRET [1] de ipſo eiusque ſententia bene iudicat: *vnde*, inquit, *dum rationem videtur ſupprimere velle, vt fidei ſoli detur locus, hanc potius pudendum in modum deriſit & proculcauit*,

1 *præf. libr. fides & ratio collatæ p.* 30.

vt alteram omni molimine in altum eueheret. ceterum hanc in rem legi poſſunt PETRVS DANIEL HVETIVS, [1] IO. MVSAEVS, [2] HERMANNVS WITSIVS, [3] IACOBVS BERNARDVS, [4] IO. FRANCISCVS BVDDEVS, [5] GEORGIVS WOLFFGANGVS WEDELIVS [6] aliique.

§. XII. Antequam hiſtoriæ doctrinæ de intellectu humano vltimam imponimus manum, vnicum tantum momentum, quod de induſtria reſeruauimus ad extremum, attingere, non ab re eſſe ducimus. diſputatum eſt: *num intellectui humano peculiaris vaticinandi facultas poſſit adtribui?* quod argumentum commercium habet quoddam cum doctrina logicæ, in qua recta ratio, vt ſubiectum veritatis conſideratur, ac oſtendi debet generatim, quibus modis veritas poſſit cognoſci. voces: *facultas diuinandi ſiue vaticinandi* non vna ſententia ſunt adhibitæ, ſiue res, ſiue fundamentum diuinationum reſpiciamus. ANDREAS RVDIGER [7] diuidit ſpiritum hominis *in mentem* & *animam*, quam poſteriorem vi diuinandi præditam eſſe cenſet; eam autem tantum ad præſentia extendit. plerique contra vocem *diuinationis* ita vſurpant, vt reſpiciat ad futura, eaque arcana & abdita plane, cuiusmodi cognoſcendi ac prædicendi num inſit vis quædam naturalis? diſputatur. ex vetuſtioribus STOICI adfirmabant, homines tali naturali virtute pollere, quæ modo in ipſis

1 *quæſt. Alnetan.* 2 *de vſu principiorum rationis & philoſophiæ in controuerſiis theologic.* 3 *de vſu & abuſu rationis p. II. n. 8. miſcell.* 4 *de l'excell. de la religion.* 5 *inſtit. theol. moral. part. I. cap. I. ſect. 2.* 6 *diatr. de vſu rationis in ſacris.* 7 *phyſic. diuin. lib. I. cap. IV ſect. 4. §. 43. 46. 47.*

dormien-

dormientibus, modo furore concitatis, accedentibus præſertim cauſſis vim hanc excitantibus, ſe proderet. eadem ſententia fuit PERIPATETICIS, ac ipſe ARISTOTELES rationes, cur Sibyllæ ediderint vaticinia, deduxit ex calore, quæ opinio quoque tribuitur AMMONIO, auctoritate PLVTARCHI; [1] quamuis IO. IACOBVS SYRBIVS [2] moneat, argumenta inde collecta non eſſe AMMONII; ſed PLVTARCHI ipſius. ſic probauerunt diuinationem præter XENOPHANEM atque EPICVRVM, de quibus teſtatur CICERO, [3] etiam alibi id de EPICVRO confirmat, quando dicit: [4] *nihil tam irridet Epicurus, quam prædictiones rerum futurarum*; item [5] *doleo, Stoicos noſtros Epicuræis deridendi ſui facultatem dediſſe; non enim ignoras, quam iſta derideant*: confer PETRVM GASSENDVM. [6] plerique negant, hominem vi quadam naturali prouidere ac prædicere poſſe futura; alii autem multorum exemplorum dignitate commoti hæc inter arcana & abdita animæ humanæ referunt, præcipue quum in aperto ſit poſitum, diuinationes neque a Deo, neque a malo ſpiritu eſſe profectas. alii hominem per naturam accepiſſe peculiarem facultatem reuelationem a Deo, aut a genio quodam profectam recipiendi, aſſerunt, MOSES quippe MAIMONIDES, [7] BENEDICTVS SPINOZA, [8]

2 *De defect. oracul. t. II. opp. p. 429.* 2 *phil. prim. pag. 453.* 3 *de diuinat. lib. I.* 4 *de natura deorum lib. II.* 5 *lib. II. de diuinat.* 6 *ſyntagm. philoſ. Epicur. ſect. II. cap. VI.* 7 *more neuoch. part. II. cap. 33. 36. 37.* 8 *tract. theolog. polit. cap. II. pag. 18.*

PETRVS PETITVS, [1] quos confutauit IO. FRANCISCVS BVDDEVS. [2]

§. XIII. Hactenus de intellectu humano ac recta ratione, ſubiecto veritatis, cuius doctrinæ hiſtoriam quum breuiter ſimus perſecuti, varia quidem momenta attigimus, quæ vel minus, vel breuiore induſtria a ſcriptoribus logicæ ſunt tradita; ſufficit tamen, iſta cum arte hac ſummum habere commercium, inprimis quum ſimul demonſtrare nobis ſit animus, quibus doctrinarum acceſſionibus diſciplinam hanc poſſe augeri atque emendari. iam convertimus nos ad doctrinam de *principiis ac criteriis veritatis cognoſcendæ*, quæ quum ab omnibus fere philoſophis diſtincta habeantur; de illis quoque diſſeramus ſeparatim. quod ad *principia* adtinet, multum diſputatum eſt, quodnam ſit primum principium cognoſcendi? per quod intelligunt eiusmodi propoſitionem, quæ ſit vera, vniuerſalis, euidens, nec poſſit demonſtrari. PERIPATETICI putant, talem propoſitionem eſſe illud: *impoſſibile eſt, idem ſimul eſſe & non eſſe*, quos plerique philoſophorum recentiorum ſunt ſecuti: confer ARISTOTELEM [3] & CHRISTIANVM THOMASIVM. [4] GOTTLIEB GERH. TITIVS vero [5] non ſolum negat, dari tale principium vniuerſale, quod omnes concluſiones veritatum ſpecialium contineat; ſed exiſtimat quoque, hanc a Peripateticis at-

1 *De Sibyll. lib. I, cap. 9.* 2 *diſſert. an naturali homines polleant raticinandi facultate: adde theſes de ath. & ſuperſtit. pag. 281. hiſtor. eccleſ. V. T. tom. I. p. 787.* 3 *lib. IIII. cap. 3. metaphyſ.* 4 *iurispr. diuin. lib. I. cap. 3. §. 18. philoſ. aulic. cap. VI.* 5 *arte cogit. c. III. §. 75. ſqq.*

que

que ab aliis commendatam propoſitionem neque vniuerſalem, neque vtilem eſſe, aduerſus quem EPHRAIM GERHARDVS [1] diſputat. Iudæi traduntur, quod huius propoſitionis veritatem negent, ac ſtatuant, idem ſimul poſſe eſſe, & non eſſe, vide IO. FRISCHMVTH, [2] cuius opinionis quoque ſunt aſſeclæ pontificis romani. PAVLLVS SARPIVS [3] adfirmat, Pataui multa ſcripti cuiusdam exempla inuenta fuiſſe, cuius regula decima tertia hæc fuerit: *credendum eccleſiæ hierarchicæ, etſi nigrum eſſe dixerit, quod oculis album videtur*: GREGORIVS de VALENTIA [4] dicit: *quandoque poteſt contingere, vt quis teneatur conari ad eliciendum adſenſum fidei ſupernaturalem circa id, cuius contrarium verum eſt.* quam in rem adhuc illuſtre exemplum proferamus. diſputatur quippe: *num Maria ſoror Lazari a Maria Magdalena fuerit diuerſa?* quæ quæſtio inprimis FRANCISCVM TVRRIANVM grauiter exercuit. quum enim conſtitutiones apoſtolicæ, [5] quas habet genuinas, Mariam Lazari ſororem a Maria Magdalena diſtinguant; & tamen breuiaria romanæ eccleſiæ vtramque eſſe vnam eandemque dicant; pro veritatis ratione habuiſſet neceſſe, aut officium eccleſiæ romanæ; aut conſtitutiones apoſtolicas inſimulare erroris. ſed vtrumque per ſuperſtitionis ac ſtultitiæ morbos, quibus laborabat, ipſi nimis durum videbatur. quapropter ex apoſtolicis conſtitutionibus Ma-

1 *Delin. philoſ. rational. lib. I. cap. 7. §. 34.* 2 *diſſert. an Ebræi ſtatuant, idem ſimul poſſe eſſe & non eſſe.* 3 *lib. II. p. 48. hiſtor. interd. Venet.* 4 *tom. III. diſp. I. quæſt. II.* 5 *lib. III. cap. 6.*

riam

riam Lazari ſororem eandem eſſe cum Maria Magdalena negat; attamen ſe non errare putat, ſi cum eccleſia pie adfirmet, Mariam Lazari ſororem eamdem eſſe cum Maria Magdalena, quamuis ſit falſum, quod dicat eccleſia: vide THOMAM ITTIGIVM, [1] cui addas TAVRELLVM, [2] & IACOBVM THOMASIVM. [3] alii, nonnulli quippe ſcholaſtici atque inprimis SCOTI hoc principium probauerunt: *ens eſt ens*, quæ propoſitio quidem vera, etiam clara; ſed quomodo inde aliæ veritates ac concluſiones poſſent deduci, haud videmus. ſunt quoque, quibus hoc: *quodlibet eſt, vel non eſt*, placuit, aduerſus quod varia monet IO. IACOBVS SYRBIVS; [4] nonnulli autem hoc cum illo: *impoſſibile eſt idem ſimul eſſe, & non eſſe* coniungunt: confer STEPHANVM CHAVVINVM. [5] ex recentioribus RENATVS CARTESIVS [6] principium hoc: *ego cogito, ergo ſum*, commendauit, quod neque ſua indole principium demonſtrationi inſeruiens eſt, neque ab ipſo Carteſio tale habitum. etenim tantum ſibi perſuadebat, hanc eſſe primam eamque certam veritatem, qua quis contra dubitationem ac ſcepticiſmum ſe munire poſſet: id quod ex ipſis Carteſii verbis colligere poſſumus, quando dicit: *ſic autem reiicientes illa omnia, de quibus aliquo modo poſſumus dubitare, ac etiam falſa eſſe fingentes: facile quidem ſupponimus, nullum eſſe Deum, nullum cælum; nulla corpora; nosque*

1 *Opuſcul. variis p.* 328. 2 *triumph. philoſoph.* 3 *præfat. n. XLII. pag.* 237. 4 *inſtit. phil. ration. part. I. cap. III.* §. 8. 5 *lexic. philoſ. pag.* 519. *ed.* 2. 6 *princ. philoſ. part. I.* §. 7. *&* *meditat. II.*

etiam

etiam ipſos non habere manus, nec pedes nec denique vllum corpus; non autem ideo nos, qui talia cogitamus, nihil eſſe: repugnat enim, vt putemus, id quod cogitat, eo ipſo tempore, quo cogitat, non exiſtere. ac proinde hæc cognitio: ego cogito, ergo ſum *eſt omnium prima & certiſſima, quæ cuilibet ordine philoſophanti occurrat.* quapropter mirum eſt, quod GEORGIVS PAVLLVS ROETENBECCIVS ſcripſerit diſſertationem huius inſcriptionis: *principii Ariſtotelici: impoſſibile eſt, idem ſimul eſſe & non eſſe, & Carteſiani: cogito, ergo ſum, amica methodoque eclecticæ conformi collatio, principii ſimpliciter & abſolute primi dignitatem ab vtroque remouens*; atque demonſtrare inſtituerit, quod inter vtrumque principium mira quædam ſit ſimilitudo. P. BVFFIER [1] putat, primum principium eſſe hanc propoſitionem: *quodlibet eſt id, quod eſt, nec aliud quid*, perſuadens ſibi, eſſe adhuc clariorem ac priorem illa: *impoſſibile eſt, idem ſimul eſſe, & non eſſe*, quod autem ſine cauſſa adfirmari videtur. nam ipſa hæc propoſitio, quam principii loco ponit, probari debet & poteſt per illam, quod non poſſit fieri, vt idem ſimul ſit & non ſit. NICOL. HIERONYMVS GVNDLINGIVS [2] exiſtimat, huiusmodi principii vim ineſſe huic enunciato: *quidquid ſenſibus ac definitioni rerum, id eſt ideis noſtris congruit, verum eſt; & viciſſim, quidquid non congruit, repugnat; quidquid repugnat, falſum eſt*, aduerſus quam ſententiam diſſerit IO. IACOBVS SYRBIVS. [3]

1 *princ. du raiſonem. logiqu. 2. art. 21. p. 304.* 2 *via ad veritatem part. I. p. 50.* 3 *inſtit. phil. ration. p. 40.*

§. XIIII.

§. XIIII. Per *criterium veritatis* intelligunt notam certam atque indubitatam cognitionis cuiuslibet veræ, cuius doctrinæ hiſtoriam iam illuſtrauit CHRISTIANVS THOMASIVS.[1] antiquioribus philoſophis non vna fuit ſententia de criterio veri, quæ diſcrepantia inde oriebatur, quod alii ſenſus fallaces eſſe, ſibi perſuadebant atque in ſola mente fundamentum veritatis quærebant, id quod fecit PLATO; alii autem etiam ſenſus ſimul cum mente eiusque ideis admittebant, vt PERIPATETICI & STOICI. nemo autem tam ſollicitus fuit de criterio veri, quam EPICVRVS, qui tria criteria *ſenſionem*, *anticipationem* & *paſſionem* poſuit, de quibus iam ſupra diſſeruimus ac iudicauimus. recentiori tempeſtate eodem labore functus eſt CARTESIVS, qui notam veritatis in eo quærit, ſi quid percipiatur *clare & diſtincte*,[2] quæ ſententia quamuis multorum iudicio ſit probata; criterium tamen hoc Carteſii non in omni veritate officii partes explere poteſt. namque id neque ad exiſtentias rerum, quæ etiam ex obſcuris & confuſis ideis vere cognoſcuntur, neque ad probabilitatem, quæ cum claris ac diſtinctis ideis nihil habet commune, poteſt adplicari. ceterum TSCHIRNHAVSIVS[3] principii, ſiue potius criterii loco ponit, *nos quædam poſſe, quædam vero nullo modo poſſe concipere*, quo fundamento in cognoſcenda veritate ſi quis niti velit, rebus ſuis haud bene conſulet, ſiquidem tantum diuerſitatem rerum, quomodo ſe ſe ratione ſenſionis noſtræ habeant, indicauit:

1 *Philoſ. aulic. cap. 5.* 2 *medit. IIII.* 3 *medic. ment. part. II. ſect. I. p. 37.*

cauit:

cauit: alia quæſtio eſt. num obiectum quoddam perduci poſſit ad ſenſionem? quæ huc non pertinet; alia vero: vnde cognoſcatur, quod hoc verum, illud vero falſum, quæ duo momenta maxime diſtincta haud perturbanda ſunt: confer THOMASIVM.[1] plerique recentiorum exiſtimant, criterium veritatis poſitum eſſe in *euidentia*. ANDR. RVDIGERVS varia tradidit momenta, quæ a vulgari doctrina diſcedunt. diſcrimen illud inter principium & criterium, quod ſibi perſuadent, haud admittit atque exiſtimat, quod principium ſit in methodo ſynthetica, id eſſe criterium in methodo analytica. proinde rectius atque accuratius de diuerſitate principiorum, quæ modo veritatem generatim, modo illius ſpecies certam & probabilem reſpiciunt, cogitauit, ideoque loco principii primi & criterii vltimi poſuit *ſenſionem*, a qua oriantur omnes ideæ, quaue etiam *euidentia*, quam veluti criterium alii commendant, nitatur, qua ratione neceſſe habebat, vocem *principii* alia ſignificatione vſurpare. heic quoque doctrinam de *certitudine ſenſuum* ac *ſcepticiſmo* adtingere poſſemus; de qua autem infra diſputabimus commodius.

§. XV. Sequitur doctrina de *ideis*, quæ inprimis recentiori tempeſtate culta atque expoſita fuit, ita tamen vt ſiue earum originem, ſiue naturam, ſiue ſpecies, ſiue coniunctionem reſpiciamus, vbique fere ſententiarum diuerſitatem deprehendamus. ex priſcis ſeculis primum nominare decet PLATONEM, qui

1 *Philoſoph. aulic. cap. VI. §. 28. ſqq.*

multa

multa quidem de ideis diſputauit in Timæo & Parmenide; ſed obſcure. CICERO [1] dicit: *has rerum formas adpellat ideas ille non intelligendi ſolum, ſed etiam dicendi grauiſſimus auctor & magiſter Plato: easque gigni negat & ait ſemper eſſe, ac ratione & intelligentia contineri: cetera naſci, occidere, fluere, labi, nec diutius eſſe vno & eodem ſtatu.* ſcilicet PLATO ideas duplici ratione conſiderauit: priori retulit iſtas ad Deum, perſuadens ſibi, quod Deus iſtas ex ſua mente produxerit, quod ſint ab intellectu diuino ſeparatæ, æternæ, haud poſſint mutari, ad quarum exemplar ſummum numen ea, quæ videmus ſenſibusque percipimus, condiderit. poſteriori modo de ideis animæ humanæ diſſeruit, in eam ingreſſus ſententiam, quod mens noſtra ex diuino animo ipſoque Deo tracta ideas illas adeoque omnium rerum naturas cognouerit; ex quo autem tempore mens venerit in commercium ac ſocietatem corporis, obliuionem harum idearum contraxerit. proinde iudicabat, intellectum humanum ſimilem eſſe tabulæ raſæ, quod imagines, quas antea continebat, in eodem iam eſſent deletæ; atque in eo præcipuum philoſophiæ munus atque officium ponebat, vt homo priſtinas ideas reminiſcendo ſenſim ac ſenſim recognoſceret. ex quibus colligimus, hanc doctrinam magis propriam eſſe metaphyſicæ, quam logicæ, quamuis re ipſa non ſolum abſurda ſit; ſed & impia: conferri poſſunt ALCINOVS, [2] IACOBVS THOMASIVS, [3] SCIPIO AGNELLVS, [4]

1 *De orator. num.* 3. 2 *delin. doctrin. Platonic. cap. IX.*
3 *orat. de Platonic. ideis exemplar. num. XIII. orat. & præfation. pag.* 275. 4 *diſceptationib. de ideis trib. lib. Ven. MDCXV.* 4.

GEOR-

GEORGIVS PASCHIVS, [1] omnesque illi, qui de trinitate Platonica diſputarunt, quos commemorat IO. ALBERTVS FABRICIVS; [2] ex vetuſtioribus etiam SENECA; [3] de ideis ex mente Platonis diſſerit. a PLATONE eiusque doctrina de ideis plane diſceſſit ipſius diſcipulus ARISTOTELES, ſiue ideas Dei, ſiue hominum reſpiciamus. nam primum ideas Platonicas ipſe reiecit, [4] deinde aperte plane ab illis aliena tradidit; ex principiis autem doctrinarum, quæ ſequitur, adhuc poſſumus colligere, quod Platonis placita haud probauerit. ſic credebat, mundum extitiſſe ab æterno, deumque tantum ſupremo cælo præſidere, cum qua opinione ideæ Platonicæ haud cohærent, quas Plato quidem admittere poterat, quum cenſeret, mundum ex libero Dei cum congreſſu extitiſſe, vt ſupra [5] copioſe obſeruauimus. de ideis autem intellectus humani ſentiebat, illas eſſe immerſas rebus ſingularibus, quas mentem ſeparare & ſenſim ſibi effingere poſſe credebat, adeo vt nihil ſit in intellectu, quod non prius fuerit in ſenſu. quapropter quum Plato intellectum cum *tabula raſa* compararet; Ariſtoteles contra illum *tabulæ nudæ* ſimilem eſſe pronuntiauit. [6] in qua quum eiusmodi imagines nunquam fuerint depictæ, nec deleri deinde potuerint. atqui hac ratione bene quidem ſenſit, ſi modo hæc doctrina partim aliis ipſius opinionibus de anima atque intellectu agente accuratius re-

1 *Introd. ad rem litter. mor. vet. cap. I. §. 16. qua addit. libro de variis modis moralia tradendi p.* 553. 2 *bibl. græca lib. III. c. I. pag.* 39. 3 *epiſt.* 58. & 65. 4 *lib. I. cap. 7. metaphyſ.* 5 *pag.* 260. 6 *lib. 3. cap. 4. de anima.*

ſponderet, ſiquidem Ariſtoteles ſæpe plane ſibi contraria & repugnantia tradidit; partim in ſcriptis logicis diligentius eſſet explanata. etenim neque idearum indolem ac ſpecies; neque illarum conditionem, quam propter veritatem cognoſcendam habere debent, conſiderauit; ſed vti ſæpius grammaticorum; non philoſophorum more agit; ita & hoc momentum de ideis propoſuit grammatice nec de ipſis rebus & notionibus mentis; ſed ipſarum ſignis ac vocibus fuit ſollicitus, id quod patet ex eius libro κατηγορίαι inſcripto, etiam περὶ ἑρμηνείας, *de interpretatione*. STOICI quoque diſputarunt de ideis. verum iſtas neque cum Platone rebus ipſis habuerunt antiquiores; neque cum Ariſtotele rebus immerſas crediderunt; ſed eas nihil aliud eſſe tradiderunt, quam rerum in animo noſtro notiones atque reſplendentes & impreſſas intelligentiæ imagines. IACOBVS THOMASIVS[1] inde obſeruat, quod Stoicis vniuerſalia fuerint ὄτινα, id eſt, *nulla* atque ex hoc deducit appellationem ſophiſmatis dicti ὄτις, in quo ſcilicet ἐκ τοῦ τινὸς πρὸς τὸν ὄτινα, hoc eſt a ſingulari ad vniuerſale perperam progrederetur argumentatio. plerique hac in re diſcrepantes fuiſſe Peripateticos & Stoicos ſententiis exiſtimant, quam diuerſitatem non tanti eſſe momenti, quin etiam poſſe conciliari cenſemus. etenim ideæ conſiderari poſſunt partim ratione rei, ſiue obiecti, quod repræſentant; & heic bene ſentit Ariſtoteles, quod poſitæ ſint in rebus ſingularibus, id quod etiam

1 *De doctoribus ſcholaſticis* §. XVIII. *not.*

inde

inde confirmatur, quoniam omnes ideæ oriuntur a ſenſione; partim ratione ipſius formæ atque indolis, qua ſunt ideæ & a ſola mentis operatione dependent, quod adfirmarunt Stoici.

§. XVI. Quod ad SCHOLASTICOS adtinet, diſſeruerunt quidem de ideis diuinis; ſed ieiuna ratione; nec meliora effecerunt, quum operationes intellectus humani conſiderarent, quo labore ſequebantur Ariſtotelem & acerbiſſimas excitabant controuerſias de *vniuerſalibus*, quas ſupra attigimus, vt adeo haud neceſſe ſit, iſtas heic iterum recenſere. quam ob rem conuertamus nos ad tempora recentiora, quibus philoſophi non ſolum cenſuram aduerſus doctrinam Ariſtotelis fecerunt; ſed & iſta proſcripta, meliorem de ideis diſciplinam tradere elaborarunt. pars igitur illa logicæ Ariſtotelicæ, quæ primam mentis operationem reſpicere debet & complectitur doctrinam de *prædicabilibus*, *antepraedicamentis*, *prædicamentis* & *poſtprædicamentis* illis, qui adhibuerunt libertatem philoſophicam, haud ſeſe commendauit. ſic GOTTLIEB GERH. TITIVS [1] exiſtimat, doctrinam de *prædicabilibus* nullum habere nexum cum genuina ac ſolida cogitandi arte; CHRISTIANVS THOMASIVS [2] ita de iſta iudicat: *quamuis mihi quidem confuſiſſima videatur doctrina de tribus vltimis, quam proprio competat definitio accidentis & ſit ſaltem nobiliſſima accidentis ſpecies, ac præterea nullum habeamus diſtinctum conceptum differentiæ vllius ſine conceptu*

1 *Arte cogitand. cap. XVIII. §. 3. 4.* 2 *introd. ad phil. aulic. cap. VII. §. 44.*

accidentis, *ne quidem in ipſo homine*, *quippe quum cogitatio actualis ſit accidens hominis*, *quæ abeſt in profunde dormiente*; *facultas autem cogitandi denotat conceptum confuſum*. ac IO. CLERICVS [1] pronuntiat, hæc vniuerſalia nullum nobis ad veritatem cognoſcendam deducendis adferre præſidium, vt de aliis taceamus, qui huiusmodi inſtituerunt cenſuras. equidem cum IO. CHRISTIANO LANGIO [2] hæc Peripateticorum placita omni ex parte bene ſe ſe habere, haud adfirmamus; penitus autem reiicere iis de cauſſis haud poſſumus, quoniam ſi meliori emendantur cura & ad cognitionem veritatis rite adplicantur, non mediocrem nobis ſuppeditant vtilitatem. etenim vniuerſalia non tantum debent conſiderari ratione rerum, multo minus rerum naturalium ſolum; ſed adhibenda ſunt in gratiam veritatis, ita vt idea *generis & differentiæ* definitioni; idea *accidentis* autem diuiſioni conſtituendis debeant inſeruire, quo inſtituto ideæ *ſpeciei* & *proprii*, quod referri poteſt ad differentiam, haud neceſſariæ ſunt. atqui id eſt, quod accurate ANDREAS RVDIGER [3] obſeruauit. quod ad doctrinam de *prædicamentis* adtinet, in iſta modo inuenienda atque exponenda; modo confutanda; modo emendanda exercuerunt ſe philoſophi cum veteres; tum recentiores diligenter. ARCHYTAS Tarentinus ſcripſit de decem prædicamentis; THEMISTIVS vero negat, illum eſſe Pythagoricum antiquum; ſed iuniorem Peripateticum hoc nomine, qui nouo operi vetuſtate

1 *Logic. part. I. cap. 7. §. 10.* 2 *addit. ad nucleum logic. Weiſian. p. 452.* 3 *de ſenſu veri & falſi lib. I. cap. 5.*

nomi-

nominis conderet auctoritatem. ARISTOTELES libro κατηγορίαι inſcripto diſſeruit quoque de illis, ac quamuis ſolide omnia diuideret in *ſubſtantiam* & *accidens*; paſſim tamen hæc decem prædicamenta probauit, licet quatuor poſteriora minori conſideraret æſtimatione. dicebantur græce κατηγορίαι, quæ vox forenſis & proprie ſignificat *iudicium, accuſationem*, vide AELIANVM;[1] tranſiit autem poſthac ad ſcholas philoſophorum, ex quibus præcipue ARISTOTELES iſtam vſurpauit pro ſerie rerum, quæ ſub vno quodam genere continentur, & de aliis poſſunt prædicari. inter quam vtramque ſignificationem nonnulli ſimilitudinem quamdam obſeruant. quemadmodum enim accuſatio faciat indicium rei & aliquid de aliquo dicat; ſic quoque κατηγορία in arte rationis indicet res, quæ de aliis poſſint prædicari, confer BARTHOLOMAEVM KECKERMANNVM[2] & IOH. CHRISTIANVM LANGIVM.[3] atqui in hac doctrina ſcholaſtici, quibus ſumma ſtudia erga Ariſtotelem erant, operas ſuas poſuerunt, & ingenia diligenter exercuerunt, ita vt inuentis his præſidium ac munimentum quoddam ineſſe ſibi perſuaderent; quam in rem commentarii, interpretationes ac peculiares libri de prædicamentis compoſiti teſtantur: vide LIPENIVM.[4] at vero ex quo auctoritas Ariſtotelis detrimentum quoddam capiebat, ac philoſophi imperii talis impatientes libertatem ſuam reuocabant, & in hæc prædicamen-

1 *Variar. hiſtor. lib. II. cap.* 13. 2 *ſyſtem. logic. maior. lib. I. cap.* 2. 3 *addit. nucl. logic. Weiſian. c.* 4. *pag.* 496. 4 *bibl. philoſophica p,* 1239.

torum momenta fecerunt impetus, quorum alii conſtitutum ipſorum numerum improbare; alii vero hæc omnia penitus reiicere inſtituerunt. ſic LAVRENTIVS VALLA [1] tria tantum prædicamenta, *ſubſtantiam*, *qualitatem* & *actionem* admittebat, & adhuc multi ex illis, quos recentius tulit æuum, doctrinam hanc perturbatam eſſe pronuntiabant, cuius rei confirmandæ cauſſa quædam colligamus teſtimonia. IO. CLERICVS: [2] *quare Ariſtoteles ſubſtantiam in genere memorat, nulla eius addita ſpecie; accidente vero in genere omiſſo, nouem eius tradit claſſes? debuiſſet etiam, ſi accuratus eſſe voluiſſet, omnes accidentium ſpecies memorare, non quasdam tantum pro arbitrio ſeligere. omiſit autem, exempli cauſſa quietem, accidens corporum; aliaque accidentia ſpirituum, quæ nequeunt referri ad haſce claſſes. vniuerſales etiam ideæ continentur hiſce categoriis, vt ſpecies, genus, differentia &c. igitur ea diuiſio nequaquam diuiſio adæquata eſt ac proinde accurata haberi nequit.* CHRISTIANVS THOMASIVS [3] obſeruat, has claſſes partim haud complecti entia moralia, res tranſcendentales & artificiales; partim continere relationem, quæ non explicet modum exiſtendi; partim melius ad ſeptem genera poſſe reuocari, his verſibus incluſa:

mens, menſura, quies, motus, poſitura, figura
ſunt cum *materia* cunctarum exordia rerum;

1 *Dial. lib. I. cap. 13. & 17.* 2 *logic. part. I. cap. 5. §. 15.*
3 *introd. ad phil. aulic. cap. VII §. 25.*

partim

partim quoque tradere multa aperte falſa atque in inquirenda veritate exiguum habere vſum; cuius ſententiæ quoque eſt GOTTLIEB GERH. TITIVS.[1] quin etiam hanc inuentionem inutilem eſſe declararunt, quando AVCTOR *artis cogitandi*[2] dicit: Ariſtotelis categoriæ *parum vtiles ſunt, tantumque abeſt, vt ad rite formandum iudicium proſint, vt etiam ſæpiſſime noceant*; cuius opinionis duas memorat rationes; & NICOL. HIER. GVNDLINGIVS:[3] *quid vero his nugis, quæſo, lucrabatur philoſophia? res vulgares & omnibus notas nouis & quidem obſcuris vocabulis inuoluebant; de iis plures & innumeras fere regulas, quas nemo eſt negaturus, efformabant, eaque ratione ineptarum vocum dictionarium diſcentibus obtrudebant. vnde contemtus logicæ in mores irrepſit ac doctoribus pædantiſmi maculam affricuit. neque enim philoſophia verborum, ſed rerum eſt.* nec negare poſſumus, doctrinam hanc Peripateticam multis laborare morbis. *primum* magna eſt confuſio, quod conceptui generali *ſubſtantiæ* adiiciantur conceptus ſpeciales *accidentium,* id quod contra regulas bonæ diuiſionis, quæ iubent diuiſionem & ſubdiuiſionem haud permiſcere: quapropter debuiſſent entia ſiue res diuidere in ſubſtantiam & accidens; accidens iterum in ſuas ſpecies: *deinde* genera accidentium perturbatim ſunt propoſita, quæ pro veritate vel *abſoluta* ſunt, vel *relatiua*: abſoluta vel *mathematica* ſiue quantitates, vel *philoſophica*, quæ ſunt qualitates; *tertium* ſpecies

1 *Arte cogitandi cap. XVIII. §. 23.* 2 *part. I. cap. 3.*
3 *via ad veritat. part. I. p. 40.*

accidentium a Peripateticis commemoratæ non ſufficiunt ipſis rebus, quoniam diſcrimen ponendum eſt inter illa,quæ eſſentiam rei conſtituunt; & ea, quæ ad propriam indolem haud pertinent; *tandem* hanc doctrinam metaphyſica maiori iure ſibi poteſt vindicare, quam logica, in qua nullam præſtat vtilitatem.

§. XVII. Quum de prædicamentis Ariſtotelicorum ediſſerere inſtituerimus, pauca adhuc, quæ hiſtoriam hanc illuſtrare poſſunt, adiiciamus. ſcilicet PLATO quinque entis genera numerauit, *eſſentiam*, *idem*, *alterum*, *ſtatum* & *motum*: STOICI duplicem rerum claſſem conſtituebant, quarum altera complectebatur corpora; altera res materiæ expertes, *enunciatum*, *vacuum*, *locum* & *tempus*: EPICVRVS dicebat, vniuerſum conſtare ex *corpore* & *vacuo*, quæ pluribus exponit CHRISTIANVS THOMASIVS. [1] PETRVS RAMVS peripateticam de prædicamentis diſciplinam faciebat nihili ac *locis topicis*,vti dicuntur, auctoritatem conciliare adlaborabat, de quibus vtraque ætate diuerſis iudiciis ſenſerunt philoſophi. ARISTOTELES ſcripſit octo libros *topicorum*, de quibus iam ſupra diſputavimus; PETRVS RAMVS autem quum diſcederet ab hoc philoſophiæ doctore ac maiori ſtudio ſectaretur CICERONEM, alio inſtituto hos commendauit locos, atque effecit, vt eloquentiæ magiſtri per longum temporis tractum illis artem ſuam dicendi ſuperſtruxerint, quamuis doctrina hæc non vno modo a logicæ

1 *dodec. quæſt. promiſc. quæſt. I. §. 2.*

&

& rhetoricæ diſciplinæ auctoribus fuerit tradita, qua de re legere poſſumus IO. CHRISTIANVM LANGIVM.[1] aduerſus quos locos topicos, veluti cauſſas eloquentiæ corruptæ diſputauit NICOLAVS HIERON. GVNDLINGIVS,[2] quos contra tales adcuſationes tueri voluit CHRISTIANVS IVNCKERVS;[3] & ANDREAS RVDIGER emendauit.[4] ſpeciem quamdam prædicamentorum præ ſe ferre videntur decem claſſes principiorum oppoſitorum, quas hoc ordine exhibet CASPAR KNITTELIVS:[5] pro metaphyſica *vnum, plura; bonum, malum*: pro phyſica *lumen, tenebræ; motus, quies; maſculinum, femininum*: pro mathematica *dextrum, ſiniſtrum; par, impar; quadratum, oblongum; rectum, curuum; finitum, infinitum*. de arte RAYMVNDI LVLLII, qui etiam certas conſtituit claſſes ſubſtantiarum, principiorum, ſuperioribus egimus. CARTESIVS eiusque ſectatores ſeptem rerum ſiue modorum genera ponunt, qualia ſunt *mens*, ſeu ſubſtantia cogitans; *materia* ſeu ſubſtantia extenſa; *menſura*, id eſt magnitudinis partium ratio; *poſitura*, ſeu partium ad ſe inuicem ſitus; *figura*; *motus*; *quies*.

§. XVIII. Non ſolum recentiores philoſophi de doctrina Peripatetica iudicarunt, obſeruantes illius vitia; ſed meliorem quoque de ideis diſciplinam excogitarunt, quamuis non vbique eandem amplexi ſint ſententiam.

1 *Addit. ad nucleum logicæ Weiſian. p. 541. ſqq.* 2 *obſeru. Hal. tom. I. obſeru. 17. p. 231.* 3 *diſſertationib. apologeticis pro locis topicis.* 4 *de ſenſu veri & falſi lib. IIII. cap. 4. §. 6. ſqq.* 5 *via reg. part. IV. art. 15.*

primum ſolliciti fuerunt de *natura ideæ* explananda. ex recentioribus CARTESIVS primus vocem *ideæ* adhibuit; nunquam autem clare definire iſtam inſtituit, quod ſolide in ipſo PETRVS GASSENDVS [1] reprehendit; quin etiam AVCTOR *artis cogitandi* [2] dicit: *idea nomen eſt ex eorum numero, quæ adeo clara ſunt, vt vlterius explicari per alia non poſſint, quia alia non habentur vel clariora, vel ſimpliciora.* ſed latet anguis in herba. ideo enim definitionem ideæ dare noluit, ne illius originem a ſenſione admittere ſicque propriam de innatis ideis opinionem labefactare cogantur. ceterum plerique amplexi ſunt definitionem IO. LOCKII, [3] quod idea ſit *id obiectum, quod immediate menti noſtræ obſeruatur, dum cogitat, ſiue imaginationi ſubiiciatur; ſiue ab omni ſymbolo corporeo ſit commune*, quamuis haud ſit adæquata, dum indolem & naturam haud exponit, etiam complectitur diuiſionem idearum, quod eſt contra regulas bonæ definitionis. rectius igitur & accuratius obſeruat ANDREAS RVDIGER, [4] quod *ideæ* vox ſumatur ſententia modo ampliore, vt ſignificet omnem intellectus actionem & memoriæ & ingenii & iudicii, ſicque opponatur ſenſioni; modo ſtrictiore pro ſola actione memoriæ, vt adeo idea ſit *actio intellectus, ſpeciatim memoriæ, qua impreſſiones ſenſuum ſine affirmatione & negatione, vt oblatæ fuerunt, concipit.*

§. XVIIII. Nunc videamus, quomodo *ideæ a philoſophis diuiſæ fuerint in ſuas ſpecies?* quod quum diuerſa ratione ſit factum, princi-

1 *diſquiſit. metaphyſ. p.* 171. 2 *part. I. cap. I.* 3 *de intellectu humano lib. II. cap. I.* 4 *inſtitut. erudit. p.* 26. *ſeqq.*

pes

pes tantum diuiſiones obſeruare, nobis eſt propoſitum. *primum* ideæ diuiſæ ſunt *ratione ſubiecti*, in quo gigni putantur, acquidem 1) in ideas *ſenſibiles & intelligibiles*, quæ diuiſio ſolemnis eſt peripateticæ ſcholæ doctoribus, quumue nitatur doctrina & falſa & confuſa de intellectu agente & patiente, cuius ſit pretii, facile præuidere poſſumus. ſcilicet perſuadent ſibi, quod obiecta, quæ in ſenſus cadant, ſpecies ſeu imagines ſui emittant: quas ſpecies a ſenſibus externis perceptas ſenſus communis adprehendat, a ſe diſtinguat & cognoſcat; phantaſia vel a ſenſu communi perceptas, vel etiam a ſe formatas diutius retineat, ac diligentius examinet, a qua facultate adpellantur phantaſmata: quas ſpecies ſenſibiles ſiue phantaſmata intellectus agens illuſtret, in gradum ſpecierum magis ſubtilem euehat, & faciat intelligibiles, quas deinde intellectus patiens recipiat & cognoſcat: confer IACOBVM THOMASIVM.[1] ratione ſubiecti porro ideæ diuiſæ ſunt 2) *in innatas & adquiſitas*, multumque de prioribus eſt diſputatum, ſiue illarum eſſentiam, ſiue exiſtentiam reſpiciamus. CARTESIVS hanc doctrinam produxit atque exiſtimauit, triplex in nobis eſſe idearum genus, quarum aliæ ſint *aduentitiæ*, cuiusmodi idea ſolis, quam ex conſpectu ſolis quisque habeat; aliæ *factitiæ*, cuiusmodi idea ſolis, qualem rationibus ſuis inueniant aſtronomi; aliæ nobis *ingenitæ*, cuiusmodi ſint ideæ dei, mentis naturarum, quæ eſſentiæ vocantur, formarum geometricarum, axiomatum, quibus vtantur mathematici, aliarumque rerum ſimilium.

1 *phyſic. cap. XLIX.*

lium.[1] quid autem ſint ideæ innatæ, id CARTESIVS numquam declarauit diſerte, quin etiam ſibi ipſe repugnat, dum illam dicit eſſe modo facultatem cogitandi; modo formam quamdam cogitationum.[2] quibus de cauſſis multi hæc ficta a Carteſio confutarunt, quo pertinent AVCTOR *obiectionum quintarum*;[3] PETRVS GASSENDVS;[4] PETRVS DANIEL HVETIVS;[5] IO. LOCKIVS;[6] IO. CLERICVS,[7] ANDREAS RVDIGER,[8] FRIDERICVS MVZELIVS,[9] aliique.[10] quum autem CARTESIVS ad innatam ideam de deo prouocauerit, ipſum exſiſtere demonſtraturus, hanc fecit ratiocinationem: *eſt in me idea entis ſumme perfecti & infiniti, idea huius entis non poteſt eſſe aliunde, quam ab ente ſumme perfecto & infinito: ergo datur ens ſumme perfectum*; cuiusmodi ratiocinandi ratio plane ieiuna eſt. primum enim prior propoſitio maxime falſa; deinde non neceſſario ſequitur, ideam entis perfectisſimi, quam mente mea concepi, eſſe ab ipſo deo eiusque probare exiſtentiam, quoniam talem ideam ex idea entis finiti quis ſibi poteſt fingere. quamobrem fuerunt quoque, qui grauiter contra hanc probandi rationem dixerunt, MASTRICHT[11] quippe, SAMVEL WERENFELS,[12] IO. FRANCISCVS BVDDEVS.[13] quas ideas in-

1 *medit. III. tom. II. epiſt.* 54. 2 *tom. I. epiſt.* 59. 3 *in med. III.* 4 *diſquiſition. metaphyſ. p.* 155. 5 *in cenſura philoſoph. Carteſ. c. III. §.* 9. 6 *de intellectu humano lib.* 1. *c.* 2. 3. 7 *pneumatol. ſect. I. c.* 5. *§.* 16. 8 *de ſenſu veri & falſi lib. I. c.* 2. 9 *de rationis natura ſect. I.* 10 *vide diarium Pariſienſe* 1710. *menſ. febr. p.* 234. 11 *gangraen. nouit. Carteſ. p.* 198. 12 *in iudicio de argum. Carteſ. pro exiſt. dei ab eius idea petito.* 13 *ſelectis iuris natur. p.* 206. *theſibus de atheiſmo & ſuperſt. p.* 369.

natas

natas Carteſii quamuis plerique proſcripſerint, qui in ſchola ipſius haud educati ſunt; nonnulli tamen iſtas admiſerunt; alia vero ratione, ac Carteſius iſtas formauerat animo ſuo. ſic EPHRAIM GERHARDVS [1] putat, dari vnicam tantum ideam connatam, ideam quippe *contradictionis* ſiue *contrarietatis*, ex qua gignatur axioma illud: *nihil poſſe ſimul eſſe & non eſſe*, cui ſententiæ haud fauere poſſumus. nam iſta idea, vti dicitur contrarietatis menti haud ineſſe poteſt, niſi quis antea res a ſe diuerſas per ſenſus cognouerit atque inde hanc ideam collegerit. alii contendunt, inditam eſſe menti humanæ propenſionem quamdam, quibusdam principiis ſtatim præbendi aſſenſum, quo ſenſu poſſe admitti ideas & principia innata, quod pluribus demonſtrant IO. MVSAEVS noſter, [2] & IO. FRANCISCVS BVDDEVS [3] contra IO. LOCKIVM, quibus addas ZACHARIAM GRAPIVM. [4] hactenus de prima claſſe idearum, quam ſequitur ſecunda, qua conſiderantur ratione *obiecti* ac diuiduntur 1) *in ideas puras & impuras*, quarum illæ ad res materiæ expertes; hæ vero ad corpora ſpectent & coniunctam habeant quamdam imaginem, cuiusmodi diuiſionem CARTESII ſpectatores diligenter tradunt atque exiſtimant, quod ideæ puræ ſint clariores impuris, quorum ſententiæ accedere videtur GOTTLIEB GERH. TITIVS; [5] repugnat autem IO. FRANCISCVS BVDDEVS, [6] adfirmans,

1 *delin. philoſ. ration. lib. I. cap. 5. §. 6.* 2 *introd. in theolog. cap. II. §. 19.* 3 *theol. moral. part. II. cap. 2. §. 5. not.* 4 *theol. recens controu. t. I. c. I. qu. 3.* 5 *arte cogitandi c. 11. §. 9.* 6 *elem. phil. inſtrum. P. I. cap. I. §. 46.*

ideas

ideas impuras maiorem præ ſe ferre lucem, quam puras: quin etiam CHRISTIANVS THOMASIVS [1] plane negat, eſſe vere ideas puras. porro 2) diuiduntur in ideas *ſubſtantiarum* & *modorum*, vbi obſeruandum, quod recentiores philoſophi adhibuerint vocem *modus* pro *accidens*, quoniam ſit dubiæ ſignificationis: quibus generibus nonnulli addunt tertium, idearum quippe *relationum*; cui autem alii nullum relinquunt locum. namque monent, quod fundamentum relationum poſitum ſit in modis, quibus iſtæ non posſint opponi; ſed rectius debeant diuidi in modos abſolutos & relatiuos. 3) in *ideas adæquatas & inadæquatas*, cum qua diuiſione quidam & hanc coniungunt, quod ſint vel *veræ*, vel *falſæ*, quas ſpecies alii iis de causſis haud admittunt, quoniam in prima mentis operatione neque veritas, neque error detur. quam controverſiam EPHRAIM GERHARDVS [2] credit, poſſe remoueri per diſtinctionem inter veritatem mentis, quæ cadat in ideas, & propoſitionis, quod bene ſe haberet, niſi hac ratione veritas metaphyſica cum logica confundi videretur. 4) in ideas *ſingulares*, *particulares* & *vniuerſales*, vbi tantum obſeruare decet, quod nonnulli logici recentiores occaſione idearum vniuerſalium Peripateticorum prædicabilia explicent, deque illis diſſerant. tandem tertia clasſis complectitur ideas conſideratas *ratione modi*, quæ diuiduntur 1) in *ideas claras & obſcuras*. CARTESIVS [3] adfirmat,

1 *introd. ad phil. aulic. cap. III. §. 3. 4. philoſ. ration. c. III. §. 24.*
2 *delin. philoſ. rational. lib. I. cap. 7. §. 3.* 3 *princip. philoſ. part. 1. §. 45.*

ideam

ideam eſſe claram, *quæ menti attendenti, præſens & aperta eſt, ſicut ea clare a nobis videri dicimus, quæ oculo intuenti præſentia ſatis fortiter & aperte illum mouent.* ANDREAS RVDIGER [1] autem monet, Carteſium claritatem idearum mathematicam perturbare cum philoſophica: quum igitur philoſophus hic poneret criterium veri & falſi in clara & diſtincta idea, quid mirum, quod etiam ideas fictas veluti veras admiſerit in philoſophia? præcipue quum claram & diſtinctam ideas eſſe vnam eandemque, exiſtimaverit. P. BVFFIER [2] putat, nullam ideam ſua natura eſſe obſcuram & confuſam, quæ affectio ab aliis cauſſis externis proficiſcatur. 2) in *ideas ſimplices & compoſitas*: cuius diuiſionis fundamentum plerique deducunt ex diuerſitate obiectorum, quod aliud ſit ſimplex, materiæ expers; aliud vero compoſitum ac conſtans ex variis partibus; nonnulli autem diſcrimen poſitum eſſe in diuerſa forma, qua tales ideæ concipiantur, putant.

§. XX. Sic hiſtoriam doctrinæ de natura ac variis generibus idearum illuſtrauimus: quapropter conuertamus nos ad aliud momentum, ac quid philoſophi de origine notionum mentis ſenſerint, videamus breuiter. *prima* ſententia eſt Peripateticis & ſcholaſticis, quod ex obiectis ipſis manent quædam ſimulacra iis ſimilia, quæ ab illis adpellantur *ſpecies impreſſæ*, quia ab obiectis imprimantur ſenſibus externis, vnde deferantur ad ſenſum communem, & hinc ad intellectum agentem & patientem.

1 *inſtit. erudit. p. 42. edit. 3.* 2 *princip. du raiſon. p. 428.*

ſecunda

ſecunda opinio eſt, quod mens producat ideas, ex quo inſtrumenta ſenſionis per obiecta fuerint commota. *tertia* eſt ANTONII ARNALDI, qui putat, quod ideæ & perceptiones idearum differant tantum relationibus, & idea proprie ad obiectum referatur, quod mens conſideret; perceptio vero ad mentem ipſam, quæ percipiat, vt adeo duplex illa relatio ad vnam mentis modificationem pertineat. *quartam* commemorat MALEBRANCHE, [1] quod ideæ a deo nobiſcum productæ, vel demum producantur, qui & ipſe ſingularem hac de re fouet ſententiam. etenim perſuaſit ſibi, mentem noſtram immediate coniunctam eſſe cum deo, quumue in illo omnium rerum proprietates contineantur, inde effecit concluſionem; nos omnium rerum ideas in deo eiusque ſubſtantia contemplari. quam ſententiam fuſe exponit [2] ac putat, quod talis idearum origo menti diuinæ maxime ſit conſentanea, quodue generalem rerum a deo productarum teneamus cognitionem, antequam iſta, quæ aſpectu ſentiantur, cognoſcamus, quæ idea abſtracta ex idea extenſionis intellectu tantum percipiendæ in deo oriri poſſit. quæ opinio non ſolum omni deſtituta eſt fundamento, ſed & facile viam ad errores non leuioris momenti parare poteſt, illique ingenio eſt propria, quod ad adflatus diuinos fingendos ſibi procliue eſt. quapropter non defuerunt, qui MALEBRANCHIVM ſunt adgreſſi ac vocarunt in diſceptationem, ex quibus præcipue ANTONIVS ARNALDVS multum grauiter-

1 *de la recherché de la verité lib. III. cap. 4. & 6.* 2 *lib. III. part. 2. præcip. c. 6. ſeqq. de inquir. verit.*

que

que aduerſus ipſum diſputauit. princeps enim ipſi erat propoſitum, MALEBRANCHII doctrinam de *natura & gratia* euertere, quæ quum & hac ſententia de ideis niteretur, iſtam confutare neceſſe habebat. quam ob rem edidit opus *des vrayes & des fauſſes ideés contre ce, qu'enſeigne l'auteur de la recherche de la verité, a Cologne* MDCLXXXIII. quo accuſauit MALEBRANCHIVM falſarum opinionum & contradictionum atque obſeruauit, admittendas eſſe in deo ideas particulares, ſi quis ſtatuat, nos in deo res cum materia coniunctas cognoſcere. contra quas adcuſationes cauſſam ſuam defendit MALEBRANCHIVS, ac ſcripſit librum huius inſcriptionis: *reſponſe de l'auteur de la recherche de la verité ou liure de Mr. Arnaud des vrayes & de fauſſes ideés*, Roterodami MDCLXXXIIII. quo ARNALDI ſententiam, quam de modo cognoſcendi ſequitur, examinat, & perceptiones animæ noſtræ omnino ab ideis res materiæ repræſentantibus diſtinctas eſſe oſtendit, repetitis fere illis argumentis, quæ libro de *inquirenda veritate* fuerant expoſita. ſed quamuis conſultius fuiſſet, ſi controuerſiam hanc compoſuiſſent; iterum tamen in certamen deſcenderunt. namque anno MDCLXXXIIII. Coloniæ prodiit *defenſe de Mr. Arnauld contre la reſponſe ou liure des vrayes & fauſſes ideés*, quo libro continetur epiſtola quædam ad amicos, qua Malebranchio multa momenta Arnaldus obiicit, ac inprimis ipſius parte quinta reſponſionem eius examinat accuratius & XXIIII. exemplis probat, Malebranchium difficultates haud remouere poſſe. contra quas easque nouas ad-

cuſationes in lucem prodierunt *trois lettres de l'auteur de la recherche de la verité, touchant la defenſe de Mr. Arnauld*, Roterodami MDCLXXXV. quarum prima auctor aduerſus Arnaldum probare contendit, *ſe in deo formalem quamdam extenſionem haud quaquam ponere, nec deum adeo facere corporeum*; ſecunda vero & tertia controverſiam hanc de ideis haud attingit ac quædam tantum vltima de origine certaminis huius commemorat. [1] præter ARNALDVM, cogitationes haſce de origine idearum, quibus MALEBRANCHIVS ſeſe tradiderat, reiecerunt PETRVS POIRET, [2] IO. LOCKIVS, [3] IO. CLERICVS, [4] IO. GEORGIVS PRITIVS [5] aliique. in tanta ſententiarum diſcrepantia de idearum origine IO. CLERICVS [6] ignorantiam ſuam profiteri ingenue, conſultum eſſe cenſet, quando dicit: *nos hoc in negotio* ἐπέχειν *&* *naturam inter ea numerare, ad quorum cognitionem aut omnino peruenire non licet, aut adhuc ſaltem non licuit, tutius cenſemus. neque hoc mirum videatur, quando ne mentis quidem ipſius natura nobis nota eſt, qua ignorata, numquam omnes eius operationes ſatis plene noſcemus.* id quidem ſatis apertum eſt, quod omnes ideæ oriantur a ſenſione, recteque doceant Peripatetici, nihil eſſe in intellectu, quod non prius fuerit in ſenſu, id quod ANDREAS RVDIGER [7] ex inſtituto demonſtrauit; modum autem, quo iſta origo

1 *confer. l'hiſtoire de la vie & des ouurages de Mr. Arnauld p. 189.* 2 *cogit. ration. lib. III. cap. 10. contin. §. 51. 52.* 3 *opuſc. poſthum.* 4 *pneum. ſect. I. cap. 5. §. 12. 13.* 5 *diſput. de enthuſiaſmo Malebranchii.* 6 *cit. loc. §. 15.* 7 *diſſ. de eo, quod omnes ideæ oriantur a ſenſione.*

fiat,

fiat, haud facultas nobis eſt cognoſcendi. tandem recentiores philoſophi doctrinam *de aſſociatione idearum* ſiue *imaginum* accuratius expoſuerunt, ex quibus IO. LOCKIVS [1] primus iſtam tradidit atque obſeruauit, hanc connexionem fieri vel arbitrio ſtudioque hominum, vel caſu; quem ſecutus & momentum hoc adhuc vberius illuſtrauit IO. FRANCISCVS BVDDEVS. [2]

§. XXI. Veritas, cuius cognitionem propoſitam ſibi habet logica, eſt vel certa vel probabilis, quæ vtraque duplici ratione cognoſcitur modo inueniendo, modo diiudicando verum & falſum, ad quem duplicem modum neceſſaria ſunt principia & criteria his veritatis ſpeciebus propria. *veritatis* igitur *certæ* principium etiam criterium proximum conſtituunt *definitio* & *diuiſio*, ex quibus formantur propoſitiones ſiue *axiomata* & ex his *concluſiones*. quod ad doctrinam de *definitione* adtinet, PLATO dialectici munus eſſe cenſebat, vt recte res diuideret & definiret, vide PETRVM GASSENDVM; [3] ac STOICI idem quoque argumentum de definitione ac diuiſione adtingebant, quorum doctrinas tradit THOMAS STANLEIVS; [4] necnon ARISTOTELES de definitione quidem diſſeruit, [5] etiam ſpecies eius diuerſas poſuit; ſed ita, vt neque illius veram indolem, neque genuinum vſum, neque modum definitiones accurate ſtruendi demonſtrauerit. nec poterat non grauiſſimum hoc logicæ momentum leuiore adtingere in-

1 *de intellect. hum. lib. II. cap.* 33. 2 *theol. moral. part. I. cap. I ſect.* 5. §. 9. *not p.* 233. 3 *de orig. & variet. logic. cap. IV.* 4 *hiſtor. philoſ. p.* 569. 5 *lib. II. cap.* 10. *anal. poſter. & alibi.*

duſtria, quum eiusmodi tantum traderet præcepta, quæ ad iudicium de vero & falſo; minus vero ad inuentionem veritatis pertinent: confer PETRVM GASSENDVM. [1] atqui his de cauſſis haud mirum, quod ſectatores Ariſtotelis & ſcholaſtici non meliora effecerint, quin etiam ſtudia ſua in diſputationibus inutilibus, ex quibus genuina ars cogitandi nulla cepit incrementa, conſumſerint, ac more ſuo tradiderint ieiuna. ſic multum ſeſe exercuerunt in quæſtionibus: num doctrina de definitione pertineat ad metaphyſicam, an logicam? quænam res definiantur? quænam ſint partes definitionis? num omnis definitio habeat genus? quomodo poſſint definiri ſubſtantia & accidentia? quænam ſit via compoſitiua inueniendi definitionem? aliisque, quæ ſi perſpicue & accurate expoſitæ fuiſſent, omniaque ad veritatis ſenſum accommodata, vtilitatem quidem potuiſſent adferre; ſed ab huiusmodi ingeniis quid boni poterat exſpectari? quapropter PETRVS RAMVS ſæpius & hanc doctrinam Peripateticorum perſtrinxit, nec non recentiores philoſophi purgare iſtam ab omni labe, quam contraxerat, eaque, quæ heic neceſſaria ſunt, meliori ſtudio exponere adlaborarunt. ſic obſeruarunt, duplicem eſſe definitionem, alteram nominis; alteram vero rei, in quarum priore explananda etiam IO. CHRISTIANVS LANGIVS [2] diligens verſatus eſt; ac tradiderunt, quibus partibus abſoluatur definitio, ac quænam res poſſint definiri? multi exiſtimarunt, quod idea ſimplex carens partibus haud

1 *exercit. parad. aduerſus Ariſtotel. lib. II. exercit. V.*
2 *addit. nuclei logic. Weiſ. p. 589.*

defini-

definitione explicari poſſit, vti præter alios IO. CLERICVS;[1] IO. FRANCISCVS BVDDEVS;[2] & EPHRAIM GERHARDVS[3] obſeruarunt; quibus ſe IO. IACOBVS SYRBIVS[4] oppoſuit: *qua de cauſſa*, inquit, *neque cum recentioribus quibusdam facimus, qui ideas ſimplices minime definiri poſſe autumant; Peripateticis tamen in eo cautiores ſunt; quod hi ideas ſimplices cum rebus ſimplicibus confundere videntur*; rectiſſime autem ac ſolide ANDREAS RVDIGER[5] omnia, quæ heic obſeruare decet, breuiter comprehendit, quando dicit: *omnia, quæ nec infra eruditionem ſunt, nec ſupra eandem, definiri poſſunt: ſupra eruditionem ſunt res infinitæ, infra eandem res ſenſuales & vulgares.* adhæc varias definitionis conditiones proponunt, vt ſit prima, propria, adæquata, clara, vide AVCTOREM *artis cogitandi*,[6] IO. CLERICVM,[7] IO. FRIDEMANNVM SCHNEIDERVM;[8] multa autem maxime neceſſaria atque inutilia non ſolum reliquerunt intacta; ſed & ea, quæ deberent proponi diſtincte, perturbarunt. ſic germanum definitionum vſum minus ſignificarunt, & omnino IO. LOCKIVS[9] a veritate aberrauit, quum definitionis munus in eo poſuerit, vt res incognitas ante ſenſui, iam per ſenſum cognoſcamus, ſiquidem ideo res debemus definire, vt inde capiamus principia, & ex his efficiamus concluſiones. nec ea induſtria ac fide,

1 *logic. part. I. cap. 2. §. 14.* 2 *philoſ. inſtrum. part. I. cap. 4. 7. ſeqq.* 3 *delineat. phil. rat. lib. II. c. 3. §. 37.* 4 *phil. ation. part. I. c. 10. §. 9.* 5 *inſtit. erudit. p. 58. edit. 3.* [6] *part. II. cap. 15.* 7 *logic. lib. II. cap. 13.* 8 *fundament. hiloſoph. rational. cap. IIII. §. 8. ſeqq.* 9 *de intellect. human. b. III. cap. 4. §. 8. ſeqq.*

qua decet, viam ad definiendi artem oſtenderunt, ac ſatis habuerunt, præcipere de indole ac quibusdam proprietatibus definitionis. quæ omnia quam imperfecta eſſe, quum obſeruauerit ANDREAS RVDIGER,[1] hanc quoque doctrinam emendare, ornare, perpolire, nouisque accesſionibus non leuioris incrementi augere inſtituit ac genuina definitionis fundamenta, id eſt ideas claras, diſtinctas atque eſſentiales rite indicauit; definitionem realem bene diuiſit in logicam & cauſſalem; & cauſſalem iterum in phyſicam, & moralem, & adhuc quinque regulis actionem definiendi commonſtrauit.

§. XXII. Ad hiſtoriam doctrinæ de *diuiſione* inprimis pertinet illa controuerſia: *num poſſit certus partium numerus conſtitui, quem ſemper in diuiſione ſequi debeamus?* cuius occaſionem dedit illorum ſententia, qui omnia in duo membra diuidenda eſſe cenſuerunt hacque ratione *dichotomiam* commendarunt, id quod præ aliis PETRVS RAMVS eiusque ſectatores fecerunt.[2] quæ opinio aliis inepta videbatur, qui iudicarunt, quod legitima diviſio certo partium numero haud adſtringi poſſit, ſed rei, quæ in ſpecies & partes debeat diuidi, naturam ſequatur, vt pro iſta tot partes totque ſpecies ſint conſtituendæ, quot ipſa rei natura conſtituat, vide CHRISTIANVM WEISIVM[3] & CHRISTIANVM THOMASIVM.[4] at vero alii obſeruant, dichotomias

1 *inſtit. erudit. p. 54. de ſenſu veri & falſi lib. I cap. 9.*
2 *vide Rami dialectic, & Talæi prælect. lib. I. p. 137. 158. lib. II. p. 352.*
3 *doctrin. logic. part. 2. lib. I. c. 2. theſ. 13. p. 230.* 4 *cautel. circa præcogn. iurisprud. c. X. §. 32.*

non

non ideo laudari, ac ſi diuiſio non poſſit ſecundum naturam fieri per plura membra; ſed quod in dichotomia ſecundum quoque ipſam naturam ſit omnium perfectiſſima diuidendi ratio, nec vlla detur diuiſio, quæ diſtinctionem & oppoſitionem membrorum clariorem & firmiorem poſſit præſtare: confer DAVID SCHRAMVM,[1] IO. PHILIPPVM TREIBERVM,[2] & IO. CHRIST. LANGIVM.[3] nonnulli delectati ſunt *trichotomia*, qua diuiſio in tria membra inſtituitur, quo pertinet præcipue IO. AMOS COMENIVS;[4] etiam *tetrachotomia*, cuius ſpecimen dedit ERHARDVS WEIGELIVS.[5] nec de variis ipſius diuiſionis ſpeciebus philoſophis vna eademque fuit ſententia, quæ diuerſitas præcipue ex eo nata eſt, quod diuerſa totius diuidendi poſuerunt genera. PERIPATETICI aliam diuiſionem eſſe *nominum*; aliam *rerum* tradunt, & poſteriorem iterum in *primariam* & *ſecundariam* diuidunt & varia primariæ genera conſtituunt pro diuerſis totius ſpeciebus, id quod ſit vel totum integrale, vel eſſentiale, vel vniuerſale, confer IACOBVM THOMASIVM,[6] FRID. BECHMANNVM,[7] CHRISTOPHORVM SCHEIBLERVM[8] & alios. cui doctrinæ emendandæ recentiores operam dederunt. AVCTOR *artis cogitandi*[9] dicit, duplex eſſe totum; aliud *integrale*, cuius diuiſionem adpellat partitionem; aliud vero *vniuerſale*, cuius diuiſionis quatuor genera ponit, quando

1 *legibus philoſophandi leg VII. p. 244.* 2 *logic. iuridic. part. I. cap. I. theſ. 34.* 3 *addit. nucl. logic. Weiſ. p. 704.* 4 *vide præludium panſophiæ.* 5 *in tetractу.* 6 *erotemat. logic. c. 52.* 7 *inſtit. logic. lib. IIII. cap. 8.* 8 *oper. logic. p. II. c. 29.* 9 *part. II. cap. 13.*

genus diuiditur per ſpecies; per differentias; terminus communis per accidentia oppoſita, quorum ſit capax; vel ſecundum ſubiectorum aut temporis diuerſitatem; item quando accidens diuidatur in varia ſubiecta, quæ diuiſionis ratio a GOTTLIEB. GERH. TITIO[1] dicitur incongrua. STEPHANVS CHAVVINVS[2] putat, diuiſionem ipſam diuidi poſſe ex parte hominis diuidentis; ex parte thematis, quod diuidatur, & ex parte modi, quo homo ille thema id ipſum diuidat; ſic quoque IO. CHRISTIANVS LANGIVS[3] varias diviſiones & ſubdiuiſiones diuiſionis conſtituit. at vero plerique ſcriptorum logicorum verum & genuinum diuiſionis finem haud conſiderarunt, qui reſpicere debet, vt inde deducamus concluſiones, hinc quoque haud firmum diuidendi fundamentum poſuerunt. nam aliud eſt: *quando diuiſio ſit conſentanea rationi & ad ſenſum veri & falſi vtilis*; aliud vero: *quando poſſumus diuidere?* quod diſcrimen quum haud obſeruauerint, mirum non eſt, quod tam multas apud philoſophos deprehendamus diuiſiones, quæ ſunt nullius momenti, nullius vtilitatis.

§. XXIII. Conuertamus nos ad doctrinam de *variis ratiocinandi modis*, cuius hiſtoriam tradamus breuiter. non diſſerimus de naturali facultate ratiocinationes efficiendi, quippe quæ omnibus ineſt hominibus; ſed de arte concluſiones ex ante poſitis propoſitionibus deducendi, de qua præceperunt philoſophiæ magiſtri, quippe quam ab antiqua ætate longe

1 *arte cogitandi cap. VIII. §. 25.* 2 *lexic. philoſ. p. 195. ed. 2.*
3 *addit. nucl. logic. Weiſian. p. 702.*

repe-

repetere poſſumus, quamuis ſæpius per prauos hominum adfectus ad fallacias ſtruendas; minus vero ad veritatis incrementa fuerit adhibita. in ſchola Eleatica ZENO tradidit artem *conſequutionum* deducendarum ex quadam poſita propoſitione, vt oſtendit PETRVS GASSENDVS; [1] & Megarica EVCLIDES *methodum*, vti dicitur, *hypotheticam* introduxit. ſcilicet LAERTIVS [2] commemorat, quod aliorum demonſtrationes ȣ̓ κατὰ λήμματα, ἀλλὰ κατ᾽ ἐπιφορὰν, id eſt per abſurdas concluſiones, quas ex aliorum ſententiis collegit, confutauerit. quam rationem argumentationis IO. FRIDEMANNVS SCHNEIDERVS [3] ita explicat: *eſt nimirum methodus hypothetica modus quidam argumentandi, quo aſſumtam aduerſarii hypotheſin concluſionibus continuis impugnare ſolemus eo vsque, dum abſurda inde naſcatur concluſio, a qua retrogrediendo ad ipſam hypotheſin dicimus: atqui abſurda eſt vltima concluſio, ergo abſurda eſt penultima, ergo antepenultima & ſic porro, ergo tandem abſurda eſt ipſa aduerſarii hypotheſis.* adhæc EVCLIDES argumentum ductum a comparatione cenſebat eſſe minus firmum, ſiue id a ſimilitudine, ſiue diſſimilitudine ſumeretur. ſucceſſor Euclidis EVBVLIDES multa fallaciarum genera, ſuperioribus iam a nobis expoſita protulit, iisque vt vera argumentationum doctrina corrumperetur, effecit. nec non de PLATONE obſeruauimus, quod inprimis commendauerit *inductionem*, argumentationis ſpeciem, & exiſtimauit, quod ſit λόγος διά τινων ἀληθῶν τὸ ὅμοιον ἑαυτῷ ἀληθὲς

1 *De origine & varietate logic. cap. II.* 2 *lib. II. ſegm.* 106.
3 *de variis argumentandi methodis ſect. 6. p.* 33.

οἰκείως ἐπιφέρων, *oratio ex veris quibusdam ſimile ſibi verum proprie colligens atque inferens*, cuius duas ſpecies admiſit. altera fuit κατ᾽ ἐναντίωσιν, quæ fit *ex contrario*, quum interroganti in omni reſponſione inferatur contrarium, exempli gratia: *pater meus aut alius eſt, quam pater tuus, aut idem. ſi igitur alius eſt pater meus, quam pater tuus, quum ſit alius patris, non erit pater. ſi idem eſt, qui pater meus, idem exiſtens qui pater meus, meus erit pater.* quæ inductionis ſpecies non ad veros argumentandi modos; ſed ad ſophiſmata pertinet, quare iſta vſus eſt PLATO, quum rixæ fuerit locus. altera ſpecies erat ἐκ τῆς ἀκολουθείας, ex *conſequenti*, quæ iterum duplex fuit, altera quidem id, quod in parte quæritur, per id, quod eſt in parte, demonſtrat: altera, quod vniuerſaliter per id, quod in parte eſt, probat, vt habet DIOGENES LAERTIVS, [1] qui autem obſeruat, prius genus rectius pertinere ad ſcholas rhetorum. ALCINOVS [2] autem tradit inductionem vel a ſimili ad ſimile, vel a ſingulis transire ad vniuerſa, qui etiam putat, Platonem ſyllogiſmos feciſſe iuxta tres figuras ab Ariſtotele expoſitas: confer PETRVM GASSENDVM [3] & IO. FRIDEMANNVM SCHNEIDERVM, [4] qui etiam in auctorem huius argumentationis inquirit. atqui hoc genus ratiocinationum etiam ARISTOTELES explanauit, & nouam adhuc ſpeciem addidit, qua concluſio fit ab vno ſingulari ad vniuerſum; [5] vt adeo tres ſpecies inductionis ſint

1 *lib. III. ſegm. 53. ſqq.* 2 *de Platon. doctr. c. 5.* 3 *de origine & variet. logic. c. 4.* 4 *de variis argumentandi modis ſect. IV.* 5 *de cælo lib. II. c. II. adde* ZEIDLERVM *analyſ. p. 407.*

cele-

celebratæ: *prima* concluſio inſtituitur a ſimili ad ſimile; *ſecunda* a partibus ſingulis ad totum & a ſingularibus collectis ad vniuerſale; & *tertia* ex vna ſingulari ſpecie ad vniuerſale. ex quibus diuerſis ſpeciebus præcipue vſu logicorum celebris eſt ſecunda; ita vero a pleriſque tradita, vt omnino emendatione & maiori cura egeat. primum enim diſcrimen inter inductionem mathematicam, quæ procedit a ſingulis partibus ad totum; & philoſophicam, qua ex ſpeciebus colligitur concluſio de genere, haud obſeruant: deinde nonnulli diuidunt inductionem in *perfectam* & *imperfectam*, qua poſteriore haud omnes partes & ſpecies enumerarentur, quod ſine cauſſa fieri ſolet. nam inductio imperfecta, ſi etiam formula: *non datur exemplum contrarium*, addatur, non efficere poteſt concluſionem certam; ſed tantum probabilem. tandem quidam inductionem ad certum ſyllogiſmorum ordinem reducere elaborarunt, vide STEPHANVM CHAVVINVM; [1] id quod partim per terminorum multitudinem; partim per vulgares ſyllogiſmorum regulas fieri non poteſt.

§. XXIIII. Quod ad ARISTOTELEM adtinet, conſtat, quo in honore ipſi fuiſſe ſyllogiſmum & qua cura induſtriaque hanc doctrinam eum expoſuiſſe, ſiquidem princeps erat propoſitum, vt artem ſyllogiſmorum demonſtraret, id quod pleniori opere PETRVS GASSENDVS [2] expoſuit. quæ hanc in rem dederit præcepta, non eſt, quod heic recenſeamus, quum iſta longiori & frequentiori philo-

1 *Lexic. philoſ. p. 315 ed. 2.* 2 *de orig. logic. c. 5. adde exercit. parad. aduer. Ariſtot.*

ſopho-

ſophorum vſu ſint celebrata adeoque ſatis cognita. quapropter id tantum obſeruamus: num gloria artis huius inuentæ Ariſtoteli vindicanda ſit, nec ne? FRANCISCVS PATRICIVS [1] loca Platonis collegit, ex quibus pateat, philoſophum hunc eadem ratione, qua Ariſtoteles vocem *ſyllogiſmi* vſurpauerit, adhibuiſſe nomen hoc, & adhuc dixit: *ſyllogismos, inductiones, exemplum,* τεκμήρια *apud antiquiores habemus vſu & adpellatione*; ſic etiam ALCINOVS ſyllogiſmorum formas & figuras ex Platone commemorat, vt paullo ante a nobis fuit adnotatum. verum de hoc momento nulla eſt controuerſia: num Plato fecerit ſyllogiſmos? ſiquidem & alii homines, quamuis arte dialectica haud exculti ſint, tales argumentationes ſtruere poſſunt; ſed ea eſt princeps cauſſa, de qua diſputare debemus: num quis ante Ariſtotelem manum induſtriamque negotio huic admouerit, vt artem ac præcepta de ſyllogiſmis eosque ſtruendi ratione adferret, cuiusmodi noſtro iudicio nullus produci poteſt. quamuis ſtudia ipſius, quæ in hanc logicæ partem contulit, non ſunt mediocria, præſertim ſi conditionem diſciplinæ huius illa tempeſtate reuocamus in mentem; non omnia tamen effecit perfecta, ac prout inueniendi veritatem modos haud demonſtrauit; ita ſyllogiſmum quoque ad examen tantum veri & falſi adcommodauit, etiam multa ratiocinationum genera eaque maxime vtilia transmiſit ſilentio. poſt exceſſum Ariſtotelis THEOPHRASTVS & EVDEMVS ad-

1 *Diſcuſſ. Peripatetic. tom. II. lib. I. pag.* 188.

dide-

diderunt doctrinam de *ſyllogismis hypotheticis*, vt ex BOETHIO probat GERH. IO. VOSSIVS.[a] STOICI multum ingenia ſua in variis argumentorum generibus exercuerunt, quorum λόγος a ſyllogiſmo Ariſtotelis tribus modis differt: primum enim ſyllogiſmus Ariſtotelis ſaltem duas præmiſſas propoſitiones poſtulat; ad λόγον vero vnica ſufficere poteſt, v. g. *viuis E. reſpiras*: deinde in ſyllogiſmis aliud quid conceditur in concluſione, quam in præmiſſis erat; ſed in λόγῳ concluſio eadem eſſe poteſt cum præmiſſarum vel vtraque vel vna. prius ſi fiat, λόγοι dicuntur διαφορούμενοι, v. g.

ſi dies eſt, dies eſt
atqui dies eſt
E. dies eſt.

ſecundi generis ſyllogiſmi ἀδιαφόρως περαίνοντες dicuntur, v. g.

vel dies eſt, vel nox eſt
ſed dies non eſt.
E. dies non eſt.

tandem in ſyllogiſmis concluſio neceſſario ſequitur conditionem præmiſſarum; Stoici vero tria genera λόγων habebant, quibus conſequentia ex indole præmiſſarum haud pendebat. duo autem erant genera argumentorum, *concludentia* & *non concludentia*. *concludentia* ratione habita *materiæ* ſunt vel *vera*, quæ ex ſumtionibus veris veram illationem inſtituunt; vel *falſa*, in quibus res ſe ſe habet contraria ratione; verorum autem argumentorum alia ſunt demonſtratiua; alia minus; ratione autem habita *formæ*, concludunt vel

[a] *De natura & conſtit. logic. cap. VIII. §. 8.*

ſyllo-

ſyllogiſtice, vel minus: nomine ſyllogiſmorum comprehendunt tantum *hypotheticos*, qui vel connexi ſunt, vel disiuncti, vel coniuncti, & diſponuntur iuxta modos, quorum duo ſunt genera. primum ſimplicium eſt & vocatur proprie τρόπος; qui ſit genus figuræ argumenti; alterum genus eſt compoſitorum modorum, quales λογότροποι vocantur, quod ex argumento pariter modoque componantur. argumenta, quæ ſyllogiſtice non concludunt, ſunt illa, quæ via ſyllogiſmorum concluſionem non eliciunt: v. g.

& diem eſſe & noctem falſum eſt:
ſed dies eſt
E. non nox eſt.

denique *argumenta non concludentia* ſunt, quibus oppoſitum concluſionis repugnat nexui ſumtionum, quorum quatuor ſunt genera, quum ſint talia vel per diremtionem; vel per redundantiam, vel eo quod ſint in figura incommoda, vel per defectum, quod pluribus perſecutus eſt THOMAS STANLEIVS. [1] EPICVRVS doctrinam de ſyllogiſmo haud dignam cultura cenſebat, rem exigui momenti eſſe ſibi perſuadens, *ſiue* quis dicat, omnis homo eſt animal ratione præditum, Plato eſt homo, ergo animal ratione præditum; *ſiue*: Plato eſt homo, ergo animal ratione præditum; *ſiue*: Plato eſt animal ratione præditum, quoniam homo eſt; *ſiue* omnis homo eſt animal ratione præditum, igitur & Plato; *ſiue* quia Plato eſt homo, igitur eſt animal ratione præditum, vide CHRISTIANVM THOMASIVM. [2]

1 *Hiſt. philoſ. p. 583.* 2 *philoſ. aulic. cap. IX. §. I.*

§. XXV.

§. XXV. Tempore *ſcholaſticorum* & *Peripateticorum* omnis logica arte componendi ſyllogiſmum abſoluebatur, de qua multum diſputarunt; re autem ipſa nihil ad incrementa diſciplinæ huius contulerunt. etenim generatim obſeruare poſſumus, quod hi doctores ſyllogiſmum non adhibuerint, veluti medium inueniendæ veritatis; quod de iſto more grammaticorum, non ea ratione, quæ decet philoſophum, diſſeruerint; quod de aliis ratiocinandi modis excogitandis non fuerint ſolliciti, quodue in nugis & inutilibus diſputationibus diligenter ſe ſuaque ingenia exercuerint adeoque doctrinam ſubtilem, ſpinoſam ac vtilitatis expertem tradiderint. quod ad ſyllogiſmum *ſimplicem* eumque *abſolutum*, vti dicitur, adtinet, acriter diſputarunt de definitione, quam dedit Ariſtoteles, ac primum quidem de genere ipſius, num λόγος ſignificet *rationem*, an *orationem*, prout quoque alii generis loco poſuerunt *argumentationem*; alii *habitum inſtrumentalem*, *inſtrumentum*, *diſpoſitionem*. differentiam vero huius ſyllogismi plerumque in ſcholis ſignificant per principia *materialia*, *formalia*, *canonica* & *perfectiua*, vti adpellantur. ad principia *materialia* referuntur termini & propoſitiones, vbi ratione concluſionis varias quæſtiones nullius momenti propoſuerunt: *num concluſio poſſit dici propoſitio? num ſit pars ſyllogiſmi? num ſit illius effectus, aut forma?* ratione principiorum *formalium* inſtituerunt varia exercitia grammatica ope figurarum & modorum ſyllogiſmorum, quum genuinum meditationis huius Ariſtotelicæ finem haud aſſecuti ſint, nec

in

in illis fundamenta diuerſarum argumentorum rationum cognouerint. per principia *canonica* intellexerunt canones & regulas, quas ad bene formandos ſyllogiſmos magna copia conſtituerunt, quorum alia dicuntur *primaria*, quo ſpectat *dictum de omni* & *dictum de nullo*; alia vero *ſecundaria*. tandem principiis *perfectiuis* comprehendunt doctrinam de reductione atque expoſitione ſyllogiſmorum. ſyllogiſmus ſimplex *determinatus* diuiditur in modalem & exponibilem, de quibus multas fecerunt diſputationes, nec non de ſyllogiſmis compoſitis, & elenchis ſophiſticis. quæ omnia diſtincte recenſere, non neceſſarium eſt, præcipue quum ex libris logicis, quorum incredibilis extat copia, peti poſſunt & cognoſci. etenim non ſolum hanc doctrinam in ſcriptis logicis copioſe expoſuerunt; ſed ſeorſim quoque pertractarunt, quales commemorarunt SPACHIVS,[1] BOLDVANVS,[2] DRAVDIVS[3] LIPENIVS,[4] MORHOFIVS.[5]

§. XXVI. PETRVS RAMVS duas dialecticæ partes conſtituit, quarum altera de argumentorum inuentione; altera vero de iudicio diſſeruit, ac iudicium in *axiomaticum* & *dianoëticum* diuiſit, & ratione dianoëtici etiam tractauit de ſyllogiſmo, *quo quæſtio cum argumento, vt poſito antecedente, neceſſario concludatur.* ſyllogiſmi autem duas partes fecit, antecedens, quod propoſitione & aſſumtione conſtet, & conſequens, quod ſit ipſa concluſio. ſi alterutra antecedentis pars deſit, ſit enthy-

1 *Nomenclat. philoſ. p.* 233. 2 *bibl. philoſ. p.* 126. 3 *bibl. philoſ. pag.* 1496. 4 *bibl. philoſ. pag.* 1446. 5 *tom. II. l.* 5. *n.* 4.

mema;

mema; ſi qua accedat, proſyllogiſmus. diviſit ſyllogiſmum in ſimplicem & compoſitum: ſimplicem in *contractum* & *explicatum*. *contractus* ſit, quando argumentum quaſi in exemplum aſſumatur, v. g. *quædam confidentia eſt virtus, vt conſtantia*; *explicatus* vero, quando omnes eius partes deducantur, v. g. *conſtantia eſt virtus, quædam confidentia eſt conſtantia; ergo quædam confidentia eſt virtus.* explicati duas ſpecies ſiue figuras facit: alteram, quando argumentum tam in propoſitione; quam in aſſumtione ſequatur; alteram vero, quando argumentum antecedat in propoſitione & in aſſumtione affirmatum ſequatur. ad priorem refert quatuor modos ſecundæ figuræ Ariſtotelicæ; ad poſteriorem quatuor primæ, etiam nonnullos proprios addit. ſyllogiſmus compoſitus diuiditur in *connexum & disiunctum.* *connexus* ſit duorum modorum: aut enim aſſumat antecedens & concludat conſequens, v. g. *ſi dii ſunt, diuinatio eſt igitur*; aut tollat conſequens, vt tollat antecedens, v. g. *ſi nulli rei ſapiens aſſentietur vnquam; aliquando etiam opinabitur: nunquam autem opinabitur; nulli igitur rei aſſentietur.* disiunctus vero duorum etiam ſit modorum. nam vel vnum tollat, vt reliquum concludat, veluti: *aut dies eſt, aut nox eſt; at dies non eſt, nox igitur eſt*; vel aſſumat vnum, vt reliquum tollat, vt: *aut dies eſt, aut nox eſt; at dies eſt, non igitur nox eſt*: confer PETRVM GASSENDVM. [1] FRANCISCVS BACO de VERVLAMIO inductionem multum commendauit, & ſyllogiſmum reiecit.

1 *De origin. logic. cap. IX.*

§. XXVII. Recentiores philoſophi doctrinam quoque de ſyllogiſmo attigerunt, quamuis non vna eademque ratione, ſiquidem *alii* aduerſus iſtam fecerunt cenſuras; *alii* vero eam ſimul ad veriorem vſum tranſtulerunt aliosque adhuc ratiocinandi modos excogitarunt: & *alii* denique placita Peripatetica retinuerunt, contra adcuſationes defenderunt, nouisque auxerunt acceſſionibus. *primum* genus eſt illorum, qui in dignitatem doctrinæ Ariſtotelicæ & ſcholaſticæ de ſyllogismo accuratius inquiſiuerunt, cum generatim, tum ſpeciatim. generatim obſeruarunt, ſyllogiſmum haud medium eſſe veritatis inueniendæ; ſed ad inuentam veritatem, quæ in concluſione ſita eſt, probandam & certa quadam ratione proponendam facere. IO. LOCKIVS [1] dicit: *ſyllogismus magis ad victoriam in diſputationibus conſequendam, quam ad veritatem inueniendam accommodatus eſſe videtur*; & paullo poſt: *ſyllogiſmus cognitione poſterior & proinde inutilis eſt*; item: *ſyllogiſmus ad ſummum ars tantum eſt, pauxilla iſta, quam habemus, cognitione cum aliis dimicandi, ſine vlteriori quouis argumento.* quod iudicium adprobat ANDREAS RVDIGER, [2] ſi intelligatur de vulgari doctrina: nec non CHRISTIANVS THOMASIVS. [3] & NICOLAVS HIERONYMVS GVNDLINGIVS [4] bene obſeruat, quod, antequam ſtruatur ſyllogiſmus, nota ſit concluſio adeoque veritas, &

1 *De intellectu humano lib. IIII. cap.* 17. §. 4. 6. 2 *philoſ. ſynth. p.* 114. *ed.* 3. 3 *caut. circ. prac. iurispr. c. X.* §. 3. *not. b)* & *introd. ad philoſ. ration, cap. XII.* 4 *via ad verit. part. I. pag.* 109. *ſqq.*

hinc

hinc dicit: *quod vero iam notum eſt, id ſane interueniente forma ſyllogiſmi nec noue detegendum eſt, nec noue detegitur*; & quibusdam interiectis: *ergo ſi quid conducat ſyllogiſtica forma, diſputantibus ſane conducet, atque aduerſarium impudenter apertas conſequentias negantem confundet.* ſpeciatim vero nonnulla momenta doctrinæ Ariſtotelicæ examinarunt, &, quid illis inſit, demonſtrare elaborarunt. Peripatetici igitur laudant tres figuras ſyllogiſmorum; CHRISTIANVS autem THOMASIVS [1] dicit: *figuras ſyllogiſticas quod adtinet, poſſemus carere ſecunda & tertia, tantum abeſt, vt quartam prioribus putemus eſſe ſuperaddendam, quia concluſiones tam affirmatiuæ, quam negatiuæ, tam vniuerſales, quam particulares comprehenduntur ſub modis primæ figuræ*; & GVNDLINGIVS: [2] *eminet inter omnes figuras prima. ceteris tuto caremus*: adde TITIVM. [3] quartam figuram, quæ vocatur *galenica*, non ſolum Peripatetici; ſed & recentiorum philoſophorum plerique reiecerunt; nonnulli autem, AVCTOR quippe *artis cogitandi*; [4] TITIVS; [5] IO. CHRISTIANVS LANGIVS; [6] ANDREAS RVDIGER [7] iſtam probarunt, quumue vulgares illius modi ſint *barbari*, *calentes*, *dibatis*, *feſpamo*, *freſiſom*, duos tantum RVDIGERVS retinuit, quoniam *calentes*, *feſpamo*, *freſiſom* pertineant ad ſecundam figuram, & pro *bar-*

1 *Philoſ. aulic. cap. IX.* §. 12. 2 *cit. loco p.* 120. 3 *arte cogitandi cap.* X. 4 *part. III. cap.* 8. 5 *arte cogit. c. X.* §. 3. 6 *addit. nucl. logic. Weiſ. p.* 215. 7 *phil ſynth. p.* 127. *de ſenſu veri & falſi lib. II. cap.* 6. §. 36. *diſſ. de variis ratiocin. adminic. c. III* §. 11. *ſqq.*

bari poſuit *barbara*, ſicque fecit concluſionem pro particulari vniuerſalem. conditores logicarum peripatetici magnam regularum copiam ad ſtruendos ſyllogiſmos proponunt, quibus recentiores philoſophi haud æquale poſuerunt pretium. ſic generatim IO. CLERICVS [1] de illis ita iudicat: *verum quidquid dicant dialectici, hæ regulæ inanes ſunt, ſine rei, de qua agitur, cognitione; quoniam ſæpiſſime ſenſum vocabulorum intelligere non poſſumus, adeoque an ad regulas exactum ſit argumentum dignoſcere, niſi rem aliunde noſcamus. contra re cognita ſine regularum vſu haud difficulter falſitatem ratiocinationis deprehendimus; vnde colligere licet, inania eſſe logicorum pollicita, qui ſe effecturos ſpondent, vt quiſpiam ope ſolius dialectices poſſit quidlibet defendere & oppugnare*: confer GVNDLINGIVM [2] & GERHARDVM. [3] ſpeciatim vero regulam illam vulgarem, quod medius terminus non ingredi debeat concluſionem TITIVS [4] pronuntiauit, fruſtra eſſe poſitam: & IO. LOCKIVS [5] item ANDREAS RVDIGER obſeruarunt, quod canon ille, *nihil ſequi ex propoſitionibus particularibus*, ſit falſus. nec minori induſtria doctrinam de *ſyllogiſmis compoſitis* examinandam emendandamque eſſe cenſuerunt. nonnulli putarunt, ſyllogiſmos compoſitos duplicis eſſe generis: vel conſtet ex propoſitione compoſita, quo ſpectet ſyllogiſmus *conditionalis*, *disiunctiuus*, *copu-*

1 *Logic. part. IV. cap. 5. §. 2.* 2 *cit. loc. p. 121.* 3 *delin. philoſ. ration. lib. II. cap. 4. §. 26.* 4 *de intellectu human. lib. IIII. cap. 17. §. 8.* 5 *de ſenſu veri & falſi lib. II. c. 6. §. 34. 35. philoſ. ſynth. p. 126.*

lati-

latiuus, & *comparatiuus*; vel conſtet ex pluribus ſyllogiſmis ſimplicibus, cuius generis ſit *dilemma* & *ſorites*: vide IO. CHRISTIANVM LANGIVM.[1] TITIVS[2] conſtituit duplicem ſyllogiſmum compoſitum: vel enim eundem ſyllogiſmum bis exhibeat, ſed imperfecte; vel plures ſyllogiſmos ſimplices, occultata vna aut altera propoſitione, contineat. ad priorem claſſem ſpectet ſyllogiſmus *copulatiuus*, *disiunctiuus*, qui & complectitur *dilemma*, & *conditionalis*; ad poſteriorem vero *ſorites*: cuius ſententiæ quoque eſt IO. FRANCISCVS BVDDEVS.[3] NIC. HIERON. GVNDLINGIVS[4] exiſtimat, quod ſyllogiſmus compoſitus in prima ſtatim propoſitione ſubiecti & prædicati collationem cum media idea oſtendat; ſitque vel *coniunctiuus*, vel *disiunctiuus*, illeque iterum vel *conditionalis*, vel *copulatiuus*. ANDREAS RVDIGER[5] obſeruauit, quod ratiocinatio disiunctiua & comparatiua non admittant formam ſyllogiſmorum, quia plures quam quatuor termini occurrant; concluſio non ſequatur partem debiliorem, & hinc in nulla figura nulloque modo ſit.

§. XXVIII. *Secundum* genus eſt illorum, qui vulgarem doctrinam de ſyllogiſmo non ſolum emendarunt & ad vſum veritatis cognoſcendæ adcommodarunt; ſed de aliis ratiocinandi modis excogitandis ſolliciti quoque fuerunt. atqui huc ſpectat ANDREAS RVDIGER. nam quum obſeruaret, quod claris-

1 *addit. ad nucl. log. Weiſ. p.* 187. 2 *arte cogit. cap. XII. §.* 1. 3 *philoſ. inſtrum. part. I. cap. I. §.* 36. 4 *via ad veritat. part. I. p.* 121. 5 *philoſ. ſynth. p.* 134.

ſimi viri CARTESIVS, CLAVBERGIVS, AVCTOR *artis cogitandi*, TSCHIRNHAVSEN, CLERICVS, THOMASIVS, aliique, qui in purganda hac doctrina a ſordibus ſcholaſticis multum operæ ac ſtudii poſuerant, partim nimis generalia præcepta tradiderint; partim modos inueniendi veritates haud demonſtrauerint; animum adpulit ad negotium hoc logicum, idque magna fide & induſtria in incrementum diſciplinæ huius egit. quam in cauſſam anno MDCCIIII. Lipſiæ edidit diſſertationem de *nouis ratiocinandi adminiculis*, cuius capite primo diſſerit de *principiis demonſtratiue ratiocinandi proximis* ac fundamenta oſtendit, quibus propoſitiones, quum adfirment quid, aut negent, ſint vniuerſales, aut particulares nitantur; ſecundo *de modo ratiocinandi ſimpliciori, receptis doctrinis haud adcommodato*; tertio *de modo concluſiones nouas eliciendi receptis doctrinis accommodato*; & quarto de *vſu huius doctrinæ*. qua disputatione multas quidem emendationes doctrinæ Peripateticæ & acceſſiones non leuioris incrementi fecerat; curis tamen & meditationibus, quibus animum penitus conſecrauit, poſterioribus meliora & præſtantiora præſtitit omnia. quapropter quum anno MDCCVII. ederet *philoſophiam ſyntheticam*, ei inprimis curæ fuit; quemadmodum viam non ſolum ad examen veri; ſed inuentionem quoque commonſtraret; præcepta de examinandis ratiocinationibus exhiberet & ratiocinationem quatuor terminorum & obiectiuam exponeret. ſed anno MDCCVIIII. librum *de ſenſu veri & falſi* emiſit in lucem publicam,

quo

quo omnia pleniore & clariore ratione explanauit, atque inprimis diſcrimen inter ratiocinium mathematicum & philoſophicum oſtendit, etiam de ratiocinatione grammatica egit. anno MDCCXI. iterum *philoſophia ſynthetica* publici vſus fiebat, qua editione addidit ratiocinium a maiori ad minus, & a minori ad maius; & anno MDCCXVI. prodibat ipſius *phyſica diuina*, qua copioſe diſſeruit de differentia ratiocinii mathematici & philoſophici. tandem tertia editione *philoſophiæ ſyntheticæ* anno MDCCXVII. duo ratiocinationum genera, *cauſſalem* & *practicam* adiecit, etiam de *poſſibilitate*, *cognitione vulgari*, *ratiocinatione negatiua conſequentiæ adparentis* & demum *compoſita* egit, cuius doctrinæ de variis ratiocinandi modis a RVDIGERO traditæ iam exhibebimus ſummam, ſecuti editionem tertiam philoſophiæ ſyntheticæ. diuidit igitur veritatem ratiocinatiuam in *ſenſualem*, *idealem* & *grammaticam*. *ſenſualis* ſiue mathematica ex circumſtantiis quantitatis applicatione ſenſuum immediata colligitur, quod discrimen inter ratiocinationem mathematicam & philoſophicam RVDIGERVS primus diſtincte expoſuit, præſertim *phyſica diuina*, [1] quæ cauſſa quoque, cur ſæpius aduerſus Carteſium, eius ſectatores ac pleroſque mathematicos diſſerat. quam differentiam alii quidem ante RVDIGERVM obſeruarunt, ISAACVS NEWTON, [2] IO. CLERICVS, [3] GVIL. GILBERTVS; [4] nemo tamen iſtam tam copioſe & diſtincte expoſuit. *idealis* veritas ratioci-

1 *Lib. I. cap. 1. §. 40. p. 13 ſqq.* 2 *philoſ. natur. princ. math.*
3 *logic. part. III. c. 13.* 4 *de magnet. lib. VI. cap. 3. 9.*

natiua ſiue philoſophica, eſt vel generalis, vel ſpecialis. *generalis* vel duobus ſolum conſtat terminis, vel tribus & quatuor, vel pluribus. quæ duobus ſolum conſtat, diuiditur in *conuerſionem* & *oppoſitionem*, quas in ſpeciebus ratiocinationum numerat, quum a Peripateticis habeantur adfectiones propoſitionum. veritas ratiocinatiua idealis, quæ conſtat tribus & quatuor terminis, eſt ſyllogiſtica; conſiderat autem RVDIGERV'S ſyllogiſmum ſynthetice, veluti medium inueniendi nouas veritates. quibus de cauſſis fundamenti loco ponit propoſitionem, & inde deducit nouam ideam, quam complectitur concluſio, quæ noua idea ſi coniungitur cum illa idea, vnde deducta eſt, efficere poteſt propoſitionem minorem adeoque formam ſyllogiſmi. dicitur igitur hæc ratiocinatio *aſſumtiua*, quia nondum poſitus terminus ſiue idea aſſumitur: quæ idea deducitur modo ex ſubiecto, modo prædicato tantum, modo ſimul ex ſubiecto & prædicato propoſitionis fundamentalis, vt inde duo genera veritatis ratiocinatiuæ aſſumtiuæ, alterum per *tres terminos*; alterum vero per *quatuor terminos* gignantur. qua doctrina exponit momenta de figuris & modis ſyllogiſmorum, eaque ita explanat, vt variis ratiocinandi modis ad inueniendas veritates debeant inſeruire. quibus traditis, explicat veritates ratiocinatiuas, quæ ad ſyllogiſmorum formas haud poſſunt adcommodari, quales ſunt *transſumtiua*, quam diuidit in *disiunctiuam* & *comparatiuam*; *obiectiua*, *practica*, *cauſſalis*, & addit doctrinam de diuerſis ratiocinatiuæ aſſumtiuæ formis. tandem diſſerit de veritate ratioci-

natiua

natiua *verbali*, qua rectum verborum vſum concludimus.

§. XXVIIII. *Tertium* genus eſt illorum, qui placita Peripatetica ac ſcholaſtica retinuerunt, notisque illuſtrarunt & acceſſionibus auxerunt. quo ſpectat vir clariſſimus IO. CHRISTIANVS LANGIVS, qui additamentis ad *nucleum logicæ Weiſianæ* multam operam doctrinæ huic de ſyllogiſmo dedit, varias imagines ad modos ſyllogiſmorum facilius percipiendos ſpectantes exhibuit, & omnino admodum ſubtilis regularum extitit auctor, vt non omnis ingenii eſſe cenſeamus, ipſius præceptis animum ad artem hanc cognoſcendam exercendamque præparare. equidem Peripateticorum placita non tam ſancta conſiderauit æſtimatione, vt ab illis nonnunquam diſcedere, nefas atque impium eſſe credidiſſet; in explicandis tamen atque illuſtrandis doctrinis inutilibus maxime fuit diligens, easque retinuit, quarum magnam partem potuiſſet dimittere ſilentio, etiam confutare, niſi forſan ſingulari quadam cauſſa adductus tale ſeruauerit inſtitutum. quos modos ſyllogiſmorum tradiderit IO. CHRISTOPHORVS STVRMIVS, idem doctiſſimus LANGIVS [1] obſeruat.

§. XXX. Perueniamus ad doctrinam de *demonſtratione*, quæ vox non vna ſententia vſurpatur a philoſophiæ magiſtris. notat enim generatim probationem, ſiue ſit certa, ſiue probabilis; ſpeciatim vero probationem certam, modo illam, quæ ſenſione ipſa nititur; modo eam, quæ ex indole idearum ſiue notionum mentis deducitur, quæ poſterior a ple-

1 *p.* 398.

riſque *demonſtratio*; prior autem *oſtenſio* adpellatur. quodſi philoſophorum monimenta perluſtramus, non obſcure ex illis colligere poſſumus, quod per longum temporis tractum doctrina Ariſtotelis multis in magno fuerit pretio atque honore; tempeſtate vero, qua noua lux philoſophiæ orta eſt, magna ceperit detrimenta, & quæ de demonſtratione tradi debent, ratione plana, euidenti atque vtili ſint expoſita. ARISTOTELES quippe ex omnibus philoſophis, quos ætas vetus protulit, in hoc logicæ argumentum incubuit diligentiſſime, ideoque ab aſſeclis ſuis ſingulari æſtimationis cultu eſt adfectus ac creditus, quod cæleſti motu quodam incitatus ad opus hoc adgreſſus, eiusque partes diuinis auſpiciis peregerit feliciſſime. ſcripſit autem ARISTOTELES libros duos *priorum analyticorum* & libros totidem *analyticorum poſteriorum*; ἀναλύειν autem eſt *reſoluere quæſtionem ad propriam cauſſam*, vt ex THEMISTIO [1] colligi poteſt. erat enim ipſi princeps propoſitum, artem ſyllogiſmum componendi tradere, cuius tres ſpecies, *demonſtratiuum*, *dialecticum* & *ſophiſticum* conſtituebat, quam in cauſſam quum ſyllogiſmus compoſitus ſit ex propoſitionibus; & propoſitiones conſtent ex terminis, præmiſit libros de enunciationibus & categoriis. de ſyllogiſmo igitur demonſtratiuo egit libris analyticorum, ac quidem *prioribus* de ſyllogiſmo generatim; *poſterioribus* de demonſtratione ſpeciatim, quam dicit eſſe ſyllogiſmum ἐπιστημονικόν, confer PETRVM GAS-

1 *lib.* 1. *poſter. analyt.*

SENDVM.

SENDVM.[1] quapropter GALENVS[2] indicat, veram & antiquam inſcriptionem analyticorum priorum fuiſſe περὶ συλλογισμȣ̃, quod etiam confirmat BOETHIVS:[3] *ſcripſit autem duos reſolutorios libros de ſyllogiſmo*; poſteriorum autem analyticorum antiquum titulum fuiſſe περὶ ἀποδείξεως, *de demonſtratione.* demonſtrationem, cuius effectus ſit ſcientia, diuiſit Ariſtoteles in demonſtrationem τȣ̃ διότι, & τȣ̃ ὅτι, quarum prior eſt, qua probatur effectus per cauſſam propriam, & dicitur quoque demonſtratio *a priori*, quæ ſecundum Ariſtotelem conſtare debet ἐξ ἀληθῶν, καὶ πρώτων, καὶ ἀμέσων καὶ γνωριμωτέρων, καὶ προτέρων, καὶ αἰτίων τȣ̃ συμπεράσματος. atqui hac ratione quatuor proprietates principiorum, quibus nitatur demonſtratio, poſuit. primum enim dicit, hæc principia debere eſſe *vera*, quoniam ex falſo verum haud poſſit cognoſci, ac quidem *neceſſario vera*, cuius neceſſitatis tres gradus ex ARISTOTELE obſeruant, κατὰ παντὸς, καθ' αὐτὸ & καθόλȣ. principia κατὰ παντὸς dicuntur, vbi prædicatum de ſubiecto omni ſemper vere dicatur; κατ' αὐτὸ, ſi prædicatum comprehendat notionem differentiæ ſubiecti; & καθόλȣ, ſi prædicatum ratione *ſubiecti* ita ſe habeat, vt reciprocando poſſit efferri. ſecundum principia debent eſſe *prima* & *immediata*, quæ per alia non ſint demonſtranda; diuiduntur autem iſta in *axiomata* ac *theſes* & has in definitionem & hypotheſin. tertium putauit Ariſtoteles, demonſtrationem eſſe inſtituendam ex *principiis notioribus* &

1 *De origin. & varietat. logic. cap. V.* 2 *de libris propriis tom. IIII. p. 367.* 3 *II. de interpretat.*

prioribus,

prioribus, non nobis; ſed natura. ſcilicet alio loco [1] tradit diſtinctionem inter notiora natura & nobis, inter γνωριμώτερα κατὰ τὸν λόγον & γνωριμώτερα κατὰ τὴν αἴσθησιν, id eſt, *notiora ſecundum rationem & ſecundum ſenſum*, illa vero longiſſime a ſenſu abeſſe & eſſe maxime vniuerſalia docet. [2] quæ omnia ſi colligamus, deprehendimus, quod notiora natura ſiue ſecundum rationem ſint *vniuerſalia*; notiora nobis vero ſiue ſecundum ſenſum *ſingularia*, quam ſententiam plane falſam & erroneam cur amplexus ſit Ariſtoteles, definire non poſſumus: ac quamuis nonnulli crediderint, ipſum per PLATONIS doctrinam, quod ideæ veri fuerint in mente, antequam ſit coniuncta cum corpore; in hanc opinionem eſſe deductum; conſtat tamen ex aliis locis, Ariſtotelem his Platonicis nugis nullum præbuiſſe aſſenſum. ceterum non mirum, quod exiſtimauerit, cognitionem noſtram incipiendam eſſe ab vniverſis & ducendam ad ſingularia, [3] quoniam totum ſit notius ſuis partibus, & vniuerſale ſit totum, hincque aliis adhuc adductus cauſſis phyſicam tradiderit ad rationem metaphyſicorum. ſed tamen confundit philoſophus hic totum logicum ſiue vniuerſale cum toto phyſico. de hoc verum eſt, quod ſit notius ſuis partibus, quoniam propius adpoſitum ſeſt ſenſibus, quam eius partes, quod autem nemo dicat de vniuerſali. tandem principia huius demonſtrationis debent eſſe *concluſionis cauſſæ*. quod autem ad demonſtrationem τῦ ὅτι adtinet, illa ignobilior priore habetur ac defini-

1 *phyſ. lib. I. c. 5.* 2 *analyt. poſter. lib. I. cap. 2.*
3 *phyſic. auſcult. lib. I. c. 1.*

tur,

tur, quod ſit *ſcientia, qua cognoſcatur ſcientifice, hanc vel illam adfectionem huic vel illi ſubiecto ineſſe*, cuius tria genera ex ARISTOTELE numerant Peripatetici & adhuc multas ſpeciales regulas tradunt.

§. XXXI. Non defuerunt, qui hanc Ariſtotelis doctrinam commentariis illuſtrarunt, explicarunt, ac per longum temporis ſpatium propagarunt, ea mentis opinione occupati, quod in iſta ſummum logicæ præſidium poſitum ſit. ex vetuſtioribus in poſteriorum analyticorum libros vtrosque ſcripſerunt THEMISTIVS & IO. PHILOPONVS; in librum ſecundum EVSTRATIVS aliique, quorum opera haud ſeruata ſunt, nec non AVERRHOËS, confer GERHARDVM IO. VOSSIVM [1] & IO. ALBERTVM FABRICIVM. [2] poſthac præcipue tempeſtate ſcholaſticorum hanc quoque logicæ Ariſtotelicæ partem coluerunt diligenter, nec ſolum iſtam in ſcriptis logicis expoſuerunt; ſed & ſeorſim tradiderunt ac de demonſtratione peculiares ſcripſerunt libros. ex quibus præ aliis VIOTTVS & SCHEGKIVS celebritatem ac famam nominis ſibi compararunt, quamuis non omnia, quæ Ariſtoteles ea de re ſenſit, conſentione ſua confirmauerint, vti de hiſce operibus iam ſupra diſſeruimus. præter quos alii idem argumentum ſunt perſecuti, SEBAST. FOXIVS, IO. LVD. HAVENREVTERVS, ANDR. LIBAVIVS, ANDREAS PLANERVS, quorum monimenta recenſent BOLDVANVS, [3]

1 *De natur. & conſt. logic. c. XII. §. 7.* 2 *bibl. græc. lib. III. 6. p. 114.* 3 *p. 130.*

DRAV-

DRAVDIVS,[1] & LIPENIVS [2] bibliothecis ſuis philoſophicis.

§. XXXII. At vero qui philoſophiam Ariſtotelis non ſancta & deuota animi religione coluerunt, ac ſuo ingenio veritates ſapientiæque arcana perſcrutari inſtituerunt, de hac quoque doctrina iudicarunt liberius, ipſamque diligenter examinatam non adeo grauiorem eſſe pronuntiarunt. PETRVS RAMVS[3] multa in Ariſtotelis præceptis de demonſtratione atque in libris analyticis de asſidua obſcuritate queritur; quum contra PROCLVS [4] Ariſtoteli vitio vertat, quod ipſius analytica nimis ſit perſpicua, vt a quouis non plane ſtupido posſit intelligi. atqui huiusmodi cenſuram aduerſus rem laude omnino dignam merito reiecit GERHARDVS IO. VOSSIVS;[5] qui autem, quum obſeruaſſet, quod in analytica poſteriora nemo melior *Zarabella* & *Crellio* ſcripſerit, de RAMO ita iudicat:[6] *Rami furioſa conuitia in demonſtrandi artem, quam non intelligit, nec aſſe emptitem. ſane dum inutiles herbas ſe ex logicis runcare velle promittit, euellit longe vtiliſſimas, dumque arborem totam pollicetur, ramum tantummodo exhibet: Theſſali & aliorum ſimilis, qui vt Galenus primo methodi libro ait, haud exquiſite accurateque inſtituendo morborum diuiſiones, perinde faciunt, ac ſi litteras diſpeſcerent in vocales & conſonas, ac ſic belle ſe defunctos putarent, quaſi non & illæ ſuas habeant differentias ac ſpecies.* noſtro iudicio & RAMVS & VOSSIVS affecti-

1 *p.* 1334. 2 *p.* 376. 3 *ſcholis dialect. lib. IX.* 4 *ſcholiis ad Platonis Cratyl.* 5 *de natura & conſtit. logic. c. XII. §.* 3. 6 *cit. loc. §.* 7.

bus

bus aliquid dederunt, & humani quid paſſi ſunt. ille, quod acerbius interdum Ariſtotelem perſtrinxerit; hic vero, quod nimio erga philoſophum hunc amore incitatus vehementer diſſeruerit aduerſus Ramum, nec diſcrimen inter res ipſas, & modum diſputandi fecerit, qui reprehenſione quidem dignus eſſe poteſt, quamuis res ipſa ſuum pretium habeat. PETRVS GASSENDVS vt grauiſſime de integra Ariſtotelis philoſophia ſenſit ac iudicauit; ita & in hoc argumentum ad demonſtrationem ſpectans animaduerſiones inſtituit accuratius. etenim [1] obſeruat non ſolum generatim in hac doctrina multa deeſſe; multa haud vtilia; ſed inania, quin etiam ſibi contraria & repugnantia proponi; ſed & ſpeciatim ſingulari induſtria magnaque iudicii vi demonſtrat, neque talem demonſtrationem, neque ſcientiam dari, qualem expoſuit Ariſtoteles, cuiusmodi obſeruationes dignæ omnino ſunt, quas omnes diligenter legant mentisque meditatione aſſidua contemplantes expendant. CHRISTIANVS THOMASIVS [2] quum breuiter placita Ariſtotelis de demonſtratione attigiſſet, addit: *his omnibus miſſis, partim vt euidentibus, partim vt inutiliter ſubtilibus, partim vt falſis*; & IO. FRANCISCVS BVDDEVS [3] dicit: *cetera, quæ prolixe de demonſtratione præcipiunt, dum de quæſtione, quæ demonſtrari poſſit, de immedietate rationum probantium, de gradibus neceſſitatis operoſe diſputant, futilia ſunt & inepta. ſicut & illud*

1 *exerc. parad. aduerſus Ariſtot. lib. I. exerc. V. ſeqq. p. 125. tom. III. opp. lib. II. exerc. V. & VI.* 2 *introd. ad philoſ. aulicam cap. VIII. §. 4.* 3 *philoſ. inſtrument. p. 1. c. 3. § 21.*

inepte

inepte ſatis & ridicule aſſeritur, quod in demonſtratione apex ſcientiæ humanæ, immo omnis felicitatis conſiſtat. veritas enim indemonſtrabilis præſtat demonſtrabili: & vero ſimilitudinis interdum maior eſt vtilitas, quam ſcientiæ. ANDREAS RVDIGER [1] obſeruauit, quod principia, quæ Ariſtoteles ad demonſtrationem τοῦ διότι neceſſaria eſſe putauit, aperte ſignificent confuſionem demonſtrationis mathematicæ & philoſophicæ; alio autem loco [2] oſtendit rationem, qua hæc doctrina ſit exponenda. nec negari poteſt, quod Ariſtotelis præcepta non ſolum perturbatim & ſæpe obſcure ſint propoſita; ſed & multa contineant, quæ in nugis numeranda, & momenta haud leuiora ſilentio prætermittant. nam ante omnia ignorantiam veræ indolis veritatis cum certæ, tum probabilis deprehendimus, nec non diſcriminis demonſtrationis, quæ modo immediate ex ſenſione; modo ex definitionibus idearum eſt inſtituenda. multæ dantur demonſtrationes maxime firmæ ac ſolidæ, quæ haud principiis immediatis ac primis nituntur, nec niti poſſunt. nec in gradibus necesſitatis, quos tradidit Ariſtoteles, verum adſecutus eſt fundamentum, ſiquidem neceſſarium nexum inter ſubiectum & prædicatum, ex quibus enunciatio compoſita eſt, ex ſubordinatis & diuerſis ideis, num idea prædicati pertineat ad eſſentiam ſubiecti, an accidentia, nec ne? demonſtrare debemus, ex quibus facile poteſt colligi, num propoſitio ſit pronuntianda vniuerſa, an particulares. quod ſi ita eſt,

1 *phyſ. diuin. lib. I. cap. I. ſect. 2. §. 67. ſeqq.* 2 *de ſenſu veri & falſi lib. IIII. cap. 4.*

ſicuti

ſicuti eſt, hanc doctrinam rectius ac verius tradendam eſſe putamus, quod hac ratione noſtro iudicio fieri poteſt. demonſtratione philoſophica vel adprobamus, vel refutamus concluſiones. priori modo concluſiones noſtras probamus per definitiones noſtras, quæ eſt demonſtratio *a priori*; definitiones autem & alias veritates demonſtramus per ſenſionem, quæ eſt demonſtratio *a poſteriori*. refutamus autem aliorum concluſiones ex definitionibus ipſius ac diuiſionibus, quas ſi ipſi quoque admittimus, eſt demonſtratio κατ᾽ ἀλήθειαν, ſin minus, κατ᾽ ἄνθρωπον. definitiones vero ac diuiſiones aliorum refutamus vel per ſenſiones, quæ eſt *deductio ad impoſſibile*; vel per concluſionem manifeſte falſam, quæ eſt in theoreticis *deductio ad abſurdum*; in practicis *deductio ad incommodum*: confer ANDR. RVDIGERVM. [1]

§. XXXIII. Ratio ordinis poſtulat, vt doctrinam de *probabilitate* ex hiſtoriarum monumentis illuſtremus breuiter. veteres philoſophi ante Ariſtotelem nihil tradiderunt de hac ſpecie veritatis, ſiquidem ſatisfeciſſe aliis perſuadebant ſibi, quando argumentandi artem demonſtrarent. ARISTOTELES differentiam conſtituebat inter *analyticam*, id eſt, doctrinam de demonſtratione, cuius finis ſit ſcientia; & *dialecticam*, quamuis hæc vox a Peripateticis non vna adhibeatur ſententia. quando enim dialecticam opponunt analyticæ, dialectica apud Peripateticos eſt ars ex probabilibus diſſerens: hinc a SVIDA quoque definitur, quod ſit μέθοδος δι᾽ ἐνδόξων περὶ

1 *Philoſ. ſynthetic. p. 218. ed. 3.*

παντὸς τῦ προκειμένυ συλλογιστικὴ, *methodus, quæ per probabilia de qualibet propoſita quæſtione ratiocinatur.* at vero quum aliquid vel vere ſit probabile, vel tantum tale adpareat; vocem *dialecticæ* vſurparunt modo ampliori ſententia pro vtraque ſpecie probabilitatis, qua ratione dialectica in organo Ariſtotelis complectitur ipſius libros *topicorum* atque *elenchorum ſophiſticorum*; modo vſu ſtrictiori pro ea doctrina, quæ tantum vere probabilia tractet, & octo libris topicorum exponatur. quibus Ariſtoteles proponit ſyllogiſmum probabilem, dialecticum, quem adpellat *epichirema*; probabile autem ipſi eſt *propoſitio, quæ omnibus, aut plerisque, aut ſapientioribus, iisque vel omnibus, vel plerisque, vel celeberrimis vera videtur.* [1] id, de quo inſtituitur heic diſputatio, dicitur *problema*, item *quæſtio*, vt adeo dialectica tradat artem de rebus vere probabilibus diſſerendi, bene interrogando, apteque ad interrogata reſpondendo, vsque dum deducatur probabile: atqui hæc eſt cauſſa, cur doctrina talis dicatur ἐρωταστικὴ καὶ ἐξεταστικὴ. quapropter Ariſtoteles multa dat præcepta cum *interroganti*, tum *reſpondenti*, atque exiſtimat, quod hæc logicæ pars animam præparare debeat ad argumenta, quæ gignant ſcientiam. nam ipſi dialectica eſt πρώτη ἀνάλυσις; & analytica eſt ſecunda & ἀνάλυσις vera: triplicem autem vſum ſpeciatim commemorat dialecticæ, [2] ad *exercitationes*, ad *colloquia* & ad *philoſophiæ ſcientiam.* at vero quum exiſtimat Ariſtoteles, omnem diſputationem inſtitui de problemate & quæſtione, ad quam poſſit re-

1 *Lib. I. top. cap. I.* 2 *lib. I, cap. II. top.*

ſpon-

ſponderi *eſt* aut *non eſt*; omne problema pertinere putat ad rei, de qua quæſtio inſtituatur, aut definitionem, aut genus, aut proprium, aut accidens, confer GERH. IO. VOSSIVM [1] & PETRVM GASSENDVM. [2] exſtant e græcis commentaria in libros Ariſtotelis *topicorum* ALEXANDRI *Aphrodiſei*; THEMISTII autem commentarius periit: e latinis huc ſpectant CICERONIS *topica*, quæ libris ſeptem expoſuit BOETHIVS, cuius latina interpretatio topicorum Ariſtotelis quoque exſtat, confer IO. ALBERTVM FABRICIVM. [3] ſophiſtæ & rhetores transferebant vſum topicorum ad ſtudia eloquentiæ, & corruptam exercebant artem, qua de re quadam in vtramque diſſeruerunt partem, id quod GERH. IO. VOSSIVS [4] quoque obſeruauit, quamuis alieno a mente noſtra iudicio. namque tale inſtitutum probat vehementer, quod nos iis de cauſſis reprehendendum eſſe cenſemus, quoniam genuina diſciplina & logicæ & eloquentiæ inde multum cepit detrimenti: illa quod dialecticam ſiue doctrinam de probabilitate ad oratoriam præcipue pertinere exiſtimauerint; hæc vero, quod mutata fuerit in ſophiſticam artem de omnibus rebus diſſerendi in vtramque partem, id quod munus quidem eſt ſophiſtarum; minus vero germanorum oratorum ac rhetorum. veteres STOICI quidem diſcrimen poſuerunt inter *ſcientiam*, *opinionem* & *comprehenſionem*: *ſcientia* erat firma ac ſtabilis comprehenſio, quam ne ratio quidem

1 *De natur. & conſtit. logic. cap. XII.* 2 *de origin. & variet. logic. c. V. p. 47.* 3 *bibl. græc. lib. III. cap. 6. p. 115.* 4 *cit. loc. §. XI. XII.*

mutare poſſit: *opinio* autem imbecilla & falſa aſſenſio & *comprehenſio* aſſenſio viſi comprehenſibilis, quod ita verum, vt non poſſit eſſe falſum. hinc colligitur, in ſolis ſapientibus ſcientiam; opinionem vero in ſtultis eſſe; vtrisque autem communem eſſe comprehenſionem, vt quæ ſit id, per quod verum diiudicatur: confer THOMAM STANLEIVM.[1] ſic quoque Stoici argumenta vera diuiſerunt in demonſtratiua & minus demonſtratiua; ſed indolem genuinam probabilitatis minus expoſuerunt.

§. XXXIIII. Peripatetici non adeo ſolliciti fuerunt de hac logicæ parte, qua de re queritur GER. IO. VOSSIVS:[2] *pars hæc logices negligenter admodum tractari in ſcholis ſolet, ſiue vt facilis & obuia, ſiue vt inutilis.* atqui omnino hæc Ariſtotelis doctrina, ſi iudicare velimus ex veritate, eſt inutilis & admodum lubrica, quæ nullo fundamento nititur. etenim quærit Ariſtoteles probabilitatem in opinione aliorum, quæ cum veritate nihil habet commune, quum potius quærenda ſit in ipſa re: quin etiam ſi poſita eſt in opinionibus hominum, opiniones debent iam eſſe cognitæ, quarum ſi nulla eſt probabilis; excogitanda quidem eſſet noua, quod autem ſecundum hæc principia haud fieri poteſt. nam vbi nulla eſt opinio, ibi nulla eſt probabilitas. nec ſolide illos determinat, quorum opinionem in cognoſcenda probabilitate debeamus amplecti, quando dicit: probabile eſt, *quod videtur omnibus, vel pluribus, vel ſapientioribus.* quis

1 *Hiſt. philoſ. p. 565.* 2 *cit. loc. §. VIII.*

enim

enim *plures* coniungat cum *ſapientibus?* idem eſſet ac ſi quis de vita pie inſtituenda conſulere Chriſtum & Belial iuberet, ſiquidem plures affectibus dediti longe abſunt a ſapientia, vt adeo mens nihil probabile poſſit adſequi, ſi plures quid affirmant; ſapientes autem negant. quando autem Ariſtoteles opiniones ſapientum probabile quid efficere cenſet; error hic ipſi communis fuit cum Stoicis, quos lepide perſtringit CICERO:[1] *quod dicunt, omnia ſe credere ei, quem iudicent fuiſſe ſapientem; probarem, ſi idipſum rudes & indocti iudicare potuiſſent: ſtatuere enim, quid ſit ſapiens, vel maxime videtur eſſe ſapientis.* ceterum corruptæ eloquentiæ cultoribus, qui id in ſumma laude ponunt, quando in vtramque partem diſſerere aliisque fucum facere poſſunt, hæc Ariſtotelis placita non poſſunt non placere.

§. XXXV. Merito igitur recentiores nonnulli philoſophi, quibus inerat ſumma iudicii vis ſtudiumque veritatis, peripateticam doctrinam hanc examini ſuo ſubmiſerunt, inter quos PETRVS GASSENDVS præcipue negotio hoc functus eſt feliciter. *primum* obſervat, libris topicorum Ariſtotelis omnia magna confuſione eſſe perturbata;[2] *deinde*[3] dicit: *nugas, quibus libri topici ſcatent, commemorare quis valeat? obſeruari dumtaxat velim doctrinam vaniſſimam, quæ libris præſertim IV. V. VI. per negationes traduntur. tertium*[4] notat multa erronea & in illis præcepta duo, quorum alterum eſt, vt in diſputatione loqua-

1 *Lib. IV. quæſt. acad. c.* 5. *p.* 127. *t. III. opp.* 2 *exerc. parad. aduerſ. Ariſtot. lib. I. ex.* 5. 3 *exercit. VI. p.* 133. 4 *ibid. exerc. VII. p.* 138.

mur ambigue; vt potius quidquid obuenerit animo, effutiamus, quam vt cedamus aduerſario nobis. in eodem quoque cenſu habet, quod doceat, diſputationem cum plebe inſtituendam eſſe non per ſyllogiſmos; ſed inductionem, quaſi homo plebeius ac rudis vim ſyllogiſmorum haud capere poſſit; item quod orationem, quæ concludat additis detractisque quibusdam, vitioſam pronuntiet, quaſi enthymema ſit vitioſum, cuius tamen longe frequentior ſit vſus, quam integri ſyllogiſmi. *tandem*[1] oſtendit, multa hiſce libris contineri, quæ ſibi ſint repugnantia & contraria, cuiusmodi cenſura ſatis eſt iuſta & firma, quamuis ad rem ipſam probabilitatis ſpeciatim haud ſpectet, nec ſignificet, quam ieiuna & arida, etiam falſa heic ſint præcepta Ariſtotelis.

§. XXXVI. Qua cura & induſtria RAMVS & ipſius aſſeclæ *locos topicos*, veluti ſedes argumentorum tradiderint, ſatis notum & iam ſupra a nobis obſeruatum eſt. recentiori tempeſtate philoſophi magnis quidem ſtudiis logicæ artem emendare, illamque nitidiore ornatam facie exhibere elaborarunt; ſed pars hæc de probabilitate aut a plerisque logicarum ſcriptoribus minus expoſita; aut leuiori induſtria nec pro rei dignitate tradita. atqui omnino eſt, quod talem miremur negligentiam. probabilitas eſt ſpecies veritatis, ex cuius præſtantia de illius quoque excellentia debemus iudicare, præcipue quum plurium rerum, quæ ad cognitionem noſtram poſſunt venire, probabilis tantum ſit notitia, adeo vt ope eius neque homo doctus, neque rudis lit-

1 *Cit. loc. exercit. VIII. p.* 144.

tera-

terarum carere poſſit. ſic doctrina, quæ res naturales explicat, quæue præcepta de conſiliis & prudentia viuendi tradit, probabilitate nititur, quod celeberrimi ac grauiſſimi phyſicæ doctores profeſſi ſunt ingenue. nec hiſtoriarum ſtudia felicius poſſunt coli, aut interpretationes ſcriptorum proſpere inſtitui, niſi doctrina hæc de probabilitate lucem præferat ſuam, vt multa alia taceamus momenta, in quibus illius vtilitas maxime eſt inſignis ac conſpicua. pauci igitur ſunt, qui accurate copioſeque diſputarunt de probabilitate. PETRVS GASSENDVS [1] putat, in eo conſiſtere naturam probabilitatis, *quod plus habeat euidentiæ, quam obſcuritatis*: ſiquidem dicit: *ſyllogiſmus ſuaſorius, probabilis, opinabilisque talis dicitur propter notitiam confuſionis, quam ita perſuadet, probatque, vt tametſi plus euidentiæ, quam obſcuritatis habeat, relinquat nihilominus hæſitationis aliquid & idcirco dici opinio mereatur. opinio quippe, quatenus volunt eam differre a ſcientia, nihil aliud eſt, quam notitia non plane certa, ſed cum quadam formidine imbecillitateue aſſenſus. heinc* ὑπόληψις *etiam græce dicitur, quaſi ſit ſuſpicio, ne forte fallamur.* ſed hac ratione GASSENDVS probabile quidem diſtinguit ab eo, quod haud probabile eſt; minus vero a demonſtratiue vero, de quo etiam dicere poſſumus, quod plus habeat euidentiæ, quam obſcuritatis. IO. LOCKIVS [2] duobus fundamentis probabilitatem niti, adfirmauit, quod alterum ſit *rei cuiusuis conuenientia cum cognitione, obſeruatione &*

1 *Inſtit. logic. part. III. canon. 18. p. 117. t. I. opp.* 2 *de intellect. human. lib. IIII. cap. 15. §. 4.*

 expe-

experientia noſtra; alterum *teſtimonium aliorum, quo ea confirmant, quæ obſeruarunt atque experti ſunt*; quæ principia LOCKII vera quidem ſunt; minus vero adæquata. etenim experientia pertinet tantum ad probabilitatem medicam, & teſtimonium ad probabilitatem hiſtoricam, præter quas adhuc aliæ ſunt ſpecies, quæ hæc principia haud admittunt. ceterum quum teſtimonium, velut principium generale probabilitatis poſuerit, videtur procliuis ad ſententiam Ariſtotelis, qui vult, vt in ſtudiis probabilitatis conſulamus *omnes, plures* & *ſapientes*. CHRISTIANVS THOMASIVS [1] cenſet, quod probabilitas *ſit oſtenſio aſſertionis per connexionem non neceſſariam*; & alio loco [2] duo criteria probabilitatis commendat, alienam quippe experientiam probam; & propriam notionem mentis accidentium. IO. CLERICVS [3] putat, quod probabilitas nitatur aliena auctoritate, rei natura, cognitione ac experientia noſtra ſiue vera, ſive falſa, animique noſtri adfectione & ratiocinationibus, quem ſequitur IO. FRANCISCVS BVDDEVS. [4] EPHRAIM GERHARDVS [5] diſſerit quoque de hoc veritatis genere ac putat, ea, quæ cognitionem reddant veroſimilem, verſari vel circa propoſitiones ſingulares, vel circa vniuerſales; ac ſingulares effici partim per experientiam, partim per teſtimonium, quæ eſt vulgaris doctrina.

§. XXXVII. Nemo autem ex omnibus philoſophis tam ſolide, accurate ac diligenter ex-

1 *Phil. aulic. c. VIII. §. 5.* 2 *introd. ad phil. ration. cap. X.*
3 *logic. p. II. c. 8.* 4 *philoſ. inſtrum. part. I. c. 3. §. 32.*
5 *delin. phil. ration. lib. I. cap. 9.*

poſuit

poſuit hanc doctrinam, ac ANDREAS RVDIGER, qui non ſolum indolem ac genuinum probabilitatis fundamentum indicauit; ſed diuerſas ipſius ſpecies diſtincte quoque poſuit. ſcilicet[1] ab ipſo definitur probabilitas, *quod ſit ratiocinatio, qua ex eo, quod plures ſenſiones in ſuppoſitione aliqua ſeu hypotheſi ſenſui immediate haud obuia, conueniunt, concludamus ad veritatem hypotheſeos, ea certitudine, quæ omni exceptione haud ſit maior*; qua definitione bene ac perſpicue probabile diſtinguit ab eo, quod fieri poteſt, a fuco oratorio, a prouerbiis, auctoritate, ſimilitudinibus. diuidit probabilitatem in *theoreticam* & *practicam*; & theoreticæ duas conſtituit ſpecies, quarum altera ſpectet ad memoriam, quæ ſit probabilitas *hiſtorica*; altera vero ad iudicium, quæ ſit vel *phyſica*; vel *politica*; vel *hermeneutica*; per practicam autem eam intelligit, *qua ex concurſu plurium cauſſarum futurum aliquem prædicamus euentum*, quæ ſit vel phyſica, vel moralis. atqui hæc omnia copioſe explanat, exemplis illuſtrat & aliorum præcipue Peripateticorum ac CARTESII errores feliciter omnino non ſolum obſeruat, ſed quoque in refutandis illis ſingularem oſtendit induſtriam. cuius expoſitæ doctrinæ præſtantiam poſthac in phyſica demonſtrauit, ac partim generatim iſtam eſſe doctrinam probabilitatis, firmis confirmauit argumentis; partim ſpeciatim argumentationes erroneas Carteſii eiusque aſſeclarum, qui ſæpius id, quod fieri poteſt, veluti probabile amplectuntur, coarguit grauiter.

[1] *Inſtit. erudit. p.* 163. *ed.* 3.

§. XXXVIII. Peruenimus ad doctrinam de *meditatione*, ac ſpeciatim de *præiudiciis*, vti dicuntur, & *dubitatione*, ex quibus illa ſunt eiicienda; hæc vero legitime inſtituenda, ſi meditatio ſuos ferre debeat fructus. primum igitur diſpiciamus *de præiudiciis*, de quibus philoſophi præcipue a tempore BACON. de VERVLAMIO vsque ad noſtram ætatem multum ac copioſe diſſeruerunt, ſiue ad illorum adpellationes; ſiue indolem, ſiue ad diverſas ſpecies, ſiue ad originem & occaſiones, ſiue denique ad effectus, qui inde gignantur, reſpiciamus. quod ad *adpellationem* adtinet, obſeruarunt primum varias ſignificationes vocis *præiudicii*. etenim præiudicia interdum notant principia generalia & propoſitiones vniuerſales, quas gallica voce *préiugés* adpellare ſolent, ſiquidem plures fuerunt ex eccleſiæ romanæ doctoribus, qui methodo quadam generali placita proteſtantium, vti dicuntur, refutare atque argumentis generalibus illorum religionem euellere ſunt conati, de quo inſtituto & ſcriptis ad id pertinentibus diſſerit CHRISTOPH. MATTHAEVS PFAFFIVS.[1] apud interpretes iuris ciuilis præiudicium notat vel eiusmodi iudicium, quod inſtitui debet, antequam ad aliud procedamus; vel rem quamdam iudicatam, cuiusmodi lata ſententia poſthac iudicibus in pari cauſſa exemplum præbet ad conſequentiam, vide ASCONIVM PEDIANVM apud DIONYSIVM GOTHOFREDVM.[2] quodſi vocem hanc ratione originis conſideramus, ſignificat iudicium, quod

1 *Diſſert. I. de præiud. theol. § 2.* 2 *auctorib. latin. lingu. pag. 1362.*

ante

ante legitime inſtitutam meditationem fertur, ſiue ſit verum, ſiue falſum, quæ ſignificatio autem in philoſophorum ſcholis haud recepta eſt. illi enim intelligunt per præiudicia principia maxime generalia eaque erronea, ex quibus alia iudicia erronea gignantur, quæ quamuis a plerisque dicantur *præiudicia*; aliæ tamen adhuc illorum ſunt adpellationes. ſic appellantur *opiniones præiudicatæ*, *præconceptæ*, vide IOH. CLAVBERGIVM;[1] *idola mentis a* VERVLAMIO;[2] *opiniones præſumtæ, a* GVNDLINGIO,[3] vt de aliis taceamus. quamuis hæc præiudicia a philoſophis varia definiantur ratione; re ipſa tamen, quod ſint errores generales, ex quibus alia iudicia erronea veluti concluſiones proueniant, vnius ſunt ſententiæ, niſi quod alter altero accuratius dederit definitionem. varia præiudiciorum genera a philoſophis numerantur. CHRISTIANVS THOMASIVS[4] duo principalia ponit præiudicia, alterum *auctoritatis*; alterum *præcipitantiæ*; IOH. FRANCISCVS BVDDEVS[5] in tribus vitiis voluntatis quærit originem præiudiciorum, ita vt oriantur ex voluptate & ignauia voluptatis filia præiudicia *auctoritatis* & *præcipitantiæ*; ex ambitione præiudicium *electæ* aut *receptæ hypotheſeos*; ex auaritia *obſequioſitas*. IOACHIMVS LANGIVS[6] iſta deriuat ex intellectu & voluntate, vt adeo ſint vel *intellectus*, vel *voluntatis*: praua vero voluntas reſpiciat vel *perſonas*, qui-

1 *Logic. proleg. cap. I.* 2 *organ. lib. I. aphor. 38.* 3 *via ad verit. part. I. p. 52.* 4 *introd. ad phil. ration. c. XIII. §. 41. adde introd. ad phil. aulic. cap. VI.* 5 *phil. inſtr. part. I. cap. 2. §. 30. ſqq.* 6 *medicin. mentis p. 2. c. 4. §. 7. 12.*

bus

bus homo vel nimium *confidat*, vel *diffidat*; vel *res ipſas* & ſic regatur a tribus illis vitiis cardinalibus, cupiditate honoris, opum & voluptatum hinc quatuor claſſes conſtituit praeiudiciorum, *ignorantiae*, *nimiae confidentiae*, *nimiae diffidentiae & prauarum cupiditatum*. ANDREAS RVDIGER,[1] praeiudiciis illis *auctoritatis* & *praecipitantiae* addit adhuc duo alia, *planitatis* & *ſubtilitatis* ratione obiecti, de cuius natura duplex detur perſuaſio. BACO de VERVLAMIO[2] in quatuor claſſes diſtribuit idola mentis ſiue praeiudicia, quum alia ſint *tribus*, alia *ſpecus*, alia *fori*, alia *theatri*: confer IO. BAYERVM[3] & PETRVM GASSENDVM,[4] vt de aliis taceamus. nec minori induſtria philoſophiae doctores elaborarunt, cauſſas & occaſiones praeiudiciorum oſtendere, & quum inde magna impedimenta, quo minus ſtudia veritatis poſſint promoueri, proficiſcantur, viam commonſtrare, qua iſta ſint euellenda hisque morbis adferenda medicina.

§. XXXVIIII. Scriptores, qui huc pertinent, ſunt vel *generales*, vel *ſpeciales*: illi argumentum hoc de praeiudiciis generatim expoſuerunt modo ex inſtituto; modo vero ſimul in ſcriptis logicis. prioris generis ſunt THOMAS BROVNE *pſeudodoxia epidemica*, IO. de HISPANIA, ſiue *Iean d'Eſpagne* libro gallico de *erroribus popularibus*; ABRAHAMVS HEIDANVS de *origine erroris*; HERBERTVS de *cauſſis errorum*, de quibus iudi-

1 *De ſenſu veri & falſi lib. IIII. cap. I.* 2 *nou. organ. lib. I. aphor. 39.* 3 *cynoſura mentis p. 2. cap. I. ſect. I. part. I. p. 139.* 4 *de orig. & variet. log. cap. X.*

cat CHRISTIANVS THOMASIVS; [1] illis autem adiicere poſſumus BALTHAS. SCHVPPIVM, inter cuius ſcripta germanica extat quoque opus de hiſce falſis opinionibus. nec non huc referri poſſunt, qui peculiares diſſertationes de hoc argumento conſcripſerunt, quales ſunt IO. GABRIEL DRECHSLER diſſertatione de *præiudiciis*; IO. CHRISTIAN. LANGIVS de *præiudiciis*; ROMANVS TELLER de *præiudiciis ex ignoratione ſui ortis*; HENRICVS BALTHASAR SEELMANN de *præiudiciis*; GOTTLIEB SAMVEL TREVER *de principiis & remediis præiudiciorum*; ZWINGERVS *de præiudiciis*; SCHROEDERVS *de præiudiciis merito & falſo ſuſpectis.* poſterioris generis ſunt, qui in ſcriptis ſuis logices diſſeruerunt de hoc argumento, quo inter alios ſpectant IO. CLAVBERGIVS, [2] MALEBRANCHE, [3] AVCTOR *artis cogitandi*, [4] CHRISTIAN. THOMASIVS, [5] IO. FRANCISCVS BVDDEVS, [6] IO. LANGIVS, [7] GOTTLIEB GERH. TITIVS, [8] NIC. HIER. GVNDLING, [9] EPHRAIM GERHARD, [10] IO. LOCKIVS, [11] IO. FRIDEMANN SCHNEIDER, [12] IO. P. de CROVSAZ [13] aliique. ſpeciatim vero nonnulli explicarunt præiudicia ac falſas opiniones, quibus homines de rebus ſacris ducuntur, ſiue ad doctrinas, ſiue vitæ

1 *Caut. circ. præcogn. iurispr. cap. X.* §. 33. *not.* 2 *prolegom. logic. c.* 2 *ſqq. p.* 770. *opp. & part. I. cap. II p.* 799. 3 *de inquirenda veritate variis locis.* 4 *part. III. cap.* 20. 5 *introd. ad phil. rat. c. XIII. & phil. aul. c.* 6. 6 *phil. inſtrum. part. I. c.* 2. §. 29. 7 *med. ment. part.* 2. *c.* 4. 8 *art. cogit. c* 4 § 19. 9 *via ad verit. p. I. pag.* 52. 10 *delin. philoſ. ration. lib. I. cap. II.* 11 *de intellectu humano lib. IIII. cap.* 20. 12 *fundamentis philoſ. ration. c. III.* 13 *ſyſt. de reflex. p. II. c.* 6. *&* 7.

actio-

actiones ſpectent, cuiusmodi labore functi ſunt in primis IO. HENRICVS BARTHIVS, qui diſputationes theologicas edidit *de præiudiciis* & CHRISTOPHORVS MATTHAEVS PFAFFIVS duabus diſſertationibus *de præiudiciis theologicis*, quippe quæ multa præclara continent & cultoribus ſacrarum litterarum, præcipue hac tempeſtate commendandæ ſunt diligentiſſime.

§. XL. Recte ac vere ſentiunt philoſophi, quod animus ad veritatis cognitionem poſſit præparari per dubitationem, ſi modo legitima inſtituatur ratione. namque duplex dubitandi modus eſt, quorum alter, quando ſine cauſſa aliquid vocamus in dubitationem, nec tam de probationibus, quam de ipſa re ſine rationibus dubitamus,id quod ſceptici fecerunt; alter vero eſt, quum dubitandi cauſſæ nobis ſunt, qualis dubitatio dicitur ſobria & duplici modo fit. primum enim in rationes, quæ in probationem rei cuiusdam proferuntur, inquirimus, num ſint ſolidæ, nec ne? deinde vero ſi deprehendimus, rationes productas haud eſſe firmas, de melioribus ac vere ſolidis excogitandis ſumus ſolliciti, quorum prius ſi facimus, dubitamus *de probationibus*; poſterius autem,*de ipſa re*. vetuſtiores philoſophi exercuerunt quidem dubitationem modo ſobrie ac continenter; modo vero licentius, quam par erat. prioris generis ſunt, qui philoſophiæ rationem eclecticam, vti dicitur, ſunt ſectati, in quibus principem locum tenet meritoque occupat SOCRATES, qui a ſcriptoribus antiquæ ætatis ſingulari adficitur laude & dicitur *philoſophiæ parens*, *rex philoſophorum*, *doctiſſi-*

doctiſſimus omnium philoſophorum. celebre quidem habuit hoc prouerbium: SE NIHIL SCIRE, NISI HOC VNVM, QVOD NIHIL SCIAT, [1] quod nonnulli ea ſententia intellexerunt, vt ipſum inde inſimulauerint opinionis, quaſi nullam dari ſcientiam humanam, exiſtimaſſet. ſic LACTANTIVS [2] de effato hoc Socratis ita diſſerit: *Socrates vt ceterorum argueret inſcitiam, qui ſe aliquid tenere arbitrantur, ait, ſe nihil ſcire, niſi vnum, quod nihil ſciret. intellexit enim doctrinam illam nihil habere in ſe certi, nihil veri.* quam ſententiam autem LACTANTII doctrinæ Socratis ex XENOPHONTE, PLATONE, STOBAEO aliisque ſcriptoribus a THOMA STANLEIO [3] collectæ haud probabilem eſſe, confirmant. vt itaque ab accuſatione ſcepticiſmi Socratem abſoluerent, exiſtimarunt nonnulli, ipſum hoc prouerbio per ironiam vſum fuiſſe, id quod obſeruat MORHOFIVS; [4] quam coniecturam cum ipſius ſatis celebrata modeſtia haud conuenire, alii monent, ac credunt, Socratem effatum hoc adhibuiſſe, vt tumorem ſophiſtarum, qui ſe omnia ſcire gloriabantur, redargueret. ceterum ſæpius euenit, vt verba ab hominibus bona mente prolata ab aliis modo prauis affectibus, modo inſcitia, modo imprudentia adductis in malam transferantur partem, quod non modo exemplum Socratis, ſed & Epicuri, nec non ſecta Sadducæorum teſtantur. namque quum Antigonus Sochæus

1 *Ariſt elench. ſoph. lib. II. c. 14. Lucian. Hermot. t. I. p. 54. opp. Laert. lib. II. ſegm. 32. Cicer. lib. I. ac. quæſt. Minuc. Fel. in Octau.*
2 *de ira Dei cap. I.* 3 *hiſt. phil. p. 116.* 4 *polyhiſt. tom. II. lib. 2. c. 9. §. I.*

doce-

doceret, Deo non ita obediendum eſſe, vt ſervi dominis, ſpe mercedis commoti præſtant obedientiam; Sadok pariter & Baithus hæc ita intellexerunt, ac ſi dixiſſet, Deo eſſe ſeruiendum ſine ſpe retributionis, & hinc porro collegerunt, nullas pœnas, nulla præmia poſt hanc vitam eſſe exſpectanda, animas hominum cum corpore interire, vide IO. FRANCISCVM BVDDEVM.[1] præter Socratem dubitationes adhibuerunt PLATO, ARISTOTELES, EPICVRVS, aliique, quoniam alias nihil inuenire nec quidquam diiudicare potuiſſent; ſed remota penitus dubitatione, omnes præceptorum doctrinas ſancte conſeruare ac propagare habuiſſent neceſſe. poſterioris generis ſunt; qui licentius iuſto de rebus præter neceſſitatem dubitationes inſtituerunt, aut, vt rectius iudicemus, ea quæ in aperto fuerunt poſita, negarunt, id quod ſolemne erat ſcepticis, de quibus paullo poſt diſſeramus. aduerſus quos alii quidem diſputarunt, veritatem eiusque certitudinem defendentes ideoque adpellati *dogmatici*; ipſam autem dubitationis genuinam indolem, aut modum, quo in ſalutem & gratiam ſenſus veri & falſi debeat iſta fieri rite, minus demonſtrarunt.

§. XLI. Recentiori tempeſtate præcipue CARTESIVS doctrina de dubitatione largiſſimam diſputandi dedit occaſionem, etiam apud nonnullos excitauit ſuſpicionem atheiſmi aut ſcepticiſmi. de præiudiciis cognoſcendis atque eiiciendis leuiore egit induſtria, nec grauiter atque accurate de illorum indole, ve-

[1] *Introd. ad hiſt. phil. Ebr. p. 86. ed. 2.*

ra

ra origine ac modo, quo illis medicina poſſit adhiberi, diſſeruit. præcipue vero doctrinam de dubitatione, in qua multum momenti poſitum eſt, ſi rem ipſam accurate inſpiciamus, omnino corrupit, atque ea tradidit, quæ cum genuina dubitandi ratione ac cognoſcenda veritate nihil habent commune. nam commendauit cultoribus philoſophiæ talem dubitationem, quæ non eſt dubitatio, ſed negatio: hinc dicendi genera *dubitare, reiicere, habere falſa, euertere* & alia vſurpat promiſcue, quaſi ſint eiusdem ſignificationis; quin etiam aperte indicat, quid per dubitationem intellexerit, quando dicit: [1] *quin & illa etiam, de quibus dubitabimus, vtile erit habere pro falſis, vt tanto clarius, quidnam certiſſimum & cognitu facillimum ſit, inueniamus*; & alio loco: [2] *illa omnia, quæ prius vt vera quam maxime credideram, propter hoc vnum, quod de iis aliquo modo poſſe dubitari, deprehendiſſem, plane falſa eſſe ſuppoſui.* at vero quum CARTESIVS certitudinem ſenſuum negaret, quid mirum, quod dubitationem ad eiusmodi quoque res traxerit, quæ per ſenſus & vere & clariſſime percipiuntur, vt de illis dubitandi nobis neutiquam relicta ſit facultas. quapropter dicit: [3] *facile ſupponimus, nullum eſſe Deum, nullum cælum, nulla corpora, nosque etiam ipſos non habere manus, nec pedes, nec denique vllum corpus.* ex quibus patet, quod etiam de Deo dubitationem inſtitui poſſe, exiſtimauerit, quod & aliis locis confirmat, ſiquidem [4] *ſupponam*, ait, *non optimum Deum fon-*

1 *Princip. part. I. §. 2.* 2 *meditat. IV.*
3 *princ. part. I. §. 7.* 4 *medit I.*

tem veritatis; ſed genium aliquem malignum, eumdemque ſumme potentem & callidum omnem ſuam induſtriam in eo poſuiſſe, vt me falleret: item: [1] *num quid eſt aliquis Deus, vel quocunque nomine illum vocem, qui mihi has ipſas cogitationes immittit? quare vero hoc putem, quum forſan ipſemet illarum auctor eſſe poſſim.* præcipue dubitationem iis de cauſſis commendauit, vt hoc medio falſæ opiniones generales eiicerentur ex mente, etiam animus poſſet præparari ad puriores cogitationes & notiones concipiendas.

§. XLII. Propter hanc doctrinam de dubitatione RENATVS CARTESIVS varias cenſuras expertus eſt. alii ipſum adcuſarunt atheiſmi, quod fecit LOENIVS [2] ex ea ratione, quoniam Carteſius de omnibus dubitauerit, etiam, vt expreſſe ipſius verba adhuc teſtentur, de exiſtentia Dei; quum autem ipſius dubitatio nihil aliud fuerit, quam negatio, ſequeretur inde, illum negaſſe Dei exiſtentiam. MARTINVS SCHOOCKIVS, profeſſor philoſophiæ Grœningenſis, eandem inſtituit adcuſationem, quamuis poſthac coram magiſtratu, ſe Carteſio feciſſe iniuriam, profiteri coactus fuerit, id quod commemorat ADRIANVS BAILLETTVS: [3] nec non GISBERTVS VOETIVS huiusmodi grauioris cenſuræ extitit auctor, ex cuius diſcipulis quidam edidit *admirandam methodum nouæ philoſophiæ Renati des Cartes*, qua Carteſium non ſolum occulti atheiſmi accuſat; ſed etiam comparatio-

1 *Medit. II.* 2 *ſelect. phil. proœm. diſſert. I.* §. 25. 3 *vita Carteſii tom. II. p.* 252.

nem

nem inter ipſum & Vaninum inſtituit. alii accuſarunt ipſum ſcepticiſmi, quod omnem ſenſuum fidem remouerit & easdem dubitandi rationes, quibus vſi ſint ſceptici, adtulerit, in quibus adcuſatoribus eſt SAMVEL PARKER [1] aduerſus quem cauſſas Carteſii egit ANTONIVS le GRAND: [2] adde PETRVM DANIELEM HVETIVM. [3] alii quidem negant, Carteſium iure ac merito in atheis ac ſcepticis poſſe numerari, ſiquidem, ſi ſpectamus ad atheiſmum, exiſtentiam Dei tantum in dubium vocauerit, quum iſta ex lumine naturæ ſit cognoſcenda, & inter dubitationem ipſius ac ſcepticiſmum hoc diſcrimen ſit poſitum, quod ſceptici ſemper in dubitatione permaneant, id quod Carteſius minus fecerit. at vero neceſſe omnino habent profiteri, quod Carteſius talia de dubitatione tradiderit, quæ facile quemdam in atheiſmum ac ſcepticiſmum poſſent deducere, vide IACOBVM GVILIELMVM FEVERLINVM: [4] adde VALENTINVM ALBERTI, [5] MASTRICHT, [6] GEORGIVM PASCHIVM [7] GOTTLOB FRIDERICVM SEELIGMANNVM, [8] IOH. FRANCISCVM BVDDEVM. [9] nec defuerunt ex ſectatoribus CARTESII, qui ipſius auctoritatem tueri elaborarunt, obſeruantes, quod haud ſerio dubitauerit, videó IO. SCHO-

1 *De Deo & prouid. diſp. 6.* 2 *apolog. pro Renato Carteſ. contra Parkerum.* 3 *cenſura philoſ. Carteſian. cap. I. § 15.* 4 *diſſertationibus de dubitatione Carteſiana; item: in quantum Carteſio atheiſmus atque ſcepticiſmus posſint imputari.* 5 *diſp. de Carteſianiſm. & Coccei. cap. I §. 9. c. II §. 3.* 6 *gangr. nouit. Carteſian. pag. 29.* 7 *de inuentis nou-antiqu. p. 150. & introd. in rem litter. mor. vet. c. VI. § 9.* 8 *exerc. acad. p. 697.* 9 *de atheiſm. & ſuperſtitione p. 152.*

TANVM. [1] at vero, qui alienus eſt a ſtudio prauorum affectuum ac partium Carteſii, remque accurate ac ſolida meditatione conſiderat, omnino poteſt cognoſcere, quod Carteſii dubitatio fuerit negatio, quæ nihil habet commune cum veritate, ſed viam parat ad atheismum & ſcepticiſmum.

§. XLIII. Variæ autem doctrinæ ſunt, quarum hiſtorias tradere, e re eſſet, ſi id per ſpatii rationem ac temporis fieri poſſet. quapropter vt nobis propoſitam breuitatem obſeruemus, paucis tantum de *arte diſputandi* ac *methodo* ex hiſtoriarum monimentis ediſſeramus, præcipue quum nobis ſit in animo, ſpecimen modo huiusmodi hiſtoriæ logicæ exhibere. quod ad prius momentum adtinet, varii modi diſputandi celebrati apud philoſophos poſſunt commemorari, quorum principes recenſere inſtituamus. non eſt, quod dicamus de oratione continua, quam in diſputationibus adhibuerunt antiquiſſima ætate, vt pluribus oſtendit IO. FRIDEM. SCHNEIDER; [2] quoniam artem logicæ ex hiſtoriis illuſtramus adeoque artem quoque diſputandi reſpicere, neceſſe habemus. apud veteres græcos celebris extitit modus diſputandi per *dialogos*, de cuius auctore diuerſa ratione disſeritur. etenim inuentio eius vindicatur modo ALEXAMENI TEIO; modo ZENONI *Eleati*, qui ſcripſerit dialogos; modo SOCRATI, modo PLATONI, quæ diuerſæ opiniones facile inter ſe poſſunt conciliari, ſi dicamus, quod poſt ZENONEM hoc ſcribendi

1 *Diſcuſſ. cenſuræ Huetian. cap. I. art. I.* 2 *de variis argumentandi methodis ſect. II.*

ac diſputandi genus maiori cura coluerint atque ornauerint SOCRATES ac PLATO. inprimis autem obſeruamus, rationem hanc disputandi præcipue adtribui a ſcriptoribus SOCRATI, etiam adpellari *methodum Socraticam*, quoniam iſtam Socrates præcipue contra ſophiſtas, qui illa frequentiſſime vſi ſunt, adhibebat felici ſucceſſu. hinc & alias leges præcipiebat, ac ſectatores fallaciarum, ſiquidem vnicuique liberum relinquebat reſpondere, quidquid ipſi videretur, quin etiam iubebat alios, cum quibus diſputabat, opiniones ſuas explanare. methodi huius exempla reperiuntur in PLATONIS dialogis, & in XENOPHONTE, qui plurima refert Socratis colloquia, vere, vt videtur, habita, quum PLATO multa finxerit, ex quibus IO. CLERICVS [1] regulas heic obſeruandas collegit diligenter. ſic ante Ariſtotelem ſine ope ſyllogismorum fiebat diſputatio per dialogos, quod colloquia quoque, quæ Iobus cum amicis inſtituit, confirmant: nec non poſt ætatem Ariſtotelis modus hic adhuc vigebat, quam in rem ſaltim diſputationes ſeruatoris noſtri cum iudæis, phariſæis & ſadducæis teſtari poſſunt. recentiſſimo tempore CHRISTIANVS THOMASIVS [2] magnum pretium modo huic diſputandi ſtatuit eumque cultoribus logicæ commendauit ſtudioſe: ANDREAS RVDIGER [3] vero de iſto hoc tulit iudicium: *vt non dicam, methodum per quæſtiones concluſiones ſolum efficere κατ᾽ ἄνθρωπον, non κατ᾽ ἀλήθειαν, tædioſa ambagibus ideo eſt, quod alter non poteſt*

1 *Logic. part. IIII. cap. 9.* 2 *cautelis circa præc. iurispr. cap. X. §. 60.* 3 *de ſenſu veri & falſi lib. IV. cap. 5. §. 2.*

obligari, vt perpetuo aiat vel neget, ſed ipſi vtique etiam permittendum, vt ſe neſcire quæſiti rationem reſpondeat. iam ſi callidus ſit, tamdiu ait & negat, donec ad quæſtionem palmariam perueniat alter; ad hanc per τὸ neſcio reſpondet: ſic noua ſeries quæſtionum alteri erit inſtituenda, ad quarum principalem ſi proceſſum denuo ſit, iterum eodem modo eludere eum poteſt: confer CAROLVM SIGONIVM,[1] GEORGIVM PASCHIVM,[2] IO. ANDREAM SCHMIDIVM,[3] IO. PHILIPPVM TREVNERVM,[4] IO. FRIDEMANNVM SCHNEIDERVM.[5]

§. XLIIII. Apud veteres celebris quoque extitit *modus diſputandi Megaricus*, cuius inventio tribuitur EVCLIDI, conditori ſectæ Megaricæ. namque teſte LAERTIO,[6] philoſophus hic aliorum ſententias ac concluſiones confutauit per concluſiones, quæ varia continebant abſurda & incommoda, prout iam ſupra[7] verba LAERTII ſumus interpretati. confer PETRVM GASSENDVM[8] & IO. CASPAREM GVNTHERVM.[9] inprimis vero ratio diſputandi per *ſyllogiſmos* longo temporis tractu in ſcholis celebrata fuit, cui ARISTOTELES præcipue multam dedit operam. etenim quod ad illius inuentionem adtinet, diſcrepant auctores ſententiis ſuis, cui hæc laus debeatur, ſiquidem alii hac in cauſſa fauent Ariſtoteli; alii vero obſeruant, quod non ſolum

1 *De dialogo.* 2 *diatr. de vſitat. veterum exempl. rationæ tractandi per dialogos.* 3 *de proceſſibus diſputandi diuerſis.* 4 *de antiquo interrogandi modo.* 5 *de variis argumentandi methodis ſect. III.* 6 *lib. II. ſegm.* 106. 7 *p.* 509. 8 *de origine & variet. logic. cap. III.* 9 *diſſertatione de modo diſputandi Megarico, Ienæ* 1707.

lum vox *ſyllogiſmi* more Ariſtotelico adhibita deprehendatur in Platone; ſed & res ipſa, prout ALCINOVS perfectas ſyllogiſmorum formas ex eo demonſtrauerit: confer IO. ANDREAM SCHMIDIVM,[1] & IO. FRIDEMANNVM SCHNEIDERVM.[2] quidquid ſit; modus hic diſputandi vſum multorum ſeculorum obtinuit, adeo vt & noſtra ætate, qua philoſophia per operam atque induſtriam clariſſimorum virorum a ſordibus purgata eſt, conſuetudo iſta per ſyllogiſmos diſputandi, præſertim in academiis, ſit ſtabilita & confirmata. atqui multi perſuadent ſibi, eam vim arti huic diſputandi ineſſe, vt nulla alia ratione veritas inueſtigari atque in lucem proferri poſſit, etiam ægro ferunt animo, ſi quis a more iſto discedere atque alio modo ad diſceptationem adgredi velit. recte iudicat de methodo hac ANDREAS RVDIGER:[3] *ſyllogiſtica methodus etſi hoc non laboret, laborat tamen grauiore incommodo. opponenti enim licet argumentari a baculo ad angulum & reſpondentem ſi non pondere, ſaltem copia inanium argumentorum tamdiu laceſſere, donec tempus præſtitutum ſit elapſum. reſpondenti conceditur ad maiorem vel nihil reſpondere, ſed theſin modo ſuam probare, vel ineptis diſtinctiunculis vim argumentorum tamdiu eludere, donec iure ſuo excipere queat, animum iam eſſe in patinis, & differendam adeo huius rei diſceptationem in aliud tempus eſſe.* adhuc ex antiquioribus commemorare debemus DIOGENEM *Cynicum*, qui ad-

1 *Disquiſitione de diuerſis diſputandi proceſſibus.* 2 *de variis argumentandi methodis ſect. XII.* 3 *de ſenſu veri & falſi lib. IV. cap. 5. §. 3.*

verſariis ſibi non ratiocinatione quadam; ſed actione ipſa, qua ipſos deducebat ad ſenſionem, obuiam ire ſolitus eſt. quapropter DIOGENES LAERTIVS [1] de eo tradit, quod ratiocinanti cuidam & concludenti, illum habere cornua, manu frontem palpans dixerit, *equidem illa non video*: & dicente quodam, non eſſe motum, exſurgens ambulauerit. cuiusmodi ratio diſputandi in illis rebus, quae ipſa nituntur ſenſione, poteſt adhiberi, ſi modo cum illis agendum eſt, qui certitudinem ſenſuum admittunt, qua remota, ne hoc quidem diſputandi genus pondus quoddam habere poteſt.

§. XLV. Ceterum plerique veterum philoſophorum ſtudio altercandi aliisque fallacias ſtruendi tenebantur, ſeque tradebant contentionibus non in gratiam veritatis, ſed pravorum adfectuum libidinem. ſic in ſchola Eleatica ZENO auctor diſciplinae *eriſticae* a quibusdam habetur, quamuis etiam artem dialogorum coluerit. PROTAGORAS ſcripſit *artem contentionis* & libros *contradictionum* & ipſe adhibuit ſophiſmata. Megarici dicebantur ἐριστικοὶ ſiue *contentioſi*, & inter diſcipulos EVCLIDIS erat EVBVLIDES, qui varia argumenta captioſa produxit, ſupra [2] a nobis commemorata atque illuſtrata: cuius auditor ALEXINVS Elienſis dicebatur *elenxinus* a contradicendi ſtudio, teſte LAERTIO. [3] auctor ſcholae Eretriacae MENEDEMVS vehemens adeo fuit diſputator, vt liuida ſaepe facie diſcederet, quod obſeruat THOMAS STAN-

1 *Lib. VI. ſegm. 39.* 2 *p. 510.* 3 *lib. II. ſegm. 109.*

LEIVS;

LEIVS;[1] STOICI autem fallaciarum plenis diſputationibus fuerunt addictiſſimi. duplex illis erat genus diſputationis: alterum breue, ſubtile, ſpinoſum, ipſisque proprium; alterum vero vulgare,quod vel continua oratione, vel interrogando vel reſpondendo abſoluatur, vide THOMAM STANLEIVM.[2] non eſt, quod de hoc argumento differamus, quoniam id ſuperioribus ſatis eſt expoſitum ac dignis teſtimoniis confirmatum.

§. XLVI. Recentiori ætate plerique ſcriptorum logicorum operi huic ſatis feciſſe ſibi videntur, quando demonſtrant, quomodo ars diſputandi per ſyllogismos poſſit inſtitui atque exerceri. quapropter pauca ſunt, quæ in gratiam hiſtoriæ huius a nobis obſeruari debent. IO. CLERICVS edidit diſſertationem philoſophicam *de argumento theologico ab inuidia ducto*,qua hanc argumentationem,quum ad aduerſariorum ſententias non ſolide reſpondeant; ſed id agant, vt erga illos excitent inuidiam eoque imperitos ab inquiſitione rerum controuerſarum auocent & ad aſſenſum perducant; elegantiſſime expoſuit. recenſet varios modos, quibus efficitur inuidia, quando *ſententia, quæ oppugnatur, male explicatur: nominibus inuidioſis infamatur: cum inuiſorum hominum dogmatibus confertur: exaggeratur momentum quæſtionis: inuiſi redduntur boni, quod vocibus nonnullis a theologis inuentis vti nolint: ſtudioſe occultantur rationes, quibus refutanda ſententia nititur: tacentur incommoda, quibus premitur ſententia defendenda: prætermittuntur ea, quæ inuidiam amoliri*

1 *Hiſt. phil. p.* 275. 2 *cit. loc. p.* 589.

 poſſent:

poſſent: inuidioſa conſectaria deducuntur ex ſententia eorum, qui oppugnantur; malignis ſuſpicionibus premuntur: nouitas illis obiicitur, quaſi crimen: conſenſu hominum potentiorum opprimuntur: miſcentur in diſceptationibus, quæ cum iis habentur, multa, quæ ad rem nihil faciunt, ſed quæ inuidiæ creandæ apta ſunt: in deteriorem partem accipiuntur indifferentia: prouocatio fit a peritis iudicibus ad imperitos: aduerſarii denique quaſi immorigeri magiſtratibus infamantur. ANDREAS RVDIGER [1] præcipue commendauit modum diſputandi per *enthymemata*, vbi ſic dicta minor propoſitio omittitur. tandem huc quoque referenda eſt ars illa diſputandi, quam nonnulli ex doctoribus eccleſiæ romanæ in præſidium malæ cauſſæ adhibent, quippe quæ tribus præcipue momentis abſoluitur. *primum* ſolas ſcripturas ſacras a nobis & illis, qui eccleſiæ reformatæ ſe addicunt, veluti vnicum probandi fundamentum poſtulant, nec permittunt, vt conſequentiis vtamur; ſed iisdem verbis propoſitiones noſtras, quibus iſtas pronuntiemus, ex diuinis oraculis demonſtremus. *deinde* officium probandi tantum ad aduerſarios, cum quibus diſputant, pertinere aſſerunt; ſibi vero eſſe integrum, de rebus religionis affirmare, nec affirmationis vllam vel ex ſcripturis, vel antiquitate eccleſiaſtica adferre probationem. *tandem* adtribuunt ſibi quoddam priuilegium, quod ſint in poſſeſſione opinionis ſuæ, qua de re legi poſſunt GEORGIVS CALIXTVS, [2]

1 *De ſenſu veri & falſi lib. IV. cap. 5.* 2 *de arte noua, quam commentus eſt Bartoldus Nihuſius.*

IO. MVSAEVS,[1] & GEORGIVS PASCHIVS.[2]

§. XLVII. Scriptores, qui artem diſputandi expoſuerunt, ſunt vel *generales*, quo ſpectant illi, qui logicæ præcepta recentiori ætate tradiderunt, quorum notitiam ex ſuperioribus poſſumus haurire; vel *ſpeciales*, qui ex inſtituto argumentum hoc perſecuti ſunt, modo peculiaribus libris; modo diſputationibus academicis. prioris generis ſunt ANDREAS KESLERVS *methodo diſputandi*, quam I. P. FELWINGER edidit; CONR. HORNEIVS libro de *proceſſu diſputandi*; FRID. DEDEKINDVS *artificio diſputandi contracto*; IO. CONRAD DANNHAVERVS *idea boni diſputatoris*; IACOBVS THOMASIVS *proceſſu disputandi*; IVSTVS HENNINGVS BOEHMERVS *ſuccincta manuductione ad methodum disputandi & conſcribendi diſputationes iuridicas*; IO. FRID. HEINE *methodo diſputandi hodierna*: quibus etiam adiungimus *regulas bene diſputandi præparantes atque in ipſo conflictu adiuuantes* IV. tabulis expoſitas cura IACOBI GVILIELMI FEVERLINI, item *theſes de ratione errores oppugnandi & veritatem defendendi*, quarum auctor eſt CAROLVS FRANCISCVS BVDDEVS, affinis noſter optimus. poſterioris generis ſunt varii ſcriptores diſputationum huc ſpectantium, ex quibus tantum commemoramus diſſertationes CHRISTOPHORI WEISSENBORNII *de arte disputandi*; WOLLF. CHRISTOPHORI WIGANDI de *detractione diſputationum nonnum-*

1 *De vſu principiorum rationis & philoſophiæ in controuerſiis theologicis.* 2 *de inuentis non-antiquis p. 37. ſeqq.*

quam

quam iuſta; IO. BERNHARDI WIDEBVRGII de *variis diſputandi modis*; IO. IACOBI LEHMANNI de *certaminibus eruditorum rite inſtituendis*, vt de multis aliis taceamus.

§. XLVIII. Extremo diſſertationis huius attingamus quoque breuiter hiſtoriam doctrinæ de *methodo*. voces *methodi* & *ordinis* ſunt plerumque vnius ſignificationis, quamuis Peripatetici iſtas interdum a ſe diſtinguant, ita vt methodi officium ſit demonſtrare; ordinis demonſtrationes diſponere; ordo pertineat ad integram diſciplinam; methodus ad ſingulas partes: hinc etiam dicunt ordinem iuuare & promouere cognitionem; methodum vero eandem gignere atque efficere, vide CHRISTIANVM THOMASIVM. [1] ſed hæc differentia eſt nullius auctoritatis, ſiue reſpiciamus rem ipſam; ſiue vſum. methodum diuidimus in *vniuerſalem* & *particularem*: illa reſpicit eruditionis partes generatim & oſtendit, quo ordine ſint cognoſcendæ; hæc ſpeciatim veritatem, quæ duplici ratione conſideratur, prout iſta vel cognoſcitur; vel cognita ac percepta aliis proponitur: vnde duplex oritur methodus; altera *meditationis*; altera vero *didactica*, vti adpellatur. de *methodo meditationis* omni fere tempore philoſophi ſollicitі fuerunt, vt oſtenderent, quo ordine meditatio ſit inſtituenda hacque cognoſcendum verum & falſum, quamuis non omnium labor feliciorem habuerit ſucceſſum. ex antiquioribus ARISTOTELES libris τῶν ἀναλυτικῶν doctrinam hanc attigit, ac quidem multorum iudiciis ſolide expoſuit, ſi modo interpretes

1 *Intr. ad phil. aulic. cap. X. §. 1.*

ipſius

ipſius opera ſua functi fuiſſent felicius. quapropter ERHARDVS WEIGELIVS, qui magnum decus academiæ noſtræ fuit, edidit *analyſin Ariſtotelicam ex Euclide reſtitutam, quæ genuinum ſciendi modum & natiuam reſtauratæ philoſophiæ faciem per omnes diſciplinas ichnographice depingeret*, atque in eo inprimis fuit, vt opus ἀναλυτικῶν explicaret recte ac verum illius vſum demonſtraret. NIZOLIVS vt generatim magno ſtudio philoſophiæ Ariſtotelicæ ſeſe oppoſuit; ſic & cenſuram in hanc doctrinam exercuit: [1] quam ob cauſſam DANIEL GEORGIVS MORHOFIVS [2] de eo minus honorifice ſentit atque obſeruat, quod ſtudio partium abreptus multa diſputauerit aduerſus ipſam veritatis rationem, per occaſionem litis cum MAIORAGIO inſtitutæ. SCHOLASTICORVM libri pleniſſimi nugarum ſunt de hac doctrina. primum enim diſtinctionem fecerunt inter *notiora natura & notiora nobis*, qua poſita diſputant: *num bona methodus debeat incipere a notioribus natura, an a notioribus nobis?* his expoſitis, tradunt diuiſionem methodi, quæ ſit vel *analytica*, vel *ſynthetica*, vel *definitiua*, quam vltimam nonnulli diligentes Ariſtotelis aſſeclæ reiiciunt & duas priores retinent. *ſynthetica* ſit, quæ progrediatur a principiis ad principiata, a ſimplicibus ad compoſita, a partibus ad totum, & propria ſit philoſophiæ theoreticæ ac præcipue phyſicæ; *analytica* vero, quæ a fine progrediatur ad media ac propria ſit philoſophiæ practicæ. tandem proponunt regulas ſpecia-

1 *De vera ratione philoſophandi.* 2 *polyh. litter. lib. II. cap. 7. §. 15. ſeqq.*

les de methodo, quod debeamus agere de *nomine, de quæſtione an ſit? quid ſit? quotuplex ſit res, de quæſtione* ὅτι *&* περὶ τῦ διότι, cuiusmodi præcepta merito perſtringit CHRISTIANVS THOMASIVS.[1] ex doctoribus hiſce præcipue IACOBI ZABARELLAE libri quatuor de *methodis* laudantur, de quibus BARTHOLOMAEVS KECKERMANN[2] dicit: *in libris Zabarellæ eminent illi quatuor de methodis, quibus lumen omnis methodi, vt & demonſtrationis, immo præcipuarum doctrinarum logicarum maximum in germania accendit.* extant illi in operibus ipſius, quæ prodierunt MDLXXXVII. fol. vbi etiam legitur apologia aduerſus FRANCISCVM PICCOLOMINAEVM, qui[3] Zabarellæ doctrinam labefactare adniſus fuerat. alios autem auctores huc ſpectantes recenſet SPACHIVS.[4]

§. XLVIIII. PETRVS RAMVS[5] dicit: *methodus eſt dianoia variorum axiomatum homogeneorum pro naturæ ſuæ claritate præpoſitorum, vnde omnium inter ſe conuenientia iudicatur memoriaque comprehenditur.* hinc vt ex ipſius ſententia ſpectatur in axiomate veritas & falſitas; in ſyllogiſmo conſequentia & inconſequentia; ſic in methodo conſideratur, vt per ſe clarius præcedat, obſcurius ſequatur, omninoque ordo & confuſio iudicatur. atqui ex hac ratione definitio generalisſima prima erit: diſtributio ſequetur, quæ ſi multiplex fuerit, præcedet in partes integras partitio, ſequetur diuiſio in ſpecies: partesque ipſæ & ſpecies

1 *Intr. ad phil. aulic. cap. X.*
2 *præc. logic. tr. II. p. 40.*
3 *introd. ad phil. ciuilem p. 24.*
4 *nomenclator. philoſ. p. 247.*
5 *dial. lib. II. cap. 17. ſeqq.*

ſpecies eodem ordine ſunt rurſus tractandæ ac definiendæ, quo diſtributæ fuerint: & tranſitionum vinculis, ſi longior inter eas interſit explicatio, colligendæ ſunt. hiſce igitur exponit ſententiam ſuam RAMVS ac declarat, quod vnica tantum ſit methodus, de qua doctrina BACO de VERVLAMIO [1] hoc tulit iudicium: *de vnica methodo & dichotomiis nil attinet dicere: fuit enim nubecula quædam doctrinæ, quæ cito tranſit: res certe ſimul & leuis & ſcientiis damnoſiſſima. etenim huiusmodi homines, cum methodi ſuæ legibus res torqueant, & quæcunque in dichotomias illas non apte cadant, aut omittant, aut præter naturam inflectant, hoc efficiunt, vt quaſi nuclei & grana ſcientiarum exiliant, ipſi aridas tantum & deſertas ſiliquas ſtringant. itaque inania compendia parit hoc genus methodi, ſolida ſcientiarum deſtruit.*

§. L. Dictus BACO de VERVLAMIO ipſe [2] in hac doctrina de methodo inueniſſe noua ſibi viſus eſt: quamuis nec ſatis diſtincte, nec perſpicue ſententias ſuas declarauerit, vt bene DANIEL GEORGIVS MORHOFIVS [3] obſeruat & ſummam ipſius doctrinæ exhibet, quam heic repetere, non neceſſe eſt. inprimis extitit CARTESIVS, qui peculiarem diſſertationem ſcripſit de *methodo*, qua illius duas ſpecies *analyticam* & *ſyntheticam* propoſuit, ac præcipue artem hanc ad matheſin adplicavit. ex quo tempore mathematici methodum dictam *mathematicam* ſingulari cura & ſtudio coluerunt, qua principia quædam generalia

1 *Augm. ſcientiar. lib. VI. cap. 2.* 2 *cit. loc.* 3 *polyh. litter. lib. II. cap. 7. §. 45.*

ponun-

ponuntur, id eſt definitiones, axiomata & poſtulata, ex quibus deinde certiſſimæ concluſiones deducuntur, cuius regulas ex ſcriptoribus logicæ AVCTOR *artis cogitandi* [1] & IO. CLERICVS [2] tradiderunt. quod ad inuentionem illius adtinet, methodus ipſa iudicatur antiqua, quum ALCINOVS [3] Platonem adhibuiſſe ἀνάλυσιν & σύνθεσιν commemorat: confer PETRVM GASSENDVM. [4] inter σύνθεσιν vero veterum & methodum mathematicam hæc differentia fuiſſe videtur, quod illa ex quibuscumque principiis efficiat concluſiones; hæc vero certa principiorum genera certumque eorum ordinem requirat. atqui hanc EVCLIDI mathematico, veluti auctori adtribuunt, teſte STVRMIO: [5] *Euclides autem primus eſt, qui omnia Geometrica collegit, collecta in quindecim elementorum libros digeſſit, negligentiusque probata accuratius demonſtrauit*: adde GERH. IO. VOSSIVM. [6] præ aliis iſtam diligentiſſime expoſuerunt TSCHIRNHAVSIVS [7] & celeberrimus CHRISTIANVS WOLFFIVS: [8] nec non fuerunt, qui iſtam ad alias diſciplinas adcommodarunt, vt PETRVS DANIEL HVETIVS *demonſtratione euangelica*; & HERMANNVS CONRINGIVS *concuſſione fundamentorum fidei pontificiæ* ad res ſacras; SAMVEL vero PVFENDORFIVS ad iurisprudentiam vniuerſalem. at vero noſtra ætate ANDREAS RVDIGER prout magnum

1 *Part. IV.* 2 *part. III. cap. I. ſeqq.* 3 *de doctrina Platonis cap. V.* 4 *de orig. & variet. logic. cap. IV.* 5 *matheſ. iuuen. part. I. p. 369.* 6 *de ſcientiis mathematicis.* 7 *medicin. mentis part. II.* 8 *commentatione de methodo mathematic. & in logica.*

ſtudium in id contulit, vt differentiam matheſeos & philoſophiæ demonſtraret; ſic quoque obſeruauit, quod methodus mathematica non omnibus diſciplinis poſſit adplicari ac ratiocinatio philoſophica & mathematica maximopere differant. tradidit quoque methodum, quam adpellat *mathematicæ æmulam*, quippe qua obſeruatur primum ſenſio, ſiue interna, ſiue externa, ſiue vtraque; deinde vero definitio, tum diuiſio, item axiomata, concluſiones & ſcholia, ſecundum quem ordinem ſyntheticum conſcripſit *inſtitutiones eruditionis*. nec negari poteſt, quod multi magno cum detrimento veritatum abuſi fuerint methodo mathematica, id quod exempla CARTESII, BENEDICTI SPINOZAE in *ethica*; RAPHSONI *demonſtrationes de deo* ſatis confirmant. ceterum fuerunt, qui diuiſionem methodi in *ſyntheticam* & *analyticam* non magni fecerunt, quo ſpectant CHRISTIANVS THOMASIVS [1] & GOTTL. GERH. TITIVS. [2]

§. LI. Hactenus de methodo meditationis, quam ſequitur *methodus didactica*, cuius doctrina græca voce quoque adpellatur *methodologia*. recentiores præcipue ſcriptores logicæ elaborarunt, non ſolum viam ad cognitionem veritatis commonſtrare, ſed quoque oſtendere, quomodo per officia humanitatis obligati debeamus cum aliis communicare de cognitis veritatibus, quibus commoda mortalium vita promouetur. quapropter doctrinam hanc logicæ vindicarunt BAYERVS, [3] IO. CLAV-

1 *Introd. ad phil. ration. c. XII. §. 31.* 2 *art. cogit. c. XV. § 8.*
3 *cynoſura mentis part. III. p. 373.*

BERGIVS,[1] CHRISTIANVS WEISIVS,[2] CHRISTIANVS THOMASIVS,[3] IO. FRANCISCVS BVDDEVS,[4] IOACHIMVS LANGIVS,[5] EPHRAIM GERHARD,[6] ANDREAS RVDIGER,[7] IO. FRIDEMANN SCHNEIDER,[8] CHRISTIANVS WOLFFIVS[9] aliique. methodus hæc conſiderari poteſt vel ratione obiecti, quod tractandum nobis elegimus; vel ratione auditorum ac diſcentium, quorum conditioni iſtam accommodamus. ratione auditorum diuiditur methodus in *acroamaticam* & *exotericam*, cuius discriminis veſtigia in antiquis monimentis deprehendimus, quo ſpectat diſtinctio ſcriptorum ARISTOTELIS in *exoterica*, quæ CICERO adpellat *populariter ſcripta*, & *acroamatica*, qua de re legi poſſunt MELCHIOR ZEIDLERVS,[10] OCTAV. FERRARIVS,[11] GOLDASTVS,[12] & alii, quos recenſet IO. ALBERTVS FABRICIVS.[13] ad exotericam docendi rationem *parænetica* quoque & *paradigmatica* refertur, quas aptas nonnulli iudicarunt ad mouendos animorum adfectus ideoque inprimis in tradenda doctrina de moribus adhibuerunt. præter has methodos adhuc aliæ ſunt: methodus quippe per *dialogos*, quam diligenter illuſtrauit GEORGIVS PA-

1 *Logic. part. II.* 2 *doctr. logic. P. II. lib. II.* 3 *introd. ad phil. aulic. cap. XII.* 4 *phil. inſtrum. part. III.* 5 *medic. ment. part IV.* 6 *delin. phil. rational. lib. II. cap. 8. ſeqq.* 7 *de ſenſu veri & falſi lib. IV. c. 4.* 8 *fund. phil. rat. c. 7.* 9 *von den kræfften des menſchlichen verſtands cap. XIII.* 10 *de genuino veterum docendi modo exoterico & acroamatico.* 11 *libr. II. de ſermonibus exotericis.* 12 *de cryptica veterum philoſophorum diſciplina.* 13 *biblioth. græc. lib. III. c. 6. p. 176. & bibliograph. cap. XIX. §. 5. p. 606.*

SCHIVS;

SCHIVS; [1] item per *ſymbola*, qua ex vetuſtioribus præcipue vſus eſt PYTHAGORAS, per *fabulas*, quibus & veteres & recentiores doctrinas morales propoſuerunt, vide IO. ALBERTVM FABRICIVM, [2] quo & ſpectant ſcriptores rerum publicarum fictarum & commentitiarum, quod argumentum perſecuti ſunt GEORGIVS PASCHIVS [3] CAROLVS ARNDIVS, [4] & IO. ALBERTVS FABRICIVS. [5]

§. LII. Sed hæc ſufficiant ſpeciminis loco. nobis enim neutiquam fuit propoſitum, pleniore ſtilo hiſtoriam omnium doctrinarum, quas complectitur logica, tradere; ſed tantum elaborauimus, per exempla quædam commonſtrare, quomodo talis hiſtoria conſignanda eſſet litteris, hancque in rem adiumenta quædam indicare. ceterum ex illis, quæ diximus, non obſcure poſſumus cognoſcere, quæ fata fuerint doctrinarum logicæ, quid debeamus antiquis, quidue præſtiterint recentiores.

1 *De variis modis moralia tradendi cap. I.*
2 *bibl. græc. lib. II. cap. 9. §. 14.*
3 *diatrib. de fictis rebusp.*
4 *bibl. politic. herald. p. 400.*
5 *bibl. antiqu. cap. XIV. §. 16. p. 490.*

LIBRI II.
DE
PROGRESSV AC FATIS
LOGICAE.

CAPVT III.
DE
VARIIS MODIS LOGICAM TRADENDI SPECIATIM.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Dicendorum ſumma. §. I. *Varii modi logicam tradendi generatim indicantur.* §. II. *modus, logicam tradendi per ſymbola.* §. III. *per hieroglyphica.* §. IIII. *per exempla.* §. V. VI. *quid ſentiendum ſit de his commemoratis modis.* §. VII. *de ſyncretiſmo logico.* §. VIII.

§. I.

DUo ſunt momenta, ad quæ in hac logicæ hiſtoria animum debemus aduertere, quorum alterum ſpectat ad ſcriptores, qui arti huic manus operasque admouerunt; alterum ad ipſam doctrinam, quæ duplici ratione poteſt conſiderari, partim ratione obiectorum, quæ proponuntur; partim ratione formæ ſiue modorum, quibus materiæ explanantur & traduntur. de priori diſſeruimus breuiter capite ſuperiori: quapropter ordo poſtulat, vt ad poſterius quoque momentum adgrediamur.

§. II. Varii ſunt modi diſciplinas adeoque etiam logicam tradendi, quos cum methodis haud

haud confundere debemus. methodus enim reſpicit præcipue ordinem doctrinarum, quo iſtæ inter ſe connectuntur ac proponuntur, id quod variis modis, quamuis vbique vna atque eadem methodus obſeruetur, fieri poteſt, quemadmodum diuerſis methodis eundem modum poſſumus adplicare. quod ad methodos adtinet, quibus logicæ conſcriptæ ſunt, de illis ſupra diſputauimus: quibus de cauſſis iam nobis in animo eſt, diſpicere tantum de variis modis logicam tradendi a nonnullis obſeruatis. GEORGIVS PASCHIVS edidit librum omnino elegantem de *variis moralia tradendi modis*, cuius exemplo incitatus IACOBVS GVILIELMVS FEVERLINVS cœpit, quibusdam diſſertationibus eadem ratione de variis modis logicam tradendi ediſſerere, atque obſeruauit, [1] logicam proponi poſſe vel *ornate*, vel *nude* ſine quodam ornatu; ornamenta vero petenda eſſe vel ex loco ſimilium, quo etiam ſpectent *ſymbola*, *emblemata*, *hieroglyphica*; vel ex loco exemplorum, vel teſtimoniorum.

§. III. Logica igitur tradita eſt per ſymbola, id eſt per effata translata, grauiora & breviora, quorum ſententiæ non facile intelligi ac præcipi poſſunt. quamuis nemo quidem integrum compendium logicæ per ſymbola conſcriptum vſui publico tradiderit; FEVERLINVS tamen exiſtimat, quod ex ſymbolis PYTHAGORAE quædam eligi poſſent, quæ huc ſpectarent, e. g. quum dixerit: *vias publicas declinato*, quod ſymbolum ita explicant:

1 *Diſſert. de variis modis logicam tradendi cap. I. §. 4.*

non debemus ſequi opiniones plebis, quippe quæ certo iudicio carent neque extra controuerſiam ſunt poſitæ, vide THOMAM STANLEIVM. [f] ad cuiusmodi ſenſum logicum alia poſſent accommodari, aut ad ipſorum imitationem quædam fingi, cuius logicæ ſymbolicæ ipſe FEVERLINVS ſpecimen exhibet:

ſymbolum I. *Palladis effigiem atque caput Meduſæ ob oculos tibi pone*,
id eſt, perfectiones atque imperfectiones, ſiue vitia intellectus humani animo tuo probe conſidera.

ſymbol. II. *ollæ veſtigium ab cinere tollito*,
h. e. obſcuros atque confuſos conceptus euitato, eosdemque a mente remoueto.

ſymbol. III. *auguſtum annulum ne geſtato*,
i. e. caueas tibi a philoſophia ſectaria omnibusque præiudiciis.

ſymbol. IV. *cum ea, quæ aurum habet, ne congreditor ad liberos procreandos*,
hoc eſt, præiudicia auctoritatis extirpato.

ſymbol. V. *per viam publicam ne vadas*,
h. e. præiudicia a multitudine idem ſentientium deſumta exue.

ſymbol. VI. *in Chœnice non ſedendum*,
id eſt, præiudicia auaritiæ ſunt deponenda.

ſymbol. VII. *Apollinem Pythium ex animo tuo eiicito*,
h. e. præiudicia ambitionis e mente tua deleto.

ſymbol. VIII. *ſine lumine ne loquitor*,
h. e. de rebus non ſatis intellectis iudicium ſuspende, ſiue ſobrie dubita.

ſymbol. VIIII. *in meridie ſomno ne indulge*,

f *Hiſtor. philoſ. p. 794.*

id

id eſt, in rebus euidentibus non amplius eſt dubitandum.

ſymbol. X. *non niſi Apellis picturas in atrio tuo ſuſpendito,*

h. e. operam dato, vt accuratas, veras atque diſtinctas ideas animo complectaris.

ſymbol. XI. *in poculi fundo reſiduum non relinquendum,*

h. e. ſcientiæ omnesque illarum partes ſolide ſunt pertractandæ.

ſymbol. XII. *cogita, cibum in matulam non iniici,*

i. e. perpendas, eruditionem veram & quæ cum ſapientia coniuncta eſt, mentem non impuram requirere, atque hinc non tantum intellectum; ſed voluntatem quoque expurgare ſtudeas.

§. IIII. Adhæc logica tradita eſt per *hieroglyphica*, id per imagines rerum creatarum modo ſculptas, modo pictas ſine quadam inſcriptione, quibus res, quæ in logica exponuntur, per ſimilitudinem quamdam indicarunt. quo referri poteſt STANISLAVS MINK von WEINSHEVN, quo ficto nomine intelligendus eſt IO. IVSTVS WINCKELMANNVS, vti DANIEL GEORGIVS MORHOFIVS [1] & VINCENTIVS PLACCIVS [2] obſeruarunt. hic præcipuas antiquioris logicæ doctrinas per diuerſas figuras & *imagines turpes, atroces, terribiles, abſurdas, incredibiles, inauditas, nouas, raras, viſu delectabiles, ridiculas*, vti ipſe præfatione dicit, vnica tabula repræſentauit, cuius interpretationem

1 *Polyh. litter. lib. II. c. 6. §. 48.* 2 *theatro anon. & pſeud. pag. 444.*

 fecit

fecit libro quatuor plagularum huius inſcriptionis: *logica memoratiua, cuius beneficio compendium logicæ Peripateticæ breuiſſimi temporis ſpatio memoriæ mandari poteſt*, Hal. Saxon. MDCLIX. 12. vt exempla quædam inde exhibeamus, definitionem logicæ his figuris repræſentauit: *Ariſtoteles ſedens meditabundus* indicat, logicam eſſe habitum animi, non corporis: *clauis*, quam dextra ſua tenet, ſignificat, logicam non eſſe ſcientiam; ſed clavem ſcientiarum: *malleus* ſiniſtræ manus, logicam eſſe habitum inſtrumentalem; *vngula ſolida & bifida incudi impoſita* notant, logicam verum a falſo accurate diſcernere. atqui hac ratione ſpeciales logicæ doctrinas per tales imagines tradit: ſic genus inter prædicabilia indicatur per *columbam*, quia columba ſit inter animalia multæ generationis; vniuoca pinguntur *capite humano*, e cuius ore vna cum ſono vocis centaurus emittatur, quia animal dicatur de homine & bruto: quatuor proprii modos per *medicum*, *duos pedes*, *caput canum* & *faciem ridentem* delineat, vt de aliis taceamus. huic adiungimus THOMAM MVRNERVM, cuius chartiludium hac inſcriptione in lucem publicam emiſſum eſt: *chartiludium logicæ ſeu logica poëtica vel memoratiua R. P. Th. Murner, Argent. ord. Minorum; opus, quod centum amplius annos in tenebris latuit, erutum & in apertam ſeculi huius curioſi lucem productum opera, notis & coniecturis Ioann Balesdens*, Pariſiis MDCXXIX. confer MATTH. BERNEGGERVM.[1] tertius ſit IO. SEOBALDVS FABRICIVS, profeſſor quondam Hei-

1 *Orat. II, de paranda doctrina modis illegitimis.*

delber-

delbergenſis, qui anno MDCLXV. edidit *theatrum hieroglyphicum*, quo continetur idea hieroglyphica vniuerſæ philoſophiæ, in quinque partes diſtributæ, quarum prima philoſophiam vniuerſalem; ſecunda rationalem; tertia naturalem; quarta poſologicam & quinta moralem complectitur. tandem IACOBVS GVILIELMVS FEVERLINVS peculiari diſſertatione *de logica hieroglyphica* ſpecimen illius dedit, Lipſiæ MDCCXII.

§. V. Commemorandæ quoque ſunt logicæ *paradigmaticæ*, quarum ſcriptores præcepta exemplis modo ex variis litterarum diſciplinis ſimul; modo ex peculiari quadam doctrina petitis illuſtrarunt, ita vt, ſi poſterius genus illarum reſpiciamus, recenſere poſſimus logicas cum *theologicas*, tum *iuridicas*. laudatus IACOBVS GVILIELMVS FEVERLINVS anno MDCCXV. Altdorfii edidit programma de *logicis paradigmaticis theologicis, iuridicis aliisque*, quod quum idem argumentum breuiter perſequi, nobis ſit propoſitum, adiumento fuiſſe, ingenue profitemur. ſcriptores logicarum theologicarum ſunt

ANDR. GERHARDVS HYPERIVS, theologus Marpurgenſis, qui ſcripſit *topica theologica*, quæ edita ſunt poſt obitum auctoris cura CHRISTOPHORI FROSCHOVERI, Witteb. MDLXV.

CASPAR OLEVIANVS, cui debemus *fundamenta dialecticæ*, quæ exemplis ex ſacra diſciplina deſumtis illuſtrauit.

IACOB. RENECCIVS, qui ſcripſit *clauem ſacro-ſanctæ theologiæ*, cuius libro priore

continetur dialectica exemplis ſacris illuſtrata.

IO. HENR. ALSTEDIVS, cuius ſtudio prodiit *logica theologica.*

SALOMON GLASSIVS, qui reliquit *logicam ſacram*, quæ poſt ipſius fata cura IO. GOTTFR. OLEARII philologiæ ſacræ, quam huic ſummo theologo debemus, acceſſit.

PHIL. ZEISOLDVS, cuius *logica ſacra noui teſtamenti* lucem vidit publicam.

IO. PAVL. HEBENSTREIT, cuius heic mentionem facimus propter *inſtitutiones logicæ ſacræ*, quas edidit.

REINH. HENRICVS ROLLIVS, qui conſcripſit *breuiarium logicæ ſacræ.*

IO. ANDR. SCHMIDTIVS, cui adtribuitur *logica ſacra*, quæ Helmſtadii cura CORN. DIETERICI KOCHII prodiit.

IVSTVS WESSELVS RVMPAEVS, cui debemus *inſtitutiones logicæ ſacræ latino-germanicas.*

præter quos adhuc poſſemus commemorare SELDII *topica Caluiniana*; KESLERI *examen logicæ Photinianæ* & multos alios huiusmodi ſcriptores; niſi breuitatis ſtudio teneremur, quam iam lubentius ſectamur, quum opere hoc clariſſimus FEVERLINVS functus fuerit feliciter. quapropter id tantum obſeruamus, quod hoc genus ſcribendi logicam ideo a multis fuerit adhibitum, vt philoſophiæ ac ſpeciatim diſciplinæ, quæ functiones intellectus dirigit, dignitatem ac pretium reſtituerent ac cultoribus muſarum ſacrarum demonſtrarent, quam vtilis ac neceſſaria ipſis quoque

ſit

ſit cultura logicæ. nam quum felici tempore ac diuinis auſpiciis cæleſtis doctrina, quæ multas ſordes contraxerat ſibi per ſummam hominum malitiam, purior redderetur ac philoſophia ſcholaſtica de dignitatis ſuæ ſede deiiceretur, factum eſt, vt omnes philoſophiæ litteræ ſuam amitterent gratiam. quo nomine de mediis ad conſeruandam philoſophiæ, etiam logicæ auctoritatem cogitare cœperunt, ex quibus tale inſtitutum, quo haſce doctrinas ad ſcripturas ſacras adcommodabant, fructuoſum eſſe cenſebant.

§. VI. Eodem inſtituto nonulli ſcripſerunt *logicas iuridicas*, id eſt præcepta artis cogitandi ad iurisprudentiam adcommodarunt & exemplis huc ſpectantibus illuſtrarunt, quorum principes commemoramus. ſic recenſentur

NICOLAI EVERHARDI *topica iuris*, ſiue *loci argumentorum legales*, quos nonnulli breuiores ediderunt, & inter hos GEORGIVS ADAMVS BRVNNERVS in *ſynopſi locorum legalium Euerhardi.*

FRANCISCI HOTOMANNI libri quatuor *dialecticæ inſtitutionis*, quibus adhuc præter exempla ex iurisprudentia depromta, alia occurrunt.

IO. THOMAE FREIGII libri duo de *logica iure-conſultorum.*

MARTINI SCHICKARDI *logica iuridica*, complectens regulas, præcepta & modum argumentandi per inductiones & interpretationes legum.

IO. SCHILTERI *praxis artis analyticæ in iurisprudentia.*

ADRIANI BEYERI *logica iuridica.*

CHRI-

CHRISTIANI WEIDLINGII *philoſophia iuridica*, tabulis comprehenſa, qua etiam deprehenduntur præcepta logica;

vt de aliis taceamus, quos iam collegerunt GEORGIVS PASCHIVS, [1] BVRC. GOTTHELF. STRVVIVS, [2] IACOBVS GVILIELMVS FEVERLINVS, [3] & IO. HENR. ACKERVS. [4] a ſtudio erga PETRI RAMI dialecticam inſtitutum hoc, quo conſcripſerunt logicas iuridicas, manaſſe, non immerito iudicat CHRISTIANVS THOMASIVS. [5] etenim quum magnus impetus fieret aduerſus RAMVM, iuri conſulti præcipue cauſſæ ipſius fauebant, amplectebantur præcepta eius dialecticæ, componebant ad illius methodum compendia iuris, defendebant RAMVM contra aſſeclas & ſectatores Ariſtotelis, quod exempla RENNEMANNI, TREVTLERI atque aliorum confirmant, atque hac occaſione cogitabant de logicis iuridicis conſcribendis *& locis legalibus topicis*, vti dicuntur.

§. VII. Nunc breuiter exponamus, quæ de adhuc commemoratis modis logicam tradendi, ſentiamus. quod vt fiat accuratius, ponimus ante, quod bona tractandi ratio debeat eſſe conſentanea & indoli rerum, quæ proponuntur, & conditioni auditorum & diſcentium, quod vtrumque efficit, vt ratio hæc ſit cum ſolida, tum facilis, quorum illud reſpicit res; hoc vero diſcentes. quod quum ita eſt, ſicuti eſt, non poſſumus probare rationem logicam tradendi per *ſymbola* & *hieroglyphica*,

1 *De inuentis nou-antiquis p. 26.* 2 *bibl. iurid. cap. VI. §. 2.*
3 *cit. progr.* 4 *ſuppl. bibl phil. Struuii p. 48.*
5 *cautel. circa præcogn. iurispr. c. X §. 17. ſeqq.*

quæ

quæ ex ipſa horum ſcriptorum ſententia inſervire debent imaginationi & per hanc memoriæ, hinc ipſe IO. IVSTVS WINCKELMANNVS, cuius tabulam ſupra commemorauimus, profitetur, ſe iſtam compoſuiſſe in gratiam puerorum, quorum *memoria ad retinendas dictiones & res per tales imagines repræſentatas præclare afficiatur*; & appellat interpretationem illius tabulæ *logicam memoratiuam.* at vero, ſi ad genuinæ logicæ artem ſpectamus, iſta ſane non pertinet ad memoriam; ſed opus eſt iudicii, quod bene quoque DANIEL GEORGIVS MORHOFIVS[1] obſeruat, *cum enim*, inquit, *iudicii vim potisſimum talis diſciplina requirat, neque ideo a pueris apprehendi ſatis posſit, eius per phantaſiam nouis imaginibus imprægnatam turbabuntur circuli.* ſi etiam logica præcipue memoriæ ſubſidio addiſcenda eſſet, quod de ſcholaſticis nugis, quæ continebant tantum terminos, certa ratione dicere poſſumus; minus tamen adiumenta, quæ WINCKELMANNVS & MVRNERVS dederunt, debent laudari. hæc enim via, aliquid memoriæ tradendi, difficilis eſt admodum multisque circumſepta incommodis, quippe qua neceſſe eſt, primum ſignificationes imaginum ac figurarum percipere ac poſthac vi imaginationis iſtas menti repræſentare ac retinere memoria cum ipſas imagines, tum res, quæ illis ſignificantur. quibus rationibus & hanc addere poſſumus, quod imagines, quas exhibuerunt WINCKELMANNVS & MVRNERVS, ſint horridæ, abſurdæ, nullam ha-

1 *Polyh. litter. lib. II, cap. 6, §. 48.*

bentes

bentes ſimilitudinem cum rebus, quas debent indicare: quapropter MATTHAEVS BERNEGGERVS [1] de chartiludio MVRNERI ita iudicat: *huius farinæ videri queat Monachi cuiusdam ordinis minorum Thomæ Murneri Argentoratenſis doctoris theologiæ chartiludium ſcriptum annis abhinc centum, & quod excurrit: cuius ope intra ſpatium vnius menſis etiam indoctos ac rudes artis logicæ ad miraculum vsque peritos effeciſſe ſe iactat, vt ſuſpicio ſuboriretur, aliquid magicarum artium interueniſſe. pollicitus etiam eſt, ſe daturum quatuor libros inſtitutionum Iuſtinianearum in ſimilem chartularum luſoriarum formam redactos. quo præclaro munere an ſtudioſos iuris beauerit, mihi non conſtat, nec enim vidi. logicum chartiludium vidi ſtoliditatem artis vaniſſimæ deteſtatus.* inſtitutum autem illorum, qui logicas exemplis ſacris & iuris illuſtrarunt, vti PETRVS RAMVS exempla ex ſcriptis poëtarum atque oratorum adferebat; penitus reiicere nolumus, ſiquidem exemplis interdum magna vis ineſt ad præcepta facilius capienda; ſi modo propter hæc ornamenta logicas haud inſcripſiſſent *theologicas* & *iuridicas.* inſcriptiones enim librorum reſpicere debent rem ipſam principalem, aut ſimul methodi rationem, quorum neutrum per exempla mutatur. ceterum & hodie multi vtuntur hoc inſtituto in academiis, quum litterarum ſtudioſis polliceantur, ſe in recitationibus interpretari velle logicas *iuridicas*, item *theologicas*, eum in finem, vt iuuenes maiori copia

[1] *Orat. II. de paranda doctrina modis illegitimis.*

conflu-

confluant ad audiendas lectiones, id quod ſæpe cum fraude quadam coniunctum eſſe, cenſemus.

§. VIII. Nonnulli inſtituerunt conciliationes inter diuerſos philoſophos, etiam inter philoſophos & ſacras ſcripturas, quod fecerunt in omnibus fere philoſophiæ partibus, vt paullo poſt generatim obſeruabimus. idem quoque accidit logicæ, quum quidam Ramum cum Ariſtotele & Philippo Melanchthone conciliare elaborauerint, cuiusmodi ſcriptores ſupra [1] commemorauimus. ſic quoque GEORG. PAVLL. ROETENBECCIVS, logicæ & politicæ in academia Altdorfina profeſſor quondam clariſſimus, edidit *logicam veterem & nouam*, quæ prodiit MDCCIII. nec tale inſtitutum, talem logicam ſcribendi modum probare poſſumus, quoniam multa incommoda ex conciliandi ſtudio oriuntur. nam aliud eſt, num poſſimus inſtituere conciliationes; aliud num iſtæ ſententiis auctorum, quæ inter ſe conciliantur, reſpondeant, quod poſterius plerumque haud reſpiciunt, præcipue quum in talia ſtudia ſæpe per prauos adfectus deducantur. quo nomine trahunt philoſophorum placita in ſententias ab ipſorum mente omnino alienas, atque ea, quæ ſibi contradicunt ac repugnant, quorum omnino aliud debet eſſe falſum; aliud verum, inter ſe volunt conciliare, quo fit, vt errores propagentur, nec nouæ veritates poſſint excogitari.

1 *Lib. II. c. I. ſect. 3. §. 7.*

LIBRI

LIBRI III.
DE
VARIA EXISTIMATIONIS LOGICAE FORTVNA.

CAPVT I.
DE
FORTVNA PROSPERIORI.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Dicendorum ſumma. §. I. *de fortuna proſperiori logicæ tempore vetuſtiori.* §. II. III. *tempore recentiori, vbi oſtenditur, quid ad hanc felicitatem reformatio doctrinæ ſacræ per Lutherum contulerit.* §. IIII. *felicitas logicæ, quum a nugis ſcholaſticorum fuerit purgata.* §. V. *illius fortuna per philoſophiam eclecticam.* §. VI. VII.

§. I.

QVod non omni tempore eadem fata fuerint artis logicæ, ex dictis colligi poteſt haud obſcure: quam fatorum diuerſitatem iam breuiter exponamus, & ſimul in cauſſam illius inquiramus. diſputabimus igitur de varia logicæ fortuna, quæ fuit modo proſperior, modo aduerſa, quod vt fiat diſtincte atque accurate, neceſſe eſt, breuibus interpretari, quid per hanc duplicem fortunam intelligamus. proſpera logicæ fortuna haud dependet tantum a cultu illius ac magno illorum numero, qui tradunt ſe eius culturæ, ac ſcripta logica in publicam emittunt lucem, quod ſi ita eſſet, ars hæc tempore ſcholaſticorum in ſummum felicitatis faſtigium fuiſſet euecta. quapropter

felix

felix potius pronuntianda eſt diſciplina quædam, ſi ſecundum ſuam indolem ita colatur, vt vtilitatem, quæ inde debet proficiſci, cultoribus poſſit præbere. quod ſi ita eſt, ſicuti eſt, proſperiorem logicæ fortunam a modo iſtam tradendi & colendi merito deriuamus, qui naturæ atque indoli eius conſentaneus eſſe debet. dantur autem gradus huius felicitatis: proſpera quidem fruitur logica fortuna, ſi viri negotio huic ſeſe conſecrant, qui & iudicio & animo veritatis ſtudioſiſſimo valent; proſperior tamen iſta erit, ſi per rationem ſtatus ciuilis & eccleſiaſtici iſta, quæ acutiſſimus philoſophus excogitauit bene, poſſint feliciori propagari ſucceſſu. quodſi hæc a ſe velimus diſtinguere, poſſumus priorem adpellare fortunam *priuatam*; poſteriorem vero *publicam*, quam vtramque reſpiciamus.

§. II. Tempore vetuſtiori interdum logicæ erat fortuna proſperior priuata; minus autem publica. nam quamuis multi ex philoſophis græcis eclecticam philoſophiam tractandi rationem ſequebantur, quod exempla SOCRATIS, PLATONIS, ARISTOTELIS, EPICVRI & aliorum confirmant; ipſi tamen hoc philoſophiæ genus diſcipulis ſuis haud commendabant, ſed vt iſti in verba ſua ſuperſtitioſo cultu iurarent, elaborabant. quapropter primus omnino fuit POTAMON ille *Alexandrinus*, qui ſcholam eclecticam conſtituit, quam differentiam ſi obſeruamus, facile poſſunt conciliari diuerſæ ſententiæ, quod nonnulli originem philoſophiæ eclecticæ, quam LIPSIVS & VOSSIVS *electiuam* dicunt, nominato POTAMONI vindicent; alii autem

iſtam a vetuſtiori ætate repetendam eſſe cenſeant. nam quamuis ARISTOTELES, EPICVRVS a doctrinis ſuorum magiſtrorum disceſſerint; ipſi tamen haud ſcholas eclecticas conſtituerunt, id quod fecit POTAMON, quam in rem pluribus legi poſſunt WESENFELD,[1] IO. CHRISTOPHORVS STVRMIVS;[2] GOTTFRIED OLEARIVS,[3] IO. HENRICVS ZOPFFIVS.[4]

§. III. Proſperior igitur fortuna logicæ multum debet primum SOCRATI, qui quamuis nihil ſcripſerit; ſtudio tamen veritatis occupatus ſophiſtis atque auctoribus fallaciarum ſeſe oppoſuit, & acuta iudicii facultate praeditus, viam monſtrauit ad veritatem eruendam cognoſcendamque. cui addimus ARISTOTELEM, quippe qui de meliori artis huius facie multum meritus, ac primus operi huic manus admouit, vt illud ad certam formam redigeret, etiam præcepta non penitus contemnenda dedit, ſi modo eius ſectatores atque aſſeclæ pari fide, eruditione atque induſtria ſalutem huius diſciplinæ promouere atque augere voluiſſent. tertius eſt EPICVRVS, cuius canones, quamuis ſint breuiores, ſuperioribus iure ac merito multa adfecimus laude, quoniam ſolida atque vtilia contineant præcepta, a multis aliis philoſophis haud cognita, multo minus tradita. atqui hi ſunt, quos ex antiqua ætate nominare poſſumus. plures quidem adhuc logica præcepta ſcripſerunt

1 *Diſſertationibus de philoſophia ſectaria & eclectica.*
2 *diſſert. de phil. electiu. t. I. diſſ. academ.* 3 *diſſ. de philoſ. eclectica addita Stanleii hiſt. phil.* 4 *de origine philoſophiæ eclecticæ.*

alios-

aliosque docuerunt, quorum & ſupra copioſum fecimus indicem; illis tamen proſperior diſciplinæ fortuna non multum debet, quoniam plerumque ſequebantur magiſtros, atque acceſſiones, quibus nonnulli iſtam auxerunt, leuioris erant momenti.

§. IIII. Tempore medio fortuna logicæ erat durior; quam autem felicius ſidus ortum ſequebatur; quum cæleſtibus auſpiciis LVTHERVS noſter doctrinas diuinas purgare ac priſtinam lucem reſtituere nobis inſtitueret, quo factum eſt, vt non ſolum religio chriſtiana; ſed & bonæ litteræ, & in his muſæ philoſophicæ priorem dignitatem, puritatem ac ſplendorem reciperent: ab hoc tempore ſanæ libertatis cogitandi, per tot ſecula penitus oppreſſæ & in pernicioſiſſimam ſeruitutem immutatæ fundamentum ponebatur, quæ poſthac ſenſim ac ſenſim redire cœpit, in quo maximum fortunæ logicæ momentum poſitum eſſe, iudicamus. ipſe LVTHERVS alienus fuit a ſtudio ſectarum, ac præcipue philoſophiæ Ariſtotelicæ. iam anno MDXVI. Iodoco Iſenacenſi epiſtola quadam multas dubitandi rationes adverſus Ariſtotelem & Porphyrium ſignificaverat; & anno MDXVII. ipſo præſide diſputatio quædam a M. FRANCISCO GVNTHERO habita, [1] qua Lutherus de Ariſtotele ita ſentit: *tota fere Ariſtotelis ethica peſſima eſt gratiæ inimica. error eſt, Ariſtotelis ſententiam de felicitate non repugnare doctrinæ catholicæ. error eſt, dicere, ſine Ariſtotele non*

[1] *Tom. I. Ien. lat. op. p. 8.*

ſit theologus. immo theologus non ſit, niſi id ſiat ſine Ariſtotele. nulla forma ſyllogiſtica tenet in terminis diuinis. non tamen ideo ſequitur, veritatem articuli trinitatis repugnare formis ſyllogiſticis. ſi forma ſyllogiſtica tenet in diuinis, articulus trinitatis erit ſcitus & non creditus. breuiter, totus Ariſtoteles ad theologiam eſt tenebræ ad lucem. bonum erat eccleſiæ, ſi theologis natus non fuiſſet Porphyrius cum ſuis vniuerſalibus. vſitatiores definitiones Ariſtotelis videntur petere principium, vt de aliis teſtimoniis taceamus, ex quibus patet haud obſcure, quod Lutherus Ariſtotelis logicam, ethicam & phyſicam minus probauerit. nec deerant, qui hac in cauſſa ad Lutheri ſententiam accedebant, vt demonſtrat IO. HERMANNVS ab ELSWICH. [1]

§. V. Non negamus, quod Lutherus interdum iuſto vehementior fuerit erga Ariſtotelem; qua in re autem facile per temporis illius rationem & nimia ac bona ſtudia in puriorem doctrinam debet excuſari. ceterum quamquam Ariſtoteles non penitus de ſede auctoritatis ac dignitatis deiiciebatur, præcipue quum PHILIPPVS MELANCHTHON ipſi multum eſſet addictus; philoſophia tamen ſcholaſtica magnum capiebat detrimentum ac noua illius facies oriebatur, ex quo logica quoque multa bona liberali ſpe ſibi poterat polliceri. alii operam ſtudiumque collocabant in humanioribus litteris reſuſcitandis & barbarie ſcholaſticorum profliganda, IO. LVDOVICVS VI-

1 *Sched. de varia Ariſtot. in ſchol. proteſtant. fortuna §. 10. ſeqq.*

VES,

VES, LAVRENTIVS VALLA, MARIVS NIZOLIVS; alii reiecta ſcholaſtica philoſophia, Ariſtotelem ipſum eligebant, in quibus Itali inprimis eminuerunt. ac quamuis PHILIPPVS MELANCHTHON compendia philoſophica ex Ariſtotele ita componeret, vt interdum ornamenta quædam ex elegantiori doctrina adferret & a magiſtro ac duce diſcederet, quæ multorum adplauſum nacta ſunt; fuerunt tamen alii ex germanis, qui exemplis Italorum purum Ariſtotelem reuocare voluerunt, quales ſunt PHILIPPVS SCHERBIVS, MICHAEL PICCARTVS, ERNESTVS SONNERVS, CHRISTIANVS DREIERVS, MELCHIOR ZEIDLERVS, IO. ZEISOLDVS. equidem ſeculo ſexto & decimo PETRVS RAMVS ab Ariſtotele magno ſtrepitu diſceſſit, ſuoque exemplo præclare demonſtrauit, ab vnius auctoritate haud veram pendere philoſophiam; minus tamen de Ariſtotelis ſectatoribus potuit triumphare.

§. VI. Hac ratione logica a nugis ſcholaſticorum liberata fuit, quæ felicitas non exigua quidem; nondum autem conſummata erat, quum diſciplina hæc neutiquam ea ratione coleretur, vt munus de cognoſcenda veritate potuiſſet præſtare. quapropter ſeculo decimo ſeptimo feliciora adhuc tempora oriebantur, quibus acceſſiones maximi momenti logicæ fiebant, hæcque ars nobiliſſima noua induebatur facie: ſcilicet FRANCISCVS BACO de VERVLAMIO in philoſophia naturali viam monſtrabat ad eiusmodi illius culturam, quæ non aliorum auctoritate; ſed propria obſeruatione & meditatione abſoluebatur, quem

alii & ex Germanis præcipue DANIEL SENNERTVS & qui ipſius cauſſam egit IO. SPERLINGIVS, ſecuti ſunt. accedebant opera magnorum virorum PETRI GASSENDI & RENATI CARTESII, quippe qui in philoſophiam Ariſtotelis magnos impetus inſtituebant multaque adferebant ad ſtabiliendam eclecticam rationem philoſophiæ, quamuis GASSENDI merita adhuc ampliora eſſe, quam CARTESII cenſeamus. præter hos, iuris naturæ doctores multas operas ac labores in libertatem philoſophicam, libertatem cogitandi e exilio reuocandam contulerunt, hocque ipſo ſolidum ac verum fundamentum proſperioris logicæ poſuerunt. HVGO GROTIVS magni quidem fecit Ariſtotelem, ac varias doctrinas ſcholaſticorum retinuit; ita tamen vt ſimul libertatem cogitandi vſurpauerit; hinc dicit: *nobis propoſitum eſt, Ariſtotelem magnifacere, ſed cum ea libertate, quam ipſe ſibi in ſuos magiſtros veri ſtudio indulſit.* quid multa? GROTIVS tempori inſeruiebat, & vt operi ſuo multorum fauorem conciliaret, diſſerebat varia ex mente ſcholaſticorum, quamuis animo ſuo iſta nullius eſſe momenti, nulloque niti fundamento cognoſceret. huius exemplo incitati THOMAS HOBBESIVS, SAMVEL PVFENDORFIVS, CHRISTIANVS THOMASIVS, IO. FRANCISCVS BVDDEVS in eo ſtudia collocabant, vt veram cogitandi libertatem ab omni vi vindicarent.

§. VII. Sic propulſata ſeruitus philoſophica fuit: ſicque genuina ars cogitandi ſenſim & ſenſim coli, ſcriptis monimentis tradi, in academiis

demiis explicari, adeoque fortuna proſperiori eaque publica frui cœpit. ſectatores CARTESII elaborabant, præcepta logicæ litteris conſignare, quumue CARTESIVS ſibi effeciſſet ſectam quandam, haud deerant, qui ab omni partium ſtudio cum Ariſtotelis, tum Carteſii alieni ad opus hoc adgrediebantur ac ſolam rationem ſecuti logicæ diſciplinam explicare ac perpolire connitebantur. quo litterarum genere meritorum laude ſumma omnino digni ſunt ex germanis CHRISTIANVS THOMASIVS & ANDREAS RVDIGER, qui & viribus ingenii & fortitudine animi, quod vtrumque hac in cauſſa neceſſarium eſt, operi huic ſatisfecerunt. illuſtris THOMASII merita, quæ in veram philoſophiæ rationem contulit, numquam ſatis poſſumus laudare, quippe qui primus ex gente noſtra de ſaniori logica cogitare cœpit & per varios caſus, per multa rerum diſcrimina effecit, vt in academiis Saxoniæ eclectica philoſophia fuerit culta. ANDREAS autem RVDIGER diligentius errores Ariſtotelicorum & Carteſianorum emendauit, ac noua multa, ſtudioſo veritatis maxime neceſſaria atque vtilia excogitauit.

LIBRI III.
DE
VARIA EXISTIMATIONIS LOGICAE FORTVNA.
CAPVT II.
DE
FORTVNA ADVERSA.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Varia genera fortunæ aduerſæ logicæ generatim recenſentur. I. de illis, *qui logicam coluerunt, ſed peruerſa ratione, generatim diſſeritur*, II. *quo ſpectant* primum, *qui verum logicæ finem haud cognouerunt.* III. deinde, *qui finem quidem vere cognouerunt, minus tamen genuino modo iſtam coluerunt propter prauos affectus, quo pertinent* ſectarii & cultores ſyncretiſmi philoſophici. §. IIII. de illis, *qui logicæ ſtudium reiecerunt*, cum *fundamentum eius euertendo*, vt ſceptici. V. tum *philoſophiam omnem damnando, quo pertinent* Daniel Hoffmann *&* *eius aſſeclæ.* §. VI. *omnes cultores philoſophiæ* theoſophicæ. §. VII.

§. I.

QVid per fortunam logicæ aduerſam intelligamus, facile illis, quæ paullo ante diximus, poteſt colligi. aduerſa illi ſunt fata, quando ipſi non debita dignitas habetur, quod duplici ratione fieri ſolet, quando illius cultura aut peruerſa ratione inſtituatur, aut plane reiiciatur ac negligatur, id quod ex hiſtoria-

rum

rum monimentis illuſtrabimus, rationem habentes fortunæ huius aduerſæ cum priuatæ, tum publicæ.

§. II. Quod ad prius fortunæ aduerſæ genus adtinet, quod logicæ cultura peruerſa ratione inſtituta fuerit, iſta peruerſa culturæ ratio in eo conſiſtit, quod quamuis diſciplinæ huic operam dederint; proprium tamen ipſius finem, id eſt ſenſum veri & falſi haud potuerint aſſequi, id quod duplici ratione euenit. *alii* enim proprii logicæ finis nullam habuerunt cognitionem, vt adeo haud mirum ſit, quod eiusmodi tradiderint præcepta, quæ cum vera ac ſolida cogitandi arte nihil habebant commune; alii vero, quamuis ipſis eſſet cognitum & perſpectum, quod logicæ munus in eo ſit poſitum, vt intellectum noſtrum ad ſenſum veritatis reddat aptum; minus tamen genuinam rationem, iſta mentem excolendi obſeruarunt, de quo vtroque genere iam diſſeramus diſtincte.

§. III. Prioris generis ſunt, qui verum logicæ finem haud cognitum habuerunt, quorum iterum duas nominare poſſumus ſpecies. *alii* enim peruerſo ſenſu exiſtimabant, logicam reſpicere facultatem diſſerendi, quumue ſophiſtæ veteres id imprimis agerent, vt de quacunque re diſſererent in vtramque partem, hunc quoque finem logicum ſibi propoſitum habere, cenſebant. atqui hæc opinio vniuerſam fere græciam oppleuerat, quo euenit, vt logica publica fatorum acerbitate adflicta iaceret, id quod breuiter atque eleganter IO. FRAN-

CISCVS BVDDEVS [1] tradit: *apud graecos quum litterarum ſtudia maxime effloreſcerent, dialecticae ſatis plerique eum in finem operabantur, vt promte perſuadere populo poſſent, quod eum credere, e re ſua eſſe arbitrabantur, quae tutiſſima ratio erat & honores, & opes & potentiam pariter ac auctoritatem indipiſcendi. in prima profecto ſua origine dialectica nihil aliud erat, quam ars de re qualibet verba faciendi, nullaque veritatis habita ratione, ad cupiditates ſuas fictis in veri ſpeciem argumentis, impellendi populi animum*: quam in rem adhuc legi poteſt LVDOVICVS CRESOLLIVS. [2] quibus de cauſſis hoc propoſito fine, non poterant non talia tradere praecepta, quae ad fallacias ſtruendas tantum accommodata adeoque a vera cogitandi arte longiſſime erant remota. in idem vitium incidit RAYMVNDVS LVLLIVS, de cuius arte grauiſſimi viri obſeruarunt, quod magis ad ſermonis copiam; quam rerum cognitionem fuerit comparata. nec negari poteſt, quod PETRVS RAMVS dialecticae vſum in eo praecipue quaeſiuerit, vt ope eius iuuenes in ciuili oratoria arte fierent exercitati, quamuis iis de cauſſis magnam mereatur laudem, quod auctoritati Ariſtotelicae ac ſcholaſticorum quisquiliis forti animo ſeſe oppoſuerit. *alii* putabant, logici munus eſſe, vt ſoli ſpeculationi ſeſe traderet ac componeret ſyllogismum, quae ſententia fuit doctoribus ſcholaſticis, quorum aetate excellentiſſima cogitandi doctrina duriſſima fatorum ſorte adflicta erat. proſcribebatur omnis ſentiendi li-

1 *Praefat. ad artem cogitandi.* 2 *theatro rhetorum, oratorum & ſophiſtarum.*

bertas:

bertas: eligebatur veluti oraculum philoſophicum Ariſtoteles, non græcus, ſed latinus: omnis litterarum elegantia ſepulta iacebat: ſcholæ plenæ erant barbararum vocum, nugarum, quibus nulla dignitas, nulla vis ad veritatem cognoſcendam inerat.

§. IIII. Poſterioris generis ſunt, qui cognitionem logicæ, veluti finem quidem conſtituerunt; de mediis autem ſiue præceptis, ad illum perueniendi haud recte ſentientes a vera aberrarunt via. media enim iſta haurienda ſunt ex ſana ratione, & partim ad naturam veritatis; partim ad modum cognoſcendi, quem Deus nobis præſcripſit, adcommodanda, quo patet, quod hac in cauſſa omne momentum poſitum ſit in recta cogitandi libertate. qua ſublata, logicæ incrementa haud promoueri poſſunt, nec illi, qui ius ſentiendi a Deo hominibus datum neutiquam exercent, quidquam ad artis huius ſalutem adferunt. quapropter logicæ durior fortuna illata eſt ab illis, quibus talis philoſophiæ cultura placuit, vt magiſtrum quemdam vnice ſequerentur, omnesque eius ſententias, quamuis haud fuerint exploratæ per iudicandi facultatem, ſancte ac religioſe venerarentur. id quod cum antiquiori, tum recentiori æuo multis fuiſſe ſolemne, conſtat, aduerſus quæ ſectarum ſtudia alii iure ac merito diſputarunt grauiter. nam quamuis DANIEL GEORGIVS MORHOFIVS [1] dicat: *non male ſuis rebus quædam academiæ conſuluerunt, quæ veteres Peripateticæ philoſophiæ terminos mo-*

1 *Polyh. litter. lib. II. c. II.* §. 28.

vere

vere prudenti inſtituto prohibuerunt. quod etſi quibusdam aſperum nimis & durum videtur, qui libertatem philoſophicam crepant, ſciant illi, publicam philoſophandi formam neceſſario tenendam eſſe; & IACOBVS THOMASIVS [1] eiusdem ſit opinionis, qui his verbis philoſophiam eclecticam reiicit: *retinenda ſane forma regiminis monarchici, qua nulla poteſt eſſe pro ſtatu corrupti hominum ingenii litterariæ reipublicæ ſalubrior*; rectius tamen poſterioris filius CHRISTIANVS THOMASIVS [2] obſeruauit, quam multa incommoda ex ſectaria philoſophia oriri. atqui huc quoque referri poſſunt cultores *ſyncretiſmi philoſophici*, qui intempeſtiuæ pacis ſtudioſi diuerſa philoſophorum placita inter ſe conciliare elaborarunt, etiam eorum ſententias cum oraculis diuinis conferre, quod argumentum expoſuerunt IACOBVS THOMASIVS, [3] GEORGIVS HORNIVS, [4] & IO. FRANCISCVS BVDDEVS. [5]

§. V. Hactenus breuiter de illis, qui logicam peruerſa ratione coluerunt. nunc de eis quoque diſputabimus, qui artem hanc neglexerunt, & iam aperte reiecerunt. quo pertinent *ſceptici*, quorum præcipue duo genera conſtituuntur, dum alii certitudinem ſenſuum, adeoque omnis cognitionis, omnium philoſophiæ doctrinarum tollunt; alii vero in ſola eaque perpetua dubitatione permanent, ac ne hoc quidem: *nihil datur certum*, ſciri poſſe

1 *Progr. XLI. p. 469.* 2 *introd. ad philoſ. aulicam cap. I. §. 91. ſeqq.* 3 *oratione de ſyncretiſmo Peripatet.* 4 *hiſtor. philoſ. lib. 6. c. 13.* 5 *obſeru. Hal. t. III. obſeru. 13. & 14.*

conten-

contendunt, quam in rem legi poſſunt cum illi, qui hiſtoriam ſcepticiſmi ac ſcepticorum ſunt perſecuti, GERH. IO. VOSSIVS, [1] DANIEL GEORGIVS MORHOFIVS, [2] THOMAS STANLEIVS, [3] GEORGIVS PASCHIVS, [4] IO. ALBERTVS FABRICIVS; [5] tum iſti, qui errori huic confutando morboque expellendo operam dederunt, quales ſunt MERSENNVS *de veritate ſcientiarum aduerſus ſcepticos & Pyrrhonios*; SCHOOKIVS de *ſcepticiſmo*; PETRVS de VILLEMANDY in *ſcepticiſmo debellato*; PETRVS GASSENDVS de *fine logicæ*; IO. FRANCISCVS BVDDEVS *theſibus de atheiſmo & ſuperſtitione*. variæ ſunt ſcepticiſmi ſpecies, ſi modo res ipſas, quarum cognitionis certitudinem tollunt; modo rationem, qua id fieri ſolet, reſpiciamus. quapropter alii rationi omnia, reuelationi diuinæ nihil: alii contra reuelationi omnia, nihil rationi tribuunt, quod poſterius magno ſtudio fecit HIERONYMVS HIRNHAIM edito libro de *typho generis humani, ſiue ſcientiarum humanarum inani ac ventoſo tumore, difficultate, labilitate, falſitate, iactantia, præſumptione, incommodis, periculis*, quo omni labore id egit, vt philoſophiæ fundamenta ſubuerteret. ſed tamen quum hæc a propoſito dicendi argumento aliena ſint, id tantum obſeruamus, quod ſcepticiſmus magnam vim logicæ in maius meliusue promouendæ inferat, quin etiam ipſum fundamentum, quo recta cogitandi ars nititur, id eſt ſenſuum certitudinem euertat. etenim

1 *De ſectis philoſ. c. XX. n. 8.* 2 *polyh. tom. II. lib. I. c. 6. t. II. lib. 2. c. 9.* 3 *hiſtor. phil. part. XI. p. 918.* 4 *introd. ad rem litterar. mor. veter. cap. VI.* 5 *bibl. graec. lib. III. cap. 33.*

ſenſio

ſenſio eſt primum principium atque vltimum criterium omnis veritatis.

§. VI. Hoc loco mentionem quoque facere debemus DANIELIS HOFFMANNI, hoſtis omnis philoſophiæ adeoque etiam logicæ. namque philoſophiam, quam antea magno ſtudio proſecutus fuerat, veluti prauarum cupiditatum opus damnauit, eamque contrariam eſſe ſacris ſcripturis dixit, ad cuiusmodi ſententiam non paucos pertraxit, in quibus erant IO. ANGELVS WERDENHAGENIVS, IO. MVLLERVS & alii. poſthac controuerſiam hanc excitauit iterum WILHELMVS SCHILLINGIVS, quorum ſtudiis & alii fortiter ſeſe oppoſuerunt. aduerſus DANIELEM HOFFMANNVM arma ſua tulit IO. CASELIVS, cum quo faciebant CORNELIVS MARTINI, OWENVS GVNTHERVS, *Caſelianorum* nomine adpellati, quibus acceſſit ALBERTVS GRAWERVS, edito libro aduerſus Hoffmannum hunc de *vnica veritate.* ſic cauſſa ipſius ita cecidit, vt publice errorem ſuum profiteri eumque emendare, habuerit neceſſe. contra SCHILLINGIVM vero & SCHRADERVM venerunt integer ordo theologorum academiæ Vitebergenſis, quorum ſcripta hac in cauſſa compoſita continentur *conſiliis Vitebergenſibus*,[1] & IACOBVS MARTINI libro lingua teutonica conſcripto: *ſpeculum rationis*, quo vſum ac vires rationis humanæ, quæ mortalibus poſt lapſum primorum parentum relictæ ſunt, copioſe declarat, etiam ad loca illa, quæ

1 *P. I. pag.* 817. *ſeqq.*

alii

alii aduerſus philoſophiam ex oraculis diuinis proferunt, reſpondet. liber hic editus eſt Vitebergæ MDCXVIII. 4. diuiſus in duas partes, quarum prior de *ratione*; poſterior vero de *philoſophia* agit. etenim illi, qui reiiciunt philoſophiæ ſtudia, inprimis prouocant ad verba apoſtoli PAVLLI:[1] βλέπετε, μή τις ὑμᾶς ἔσαι ὁ συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας, quaſi his apoſtolus omnem philoſophiæ doctrinam inutilem & pernicioſam eſſe pronuntiaret, id quod erronea opinione ſibi perſuadent. nam PAVLLVS reſpicit tantum ad falſam philoſophiam, ſiue doctrinas veterum græcorum; ſiue ex iudæis phariſæorum, ac præcipue Eſſæorum intellexerit, in primis quum ex EVSEBIO, IOSEPHO, SCALIGERO, DRVSIO ſit apertum, quod doctrina ſectarum Iudæorum, Phariſæorum, Sadducæorum & Eſſæorum dicta fuerit *philoſophia*.

§. VII. Præter DANIELEM HOFFMANNVM huc quoque pertinent *fratres roſæcruciani*, quippe qui philoſophiam in theologia non ſolum inutilem eſſe; ſed plane etiam pernicioſam contendunt omnemque rationis humanæ vſum remouent, dum reuelationes diuinas ſibi fieri credunt, de quibus copioſe diſſeruit CHRISTOPHORVS STEPHANVS KAZAVERVS.[2] quid multa? locum heic merito tenent cultores omnes philoſophiæ *myſticæ* & *theoſophicæ*, quam dicunt, ROBERTVS

1 *Coloſſ. II. v. 8.*
2 *diſp. de roſacrucianis.*

FLVDDVS,

FLVDDVS, VALENTINVS WEIGELIVS, teutonicus ille philoſophus IACOBVS BÖHMIVS, IO. BAPTISTA van HELMONT cum filio FRANCISCO MERCVRIO & alii. ac quis dubitaret, hos omnes veræ logicæ bellum indixiſſe, dum rationem humanam, per quam ope logicæ veritates cognoſcere debemus, penitus proſcriptam eſſe voluerunt.

DIATRIBE

DIATRIBE
DE
ORATIONIBVS
PANEGYRICIS
VETERVM.

ΣΥΝΟΨΙΕ.

Varia dicendi genera apud veteres recenſentur. §. I. *vox panegyricus explicatur.* §. II. *origo orationum panegyricarum.* §. III. *prima claſſis orationum panegyricarum.* §. IIII. *num ſermo Plinii nomen panegyrici poſſit tueri.* §. V. *ſecunda claſſis orationum panegyricarum, quæ continent laudationes.* §. VI. *de laudationibus veterum ſophiſtarum generatim.* §. VII-XII. *quis auctor ſermonum vere panegyricorum.* §. XIII. *quæ nam declamationes ex laudationibus ad panegyricos debeant referri.* §. XIIII. *veteres panegyrici græci recenſentur.* §. XV. *ratio horum panegyricorum.* §. XVI. XVII. *de panegyricis latinis.* §. XVIII - XXII.

§. I.

PRo tribus cauſſarum generibus tres quoque declamandi rationes fuerunt apud veteres, quum modo in demonſtratiuo; modo deliberatiuo; modo in iudiciali verſarentur. hinc dicit QVINCTILIANVS:[1] *eſt vnum genus, quo laus & vituperatio continetur; alterum eſt deliberatiuum: tertium iudiciale,* quem controuerſiarum ſiue cauſſarum numerum etiam adprobant ARISTOTELES & DIONYSIVS *Halicarnaſſeus*: confer GERH. IO. VOSSIVM.[2] quod ad genus deliberatiuum attinet, illud continebat præcipue ſuaſionem, quo quum vterentur oratores, adhibebant argumenta vera; poſt hac autem mutato imperio etiam ficta, quo declamandi ſtudio & viri & iuuenes exercebant ſeſe diligenter, vt ex QVINCTILIANI, aut quæ ſub illius nomine

1 *Inſtit. orator. lib. III. c. 4.* 2 *inſtitut. orator. lib. I. c. 3. p. 16.*

circumferuntur, & MARCI SENECAE declamationibus patet. quapropter PETRVS FRANCIVS[1] dicit: *hoc itaque modo declamandi ſe ſtudio exercebant, & ad veram eloquentiam viam ſibi per hanc vmbraticam muniebant græci illi veteres ac romani, quod ab adoleſcentia inchoatum, nullo vnquam tempore intermiſſum, tam bello, quam pace, tam in negotio, quam otio, princeps ille gentium populus, & eloquentiæ non minus laude, quam bellica virtute clariſſimus ſumma ſemper induſtria ac vigilantia excolebat. nec enim iuuenile hoc tantum exercitium fuiſſe cenſendum eſt. viri & viri principes illud ſibi operæ iniungebant, neque hoc declamandi vnquam ſtudium intermittebant.* genus autem iuridiciale in controuerſiis forenſibus, adcuſationibus & defenſionibus verſabatur, quarum aliæ erant veræ, aliæ vero fictæ, quas πλάσματα dictas primus inueniſſe traditur AESCHINES. per quam ſimulatam eloquentiam ad veram illam ac forenſem aſcendere contendebant, vnde etiam QVINCTILIANVS[2] hanc declamandi rationem pronuntiat vtiliſſimam, quam ad eloquentiam efformandam prope ſolam ſufficere dicit. tandem in demonſtratiuo genere principem locum tenebant *orationes panegyricæ*, quarum rationes ex antiquis monimentis explanare atque illuſtrare, nobis eſt propoſitum.

§. II. Non ab re erit, ſi ante omnia de ipſa adpellatione, qua orationes dicuntur *panegyricæ*, diſpiciamus. atqui iſta originem ſuam deducit a græca voce πανήγυρις, quæ apud veteres græciæ auctores præcipue ſignificat cele-

1 *Orat. de ratione declamandi p. 9.* 2 *lib. II. cap. 20.*

brita-

britatem, conuentum, concionem hominum ſolemnem ſiue per ludos publicos, ſiue per nundinas, ſiue per alios dies feſtos inſtitutam. primum magna celebritate frequentabant ludos publicos, quales apud græcos præſtantiſſimi habebantur *Olympici*, quibus vires corporis confirmabantur, quorumue primus inſtaurator credebatur Hercules, in cuius honorem etiam talia certamina ſunt repetita; *Pythii*, celebrati primum elapſo nouem annorum ſpatio, deinde & quinquenniis ſingulis redeuntibus, quibus iuuenes pugna curſuque certabant; *Nemei*, qui ex communi ſententia inter Phliuntem & Cleonas Achaiæ ciuitates ſunt celebrati & tandem *Iſthmii*, quorum magna apud græcos erat dignitas, de quibus pluribus egerunt HIERONYMVS MERCVRIALIS,[1] PETRVS FABER,[2] VOSSIVS,[3] IO. POTTERVS,[4] GEORGIVS NICOLAVS KRIEGK[5] & interpretes eruditi PINDARI. conuentus ad talia certamina dicebatur *πανήγυρις*, vt DEMOSTHENES[6] ſcribit: *ἀποϛεῖλαι δὲ καὶ δωρεὰς ἐς τὰς ἐν τῇ Ελλάδι πανηγυρίας Ισθμια, καὶ Νέμεα καὶ Ολύμπια, και Πύθια*, *mittenda etiam eſſe munera in celebres græciæ conuentus, Iſthmia, Nemea, Olympia & Pythia*: & PHILOSTRATVS[7] de GORGIA: *ἐμπρέπων δὲ καὶ ταῖς τῶν Ελλήνων πανηγύρεσι, τὸν μεν λόγον τὸν Πυθικὸν ἀπὸ τȣ̃ βωμȣ̃ ἤχησεν*, *in græcorum vero etiam ſolemnibus conuentibus conſpicuis Pythicam orationem ex ara pronuntiauit.* ſic

1 *De arte gymnaſtica.* 2 *in agoniſtic.* 3 *de quatuor artibus popularibus.* 4 *archaeol. græc. lib. II. 22. ſqq.* 5 *de inclareſcendi modis apud græcos veteres* §. 14. *ſqq.* 6 *de corona p. 487. opp.* 7 *de vitis ſophiſtarum lib. I. n. 9.* §. 2.

quoque vox hæc vſurpata eſt de celebritate nundinarum, cuius ſignificationis exemplum nobis ſuppeditat CICERO: [1] *res agebatur in circo Flaminio: & erat in eo ipſo loco illo die nundinarum* πανήγυρις. quæ & deprehenditur apud DIONYSIVM *Halicarnaſſeum* & GREGORIVM NAZIANZENVM. necnon adhibetur de aliis celebrioribus conuentibus, ad ſacra quippe celebranda Eleuſinia, Panathenæa, item ſpectacula & conuiuia, quæ publice a regibus principibusue exhibentur, πανηγύρεις vocantur ab ATHENAEO, HERODIANO, XENOPHONTE, vide HENRICVM STEPHANVM [2] & CAELIVM RHODIGINVM, [3] quæ omnia comprehendit IVLIVS POLLVX. [4] vox enim πανήγυρις oritur ab ἄγυρις, quod nomen ſignificans multitudinem collectam & congregatam factum eſt ab ἀγορὰ æolice o in υ mutato. erat quippe apud græcos conſuetudo, multis verbis, quibus vniuerſitatem rei cuiusdam volebant indicare, nomen πᾶν addere, vti nota ſunt nomina παμβασιλεὺς, πανδεχὲς, παμπόνηρος, πανέλληνες, & apud Athenienſes celebrata ſunt παναθήναια. ab hoc nomine alia verba ſunt deriuata, πανηγυρικὸς, hinc apud PLVTARCHVM πανηγυρικὴ θέα, πανηγυρικὸς κόσμος, πανηγυρικὰ πράγματα & apud ISOCRATEM πανηγυρικὸς ὄχλος, item πανηγυρίζω id eſt πανήγυριν ἄγω, necnon πανηγυρισμὸς, πανηγυριστὴς, de quibus auctores lexicorum græcorum conſuli poſſunt. HESYCHIVS [5] dicit: πανήγυρις, ἔπαινος, ἑορτὴ, θέατρον, & de prouerbio: κακῶν

1 *Lib. I. epiſt. 14. ad Atticum.* 2 *appendic. theſ. græcæ linguæ p. 1583.* 3 *lection. antiquarum lib. XXIX. c. 12.* 4 *onomaſtic. lib. I. cap. I. n. 30. p. 10.* 5 *lexic. p. 725.*

πανή-

πανήγυρις, *malorum panegyris* diſſerit ERASMVS. [1]

§. III. Occaſione igitur huiusmodi conuentuum ſolemnium & publicorum adpellatio, qua orationes dicuntur *panegyricæ*, orta eſt, ita vt dicamus *orationem panegyricam*, etiam ſubſtantiue, ſuppreſſo λόγυ vel ſermonis vocabulo, *panegyricum*: CICERO: [2] *Iſocrates fecit panegyricum*; & QVINCTILIANVS: [3] *panegyricum Iſocratis decem annis dicunt eſſe elaboratum.* etenim veteres oratores, quum in græcia inſtituerent panegyres ſeu conuentus ſolemniores, ac multitudo eſſet congregata, diligenter dicebant, vimque ſuam ac copiam eloquentiæ oſtentare, ſummo annitebantur ſtudio. quamobrem ISOCRATES [4] Athenas laudibus ad cælum vsque tollit, easque non ſolum propter congreſſus ſalutis publicæ cauſſa inſtitutos commendat, ſed ob certamina quoque oratoria, quando ſcribit: ἔτι δ᾽ ἀγῶνας ἰδεῖν, καὶ μὴ μόνον τάχυς καὶ ῥώμης, ἀλλὰ καὶ λόγων καὶ γνώμης, καὶ τῶν ἄλλων ἔργων ἁπάντων, καὶ τύτων ἆθλα μέγιςα, *præterea non tantum celeritatis & roboris, ſed & eloquentiæ & mentis ac operum ceterorum omnium certamina, & horum præmia maxima hic cernuntur*: adde DIONYSIVM Halicarnaſſeum. [5] ex recentioribus autem IVLIVS CAESAR SCALIGER [6] hac de re teſtatur: *veteres græcos tenuit conſuetudo, certis vt celebritatibus vnum in locum vniuerſi conuenirent, vt eorum animi vel præceptionibus ſapientum, vel for-*

1 *Adag. p.* 378. 2 *de oratore cap.* II. 3 *lib* X. *cap.* 4. *inſtit. orat.* 4 *panegyr. p.* 96. *opp.* 5 περὶ τῶν πανηγυρικῶν *p.* 33. *t.* II. *opp.* 6 *poetic lib. III. cap.* 108. *p.* 367.

tium æmulatione componerentur atque colerentur, vel ludorum feſtiuitatibus laxarentur. namque tum poetæ, tum oratores, tum aretologi, tum hiſtorici ſuas recitabant lucubrationes. ſic apoſtolus PAVLLVS, vt exemplum ex ſcripturis diuinis petamus, dicebat ἐν τῇ ἀγορᾷ κατὰ πᾶσαν ἡμέραν πρὸς τοὺς παρατυγχάνοντας,[1] in foro quippe, quod erat in Ceramico & ἁπλῶς adpellabatur ΑΓΟΡΑ, vt PAVSANIAS[2] commemorat DEMOSTHENIS ſtatuam in Ceramico poſitam eamque ἐν τῇ ΑΓΟΡΑΙ eſſe confirmat. ac quamuis forum in Eretria etiam tantum diceretur ΑΓΟΡΑ, prout PAVSANIAS[3] *miſericordiæ aram*, eo loco conſpicuam ἐν τῇ ΑΓΟΡΑΙ tradit; conſtat tamen,[4] quod ætate imperatoris Auguſti ex Ceramico translata fuerit ΑΓΟΡΑ in Eretriam, vbi illo tempore magnus fuit concurſus ementium, vendentium, atque aliorum hominum, qui negotia huius generis tractabant: confer GOTTFRIED OLEARIVM.[5]

§. IIII. Orationes panegyricæ vi primæ originis, qua hæc adpellatio nata eſt, illæ erant, quæ in celebriori conuentu ac concione hominum recitabantur, ſiue argumentum laudis, ſiue ſuaſionis, ſiue adcuſationis & defenſionis complecterentur, vide HERMOGENEM.[6] ſic GORGIAS *Leontinus* recitauit orationem olympicam de *concordia*, adeoque de argumento ad ſuaſionem ſpectante, auctore PHILOSTRATO:[7] ὁ δὲ ὀλυμπικὸς λόγος ὑπὲρ τοῦ

1 *Actor. XVII. v. 17.* 2 *Attic. cap. 8.* 3 *Attic. cap. 17.* 4 *STRABO lib. X. p. 447.* 5 *de rebus geſtis Pauli in vrbe Athenienſium §. 9.* 6 περὶ ἰδεῶν *lib. II.* 7 *de vitis ſophiſtarum lib. I. n. 9. §. 1.*

μεγίστου

μεγίϛȣ αὐτῷ ἐπολιτεύθη. ϛασιάζȣσαν γὰρ τὴν Ἑλλάδα ὁρῶν, ὁμονοίας ξύμβȣλος αὐτοῖς ἐγένετο, *olympica vero oratio de re maxima multa ciuili prudentia ipſi elaborata fuit. diſſidentes quippe græcos conſpicatus concordiam ipſis ſuaſit.* ſic ANTIPHON Sophili rhetoris filius, Athenienſis, pago Rhamnuſius ſermonem quoque ὑπὲρ τῆς ὁμονόιας, de *concordia* elaborauit, quem PHILOSTRATVS [1] σοφιϛικώτερον fuiſſe pronuntiat, cuiusue etiam auctor etymologici magni [2] mentionem facit. pari ratione ARISTIDES ediſſeruit περὶ ὁμονοίας ad ciuitates Aſiæ Pergamum, Smyrnam Epheſumque, vt colerent concordiam, nec de primatu inter ſe contendendo mutuum ſibi afferrent exitium exemplo Athenarum & Lacedæmonis, confer IO. ALBERTVM FABRICIVM. [3] ex quibus ANTIPHONTIS atque ARISTIDIS exemplis patet, quod ſermo GORGIAE de *concordia* neutiquam ad genera orationum, quæ argumenta laudis continent, pertineat; attamen PHILOSTRATVS illum refert ad ſermones panegyricos. quin etiam LYSIAS Athenienſis ſcripſit panegyricum in Dionyſium Siciliæ tyrannum, quem ſuadet interfici, & ISOCRATES panegyrico ſuo græcorum animos aduerſus barbaros ſumma excitauit opera: hinc *ſuaſionem* vocat CICERO [4] & SYRIANVS in HERMOGENEM [5] obſeruat, illum conſtare duplici genere cum ad laudem, tum ad ſuaſionem pertinente. equidem DIONYSIVS *Halicarnaſſeus* [6] iudicat, princeps ISO-

1 *Cit. loc. lib. I. n. 15. §. 4.* 2 *voce* Θεαιδέϛατος.
3 *bibl. græc. lib. IV. cap. 30. p. 385.* 4 *de oratore cap. II.*
5 *pag. 18.* 6 *Iſocrat.*

CRATI fuiſſe propoſitum, Athenienſes magnificis ornare laudibus, quas & illum per ſpeciem ſuaſionis, vt græci contra barbaras gentes ſuſciperent expeditionem, dixiſſe. & GERH. IO. VOSSIVS dicit:[1] *nam Iſocratis panegyrica, quæ exſtat, hortatur græcos ad ſuſcipiendam expeditionem aduerſus barbaros. verum nullo negotio eximus hunc ictum, ſi Halicarnaſſenſem audimus, qui ſuaſionem negat eſſe primarium Iſocratis finem. nam ait, eum per ſpeciem ſuaſionis laudes perſequi Athenienſium.*

§. V. Diſputatur quoque, num ſermo PLINII Neruæ Traiano Auguſto dictus *panegyrici* nomen tueri poſſit, necne? ſunt, qui exiſtimant, quod hæc oratio potius dicenda videatur gratiarum actio, cum quod PLINIVS ipſe[2] dicat: *ſed parendum eſt ſenatus conſulto, quo ex vtilitate publica placuit, vt conſulis voce, ſub titulo gratiarum agendarum, boni principes, quæ facerent, recognoſcerent; mali, quæ facere deberent*; tum etiam, quod AVSONII ad Gratianum principem pro accepto conſulis munere oratio inſcripta ſit non panegyricus, ſed gratiarum actio. quo nomine dicit GERH. IO. VOSSIVS:[3] *at Plinius plane abuſus panegyrici nomine: quippe quo orationem ſuam titulo redderet auguſtiorem, eam πανηγυρικὴν inſcripſit, qua ſolum, conuocatis patribus Traiano pro conſulatu gratias agit.* ſed vero BERNEGGERVS nomen hoc Plinii ſermoni vindicat ex materia, loco, dicendi genere, quanquam non negat, aliquid ſatyricum eſſe admixtum, dum

1 *Inſtitut. orat. lib.* 1. *cap.* 5. *p.* 44. 2 *panegyr. cap.* 4.
3 *inſtit. orat. lib. I. cap.* 5. *pag.* 44.

ita

ita optimum laudat principem, vt alios perſtringat acriter, qui anteceſſerunt. ſaltem antiquæ nouæque editiones hanc vocem præ ſe ferunt, quæ ſiue ipſi orationi vindicetur, ſiue minus, vnum idemque eſſe cenſemus. etenim orationes, vt ex ſuperioribus conſtat, dici posſunt *panegyricæ*, quamuis princeps argumentum non laude abſoluatur, ſi modo in conuentu quodam celebriori ſiue per multitudinem, ſiue per auctoritatem ac ſplendorem auditorum recitentur. ſic dixit PLINIVS in ſenatu ampliſſimo virorum ordine, breuius quidem, quem ſermonem poſtea plenius elaborauit, antequam ederet, vt ex quadam ipſius epiſtola [1] cognoſcimus. nec ſolum orationes a voce πανήγυρις dictæ ſunt *panegyricæ*; ſed & *panegyres*, vti CLAVDIANVS panegyrin Serenæ reginæ coniugi Stiliconis conſecratam ſcripſit. eadem ratione apud romanos auctores vox *concio* ſignificat & cœtum conuocatum, item quamlibet temere confluentem turbam; & orationem, quæ habetur ad cœtum, immo locum ipſum, de quo dicitur ſermo, vt ex A. GELLIO [2] patet.

§. VI. Atqui hæc eſt origo orationum panegyricarum, quarum argumenta in primis ad rationem conuentuum ſolemnium erant compoſita, ac plerumque continebant varia laudum genera. etenim talis orator auſpicium ſermonis faciebat a laude Dei, ſiue præſidis in panegyri, qua expoſita, effuſe prædicabat vrbem illam, vbi celebrabatur conuentus, ac poſt hac diſſerebat de certamine ac præmiis, quæ victoribus erant propoſita, ita vt vbique fere

1 *Lib. III. epiſt.* 18. 2 *noct. Attic. lib. XVIII. cap.* 7.

ſecta-

ſectaretur laudationes, qua de re videas DIONYSIVM *Halicarnaſſeum.* [1] attamen & alia argumenta orationis lumine illuſtranda ſibi elegerunt, non per rationem conuentuum ſiue ludorum aliarumque rerum ſolemnium occaſionem; ſed celebritatem & ſplendidam populorum concionem excitati, ita vt de quacumque re, quæ ſe ipſis offerebat, dicerent. ſed poſt hac quum eiusmodi orationum conſuetudo exoleuerit, factum eſt, vt quæcumque in laudem ſplendidiſſimarum perſonarum præcipue fierent, dictæ ſint panegyricæ, quæ eſt cauſſa quoque, cur tales ſermones a magiſtris artis oratoriæ, qui tria cauſſarum genera conſtituunt, referantur ad demonſtratiuum, quibus oratores laudationem ſibi habeant propoſitam. hæc eſt veluti altera claſſis orationum panegyricarum, de quibus ea,qua fieri poteſt, breuitate dicamus, rationem habentes oratorum cum græcorum, tum romanorum.

§. VII. In græcia præcipue fuerunt ſophiſtæ, qui ſermonibus ad laudem compoſitis multam dederunt operam, quorum rationem ſi cognoſcere velimus penitus, obſeruare decet, quod orationes panegyricæ, de quibus iam diſſeramus, ad laudem quidem ſpectent; ſed ideo non quilibet ſermo, qui continet laudationem, in numero panegyricorum debeat haberi. quapropter non ab re erit, diuerſa laudationum genera, in quibus ſophiſtæ verſati ſunt,commemorare, iisque expoſitis, ipſarum orationum panegyricarum rationem habere. tres inprimis ſpecies fuiſſe laudationum, ex antiquis monimentis cognoſcimus, quo-

1 Περὶ τῶν πανη, υρικῶν.

niam

niam prædicabant aut deos & heroas; aut claros viros; aut illuſtres ciuitates. primum laudabant Deos & heroas, Iouem, Herculem, Mineruam, Bacchum, Aeſculapium & alios, cuius rei exemplum exhibemus ARISTIDEM. hic enim ſcripſit orationem in *Iouem*, quum ex magna tempeſtate eſſet ſeruatus; in *Minervam*, quæ ex precibus & hymno compoſita eſt; in *Neptunum* dictam in Iſthmiis Neptuno ſacris, qua Corinthum laudat & adpellat græciæ ἀγορὰν καὶ κοινὴν πανήγυριν, in *Bacchum*, quem prædicare a Baccho in ſomnis iuſſus fuerat, in *Herculem*, *Aeſculapium*, cuius beneficia ſibi exhibita effert: vide IO. ALBERTVM FABRICIVM.[1] in hiſce exercitationibus ſtudebant tantum oſtentationi, nec multum habebant dignitatis apud boni rectique cultores: hinc QVINCTILIANVS[2] dicit: *neque inficias eo, eſſe quasdam ex hoc genere materias ad ſolam compoſitas oſtentationem, vt laudes deorum virorumque, quas prima tempora tulerunt.* PLVTARCHVS[3] autem tradit, quod ſophiſta quidam quum laudare voluerit Herculem, reſponſionem acceperit: τίς γὰρ αὐτὸν ψέγει; *quis enim eum vituperat?* confer LVDOVICVM CRESOLLIVM.[4] porro extollebant magnos homines, reges, principes, duces eorumque pronuntiabant laudes, quas modo in conſpectu ipſorum dixerunt, modo orationes litteris conſignatas ad eos transmiſerunt, quod a ſe factum eſſe, THEMISTIVS[5] teſtatur. plerique ita laudarunt principes, vt vitio adula-

1 *Bibl. græc. lib. IV. c. 30. §. 5. p. 377.* 2 *lib. III. cap. 9.*
3 *Laconicis apophthegm.* 4 *theat. rhetor. lib. III. cap. 7.*
5 *orat. XIII.*

tionis ſe contaminauerint ac tantum gratiam plauſusque ſint ſectati: LACTANTIVS: [1] *acceſſerunt etiam poëtæ, & compoſitis ad voluptatem carminibus in cælum vsque ſuſtulerunt. ſicut faciunt, qui apud reges etiam malos panegyricis mendacibus adulantur. quod malum a græcis ortum eſt, quorum leuitas inſtructa dicendi facultate, incredibile eſt, quantas mendaciorum nebulas excitauerit.* hinc PESCENNIVS *Niger*, qui de ſumma rerum cum SEVERO *Pertinace* dimicauit, apud AELIVM SPARTIANVM [2] illi dixit, qui panegyricum ſibi dedicare conſtituerat: *ſcribe*, inquit, *laudes Marii vel Hannibalis vel alicuius ducis optimi vita functi, & dic quid ille fecerit, vt eum nos imitemur.* quæ vox ALEXANDRO *Mammææ* filio ita placuit, vt teſte LAMPRIDIO [3] *oratorum & poëtarum panegyricos ſibi dictos audire exemplo Nigri Peſcennii ſtultum dixerit*: confer CHRISTOPHORVM CELLARIVM. [4]

§. VIII. Neque vero ſolum viuos, ſed etiam mortuos orationibus funebribus ad laudem compoſitis ornarunt. ſic GORGIAS recitavit orationem ἐπὶ τοῖς ἐκ τῶν πολέμων πεσοῦσιν, οὓς οἱ Ἀθηναῖοι δημοσίᾳ ξὺν ἐπαίνοις ἔθαψαν, *de his, qui bello ceciderant, quos Athenienſes publice cum laudibus ſepultura honorauerant*, auctore PHILOSTRATO. [5] apud PLATONEM eſt ΜΕΝΕΞΕΝΟΣ, ἢ ἐπιτάφιος, vbi exhibetur oratio in defunctos pro patria in variis prœliis Athenienſes veluti ſcripta ab ASPASIA *Mi-*

1 *Inſtit. diuin. lib. I. cap* 15.
2 *vita Peſcenn. cap. XI.*
3 *vita Alexandri cap. XXXV.*
4 *program. n. XXXIII. p.* 231.
5 *de vitis ſophiſtarum lib. I. n. 9. §.* 2.

leſia;

leſia;[1] dicta a PERICLE, quam CICERO[2] reſpicit, quum de PLATONIS dicendi genere iudicat, quod ſecutus ſit *non ſolum in his ſermonibus, qui dialogi dicuntur, vbi etiam de induſtria id faciendum fuit, ſed in populari oratione, qua mos eſt, Athenis laudari in concione eos, qui ſint in prœliis interfecti: quæ ſic probata eſt, vt eam quotannis, vt ſcis, eo die recitare neceſſe ſit.* extant adhuc POLEMONIS duo contrarii ἐπιτάφιοι λόγοι parentum nomine dicti in *Cynægirum* & *Callimachum* Athenienſes, qui in pugna Marathonia pro patria aduerſus Medos fortiter pugnantes obierant, vbi Cynægiri pater ſuum filium Callimacho, pater Callimachi filium Cynægiro præfert, quas declamationes binas græce edidit HENRICVS STEPHANVS. talem quoque ſermonem debemus ISOCRATI in laudem EVAGORAE regis Cypriorum[3] interemti a Thraſydæo eunucho olymp. CI, 3. item DEMOSTHENI in eos, qui in Chæronea clade forti animo pro patria pugnantes obiiſſent, cuius orationis habitæ olympiad. CX, 3. meminit PLVTARCHVS, quamuis hanc quæ exſtat, DIONYSIVS, LIBANIVS, PHOTIVS abiudicent DEMOSTHENI. necnon ARISTIDES laudationem dixit funebrem in Eteoneum, nobilem Cyzicenum diſcipulum in flore ætatis defunctum; & LONGINVS[4] de HYPERIDE ſcribit: τὸν ἐπιτάφιον ἐπιδεικτικῶς, ὡς

1 *Vide PLVTARCHVM Pericle p. 165. 169. ATHENAEVM XIII. p. 569. LVCIANVM, HARPOCRATIONEM, SVIDAM & alios.* 2 *de oratore cap. 44.* 3 *vide MEVRSIVM Cypr. lib. II. cap. 12.* 4 περὶ ὕψυς *ſect. XXXI.*

ὐκ οἶδ' εἴτις ἄλλος, διέθετο, *funebrem orationem cum tanta compoſuit oſtentatione, vt, an quispiam alius talem concinnare potuerit, neſciam.* qui HYPERIDES magnam eloquentiæ habebat exiſtimationem, ita vt DIO *Chryſoſtomus* [1] inter omnes oratores præ DEMOSTHENE & LYSIA legendos commendet viro ciuilis facundiæ ſtudioſo HYPERIDEM & AESCHINEM.

§. VIIII. Num a græcis, an romanis origo ſermonum funebrium ſit petenda? de eo disputant hiſtoriarum auctores. DIONYSIVS *Halicarnaſſeus* [2] commemorat orationem in funere Bruti habitam a Valerio, & quamuis haud affirmet, tum ne, an a regibus romanis talis mos fuerit inſtitutus; hæc tamen paullo poſt addit: *ſero Athenienſes funerum legibus laudationem addiderunt; ſiue id in iis primum fecere qui ad Artemiſium, ad Salaminem & ad Plateas pro patria pugnantes occubuerunt; ſiue in iis, qui Marathonico prœlio periere. & vt demus, morem hunc cœpiſſe a Marathonenſi pugna, hæc quoque ſedecim annis funere Bruti eſt poſterior*; cuius verba de induſtria latine tantum attulimus. quæ quum ita ſe habeant, romanis omnino hæc inuenta conſuetudo orationes funebres recitandi, vindicanda eſt; at vero alii græcorum gloriam hac in re tueri contendunt. etenim muniunt ſeſe teſtimonio quodam ANAXIMENIS qui auctore PLVTARCHO [3] tradat, quod Solon huius ritus apud Athenienſes ſit auctor, qui quum floruerit ſub Tarquinio Priſco; Valerius Poplicola autem depulſis regibus, colligunt exinde, quod ro-

1 *Diſſertat. XVIII. ſiue epiſtola* περὶ λόγυ ἀσκήσεως.
2 *antiquit. rom. lib. V. p. 291. t. I, opp.* 3 *in Poplic.*

mani hanc conſuetudinem græcis poſteriores acceperint. nec ſententiæ huic deeſſet dignitas, ſi partim teſtimonium ANAXIMENIS probam præ ſe ferret fidem; partim exploratum eſſet, quod nemo ante Poplicolam in gente romanorum orationem dixerit funebrem. id ex veterum monimentis & ſupra adductis exemplis cognoſcimus, quod græci præcipue viros militia & fortitudine claros his honoribus adfecerint, vti dicit DIONYSIVS *Halicarnaſſeus*:[1] *Athenienſes iis tantum, qui in bellis periiſſent, funebres laudationes inſtituiſſe videntur*; & SOCRATES apud PLATONEM:[2] *videtur apud plurimas gentes præclarum eſſe, in bello occumbere. etenim, qui ſic e vita migrat, funere ac ſepulcro magnificentiſſimo honoratur, & ſiue pauper quis ita decedat, laudatione non caret; ſiue etiam vilis quiſpiam & ignauus a ſapientiſſimis viris laudatur.*[3] attamen interdum præter hanc ordinariam conſuetudinem & alii hoc ſupremo honoris genere fuerunt ornati, cuius rei exemplum habemus in ZENONE, de quo legimus apud DIOGENEM LAERTIVM:[4] τύχῃ τῇ ἀγαθῇ δεδόχθαι τῷ δήμῳ, ἐπαινέσαι μὲν Ζήνωνα Μνασέου Κιττιέα, καὶ στεφανῶσαι χρυσῷ στεφάνῳ κατὰ τὸν νόμον, ἀρετῆς ἕνεκα καὶ σωφροσύνης. οἰκοδομῆσαι δὲ αὐτῷ καὶ τάφον ἐπὶ τοῦ Κεραμεικοῦ δημοσίᾳ, *bona fortuna viſum eſt plebi, laudare Zenonem Mnaſei filium Cittieum & aurea corona rite ac legitime ornare propter ſingularem eius virtutem & temperantiam. prætereaque conſtruere illi*

1 *Cit. loc.* 2 *in Menexeno p.* 521. 3 *conf.* THVCYDIDEM *lib. II. p.* 123. *ſeqq.* 4 *lib. VII. ſegm.* 11.

ſepulturam in Ceramico publice. ad huiusmodi laudandi munus ſæpe eligebantur viri eloquentiſſimi, quibus inerat ſumma dicendi copia, vt merita defunctorum pronuntiarent ore grauiſſimo. hinc apud PLATONEM SOCRATES & MENEXENVS hoc inter ſe inſtituerant colloquium, quod latine tantum huc transferamus: Socr. *e foro venis, Menexene? an vnde?* Men. *e foro, Socrates, & a ſenatu.* Socr. *quid tu ad ſenatum?* Men. *id circo ad conſilium profectus ſum, quoniam audiueram, deligendum eſſe aliquem, qui laudibus defunctos ornet. nam, vt ſcis, inferias facturi ſunt.* Socr. *audiui equidem; ſed quem potiſſimum elegerunt?* Men. *nullum: nam in craſtinum diſtulerunt; arbitror autem Archinum vel Dionem electum iri.* atqui tales orationes dicebantur in conuentu nobiliſſimo, ſiquidem in huiusmodi funerum ac laudationum celebritate inſignis auditorum copia confluebat, qui aures ac mentes ſermonibus, quos oratores recitabant, admouerunt. LVCIANVS [1] adhuc ritus huius teſtimonium dicit: *καίτοι καὶ ἀγῶνας ἔνιοι διέθεσαν, καὶ λόγȣς ἐπιταφίȣς εἶπον ἐπὶ τῶν μνημάτων, ὥσπερ συναγορέυοντες, ἢ μαρτυρȣ̃ντες παρὰ τοῖς κάτω δικαςαῖς τῷ νεκρῷ, ſunt vero, qui ludos quoque inſtituerunt ac funebres orationes ad ſepulcrum habuerunt, tanquam patrocinantes ac teſtimonium mortuo perhibentes apud iudices infernos:* confer. IO. PHILIPPVM PFEIFFERVM. [2]

§. X. Tandem ſophiſtæ atque oratores in

1 *De luctu p. 307. t. II. opp.* 2 *antiquitat. græcis lib. IV. cap. 57. p. 760.*

amplis-

ampliſſimas ciuitatum nobilium effundebantur laudes, cuiusmodi ſermones ARISTIDES plures dixit. etenim laudauit vrbem & imperium *romanum* oratione diſertiſſima, & quum romanorum imperium contulerit cum perſico & græco, oſtendit illo nihil vnquam par fuiſſe, nihil ſecundum. ad hæc prædicauit *Smyrnam* & ſubito quoque recitauit orationem in laudem *Cyzici* vrbis in dedicatione magnifici templi Cyziceni iuſſus per ſomnium ab Aeſculapio. alii pleniore ore laudarunt *Athenas*, vnde artes eloquentiæ, litteras, leges, doctrinas, religionem in omnes terras diſtributas eſſe putabant; item *Rhodum*, vbi muſæ colebantur diligenter, etiam eloquentiæ ſtudia, quæ AESCHINES quum Rhodum exilii locum deligeret, intulit, atque artis oratoriæ aperuit ludum; *Neapolim*, quæ præter bonas litteras certamina quoque, quibus iuuenes bello nati exercebantur, inſtituit, & *Maſſiliam* ſedem ſtudiorum aliasque ciuitates. ſed tamen de nulla re tam cupide diſſeruerunt ſophiſtæ, quam de Marathone, Salamine, Platæis, vti CICERO [1] dicit: *hinc rhetorum campus de Marathone, Salamine, Platæis, Thermopylis, Leuctris.* etenim hæc argumenta, quæ Athenienſium laudes ac merita bellica continebant, ipſis erant grata atque accepta, quæ ſophiſtæ explicanda eo maiori cura eligebant, quo vehementiori gloriæ ac plauſus ſtudio tenebantur. atqui *Marathon* victoria Athenienſium, Miltiade duce locus erat illuſtris: POMPONIVS: [2] *Marathon magnarum multarumque*

1 *De offic. lib. I. cap. 18.* 2 *lib. II. cap. 3.*

virtutum teſtis iam inde a Theſeo Perſica maxime clade pernotus, de qua pugna etiam diſſerunt CORNELIVS NEPOS, IVSTINVS, PLVTARCHVS, PAVSANIAS, confer CHRISTOPHORVM CELLARIVM.[1] in pugnæ ac victoriæ huius memoriam multa Athenienſes moliti ſunt opera, ſi quidem in illo campo poſuerunt inſigne monimentum & tropæa, ædificarunt templum ſtructura magnificum atque elegans; indixerunt celebritatem perpetuam & ſolemnem, etiam hominum eloquentium declamationes inſtituerunt. *Salamis* autem clarior facta Themiſtoclis victoria & Perſarum clade: POMPONIVS MELA:[2] *in Atthide Helene nota ſtupro Helenæ & Salamis excidio claſſis Perſicæ notior*: CICERO:[3] *citetur Salamis clariſſimæ teſtis victoriæ*, item:[4] *ante Salaminem ipſam Neptunus obruet, quam Salaminii tropæi memoriam.* ſic etiam apud *Plateas* fuit nobiliſſimum prœlium, vt adeo haud mirum ſit, quod ſophiſtæ, qui ſingulari arte atque incredibili ſtudio in aliorum affectus ſeſe inſinuare elaborabant, eloquentiam ſuam ad talia argumenta contulerint: confer LVDOVICVM CRESOLLIVM.[5]

§. XI. Sic varia laudationum genera, quibus veteres ſophiſtæ ſeſe addixerunt, commemorauimus, quibus traditis, muneris noſtri eſt, vt ad orationes panegyricas nos conuertamus. ſupra iam obſeruauimus, quod non quæuis laudatio, quam protulerint ſophiſtæ, ad orationes

1 *Not. orb. ant lib. II. cap.* 13. *p.* 1159. 2 *lib. II. cap.* 7.
3 *lib.* 1. *de officiis c.* 21. 4 *quæſt. Tuſc. lib. I. cap.* 46.
5 *theatr. rhetor. lib. III. cap.* 8.

tiones panegyricas debeat referri,id quod partim ex harum indolę ab antiquis artis oratoriæ doctoribus tradita; partim ex ipſa laudationum, quas confectati ſunt, conditione aperte cognoſcimus. namque ex veterum rhetorum præceptis colligere poſſumus, duobus præcipue momentis abſolui panegyricum ſermonem, argumentorum quippe ſplendore, quæ magnificas atque illuſtres perſonas reſpiciant, ac artis oratoriæ decenti grauitate,elegantia ac pulcritudine. ſed vero haud vbique in ſophiſtis, quum laudauerint, deprehendimus vtrumque. primum prædicarunt perſonas ac res non adeo illuſtres, id quod in primis in celebritatibus funerum accidit, prout orationes veterum græcorum LYSIAE, DEMOSTHENIS, GORGIAE, PERICLIS, ASPASIAE in memoriam fortium virorum dictæ a priſcis eloquentiæ magiſtris DIONYSIO *Halicarnaſſeo* [1] & THEONE [2] ab ἐγκωμίοις ſiue panegyricis diſtinguuntur. quanquam rem hanc ita enarrat MENANDER rhetor, græce apud ALDVM cum aliis græcis rhetoribus editus, [3] vt exiſtimet, ſermones funebres diu poſt mortem eorum, quorum memoriæ ſunt conſecrati, habitos non poſſe dici ἐγκώμια ſiue panegyricos: recitatos autem non diu ab illorum obitu adpellandos eſſe ἐγκώμια, ſed tale diſcrimen ſuo carere fundamento videtur. ad hæc ſæpius dixerunt eiusmodi laudes, quamuis ſermones ad artis leges minus compoſuerint, id quod etiam de romanis teſtatur CICERO: [4] *noſtræ*

1 Περὶ τῶν πανηγυρικῶν. 2 *progymnaſm.*
3 περὶ ἐπιταφίου. p. 631. 4 *de oratore lib. II. c. 84.*

laudationes, quibus in foro vtimur aut teſtimonii breuitatem habent nudam atque inornatam, aut ſcribuntur ad funebrem concionem, quæ ad orationis laudem minime adcommodata eſt. paullo ante autem dixerat: *ipſi enim græci magis legendi; & delectationis aut hominis alicuius ornandi, quam vtilitatis huius forenſis cauſſa, laudationes ſcriptitauerunt: quorum ſunt libri, quibus Themiſtocles, Ariſtides, Ageſilaus, Epaminondas, Philippus, Alexander aliique laudantur;* & alio loco [1] de GORGIA: *quod idem feciſſe Gorgiam quum ſingularum rerum laudes vituperationesque conſcripſiſſet: quod iudicaret hoc oratoris eſſe maxime proprium, rem augere poſſe laudando, vituperandoque rurſus affligere:* quæ iterum noſtram ſententiam confirmare videntur. nam quamuis commemorati ſermones Gorgiæ, qui non tam in perſonis, quam rebus laudandis ac vituperandis verſabantur; etiam illi fere græcorum libri, qui ex CICERONIS teſtimonio laudationes clarorum virorum continebant, ad poſteritatem haud propagati ſint; ſatis tamen ex CICERONIS verbis colligere poſſumus, quod haud fuerint orationes ex illo genere, de quo diſſerunt rhetores, ἐπιδεικτικῷ, nec ad artis regulas compoſitæ. quo nomine ſimile eſt vero, veteres auctores hiſce libris laudes regum aut ducum apud Græcos vel Macedonas more hiſtoricorum commemoraſſe, qualis hodie exſtat XENOPHONTIS *Ageſilaus* & de *Cyri* non tam inſtitutione, quam perpetua laudatione: confer EZECHIELEM SPANHEMIVM. [2]

1 *Bruto cap.* 12. 2 *obſeru. ad Iuliani orationem I. p. 6. ſeqq.*

§. XII.

§. XII. Quid multa? ſophiſtæ ſæpius res leviſſimas prædicarunt, etiam malas ac pernicioſas ad laudem ſibi propoſuerunt. ſic DIO Pruſæus laude ornauit pſittacum, POLYCRATES mures; LVCIANVS muſcam; SYNESIVS calvitiem; CLITARCHVS ſcripſit laudes teredinis, quæ exiguum eſt animal api ſimile; PHAVORINVS febris, Elienſis adoleſcens podagræ, vt de aliis taceamus. nec defuerunt æuo recentiori, qui eloquentiam ſuam in huiusmodi argumentis leuioribus conſumſerunt, vt præter alios BIRCHAIMERVS, CARDANVS, PONTANVS laudibus proſequuti ſunt podagram; IO. PASSERATIVS cæcitatem, HEGENDORPHINVS, TVRNERVS ebrietatem, HEINSIVS aſinum, confer CASPAR. DORNAVIVM,[1] LVDOVICVM CRESOLLIVM,[2] IACOBVM PROVST,[3] GEORG. NICOL. KRIEGK,[4] ZACHAR. GOEZIVM.[5] quum igitur ſophiſtæ de hiſce rebus declamauerint exercendi ingenii cauſſa, vel potius copiæ, qua pollerent, oſtentandæ; quis ſibi perſuadeat, tales orationes locum inter panegyricas iure vindicare ſibi poſſe? iam antiqua ætate ingenui eloquentiæ germanæ æſtimatores a tali inſtituto abhorruerunt atque hanc oratoriæ artis deprauationem ægro tulerunt animo, recteque obſeruarunt, princeps ſophiſtis fuiſſe propoſitum, vt oſtentarent ingenia, plauſusque captarent populares. LACTANTIVS[6] dicit: *quid dicam de iis, neſcio qui, quum ſemel aber-*

1 *Amphitheatr. ſapientiæ Socratico ioco ſer.* 2 *theatr. rhetor. lib. III. c. 9.* 3 *ad rhetor. ad Herenn. l. I. c. 6.* 4 *de ſophiſtarum eloquentia* §. 64. *p.* 88. 5 *diſſert. de numis p.* 33. *ſeqq.* 6 *lib. III. cap.* 24. *inſtit. diuin.*

rauerint, conſtanter in ſtultitia perſeuerant, & vanis vana defendunt; niſi quod eos interdum puto aut ioci cauſſa philoſophari; aut prudentes & ſcios mendacia defendenda ſuſcipere, quaſi vt ingenia ſua in malis rebus exerceant vel oſtentent.

§. XIII. Quæ ſententia noſtra, quod haud quæuis veterum ſophiſtarum laudatio tueri poſſit nomen orationum panegyricarum, in duplicem quæſtionem inquirendi, nobis offert occaſionem. altera eſt: quis auctor ſermonum vere panegyricorum, quorum indolem veteres rhetores explanarunt, haberi debeat? cuius rei primas laudes attribuimus ISOCRATI. hic enim culturæ eloquentiæ multam dedit operam, *cuius domus cunctæ græciæ quaſi ludus quidam patuit atque officina dicendi: magnus orator & perfectus magiſter, quamquam forenſi luce caruit, intraque parietes aluit eam gloriam, quam nemo quidem meo iudicio eſt poſtea conſequutus*, vt CICERO [1] dicit: oppoſuit ſeſe magno ſtudio fraudibus ac fallaciis ſophiſtarum, aduerſus quos dixit etiam orationem, qua iſtos inter alia hoc nomine reprehendit, quod promitterent, ſe tradituros rationem tractandarum litium forenſium, quum longe plura ſint, [2] in quibus orator maiori dignitate poſſit verſari. quod autem ſpeciatim attinet ad orationes panegyricas, ſcribit anonymus HERMOGENIS enarrator: [3] *καὶ οἱ παλαιοὶ ῥήτορες τὸ παράπαν οὐκ ἐχρῶντο αὐτῷ τῷ τρόπῳ, ᾧ νῦν κέχρηνται.* ΠΡΩ-

1 *Bruto cap. 8.* 2 *conf.* MVRETVM *var. lect. lib. III. cap. 11.* 3 *p. 413.*

ΤΟΣ

ΤΟΣ Ἰσοκράτης νεώτερον ἔγραψεν ἐγκώμιον, *& priſci quidem oratores plane eo*, panegyrico quippe, *non ſunt vſi ad eum modum, quo nunc vtuntur*: PRIMVS *Iſocrates recentius ſcripſit encomium.*

§. XIIII. Altera quæſtio eſt: quænam ſophiſtarum declamationes ex diuerſis laudationum generibus, quæ a nobis commemorata ſunt, ad panegyricos ſermones debeant referri? heic iterum obſeruare decet, quod haud diſſeramus de iis orationibus panegyricis, quarum vſus fuit in ludis & aliis celebritatibus græciæ, quæue a conuentibus ſolemnibus ita ſunt adpellatæ; ſed eas intelligamus, quæ contineant laudes principum aut aliarum illuſtrium perſonarum. quales ſermones recitandi multiplex eſt occaſio, ſiue illi, quorum honori conſecrati ſunt, in viuentium cœtu adhuc verſentur, ſiue e vita exceſſerint, adeo vt orationum funebrium nonnullæ poſſint eſſe panegyricæ. etenim quamuis orator principi cuidam gratuletur modo ratione ſolemniori de ſuſcepto imperio, de rebus feliciter geſtis, quarum præcipuæ ſunt victoriæ & triumphi; modo ratione minus ſolemni propter natalium nuptiarumque celebritatem; pleniori tamen ore laudes ipſius prædicare adeoque ſermonem panegyricum dicere poteſt, id quod etiam ex DIONYSIO *Halicarnaſſeo* patet. ex quibus colligimus, quod laudationes deorum dearumque, quas ſuſceperunt ſophiſtæ, nullum locum in hiſce orationibus panegyricis habere poſſint, præcipue quum prima ætate ſermones panegyrici in ludis & cele-

britatibus græciæ in honorem deorum dearumque recitarentur. nec orationes funebres in memoriam pro patriæ ſalute defunctorum promiſcue hanc adpellationem tueantur, niſi conſtet, quod ſermo partim ad artis oratoriæ leges fuerit compoſitus; partim laudes principis cuiusdam perſonæ explanauerit. & quod ad laudationes ampliſſimarum ciuitatum adtinet, iſtas e ſede panegyricarum orationum penitus eiicere, durius forſan videri poſſet, præcipue quum nihil impediat, quo minus ſermo panegyricus præter perſonas etiam in rebus magnificis verſetur.

§. XV. Hiſce antea poſitis, haud alienum erit a propoſito diſſertationis argumento, præcipuos oratores, quorum ſermones panegyrici adhuc conſeruati ſunt, commemorare. primus eſt ISOCRATES Theodori filius, Athenienſis, natus olympiad. LXXXVI. 1. archonte Lyſimacho, qui audiuit PRODICVM *Ceum*, PROTAGORAM, GORGIAM *Leontinum* & alios, ac tantam eloquentiæ laudem conſecutus, vt ſua ætate princeps hominum eloquentium haberetur. inter orationes ipſius, quarum LX. ferebantur ætate PLVTARCHI; CAECILIVS vero XXVIII. & DIONYSIVS Halicarnaſſeus XXV. pro genuinis habebant, exſtant nonnulli λόγοι ἐγκωμιαςικοὶ, quo pertinent Ευαγόρας, ſiue oratio funebris in laudem Euagoræ regis Cypriorum, cuius iam mentionem fecimus; item Ελένης ἐγκώμιον, de quo ſermone ita iudicat VOSSIVS: [t]

[t] *Inſtit. orator. lib. I. cap. 5. p. 51.*

ita

ita Iſocrates in Helenes encomio plura habet πάρεργα, quam ἔργα. nam quod argumentum natura ſua ſterile foret, magnam orationis partem conſumit in reprehenſione ſophiſtarum, laudatione Theſei, excuſatione Paridis ac laude pulcritudinis; item Βούσιρις, ſiue laus *Buſiridis* crudeliſſimi Aegyptiorum tyranni, ab Hercule interemti, quod argumentum omnino erat παράδοξον, prout etiam VIRGILIVS [1] dixit Buſiridem illaudatum; porro ISOCRATES oratione, quæ inſcribitur παναθηναϊκός, extollit Athenienſes eorumque beneficia in græcos præ Lacedæmoniis prædicat. hunc ſequitur AELIVS ARISTIDES, Eudæmonis filius Adrianenſis, quiue ſub Hadriano & Antonino Pio floruit, & quoties diceret, inſigni cum plauſu ſemper eſt auditus, cuius orationes iam ſupra enarrauimus, quas in honorem ciuitatum recitauit; heic autem inprimis mentionem habemus ſermonis εἰς βασιλέα, quo laudatione M. Antonini imperatoris fungitur, eiusque pietatem, iuſtitiam, æquitatem, temperantiam, fortitudinem, prudentiam ac felicitatem celebrat. tertius eſt IVLIANVS, Iulii Conſtantii & Baſilines filius, qui primum formatus ad cultum chriſtianum; poſthac autem annos viginti natus, quum Maximum Epheſium, philoſophum & Libanium ſophiſtam Nicomediæ audiuiſſet, ab iſto deſciuit. inter ſcripta ipſius & orationes exſtat primum ἐγκώμιον πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Κωνσάντιον, in Conſtantii imperatoris laudem, qui ſermo ex

1 *Georg. III. v. 5.*

oratio-

orationum genere, quæ βασιλικοὶ λόγοι a græcis rhetoribus adpellantur, prout de iis MENANDER rhetor[1] ait: ὁ βασιλικὸς λόγος ἐγκώμιον ἐςὶ βασιλέως, qui etiam[2] meminit ſcripti a CALLINICO ſophiſta ſub Antonino Pio μεγάλȣ βασιλικȣ̃. hic autem CALLINICVS Syrus, vel vt alii habent, ex Arabia petræa oriundus docuit Athenis Galieno imperante, inter cuius ſcripta commemorat SVIDAS περὶ τῆς Ρωμαίων ἀνανεώσεως καὶ ἄλλα τινὰ ἐγκώμια καὶ λόγȣς. porro IVLIANVS dixit περὶ τῶν αὐτοκράτορος πράξεων ἤ περὶ βασιλείας, de eiusdem Conſtantii imperatoris rebus geſtis ſiue de regno, quam vtramque orationem circa annum ſeruatoris noſtri CCCLVIII. compoſitam reſpicit IVLIANVS ipſe[3] & ZOSIMVS;[4] ſic & ſcripſit Ευσεβίας τῆς βασιλίδος ἐγκώμιον, encomium imperatricis Euſebiæ, Conſtantii coniugis, cui plurimum debuit IVLIANVS. quartus eſt LIBANIVS natus Antiochiæ, qui plurima ſcripſit, & cum in demonſtratiuo, tum deliberatiuo genere orationes varias compoſuit, etiam fictas declamationes & controuerſias. huc pertinent βασιλικὸς, panegyricus in Conſtantium & Conſtantem, quo & laudat Conſtantinum magnum; item προσφωνητικὸς, adlocutio panegyrica ad Iulianum, cui hanc iucundam fuiſſe, ipſe indicat LIBANIVS:[5] καὶ εἶπον παρακληθεὶς ȣ̓κ ἐνοχλήσας. ὁ δὲ ἐτέρπετο βεβαιῶν μοι τὸ προοίμιον. ἔφην γὰρ αὐτὸν ἐν προοιμίῳ πάντα τ' ἀμὰ καλὰ νομίζειν ὑπὸ τȣ̃

1 *Ab initio capitis περὶ ἐπιδεικτικῶν p. 612.* 2 *p. 613.*
3 *epiſt. XLI.* 4 *lib. III. cap.* 5 *epiſt. VIII. ad Celſum p. 22. edit. Wolfii.*

ἐρᾶν·

ἱερῶν· καὶ οὕτως ἐξέβη, *perſuaſus autem habui orationem, nec moleſtus fui: ipſe vero delectatus ſermone procemium meum confirmabat. in hoc enim dixeram, eum omnia mea putare eximia ex mei amore; atque ita quidem euenit:* necnon εἰς Ἰουλιανὸν, panegyricus dictus Iuliano imperatori conſuli, in quem & dixit orationem funebrem panegyricam. tandem etiam commemoramus THEMISTIVM, qui non ſolum philoſophiæ, ſed & eloquentiæ meritis clariſſimus fuit, ac dictus εὐφραδὴς, atque ob panegyricum ſermonem imperatori Conſtantio ſacrum donatus eſt ſtatua ærea. inter ipſius orationes, quas nitide atque optimo ſtudio edidit IO. HARDVINVS, varii ſunt panegyrici laudibus imperatorum conſecrati, quos cum aliis ſtudioſiſſime atque erudite recenſet IO. ALBERTVS FABRICIVS. [1]

§. XVI. Breuiter commemorauimus oratores, quorum ſermones panegyrici adhuc exſtant, qui quum etiam adpellati ſint ἐγκώμια, non ab re erit, de voce hac quædam diſſerere. de origine nominis huius variæ ſunt ſententiæ. alii ex priſcis grammaticis & rhetoribus tradunt, ortum id eſſe, quum laudes ἐν κώμαις, in vicis dicerentur, vel vt exiſtimat græcus & anonymus APHTHONII enarrator διὰ τὸ τηνικαῦτα τὴν Ἑλλάδα κατὰ ΚΩΜΑΣ οἰκεῖσθαι, *quod tum* VICATIM *græcia habitaretur*, quod etiam adprobat HESYCHIVS: ἐγκώμιον, ἔνδημον· κῶμαι γὰρ τὰ τοῦ δήμου συστήματα, *encomium, populare. κῶμαι enim ſunt populi cœ-*

1 *Bibl. græc. lib. V. cap. 18. §. 3. p. 7. ſeqq.*

tus.

tus. alii vero putant ἐγκώμια dici ἀπὸ τῶ ἐν τοῖς ΚΩΜΟΙΣ καὶ συμποσίοις ᾄδεσθαι, *quod ea in commeſſationibus & epulis canerentur*, vide THEONEM [1] & EZECHIELEM SPANHEMIVM. [2] qua ſententiarum diuerſitate omnino ſimile eſt vero, quod prima ΕΓΚΩΜΙΩΝ origo a variis laudationum generibus in epularum celebritate recitatis ſit deducenda, id quod non ſolum ex PINDARO & PLATONE patet; ſed & CICERO [3] dicit: *atque vtinam exſtarent illa carmina, quæ multis ſeculis ante ſuam ætatem in epulis eſſe cantata a ſingulis conuiuis de clarorum virorum laudibus, in originibus ſcriptum reliquit Cato.* præter hæc diſputatur, quomodo differant ἔπαινος & ἐγκώμιον. ARISTOTELES [4] adfirmat, ἔπαινον eſſe virtutum, ἐγκώμιον factorum; μακαρισμὸν καὶ εὐδαιμονισμὸν ſignificare quemdam propter virtutem prædicare felicem, de quo diſcrimine etiam differunt THEO, APHTHONIVS ac in primis MENANDER rhetor, & inter alia tradunt, quod ἐγκώμιον ſit viuentium, non mortuorum, quod autem refutat ISOCRATIS ἐγκώμιον dictum Euagoræ vita functo; aut vnius ſingularis virtutis, vt iuſtitiæ in Ariſtide, aut rerum geſtarum ſolum, non autem virtutum illius, de quo agitur, laudatio, vt de aliis momentis taceamus. de cetero recte obſeruat IVLIVS CAESAR SCALIGER: [5] *omnis* ἐγκωμιάζων ἐπαινεῖ, *non autem e conuerſo. ac*

1 *Progymnaſm. p.* 75. 2 *not. ad orat I. Iuliani p.* 5. *ſeqq.*
3 *Brut. cap. XVIIII.* 4 *rhetoricor. lib. I. cap.* 9.
4 *poetic. lib. III. cap.* 109.

ſane

ſane ἔπαινος *videtur* ἐγκωμίϰ *pars*: confer GERH. IO. VOSSIVM.[1]

§. XVII. Hactenus de oratoribus græcis, qui conſcripſerunt ac dixerunt orationes panegyricas, quarum rationem & ſtructuram, item dicendi genus, quod ſunt ſequuti, ſi inſpicere velimus, conſultum eſt, hac de re conſulere priſcos rhetores, qui præcepta artis oratoriæ litteris conſignarunt, de quibus leganturDANIEL GEORGIVS MORHOFIVS,[2] IO. ALBERTVS FABRICIVS.[3] inprimis tali deſiderio ſatis facere poteſt ALDI MANVTII collectio rhetorum,[4] qua præter APHTHONII, HERMOGENIS, ARISTOTELIS, SOPATRI, CYRI, ALEXANDRI & aliorum ſcripta rhetorica continentur DIONYSII *Halicarnaſſei* τέχνη περὶ τῶν πανηγυρικῶν & MENANDRI rhetoris περὶ γενεθλίων & διαίρεσις τῶν ἐπιδεικτικῶν, ſiue de diuiſione cauſſarum in genere demonſtratiuo, quamuis obſeruet HENRICVS VALESIVS,[5] quod altera pars huius libri rhetori ALEXANDRO ſit vindicanda; in editione Aldina autem ex duobus operibus MENANDRI & ALEXANDRI vnus liber perperam fuerit conflatus. diſſertationis enim modus haud permittit, hæc etiam explanare atque exponere, præcipue quum princeps nobis ſit propoſitum, orationum panegyricarum originem declarare, & ea, qua fieri potuit breuitate, illarum exempla ad-

1 *Inſtitution. orat. lib. I. cap. 5. p. 45.* 2 *polyhiſt. litterar. lib. VI. cap. I.* 3 *bibl. græc. lib. IV. cap. 31.* 4 *Venetiis 1508. fol.* 5 *ad Euſebium p. 28.*

tingere.

tingere. de cetero ex iis, quæ diſputauimus, facile fata huiusmodi ſermonum in græcia cognoſcere poſſumus, etiam obſeruare varias illorum ætates, quum modo proſperiori, modo duriori fortuna vterentur pro ipſis variis eloquentiæ fatis. equidem monet ſcriptor antiquus argumenti in ARISTIDIS panathenaicum, tres oratorum græcorum veterum φορὰς, ſiue prouentus potiſſimum enituiſſe, quorum primo PERICLES, THEMISTOCLES, ALCIBIADES & alii floruerunt eloquentia; nihil autem litteris tradiderunt: ſecundo eminent decem illi celeberrimi, ANTIPHON, ANDOCIDES, LYSIAS, ISOCRATES, ISÆEVS, LYCVRGVS, DEMOSTHENES, AESCHINES, HYPERIDES & DINARCHVS: tertio in Aſia, nec minus Athenis clariſſimi ſophiſtæ extiterunt, quorum memoriam celebrauit PHILOSTRATVS. ſed vero tam accurate claſſes orationum panegyricarum ponere & ipſarum fata pro diuerſis temporibus diſtincte explanare, res eſſet omnino ardua & difficilis, præcipue quoniam plurium monimenta oratoria ad poſteritatem haud propagata fuerunt.

§. XVIII. Nunc ordinis ratio ac promiſſi fides iubet nos, animum quoque ad latinos auctores conuertere. romanis ſtudium eloquentiæ fuit princeps, cui omni induſtria ac vigilantia ita ſeſe conſecrarunt, vt iſtam philoſophiæ & diſciplinæ, quæ cognoſcendis legibus abſoluitur, anteferrent. multiplex eius erat vſus atque exercitatio, quum modo ſuaderent

derent aut diſſuaderent, modo adcuſarent aut defenderent: modo laudarent aut reprehenderent, ex quibus exercitationum generibus iſta ſecundi ordinis fuit omnium fere nobiliſſima. qua propter adoleſcentes, vt præpararent animum ad eloquentiam forenſem, adcuſarunt viros, id quod fecit Lucius Craſſus, qui adcuſauerat eloquentiſſimum hominem C. Carbonem: CICERO: [1] *ſed quum ſint plura cauſſarum genera, quæ eloquentiam deſiderant, multique in re publica adoleſcentes & apud iudices & apud ſenatum dicendo laudem ſunt adſecuti, maxima eſt admiratio in iudiciis: quorum ratio duplex eſt. nam & ex adcuſatione & defenſione conſtat: quarum etſi laudabilior eſt defenſio, tamen etiam adcuſatio probata per ſæpe eſt:* confer PAVLLVM MANVTIVM [2] & CHR. ADAMVM RVPERTVM. [3] genus demonſtratiuum cauſſarum etiam adhibuerunt, ita vt laudauerint ſplendidas perſonas ac res; in primis autem apud illos in more poſitum fuit, vita defunctos funebri laudatione proſequi. quis primus viros claros poſt fata laudare inſtituerit? de eo iam ſuperioribus quædam obſeruauimus, quo nomine heic alia ritus huius momenta, ea qua decet breuitate, ex antiquis monimentis colligamus. ſcilicet primis temporibus viros tantum eosque illuſtres in concione funebri laudarunt, quo referunt fragmentum illud apud CICERONEM: [4] *honoratorum vi-*

1 *De officiis lib II. cap.* 14. 2 *de legibus romanis cap.* 21.
3 *obſeruat. ad Vellei. Paterc. lib. II. cap.* 43.
4 *de legibus lib. II. cap.* 24.

rorum laudes in concione memorentur: easque etiam cantu ad tibicinem proſequatur. cui nomen neniæ. *nenia* enim generatim ſignificat quamlibet cantionem; ſpeciatim vero laudis, etiam funebrem, & rectius ſcribitur *nenia* vocali ſimplice, quam *nænia* per diphthongum, vti obſeruat THOMAS REINESIVS.[1] erat autem apud antiquos conſuetudo, vt in celebritate funerum muſicæ vſum adhiberent, eamque modo tibia, modo tuba, modo alius inſtrumenti ope exercerent, cuius rei in antiquitatum hiſtoriis multa exſtant veſtigia: vide ALEXANDRVM ab ALEXANDRO[2] & CASPAR. BARTHOLINVM.[3] poſthac vt eodem honore mulieres etiam adficerentur, a ſenatu decretum fuit, quoniam ſingulare liberalitatis ediderunt documentum atque aurum, quo vrbs a gallis capta liberari poſſet, adtulerunt, auctore LIVIO:[4] quamquam PLVTARCHVS[5] aliam cauſſam commemorat; in ipſa autem re a LIVIO haud diſcrepat. ab initio mulieres ætate grauiores ſunt laudatæ; ſed quum prædicandi cupiditas ceperit incrementa, iuniores quoque matronas laudatione funebri ornauerunt, qualis ſupremus honor habitus eſt Iulii Cæſaris filiæ, Cn. Pompeii vxori;[6] Octauiæ ſorori Auguſti;[7] Liviæ Auguſtæ[8] & aliis. quod ad infantes, pueros atque adoleſcentes adtinet, il-

1 *Variar. lection. lib. I. cap. 20. p. 80.* 2 *lib. III. cap. 7. dier. genial.* 3 *de tibiis veterum lib. II. cap. 14. 15.* 4 *lib. V.* 5 *tom. I. p. 133.* 6 *DIO CASSIVS lib. XXXVIIII.* 7 *ibidem lib. XIIII.* 8 *SVETONIVS vita Caligulæ c. 10. TACITVS annal. lib. V. cap. 10.*

lorum

lorum funera dicebantur *acerba*, ſiue *immatura*, atque omiſſis ceremoniis ſubtrahebantur oculis, qua de re teſtatur TACITVS: [1] *feſtinationem exſequiarum edicto Cæſar defendit, id a maioribus inſtitutum referens: ſubtrahere oculis acerba funera neque laudationibus aut pompa detinere.*

§. XVIIII. Laudationes funebres habebantur pro roſtris, vbi duplex erat cathedra, alia ſuperior, quam nemo, niſi ex publica permiſſione aſcendere poterat; alia vero inferior. hinc dicit LIVIVS: [2] *Fabium deduci de roſtris Papirius in partem inferiorem iuſſit. ſecutus pater, bene agis, inquit, quum eo nos deduci iuſſiſti, vnde & priuati vocem mittere poſſemus.* hæc honorum officia præſtabant propinqui ſuis propinquis, vt liberi parentibus: HIERONYMVS: [3] *moris quondam fuit, vt ſuper cadauera parentum defunctorum in concione pro roſtris laudes liberi dicerent, & inſtar lugubrium carminum ad fletus & gemitus audientium pectora concitarent.* ſic Q. Metellus *in ſupremis laudibus L. Metelli patris ſui* locutus eſt, teſte PLINIO: [4] Tiberius novem natus annos defunctum patrem pro roſtris laudauit; [5] Auguſtus adoleſcens prædicauit auiam Iuliam defunctam pro concione, [6] vt de aliis exemplis taceamus. neque vero tantum propinqui munere hoc laudandi fungebantur, ſed & amici, qui hæc officia amicis

1 *Ann. lib. XIII. cap.* 17. 2 *lib. VIII. cap.* 33.
3 *epitaph. Nepotian.* 4 *lib. VII. cap.* 43. 5 *SVETON. Ner. cap.* 6. 6 *id. Aug. c.* 7.

& maxime viris illuſtribus, quorum memoriam haberent ſanctam, exhibebant. quin etiam interdum grauiſſimi atque eloquentiſſimi viri defunctos laudarunt, vt tradit PLINIVS [1] de Virgino Rufo: *huius viri exſequiæ magnum ornamentum principi, magnum ſeculo, magnum etiam foro & roſtris attulerunt; laudatus eſt a Conſule Cornelio Tacito: nam hinc ſupremus felicitati eius cumulus acceſſit, laudator eloquentiſſimus.* de funere autem Paulli romani conſulis SILIVS *Italicus*: [2]

iamque Annibal vnus
ſat decoris laudator erat.

ad hæc ſæpe numero ſenatus conſultum munus hoc impoſuit magiſtratibus, in primis quum quis pro patriæ ſalute in bello defunctus fuerit laudandus, id quod fatetur QVINCTILIANVS: [3] *genus quod laude conſtat, videtur Ariſtoteles atque eum ſecutus Theophraſtus a parte negotiali, hoc eſt pragmaticis remouiſſe. ſed mos romanus etiam negotiis hoc munus inſeruit. nam & funebres laudationes frequenter pendent ex publico aliquo officio atque ex ſenatus conſulto magiſtratibus ſæpe mandantur*: confer IO. KIRCHMANNVM, [4] IACOBVM GVTHERIVM, [5] FERRARIVM, [6] CAROLVM SAMVEL. SENFFIVM. [7] ſed tamen vt de laudationibus funebribus veterum græcorum obſeruauimus,

1 *Lib. II. ep. 1.* 2 *lib. X. v. 570.* 3 *lib. III. cap. 9. inſtitut. orator.* 4 *de funer. roman. lib. II. cap. 18.*
5 *de iure manium lib. I. cap. 25.* 6 *de concion. veterum.*
7 *diſſertationibus de concionibus funebr. veterum.*

quod

quod non promiſcue in orationibus panegyricis debeant numerari; ita quoque de laudibus, quas romani in defunctorum memoriam dixerunt, ſentimus. huiusmodi enim laudationes minus ſemper præ ſe habebant ornamentum artemque oratoriam, quod vel ex hoc colligere poſſumus, quoniam iuuenes, quibus tanta facundia aut eloquentiæ virtus haud inerat, mortuos in ipſorum funeribus prædicarunt. quid multa? CICERO ſententiam noſtram ſatis confirmat, cuius verba iterum commemorare haud inconſultum eſſe ducimus: *noſtræ laudationes, quibus in foro vtimur, aut teſtimonii breuitatem habent nudam atque inornatam, aut ſcribuntur ad funebrem concionem, quæ ad orationis laudem minime adcommodata eſt.* [1] quod ſi ita eſt, ſicuti eſt, facile cauſſam deprehendere poſſumus, cur antiqua oratorum monimenta non multas contineant orationes panegyricas. plerique enim, vt iam obſeruauimus, verſabantur in cauſſis forenſibus, quum defenderent aut adcuſarent alios, id quod ſatis ex ſermonibus CICERONIS pro Milone, Roſcio Amerino, Archia poëta; contra Verrem, Catilinam patet.

§. XX. Ceterum quædam orationes panegyricæ ex antiqua ætate adhuc conſeruatæ ſunt, quas breuiter recenſere inſtituamus. principem locum tenet PLINII *panegyricus* Traiano dictus in frequenti ſenatu anno ipſius imperii tertio V. C. DCCCLIII. ſeruatoris noſtri C. ætatis XXXVIIII. erat quippe PLI-

1 *De oratore lib. II. cap. 84.*

NIVS orator clariſſimus, vt nemo facile illi præferatur, prout vndeuiceſimo anno in foro dicere cœpit [1] & per omnem ætatem cauſſas egit tam apud centumuiros, [2] quam in ſenatu nobiliores, quas hiſce verbis [3] collegit in ſummam: *adfui Bæticis contra Bæbium Maſſam. quæſitum eſt, an danda eſſet inquiſitio: data eſt. adfui rurſus, iisdem querentibus de Cæcilio Claſſico. quæſitum eſt, an prouinciales vt ſocios miniſtrosque proconſulis plecti oporteret; pœnas luerunt. accuſaui Marium Priſcum; qui lege repetundarum damnatus, vtebatur clementia legis, cuius ſeueritatem immanitate criminum exceſſerat: relegatus eſt. tuitus ſum Iulium Baſſum; dixi proxime pro Vareno.* hic excellens orator elegantisſimum quoque dixit panegyricum, qui commode in tres partes, exordium, ipſam tractationem & concluſionem diuidi poteſt. exordium declarat partim rationem, cur initio deos precetur, quod hæc conſuetudo ſit inſtituta a maioribus, quam a nemine ſanctius obſeruandam eſſe, quam a ſe dicit, quia conſulem deceat religio & Traianus datus ſit a diis; partim oſtendit hanc laudationem ſuſceptam eſſe propter ſenatus conſultum. ipſa tractatio continet laudes vitæ Traiani cum publicæ, tum priuatæ: quod ad vitam publicam adtinet, laudat PLINIVS Traianum, ac recenſet ipſius præclara opera in ſalutem patriæ, ita vt ordinem temporis ſequatur, ab adoptione faciat auſpicium & in tertio conſulatu deſinat. altera

1 *Lib.V. ep.* 8. *n.* 8. 2 *lib. I. ep.* 18. *n.* 3. *lib. VIIII. ep.* 23 *n.* 1. 3 *lib. VI. ep.* 29. *n.* 8.

parte

parte ad vitam priuatam ſpectante prædicantur Plotina Traiani coniux, & Marciana ſoror, item Traiani in colendis amicitiis conſtantia. tandem concluſione compellat Neruam & Traianum patrem, quibus de filii virtutibus gratulatur, item ſenatores, a quibus dicendi munus ſibi impoſitum erat, ac Traianum imperatorem, cui gratias agit, nec non cuſtodes imperii Deos, præcipue capitolinum Iouem, quem orat pro æternitate imperii & principis, atque iterum ſenatores, quibus pollicetur obſequium. hic PLINII panegyricus vna cum ipſius epiſtolis editus eſt cura CATANEI, IANI GRVTERI, BOXHORNII, A. C. ROTHII, TH. HEARNE, CHRISTOPHORI CELLARII; ſeorſim vero ſtudio IVSTI LIPSII, GEORG. CASP. KIRCHMAYERI, DOM. BAVDII, TAN. FABRI, IACOBI de la BAVNE in vſum ſereniſſimi Delphini, & GODOFREDI LVDOVICI, confer I. A. FABRICIVM. [1]

§. XXI. Ex ſeculo a Diocletiano ad Theodoſium ſuperſtites duodecim illi panegyrici veteres, quorum indicem exhibere & varias obſeruationes addere inſtituamus:

I. eſt panegyricus CLAVDII MAMERTINI ſenioris Maximiano Herculeo dictus, qua oratione celebrauit natalem vrbis Romæ in Treuerorum ciuitate, præſente Maximiano.

II. eiusdem MAMERTINI genethliacus eidem Maximiano conſecratus in natali die, non imperii, ſed vitæ Maximiani, vt diſerte [2]

1 *Bibl. latin. lib. II. cap. 22. §. 4. & ſuppl, p. 220.*
2 *cap. XVIIII. §. 2.*

prodit: *ſolæ cum naſcentibus pariter oriuntur pietas atque felicitas*; item *quod naſcentes vos ad opem generis humani bona ſidera & amica viderunt*; ex quibus cognoſcitur, non poſſe panegyricum hunc de natalibus imperii intelligi. vocat natalem *geminum* ſeu geminos natales,[1] vtriusque quippe principis Diocletiani & Maximiani, non quod eodem die ambo auguſti nati fuiſſent, ſed quod fratres cenſebantur, & vnius natalis etiam ab altero, non ſecus ac ſi vtriusque proprius eſſet, celebrabatur, vt dicit CHRISTOPHORVS CELLARIVS.[2] dixit hanc orationem a. Chr. CCXCII. non diu poſt Maximiani quinquennalia, vti ipſe dicit: [3] ſermonem *tuis quinquennalibus præparaueram*; quinquennalia autem, decennalia, vicennalia ab annis imperii ſui imperatores auguſti vocabant ludos & feſtos dies votorum ſolutione nouorumque nuncupatione celebrandos. orator hic ab adulatione haud vacuus eſt, nec poteſt excuſari, Maximianum Herculeum principem malis moribus, etiam Diocletianum ſupra modum mortalitatis extollens, ſiquidem dicit: [4] vos *diis eſſe genitos & numinibus quidem veſtris*. numina quippe, quæ heic intelligit, ſunt Iuppiter & Hercules, ex quorum ſtirpe ſe progenitos prædicabant, vnde pro ſua vanitate Diocletianus *Iouii*, Maximianus *Herculei* ſibi cognomen adſumſerunt, quod etiam ex priori panegyrico[5] patet, & in nummo apud EZECHIELEM SPANHE-

1 *Cap. I. n. 1. cap. 2.* 2 *argumento huius orationis p. 25.*
3 *cap. I. n. 1.* 4 *c. 2. n. 4.* 5 *cap. I. n. 4. cap. II. n. 3. cap. VII. n. 5.*

MIVM

MIVM de eisdem imperatoribus: IOVI & HERCVLI AVGG.

III. EVMENII pro reſtaurandis ſcholis ad præſidem galliæ ſub Conſtantio Cæſare nondum auguſto. EVMENIVS hic rhetor fuit Auguſtoduni in gallia, non vero Cliuiopoli ad Rhenum, vide IO. BRAVNIVM[1] & IO. ALBERTVM FABRICIVM;[2] quam vrbem Auguſtodunum TACITVS[3] prædicat inque præcipuis ornamentis numerat *nobiliſſimam galliarum ſobolem ſtudiis ibi operatam*: confer CHRISTOPHORVM CELLARIVM.[4] ex Auguſtodunenſi rhetore EVMENIVS conſtitutus eſt magiſter ſacræ memoriæ in aula Conſtantii cæſaris, cuius munus erat, adnotationes omnes dictare atque emittere & precibus reſpondere, vide GVTHERIVM:[5] quo honore ſe functum eſſe, ipſe fatetur, quando ſcribit:[6] *nunc quod in ſecundum locum diſtuli, quemadmodum id ſine ſumptu publico & cum laude ſacræ largitionis fieri poſſit, oſtendam. ſalarium me liberaliſſimi principes ex huius reipublicæ viribus in ſexcenis millibus nummum accipere iuſſerunt, non quoniam non amplius tribuere commodis meis vellent, in quem multo maiora & prius & poſtea præmia contulerunt, ſed vt tercena illa ſeſtertia, quæ ſacræ memoriæ magiſter acceperam, in honore priuati huius magiſterii addita pari ſorte geminarent.* ſed rurſus ad ſcholam eodem honore & duplicato ſalario, quo in aula frui conſueuerat, reuocatus hac oratione a perfectiſſimo prouinciæLugdunen-

1 *De veſtitu ſacerdotum Hebræor. lib. II. cap. 3* 2 *ſuppl. bibl. lat. p. 222.* 3 *lib. III ann. c. 43.* 4 *diſſertat. acad. p. 368.* 5 *de officio domus Aug III. 3.* 6 *cap. XI.*

ſis præſide petit, vt commendet principibus Mænianam ſcholam inſtaurandam. Bagaudæ enim, ZOSIMO [1] Βακαῦδαι, ruſtici galliæ propter iniquitatem præfectorum turbas ſeditionemque fecerant, vt SALVIANVS [2] tradit; EVTROPIVS [3] *factionem* vocat, quæ *Bagaudarum nomen ſibi impoſuerit*; quo tumultu etiam ſchola Mæniana vaſtata fuit. quæ inſtauratio vt feliciorem haberet ſucceſſum, ſumtus ipſe pollicitus eſt ex abundantia ſalarii ſui conferre, quamquam pater ſobolis numeroſæ.

IIII. eiusdem EVMENII Conſtantio Cæſari dictus recepta Britannia A. C. CCXCVI. quo gratulatur Conſtantio Cæſari de vindicata, eiectis Francis, Batauia & maxime de Britannia, oppreſſis Carauſio & Allecto tyrannis adſerta in libertatem, cuius rei hiſtoriam habet EVTROPIVS. [4] quod autem EVMENIVS auctor ſit huius ſermonis, patet ex ipſius principio, quo dicit ſe verſari *in quotidiana illa inſtituendæ iuuentutis exercitatione*: & paullo poſt: *ſed quum ex vetere illo curriculo me aut inter adyta palatii veſtri alta quædam ſermonis arcani ratio demouerit.*

§. V. eſt epithalamius incerti auctoris Maximiano & Conſtantino in huius & Fauſtæ nuptiis dictus A. C. CCCVIII. & vt adparet, in Treuerorum vrbe, nuptiarum loco. Maximianus bis ſocer fuit & Conſtantii per Theodoram priuignam & Conſtantini per filiam Fauſtam, qui Conſtantinus eodem tempore AVGVSTI nomen adſumſit, antea CAESARIS

1 *Lib. VI. cap.* 2. 2 *de gubern. V.* 3 *lib. IX. c.* 13.
4 *lib. VIIII. cap.* 13. 14.

conten-

contentus dignitate. cæſarum enim poteſtas fuit minor, quam auguſtorum, etiam inſignia & ornamenta minora: inprimis abſtinebant cæſares diademate, ac quamuis vterentur purpura, ſine auro tamen, ſiquidem ab auguſtis prudenter ſunt conſtituti, vt tum gerendis rebus, tum maxime ſucceſſioni proſpiceretur.

VI. EVMENII Conſtantino auguſto dictus A. C. CCCVIIII. qui Auguſtodunenſis rhetor filio Conſtantino, adoleſcenti imperatori, antequam Auguſtodunum veniſſet, in Treueris ipſo vrbis huius natali die hanc orationem habuit. ita enim [1] dicit: *hic video hanc fortunatiſſimam ciuitatem, cuius natalis dies tua pietate celebratur.* priori parte huius ſermonis laudat patrem Conſtantini Conſtantium; altera vero ipſumConſtantinum imperatorem,quem precatur, vt vrbem Auguſtodunum inuiſat: [2] *dii immortales*, inquit, *quando illum dabitis diem, quo præſentiſſimus hic deus, omni pace compoſita, illos quoque Apollinis lucos & ſacras ſedes & anhela fontium ora circumeat?* etiam commendat liberos ſuos quinque imperatori, præcipue illum *iam ſumma fiſci patrocinia tractantem.* [3]

VII. EVMENII gratiarum actio Conſtantino auguſtoFlauienſium nomine dictaTreueris A. C. CCCXI. quia ipſis magnam cenſus partem remiſerat; Flauienſes autem ſunt Auguſtodunenſes. namque Auguſtodunum princeps Aeduorum ciuitas, quæ vel accepit vel adſumſit nomenFlauiæ in memoriam acceptorum a Conſtantino beneficiorum, cuius prin-

1 Cap. XXII. 2 c. XXII. 3 cap. XXIII.

cipis

cipis nomen hoc fuit gentile, & omnium, qui ex familia eius poſt ipſum imperarunt.

VIII. incerti auctoris Conſtantino Auguſto conſecratus ſermo, & habitus in vrbe Treuerorum, quum Conſtantinus Maxentio victo in Gallias & ad Rhenum reuertiſſet anno Chr. CCCXIII.

VIIII. panegyricus NAZARII Conſtantino Auguſto dictus CCCXXI. quo de bello aduerſus Maxentium & Conſtantini clemente victoria Romæque liberatione diſſerit facunde; laudatur autem hic inſignis rhetor ab AVSONIO,[1] cuius etiam mentionem facit HIERONYMVS[2] item filiæ ipſius *Eunoniæ*, virginis chriſtianæ & eloquentiæ laude celebris: adde TILLEMONTIVM.[3]

X. MAMERTINI pro conſulatu gratiarum actio Iuliano auguſto: qui Mamertinus diuerſus eſt ab illo, cuius ſupra duas orationes ad Maximianum Herculeum commemorauimus, quoniam ſeptuaginta anni intercedunt. ille enim Mamertinus recitauerat ſuos ſermones A. C. CCXCII. huius autem panegyricus dictus eſt Romæ calend. ianuar. A. C. CCCLXII. quo primum Mamertinus Iuliani victorias laudat, eiusdemque virtutes ſingulares; deinde ipſi gratias agit, conſulis atque aliis honoribus ab eodem ornatus, ac iterum amorem, quo fouebat bonas litteras, etiam modeſtiam, clementiam, humanitatem prædicat.

XI. MAGNI AVSONII pro conſulatu gratiarum actio Gratiano auguſto ſacra & dicta A. C. CCCLXXIX. quum Auſonius Burdiga-

1 *Commendat. Profeſſor. Burdigalenſ. XIV. v.* 9. 2 *in chron.* 3 *hiſtor. imperator. t. IIII. p.* 385.

lenſis

lenſis rhetor & poëta a Gratiano, cuius præceptor fuit, magnis honoribus adfectus eſt, poſt quæſturam præfecturamque prætorii etiam conſul prior in caſtris ad Sirmium declaratus. vt igitur animum beneficiorum memorem declararet, hoc ſermone Gratiano egit gratias, atque ipſius virtutes domeſticas maxime laudibus ornauit.

XII. LATINI PACATI DREPANII Theodoſio auguſto dictus A. C. CCCXCI. Romæ ſpectante ſenatu, quum imperator interfecto Aquileiæ Maximo triumphans in vrbem reuertiſſet, quo DREPANIVS Theodoſio victoriam de hoc tyranno gratulatur, ipſius virtutes & priuatas & publicas imperii prædicans, vide FABRICIVM. [1]

§. XXII. Alii alium horum panegyricorum ordinem ſequuntur, etiam addunt PLINII panegyricum, haud ſubiuncta gratiarum actione AVSONII. HENRICVS STEPHANVS adiunxit quoque panegyricos CLAVDIANI verſibus ſcriptos, quorum heic nullam habemus rationem; in aliis autem editionibus deprehenditur adhuc panegyricus ENNODII Italiæ regi Theodorico dictus circa A.C. DVII. vel DVIII. qui etiam occurrit tum inter ENNODII opera a IACOBO SIRMONDO illuſtrata, tum in quibusdam CASSIODORI editionibus. hi panegyrici veteres in lucem prodierunt cura B. RHENANI, LIVINEII, IANI GRVTERI, IACOBI DE LA BAVNE, AVGVSTI BVCHNERI, CHRISTOPHORI CELLARII, nec ſine elegantioris eiusque latinæ litteraturæ emolumento. nam quamuis

1 *Supplem. bibl. latin. p. 224.*

ætas,

ætas, qua ingenia horum oratorum nituerunt, inclinaret ad barbariem & latinus ſermo per barbaros homines magis magisque corrumperetur; tempore tamen illo, quo cæleſtis doctrina liberius erat propaganda, etiam latinitas magis reſtituta & exculta fuit, non ſolum a profanæ ſuperſtitionis hominibus, in quibus hoſce rhetores merito numeramus; verum etiam ab ipſis chriſtianis ARNOBIO *Afro* & FIRMIANO LACTANTIO. quapropter hos panegyricos vſui ſcholarum & cultoribus eloquentiæ omnino commendamus, qui pro ratione illius temporis latinitate elegantes ſunt, & adhuc ſuppeditant modum atque indolem laudandi cum varia & recondita eruditione, etiam arcanæ hiſtoriæ momenta continent inſignia. extremo diſſertationis huius id fortaſſe vocari poteſt in diſceptationem: num quæuis oratio, quam commemorauimus, iure ac merito nomen *panegyrici* tueri posſit, nec ne? præcipue quum pateat ex ſuperioribus, quod nonnulli adpellationem hanc ipſi ſermoni PLINII abiudicent. princeps diſceptationis momentum in eo poſitum eſt: qua ſententia vox panegyricus ſit ſumenda, quæ ſi tantum laudationem principum ac maxime illuſtrium perſonarum aut rerum deberet complecti; cuiusmodi ſignificatio ſatis etiam eſt confirmata, neceſſe omnino eſſet, varias orationes horum rhetorum e numero panegyricorum eiicere. ſed vero hæ inſcriptiones auctoritatem multam præ ſe habent ac facile per rationem ætatis ſe poſſunt tueri.

FINIS.

INDEX

INDEX RERVM.

A.

ABELARDI
dialectica 584
ABRAHAMI
logica 480. 488
ACADEMIA
Athenienſis 169
ADAMVS
ipſius logica 477
libri 485
ADCLAMATIONES
veterum ſophiſtarum 134
ADSCENSVS
Pythagoræ & Platonis 214
AESCHYLI
varii recenſentur 191
AGNOMINA
veterum eruditorum 132
AGRICOLAE
dialectica 605
ALBERTI M.
dialectica 585
ALEXANDER
Aphrodiſienſis negat animæ immortalitatem 320
ipſius ſtudia logicæ 557
AMBITIO
quod ſit cauſſa atheiſmi 359
AMMONII
ſtudia logicæ 555
ANAGNOSTAE
veterum Roman. 77
ANALYSEOS
Species ex Platone 517
ANAXIMANDRI
atheismus 239
ANIMAE HVMANAE
origo ex ſententiis veterum philoſophorum 212
indoles ex doctrina veterum præſertim Ariſtotelis 299
ipſius immortalitas 314
ANIMA MVNDI
quid veteres philoſophi de ea tradiderint 262
ANTIOCHVS
Aſcalonita 181
ANTONINVS
philoſophus conſtituit ſalarium rhetoribus 122
ΑΠΑΘΕΙΑ
Stoicorum 331
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΑ
celebrarunt Stagiritæ 358

APOL-

APOLLONIA
ſedes eloquentiæ 70
AQVA
Thaletis quid ſignificet 236
ARABICORVM
hæreticorum error 323
ARABVM
ſtudia logicæ 495. 568
ratio philoſophiæ 570
ARCHYTAE
Tarentini logica 507
ARISTIDIS
orationes panegyricæ 875
ARISTO
Chius reiiciebat logicam Stoicorum 535
ARISTOTELES
eius diſſidium a Platone 356
nimia diligentia in colendis litter. 356
valet magna auctoritate apud Chriſtianos 299
apud Judæos quoque 202
accuſatur atheismi 204
Judæorum fabulæ de eo confutantur 223
qualis cognitio ipſi fuerit de Deo 247
ipſius principia phyſica examinantur 250
æternitatem mundi credidit 257
num Spinocismi errore captus fuerit? 260
num auctor ſit libri de mundo 272
quid ſenſerit de providentia Dei 277
it. de indole animæ humanæ 299
de intellectu agente 300
de immortalitate animæ 315
ipſius libri philoſophiæ moralis 325
negat certitudinem doctrinæ moralis 327
vnde deducat originem iuſtitiæ & honeſtatis 328
philoſophia moralis Ariſtotelis quo ſpectet 329
iudicia de iſta recenſentur 348
doctrina eius de ſummo bono 334
probabili ratione fuit atheus 352
ſcriptores de eius vita recenſentur 354
eius indoles animi 355
ipſius ambitio probatur 356

ARISTOTELES
adulationi eſt deditus 359
voluptati ſeſe tradidit 362
num aduerſus ſe αὐτοχειρίαν patrauerit? 362
ipſius ſcripta logica 521
præcepta logicæ diiudicantur 529
ARTIS
cogitandi auctor quis ſit 651
ASIA
muſarum doctrinis floruit 70. 185
ASIARCHARVM
veterum ratio quæ fuerit 152
ASIATICVM
dicendi genus 186
ASSYRIORVM
imperii origo 2
diuturnitas 3
reges 4
ASTAROTH
quid ſignificet 35
vocis huius origo ib.
ATHEISMVS
quid ſit 227
quotuplex ſit 229
quomodo de atheiſmo veterum philoſophorum debeamus iudicare 233
atheiſmus Ariſtotelis 197
Sabæorum 233
Chaldæorum ibid.
Socratis 234
Thaletis Mileſii 236
Pythagoræ 238
Anaximandri 239
Diogenis Sinopenſis 241
vocis huius vera ſignificatio ibid.
ATHENAE
ipſarum laus 70. 168
ATHENAEVM
quid fuerit 64
ATTICVM
dicendi genus 190
AVERRHOES
negat immortalitatem animæ 321
quid præſtiterit in logica 569
AVGVSTINVS
num quid præſtiterit in logica? 563
AVINCENNAE
logica 569
B.
BABYLONIS
muri 12
ambitus 14
origo 44
BAELII PETRI
controuerſiæ de concordia rationis & fidei 727

BELVS
num primus Aſſyriorum rex 3
varii huius nominis 45
BESTIARVM
cultus diuinus 9
alimenta hominibus præbentium exempla 38
BEVRHVSIVS
ſectator Rami 617
BIBLIOTHECAE
veterum imaginibus ornatæ 146
BOETHII
Studia logicæ 560
BONVM SVMMVM.
de eo opinio Stoicorum 333
Epicuri 334
Ariſtotelis ibid.
BVDDEI IO. FRANC.
ſcripta logicæ 682
BVRSII ADAMI
Ciceronis dialectica 467
BVSCHERVS HEIZO
ſectator Rami 617
C.
CAINI
& Abelis logica 478. 488
CAMPANELLAE
logica 660
CANONICA
Epicuri 543
CARTESIVS
quid præſtiterit in logica 642
ipſius ſectatores 649
CATHEDRA
veterum 65
CHALDAEORVM
atheismus 233
doctrina de dæmonibus 289
de anima 307
ΧΑΡΙΕΝΤΙΣΜΟΣ
veterum 433
CHRESTVS
ſophiſta 124
CHRYSIPPI
Stoici dialectica 534
CICERONIS
iter litterarium 164
vita 166
ſtudia philoſophiæ 172
eloquentiæ 177
præceptores, quibus Athenis vſus eſt 181
ſtudia logicæ 553
CLAVBERGII IO.
logica 649
CLEANTHIS
ſtudia in logicam 534
CLERICI IO.
ſcripta logicæ 674
COGITANDI
libertas 723
COLLINI ANTON.
controuerſiæ de libertate cogitandi 723

CON-

CONCINNITAS
orationis 188
COOPERTVS
ſophisma 511
CORNVTVS
ſophisma 512
CORONAE
veterum oratorum 138
poëtarum 139
CRELLIVS FORTVNAT.
genuinus Ariſtotelis ſectator 635
CRITERIA
veritatis ex mente Epicuri 545
quid de iis tradiderint philoſophi 735
CROCODILVS
ſophiſma Stoicorum 540
CROVSAZ I. P.
logica 689
CTESIAS
quis fuerit 26
ipſius ſcripta ib.
auctoritas 27
fabulæ 29
CVFFELERI ABRAH. IO.
logica 694
CYNOSARGES
gymnaſium 172
D.
DAEMONES
apud veteres quid fuerint 286
eorum officium ib.
varia genera dæmonum ib. 289
dicuntur quoque angeli 287
DAGON
quem Deum ſignificet 32
ΔΑΙΜΟΝΙΑ
quid ſignificent 235
DAMASCENVS
quid præſtiterit in logica 567
DECLAMATIONVM
veterum ratio 59
DECLAMATORES
quid apud veteres fuerint 113
DEFINITIO
doctrinæ de iſta hiſtoria 755
DEI
veterum ſimul mares & feminæ 33
DEMOCRTI
logica 504
DEMONSTRATIO
doctrinæ de iſta hiſtoria 777
DERCETO
quæ fuerit dea 31. ſqq.
DIALECTICI
vocantur Stoici 533
DICHEARCHVS
negat immortalitatem animæ 321

DICENDI GENERA apud veteres Græcos 186
varia erant apud veteres 851
ΔΙΔΑΚΤΡΟΝ quid fuerit 121
DILIGENTIA veterum in colendis litterarum ſtudiis 93
DIONYSIVS Magnes vnde dicatur 191
DISPVTANDI modi apud veteres 88
varii philoſophorum modi 804
DIVISIO doctrinæ de iſta hiſtoria 759
DRACHMA quid ſit 125
DOVNAMVS GEORG ſectator Rami 617
DVBITATIO doctrinæ de iſta hiſtoria 798

E.

EBRAEORVM doctrina de intellectu agente 306
ſtudia logicæ 574
ECLECTICAE philoſophiæ origo 833
ELECTRA ſophisma 510
ELIAE corui 39
ELOQVENTIA comparatur natura & arte 368
eius fata apud Græcos & Romanos 105
iſtam colendi varii veterum modi 180
EMENDATIONES, veterum Romanorum 86
ENTELECHIA Ariſtotelis quid ſit 299
ΕΝΘΕΟΣ quid ſignificet 372
ENTHVSIASMVS quid ſit 372
quotuplex ſit 375
poëtarum 377
ſophiſtarum 381
EPICTETI Chriſtianismus 207
EPICVRI doctrinæ moralis ſumma 331
eius doctrina de ſummo bono 334
eius doctrinarum conciliatio cum ſcripturis ſacris 207
eius doctrina de prouidentia Dei 280
EVBVLIDIS ſophismata 509
EVCLIDIS Megarenſis logica 508

EVMENII
rhetoris dignitas 64. 127
orationes 889
EXCERPENDI
conſuetudo apud veteres Romanos 75
F.
FALLENS
ſophisma 510
FELICITAS HVMANA
vera in quo ſit poſita 296
FERVLARVM
vſus apud Romanos 66
FIGVRARVM
rhetoricarum vera indoles 438
FORMA
quid ſit apud Ariſtotelicos 252
asſiſtens & informans num ſit Deus 260
FREIGIVS IO. THOM.
ſectator Rami 618
FVNEBRIVM
ſermonum origo 864
exempla Romanor. 881
G.
GALENVS
quid præſtiterit in logica 561
GASSENDVS PETR.
eius hiſtoria logicæ 461
eius merita in logicam 656
GENVS
familiarum à Diis deductum 36
GERHARDI
ſcripta logicæ recenſentur 686
GEVLINCK ARNOLDI
logica 655
GRAECAE LINGVAE
ſtudia apud Romanos 178
GRAMMATICORVM
veterum varia genera 56
præmia 118
Le GRAND ANTON.
logica 649
GRONOVIVS IO. FR.
refutatur 346
GROSSERI SAMVEL
ſcripta logicæ 674
GVNDLINGII N.H.
logica recenſetur 690
H.
HERCVLES
præſes facundiæ 117
HERMES
præſes eloquentiæ 116
HERMIAE
Ariſtoteles ſcripſit pæana 362
HERODIS
Athenienſis ſophiſtæ dignitas 155
HIERONYMVS
num quid præſtiterit in logica 564
HISTORIARVM
veritas vnde pendeat 23

HOBBESII THOMAE
logica 660
HOFFMANNI DAN.
controuerſiæ de pretio philoſophiæ 846
HORNEIVS CONRAD.
oppoſuit ſe Ramo 615
HORTI
penſiles 15

I.

IDEAE
quid de iis dixerit
Plato 736
Ariſtoteles 737
Stoici 738
Scholaſtici 739
quomodo idea ſit definita a recentioribus philoſophis 746
it. diuiſæ 746
quid ſenſerint de origine illarum 751
IMAGINATIO
doctrinæ de iſta hiſtoria 717
IMITATIONIS
ſtudia apud romanos 57
INDVCTIONIS
platonicæ ſpecies 761
INFINITVM
Anaximandri quid ſignificet 239
INTELLECTVS AGENS
quid de eo tradiderint Ariſtoteles 302
item Ebræi 305
Chaldæi 307
Plato & Pythagoras ib.
Stoici 311
INTELLECTVS HVMANI
operationes 710
temperamentum 719
quomodo a philoſophis fuerit diuiſus 721
INTELLIGENTIAE
quid de illis dixerit Ariſtoteles 264
IOBI
logica 480. 488
ISOCRATIS
orationis pretium 126
orationes panegyricæ 874
IVDAEI
num fuerint cultores logicæ 554
IVLIANI
orationes panegyricæ 875
IVSTITIAE
origo vnde a nonnullis philoſophis ſit deducta 328

K.

KECKERMANN. BARTHOL.
eius hiſtor. logicæ 460
KOCHIVS CORN. DITERIC.
refutatur 472. ſqq.

KYPI-

ΚΥΡΙΕΥΩΝ
ſophisma Stoicum 541
L.
LANGII IO. CHR.
ſcripta logicæ 687
LANGII IOACH.
medicina mentis recenſetur 686
LEGATIONES
veterum ſophiſtarum 148
LEIBNIZII G. G.
obſeruatio de cognitione, veritate & ideis 664
LIBANII
orationes panegyricæ 876
LIBERAE CIVITATIS
ius apud veteres Græcos 155
LIBRARII
veterum 73
LIBRI
veterum romanorum 72
in Ana apud veteres 91
LINGVAE
Mercurio ſacræ 105
LIPSII
nimia ſtudia in philoſophiam Stoicam 206
LOCKII IO.
libr. de intellectu hum. 667
LOGICAE
vox quid ſignificet 454
indoles 455
hiſtoria quomodo ſit ſcribenda 457
hiſtoriæ ſcriptores 459
origo falſa 472
vera 494
num ſit a deo deriuanda 473
de logica angelorum 474
de logica mythica 476
Adami 477
Caini & Abelis 478
Noachi 479
Abrahami 480
Iobi ib.
Moſis 481
Salomonis 483
quid de logica patriarcharum ſit ſentiendum ibid.
de logica veterum Arabum 495
Pythagoræ 496
Zenonis Eleati 498
Parmenidis 501
Protagoræ 503
Democriti 504
Socratis 505
Archytæ Tarentini 507
Euclidis Megarenſis 508
Eubulidis 509
Clinomachi Thurii 512
Platonis 515

Platonicorum 520
Ariſtotelis 521
Ariſtotelicorum 532
556
Stoicorum 533
Epicuri 543
veterum Romanorum 550
Galeni 561
Porphyrii 562
Auguſtini 563
Hieronymi 564
Io. Damaſceni 567
Mich. Pſelli ibid.
Georgii Pachymerii ib.
Arabum media ætate 568
Iudæorum 574
ſcholaſticorum 581
Raymundi Lullii 598
Petri Rami 690
Philippi Melanchthonis 626
genuinorum Ariſtotelicorum 632
Bacon. de Verulamio 639
Renati Carteſii 642
Carteſii ſectatorum 648
Petri Gaſſendi 656
Thomæ Hobbeſii 660
Thomæ Campanellæ 660
mathematicorum 661
Io. Lockii 667
eclecticorum 673
logicæ doctrinarum fata 695
variæ adpellationes logicæ 697
quomodo definita fuerit a philoſophis 701
item quomodo diviſa 704
varii modi logicam tradendi 820
logica per ſymbola 821
per hieroglyphica 823
per exempla 825
varia exiſtimationis logicæ fortuna 832
LVCVBRATIONES veterum 94
LVDOVICI IO. PETR. hiſtoria logicæ Turcarum 468
LVLLII RAYMVNDI dialectica 598
LVTHERVS
reiicit libros Ariſtotelis ethicorum 348
ipſius merita in philoſophiam 834

LYCEVM

LYCEVM
Athenienſe 171
LYCIARCHARVM
ratio quæ fuerit 154

M.

MAGNIFICENTIA
Ariſtotelis quid ſit 346
MALEBRANCHII NIC.
logica 655
eius controuerſiæ de origine idearum 752
MALI
origo ex ſententia veterum philoſophorum 213
MAMERTINI
panegyrici 887
MARTINI CORNELIVS
oppoſuit ſe Ramo 615
MATERIA
quid ſit ex mente Ariſtotelis 252
ipſius æternitas 258
MATHEMATICORVM
ſtudia logicæ 665
MEDIOCRITAS
virtutis Ariſtotelicæ examinatur 339
MEDITATIO
ipſius vtilitas 79
veterum Romanorum 80
MELANCHTHON
eſt ſectator Ariſtotelis 349
ipſius ſtudia logicæ 626
MEMORIA
doctrinæ de iſta hiſtoria 716
MENIPPI
varii recenſentur 190
MENS
humana num ſit diſtincta ſubſtantia ab anima 303
MENSAE
vox quid ſignificet 159
MENTIENS
ſophisma 510
METENS
ſophisma Stoicum 540
METHODVS
doctrinæ de iſta hiſtoria 812
MINERVAL
quid fuerit 121
MIRACVLA
num iſta frequentiora velit Deus edere 297
MITYLENE
domicilium litterarum 185
MOLO
Ciceronis Præceptor 194
MONLORIVS Io. Bapt.
ſectator Ariſtotel. 634
MORALIS PHILOSOPHIAE
certitudo negatur ab Ariſtotele 326
iſta confirmatur 327
MOSIS
logica 481 487

MOTVS
doctrinam quomodo expoſuerit Ariſtoteles 253
MVSEI
Alexandrini hiſtoria 157

N.

NELDELIVS
genuinus Ariſtotelis ſectator 635
NIMRODVS
num primus Aſſyriorum rex 3
NIZOLII MARII
ſtudia aduerſus Ariſtotelem 607
NOACHI
logica 479

O.

OCCAMI GVIL.
dialectica 587
ORATIONIS
duplex genus 104
orationum panegyricarum hiſtoria 851
ORATOR
num differat a rhetore 110
cor. fata duriora 114
v. ſophiſt.
ORATORIAE
vis 420
ORBILIVS
ipſis ingenium 67
ORGANI
Ariſtotelis hiſtoria & pretium 525
ΟΥΤΙΣ
ſophisma Stoicum 542
PACHYMERIVS Georg.
quid præſtiterit in logica 567
PANEGYRICVS
vocis huius origo 852
orationum panegyricarum origo 856
auctor ſermonum vere panegyricorum 872
exempla talium ſermonum græcorum 874
latinorum 880
PARMENIDIS
logica 501
PAVLLVS
Apoſtolus Hermes habitus 117
PEREGRINATIONES
litterariæ veterum 68
163
ſanitatis cauſſa inſtitutæ 162
PERGVLA
quid fuerit 65
PERSARVM
doctrina de dæmonibus 289
gens libidinoſa 21
PHAEDRVS
philoſophus Epicureus 185
PHARISAEORVM
ſophiſmata 555

PHI-

PHILOPONI
ſtudia logicæ 559
PHILOSOPHORVM
paganorum conciliatio cum ſacris ſcripturis 206
quæ philoſophia ipſis fuerit 210
PISCATOR IO.
ſectator Rami 619
PLATONIS
doctrinarum conciliatio cum ſcripturis diuinis 206. 211. 215
doctrina de prouidentia Dei 278
de anima 308
doctrinæ moralis ſumma 330
logicæ præcepta 515
PLAVSVS
veterum ſophiſtarum 134
PLINII
ſermo num dicendus ſit panegyricus 858
ipſius argumentum 885
POETARVM
veterum præmia 129
POIRET PETRI
ſcripta logicæ 680
POLEMONIS
ſophiſtæ auctoritas 160
POMPONATIVS
num negauerit immortalitatem animæ 315
PORPHYRII
ſcripta logicæ 562
POSIDONII
varii recenſentur 195
PRAEDICABILIVM
doctrina a nonnullis reiicitur 739
PRAEDICAMENTA
doctrinæ de illis hiſtoria 740
PRAEMIA
veterum ſophiſtarum & oratorum 118
PRAEIVDICIA
doctrinæ de illis hiſtoria 749
PRINCIPIA
veritatis cognoſcendæ 730
PROBABILITAS
doctrinæ de iſta hiſtoria 785
PROTAGORAE
logica 503
PROVIDENTIA DEI
vnde cognoſcatur 277
quid veteres philoſ. de ea ſenſerint 279
rationes, cur iſta negetur 294
PSELLVS MICHAEL
quid præſtiterit in logica 567
PYTHAGORAE
logica 496
atheiſmus 238
doctrina de dæmonibus 290
de anima 308

Q QVIN-

Q.

QVINCTILIANVS
primus ſcholam publicam accepit 63

R.

RAMVS PETR.
eius ſcholæ in liberales artes 459
ſcripta dialecticæ 609
fata 611
aduerſarii 613
ſectatores 615

RATIOCINANDI
varii philoſophorum modi 760

RECITATIONES
veterum Romanorum 81

REGVISII PETR. SYLV.
logica 650

REIMMANNVS IAC. FRID.
eius hiſtoria logicæ 462

RHETORIS
adpellatio quid ſignificet 108
differentia ab oratore 110

RHODVS
domicilium litterarum 192

ROMANORVM
præceptores litterarii 53
cultura eloquentiæ quomodo ſit inſtituta 58
ſcholæ 62
peregrinationes litterariæ 68
libri 72
anagnoſtæ 77
recitationes 81
diſputationes 88
lucubrationes 94
ſeceſſus 97
tituli propter eloquentiam 130
ratio cognomina imponendi 133
ſtudia logicæ 551

RVCELINI IO.
dialectica 584

RVDIGERI ANDR.
ſcripta logicæ recenſentur 692

S.

SABAEORVM
atheismus 233

SADDVCAEORVM
religio in quo ſit poſita 323

SALOMONIS
logica 483. 489

SALARIA
veterum ſophiſtarum & oratorum 119

SCEPTICISMVS
quid & quotuplex 844

SCHEGKIVS IACOB
oppoſuit ſe Ramo 614. 633

SCHERBIVS PHILIPP.
oppoſuit ſe Ramo 615

SCHNEIDERI I. F.
ſcripta logicæ 685

SCHO-

SCHOLAE
litterariæ veterum Romanorum 62
SCHOLASTICI
dicti ſunt eloquentiæ præceptores 113
quid adpellatio hæc ſignificauerit 583
SCHOLASTICORVM
philoſophorum variæ ætates 582
dialectica 584
philoſophiæ ratio 588
ſectæ 596
SCHRAMMII IO. CONR.
eius dialectica Cabb. 466
SCOPELIANI
ſoph. legationes 149
fuit Aſiarcha 152
SCRIPTVRARVM SACRARVM
notitia inter gentes 218
SECESSVS
litterarii veterum Romanor. 97
SEMIRAMIS
eius origo 5
educatio 8
expeditiones 17
matrimonium 9
merita 12
quomodo regnum Aſſyriorum tenuerit 10
num condiderit Babylonem 12
eius indoles corporis & animi 18
extrema fata 20
ſepulcri monimentum 22
SENECAE
chriſtianiſmus 207
SEXTVS CLODIVS
accepit præmia eloquentiæ 125
SIMILITVDO DEI
ex ſententia Pythagoræ ac Platonis 211
SIMONIVS SIMON
genuinus Ariſtotelis ſectator 634
SIMPLICII
ſtudia logicæ 559
SOCRATIS
atheiſmus 234
logica 505
ſophiſma 511
SOPHISTARVM
adpellatio quid ſignificet 107
eloquentia quæ fuerit 109
fata duriora 115
præmia 118
ſalaria 119
quis eorum primus acceperit mercedem priuatam 129
honoris tituli 130
adclamationes & plauſus 134
coronæ 138
ſtatuæ 143

SO-

SOPHISTARVM
legationes 148
magiſtratus 151
fraudes 415
arrogantia 418
orationes promtæ 422
argumenta orationum 427
elocutio 428
orationum vis in animis hominum 441
laudationes 860
SOPHISTICAE
logicæ origo 503
ſophismata Eubulidis 510
ſophismata Stoicorum 539
SORITES
ſophisma 511
SPINOZAE BEN.
logica 693
STATVAE
ſophiſtis poſitæ 143
in bibliothecis locatæ 146
STOICORVM
doctrina de ſummo bono 333
doctrinarum conciliatio cum ſcripturis diuinis 206
doctrina de prouidentia Dei 278
de anima 311
doctrinæ moralis ſumma 331
ſtudia logicæ 533
STRVVII IO. IVL.
hiſtoria logicæ Ebræorum 465
SVBLIMIS
oratio veterum Sophiſtarum 445
SYMPOSIA
veterum ſapientum 159
SYLLOGISMVS
Ariſtotelis quomodo differat a λόγῳ Stoicorum 538
doctrinæ de iſto hiſtoria 763
SYRI
cultores columbarum 8

T.

THALAEVS
ſectator Rami 621
THALETIS
Mileſii atheismus 236
doctrina de dæmonibus 290
THEMISTII
orationes panegyricæ 877
eiusd. ſtudia logicæ 559
THEOPHRASTVS
quomodo amplificauerit logicam 532
THOMASII CHRIST.
ſcripta logicæ 678
THRONVS
triplex Athenienſis ſophiſtarum 122

TIMAEVS
quod dicendi genus ſecutus ſit 189
TITII G. G.
logica 685
TITVLI
honoris veterum ſophiſtarum & rhetorum 130
ipſorum exempla apud veteres 133
TSCHIRNHAVSII
medicina mentis 662

V.

VALLAE LAVRENTII
dialectica 604
VATICINANDI
facultas naturalis num homini inſit 728
VERITAS
quotuplex ſit ex mente Epicuri 545
VERSVS
in oratione ſoluta 441
de VERVLAMIO FRANC. BACO
quid præſtiterit in logica 639
VESPASIANVS
conſtituit ſalarium rhetoribus 120
VIOTTI BARTHOL.
libri de demonſtratione 632
VICTVS PVBLICVS
veterum ſophiſtarum 157
VIRTVS
quid ſit ex mente Ariſtotelis 339
quod vna tantum ſit virtus 342
ipſius ſpecies ſecundum Platonicos 343
ſecund. Ariſtot. 344
quæ doctrina Ariſtotelis examinatur 345
VIVIS IO. LVDOVICI
ſtudia logica 606
VOSSIVS IO. GERH.
eius hiſtoria logicæ 460

W.

WEIGELII ERH.
analyſis Ariſtotelica 662
WEISII CHRIST.
ſcripta logicæ 673
WOLFFII CHRISTIAN.
logica 665

X.

XENOCRATES
Platonis ſectator 520

Z.

ZENO
Eleat. num ſit auctor logicæ 498
Epicureus, Ciceronis præceptor quis fuerit 182
Cittieius coluit logicam 533
ZOROASTRIS
oracula 233

F I N I S.

ERRATA OPERARVM.

Pag. 14. lin. 31. lege *operæ*. p. 36. lin. 23. *cubili*. p. 44. lin. 20. *origine*. p. 63. lin. 26. *Antoninus*. p. 160. lin. 14. *quo circa*. p. 247. lin. 18. *ἀθεώρητος*. p. 265. lin. 15. *quum*. ib. lin. 19. *pro*. p. 295. lin. 9. *perturbari*. p. 302. lin. 24. *adeoque*. p. 312. lin. 2. *in homine*. p. 354. lin. 11. *quod*. p. 360. lin. 31. *exprimit*. p. 386. lin. 2. *Scaligerum*. p. 410. lin. 16. *errat*. p. 450. lin. 13. *pondus*. p. 455. lin. 23. *&*. p. 461. lin. 16. *quorum*. p. 466. lin. 1. *Conradus*. p. 483. lin. 30. *artem*. p. 531. lin. 16. *diiudicandi*. p. 658. lin. 19. *diſtinguantur*. p. 672. lin. 15. *cognoſcendam*. p. 680. lin. 25. *emergendi*. p. 693. lin. 5. *ratiocinatio*. p. 729. lin. 20. *præuidere*. p. 749. lin. 27. *ſectatores*. p. 784. lin. 33. *particularis*. quæ vitioſa, me abſente, in typographia poſita ſunt ac facili negotio poſſunt emendari.